พระพุทธศาสนากับวิกฤติโลก
BUDDHISM and WORLD CRISIS

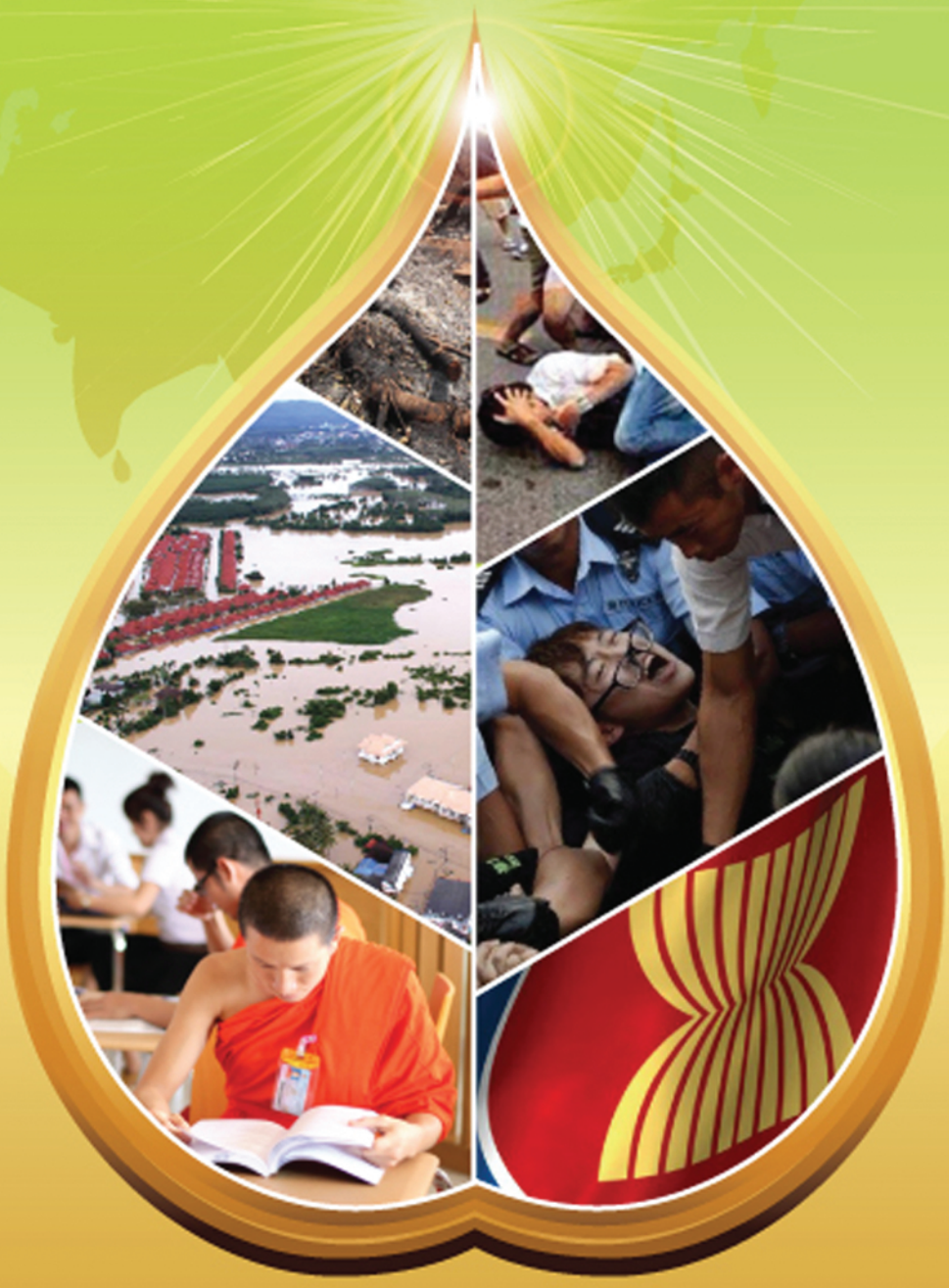

วารสารมหาจุฬาวิชาการ
JOURNAL OF MAHACHULA ACADEMIC

ISSN 2408-1078 ปีที่ 2 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 2558

วารสารมหาจุฬาวิชาการ
JOURNAL OF MAHACHULA ACADEMIC

ISSN 2408-1078 ปีที่ 2 ฉบับพิเศษ

เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 2558

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์ 035 – 248 000 ต่อ 8773, 8766, 8770 โทรสาร 035 -248 013

วารสารมหาจุฬาวิชาการ
JOURNAL OF MAHACHULA ACADEMIC
ISSN 2408-1078
ปีที่ 2 ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 2558

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา
2. เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม
3. เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา
4. เพื่อยกมาตรฐานเผยแพร่งานวิชาการทางพระพุทธศาสนาในประเทศให้มีคุณภาพดี

ที่ปรึกษา : พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร., ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ อธิการบดี
พระศรีคัมภีรญาณ, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร. คณบดีคณะพุทธศาสตร์
พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระครูโสภณพุทธิศาสตร์, ดร. คณบดีคณะครุศาสตร์
พระครูสังฆรักษ์เอกภัทร อภินนฺโท, ผศ.ดร. คณบดีคณะมนุษยศาสตร์
พระครูปริยัติกิตติธำรง, ผศ.ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์

บรรณาธิการ : พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.
ผู้ช่วยบรรณาธิการ : พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาที
กองบรรณาธิการ : พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร. พระมหาราชัน จิตฺตปาโล
พระมหาสันติ ธีรภทฺโท, ดร. นายสุชญา ศิริธัญภร
พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน) ดร.อุทัย สติมั่น
ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว นายจำลอง ครูรอง

พิมพ์ครั้งที่ 1 : พฤษภาคม 2558
จำนวนพิมพ์ : 500 เล่ม
จำนวนหน้า : 620 หน้า

ออกแบบและจัดรูปเล่ม : พิจิตร พรมลี

พิมพ์ที่ : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700
โทรศัพท์ 0-2883-0417-8, 0-2434-9447 โทรสาร 0-2883-0419

พระพุทธศาสนากับวิกฤติของโลก
Buddhism and World Crisis

VESAK
2558/2015

รวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนาในการประชุมวิชาการระดับนานาชาติ
เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่ 12
28-30 พฤษภาคม 2558

ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา
ศูนย์ประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพมหานคร

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารมหาจุฬาวิชาการ (Peer Review)

1. พระศรีคัมภีรญาณ, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. พระครูสิริรัตนานุวัตร, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รองศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พระสุธีธรรมานุวัตร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ บุญปู่	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. รองศาสตราจารย์ ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. พระเมธาวินัยรส, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
11. ศาสตราจารย์กิตติคุณ ปรีชา ช้างขวัญยืน	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
12. ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
13. ศาสตราจารย์ ดร.เดือน คำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
14. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
15. รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรพร สิริกาญจน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
16. รองศาสตราจารย์ ดร.สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
17. รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
18. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรุตม์ บุญศรีตัน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
19. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิระโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
20. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล

คำนำ

วารสารมหาจุฬาวิชาการ JOURNAL OF MAHACHULA ACADEMIC ปีที่ 2 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 2558 เรื่อง “พระพุทธศาสนากับวิกฤติของโลก Buddhism and World Crisis” ถือเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนานำเสนอการประยุกต์พุทธธรรมเพื่อการแก้ปัญหาวิกฤติโลกในปัจจุบัน เพื่อร่วมเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากล สหประชาชาติ พร้อมกับสำนักงานใหญ่ สหประชาชาติ อันแสดงถึงความร่วมมืออันดีของชุมชนชาวพุทธและองค์กรชาวพุทธทั่วโลกตั้งแต่ระดับประเทศถึงนานาชาติตามนโยบายของรัฐบาล ทั้งนี้เพื่อร่วมกันประกาศหลักการทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นอารยธรรมสำคัญของโลกผ่านกิจกรรมทางวิชาการไปสู่เวทีโลก

วารสารฉบับนี้จัดทำขึ้นเป็นพิเศษในวาระสำคัญดังกล่าวข้างต้น โดยมีการรวบรวมบทความทางวิชาการ ภาคภาษาไทย เพื่อใช้ประกอบการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติ ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจำนวนมากได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการเข้าร่วมโดยมีเนื้อหาคือ นำเสนอบทความพิเศษ 2 บทความ และบทความทั่วไปจำนวน 41 บทความ แบ่งออกเป็น 4 ภาค คือ ภาคที่ 1 พุทธวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม (Buddhist Response to Social Conflict) มีบทความทั้งสิ้น 11 บทความ ภาคที่ 2 พุทธวิธีในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม (Buddhist Response to Environmental Degradation) มีบทความทั้งสิ้น 8 บทความ ภาคที่ 3 พุทธวิธีในการแก้วิกฤติทางการศึกษา (Buddhist Response to Educational Crisis) มีบทความทั้งสิ้น 12 บทความ ภาคที่ 4 พระพุทธศาสนากับประชาคมอาเซียน (Buddhism and ASEAN Community) มีบทความทั้งสิ้น 10 บทความ

คณะทำงานฝ่ายวิชาการ และกองบรรณาธิการทุกรูป/คน ขอกราบขอบพระคุณพระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะกรรมการสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (ICDV) และสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ (IABU) คณะกรรมการกลั่นกรองบทความทางวิชาการ (Peer Review) ผู้บริหาร คณาจารย์ และนิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำวารสารฉบับนี้

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารมหาจุฬาวิชาการ JOURNAL OF MAHACHULA ACADEMIC ปีที่ 2 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 2558 ฉบับนี้ เป็นหนังสือรวมบทความทางวิชาการภาคภาษาไทย เพื่อใช้ประกอบการสัมมนาทางวิชาการนานาชาติวิสาขบูชาโลก ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการเพื่อลงตีพิมพ์ซึ่งรายละเอียดของบทความต่างๆ กองบรรณาธิการขอกล่าวถึงเนื้อหาของแต่ละบทความโดยสรุป ดังนี้

บทความพิเศษ เรื่อง **"สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกเป็นที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ"** โดย **พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.**

บทความพิเศษ เรื่อง **"สุจริตธรรมในฐานะเครื่องมือป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยปัจจุบัน"** โดย **พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.**

ภาคที่ 1 พุทธวิธีในการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม (Buddhist Response to Social Conflict)

บทความที่ 1 เรื่อง **"การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม : แนวคิดว่าด้วยทรัพย์สินส่วนกลางในสังคมสงฆ์"** โดย **พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.** ผู้เขียนเสนอว่าวัตถุผลผลิตหรือปัจจัย 4 เป็นเป้าหมายของมนุษย์ มนุษย์เมื่อขาดแคลนปัจจัย 4 ย่อมดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้น ระบบการเฉลี่ยแบ่งปันจึงมีความสำคัญพอๆ กับการสร้างและแสวงหา พระพุทธเจ้าทรงนำระบบทรัพย์สินส่วนกลางมาใช้ในสังคมสงฆ์ เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน ป้องกันความขัดแย้ง แก่งแย่ง และการขาดแคลน ทั้งยังเป็นแนวทางเพื่อสร้างความยุติธรรมหรือความเสมอภาคเท่าเทียมกันอีกด้วย

บทความที่ 2 เรื่อง **"ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน"** โดย **พระครูสังวรสุตกิจ, ดร.** บทความนี้เป็นบทความวิจัยซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอโครงการการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนของพระนิสิตประกอบศาสนกิจเพื่อประกอบการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

บทความที่ 3 เรื่อง **"การสลายความขัดแย้งด้วยพิธีกรรม : กรณีศึกษาเทศกาลวิสาขะของประเทศศรีลังกา"** โดย **พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.** ผู้เขียนได้นำกล่าวถึงพุทธศาสนาในประเทศศรีลังกาในฐานะเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ จึงต้องมีการทบทวนและปรับบทบาทหลายด้าน โดยเฉพาะพิธีกรรมเพื่อสร้างความผ่อนคลายบรรยากาศแยกเขาแยกเรา เน้นสร้างความสมัครสมานสามัคคีกับเชื้อชาติเหล่าอื่น จนถือได้ว่าประสบความสำเร็จกลายเป็นรูปธรรม ปัจจัยที่เสริมส่งให้พิธีกรรมสามารถดึงคนต่างเชื้อชาติศาสนาเข้ามาร่วมกิจกรรมเป็นหนึ่งเดียวกับพุทธศาสนา

บทความที่ 4 เรื่อง **"การจัดการทางสังคมเมืองน่านในการป้องกันปัญหาความขัดแย้งทางสังคม"** โดย **พระชยานันทมุนี, ดร.** ผู้เขียนได้กล่าวถึงเมืองน่าน เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานและมีวัฒนธรรมโดดเด่นเป็นของตนเอง สืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน การจัดการทางสังคมของเมืองน่านตั้งแต่อดีตมาจนถึงในปัจจุบัน คือ พระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวเมืองน่านให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ดังที่จะเห็นได้จากมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี คติความเชื่อ ที่ปรากฏถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีหกเป็งพระธาตุแช่แห้ง พิธีสืบชะตา ประเพณีทานสลากภัต เป็นต้น ด้วยเหตุผลนี้เมืองน่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต และเป็นนครแห่งพระพุทธศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรม

บทความที่ 5 เรื่อง **"หลักนิติธรรมกับการสร้างความปรองดองสมาฉันท์โดยแนวทางพุทธวิถีในสังคมไทย"** โดย **ดร.สุรพล ศรีวิทยา** ผู้เขียนได้นำเสนอแนวความคิดและองค์ประกอบของหลักนิติธรรมที่สอดคล้องกับแนวทางพุทธวิถีในการสร้างความปรองดองสมาฉันท์ในสังคมไทย ได้แก่ หลักนิติธรรมซึ่งเป็นเสาหลักสำคัญของการพิทักษ์ระบอบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนมีความสอดคล้องกับหลักการและกลไกการปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางวิถีพุทธในสังคมไทย ซึ่งสามารถใช้เป็นนวัตกรรมกลไกการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยวิถีพุทธเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมที่มุ่งสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยได้สำเร็จ

บทความที่ 6 เรื่อง **"สันติวิถีพุทธแห่งสยามในการสร้างความปรองดอง"** โดย **พระวินัยธรอเนก เตชวโร** ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดสันติวิถีแห่งสยามในวรรณคดีเช่นเรื่อง เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีคุณค่าทางวรรณคดีในด้านต่างๆ ทั้งในเนื้อหาสาระของเรื่องโดยตรง ผู้เขียนเสนอว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในวรรณคดีมีอยู่มากมาย แต่คำสอนที่สำคัญที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตจริงก็คือเรื่องกรรมและไตรลักษณ์ โดยมีความเชื่อว่า การเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในสังสารวัฏ เป็นไปด้วยอำนาจกรรม วิถีชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ในโลกนี้จะต้องดำเนินไปตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตนที่ไม่สามารถจะบังคับได้ หลักดังกล่าวสามารถนำมาสร้างความปรองดองในสังคมโลกได้แบบไตรลักษณ์

บทความที่ 7 เรื่อง **“การบริหารความขัดแย้งในองค์กรด้วยพุทธวิธี”** โดย **ดร.พิเชฐ ทั่งโต** ผู้เขียนได้กล่าวถึงองค์การและความขัดแย้งในองค์การเป็นสิ่งคู่กัน ด้วยเหตุผลว่าสิ่งเหล่านี้เป็นวิถีแห่งธรรมชาติที่เกิดจากมนุษย์ขาดความเข้าใจ (หลง) มีพฤติกรรมของความมักได้ ใฝ่เอาเกินกว่าความจำเป็นและพอดี (โลภ) จนส่งผลเป็นความขัดกัน (โกรธ) และขัดแย้งรุนแรงไปในที่สุด จากเหตุแห่งความไม่เข้าใจและมักได้ จึงกลายเป็นความขัดแย้ง วิถีพุทธกำหนดให้วางท่าทีใหม่ โดยแสดงออกต่อความขัดแย้งในองค์การอย่างเข้าใจ (ปัญญา) และวางท่าที (สติ) อย่างเหมาะสม ด้วยลักษณะแบบชาวพุทธ รวมทั้งไปพัฒนาภาระงานให้เป็นงาน ไปสู่เป้าหมายและเจตจำนงขององค์การได้

บทความที่ 8 เรื่อง **“พุทธวิธีขจัดความขัดแย้งเพื่อสร้างความปรองดองในสังคมโลก”** โดย **ดวงใจ ปินตามูล** ผู้เขียนได้กล่าวถึงความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และได้เสนอแนวทางการแก้ไขระดับบุคคล ระดับสังคม เป็นการถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงทำให้เข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง หลักธรรมนั้นมีชื่อเรียกว่า “อปริหานิยธรรมแปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียวไม่มีวันเสื่อมไป

บทความที่ 9 เรื่อง **“สังคมแห่งอัปปมัญญา: ปลายทางแห่งการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง”** โดย **อัครเดช พรหมกัลป์** ผู้เขียนได้นำเสนอหลักการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรม โดยใช้แนวคิด“สังคมแห่งอัปปมัญญา” คือ ทุกคนในสังคมจะต้องมีจิตใจที่กว้างขวางไม่มีประมาณ มีพรหมวิหารธรรมที่แผ่ไปไม่มีที่สิ้นสุด ได้แก่ การมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อกัน ซึ่งนอกจากจะแผ่ไพศาลไปยังมนุษย์มนุษย์ด้วยกันแล้ว สิ่งที่สำคัญมนุษย์ยังต้องแผ่พรหมวิหารธรรมไปยังสัตว์และทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้อย่างสม่ำเสมอกันด้วย

บทความที่ 10 เรื่อง **“การสร้างองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม”** โดย **ปรมต วรรณบวร** การจัดการองค์กรสมัยใหม่ในการสร้างองค์กรแห่งความสุข โดยอาศัยพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหมเป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครองเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็น หลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันจนก่อให้เกิดวัฒนธรรมขององค์กร เพื่อการอยู่ร่วมกันในองค์กรอย่างมีความสุข

บทความที่ 11 เรื่อง **“การบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์”** โดย **เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว** บทความนี้ ผู้เขียนมุ่งอธิบายการบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและศาสนาในสังคมไทย และสามารถเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของสันติวิธีเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เพื่อสร้างสังคมแห่งสันติสุข และในขณะเดียวกันเป็นการพัฒนาคนในสังคมให้เจริญงอกงามตามวิถีของพระพุทธศาสนาไปด้วยอย่างสอดคล้องกัน

ภาคที่ 2 พุทธวิธีในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม (Buddhist Response to Environmental Degradation)

บทความที่ 1 เรื่อง **"ผู้นำกับการใช้วาจาในการบริหารงานอย่างสร้างสรรค์"** โดย **พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)** ผู้เขียนได้นำเสนอการใช้วาจาในการบริหารงานเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของผู้บังคับบัญชา เพราะว่าในการปฏิบัติงาน หรือการสั่งการต่างๆ จะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา โดยในการสั่งการนั้นสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การสั่งงานด้วยวาจาและการสั่งงานเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม และยังสามารถสั่งโดยใช้การบังคับหรือออกคำสั่ง การสั่งงานแบบขอร้อง การสั่งงานแบบแนะนำ การสั่งงานแบบอาสาสมัคร ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าตัวผู้บริหารจะเลือกใช้การสั่งงานแบบใด

บทความที่ 2 เรื่อง **"แบบความสัมพันธ์ระหว่าง"มนุษย์"กับ "ต้นไม้" ในพระพุทธศาสนา"** โดย **ดร.อำนาจ ยอดทอง** บทความวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "ต้นไม้" ในพระพุทธศาสนา บนฐานคิดว่าด้วย "คุณค่า" (คุณค่าภายในหรือคุณค่าทางจริยธรรม) ตามหลักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ซึ่งพบว่า ตามหลักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม แนวคิดแอนโทรโปรเซนตริกมีฐานคิดเชิงคุณค่าที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ส่วนไบโอเซนตริกมีฐานคิดเชิงคุณค่าที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าที่ผ่านการตีความจากฐานคิดเบญจศีลข้อ "ปาณาติบาต" ที่ถือว่า คุณค่าของมนุษย์คือการมีจิตหรือวิญญาณ

บทความที่ 3 เรื่อง **"ความรับผิดชอบของพระพุทธศาสนาต่อความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบของนิยาม 5" โดย ดร. สานุ มหัทธนาดุลย์** บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอคำตอบของพระพุทธศาสนาในเรื่องความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมด้วยการวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดของนิยาม 5 คือ อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม กรอบแนวคิดของนิยาม 5 นี้เป็นฐานรากแห่งองค์ความรู้อันทรงคุณค่าที่พบในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

บทความที่ 4 เรื่อง **"ศีล : พุทธวิธีปลุกจิตสำนึกแก้ปัญหาวินัยจราจร"** โดย **ดร.ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์** บทความนี้ผู้เขียนได้สะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตเรื่องปัญหาวินัยจราจร ความสูญเสียจากอุบัติเหตุจราจรที่ส่งผลต่อความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินทั้งต่อครอบครัวผู้ที่เกี่ยวข้องและยังมีผลต่อประเทศชาติในการสูญเสียงบประมาณและการสูญเสียโอกาสทรัพยากรบุคลากรในการพัฒนาประเทศ ปัญหาการไม่เคารพในวินัยจราจรสะท้อนให้เห็นถึงวินัยของชาติ หรือศีลธรรมของคนในชาติ แนวทางในการแก้ปัญหาที่ผู้เขียนนำเสนอคือ การปลุกจิตสำนึกในการเคารพวินัยจราจรด้วยพุทธวิธี อันได้แก่ การรักษาศีล ความละอายเกรงกลัวในความผิด และสร้างความเห็นถูกต้องในคุณค่าและความสำคัญของวินัยจราจร

บทความที่ 5 เรื่อง **"ควอนตัมฟิสิกส์: คลื่นจิตเพื่อการเยียวยาตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม"** โดย **ดร.สามารถ สุขุประการ** บทความนี้ผู้เขียนมุ่งนำเสนอการที่จิตมีการเกิดและดับแสนโกฏิขณะชั่วลัดนิ้วมือเดียวอย่างต่อเนื่อง จิตจึงมีพฤติกรรมแบบคลื่นและเป็นคลื่นที่มีความถี่สูงมาก ในทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ กล่าวว่าพลังงานมีเหตุปัจจัยมาจากคลื่น และค้นพบว่าจิตสำนึกมีอิทธิพลต่อวัตถุในระดับอนุภาคได้ โดยเข้าไปทำลายคุณสมบัติของคลื่นในอนุภาคได้ ซึ่งตามปกติอนุภาคจะมีสองคุณสมบัติในตัวเองที่เป็นได้ทั้งคลื่นและอนุภาค จิตจึงมีพฤติกรรมแบบคลื่นถึงสอดแทรกได้ อาศัยคุณสมบัติของคลื่นจิตนี้สามารถนำมาใช้เยียวยาตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการเจริญสมาธิและวิปัสสนาด้วยวิธีการที่ถูกต้องจะทำให้จิตสำนึกมีพลังเพื่อใช้ในการเยียวยาได้ กระบวนการทำงานของคลื่นจิต จึงเป็นไปตามทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์

บทความที่ 6 เรื่อง **"การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามพุทธวิธี"** โดย **ณัฏยาณี บุญทองคำ** ผู้เขียนได้เสนอแนวทางการจัดการน้ำในปัจจุบันว่าควรมีกลไกสำคัญได้แก่ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกันคิด ช่วยกันหารูปแบบและวิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ แบบบูรณาการในทุกมิติเสมอ จึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนโดยไม่เกิดความขัดแย้งในสังคม

บทความที่ 7 เรื่อง **"สัมมาทิฏฐิ : แนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน"** โดย **ธีรทัศน์ มูลแก่น** ผู้ขียนได้เสนอแนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ต้องยึดหลักธรรมที่เรียกว่า "สัมมาทิฏฐิ" ทุกขั้นตอน จึงจะสามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการสร้างขึ้นมาของมนุษย์ก็ตาม

บทความที่ 8 เรื่อง **"จิตสาธารณะเชิงพุทธ : แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืน"** โดย **สุวัฏ สอนจันทร์** บทความนี้ผู้เขียนได้นำเสนอแนวคิดจิตสาธารณะเชิงพุทธว่าจะต้องได้รับความอนุเคราะห์จากพระภิกษุสงฆ์ ในการเทศนาเผยแผ่หลักพุทธธรรม ส่วนการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืน ทำได้โดยวิธีการลดของเสียจากชุมชนให้มากที่สุด การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสม ส่งเสริมบทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในทุกระดับและองค์กรเอกชน ภาคประชาสังคม ให้มีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ภาคที่ 3 พุทธวิธีในการแก้วิกฤตทางการศึกษา (Buddhist Response to Educational Crisis)

บทความที่ 1 เรื่อง **"การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพุทธวิธี"** โดย **พระมหาสมบูรณ์ สุธมฺโม, ดร.** มนุษย์ในทางโลกหมายถึง บุคคล และสัตว์โลกที่มีชีวิต แต่ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงคุณธรรมจริยธรรมที่จะทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่แท้จริงและการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยศีล 5 ซึ่งคู่กับธรรม 5

หรือที่ชาวพุทธเรียกว่า เบญจศีล และเบญจธรรม ถ้าขาดธรรมคู่นี้แล้ว ค่าของความเป็นคนจะก้าวลงสู่ระดับตกต่ำ และทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์

บทความที่ 2 เรื่อง **"หยุด ! อายตนะภายใน : สร้างหัวใจให้ใฝ่ศึกษา"** โดย **รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์** บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พุทธวิธี สำหรับช่วยแก้วิกฤติการรับรู้ที่มีผลต่อการศึกษาของเยาวชนไทยในยุคปัจจุบันด้วยการเปิดตา เปิดหู เปิดจมูก เปิดลิ้น เปิดกายรับรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวได้ แต่ให้ระวังใจอย่าไปลุ่มหลงงมงาย อย่าผูกติด อย่าให้เกิดความรู้สึกว่าชีวิตนี้ขาดมันไม่ได้ ให้รู้จักมีรู้จักใช้แต่พอดีพองาม คือรู้จักใช้เทคโนโลยีที่อยู่รอบตัวให้มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

บทความที่ 3 เรื่อง **"ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน"** โดย **ดร.ณัฏฐพงศ์ จันทราทิพย์** ผู้เขียนได้นำเสนอภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีความฉลาดทางอารมณ์ตามหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดีที่สุด คือ หลักทศพิธราชธรรม เพื่อเป็นหลักการสำคัญในการกล่อม เกลาอารมณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคน ที่เป็นผู้นำ สามารถกำกับ และควบคุมอารมณ์ ให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์ และความรู้สึก ของตัวเองให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี และพร้อมที่จะพัฒนาองค์กรให้เจริญเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งยังสามารถตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่ก้าวกระโดดไปอย่างรวดเร็ว

บทความที่ 4 เรื่อง **"ปัญญาธรรม : พุทธิปัญญาเพื่อนำพาองค์กรธุรกิจสู่สันติสุข"** โดย **ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว** บทความนี้ผู้เขียนมุ่งอธิบายหลักปัญญาธรรม เป็นการปฏิบัติด้วยเหตุ ผลที่เป็นความจริงแท้ ถูกต้องดีงามตามหลักพุทธะ เพื่อให้เกิดความสามัคคี อยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยหลักสัมมาอาชีวะและรู้เท่าทันโลก ตามหลักสัปปุริสธรรม ที่สอดคล้องกับกลยุทธ์รู้เขา รู้เรา รู้สิ่งแวดล้อม อันนำมาสู่การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของธุรกิจตามความเป็นจริงด้วยปัญญาเพื่อสามารถนำไปพัฒนาธุรกิจสู่สันติสุข

บทความที่ 5 เรื่อง **"การดูแลผู้ป่วยแผลเรื้อรังด้วยนวัตกรรมภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา"** โดย **ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ** บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการดูแลแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานด้วยนวัตกรรม ภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา หรือเรียกว่า พุทธวิธี จากพืชสมุนไพรไทยมาใช้ในการดูแลแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน รวมถึงให้การดูแลผู้ป่วยด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ จนทำให้ผู้ป่วยเบาหวานมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคเรื้อรัง มีความเพียร มีมานะ อุตสาหะในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการกินการอยู่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จนสุขภาพทางกายและใจเป็นปกติ หายจากอาการแผลเรื้อรังสามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้อย่างปกติเหมือนบุคคลทั่วไป

บทความที่ 6 เรื่อง **"การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารกิจการภาครัฐ"** โดย **ดร. ธงชัย สิงอุดม** บทความนี้มีความพยายามเสนอถึง "การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารกิจการภาครัฐ" ซึ่งหลักการที่เห็นได้เด่นชัดมากที่สุดก็คือ การมีอิสรภาพ การมีความสามารถ และการมี

ความเต็มใจ ทั้งสามอย่างนี้เป็นจุดฉนวนหลักของการส่งเสริมภาคประชาชนในการออกความคิดเห็นต่อระบบการบริหารกิจการภาครัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุงภาระงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

บทความที่ 7 เรื่อง **"จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ"** โดย **ดร.สามารถ บุญรัตน์** บทความนี้ผู้เขียนพยายามที่จะวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะทางจริยธรรมของภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างภาวะผู้นำกับภาวะผู้ตามที่มีหลักสังคหวัตถุธรรมที่นำมากำหนดเป็นวัฒนธรรมองค์กรรัฐทำให้เห็นว่า องค์กรรัฐจะเกิดความเปลี่ยนแปลงได้จะต้องอาศัยการกำหนดวิสัยทัศน์ในการเอื้อเฟื้อต่อการแบ่งปันผลประโยชน์ การกำหนดคุณลักษณะทางวาจาที่ดีต่อกัน รักษาช่วยเหลือผู้ที่มีความดี ความเสมอภาคแก่ทุกคน เพื่อเสริมสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชน

บทความที่ 8 เรื่อง **"วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : กลวิธีทางภาษาในการสะท้อนปัญหาและสร้างสันติภาพในสังคม"** โดย **ดร.รัชดา ลาภใหญ่** บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เพื่อแสดงให้เห็นชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่สะท้อนปัญหาทางการเมือง สภาวการณ์อันไม่พึงประสงค์ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม รวมทั้งแสดงให้เห็นกลวิธีในการคลี่คลายปัญหาเพื่อสร้างสันติสุขโดยตีความผ่านความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาและชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่แฝงอยู่เบื้องหลังตามหลักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ซึ่งผลการวิเคราะห์ สะท้อนอัตลักษณ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่ยังคงเป็นบุคคลสำคัญในการแสดงบทบาทและหน้าที่ในการกระตุ้น เตือนสติคนในสังคมให้พิจารณาและร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในแผ่นดิน

บทความที่ 9 เรื่อง **"กระบวนการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุด้วยพุทธวิธี"** โดย **กฤตย์ ไกรราช และคณะ** บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากระบวนการสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุด้วยวิธีการทางพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่า พุทธวิธี ที่เรียกว่า สามัญลักษณะ ที่บอกถึงลักษณะทั่วไปของมนุษย์ล้วนมีธรรมชาติเดียวกันคือ ชีวิตร่างกายและจิตใจมีความเสื่อมถอย มีความทรุดโทรมเป็นธรรมดา เมื่อผู้สูงอายุเข้าใจและเข้าถึงแก่นแห่งชีวิตดังกล่าว รวมถึงผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาในการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง จะทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าการมีร่างกายและลมหายใจอยู่ในขณะนี้เป็นสิ่งมีคุณค่า มีความภูมิใจและมีความสุขมากขึ้นในการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตกับบุคคลรอบข้างได้ตลอดไป

บทความที่ 10 เรื่อง **"พุทธวิธีการสอนเชิงบูรณาการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม"** โดย **ผศ.ดร.สินงามประโคน** ผู้เขียนได้นำเสนอการสอนถือเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะช่วยแก้ปัญหาวิธีการเรียนและผู้เรียนจะได้ดำเนินชีวิตให้มีความสุข โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบการสอนที่ดี การสอนที่ดีต้องสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาการเรียน โดยผ่านสื่อ การจัดกิจกรรมและการวัดและประเมินผลการเรียน และเปิดโอกาส ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และเป็นการฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเอง ผู้สอนต้องใจกว้าง

พอในการรับฟังความคิดเห็นจากนักเรียนหรือผู้อื่น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและในที่สุดทั้งผู้สอนและผู้เรียน มีความสุขในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

บทความที่ 11 เรื่อง **"พุทธวิธีพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21"** โดย **เกษม แสงนนท์** ผู้เขียน มนุษย์มีองค์ประกอบของชีวิต 2 ส่วน คือกายและใจ หรือรูปและนาม หรือขันธ์ 5 สามารถฝึกฝนพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไปได้ เครื่องมือในการพัฒนาคือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีขอบเขตการพัฒนา 4 ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ และปัญญา ผู้ปฏิบัติตามหลักภาวนา จะได้รับประโยชน์ 4 ประการ คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และประโยชน์อย่างยิ่ง คือการบรรลุอรหันตผล

บทความที่ 12 เรื่อง **"พุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ"** โดย **พิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย** ผู้เขียน นำเสนอเกี่ยวกับ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ ผ่านมิติพุทธจิตวิทยา นำเสนอแนวทางการบูรณาการร่วมกัน ระหว่างพุทธศาสนากับหลักจิตวิทยา เพื่อนำไปสู่ การสื่อสารเพื่อสันติภาพใน "รูปแบบพุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ (BPC4P)" โดยน้อมนำหลักธรรมเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 และพรหมวิหาร 4 ซึ่งรูปแบบดังกล่าวจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นวิธีการเพื่อการสื่อสารที่ดี ทั้งนี้เพื่อค้นพบสันติสุขที่เกิดจากภายในใจ และแผ่กระจายสันติสุขนั้นออกไปยังผู้คนรอบข้าง ชุมชน และสังคม เพื่อเป็นปัจจัยให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืน หรือสันติภาพขั้นสูงสุดต่อไป

ภาคที่ 4 พระพุทธศาสนากับประชาคมอาเซียน (Buddhism and ASEAN Community)

บทความที่ 1 เรื่อง **"แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน: การศึกษาเบื้องต้น"** โดย **พระราชวรเมธี, ดร. และคณะ** บทความนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผลการศึกษาเบื้องต้นของแผนงานวิจัยเรื่องแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน ผลการศึกษาเบื้องต้นคือ ได้พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยของแผนงานวิจัยและของโครงการวิจัยย่อย จำนวน 4 กรอบแนวคิด โดยที่กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นนี้จะใช้เป็นสมมติฐานระหว่างทางของการศึกษาในระยะต่อไปของการดำเนินการวิจัย

บทความที่ 2 เรื่อง **"การพัฒนาผู้นำเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน"** โดย **พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโภชฺโช)** ผู้เขียนนำเสนอการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการเป็นผู้นำที่ดีตามหลักธรรม เช่น ทศพิธราชธรรม พรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย พละ 4 และสัปปุริสธรรม 7 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสัปปุริสธรรม 7 ถือ ในการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาโดยใช้องค์ความรู้เป็นฐาน (knowledge-based problem) ทำให้บุคลากรเป็นผู้รอบรู้ (Personal Mastery) มีการคิดอย่างเป็นระบบ (System Thinking) มีโมเดลความคิด (Mental Models) มีทีมการเรียนรู้ (Team Learning) ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) ในระบบการบริหารงานทุกๆ ส่วน จึงทำให้องค์กรสามารถปรับเปลี่ยนการทำงานได้อย่างสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์

บทความที่ 3 เรื่อง “**พุทธธรรมาภิบาล : พุทธทัศน์เพื่อการพัฒนาสังคมในประชาคมอาเซียน**” โดย **ดร.อุทัย สติมั่น** บทความนี้กล่าวถึงแนวคิดธรรมาภิบาลที่ปรากฏในคัมภีร์จักกวัตติสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงการปกครองโดยยึดหลักธรรมาธิปไตย ความถูกต้องตามเหตุผล ประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์ส่วนรวม โดยนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประชาคมอาเซียน เพื่อแก้ปัญหาแนวคิดประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ร่วมกับกลุ่มผู้นำและนักการเมืองท้องถิ่น มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลร่วมกันแสวงหาประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม

บทความที่ 4 เรื่อง “**การประยุกต์หลักสาราณียธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน**” โดย **ดร.ณิมลพรรณ์ พิมพ์จุฑา** บทความนี้กล่าวถึงการรวมตัวของ 10 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือ การสร้างประชาคมอาเซียนให้มีขีดความสามารถในการแข่งขัน มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เป็นประชาคมที่มีความแข็งแกร่ง รับมือสิ่งท้าทายทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ โดยนำหลักธรรมเรื่องสาราณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนอย่างมีความสุขและสันติในทุกๆด้านมาประยุกต์ใช้เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของประชาคมอาเซียนอย่างสันติสุข

บทความที่ 5 เรื่อง “**พุทธวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้ประชาคมอาเซียน**” โดย **ดร.บุษกร วัฒนบุตร** บทความนี้ได้กล่าวถึง ทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นตัวจักรสำคัญพร้อมไปด้วยวิชชาและจรณะ มีสามารถในการคิดแยกแยะ คิดเชื่อมโยงอย่างมีเหตุผล คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ อันจะก่อให้สังคม ประเทศชาติ และโลกเคลื่อนไหวไปในทางที่สร้างสรรค์ก้าวไปสู่องค์กรที่มีคุณภาพ ขับเคลื่อนด้วยความเข้าใจสภาพจริง ตามความเป็นจริงภายใต้สังคมที่มีความแตกต่างในประเด็นของภาษา ความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน

บทความที่ 6 เรื่อง “**การเพิ่มศักยภาพในการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน**” โดย **ดร.ลำพอง กลมกูล** บทความนี้ได้กล่าวถึง การศึกษาทางพระพุทธศาสนาผ่านกระบวนการวิจัยเชิงประยุกต์ ซึ่งนักวิจัยจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพให้มีความพร้อมใน 5 องค์ประกอบ 1) กำหนดยุทธศาสตร์ในการวิจัยที่ชัดเจนตามยุทธศาสตร์ของชาติและสถาบัน 2) ออกแบบการวิจัยที่ถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัย 3) งานวิจัยมีความเป็นสากล 4) ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารและส่งบทความวิจัยเพื่อนำเสนอในเวทีประชุมวิชาการทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และ 5) ทุนวิจัยทั้งจากแหล่งทุนภายในและต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการประสานความร่วมมือด้านการวิจัยทางพระพุทธศาสนากับประเทศในประชาคมอาเซียนต่อไป

บทความที่ 7 เรื่อง “**บทบาทของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางกับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน**” โดย **ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์** บทความนี้ได้กล่าวถึง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนา เช่นวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้เตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ด้วยการเผยแพร่ความรู้

โดยการจัดอบรม สัมมนา จัดงานวิชาการให้แก่บุคลากร นิสิตนักศึกษา บูรณาการความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนเข้ากับการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชา เพื่อสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมือระหว่างกันอย่างรอบด้าน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทความที่ 8 เรื่อง “**พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในลาว**” โดย **ปัญญา เสนาเวียง** บทความนี้ได้กล่าวถึงศึกษาบทบาทของสถาบันสงฆ์ในลาวหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2518 เป็นต้นมาโดยใช้วิธีวิเคราะห์และการตีความการศึกษา พบว่าการปกครองพุทธศาสนาในลาวถูกควบคุมให้เป็นศาสนาแห่งรัฐ หลักธรรมในพุทธศาสนาได้ถูกตีความใหม่เพื่อส่งเสริมรัฐในการสร้างชาติลาวให้เป็นปึกแผ่น

บทความที่ 9 เรื่อง “**กระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม**” โดย **สุขอุษา นุ่นทอง** บทความนี้ได้กล่าวถึง การบูรณาการเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ภายนอกและพัฒนาคุณธรรมภายในตนด้วยกระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรมประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกาย 2) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทาง 3) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิต 4) การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญา

บทความที่ 10 เรื่อง “**พรหมวิหารธรรม กับการพัฒนาภาวะผู้นำในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง**” โดย **สุภาภรณ์ โสภา** บทความนี้ได้กล่าวถึงแนวคิดให้ผู้นำจะต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกยุคโลกาภิวัฒน์ คือสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำและผู้ตามจะมีความสุข กล่าวคือ ตั้งแต่ ชุมชน สังคม องค์กร สถาบันต่างๆ ผู้นำต้องมี่วิสัยทัศน์แบบไร้พรมแดน มีองค์ความรู้ มีปรีชาญาณ มีความฉลาดในอารมณ์และที่สำคัญต้องมีพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำ ซึ่งผู้ตาม จะเกิดความสุข ความสมดุล และความยั่งยืน ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สำหรับรายละเอียดของบทความของบทความทั้งหมด ผู้ใคร่ต่อการศึกษาสามารถศึกษาได้จากบทความฉบับสมบูรณ์ภายในเล่มนี้

อนึ่ง หากบทความมีเนื้อหาข้อความที่ไม่เหมาะสม หรือกล่าวพาดพิงบุคคลใด ทั้งนี้มิได้มีเจตนากระทำให้เกิดความเสียหาย เป็นเพียงการอ้างอิงเพื่อการศึกษาและการวิเคราะห์เชิงวิชาการเท่านั้น

กองบรรณาธิการ

พฤษภาคม 2558

สารบัญ

คำนำ (5)

บทบรรณาธิการ (6)

สารบัญ (16)

สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกเป็นที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ (20)

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

สุจริตธรรมในฐานะเครื่องมือป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยปัจจุบัน (24)

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.

ภาคที่ 1 พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคม

การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม : แนวคิดว่าด้วยทรัพย์สินส่วนกลางในสังคมสงฆ์ 3

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน 17

พระครูสังวรสุตกิจ, ดร.

การสลายความขัดแย้งด้วยพิธีกรรม : กรณีศึกษาเทศกาลวิสาขะของประเทศศรีลังกา 34

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.

การจัดการทางสังคมเมืองน่านในการป้องกันปัญหาความขัดแย้งทางสังคม 48

พระชยานันทมุนี, ดร.

หลักนิติธรรมกับการสร้างความปรองดองสมาฉันท์โดยแนวทางพุทธวิถีในสังคมไทย 64

ดร.สุรพล ศรีวิทยา

สันติวิถีพุทธแห่งสยามในการสร้างความปรองดอง 74

พระวินัยธรอเนก เตชวโร

การบริหารความขัดแย้งในองค์กรด้วยพุทธวิธี 87
ดร.พิเชฐ ทั่งโต

พุทธวิธีขจัดความขัดแย้งเพื่อสร้างความปรองดองในสังคมโลก 99
ดวงใจ ปินตามูล

สังคมแห่งอัปปมัญญา : ปลายทางแห่งการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง 118
อัครเดช พรหมกัลป์

การสร้างองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม 131
ปรมต วรรณบวร

การบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ 147
เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว

ภาคที่ 2 พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม

ผู้นำกับการใช้วาจาในการบริหารงานอย่างสร้างสรรค์ 161
พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)

แบบความสัมพันธ์ระหว่าง“มนุษย์”กับ “ต้นไม้” ในพระพุทธศาสนา 172
ดร.อำนาจ ยอดทอง

ความรับผิดชอบของพระพุทธศาสนาต่อความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ภายใต้กรอบของนิยาม 5 193
ดร. สานุ มหัทธนาดุลย์

ศีล : พุทธวิธีปลุกจิตสำนึกแก้ปัญหาวินัยจราจร 207
ดร.ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์

ควอนตัมฟิสิกส์: คลื่นจิตเพื่อการเยียวยาตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม 223
ดร.สามารถ สุขุประการ

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามพุทธวิธี 237
ณัฏยาณี บุญทองคำ

สัมมาทิฏฐิ : แนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน 250
ธีรทัศน์ มูลแก่น

จิตสาธารณะเชิงพุทธ : แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืน 266
สุวัฏ สอนจันทร์

ภาคที่ 3 พุทธวิธีในการแก้ไขวิกฤตทางการศึกษา

การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพุทธวิธี 283
พระมหาสมบูรณ์ สุธมฺโม, ดร.

หยุด ! อายตนะภายใน : สร้างหัวใจให้ใฝ่ศึกษา 295
รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีความฉลาดทางอารมณ์ สำหรับการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน 308
ดร.ณัฏฐพงศ์ จันทราทิพย์

ปัญญาธรรม : พุทธิปัญญาเพื่อนำพาองค์กรธุรกิจสู่สันติสุข 320
ผศ.ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว

การดูแลผู้ป่วยแผลเรื้อรังด้วยนวัตกรรมภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา 333
ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารกิจการภาครัฐ 349
ดร. ธงชัย สิงอุดม

จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ 363
ดร.สามารถ บุญรัตน์

วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : กลวิธีทางภาษาในการสะท้อนปัญหาและสร้างสันติภาพในสังคม 374
ดร.รัชดา ลาภใหญ่

กระบวนการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุด้วยพุทธวิธี 387
กฤตย์ ไกรราช และคณะ

พุทธวิธีการสอนเชิงบูรณาการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม 400
ผศ.ดร.สิน งามประโคน

พุทธวิธีพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21 409
เกษม แสงนนท์

พุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ 420
พิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย

ภาคที่ 4 พุทธศาสนากับประชาคมอาเซียน

แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน: การศึกษาเบื้องต้น 435
พระราชวรเมธี, ดร. และคณะ

การพัฒนาผู้นำเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 451
พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโภชฺโช)

พุทธธรรมาภิบาล : พุทธทัศน์เพื่อการพัฒนาสังคมในประชาคมอาเซียน 461
ดร.อุทัย สติมั่น

การประยุกต์หลักสาราณียธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน 478
ดร.ณิมลพรรณ์ พิมพ์จุฑา

พุทธวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้ประชาคมอาเซียน 495
ดร.บุษกร วัฒนบุตร

การเพิ่มศักยภาพในการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน 510
ดร.ลำพอง กลมกูล

บทบาทของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางกับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน 524
ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในลาว 536
ปัญญา เสนาเวียง

กระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม 548
สุขอุษา นุ่นทอง

พรหมวิหารธรรม กับการพัฒนาภาวะผู้นำในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง 565
สุภาภรณ์ โสภา

สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกเป็นที่ปรึกษาพิเศษ ของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ

พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประธานสมาคมสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก

ส่วนงานของสหประชาชาติที่กำกับดูแลองค์กรนอกภาครัฐของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ได้มีหนังสือลงวันที่ 1 สิงหาคม 2556 แจ้งให้ทราบอย่างเป็นทางการว่า บัดนี้สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก (International Council for the Day of Vesak) ได้รับอนุมัติให้มีสถานะเป็นที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งจะทำให้สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกมีสิทธิเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ขององค์การสหประชาชาติ และสามารถแต่งตั้งผู้แทนอย่างเป็นทางการไปประจำการที่สำนักงานสหประชาชาติที่นครนิวยอร์ก นครเจนีวา และกรุงเวียนนา

การอนุมัติของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติดังกล่าว มีขึ้นในการประชุมของคณะมนตรีฯ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2556 ซึ่งเป็นไปตามข้อเสนอของคณะกรรมการกลั่นกรอง ที่มีชื่อว่าคณะกรรมการว่าด้วยองค์กรนอกภาครัฐ คณะกรรมการชุดนี้ได้มีมติเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2556 เสนอให้ที่ประชุมคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ อนุมัติให้สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกมีสถานะเป็นที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ด้วยเหตุนี้ คณะมนตรีฯ จึงมีมติดังกล่าวเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคมที่ผ่านมา ซึ่งตรงกับวันบุรพาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่องเดิมมีอยู่ว่า มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับมอบหมายจากมหาเถรสมาคมและรัฐบาลให้เป็นหน่วยงานหลักในการจัดงานวันวิสาขบูชาโลกที่ประเทศไทยเป็นเจ้าภาพตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยประสบความสำเร็จในการประสานให้ประมุขสงฆ์ และผู้นำชาวพุทธทั่วโลกลงนามในแถลงการณ์ร่วมเมื่อปี 2548 ที่รับรองว่าพุทธมณฑลของไทยเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก

ต่อมาในปี 2551 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับฉันทานุมัติจากผู้นำชาวพุทธทั่วโลกให้จัดตั้งองค์กรขึ้นมารับผิดชอบการจัดงานวิสาขบูชาโลก โดยใช้ชื่อว่า สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก

(International Council for the Day of Vesak) พร้อมกับให้การรับรองธรรมนูญขององค์กรสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก ได้รับการจดทะเบียนเป็นสมาคมที่กระทรวงวัฒนธรรมของไทยเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2552 ระบุรายละเอียดในการขอจดทะเบียนว่ามีสำนักงานตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีอธิการบดีของมหาวิทยาลัยเป็นประธานสภาฯ

เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2554 สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกได้ยื่นใบสมัครขอเข้าเป็นองค์กรที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีฯ โดยระบุว่า พันธกิจหลักของสภาฯ คือ การประสานความร่วมมือกับชาวพุทธทั่วโลกเพื่อจัดประชุมวิสาขบูชาโลก และเพื่อดำเนินภารกิจร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้

1. การพัฒนาที่ยั่งยืน
2. สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง (ภาวะโลกร้อน)
3. การศึกษา
4. การสร้างสันติภาพ

อธิการบดีในฐานะประธานสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก ได้มอบหมายให้คณะผู้แทนเดินทางไปชี้แจงต่อที่ประชุมของคณะกรรมการกลั่นกรอง ณ สำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติที่นครนิวยอร์ก ในระยะนั้น อธิการบดีได้เดินทางไปต่างประเทศบ่อยครั้ง เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมขององค์การสหประชาชาติ เช่น เดินทางไปเข้าร่วมประชุมเรื่องสภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลงที่ประเทศเดนมาร์ก เมื่อปี 2552 และเดินทางไปเข้าร่วมประชุมชาวพุทธโลก (World Buddhist Forum) ที่ประเทศจีน เป็นเจ้าภาพ ทั้งนี้เพื่อสะสมผลงานสำหรับนำไปอ้างอิงประกอบคำชี้แจงต่อคณะกรรมการกลั่นกรอง ผลงานที่สำคัญที่สุด คือ การจัดประชุมวิสาขบูชาโลก ณ สำนักงานสหประชาชาติที่กรุงเทพฯ ซึ่งประเทศไทยเป็นเจ้าภาพตั้งแต่ปี 2547 เป็นต้นมา

คณะผู้แทนของมหาวิทยาลัยใช้เวลาสองปีในการเดินทางไปชี้แจงต่อคณะกรรมการกลั่นกรองที่นครนิวยอร์ก อธิการบดีและคณะได้ติดต่อประสานงานนอกรอบเพื่อทำความเข้าใจกับประเทศที่คัดค้านการสมัครเป็นองค์กรที่ปรึกษาของสภาฯ ประเด็นสำคัญในการคัดค้านก็คือ “ทำไมสภาฯ ต้องมีที่ตั้งอยู่ในประเทศไทย” เมื่อคณะผู้แทนของมหาวิทยาลัยได้ส่งถ้อยแถลงเป็นลายลักษณ์อักษร และชี้แจงด้วยวาจาจนเป็นที่พอใจของทุกฝ่ายแล้ว ประเทศที่เคยคัดค้านได้ยุติการคัดค้าน เมื่อไม่มีประเทศใดคัดค้านที่ประชุมคณะกรรมการกลั่นกรอง จึงมีมติเป็นเอกฉันท์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา เห็นชอบให้เสนอคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติเพื่อมีมติอนุมัติให้สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก มีสถานะเป็นองค์กรที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีฯ ซึ่งคณะมนตรีฯ ก็ได้มีมติอนุมัติตามเสนอนั้นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

เมื่อได้รับสถานะเป็นที่ปรึกษาพิเศษของคณะมนตรีฯ แล้ว สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก มีสิทธิพิเศษดังต่อไปนี้

1. มีสิทธิได้รับแจ้งให้เข้าร่วมกิจกรรมของคณะมนตรีฯ และมีโอกาสให้คำปรึกษาแก่ประเทศสมาชิกขององค์การสหประชาชาติภายในกรอบพันธกิจของสภาสากลวันวิสาขบูชาโลก

2. มีสิทธิแต่งตั้งผู้แทนอย่างเป็นทางการเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ที่สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก และสำนักงานสหประชาชาติ ณ นครเจนีวา และกรุงเวียนนา ผู้แทนของสภาฯ สามารถลงทะเบียนเข้าร่วมงานกิจกรรมการประชุมต่างๆ ของสหประชาชาติและองค์กรทั่วไป นอกจากนี้ สภาฯ สามารถแต่งตั้งผู้แทนให้เป็นผู้สังเกตการณ์ในการประชุมของคณะมนตรีฯ การประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติ การประชุมคณะมนตรีสิทธิมนุษยชน และที่ประชุมระหว่างรัฐบาลอื่นๆ

3. มีสิทธิเสนอถ้อยแถลงด้วยวาจาในที่ประชุมคณะมนตรีฯ และเสนอถ้อยแถลงเป็นลายลักษณ์อักษรไม่เกิน 500 คำ ให้เลขาธิการสหประชาชาติแจ้งเวียนแก่บรรดาประเทศสมาชิกของคณะมนตรีฯ

4. มีสิทธิขอคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่สำนักเลขาธิการสหประชาชาติ และอาจได้รับการร้องขอจากเลขาธิการสหประชาชาติให้ทำการศึกษาวิจัย หรือทำรายงานให้กับสำนักเลขาธิการสหประชาชาติและคณะกรรมาธิการต่างๆ ของคณะมนตรีฯ

5. มีสิทธิใช้อาคารสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวกขององค์การสหประชาชาติ เช่น ห้องประชุม ห้องสมุด ห้องแถลงข่าว

เมื่อมีสิทธิพิเศษดังกล่าวมาแล้ว สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกย่อมมีพันธกรณีที่จะต้องส่งรายงานกิจกรรมขององค์กรที่แสดงถึงการสนับสนุนงานของสหประชาชาติ และของคณะมนตรีฯ รายงานฉบับนี้ต้องทำส่งทุก 4 ปี สภาฯ ต้องส่งรายงานครั้งแรก ภายในวันที่ **1 มิถุนายน 2560** ในการจัดทำรายงานฉบับนี้จะต้องมีการเก็บรวบรวม เอกสารหลักฐานที่แสดงว่าสภาฯ ได้เข้าร่วมประชุมหรือร่วมกิจกรรมของสหประชาชาติตลอดทุกช่วงเวลา 4 ปี

ถ้าสภาสากลวันวิสาขบูชาโลกไม่ส่งรายงานกิจกรรมที่ว่านี้ภายในเวลาที่กำหนด ก็จะถูกเพิกถอนสถานะองค์กรที่ปรึกษาพิเศษ หรือถ้าไม่ร่วม หรือไม่สนับสนุนกิจกรรมของสหประชาชาติติดต่อกันเป็นเวลาสามปี ก็อาจจะถูกเพิกถอนสถานะองค์กรที่ปรึกษาพิเศษได้เช่นกัน

แม้ว่าสภาสากลวันวิสาขบูชาโลกจะมีสถานะเป็นองค์กรที่ปรึกษาพิเศษของสหประชาชาติไปแล้ว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก็ยังต้องสนับสนุนกิจกรรมของสภาฯ ต่อไป ทั้งนี้เพราะลำพังสภาฯ เองซึ่งมีสถานะเป็นเพียงองค์กรนอกภาครัฐย่อมไม่สามารถประสานงานกับมหาเถรสมาคม และรัฐบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความสำเร็จในการจัดงานวิสาขบูชาโลกที่ผ่านมา เป็นผลจากการสนับสนุนอย่างเต็มกำลังของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่อยู่ในกำกับของรัฐ ดังนั้น ถ้าจะให้การดำเนินงานของสภาฯ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพดังที่ผ่านมา สภาสากลวันวิสาขบูชาโลก และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องร่วมมือกันอย่างแน่นแฟ้นต่อไป

ถ้าสภาสากลวันวิสาขบูชาโลกและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แยกทางกันเดินนับจากนี้ไปต่างฝ่ายต่างจะเสียประโยชน์ที่พึงมีพึงได้ ประโยชน์ที่สภาฯ จะต้องเสียไปก็คือช่องทางในการ

ประสานงานกับมหาเถรสมาคม และรัฐบาล ส่วนสิทธิประโยชน์ที่มหาวิทยาลัยจะต้องเสียไปก็คือช่องทางในการทำงานร่วมกับประชาคมโลก ซึ่งเป็นสิทธิพิเศษของสภาฯ นอกเหนือจากมีสิทธิพิเศษดังกล่าวแล้ว เราต้องยอมรับว่า นับจากนี้ไปสภาสากลวันวิสาขบูชาโลกจะเป็นองค์กรเนื้อหอมที่องค์กรชาวพุทธทั่วโลกต้องการเข้ามาผูกสัมพันธ์ด้วย มหาวิทยาลัยจึงสามารถใช้สภาฯ เป็นเวทีกลางในการสร้างความร่วมมือกับองค์กรชาวพุทธทั่วโลก และเป็นสื่อกลางในการติดต่อประสานงานกับองค์การสหประชาชาติและประเทศสมาชิกของสหประชาชาติ

วันนี้ สภาสากลวันวิสาขบูชาโลกเปรียบเหมือนกับสาวเนื้อหอมที่มีคนมารุมตอมรุมจีบกันมากมายจนหัวบันไดบ้านไม่แห้ง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะต้องทำตัวเป็นพี่เลี้ยงที่ดีซึ่งจะคอยกำกับดูแลให้สาวงามวางตัวพอดีพองามคือไม่ใจง่ายจนเกินไปและไม่เล่นตัวจนน่าชัง

สุจริตธรรมในฐานะเครื่องมือป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยปัจจุบัน[1]

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.
ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มจร

1. บทนำ

ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับความขัดแย้ง และความรุนแรงตลอด 10 ปีที่ผ่านมา นอกเหนือจากการที่สังคมคาดหวังที่จะให้สังคมไทยผ่านพ้นสถานการณ์ความขัดแย้งไปสู่ความปรองดองสมานฉันท์ โดยการให้โอกาสแก่นักการเมือง และมุ่งหวังเกิดสังคมให้อภัยแก่กันและกันนั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ ความคาดหวังให้นักการเมืองมีความซื่อสัตย์สุจริต และไม่ทุจริตคอร์รัปชัน ดังจะเห็นได้จาก “สวนดุสิตโพล” ที่นำเสนอประเด็นโดยการสอบถามความเห็นจากจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวนทั้งสิ้น 1,339 คน ระหว่างวันที่ 9-11 กุมภาพันธ์ สรุปว่า (1) “ความรัก” ที่ประชาชนอยากให้ กับ “นักการเมือง” อันดับ 1 คือให้โอกาส ให้ความไว้วางใจ เชื่อมั่นในการทำงาน ร้อยละ 36.32 และ ให้อภัย ไม่ถือโทษ ให้ความเป็นธรรม ร้อยละ 31.31 (2) “ความรัก” ที่ประชาชนอยากได้ จาก “นักการเมือง” อันดับ 1 คือซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจ ร้อยละ 45.77 และอยากให้นักการเมืองทำเพื่อส่วนรวม ให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข ร้อยละ 38.41

จากโพลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง “ความอยากให้” กับ “ความอยากได้” ที่สังคมมุ่งมั่นจะเห็นจากนักการเมือง โดยการอยากให้โอกาส และให้อภัย และให้ความเป็นธรรม ในขณะที่ความอยากได้นั้นสะท้อน สังคมมุ่งเน้นไปที่การอยากได้ความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งคาดหวังเช่นนี้สอดรับกับ “สวนดุสิตโพล” ที่สังคมมีความคาดหวังต่อสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ จำนวน 250 คน ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการศึกษาจัดทำแนวทางข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิรูปประเทศทั้ง 11 ด้าน ดังจะเห็นได้จากการสำรวจความคิดเห็นของ

---

[1] หลักสูตรนักบริหารยุทธศาสตร์การป้องกันและปราบปรามการทุจริตระดับสูง (นยปส.) รุ่นที่ 5 สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.)

ประชาชนทั่วประเทศ จำนวน 1,454 คน ระหว่างวันที่ 13-18 ตุลาคม 2557 สรุปผลได้ว่า (1) อยากให้ตั้งใจทำงานด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม ยุติธรรม เป็นกลาง ร้อยละ 81.22 (2) อยากให้เร่งดำเนินการปฏิรูปปัญหาเร่งด่วนโดยเร็ว โดยฟังความเห็นของประชาชน ร้อยละ 76.89 และ (3) เน้นการทำงานเพื่อส่วนรวม เห็นแก่ประโยชน์ของชาติบ้านเมืองเป็นสำคัญ ร้อยละ 74.07

จากผลสำรวจที่คาดหวังต่อการทำงานของนักการเมือง และสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาตินั้น ที่สังคมไทยคาดหวังให้มุ่งมั่นอยู่ใน “ความซื่อสัตย์สุจริต” และสอดรับกับ “นิด้าโพล” อย่างมีนัยสำคัญ ดังจะเห็นได้จากศูนย์สำรวจความคิดเห็น “นิด้าโพล” ร่วมกับ “ศูนย์ศึกษาเศรษฐกิจพอเพียง” สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (นิด้า) ได้เปิดเผยผลสำรวจความคิดเห็นของประชาชน เรื่อง “คุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” โดยทำการสำรวจระหว่างวันที่ 20-21 ตุลาคม 2557 จากประชาชนทั่วประเทศ กระจายทั่วทุกภูมิภาค ระดับการศึกษา และอาชีพ รวมทั้งสิ้น จำนวน 1,251 หน่วยตัวอย่าง เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมตามเงื่อนไขคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ ตามนโยบายของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.)

จากผลการสำรวจ เมื่อถามถึงความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อปัญหาทางด้านคุณธรรมจริยธรรม ที่เป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของสังคมไทยในปัจจุบัน พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ ร้อยละ 50.68 ระบุว่าเป็นเรื่องของความซื่อสัตย์ สุจริต การทุจริตคอร์รัปชัน ร้อยละ 14.95 ระบุว่า เป็นเรื่องของการเสียสละแบ่งปัน ขาดความมีน้ำใจ เห็นแก่ประโยชนส่วนตนมากกว่าส่วนรวม ร้อยละ 12.47 ระบุว่า เป็นเรื่องของการขาดความสามัคคี ปรองดอง รักใคร่กลมเกลียว เกิดความขัดแย้งในสังคม ร้อยละ 7.99 ระบุว่าเป็นเรื่องของการขาดจิตสำนึกในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และการประพฤติผิดศีลธรรมอันดีงาม (ดูเพิ่มเติมใน http://www.naewna.com/politic/127762 เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2557)

การที่สังคมไทยคาดหวังต่อคุณธรรมจริยธรรมในประเด็น “ความซื่อสัตย์สุจริต” นั้น สะท้อนให้นัย 2 ประการคือ (1) ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เคยปรากฏมีในสังคมไทย จึงเป็นปัจจัย และตัวแปรสำคัญที่ทำให้สังคมมุ่งเน้นอยากจะให้กลุ่มคนต่างๆ ได้พัฒนาให้มีขึ้น เพื่อประโยชน์ และความอยู่รอดของสังคมต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว หรือ (2) ความซื่อสัตย์สุจริต เคยเป็นมีและปรากฏในสังคมไทย จนกลายเป็นจุดแข็ง และเป็นค่านิยมหลักที่เคยได้รับการประพฤตปฏิบัติในสังคมมา 700 กว่าปีแล้ว สังคมจึงถวิลให้เพื่อให้กลุ่มคนต่างๆ ได้น้อมนำกลับมาประยุกต์ใช้ในชีวิตและการทำงานต่อไป

จากการวิเคราะห์คุณธรรมและจริยธรรมในประเด็น “ความซื่อสัตย์สุจริต” นั้น นับว่าเป็นองค์ธรรมสำคัญที่เป็นหลักยึดของสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่อง เพราะหลักการนี้ปรากฏชัดอยู่ในหลัก “อาชวะ” ใน “ทศพิธราชธรรม” ที่เน้นความซื่อตรงต่อธรรม ต่อตัวเอง ต่อสังคมประเทศชาติ และ “สุจริต” ในหลัก “จักรวรรดิวัตร” ที่เน้นความสุจริตทั้งกาย วาจา และใจ (ที.ปา.อ. 84/34) หลักการทั้งสองนี้ จึงถือได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่ชนชั้นนำทางการเมืองได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติในการบริหารกิจการบ้านเมืองตามหลักธรรมาภิบาลตามกรอบของผู้นำตามแบบของ “ธรรมราชา” ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากความสำคัญขององค์ธรรมข้อนี้ จึงทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานพระราชดำรัส ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2530 ว่า "...ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่งคง..." นอกจากนี้ ทรงพระราชทานในโอกาสที่ประธานศาลฎีกานำผู้พิพากษาประจำกระทรวง เฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตน ก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาดุสิดาลัย ในวันที่ 20 ตุลาคม 2540 ว่า "... ในประเทศชาตินี้ ก็มีคนที่สุจริต และมีคนที่ทุจริต ถ้าคนที่สุจริตซึ่งมีมาก ไม่สามารถที่จะป้องกันตัวจากทุจริตชน ก็ทำให้ประเทศชาติล่มจม..."

จากความเป็นมา และความสำคัญของคำว่า "ซื่อสัตย์สุจริต" ดังกล่าว จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ "ความซื่อสัตย์สุจริต" เชิงเอกสาร โดยงานนี้ จะเลือกศึกษาเฉพาะประเด็น "ความสุจริต" ด้วยเหตุที่สถาบันพระปกเกล้าได้ศึกษาและวิจัยประเด็น "ความซื่อสัตย์" แต่ยังไม่มีนักวิชาการท่านใดสนใจ และมุ่งเน้นศึกษาประเด็น "ความสุจริต" ฉะนั้น งานนี้จึงสนใจที่จะศึกษาทั้งในมิติของความหมาย ประเภท คุณค่าและความสำคัญ องค์ธรรมที่สนับสนุนความสุจริต และแนวทางในการพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้นในจิตใจและสังคม อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาความสุจริตจิตใจของพลเมืองตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัย รวมไปถึงนักการเมือง ข้าราชการทั้งภาครัฐ และเอกชนที่สัมพันธ์กับการทำงานเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้โปร่งใส่ต่อไป

2. ความหมายทั่วไปของความสุจริต

คำว่า "สุจริต" นั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้าง และยากที่จะกำหนดหลักเกณฑ์แน่นอนลงไปให้ชัดเจน (ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล, 2548 : 65) หากอธิบายความสุจริตตามกรอบของกฎหมายแล้ว การที่จะกล่าวว่าหลักสุจริตมีต้นกำเนิดมาจากอะไร และเกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อใดนั้น จึงเป็นการตีกรอบได้ค่อนข้างยาก แต่เมื่อวิเคราะห์จากหลักทางกฎหมาย หลักสุจริตจะแทรกซึมอยู่ในระบบกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นกฎหมายแบบ Common Law และ Civil Law อีกทั้งคำว่า สุจริต ยังเป็นที่คุ้นเคยกันดีในสังคมมานาน ฉะนั้นหากจะศึกษาที่มาของสุจริตจึงจะต้องศึกกษาตั้งแต่การเกิดขึ้นของมนุษย์ เพราะการรวมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นมาก่อนที่จะมีกฎหมาย

เจ เอฟ (J.F O Cornor) นักคิดตะวันตกพยายามจะอธิบายถึงที่มาของคำว่า "สุจริต" ว่า การที่มนุษย์มีความต้องการที่จะอยู่รอด ต้องการดำรงเผ่าพันธุ์ของตนเอง มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการพึ่งพากันและกัน เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว จึงเกิดการรวมกลุ่มอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และโดยเหตุนี้เองมนุษย์จึงต้องรู้จักที่จะเรียนรู้ และอดทนต่อสมาชิกคนอื่นในกลุ่ม ยอมโอนอ่อนผ่อนปรนแก่กัน รวมทั้งต่างก็มีหน้าที่ของตนเอง และได้รับการคาดหวังจากสมาชิกคนอื่นว่าแต่ละคนจะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองเพื่อความอยู่รอดของกลุ่ม ต่อมาเมื่อกลุ่มคนดังกล่าวพัฒนาไปเป็นชุมชนที่มีความเจริญมากขึ้น แนวคิดเรื่องหน้าที่นี้ก็พัฒนาตามไปด้วย จากระยะเริ่มแรกซึ่งมักจะเป็นหน้าที่ในลักษณะเพื่อการยังชีพ เช่น

เมื่อสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่มนักล่าสัตว์ได้ล่อเหยื่อไปตามทางที่ตกลงกันไว้แล้ว สมาชิกอีกคนหนึ่งของกลุ่มจะจับสัตว์นั้น ก็พัฒนาไปสู่หน้าที่ตามคำสัญญา (Obligation of Promise) ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามสัญญาที่ตนได้ให้สัญญาไว้ เกิดจากเหตุผลในทางปฏิบัติเพื่อการดำรงอยู่ของกลุ่มนั่นเอง (1991 : 6-7)

คำว่า “สุจริต” ตาม Black’s Law Dictionary ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางจิตใจอันประกอบด้วย (1) ความซื่อสัตย์ในความเชื่อ หรือวัตถุประสงค์ (2) ความซื่อตรงต่อหน้าที่ หรือหนี้ของตน (3) ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางการค้า หรือธุรกิจใดๆ อันชอบด้วยเหตุผล ในการต่อรองกันอย่างเป็นธรรม (4) การไร้ซึ่งเจตนาหลอกหลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์มิชอบ (J.F O Cornor, 1991 : 7)

หลักสุจริตนั้น ถูกรับรองโดยบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรกตามกฎหมายแพ่งของประเทศเยอรมัน ค.ศ. 1900 ในมาตรา 157 และมาตรา 242 คำว่าหลักสุจริตในภาษาเยอรมันตรงกับคำว่า Treu und Glauben คำว่า Treue แปลว่า ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือ (Faith, Royalty, Fidelity, Reliability) (สิทธิโชค ศรีเจริญ, 2525 : 52) หรือที่ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ได้อธิบายไว้ว่า หลักสุจริต ก็คือหลักความซื่อสัตย์ และความไว้วางใจ (ปรีดี เกษมทรัพย์, 2526) แต่การที่จะบอกว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจประกอบด้วยอะไรบ้างนั้น กล่าวได้ว่าทำได้ยากยิ่ง และยอมรับว่าหลักสุจริตนั้นเป็นเรื่องของแนวคิด แม้จะมีผู้พยายามอธิบายหลักสุจริตจากหลักย่อยๆ ที่มาจากหลักสุจริต

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตออนไลน์ได้ให้ความหมายของ คำว่า สุจริต หมายถึง ประพฤติชอบ ประพฤติในทางที่ถูกต้อง ตรงข้ามกับคำว่า ทุจริต เช่น เขาทำมาหากินด้วยความสุจริต ชีวิตจึงเต็มไปด้วยความสุขกายสบายใจ ธุรกิจที่สุจริตย่อมอยู่คงทนมากกว่าธุรกิจที่ทุจริต ในการใช้สื่อทางอินเทอร์เน็ตทุกคนควรเผยแพร่ข้อความหรือรูปภาพโดยสุจริต คำว่า สุจริต มักใช้ควบคู่กับคำว่า ซื่อสัตย์ เป็น ซื่อสัตย์สุจริต เช่น กฎหมายกำหนดให้ข้าราชการพลเรือนต้องปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เที่ยงธรรม ขยันหมั่นเพียร และดูแลเอาใจใส่รักษาประโยชน์ของทางราชการ (http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=6051 เข้าถึงเมื่อ 16 พฤศจิกายน 2557)

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าในการนิยามหลักสุจริตนั้น อาจแบ่งได้ 3 ลักษณะ ได้แก่ การให้ความหมายในเชิงอัตตะวิสัย (Subjective) และ การให้ความหมายในเชิงภาวะวิสัย (Objective) กล่าวคือ

(1) หลักสุจริตตามความหมายในเชิงอัตตะวิสัยนั้น ได้รับการอธิบายโดยอาศัยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงบางประการของบุคคลเป็นสำคัญ ดังเช่นที่ศาลฎีกาได้เคยอธิบายความสุจริตเอาไว้ว่า หมายถึงการกระทำโดยไม่รู้ หรือไม่ควรรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิที่มีมาแต่อดีต ตามคำพิพากษาที่ 550/2490 แต่ถ้าการกระทำโดยรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิของตนจะถือว่าสุจริตไม่ได้ ตามคำพิพากษาที่ 1012/2504 และยังให้ได้ความหมายเลยไปถึงว่า ถ้าความไม่รู้นั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้กระทำ ก็ถือได้ว่าไม่สุจริตเช่นเดียวกัน หลักสุจริตที่อธิบายโดยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงนี้ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ เรียกว่า หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง

(2) หลักสุจริตตามความหมายในเชิงภาวะวิสัย เป็นหลักการพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความซื่อสัตย์ (Honesty) ความเป็นธรรม (Fairness) ความมีเหตุผล (Reasonableness) การปกป้องความไว้วางใจ (Protection of Reasonable Reliance) การคำนึกถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น (Due Regard for the interest of other party) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Considerate Behavior) (J.F.O Cornor, supra note 1, p 124, Simon Whittaker and Reinhard Zimmermann, Supra note 8, p. 31)

(3) ความประพฤติชอบ และการประพฤติในทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสะท้อนถึงการประพฤติในเชิงบวกต่อตัวเองและสังคม ความสุจริตตามมิติของราชบัณฑิตนั้นมิได้สะท้อนถึงการประพฤติที่มีต่อสังคมเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนเข้าไปถึงภายในจิตใจของแต่ละบุคคลด้วย

3. ความหมาย และประเภทของความสุจริตในพระพุทธศาสนา

สุจริต มาจากบาลีว่า “สุ บทหน้า” แปลว่า “ดี งาม และง่าย” และ “จร ธาตุ” แปลว่า “ประพฤติ” รวมเป็น “สุจริต” แปลรวมกันว่า “ความประพฤติดี, ความประพฤติงาม, และการประพฤติปฏิบัติในวิถีที่เรียบง่าย การประพฤติดี งาม และง่ายนั้น สะท้อนผ่าน 3 มิติคือ

(1) กายสุจริต เป็นการประพฤติดี และงดงามทางกายโดยงดเว้นจากการไม่เบียดเบียน และฆ่าสัตว์ (ปาณาติบาต) การไม่แย่งชิง คดโกง ยักยอก และลักพาสิ่งของที่เจ้าของมิได้อนุญาต (อทินนาทาน) และการประพฤติผิดในเรื่องกามคุณจนขาดความสำรวมระวัง (กาเมสุมิจฉาจาร)

(2) วจีสุจริต เป็นการประพฤติดี และงดงามทางกาย โดยการงดเว้นจากการพูดเท็จ และบิดเบือนเพื่อให้มา หรือให้บุคคลอื่นในทางที่ผิด (มุสาวาท) การพูดจาเหน็บแนม และส่อเสียดบุคคลอื่น (ปุสุณวาจา) การพูดคำหยาบคายเพื่อให้คนอื่นเจ็บใจ (ผรุสวาจา) และการพูดจาเพ้อเจ้อ หาสาระมิได้จากการพูดเหล่านั้น (สัมผัปปลาปะ)

(3) มโนสุจริต เป็นการประพฤติดี และงดงามทางจิตใจ โดยการไม่เพ่งเล็งที่จะแสวงหาช่องทางเพื่อให้ทรัพย์สมบัติของคนอื่น (อนภิชฌา) การไม่ผูกพยาบาทจองเวรคนอื่น (อพยาบาท) และการมีความคิดในทางที่ถูกต้องเหมาะสม มีปัญญาคิดพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง (สัมมาทิฐิ)

หากจะถอดหลักการ “ความสุจริต” ทั้ง 3 ประการที่สัมพันธ์กับการป้องกันการคอร์รัปชันนั้นจะพบประเด็นที่สอดรับกันดังแผ่นภาพ

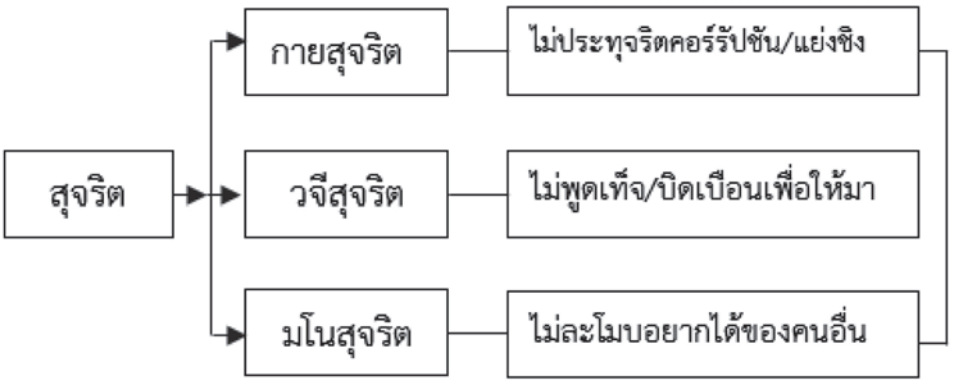

ความสุจริตในมิติของมโนสุจริตจะเน้นหนักไปที่การไม่คิดละโมบโลภอยากได้ของบุคคลอื่น หรือสมบัติสาธารณะ โดยการคิดแสวงหาช่องทางที่จะอำนาจ และหน้าที่ไปกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด เพื่อที่จะได้มา ในขณะที่กายสุจริตจะเน้นไปที่การตัดสินใจประพฤติทุจริตคอร์รัปชันโดยการแสดงออกทางกายด้วยลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การใช้กำลัง หรืออาวุธแย่งชิงโดยตรง หรือการแย่งชิง และคดโกงด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของ หรือสมบัติสาธารณะที่ตัวเองได้ตั้งใจและวางแผนเพื่อแย่งชิงหรือคดโกง ส่วนวจีทุจริตนั้น เป็นการใช้วาจาเพื่อโน้มน้าว บิดเบือน โกหก หรือหลอกหลวงด้วยวิธีการอย่างใดอย่างยิ่ง เพื่อให้คู่กรณี หรือบุคคลอื่นๆ หลงเชื่อจนได้มาซึ่งสิ่งที่มุ่งหวัง

4. ความสุจริต: จากพระพุทธเจ้าถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

นอกเหนือจากการที่พระพุทธเจ้าทรงเน้นให้มนุษย์แต่ละคนพัฒนาองค์ธรรมความสุจริตทั้ง 3 มิติ คือ กายสุจริต วาจาสุจริต และจิตใจสุจริตดังที่ได้นำเสนอแล้ว ทรงตรัสสอนโดยการขยายความชุดธรรมนี้ว่า เมื่อปฏิบัติตัวดำรงตนอยู่ในหลักการนี้อย่างสม่ำเสมอแล้ว จะก่อให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้ และโลกหน้าด้วยเช่นกัน ดังพุทธพจน์ว่า

> “บุคคลพึงประพฤติธรรมให้สุจริต ไม่พึงประพฤติธรรมให้ทุจริต
> ผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขในโลกนี้ และโลกหน้า”

นอกจากนี้ พระองค์ทรงตรัสเตือนว่า

> “ลุกขึ้นเถิด อย่ามัวประมาทอยู่เลย
> จงประพฤติสุจริตธรรม
> เพราะผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข
> ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 108 หน้าที่ 85)

จะเห็นว่า พระดำรัสดังกล่าว ทรงกระตุ้นเตือนให้เกิดแรงบันดาลใจ โดยทรงเน้นว่า การลุกขึ้นใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาทนั้น มีนัยที่สะท้อนถึงการให้มนุษย์แต่ละคนยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรม เพราะเมื่อมนุษย์ยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมโดยการสุจริตต่อธรรมแล้ว ธรรมนั้นจะทำหน้าที่รักษามนุษย์แต่ละคนด้วยความสุจริตเช่นกัน ประเด็นสำคัญมิได้หมายถึงการที่มนุษย์สุจริตต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทั้งในการดำเนินชีวิตและการทำงาน แต่จำเป็นต้องเริ่มต้นด้วยความ “สุจริตต่อธรรม” เมื่อนั้นธรรมจะทำหน้าที่รักษาผู้ประพฤตธรรมด้วยความสุจริตเช่นเดียวกัน กล่าวคือ การประพฤติดี และประพฤติชอบที่สอดคล้องต่อธรรม ธรรมจะทำหน้าที่รักษาให้ชีวิตแต่ละคนดี และดำรงมั่นอยู่ในความชอบธรรมเช่นกัน

พระพุทธดำรัสดังกล่าว นับว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลเดชฯ ที่ทรงพระราชทาน ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2530 ว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทั้งปวง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่งคง...” ความสุจริตจึงถือได้ว่า เป็นหลักการพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาชีวิตสะอาด เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้ใช้เป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทั้งในการดำเนินชีวิต การประกอบสัมมาชีพ การทำงาน และการเข้าไปเกี่ยวกับข้องกับคนอื่นในชุมชน

เมื่อนำพระพุทธพจน์มาเชื่อโยงกับพระราชดำรัสกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะพบประเด็นที่สอดรับ และเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญดังนี้

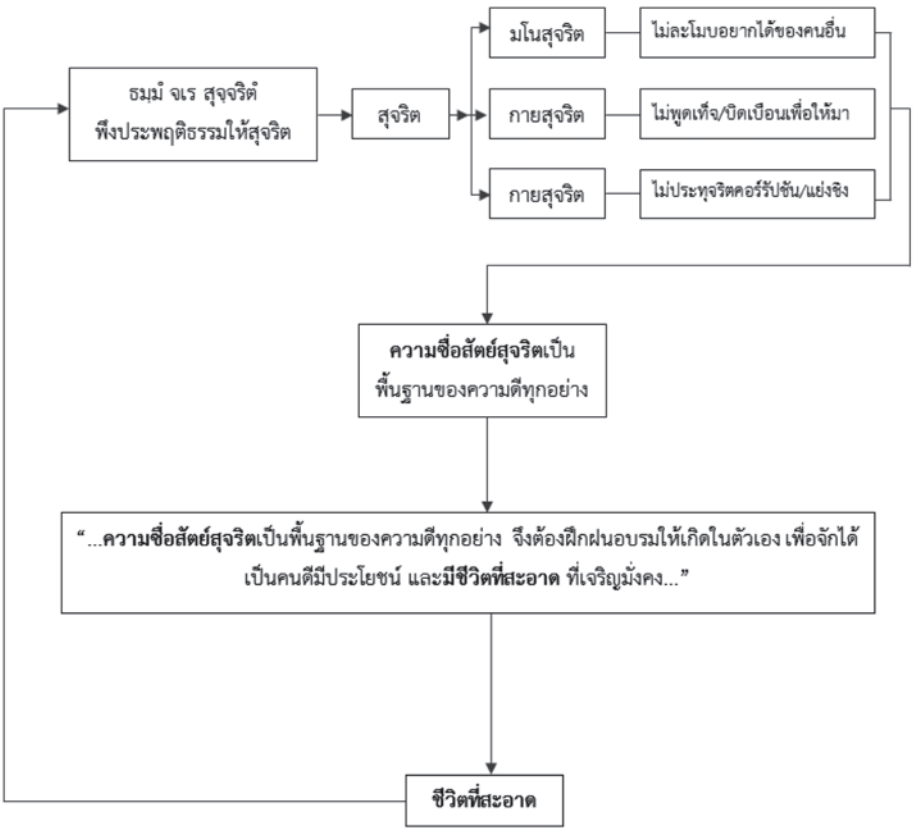

การดำเนินชีวิตด้วยหลัก “สุจริตธรรม” หรือ “ความซื่อสัตย์สุจริต” อันเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักรู้ว่า การดำรงตนอยู่ในครรลองของสุจริตธรรมนั้น ธรรมะจะรักษาที่คนที่คิด พูด และทำอย่างสุจริตให้มีความสุขทั้งในโลกนี้ และโลกอื่น ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิต และความซื่อสัตย์สุจริตจะเป็นพื้นฐาน หรือตัวชี้วัดความดีงามในการใช้ชีวิตร่วมกันกับคนอื่นๆ ในสังคม

ชีวิตที่สะอาดตามความมุ่งหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังกล่าว สอดรับกับพุทธพจน์อย่างมีนัยสำคัญดังบทว่า “มหาบุรุษทรงยินดีในสัจจะ ในธรรม ในการฝึก ในความสำรวมในความสะอาด ในศีลที่เป็นอาลัย ในอุโบสถกรรม ในความไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ในกรรมอันไม่สาหัส ทรงสมาทานมั่น ทรงประพฤติอย่างรอบคอบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 203 หน้าที่ 165) ซึ่งคำว่า “สะอาด” ในคำว่า “ชีวิตสะอาด” นั้น หมายถึง ความสะอาดใน 3 มิติ คือ สุจริต 3 ประการ คือ กายสุจริต (ประพฤติชอบด้วยกาย) (2) วจีสุจริต ประพฤติชอบด้วยวาจา (3) มโนสุจริต ประพฤติชอบด้วยใจ (ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อรรถกถา ข้อที่ 207 หน้าที่ 112) กล่าวคือ ชีวิตสะอาดที่พระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งเน้นนั้นสอดรับกับความสะอาดตามความมุ่งหมายของพระพุทธเจ้าที่มีพระประสงค์ให้พัฒนาความสะอาดที่ดำรงอยู่บนฐานของความสุจริตทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ และความสุจริตดังกล่าวจึงได้กลายเป็นพื้นฐานความดีทุกประการดังที่พระเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการยึดมั่นอยู่ใน “สุจริตธรรม” มิได้ส่งผลดีต่อการดำเนินในปัจจุบันเท่านั้น แต่ได้ขยายผลดีไปสู่ชีวิตในอนาคตเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ชีวิตหลังความตาย” ดังที่มีคำถามถึงพระพุทธเจ้าว่า “อะไรหนอ เป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจากตายไปแล้วจะเข้าถึงความเป็นอยู่กับเทพทั้งหลายผู้นำเนื่องในหมู่คันธัพพเทพ” พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุบุคคลบางคนในโลกนี้ ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต... นี้แล เป็นเหตุปัจจัยให้บุคคลบางคนในโลกนี้ หลังจากตายไปแล้ว จะเข้าถึงความเป็นผู้อยู่ร่วมกับเทพทั้งหลายผู้นับเนื่องในหมู่คันธัพพเทพ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 17 ข้อที่ 439 หน้าที่ 363-364)

นอกจากนี้ พระองค์ทรงย้ำให้เห็นความสำคัญของการยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมจะก่อให้เกิดความสุขในทุกเวลาของการดำเนินชีวิตว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัตว์เหล่าใดประพฤติอบด้วยกาย (กายสุจริต) ประพฤติชอบด้วยวาจา (วจีสุจริต) ประพฤติชอบด้วยใจ (มโนสุจริต) ในเวลาเช้า เวลาเช้าก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ประพฤติชอบในเวลาเที่ยง ก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น ประพฤติชอบในเวลาเย็นก็เป็นเวลาที่ดีของสัตว์เหล่านั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 20 ข้อที่ 156 หน้าที่ 399-400)

สรุปแล้วจะเห็นว่า การยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมนั้นจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการดำเนินชีวิต และการยึดมั่นดังกล่าว จะก่อให้เกิดความสุขในทุกเวลาของการประพฤติและปฏิบัติ ซึ่งสุจริตธรรมจะทำหน้าที่ในการดูแลรักษาคนที่ปฏิบัติให้มีความสุขทั้งเวลาเช้า เวลาเที่ยง และเวลาเย็น อีกทั้งสุจริตธรรมที่พัฒนาให้เกิดมีในจิตใจนั้น จะส่งผลต่อการทำงาน ครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลกต่อไป

5. ความสุจริต: จากรากฐานของความดีสู่ความสะอาดของชีวิตและประเทศชาติ

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชทรงเห็นคุณค่าและความสำคัญของความซื่อสุจริตว่ามีความสำคัญต่อการเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาความดีให้เกิดขึ้นทั้งภายในจิตใจและภายนอกที่จำเป็นต้องปฏิบัติต่อการในสังคม จึงทรงพระราชทาน ณ ตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 18 พฤศจิกายน 2530 ที่ว่า “ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง จึงต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดในตัวเอง เพื่อจักได้เป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่งคง” จากพระราชดำรัสนี้ทำให้พบประเด็นของชุดความคิดใน 2 ประเด็นใหญ่ คือ (1) ความสุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง และ (2) ชีวิตที่สะอาด หากเชื่อม 2 ชุดความคิดนี้เข้าด้วยกัน จะพบว่า ความสุจริต นอกจากจะเป็นเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่างแล้ว ยังส่งผลต่อเนื่องให้ชีวิตมนุษย์มีความสะอาดด้วย ซึ่งความสะอาดนั้นมีค่าเท่ากับความซื่อสัตย์สุจริต สรุปได้ว่า บุคคลใดก็ตามดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ชีวิตของบุคคลนั้นย่อมนับถือว่าสะอาด และเจริญมั่นคง

ด้วยเหตุดังกล่าว คำว่า “ชีวิตสะอาด” จึงเกิดขึ้นบนฐานของความสุจริตทั้งมิติของความสุจริตทั้งมิติของกายที่สุจริตไม่แสดงออกถึงการคดโกงทุจริต (กายสุจริต) การไม่ใช่วาจาบิดเบือน หรือสื่อสารเพื่อให้มาซึ่งสิ่งต่างๆ ที่มิควรมีควรได้ (วจีสุจริต) และการไม่คิดมุ่งหวังที่จะได้ประโยชน์เพื่อหาช่องทางแย่งชิงหรือทุจริต คิดคด (มโนสุจริต) การพัฒนาชีวิตที่สะอาดจึงจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนากลุ่มบุคคลเชิงปัจเจกในครอบครัว คือ “พ่อ แม่ และลูก” เพื่อให้มีชีวิตสะอาด เมื่อนั้น ครอบครัวเหล่านั้นจะสะอาด ความสะอาดของแต่ละครอบครัวย่อมส่งผลทำให้หมู่บ้านสะอาด อันจะต่อเนื่องไปสู่สังคม ประเทศชาติ และโลกสะอาดมากยิ่งขึ้นอันมีผลมาจากชีวิตของแต่ละคนในครอบครัวสะอาด ดังจะเห็นได้จากภาพดังนี้

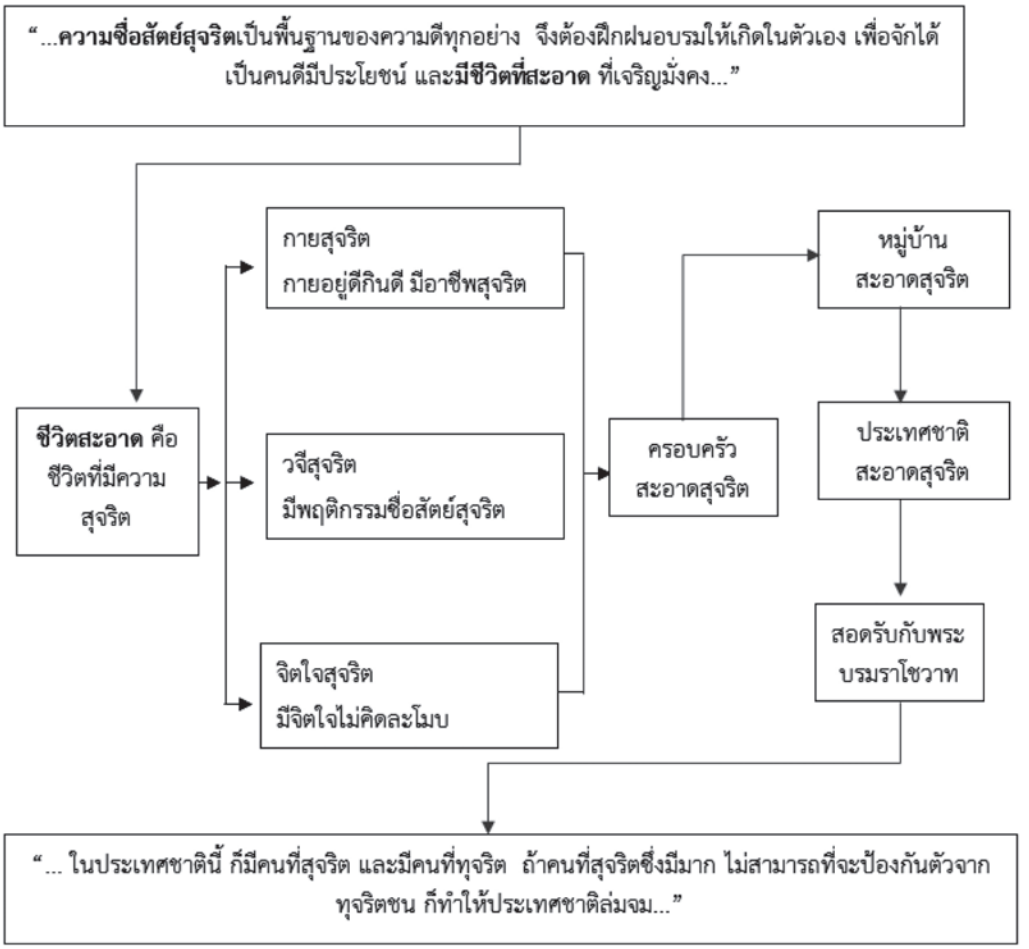

จากภาพข้างบนจะพบประเด็นสำคัญว่า "รากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศจำเป็นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาชีวิตให้สะอาดโดยการยึดมั่นอยู่ในคุณธรรมความสุจริต" โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระองค์ทรงจุดประกายให้มนุษย์แต่ละคนได้เห็นมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตให้สะอาดโดยการยึดมั่นอยู่ในความสุจริต" และหากขยายความของคำว่า "ซื่อสัตย์สุจริต" นั้น หมายถึง ความสุจริตทั้งกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพราะเมื่อกายมีอาชีพที่สุจริต พฤติกรรมไม่มุ่งแย่งชิง หรือทุจริตคดโกง จิตใจไม่ละโมบโลภมาก และปัญญาที่ไม่แสวงหาช่องทางทุจริต ย่อมส่งผลถึงความสุจริตของครอบครัว ทั้งพ่อ แม่ และลูกด้วย ความสะอาดของแต่ละครอบครัวจึงส่งผลต่อความสะอาดของหมู่ในภาพรวมอันเป็นหน่วยนับรวมของครอบครัว และจะส่งผลต่อสังคม ประเทศชาติให้มีความสะอาดต่อไป ดังนั้น หากชีวิตแต่ละคนสะสมความสะอาดสุจริตได้มากขึ้น ย่อมส่งผลต่อประเทศชาติในฐานะที่จะมีภูมิคุ้มกันการทุจริตคดโกงต่อไป

6. หลักธรรมที่สนับสนุนและส่งเสริมความสุจริต

การพัฒนาความสุจริตให้ส่งผลในเชิงบวกต่อชีวิตของแต่ละบุคคลนั้น จำเป็นต้องอาศัยหลักธรรมอื่นๆ เข้ามาช่วยเป็นพลังเสริม เพื่อการพัฒนาองค์ธรรมข้อนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิผล และเกิดรูปธรรมในการแสดงออกต่อตัวเองและสังคมมากยิ่งขึ้น สำหรับหลักธรรมที่สามารถนำมาสนับสนับสนุนความสุจริตทางกาย วาจา และใจนั้น ประกอบด้วยหลักธรรมอย่างน้อย 3 ชุดดังต่อไปนี้

(1) หลักหิริโอตตัปปะ คำว่า “หิริ” หมายถึง “การละอายต่อบาป” ซึ่งคำว่า “บาป” หมายถึง “สิ่งที่ทำให้จิตใจเสีย คือมีคุณภาพต่ำลง ไม่ว่าจะเสียในแง่ใดล้วนเรียกว่าบาปทั้งสิ้น สิ่งที่ทำแล้วเป็นบาปหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง บาปหมายถึงสิ่งที่มนุษย์นั้นไม่ควรกระทำ ไม่ว่าด้วยทาง กาย วาจา หรือใจเพราะเป็นสิ่งที่พึงจะนำทุกข์มาให้แก่ตนและผู้อื่น บาปในบริบทนี้ คือสิ่งที่ตรงกันข้ามกับคำว่า “สุจริต” นั่นคือ “ทุจริต” ฉะนั้น หิริ จึงหมายถึงการเกรงกลัวต่อความทุจริตอย่างใดอย่างหนึ่งที่มนุษย์กำลังตัดสินใจกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการทุจริตทางใจที่เริ่มจากการคิดและมุ่งหวังจะคดโกง หรือคอร์รัปชัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การคิดแสวงหาช่องทางที่จะกระทำ เมื่อตัดสินใจแล้วจึงนำกายไปคดโกงด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง รวมไปถึงการใช้วาจาพูดจาหว่านล้อม หรือบิดเบือนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตัวเองปรารถนา

ในขณะที่โอตัปปะ หมายถึง “การเกรงกลัวต่อผลของบาปที่จะเกิดขึ้นตามมา” การที่มนุษย์ตระหนักรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นตามมาภายหลังที่ได้ตัดสินใจทุจริตคดโกงด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการถูกจับได้ การติดคุก และการเสียชื่อเสียงเกียรติภูมิของตัวเอง และตระกูล จึงจะเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้มนุษย์หยุดยั้งที่จะตัดสินใจประพฤติทุจริตคดโกงทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น หรือสมบัติสาธารณะ

หลักธรรมว่าด้วยหิริโอตัปปะ อันหมายถึงความละอายต่อบาป และเกรงกลัวต่อผลบาปที่จะเกิดตามมานั้น ถือได้ว่า เป็นแรงจูงใจสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ยึดมั่นอยู่ในความสุจริตทั้งางใจ กาย และวาจา แต่เมื่อใดก็ตามที่ธรรมคู่นี้ล้มสลายลงไปจากใจ จะทำให้มนุษย์ไม่สามารถอยู่ร่วมกันในโลกได้อย่างมีสันติสุข เพราะหลักธรรมชุดนี้ ถือได้ว่าเป็นธรรมสำหรับคุ้มครองโลก เพื่อให้ชาวบ้านละอาย และเกรงกลัวที่จะทำให้ผิดพลาดบกพร่องต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก

ตัวแปรสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ไม่ละอาย และเกรงกลัวต่อผลของบาปที่จะเกิดตามมาคือ “ความโลภ” จากกรณีศึกษาจำนวนมากพบว่า เมื่อมนุษย์ถูกความโลภครอบงำ จะกลายเป็นแรงจูงใจให้มนุษย์เห็นแก่ประโยชน์เฉพาะหน้าที่จะเกิดขึ้น ตัวอย่างที่เกิดขึ้นในคัมภีร์พระไตรปิฎก คือ “กรณีที่เกิดขึ้นในอัคคัญสูตร” ที่ประชาชนอาศัยอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้ เมื่อข้าวสาลีเกิดขึ้นโดยธรรมชาติ มนุษย์จะเก็บข้าวรับประทานเพียงเพื่อประทังความหิว เมื่ออิ่มแล้วก็กลับไปทำหน้าที่ของตัวเอง แต่เมื่อจำเนียรกาลผ่านไป มนุษย์บางกลุ่มสนใจเฉพาะความอยู่รอดของตัวเอง รวมไปถึงครอบครัวของตนเอง จึงเกิดการสะสมโดยการเก็บเกี่ยวข้าวสาลีที่เป็นสมบัติสาธารณะไปเป็นของตนเอง โดยมิได้สนใจความอยู่รอดของคนอื่น จึงตัดสินใจเก็บเกี่ยวไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนโดยไม่สนใจ และกลัวว่าคนอื่นๆ จะอยู่รอดหรือไม่

จากความไม่ละอายใจต่อเพื่อนร่วมสังคม และไม่เกรงกลัวว่าสังคมจะตำหนิหรือไม่ดังกล่าว จะทำให้สังคมเกิดความโกลาหล และขาดสันติสุขจนเป็นที่มาของการทุบต่อ และตำหนิซึ่งกันและกัน ฉะนั้น ความละอายและความเกรงกลัวจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการคุ้มครองโลกและสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขมากยิ่งขึ้น

(2) หลักสัมมาอาชีพ สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเว้นมิจฉาอาชีวะ อันได้แก่ การเลี้ยงชีพไม่ชอบ คือการแสวงหาปัจจัยมาบริโภคที่มิชอบ คือการโกงหรือหลอกลวง เว้นการประจบสอพลอ การบีบบังคับขู่เข็ญ และการต่อลาภด้วยลาภ หรือก็คือการแสวงหาลาภโดยไม่ประกอบด้วยความเพียร (สัมมาวายามะ) คือขี้เกียจ อยากได้มาง่ายๆโดยไม่อาศัยกำลังแห่งสติปัญญาและแรงกาย ซ้ำโลภจนไม่ชอบธรรม เช่น ทุจริตคดโกง การเบียดเบียนลูกจ้าง และทำลายสิ่งแวดล้อม

หลักสัมมาอาชีพ สะท้อนถึงการไม่ประกอบอาชีพที่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยภาพรวม ซึ่งหลักพระพุทธศาสนาได้ให้กรอบเอาไว้ 5 ประการ คือ (1) สัตถวณิชชา คือ การขายอาวุธ ได้แก่ อาวุธปืน อาวุธเคมี ระเบิด นิวเคลียร์ อาวุธอื่นๆ เป็นต้น อาวุธเหล่านี้หากมีเจตนาเพื่อทำร้ายกันจะก่อให้เกิดการทำลายล้างซึ่งกันและกัน โลกจะไม่เกิดสันติสุข (2) สัตตวณิชชา หมายถึง การค้าขายมนุษย์ ได้แก่ การค้าขายเด็ก การค้าทาส ตลอดจนการใช้แรงงานเด็กและสตรีอย่างทารุณ รวมถึงการขายตัวหรือขายบริการทางเพศทั้งของตัวเองและผู้อื่น (3) มังสวณิชชา หมายถึง ค้าขายสัตว์เป็น สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหารเป็นการส่งเสริมให้ทำผิดศีลข้อที่ 1 คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต (4) มัชชวณิชชา หมายถึง การค้าขายน้ำเมา ตลอดจนการค้าสารเสพติดทุกชนิด รวมถึงการเสพเอง และ (5) วิสวณิชชา หมายถึง การค้าขายยาพิษ ซึ่งเป็นอันตรายต่อผู้ใช้ รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสัตว์

การเข้าไปเกี่ยวข้องมิจฉาชีพทั้ง 5 ประการดังกล่าว จะเป็นตัวแปร หรือปัจจัยเกื้อหนุนให้มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการทุจริตในโอกาสต่างๆ ต่อไป เพราะอาชีพเหล่านี้มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนที่มีอิทธิพล และกลุ่มผลประโยชน์ในลักษณะต่างๆ ฉะนั้น การยึดมั่นในสัมมาอาชีพ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้มนุษย์ตั้งมั่นอยู่ในความสุจริตทั้งทางใจ กาย และวาจา และประสบความสำเร็จดังที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่น มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ สำรวมแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม ไม่ประมาท”

(3) หลักสันโดษ ความสันโดษ คือ ความยินดี ความพอใจ คือความรู้จักพอดี ความรู้จักพอเพียง มีลักษณะ 3 อย่าง คือ (1) ยินดีพอใจในสิ่งที่มีที่ได้มา ด้วยเรี่ยวแรงของตนในทางชอบธรรม ไม่ดิ้นรนอยากได้จนทำให้เกิดความเดือดร้อน (2) ยินดีพอใจกำลังของตน ใช้กำลังที่มีอยู่ เช่นความรู้ ความสามารถให้เกิดผลเต็มที่ ไม่ย่อหย่อนบกพร่อง (3) ยินดีพอใจแต่ไม่เกินเลย คือรู้จักพอเป็น อิ่มเป็น และแบ่งปันส่วนที่เกินเลยไปเอื้อเฟื้อผู้อื่นตามสมควร ความสันโดษ เป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพอดีในชีวิตประจำวัน ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป ไม่เขียมเกินไป ไม่ฟุ้งซ่านจนเกิดเดือดร้อน เป็นต้น เป็นแนวปฏิบัติกลางๆ เพื่อให้ชีวิตมีความอิ่ม ไม่พร่อง อันเป็นเหตุให้มีความสุขดังคำกล่าวที่ว่า “รู้จักพอก่อสุขทุกสถาน”

ความสันโดษเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในการพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้น เพราะเมื่อมนุษย์ยินดี และพอใจการแสวงหาทรัพย์ตามศักยภาพของตนเองแล้ว ย่อมเป็นการง่ายที่จะประพฤติตัวและดำรงตนอยู่ในฐานะของความสุจริต ไม่พยายามที่จะแสวงหาช่องทางในการทุจริตคอร์รัปชันสมบัติสาธารณะหรือสมบัติที่บุคคลอื่นๆ รัก และหวงแหน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “จงสันโดษในสิ่งเสพ แต่อย่าสันโดษในกุศลธรรม” เมื่อแต่ละคนสันโดษในสิ่งเสพ ย่อมเป็นการง่ายที่จะดำรงตนอยู่ในความสุจริต อีกทั้งเป็นการพัฒนาตัวสุจริตธรรมให้เจริญ และมีขึ้นภายในจิตใจ สุจริตธรรมจะกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันมิให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน

7. แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาความสุจริตที่เหมาะสมแก่ชีวิตและสังคมไทยปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึงการพัฒนาองค์ธรรมเรื่อง “ความสุจริต” ให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตและสังคมนั้น ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) โดยการคิดวิเคราะห์ถึงผลดีจากการยึดมั่นอยู่ในสุจริตธรรมอย่างรอบด้าน ในขณะเดียวกัน ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆษะ) หรือสิ่งแวดล้อมภายนอกเข้ามากระตุ้นเตือนให้เกิดการศึกษา และเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตัวเอง ฉะนั้น กระบวนการพัฒนาจึงมี 3 ระดับ คือ (1) ต้องเปิดพื้นที่ให้ความรู้ และความเข้าใจอย่างรอบด้าน (Cognitive) (2) ความเข้าใจดังกล่าวจะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude Change) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน อันเนื่องมาจากการเห็นคุณค่าและความสำคัญของสิ่งที่เรียนรู้ และ (3) การมีพฤติกรรมที่ถูกต้องและเหมาะสมในมิติของความสุจริตที่แสดงออกโดยการไม่คดโกงคอร์รัปชันสมบัติของบุคคลอื่นๆ หรือสมบัติสาธารณะที่เป็นของสังคม สำหรับแนวทางในการดำเนินการนั้น ควรประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การจัดการความรู้เกี่ยวกับความสุจริต จุดเริ่มต้นในการดำเนินการด้วยเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับความสุจริตเพื่อให้เป็น “ศูนย์กลางความรู้เกี่ยวกับความสุจริต” โดยการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างฐานองค์ความรู้เกี่ยวกับ “สุจริต” หรือการจัดการความรู้เกี่ยวกับความสุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ และสภาวิจัยแห่งชาติควรให้นำหนักโดยการสนับสนุนงบประมาณในการศึกษาวิจัยอย่างรอบด้านทั้งในเชิงลึก และด้านกว้าง ซึ่งเน้นการศึกษาในภาคทฤษฎี เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลพื้นฐานของหลักการและแนวคิดเกี่ยวกับความสุจริตของตะวันตกและตะวันออก ครอบคลุมถึงหลักการที่ปรากฏอยู่ในศาสนาต่างๆ ตัวแปรสำคัญที่จะต้องศึกษาให้เข้าใจลึกซึ้งคือแง่มุมเชิงลึกที่มีอยู่ในศาสนา เพราะหลักการศาสนาจะเป็นพื้นฐานสำคัญให้ศาสนิกชนต่างๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้ และนำเสนอในมิติอื่นๆ ต่อไป นอกจากนี้ควรนำข้อมูลดังกล่าวไปสู่เวทีของการสัมมนาเชิงวิชาการอันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างนักการศาสนา นักวิชาการ และนักปฏิบัติของกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพื่อที่จะได้อธิบาย ตีความ และประยุกต์ใช้ให้สอดรับกับหลักการของศาสนา และค่านิยมทางสังคมต่อไปนี้

(2) การจัดทำแผนที่ว่าด้วยความสุจริต แผนที่ว่าด้วยความสุจริต (Integrity Map) จะเป็นแผนที่ซึ่งสำรวจความสุจริตในทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมไปถึงจังหวัดต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงองค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอ รวมไปถึงหน่วยงาน กรม กระทรวง และบริษัทต่างๆ ที่ดำเนินธุรกิจในภูมิภาคของประเทศไทย เพื่อที่จะได้วิเคราะห์สภาพความสุจริตขององค์กรต่างๆ รวมไปถึงการวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรค ปัจจัย และตัวแปรในการพัฒนาศักยภาพความสุจริตและโปร่งใส แนวทางการจัดทำแผนที่ความสุจริตดังกล่าวจะต้องมองให้เห็นภาพทั้งระบบ แต่ในระบบใหญ่จะมีระบบย่อยที่แบ่งออกเป็นภาค เป็นองค์กร และหน่วยงานที่เป็นภาครัฐและเอกชน ซึ่งจะทำให้ง่ายต่อการบริหารจัดการได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

(3) การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยการเสริมสร้างความสุจริต สังคมไทยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการป้องกัน และเสริมสร้างความสุจริตในหลายมิติ ที่ครอบคลุมในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยแยกย่อยออกไปตามชุมชน และหมู่บ้านต่างๆ แนวทางในการศึกษาเพื่อพัฒนาความสุจริตให้เกิดขึ้นในสังคมไทย จำเป็นต้องกลับไปวิเคราะห์ฐานรากทางวัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นจุดแข็งของแต่ละชุมชน แล้วนำจุดแข็งดังกล่าวมาพัฒนาและต่อยอดให้สอดรับกับสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองต่อไป

(4) การพัฒนาองค์กรสุจริตต้นแบบ การเสริมสร้าง และพัฒนาองค์กรต้นแบบด้านสุจริต ถือได้ว่าเป็นการกระตุ้นให้สังคม และองค์กรต่างๆ ได้กลับมาพิจารณาตัวแบบที่ดีดังกล่าว แล้วนำตัวแบบที่ดีไปพัฒนาและต่อยอดให้สอดรับกับองค์กรของตัวเอง ด้วยเหตุนี้ องค์กรต้นแบบจะกลายเป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้จากองค์กรและหน่วยงานอื่นๆ โดยให้องค์กรต้นแบบได้ทำหน้าที่ในการฝึกฝน และพัฒนาองค์กรอื่นๆ ให้พัฒนาจุดแข็งของตัวเองต่อไป เพื่อให้การพัฒนาองค์กรต้นแบบได้ขยายตัวออกไปสู่องค์กรอื่นๆ หรือภูมิภาคอื่นๆ

(5) การพัฒนา และต่อยอดหมู่บ้านช่อสะอาดสู่หมู่บ้านสุจริตอย่างยั่งยืน ตามที่นักศึกษาหลักสูตรนักบริหารการป้องกันและปราบปรามการทุจริตระดับสูง รุ่นที่ 5 ได้เข้าไปร่วมกันจัดทำยุทธศาสตร์รุ่นโดยการร่วมกันพัฒนา “หมู่บ้านช่อสะอาด” นั้น รากฐานสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้านช่อสะอาดคือ “ความสุจริต” จึงสมควรอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ หรือกระทรวงมหาดไทย จะได้เข้าไปช่วยสนับสนุนกิจกรรมและโครงการดังกล่าวให้เกิดความยั่งยืน รวมไปถึงการขยายฐานการพัฒนาไปสู่หมู่บ้านอื่นๆ อีกกว่า 80,000 หมู่บ้าน เพื่อให้หมู่บ้านเหล่านั้นเป็นหมู่บ้านที่ยึดมั่นอยู่ในหลักการแห่งความสุจริต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำ “บวร” คือ บ้าน วัด และโรงเรียนมาร่วมเป็นกลไกในการพัฒนาและส่งเสริมความสุจริตให้มีความยั่งยืน การพัฒนาโดยยึดหมู่บ้านเป็นฐานนั้น จะนำไปสู่การบ่มเพาะสุจริตธรรมให้เจริญเติบโตขึ้นภายในใจของประชาชนในชุมชนต่อไป

(6) การจัดหลักสูตรพัฒนาสุจริตธรรมสู่ชีวิตสะอาดอย่างยั่งยืน การจัดหลักสูตรนี้จะส่งผลในเชิงบวกต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชนตั้งฐานราก โดยการปลูกฝังหลักสุจริตธรรมตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงระดับมหาวิทยาลัย โดยใส่ประเด็นนี้หลังไปในวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม เพื่อให้เยาวชนเกิดค่านิยมโตไปแล้วไม่โกง ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรนี้จะต้องเชื่อมโยงเข้ากับบริบทของประชาคมอาเซียน โดยนำบริบทของประเทศที่มีมาตรฐานความโปร่งใสมาเป็นฐาน หรือต้นแบบในการเรียนรู้ ผสานเข้ากับกิจกรรมยุวทูตช่อสะอาดในประชาคมอาเซียน หลักสูตรเหล่านี้ ควรเป็นการจัดการร่วมระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน และองค์กรอิสระ เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ ซึ่งจะทำให้ได้ยุวชนคนช่อสะอาด และเป็นต้นแบบให้เยาวชนกลุ่มอื่นๆ ได้รับแรงบันดาลใจที่จะพัฒนาตนต่อไป

(7) การจัดทำตัวชี้วัดว่าด้วยการพัฒนาสุจริตธรรม สิ่งสำคัญในเชิงวิชาการคือ การจัดทำตัวชี้วัดว่าด้วยความสุจริต ซึ่งสามารถทำตัวชี้วัดในทุกระดับ โดยเริ่มจากระดับอนุบาล ควรมีตัวชี้วัดให้เด็กอนุบาลได้ ซึมซับและพัฒนาอย่างไร รวมไปถึงระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และระดับมหาวิทยาลัยในทุกระดับเหล่านี้ ต้องมีตัวชี้วัดที่จะกำหนดค่ามาตรฐานในการพัฒนาสุจริตธรรม ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้ จะไปสัมพันธ์กับเนื้อหา กิจกรรม โครงการ และเป้าหมายในการพัฒนาในระดับต่างๆ เพื่อให้การพัฒนาสุจริตธรรมมีความเป็นรูปธรรม และมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

8. สรุป และวิเคราะห์

บทความทางวิชาการ เรื่อง “สุจริตธรรมในฐานะเครื่องมือป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันในสังคมไทยปัจจุบัน” นี้ ผู้เขียนได้กำหนดกรอบที่จะศึกษาความหมาย คุณค่าและความสำคัญ หลักธรรมที่เข้ามาสนับสนุนกระบวนการพัฒนาความสุจริต และแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาหลักสุจริตธรรมที่เหมาะสมแก่ชีวิตและสังคมไทยยุคปัจจุบัน จากการศึกษาแง่มุมต่างๆ ทำให้พบคำตอบที่น่าสนใจหลายประการด้วยกันเมื่อกล่าวถึงความหมายของความสุจริตนั้น เมื่อวิเคราะห์ความหมายของ “สุจริต” โดยพยัญชนะ จะประเด็นที่น่าสนใจว่า “สุจริตสะท้อนแง่มุมของการประพฤติดี การประพฤติงาม และการประพฤติง่าย” ความหมายโดยพยัญชนะในสองความหมายแรกอาจจะทำให้เราเข้าใจ เพราะมีการแปลโดยทั่วไปตามที่ปรากฏในราชบัณฑิตยสถาน แต่ถ้ากล่าวถึงความหมายว่า “การประพฤติง่าย” นั้นเป็นการสะท้อนวิถีชีวิตของการกิน การอยู่ และการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย ซึ่งความเรียบง่ายจะปรากฏผ่านหลักธรรมข้อ “สันโดษ” ที่ยินดีตามที่ได้ และพอใจตามที่มี โดยไม่ใช้อำนาจ และหน้าที่เข้าไปกระทำการบิดเบือนเพื่อให้ได้มาซึ่งสมบัติสาธารณะที่มิควรมีควรได้ หรือแย่งชิงทรัพย์สมบัติของบุคคลอื่น

ในขณะที่ความหมายโดยอรรถนั้น ความสุจริตนั้นสะท้อนแง่มุมทั้งในเชิงอัตตะวิสัย และภาวะวิสัย ในเชิงอัตตะวิสัยนั้น ได้รับการอธิบายโดยอาศัยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงบางประการของบุคคลเป็นสำคัญ ถ้าความไม่รู้นั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้กระทำ ก็ถือได้ว่าไม่สุจริต

เช่นเดียวกัน ในขณะที่เชิงภาวะวิสัย เป็นหลักการพื้นที่ที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความซื่อสัตย์ ความเป็นธรรม ความมีเหตุผล การปกป้องความไว้วางใจ การคำนึกถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ความประพฤติชอบ และการประพฤติในทางที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นสะท้อนถึงการประพฤติในเชิงบวกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวเองและสังคม

หลักสุจริตธรรมนั้นจัดได้ว่าเป็นรากฐานความดีทุกประการ เพราะหากบุคคลใดมีหลักสุจริตธรรมภายในจิตใจ จะกลายเป็นบุคคลที่มีชีวิตที่สะอาด ทั้งทางจิตใจ ทางกาย และทางวาจา ซึ่งความสะอาดของชีวิตทั้ง 3 ด้านนั้น จะส่งผลโดยต่อการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขภายในครอบครัว ชุมชน องค์กร สังคม และประเทศชาติ รวมถึงก้าวไปสู่การสร้างความสะอาดในระดับโลกด้วย จะเห็นว่า ความสะอาดในสังคม หรือระดับประเทศนั้น จึงมีรากฐานสำคัญมากจากความสะอาดในเชิงปัจเจกของประชาชนในครอบครัว ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาความสะอาด จึงจำเป็นต้องเริ่มต้นมาจากฐานรากของชุมชนคือทุกชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า จงตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรมความดี โดยการประพฤติธรรมให้สุจริต อย่าประพฤติธรรมให้ทุจริต เพราะสิ่งที่จะรักษามนุษย์และสังคมให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขคือสุจริตธรรมนั่นเอง

ถึงกระนั้น การที่จะส่งเสริม และพัฒนาความสุจริตได้อย่างครอบคลุมได้นั้น ควรที่จะนำหลักหิริโอตัปปะ คือ ความละอายต่อบาป หรือความทุจริต และความเกรงกลัวต่อผลของบาป คือการทุจริต อีกทั้งนำหลักสัมมาอาชีวะ หรือสัมมาชีพเข้ามาช่วยกระตุ้นเตือน เพราะสัมมาชีพ หรือการทำมาหาเลี้ยงชีพนั้น ควรอยู่บนครรลองของความสุจริต ไม่แสวงหาช่องทาง หรือบิดเบือนเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ในช่องทางที่ก่อให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน อันจะส่งผลเสียในภาพรวมต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ

ในขณะที่แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาสุจริตธรรมให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตและสังคมนั้น ควรจะเริ่มต้นด้วยการจัดการความรู้เกี่ยวกับความสุจริต การจัดทำแผนที่ว่าด้วยความสุจริต การค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าด้วยการเสริมสร้างความสุจริต การพัฒนาองค์กรสุจริตต้นแบบ การพัฒนา และต่อยอดหมู่บ้านช่อสะอาดสู่หมู่บ้านสุจริตอย่างยั่งยืน การจัดหลักสูตรพัฒนาสุจริตธรรมสู่ชีวิตสะอาดอย่างยั่งยืน และการจัดทำตัวชี้วัดว่าด้วยการพัฒนาสุจริตธรรม

บทบาท และหน้าที่ในการพัฒนา และส่งเสริมความสุจริตให้เกิดขึ้นในสังคมไทยนั้น จึงไม่ควรผลักภาระให้แก่กลุ่มคน หรือกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่ง แต่ควรเริ่มต้นปลูกฝัง และกระตุ้นเตือนในทุกองคาพยพในสังคมไทย ในขณะที่แง่มุมด้านการศึกษานั้น ควรเสริมสร้างพลังสุจริตเข้าไปในหลักสูตรที่ว่าด้วยวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เพื่อให้เด็กเยาวชนละลายชั่ว และเกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริต อันจะส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมโตไปแล้วไม่โกงประเทศชาติบ้านเมือง ซึ่งจะทำให้พลเมืองอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และเคารพในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของกันและกัน

การที่สังคมกระตุ้นเตือนให้มีการตระหนักรู้ในคุณค่าและความสำคัญของ “สุจริตธรรม” อย่างต่อเนื่องผ่านโพล และงานวิจัยต่างๆ นั้น สะท้อนให้เห็นถึงการที่กลุ่มคนทั่วไป ทั้งผู้นำ ภาคข้าราชการ และรัฐวิสาหกิจต่างๆ ไม่ประพฤติตัวและดำรงตนให้สอดรับกับหลักการสุจริตดังกล่าว และผลกระทำที่ตามมาคือความสูญเสียงบประมาณในแต่ละปีจำนวนมาก การพัฒนาที่ล้าหลัง การก่อสร้างที่ขาดมาตรฐาน และศักยภาพในการแข็งขันกับประเทศต่างๆ ในอาเซียน และระดับโลกที่ไม่สามารถดึงดูดนักลงทุนมาประกอบธุรกิจในประเทศไทย เพราะต้องจ่ายส่วนต่างๆ จำนวนมากให้แก่บุคคลบางกลุ่ม ฉะนั้น การกระตุ้นเตือนความสุจริตให้เกิดขึ้นในสังคมไทยจนกลายเป็นค่านิยมหลักนั้น จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมที่เหมาะแก่การลงทุน และการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ บนฐานของความรัก แบ่งปัน เคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน

เอกสารอ้างอิง

ประสิทธิ์ โฆวิไลกุล. **กฎหมายแพ่งหลักทั่วไป : คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2548.

ปรีดี เกษมทรัพย์. หลักสุจริตคือหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ,” ใน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ดร.สมศักดิ์ สิงหพันธ์. ม.ป.ท., 2526.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สิทธิโชค ศรีเจริญ. หลักสุจริตในการปฏิบัติตามสัญญาประกันภัย. **วารสารกฎหมาย** 7. (มิถุนายน 2525) : 52.

http://www.naewna.com/politic/127762 เข้าถึงเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2557

http://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=6051 เข้าถึงเมื่อ 16 พฤศจิกายน 2557.

J.F O Cornor. **Good Faith in International Law**. Aldershot: Dartmouth, 1991.

ภาคที่ 1

พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคม

Buddhist Response to Social Conflict

การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม : แนวคิดว่าด้วยทรัพย์สินส่วนกลางในสังคมสงฆ์

Solving Social Conflict : The Concept of Central Property in Monk Society

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโณ, ดร.
Phramahā Duangden Thitañaṇo, Dr.
อาจารย์ประจำหลักสูตร โครงการปริญญาโท สาขาวิชาสันติศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุผลผลิตหรือปัจจัย 4 เป็นเป้าหมายของมนุษย์ มนุษย์เมื่อขาดแคลนปัจจัย 4 ย่อมดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้น ระบบการเฉลี่ยแบ่งปันจึงมีความสำคัญพอๆ กับการสร้างและแสวงหา พระพุทธเจ้าทรงนำระบบทรัพย์สินส่วนกลางมาใช้ในสังคมสงฆ์ เพื่อให้ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน ป้องกันความขัดแย้งแก่งแย่ง และการขาดแคลน ทั้งยังเป็นแนวทางเพื่อสร้างความยุติธรรมหรือความเสมอภาคเท่าเทียมกันอีกด้วย

คำสำคัญ : ทรัพย์สินส่วนกลาง, ของสงฆ์

Abstract

The output objects or 4 factors is the human's target. When humans scarce 4 Factors, Life live with difficulty. Therefore, the average or share system was important as well as the creation and seeking. Buddha used central property system In Monk society for everyone is jointly owned, pevent conflict, competition, shortage. Outside It is a way to create justice or equality as well.

Key words : central property, Monk' object

1. บทนำ

หลักการแนวคิดของการอยู่ร่วมกันอย่างพี่น้องหรืออย่างสันติสุข เป็นหลักการที่ไม่สามารถเกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ด้วยความบัญเอิญตามธรรมชาติ แต่ตรงกันข้าม เป็นหลักการที่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยอื่นๆ เข้าสนับสนุนหรือเกื้อกูล สังคมจะสันติสุขได้ส่วนหนึ่งมาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวเนื่องกับปัจจัย 4 ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยที่จะขาดเสียมิได้ เพราะถ้าขาดแคลนในด้านปัจจัย 4 เสียแล้ว กิจหน้าที่หรือการทำประโยชน์ในด้านอื่นๆ ย่อมไม่เกิดขึ้น วัตถุปัจจัย 4 จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญข้อหนึ่งของการดำรงอยู่ของสังคมในทุกๆ สังคม ถ้าปัจจัย 4 ขาดแคลนก็จะส่งผลให้การปฏิบัติหรือการดำเนินชีวิตเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังพุทธดำรัสที่ตรัสว่า ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง (พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 25 : 95) แต่ถ้าเกิดมีมากเกินไปก็จะเกิดกิเลสตัณหา ดุจดังผลกล้วยฆ่าต้นกล้วย ขุยไผ่ฆ่าต้นไผ่ ดอกอ้อฆ่าต้นอ้อ ลูกม้าอัสดร ฆ่าแม่ม้า (พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 7 : 180) ดังนั้น การเฉลี่ยแบ่งปัน การจัดสวัสดิการหรือการจัดตั้งระบบการแบ่งปันวัตถุผลผลิตหรือปัจจัยสี่จึงเป็นสิ่งที่มองข้ามไม่ได้ในสังคม เพราะระบบหรือรูปแบบจะช่วยให้ความมั่นใจหรือหลักประกันความมั่นคงของชีวิตและสังคมโดยรวม โดยพื้นฐานของแนวคิดแล้วผู้วิจัยมองว่า วัตถุเป็นเป้าหมายของทุกๆ คนหรือเป็นผลประโยชน์ในทุกๆ ของสังคมมนุษย์ สังคมมนุษย์จึงควรจะต้องวางระบบหรือจัดการบริหารวัตถุหรือผลประโยชน์นั้นให้สอดคล้องและเหมาะสมเพื่อความสุขแก่ทุกๆ คนในสังคมนั้นๆ ทั้งนี้ยังเพื่อป้องกันและลดความขัดแย้งในมิติของการเบียดเบียนกัน อีกทั้งยังเป็นช่องทางแห่งการสร้างสันติภาพที่เป็นรูปธรรมที่ยั่งยืน

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัจจัย 4 และวิธีการใช้สอยปัจจัย 4 ดังจะเห็นได้จากการบัญญัติพระวินัยเพื่อเป็นกรอบหรือเป็นระบบในรูปแบบที่แน่นอน การใช้สอยปัจจัย 4 ปรากฏในบริบทที่เรียกว่า **ทรัพย์สินของสงฆ์** พระพุทธเจ้าทรงให้พระสงฆ์ใช้ของสงฆ์ร่วมกัน เพื่อป้องกันความยากจนขัดสนหรือเดือดร้อนในเรื่องปัจจัยสี่ ทั้งยังสร้างความยุติธรรมหรือความเท่าเทียมกัน เพราะธรรมชาติมนุษย์ในระยะยาวย่อมเป็นไปได้ยากที่แต่ละคนจะเห็นอกเห็นใจกัน หรือพร้อมที่จะแบ่งปันความสุขโดยไม่แบ่งเขาแบ่งเรา นอกจากนี้ระบบทรัพย์สินของสงฆ์ยังช่วยป้องกันชนวนเหตุของความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นตามมา ดุจดังงูพิษที่หลุดจากที่ขังย่อมกัดหรือทำร้ายผู้อยู่ใกล้ได้

2. พัฒนาการความคิดทางสังคมในสมัยพุทธกาล

ธรรมชาติของมนุษย์โดยพื้นฐานมีความโลภหรือความเห็นแก่ตัว กล่าวคือ ความอยาก ความต้องการซึ่งเป็นเหตุที่นำไปสู่กระบวนการผลิต การครอบครองกรรมสิทธิ์และการแลกเปลี่ยน แม้กระทั่งการสรรหาตัวแทนบุคคลที่เรียกว่าเจ้าหน้าที่หรือรัฐ ส่วนหนึ่งก็มาจากความต้องการที่จะให้มีคนคอยควบคุมดูแลผลผลิตหรือผลประโยชน์ของตน ดังนั้น ระบบโครงสร้างของสังคมและการเมืองจึงไม่ได้มีมูลเหตุมาจากการบันดาลจากพระเจ้า แต่ทั้งหมดมันถูกสร้างขึ้นมาจากน้ำมือของมนุษย์ (ชาญ กรัสนัยบุระ,

2545: 48-50) มนุษย์เป็นผู้สร้างระบบโครงสร้างของสังคมและการเมืองขึ้นซึ่งเรียกกันว่ามหาชนสมมติราชาหรือกษัตริย์ เป็นต้น ทั้งหมดเกิดขึ้นด้วยแรงผลักดันของความเห็นแก่ตัวหรือความต้องการในวัตถุผลผลิต และการปกป้องคุ้มครองภัยต่างๆ ซึ่งได้พัฒนาไปสู่รูปแบบ องค์กร หรือสถานะเจ้าหน้าที่ ตลอดถึงสภาพการขูดรีด การกีดกันและการเบียดเบียนในมิติต่างๆ กล่าวคือ มหาชนสมมติได้กลายมาเป็นสิ่งแปลกหน้าที่เข้ามารวบรวมอำนาจและผลประโยชน์ และพัฒนากลายเป็นระบบตำแหน่งหรือชนชั้นวรรณะตามมาในที่สุด

3. รากเหง้าของความขัดแย้ง คือ ความต้องการในวัตถุผลผลิต

พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิเสธความเชื่อของระบบชนชั้นวรรณะในมิติของอภิปรัชญาทั้งหมด กล่าวคือ พระพรหมไม่ได้เป็นผู้สร้าง ไม่ได้เป็นผู้กำหนดหน้าที่ใดๆ ในระบบชนชั้นวรรณะ ไม่มีใครที่เกิดจากอวัยวะใดๆ ของพระพรหม ดังจะเห็นได้จากพัฒนาการของสังคมในอัคคัญญสูตร สะท้อนให้เห็นว่าระบบโครงสร้างสังคมและการเมืองที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ซึ่งได้ตั้งอยู่บนหลักการแห่งความสมมุติ กล่าวโดยรวมเป็นระบบที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากมนุษย์ด้วยกันเอง ดังตัวอย่างแนวคิดเรื่องวรรณะศูทรที่ไม่มีสิทธิในด้านสังคมและการเมือง กล่าวคือ ในด้านสังคมมีการห้ามศูทรพูด นั่ง นอน กินดื่มแบบคุ้นเคยหรือตีเสมอกับวรรณะอื่น(Max Muller F., 1969: 167, 239) ในด้านเศรษฐกิจห้ามศูทรทำงานหรือทำหน้าที่ของวรรณะอื่น เพราะจะเป็นเหตุให้ได้รับทรัพย์สมบัติหรือมีความมั่นคง(Max Muller F., 1970: 430) และในด้านการศึกษา ห้ามศูทรศึกษาเล่าเรียนหรือฟังพระเวท ซึ่งมีบทลงโทษที่รุนแรงโดยให้ผ่าร่างกายออกเป็น 2 ซีก(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2541: 2) การมีอยู่ของชนชั้นจึงเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่ชนชั้นต่ำ เพราะชนชั้นต่ำจะถูกลิดรอนสิทธิผลประโยชน์และถูกบีบบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งของสังคมจึงเป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้แย่งชิงพื้นที่เพื่อการเข้าถึงหรือครอบครองผลประโยชน์หรือผลผลิตโดยแท้ เพราะมนุษย์มีเป้าหมายหรือความต้องการในวัตถุผลผลิต วัตถุผลผลิตจึงปัจจัยพื้นฐานของความขัดแย้ง

4. การปฏิวัติสังคมด้วยพุทธสันติวิธี

ปัญหาของสังคมในสมัยพุทธกาล ส่วนหนึ่งมาจากฐานะทางเศรษฐกิจ ที่กล่าวเช่นนี้เพราะว่าสังคมบางกลุ่มมีความเป็นอยู่อย่างสบาย แต่ในขณะเดียวกันสังคมบางกลุ่มกลับทุกข์ยากลำบาก ทั้งนี้เกิดจากโครงสร้างของสังคมที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบชนชั้นวรรณะ พระองค์ได้ทำการปฏิรูปสังคมใหม่วางระบบสังคมใหม่ เพื่อความเหมาะสมและเฉลี่ยความสุขให้ทั่วถึงกัน แต่กลับพบว่าพุทธวิธีในการปฏิวัติหรือปฏิรูปสังคมนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงทำลายล้างหรือบังคับสังคมเก่าในเชิงกายภาพ คือ บุคคลสถานที่ เครื่องมืออุปกรณ์ แต่ทรงทำลายเป้าหมาย หลักการหรือแนวคิดที่เป็นไปเพื่อการรับใช้หรือเชิดชู

บูชาตัวบุคคลหรือพระพรหม ทรงปฏิเสธคัดค้านแนวคิด ความเชื่อ ความศรัทธาหรือพิธีกรรมที่งมงาย อีกทั้งพระองค์ก็มิได้เข้าไปก้าวก่ายหรือแทรกแซงยุ่งเกี่ยวกับระบบโครงอำนาจของรัฐ พระองค์ทรงปฏิวัติและปฏิรูปสังคมด้วยหลักการที่เป็นชุดความจริงแบบใหม่ซึ่งพระองค์ได้ตรัสรู้หรือค้นพบด้วยพระองค์เอง นั่นก็คือ หลักศีลธรรมที่มีลักษณะแห่งสันติวิธี และผลลัพธ์ของการปฏิวัติและปฏิรูปก่อให้เกิดสังคมและการเมืองแห่งธรรมะที่เรียกว่า พุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษณี อุบาสก อุบาสิกา

5. แนวคิดว่าด้วยทรัพย์สินของสงฆ์

การปฏิวัติสังคมในเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจที่ปรากฏชัดมากที่สุด คือ ระบบทรัพย์สินของสงฆ์ที่กล่าวเช่นนี้เพราะเหตุว่า ระบบทรัพย์สินของสงฆ์มีความแตกต่างไปจากสังคมดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง เพราะเดิมทีนั้นทรัพย์สินหรือผลผลิตส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การถือครองหรือครอบครองเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ใครหาได้เท่าไรก็เป็นของคนนั้น หรือผู้มีอำนาจในการปกครองเป็นเจ้าของแต่เพียงผู้เดียว พระพุทธเจ้าไม่ทรงนำระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวเหมือนอย่างระบบทรัพย์สินแบบอุบาสกอุบาสิกามาใช้กับสังคมสงฆ์ แต่ทรงนำระบบทรัพย์สินส่วนกลางซึ่งเป็นแนวคิดใหม่มาใช้ในสังคมสงฆ์ แนวคิดทรัพย์สินส่วนกลางเป็นแนวคิดใหม่ กล่าวคือ เป็นแนวคิดที่มุ่งสร้าง ความมั่งคงโดยปราศจากความกังวลในเรื่องปัจจัย 4 ทั้งนี้ก็เพื่อให้ทุกคนได้มีเวลาแห่งอิสรภาพมากขึ้น เป็นแนวคิดที่ต้องการให้คนทำงานที่มุ่งผลของงาน เป็นต้น จากแนวคิดทำให้เกิดพฤติกรรมและรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่ปล่อยว่างได้ง่าย กล่าวคือ ทำให้เกิดพฤติกรรมของการไม่แสวงหาเพื่อการสะสม เป็นการมีใช้สอยเท่าที่จำเป็น ซึ่งถ้ามีส่วนที่เหลือก็สละเข้ากองกลางเพื่อแผ่คนอื่นที่ยังขาดแคลน แนวคิดดังกล่าวได้ปรากฏชัดในสังคมสงฆ์ เช่น ภิกษุมีอัฏฐบริขารใช้เพียงเล็กน้อย 8 อย่างและเท่าที่จำเป็น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551:174-175) มีลหุภัณฑ์และครุภัณฑ์ที่เป็นทรัพย์สินกองกลางของสงฆ์ให้ยืมใช้ชั่วคราว (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543:142-144) ไม่ให้สะสมส่วนเกินหรือครอบครองไว้เป็นสมบัติส่วนตัว มีระบบกองคลังและตัวแทนสงฆ์ในการดูแลรักษาและแจกจ่ายแบ่งปัน (พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 5:203)

เมื่อศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของสังคมสงฆ์ ผู้ศึกษาพบว่า สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่เริ่มต้นด้วยการสละทรัพย์สินส่วนตัวซึ่งเป็นการนับหนึ่งเท่ากันหมด กล่าวคือ ก่อนที่จะบวชต้องสละฐานะ ยศ ตำแหน่งหน้าที่ ความเป็นเครือญาติ วงศ์ตระกูล และทรัพย์สมบัติส่วนตัวทิ้งให้หมด(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 9: 65-67) ไม่มีครอบครัวหรือต้องสละบ้านเรือนออกมาบวช มาเป็นผู้ไม่มีเรือน เป็นอนาคาริก(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542:4-5) และฝากชีวิตที่เหลือไว้กับสังคมสงฆ์ ส่วนรวมที่มีการใช้สอยปัจจัย 4 เพียงเล็กน้อย มีอัฏฐบริขาร 8 อย่าง(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 174-175) และอาศัยการบิณฑบาตเลี้ยงชีพ เป็นต้น ซึ่งก็เพียงพอต่อความต้องการของชีวิตและการใช้สอยเท่าที่จำเป็น ส่วนทรัพย์สินส่วนเกินที่ได้มาในภายหลังไม่ว่าจะเป็นลหุภัณฑ์หรือครุภัณฑ์

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส, 2543:142-144) ก็ต้องสละเข้าไว้เป็นของกองกลาง เพื่อให้สงฆ์รูปอื่นมีโอกาสได้ใช้สอยร่วมกัน ดังนั้น การใช้สอยปัจจัย 4 ของสังคมสงฆ์เป็นการใช้ทรัพยากรเพียงเล็กน้อยจากสังคม เพื่อการยังชีพและเพื่อให้มีส่วนที่เหลือทิ้งไว้แก่ส่วนรวม เป็นการไม่เอาเปรียบสังคมด้วยการบริโภคมากเกินจำเป็น

5.1 ประเภทของทรัพย์สินของสงฆ์

ทรัพย์สินของสงฆ์ หมายถึง วัตถุสิ่งของที่ถวายแก่สงฆ์ทั่วไปทั้งหมด เป็นของสงฆ์ทั้ง 4 ทิศโดยไม่เจาะจงให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เป็นการให้เพื่อให้ตกเป็นของส่วนกลางของสงฆ์ ซึ่งก็แล้วแต่สงฆ์จะตกลงใช้สอยร่วมกัน ถ้าเป็นอาหาร หมายถึง อาหารของพระทั้งหลายทั้งปวง ถ้าเป็นของใช้ หมายถึง ของใช้ของพระทั้งปวง เมื่อเป็นของสงฆ์แล้วสงฆ์ไม่ใช้ ของนั้นก็ตกเป็นของวัดอื่นๆ ต่อไป โดยหลักการ ก็คือภิกษุสงฆ์เป็นผู้มีสิทธิ์และถือกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินร่วมกัน สิ่งของที่จะถวายเป็นทรัพย์สินของสงฆ์นั้นมีเป็นจำนวนมากตามหลักทานวัตถุ 10 อย่าง(สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 56) กล่าวโดยย่อ ทรัพย์สินของสงฆ์มี 2 ประเภท คือ ครุภัณฑ์และลหุภัณฑ์ ได้แก่

1. ลหุภัณฑ์ ของเบา เช่น บิณฑบาต เภสัช อัฏฐบริขาร เป็นต้น เป็นของที่แจกกันได้ โดยการแต่งตั้งภิกษุเป็นตัวแทนสงฆ์ในการแจก เช่น อัปปมัตตกวิสัชชกภิกขุ เจ้าหน้าที่แจกเภสัชและบริขารเป็นต้น

2. ครุภัณฑ์ ของหนักตามที่ท่านแสดงไว้ในพระบาลี มี 5 หมวด คือ

1. พื้นดินและของปลูกสร้างเป็นอาราม ตลอดจนต้นไม้
2. พื้นดินและของปลูกสร้างเป็นวิหาร กุฏิที่อยู่
3. ของที่เป็นตัวเสนาสนะ เช่น เตียงตั่ง ฟูก หมอน
4. เครื่องโลหะที่เป็นภาชนะและเครื่องมือ เช่น หม้อโลหะ อ่างโลหะ กระถางโลหะ มีดใหญ่ กะทะโลหะ ขวาน จอบหรือเสียม สว่าน
5. เครื่องสัมภาระสำหรับทำเสนาสนะและเครื่องใช้ เช่น หวาย ไม้ไผ่ หญ้ามุงกระต่าย หญ้าปล้อง หญ้าทั่วไป ดินเหนียว ของทำด้วยไม้(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส, 2543:142-144)

ครุภัณฑ์นี้ห้ามแจกกันเป็นของส่วนตัว ให้ตกเป็นของสาธารณะเพื่อประโยชน์ต่อการใช้สอยร่วมกัน ถ้าแจกให้เมื่อใช้แล้วต้องคืนหรือเอาสิ่งอื่นมาใช้แทน และปรับอาบัติถุลลัจจัยแก่ผู้ที่แจกเป็นของส่วนตัว ภิกษุผู้ที่นำครุภัณฑ์ของสงฆ์ คือ สิ่งของ 5 หมวดนี้ ไปสละหรือแจกให้คฤหัสถ์ถือว่าเป็นมหาโจร ห้ามไม่ให้สละ ห้ามไม่ให้แจกหรือยกให้เป็นสิทธิ์ขาด ถือว่าน้อมลาภของสงฆ์ไปให้ผู้อื่น ภิกษุที่กระทำดังกล่าวต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ ยกเว้นการสละโดยของเลวแลกเปลี่ยนของดี เพื่อประโยชน์ของสงฆ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผาติกรรม(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส, 2543: 145-153)

5.2 วิธีการแจกจ่ายแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์

การแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์ ก็คือ การบริหารแบ่งบันจัดสรรปัจจัย 4 ซึ่งต้องอาศัยกฎระเบียบในการจัดทำ ในการเก็บรักษาและในการแบ่งสรร(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541: 448-449) เป็นต้น ในการจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำการประชุมและตกลงกันในการเลือกวิหารคือกุฎีบางแห่งไว้สำหรับเก็บสิ่งของที่เป็นของสงฆ์ และแต่งตั้งภิกษุให้เป็นตัวแทนสงฆ์ในการดูแลรักษาและจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์ให้เกิดความเท่าเทียมกัน เช่น ภิกษุการคลัง เรียกว่า ภัณฑาคาริกะ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 5: 343-144) ซึ่งตำแหน่งที่ได้รับมอบหมายจากสงฆ์เพื่อการแจกจ่ายแบ่งปันนั้นมีปรากฏมากมายหลายชื่อ ซึ่งภิกษุรูปเดียวอาจจะทำหน้าที่ตำแหน่งหลายอย่างพร้อมๆ กันก็ได้ เช่น เป็นทั้งภิกษุผู้มีตำแหน่งหน้าที่แจกยาคู เรียกว่า ยาคุรทชกภิกขุ เป็นทั้งผู้แจกของขบเคี้ยว เรียกว่า ขัชชภาชกภิกขุ เป็นต้น โดยรวมแล้วตำแหน่งหน้าที่ สำคัญที่ปรากฏมีดังนี้

1. ผู้ดูแลแจกจ่ายเครื่องนุ่งห่ม คือ ผู้รับ ผู้เก็บ ผู้แจกจีวร เรียกว่า จีวรปฏิคคาหกภิกขุ และจีวรภาชกะ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 5: 342-343,143-145)

2. ผู้ดูแลแจกจ่ายอาหาร คือ ผู้รับ ผู้เก็บ ผู้แจกภัตตาหาร เรียกว่า ภัตตุทเทสกภิกขุ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 5: 343-144)

3. ผู้ดูแลแจกจ่ายเสนาสนะ คือ ผู้รับ ผู้เก็บ ผู้แจกเสนาสนะที่พักอาศัย เรียกว่า เสนาสนคาหาปกภิกขุ และเสนาสนปัญญาปกภิกษุ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 22: 401)

4. ผู้ดูแลแจกจ่ายคิลานเภสัช คือ ผู้รับ ผู้เก็บ ผู้แจกคิลานเภสัช เรียกว่า เภสัชชะภาชกะภิกษุ

ทรัพย์สินที่ตกเป็นของสงฆ์ สังคมสงฆ์เท่านั้นเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารจัดการ โดยที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติให้สงฆ์ใช้อำนาจของตน ด้วยการคัดเลือกภิกษุที่มีคุณสมบัติที่ดีให้เป็นผู้มีอำนาจเข้ามาทำหน้าที่แทนสงฆ์ในการจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สิน เพื่อรักษาสิ่งของของสงฆ์และทำการแจกจ่ายแบ่งปันอย่างยุติธรรม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแย่งชิงหรือทะเลาะเบาะแว้งกัน ผู้ทำการจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์นั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดคุณสมบัติไว้แตกต่างกันตามชนิดตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ แต่ที่สำคัญหลักๆ จะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ คือ

1. ไม่ลำเอียงเพราะความชอบ
2. ไม่ลำเอียงเพราะเกลียดชัง
3. ไม่ลำเอียงเพราะงมงาย
4. ไม่ลำเอียงเพราะกลัว
5. เป็นผู้ฉลาดและรู้จักสิ่งนั้นๆ เป็นอย่างดี(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 5: 203)

ในส่วนข้อที่ 5 ที่ว่าต้องเป็นผู้ฉลาดและรู้เข้าใจสิ่งต่างๆนั้น มีความหมายกว้าง กล่าวคือ เป็นผู้รู้จักเลือก เป็นผู้รู้จักวินิจฉัย เป็นผู้รู้ประโยชน์ เป็นผู้รู้ธรรม(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 23:143) เป็นผู้รู้ประมาณ เป็นผู้รู้กาล เป็นผู้รู้จริตบุคคล(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541: 853-854) เมื่อภิกษุผู้มี

คุณสมบัติดังกล่าวได้รับการมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนสงฆ์ในการแจกจ่ายแบ่งปันทรัพย์สิน การแจกจ่ายที่ยุติธรรมหรือการปฏิบัติที่เท่าเทียมกันนั้นให้ถือว่าเป็นที่ยุติเด็ดขาดโดยชอบธรรมแล้ว กล่าวคือ สงฆ์ทั้งหมดจะต้องยอมรับในการปฏิบัติหน้าที่ของภิกษุนั้นแม้ว่าจะไม่พอใจก็ตาม เพราะภิกษุที่เป็นตัวแทนสงฆ์ในการแจกจ่ายนั้นได้กระทำในนามของสงฆ์ทั้งหมด ถ้ามีภิกษุบางรูปไม่พอใจมาทำการว่ากล่าวตำหนิติเตียนผู้ที่ได้รับมอบหมายจากสงฆ์ พระองค์ทรงได้บัญญัติพระวินัยลงโทษไว้ว่า ภิกษุใดให้ฉันทะเพื่อกรรมอันเป็นธรรมแล้ว ถึงธรรมคือการบ่นว่าในภายหลังเป็นปาจิตตีย์(คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534: 193)

6. หลักการในการแจกจ่าย : ยึดความต้องการและความจำเป็น

การจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์จะเน้นที่ความยุติธรรมเท่าเทียมกัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขลักษณะ สภาพความต้องการหรือสถานะความจำเป็นของผู้รับเป็นเหตุสำคัญ กล่าวคือ ความจำเป็นของบุคคลนั้นๆ เป็นเงื่อนไขสำคัญหลัก แม้ว่าสงฆ์ทั้งหมดจะเป็นเจ้าของหรือมีสิทธิ์ที่จะได้ แต่ก็ใช่ว่าจะได้รับตามสิทธิ์หรือตามที่ต้องการครบทุกรูป เพราะถ้าภิกษุนั้นไม่มีความจำเป็นหรือไม่มีเหตุผลเพียงพอก็ยังไม่มีโอกาสจะได้รับ โดยภาพรวมของการจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์นั้นจะมีหลักปฏิบัติโดยย่อ ดังนี้

1. ถ้าอาหารหรือจีวรมีมากพอที่จะแจกทั่วกันได้ ก็จะแจกให้ทั่วถึงกันทั้งหมด
2. ถ้าสิ่งของมีน้อย ก็ต้องแจกตามลำดับพรรษา หมดเพียงใด ก็หยุดเพียงนั้น ภายหลังถ้าได้รับสิ่งของเพิ่มมาอีกก็ให้แจกต่อลำดับถัดไป(จากภิกษุที่ได้รับไปก่อนแล้ว)
3. การแจกเภสัชที่เป็นอาหารก็แจกเหมือนอาหารตามความเป็นจริงของเวลา เพราะติดกฎข้อจำกัดเงื่อนไขของวันเวลา (สัตตาหกาลิกเก็บไว้ได้เพียง 7 วัน)
4. เภสัชที่เก็บไว้ได้นานไม่ติดกฎเงื่อนไขของวันเวลา (ยาวชีวิก) มีภิกษุเจ็บไข้อาพาธลงต้องการยาชนิดใดคงต้องจ่ายไปตามชนิดนั้น(ความจำเป็น,ผู้นั้นสมควรจะได้รับ) (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2543: 142-143)

7. คุณค่าและความสำคัญของแนวคิดว่าด้วยทรัพย์สินส่วนกลาง

อิทธิพลของแนวคิดระบบทรัพย์สินส่วนกลางได้ส่งผลต่อพฤติกรรมการเป็นอยู่หรือวิถีการดำเนินชีวิต ตลอดถึงรูปแบบโครงสร้างของสังคงสงฆ์ ดังจะเห็นได้จากสังคมสงฆ์ต่างเป็นหลักประกันความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจให้แก่และกัน แนวทางปฏิบัติว่าด้วยระบบทรัพย์สินส่วนกลางของสงฆ์ทำให้เกิดการคุณค่าที่น่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อการนำระบบไปประยุกต์ใช้ในสังคมอื่นๆ เพราะระบบทรัพย์สินส่วนกลางได้สะท้อนคุณค่าหลายประการ กล่าวคือ

7.1 ป้องกันความขัดแย้ง

เนื่องจากวัตถุผลผลิตหรือปัจจัย 4 เป็นเป้าหมายหรือเป็นที่ต้องการของทุกคน อีกทั้งยังมีจำนวนจำกัดและขาดแคลน ทั้งยังประกอบด้วยจำนวนของคนที่เพิ่มมากขึ้น ทั้งหมดล้วนเป็นสาเหตุที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างจากการเพิ่มของจำนวนภิกษุซึ่งได้เป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องปัจจัย 4 ที่มีไม่เพียงพอต่อความต้องการ เช่น กรณีพวกภิกษุอันเตวาสิก ของพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จับจองวิหารที่นอนไว้เฉพาะพวกของตน(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 7:121) พระพุทธองค์ทรงตำหนิ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่าเราอนุญาต ให้กราบไหว้ ให้ลุกรับ ให้ทำอัญชลีกรรม ให้ทำสามีจิกรรม อาสนะอย่างดี น้ำอย่างดี อาหารรสดี แก่ภิกษุที่มีพรรษามากที่สุดก่อนเป็นลำดับ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 7:121-126) และในกรณีตัวอย่างปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย เนื่อง จากมีภิกษุต่างถิ่นจำนวนมาก เข้าไปขอพักอาศัยวัดใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่งเป็นประจำซึ่งทำให้ภิกษุเจ้าถิ่นไม่พอใจและไม่อยากจัดที่พักให้(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 7:143) และ ได้มอบเสนาสนะทั้งหมดให้กับภิกษุรูปหนึ่ง เมื่อภิกษุต่างถิ่นผ่านมาขอพักอาศัย ภิกษุเจ้าถิ่นอ้างว่าไม่มีที่ให้พัก พระพุทธองค์ทรงทราบเรื่องที่เกิดขึ้นจึงตำหนิ แล้วทรงตรัสสั่งห้ามไม่ให้นำของสงฆ์ให้บุคคลยึดครองเพียงผู้เดียว

จากปัญหาตัวอย่างข้างต้นจะเห็นว่าการครอบครอบเป็นของส่วนตัวหรือเก็บไว้เพื่อใช้เพียงคนเดียวได้สร้างปัญหาความขัดแย้งทั้งในส่วนของการแก่งแย้งกันและปัญหาด้านการขาดแคลน ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดห้ามยึดครองไว้ใช้เพียงคนเดียว ทรงให้ยึดระบบของการใช้ร่วมกันหรือการให้สละเป็นของกองกลางจึงเป็นการลดความขัดแย้งกัน และยังป้องกันความขัดแย้ง ที่จะเกิดมีขึ้นในอนาคตเพราะทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน และวัตถุหรือปัจจัย 4 นั้นมีเพียงพอต่อกันใช้สอยร่วมกันนั่นเอง กล่าวโดยรวม สังคมสงฆ์ทั้งสังคมยังเป็นผู้มีสิทธิควบคุมและดำเนินการทรัพย์สิน ภิกษุจะไม่ได้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์แบบเด็ดขาด ทรัพย์สินของสงฆ์เป็นเพียงกรรมสิทธิ์แบบของยืมหรือให้ยืมใช้เพื่อทำประโยชน์ชั่วคราวเท่านั้น แม้ว่าสังคมสงฆ์จะมีภิกษุเข้ามาทำหน้าที่แจกจ่ายแบ่งปัน แต่ภิกษุนั้นก็เป็นเพียงตัวแทนสังคมสงฆ์ทั้งสังคมหรือเป็นเพียงผู้ทำหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น กล่าวคือ คณะสงฆ์หรือบุคคลเหล่านั้นไม่ได้เข้ายึดครองหรือเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เด็ดขาดในทรัพย์สิน สังคมสงฆ์ทั้งปวงยังคงมีสิทธิ์ มีโอกาสหรือเป็นเจ้าของร่วมกันทุกรูปเช่นเดิม อีกนัยยะหนึ่ง ก็เป็นวิธีการของการแบ่งปันหรือเฉลี่ยทรัพย์สินส่วนรวมเพื่อย้อนกลับไปเป็นหลักประกันความมั่นคงให้แก่กันและกัน ดังนั้น หากมีภิกษุใดต้องการจะครอบครองใช้สอย ต้องการมากหรือน้อย จำเป็นหรือรีบด่วนก็ต้องได้รับการอนุญาตหรือพิจารณายินยอมจากตัวแทนสงฆ์ โดยตัวแทนสงฆ์จะแบ่งปันตามหลักความต้องการของตัวบุคคลและความจำเป็น ซึ่งก็สอดคล้องกับอุดมการณ์ที่ว่า หลักความจำเป็น(ของเหตุผลทางวัตถุเท่านั้น)ได้เข้ามาแทนที่หลักศีลธรรม คือ การได้รับผลประโยชน์ทางวัตถุ(เอ็จ ณ ป้อมเพ็ชร์, 2530: 13)

7.2 สร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกัน

ในระบบของสังคมสงฆ์ ก่อนบวชจะต้องสละทรัพย์สินเงินทอง(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 9: 65-67) เมื่อบวชแล้วก็จะต้องใช้สอยปัจจัย 4 เพียงเพื่อการยังอัตภาพให้เป็นไปได้เท่านั้น ไม่ใช่บริโภคหรือใช้สอยเพื่อการบำรุงบำเรอให้ร่างกายสวยงาม หรือเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน(พระครูบวรวิหารการ (วินัย วินโย), 2555: 222-224) ปัจจัย 4 ที่เป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานของสงฆ์ เรียกว่า **อัฏฐบริขาร 8** คือ สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีดโกนหรือมีดตัดเล็บ เข็ม ประคดเอว กระบอกกรองน้ำ(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 174-175) แต่ในภายหลังทรงอนุญาตให้สงฆ์มีทรัพย์สินหรือสิ่งของเครื่องใช้อื่นๆ ตามที่ทายกผู้มีจิตศรัทธาถวาย(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 39, 350, 487) ทั้งนี้ก็เพื่อการอนุเคราะห์ เพื่อการบำบัดทุกข์ และการแก้ไขปัญหาความยากลำบากต่อการปฏิบัติธรรม นอกจากนี้การใช้สอยปัจจัย 4 ยังตั้งอยู่บนหลักการที่ว่าการไม่สะสมส่วนเกินหรือการไม่ยึดถือไว้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว

ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของการมีหรือการใช้ปัจจัย 4 อย่างจำเป็น เรียบง่าย และเท่าเทียมกันของสังคมสงฆ์นั้นดูได้จากหลักเครื่องอาศัยของบรรพชิตที่เรียกว่า นิสัย 4 คือ กล่าวคือ

1. อาหาร เป็นความจริงที่ว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงดำรงอยู่ได้ด้วยอาหาร(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 11: 251) พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุต้องแสวงหาอาหารจากชาวบ้านเป็นหลัก คือ การบิณฑบาตขอคำข้าวอันหาได้ด้วยปลีแข้งมากที่สุดไม่เกิน 3 บาตร และจะต้องแบ่งปันให้กับผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกัน(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 2: 390) การแสวงหาอาหารนั้นจะต้องเป็นไปแบบวันต่อวัน ห้ามเก็บสะสมอาหารไว้ล่วงวันหรือค้างคืนตามหลักกาลิก 4 อีกทั้งทรงห้ามอาหารที่เอ่ยปากขอและยังไม่ได้รับประเคน(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 20)

2. เครื่องนุ่งห่ม ผ้าบังสุกุลคือผ้าที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุเก็บเศษผ้าท่อนเล็กท่อนน้อยซึ่งตกอยู่ตามพื้นดิน เปื้อนฝุ่นไม่สะอาดมาเย็บตัดปะต่อกันเป็นผืนแล้วซัก เย็บ ย้อมเพื่อใช้เป็นจีวรนุ่งห่มได้ โดยหลักแล้วพระพุทธเจ้าไม่ทรงประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ทำการสั่งสมไตรจีวรหรือเครื่องนุ่งห่มเกิน 3 ผืน ดังจะเห็นได้จากผ้าอดิเรกจีวรภิกษุครอบครองเกิน 10 วันต้องอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 8: 128) ซึ่งเป็นการบังคับให้ต้องสละเพื่อตกเป็นของสงฆ์ส่วนรวม

3. ที่อยู่อาศัยหรือเสนาสนะ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุอาศัยอยู่ในป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่กลางแจ้ง ลอมฟาง เพื่อทำเป็นเสนาสนะสำหรับการบำเพ็ญจิตภาวนา ภายหลังทรงอนุญาตที่อยู่อีก 5 ชนิด คือ กุฏิวิหาร อาคารเรือนมุง เรือนชั้น เรือนโล้น(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 7: 89–91) ซึ่งภิกษุสามารถอยู่อาศัยได้แต่ก็ยังนับว่าเป็นอติเรกลาภ แม้จะเป็นอติเรกลาภทรงบัญญัติกำหนดขนาดความใหญ่โตของห้องไว้ยาวไม่เกิน 12 คืบ กว้างไม่เกิน 7 คืบโดยคืบพระสุคต ถ้าสร้างให้ล่วงเกินประมาณเป็นสังฆาทิเสส(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 1: 378-383) ที่อยู่อาศัยหรือเสนาสนะหรืออารามนี้เป็นสิ่งที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งจะผูกขาดไว้เป็นสมบัติส่วนตัวไม่ได้ คณะก็ตาม บุคคลก็ตาม จะนำไปสละหรือยกให้แก่ภิกษุหรือผู้ใดผู้หนึ่งก็ไม่ได้ ถ้านำไปสละหรือแจก(ยกให้)ต้องอาบัติถุลลัจจัย (สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส, 2543: 143-146)

4. ยารักษาโรค พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ฉันยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า และยาที่ผสมด้วยเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 1: 397) เพื่อป้องกันมิให้เป็นการบำรุงบำเรอร่างกาย

7.3 ความยุติธรรม

หลักแนวคิดภายใต้ระบบทรัพย์สินส่วนกลาง ได้ปรากฎสะท้อนการแบ่งปันทรัพย์สินของสงฆ์ที่เป็นไปด้วยความยุติธรรม เพราะเป็นการปฏิบัติตามความจำเป็นและเหตุผลสมควรของแต่ละคนที่ควรจะได้รับ ซึ่งหลีกเลี่ยงเกณฑ์การให้ด้วยขนาดหรือปริมาณของความต้องการที่อยากจะได้ ตัวอย่างของการจัดสรรแบ่งปันทรัพย์สินส่วนกลางที่จัดได้ว่ามีความยุติธรรม สามารถดูได้จากการปฏิบัติหน้าที่ของตัวแทนสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เช่น พระทัพพมัลลบุตร ดังมีรายละเอียดดังนี้

พระทัพพมัลลบุตรได้รับเอตักทัคคะในด้านภัตตุทเทสก์ คือ เป็นผู้มีหน้าที่รับ จัดเก็บ แจกภัตตาหารและเสนาสนปัญญาปกะ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 1: 412 – 415) สงฆ์ได้คัดเลือกหรือมอบหมายให้ พระทัพพมัลลบุตรเป็นผู้ทำหน้าที่ในการจัดสรรแบ่งปันปัจจัย 4 ซึ่งท่านก็ได้มีวิธีปฏิบัติตามหลักคุณสมบัติ 5 ประการ(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 5: 203) กล่าวคือ

ในด้านอาหาร เมื่อมีผู้นิมนต์ฉันภัตตาหาร ท่านจะจัดเฉลี่ยสงฆ์ให้หมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปตามลำดับวาระและตามความเหมาะสม(พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลฺยาณ ธมฺโม), 2544: 144-147) โดยพิจารณาเหตุผลด้านต่างๆ กล่าวคือ การที่ภิกษุจะได้อาสนะที่ดี ได้น้ำที่ดี ได้อาหารที่ดีนั้นต้องเป็นไปตามลำดับอายุพรรษาของการบวช วัยวุฒิ คุณวุฒิ และเป็นผู้มีความรู้จักคุ้นเคยกับเจ้าภาพ บางครั้งในการแจกจ่ายภัตตาหาร ท่านยังแจกจ่ายภัตตาหารโดยพิจารณาตามจริตความชอบของแต่ละรูป และบางครั้งก็ใช้วิธีการจับสลากแล้วแจกภัต(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 7: 155) โดยมีการคัดแยกและจัดแจกสิ่งของที่ประณีตก่อน ส่วนสิ่งของที่ไม่ประณีตจะจัดแจกในรอบลำดับสุดท้าย แต่สำหรับการแจกสิ่งของชิ้นเล็กๆ น้อยๆ ที่มีจำนวนมากหรือไม่สำคัญ เช่น น้ำผึ้ง น้ำอ้อย รองเท้า เข็ม มีดโกน เศษผ้าขัณฑ์จีวร ท่านจะแจกตามความต้องการของภิกษุ แม้ภิกษุจะได้รับแจกแล้วแต่ถ้าต้องการเพิ่มอีกรอบ ท่านก็แจกให้อีก โดยไม่มีการแบ่งแยกเขาหรือเราด้วยคิดว่าจะให้เพียงเท่านี้หรือจะให้เฉพาะแก่ภิกษุนี้ ไม่ให้แก่ภิกษุนั้น

ในด้านเสนาสนะ ท่านยึดระบบการแจกตามระดับอายุพรรษา มีวัยวุฒิคุณวุฒิอย่างไร เป็นพระผู้ใหญ่หรือน้อย เป็นผู้มีอุปการคุณหรือมีบทบาทหน้าที่ต่อสงฆ์มากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นยังจัดแจกตามจริตอุปนิสัยของภิกษุ ที่มีความคิดเห็นและความรู้ที่คล้ายคลึงหรือความคุ้นเคยชอบพอกัน กล่าวคือ ภิกษุที่มีอัธยาศัยชอบด้านพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม หรือบำเพ็ญฌานภาวนา เป็นต้น ก็จัดให้พักอยู่ใกล้ๆ กันหรือแยกห่างกันอยู่ในกรณีที่เห็นว่าจะรบกวนซึ่งกันและกัน(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 6: 301–302) ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนคน จำนวนสถานที่หรือบริเวณว่ามีมากน้อยเพียงใด

ในกรณีพิเศษ ท่านได้จัดเสนาสนะแยกไว้เฉพาะ เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้แก่ภิกษุ เช่น ภิกษุอาพาธหรือแก่เฒ่าชรา เป็นต้น ท่านก็จัดให้อยู่ใกล้คน ใกล้ยา ใกล้อาหารหรือสถานที่ที่มีอากาศปลอดโปร่ง ในด้านอัธยาศัยท่านยังเป็นผู้ประชาสัมพันธ์ให้คำปรึกษาอีกด้วย โดยท่านจะชี้แจงแนะนำว่า นี่ที่ถ่ายอุจจาระ นี่ที่ปัสสาวะ นี่น้ำดื่ม นี่น้ำใช้ นี่คือกฎระเบียบกติกาสงฆ์ ควรเข้าเวลานี้ ควรออกเวลานี้(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 6: 303) โดยภาพรวมถือว่าท่านได้ปฏิบัติตามธรรม เพราะท่านได้ทำให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่มีความเมตตาต่อกัน มีความยุติธรรมเท่าเทียมกัน มีความสามัคคีและเคารพหรือสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน โดยท่านได้ยึดหลักการทั้งความต้องการ (คุณสมบัติ)และความจำเป็น(เหตุผลสมควรที่จะได้รับ)ของตัวบุคคล ซึ่งก็ขึ้นอยู่สภาพเงื่อนไขของบุคคลและลักษณะของทรัพย์สินนั้นๆ กล่าวคือ สงฆ์ไม่ได้แจกจ่ายพร่ำเพรื่อให้ได้จำนวนเท่ากันหมดแบบตัวเลข

โดยภาพรวม สังคมสงฆ์ได้จัดสรรแบ่งปันเพื่อให้ภิกษุได้ถือเอาสัดส่วนแต่พอดี ให้เอาแต่เท่าที่จำเป็นจะใช้ ไม่ให้มีการเก็บสะสมเพื่อครอบครองเป็นของส่วนตัวหรือกอบโกยเอาส่วนเกิน เพราะแนวคิดทรัพย์สินส่วนกลางเป็นแนวคิดว่าด้วยการทิ้งส่วนเกินไว้ให้สังคมหรือให้คนอื่นได้ ใช้ประโยชน์ ดังนั้น ยิ่งส่วนเกินที่เป็นของสังคมสงฆ์มีมากเท่าใด ก็ยิ่งทำให้สงฆ์ทุกรูปมั่นคงเท่านั้น ดังพุทธดำรัสที่ตรัสว่า จุนทะ... เท่าที่มีคณะเกิดขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ เรายังไม่เห็นคณะอื่นแม้หมู่เดียว ที่บรรลุถึงความเลิศด้วยลาภและความเลิศด้วยยศ เหมือนภิกษุสงฆ์เลย... สมบูรณ์... บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง... พระศาสดาประกาศ(วางหลักการและระบบ)ไว้ดีแล้ว(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 11: 136) ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดหลักธรรมิกสังคมนิยมที่ว่า พระพุทธศาสนาไม่มีใครเอาส่วนเกิน เอาแต่เท่าที่จำเป็นหรือพอดี เพื่อว่าส่วนที่เหลือจากนั้นจะได้ตกไปเป็นของสังคม... เน้นสันโดษแสวงหาบริโภคเท่าที่จำเป็น(พุทธทาสภิกขุ, 2548: 30-33, 102,144) และการที่ทรัพย์สินส่วนกลางมีมากเพียงพอยังช่วยให้ระบบสังคมเดินต่อไปได้ คือ สามารถจัดสรรแจกจ่ายเป็นสวัสดิการให้ทั่วถึงกัน ให้ได้รับอย่างเท่าเทียมกัน และ ยั่งยืนได้

7.4 ให้สำคัญต่อสังคมส่วนรวม

ในสังคมสงฆ์ก็มีระบบการจัดการทรัพย์สินส่วนกลางที่เรียกว่า ของสงฆ์ เป็นอุดมคติของการน้อมนำเอาวัตถุทานหรือทรัพย์สินทั้งหมดให้ตกเป็นของสงฆ์ส่วนรวม โดยพระสงฆ์ทั้งหมดต่างเป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งก็ได้อิงอาศัยภาพลักษณ์ของความเป็นหมู่คณะ ดังพุทธดำรัสที่ตรัสว่า ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์นั้นมีผลมาก มีอานิสงส์นับไม่ได้ ประมาณไม่ได้(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 14: 429-430) กล่าวคือ สังฆทานในเชิงสังคมที่ไม่ใช่ตัวบุคคลนั้นย่อมได้บุญมาก เพราะเป็นการเสียสละเพื่อเห็นแก่ส่วนรวม เคารพส่วนรวม ซึ่งก็เหมือนกับการยกเลิกระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัว เพราะผลที่ตามมาได้สะท้อนให้เห็นความเป็นเจ้าของร่วมกัน การที่สงฆ์ทุกรูปเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ ช่วยกันสร้าง ช่วยกันปฏิบัติหรือช่วยกันดูแลรักษานั้นเป็นระบบโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมหนึ่งเดียว เป็นระบบการจัดการทรัพย์สินแบบเป็นก้อนๆ เดียวทั้งสังคม คล้ายๆ กับหลักการของสหกรณ์ที่ไม่มีการแข่งขันและเป็นระบบ

7.5 ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ

สังคมสงฆ์ได้กลายเป็นสังคมที่สามารถแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม(โสภณ ศรีกฤษดาพร, 2531: 187) ปรากฏเป็นสังคมต้นแบบแห่งความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งในด้านสิทธิและโอกาส กล่าวคือ มีความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจ สังคมสงฆ์มีความเท่าเทียมกันในด้านเศรษฐกิจ คือ ปัจจัย 4 ซึ่งทุกคนก่อนที่จะบวชและหลังบวชจะต้องสละทรัพย์สินเงินทอง(พระไตร ปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 9: 65-67) หรือต้องสละกรรมสิทธิ์ส่วนเกินให้ตกเป็นของสงฆ์ส่วนรวม นอกจากนี้ยังมีวิธีแห่งการใช้สอยปัจจัย 4 ที่มีลักษณะเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นอาหาร ที่จะต้องได้มาด้วยการบิณฑบาตขอคำข้าว(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 2: 390) ซึ่งจัดว่าเป็นวิธีการอันแยบยลในการที่จะให้พระสงฆ์สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้โดยไม่ตกเป็นลูกจ้างสังกัดหรือเป็นลูกน้องบริวารของใครคนใดคนหนึ่ง, เครื่องนุ่งห่มจะต้องใช้ผ้าบังสุกุลไม่เกิน 3 ผืน(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 8: 128), ที่อยู่อาศัยหรือเสนาสนะจะต้องไม่มีการผูกขาด กล่าวคือ ให้มีการใช้ร่วมกันและห้ามแจกแบ่งปันเป็นของส่วนตัว(สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส, 2543: 143-146) และยารักษาโรค ที่ใช้ยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า(พระไตรปิกฎภาษาไทย เล่มที่ 1: 397) จากข้อมูลดังกล่าว เราจะพบว่า วิถีชีวิตของพระสงฆ์เป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในทิศทางและรูปแบบเดียวกันหมด กล่าวคือ การมีหรือไม่มีซึ่งปัจจัย 4 เป็นการมีหรือไม่มีแบบเท่าเทียมกัน ไม่ว่าคนนั้นจะเคยเป็นคนร่ำรวยหรือยากจนมาก่อนก็ตาม เมื่อเข้ามาบวชแล้วสถานะทางเศรษฐกิจจะเหมือนกันหมด ดังนั้น การใช้ระบบทรัพย์สินส่วนกลางจึงเป็นการปรับฐานทางด้านเศรษฐกิจของแต่ละคนให้อยู่ในระดับที่เท่าเทียมกัน

แนวคิดการจัดระบบทรัพย์สินส่วนกลาง เป็นการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสังคมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากวัตถุผลผลิตหรือปัจจัย 4 มีจำนวนจำกัด ถ้าปล่อยให้ทุกคนครอบครองเป็นของส่วนตัวก็ย่อมไม่เพียงพอสำหรับทุกคน เมื่อปัจจัย 4 ไม่เพียงพอย่อมเกิดการดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย 4 ย่อมเกิดการยื้อแย่งแข่งกันหรือเกิดการเบียดเบียนทำร้ายกัน และเกลียดชังกันตามมา ดังนั้นแนวคิดการจัดการทรัพย์สินให้เป็นของสาธารณะหรือเป็นของส่วนรวมร่วมกัน ย่อมเป็นระบบหรือรูปแบบทางออกเพื่อการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมได้อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งก็เห็นเป็นประจักษ์หรือเป็นตัวอย่างได้ในระบบหรือรูปแบบว่าด้วยทรัพย์สินของสงฆ์นั่นเอง ดังนั้น แนวคิดดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องประยุกต์ให้สอดคล้องกับลักษณะของแต่ละสังคมนั้นๆ

8. สรุปการแก้ปัญหาความขัดแย้งทางสังคม : แนวคิดว่าด้วยทรัพย์สินส่วนกลางในสังคมสงฆ์

เมื่อวัตถุเป็นเป้าหมายแห่งความต้องการของสังคม สังคมก็มุ่งแก่งแย่ง แข่งขันกันเพื่อจะครอบครอบหรือเก็บไว้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัวให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ซึ่งนั้นก็เป็นเหตุให้ทรัพยากรหรือวัตถุผลผลิตขาดแคลนหรือไม่เพียงพอต่อความต้องการ ตลอดถึงคนในสังคมบางส่วนถูกกีดกัน คือ ไม่มีสิทธิ์หรือไม่ได้รับการแบ่งปันโอกาสที่เท่าเทียมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ความขัดแย้งในสังคมก็ย่อมเกิดขึ้นในไม่ช้า

พระพุทธเจ้าทรงเมื่อพระองค์มีโอกาสและอำนาจในการออกแบบหรือสร้างระบบสังคมใหม่ที่เป็นของตนเอง พระองค์จึงสร้างสังคมสงฆ์ที่มีสิทธิ์มีอำนาจหน้าที่ที่ขึ้นต่อกันและกัน ทรงมุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อสังคมส่วนรวมเป็นหลักมากว่าการปกป้องสิทธิส่วนตัวของปัจเจกชน กล่าวคือ ทรงใช้ระบบรูปแบบทรัพย์สินส่วนกลาง โดยให้สงฆ์ทุกรูปสละส่วนเกินให้ตกเป็นของส่วนกลางเพื่อการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ร่วมกัน จึงจัดได้ว่า ระบบทรัพย์สินส่วนกลางของสงฆ์เป็นการปรับฐานเศรษฐกิจของแต่ละบุคคลให้เท่าเทียมกัน และเป็นการสะท้อนระบบโครงสร้างเศรษฐกิจของความเป็นสังคมหนึ่งเดียว ที่มีการแจกจ่ายแบ่งปันกันตามความสามารถและตามความต้องการหรือความจำเป็นของแต่ละบุคคล สังคมสงฆ์จึงมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ พร้อมทั้งความเสมอภาคทางด้านสิทธิและโอกาส ลดความขัดแย้ง สร้างความสามัคคีได้จริงเพราะไม่ต้องแข่งขันกัน สร้างวัฒนธรรมแห่งสันติสันสุขเพราะการแบ่งปันผลผลิตหรือปัจจัยสี่ตามความจำเป็น และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นบนฐานของการเคารพ และการให้เกียรติแก่กันและกันแม้ว่าจะไม่รู้จักกันมาก่อนก็ตาม

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **ภิกขุปาฏิโมกข์ บาลี–แปล**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย,

ชาญ กรัสนัยบุระ. (2545). **ประวัติวัฒนาการความคิดสังคมนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน พรหมอยู่/กลฺยาณธมฺโม). (2544). **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด.

พระครูบวรวิหารการ (วินัย วินโย). (2555). **คู่มือทำวัตรสวดมนต์ฉบับบวชบำเพ็ญพรต วัดมหรรณพารามวรวิหาร.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 7**. กรุงเทพมหานคร**: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **สอนนาค-สอนฑิต : ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ.** กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2548). **ธัมมิกสังคมนิยม**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2546). **45 พรรษาของพระพุทธเจ้า.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระยาวชิรญาณวโรรส. (2543). **วินัยมุข เล่ม 2 หลักสูตรนักธรรมชั้นโท**. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

โสภณ ศรีกฤษดาพร. (2531). **ความคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.

เอ็จ ณ ป้อมเพ็ชร์. (2530). **พระพุทธศาสนาตอบลัทธิมาร์กซิสม์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

Muller, Max F.. (1970). **The Sacred Book of the East : The Law of the Manu**. Delhi: Motilal Banarsidass.

Muller, Max F.**.** (1969). **The Sacred Book of the East : The Sacred Law of the Aryas**. Delhi: Motilal Banarsidass. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 56, จาก http://www.dhammathai.org/practice/practice3.php

ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

Strategic for Potentail Development of Sangha to Create Reconciliation in Community

พระครูสังวรสุตกิจ, ดร.
Phrakru Sangwornsutakit, Dr.
รก.รองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพบทบาทพระสงฆ์กับชุมชน และการสร้างความสมานฉันท์ของพระสงฆ์ในชุมชน 2) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎี ศักยภาพบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในชุมชน ลักษณะความขัดแย้งในชุมชน การพัฒนาศักยภาพและหลักการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบพุทธวิธี และ 3) เพื่อสร้างรูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน โดยดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) คือ การวิจัยที่ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเทคนิคการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มาผสมผสานกันในการทำวิจัยเรื่องเดียวกันเพื่อที่จะสามารถตอบคำถามการวิจัยได้สมบูรณ์ขึ้น จากกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นกลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ผู้รับผิดชอบงานด้านพัฒนาชุมชน และพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ จำนวน 18 รูป/คน ด้วยการทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลนายาง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง ด้วยการแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) 255 ชุด ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างด้วยสูตร สูตรของ Taro Yamane **ผลการ**

วิจัยพบว่า 1) ศักยภาพบทบาทพระสงฆ์กับชุมชน และการสร้างความสมานฉันท์ของพระสงฆ์ในชุมชน มุ่งประเด็นบนฐานคติว่าพระพุทธศาสนาถือเป็นปัจจัยหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทย รวมทั้งมีส่วนสำคัญที่ช่วยให้สังคมเกิดความสงบสุข ความมั่นคงแก่ประเทศชาติอย่างยั่งยืน โดยมีพระสงฆ์ เป็นกลไกสำคัญในการเผยแผ่และถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปสู่ประชาชนให้เป็นคนดีมีคุณธรรม 2) แนวคิด ทฤษฎี ศักยภาพบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในชุมชน ลักษณะความขัดแย้งในชุมชน การพัฒนาศักยภาพและหลักการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบพุทธวิธี พบว่าระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของความรัก สามัคคี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.08, S.D.= 0.751), ในมิติของความเคารพซึ่งกันและกัน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.06, S.D.= 0.728), ในมิติของการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้กับผู้อื่น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.17, S.D.= 0.729), มิติของมีจิตสำนึกสาธารณะ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.03, S.D.= 0.787) และ3) รูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนเป็นการสร้างคุณลักษณะและศักยภาพผู้เรียนที่เป็นสากล ได้แก่การเรียนเพื่อรู้ (Learning to know) สร้างการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ และเรียนเพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง มีการต่อยอดตลอดชีวิต รวมทั้ง ศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) ความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น มีทักษะด้านมนุษย์สัมพันธ์ มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันควรเน้นให้ผู้เรียน มีความสามารถที่หลากหลาย ทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยเหลือสังคม ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นโครงการการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนของพระนิสิตประกอบศาสนกิจ เพื่อประกอบการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์, พัฒนาศักยภาพ, ความสมานฉันท์

Abstract

The objectives of this study were 1) to study the potential of sangha roles in community 2) to study the concepts, theory of the potential of sangha roles in community 3) to create the model of Strategic for potential development of sangha to create reconciliation in community. The research used the mixed research method to study samples consisting of Qualitative Research and Quantitative Research. The samplings in Qualitative Research were specialists such as academician, community leader, community developer and the monks who were learnt in final year total 18

persons and Quantitative Research were 255 questionairs from people in Tambon Nayang, Amphur Sobprab, Lampang province that were selected by Taro Yamane formula . The research findings were as follows: 1) The potential in sangha roles and reconciliation in community under the conceptual that Buddhism and the monks are the main factors for develop Thailand people quality of life, Buddhist propagation drive Thailand social to be happiness and sustainable. 2) The concepts, theory of the potential of sangha roles in community found that the practice level of reconciliation in community at love and unity aspect were in high level ($\bar{X}$ = 3.08, S.D.= 0.751), the respect in people were in high level ($\bar{X}$ = 3.06, S.D. = 0.728), the sacrifice were in high level ($\bar{X}$ = 3.17, S.D.= 0.729), and the service mind were in high level ($\bar{X}$ = 3.03, S.D.= 0.787). and 3) The model of Strategic for potential development of sangha to create reconciliation in community was build universal characteristic and potential such as learning to know for education to potential development as a continue issue and long life learning., In the additional Learning to do for improve capability to apply the knowledge to the practice in the art of living with others, team building, human relation skill, management skill, ethics and merit. The present education should be create the education course with above items that could be supported the monks build the reconciliation in community.

Keyword: Strategy, Potential Development, reconciliation

1. บทนำ

ความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่เกิดจากความพยายามของฝ่ายหนึ่ง ที่ไปขัดขวางความพยายามของอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามบรรลุเป้าหมาย ได้รับความก้าวหน้าหรือผลประโยชน์ตามที่ต้องการด้วยวิธีการใดวิธีหนึ่ง ความแตกต่างกันทั้งในด้านค่านิยม วัฒนธรรม เป้าหมาย วิธีการทำงาน นำไปสู่การคิด ความรู้สึก การกระทำต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดแตกต่างกัน ไม่ยอมให้กัน เกิดเป็นความขัดแย้งขึ้น โดยทั่วไปความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน มักจะเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคล ซึ่งจะนำไปสู่ทั้งผลดีและผลเสียในหน่วยงาน การศึกษาหรือเรียนรู้ถึงสาเหตุการเกิดความขัดแย้งเป็นกระบวนการหนึ่งในการบริหารความขัดแย้ง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งในระดับที่เป็นอันตรายต่อหน่วยงาน (Robbins S.P., 1991 : 18) และทำให้ผู้บริหารสามารถจัดระเบียบความขัดแย้งให้เหมาะสมได้ ความ ขัดแย้งในการทำงานเป็นปรากฏการณ์ปกติที่เกิดขึ้นได้ในทุกๆ ที่และทุกๆ เวลา ความขัดแย้งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเป็นตอนๆ

ในแต่ละตอนจะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นตามลำดับ ในขณะที่สถานการณ์ความหวาดระแวงต่อฝ่ายการเมือง ฝ่ายปกครองและภาครัฐยังคงมีอยู่ ผู้ที่น่าจะมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนจึงควรเป็นพระภิกษุสงฆ์ เพราะได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีความเป็นกลางทางการเมือง เป็นผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือกราบไหว้ และพร้อมที่จะปฏิบัติตาม เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นแบบอย่างของผู้คุณทรงธรรม ผู้มีศีลอันบริสุทธิ์ เป็นผู้อบรมกุลบุตรและกุลธิดาให้เป็นคนดีของสังคมมาช้านาน ในอดีตที่ผ่านมาเมื่อมีความขัดแย้งในชุมชน ผู้มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้ง คือ พระสงฆ์ซึ่งประชาชนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ จนกลายเป็นประเพณีและธรรมเนียมปฏิบัติมาช้านาน พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนานอกจากจะศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีหน้าที่สงเคราะห์ชาวโลกหรือที่เรียกว่าสังคหธุระ ซึ่งพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ประพฤติปฏิบัติมาโดยตลอด นอกจากจะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้ว ยังได้ใช้ความรู้ความสามารถที่ศึกษาเล่าเรียนมาเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคม การบริการสังคมถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาและปฏิบัติธรรม ในแต่ละปีมหาวิทยาลัยผลิตพระสงฆ์ที่มีความรู้ในระดับปริญญาตรีออกปฏิบัติศาสนกิจ เผยแผ่พระพุทธศาสนาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาจนเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคมมาโดยตลอด หากพระนิสิตเหล่านี้ได้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีร่วมกับชาวบ้านในชุมชนตลอดจนองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน สร้างความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน จึงน่าจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง (ฉันทนา บรรพศิริโชติ, 2547 : 25) และสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนได้ไม่ยากนัก ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชน(พระพรหมคุณภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548 : 26) ทั้งนี้เพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวทางการสร้างต้นแบบบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารจัดการความขัดแย้งในชุมชน เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ใกล้ชิดประชาชนโดยเฉพาะพระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน จะมีส่วนช่วยยกระดับของชุมชนให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง มีภูมิคุ้มกันต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาเป็นภัยต่อชุมชน ซึ่งอย่างที่ทราบว่า สิ่งใดก็ตามที่มีคนเข้ามาเกี่ยวข้อง การแก้ไขแทบจะไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว และไม่มีวิธีใดที่ดีที่สุดเพียงวิธีเดียวที่สามารถใช้ได้กับทุกสถานการณ์ แต่แนวคิดหลักคิดและความเข้าใจในปัญหา ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมของปัญหา รวมทั้งความเข้าใจผู้อื่น ความมีใจกว้างและเปิดใจยอมรับฟัง จะช่วยให้การวิเคราะห์และตัดสินใจแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างราบรื่น ลงตัวและเกิดความร่วมมือในที่สุด ดังนั้น ทุกครั้งที่เราจะต้องตัดสินใจเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ทุกคนต้องตั้งความหวังไว้เสมอว่าเมื่อความขัดแย้งสิ้นสุด สังคมและชุมชนจะเข้มแข็งขึ้นมาตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาศักยภาพบทบาทพระสงฆ์กับชุมชน และการสร้างความสมานฉันท์ของพระสงฆ์ในชุมชน

2.2 เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ศักยภาพบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในชุมชน ลักษณะความขัดแย้งในชุมชน การพัฒนาศักยภาพและหลักการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบพุทธวิธี

2.3 เพื่อสร้างรูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

3. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ใช้การวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Research Method) โดยส่วนแรกจะเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ทราบถึงประเด็นของการศึกษาในรายละเอียดของความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน และมีความครอบคลุมในเนื้อหาสาระสำคัญที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วน พร้อมกันนั้น ในการวิจัยเชิงคุณภาพจะทำให้ได้ทราบถึงข้อมูลเชิงลึก (In-Depth) ที่มีรายละเอียดชัดเจนสามารถนำมาวิเคราะห์ในเชิงตรรกะได้ (Analytic Induction) และส่วนที่สองจะทำการศึกษาเชิงปริมาณ (Empirical Analysis) ด้วยการสอบถามประชาชนในชุมชนของตำบลนายาง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง เพื่อให้ทราบข้อมูลประเด็นที่เป็นข้อมูลสำคัญของระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน สำหรับการนำข้อมูลมาสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน หลังจากนั้นนำข้อมูลการศึกษาเชิงปริมาณและการศึกษาเชิงคุณภาพมาอธิบายผลการวิจัยร่วมกัน

4. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

งานวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และผู้รับผิดชอบงานด้านพัฒนาชุมชน จำนวน 18 ท่าน โดยศึกษาจากผู้ที่มีการนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ต่อการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนทางพระพุทธศาสนา นักวิชาการ ผู้นำชุมชน และผู้รับผิดชอบงานด้านพัฒนาชุมชนโดยตรงเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น **สำหรับ**งานวิจัยเชิงปริมาณประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ ประชาชนในตำบลนายาง อำเภอสบปราบ จังหวัดลำปาง จำนวน 705 คน กลุ่มตัวอย่างการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกออกแบบสอบถามประชาชนในตำบลนายาง อำเภอสบปราบ

จังหวัดลำปาง มีจำนวนทั้งหมด 705 คน โดย มีการคำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ออกแบบสอบถาม โดยอ้างถึง : สูตรของ Yamane ในการคำนวณหากลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม โดยกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นได้ที่ระดับ 0.05

5. ผลการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพและหลักการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบพุทธวิธี ด้วยการวัดระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนเพื่อใช้ในการศึกษาวิจัยการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน โดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน พบว่า

มิติของความรัก สามัคคี

ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของความรัก สามัคคี เป็นรายข้อ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของความรัก สามัคคี ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.08, S.D.= 0.751) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในมิติของทำงานร่วมกับผู้อื่นได้แม้มีความคิดเห็นต่างกันอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.16, S.D.= 0.759) รองลงมาคือ ยอมรับและปฏิบัติตามความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ ($\bar{X}$= 3.13, S.D.= 0.693), ทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างเต็มความสามารถ ($\bar{X}$= 3.10, S.D.= 0.756), ไม่กระทำการหรือใช้วาจาก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชน ($\bar{X}$= 3.05, S.D.= 0.795), ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล ($\bar{X}$= 3.04, S.D.= 0.736) และ มีความรักใคร่ปรองดองในหมู่คณะอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$= 2.97, S.D.= 0.767) ตามลำดับ

มิติของความเคารพซึ่งกันและกัน

ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของความเคารพซึ่งกันและกัน เป็นรายข้อ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของความเคารพซึ่งกันและกัน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.06, S.D.= 0.728) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในมิติของเต็มใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$= 3.19, S.D.= 0.693) รองลงมาคือ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ($\bar{X}$= 3.14, S.D.= 0.740), มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ($\bar{X}$= 3.10, S.D.= 0.690), เคารพสิทธิของผู้อื่น ($\bar{X}$= 3.05, S.D.= 0.735), ให้เกียรติผู้อื่น ($\bar{X}$= 3.02, S.D.= 0.762) และ มีมนุษยสัมพันธ์ดี ($\bar{X}$= 3.01, S.D.= 0.746) ตามลำดับ

มิติของการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน เป็นรายข้อ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้กับผู้อื่น ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.17, S.D. = 0.729) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน ในมิติของมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้กับผู้อื่นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.17, S.D. = 0.723) รองลงมาคือ ให้คำปรึกษาผู้ที่เดือดร้อนด้วยความเต็มใจ ($\bar{X}$ = 3.10, S.D.= 0.741), แนะนำแนวทางหรือทางออกของปัญหาให้ผู้อื่น ($\bar{X}$ = 3.07, S.D. = 0.713), ให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตน ($\bar{X}$ = 3.05, S.D.= 0.741), มีส่วนร่วมช่วยเหลืองานพัฒนาในชุมชน ($\bar{X}$ = 3.04, S.D.= 0.748) และ มีจิตอาสาทำงานเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ($\bar{X}$ = 3.02, S.D.= 0.708) ตามลำดับ

มิติของมีจิตสำนึกสาธารณะ

ค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของมีจิตสำนึกสาธารณะ เป็นรายข้อ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม มีระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน มีค่าเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการปฏิบัติด้านความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชนในมิติของมีจิตสำนึกสาธารณะ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.03, S.D.= 0.787) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับการปฏิบัติด้านใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างประหยัดอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.14, S.D.= 0.688) รองลงมาคือ ช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ($\bar{X}$ = 3.07, S.D.= 0.780), ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ($\bar{X}$ = 3.00, S.D.= 0.754), ช่วยดูแลรักษาสิ่งของที่เป็นสาธารณ-สมบัติ ($\bar{X}$ = 2.99, S.D.= 0.776), ชักชวนผู้อื่นให้ร่วมกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ($\bar{X}$ = 2.99, S.D.= 0.867) และ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ตน ($\bar{X}$ = 2.97, S.D.= 0.868) ตามลำดับ

สำหรับข้อเสนอแนะและแนวทางในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

มิติของความรัก สามัคคี พบว่า ประชาชนในชุมชน แสดงความคิดเห็นดังนี้ ในชุมชนควรจะจัดการสร้างความปรองดองโดยการจัดเวทีสานเสวนา เพื่อนำปัญหาต่างๆ ในชุมชนมาร่วมสนทนา ซึ่งจะนำไปสู่ข้อตกลงและการเปลี่ยนมุมมองจากความขัดแย้ง เป็นความเข้าใจที่ชัดเจน ด้วยการใช้หลักเหตุผล ควรมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในศาสตร์ต่างๆ จากปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ที่มีความรู้ นักวิชาการในชุมชนนั้นๆ และควรมีการสร้างกิจกรรมสันทนาการ เพื่อสร้างความสามัคคีกันในหมู่คณะ ด้วยการมุ่ง

ประเด็นการยอมรับและปฏิบัติตามความคิดเห็นของคนส่วนมากกับภายในจิตใจของตัวบุคคล เป็นการเยียวยาความรู้สึกทางจิตใจ

มิติของความเคารพซึ่งกันและกัน พบว่า ประชาชนในชุมชน แสดงความคิดเห็นดังนี้ ในชุมชนควรสร้างกิจกรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน เช่นการมีการเคารพผู้อาวุโส ศิลปะ อาชีพ การแต่งกาย ควรจัดกิจกรรมเพื่อประสานทีมปฏิบัติการขับเคลื่อนชุมชน เพื่อชุมชนได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และควรจัดกิจกรรมการวิเคราะห์ปัจจัยทางกายภาพของชุมชนทั้งในด้านจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ภายในชุมชน เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ชุมชน

มิติของในมิติของการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน พบว่า ประชาชนในชุมชน แสดงความคิดเห็นดังนี้ ในชุมชนควรมีการให้ความรู้ทักษะการประกอบอาชีพแก่คนในชุมชน เช่น อาชีพในชุมชน ผลิตภัณฑ์ในชุมชน องค์ความรู้ ทักษะอาชีพเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เทคโนโลยีการผลิตต่างๆ ควรสร้างแนวทางหรือโครงการในชุมชนที่เป็นลักษณะเพื่อนบ้านช่วยเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันเครื่องอุปโภค บริโภคแก่กันในชุมชน และชุมชนควรร่วมกันวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาอาชีพให้สอดคล้องกับการกำหนดตำแหน่งของชุมชน สร้างคุณภาพและมาตรฐานสอดคล้องกับระบบและกลไกของชุมชน

มิติของในมิติของการมีจิตสำนึกสาธารณะพบว่า ประชาชนในชุมชน แสดงความคิดเห็นดังนี้ ผู้นำชุมชนต้องมีการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับคนในชุมชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรในชุมชน ควรมีการสร้างแผนชุมชน และให้ทุกคนในชุมชนทีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของในชุมชนนั้นๆ และผู้นำชุมชนควรมีการชักชวน สนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ ที่ส่งผลดีแก่ชุมชน

จะเห็นได้ว่าแนวคิด ทฤษฎี ศักยภาพบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในชุมชน ลักษณะความขัดแย้งในชุมชน การพัฒนาศักยภาพและหลักการบริหารจัดการความขัดแย้งแบบพุทธวิธีจริยศาสตร์เอื้ออาทรในประเด็นการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองความทุกข์แล้วร่วมกันแก้ แนวคิดพื้นฐานเหล่านี้เป็นเรื่องสำคัญ ถือเป็นรากฐานของชุมชนที่ต้องร่วมกันสร้างการสร้างความปรองดอง (ประเวศ วะสี, 2545 : 30)ให้เป็นกระบวนการต่างๆ ที่ป้องกันไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นมาใหม่ การสร้างสันติภาพด้วยการหยุดยั้งวงจรแห่งความรุนแรง เป็นกระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชัง แตกแยก และสร้างความไว้วางใจให้ฟื้นคืน ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน ซึ่งการสานเสวนาเป็นเงื่อนไขสำคัญสาหรับการนำไปสู่การสร้างความปรองดอง การเข้าใจหรือจัดการกับอารมณ์และความรู้สึกของคน เนื่องจากความปรองดองเกิดขึ้นได้เมื่อความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนอง ดังนั้นศาสนาจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการแก้ไขความขัดแย้ง การสร้างความปรองดองจำเป็นมากที่จะต้องใช้แนวทางที่หลากหลาย โดยมุ่งประเด็นที่จิตใจ และการคำนึงถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายในกระบวนการสร้างความปรองดอง การให้อภัยมีความแตกต่างกัน

ออกไปในแต่ละสังคม ต้องใช้แนวทางที่หลากหลาย ทั้งด้านจิตใจ กฎหมาย สังคม วัฒนธรรม จิตวิทยา และการเมือง การเจรจาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถนาไปสู่การสร้างสันติภาพได้ ต้องสร้าง กิจกรรมร่วมกันในภาคประชาสังคมด้วย จะประสบความสำเร็จได้ต้องได้รับความร่วมมือทั้งภาครัฐและ ภาคประชาชน จนถึงผู้นาที่ได้รับการยอมรับจากคู่กรณี คำนึงถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายในกระบวนการสร้างความปรองดอง ไม่เน้นที่การรับหรือนำวิธีการและกฎหมายของ ประเทศตะวันตกมาใช้แต่ต้องปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทของสังคม

สำหรับการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ใน 4 มิติ เพื่อก่อให้นิสิตเกิดทักษะ ความรู้และความสามารถอย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

ประเด็นยุทธศาสตร์ความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน	**เป้าประสงค์**	**ตัวชี้วัดและเป้าหมาย**	**กลยุทธ์**
1. มิติของความรักสามัคคี	1. ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันดี มีความรักใคร่ปรองดองกันในหมู่คณะ 2. ชุมชนมีเคารพและยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล	1. ระดับความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการสร้างความรักใคร่ปรองดองกันในหมู่คณะ (เป้าหมายระดับ 5) 2. ร้อยละของเรื่องที่เข้าสู่กระบวนการสันติวิธีและยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ได้มีการกำหนดมาตรการแล้วเสร็จ (เป้าหมายร้อยละ 80)	1. สร้างกระบวนการและกิจกรรมเพื่อสื่อถึงความรักใคร่ปรองดองกันในหมู่คณะเชิงรุก 2. พัฒนากลไกและระบบเสริมสร้างความรักใคร่ปรองดองกันในหมู่คณะ

ประเด็นยุทธศาสตร์ความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน	เป้าประสงค์	ตัวชี้วัดและเป้าหมาย	กลยุทธ์
2. มิติของความเคารพซึ่งกันและกัน	1. ชุมชนมีความเต็มใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เคารพสิทธิของผู้อื่น 2. บุคคลในชุมชนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน	1. ระดับความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการสร้างความเต็มใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เคารพสิทธิของผู้อื่น (เป้าหมายระดับ 5) 2. ร้อยละของเรื่องที่เข้าสู่กระบวนการความเต็มใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เคารพสิทธิของผู้อื่น ได้มีการกำหนดมาตรการแล้วเสร็จ (เป้าหมายร้อยละ 80)	1. สร้างกระบวนการและกิจกรรมเพื่อสื่อถึงความเต็มใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เคารพสิทธิของผู้อื่นเชิงรุก 2. พัฒนากลไกและระบบเสริมสร้างความเต็มใจแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เคารพสิทธิของผู้อื่น
3. มิติของการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน	1. ชุมชนมีการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถและไม่หวังผลตอบแทน 2. บุคคลในชุมชนมีการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตนเอง อย่างเต็มความสามารถ	1. ระดับความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการสร้างการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตนเอง อย่างเต็มความสามารถ (เป้าหมายระดับ 5) 2. ร้อยละของเรื่องที่เข้าสู่กระบวนการการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตนเอง อย่างเต็มความสามารถ ได้มีการกำหนดมาตรการแล้วเสร็จ (เป้าหมายร้อยละ 80)	1. สร้างกระบวนการและกิจกรรมเพื่อสื่อถึงการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตนเอง อย่างเต็มความสามารถ 2. พัฒนากลไกและระบบเสริมสร้างการให้ความช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตนเองอย่างเต็มความสามารถ

ประเด็นยุทธศาสตร์ความสมานฉันท์ในการอยู่ร่วมกันในชุมชน	เป้าประสงค์	ตัวชี้วัดและเป้าหมาย	กลยุทธ์
4. มิติของการมีจิตสำนึกสาธารณะ	1. ชุมชนมีการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่า และช่วยกันดูแลรักษาสิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ 2. บุคคลในชุมชนมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน	1. ระดับความสำเร็จในการพัฒนากระบวนการสร้างการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่าและช่วยกันดูแลรักษาสิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ (เป้าหมายระดับ 5) 2. ร้อยละของเรื่องที่เข้าสู่กระบวนการการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่า และช่วยกันดูแลรักษาสิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ ได้มีการกำหนดมาตรการแล้วเสร็จ (เป้าหมายร้อยละ 80)	1. สร้างกระบวนการและกิจกรรมเพื่อการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่า และช่วยกันดูแลรักษาสิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติเชิงรุก 2. พัฒนากลไกและระบบเสริมสร้างการใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างคุ้มค่า และช่วยกันดูแลรักษาสิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ

จากตารางจะเห็นได้ว่ารูปแบบการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนของพระนิสิตประกอบศาสนกิจ เพื่อประกอบการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน เป็นการสร้างคุณลักษณะและศักยภาพผู้เรียนที่เป็นสากล ได้แก่ การเรียนเพื่อรู้ (Learning to know) สร้างการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ และเรียนเพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษาอย่างต่อเนื่องมีการต่อยอดตลอดชีวิต รวมทั้ง ศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) ความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น มีทักษะด้านมนุษย์สัมพันธ์ มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งการศึกษาในปัจจุบันควรเน้นให้ผู้เรียน มีความสามารถที่หลากหลาย ทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยเหลือสังคม ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นโครงการการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์สำหรับการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนของพระนิสิตประกอบศาสนกิจ เพื่อประกอบการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

ผลการวิจัย รูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน การเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพโดยผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

จากการสัมภาษณ์และการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้ค้นพบรูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางในการการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงขอสรุปเป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยในครั้งนี้ และแสดงให้เห็นเป็นรูปแบบ (Synthesis Model) ของที่ได้**ผลการวิจัยที่ได้จากตัวบ่งชี้** ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนซึ่งจะมีการอธิบายดังแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

ที่มา : พระครูสังวรสุตกิจ, 2558

จากรูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าการสร้างรูปแบบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน โดยมีกระบวนการสร้างกลไกและระบบตามมิติต่างๆ ดังนี้

1. การสร้างกลไกและระบบเสริมสร้างมิติความรักความสามัคคี

ด้วยการอาศัยกลไกและระบบของหลักศาสนา ซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่ง เป็นสถานบันที่กำเนิดขึ้นเพื่อความดีความสงบ สันติสุขและเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม มนุษย์และโลกเพื่อความสุขของสรรพสัตว์ทั้งมวลตามวิถีหลักธรรมของศาสดาแห่งศาสนานั้นๆ ศาสนิกชนของศาสนาที่เป็นชาวไทย ซึ่งทุกคนล้วนแต่เกิดบนแผ่นดินนี้เป็นผลผลิตแห่งแผ่นดินผืนนี้โครงการสร้างความปรองดองและสมานฉันท์เป็นภารกิจเพื่อบ้านเมืองกรมการศาสนามีบทบาท รับผิดชอบในการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงคุ้มครองศาสนาและส่งเสริมกิจการ้านศาสนาทุกศาสนา มีความเชื่อมั่นว่า พลังทางศาสนาและหลักธรรมทางศาสนาสามารถแก้ไขปัญหาและวิกฤติของสังคมไทยได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ของชนในชาติหากบรรดาสมาชิกของชุมชน ทุกคนน้อมนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเป็นหลักชัยเป็นหลักธรรม น้อมนำสู่ใจมาประพฤติปฏิบัติเป็นศาสดาบูชาอันจะก่อให้เกิดสังคมไทยมีความปรองดองอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์สงบสุขร่มเย็นด้วยมิติทางศาสนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน

2. การสร้างกลไกและระบบเสริมสร้างมิติความเคารพซึ่งกันและกัน

ด้วยการอาศัยกลไกและระบบของหลักมีน้ำใจนักกีฬาการรู้แพ้รู้ชนะรู้อภัยซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญในการดำเนินวิถีชีวิตประชาธิปไตย การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ จะต้องกระทำตามความเห็นของคนส่วนใหญ่ ซึ่งก็หมายความว่า ในเรื่องที่มีผู้ที่มีความเห็นแตกต่างกันแล้วย่อมมีฝ่ายหนึ่งที่สมหวังและอีกฝ่ายหนึ่งที่ผิดหวัง ฝ่ายที่สมหวังหรือฝ่ายข้างมาก นั้นก็ต้องไม่เยาะเย้ยถากถางอีกฝ่ายหนึ่ง แต่จะต้องให้ความเห็นใจ และพร้อมที่จะรับฟังปัญหาของอีกฝ่ายเพื่อหาทางช่วยเหลือแก้ไขในโอกาสต่อไป ในขณะเดียวกันฝ่ายที่ไม่สมหวัง ก็ต้องยอมรับในความเห็นของคนส่วนใหญ่และพร้อมที่จะให้ความสนับสนุนร่วมมือ หัวใจสำคัญ คือ อบรมสั่งสอนความเป็นประชาธิปไตยด้วยการฝึกฝน ให้ผู้เรียนรู้จักเคารพผู้อื่น เคารพกติกาและเริ่มต้นที่ตัวเอง เพราะการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองหรือประชาธิปไตยนั้น ไม่ใช่เป็นแค่เรื่องของความรู้แต่ต้องเป็นเรื่องของการปฏิบัติด้วย จึงต้องเป็นเรื่องที่ต้องฝึกฝนให้คนมองคนเสมอภาคกัน ใช้กติกาและเคารพกติกาแก้ปัญหา ฝึกให้อดทนต่อสิ่งที่แตกต่างไปจากเรา ให้ทุกคนปกครองกันเองและอยู่ร่วมกัน

3. การสร้างกลไกและระบบเสริมสร้างมิติการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน

ด้วยการอาศัยกลไกและระบบของหลักการทำงานตามยุทธศาสตร์เชิงรุกของพระสงฆ์ เป็นการเน้นบทบาทของชุมชนและประชาชนได้เรียนรู้วิกฤตต่างๆ ของสังคมร่วมกัน เพื่อการสกัดยับยั้งและตั้งตัวในการตอบโต้กับการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งหาวิธีการจัดการใหม่ด้วยการสร้างอำนาจทางวัฒนธรรม

การจัดระเบียบความสัมพันธ์และสร้างกลไกประสานประโยชน์แบบเครือข่าย เพื่อให้เกิดลักษณะความเป็นธรรม การร่วมมือ การสร้างภาวะผู้นำแบบประชาธิปไตย และกระบวนการประชาธิปไตยที่มีคุณธรรม ดังจะปรากฏจากรายงานเรื่อง แนวทางการพัฒนาการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนที่สมสมัย จังหวัดน่าน ที่มุ่งหมายนำเสนอคุณค่าต่อชีวิตและสังคมของการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน กระบวนการ และปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โดยพบว่า การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนมีความสำคัญต่อการอบรมกล่อมเกลาคุณธรรมแก่เยาวชน และการสืบทอดพระพุทธศาสนา มีทั้งยังเป็นการเชื่อมสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนที่มีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นศูนย์กลาง และกระบวนการของการขัดเกลามีการปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางสังคม เช่น ในส่วนของเนื้อหา ขั้นตอนพิธีกรรม หากแต่การดำเนินงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนยังมิอาจสัมฤทธิผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด จำเป็นต้องประสานความร่วมมืออย่างจริงจังของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการทบทวนวิเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อน วิกฤตและ โอกาสในการพัฒนาหรือในนอกจากนี้รายงานการวิจัยยังได้นำเสนอถึง รูปแบบการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ที่สอดคล้องกับเครือข่ายโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ว่า ควรมีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในลักษณะการบูรณาการระหว่างการจัดการเรียนการสอนแบบเป็นทางการ ไม่เป็นทางการและตามอัธยาศัย โดยผันแปรตามสภาพสถานศึกษา อีกทั้งศักยภาพของการจัดการเรียนการสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ยังมีข้อจำกัดเนื่องด้วยความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ สื่อ การมีส่วนร่วมของชุมชนองค์กร และการกำหนดนโยบายในการดำเนินงาน

4. การสร้างกลไกและระบบเสริมสร้างมิติจิตสำนึกสาธารณะ

ด้วยการอาศัยกลไกและระบบของหลัก**การทำงานตาม**การที่มนุษย์ในสังคมจะแสดงออกซึ่งการมีจิตสาธารณะนั้นเป็นเรื่องที่ยาก หากไม่ได้รับการเลี้ยงดูมาแบบส่งเสริมหรือเอื้อต่อการเกิดพฤติกรรมการมีจิตสาธารณะ สังคมก็จะเป็นไปแบบเห็นแก่ตัว คือ ตัวใครตัวมัน ไม่สนใจสังคมรอบข้างคิดแต่ประโยชน์แห่งตนเท่านั้น ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพเช่นไรก็ยังคงเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมทรุดลง อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตัวเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสานำการพัฒนา เนื่องจากกลัวเสียทรัพย์ กลัวเสียเวลา หรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น ดังนั้น การศึกษาแนวทางและความสำคัญของการมีจิตสาธารณะเพื่อให้เกิดในจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนนั้นเป็นเรื่องสำคัญที่เราควรกระทำ เพื่อสังคมที่น่าอยู่ต่อไป ทั้งนี้เพราะเด็กช่วงแรกเกิดจนถึงก่อน 10 ขวบ เป็นช่วงที่เด็กมีความไวต่อการรับการปลูกฝัง และส่งเสริมจริยธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะเด็กยังเป็น “ไม้อ่อนที่ดัดง่าย” ฉะนั้นการปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับพัฒนาการด้านสังคมและด้านจิตใจของเด็กจะเป็นการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น เพื่อที่จะได้เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคม จะส่งผลให้ การเมือง เศรษฐกิจ ศีลธรรมในสังคมนั้นดีขึ้น

ในขณะที่สังคมไทยกำลังอยู่บนเส้นทางการพัฒนาให้เท่าทันกับกระแสของโลก การเตรียมความพร้อม เพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่ไม่ทอดทิ้งรากฐานดั้งเดิมของตนเอง และรู้จักเลือกรับสิ่งใหม่ มาปรับใช้ และผู้คนเข้าใจถึงชีวิตสาธารณะอย่างแท้จริง จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ดังนั้น รัฐ องค์กร หรือปัจเจกชนใดๆ ที่มุ่งหวังจะสร้างสรรค์การเปลี่ยนแปลงในด้านนี้ จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องเปิดโอกาส สร้างกลไกการมีส่วนร่วม สร้างสภาพแวดล้อม ตลอดจนสร้างเสริมทักษะความสามารถ ที่เอื้อประโยชน์ต่อท้องถิ่นไทยอย่างแท้จริง บนพื้นฐานของคำว่า ร่วมกันคิด ร่วมกันเรียนรู้ และร่วมกันทำ ด้วยความเชื่อมั่นที่ว่า การรวมตัวกันเป็น “พลเมืองที่ตื่นตัว” และ “การเอาธุระกับวิถีชีวิตหรือปัญหาที่กระทบต่อการใช้ชีวิตร่วมกัน” เป็นการสร้างวัฒนธรรม “จิตสำนึกสาธารณะ” อย่างมุ่งหวัง สร้างชุมชนท้องถิ่นน่าอยู่ให้เกิดขึ้นทั่วท้องถิ่นไทย

พุทธศาสนาเป็นองค์กรทางสังคม ที่ดำรงอยู่ในรูปแบบของความเป็นสถาบัน ซึ่งหยั่งรากลึกอย่างยาวนานในสังคมไทย มาตั้งแต่ประวัติศาสตร์ มีความต่อเนื่อง มีการสั่งสมและผลิตซ้ำอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ อีกทั้งยังเป็นองค์กรที่มีขอบเขตฐานการสนับสนุนกว้างขวาง มีความเกี่ยวพันกับคนส่วนใหญ่ จึงทำให้เป็นสถาบันทางสังคมที่มีพลังสูง ในการควบคุมความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาอันเกิดจากปรัชญานุภาพและพระธรรมวินัย ที่สามารถหล่อหลอมความรู้สึกและผูกขาดความนิยมเชื่อถือของศาสนิกชนให้เป็นเอกภาพ

หากแต่ภายใต้บริบทเงื่อนไขของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสังคมของการต่อสู้แข่งขันและการต่อรอง ที่ต้องอาศัยอิทธิพลและอำนาจ เพื่อมุ่งแสวงหาความมั่นคงไม่จำกัดตามบรรยากาศของการแข่งขันเสรี ซึ่งบริบทนี้ได้สร้างแรงกดดันให้องค์กรพุทธศาสนา ต้องแสวงหาและสั่งสมเครื่องมือในการต่อสู้ แข่งขัน และการต่อรอง พร้อมทั้งพยายามปรับตัวให้เข้ากับเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงในบริบทแวดล้อมและขยายฐานแห่งการเรียนรู้ สร้างศรัทธาในกลุ่มพุทธศาสนิกชนให้กว้างขวาง และมั่นคง เพื่อประโยชน์ในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทั้งภายในและระหว่างองค์กร อันเป็นพยายามในการรักษาสถานภาพ และดำรงรักษาไว้ซึ่งเป้าหมายหลัก ค่านิยมพื้นฐาน หรืออุดมการณ์ของพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับการจัดตำแหน่งแห่งที่ของพุทธศาสนาและพระสงฆ์

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

มหาวิทยาลัย ควรพิจารณาการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนตามรายละเอียดของงานคณะสงฆ์ โดยสร้างกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ การพัฒนา การเรียนรู้และสิ่งแวดล้อมในการปฏิบัติงานเน้นคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม ควบคู่กับการปฏิบัติงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน ซึ่งการพัฒนาศักยภาพต้องอยู่บนพื้นฐานของความรู้คู่คุณธรรมด้วยการส่งเสริมระบบการจัดการความรู้ และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้เพื่อสนองงานคณะสงฆ์

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

คณะสงฆ์ควรหาเครือข่ายร่วมกับองค์การภาครัฐ ทุกภาคส่วนเพื่อพิจารณาการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชนที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม จัดหลักสูตรอบรมพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง

6.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยองค์การอื่นๆ องค์การต่างๆ ที่ใช้แนวการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน หรือเปรียบเทียบข้อเหมือนและข้อต่างๆ ของประเด็นต่างๆ ในการบริหารงาน ไม่ว่าจะเป็นหลักการตั้งวิสัยทัศน์องค์การสงฆ์ เป้าหมายการพัฒนา เทคนิคที่ใช้ในการบริหารองค์กรสงฆ์ ในประเด็นการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในประเทศ และควรจัดทำเป็นการจัดการความรู้ในการพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในการสร้างความสมานฉันท์ในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

ฉันทนา บรรพศิริโชติ **“ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับสันติวิธีและธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย”.**นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2547.

ประเวศ วะสี. **สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2545.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ พิมพ์ครั้งที่ 11.** กรุงเทพ-มหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณภรณ์, (ป.อ.ปยุตฺโต). **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์ พิมพ์ครั้งที่ 3**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, 2548.

วันชัย วัฒนศัพท์. **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา พิมพ์ครั้งที่ 2.** นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, 2547.

สิทธิพงศ์ สิทธิขจร. **การบริหารความขัดแย้ง.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ จงเจริญการพิมพ์, 2535.

B. Leas, Speed. “Choosing a Conflict Management Strategy”. In **Discover Your Conflict Management Style.** ed. Speed B. Leas. New York: The Alban Institute, San Francisco**:** Jossey-Bass Pulishers, 2000.

Galtung, Johan. **Peace : Research, Education, Action : Essays in Peace Research.1.** Copenhagen: Christian Ejlers, 1975**.**

W. Mack, Reymond and Pcase, John. **Sociology and Social Life.** New York: Van Nostrand Company, 1973.

Robbins, S. P. Organization Behavior Concepts: Controversies and Application. 2nd ed. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall., 1991.

การสลายความขัดแย้งด้วยพิธีกรรม : กรณีศึกษาเทศกาลวิสาขะของประเทศศรีลังกา

The Dissolution of Conflict by Using Ceremony: A Case Study of Vesak Ceremony in Sri Lanka

พระมหาพจน์ สุวโจ, ดร.
Phramaha Phocana Suvaco, Ph.D.
อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

นับย้อนหลังประมาณห้าศตวรรษที่ประเทศศรีลังกาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลการครอบครองของชาติตะวันตก เริ่มตั้งแต่โปรตุเกส ฮอลันดา และอังกฤษตามลำดับ เหตุการณ์บ้านเมืองหาได้สงบสุขไม่ เพราะประเทศมหาอำนาจเหล่านี้ใช้วิธีการแยกแล้วปกครอง (divide and rule) เป็นเหตุให้ผู้คนแต่ละเชื้อชาติที่อาศัยอยู่บนเกาะลังกาเกิดความหวาดระแวงขัดแย้งซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะเรื่องศาสนาซึ่งเป็นสิ่งเปราะบางพร้อมปะทุหากมีการกระทบกระทั่ง แม้ต่อมาศรีลังกาจะประกาศเอกราชเป็นอิสระจากประเทศอังกฤษแล้ว แต่สถานการณ์ความขัดแย้งด้านศาสนาหาได้เป็นอิสระดังบ้านเมืองไม่ แต่ละเชื้อชาติต่างเรียกร้องความชอบธรรมเพื่อศาสนาแห่งตน พระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ จึงต้องมีการทบทวนและปรับบทบาทหลายด้าน โดยเฉพาะพิธีกรรม เพื่อสร้างความผ่อนคลายบรรยากาศแยกเขาแยกเรา เน้นสร้างความสมัครสมานสามัคคีกับเชื้อชาติเหล่าอื่นจนถือได้ว่าประสบความสำเร็จกลายเป็นรูปธรรม ปัจจัยที่เสริมส่งให้พิธีกรรมสามารถดึงคนต่างเชื้อชาติศาสนาเข้ามาร่วมกิจกรรมเป็นหนึ่งเดียวกับพุทธศาสนาย่อมมีหลากหลายด้านน่าศึกษายิ่งนัก

คำสำคัญ: วิสาขบูชา, ศรีลังกา, ความขัดแย้ง, อาณานิคมตะวันตก

Abstract

Backward for five centuries, when Sri Lanka was occupied by western countries, namely, Portuguese, the Dutch and the British respectively; the country experienced the worse situation, both peoples and religions due to those powerful countries controlled her by using “divide and rule” theory. This tactic caused people in Sri Lanka mistrusting each other. They were already to fight if the religious affection was encouraged. Later, even though Sri Lanka liberated herself from the British but the situation of religious confliction was still the same. The different races were claim on religious right. On behalf of majority, Buddhism had to reform and adjust oneself many dimensions specially ceremony to relax the tension. The ceremony could make harmony between different races and could be visible in present day. The reason which could unite many people from different religions to be participated in Buddhist ceremony is very interesting to study.

Keyword: Vesak, Sri Lanka, Conflict, Western Occupation

1. บทนำ

ประเทศศรีลังกาเป็นเกาะขนาดเล็กตั้งอยู่ทางตอนใต้ของอินเดียอนุทวีป ผู้คนอาศัยบนผืนเกาะแห่งนี้ผสมผสานด้วยหลากหลายเชื้อชาติและทับซ้อนด้วยคติความเชื่ออันหลากหลายทางศาสนา ข้อมูลจากกรมสำรวจสำมะโนประชากรและสถิติของศรีลังกา (Department of Census and Statistics) ระบุว่าปีพุทธศักราช 2555 ศรีลังกามีประชากรทั้งหมด 20, 359, 439 คน โดยแบ่งเป็นชาวสิงหล 75.0 เปอร์เซ็นต์ ชาวทมิฬ 15.3 เปอร์เซ็นต์ ชาวมุสลิม 9.2 เปอร์เซ็นต์ ชาวมาเลย์ 0.2 เปอร์เซ็นต์ ชาวเบอร์เกอร์ 0.2 เปอร์เซ็นต์ และอื่นๆ 0.1 เปอร์เซ็นต์ ส่วนด้านศาสนานั้นแบ่งเป็นผู้นับถือพุทธศาสนา 70.1 เปอร์เซ็นต์ ศาสนาฮินดู 12.6 เปอร์เซ็นต์ ศาสนาอิสลาม 9.7 เปอร์เซ็นต์ และศาสนาคริสต์ 7.6 เปอร์เซ็นต์

ด้วยความหลากหลายด้านเชื้อชาติและความทับซ้อนด้านศาสนานี้เอง สื่อต่างประเทศหลายสำนักจึงพยายามนำเสนอในลักษณะชี้ให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติ ดังกรณีการทำสงครามกลางเมืองระหว่างกบฏแบ่งแยกดินแดนพยัคฆ์ทมิฬอีแลมกับรัฐบาลชาวสิงหล ซึ่งกินระยะเวลาอันยาวนานเกินสามทศวรรษ สร้างความเสียหายแก่บ้านเมืองเหลือคณานับ หรืออีกด้านหนึ่งเป็นการเปิดประเด็นเรื่องศาสนา ดังเช่นการปะทะกันระหว่างชาวพุทธกับชาวมุสลิม ซึ่งเกิดขึ้นหลายต่อหลายครั้งเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉิน เพื่อป้องกันเหตุร้ายอันจะลุกลามบานปลายใหญ่โต

แต่หากมองให้ลึกถึงโครงสร้างทางสังคม จะเห็นว่าเหตุการณ์เหล่านั้นหาใช่ความขัดแย้งด้านเชื้อชาติหรือศาสนาแต่อย่างใดไม่ หากแต่เป็นการเมืองซึ่งซ่อนรูปด้วยความเป็นชาตินิยม เพราะโดยเนื้อแท้ผู้คนทุกเชื้อชาติและศาสนาบนผืนเกาะลังกาล้วนอยู่ร่วมกันดุจฉันมิตร แม้จะแตกต่างด้านเชื้อชาติก็ต่างมีอิสระในการประกอบสัมมาอาชีพ แม้จะแตกต่างด้านศาสนาก็ล้วนมีสิทธิ์ที่จะบำเพ็ญกิจตามพิธีกรรมทางศาสนาแห่งตน หามีกฎหมายข้อใดกดขี่บังคับให้เลิกนับถือศาสนาของบรรพชนไม่ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะผู้คนบนเกาะลังกาได้ประสบภาวะอันขมขื่น จากกโลบายของชาวตะวันตกผู้ยึดครองลังกาเกือบห้าศตวรรษ เมื่อได้รับเอกราชแล้วจุดหมายหนึ่งเดียวของทุกคนคือความเป็นชาติ

เทศกาลงานหนึ่งซึ่งรัฐบาลสนับสนุนเพื่อสร้างความสามัคคีของคนในชาติ คือวิสาขบูชาหรือเวสัก แม้เวลาผ่านไปหลายทศวรรษพิธีกรรมนี้ยังโดดเด่นเป็นที่ยอมรับทั่วไป จึงเป็นประเด็นน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง หากมีการศึกษาสืบสาวเชิงลึกถึงพัฒนาการและประโยชน์ของเทศกาลวิสาขบูชา

2. วิสาขบูชาในฐานะเครื่องมือหล่อหลอมความเป็นชาติ

สันนิษฐานว่าเทศกาลวิสาขบูชาน่าจะเป็นที่รู้จักของชาวเกาะลังกา ตั้งแต่สมัยแรกพระพุทธศาสนาเข้ามาประกาศเผยแผ่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3 โดยการนำของพระมหินทเถระผู้เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าอโศกมหาราช สังเกตได้จากมีบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับวัน วิสาขบูชาหลายครั้งหลายคราว (Alec Robertson, 1998 : 29-30) ดังเช่น พระพุทธเจ้าเสด็จเกาะลังกาเพื่อโปรดพญานาคแห่งแคว้นกัลยาณีภายหลังจากตรัสรู้ได้ 8 ปี พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะทรงประกอบพิธีราชาภิเษกครั้งที่ 2 และเจ้าชายวิชัยปฐมบรรพบุรุษของชาวสิงหลพร้อมบริวารเดินทางถึงเกาะลังกาเป็นต้น น่าเสียดายว่าเรื่องราวเหล่านี้ระบุถึงเฉพาะเหตุการณ์เท่านั้น ไม่ได้ให้รายละเอียดอื่นใดเลย แต่มั่นใจได้ว่าชาวศรีลังการู้จักวันวิสาขบูชาเป็นที่เรียบร้อยแล้วตามคัมภีร์กล่าวอ้าง

ความสำคัญของวันวิสาขบูชาปรากฏครั้งแรกสมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย (พ.ศ.382-406) สมัยนี้ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนประวัติศาสตร์ครั้งยิ่งใหญ่ของเกาะลังกา อันเนื่องมาจากก่อนที่กษัตริย์พระองค์นี้จะเสวยราชย์ครองบัลลังก์เหนือเกาะลังกานั้น แผ่นดินส่วนใหญ่โดยเฉพาะดินแดนราชรฏะ (บริเวณตอนกลางจนถึงเหนือสุดของเกาะ) ตกอยู่ภายใต้การครอบครองของกษัตริย์ทมิฬหินชาติเกือบห้าทศวรรษ แม้กษัตริย์ทมิฬบางพระองค์จะเป็นที่ยอมรับว่ามีความเที่ยงธรรมก็จริง แต่การถูกกดขี่ข่มเหงจากคนต่างถิ่นหาทำให้ชาวสิงหลเจ้าถิ่นเป็นอยู่ด้วยความผาสุกไม่

ด้านการพระศาสนาก็ตกต่ำทรุดโทรมเสื่อมถอย อันเนื่องจากขาดราชูปถัมภ์ดังเช่นแต่กาลก่อน บุณยสถานศักดิ์สิทธิ์บริเวณอนุราธปุระเมืองหลวงก็ถูกละเลยทิ้งร้างไร้ผู้สนใจดูแล พระสงฆ์ผู้ประพฤติปฏิบัติงดงามด้วยศีลาจารวัตรก็หามีไม่ เหลือแต่พระสงฆ์ทุศีลผู้ดำรงชีพด้วยการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อแห่งศาสนาฮินดู นอกจากนั้น ชาวสิงหลเองก็แตกแยกแบ่งออกหลายก๊กหลายเหล่า หาสมัคร

สมานสามัคคีรวมเป็นหนึ่งเดียวไม่ ต่างยอมตนก้มหัวรับใช้ทมิฬหินชาติ เหตุเพราะต้องการแสวงหาลาภยศตำแหน่งเพื่อบำเรอตระกูลแห่งตน

ภาระอันหนักจึงมาตกอยู่บนพระอังสาของพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย

หลังจากกอบกู้ชาติบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว พระราชภารธุระเร่งด่วนที่พระองค์จำต้องทรงดำเนินการคือการหลอมรวมชาวสิงหลให้เป็นหนึ่งเดียว โดยยกเอาพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมใจ ตามพระราชปณิธานที่ทรงประกาศไว้ก่อนทำสงครามกอบกู้เอกราชว่า (คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, 2553 : 227) “ข้าพเจ้าพยายาม (ทำสงคราม) ครั้งนี้ เพื่อความสุขใจในราชสมบัติก็หามิได้ แต่ข้าพเจ้าพยายามครั้งนี้ก็เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนาเท่านั้น”

ศาสโนบายคืองานวิสาขบูชาจึงถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เป็นอันดับแรก

หลักฐานตามคัมภีร์ (คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, 2553 : 285) ระบุเพียงว่าพระองค์โปรดให้จัดงานวิสาขบูชาตั้งแต่ปีแรกแห่งการครองราชย์ แต่หาได้อธิบายรายละเอียดไม่ แต่หากศึกษาพระราชกรณียกิจด้านพระศาสนาจะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงดำเนินการทุกอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน เริ่มตั้งแต่งานเรียบง่ายจนถึงงานระดับใหญ่ที่ต้องใช้แรงคนและใช้จ่ายทรัพย์เป็นจำนวนมาก และล้วนสำเร็จเรียบร้อยตามพระราชปณิธานก็เพราะได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้เขียนจึงเชื่อแน่ว่างานวิสาขบูชาน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นแห่งกระบวนการหลอมรวมชาวสิงหลให้เป็นหนึ่งเดียว

ความสำคัญของงานวิสาขบูชาปรากฏเห็นอีกครั้ง (คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, 2553 : 251-257) เมื่อพระองค์โปรดให้วางศิลาฤกษ์มหาสถูป (ปัจจุบันเรียกว่ารุวันแวลิแสยะ) คราวนั้นถือว่าเป็นงานยิ่งใหญ่ของชาวลังกาทุกรูปนาม ชาวสิงหลทุกหมู่เหล่าแสดงออกถึงพลังแห่งความสามัคคี ด้วยการเดินทางมาร่วมงานครั้งนี้ทั่วทุกสารทิศ แม้พระอรหันต์จากทั่วทุกมุมโลกก็เดินทางมาร่วมงานโดยมิได้นัดหมาย ผลแห่งการหลอมรวมชาวสิงหลด้วยศาสโนบายจึงสำเร็จเป็นรูปธรรมตามหลักฐานดังนี้

แม้ไม่มีหลักฐานกล่าวถึงรายละเอียดของงานวิสาขบูชาสมัยพระองค์ก็จริง แต่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาวสิงหลทุกหมู่เหล่า น่าจะเป็นนัยบอกให้รู้ว่าการใช้พิธีกรรมวิสาขบูชาสามารถบังเกิดผลเป็นรูปธรรมทันเห็นในเวลาอันไม่นาน และเชื่อว่ารายละเอียดของเทศกาลวิสาขบูชาน่าจะสอดแทรกความเป็นชาติเข้าไปด้วย เพื่อหลอมรวมชาวสิงหลให้เป็นหนึ่งเดียว โดยมีเป้าหมายหลักอยู่ที่พระพุทธศาสนา

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้พระองค์จะยอยกพระพุทธศาสนาและให้ความสำคัญแก่ชาวสิงหลก็จริง แต่ก็หาได้ทรงเบียดเบียนบังคับชาวทมิฬผู้นับถือศาสนาฮินดูไม่ (คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1, 2553 : 232) น้ำพระหฤทัยของพระองค์ต่อชาวทมิฬเห็นได้จากเมื่อครั้งทำยุทธหัตถีชำนะพระเจ้าเอฬาระกษัตริย์ทมิฬ “พระองค์มีพระราชโองการให้ถวายพระเพลิงพระเจ้าเอฬาระนั้นพร้อมกับพระเมรุมาศในสถานที่พระบรมศพล้มลง โปรดให้สร้างพระเจดีย์ในสถานที่นั้นและได้พระราชทานการดูแลไว้” ความเป็นมหาบุรุษเช่นนี้ถือว่าเป็นเกียรติประวัติและชื่อเสียงของลังกามากว่าสองพันปี (จี.พี. มาลาลาเสเกรา, 2554 : 51) ชี้ให้เห็นว่าบรรพชนชาวสิงหลพร้อมให้เกียรติแก่กษัตริย์แม้เป็นศัตรูคู่อาฆาต

เทศกาลงานวันวิสาขบูชาคงจะมีความสำคัญและโดดเด่นไม่น้อย (Walpola Rahula, 1993 : 274-75) เพราะพระเจ้าแผ่นดินหลายพระองค์ยังคงรักษาพระราชประเพณีอันดีงามสืบต่อมา

รายละเอียดของวันวิสาขบูชามาปรากฏเห็นอย่างชัดเจนสมัยอาณาจักรดัมพเดณิยะ เพราะมีหลักฐานบันทึกไว้ในคัมภีร์ปูชาวลิยะ (Pujavaliya, 1997 : 786-787) ว่าวันวิสาขบูชาเรียกชื่อว่ามหานักขัตฤกษ์เฉลิมฉลองพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (the great festival of the Buddha) โดยมีการจัดขบวนแห่แหนอย่างยิ่งใหญ่ตระการตา พระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์พร้อมด้วยเหล่าจตุรงคเสนา ซึ่งประดับตกแต่งด้วยผ้าแพรพรรณหลากหลายสี มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ พระเขี้ยวแก้ว และบาตรของพระพุทธเจ้าเข้าร่วมขบวนด้วย นอกจากนั้น อารามวิหารน้อยใหญ่มีการตามประทีปโคมไฟสว่างไสวเหมือนดวงดาราบนฟากฟ้า พวกนักกวีและนักดนตรีพร้อมนางรำต่างขับกล่อมบทเพลงสรรเสริญพุทธคุณและร่ายรำไปตามถนนน้อยใหญ่เป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ ภาพแห่งการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่เช่นนี้ประหนึ่งเหล่าเทพยดาพากันรื่นเริงในสวนนันทวันแห่งดาวดึงส์พิภพ

หลักฐานเบื้องต้นแสดงให้เห็นว่า เทศกาลวิสาขบูชาเป็นงานสำคัญของชาวพุทธทุกหมู่เหล่าตั้งแต่สถาบันกษัตริย์จนถึงสามัญชนคนรากหญ้า ต่างร่วมแรงร่วมใจกันเฉลิมฉลองเพื่อเป็นพุทธบูชาและน้อมรำลึกนึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เชื่อว่างานวิสาขบูชาน่าจะมีพัฒนาการเรื่อยมานับตั้งแต่ปรากฏตัวครั้งแรกสมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย และมาถึงความสมบูรณ์พร้อมสมัยอาณาจักรดัมพเดณิยะดังพรรณนาไว้ในคัมภีร์ปูชาวลิยะ แต่น่าเสียดายครั้นอาณาจักรดัมพเดณิยะล่มสลายกลายเป็นตำนานแล้ว เทศกาลงานวิสาขบูชาก็ไม่มีการกล่าวถึงเลย จวบจนกระทั่งการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาครั้งใหญ่สมัยอาณานิคมอังกฤษ

3. สิ้นชาติศาสน์เสื่อมภายใต้อาณานิคมตะวันตก

ภายหลังพุทธศักราช 2000 เป็นต้นมา (L.S. Dewaraja, 1988 : 18-21) เกาะลังกาเข้าสู่ภาวะล่มสลาย เหตุเพราะกษัตริย์สิงหลต่างพากันแยกตัวปกครองเป็นอิสระแล้วทำสงครามแย่งความเป็นใหญ่กันเอง ส่วนบริเวณตอนเหนือของเกาะก็ถูกยึดครองโดยกษัตริย์ชาวทมิฬ การแตกแยกแบ่งฝ่ายเป็นดุจสนิมเซาะกร่อนบั่นทอนให้บ้านเมืองเร่งวันล่มสลายเร็วขึ้น เปิดช่องให้ชาติตะวันตกคนนอกกล่าวคือโปรตุเกสเข้าแทรกแซงยึดครองได้โดยง่าย ส่วนการณ์พระศาสนาก็ทรุดโทรมเสื่อมสูญ เหตุเพราะภัยสงครามและขาดความอุปถัมภ์จากสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นเหตุให้พระสงฆ์ต่างพากันดำรงชีพเป็นอลัชชีหากินด้วยมิจฉาชีพ

ลังกากุมารสรุปภาพแห่งความเสื่อมโทรมสมัยนี้อย่างน่าสนใจ (ลังกากุมาร, 2555 : 62) ว่าเพราะการรณรงค์สงครามอันยืดเยื้อยาวนาน จึงสร้างความเสียหายย่อยยับแก่เกาะลังกาเหลือคณานับ ภาวการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้พระพุทธศาสนาที่เคยรุ่งเรืองมั่นคงต้องเสื่อมโทรมโรยรา เพราะขาดการอุปถัมภ์ค้ำชูจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ศูนย์กลางการศึกษาของชาติที่มีพระสงฆ์เป็นผู้บริหารถูกละเลย อาราม

วิหารที่เคยเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของชาวบ้านก็ถูกทิ้งร้าง พระสงฆ์ทั้งสิ้นต่างละทิ้งพระธรรมวินัยหันไปศึกษาโหราศาสตร์เลี้ยงชีวิตด้วยเดรัจฉานวิชา และนำพาชาวบ้านประกอบพิธีกรรมแบบพราหมณ์กันหมดสิ้น

เมื่อบ้านเมืองตกอยู่ในสภาพอ่อนแอจึงเปิดช่องให้โปรตุเกสเข้ามาแทรกแซงรุกราน

แท้จริงโปรตุเกสปรารถนายึดครองเกาะลังกามานานแล้ว เพราะต้องการเป็นที่พักถ่ายสินค้าและซื้อขายเครื่องเทศโดยเฉพาะอบเชย เพื่อส่งต่อไปขายยังเมืองแม่ดินแดนมาตุภูมิ เหตุที่ลังเลเพราะเห็นว่ากษัตริย์ลังกายังเข้มแข็งอยู่ ครั้นต่อมาเห็นว่าสถานการณ์ภายในเลวร้ายกษัตริย์สิงหลต่างแตกแยกเป็นก๊กเป็นเหล่า จึงเสนอตัวเข้าช่วยเหลือฝ่ายที่เห็นว่าสามารถตอบแทนประโยชน์ส่วนตนได้ ครั้นเห็นช่องจึงเข้าครอบครองอาณาจักรสิงหลทั้งเกาะ เหลือเพียงดินแดนอันเป็นที่ราบสูงตอนกลางนามว่าอาณาจักรแคนดีเท่านั้นที่สามารถยืนหยัดประกาศตนเป็นอิสระ

ความจริงโปรตุเกสเดินทางมายังดินแดนเอเชียด้วยนโยบายคือ ไมตรี การค้า และศาสนา (Amity, Commerce and Religion) เมื่อเรือกำปั่นขึ้นฝั่งที่อาณาจักรใดก็แสดงไมตรีด้วยวิธีใช้การค้าเป็นสะพาน หากเห็นว่าอาณาจักรนั้นอ่อนแอก็ยึดครองแล้วประกาศศาสนาด้วยความโหดร้ายทารุณ การประกาศศาสนาของโปรตุเกสบนเกาะลังกาได้มีการบันทึกไว้ (จี.พี. มาลาลาเสเกรา, 2554 : 365) ว่าวัดวาอารามอันเป็นมรดกของบรรพชนถูกรื้อเผาทำลายจนเหลือแต่ซาก ทรัพย์สินของศาสนาถูกรื้อค้นปล้นชิง ห้องสมุดหลายแห่งถูกรื้อเผาทำลาย เศษกระดาษปลิวว่อนตามกระแสลม ผู้ใดกล้าแสดงตนด้วยการกราบไหว้บูชาต่อหน้าสาธารณชนหรือห่มผ้าเหลือง ต้องประสบความตายในบัดดล

นับจากนั้นมาพระพุทธศาสนาได้ถึงกาลอวสานจากเกาะลังกา

ความโหดร้ายของโปรตุเกสยังไม่ทันจางหายเสือตัวใหม่คือฮอลันดาก็เข้ามาครอบครองแทนที่แม้จะอ้างว่าช่วยเหลือชาวสิงหลขับไล่โปรตุเกสก็ตาม แต่เหตุผลที่ฮอลันดาต้องการคือการถือครองเอกสิทธิ์ในการค้าขายอบเชยแต่เพียงผู้เดียว ส่วนด้านศาสนานั้นแม้มิได้กดขี่ข่มเหงด้วยวิธีการอันทารุณโหดร้ายเหมือนโปรตุเกสก็จริง แต่ฮอลันดาก็วางเล่ห์เพทุบายไว้อย่างแยบยล พระวัลโปละราหุลเถระอธิบายไว้ (พระวัลโปละ ราหุลเถระ, 2553 : 82) ว่าฮอลันดาได้เผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ด้วยการสร้างโบสถ์คริสต์และโรงเรียนสอนเด็กนักเรียนมากมายตามหัวเมืองที่ยึดครอง ไม่เว้นแม่แต่ในหมู่บ้านห่างไกลตามชนบท คัมภีร์คริสต์ศาสนาได้มีการแปลและตีพิมพ์เป็นภาษาสิงหลและภาษาทมิฬ ผู้หันมาเข้ารีตเป็นคริสต์จะได้สิทธิ์เป็นครูสอนตามโรงเรียน และการแต่งงานต้องลงทะเบียนเป็นคริสต์ศาสนิกชน ส่วนเด็กเกิดใหม่ให้เข้าพิธีศีลล้างบาปและตั้งชื่อเป็นชาวคริสต์

สมัยเดียวกันนี้อาณาจักรแคนดีซึ่งปกครองเป็นเอกเทศต่างหากจากฮอลันดา ได้พยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นมาใหม่หลายต่อหลายครั้ง แต่หาได้สำเร็จผลเป็นรูปธรรมชัดเจนไม่ เพราะความไม่ยินยอมพร้อมใจของนักบวชกลุ่มหนึ่งผู้ทรงอิทธิพลต่อสังคมยุคนั้น จนครั้งสุดท้ายได้เชื้อเชิญสมณทูตชาวไทยมาประดิษฐานพระพุทธศาสนา ซึ่งครั้งนั้นมีพระอุบาลีมหาเถระเป็นประธาน แต่ก็สำเร็จเพียง

อุปสมบทกรรมและพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้น หาได้ลงลึกถึงประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษไม่ เหตุเพราะขาดความต่อเนื่องมานานหลายศตวรรษ อีกทั้งพระสงฆ์ชาวสิงหลเองก็มีข้อจำกัดเรื่องบุคลากรและระยะเวลา จึงสามารถฟื้นฟูเฉพาะประเพณีที่เป็นปัจจุบันและสามารถดำเนินการได้

นอกจากชาวสิงหลแล้ว ชาวทมิฬและชาวมุสลิมก็ได้รับผลกระทบเฉกเช่นเดียวกัน

ครั้นฮอลันดาอ่อนแรงเปิดช่องให้เสือตัวใหม่กล่าวคืออังกฤษเข้ามาครอบครองสืบแทน สมัยอังกฤษเข้ายึดครองนั้นสถานการณ์การเมืองภายในอาณาจักรแคนดีแตกแยกเป็นสองฝ่าย เป็นเหตุให้อังกฤษใช้เล่ห์เพทุบายเสแสร้งแกล้งทำว่าช่วยเหลือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วยึดครองอาณาจักรแคนดีจนสามารถครอบครองเกาะลังกาได้เป็นหนึ่งเดียว จากนั้นก็ดำเนินกโลบายแยกแล้วปกครอง (divide and rule) ด้วยการเสนอตำแหน่งหน้าที่การงานชั้นสูงแก่ชาวทมิฬซึ่งเป็นคนจำนวนน้อย ขณะที่ชาวสิงหลคนส่วนใหญ่เป็นได้เพียงข้าราชการชั้นผู้น้อยเท่านั้น

สำหรับการพระศาสนานั้น อังกฤษพยายามทุกวิถีทางเพื่อให้คริสต์ศาสนาเข้ามาแทนที่พุทธศาสนาและศาสนาฮินดูของชาวทมิฬ พระวัลโปละราหุลเถระกล่าวไว้ (พระวัลโปละ ราหุลเถระ, 2553 : 119) ว่า สิ่งแรกที่อังกฤษต้องการทำคือการทำลายความแข็งแกร่งแห่งความสามัคคีแล้วแทนที่ด้วยคริสต์ศาสนา เพราะเห็นว่าสังคมชาวสิงหลหล่อเลี้ยงด้วยพุทธศาสนา อังกฤษจึงนำพวกมิชชันนารีมาจากยุโรปจ่ายเงินให้ด้วยภาษีของรัฐ อนุญาตให้เปิดโรงเรียนสอนคริสต์ศาสนาอย่างเสรี เผยแผ่คริสต์ศาสนาด้วยวัฒนธรรมตะวันตก เปลี่ยนลูกหลานชาวสิงหลให้หันมานับถือคริสต์ศาสนา และเสี้ยมสอนว่าวัฒนธรรมพุทธเป็นของล้าหลังคร่ำครึไม่ทันสมัย

ด้วยระยะเวลาหลายศตวรรษภายใต้อาณานิคมตะวันตกดังกล่าวข้างต้น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวพุทธจึงถูกลืมเลือนเสื่อมหายไปโดยไม่มีการฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ เหตุเพราะบ้านเมืองตกอยู่ภายใต้การครอบครองของคนนอก นอกจากนั้น ความร่วมแรงร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียวอันยาวนานระหว่างชาวสิงหลและชาวทมิฬก็ถูกอังกฤษวางกลโดยใช้เล่ห์เพทุบายเสี้ยมสอนให้หวาดระแวงซึ่งกันและกันจนกลายเป็นความเกลียดชัง ยากที่จะเยียวยารักษาให้หันกลับมาคืนดีในระยะเวลาอันสั้น

4. วิสาขะภายใต้การเรียกร้องความเสมอภาคทางศาสนา

ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 กระแสเรียกร้องความเสมอภาคทางศาสนาแผ่กระจายไปทั่วเกาะลังกาทั้งในแวดวงชาวพุทธ ชาวฮินดูและชาวมุสลิม เหตุเพราะถูกกดทับมานานเป็นศตวรรษ อันเนื่องจากก่อนหน้านั้นอังกฤษเจ้าอาณานิคมให้สิทธิพิเศษแก่คริสต์ศาสนาแต่เพียงกลุ่มเดียว ชาวคริสต์เท่านั้นสามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและเผยแผ่พระธรรมคัมภีร์ของพระเยซูเจ้าทั่วเกาะลังกาได้อย่างเสรี ขณะที่ศาสนาเหล่าอื่นหาอนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมอันใดได้ไม่ (K.D.G. Wimalaratne, 2003 : 31-32) ภายหลังเหตุการณ์ปานะทุระวาทยะ (Panadura Controversy) กล่าวคือการโต้วาทีครั้งประวัติศาสตร์

ระหว่างบาทหลวงกับพระสงฆ์ผู้ทรงปราชญ์ ซึ่งจบลงด้วยชัยชนะของฝ่ายพุทธ เป็นเหตุให้ชาวพุทธทุกตัวคนต่างพร้อมใจรวมตัวกันเป็นองค์กรเรียกร้องสิทธิเสรีภาพทางศาสนา

ขณะที่ชาวฮินดูและชาวมุสลิมก็ตื่นตัวเช่นเดียวกัน

ขบวนการเรียกร้องของชาวพุทธเริ่มเป็นไปในทิศทางที่ชัดเจน (C.V. Agarwal, 1993 : 13-29)เมื่อพันเอกออลคอตต์ (Colonel Henry Steele Olcott) ผู้เป็นนายกสมาคมพุทธญาณ (Buddhist Theosophical Society) ได้เข้ามาช่วยเหลือชาวลังกาอย่างเต็มรูปแบบ หลังจากศึกษาปัญหาหลายด้านพันเอกออลคอตต์ได้เสนอแนะให้สร้างความแข็งแกร่งเสริมความเป็นชาวสิงหลให้แก่บุตรหลาน กล่าวคือเปิดโรงเรียนสำหรับชาวพุทธแข่งกับโรงเรียนชาวคริสต์ เปิดสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อสั่งสอนลูกหลานชาวสิงหลให้รู้จักประวัติความเป็นมาตลอดจนอารยธรรมอันดีงามของบรรพบุรุษ และระดมทุนจากชาวพุทธตั้งโรงพิมพ์เพื่อพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการประกาศศาสนาด้วยวิธีอันทันสมัยง่ายต่อการกระจายข่าว เป็นต้น

ขณะเดียวกันชาวฮินดูเองก็เกิดการตื่นตัวฟื้นฟูศาสนาและวัฒนธรรมตนเองเช่นกัน (K.M. de Silva, 2007 : 146-49) โดยการนำของนักปฏิรูปศาสนาผู้ยิ่งใหญ่นามว่าอรุมุคานาวะลาร์ (Arumuga Navalar) แม้การปฏิรูปศาสนาจะไม่สำเร็จเป็นรูปธรรมชัดเจนในสมัยของท่าน แต่การกล้าท้าทายอำนาจของอังกฤษเจ้าอาณานิคมสร้างแรงบันดาลใจให้คนรุ่นใหม่สานงานสืบต่อปณิธานของท่านจนประสบความสำเร็จ ส่วนชาวมุสลิมนั้นแม้ได้รับผลกระทบด้านศาสนาค่อนข้างน้อย (M.A. Nuhman, 2007 : 104-110) แต่ภาวะถดถอยของพิธีกรรมและหลักการดำเนินชีวิตก็เป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องมีการฟื้นฟูเช่นเดียวกัน โดยผู้นำสำคัญในการปฏิรูปคือโมหัมเม็ด กาซิม สิททิ เล็บเบ (Mohamed Casim Siddi Lebbe) ผลงานอันโดดเด่นของท่านคือการรวมชาวมุสลิมในเกาะลังกาให้เป็นหนึ่งเดียว

การต่อสู้เรียกร้องความเสมอภาคเท่าเทียมกันทางศาสนาของชาวพุทธมาปรากฏผลสำเร็จ (Jayadeva Uyangoda, 2007 : 56) ในวันที่ 27 มีนาคม 2428 เมื่อข้าหลวงใหญ่ชาวอังกฤษประกาศให้วันนี้เป็นวันหยุดราชการ อันเนื่องมาจากการกระทบกระทั่งกันอย่างรุนแรงระหว่างชาวพุทธกับชาวคริสต์ ทุกเชื้อชาติบนเกาะลังกาต่างพร้อมใจกันกดดันและเรียกร้องอังกฤษให้ทุกศาสนามีอิสรภาพในการประกอบศาสนพิธีแห่งตน เพื่อต่อลมหายใจอังกฤษจำต้องยอมเปิดช่องให้ทุกศาสนามีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันเป็นครั้งแรก ตั้งแต่เข้ายึดครองเกาะลังกามานานเกินศตวรรษ

ถือเป็นชัยชนะที่ชาวสิงหลรอคอยมายาวนาน

ด้วยเห็นว่าเป็นวันประกาศชัยชนะเฉกเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าทรงได้ชำนะพญามาร ชาวพุทธทุกหมู่เหล่าจึงตกลงร่วมใจกันจัดงานวันวิสาขบูชา ซึ่งตรงกับวันที่ 28 เมษายน 2428 แต่เนื่องจากระยะเวลาอันกระชั้นชิดขาดการเตรียมตัววางแผนอย่างเป็นระบบ การเฉลิมฉลองเทศกาล วิสาขบูชาครั้งนั้นจึงมีเพียงการรณรงค์ผูกธงฉัพพรรณรังสีซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาตามอารามวิหารและ

เคหสถานของชาวพุทธเท่านั้น (Jayadeva Uyangoda, 2007 : 58-63) ส่วนกิจกรรมอันเป็นกลุ่มหาได้เป็นเอกภาพไม่ ต่างวัดต่างดำเนินงานพิธีกรรมทางศาสนาตามวิถีแห่งตน

หากศึกษาในเชิงลึกจะทราบว่าเบื้องหลังแห่งชัยชนะครั้งนี้มีเรื่องความเป็นชาตินิยมแฝงเร้น ซ่อนอยู่ภายใน สืบเนื่องมาจากชาวสิงหลต้องการเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษมานาน ประสบการณ์ในอดีตบอกว่าการต่อสู้ด้วยวิธีการเปิดเผยมีแต่สร้างความเสียหายพ่ายแพ้ การแฝงเร้นผสมแทรกอุดมการณ์ด้วยการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือต่อรองจึงถือว่าเป็นกลวิธีอย่างหนึ่ง โดยผลักดันและสนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นผู้นำจนสามารถเรียกร้องวันวิสาขบูชาเป็นผลสำเร็จ

แต่ทฤษฎีเหยียบเรือสองแคมก็สำแดงหายนะในเวลาต่อมา

เหตุเพราะชาวสิงหลใช้รูปแบบของงานวิสาขบูชาเป็นตัวขับเคลื่อนแนวความคิดชาตินิยม ซึ่งจุดหมายปลายทางคือการปลดแอกประเทศชาติประกาศอิสรภาพจากอังกฤษ เจ้าอาณานิคมเองก็ทราบกลอุบายนี้เป็นอย่างดี แต่เพราะติดเงื่อนไขหลายอย่างจึงไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ด้วยสาเหตุคือ 1) รัฐบาลอังกฤษยุคนี้มีนโยบายแยกเรื่องศาสนาออกจากการเมือง 2) ชาวพุทธชาวฮินดูและชาวมุสลิมรวมตัวเป็นหนึ่งเดียว และ 3) สถานการณ์ภายนอกไม่เอื้ออำนวยให้อังกฤษสามารถดำเนินการได้โดยสะดวก วิธีปลอดภัยที่สุดคือการผ่อนปรนเพื่อให้สถานการณ์ลดความตึงเครียดลง

หลังอังกฤษเจ้าอาณานิคมผ่อนปรนเรื่องศาสนาแล้ว ปรากฏว่าผู้นำแต่ละศาสนาต่างพากันเร่งปฏิรูปฟื้นฟูพิธีกรรมและวิธีการตามแนวทางแห่งตน เพื่อให้ประเพณีอันดีงามของบรรพบุรุษกลับมาเป็นที่รู้จักของคนรุ่นใหม่ รูปแบบที่เห็นเด่นชัดคือการสร้างโรงเรียนเพื่อเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของลูกหลานตามคติความเชื่อของศาสนาแห่งตน ด้วยเห็นว่าการสร้างศาสนทายาทเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องรีบดำเนินการ แต่เมื่อต่างกลุ่มต่างทำงานตามแนวคิดเห็นตนโดยปราศจากการปรึกษาหารือให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน จึงเปิดช่องให้อังกฤษใช้วิธีเลือกปฏิบัติด้วยการช่วยเหลือเฉพาะคนกลุ่มน้อยให้มีอำนาจเหนือชาวสิงหล กลายเป็นรอยร้าวระหว่างชาวพุทธชาวฮินดูและชาวมุสลิม สร้างความหวาดระแวงกันและกันกลายเป็นความโกรธเคืองกดทับฝังอยู่ภายในรอวันปะทุ

พ.ศ.2491 อังกฤษมอบอิสรภาพให้แก่ชาวลังกา

ก่อนถอนตัวออกไปอังกฤษได้วางกลผลักดันให้คนชั้นสูงเข้าบริหารราชการแผ่นดินสืบแทน (Victor Ivan, 2009 : 157-159) ซึ่งรู้จักกันในนามชมรมลุงหลาน (Uncle Nephew Party) สมัยนี้ผู้นับถือคริสต์ศาสนาซึ่งเป็นชาวสิงหลคนชั้นสูงและชาวทมิฬที่มีความรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี ต่างได้รับการยกย่องทางสังคมและมีตำแหน่งหน้าที่การงานชั้นสูง งบประมาณทั้งหมดทั้งสิ้นกระจุกตัวอยู่เฉพาะคนกลุ่มนี้ ขณะชาวสิงหลคนชั้นกลางผู้เป็นชาวพุทธเป็นได้เพียงข้าราชการชั้นผู้น้อย ภาวการณ์เช่นนี้สร้างความน้อยเนื้อต่ำใจให้แก่ชาวสิงหลผู้เป็นพุทธอย่างยิ่ง แม้พยายามเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันหลายครั้ง แต่หาได้เกิดเหตุเกิดผลอย่างใดไม่ เพราะชมรมลุงหลานอ้างนโยบายเพื่อความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศชาติ

พ.ศ.2499 จุดเปลี่ยนประวัติศาสตร์ศรีลังกาครั้งสำคัญก็เกิดขึ้น

อันเนื่องจากช่วงนี้มีเหตุการณ์สำคัญของบ้านเมืองเกิดขึ้นพร้อมกันสองอย่าง (George D. Bond, 1992 : 75-90) หนึ่งนั้นคือชาวพุทธสิงหลทุกหมู่เหล่าต่างร่วมแรงร่วมใจกันเฉลิมฉลองงานพุทธชยันตีหรือเทศกาลวิสาขบูชา ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่กว่าทุกปีที่ผ่านมา เพราะเชื่อว่าศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเข้าถึงกึ่งพุทธกาล ชาวพุทธสิงหลจึงรวมกันเป็นหนึ่งเดียวอย่างที่ไม่เคยเห็นมาก่อน ส่วนอีกหนึ่งนั้นคือการเลือกตั้งทั่วไปทดแทนชมรมลุงหลานที่หมดวาระไป

ขณะนั้นพรรคการเมืองหนึ่งโดยการนำของนายบัณฑารานายเก (S.W.R.D. Bandaranaike) ได้ชูนโยบายปฏิรูปสังคมใหม่เพื่อเอื้อประโยชน์แก่ชาวพุทธ คณะสงฆ์และชาวพุทธจึงพากันสนับสนุนผลักดันนายบัณฑารานายเกขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยพันธสัญญาที่เคยรับปากไว้ก่อนลงเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีจึงเร่งดำเนินการด้วยการประกาศนโยบายต้องสิงหลเท่านั้น (Sinhala Only) กล่าวคือ บัญญัติพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ บัญญัติภาษาสิงหลเป็นภาษาราชการ และอนุญาตให้ชาวสิงหลย้ายถิ่นฐานไปทำกินในเขตที่อยู่ของชาวทมิฬ เป็นต้น แต่ผลร้ายก็สะท้อนกลับอย่างรุนแรงเมื่อชาวทมิฬคนกลุ่มน้อยซึ่งเคยมีอำนาจสมัยอังกฤษและรัฐบาลของชมรมลุงหลาน ได้รวมตัวประท้วงจนเกิดการปะทะกันทั่วเกาะลังกากลายเป็นหายนะครั้งยิ่งใหญ่สร้างความเกลียดชังยากจะเยียวยา

เหตุการณ์ครั้งนั้นเรียกกันว่ากรกฎาวิปโยค (Black July)

ความสูญเสียครั้งนี้เป็นผลมาจากนักชาตินิยมชาวสิงหล อาศัยพิธีกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือกดดันนักการเมือง โดยขาดการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงผลอันจะตามมา อาศัยเพียงความน้อยเนื้อต่ำใจเป็นแรงขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยลืมไปว่ายังมีคนอีกหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ร่วมชายคาเดียวกันบนเกาะแห่งนี้ หายนะครั้งนี้จึงทำให้เทศกาลวิสาขบูชามีจุดด่างพร้อย ทั่วโลกต่างมองว่าเป็นเพียงกลอุบายของนักชาตินิยมสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มตนเอง สังเกตได้ว่าต่อมาแม้จะมีการรณรงค์ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อเรียกศรัทธาของงานวิสาขะให้โดดเด่นดังเดิม แต่หาได้รับความสนใจไม่ แม้ชาวพุทธเองก็ถอยห่างไม่ให้ความร่วมมือเหมือนเดิม วันวิสาขบูชาจึงกลายเป็นสัญลักษณ์แห่งการแยกเขาแยกเรา มีแต่ความหมางเมินหวาดระแวงกันและกันระหว่างชาวสิงหลกับชาวทมิฬ

ภาวะแปลกแยกเช่นนี้ปรากฏให้เห็นทุกหนแห่งบนเกาะลังกา

5. ปรับท่าทีใหม่เพื่อความอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร

บทเรียนจากกรกฎาวิปโยคทำให้องค์กรชาวพุทธน้อยใหญ่ต้องหันหน้ามาปรึกษากัน เพื่อปรับเนื้อหาสาระของพิธีกรรมวิสาขบูชาให้เอื้อประโยชน์ทั้งชาวทมิฬและชาวมุสลิม เพื่อสามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นมิตรเหมือนเดิม ได้พบปัญหาว่าการผสมแทรกเรื่องชาตินิยมเข้าในสาระของงานวิสาขบูชาเป็นผลร้ายมากกว่าผลดี โดยเฉพาะพระสงฆ์ระดับผู้นำที่เน้นความเป็นสิงหลเหนือกว่ากลุ่มชนเหล่าอื่น จึง

กลายเป็นการสร้างความคิดแยกเขาแยกเรา หากกลุ่มฆราวาสผู้มีการศึกษาดีซึ่งมีความคิดเป็นกลางช่วยเหลือผลักดัน ย่อมสามารถฟื้นฟูงานวิสาขบูชาให้เป็นไปในทิศทางที่กำหนดได้ (Nandadeva Wijesekera, 1995 :15-45) จึงพร้อมใจกันรวมองค์กรชาวพุทธน้อยใหญ่ทั้งหมดเป็นองค์กรเดียวนามว่า สภาชาวพุทธทุกหมู่เหล่าบนเกาะลังกา (All Ceylon Buddhist Congress)

คราวนั้นที่ประชุมเลือกนายชัยติลกเป็นประธานสูงสุด (D.B. Jayatilaka)

จากนั้นสภาได้แต่งตั้งกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อศึกษาแนวทางการจัดงานวิสาขบูชาให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชาวพุทธและศาสนิกเหล่าอื่น โดยมีเป้าหมายสร้างความปรองดองเกิดสันติแก่ผู้คนบนเกาะลังกา ครั้นรัฐบาลทราบเช่นนั้นได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกชุดหนึ่ง เพื่อประสานงานและช่วยเหลือคณะกรรมการจากสภาชาวพุทธทุกหมู่เหล่าบนเกาะลังกาพร้อมอำนวยความสะดวกให้สามารถทำงานได้สำเร็จเร็วขึ้น ผลการศึกษาของคณะกรรมการสำเร็จด้วยดีในระยะเวลาอันสั้น จากนั้นได้ชี้แนะถึงปัญหาและรูปแบบอันเป็นประโยชน์ของเทศกาลงานวิสาขบูชา

รูปแบบงานวิสาขะที่คณะกรรมการนำเสนอนั้นศึกษามาจากเทศกาลปีใหม่

อันว่าธรรมเนียมวันขึ้นปีใหม่ของชาวลังกานั้น (Lynn De Silva, 1980 : 228-233) จัดขึ้นพร้อมกันทั้งชาวสิงหลและชาวทมิฬ (ตรงกับเทศกาลวันสงกรานต์เมืองไทย) สาระของงานคือการเฉลิมฉลองและการแสดงออกถึงความรักของคนภายในครอบครัวและญาติพี่น้อง เจตนาเพื่อเอื้ออาทรแบ่งปันอาหารและของใช้จำเป็นแก่ญาติพี่น้อง ไม่จำกัดว่าเป็นชาวสิงหลหรือชาวทมิฬ นอกจากพิธีกรรมที่จัดภายในครอบครัวแล้ว ชุมชนแต่ละแห่งยังได้จัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสามัคคีด้วย เช่น การจัดแข่งขันกีฬา และการละเล่นตามประเพณี เป็นต้น

คณะผู้บริหารของสภาชาวพุทธทุกหมู่เหล่าบนเกาะลังกาและรัฐบาลได้ปรึกษาหารือแล้วเห็นพ้องกันว่าให้แบ่งสาระของงานเทศกาลวิสาขบูชาเป็น 2 ส่วน หนึ่งนั้นเป็นพิธีกรรมสำหรับชาวพุทธ ซึ่งไม่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับคติความเชื่อของศาสนาอื่นได้ อีกหนึ่งนั้นเป็นกิจกรรมสาธารณะ ซึ่งศาสนิกเหล่าอื่นสามารถมีส่วนร่วม ซึ่งรูปแบบของกิจกรรมมีลักษณะเป็นกลางไม่เน้นความเป็นพุทธให้โดดเด่นเหนือศาสนาของคนเชื้อชาติอื่น

พิธีกรรมทางศาสนาในเทศกาลวิสาขสำหรับชาวพุทธนั้น (J.B. Disanayaka, 2005 : 1-30) เช่น การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ การบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ การบูชาสถูปเจดีย์ การฟังพระธรรมเทศนา การสนทนาธรรม การปฏิบัติธรรม และการขับร้องเพลงบูชาพุทธคุณ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกตัวคน ซึ่งเป็นสารัตถะที่ผู้นำชาวพุทธต้องรักษาเอาไว้เพื่อให้เป็นวัฒนธรรมอันดีงามชั่วลูกหลาน เป็นที่น่าสังเกตว่าพิธีกรรมทางศาสนานั้นไม่มีการรณรงค์แต่อย่างใด เพราะเป็นผลสืบเนื่องมาจากการทำงานเชิงรุกเกินทศวรรษนับตั้งแต่พันเอกออลคอตต์กระตุ้นให้ชาวพุทธรู้จักปฏิรูปพุทธศาสนาและวัฒนธรรม วิธีนี้แม้จะผสมแทรกด้วยกระแสชาตินิยมบ้างแต่ก็สำเร็จเป็นรูปธรรม สามารถสร้างทายาทให้รับรู้อารยธรรมอันดีงามของบรรพบุรุษและพร้อมสานงานสืบต่อ

ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อเปิดโอกาสให้ศาสนิกเหล่าอื่นเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ 1) การตั้งโรงทานหรือภาษาสิงหลเรียกว่าดานศาลา (Dan Sael) เพื่อบริการอาหารและน้ำดื่มแก่ผู้เดินทางผ่านไปมา อันเนื่องจากเทศกาลวิสาขบูชามีจัดกิจกรรมทั่วเกาะลังกา จึงมีผู้เดินทางเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก การบริจาคอาหารและน้ำดื่มจึงเป็นเรื่องจำเป็น 2) การแข่งขันโคมไฟหรือภาษาสิงหลเรียกว่าเวสักกุดู (Vesak Kudu) ถือว่าเป็นสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของงานวิสาขบูชา ต่างได้รับความสนใจจากชาวศรีลังกาทุกหมู่เหล่าด้วยการส่งโคมไฟเข้าประกวดแข่งขันอย่างล้นหลาม และ 3) การแข่งขันวาดภาพเกี่ยวกับเทศกาลวิสาขบูชา ถือว่าเป็นการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีส่วนร่วม เป็นที่น่าสังเกตว่าการแข่งขันวาดภาพมีความสำคัญไม่แพ้กิจกรรมหลักอย่างอื่น

นอกจากนั้น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนยังมีกิจกรรมเพิ่มเติมอีกหลายอย่าง เช่น การบริจาคโลหิต การไถ่ชีวิตโคกระบือ หรือการแข่งขันกีฬาหลายอย่างหลายประเภท ทั้งกีฬาตามประเพณีและกีฬาตามสมัยนิยม กิจกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการเติมเต็มให้เทศกาลงานวิสาขบูชาสมบูรณ์มากขึ้น โดยมีจุดประสงค์หลักคือเน้นสลายความขัดแย้งของผู้คนทุกหมู่เหล่าบนเกาะลังกา ถือว่าเป็นการสร้างทัศนคติให้รู้จักผ่อนปรนและประนีประนอมทางศาสนา โดยมีเป้าหมายคือเพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ และเพื่อความอยู่ร่วมกันฉันมิตรของลูกหลานในอนาคต

ความขัดแย้งจึงมลายหายไปด้วยการผ่อนปรนปรับทิฏฐิเข้าหากันฉะนี้

6. สรุป

เทศกาลวิสาขบูชาของศรีลังกาซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทั่วโลก นอกจากในฐานะวันสำคัญของชาวพุทธทั่วโลกแล้ว ยังเป็นอีกพิธีกรรมหนึ่งซึ่งสามารถสลายความขัดแย้ง ทั้งนี้เป็นเพราะชาวศรีลังกาพากันเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ถึงความเสียหายร้ายแรง จึงพร้อมใจกันปรับรูปแบบของสารัตถะของงานให้เป็นไปเพื่อความปรองดองของคนในชาติ เริ่มต้นจากชาวพุทธสิงหลซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ได้ลดทิฏฐิเรื่องความเป็นชาตินิยมลง แล้วเปิดใจกว้างยอมรับการปรับรูปแบบของงานให้เอื้อประโยชน์แก่ศาสนิกเหล่าอื่นด้วยการเปิดพื้นที่สาธารณะให้ศาสนิกอื่นเข้ามามีส่วนร่วม โดยไม่มีความรู้สึกว่าเป็นพิธีกรรมของพุทธศาสนาอย่างเดียว ปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ภาครัฐและภาคเอกชนต่างพร้อมใจกันสนับสนุนกิจกรรมทุกรูปแบบ เพื่อให้ชาวศรีลังกาทุกรูปนามหันมาเป็นมิตร สร้างความเป็นเอกภาพ โดยมีจุดมุ่งหมายหนึ่งเดียวคือความเป็นชาติ

เอกสารอ้างอิง

จี.พี. มาลาลาเสเกรา. (2554). **ศรีลังกา: ว่าด้วยประวัติศาสตร์ การณ์พระศาสนา และวรรณคดี.** แปลโดย ลังกากุมาร. นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละ.

ลังกากุมาร. (2555). **ตามรอยพระอุบาลีไปฟื้นฟูพระศาสนาที่ศรีลังกา,** นครปฐม: สำนักพิมพ์สาละพิมพการ.

พระมหานามเถระและคณะบัณฑิต. (2553). **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค 1** แปลโดย ผศ.สุเทพ พรมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวัลโปละ ราหุลเถระ. (2553). **กรณีพระสงฆ์ศรีลังกาเล่นการเมือง** แปลโดย ลังกากุมาร. นครปฐม, สำนักพิมพ์สาละ.

Alec Robertson. (1998). **Significance of the Full Moons in Buddhism**. Colombo: Buddhist Cultural Centre.

C.V. Agarwal. (1993). **The Buddhist and the Theosophical Movements**. Varanasi, Tara Printing Works.

E.W. Adikaram. (2009). **Early History of Buddhism in Ceylon.** Dehiwala: Buddhist Cultural Centre.

George D. Bond. (1992). **The Buddhist Revival in Sri Lanka.** Delhi: Motilal Banasidass Publishers.

J.B. Disanayaka. (2005). **The Vesak Fullmoon Festival.** Colombo: Sarasavi Publishers.

Jayadeva Uyangoda. (2007). **Religion in Context**. Homagama: Karunaratne & Sons.

K.D.G. Wimalaratne. (2003). **Encyclopaedia of Buddhism** Vol.vii. Colombo: Department of Buddhist Affair.

K.M. de Silva. (2007). **Sri Lanka's Troubled Inheritance.** Kandy; International Centre for Ethnic Studies.

L.S. Dewaraja. (1988). **The Kandyan Kingdom of Sri Lanka.** Colombo: Lake House Investment.

Lynn De Silva. (1980). **Buddhism Beliefs and Practices in Sri Lanka**. Battaramulla: the STOLL School of Technology.

M.A. Nuhman. (2007). **Sri Lankan Muslims: Ethnic Identity within Cutural Diversity,** Colombo: Kumaran Press.

Nandadeva Wijesekera. (1995). **Biography of Sir D.B. Jayatilaka**. Colombo: Mahendra Senanayake.

Pujavaliya. ed. Kirti Vimalajothi Thera. (1997). Colombo: Buddhist Cultural Centre.

Victor Ivan. (2009). **Revolt in the Temple**. Maharagama: Ravaya.

Walpola Rahula. (1993). **History of Buddhism in Ceylon**. Colombo: Buddhist Cultural Centre.

การจัดการทางสังคมเมืองน่านในการป้องกันปัญหาความขัดแย้งทางสังคม

Nan's Social Management in a Role to Prevent Social Conflict

พระชยานันทมุนี, ดร.
PhraChayananthamunee, Ph.D.
วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

เมืองน่าน เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมโดดเด่นเป็นของตนเอง สืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อประชาชนและชุมชน

ประชาชนเมืองน่านมีชาติพันธุ์ที่หลากหลายและมีประวัติศาสตร์แต่ละกลุ่มชนที่น่าสนใจศึกษา ที่โดดเด่นคือ ชาวไทลื้อ ที่มีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เช่น วิหาร จิตรกรรมฝาผนัง การทอผ้า มีวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต และยังมีชาวเขาหลายกลุ่มที่อพยพมาถิ่นฐานอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น ม้ง(แม้ว) เมี่ยน(เย้า) ขมุ ลัวะ(ถิ่น) และ มลาบรี(ผีตองเหลือง) แต่ละกลุ่มจะมีวิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ภาษา การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน แม้ว่าเมืองน่านจะมีความหลากหลายของกลุ่มชนและชนเผ่าต่างๆ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งสิ่งนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าเมืองน่านมีการจัดการสังคมที่ดี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างดี ทำให้สังคมเมืองน่านสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

สิ่งที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการทางสังคมของเมืองน่านตั้งแต่อดีตมาจนถึงในปัจจุบัน คือ พระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวเมืองน่านให้

เป็นหนึ่งเดียวกัน ดังที่จะเห็นได้จากมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อ ที่ปรากฏถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีหกเป็งพระธาตุแช่แห้ง พีธีสืบชะตา ประเพณีทานสลากภัต เป็นต้น ด้วยเหตุผลนี้เมืองน่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต และเป็นนครแห่งพระพุทธศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรม

คำสำคัญ : เมืองน่าน การจัดการทางสังคม พระพุทธศาสนา

Abstract

Nan is an ancient city with distinctive cultural from past to present. There are architecture, sculpture, arts and traditions. The diversity of old archaeological site shows that religion is the most important thing for the communities.

Nan's people has a diverse ethnic and historical of each group. Thailue is the most popular one, such as the pagoda, murals and clothes. There are several hill tribe whose migrated to the present settlers such as the Hmong (Meo), Mien (Yao), Khmu, Lua and Marbri, each group will have a different lifestyle, traditions, culture, languages and their dress are also unique. Nan society can live together in harmony, even though there are variety of ethnic groups and tribes. However, they can live together in peace and all of this suggests that Nan is one of the managed a good social until the present.

Buddhism has an important role in the social management of Nan city including an anchor of soul. For this reason, Nan has been hailed and become the city of Buddhism, Education and Cultural.

Keyword : Nan, Social Management, Buddhism

1. บทนำ

เมืองน่าน เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และมีวัฒนธรรมโดดเด่นเป็นของตนเอง สืบทอดจากอดีตมาถึงปัจจุบัน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม และมีโบราณสถานที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อประชาชน และชุมชนอย่างยิ่ง

ประชาชนเมืองน่าน มีชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและมีประวัติศาสตร์แต่ละกลุ่มชนที่น่าสนใจศึกษา ที่โดดเด่นคือ ชาวไทลื้อ ที่มีสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์เช่น วิหาร จิตรกรรมฝาผนัง การทอผ้า ภาษาการพูด มีวัฒนธรรม วิถีการดำรงชีวิต และยังมีชาวเขาหลายชนเผ่าที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น ม้ง (แม้ว) เมี่ยน (เย้า) ขมุ ลัวะ(ถิ่น) และมลาบรี (ผีตองเหลือง) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน แม้ว่าเมืองน่านจะมีความหลากหลายของกลุ่มชนและชนเผ่าต่างๆ แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข ซึ่งสิ่งนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าเมืองน่านมีการจัดการสังคมที่ดี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ทำให้สังคมเมืองน่านมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่คนในสังคม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

สิ่งที่มีบทบาทในการจัดการสังคมของเมืองน่านตั้งแต่อดีตมาจนถึงในปัจจุบัน คือพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวเมืองน่านให้เป็นหนึ่งเดียวกัน ดังที่จะเห็นได้จากมาดกทางวัฒนธรรมต่างๆ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรมประเพณี คติความเชื่อ ที่ปรากฏถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ดังเช่น งานประเพณีหกเป็งนมัสการพระมหาธาตุเจ้าภูเพียงแช่แห้ง พิธีสืบชาตา งานประเพณีถวายทานสลากภัต งานประเพณีแข่งเรือเมืองน่าน เป็นต้น ด้วยเหตุผลนี้เมืองน่าน จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นเมืองเก่าที่มีชีวิต และเป็นนครแห่งพระพุทธศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรม

วิถีปฏิบัติของชาวเมืองน่าน แสดงถึงความกลมกลืนของความอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ภายใต้ของการจัดการทางสังคม โดยมีพื้นฐานความเชื่อความศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ในปัจจุบันนี้เมืองน่านได้เปิดรับความเจริญในหลายๆด้าน ย่อมมีผลกระทบต่อเมืองน่านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความเจริญดังกล่าวนั้น ส่งทั้งผลดีและผลเสียต่อเมืองน่าน เมื่อสังคมเจริญก้าวหน้าขึ้นความขัดแย้งในสังคมก็จะเกิดขึ้นตามมา ดังนั้นจึงควรมีการป้องกันปัญหาความขัดแย้งในสังคม โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นแนวทางการจัดการทางสังคมให้เกิดความยั่งยืนโดยจะต้องมีการการพัฒนาในด้านต่างๆ ควบคู่ไปกับความเจริญของเมืองน่าน ดังพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา สยามบรมราชกุมารีที่ทรงตรัสกับประชาชนชาวน่าน เมื่อทรงเสด็จฯทรงงานในพื้นที่จังหวัดน่าน เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2547 ว่า “อยากให้เมืองน่านเป็นอย่างนี้นานนาน” พระราชดำรัสดังกล่าวนี้ เป็นการวางแนวทางที่จะทำให้เกิดความสันติสุขของสังคมเมืองน่าน เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงการพัฒนาเมืองน่าน ในการนำไปสู่แนวทางวิถีปฏิบัติที่ดีงามแก่เมืองน่านต่อไป

2. ที่มาของการขัดแย้งทางสังคมของเมืองน่าน

เมื่อกล่าวถึงสังคมเมืองน่านในปัจจุบันนี้ เมืองน่านเป็นเมืองที่มีความเจริญมาก มีประชากรมากขึ้น ซึ่งมาจากหลากหลายที่มาอยู่ร่วมกัน ในทุกสังคมเมืองน่านย่อมหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไม่ได้ ความขัดแย้งในสังคมจึงเป็นเรื่องปกติ ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวจะสามารถหาข้อยุติได้ในกรอบของกลไกที่มีอยู่สังคมนั้นก็สามารถดำเนินต่อไป หรือตราบใดที่ปัญหาความขัดแย้งอยู่ในสัดส่วนที่ไม่แผ่กระจายไปทั่วทั้งสังคมจนหาวิธีการหรือกลไกเพื่อยุติความขัดแย้งไม่ได้สังคมนั้นก็สามารถดำเนินต่อไป โดยในภาพรวมจะถือได้ว่าสังคมนั้นยังอยู่ได้อย่างมีความสมานฉันท์ แต่เมื่อใดก็ตามที่ความขัดแย้งถึงจุดที่ไม่สามารถจะแก้ไขเยียวยาได้ ทางเลือกของสังคมก็จะถูกจำกัดลง โดยมีทางออกอยู่สองทางคือ การพยายามแก้ไขความขัดแย้งโดยสันติวิธี ด้วยการเจรจาหรือไกล่เกลี่ย หรือมิฉะนั้นก็คงต้องแก้ไขความขัดแย้งด้วยการใช้กำลังหรือความรุนแรง ผลที่ออกมาก็คือ การที่ฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายหนึ่งพ่ายแพ้ ผู้ชนะก็จะสร้างระเบียบการเมืองขึ้นมาใหม่ และถ้าเป็นกรณีที่ไม่สามารถจะเอาชนะกันได้ก็อาจจะถึงกับแตกแยกกันเป็นฝักฝ่าย ซึ่งปรากฏให้เห็นในชุมชนบางแห่ง ซึ่งความขัดแย้งในลักษณะนี้ไม่เป็นผลดีต่อองค์กร หน่วยงาน และสังคมชุมชนนั้นๆ เลย

วิธีที่ดีที่สุดก็คือการสร้างกลไกเพื่อจะแก้ไขความขัดแย้งและอยู่ร่วมกันโดยสันติ เอื้ออำนวยประโยชน์ซึ่งกันและกัน พยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้งด้วยการมีข้อตกลงที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ โดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การรักษาศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นในสังคม (พระธรรมโกศาจารย์, 2553: 34) นำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนไปพัฒนาสังคมเมืองน่านให้ดีขึ้น มีการสร้างกฎกติกาของความสัมพันธ์ในสังคม ควบคู่ไปกับอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม จัดสรรทรัพยากรที่ดินทำกินและทรัพยากรอื่นๆ ของชุมชนเพื่อทุกฝ่ายสามารถจะได้ประโยชน์ร่วมกัน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนาซึ่งชื่อได้ว่าเป็น “ศาสนาแห่งสันติ”เนื่องจาก พระพุทธศาสนายอมรับได้ว่า“ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม”(พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2548) และพระพุทธเจ้ายังทรงมองว่าความขัดแย้งนั้นเป็น “ธรรมชาติของมนุษย์” ซึ่งเป็น “สิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้น” พระองค์นำเสนอคำว่า “ทุกข์” ใน “ไตรลักษณ์” และพยายามจะย้ำว่า “เราสอนเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์” ขึ้นมาเพื่ออะไร

สิ่งที่กล่าวมานี้ เกี่ยวข้องกับการจัดการทางสังคมเมืองน่าน โดยการนำเอาหลักศาสนาและวัฒนธรรม (religion and culture) มาปรับใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะฉะนั้นคนในสังคมจึงมีความสามารถข้ามจากสภาพธรรมชาติ (the state of nature) มาสู่ the state of religion and culture ได้ในที่สุด สังคมเมืองน่านจึงสามารถอยู่ร่วมกันโดยสันติ ไม่มีความขัดแย้งกัน หรือถ้ามีความขัดแย้งเกิดขึ้นก็มีกลไกในการแก้ไขความขัดแย้งนั้นได้

เงื่อนไขที่สำคัญที่สุด the state of religion and culture จะต้องเป็นที่ยอมรับและมีความชอบธรรม โดยคนในสังคมที่เป็นสมาชิกของชุมชนทุกคนยอมรับสภาพของ the state of religion and

culture นั้น เช่น ประเด็นในเรื่องผลประโยชน์ที่ลงตัว ประเด็นในเรื่องอำนาจที่เป็นที่ยอมรับ ประเด็นในเรื่องความเป็นธรรมของสังคม ประเด็นเรื่องความยุติธรรมในกระบวนการกฎหมายและศาล และการยอมรับมาตรการ กระบวนการของการแก้ไขความขัดแย้งโดยธรรมะ เช่น ความขัดแย้งเรื่องที่ทำกินก็สามารถแก้ไขปัญหาด้วยการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ประนีประนอมยอมความ เจรจาไกล่เกลี่ย จนเอื้อประโยชน์ต่อทุกฝ่ายและทุกฝ่ายพอใจ

แต่เมื่อใดก็ตามที่คนในสังคมไม่สามารถจะยอมรับ state of religion and culture ได้อีกต่อไป เพราะระบบและกลไกดังกล่าวไม่สามารถจะแก้ไขความขัดแย้งได้ คนในสังคมที่อยู่ในชุมชนเดียวกันนั้นก็อาจจะข้ามแดนจาก the state of religion and culture ไปสู่ state of nature นั่นคือการใช้พละกำลังและความรุนแรงเข้าแก้ไขปัญหา และอาจจะลงเอยด้วยการสูญเสียชีวิต บาดเจ็บทางกาย หรือสูญเสียทรัพย์สิน ความขัดแย้งอาจจะยุติลง แต่ในบางกรณีก็เป็นเพียงชั่วคราวเท่านั้น และกรณีที่เลวที่สุดก็คือ การใช้กำลังรุนแรงขึ้นได้

3. ปรากฏการณ์ขัดแย้งทางสังคมในเมืองน่าน

จากการศึกษาเรื่อง ความขัดแย้งมีสาเหตุหลักตามที่กล่าวมา สาเหตุการขัดแย้งทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นภาพชัดขึ้นในสังคมของเมืองน่านเหมือนกัน คือ การเปลี่ยนแปลงค่านิยม (values) และปทัสถาน (norms) หมายความว่า ในสังคมอดีตที่ผ่านมานั้น ซึ่งมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น อาจจะไม่สามารถคงสภาพของการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้นอยู่ตลอดไปได้ (ลิขิต ธีรเวคิน และ ศ.ดร.ราชบัณฑิต, 2552 : 59-62) ซึ่งจะสามารถกล่าวได้ ดังนี้ว่า

3.1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากค่านิยมและปทัสถานที่ต่างกันของคนต่างรุ่นหรือต่างวัย คือระหว่างคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ ในขณะที่คนรุ่นเก่าซึ่งมีประสบการณ์จากประวัติศาสตร์ ผ่านการต่อสู้มีความคิดริเริ่มการพัฒนาชุมชนสังคมจนเกิดเป็นบ้านเป็นสังคมเมืองน่าน ขึ้นมา รวมทั้งในการทำสงคราม ในการกู้บ้านเมืองดังปรากฏในประวัติศาสตร์หนังสือพงศาวดารราชวงปกรณ์เมืองน่าน ผ่านมาจนถึงปัจจุบันทำให้เกิดความสงบสุขมาสู่สังคมเมืองน่าน บุคคลกลุ่มนี้ย่อมมีค่านิยมและปทัสถานที่ตนมีความเชื่อมั่นว่าเป็นสิ่งซึ่งถูกต้องและควรดำเนินต่อไป แต่เมื่อเวลาผ่านไปจนถึงปัจจุบัน เมื่อคนรุ่นใหม่เกิดขึ้นซึ่งมีโลกทัศน์ ค่านิยมและปทัสถานต่างจากที่เคยมีมาในอดีต ความลงรอยระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าเริ่มจะเป็นประเด็นปัญหา และในทุกสังคมไม่สามารถจะเลี่ยงความขัดแย้งนี้ได้ ซึ่งมักจะออกมาเป็นรูปธรรมในแง่ของพฤติกรรม การแสดงออกในสังคม เริ่มตั้งแต่การแต่งกาย อาหารการกิน งานวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ การขับซอพื้นเมือง ค่าว การฟ้อนรำ เป็นต้น รวมแม้กระทั่งค่านิยมเกี่ยวกับครอบครัว ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประเพณี กิริยามารยาท ภาษาพูด ความขัดแย้งในลักษณะนี้ไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงได้เลย มีปรากฏในทุกชุมชนสังคมตั้งแต่อดีตกาลมาจนถึงปัจจุบัน มีผลกระทบต่อสังคมเมืองน่าน

3.2 ความขัดแย้งอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม สังคมเมืองน่านที่เคยเป็นสังคมเกษตรกรรมเมื่อมีการพัฒนาการจัดการเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว เป็นเมืองที่โดดเด่นด้านพระพุทธศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรม และนโยบายการเปิดต้อนรับอาเซียน ย่อมมีคนเป็นจำนวนมากที่จะเข้ามาสู่เมืองน่าน ย่อมทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างสังคมสองส่วน คือ ส่วนของชนบทที่เป็นภาคเกษตรกับส่วนของชุมชนเมืองซึ่งเป็นภาคการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรม สภาวะที่เกิดขึ้นนี้จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

การเปลี่ยนแปลงในแง่ของประชากร จะมีการย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาสู่ในเมืองน่านมากยิ่งขึ้น รูปแบบการดำรงชีวิตของชนบทและในเมืองต่างกัน ค่านิยมของการอยู่ในสังคมเมือง ที่ต้องมีความเร่งรีบตรงต่อเวลา มีความชาญฉลาดในการแก้ปัญหาส่วนตัว ความสัมพันธ์มนุษย์ที่ค่อนข้างจะไม่เป็นกันเอง ยึดผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง ฯลฯ จะทำให้บุคคลที่มีชีวิตอยู่ในเขตเมืองแตกต่างจากความเป็นญาติพี่น้องในหมู่บ้านตามชนบท ความแตกต่างของสังคมสองส่วนนี้นำไปสู่ความขัดแย้งในเรื่องค่านิยม ปทัสถาน แบบกระสวนของพฤติกรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่บุคคลที่มาจากเมืองใหญ่และเพื่อนบ้านประเทศต่างๆ ในอาเซียน ยิ่งการคมนาคม การติดต่อสื่อสารที่สะดวกสบายมากขึ้น มีผลกระทบต่อสังคมเมืองน่านอย่างแน่นนอน

3.3 ความขัดแย้งในสังคมเมืองน่าน อาจจะเกิดขึ้นกับการไหลเข้ามาของวัฒนธรรมและอารยธรรมของต่างถิ่น เช่น การเข้ามาเผยแผ่ลัทธิความเชื่อในศาสนาต่างๆ การนำความคิดใหม่ๆ เรื่องการปกครองบริหารมาเผยแพร่ให้กับคนพื้นเมืองน่าน การนำมาซึ่งสิ่งประดิษฐ์อันเกิดจากวิทยาการสมัยใหม่คือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ย่อมจะมีผลกระทบต่อสังคมต่างๆ ที่รับเอาเทคโนโลยี ในขณะเดียวกันก็จะนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังปรากฏให้เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเมืองน่าน เช่น ปัญหาการตั้งมัสยิดในเมืองน่าน ปัญหาการทาสีถนนในเขตเมืองเก่า ปัญหาการสร้างอุโมงค์ต้นไม้ ปัญหาเรื่องป่าเสื่อมโทรมจนเกิดโครงการรักษ์ป่าน่าน เพื่อสนองโครงการพระราชดำริฯ เป็นต้น การเข้ามานั้นไม่เพียงแต่คุกคามทางสังคมของคนดั้งเดิม แต่ยังกระทบถึงสถานะทางสังคมเมืองน่าน การยอมรับในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจอีกด้วย

3.4 ความขัดแย้งที่เกิดจากการจัดระเบียบเมืองน่านที่มีอยู่เดิม ที่คนกลุ่มหนึ่งอยู่ในฐานะเหนือกว่าทั้งในแง่ฐานะการเงิน สถานะทางสังคมและอำนาจ มากกว่าคนกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในชนบท ปัญหาความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นเมื่อความเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อมีการพัฒนาเศรษฐกิจจากเกษตรมาสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆ ของสังคม เช่น การขยายตัวของการศึกษา ของชุมชนเมือง ของการสื่อสารมวลชน การขยายตัวของการคมนาคมและการขนส่ง การรับข่าวสารข้อมูล และการวิทยาการใหม่ๆ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม สภาวะการเปลี่ยนแปลงนี้ แซมมูเอล ฮันติงตัน กล่าวไว้ว่าเป็นสภาพของ social mobilization ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นก็จะส่งผลกระทบอย่างแรงต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสมาชิกของสังคมนั้นๆ การเปลี่ยนแปลง

ดังกล่าวในด้านต่างๆ เช่น นำไปสู่ความตื่นตัวทางการเมือง มีการเรียกร้องสิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง การมีสิทธิที่จะได้ประโยชน์จากทรัพยากรของประเทศชาติที่ยุติธรรมมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

4. แนวคิดการจัดการทางสังคม : หลักธรรมกับการขัดแย้งทางสังคม

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งได้ก่อให้เกิดการพัฒนาคุณค่าภายในของมนุษย์ในเชิงอัตวิสัย และมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณค่าในเชิงปรวิสัยเช่นเดียวกันกล่าวคือ ความขัดแย้งก่อให้เกิดการพัฒนาการระบบการเมืองการปกครอง การจัดระเบียบสังคม และการพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจในทางสงฆ์ก็เกิดการบัญญัติพระวินัยขึ้น เป็นต้น ประเด็นจึงอยู่ที่ว่า เราจะมีท่าทีต่อความขัดแย้ง หรือวางบทบาทของตัวเองในสถานการณ์ของความขัดแย้งอย่างไร จึงจะสามารถดำรงตนอยู่บนสถานะของความขัดแย้งได้อย่างประสานสอดคล้องกับชีวิตและสังคม

ด้วยเหตุนี้ หากเรายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น เป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมในระดับโลกิยะแล้ว หน้าที่สำคัญของมนุษย์และสังคมจึงไม่ได้อยู่ที่ “การหลบหนี” หรือ “สลาย” ความขัดแย้ง หากแต่ยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็น “ทุกข์” ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรจะมีท่าที รวมไปถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักเหตุ ผล ตน ประมาณ กาล บุคคล และชุมชนได้อย่างไร (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2548) จึงจะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันนี้ เช่นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ก็เกิดจากฝีมือของคนเห็นแก่ตัว หวังเพื่อประโยชน์ส่วนตนทั้งสิ้น โดยไม่มองถึงความเดือดร้อนของคนซึ่งหากเรามองว่ามนุษย์เท่าเทียมกัน ไม่เอาเปรียบกัน และมีจิตสำนึกดี ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมคงจะหายไป เพียงแค่คนมีจิตสำนึก รู้จักคำว่า “หน้าที่ และมีวินัย” กระแสความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม และอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนและบุคคลในสังคม ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และค่านิยม ควรที่ทุกฝ่ายทั้งอาณาจักรและศาสนจักรต้องประสานร่วมมือกันป้องกันแก้ไขปัญหาในระบบสังคม ค่านิยม อุดมการณ์ รวมทั้งคุณธรรม จริยธรรม และร่วมกันปลูกจิตสำนึกบุคคลในสังคมให้มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น

การแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการนำเอาหลักธรรมทางศาสนาประยุกต์เข้ากับการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควบคู่กับการสร้างคุณภาพชีวิตเยาวชนผู้เป็นประชากรใหม่ของสังคมในยุคต่อๆ ไป โดยสถาบันครอบครัวมีอิทธิพลต่อเยาวชนเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถาบันแรกที่ให้การอบรมทางด้านจิตใจ ให้ความรัก ความอบอุ่น เอาใจใส่ดูแล ทะนุถนอม ปกครองดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็จะสามารถให้เยาวชนเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรมได้อย่างแน่นอน อีกทั้งยังช่วยลดปัญหาให้กับสังคม ส่งผลให้

สังคมมีความสงบสุข เพราะเยาวชนในวันนี้ก็คือผู้นำและพัฒนาสังคมประเทศชาติในวันข้างหน้า (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2546 : 2)

ดังที่ได้กล่าวในเบื้องต้นแล้วว่า “ความขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง” การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนทั้งในเชิงกายภาพ และจิตภาพ หรือเชิงมหัพภาค และจุลภาค พระพุทธศาสนายอมรับว่า มนุษย์ปุถุชน มีความขัดแย้ง และความแปลกแยกในตัวเองอันเกิดจากแรงผลักของความโลภ ความโกรธ และความหลง อย่างไรก็ตาม ผลของความขัดแย้งก็ส่งผลในด้านบวกต่อมนุษย์หลายประการด้วยกัน ได้แก่

ความขัดแย้งเป็นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ความขัดแย้งเป็นเหตุให้เกิดการพัฒนาคนให้ได้ยกระดับตนเองให้เป็นมนุษย์ ที่มีความเจริญ โดยเฉพาะความเจริญทางจิตใจ ความเป็นพระพุทธเจ้าก็เกิดจากการขัดแย้งในจิตของเจ้าชายสิทธัตถะที่ทรงพิจารณาเห็นถึงสภาวะของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย จึงเกิดพัฒนาจิตจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ “ความเป็นพระพุทธเจ้า” (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2539)

ฉะนั้น จึงจะเห็นได้ว่า “ความขัดแย้ง” เป็นสื่อ หรือเป็นสะพานที่ทรงคุณค่าในการทำให้มนุษย์ได้ทอดเดินไปสู่ “ภาวะไร้ความขัดแย้ง” และเมื่อมองในมิติของโลกแบบฆราวาสวิสัย “ความขัดแย้ง” ส่วนสำคัญในการผลักดันให้มนุษย์ต้องพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลาพบว่า มนุษย์มีความแปลกแยกในตัวเองหรือขัดแย้งในตัวเองเกี่ยวกับการสนองความต้องการของมนุษย์เอง ไม่ว่าจะเป็นความต้องการความสำเร็จในชีวิต ความต้องการการนับหน้าถือตา ความต้องการด้านความรัก และความต้องการด้านความปลอดภัย ความขัดแย้งในตัวเองดังกล่าวก็กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้มนุษย์สร้างแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ (ธัมมฉันทะ) เพื่อแสวงหาสิ่งต่างๆ มาสนองความต้องการของมนุษย์เอง

5. แนวคิดการจัดการทางสังคม : คนฮักเมืองน่านกับการขัดแย้งทางสังคม

ชาวเมืองน่านได้ร่วมกันใช้แนวคิดในการจัดการทางสังคม ด้วยความหมายที่ลึกซึ้งต่อสังคมเมืองน่านว่า “ฮักเมืองน่าน” ใช้กระบวนการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและองค์กรเครือข่ายมาตั้งแต่ก่อนเริ่มตั้งเป็นกลุ่มฮักเมืองน่าน เริ่มจากการเกาะเกี่ยวคนดี ที่ทำความดีในการสร้างสำนึกรักแผ่นดินถิ่นเกิด เช่น การรักษาป่า การรักษาแม่น้ำ การเกษตรแบบพอเพียง การรักษาสุขภาพเพื่อนบ้าน การดูแลผู้สูงอายุ การดูแลผู้ติดเชื้อเอดส์ การดูแลปัญหายาเสพติด การดูแลเยาวชนและอีกหลายเรื่อง นำเอาเรื่องความดี คนดีเหล่านั้นมาแสดงความชื่นชมยกย่อง ชักชวนให้ช่วยกันขยายความดี คนดีออกไปมากขึ้น จนสามารถเกาะเกี่ยวคนดี ความดี มาเป็น “กลุ่มฮักเมืองน่าน” และขยายพื้นที่ ขยายเครือข่ายออกไปต่อเนื่องจนมาเป็นมูลนิธิฮักเมืองน่านและเครือข่ายดังเช่นในปัจจุบันนี้ โดยใช้ยุทธศาสตร์หลักคือ หลัก“มุทิตาจิต” นั่นคือ เห็นคนทำความดีก็นำมาบอกกล่าวและชักชวนกันไปดูไปเรียนรู้และขยายผลออกไป ไม่ตีกรอบความคิด รูปแบบ หากแต่ดึงเอาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง

คำว่า “มุทิตาจิต” ก็คือ ความชื่นชมยินดีเบิกบานกับสิ่งที่ดีของคนอื่น เอาความดี สิ่งดีดีของคนเขามายกย่องเชิดชู แล้วนำไปต่อยอด สร้างพลังการเรียนรู้จากต้นแบบที่ดี นำไปสู่การจัดการที่กว้างมากขึ้น ใหญ่ขึ้น หรือที่เรียกกันว่า “กระบวนการสืบค้นหาความดี” คือ การตั้งสติ คิด ทบทวน คุย แลกเปลี่ยน เพื่อค้นหาความดีที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีอยู่ในพื้นที่ (ทุนทางสังคม) ใครมีดีด้านใด ก็ไปศึกษาเรียนรู้กับเขา ไปให้กำลังใจเขา ชื่นชมเขา แล้วถอดเอาตัวอย่างบทเรียนจากเขา แล้วนำบอกต่อ นำมาทดลองทำ นำมาต่อยอด เพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความดีให้ขยายกิ่งก้าน สาขาออกไป

5.1 แนวคิดการจัดการทางสังคม : กระบวนการเรียนรู้แบบมุทิตาจิต

ประกอบด้วย 4 กระบวนการหลัก คือ

ก. การค้นหาความดีงาม คือ การค้นหาสิ่งดีดีที่ชุมชนตนเองมีอยู่ มีอะไรที่เป็นสิ่งที่ภาคภูมิใจร่วมกันของชุมชน แล้วมีอะไรที่เป็นสิ่งที่โดดเด่นแตกต่างไปจากชุมชนอื่นๆ กระบวนการก็จะใช้การพูดคุยแลกเปลี่ยน ระดมความคิดเห็นที่หลากหลาย เป็นการค้นหาทุนทางสังคมที่มีอยู่

ข. การชื่นชมความดีงาม คือ การนำเอาสิ่งดีดีที่ได้จากการแลกเปลี่ยนระดมความคิดเห็นนำมาจัดหมวดหมู่ ชี้ให้เห็นคุณค่า ความหมาย และการดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ แล้วชวนคิดต่อว่าถ้านำเอาความดีเหล่านี้มาหลอมรวมกัน แล้วนำไปขยายผลต่อจะเกิดการเรียนรู้ที่มีพลังมาก

ค. พลังจินตนาการ คือ การจินตนาการวางเป้าหมายของชุมชนร่วมกันว่าอยากเห็นชุมชนเป็นอย่างไร เป็นการกำหนดผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการพัฒนาในระยะ 3-5 ปีข้างหน้าว่าชุมชนจะมีลักษณะเป็นอย่างไร

ง. การหาแนวทางขยายความดีงาม คือ การนำเอาต้นแบบที่ดีที่มีอยู่มาเป็นแบบอย่างบวกกับพลังจินตนาการในการขยายความดี เพื่อให้ไปสู่เป้าหมายที่อยากให้เป็น

กระบวนการจัดการเรียนรู้แบบฉบับฮักเมืองน่าน ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว กระบวนการดังกล่าวข้างต้น เป็นเพียงหลักกว้างๆ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ แต่รายละเอียดและวิธีปฏิบัตินั้นก็จะจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับบริบท ประเด็นการเรียนรู้ วัตถุประสงค์การเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมาย ระยะเวลา และสถานที่ แต่คงหลักการสำคัญคือ เน้นการมีส่วนร่วม ดึงเอาศักยภาพ/ต้นทุนที่มีอยู่ เสริมพลังการเรียนรู้เชิงบวก และเรียบง่ายเป็นกันเอง นำเอาคนมาปฏิสัมพันธ์กับคน ใช้ใจเชื่อมใจ นำไปสู่ปฏิบัติการจริงในพื้นที่

5.2 แนวคิดการจัดการทางสังคม : หลักการการเรียนรู้ของชุมชนสังคมของตนเอง

เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองเพื่อความอยู่รอด และสร้างความสุขของคนในชุมชน โดยในเมืองน่านมีการใช้ความเชื่อ ศรัทธาอย่างแรงกล้า ในพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเป็นพี่เป็นน้อง ความเป็นเครือญาติ เป็นเพื่อนเป็นเสี่ยว มาช่วยพึ่งพิงอาศัยกัน ดูแลทุกข์สุขกัน ดังนั้นความเป็นชุมชนในเมืองน่านจึงไม่มีเขาไม่มีเรา มีแต่ความเป็นพี่เป็นน้องเป็นเพื่อน กรอบ

วิธีคิดนี้เองจึงนำไปสู่ฐานคิดของการพัฒนาชุมชนฐานราก ที่เชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนและประชาคมฐานรากว่าจะสามารถยืนหยัดสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองให้สามารถทัดทานกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามาในชุมชน

จากการรวมตัวกันของคนกลุ่มเล็กๆ จนขยายมาเป็น “เครือข่าย” ของคนเมืองน่านที่ชื่อว่า “ฮักเมืองน่าน” และเชื่อมร้อยเอาภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ทั้งรัฐ เอกชน ท้องถิ่น และประชาชน ผนึกกำลังกันดูแลเมืองน่านให้มีความเป็นอยู่ที่ดี นับเป็นก้าวกล้าของประชาชนที่มิดูดายต่อปัญหาของตนเองและปัญหาของสาธารณะ เกิดเป็นเครือข่ายคนเล็กคนน้อยอย่างหลากหลายที่ลุกขึ้นมาจัดการตนเอง เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชน, เครือข่ายอนุรักษ์วังปลา, เครือข่ายสวัสดิการภาคประชาชน, เครือข่ายป้องกันและแก้ไขยาเสพติด, เครือข่ายเยาวชน, เครือข่ายครอบครัวเข้มแข็ง ฯลฯ

5.3 แนวคิดการจัดการทางสังคม : จังหวัดจัดการตนเอง

ในจังหวัดน่านนั้น มีการพบว่าในระดับชุมชนในพื้นที่ต่างๆ ได้มีการจัดการตนเองที่หลากหลาย เช่น การจัดการทรัพยากรป่า การจัดการน้ำ การจัดการภาคการเกษตร การจัดการปัญหายาเสพติด เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประชาชนสามารถจัดการตนเองได้ในระดับหนึ่ง จนสามารถนำมาสู่การจัดการในระดับที่ใหญ่กว่าในระดับจังหวัด ที่เรียกว่า “จังหวัดจัดการตนเอง” (คณะกรรมการดำเนินการจัดสมัชชาปฏิรูป, 2554) นำไปสู่การจัดการที่มีพลังมากขึ้น อันจะนำไปสู่การพึ่งตนเอง และลดปัญหาที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเรื่องการรวมศูนย์อำนาจและการกระจายทรัพยากรที่ไม่เป็นธรรมได้ การจัดการตนเองเป็นการสร้างภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็ง และเปิดช่องนโยบายให้ประชาชนมีส่วนร่วม

สรุปแนวคิดจังหวัดจัดการตนเองของเมืองน่าน

1. “เป็นเรื่องร่วมกัน” เพื่อการก้าวข้ามความเป็นองค์กร เครือข่ายให้เป็น“วาระของประชาชน”
2. เป็นการสร้างอำนาจความรู้ เพื่อยกระดับสู่การยอมรับเป็นการ คืนอำนาจการจัดการทางสังคม โดยให้ท้องถิ่นจัดการตนเอง นำไปสู่การปฏิรูปประเทศ อย่างถูกต้อง
3. การจัดการตนเองทั้งระบบ และการจัดการทางสังคม เพื่อการลดปัญหาความเลื่อมล้ำระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท
4. การมีกัลยาณมิตรที่มีความหลากหลายของชุมชน ของกลุ่มต่างๆ
5. มีข้อเสนอแนะและการจัดกลไกขับเคลื่อนเรื่องจังหวัดจัดการตนเอง
6. วางแผนการทำงานเพื่อการก้าวไปสู่การพัฒนาเป็นแผนงานและเป้าหมาย

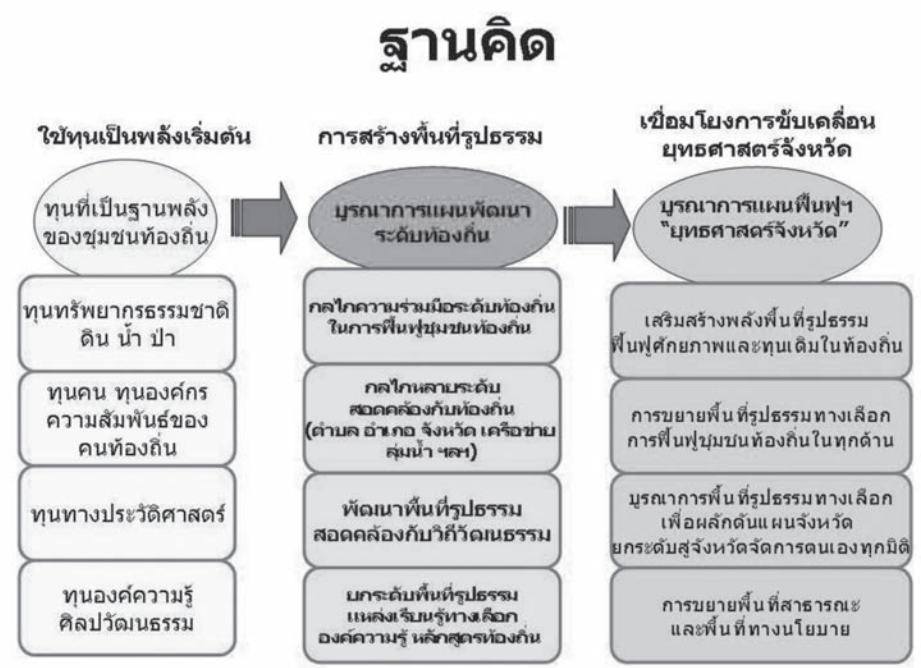

แผนภาพที่ 1 ฐานคิด การจัดการทางสังคมเมืองน่าน เพื่อป้องกันความขัดแย้งทางสังคม

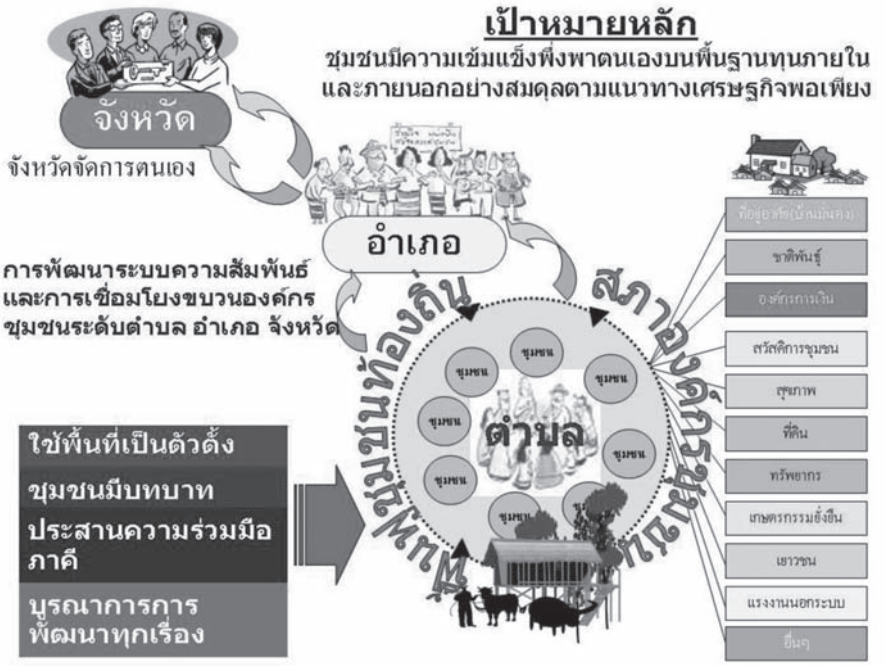

แผนภาพที่ 2 เป้าหมายหลัก การจักการทางสังคมเมืองน่าน เพื่อป้องกันความขัดแย้งทางสังคม

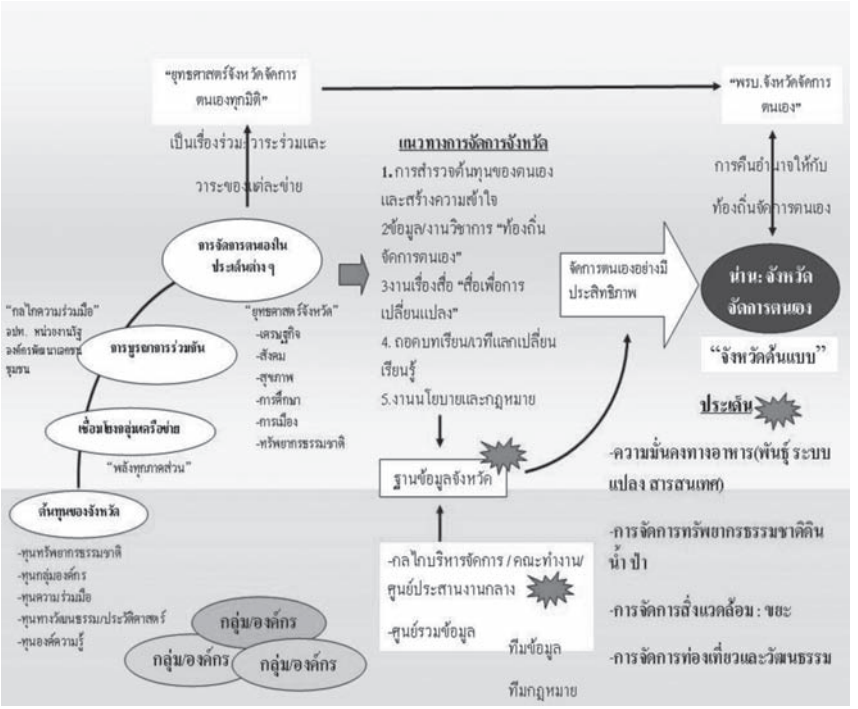

แผนภาพที่ 3 ยุทธศาสตร์จังหวัดจัดการตนเองทุกมิติ

6. สรุป

เมืองน่าน เป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ประชาชนเมืองน่าน มีชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายและมีประวัติศาสตร์แต่ละกลุ่มชน ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา การแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติสุข ซึ่งสิ่งนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าเมืองน่านมีการจัดการสังคมที่ดี ทำให้สังคมเมืองน่านมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ที่คนในสังคม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

ในปัจจุบันนี้ เมืองน่านเป็นเมืองที่มีความเจริญมาก มีประชากรมากขึ้น ซึ่งมาจากหลากหลายที่มาอยู่ร่วมกัน เป็นสิ่งที่ย่อมหลีกเลี่ยงความขัดแย้งไม่ได้ ความขัดแย้งในสังคม จึงเป็นเรื่องปกติ ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวจะสามารถหาข้อยุติได้ในกรอบของกลไกที่มีอยู่ สังคมนั้นก็สามารถดำเนินต่อไป

มีสาเหตุการขัดแย้งทางสังคมที่ปรากฏให้เห็นภาพชัดขึ้นในสังคมของเมืองน่าน ในเวทีแลกเปลี่ยนของคนเมืองน่าน มีวิธีการต่างๆ เช่นแนวคิดของคนฮักเมืองน่านกับการขัดแย้งทางสังคมโดยกระบวนการเรียนรู้แบบมุทิตาจิต คือ การค้นหาความดีงาม การชื่นชมความดีงาม มีพลังจินตนาการ คือ การหาแนวทางขยายความดีงาม และแนวคิดหลักการเรียนรู้ของชุมชนสังคมของตนเอง คือ แนวคิดจังหวัดจัดการตนเอง สิ่งที่ได้จากการคิดการจัดการทางสังคม เพื่อแลกเปลี่ยนวิกฤตเมืองน่าน สิ่งที่ได้จากการคิดการจัดการทางสังคม เพื่อ แลกเปลี่ยนแนวทางสู่จังหวัดจัดการตนเอง สิ่งที่ได้จากการคิดการ

จัดการทางสังคม เพื่อ แลกเปลี่ยนเป้าหมายสุดท้ายของจังหวัดจัดการตนเอง สิ่งที่ได้จากการคิดการจัดการทางสังคม เพื่อ การแลกเปลี่ยนการเคลื่อนงานในพื้นที่จังหวัดน่าน ในแนวคิดภาคประชาชนได้มีการประกาศเจตนารมณ์ร่วมกันประกาศเจตนารมณ์เครือข่ายประชาชนคนน่านและภาคีเครือข่ายประชาชนภาคเหนือตอนบน มี การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาคประชาชน และประกาศแนวทางในการจัดการทางสังคมเมืองน่าน โดยใช้ชื่อว่า “ก้าวกล้าประชาชนคนน่านเข้มแข็ง” คือภาคประกาศเจตนารมณ์ภาคระดมสมองขับเคลื่อนเมืองน่านภาคชาวบ้านต้านยาเสพติด ภาคเยาวชนและสื่อขยายความดี ภาคครอบครัวเข้มแข็ง ภาคสวัสดิการภาคประชาชน ภาคเกษตร ดิน น้ำ ป่า และทรัพยากรธรรมชาติ ภาคกาดมั้วคัวฮอม(ตลาดชุมชน) และภาคศิลปวัฒนธรรม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจัดการทางสังคมเมืองน่าน (Nan Social Management) จึงต้องมุ่งเน้นการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน หน่วยงานทั้งของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม ส่งเสริมการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น จัดตั้งและพัฒนาองค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชนขึ้น ทั้งในชนบทและในเมือง และภาครัฐบาลต้องมีนโยบายในการสนับสนุนแนวทางดังกล่าวโดยเฉพาะงบประมาณ จึงจะส่งผลให้เกิดการสร้างกระบวนการทำงานพัฒนาความรู้ และทุนทางสังคมของชุมชน

แนวความคิดการจัดการทางสังคม โดยการสร้างพันธกิจ ที่ประสาน เชื่อมโยง ส่งเสริม สนับสนุน เสริมสร้าง ติดตามประเมินผล ร่วมพัฒนาและร่วมสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับ ความรู้ วิธีการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ชุมชน ท้องถิ่น องค์กรชุมชน และประชาสังคม การสร้างบทบาทหน้าที่การประมวลและจัดระบบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความรู้ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่น องค์กรชุมชน และประชาสังคม ซึ่งดำเนินการเสาะสรรหา ประมวลและจัดระบบความรู้ที่สำคัญเกี่ยวกับการจัดการตนเอง/ชีวิต การจัดการครอบครัว การจัดการองค์กร/กลุ่ม การจัดการวิสาหกิจ/ธุรกิจ การจัดการชุมชน/ท้องถิ่น การจัดการเครือข่าย การจัดการหน่วยจัดการความรู้อื่นๆ ที่สำคัญและเป็นประโยชน์

มีการประสาน เชื่อมโยง ส่งเสริม สนับสนุน เสริมสร้าง ติดตามประเมินผล ร่วมพัฒนา และร่วมสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับการจัดการความรู้ ในรูปแบบ มิติระดับต่างๆ และรวมถึงการประมวลความรู้ การสร้างความรู้ วิธีการเรียนรู้ การเก็บความรู้ การใช้ประโยชน์จากความรู้ การเผยแพร่ความรู้ การเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนความรู้ การพัฒนาความรู้ การสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับความรู้/วิธีการเรียนรู้/การจัดการความรู้

อื่นๆ ที่สำคัญและเป็นประโยชน์ สร้างการประสาน เชื่อมโยง ส่งเสริม สนับสนุน เสริมสร้าง ติดตามประเมินผล ร่วมพัฒนา และร่วมสร้างนวัตกรรมเกี่ยวกับ การสร้างชุดการเรียนรู้/เครื่องมือการเรียนรู้การจัดฝึกอบรม/จัดกระบวนการเรียนรู้ การประสานเครือข่ายวิทยากรการเรียนรู้เพื่อประโยชน์ร่วมกันในการจัดการความรู้ในการพัฒนาสังคมเมืองน่าน ตั้งคณะทำงานการจัดการทางสังคม โดยเชิญบุคคล องค์กร หน่วยงานที่สนใจ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม ได้ให้ข้อคิดเห็น เสนอแนะ หรือมาร่วมกันเป็นภาคีความร่วมมือในรูปแบบประชาคม อันจะส่งผลต่อการยกระดับเสริมพลังภูมิปัญญาของชุมชนเป็นพลังสำคัญ เพื่อป้องกันการขัดแย้งในสังคมเมืองน่านต่อไป

เอกสารอ้างอิง

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2546). **อำนาจและคอร์รัปชั่น**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

คณะกรรมการดำเนินการจัดสมัชชาปฏิรูป. (2554). **รูปแบบ ระบบ และแนวทางการจัดสมัชชาปฏิรูป**. กรุงเทพมหานคร: วิกิ จำกัด.

คณะกรรมการปฏิรูป. (2553). **ข้อเสนอการปฏิรูปโครงสร้างอำนาจ**. กรุงเทพมหานคร: ที คิว พี จำกัด

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). **รัฐศาสตร์ การบริหารรัฐกิจ ทฤษฎี: หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.

ธีรยุทธ บุญมี. (2544). **ประชาคม**. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). **แนวการวิเคราะห์การเมืองแบบขบวนการทางสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ ไฮน์ริค เบิลล์.

ประเวศ วะสี. (2553). **ปฏิรูปประเทศไทย รายการเรื่องที่ควรปฏิรูป**. กรุงเทพมหานคร: ที คิว พี จำกัด.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2552). **เศรษฐศาสตร์ การเมือง(ลุกขึ้นสู้)**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมโกศสจารย์. (2553). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2539). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพ-มหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). **สลายความขัดแย้ง**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สื่อเกษตร.

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2552). **รายงานผลการศึกษาความก้าวหน้าของ การกระจายอำนาจในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สวิง ตันอุด. (2554). **คู่มือเปลี่ยนประเทศไทยให้จังหวัดจัดการตนเอง. เชียงใหม่** : วนิดาการพิมพ์.

พรศิริ ชีวาพัฒนานุวงศ์. (2548). **ขบวนการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมกรณีศึกษากรีนพีชเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ประเทศไทย)**. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2548). **รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่**, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย., (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มัทนา โกสุมภ์. (2549). **กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของการเมืองภาคประชาชน ในกรณีสวนสัตว์กลางคืนจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วีรศักดิ์ ทิพย์มณเฑียร. (2548). **การวิเคราะห์ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมต่อปัญหาการดำเนินการโครงการโรงไฟฟ้าพลังความร้อนหินกรูด**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,

หลักนิติธรรมกับการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางพุทธวิถีในสังคมไทย

The Rule of Law and The Reconciliation by Buddhist Ways in Thai Society

ดร.สุรพล ศรีวิทยา
Dr. Suraphol Srivithaya
คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาหลักนิติธรรมในการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางพุทธวิถีในสังคมไทย” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อแสวงหาแนวความคิดและองค์ประกอบของหลักนิติธรรมที่สอดคล้องกับแนวทางพุทธวิถีในการสร้างความปรองดองสมาฉันท์ในสังคมไทย หลังจากที่ประเทศไทยมีความขัดแย้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่การปฏิรูปการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ 2550 การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิธีการวิจัยเอกสารในการเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งหมด และวิธีการวิจัยกรณีศึกษาในการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามกลุ่มซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่มทั้งในภาครัฐบาล ภาคเอกชน และภาควิชาการ เอกสารทั้งหมดที่เก็บรวบรวมได้ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา วิเคราะห์เปรียบเทียบ และวิเคราะห์เชิงตรรกวิทยาของนิติวิธี โดยกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสามเส้าตามระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร ซึ่งนำไปสู่สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะของการวิจัยนี้ ผลการวิจัยนี้พบว่า หลักนิติธรรมซึ่งเป็นเสาหลักสำคัญของการพิทักษ์ระบอบประชาธิปไตยและการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของประชาชนมีความสอดคล้องกับหลักการและกลไกการปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางวิถีพุทธในสังคมไทย ซึ่ง

สามารถใช้เป็นนวัตกรรมกลไกการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยวิถีพุทธเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมที่มุ่งสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยขึ้นในประเทศไทยได้สำเร็จ

คำสำคัญ : หลักนิติธรรม, ความปรองดองสมานฉันท์, แนวทางวิถีพุทธ

Abstract

This academic paper is a part of the research study report entitled “The Development the Rule of Law and Reconciliation by Buddhist Ways IN Thai Society”. The objectives of the study aimed to search for the concepts and components of the rule of law principles compatible with the Buddhist ways in the reconciliation of Thai society, after long timed political, economic, social and cultural conflicts since the political reform under the 2540 B.E and 2550 B.E. Constitutions of the Kingdom of Thailand. This research applied a Qualitative Research with documentary research method by collecting the secondary data from all documents concerned and case studies research method by collecting primary data from the in-depth interviews and focus group discussion with three groups of keys informants, who were specified expertise from public sectors, private sectors and academic sectors. All collected data were analyzed by content analysis, comparative analysis and logical analysis of legal method under the triangulation analysis process of qualitative research method for conclusion and recommendations of this research. The results of this research found out that the rule of law that was principal pillars of the protection of democracy regime and human rights of the people is compatible with the principles and mechanism for reconciliation by Buddhist ways in Thai society, which shall be an innovation on mechanism of reconciliation by Buddhist ways for solving social conflict to build up a successful Dhrammacracy society in Thailand.

Keyword : The rule of law, Reconciliation, Buddhist ways

1. บทนำ

วิวัฒนาการของแนวความคิดหลักนิติธรรมเกิดขึ้นมาจากหลักพื้นฐานในระบบกฎหมายคอมมอนลอว์ของอังกฤษ ซึ่งรับรองคำพิพากษาของศาลมีค่าบังคับทางนิติศาสตร์ในการสร้างกฎหมาย (judge make law) นอกเหนือจากบทบัญญัติทางนิติบัญญัติที่ออกโดยรัฐสภา (Tom Bingham, 2011: 10-33). ในรัชสมัยพระเจ้าจอห์นแห่งอังกฤษ หลักนิติธรรมได้ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นเวลายาวนานจากความพยายามในการจำกัดพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์อังกฤษและการรับรองสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกชนโดยเอกสารมหากฎบัตร (Magna Carta) (Garner, 2009: 1037) ตราบจนกระทั่งในศตวรรษที่ 17 การต่อสู้แย่งชิงอำนาจระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐสภาได้ยุติลงด้วยการสถาปนาหลักนิติธรรมที่ได้รับคุ้มครองโดยกฎหมายคอมมอนลอว์และอำนาจตุลาการของศาลอังกฤษ (Cough, 1955) การใช้อำนาจรัฐทุกกรณีต้องมีกรอบธรรมะกำกับอยู่ด้วยไม่ใช่แค่จะต้องปกครองกันด้วยกฎหมาย แต่กฎหมายทั้งระบบไม่ว่าในการสร้างกฎหมาย บังคับใช้กฎหมาย ตีความกฎหมายล้วนแต่จะต้องมีธรรมะของกฎหมายกำกับกฎหมายเหล่านั้นอยู่อีกชั้นหนึ่ง (จรัญ ภักดีธนากุล, 2556: 46) ดังนั้น สหราชอาณาจักรจึงได้รับรองหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภา (Supremacy of the Parliament) ซึ่งมีอำนาจนิติบัญญัติในการออกกฎหมายใดๆ ก็ได้ภายใต้หลักนิติธรรม (Bingham, 2011: 160-170) เพื่อควบคุมและจำกัดอำนาจรัฐในการใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ มิให้ไปละเมิดสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชน โดยมีหลักประกันของคำตัดสินของศาลที่เป็นอิสระและกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิผล

ก่อนการปฏิวัติสยามช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในปี พ.ศ. 2475 พระมหากษัตริย์สยามทุกพระองค์ได้ทรงรับรองและปฏิบัติตามหลักราชธรรม 10 แห่งทศพิธราชธรรม (*Dhosapit Rajadharma*) ในการปกครองธรรมราชา (*Dharmaraja* governance) ซึ่งต่อมาจึงได้บูรณาการหลักนิติธรรมเข้าไว้ด้วยกันหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยสันติวิธีจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) หรือระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข นับตั้งแต่การปฏิวัติสยาม พ.ศ. 2475 มรดกการปกครองธรรมราชา (*Dharmaraja* governance) ของพระมหากษัตริย์แห่งสยามนี้ได้จุดประกายให้ผู้วิจัยทำการศึกษาเพื่อแสวงหาความสอดคล้องระหว่างหลักนิติธรรมกับการปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางวิถีพุทธเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดขึ้นมาเป็นเวลายาวนานในประเทศไทย ดังนั้น การบูรณาการระหว่างหลักนิติธรรมตะวันตก (western rule of law) กับหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness rule of *Dhosapit Rajadharma*) เพื่อพัฒนานวัตกรรมการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยบนพื้นฐานการปกครองตาม “หลักนิติธรรมไทย” (Thai rule of law governance) ได้

2. ประวัติวิวัฒนาการและองค์ประกอบของหลักนิติธรรมในประเทศไทย

ในรัชสมัยแห่งการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (absolute monarchy) พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ได้ทรงยึดถือปฏิบัติตามหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness rule of *Dhosapit Rajadharma*) ในการปกครองประเทศ ซึ่งมีบ่อเกิดมาจากธรรมะในพระพุทธศาสนา (Saunders and Hassall, 1997: 319) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ก็ได้ทรงยึดมั่นปฏิบัติตามหลักราชธรรม 10 แห่งทศพิธราชธรรม นับตั้งแต่วันที่พระองค์ได้ทรงขึ้นครองราชย์เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 ซึ่งได้ทรงประกาศในพระราชพิธีราชาภิเษกว่า “เราจะครองแผ่นดิน*โดยธรรม* เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” (“I will rule the land *righteously* for the benefit and happiness of the Siamese people”) โดยคำว่า “*โดยธรรม*” (“*righteously*”) พระองค์ทรงอ้างอิงถึงหลักราชธรรม 10 ของคุณธรรมในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงส่งเสริมคำสอนหลักราชธรรมของพระมหากษัตริย์ 10 ประการในการปกครองระบอบราชาธิปไตย ประกอบด้วย 1. ทาน (ทานํ) คือ การให้, 2. ศีล (สีลํ) คือ ความประพฤติที่ดีงาม ทั้งกาย วาจาและใจ, 3. บริจาค (ปริจาคํ) คือ การเสียสละความสุขสวนตนเพื่อความสุขส่วนรวม, 4. ความซื่อตรง (อาชฺชวํ) คือ การสุจริตต่อหน้าที่การงานของตน ต่อมิตรสหาย ต่อองค์กรหรือหลักการของตน, 5. ความอ่อนโยน (มทฺทวํ) คือ การมีอัธยาศัยอ่อนโยน, 6. ความเพียร (ตปํ) คือ ความเพียร, 7. ความไม่โกรธ (อกฺโกธํ) คือ การไม่แสดงอาการโกรธ, 8. ความไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) คือ การดำเนินชีวิตตามทางสายกลางที่สมดุลไม่เน้นประโยชน์ส่วนตนซึ่งนำไปสู่การแข่งขันแย่งชิงจนเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น, 9. ความอดทน (ขนฺติ) คือ การรักษาปกติภาวะของตนไว้ได้ ไม่ว่าจะถูกกระทบกระทั่งด้วยสิ่งอันเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่พึงปรารถนาก็ตาม มีความมั่นคงหนักแน่นไม่หวั่นไหว, 10.ความเที่ยงธรรม (อวิโรธนํ) คือ ความหนักแน่น ถือความถูกต้อง เที่ยงธรรมเป็นหลัก ตามหลักราชธรรม 10 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้ทรงยึดถือปฏิบัติหน้าที่ในพระราชฐานะองค์ประมุขแห่งรัฐ ทุกประการโดยมิได้บิดพลิ้วคลาดเคลื่อนออกจากหลักนิติธรรมตั้งแต่วันที่ทรงขึ้นครองราชย์จนถึงปัจจุบัน

ทศพิธราชธรรมหรือหลักราชธรรม 10 เป็นจริยวัตร 10 ประการที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือเป็นคุณธรรมประจำตนของผู้ปกครองบ้านเมือง ให้มีความเป็นไปโดยธรรมและยังประโยชน์สุขให้เกิดแก่ประชาชนจนเกิดความชื่นชมยินดี ซึ่งความจริงแล้วไม่ได้จำเพาะเจาะจงสำหรับพระเจ้าแผ่นดินหรือผู้ปกครองแผ่นดินเท่านั้น บุคคลธรรมดาที่เป็นผู้บริหารระดับสูงในทุกองค์กรก็พึงใช้หลักธรรมเหล่านี้ ดังนั้น ประเทศไทยจึงได้ยอมรับและยึดถือแนวความคิดตะวันตกว่าด้วยหลักนิติธรรมเป็นหลักกฎหมายทั่วไปที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรในการปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมมาตั้งแต่ยุคพัฒนาความเป็นสมัยใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (ธานินทร์ กรัยวิเชียร, 2554) ตราบจนถึงปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 3 วรรคหนึ่งว่า “อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติรัฐธรรมนูญนี้” และวรรคสองว่า “การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐต้องเป็นไปตาม*หลักนิติธรรม*” (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2556: 5) นอกจากนี้ หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ รัฐธรรมนูญฯ ยังได้บัญญัติไว้ในส่วนที่ 3 แนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน มาตรา 78 วรรคหกว่า “รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการบริหารราชการแผ่นดิน ดังต่อไปนี้ (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2556: 46-48)

(1) ……;

(6) ดำเนินการให้หน่วยงานทางกฎหมายที่มีหน้าที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานของรัฐตามกฎหมายและตรวจสอบการตรากฎหมายของรัฐ ดำเนินการอย่างเป็นอิสระ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปตาม*หลักนิติธรรม*”

(7) ……;

(8) ……”.

บทบัญญัติสองมาตราดังกล่าวข้างตนจึงได้พัฒนาหลักนิติธรรมในประเทศไทยจากกฎหมายจารีตประเพณีที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรมาเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจนยิ่งขึ้น องค์กรรัฐทุกองค์กรซึ่งใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการในการบริหารราชการแผ่นดินและระบบราชการที่ให้ให้บริการสาธารณะทุกหน่วยงานจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ตาม*หลักนิติธรรม*ที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญดังกล่าว

อย่างไรก็ดี แม้ว่ามีความเห็นทางวิชาการและการตีความของคำนิยาม แนวความคิด หลักการและองค์ประกอบที่แตกต่างหลากหลายกันในประเทศต่างๆ ทั่วโลก จิตวิญญาณแห่งหลักนิติธรรม (The rule of law’s spirit) จะต้องตั้งอยู่บนหลักการเดียวกันในการจำกัดอำนาจรัฐเพื่อพิทักษ์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรรัฐทุกองค์กรจะต้องดำเนินการภายใต้กฎหมายซึ่งไม่สามารถละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ได้รับหลักประกันไว้ในบทบัญญัติ หมวด 3 สิทธิเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ถ้ากฎหมายนั้นละเมิดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน กฎหมายหมายนั้นย่อมขัดหรือแย้งต่อบทบัญญัติ มาตรา 6 ที่ว่า “รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้” (สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ, 2556: 5) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาขอบเขตทางกฎหมายของหลักนิติธรรมและการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรรัฐทุกองค์กรให้เป็นไปตามหลักนิติธรรมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมเพื่อนำไปสู่ข้อยุติในการ

สร้างความปรองดองสมาฉันท์ตามแนวทางวิถีพุทธให้บังเกิดขึ้นในสังคมไทยที่พัฒนาสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยในอนาคตได้

องค์ประกอบสำคัญของหลักนิติธรรมและหลักราชธรรมที่บูรณาการร่วมกันเข้ากับหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness rule of *Dhosapit Rajadharma*) ในการปกครองประเทศ สามารถใช้เป็นหลักการพื้นฐานที่สอดคล้องกับกลไกการปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางวิถีพุทธในสังคมไทยที่พัฒนาสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้ ประกอบด้วย การเข้าถึงกฎหมายโดยเสมอภาคและทั่วถึงกัน การใช้บังคับกฎหมายโดยปราศจากดุลพินิจตามอำเภอใจ ความเสมอภาคเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย การควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ การพิทักษ์คุ้มครองสิทธิมนุษยชน การระงับกรณีพิพาทโดยกฎหมาย การถูกพิจารณาพิพากษาอย่างเป็นธรรมโดยศาลอิสระ และการเคารพปฏิบัติตามหลักนิติธรรมในระเบียบสากลโลก (Bingham, 2011: 37-132) หลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญและกระบวนการยุติธรรมทางปกครอง โดยเคารพหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หลักการแบ่งแยกการใช้อำนาจรัฐ หลักการประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน หลักไม่มีกฎหมายไม่มีอำนาจ และหลักความเป็นอิสระของผู้พิพากษา/ตุลาการ ส่วนในทางกระบวนการยุติธรรมทางอาญาก็จะต้องยึดถือปฏิบัติตามหลักกฎหมายต้องบังคับใช้เป็นการทั่วไป หลักไม่มีกฎหมายไม่มีโทษ หลักกฎหมายกำหนดโทษทางอาญาต้องไม่มีผลย้อนหลัง หลักสันนิษฐานผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ และหลักไม่ยกเว้นความผิดที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (สุรพล ศรีวิทยา, 2557: 156-165) ดังนั้นองค์ประกอบหลักนิติธรรมทั้งหมดนั้นอยู่ภายใต้หลักการสูงสุดเดียวกันคือหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness rule of *Dhosapit Rajadharma*) นั่นเอง

3. การสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางวิถีพุทธในสังคมไทย

โดยอาศัยหลักนิติธรรมและหลักราชธรรมที่บูรณาการร่วมกันเข้ากับหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness rule of *Dhosapit Rajadharma*) ในการปกครองประเทศดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยก็จะสามารถแสวงหาหลักการและกลไกการปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางวิถีพุทธในสังคมไทยที่จะนำไปสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้เป็นผลสำเร็จ เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสันติภาพที่มีหลักธรรมแห่งทางสายกลางในการสร้างความปรองดองสมานฉันท์เพื่อหยุดยั้งการใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมและสร้างประชาธิปไตยให้กลับคืนมาในสังคมไทยอีกครั้งหนึ่งได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมี**หลักสาราณียธรรม 6** คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งและเป็นเหตุแห่งความระลึกถึงกันและกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคีอันเป็นหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี (peaceful co-existence) 6 ข้อ ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อสร้างความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยได้ (กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557: 28; ท่านคมสรณ์–พระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย, 2557) ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกับหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness

rule of *Dhosapit Rajadharma*) ในการปกครองประเทศที่เกิดขึ้นจากบูรณาการหลักนิติธรรมและหลักราชธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ดังนี้

3.1 *เมตตามโนกรรม* เป็นความรู้สึกในจิตใจที่มีแต่ความคิดดีๆ การมองกันในเรื่องดี มีความหวังดี ปรารถนาดี รักและเมตตาต่อกัน คิดในสิ่งที่สร้างสรรค์ มองด้านบวกต่อกัน ไม่มีความอิจฉาริษยา ไม่คิดอคติลำเอียง ก่อความพยาบาท สร้างความโกรธแค้นเคืองกัน ให้โอกาสและให้อภัยต่อกันทุกเรื่องไม่ว่าจะหนักเบาแค่ไหน ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขและเข้าใจผู้อื่น ไม่เอาความรู้สึกนึกคิดของตนเป็นใหญ่ มีน้ำใจต่อบุคคลอื่น เมตตามโนกรรมนี้รวมถึงความอดทนอดกลั้นต่อความอาฆาตมาดร้ายบุคคลอื่นที่มีต่อตนเองด้วย

3.2 *เมตตาวจีกรรม* เพื่อใช้คำพูดออกมาแต่คำพูดที่ดีงาม ด้วยความรักปรารถนาดี รู้จักพูดให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่ต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวังหรือความเศร้าหมอง ไม่พูดจาซ้ำเติมกันถากถางในยามที่มีใคร โดยเฉพาะคู่อริ ฝ่ายตรงข้ามต้องหกล้มลง ไม่นินทาว่าร้ายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แนะนำในสิ่งที่ดีและมีประโยชน์ พูดด้วยความจริงใจต่อบุคคลอื่น ไม่พูดส่อเสียดบุคคลอื่นให้เกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ ไม่ดูถูกคนที่ด้อยกว่าตนเองและไม่พูดให้คนอื่นเกิดความเข้าใจผิดจนทะเลาะกัน พูดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์อย่างเดียวเท่านั้น

3.3 *เมตตากายกรรม* เพื่อทำแต่ในสิ่งที่เป็นความดีต่อกัน ช่วยเหลือส่งเสริมกันด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนรังแกกัน ไม่ทำร้ายให้ได้รับความทุกขเวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกัน มีความเสียสละต่อผู้อื่น ช่วยเหลือขวนขวายการงานในสิ่งที่ตนเองสามารถกระทำได้ มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นทุกเรื่อง รู้จักปกป้องช่วยเหลือบุคคลอื่นเมื่อประสบภัย ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม สำรวมระวังในอกุศลกรรมความไม่ดีทางกาย และไม่ใช้กำลังเบียดเบียนผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เดือดร้อนไม่ว่าด้วยวิธีการใดๆ

3.4 *สาธารณโภคี* เพื่อให้รู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และมีความเสมอภาคต่อกัน เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ รู้จักแบ่งปัน บริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ผู้ด้อยโอกาสในสังคม เสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เพื่อความผาสุกของคนหมู่มากในประเทศ

3.5 *สีลสามัญญตา* เพื่อการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆ อย่างเดียวกันอย่างเคร่งครัด เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจของตนข่มเหงรังแกผู้อื่น ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆ ทั้งปวง มีความเคารพต่อกฎหมาย ระเบียบวินัย มีความเกรงอกเกรงใจและให้เกียรติต่อกัน ไม่ทำกระทำการล่วงละเมิดสิทธิอันเป็นของผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดๆ ก็ตาม

3.6. *ทิฏฐิสามัญญตา* เพื่อให้มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองที่ต่างกลับมาให้ตรงกันด้วยการยอมรับในเหตุผล พูดจาหาข้อสรุปตรงกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนจุดต่างไม่ถือเอาความคิดของตนเป็นใหญ่แต่เพียงฝ่ายเดียว ยอมรับฟังความคิดของผู้อื่นที่เป็นประโยชน์ต่อ

บ้านเมืองจะทำอะไรก็ควรปรึกษาหารือผู้ที่อยู่ร่วมกันใช้เหตุและผลร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมอย่างแท้จริง

นอกจากหลักสาราณียธรรม 6 เป็นแนวทางวิถีพุทธปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของเราทั้งหลายให้เกิดความสามัคคีปรองดองสมานฉันท์ เกิดความรักใคร่กลมเกลียวต่อกัน ยังมีหลักธรรมที่สามารถใช้เป็นแนวทางสร้างความปรองดองสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยได้ คือ **หลักสังคหวัตถุธรรม 4** ประกอบด้วย *ทาน* (การให้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันช่วยเหลือกัน) *ปิยวาจา* (วาจาอันเป็นที่รักดูดดื่มน้ำใจ ซาบซึ้งใจ) *อัตถจริยา* (การประพฤติประโยชน์ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์) *สมานัตตตา* (การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย) (กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2557: 26) และ**หลักพรหมวิหาร 4** ประกอบด้วย *เมตตา* (ความรักปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข) *กรุณา* (ความสงสาร คิดช่วยพ้นทุกข์) *มุทิตา* (ความยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข) *อุเบกขา* (ความวางใจเป็นกลางดำรงอยู่ในธรรม) ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักราชธรรมและหลักนิติธรรม เนื่องจากหลักพรหมวิหาร 4 นี้จะช่วยให้มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราชั่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พร้อมที่จะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม (พระธรรมปิฎก, ป.อ.ปยุตโต, 2554: 124) จะคืนมาซึ่งความสุขมาสู่สังคมไทยเราอย่างแท้จริงได้

4. บทสรุป

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมที่สืบเนื่องมาเป็นเวลานานในประเทศไทยจนถึงปัจจุบันนั้น มีสาเหตุสำคัญเกิดจากปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองกับปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันที่ร่วมมือกันสามฝ่ายคือนักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจการเมือง ซึ่งแก่งแย่งอำนาจและผลประโยชน์โดยใช้ประชาชนเป็นเครื่องมือสนับสนับสนุนแต่ละฝ่าย จนกระทั่งลุกลามกลายเป็นความขัดแย้งทางสังคมและความแตกแยกในมวลหมู่ประชาชนที่ยากต่อการเยียวยาแก้ไข เนื่องจากระบบนิติรัฐและหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ซึ่งเป็นเสาหลักที่สำคัญของระบอบประชาธิปไตย (Democracy) และการพิทักษ์สิทธิมนุษยชน (Human Rights) ได้ถูกทำลายลง ดังนั้น การสร้างความปรองดองสมานฉันท์เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมดังกล่าวได้ ทุกฝ่ายจะต้องพยายามฟื้นฟูสถาปนาระบบนิติรัฐและหลักนิติธรรมให้ฟื้นกลับคืนขึ้นมาใหม่พร้อมกับระบอบประชาธิปไตยและการพิทักษ์สิทธิมนุษยชนเพื่อให้หลักนิติธรรมได้พิทักษ์คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่ขัดแย้งกันโดยการปุกปั่นของนักการเมืองและพรรคการเมืองทุกพรรคที่ทุจริตคอร์รัปชันร่วมกับข้าราชการและนักธุรกิจการเมือง หนทางเดียวที่เหลืออยู่ขณะนี้ คือ นวัตกรรมการสถาปนากลไกสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยแนวทางพุทธวิถีในสังคมไทยบนพื้นฐานของหลักนิติธรรมกับหลักราชธรรมที่บูรณาการร่วมกันเข้ากับหลักความซื่อตรงเที่ยงธรรมแห่งทศพิธราชธรรม (righteousness rule of *Dhosapit Rajadharma*) ในการปกครองประเทศให้กลับคืนสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2557). **แนวทางการดำเนินงานการสร้างความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชาติด้วยมิติศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม.

จรัญ ภักดีธนากุล. (2556). “หลักนิติธรรมในบริบทของศาลรัฐธรรมนูญ”. ใน**นักกฎหมายกับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย.** กรุงเทพมหานคร: คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ท่านคมสรณ์–พระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย. (2557). **หลักปฏิบัติเพื่อปรองดองสมานฉันท์ในพุทธศาสนา.** ใน **OK NATION** วันพฤหัสบดีที่ 24 กรกฎาคม 2557 สืบค้นเมื่อวันที่ 5 มกราคม 2558 จาก www.oknation.net/blog/mylifeandwork/2014/07/24/entry-1.

พระธรรมปิฎก, ป.อ.ปยุตโต. (2554). **หนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธธรรม.

สถาบันพระปกเกล้า. (2555). **รายงานวิจัยการสร้างความปรองดองแห่งชาติ.** เสนอต่อคณะกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติ สภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2556). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550** (แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2554). พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.

สุรพล ศรีวิทยา. (2557). **รายงานการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรภาครัฐตามหลักนิติธรรมภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

Armed Forces Information Office. (1991). **Democracy in Thailand.** Bangkok : Supreme Command Headquarters.

Bingham, Tom. (2011). **The Rule of Law.** (2nd ed.) London : Penguin Books.

Black, H.C. (1991). **Black’s Law Dictionary.** (6th ed.) St. Paul Minn : West Publishing, 1986.

Blaustein, A.P. and G.H. Franz. (2009). **Parliaments of the World.** (2nd ed.) New York : Oceana Publications.

Blaustein, A.P. and G.H. Franz. (1990). **Constitutions of the Countries of the World.** New York : Oceana Publications.

Carré de Malberg, René. (1962). **Contribution à la Théorie Générale de l’État** : Tome I. Paris : Sirey, 1920 : CNRS (réimpression).

Chen, Albert H.Y. (2014). **Constitutionalism in Asia in the Early Twenty-First Century.** Cambridge : Cambridge University Press.

Collin, P.H.(1988). **Dictionary of Government and Politics.** Middlesex : Peter Collin Publishing.

Constitutional Court.(2008). **Text of the Constitution of the Kingdom of Thailand, B.E. 2007.** Bangkok : P. Press Co, Ltd.

Cough, J.W. (1955). **Fundamental Law in English Constitutional History.** London : Oxford University Press.

Dicey, Albert V. (1959). **Introduction to the Study of the Law of the Constitution.** London : MacMillan.

Dotan, Voav. (2014). **Lawyering for the Rule of Law: Government Lawyers and the Rise of Judicial Power in Israel.** New York : Cambridge University Press.

James C. Foster and Susan M. Leeson. (1998). Constitutional Law: Cases in Context, Volume II Civil Rights and Civil Liberties.

Loughlin, Martin. (1992). **Public Law and Political Theory.** New York : Oxford University Press.

O'Donoghue, Aoife. (2014). **Constitutionalism in Global Constitutionalisation.** Cambridge : Cambridge University Press.

Saunders, Cheryl and Hassall, Graham. (1997). **Asia-Pacific Constitutional Yearbook.** Centre for Comparative Constitutional Studies, University of Melbourne.

Supreme Court of the United States. (2014). **Milestone Cases in Supreme Court History : History and Government.** Washington, DC: Supreme Court, WWW.info please.com.

Tamanaha, Brian (2011). **The Concise Guide of the Rule of Law : History, Politics, Theory.** Cambridge : Cambridge University Press,

Thanin Kraivichien. (2009). **The Rule of Law.** (2nd ed.) Bangkok : Thana Press, Co. Ltd.

Tomkins, Adam. (2003). **Public Law.** New York : Oxford University Press.

Troper, Michel. (2003). **Obedience and Obligation in the Rechtsstaat : Democracy and the Rule of Law.** Cambridge : Cambridge University Press.

Vile, M.J.C. (1967). **Constitutionalism and the Separation of Powers.** Oxford : Clarendon Press.

Zoller, Elisabeth. (2008). **Introduction to Public Law: A Comparative Study.** Leiden, The Netherlands : Martius Nijhoff Publishers.

สันติวิถีพุทธแห่งสยาม ในการสร้างความปรองดอง

Siam Buddhist Peace Approach to Reconciliation

พระวินัยธรอเนก เตชวโร
Phrawinaithorn-a-nek Techawaro
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

สันติวิถีแห่งสยามในวรรณคดีเช่นเรื่อง เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนมีคุณค่าทางวรรณคดีในด้านต่างๆ ทั้งในเนื้อหาสาระของเรื่องโดยตรง และคุณค่าซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ความนึกคิด ค่านิยม และสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยโดยทั่วไปในอดีต ดังนั้นการวิเคราะห์ วิถีพุทธเรื่องนี้ จึงกล่าวถึงลักษณะสังคม ค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏในอดีตโดยใช้วิชาสังคมวิทยาเข้าช่วยในการศึกษาและกล่าวถึงการปกครอง และความสำคัญของพุทธศาสนาในสังคมไทยในอดีตด้วย หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกอยู่ในวรรณคดีมีอยู่มากมาย แต่คำสอนที่สำคัญที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและนำไปปฏิบัติในวิถีชีวิตจริงก็คือเรื่องกรรมและไตรลักษณ์ โดยมีความเชื่อว่า การเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายในสังสารวัฏ เป็นไปด้วยอำนาจกรรม วิถีชีวิตของมนุษย์และสรรพสัตว์ในโลกนี้จะต้องดำเนินไปตามหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตนที่ไม่สามารถจะบังคับได้ หลักดังกล่าวสามารถนำมาสร้างความปรองดองในสังคมโลกได้แบบไตรลักษณ์

คำสำคัญ : สันติวิถีแห่งสยาม, ทรรศนะพระพุทธศาสนา, การสร้างความปรองดอง

Abstract

Buddhist peace approach in Thai literature, tale of Khun Chang and Khun Phaen, Thai verse recital “sepha” appraised literature values in terms of various aspects such as contents and Thais’ common way of life, thoughts, values and the condition of living in the past. Therefore, Buddhist peace approaches for the analytical study described the structure of society and social values appearing in the story by applying the concepts of sociology including government administration, the importance of Buddhism in Thai society in the past.

The Buddhist Dhamma as karm (deed) and tilakkhana (three common characteristics) are important, wel-known and accepted principles. It believes that transmigration of soul of human being and creatures is a result of power of karm (deed). The way of life of human being and creatures in the world conduct as tilakkahan comprise of anicca- impermanence, dukkaha-suffering, and anattaa- not-self or insubstantiality leading to reconciliation in the social world.

Key words : Siam Peace Approach, Buddhist concepts, reconciliation

1. บทนำ

วิถีพุทธ เป็นแนวทางแห่งการยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและเป็นแนวทางหนึ่งในหลายๆ แนวทางที่อธิบายถึงเป้าหมายที่สูงที่สุดของชีวิตมนุษย์ และกระบวนการในการเดินทางไปสู่เป้าหมายนั้น โดยมีสาระสำคัญที่ว่ามนุษย์ทุกคนไม่มีการจำกัดเพศ วรรณะ ผิว เชื้อชาติ ฐานะ ระดับการศึกษา สามารถพัฒนาตัวเองไปสู่สภาวะวิถีพุทธชีวิตที่ดีได้ ซึ่งสภาวะนี้ในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สภาวะนิพพาน หรือ สภาวะของความเป็นพุทธะ สภาวะของความเป็นพุทธะ (Buddhahood) นี้ที่จริงแล้ว มีอยู่แล้วภายในมนุษย์ทุกคน ดังนั้นมนุษย์จึงไม่สามารถจะแสวงหาสภาวะที่ดีที่สุดหรือความสุขที่แท้จริงของชีวิตจากวัตถุหรือจากสถานที่อื่นใดได้ มนุษย์จะต้องย้อนกลับมาแสวงหาสภาวะที่ดีที่สุดนี้ภายในตัวเอง หัวใจของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องของธรรมชาติของมนุษย์เอง ผู้ใดที่เข้าใจกฎธรรมชาติของมนุษย์และปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับกฎของธรรมชาตินี้ก็แสดงว่าผู้นั้นเข้าใจธรรมะ เข้าใจหัวใจของพระพุทธศาสนา และสามารถพัฒนาตัวเองไปสู่สภาวะที่ดีที่สุดของชีวิตได้

2. สันติวิถีแห่งสยาม

เหตุผลที่ช่วยอธิบายเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในสังคมไทยสมัยขุนช้างขุนแผนที่สำคัญอย่างยิ่งประการหนึ่งคือ ปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีส่วนกำหนดลักษณะสังคมไทย นายลาลูแบร์ ได้กล่าวถึงอุปนิสัยของชาวไทยสมัยอยุธยาโดยทั่วไปว่า

> ชาวสยามเป็นคนดี โดยเหตุที่ความอยู่ดีกินดีของชาวสยามขึ้นอยู่กับราคาอันย่อมเยาของสรรพสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพ และโดยเหตุที่ศีลธรรมจรรยาอันดีย่อมรักษาไว้ได้ง่ายในการใช้ชีวิตด้วยการสันโดษ (คือยินดีเฉพาะในสิ่งที่มีอยู่หรือพอใจเท่าที่มีอยู่ตามฐานะของตน)... ชาวสยามที่มีฐานะสูงกว่าราษฎรสามัญเล็กน้อย จะไม่ทำตัวให้นิยมความมึนเมา ถือว่าการดื่มเหล้านั้นเป็นสิ่งที่น่าละอายอย่างยิ่ง...การลอบกระทำชู้ ผิดเมียเขาไม่ค่อยมีในประเทศสยาม... (ลาลูแบร, 2510 : 326)

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา (วิถีพุทธ) ซึ่งพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยเข้าใจซาบซึ้งดี คือ การละเว้นความชั่ว การพฤติกรรมแต่ความดี และการทำใจให้บริสุทธิ์ เช่น วิถีชีวิตแห่งความปรองดองในขุนช้างขุนแผน ดังนี้

สันติวิถีพุทธแห่งความปรองดองในขุนช้างขุนแผนมีอิทธิพลต่อความนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสังคมไทย ที่สำคัญที่สุดแบ่งได้เป็นสามประการคือ

ประการที่ 1 ความสงบสุข คำสอนของพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์นั้นได้เน้นในเรื่องการแสวงหาความสงบทางจิตใจและการดับกิเลสทั้งหลาย เช่น นิรามิสสุข (สุขไม่อิงอามิส), สุขไม่ต้องอาศัยเหยื่อล่อ, สุขปลอดโปร่งเพราะใจสงบหรือได้รู้แจ้งตามความเป็นจริง

ประการที่ 2 คือกฎแห่งกรรม วัฏฏสงสาร กล่าวคือ เป็นสาระที่แสดงถึงเหตุและผลคนไทยในสังคมสมัยก่อน มักมีความเชื่อในเรื่อง “กรรมเก่า” หรือเนื่องด้วยหลักธรรม “วัฏฏสงสาร” ในพระพุทธศาสนาเพื่อไม่ให้คิดโกรธกัน ทำร้ายกัน หันมาปรองดองอยู่อย่างน้องพี่

ประการที่ 3 พุทธปรัชญาแห่งความปรองดอง เกี่ยวกับความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ในแง่นี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาก ทุกสิ่งย่อมมีความผันแปรอยู่เสมอ ฉะนั้นพระพุทธศาสนาในวิถีพุทธจึงสอนให้บุคคลคลายจากความยึดมั่นถือมั่นในสรรพสิ่งทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดเลยที่คงทนถาวร ทุกขัง คือ ทุกสิ่งเป็นทุกข์ มีการเกิดแล้วทรงตัวอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แล้วแตกดับทำให้เกิดทุกข์ อนัตตา คือความปราศจากเจ้าของตัวตน พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยส่งเสริมเอกลักษณ์ของสังคมไทยให้เด่นชัดขึ้น

ในบทขับเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน กวีได้แสดงแนวคิดและอิทธิพลของพุทธปรัชญาไว้หลายแห่ง ถึงแม้ว่าวรรณคดีเรื่องนี้ จะมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับกิเลสตามโลกีย์วิสัยของมนุษย์ปุถุชน แต่บทบาทพฤติกรรม

ของตัวละครในเรื่องมีขอบเขตกว้างขวางเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ มากมาย ย้อนสันติวิถีชาวสยามได้หลายแง่มุม เพื่อสร้างความปรองดอง เป็นตัวอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดีที่สุดในด้านการประกอบคุณความดี ทำบุญกุศลจนมีชื่อเสียงเลื่องลือในความดีนั้นปรากฏไปทุกทิศ ขุนแผนซึ่งไม่เคยรู้จักพระพิจิตรเป็นส่วนตัว ได้ยินแต่เพียงคำเล่าลือก็ยังเกิดความศรัทธา และยึดเป็นที่พึ่ง เมื่อขุนแผนและนางวันทองตกทุกข์ได้ยาก

ได้ยินข่าวเล่าลือออกชื่อมา ว่าพระพิจิตรบุษบานั้นใจดี
ใครขัดสนจนไปก็ได้พึ่ง ถ้าโทษถึงชีวิตจะเป็นผี
ท่านก็มักเมตตาปราณี อันตัวพี่กับเจ้าจะเข้าไป

(กรมศิลปากร, 2513 : 465)

ความหวังและความศรัทธาของขุนแผนสำเร็จตามที่ขุนแผนตั้งใจไว้ เพราะพระพิจิตรและนางบุษบาเป็นผู้ตั้งอยู่ในธรรม ประกอบกิจกุศลกรรม ตามคติทางพระพุทธศาสนา ความมีเมตตากรุณาเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้จิตสำนึก (Subconscious) ของคนไทยในสมัยนั้นส่วนมาก

ครานั้นพระพิจิตรบุษบา เห็นหญิงชายเข้ามาวันทาอยู่
ชะรอยคนต่างเมืองชำเรืองดู จะใคร่รู้ซักถามเนื้อความไป

(กรมศิลปากร, 2513 : 466)

เมื่อได้ทราบความจริงแล้ว ด้วยความเป็นผู้มีอัธยาศัยและมีใจกรุณา จึงเป็นเครื่องผูกใจขุนแผนและนางวันทองให้เกิดความซาบซึ้งในพระคุณนั้นและมีความกตัญญู กวีได้บรรยายลักษณะอาการของผู้ใหญ่ชาวไทยสมัยนั้นว่ามีวิธีแสดงออกซึ่งความมีเมตตาต่อผู้น้อยและผู้ตกทุกข์ได้ยากอย่างไร

เรียกข้าให้เอาม้าไปผูกถือ จูงมือขึ้นจวนทั้งเมียผัว
ฟังคำพ่อว่าเจ้าอย่ากลัว ดีชั่วไว้พ่อจะผ่อนปรน
ว่าพลางทางสั่งพวกบ่าวข้า ให้จัดหาสำรับอยู่สับสน

(กรมศิลปากร, 2513 : 467)

ถึงแม้ว่าตัวละครในวรรณคดีไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนจะเข้ามามีส่วนร่วมในปัญหาต่างๆ และมีความเห็นขัดแย้งกันอย่างที่สุด เช่น ขุนแผนกับขุนช้าง หรือความไม่พอใจ ความเกลียดชังระหว่างนางวันทองและนางลาวทอง หรืออคติที่นางทองประศรีมีต่อนางวันทอง แต่เมื่อมีเหตุการณ์จำเป็นในภาวะคับขันชาวไทยส่วนมากซึ่งมีความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอยู่ในใจก็มักจะยกโทษให้อภัยแก่กันได้เสมอ ไม่จองเวรอาฆาตกันอีกต่อไป กวีได้แสดงทัศนะทางพระพุทธศาสนาตามแนวทางสันติวิถีพุทธแห่งความปรองดองให้เห็นอย่างเด่นชัด

3. วิถีชีวิตทัศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ทัศนะด้านคติธรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นถึงแนวนิยมในการเสนอปรัชญา ศาสนาอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจภายในของผู้แต่ง เพื่อต้องการนำเสนอให้ผู้อ่านได้ทราบวัตถุประสงค์นั้นๆ

ค่านิยมของคนไทยในสมัยโบราณนั้น จะเกี่ยวพันกับศาสนาตลอดเวลาเนื่องจากประชาชนนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก และถือหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินวิถีชีวิตตามแนวทางวิถีพุทธ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น จัดแบ่งได้เป็น 2 ภาค คือ ภาคธรรมะ คือข้อปฏิบัติเพื่อปรับปรุงจิตใจของตนให้ดีขึ้น กับภาควินัยคือกฎที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้หรือแสดงไว้สำหรับปกครองพุทธศาสนิกชน คำสอนทั้งสองภาครวมกันมีจำนวนถึง 84, 000 ข้อ ที่เรียกว่าธรรมขันธ์ จึงกล่าวได้ว่าหลักธรรมของพระพุทธเจ้านั้นมีหลักละเอียดอ่อนมากนัก แต่ก็ยังมีผู้กล่าวว่าหัวใจของพระพุทธศาสนาคือ อริยสัจ 4 ประการ อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค

อย่างไรก็ตามชาวไทยโดยทั่วไปมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือที่มีคำกล่าวโดยทั่วไปว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นว่าคนทุกคนนั้นมีชะตากรรมขึ้นอยู่กับการกระทำของตนเองหรือที่เรียกกันว่าหลักแห่งธรรม คนที่ทำดีแล้วย่อมจะต้องได้รับผลดี แต่คนที่ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว คนเราประสบเคราะห์กรรมหรือได้ดีเพราะกรรมในอดีตชาติที่ตนทำ ไม่ใช่เทวดาดลบันดาล และหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ชาวไทยยึดมั่นกันมานานก็คือเรื่องไตรลักษณ์ อันได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

เมื่อพิจารณาทัศนะเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาพบว่าเรื่องจะสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนาตลอดทั้งเรื่อง เช่น การไม่พยาบาท การบวชเรียน ความเชื่อในเรื่องกรรมเก่า และความไม่เที่ยงแท้ของชีวิต จากความเชื่อดังกล่าวนี้ ทำให้เกิดค่านิยมว่าหากบุตรชายได้บวชเรียน จะได้บุญกุศลมาถึงบิดามารดา ซึ่งจะได้เกาะชายผ้าเหลืองลูกขึ้นสวรรค์ เช่นเดียวกับนางทองประศรีที่ต้องการจะให้พลายแก้วบวชก่อนที่จะแต่งงาน

บวชก่อนเถิดอย่าเพ่อมีเมียเลย แม่จะได้ชมเชยชายจีวร
พ่อเจ้าเขาก็ตายไปนานแล้ว ลูกแก้วจงโปรดแกเสียก่อน
บวชสักสองพรรษาอย่าอาวรณ์ สึกมาแม่จะผ่อนให้มีเมีย

(กรมศิลปากร, 2513 : 151)

กวีส่วนมากเป็นพุทธศาสนิกชน ดังนั้นปรัชญาทางพระพุทธศาสนา ความเชื่อ เรื่องบาปบุญและกรรมเวรจึงปรากฏในวรรณคดีเป็นส่วนมาก จึงจะเห็นได้ว่า สังคมที่นับถือพุทธศาสนาและมีความเลื่อมใสศรัทธา จะเชื่อในเรื่องบุญกรรม โดยเชื่อว่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับชีวิต ก็เนื่องมาจากผลบุญและเมื่อสิ้นผลบุญก็จะต้องรับกรรมทุกคนไป ซึ่งเป็นสัจจะธรรมของชีวิตว่าชีวิตของมนุษย์เป็นอนิจจัง มีความไม่เที่ยงแท้ผันแปรอยู่เสมอ ซึ่งเกิดจากผลของกรรมที่แต่ละคนได้กระทำมา

เกิดเป็นมนุษย์ปุถุชน	ความทุกข์มิได้พ้นจนสักหน้า
สุดแท้แต่กรรมที่ทำมา	ถึงเวลาสิ้นสุขก็ทุกข์ไป

(กรมศิลปากร, 2513 : 718)

จากการศึกษาเรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญาและศาสนาจะเห็นได้ว่า ผู้แต่งได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของศาสนา ที่เกี่ยวพันกับสันติวิถีชีวิตแห่งความปรองดอง กลยุทธ์ชาวสยามใช้วัดในพระพุทธศาสนาได้เป็นศูนย์กลางของสังคม ที่คนสังคมต่างก็คิดและปรารถนาในสิ่งเดียวกัน ความเชื่อในกฎแห่งกรรม หรือวัฏฏสงสารจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่งทางพุทธศาสนา ชาวไทยส่วนมากต่างก็เข้าใจและซาบซึ้งในหลักธรรมข้อนั้นเป็นอย่างดี และความเชื่อเหล่านี้ก็ยังปรากฏอยู่ในกลุ่มชาวไทยในปัจจุบัน

วิถีชีวิตในไตรภูมิพระร่วง (สมัยพระยาลิไท)

เนื้อเรื่องในเตภูมิกถา ทรงไว้ซึ่งคุณค่าในด้านศาสนาและวรรณคดี ได้วาดภาพโลกมนุษย์ นรก สวรรค์ไว้อย่างวิจิตรพิสดาร จูงใจให้คนทำดี เว้นการทำชั่ว วาดภาพนรกให้หวาดเสียว คนจะได้เกรงกลัวบาป ไม่อยากไปตกนรก พระมหาธรรมราชาลิไท ทรงประมวลความรู้จากคัมภีร์ต่างๆมาไว้และทรงวาดภาพสวรรค์ให้เป็นสุขารมณ์ คนจะได้ทำบุญ เพื่อจะให้ไปขึ้นสวรรค์ นอกจากนั้นยังยกอุทาหรณ์เป็นนิทานบ้าง เป็นตำนานบ้าง ประกอบไว้ในหลายเรื่อง ปรากฏว่ามีผู้นำความคิดจากเตภูมิกถาไปเขียนภาพไว้ตามศาลาวัด ทำให้คนเข้าใจง่ายเป็นการสอนศีลธรรมได้เป็นอย่างดี

สภาพสังคมของพญาลิไททรงต้องการบุคคลที่ดี ถ้าเป็นบุตรก็ต้องการให้เป็นอภิชาตบุตร คนที่ดีที่สมบูรณ์คือคนที่มีจริยธรรม คุณธรรม และมีมนุษยธรรมอันได้แก่เบญจศีล เบญจธรรม คือการประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549 : 40 - 42)

วิถีชีวิตในญาตัตถจริยา

ซึ่งหมายถึงการนำญาติเหล่านั้นออกจากห้วงเหวของความร้าวฉานว่า “เพราะเหตุใด พวกท่านจึงกระทำกรรมเห็นปานนี้ เมื่อเราไม่มีอยู่ ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตจักไหลนอง” พระดำรัสในนี้ทำให้เราเข้าใจถึงบรรยากาศในขณะนั้นว่า ทุกสิ่งเงียบสงัด ไม่มีเสียงโต้ตอบ หรือโต้แย้งใดๆ จากปากของกษัตริย์ทั้งหลาย ทุกคนยอมรับความเป็นจริงในข้อนี้เป็นอย่างดี และหลังจากนั้นพระองค์จึงได้นำเสนอแนวคิดเบื้องต้นว่า

> “ท่านทั้งหลายทำกรรมไม่สมควรแล้ว เป็นผู้มีเวรด้วยเวร 5 อยู่ เราไม่มีเวร ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความเดือดร้อนด้วยกิเลสอยู่ เราไม่มีความเดือดร้อนอยู่ ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความขวนขวายในกามคุณอยู่ เราไม่มีความขวนขวายอยู่”

พระดำรัสดังกล่าวนั้นดูประหนึ่งว่าจะทรงชี้ให้เห็นว่า ทำไม? กษัตริย์ทั้งหลายจึงดำรงชีวิตมิได้สอดคล้องกับแนวทางที่พระองค์กำลังแสดงให้เห็นอยู่ตลอดเวลา เพราะเหตุใด? กษัตริย์ เหล่านั้นจึงไม่นำแบบอย่าง หรือหลักการที่พระองค์มีอยู่ไปใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้แล้ว ยังมีหลักฐานทางคัมภีร์บางแห่งที่ชี้ให้เห็นถึงกลยุทธ์ที่พระพุทธเจ้าได้ปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของกษัตริย์ทั้งหลายด้วยแนวคิดที่สำคัญ และทรงคุณค่า 2 ขั้นตอน กล่าวคือ การนำเสนอหลักการที่จะทำให้ความทะเลาะเบาะแว้งของแคว้นทั้งสองสงบลง และการนำเสนอหลักการที่จะทำให้เกิดความสมานฉันท์ในหมู่ญาติ ซึ่งทั้งสองหลักการ หรือแนวคิดดังกล่าวนั้น มีแนวทางที่สำคัญดังนี้

1) ธรรมยุทธ์ “หยุดเพื่อรัก พักเพื่อฟัง” ซึ่งหลักการนี้ถือได้ว่าเป็นหลักที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ประดุจคำกล่าวที่ว่า “จะปลูกพืชต้องเตรียมดิน จะกินต้องเตรียมอาหาร” เพราะเป็น หลักการขั้นพื้นฐานที่ทำให้ทุกคนที่อยู่ในวังวนของความร้าวฉานได้สงบเงียบ เนื่องจากบรรยากาศของความสงบนั้นเป็นบรรยากาศที่เหมาะแก่การดำเนินกลยุทธ์ด้านอื่นๆ ต่อไปได้ ฉะนั้น กลยุทธ์ที่ถูกเลือกขึ้นมารับมือกับความวุ่นวาย เพื่อฉุดสัญชาตญาณของความเป็น “มนุษย์” กลับคืนมาก็คือ

(1) แนวคิดที่ว่าด้วย “การสลายความเป็นอัตตลักษณ์” เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาโดยรวมจาก “ผันทนชาดก” จะพบว่า พระพุทธเจ้าได้เปิดประเด็นสำคัญโดยมุ่งไปที่ปัญหาที่แท้จริงว่า “ดูก่อนมหาราชทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่า การหายใจคล่อง เพราะเหตุทะเลาะวิวาทกันไม่มีเลย ด้วยว่ารุกขเทวดาตนหนึ่งกับหมีตัวอาฆาตกัน เพราะเหตุทะเลาะวิวาทกัน เวรนั้นก็ติดตามอยู่ตลอดกัปป์ทั้งสิ้น” ประเด็นนี้เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับรุกขเทวดาและหมีซึ่งทะเลาะวิวาทกันครั้งแล้วครั้งเล่า แต่ในที่สุดไม้ตะคร้อที่รุกขเทวดาอาศัยอยู่ก็กลายเป็นล้อเกวียน โดยมีหนังหมีหุ้มล้อ และประเด็นที่ว่าด้วยการทะเลาะวิวาทกันในครั้งนี้มีแต่จะนำความทุกข์ร้อนลำเค็ญมาสู่บุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสิ่งที่ได้รับประโยชน์จากการทะเลาะวิวาทกันก็คือ “เอกลักษณ์ หรืออัตตาอันเป็นมายาของทั้งสองราชวงศ์” ซึ่งเป็นที่ตั้งของการดูหมิ่นเหยียดหยาม ในความเป็นจริงแล้ว ความเป็นอัตตลักษณ์เหล่านี้ไม่ได้มีอยู่จริง แต่ที่มีอยู่ก็เพราะ “อวิชชา” ที่เข้าไปปรุงแต่งสภาพจิตใจของมนุษย์ให้เกิดการยึดมั่นใน “อัตตลักษณ์” สิ่งที่น่าสนใจจากการเปิดประเด็นที่ว่าด้วยการนำเสนอกระบวนทัศน์ในครั้งนี้ พระองค์มิได้ตรัสถึงสาเหตุที่แท้จริงของความทะเลาะวิวาทกันแต่ประการใด แต่สาเหตุที่แท้จริงนั้น กลับถูกกล่าวถึงใน “อัตตทัณฑสูตร” ซึ่งเป็นพระสูตรสุดท้าย ของการนำเสนอกระบวนทัศน์ใหม่ของพระพุทธเจ้า

(2) แนวคิดที่ว่าด้วย “การกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีสติ” ใน “ทุททภชาดก” พระองค์ได้ ตอกย้ำเพื่อเป็นการต่อยอดจากแนวคิดตามที่ปรากฏในผันทนชาดกเอาไว้อย่างน่าสนใจว่า “ดูก่อนมหาราชทั้งหลาย เกิดมาเป็นคนไม่ควรหันไปตามเหตุที่ถึงของบุคคลอื่น (คือไม่ควรเก็บเอาเรื่องของคนอื่นมาคิด)” และเพื่อให้มองเห็นภาพที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น พระองค์จึงได้นำประเด็นเรื่อง “กระต่ายตื่นตูม” มาตรัสว่า กระต่ายตื่นตูมเพราะเสียงหล่นของลูกมะพร้าว การตื่นตูมของกระต่ายป่านั้น ได้ทำให้พวกสัตว์น้อยใหญ่อื่นๆ พลอยตกใจกลัวไปด้วย เพราะกระต่ายป่าได้ร้องว่า แผ่นดินจะถล่มแล้ว การยกประเด็นดังกล่าวมา

อ้างถึงก็เพื่อที่จะย้ำสอนกษัตริย์ทั้งหลายว่า “อย่าเป็นคนตื่นตูม” โดยการนำประเด็นที่คนอื่นกล่าวถึงมาสร้างมายาภาพให้แก่ตนเอง เพราะในขณะที่ทาสและกรรมกร อุปราช อำมาตย์และเสนาบดีพากันวุ่นวายกับข้อมูลที่ส่งต่อกันมาตามขั้นตอนนั้น กษัตริย์เมื่อได้รับการรายงานเรื่องราวที่เกิดขึ้น แทนที่จะพากันสงบ และกลั่นกรองข้อมูล พร้อมทั้งแสวงหาทางออกในเชิงสันติวิธี กลับไปหลงเชื่อ และคล้อยตามแหล่งข่าว จนทำให้เกิดความร้าวฉานในหมู่กษัตริย์จนอยากแก่การควบคุม

(3) แนวคิดที่ว่าด้วย “ชี้จุดอ่อนด้อยของการทะเลาะวิวาท” เมื่อวิเคราะห์จาก “ลฏุกิกชาดก” ทำให้เราได้เห็นแง่คิดที่พระองค์ได้นำมาเป็นฐานในการรองรับหลักการที่พระองค์ได้นำเสนอต่อกษัตริย์ในประเด็นนี้ก็คือ การชี้ให้กษัตริย์ได้มองเห็นถึงผลเสียของการทะเลาะวิวาทระหว่างกันและกัน เมื่อวิเคราะห์จากสถานการณ์ในบริบทนี้ทำให้ทราบชัดว่า พระองค์กำลังจะบอกว่า การที่จะเอาชนะซึ่งกันและกันนั้น กำลังจะมากหรือน้อยไม่ใช่ประเด็นสำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ “ปัญญา” เพราะเมื่อไดก็ตามหมู่มนุษย์ถูกเมฆหมอกแห่งอวิชชาครอบงำปัญญาแล้ว ปัญญาก็มิอาจที่จะส่องแสงได้ และทำให้เกิดความหายนะแก่ชีวิตของตนเองในที่สุด “ดูก่อนมหาราชทั้งหลาย บางคราวผู้ที่มีกำลังน้อยกว่าก็หาช่องทำลายผู้ที่มีกำลังมากได้ บางคราวผู้ที่มีกำลังมากก็ได้ช่องทำลายผู้ที่มีกำลังน้อยได้ แม้แต่นางนกไซ้ยังฆ่าพญาช้างตัวประเสริฐได้”

จากชุดความคิดทั้ง 3 ประเด็นดังที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้น ได้ทำให้หมู่กษัตริย์ได้สติ มองเห็นถึงผลเสียของการทะเลาะวิวาทซึ่งกันและกัน แต่ประเด็นที่น่าสนใจก็คือว่า การทะเลาะวิวาทในลักษณะดังกล่าว ต้องเป็นสถานการณ์ที่ค่อนข้างจะตึงเครียด และขยายวงกว้างอย่างมาก สิ่งที่สามารถยืนยันถึงข้อสมมติฐานดังกล่าวก็คือ การนำเสนอชุดความคิดชุดที่หนึ่งซึ่งมีทั้งสิ้น 3 แนวคิดหลักนั้น เป็นกลยุทธ์เพื่อ “ป้องกัน” มิให้ความร้าวฉานได้ขยายวงกว้าง ประดุจแพทย์ที่ให้ยาสลบแก่คนไข้ที่รอการผ่าตัด หากแต่สิ่งที่จะต้องดำเนินการต่อไปก็คือ การผ่าตัดเอานำเนื้อร้ายออกไปจากคนไข้ เพื่อให้อาการหายเป็นปรกติในลำดับต่อไป ประเด็นที่น่าตั้งคำถามก็คือ แนวคิดใดที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าได้ใช้เป็นหลักการเพื่อเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของกษัตริย์ทั้งหลาย

2) ยุทธการ “สามัคคีรวมชาติ พุทธศาสน์รวมใจ” หลักการนี้ถูกต่อยอดจากกลุ่มของชุดความคิดที่หนึ่ง ซึ่งชุดความคิดที่หนึ่งจะเป็นประดุจ “เครื่องมือประนีประนอม” (Compromise) แต่ชุดความคิดที่สองจะเป็นประดุจ “เครื่องมือแห่งการประสานสอดคล้อง” หรือ “ประสมกลมกลืน” (Harmonize) อันเป็นการสร้างความสมานฉันท์ที่ยั่งยืน (Sustainable Solidarity) ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นำเสนอทฤษฎีนี้เอาไว้ในเบื้องต้น ฉะนั้น หลักการในการสร้างความสมานฉันท์ที่ยั่งยืนนี้จึงประกอบไปด้วย “ธรรมยุทธ์” ที่สำคัญดังนี้

(1) ธรรมยุทธ์ที่ว่าด้วย “สามัคคีคือพลัง พังเพราะไร้สามัคคี” เมื่อวิเคราะห์ “รุกขธรรมชาดก” จะทำให้เราได้ทราบถึงพุทธประสงค์ที่จะนำเสนอประเด็นที่ว่าด้วยการสร้างความสมานฉันท์อย่างแจ่มชัด “มหาบพิตรทั้งหลาย ท่านทั้งหลายได้นามว่าเป็นญาติกัน ควรจะ สมัครสมานสามัคคีร่วมใจกัน เพราะว่า

เมื่อญาติทั้งหลายยังสามัคคีกันอยู่ หมู่ปัจจามิตร (ข้าศึก) ย่อมไม่มีโอกาส” การตรัสเช่นนี้ทำให้เราได้มองเห็นวิสัยทัศน์ของพระองค์ว่า การที่ญาติทะเลาะกันนั้น คนที่ได้ประโยชน์ในเชิงการเมือง การทหารก็คือ “ข้าศึก” ของแคว้นทั้งสองนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นศึกภายในอันได้แก่ “กิเลส” หรือศึกภายนอกซึ่งได้แก่ “การสู้รบทางทหาร” จะอย่างไรก็ตามที เพื่อให้ประเด็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น พระองค์จึงได้ยกต้นไม้มาเป็นฐานในการสนับสนุนแนวคิดของพระองค์ว่า “ลมพายุไม่สามารถที่จะทำลายป่ารังที่เกาะประสานกันอยู่เป็นกลุ่มเดียวกันได้ แต่ลมสามารถพัดพาต้นไม้ใหญ่ที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยวให้ล้มลงได้”

การนำเสนอแนวคิดดังกล่าว มีเป้าหมายเพื่อที่จะชี้ให้พระญาติของพระองค์ได้ประจักษ์แจ้งว่าควรจะดำเนินชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ (Unity) มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เป็นต้น เมื่อแคว้นทั้งสองแตกแยกกัน ผลเสียอย่างใหญ่หลวงที่จะเกิดขึ้นอย่างชัดเจนก็คือ ประเด็นที่ว่าด้วยการเจรจาต่อรองทั้งในแง่การเมืองระหว่างรัฐ ความเป็นหุ้นส่วนทางด้านเศรษฐกิจระหว่างรัฐทั้งสองก็จะขาดหายไป นอกจากนั้นผลเสียในเชิงนโยบายทางการทหารก็จะมีปัญหาเช่นเดียวกัน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า การที่รัฐทั้งสองมีความสัมพันธ์กันในมิติต่างๆ นั้น สิ่งที่เชื่อมโยงอย่างเห็นได้ชัดคือ “ความเป็นญาติ” หรือ “ความเป็นเอกภาพในแง่ของชาติพันธุ์” ฉะนั้น การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งจะรุกรานทางด้านการทหารก็จะทำให้ได้ยากยิ่งขึ้น เพราะว่าการรบกับรัฐหนึ่งก็เท่ากับรบกับสองรัฐ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงย้ำอยู่ตลอดเวลาของการไกล่เกลี่ยก็คือ “หากสามัคคีกันแล้ว หมู่ปัจจามิตรก็ทำอะไรไม่ได้”

(2) แนวคิดที่ว่าด้วย “รวมกันชีวิตยังอยู่ แยกหมู่ชีวิตจะมลาย” วัฏฏกชาดกได้ชี้ให้เราได้เห็นแนวคิดที่พระองค์ต้องการจะตอกย้ำให้พระญาติของพระองค์ได้มองเห็นถึงความหายนะที่จะเกิดขึ้น จากการแตกความสามัคคีกัน ในอีกมิติหนึ่ง สามัคคีจะกลายเป็นพลังอย่างมหาศาล “ดูก่อนมหาราชทั้งหลาย เมื่อฝูงนกกระจาบพร้อมเพรียงกันอยู่ นายพรานก็ไม่อาจหาช่องทำร้ายได้ ต่อเมื่อใดฝูงนกกระจาบเกิดการแก่งแย่งขึ้น เมื่อนั้น บุตรนายพรานคนหนึ่งจึงทำลายเอานกกระจาบเหล่านั้นไปเสีย ขึ้นชื่อว่า ความหายใจคล่องในการทะเลาะวิวาทย่อมไม่ดีเลย” คำตรัสในลักษณะนี้ ดูประหนึ่งพระองค์กำลังจะบอกพระญาติทั้งหลายว่า หากไม่ต้องการที่จะถูกจับ และถูกฆ่าตายเช่นฝูงนกกระจาบ ก็จงได้โปรดสมัครสมานสามัคคีกันเอาไว้

อุทาหรณ์เรื่อง “นกกระจาบ” แม้จะเป็นเพียงประเด็นที่ถูกนำเสนอขึ้นมาเพื่อปลุกกระแสความเป็น “ญาตินิยม” อันจะทำให้เกิดความเอกภาพของหมู่ญาติตามเป้าหมายที่พระองค์ได้วางเอาไว้ก่อนที่จะเสด็จมาโปรด แต่เพื่อให้ “ความสามัคคี” เกิดสภาวะ “กระชับ” มากยิ่งขึ้น “อัตตทัณฑสูตร” จึงได้ถูกพระพุทธเจ้านำเสนอเป็นประเด็นสุดท้าย พระสูตรนี้มีความสำคัญอย่างไร? พระองค์จึงได้หยิบขึ้นมานำเสนอเป็นพระสูตรที่ทำหน้าที่ประดุจ “บทสรุป” เพื่อหวังผลในเชิงของการเปิดตาในของพระญาติทั้งหลายได้สว่างไสวประดุจดวงประทีป

จากการศึกษาวิเคราะห์ “สารัตถะ” ตามที่ปรากฏในพระสูตรนี้ ทำให้พบประเด็นที่น่า สนสนใจหลายประการ เพราะเนื้อหาในพระสูตรนี้หลายจุดทำให้เราได้ทราบความจริงว่า แม้ว่ากษัตริย์จะปกปิดเหตุผลที่แท้จริงเกี่ยวกับที่มาของการร้าวฉาน ในขณะเดียวกัน พระองค์ก็มิได้เข้าไปแตะต้องเหตุผลในเชิงลึกเกี่ยวกับการทะเลาะกัน แต่สำหรับพระสูตรนี้ กลับมีเนื้อหามุ่งเน้นไปที่จุดซึ่งถือได้ว่าเป็น “หัวใจ” หรือ “รากเหง้า” ของความขัดแย้งดังจะเห็นได้จากพระดำรัสที่ว่า “ภัยเกิดแล้วแต่อาชญาของตน ท่านทั้งหลายจงเห็นคนทะเลาะกัน เราจักแสดงความสลดใจตามที่เราได้สลดมาแล้ว” เหตุการณ์เช่นใดที่ทำให้พระองค์บังเกิดความ “สลดใจ” มาแล้วในอดีต “เราได้เห็นหมู่สัตว์กำลังดิ้นรนอยู่ด้วย ‘ตัณหา และทิฐิ’ เหมือนเปล่าในอ่างน้ำน้อย ฉะนั้น ภัยได้เข้ามาถึงเราแล้ว เพราะได้เห็นคนทั้งหลายผู้ที่โกรธกันและกัน”

พระดำรัสดังกล่าวทำให้เราได้ประจักษ์ในบัดดลว่า พระองค์กำลังนำเสนอสาเหตุที่แท้จริงของความขัดแย้งที่ซ่อนเร่นอยู่ภายในใจของกษัตริย์ทั้งหลาย นั่นก็คือ “ตัณหา และทิฐิ” ซึ่งอาจจะรวม “มานะ” เข้าไว้ด้วย นอกจากนี้แล้ว พระองค์ยังได้ให้เหตุผลในเชิงลึกเช่นเดิมว่า “มุนีเป็นผู้มีสัจจะ ไม่คนอง ไม่มีมายา ละการเสียดสี เป็นผู้ไม่โกรธ พึงข้ามความโลภและความตระหนี่เสีย” การตรัสในประเด็นนี้กลับชี้เพิ่มเติมว่า นอกจากการกล้าที่จะยอมรับความจริง (สัจจะ) ที่เกี่ยวกับเรื่องที่มาของชาติพันธุ์ซึ่งเป็นประดุจมายาภาพแล้ว ก็ไม่ควรค่าที่จะไปโกรธ เสียดสีซึ่งกันและกัน นอกจากนั้น สิ่งที่ควรจะทำลายออกไปจากใจก็คือ ความโลภ และความตระหนี่เรื่องทรัพยากรน้ำ

ก่อนที่จะสรุปจบพระสูตรนี้ด้วยพระดำรัสที่น่าสนใจว่า “ธรรมชาติเครื่องปรุงแต่งอะไรๆ ย่อมไม่มีแก่ผู้ไม่หวั่นไหว ผู้รู้แล้ว... มุนีย่อมไม่กล่าวยกย่องตนในบุคคลที่เสมอกัน ผู้ต่ำกว่า ผู้สูงกว่า มุนีนั้นเป็นผู้สงบปราศจากความตระหนี่ ย่อมไม่ยึดมั่นถือมั่น...” การสรุปจบในลักษณะนี้สอดรับกับแง่มุมของ “สุนทรพจน์” ที่ทำให้ตาในของกษัตริย์ทั้งหลายถูกเปิดขึ้นมาโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการสิ้นสุดของความร้าวฉาน

แต่ถึงกระนั้น กษัตริย์ทั้งหลายได้แสดงความบริสุทธิ์ของตนเองด้วยการแสดงให้. พระพุทธเจ้าเห็นว่า ความร้าวฉานได้ยุติลงแล้ว ด้วยการถวายพระราชกุมารฝ่ายละ 250 พระองค์แด่พระพุทธเจ้า เพื่อให้พระองค์ประทานการบรรพชาอุปสมบท แม้ว่าพระราชกุมารบางพระองค์จะไม่ปรารถนาก็ตาม สุดท้ายแล้ว พระราชกุมารเหล่านั้นก็เป็นประดุจ “เครื่องหมาย” หรือ “สัญลักษณ์ ของความ “สมานฉันท์” ในทางการเมืองที่เกิดขึ้นในแคว้นทั้งสอง

จะอย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับขั้นตอนของการนำเสนอพระสูตรในบริบทต่างๆ ของพระพุทธเจ้า เนื่องจากพระอรรถกถาจารย์บางท่าน มองว่า พระสูตรแรกที่พระพุทธเจ้าทรงน้ำมาตรัสคือ “อัตตทัณฑสูตร” แต่ถึงกระนั้นก็มีพระอรรถกถาจารย์บางท่าน ชี้ให้เห็นว่า พระองค์ทรงเริ่มต้นด้วยการสนทนา และถามถึงที่มาของความขัดแย้งก่อน หลังจากนั้น จึงได้ตรัสชี้ให้เห็นถึงแง่มุมต่างๆ ที่ก่อให้เกิดผลกระทบในมิติต่างๆ อย่างเป็นระบบ เป็นขั้นเป็นตอนดังที่ได้นำเสนอแล้วในเบื้องต้น ก่อนที่จะสรุปจบด้วย “อัตตทัณฑสูตร”

แต่เมื่อวิเคราะห์บริบทต่างๆ เกี่ยวกับรูปแบบ และขั้นตอนในการ “เจรจาไกล่เกลี่ย” ของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์ต่างๆ แล้ว ไม่สามารถที่จะไปตัดสินในแง่ของความถูกผิดเกี่ยวกับขั้นตอนของการนำเสนอในแต่ละพระสูตรได้ แต่ประเด็นที่น่าสนใจก็คือเหตุผลที่ พระอรรถกถาจารย์แต่ละท่านได้ยกมาอ้างเพื่อสนับสนุนข้อสมมติฐานของท่านนั้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การให้ความสนใจ จะอย่างไรก็ตามประเด็นที่ต้องการที่จะนำเสนอนั้นชี้ให้เห็นกระบวนการแต่ละขั้นตอนในการนำเสนอแง่มุม “สันติวิถี” ของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

4. หลักคิดที่ควรเป็นฐานในการนำไปสู่การปรองดอง

1.หลักเกณฑ์ ชาวพุทธหมายถึง ศีล วินัย และข้อปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ต่อความงดงามของตนเอง (ศีล) อาจอธิบายความหมายถึงวินัย กฎ บัญญัติ หลักปฏิบัติ กฎหมาย ที่จะต้องเป็นหลักปฏิบัติสำหรับ “คนไทย” ทุกคนอย่างเสมอภาค เท่าเทียม มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติร่วมกัน ไม่เลือกปฏิบัติ มีมาตรฐานเดียว มุ่งหวังต่อผลเป็นความสงบสุข

2. หลักยุติธรรม ความสมดุล พอดี เท่าเทียม ที่ชาย หญิง เด็ก คนชรา และทุกคน สามารถเรียนรู้ เข้าถึง ปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาได้ พระพุทธศาสนาสอน “หลักความยุติธรรม” การจะปรองดอง จึงต้องคำนึงถึงความยุติธรรมเสมอกัน พอดี สมดุลเป็นเป้าหมายหลัก

3. หลักประโยชน์ (อัตถะ) พระพุทธศาสนามองหลักแห่งประโยชน์ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนเป็นอันมาก” ในทางกฎหมาย บ้านเมือง หรือการปรองดอง ให้มองประโยชน์ประเทศชาติ และคนส่วนใหญ่เป็นหลัก

4. หลักภราดรภาพ ความเป็นเอกภาพที่จะเกิดขึ้น ดังคำว่า “สมานฉันท์” ที่มาจากคำว่า “สํ-พร้อม ร่วม, มน ใจ, ฉนฺท ความพึงพอใจ” อาจสรุปว่าพฤติกรรมใด จะก่อให้เกิดคำว่า “ปรองดอง” ได้ต้องการจากความพร้อมใจต่อกันบนฐานความเสมอภาค เอกภาพ ไม่ได้จำกัดเพียงเพราะใคร กลุ่มใคร พวกใคร เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดว่า เด็ก สตรี คนชรา ผู้หญิง ผู้ชาย หรือคนที่แห่งใดก็ช่างสามารถเข้าถึงธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธศาสนาได้ทั้งสิ้น

จึงเกิดผลเป็นการปรองดองตามแนวพุทธธรรมอย่างแท้จริง ดังคำที่ว่า “คิดชัด หลักปฏิบัติถูกทางที่จะเดินไปข้างหน้าคงงดงาม ก้าวไปอย่างถูกต้อง ถูกใจ ถูกหลักการและถูกสถานการณ์ ความปรองดองย่อมเป็นผล” ดังแผนภาพ

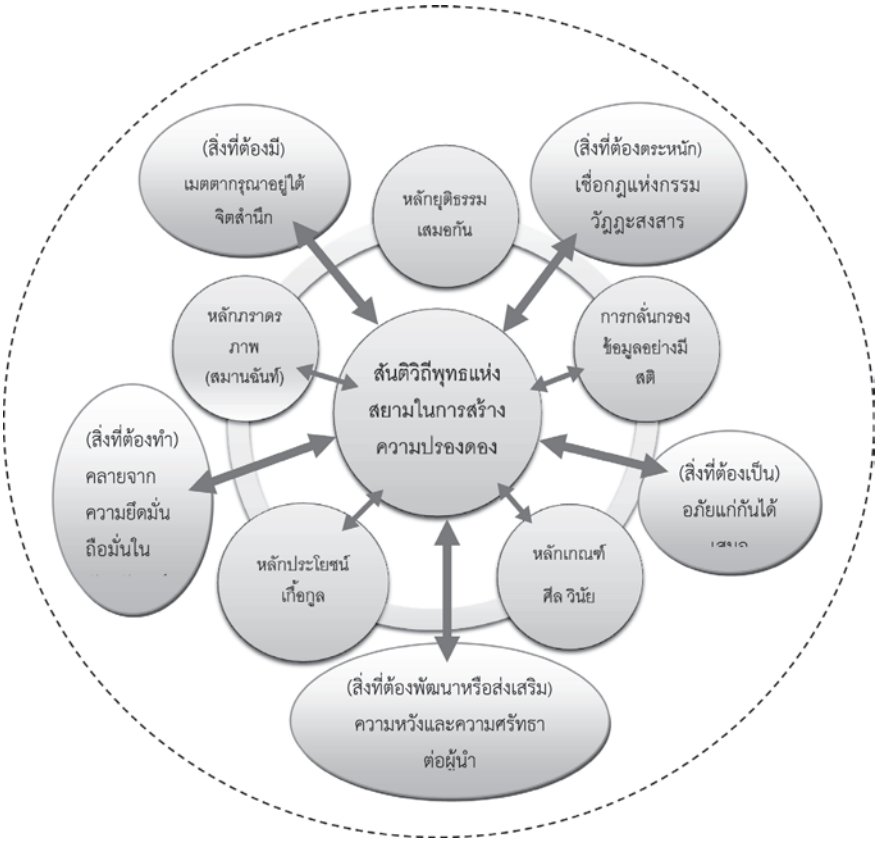

5. บทสรุป

สันติวิถีพุทธแห่งความปรองดองในขุนช้างขุนแผนมีอิทธิพลต่อความนึกคิดและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสังคมไทย ที่สำคัญที่สุดแบ่งได้เป็นสามประการคือ

ประการที่ 1 ความสงบสุข คำสอนของพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับจิตใจของมนุษย์นั้นได้เน้นในเรื่องการแสวงหาความสงบทางจิตใจและการดับกิเลสทั้งหลาย

ประการที่ 2 คือกฎแห่งกรรม วัฏฏสงสาร กล่าวคือ เป็นสาระที่แสดงถึงเหตุและผลคนไทยในสังคมสมัยก่อน มักมีความเชื่อในเรื่อง “กรรมเก่า” หรือเนื่องด้วยหลักธรรม “วัฏฏสงสาร” ในพระพุทธศาสนาเพื่อไม่ให้คิดโกรธกัน ทำร้ายกัน หันมาปรองดองอยู่อย่างน้องพี่

ประการที่ 3 พุทธปรัชญาแห่งความปรองดอง เกี่ยวกับความไม่เที่ยงแท้แน่นอนแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก ในแง่นี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาก ทุกสิ่งย่อมมีความผันแปรอยู่เสมอ และสันติวิถีชีวิตแห่งสยามยังใช้แนวคิดหลักที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1) สิ่งที่ต้องมี คือมีเมตตากรุณาอยู่ใต้จิตสำนึก (Subconscious) 2) สิ่งที่ต้องตระหนัก คือเชื่อในกฎแห่งกรรม วัฏฏะสงสาร 3) สิ่งที่ต้องทำ คือคลาย

จากความยึดมั่นในอัตตลักษณ์ 4) สิ่งที่ต้องเป็น คือให้อภัยแก่กันได้ 5) สิ่งที่ต้องพัฒนาหรือส่งเสริม คือ ความหวังและความศรัทธาต่อผู้นำ

บทความนี้สร้างให้มี หลักเกณฑ์คือ ศีล วินัย หลักยุติธรรมเสมอกัน หลักประโยชน์เกื้อกูลกัน หลักภราดรภาพ คือสมานฉันท์ และหลักสติช่วยกลั่นกรองข้อมูลข่าวสาร จึงเกิดสันติวิถีพุทธแห่งสยามในการสร้างความปรองดอง

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2513). **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน** ฉบับหอสมุดแห่งชาติ. พระนคร : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

กรมศิลปากร. (2505). **ขุนช้างขุนแผน**. พระนคร : องค์การค้าของคุรุสภา.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2533). **ท้าทายทางเลือก: ความรุนแรง และการไม่ใช่ความรุนแรง**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2542). **มองสันติภาพโลก ผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **สลายความขัดแย้ง**. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). **สันติภาพเกิดจากอิสรภาพและความสุข.** กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). **การศึกษาเพื่อสันติภาพ.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

Francis A. Beer. (1981). **Peace Again War: The Ecology of Intrenational Violence**. San Francisco: W.H. Freeman and Company.

การบริหารความขัดแย้งในองค์กรด้วยพุทธวิธี
Conflict Management in the organization by Buddhist ways

ดร.พิเชฐ ทั่งโต
Dr. Phichet Thangto
อาจารย์ประจำ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

องค์การและความขัดแย้งในองค์การเป็นสิ่งคู่กัน ด้วยเหตุผลว่าสิ่งเหล่านี้เป็นวิถีแห่งธรรมชาติที่เกิดจากมนุษย์ขาดความเข้าใจ (หลง) มีพฤติกรรมของความมักได้ ใฝ่เอาเกินกว่าความจำเป็นและพอดี (โลภ) จนส่งผลเป็นความขัดกัน (โกรธ) และขัดแย้งรุนแรงไปในที่สุด จากเหตุแห่งความไม่เข้าใจและมักได้ จึงกลายเป็นความขัดแย้ง วิถีพุทธกำหนดให้วางท่าทีใหม่ โดยแสดงออกต่อความขัดแย้งในองค์การอย่างเข้าใจ (ปัญญา) และวางท่าที (สติ) อย่างเหมาะสม ด้วยลักษณะแบบชาวพุทธ รวมทั้งไปพัฒนาภาระงานให้เป็นงาน ไปสู่เป้าหมายและเจตจำนงขององค์การได้

คำสำคัญ : องค์การ, ความขัดแย้ง, พุทธวิธี

Abstract

Organization and conflict in the organization is offering. The main are twin because reason of the man being lack of understanding the nature it has the greedy behavior and create the conflict (angry). by reason of not understanding. It become a confliction, Buddhist designated place is new. By focusing on the ultimate goal Is to

determine the posture of expression to the conflict in the organization understand (intelligence) and the attitude (conscious) with appropriate Buddhist posture. As well as to develop into a full workload. To the goals and intent of the organization.

Keywords : Organization, conflict, Buddhist Ways

1. บทนำ

ความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นในทุกบริบท นับตั้งแต่บุคคลกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม องค์การ ประเทศชาติ และในความขัดแย้งเหล่านี้ เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ทั้งในส่วนชาติพันธุ์ ภาษา วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ตั้งแต่ขนาดเล็กไปจนกระทั่งขนาดใหญ่ และในความขัดแย้งเหล่านี้ได้มีหลักการ วิธีการ ของนักสันติศึกษา นักเจรจา และอีกหลายบทบาทได้เสนอแนวทางในการสลาย ลดความขัดแย้งในระดับต่างๆ เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกัน หรือการประสานร่วมกันอย่างสันติภายใต้ความแตกต่างในทางศาสนาพุทธ มีหลักการแนวคิดในการยุติหรือแก้ปัญหาความขัดแย้ง มีกรณีตัวอย่างของการพยายามเข้าไปยุติความรุนแรงที่จะเกิดขึ้น ทำให้ความรุนแรงคลายตัว หรือมีท่าทีผ่อนปรนออกไป

2. ความขัดแย้ง นัยแห่งการขัดกัน

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม เมื่อมาอยู่ร่วมกันด้วยเหตุผลที่หลากหลาย อาทิ **(ก)** ต้องรักษาตัวรอด ทั้งมีการร่วมกลุ่มกันต่อสู้กับเผ่าพันธุ์อื่น เพื่อปกป้องรักษาเผ่าพันธุ์ตัวเอง **(ข)** รวมกลุ่ม ใช้แรงงาน รวมกลุ่มในแบบที่คนเดียวทำไม่ได้ เช่น การล่าสัตว์ใหญ่เป็นอาหาร การก่อสร้างในชุมชน เช่น สะพานข้ามแม่น้ำ กำแพง หรือรั้วป้องกันสัตว์ร้าย หรือมนุษย์ต่างเผ่า **(ค)** เงื่อนไขทางจิตวิทยาที่มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกัน เพื่อให้เกิดความอุ่นใจ ครอบครัว เป็นเครือญาติ จนกลายเป็นชุมชน หมู่กลุ่ม และสังคม (ศ. ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, :2553)

แต่เมื่อมนุษย์อยู่กันเป็นกลุ่ม ท่ามกลางทรัพยากรที่จำกัด การแย่งชิง แก่งแย่ง แข่งขัน เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ความขัดแย้งของมนุษย์จึงมีที่มาใน 4 แนวคิด คือ **(ก)** ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การแบ่งอาหารที่ได้จากการไล่ล่า ใครควรจะได้สัดส่วนเท่าไหร่ มากน้อยเพียงใด จะมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ซึ่งในเบื้องต้นก็มักจะตัดสินกันโดยใช้พละกำลัง ผู้แข็งแรงที่สุดจะได้จำนวนอาหารมากที่สุด **(ข)** ผลประโยชน์ในสถานะทางสังคม ในสังคมมนุษย์จะมีความแตกต่างกันในเรื่องเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้ซึ่งอยู่ในฐานะได้เปรียบก็จะตั้งตนเองเป็นผู้อยู่ในฐานะสูงกว่า มีโอกาสได้อาศัยอยู่ในถ้ำที่ใหญ่โตกว่าและสะดวกสบายกว่า เป็นต้น **(ค)** ผลประโยชน์ในเรื่องอำนาจ ใครเป็นผู้มีอำนาจในการจัดการกับทรัพยากร ใครเป็น

ผู้มีอำนาจในการตั้งกฎเกณฑ์ต่างๆ ขึ้นมา อันนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ **(ง)** ความขัดแย้งในเชิงนามธรรม อุดมคติ ความเชื่อ เช่น อุดมคติทางการเมือง ความเชื่อ ศาสนา เป็นต้น (ศ. ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, :2553)

เมื่อมนุษย์มีความขัดแย้งตามที่กล่าวมา จึงพยายามหาวิธีที่จะยุติ ความขัดแย้ง ที่เกิดขึ้น หลักฐานในประวัติศาสตร์พบว่าเบื้องต้น มนุษย์อาจจะใช้กำลังเข้าต่อสู้กัน ฝ่ายชนะก็จะเป็นผู้กุมอำนาจและเริ่มจัดกฎเกณฑ์ต่างๆ เกี่ยวกับตัวแปร 4 ตัวที่กล่าวมาเบื้องต้น กลุ่มบุคคลซึ่งส่วนใหญ่จะมีหัวหน้าที่แข็งแรงที่สุดซึ่งเป็นผู้นำนั้นจะเป็นคณะบุคคลที่จัดระเบียบสังคมขึ้น อันรวมไปถึงการจัดแจงถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สถานะทางสังคม การแจกแจงเรื่องอำนาจ รวมตลอดทั้งการกำหนดค่านิยมที่สมาชิกทุกคนจะถือตาม ทันทีที่ปรากฏการณ์เช่นนี้เกิดขึ้น นั่นคือ การเกิดขึ้นของสิ่งที่เรียกว่า รัฐ (state) อันหมายถึงระเบียบการเมือง (political order) ที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นเสาหลักของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคม

3. ผลเสียของความขัดแย้ง

ความเป็นเอกภาพในงาน หรือความเป็นกลุ่มก้อนภายในองค์การ ย่อมมีความหมายเป็นเอกภาพ ในทางกลับกันความไร้เอกภาพ ก็เป็นผลตรงข้ามและมีผลเป็นความขัดแย้งในองค์กรด้วยเช่นกัน โดยในความไร้เอกภาพเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อองค์การ สังคม และประเทศชาติอย่างสำคัญดังกรณีปรากฏเป็นหลักฐานอยู่เนืองๆ ส่วนในพุทธศาสนา ก็มีหลักการแนวคิดที่เสนอให้เห็นความสำคัญถึงความเป็นเอกภาพ ที่ปรากฏเป็น หมวดคำที่ว่า **"สังฆะ"** อันหมายถึง **"หมู่คณะ"** และเมื่อมาอยู่รวมกันเป็นหมู่กลุ่ม แล้ว คำว่าเอกภาพ ที่อาจหมายถึง **"สามัคคี"** ย่อมเป็นเป้าหมายและสาระสำคัญขององค์การ ดังแนวคิดว่า **"พระธรรมวินัย"** เพื่อทุกคน แปลง่ายๆ คือมนุษย์ขัดแย้งกันได้ แต่หลักการต้องไม่เป็นสาเหตุของการขัดแย้งต่อหมู่คณะ หลักการจึงต้องออกแบบมาเพื่อเป็นหลักปฏิบัติของทุกคน ผู้บวชเมื่อมาอยู่ในธรรมวินัยนี้แล้วจัดเป็นสงฆ์สาวกผู้รู้ธรรม สอดรับกับแนวคิด **"ความสุขจากความไม่ขัดแย้ง"** ที่ว่า **"สุขา สังฆัสสะ สามัคคี"** ความสามัคคี นำมาซึ่งความสงบสุขของหมู่คณะ ชุดคำ แนวคิดเหล่านี้ก่อให้เกิดการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบ และเป็นความสำเร็จขององค์การ มีกรณีตัวอย่างความขัดแย้งที่นำไปสู่ความเสียหายต่อชีวิต ทรัพย์สิน เผ่าพันธุ์ ซึ่งไม่เฉพาะแต่องค์การใดองค์การหนึ่ง แม้องค์การคณะสงฆ์ก็ตาม กรณีพระเทวทัต ทำสังฆเภท (พระไตรปิฎกเล่ม 7 : วินัยปิฎก) ทำให้องค์การสงฆ์แตกแยกดังปรากฏเป็นหลักฐานในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีกรณีเหตุความขัดแย้งที่พอจำแนกได้ คือ (ก) ความขัดแย้งในเรื่องความเชื่อ อาจหมายถึง ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรม (ข) ความขัดแย้งในเรื่องพฤติกรรม หมายถึง พฤติกรรมในการทำงาน วัฒนธรรมองค์การ หรืออื่นๆ ที่เป็นเหตุของข้อขัดแย้งในการกระทำ หรือไม่กระทำ ต่อภาระงาน (ค) ความขัดแย้งในเรื่องชาติ กำเนิด เผ่าพันธุ์ พื้นฐานความเชื่อ วัฒนธรรม ที่อาจหมายถึง พื้นถิ่นของการเกิด การศึกษา ชื่อชั้นของสถานศึกษา พื้นฐานความเชื่อ วิถีวัฒนธรรมประเพณีในเชิงบุคคล หรือความแตกต่างระหว่างศาสนาและการถือปฏิบัติ

ที่แตกต่าง อาจเป็นสาเหตุของความขัดแย้งในองค์การ จนทำให้ความขัดแย้งเพิ่มทวีขึ้น จนกลายเป็นผลเสียต่อองค์การ ดังนั้นประวัติศาสตร์บันทึกไว้เป็นข้อเท็จจริงทางสังคมว่า ความไร้ซึ่งเอกภาพ ความแตกแยก กลายเป็นผลเสียต่อองค์การ ตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงประเทศชาติ ดังกรณีความแตกสามัคคีทำให้อยุธยาต้องเสียกรุง (*ศรีศักร วัลลิโภดม* : 2553.) ความไร้เอกภาพของการทำงานของบริษัท Apple ทำให้ต้องปิดตัวและเปลี่ยนผู้บริหาร (Deutschman, Alan : 2001) การขาดเอกภาพทำให้ เกิดความเสียหาย เกิดความขัดแย้งทั้งระดับบุคคล ภาระงานและองค์การ ทั้งการบริหารจัดการภายในและความสัมพันธ์กับองค์การภายนอกด้วยเช่นกัน มีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับข้อดีและข้อเสียขององค์การ ที่พอจำแนกได้ ตามตารางดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบข้อดี หรือข้อเสียของความขัดแย้งต่อการบริหารงานภายในองค์การ (ที่มา /ดัดแปลง : รศ. สุพานี สฤษฎ์วานิช, พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิด และทฤษฎี, (กรุงเทพมหานคร: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549). หน้า 331)

ข้อเสียของความขัดแย้ง	ข้อดีของความขัดแย้ง
1. ขาดการยอมรับ ขาดความไว้วางใจ ไม่เคารพกัน มีทัศนคติเชิงลบกับฝ่ายตรงกันข้าม 2. ขาดความร่วมมือในการทำงาน เกิดการต่อต้านไม่ยอมรับกัน 3. ขาดความคิดริเริ่ม ทำเฉพาะที่ถูกสั่ง เพราะมีทัศนะคติที่จะไม่ร่วมมือ ไม่ช่วยเหลือกัน 4. มุ่งเอาชนะกัน โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะตามมา ซึ่งจะเป็นปัญหาที่รุนแรงสำหรับตัวบุคคลและองค์การ 5. การสื่อสารถูกบิดเบือน หรือปิดบังซ่อนเร้นข้อมูลไม่ให้อีกฝ่ายได้รับทราบ 6. เกิดความเครียด และเฉื่อยชา ไม่อยากคิด ไม่อยากทำ 7. ประสิทธิภาพการทำงานลดลง ทุ่มเททำงานน้อยลง 8. ทำลายความสามัคคี เพราะจะไม่ร่วมมือ ไม่รักกัน ไม่ชอบหน้ากัน ไม่พูดคุยกัน 9. เป็นอุปสรรคต่อกระบวนการตัดสินใจ เพราะจะใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล และมีข้อมูลที่เป็นลบ และมีอคติในการตัดสินใจด้วย 10. ถ้าอยู่ในองค์การต่อไปไม่ได้ก็จะมีการสูญเสียกำลังคนเกิดขึ้น	1. ความขัดแย้งกับกลุ่มอื่น ทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม 2. ถ้าเป็นความขัดแย้งที่ไม่รุ่นแรง แล้วมีการแสดงความเห็นออกมา จะทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นในกลุ่มมากขึ้น 3. ความขัดแย้งกันอาจช่วยให้ความสัมพันธ์คงอยู่ต่อไป 4. ป้องกันไม่ให้องค์การหยุดอยู่กับที่หรือเฉื่อยชา เพราะมีคนอื่นคิดเห็นแตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงโดยทำให้บุคคล และองค์การเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม 5. ทำให้ปัญหาต่างๆ กระจ่างชัดขึ้น เพราะมีการพูดอภิปรายให้เข้าใจกันมากขึ้น 6. กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาข้อมูลใหม่ๆ วิธีการแก้ปัญหาใหม่ๆ 7. ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ทำให้มีความรอบคอบ มีความคิดริเริ่มใหม่ๆ เกิดขึ้น

นอกเหนือจากผลเสียแล้วยังมีผลดีของความขัดแย้ง มีผู้ได้ทำการศึกษาไว้ตามตารางซึ่งนำมาอธิบายขยายความได้ว่า (ก) ทำให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม เมื่อความขัดแย้งนั้นเป็นการขัดแย้งภายใต้ความแตกต่างของแต่ละกลุ่ม (ข) ถ้าเป็นความขัดแย้งที่ไม่รุ่นแรง แล้วมีการแสดงความเห็นออกมา จะทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็นในกลุ่มมากขึ้น (ค) ความขัดแย้งกันอาจช่วยให้ความสัมพันธ์คงอยู่ต่อไป (ง) ป้องกันไม่ให้องค์การหยุดอยู่กับที่หรือเฉื่อยชา เพราะมีคนอื่นคิดเห็นแตกต่างไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงโดยทำให้บุคคล และองค์การเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม (จ) ทำให้ปัญหาต่างๆ กระจ่างชัดขึ้น เพราะมีการพูดอภิปรายให้เข้าใจกันมากขึ้น (ฉ) กระตุ้นให้เกิดการแสวงหาข้อมูลใหม่ๆ วิธีการแก้ปัญหาใหม่ๆ (ช) ความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ทำให้มีความรอบคอบ มีการระดมความคิดอย่างระมัดระวังและเป็นเอกภาพ

ดังนั้นความขัดแย้งอาจเป็นได้ทั้งความเสื่อม และแรงขับเคลื่อนในการบริหารจัดการภายในองค์การ ทำให้เกิดการแข่งขัน เพื่อสร้างงาน เป็นความสามัคคีภาพ เอกภาพ และ/หรือการพัฒนาองค์การไปภายใต้การ “แข่ง” ถ้าผู้บริหารสามารถที่จะบริหารจัดการได้ แต่ในทางกลับกันถ้าไม่สามารถบริหารได้อาจกลายเป็นความเสื่อมสะสมที่พอกอยู่ในตัวองค์การเองและล่มสลายไปในที่สุดก็ได้

4. ความขัดแย้งภายในองค์การ

แนวคิดความขัดแย้งเป็นศาสตร์หนึ่งๆ ที่ต้องมีการเข้าไปแก้ไข หรือการกระทำให้ลุล่วงหรือก้าวผ่านความขัดแย้งไปสู่ความไม่ขัดแย้ง ในกรณีต่างๆ

1. ความขัดแย้งในเรื่องวิธีการทำงาน หมายถึง การบริหารจัดการ อุดมคติ เจตจำนง หรือเงื่อนไขของงานอันเกี่ยวกับเนื่องกับภาระงาน ด้วยประสบการณ์ที่แตกต่าง อายุงานที่แตกต่าง ความเฉื่อยในการทำงาน สิ่งที่ชี้ชัดและสามารถทำให้เห็นได้ก็คือ ทำอย่างไรถึงจะให้งานกลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์การ โดยมีเป้าหมายร่วม และมีผลเบื้องปลายเป็นความสำเร็จร่วมกัน

2. ความขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ รายได้ หมายถึง ผลที่ได้จากงานหรือตำแหน่งงานนั้น ฐานเงินเดือน โบนัส และอื่นๆ ในรูปของผลได้ ล้วนเป็นเหตุนำไปสู่ความขัดแย้ง ผลประโยชน์ที่เป็นชื่นชมยกย่อง และให้ตำแหน่งสำคัญในงาน หรือสูงขึ้น ล้วนเป็นสาเหตุนำไปสู่ความขัดแย้งในองค์การได้ทั้งสิ้น

3. ความขัดแย้งในพฤติกรรมการทำงาน หมายถึง บุคลิก วิธีการ แนวคิดในการทำงานของคนแต่ละคน ช้า เร็ว คล่อง ฉับไว ก้าวหน้า ย่อมแตกต่างกัน ยังรวมไปถึงพฤติกรรม บุคลิกลักษณะ และวัฒนธรรมองค์การ ที่ส่งผลให้มองเป้าหมายต่างกัน เพราะประสบการณ์ต่างกัน ย่อมจะมีผลต่อการทำงานหรือปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การ และภาพลักษณ์เหล่านี้นัยหนึ่งเป็นความขัดแย้งของสมาชิกในองค์การด้วยเช่นกัน

4. ความขัดแย้งทางความรู้สึก ต่องาน ภาระงาน และสมาชิกในองค์การ หมายถึง เมื่อทำงานกันแล้ว ความเป็นจริงในการปฏิบัติงาน กับความรู้สึกของการปฏิบัติงานหรือไม่ปฏิบัติงานมันแตกต่างกัน กล่าวคือ ทฤษฎี กับการปฏิบัติจริง ภาพจริง กับภาพจำ และสิ่งที่คาดหวังมันต่างกัน โดยสิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลต่อความรู้สึก ความศรัทธาต่อผู้นำองค์การ หรือสมาชิกในองค์การ จนส่งผลให้เกิดผลดี หรือผลเสียต่อองค์การโดยตรงก็มี เช่น เจ้านายที่ให้ความเป็นธรรม เสมอต้นเสมอปลาย ย่อมมีผลต่อความเชื่อและยอมตามต่อการปฏิบัติงาน แต่ในเวลาเดียวกัน ผู้นำ และผู้ตามที่เล่นพรรค เล่นพวก ก็ย่อมทำให้งานเดินเป็นส่วนๆ หรืออาจไม่เดิน หรือไม่ขับเคลื่อนเลย สภาพการณ์เหล่านี้มีผลเป็นอารมณ์ความรู้สึก แรงจูงใจ หรือตรงกันข้ามทันทีด้วยเช่นกัน และเงื่อนไขเหล่านี้ จึงนำไปสู่การสร้างอารมณ์แห่งความขัดแย้งที่จะยอมตาม หรือขัดขืนต่อด้าน และไม่ยอมตามในที่สุดด้วยเช่นกัน

พฤติกรรมความขัดแย้งมีหลายกรณี แต่ในบทความนี้นำเสนอเพียงเท่านี้เพื่อสะท้อนย้อนกลับไปสู่หลักคิดทางพระพุทธศาสนาว่า จะมีแนวคิด พฤติกรรมหรือหลักคิดอันใด ที่จะนำไปสู่การลดข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นในองค์การได้

5. พุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งภายในองค์กร

พฤติกรรมความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ในทุกองค์กร ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์ แต่ท่านมีหลักการให้มองปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็นเพียงเครื่องมือหรือกลไก ที่จะนำไปสู่การกระทำที่ให้เกิดการขับเคลื่อนก้าวไปข้างหน้า ผ่านความไม่ขัดแย้งไม่รุนแรง ได้คือ

1. **ความขัดแย้งเป็นวิถีธรรมชาติ** หมายถึง พระพุทธศาสนาได้สะท้อนหลักการและวิธีคิดไว้อย่างชัดเจนว่า พฤติกรรมความขัดแย้ง มันคือปรากฏการณ์ของความเป็นจริง ที่จะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวม เป็นธรรมชาติของมันเช่นนั้นเอง ความโกรธนั้นมี แต่ความโกรธที่ดีต้องรู้จักควบคุมหรือจัดการให้มีผลในทางบวก

พระพรหมบัณฑิตท่านให้ทัศนะเกี่ยวกับความโกรธ และผลของความโกรธไว้ว่า **"ความโกรธขัดเคืองใจ เพราะไม่ได้ดังปรารถนากลายเป็นความอาฆาตพยาบาท จำพิฆาตเพื่อนรักให้ตักษัย ผลประโยชน์ขัดกันก็บรรลัย ตายเสียได้ข้างหนึ่งถึงจะดี" (**พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2555 : 26**)** นัยหนึ่งอาจอธิบายได้ว่า "ความโกรธ" เป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ ที่ในทางพุทธศาสนาให้รู้จักควบคุม ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรงจากความโกรธนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสเป็นแนวคิดเป็นพุทธพจน์ไว้ว่า **"อุปปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ ฐิตา วา สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา"** เป็นต้น แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย พระตถาคตเจ้าทั้งหลาย จะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ธาตุนั้นคือธรรมฐิติ (ความดำรงอยู่ตามธรรมชาติ) ธรรมนิยาม(กฎธรรมชาติ) อิทัปปัจจยตา (ภาวะที่สรรพสิ่งเกิดดับตามเหตุตามปัจจัย) ก็ยังมีอยู่ พระตถาคตเจ้าย่อมตรัสรู้ทั่วถึงซึ่งธาตุอันนั้นแล้วบอก แสดงบัญญัติ แต่งตั้ง

เปิดเผย จำแนก ทำให้เข้าใจง่าย” (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2555 : 26) ข้อความแนวคิดต้องการยืนยันว่าเมื่อถึงที่สุดความโกรธ หรือข้อขัดแย้งในองค์การเป็นสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เพราะมันมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ แต่เมื่อมีข้อขัดแย้ง แล้วจะทำอย่างไร

การควบคุม ป้องกัน และไม่ให้มันเกิดเป็นเป้าหมายของการพัฒนาตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนา จนกระทั่งกลายเป็นสงบ ไม่ขัดแย้ง และสันติในการใช้ชีวิตดังพุทธพจน์ที่ว่า **“นตฺถิ สนฺติ ปรํ สุขํ”** ที่แปลว่า **“นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”** (ขุ.ธ. (บาลี) 25/205/137) และจะเป็นประโยชน์สำหรับองค์การและการบริหารองค์การ

ความโลภนำมาซึ่งความโกรธ ความไม่เข้าใจอย่างถูกต้อง (หลง) เป็นสาเหตุนำมาซึ่งความโกรธ ความไม่พอใจ และในความโกรธ ก็นำมาซึ่งความรุนแรง **“ผลได้”** ที่มีคนนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้นกลายเป็นการเสียประโยชน์ของ **“เดียรถีร์”** นำไปสู่การว่าจ้าง **“นางสุนทรี”** ให้สร้างสถานการณ์ พร้อมฆ่านางสุนทรีหมกไว้ในวัด แล้วใส่ความว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจากวัดแห่งนี้ เป็นผู้ฆ่านาง (ขุ.อุ.(ไทย) 25/38/246-250/สุนทรีสูตร) พร้อมกระจาย ***“ข้อเท็จ”*** ด้วยการโพนทะนาต่อไปอีกว่า **“สมณศากยบุตรเหล่านี้ไม่มีความละอาย ทุศีล มีธรรมเลวทราม พูดเท็จ ไม่ประพฤติพรหมจรรย์”** (ขุ.อุ.(ไทย) 25/38/246-250/สุนทรีสูตร) แปลง่ายๆ ก็คือ **“ศพ”** พบในวัด **“พระ”** ต้องฆ่าแน่นอนเท่ากับว่าสถานการณ์ถูกสร้าง เพื่อการสื่อสารอันเป็น **“เท็จ”** เป้าหมายมุ่งทำลายภาพลักษณ์ของอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้เกิดความเสียหายต่อความเชื่อความศรัทธา โดยสร้างความเท็จเพื่อให้คนเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงเพื่อลดเครดิตของคู่แข่งทางศาสนาในครั้งพุทธกาล เมื่อเปรียบเทียบกับสมัยปัจจุบัน การที่บริษัทคู่แข่ง มีฐานการผลิต สินค้า และลักษณะการจัดการเหมือนกัน การใส่ความ ใส่ร้าย หรือสร้างสถานการณ์ เพื่อเป็นการลดทอนภาพลักษณ์และความน่าเชื่อของ **“คู่แข่ง”** จึงเป็นทั้ง **“กลยุทธ์”** และ **“การช่วงชิง”** แม้จะไม่ประกอบด้วยความเป็นธรรมก็ตาม และไม่ถูกต้อง เพื่อกำจัดคู่แข่งทางการค้า หรือกรณีสิริมา นัยหนึ่งคือ **“ลูกจ้าง”** ที่ถูกจ้างให้มาปรนนิบัติสามีเพื่อให้ตัว **“อุตตรา”** ได้ทำบุญตามเจตนาที่ตั้งใจไว้ แต่นางสิริมาอยู่ในเรือนหลายวันสำคัญตนประหนึ่งเป็นเจ้าของเรือนเอง เห็นรอยยิ้มของ **“นางอุตตรา”** ที่มองพฤติกรรมของสามีและนางสิริมา ด้วยเข้าใจตามคติคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ว่ายังคง **“มัวเมา”**ในวัยและสังขารไม่เร่งทำความดี จึง **“ยิ้ม”** ประหนึ่งผู้เห็นภัยในวัฏฏะ ความจริงแห่งชีวิต แต่นางสิริมาเห็นร้อยยิ้ม เป็นการเยอะเย้ย ถากถาง ดูแคลน จึงกลายกลับเป็นความโกรธ ก่อความรุนแรงด้วยความเข้าใจว่า **“ยิ้ม”** ที่นายจ้างมอบให้เป็นการรุกราน ดูถูก ดูแคลน และสำคัญว่าตัวเองเป็น “ภรรยา” ไปเสีย จึงคืนกลับต่อความโกรธ ด้วยความรุนแรง โดยการตักน้ำมันเดือดราดรดศรีษะนางอุตตรา เพื่อทำร้ายแสดงออกตามความโกรธที่สุมเข้ามาด้วยความรุนแรง แต่ด้วยอานิสิงค์แห่งเมตตาและการกระทำความดี **“น้ำมันเดือดที่นางสิริมาราดลงบนศีรษะนางอุตตรา ก็ไหลกลับไป เหมือนน้ำที่ราดลงบนใบบัว”**(อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกนิบาต เอตทัคคบาลี วรรคที่ 7) เทียบประยุกต์กับการใช้ความรุนแรงของ **“แรงงานต่างชาติ”** ต่อนายจ้าง ในหลายๆ คราวตามที่ปรากฏเป็นภาพข่าว นัยหนึ่งเกิดจากความโลภ

โดยประสงค์ต่อทรัพย์ นัยหนึ่งเป็นความโกรธ สะสม ที่ถูกเอาเปรียบ ถูกกระทำความรุนแรงในเบื้องต้น จึงคืนกลับต่อความรุนแรงนั้น แม้กระทั่งชีวิตผู้เป็นเจ้าของไป นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนามองว่า **ความโลภ** (โกรธ หลง) ทำให้เสียสุขภาพใจ พออยากได้แล้วไม่ได้ดั่งใจ ก็ผิดหวัง เกิดความคับข้องใจ (frustration) **ยมฺปิจฺฉํ ล ลภติ ตมฺปิ ทุกฺขํ** ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นเป็นทุกข์ **ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทุกฺโข** พลัดพรากจากของรักคนรักเป็นทุกข์ **อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทุกฺโข** ประสบสิ่งที่เราไม่รักก็เป็นทุกข์ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2555 : 26)

ดังนั้นพฤติกรรมความขัดแย้งในองค์การ มีฐานมาจากความโกรธ ที่สัมพันธ์กับความอยากได้ (โลภ) สัมพันธ์ กับความเข้าใจผิด คิดไปเอง (หลง) พร้อมนำไปสู่พฤติกรรมแสดงออกต่อความรุนแรงเป็นเครื่องมือในการแก้ไขหรือยุติปัญหานั้นไปก็มี ดังนั้นเพื่อยุติ และแก้ปัญหา ท่าทีต่อความขัดแย้งในองค์การต้องถูกทำให้มองว่าเป็นธรรมชาติ แต่ต้องเป็นธรรมชาติที่ควบคุมได้ ไม่ให้เกิด หรือถ้าจะเกิด ต้องเกิดให้น้อยที่สุด พร้อมพัฒนาไปสู่การสร้างวัฒนธรรม **"ขัดแย้ง"** ในอันที่จะ **"แข่งขัน"** ในการทำงานเพื่อความก้าวหน้าและความสำเร็จขององค์การเป็นสำคัญ

2. ความขัดแย้งเป็นเพียงปรากฏการณ์ แปลว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งภายในการทำงาน จึงมองต่อไปได้ว่า ธรรมชาติของความโกรธ ความขัดแย้งในการทำงานร่วมกันเป็นเรื่องปกติ ไม่ได้พิสดารหรือแปลกอย่างไร เมื่อมาสู่ท่าทีแบบชาวพุทธดังกรณีพระพุทธเจ้าถูกพราหมณ์ด่าแต่พระองค์ไม่รับคำด่า ดังปรากฏใน **"อักโกสกสูตร"** เป็นพุทธพจน์ที่ว่า **"ท่านด่าเราผู้ไม่ด่าอยู่ ท่านโกรธเราผู้ไม่โกรธอยู่ ท่านหมายมั่นเราผู้ไม่หมายมั่นอยู่ เราไม่รับเรื่องมีการด่าเป็นต้นของท่านนั้น ดูก่อนพราหมณ์ เรื่องมีการด่าเป็นต้นนั้นก็เป็นของท่านผู้เดียว"(**พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค เล่ม 1 ภาค 2 - หน้าที่ 201 2. อักโกสกสูตร ว่าด้วยพระพุทธเจ้าไม่รับคำด่าของพราหมณ์**)** สรุปความง่ายๆ ดังที่เราได้ยินบ่อยๆ ว่า **"ผลไม้ที่เจ้าบ้านนำมาเลี้ยงแขก แขกไม่กินผลไม้จะเป็นของใคร"** ด่าแล้วไม่ด่าตอบไม่ใส่ใจ ไม่รับคำด่านั้นก็เป็นเจ้าของผู้ด่านั้นเอง พระพุทธเจ้าใช้วิธีการมองสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์ และไม่รับต่อความขัดแย้ง หรือคำด่า บริภาษ อันหมายถึงความโกรธ เกลียดพยาบาท และดำเนินชีวิตทำหน้าที่ต่อไป หรือทำหน้าที่ตามภาระงานต่อไป ให้มีมุมมองต่อความขัดแย้งเป็นเพียงปรากฏการณ์ด้วยท่าทีในแบบ **"เกิดขึ้น-มีอยู่-และสลายไป"** รวมไปถึงเหตุการณ์ที่ปรากฏใน **"ปุณณสูตร"**(พระไตรปิฎก เล่มที่ 18 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 10 สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค ปุณณสูตร ข้อ 112-117) ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ของพระปุณณะกับท่าที่ต่อความรุนแรง โดยเป็นวิธีการยุติความรุนแรง ที่ไม่ **"สะท้อนกลับ"** ดังวจนะที่ว่า **"เขาด่า ดีกว่าเขาทำร้าย ทำร้ายดีกว่าฆ่า ถ้าแม้นจะถูกฆ่าก็ถือว่าเป็นการสละร่างกายเพื่อหลีกหนีร่างกายอันเป็นทุกข์ไปเสียได้" (**พระไตรปิฎก เล่มที่ 18 ปุณณสูตร ข้อ 112-117**)** ดังนั้นพฤติกรรมแบบนี้เป็นท่าทีแบบชาวพุทธ คือ **"การวาง"** และ **"เฉย"** อย่างเข้าใจ เมื่อนำแนวคิดทางพระพุทธศาสนาในท่าทีแบบนี้มาใช้ อาจเทียบเคียงได้ว่า กรณีมีการประชุมจะโต้แย้งในภาระงานที่เกิดขึ้น อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ และต้องมีผลเป็นการต่างอย่างสร้างสรรค์ได้ แต่ **"ต้อง"** จบ โดยให้ถือเป็นเพียงปรากฏการณ์ ขัด

แย้ง เห็นต่างได้ แต่งานต้องเดิน เมื่อมีความขัดแย้งในงาน ผู้ปฏิบัติจึงต้องรู้จักวางท่าทีต่อความขัดแย้งภายในองค์การให้ถูกต้อง งานเป็นงาน หรืองานต้องไม่สัมพันธ์กับความเป็นส่วนตัว จนกลายเป็นเสียทั้งงานและเสียทั้งคน

3. การลดความขัดแย้งในองค์กร เป็นพุทธวิธีในการพัฒนาคุณธรรม แปลว่าต้องใช้ความอดทน และข้ามผ่านความขัดแย้ง ความโกรธ พยาบาท อาฆาต ดังกรณีที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังโกสัมพีนางมาคันทิยาที่มีความแค้นกับพระพุทธเจ้าได้ให้มหาดเล็กไปว่าจ้างชาวบ้าน มารุมด่าพระพุทธเจ้า เยื้องย่างจาริกไปสถานที่แห่งใดในเมืองนี้ ก็ถูกด่าประจาน ประณาม จนพระอานนท์ทูลให้พระพุทธเจ้าเสด็จไปยังที่อื่น พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบพระอานนท์ว่า **"ถ้าไปเมืองอื่น และคนในเมืองนั้น ด่าและบริภาษเราเหมือนที่นี่ เราจะไปที่ไหนต่อ"** พระอานนท์ตอบว่า **"เราก็จะไปที่เมืองอื่น"** พระพุทธเจ้าถามอีกว่า **"ถ้าคนในเมืองนั้นยังด่าและบริภาษเราอีก จะไปไหนต่อ"** พระอานนท์ตอบอีกว่า **"ก็จะไปเมืองอื่นอีก ที่คนไม่ด่าไม่บริภาษเรา"** พระพุทธเจ้าตรัสว่า **"เรื่องเกิดที่นี่ และเรื่องทั้งหมดก็จะจบลงที่นี่ เราจะไม่ไปไหนถ้าเราชนะที่นี่ได้ ที่ไหนๆเราก็ไม่แพ้คนในเมืองนั้นพากันด่าพากันบริภาษพระพุทธเจ้ากับพระอานนท์เป็นเวลาเจ็ดวัน"** เมื่อชาวเมืองหามูลใส่ร้ายไม่ได้ เรื่องก็จบลง ถ้าสรุปความสั้นๆ ได้ว่า **"หนีจะหนีอยู่ล่ำไป"** แปลว่าการจัดการความขัดแย้งเห็นต่างเหตุต้องดับที่เหตุ ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่ข้ามผ่าน ความโกรธ อาฆาต พยาบาทนั้น ก็จะเป็นทั้งอาวุธที่ทำลายคนอื่น หรือคู่ขัดแย้ง ดังกรณีวิฑูฑภะกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยวงศ์ ความขัดแย้งได้กลายเป็นเครื่องทำลายที่ทรงอานุภาพ และในเวลาเดียวกัน ความขัดแย้งนั้นก็ได้ทำลาย คู่ขัดแย้งนั้นให้ได้พบกับความสูญเสีย หรือเสียหาย หรือเป็นความหายนะตามมา ดังพุทธพจน์ที่ว่า **"ความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน"(**ส.ส. (ไทย) 15/71/79**)** ฉะนั้นการข้ามผ่านด้วยความอดทน และพยายามทำให้เป็นเพียงปรากฏการณ์ จึงเป็นความจำเป็น และมีความหมายเป็นความสงบ หรือความสุขอันจะพึงเกิดขึ้น ในทางกลับกันถ้าไม่ปฏิบัติ หรือปฏิบัติได้ผลก็จะเกิดขึ้นในทางตรงกันข้าม ดังกรณีจิวยี่ (Zhou Yu, พ.ศ.717-753:36) (Chen Shou 1959) กระอักเลือดตายด้วยความโกรธ เมื่อแพ้กลศึกของขงเบ้ง (Zhuge Liang, พ.ศ.724-777:53) (Guanzhong, Luo**,** 1976) พร้อมวลีที่ถูกจดจำที่ว่า **"เทพดาองค์ใดหนอซึ่งให้เราเกิดมาแล้ว เหตุใดจึงให้ขงเบ้งเกิดมาด้วยเล่า"** ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมภายใน ผ่านความอดทน ระงับความโกรธให้เป็นไม่โกรธ จนไม่ให้พัฒนาไปเป็นพยาบาท อาฆาต จึงมีความหมายเป็นการพัฒนาองค์คุณภายในของพนักงาน หรือบุคลากร ย่อมมีความหมายเป็นการลด ขจัด หรือยุติข้อขัดแย้งในองค์กรได้ด้วยเช่นกัน

องค์การที่เป็นสุขเป็นองค์กรที่ไร้ข้อขัดแย้ง ดังมีแนวคิดสนับสนุนต่อพฤติกรรมของความไม่โกรธขจัดความขัดแย้งออกไปที่ว่า

บุคคลฆ่าความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข
ฆ่าความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก เทวดา
พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการฆ่าความโกรธ
ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน
เพราะบุคคลฆ่าความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก (ส.ส. (ไทย) 15/71/79)

เมื่อพิจารณาโดยความไม่ขัดแย้ง ไม่รุนแรงจากความโกรธ หรืออาฆาต พยาบาท ย่อมมีความหมายเป็น คุณต่อการบริหารจัดการองค์การภายในทั้งในส่วนของเจตจำนงของงาน เป้าหมายขององค์การและประสิทธิภาพของงานด้วยเช่นกัน ถ้าเข้าใจมิติของการพัฒนาองค์คุณธรรมภายในตนและองค์การเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันความขัดแย้งอย่างเข้าใจและวางท่าทีต่อความขัดแย้งได้อย่างเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อการขับเคลื่อนองค์การในภาพรวมได้

4. ใช้ความขัดแย้ง แข่งขัน ไปสู่การแข่งกันทำงาน เพื่อเป้าหมายของงาน หมายถึง ในทุกองค์การ การแข่งขันเป็นองค์ประกอบร่วมของการจัดการภายใน แต่ในเวลาเดียวกัน การแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นการแข่งขันบนหลักการที่ถูกต้อง และเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์การเป็นสำคัญ ดังนั้นต้องแปลงความขัดแย้งให้เป็นการแข่งขัน ที่โปร่งใส หรือเป็นไปตามเจตจำนงขององค์การ รวมทั้งเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสมาชิกในองค์การเป็นสำคัญ

ดังพุทธพจน์ที่ว่า **"เอโส หิ อุตฺตริตโร ภาราวโห ธุรนฺธโร โย ปเรสาธิปนฺนานํ สยํ สนฺธาตุมรหติ"** มีใจความว่า **"ผู้ใดเมื่อคนเหล่าอื่นขัดแย้งกันอยู่ ตนเองเป็นผู้ประสานให้พวกเขาดีกัน ผู้นั้นคนรับภาระและจัดการธุระที่ยอดเยี่ยม"** (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 27) ในความหมายก็คือการไกล่เกลี่ยประสานความขัดแย้งเพื่อเป้าหมายของงาน เป็นภาระสำคัญของสมาชิกในองค์การ เมื่อสามารถขับเคลื่อนการทำงาน สลายหรือความขัดแย้งได้ แล้วพัฒนางานจากความขัดแย้งหรือสร้างแรงจูงใจ แรงขับในความแตกต่างให้เป็นประสิทธิภาพในการทำงานก็ย่อมจะเป็นประโยชน์กับองค์การได้

5. ความขัดแย้งต้องยึด หลักการ ธรรมาภิบาล และเป้าหมายสูงสุดขององค์การ เมื่อถึงที่สุดจะขัดแย้งหรือแข่งขันด้วยเรื่องอันใด ต้องไปจบที่หลักการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า **"นาหํ ภิกฺขเว โลเกน วิวทามิ"** เป็นต้น แปลความว่า **"ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตย่อมไม่ขัดแย้งกับชาวโลก แต่ชาวโลกย่อมขัดแย้งกับเรา ธรรมวาทีย่อมไม่ขัดแย้งกับใครๆ ในโลก"** (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549 : 27) หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นหลักการที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และความจริงของธรรมชาติ แต่อาจขัดแย้งกับแนวคิด หรือพฤติกรรมธรรมชาติของมนุษย์หรือไหลไปตามธรรมชาติโดยไม่พยายามปลดปลง หรือกระทำให้เกิด หรือดำเนินการเป็นไปตามความเหมาะสมแต่ประการใดไม่

ในความหมายนี้ ต้องการอธิบายว่า ความขัดแย้งในองค์การสิ่งสำคัญ ที่จะต้องแก้ไข หรือบรรเทาให้ยุติหรือหมดไป โดยให้แก้ไขความขัดแย้ง ผ่านการยึดถือ **"กฎ-เกณฑ์-กติกา-หลักการ"** ที่ถูก

ต้อง และเป็นประโยชน์สำหรับทุกคน อย่างไม่เลือกปฏิบัติ เป็นหลักการกลาง หรือเจตจำนงขององค์การเป็นสำคัญ อาจรวมไปถึง **"ธรรมาภิบาล"**หรือคุณภาพขององค์การต่อหลักการที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าได้ยก **"ธรรม-วินัย"** เป็นธรรมนูญสูงสุดขององค์การ หลังพระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้ว ดังนั้นการก้าวข้ามความขัดแย้งต้องให้ความสำคัญกับหลักการ เช่น เราขัดกันด้วยเรื่องอะไร แต่เมื่อถึงที่สุดต้องไปจบที่หลักการกลาง หลักการสากลเป็นที่ยอมรับขององค์การ ถ้าในทางพระธรรมวินัย จะมีคำว่า **"ธรรมยุติ"** หรือยุติด้วยหลักการที่ถูกต้องคือพระธรรมวินัย อันรวมไปถึงการใช้หลักคิดสากลเป็นเครื่องยุติปัญหา ข้อขัดแย้งเหล่านั้น

6. บทสรุป

เมื่อถึงที่สุดมนุษย์ในสังคมนี้ขัดแย้งกันได้ เห็นต่างกันได้ แต่ต้องมีท่าที (สติ) ต่อพฤติกรรมต่างๆ ที่เข้ามากระทบ (ผัสสะ) ทั้งพึงใจ และไม่พึงใจ แต่ในเวลาเดียวกันให้ยึดเป้าหมายของ "งาน" เป็นสำคัญ พร้อมวางท่าทีอย่างเหมาะสม (สติ-ปัญญา) เพราะเมื่อถึงที่สุดความขัดแย้งในองค์การ เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่ ในระยะหนึ่งดับไปตามเหตุปัจจัย เมื่อถึงเวลาอันสมควร แต่ผู้อยู่ในองค์การต้องเข้าใจ และมองให้เป็นเพียงปรากฏการณ์ มองเป็นช่องทางในการพัฒนาคุณธรรมภายใน และเป็นเรื่องส่งเสริมให้เกิดเอกภาพในการทำงาน ให้องค์การก้าวไปสู่ความสำเร็จ หรือเป็นองค์การแห่งความสำเร็จได้ จากแนวทางของการวางท่าทีต่อความขัดแย้งในองค์การอย่างเข้าใจและเหมาะสมต่อสภาพความเป็นจริงในแบบชาวพุทธ

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549. **พุทธวิธีบริหาร.** กรงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (2555). **สุขภาพใจ.** กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รศ. สุพานี สฤษฎ์วานิช, (2549). **พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิด และทฤษฎี.** กรุงเทพมหานคร: คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

วิเชียร วิทยอุดม. (2555). **การบริหารความขัดแย้งในองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: ธนธัชการพิมพ์.

ศรีศักร วัลลิโภดม.(2553). **กรุงศรีอยุธยาของเรา.** กรุงเทพมหานคร: มติชน,

ศาสตราจารย์ ดร.ลิขิต ธีรเวคิน, “ความขัดแย้งและการแก้ปัญหา”, วารสารสถาบันพระปกเกล้า ปี 2553 เล่มที่ 1 ออนไลน์ http://www.kpi.ac.th/wiki/index.php.

สถาบันพระปกเกล้า สำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล.(2555). **ศัพท์บัญญัติเกี่ยวกับความขัดแย้งและการแก้ปัญหา.** กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.

อัจฉรา ลิ้มวงษ์ทอง. (2555). **การบริหารความขัดแย้งในองค์กร.** กรุงเทพมหานคร: บุ๊คส์ ทู.ยู.

กัลตุง, โจฮัน. (2557). **ก้าวพ้นและแปลงเปลี่ยน บทนำสำหรับการทำงานความขัดแย้ง.** กรุงเทพ-มหานคร: สถาบันสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา.

เอกชัย บุญยาธิษฐาน. (2555). **การบริหารความขัดแย้งในองค์กร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.

Deutschman, Alan (2001). **The Second Coming of Steve Jobs.** Broadway

Chen Shou (c. 280). **Sanguo Zhi (History of the Three Kingdoms).** Reprint, 1959. Beijing: Zhonghua shuju.

Guanzhong, Luo (1976) [c. 1330]. **Romance of the Three Kingdoms.** Trans. Moss Roberts. New York: Pantheon Books.

พุทธวิธีขจัดความขัดแย้งเพื่อสร้างความปรองดองในสังคมโลก

Buddhist Methodology for Reconciliation in the World Social Forum

ดวงใจ ปินตามูล
Duangjai Pintamul
มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งสามารถแบ่งตามปัจจัยภายนอกออกได้เป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) 2) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) 4) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และ 5) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น สาเหตุของความขัดแย้งเกิดมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สำหรับปัจจัยภายในได้แก่ ปปัญจธรรมคือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ และ อกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ โดย ทิฏฐิ ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของปัจจัยภายในที่ทำงานร่วมกันกับอกุศลมูล จะกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดสภาวะของความขัดแย้งขึ้น จนนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด การแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นแก้ไขได้ 2 ระดับโดยนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ดังนี้

ระดับบุคคลได้แก่ 1) สติ หรือ อัปปมาทธรรม ถ้าเรามีสติรอบคอบควบคุมกำกับแล้ว เท่ากับเรานั้นได้ช่วยรักษาคู่กรณีด้วย สถานการณ์ความขัดแย้งนั้นจะถูกควบคุม ไม่บานปลาย หรือ เกิดความรุนแรง และสามารถหาทางออกร่วมกันได้ในที่สุด 2) ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่เน้นให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความขัดแย้งอย่าง

แท้จริง และทำให้สลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการจัดการความขัดแย้ง 3) ขันติธรรม มีองค์ธรรมเข้ามาประกอบได้แก่ อโทสะเจตสิกที่สร้างลักษณะอย่างนี้คือ ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน มีความไม่ดุร้าย ไม่พิโรธเป็นเครื่องหมาย มีแยบคายซึ่งจะทำให้เกิดความอดทน

ระดับสังคม เป็นการถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงทำให้เข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง หลักธรรมนั้นมีชื่อเรียกว่า “อปริหานิยธรรมแปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียวไม่มีวันเสื่อมไป

Keyword : พุทธวิธี, ความขัดแย้ง, ความปรองดอง

Abstract

Conflict is a human nature which all of them could not avoid dealing with. The cause of conflict is of 5 external factors: (1) data conflict, (2) interest conflict, (3) relationship conflict, structural conflict and value conflict. For the concepts of Buddhism, the cause of conflict is a result of interaction between external and internal factor. For instance, external factor are Papanchadharm such as: craving, conceit, view, and akusalamula (unwholesome root) is as follow: greed, anger, misconception, and titti (conviction) that performs the function of linking internal factor with akusalamula and becomes motivation to create conflict leading to violence. Buddhist dharma approach to solution of conflict is of 2 levels as follows:

Individual level such as (1) Sathi (consciousness) or Appamadadharma (earnestness). When one has self-consciousness in thinking and controlling of one’s mind called one can help one’s parties because the conflict situation can be controlled not leading to violence. And also all of them can collaborate to find the way out of the conflict situation. Moreover, 2) tilakkhana (three common characteristics) emphasis on truly understanding of conflict nature and icebreaking is important concept in order to get rid of clinging or attachment. 3) Kandidharma comprise to non-hatred creating good quality: not to think or do including state to harm anyone; forgiveness, kindness and also no anger being good sign to become patience.

Scoial Level, Aparihaniyadhamma means dharma create progress only not decline. That will strengthen social welfare and stability in community.

Keyword : Buddhist methodology, conflict, reconciliation

1. บทนำ

สังคมโลกในปัจจุบันนี้เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นกรณีพิพาทเกี่ยวกับการแบ่งแยกดินแดน เช่น กรณีของยูเครนกับรัสเซีย การแบ่งแยกดินแดนระหว่างอิสราเอลกับปาเลสไตน์ซึ่งมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางศาสนา ความขัดแย้งทางเศรษฐกิจและการเงิน เช่นกรณีของประเทศกรีซกับประเทศในยูโรโซน ก่อให้เกิดวิกฤติยุโรป หรือ (EUROPEAN CRISIS) รวมทั้งความขัดแย้งทางความคิดในประเทศไทยที่มีอิทธิพลต่อการเมืองการปกครองประเทศ เพราะเหตุใดมนุษย์และสังคมจึงต้องขัดแย้งกัน หรือว่าบนฐานของความขัดแย้ง แท้ที่จริงแล้วเหตุผลที่ต้องขัดแย้งก็เพราะความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น (Necessary) หรือเป็นธรรมชาติ (Nature) ของมนุษย์และสังคมนั่นเอง ฉะนั้น มนุษย์และสังคมจึงไม่สามารถหลีกหนีความขัดแย้งได้ ดังที่นักวิชาการ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2539 : 36) ให้ความเห็นว่า “ประวัติศาสตร์ของมนุษย์ชาติไม่เคยว่างเว้นจากความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นบุคคลในระดับใด เนื่องจากมนุษย์มิได้ถือกำเนิดมาเหมือนกันแต่เป็นความแตกต่างอันเป็นผลมาแต่พันธุกรรม หรือสภาพแวดล้อมทางสังคม” จากสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้เกิดการตั้งคำถามว่า สุดท้ายแล้ว ความขัดแย้ง

เป็นบุญที่ก่อให้เกิดการรังสรรค์สิ่งที่ดีงามให้แก่สังคมหรือว่าเป็นบาปที่สาบมนุษย์และสังคมให้จมอยู่กับปัญหา และความวุ่นวายระหว่างมนุษย์และสังคม

ในขณะที่นักขัดแย้งวิทยา (Conflict Theorists) ที่จัดอยู่ในกลุ่มของนักสังคมวิทยา (Social Theorists) มองว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” (Social Animals) ที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตจากการคบหาสมาคมซึ่งกันและกันของบุคคลในสังคม (Thoresten Sellin, 1938 : 19) ซึ่งการที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดในสังคมได้นั้น ก็จำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยทางชีวภาพและปัจจัยด้านอื่นๆ เพื่อสนอง “ความต้องการ” ของตนเอง คำถามมีว่า “ความอยากหรือความต้องการ” ได้เข้าไปสัมพันธ์กับความขัดแย้งอย่างไร เพราะการที่มนุษย์และสังคมไม่เข้าใจธรรมชาติของความอยากหรือความต้องการอย่างแท้จริงใช่หรือไม่ จึงทำให้ “ติดกับดัก” ของความขัดแย้ง จนทำให้นักวิชาการ (รอฮีม ปรามาส, 2547 : 36) ตอกย้ำความคิดว่า รากฐานสำคัญของความขัดแย้งในลักษณะดังกล่าวเป็นเพราะชาติพันธุ์-ชาตินิยม ลัทธิเผ่าพันธุ์-ลัทธิเชื้อชาตินิยม (Ethnocentrism) และการยึดหลักโดยเน้นศาสนาของตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Religion Centric) นั้นเป็นตัวแปรสำคัญที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในยุค

ปัจจุบัน ซึ่งประเด็นเหล่านี้สัมพันธ์กับความอยาก โดยเฉพาะประเด็น “ความอยากมี อยากเป็น” ในพระพุทธศาสนาด้วยหรือไม่

พระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็น “ศาสนาแห่งสันติ” มีท่าทีต่อปัญหาข้างต้นอย่างไร พระพุทธศาสนายอมรับได้หรือไม่ว่า “ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม” พระพุทธเจ้าทรงมองความขัดแย้งอย่างไร ทรงมองว่าเป็น “ธรรมชาติของมนุษย์” ซึ่งถือได้ว่าเป็น “สิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้นใช่หรือไม่” หรือทรงมองว่า “ความขัดแย้งไม่ใช่ธรรมชาติของมนุษย์” หากคำตอบเป็นไปในลักษณะนี้ พระองค์นำเสนอคำว่า “ทุกข์” ใน “ไตรลักษณ์” และพยายามจะย้ำว่า “เราสอนเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์” ขึ้นมาเพื่ออะไร ในขณะเดียวกันหากคำสอนเรื่อง “ความทุกข์” คือ “ความขัดแย้ง” ของชีวิตในเชิงปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ เข้าใจ ละหรือจัดการแล้ว ถ้าเป็นเช่นนี้มนุษย์และสังคมควรจะกำหนดรู้และมีท่าทีต่อความขัดแย้งอย่างไรจึงดำเนินชีวิตได้อย่างประสานสอดคล้องและมีความสุขบนโลกของความแตกต่างที่ปรากฏในสังคมปัจจุบัน

2. แนวคิดความขัดแย้ง

2.1 ความหมายของความขัดแย้ง

1) ความหมายทั่วไป คำว่า ความขัดแย้ง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้คำนิยามไว้ว่า “ขัดแย้ง” ประกอบด้วยคำสองคำ คือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือไม่ลงรอยเดียวกัน ต้านไว้ ทานไว้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 176) พจนานุกรมฉบับภาษาอังกฤษ (สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด, 2543 : 101) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ขัดแย้ง” ไว้ว่า เป็นการพิพากษา การต่อสู้ การปะทะ การขัดแย้งทางความคิด

สรุปออกเป็น 1) ความหมายหลัก กล่าวคือ ความหมายในแง่ หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดในเชิงสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดผลดีต่อตนเอง องค์กร และสังคมทั้งในแง่ของทัศนคติ และพฤติกรรมในบางคราวเมื่อเกิดความขัดแย้งแล้ว ก็สามารถที่จะหาทางออกในเชิงสมานฉันท์ 2) ความหมายของความขัดแย้งในแง่ลบ หมายถึง ความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดผลเสียและบรรยากาศที่ไม่ดีต่อตนเอง องค์กรและสังคม อันเป็นการสะท้อนรูปลักษณ์ของความขัดแย้งออกมาในมิติของ “ความรุนแรง” ไม่ว่าจะเป็นการด่ากัน การทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกาย และทำสงครามประหัตประหารซึ่งกันและกัน

2) ความขัดแย้งในแง่ของธรรม นั้นเป็นความหมายในระดับโลกิยธรรมเท่านั้น ซึ่งหมายถึง การที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีความต้องการ ความเห็น การปฏิบัติ ค่านิยมและโครงสร้างที่มีความขัดกัน ไม่ลงรอยกัน หรือแตกต่างกัน จนก่อให้เกิดการบาดหมาง ทะเลาะ และวิวาทกัน ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของธรรม มีหลายนัยด้วยกัน ได้แก่

2.1) ความขัดแย้งในความหมายของ “ความบาดหมาง” ในภาษาบาลีใช้คำว่า“ภณฺฑน” สำหรับกิริยาอาการเกี่ยวกับ ความบาดหมางนั้น มักเป็นอาการที่เกิดขึ้นภายในจิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นปฐม หลังจากนั้นจึงสำแดงออกเป็นความขัดแย้งในลักษณะอื่นๆ ต่อไป

2.2) ความขัดแย้งในความหมายของ “การทะเลาะ” ในภาษาบาลีใช้คาว่า “กลห” กิริยาอาการที่เกี่ยวกับการทะเลาะนั้น การวิเคราะห์ตามนัยที่ปรากฏในภาษาบาลีพบว่า การทะเลาะเป็นอาการที่คู่กรณีได้แสดงออกทางกาย เช่น การตบตี ชกต่อย หรือการทำร้ายร่างกายในลักษณะต่างๆ เป็นต้น และการแสดงออกทางวาจา เช่น ดูหมิ่นเหยียดหยามคู่กรณี หรือด่าคู่กรณีเป็นต้น

2.3) ความขัดแย้งในความหมายของ “การแก่งแย่ง” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิคฺคห” การให้ความหมายของคาว่า “วิคฺคห” ในลักษณะนี้ ทำให้มองเห็นภาพของการแก่งแย่งได้อย่างชัดเจนว่าเกิดจากการที่คู่กรณีนั้นพยายามรักษาวัตถุประสงค์และความต้องการของตนเอง ด้วยการย้ำเตือน หรือตอกย้ำให้คู่กรณีได้เห็นถึงความผิดพลาดที่เกิดขึ้นตั้งแต่มีการทะเลาะกัน ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกิริยาอาการอันเป็นที่มาของการแก่งแย่งกันนั้นก็คือ อาการที่คู่กรณีใช้ความพยายามเต็มที่ในการแย่งชิงหรือฉกชิงสิ่งใดสิ่งหนึ่งด้วยกาย วาจา และใจ ในขณะเดียวกันก็พยายามรักษาจุดยืนของตัวเองโดยมิได้สนใจจุดยืนของคนอื่นๆ

2.4) ความขัดแย้งในความหมายของ “การวิวาท” ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิวาท” อย่างไรก็ตามการวิวาทนั้นถือว่าเป็นผลต่อเนื่องจากคู่กรณีพยายามที่จะยึดถือและยึดมั่นในจุดยืนของตัวเอง หรือบนพื้นฐานของความชอบของตัวเอง แล้วจึงพูดหรือนำเสนอวิธีการที่ต่างกันออกไป เมื่อต่างฝ่ายต่างพยายามที่จะยืนยันในวิธีการของตัวเอง โดยการให้เหตุผลเพื่อย้ำถึงจุดยืนของตัวเอง

2.5) ความขัดแย้งในความหมายของ “การมุ่งร้ายกัน” ในภาษาบาลีใช้คำว่า“เมธคา” จากกรอบเบื้องต้นเกี่ยวกับความขัดแย้งในความหมายของ “การมุ่งร้าย” นั้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมที่ส่อแสดงให้เห็นความรุนแรงที่ปรากฏ ที่ก่อตัวจากการวิวาทกันของคู่กรณี ในสถานการณ์ที่ทั้งคู่ไม่สามารถหาทางออกด้วยเหตุผล หรือการไกล่เกลี่ย หรือเกิดจากการที่คู่กรณีเกิดอารมณ์ชั่ววูบ จึงตัดสินใจฆ่ากันหรือทำร้ายกันด้วยวิธีการอย่างใดอย่างหนึ่งจนทำให้คู่กรณีเสียชีวิตหรือได้รับบาดเจ็บอย่างรุนแรง

2.6) ความขัดแย้งในความหมายของ “การถกเถียงกัน” ในภาษาบาลีใช้คำว่า“โวหาร” คำว่าโวหารในบริบทที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งมีศัพท์อื่นนำหน้าคำนี้ ดังที่พระอรรถกถาจารย์ได้นำเสนอสองบทว่า วิปจฺจตาย โวหาโร ได้แก่ โวหาร (คำพูด หรือบัญญัติ) เพื่อประโยชน์แก่ความทุกข์ทางจิต (พูดให้เจ็บใจ) ได้แก่ ผรุสวาจา (ด่า)” จากการให้คำจำกัดความ หรืออธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับคำว่า “โวหาร” นั้น ทำให้พบว่า โดยปกติทั่วไปนั้นมนุษย์สื่อข้อมูลหรือนำเสนอข้อมูลเพื่อโน้มน้าวให้คู่กรณีหรือบุคคลอื่นๆ ให้เข้าใจประเด็นที่ตัวเองต้องการสื่อ แต่ถ้อยคำที่นำไปสู่ความขัดแย้งในขณะที่คู่กรณีหรือบุคคลทั่วไปพยายามทำก็คือ การแสดงออกหรือสื่อถ้อยคำที่เจือปนด้วยถ้อยคำที่รุนแรงด้วยการกล่าวถ้อยคำที่ส่อเสียด ด่าคนอื่นให้เจ็บใจ เสียหน้า หรืออับอาย ผลจากการสื่อในลักษณะดังกล่าวนั่นเองจึงกลายเป็นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

3) ความหมายของความขัดแย้งในแง่ของวินัย คำว่า “วินัย” ในบริบทนี้ หมายถึง ระเบียบแบบแผน ข้อปฏิบัติหรือสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติให้พระภิกษุ และภิกษุณี ใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งวัตถุประสงค์ประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติขึ้นมานั้นก็เพื่อป้องกันความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ระงับความขัดแย้งที่กำลังเกิดขึ้น และได้เกิดขึ้นแล้วในหมู่สงฆ์ด้วย อันจะทำให้เกิดความผาสุก แก่ตนเอง และสังคมโดยส่วนรวม ความขัดแย้งในแง่ของวินัย นั้น เรียกว่า “อธิกรณ์” เมื่อกล่าวโดยสารัตถะ อธิกรณ์ หมายถึง ปัญหา ข้อพิพาท และเรื่องที่ต้องอภิปราย ซึ่งข้อพิพาทหรือปัญหาในบริบทนี้เป็นคดีของพระเท่านั้น ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงอธิกรณ์ในภาษาพระวินัย จึงเป็นคดีหรือปัญหาข้อพิพาทที่เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์เท่านั้น

วิวาทาธิกรณ์ หมายความว่า ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่น การพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจ การด่าทอในเรื่องนั้นใด นี้เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 6 : 245) ซึ่งจะต้องเป็นการวิวาทในประเด็นดังต่อไปนี้

(1) สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม
(2) สิ่งนี้วินัย สิ่งนี้ไม่ใช่วินัย
(3) นี้ตถาคตภาษิตได้ตรัสไว้ นี้ตถาคตภาษิตไม่ได้ตรัสไว้
(4) นี้จริยาวัตรที่ตถาคตได้ประพฤติมา นี้จริยาวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา
(5) นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
(6) นี้อาบัติ นี้อนาบัติ
(7) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก
(8) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ
(9) นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

นักวิชาการ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2547 : 27 – 28) ได้กล่าวเพิ่มเติมในประเด็นที่น่าสนใจ 2 ประการคือ การนิยามความหมายความขัดแย้งในแง่ของธรรมมองความขัดแย้งในเชิงราบ ในขณะที่การนิยามความขัดแย้งในแง่ของวินัยมองในเชิงดิ่ง โดยมองจากฐานของวิวาทาธิกรณ์แล้วกระจายไปสู่คำอื่นๆ เป็นการมองความขัดแย้งทั้งชุด และมีการจัดกรอบ พร้อมทั้งนิยามเอาไว้อย่างชัดเจนว่าวิวาทกันในประเด็นใดบ้างจึงเรียกชื่อว่า “วิวาทาธิกรณ์” ส่วนการมองความขัดแย้งในมิติของธรรมนั้นเป็นการมองที่ค่อนข้างจะกว้างกว่าวินัย ซึ่งการคิด การพูด หรือการกระทำในแง่ของธรรมจะมีความหลากหลายมากกว่า

2.2 เพราะเหตุใดในโลกนี้จึงต้องขัดแย้งกัน

เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งนั้น จะมีทั้งเหตุปัจจัยภายใน และเหตุปัจจัยภายนอกสำหรับเหตุปัจจัยภายนอกจะมุ่งเน้นไปที่ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ค่านิยม อำนาจ และพฤติกรรมต่างๆ ที่มนุษย์ได้แสดงออกมา ในขณะที่เหตุปัจจัยภายในนั้น ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก

เพราะนั่น คือ สาเหตุหลักที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และเป็นอุปสรรคตัวสำคัญต่อการเกิดอภัยทาน อย่างไรก็ตามในทางพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะให้ความสำคัญต่อเหตุปัจจัยภายในเป็นสำคัญ แต่ก็ยังมองถึงความสำคัญของเหตุปัจจัยภายนอกด้วย ดังพุทธพจน์ที่วิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งที่ว่าด้วยการวิวาทว่า

> "ถ้าเธอทั้งหลาย พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ภายในหรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงพยายามเพื่อละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปภายในหรือภายนอกนั้นแล ถ้าเธอทั้งหลายไม่พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งการวิวาทเช่นนี้ภายใน หรือภายนอก เธอทั้งหลายพึงปฏิบัติเพื่อให้มูลเหตุแห่งการวิวาทที่ เป็นบาปนั้นไม่ยืดเยื้อต่อไป การละมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้น ย่อมมีได้ และมูลเหตุแห่งการวิวาทที่เป็นบาปนั้น ย่อมไม่ยืดเยื้อต่อไป" (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 11 : 322)

พุทธพจน์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงให้หลักคิด เกี่ยวกับการวิเคราะห์เหตุปัจจัย (Source Analysis) ว่าควรวิเคราะห์ทั้งเหตุปัจจัยภายในและเหตุปัจจัยภายนอก จึงจะทำให้กระบวนการในการแก้ปัญหาเป็นไปอย่างถูกต้อง

2.2.1 ความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัยภายใน

ในแนวคิดทางตะวันตก สาเหตุของการขัดแย้งนั้น เกิดจากสันดานมนุษย์และสัตว์ในทุกสังคม ความขัดแย้งของมนุษย์ มีพื้นฐานเกิดจากสัญชาตญาณความก้าวร้าว ในขณะที่นักพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งต่างศึกษาในเรื่องมนุษย์และความก้าวร้าว ก็ได้ชี้ไปในทิศทางเดียวกันว่า ความขัดแย้งและการต่อสู้ เป็นกระบวนเพื่อการทดแทนหรือชดเชย สิ่งที่เป็นสัญชาตญาณก้าวร้าวทำลายล้างมนุษย์ โดยผ่านทางความขัดแย้งหรือการแข่งขันนั้น (Konrad Lorenz, 1969 : 28)

สำหรับในทางพระพุทธศาสนา เมื่อศึกษาวิเคราะห์ถึง เหตุปัจจัยภายในที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง จะสามารถอธิบายในมุมมองของอกุศลธรรม 2 กลุ่ม คือ อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ และ ปปัญจธรรม ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะและทิฏฐิ

2.2.1.1 อกุศลมูลในทัศนะของพุทธศาสนา พลังอำนาจที่ขับเคลื่อนวิถีชีวิตและสังคมของมนุษย์ คือพลังแห่งเจตจำนงหรือพลังแห่งกรรม (กมฺมุนา วตฺตตี โลโก) ซึ่งกรรมในที่นี้จะมุ่งตรงไปที่ตัวแท้หรือต้นตอของกรรมจริงๆ ได้แก่ เจตนา ความจงใจ หรือ การเลือกตัดสินใจที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้ จะเป็นตัวชี้นำ และกำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์ พร้อมทั้งเป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่ม ปรุงแต่ง สร้างสรรค์ทุกอย่าง หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เจตนาเป็นตัวแท้ของกรรม ดังพุทธพจน์ที่ว่า "ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงทำกรรม ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ" และในการที่เจตนาแสดงพลังขับเคลื่อนวิถีชีวิตนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าจะดำเนินไปอย่างบริสุทธิ์ หากแต่เป็นพลังที่เคลื่อนไปตามอำนาจการชักนำของธรรมที่เป็น

คุณสมบัติของจิต (เจตสิก) อีกชั้นหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มกิเลสที่เป็นรากเหง้าของอกุศล 3 อย่าง คือ โลภะ โทสะ และโมหะ จากหลักการดังกล่าวทำให้ชี้ชัดได้ชัดเจนว่า สาเหตุหรือ รากเหง้าที่แท้จริงในกระบวนการเกิดความขัดแย้งนั้น เกิดจากอกุศลมูลนั่นเอง ดังพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย มีจิตโลภวิวาทกัน มีจิตโกรธวิวาทกัน มีจิตหลงวิวาทกัน ว่า นี้เป็นธรรม นี้อธรรม นี้วินัย นี้มิใช่วินัย...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 6 : 334)

2.2.1.2 ปปัญจธรรม “ปปัญจธรรม” นี้ ประกอบไปด้วยหลักธรรมที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ

1) ตัณหา เป็นที่มาของความขัดแย้ง “ตัณหา” หมายถึง ความอยาก ความอยากในบริบทนี้เป็นความอยากในเชิงลบ คำที่ตรงข้ามกับคำนี้และเป็นไปในเชิงบวกก็คือ “ธัมมฉันทะ” เมื่อจำแนกนัยของความอยากตามที่ได้มีการนิยามในพระสูตรนั้นจะค่อนข้างกว้าง แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วครอบคลุมถึงความอยากใน 2 ประเด็นใหญ่ๆ ด้วยกัน กล่าวคือ 1.1) ความอยากในวัตถุ (วัตถุกาม) ได้แก่ ความอยากได้ส่วนที่ดีหรือส่วนที่อร่อยที่เรียกว่ากามคุณ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และความอยากได้ทรัพย์ทั้งส่วนที่เรียกว่า สวิญญาณทรัพย์ (ทรัพย์ที่มีชีวิต) และอวิญญาณทรัพย์ (ทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต) ที่น่าใคร่น่าปรารถนา 1.2) ความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลส (กิเลสกาม) ได้แก่ ความกำหนัด ความพอใจ หรือความปรารถนากามคุณ เป็นต้น

สิ่งที่เป็นที่รักทั้ง 2 ประการนี้จัดได้ว่า เป็นหัวเชื้อสำคัญที่ทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เพราะมนุษย์มีความหวาดระแวงว่าสิ่งที่ตนเองรักนั้นจะถูกบุคคลอื่นแย่งไป กำลังถูกแย่งไป หรือถูกแย่งชิงไปแล้วขณะเดียวกัน เมื่อสิ่งที่ตนเองรักจะผันแปรไป กำลังผันแปรไป หรือได้ผันแปรไปแล้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 : 301) อาการเหล่านี้นี่เองที่ทำให้มนุษย์ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพื่อช่วงชิงภาวการณ์นำและเพื่อให้สิ่งนั้นคงดำรงอยู่กับตน โดยการยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งตัณหา ในประเด็นเดียวกันนี้ พราหมณ์อารามทัณฑะได้ถามพระมหากัจจายนะว่า “อะไรคือเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์ พราหมณ์กับพราหมณ์ และคฤหบดีกับคฤหบดี” คำตอบก็สอดคล้องกับประเด็นเบื้องต้นว่า “เพราะความยึดมั่นกามราคะ ตกอยู่ในอำนาจกามราคะ กำหนัดยินดีในกามราคะ ถูกกามราคะกลุ้มรุม และถูกกามราคะครอบงำเป็นเหตุ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 : 83)

สิ่งที่สามารถยืนยันสมมติฐานข้อนี้ได้ดีที่สุดก็คือ ประเด็นที่ว่าด้วย “สงครามน้ำ”ระหว่างชาวศากยะและโลกิยะก็จัดได้ว่า เป็นสงครามที่เริ่มต้นด้วยการแย่งชิงทรัพยากรน้ำเพื่อนำไปใช้ในเชิงกสิกรรม นอกจากนั้น สงครามระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลและพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นการแย่งชิงดินแดน และพื้นที่ทางเศรษฐกิจ หรือสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลิจฉวีเพื่อแย่งชิงคันธชาต สงครามเหล่านี้ จัดได้ว่าเป็น“สงครามวัตถุกาม”ทั้งสิ้น โดยมี“ตัณหา”เป็นผู้บัญชาการอยู่เบื้องหลังการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายนอก

2) ทิฏฐิ คำว่า “ทิฏฐิ” หมายถึง “ความเห็น” หรือ “ลัทธิ” ทิฏฐิในบริบทนี้ได้แก่ทิฏฐิในแง่ลบ ประกอบไปด้วยสักกายทิฏฐิ 20 มิจฉาทิฏฐิ 10 อันตคาหิกทิฏฐิมีวัตถุ 10 จนถึงทิฏฐิ 62 การที่มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในทิฏฐิ (ทิฏฐุปาทาน) อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันในกลุ่มของคนที่มีความเห็นแตกต่างกันแต่ไม่ยอมรับ ความคิดเห็นของคนอื่น เนื่องจากบุคคลแต่ละคนมีจุดยืนของตัวเอง ด้วยเหตุผลดังกล่าว พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า “ชนเหล่าใดยังถือทิฏฐิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 29 : 244) ชนเหล่านั้น ย่อมเที่ยวกระทบกระทั่งกันในโลก” และ “สัตว์ทั้งหลายผู้ยึดถือในทิฏฐิทั้งหลายว่ายอดเยี่ยม ย่อมทำทิฏฐิใดให้ยิ่งใหญ่ในโลก กล่าวทิฏฐิอื่นทุกอย่างนอกจากทิฏฐินั้นว่าเลว เพราะฉะนั้นสัตว์เหล่านั้นจึงไม่ล่วงพ้นการวิวาทไปได้”

ประเด็นที่ทำให้ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตก็คือว่า อะไรเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เจ้าลัทธิหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่งยกย่องลัทธิ หรือแนวคิดของตัวเอง แล้วทับถมแนวคิดอื่นว่า “ใช้ไม่ได้”หรือ “ไม่เข้าท่า” คำตอบที่ค้นพบก็คือ เจ้าลัทธิหรือเจ้าของแนวคิดต่างๆ เห็นช่องทางที่จะได้รับผลประโยชน์ใน 2 ด้านด้วยกัน กล่าวคือ อานิสงส์ในชาตินี้ ซึ่งได้แก่ ได้รับผลประโยชน์ในแง่ของสักการะ ความเคารพ การนับถือ การบูชา การยำเกรง จากผู้ที่นับถือ และชื่นชอบในแนวคิดต่างๆ และอานิสงส์ในชาติหน้า ได้แก่ การเชื่อมั่นและยึดมั่นในทิฏฐิดังกล่าวนั้น จะเป็นเหตุเป็นผลให้ตัวเองได้ไปเกิดภพและภูมิที่ตัวเองต้องการ และแนวคิดนี้จะเป็นสะพานให้ตัวเองทอดเดินไปสู่ความบริสุทธิ์หมดจดได้

กรณีศึกษาที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การที่พระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องน้ำที่เหลือไว้ในภาชนะเป็นอาบัติหรือไม่ ประเด็นนี้ได้สะท้อนแนวคิดในเชิงทิฏฐิวิวาทะได้เช่นเดียวกัน เพราะพระวินัยธรและพระธรรมกถึกต่างก็มีจุดยืนของตัวเอง จึงทำให้ข้อขัดแย้งลุกลามไปอย่างรวดเร็ว นอกจากนั้น ประเด็นที่เกี่ยวข้องในการทำสังคายนาครั้งที่ 1 ถึง 3 ก็เช่นเดียวกัน ความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างพระปุราณะกับพระสงฆ์กระแสหลักที่นำโดยพระมหากัสสปเถระเกี่ยวกับการตีความวัตถุ 8 ประการก็ดี การตีความพุทธบัญญัติที่แตกต่างกันระหว่างพระยสกากัณฑบุตรและคณะที่เป็นพระสงฆ์กระแสหลักกับพระภิกษุเมืองวัชชี เป็นต้นก็ดีเหล่านี้ล้วนสะท้อนนัยที่น่าสนใจเกี่ยวกับการยึดมั่นในทิฏฐิของตนทั้งสิ้น

3) มานะ คือ การถือตัว กิริยาที่ถือตัว ภาวะที่ถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเชิดชูตนเป็นดุจธง ความเห่อเหิม ความที่จิตต้องการเชิดชูตนเป็นดุจธง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 30 : 103)

สาเหตุสำคัญก็เพราะว่าการถือตัวดังกล่าวนั้นนำไปสู่การลบหลู่ ดูหมิ่น และเกลียดชังคนอื่น ดังจะเห็นได้ชัดเจนจากกรณีของ เจ้าศากยะ มีความถือตัวว่า เผ่าพันธุ์ของตัวเองเป็นเผ่าพันธุ์ที่ดี บริสุทธิ์และวิเศษกว่าคนอื่น ฉะนั้น จึงเป็นไปไม่ได้ที่ธิดากษัตริย์ศากยะจะต้องไปแต่งงานกับพระเจ้าปเสนทิโกศลที่มีที่มาหรือต้นกำเนิดไม่ชัดเจน และในขณะเดียวกันการที่ลูกหลานของเจ้าศากยะจะไหว้พระเจ้าวิฑูฑภะก็เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เช่นเดียวกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่พระเจ้าวิฑูฑภะซึ่งเป็นลูกนางทาสีจะ

นั่งตั่งของเจ้าศากยะก็นับเป็นการกระทำที่น่ารังเกียจ ฉะนั้นจึงต้องใช้น้ำนมล้างการกระทำและแสดงออกในลักษณะนี้ ย่อมนับว่าเป็นการดูหมิ่น ชิงชัง และรังเกียจคนอื่น และการกระทำดังกล่าวนั่นเองได้นำไปสู่ "ภาวะแห่งการเกลียดชัง" ที่พระเจ้าวิฑูฑภะมีต่อเจ้าศากยะจนนำไปสู่ "สงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์" ในที่สุด

2.2.2 ความขัดแย้งเกิดจากเหตุปัจจัยภายนอก

วันชัย วัฒนศัพท์ (2547 : 19 - 22)ได้แปลการจัดการความขัดแย้งและการขอโทษจากแคทเทอรีน มอร์ริส (Catherine Morris) วิเคราะห์ต้นตออันเป็นที่มาของความขัดแย้ง จากประเภทของความขัดแย้ง 5 ด้านในทัศนะปัจจุบัน ซึ่งเน้นไปยังความขัดแย้งภายนอก (External Conflict) ซึ่งผู้เขียนขออธิบายขยายความดังนี้

1) ข้อมูลหรือข้อเท็จจริงเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Data Conflict) ได้แก่ ข้อมูลขัดกัน ขาดข้อมูล เข้าใจผิด ขาดการสื่อสาร หรือสื่อสารไม่ถูกต้อง สับสนเรื่องหน้าที่ มุมมองต่างกันในเรื่องของข้อมูล ปัญหาที่จะเกิดขึ้นก็คือการขาดวิจารณญาณในการกลั่นกรอง เพราะการที่ข้อมูลมีมากมาย ซึ่งสามารถแสวงหาได้จากสื่อสิ่งพิมพ์ หรืออินเตอร์เน็ต ถ้าขาดการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ หรือขาดการแยกแยะวิเคราะห์และสังเคราะห์แล้ว ก็ทำให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นเดียวกัน

"กรณีโกสัมพีศึกษา ประเด็นที่เกิดขึ้นในเมืองโกสัมพีพบว่า แรกเริ่มนั้น พระวินัยธรได้บอกพระธรรมกถึกว่า การที่พระธรรมกถึกเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวยนั้นไม่จัดว่าเป็นอาบัติเพราะไม่ได้ตั้งใจ ซึ่งพระธรรมกถึกก็คล้อยตามประเด็นดังกล่าว แต่เมื่อกาลเวลาผ่านไป พระวินัยธรกลับนำเสนอข้อมูลใหม่ว่า สิ่งที่พระธรรมกถึกทำนั้น เป็นการต้องอาบัติทั้งๆ ที่ไม่รู้ ประเด็นความขัดแย้งได้ลุกลามขึ้นเมื่อพระธรรมกถึกมองว่า ตนเองไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการนำเสนอข้อมูลดังกล่าว เพราะข้อมูลดังกล่าวได้ทำให้เกิดภาพลบแก่ตนเอง ดังนั้น การนำเสนอข้อมูลของพระธรรมกถึกในชั้นนี้ แทนที่จะตอบคำถามให้แก่ข้อมูลที่เกิดขึ้นแก่ลูกศิษย์ตามความเป็นจริงเพียงเท่านั้น แต่สิ่งที่นำเสนอเพิ่มเติมจากข้อมูลดังกล่าวก็คือ "ท่านพูดเท็จ" ประเมินคำพูดในลักษณะนี้พบว่า เต็มไปด้วยอารมณ์และความรู้สึกที่ว่าตัวเอง "ถูกแฉ" หรือ "ถูกหักหลัง" สรุปก็คือ "เมื่อท่านปรับอาบัติทุกกฎผมได้ ทำไมผมจะปรับอาบัติปาจิตตีย์ท่านไม่ได้" ซึ่งวิธีการนี้เป็นการเผชิญหน้าในลักษณะของการหนามยอกเอาหนามบ่งหรือตาต่อตาฟันต่อฟัน อุณภูมิความขัดแย้งจึงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

2) ผลประโยชน์และความต้องการเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Interest Conflict) ได้แก่ ความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ หรือสิ่งต่างๆ ที่ปรารถนาและต้องการ

กรณีสงครามการแย่งชิงหมู่บ้านกาสีระหว่างพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระเจ้าอชาตศัตรู เป็นการตอกย้ำว่า ทั้งคู่ต่างก็ต้องการหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อใช้เป็นเขตเศรษฐกิจและเป็นรัฐ ซึ่งสอดรับกับกรณีสงครามระหว่างพระเจ้าอชาตศัตรูกับเจ้าลัจฉวี มีวัตถุประสงค์เพื่อแย่งชิงคันธชาตซึ่งมีคุณค่าอย่างมหาศาลในผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นตามมาผลประโยชน์และความต้องการในสองกรณีหลังนี้จัดได้ว่าเป็น "ตัวแปร" สำคัญที่ทำให้ทั้งสองแคว้นต้องทำสงครามระหว่างกันเพื่อแย่งชิงทรัพยากรดังกล่าว โดยมิได้

คำนึงว่าผลจากสงครามดังกล่าวจะนำมาซึ่งการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินมากมาย

3) ความสัมพันธ์เป็นที่มาของความขัดแย้ง (Relationship Conflict) ได้แก่ บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่ต่างกัน พฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซาก และวิธีการในการทำสิ่งต่างๆ แตกต่างกัน เช่น วิธีการทำงานต่างกัน การตัดสินใจต่างกัน และการคาดหวังที่ต่างกัน

กรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มของพระวินัยธรกับพระธรรมกถึก กลุ่มของพระกัสสปเถระกับพระปุราณะ และกลุ่มพระยสกากัณฑบุตรกับพระภิกษุเมืองวัชชี ล้วนมาจากเหตุปัจจัยภายนอก ซึ่งจะเห็นว่า “ประเด็นที่ว่าด้วยความสัมพันธ์” นั้น ถือได้ว่าเป็นตัวแปรสำคัญประการหนึ่งในการทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล เพราะหากมนุษย์มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในระดับหนึ่งแล้ว โอกาสพบปะพูดคุยเพื่อหาทางออกเชิงสมานฉันท์เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และมีทางออกร่วมกันได้ง่ายมากยิ่งขึ้น แต่หากเกิดกรณีของการไม่ชอบ หรือมีอคติ (Bias) ต่อกันในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว ย่อมเป็นเรื่องยากที่จะหันหน้าเข้าไปพบปะหรือพูดคุยกัน ด้วยเหตุนี่เอง ประเด็นเรื่อง “สาราณียธรรม” จึงนำมาเพื่อใช้แก้ปัญหาเรื่องความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่งด้วย

4) โครงสร้างเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Structural Conflict) ได้แก่ การแก่งแย่ง โดยเปลี่ยนแปลงระเบียบกฎเกณฑ์เดิม ขัดแย้งเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติ ขัดแย้งเนื่องจากขาดความยุติธรรมซึ่งคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) (1968) และซี ไรท์ มิลล์ (C. Wright Mills) (1956) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ความขัดแย้งเกิดจากการกดขี่ขูดรีดทางชนชั้นโดยเฉพาะในสังคมทุนนิยมซึ่งโครงสร้างสังคมมีการแบ่งชนชั้นสูง และเป็นชนชั้นที่กดขี่ขูดรีด ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งขัดแย้งกันในผลประโยชน์ของชนชั้น เนื่องจากความสำนึกของชนชั้นที่ก่อตัวขึ้นมากลายเป็นความขัดแย้ง ได้ทำการจำแนกตัวแปรพื้นฐานของการขัดแย้งว่าความขัดแย้งไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นผลพวงจากสังคมทุนนิยมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจการกดขี่และการขัดแย้งทางสังคม ซึ่งผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้มีเลนิน (Lenin) และเหมาเจ๋อตุง (Mao Tse-Tung) เป็นต้น

ในขณะที่ ดาห์เรนดอร์ฟ (Dahrendorf) (1959) เห็นด้วยว่า ความขัดแย้งทางสังคมเกิดจากการกดขี่ระหว่างกลุ่มต่างๆ แต่แตกต่างจากการกดขี่ทางชนชั้นอย่างแนวความคิดของ มาร์ซ (Marx) ดาห์เรนดอร์ฟ เห็นว่าความขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ในสังคมเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็จริง แต่แหล่งกำเนิดอันเป็นที่มาของความขัดแย้งในสังคมนั้น เกิดจากการรวมตัวขึ้นเป็นองค์กรของกลุ่มในสังคม เช่น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา มักจะเกิดกลุ่มต่างๆ ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรเช่น กลุ่มสหภาพแรงงานเพื่อความเสมอภาพ เป็นต้น

5) ค่านิยมเป็นที่มาของความขัดแย้ง (Value Conflict) ได้แก่ ศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ โลกทัศน์หรือความเชื่อต่างกัน การให้ความสำคัญที่ต่างกัน เกณฑ์ประเมินต่างกัน ภูมิหลังทางวัฒนธรรมต่างกัน ภูมิหลังส่วนบุคคลต่างกัน พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ต่างกัน

การที่มนุษย์ไปตัดสินใครคนใดคนหนึ่งที่ไม่ใช่พวกของเราว่าเป็น “ชาวเขา” หรือเรียกคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่พวกของเราว่าเป็น “คนชายขอบ” แล้วตีค่า หรือประเมินคุณค่า “ชาวเขา” ด้อยกว่าตัวเอง แล้วพยายามที่จะลดทอนศักดิ์ศรีและความเป็นมนุษย์ของเขาที่ด้อยอยู่แล้วให้ด้อยลงไปเรื่อยๆ” เหล่านี้คือที่มาของความขัดแย้ง

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในโลกนี้ มีสาเหตุมาจากจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เพราะเป็นการประพฤติที่มีการเจริญจิตและปัญญาในระดับบุคคลและระดับสังคมน้อย เมื่อมนุษย์มีความขัดแย้งกัน มนุษย์เหล่านั้นก็จะแสดงออกทางกายและวาจา ด้วยการกระทำการใดๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดคู่กรณี ฉะนั้นการแก้ปัญหาความขัดแย้งต้องพัฒนาจิตและเจริญปัญญาทั้งระดับบุคคล และสังคมดังจะกล่าวต่อไป

3. หลักพุทธธรรมจะประยุกต์ใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งในระดับบุคคลและสังคมได้อย่างไร

3.1 ระดับบุคคล พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง ในเรื่องการพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เป็นการพัฒนาให้มีจิตใจที่ดีงาม มีความเป็นมิตร มีเมตตา มีความอดทนทางใจต่อความกระทบกระทั่ง ความไม่พอใจ หรือความเจ็บใจ โดยการวางใจตนให้เป็นกลางๆ ไม่กระเพื่อม ใช้สติปัญญาในการเรียนรู้ และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ตรึกตรองด้วยความรอบคอบ แล้วแสดงออกต่อสถานการณ์ความขัดแย้งนั้นๆ อย่างเข้าใจในธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ซึ่งรวมถึงธรรมชาติของความขัดแย้งด้วยการพัฒนาจิตใจดังกล่าว จะเป็นรากฐานสำคัญในตัวบุคคล ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วยหลักธรรมดังต่อไปนี้

1) อัปปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท หมายถึง การมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือ การใช้สติอยู่เสมอ ในทางคำสอนทางพระพุทธศาสนา จะเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมาก ในการดำเนินชีวิต หรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ ในความเป็นจริงโดยทั่วไป เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นสิ่งหนึ่งที่เราจะประสบกันเป็นประจำ คือ เราจะมีสติรู้ตัวน้อยลง หรืออาจจะไม่มีสติเลย เพราะจิตของเราขณะนั้นถูกครอบงาด้วยอกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ซึ่งจะทำให้เรามีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างรวดเร็ว ล่วงละเมิดทั้งทางกาย วาจาและใจ ดังนั้นสติจึงเป็นธรรมที่มีความสำคัญอย่างมากในระดับตัวบุคคลนั้นๆ ในการจัดการความขัดแย้ง เพราะจะเป็นตัวควบคุมการกระทำ ป้องกันยับยั้งตนเอง ไม่ให้กระทำการใดๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะของอารมณ์โกรธ ดังคำสอนของพระพุทธองค์ที่ว่า

บุคคลผู้ไม่โกรธตอบบุคคลผู้โกรธ ชื่อว่าย่อมชนะสงครามที่ชนะได้ยาก ผู้ใดรู้ว่าผู้อื่นโกรธแล้วเป็นผู้มีสติ สงบใจไว้ได้ ผู้นั้นชื่อว่าประพฤติประโยชน์ของคนทั้ง 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายตนและฝ่ายผู้อื่น เมื่อผู้นั้นรักษาประโยชน์ของคนทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายตนและฝ่ายผู้อื่น ชนทั้งหลายผู้ไม่ฉลาดในธรรม ย่อมเข้าใจว่าเป็นคนโง่ ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 5 : 265)

จะเห็นได้ว่า การมีสติรักษาตนเอง เท่ากับช่วยรักษาสังคม ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็น คำสอนทางพระพุทธศาสนามองชีวิตด้านในของบุคคล โดยสัมพันธ์กับคุณค่าด้านนอกคือทางสังคม และถือว่าคุณค่าทั้งสองด้านนี้เชื่อมโยงถึงกัน ไม่แยกจากกัน และสอดคล้องไปด้วยกัน

สติ หรือ อัปปมาทธรรม กล่าวได้ว่า เป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้เป็นรากฐานในการจัดการความขัดแย้ง เพราะสติจะเป็นตัวที่บั่นทอนรากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ทั้งในส่วนของตัณหา ทิฏฐิ มานะ และส่วนของโลภะโทสะโมหะ โดยจะทำให้เรารู้ตัวอยู่เสมอ ว่าเรากาลังคิดอย่างไรกับสถานการณ์ความขัดแย้ง และควรจะปฏิบัติการหรือจัดการอย่างไร โดยที่จะไม่ทำการล่วงละเมิดคู่กรณีทั้งทางกาย วาจาและใจ จะเห็นได้ว่า ถ้าเรามีสติคอยควบคุมกำกับแล้ว เท่ากับเรานั้นได้ช่วยรักษาคู่กรณีด้วย สถานการณ์ความขัดแย้งนั้นจะถูกควบคุม ไม่บานปลาย หรือ เกิดความรุนแรง และสามารถหาทางออกร่วมกันได้ในที่สุด

2) ไตรลักษณ์ ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่สำคัญในระดับบุคคลเพื่อเน้นให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความขัดแย้งอย่างแท้จริง และนาความรู้ที่ได้ไปเป็นประโยชน์ หรือประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง ดังจะได้อธิบายดังต่อไปนี้

2.1) อนิจจตา (Impermanence) หมายถึง ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ความไม่คงตัว ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ในบริบทของการจัดการความขัดแย้ง หลักอนิจจตาสามารถใช้ให้เป็นประโยชน์ ในการตระหนักรู้ถึงความผันผวนปรวนแปรไม่แน่นอน ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งได้ การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ดำรงอยู่ด้วยจิตใจที่เป็นอิสระ จะทำให้เราใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาทหรือไม่นิ่งนอนใจ เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นก็ย่อมที่จะปล่อยวางได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นในการเอาชนะ หรือการได้มาในสิ่งที่ตนเองพอใจ เพราะทุกสิ่งย่อมมีการเสื่อมสลายไป การรู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงดังกล่าว จะทำให้ไม่ตกเป็นทาสของความขัดแย้ง หรือความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

2.2) ทุกขตา (Conflict) หมายถึง ความเป็นทุกข์ ซึ่งเป็นภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป เป็นภาวะที่กดดันฝืนและขัดแย้งอยู่ในตัว เพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ อย่างที่ได้กล่าวข้างต้นแล้วว่า ความขัดแย้งนาไปสู่ความเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อมองอีกมุมหนึ่งในทางกลับกัน ความเปลี่ยนแปลงนั้นอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งได้เช่นกัน เพราะความคิดหรือการกระทำของมนุษย์นั้นมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ความขัดแย้งจึงเป็นลักษณะของธรรมชาติ ดังนั้น การฝืนแบบไม่ยอมรับสภาวะทุกข์ หรือ สภาวะความขัดแย้งนั้น ย่อมให้ผลร้ายมากกว่าผลดี การรู้จักปรับตัวให้ยอมรับกับสถานการณ์ความขัดแย้งนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความขัดแย้ง โดยการรู้เท่าทันและจัดการทุกสิ่งทุกอย่างให้ตรงตัวเหตุปัจจัย ให้ปฏิบัติต่อสถานการณ์ความขัดแย้งด้วยการศึกษาให้รู้ให้เข้าใจอย่างที่สุด คือ ให้รู้จักปัญหาความขัดแย้ง มิใช่เพื่อให้เป็นทุกข์ หรือหนีปัญหา แต่เพื่อที่จะปฏิบัติต่อปัญหาความขัดแย้งและจัดการได้อย่างถูกต้อง

2.3) อนัตตา ความไม่มีตัวตนแท้จริง ที่จะสั่งบังคับให้เป็นอย่างไรๆ ได้ ความรู้ในหลักอนัตตาที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้ง หมายถึง การสลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น การช่วยลดทอนความเห็นแก่ตน เปิดใจกว้างในการยอมรับฟังความคิดเห็น หรือ การกระทำของผู้อื่นสามารถเข้าไปเกี่ยวข้อง พิจารณา และจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง โดยไม่เอาตัวตน ความอยากของตนตลอดจนความเห็น ความยึดมั่นถือมั่นของตนเข้าไปตัดสิน แต่จะพิจารณาจัดการไปตามเหตุและผล ดังนั้น การรู้หลักอนัตตา จะทาให้สลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการจัดการความขัดแย้ง

3) ขันติธรรม (พระธรรมราชธีรราชมหามุนี, 2542 : 229) ตามความหมายทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ความอดทน คือ ความอดกลั้นอันเป็นตบะอย่างยิ่ง ในพระอภิธรรมปิฎกแสดง ลักษณะของขันติ คือ ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้น ความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความแช่มชื่นแห่งจิต เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แห่งความอดทนที่สมบูรณ์ ขันติจะมีองค์ธรรมเข้ามาประกอบได้แก่ อโทสะเจตสิกที่มีลักษณะอย่างนี้คือ ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน มีความไม่ดุร้าย ไม่พิโรธเป็นเครื่องหมาย มีแยบคายซึ่งจะทำให้เกิดความอดทน

กรณีการใช้ขันติธรรม เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2557 ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานเปิดการประชุมผู้นำศาสนาเพื่อสันติภาพในประชาคมอาเซียน ครั้งที่ 1 เรื่อง ขันติธรรมทางศาสนา ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร) อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา โดยมีผู้แทนศาสนาจาก 10 ประเทศอาเซียน ร่วมประชุม ทั้งนี้ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (2557) กล่าวเปิดการประชุมว่า การจัดประชุมครั้งนี้เป็นการหารือกันเรื่องการใช้หลักขันติธรรม ในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขแห่งประชาชนเพื่อสันติสุขแห่งประเทศชาติ และเพื่อสามัคคีสุขแห่งอาเซียน

3.2 ระดับสังคม พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความขัดแย้ง แนวคิดหรือหลักธรรมระดับสังคมนั้น ผู้วิจัยหมายถึง หลักธรรมที่มุ่งเน้นในระดับสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้ง เพื่อหวังให้เกิดผลในทางบวกทั้งต่อกลุ่มบุคคล องค์กร สังคม และประเทศชาติในการจัดการความขัดแย้งดังกล่าว ซึ่งประกอบด้วยหลักสามัคคีธรรม

ในระบบสามัคคีธรรมนี้ได้มีการใช้ในการปกครองจนประสบความสำเร็จมาแล้ว สมัยพุทธกาล มีรัฐหนึ่งที่ปกครองด้วยระบบสามัคคีธรรม คือรัฐวัชชี ซึ่งเจริญรุ่งเรืองและมีชื่อเสียงมากในการปกครองแบบสามัคคีธรรม กษัตริย์หรือผู้ปกครองมิได้มีอำนาจเด็ดขาดเพียงผู้เดียว แต่ใช้วิธีที่ว่ามีชนชั้นปกครองจำนวนหนึ่ง ซึ่งมากทีเดียวมีจำนวนถึง 7,707 องค์ หมุนเวียนกันขึ้นมาปกครอง เหตุที่ปกครองด้วยระบบนี้อาจจะมีสาเหตุเนื่องจากว่า มีราชวงศ์ที่มีอำนาจอยู่มากมายหลายราชวงศ์ การที่จะสถาปนาราชวงศ์ใดราชวงศ์หนึ่งขึ้นเป็นกษัตริย์นั้นไม่สามารถที่จะทำได้เพราะจะทำให้ราชวงศ์อื่นๆ ไม่พอพระทัยและจะ

ทำการแย่งชิงอำนาจกัน ราชวงศ์ที่เป็นกษัตริย์ก็จะมัวแต่ปกป้องอำนาจอยู่จนไม่มีเวลาไปบริหารราชการแผ่นดิน ดังนั้น การปกครองแบบสามัคคีธรรมที่เปิดโอกาสให้กษัตริย์ทุกราชวงศ์เข้ามามีอำนาจในการบริหารประเทศร่วมกัน ก็จะก่อให้เกิดความสมดุลทางอำนาจขึ้น รัฐวัชชีจึงเป็นรัฐที่มีความสมานสามัคคีเข้มแข็งทั้งในทางเศรษฐกิจ และการทหาร พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงหลักธรรมที่ชาววัชชีถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จึงทำให้รัฐวัชชีเข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง หลักธรรมนั้นมีชื่อเรียกว่า “อปริหานิยธรรม” แปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียวไม่มีวันเสื่อมไป มีอยู่ 7 ข้อ ได้แก่

1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คือ หมั่นพบปะปรึกษาหารือกันเพื่อระดมสมองช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ของกิจการบ้านเมือง

2) พร้อมเพรียงกันประชุมและพร้อมเพรียงกันเลิก คือ เข้าที่ประชุมตรงเวลาและเลิกตรงเวลาไม่หลบหนีออกจากที่ประชุมโดยไม่เหตุอันควร

3) ไม่ทำอะไรนอกเหนือจากระเบียบข้อบังคับ คือ ประชุมไปตามระเบียบข้อบังคับและไม่เยียบย่ำกฎเกณฑ์ที่วางไว้ดีแล้วและไม่กำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเอง

4) เคารพให้เกียรติท่านผู้ใหญ่ในที่ประชุม คือ ควรรับฟังคำแนะนำท้วงติงของท่านโดยเฉพาะท่านผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในที่ประชุม ต้องฟังคำติเตียนของท่านด้วยความเคารพ

5) ให้เกียรติแก่สตรีและเด็ก คือ ไม่ปล่อยให้สตรีและเด็กตกอยู่ในอันตรายที่จะถูกข่มเหงรังแก ต้องให้ความคุ้มครอง ไม่ให้พวกจิตทรามทำร้ายได้ง่าย

6) เคารพบูชาปูชนียสถานของชาติ คือ ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้เป็นสมบัติของชาติ ไม่แสดงอาการที่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่ควรละเลยต่อพิธีการที่แสดงถึงความเคารพบูชา

7) คุ้มครองอารักขาผู้ทรงศีล ทรงธรรม คือ เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่อย่างเป็นสุข หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ปกครองคุ้มครองคนดีอย่างปล่อยให้คนดีถูกรังแก นั่นเอง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 : 31)

สรุปได้ว่า หลักสามัคคีธรรมยังสามารถใช้เป็นแม่แบบที่ชาววัชชีทำให้รัฐวัชชีเข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงโดยปฏิบัติตามหลักอปริหานิยธรรม ในสังคมถือว่าสำคัญที่สุด ต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิตของสังคม และยังนำไปสู่พลังสามัคคี

4. บทสรุป

ความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ สาเหตุของปัญหาความขัดแย้งสามารถแบ่งตามปัจจัยภายนอกออกได้เป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ 1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (Data Conflict) 2) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (Interest Conflict) 3) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (RelationshipConflict) 4) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง (Structural Conflict) และ5) ความขัดแย้ง

ด้านคุณค่าหรือค่านิยม (Value Conflict) ในทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น สาเหตุของความขัดแย้งเกิดมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน สำหรับปัจจัยภายในได้แก่ ปปัญจธรรม คือ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ และ อกุศลมูล คือโลภะ โทสะ โมหะ โดย ทิฏฐิ ทำหน้าที่เป็นแกนกลางของปัจจัยภายในที่ทำงานร่วมกันกับอกุศลมูล จะกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดสภาวะของความขัดแย้งขึ้นจนนำไปสู่ความรุนแรงในที่สุด การแก้ปัญหาความขัดแย้งนั้นแก้ไขได้ 2 ระดับโดยนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ดังนี้

ระดับบุคคลได้แก่ 1) สติ หรือ อัปปมาทธรรม ถ้าเรามีสติรอบคอบควบคุมกำกับแล้ว เท่ากับเรานั้นได้ช่วยรักษาคู่กรณีด้วย สถานการณ์ความขัดแย้งนั้นจะถูกควบคุม ไม่บานปลาย หรือ เกิดความรุนแรง และสามารถหาทางออกร่วมกันได้ในที่สุด 2) ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่เน้นให้เข้าใจถึงธรรมชาติของความขัดแย้งอย่างแท้จริง และทำให้สลายความเป็นอัตลักษณ์ ความยึดมั่นถือมั่น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อการจัดการความขัดแย้ง 3) ขันติธรรม มีองค์ธรรมเข้ามาประกอบได้แก่ อโทสะเจตสิกที่สร้างลักษณะอย่างนี้คือ ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่เบียดเบียน มีความไม่ดุร้าย ไม่พิโรธเป็นเครื่องหมาย มีแยบคายซึ่งจะทำให้เกิดความอดทน

ระดับสังคม เป็นการถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจึงทำให้เข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง หลักธรรมนั้นมีชื่อเรียกว่า “อปริหานิยธรรมแปลว่า ธรรมที่ทำให้เจริญโดยส่วนเดียวไม่มีวันเสื่อมไปมีอยู่ 7 ข้อ ได้แก่

1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คือ หมั่นพบปะปรึกษาหารือกันเพื่อระดมสมองช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ของกิจการบ้านเมือง

2) พร้อมเพรียงกันประชุมและพร้อมเพรียงกันเลิก คือ เข้าที่ประชุมตรงเวลาและเลิกตรงเวลาไม่หลบหนีออกจากที่ประชุมโดยไม่เหตุอันควร

3) ไม่ทำอะไรนอกเหนือจากระเบียบข้อบังคับ คือ ประชุมไปตามระเบียบข้อบังคับและไม่เยียบย่ำกฎเกณฑ์ที่วางไว้ดีแล้วและไม่กำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นมาเอง

4) เคารพให้เกียรติท่านผู้ใหญ่ในที่ประชุม คือ ควรรับฟังคำแนะนำท้วงติงของท่านโดยเฉพาะท่านผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในที่ประชุม ต้องฟังคำตักเตียนของท่านด้วยความเคารพ

5) ให้เกียรติแก่สตรีและเด็ก คือ ไม่ปล่อยให้สตรีและเด็กตกอยู่ในอันตรายที่จะถูกข่มเหงรังแก ต้องให้ความคุ้มครอง ไม่ให้พวกจิตทรามทำร้ายได้ง่าย

6) เคารพบูชาปูชนียสถานของชาติ คือ ปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้เป็นสมบัติของชาติ ไม่แสดงอาการที่ดูหมิ่นเหยียดหยาม ไม่ควรละเลยต่อพิธีการที่แสดงถึงความเคารพบูชา

7) คุ้มครองอารักขาผู้ทรงศีล ทรงธรรม คือ เต็มใจต้อนรับและหวังให้ท่านอยู่อย่างเป็นสุข หรือพูดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ปกครองคุ้มครองคนดีอย่างปล่อยให้คนดีถูกรังแก นั่นเอง

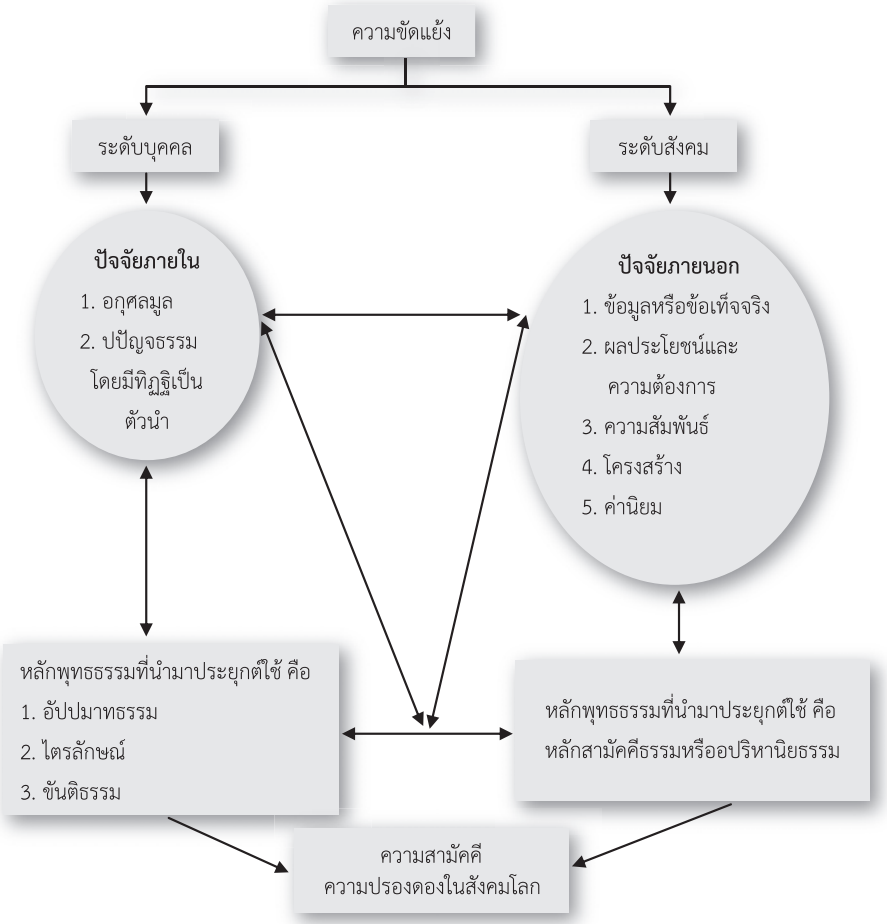

แผนภาพ แสดงองค์ความรู้ พุทธวิธีขจัดความขัดแย้งเพื่อสร้างความปรองดองในสังคมโลก

หลักสามัคคีธรรมยังสามารถใช้เป็นแม่แบบที่ชาววัชชีทำให้รัฐวัชชีเข้มแข็งเจริญรุ่งเรืองและมั่นคง โดยปฏิบัติตามหลักอปริหานิยธรรม ในสังคมถือว่าสำคัญที่สุด ต่อความเจริญก้าวหน้าของชีวิต ของสังคม และยังนำไปสู่พลังสามัคคีความปรองดองในสังคมโลก ดังแผนภาพ

เอกสารอ้างอิง

ชัจจ์ชนันต์ ธรรมจินดา และ จิตติพร เครือเนตร. (2547). **ฝึกให้เป็นยอดผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด.

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์**.** (2539). **สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

ชัยเสฏฐ์ พรหมศรี. (2550). **การจัดการความขัดแย้งในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอ็กซเปอร์เน็ท จำกัด.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมราชธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทฺธิ ป.ธ. 9). (2542). **มงคล 38 ประการ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี : ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์** ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร). (2552). **กระบวนแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอธิกรณสมถะ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน**.** (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์ จำกัด**.**

รอฮีม ปรามาส. (2547). **สงครามอนาคต และนวัตกรรมทางการทหาร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2547). **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. (2547). **ความขัดแย้ง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด.

สถาบันพระปกเกล้า. (2555). การสร้างความปรองดองแห่งชาติ”. **รายงานการวิจัย.** เสนอต่อคณะกรรมการวิสามัญพิจารณาศึกษาแนวทางการสร้างความปรองดองแห่งชาติสภาผู้แทนราษฎร.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญโญ). **ขันติธรรมนำศาสนา.** สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก http://www.thairath.co.th/content.

สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด. (2543). **English-Thai Dictionary for Thai learners**. พิมพ์ครั้ง 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท อักษรเจริญทัศน์ อจท. จำกัด.

A.B. Henkin. et.al. (2000). **Conflict management strategies of principals in site-based managed schools.** Journal of Educational Administration 38.

Ashley Mongtague, ed. (1968). **Man and Aggression.** New York: Oxford University.

C. Wright mills. (1956). **The Power Elite.** New York: Oxford University.

Herbert Marcuse. (1969). **Reason and Revolutions.** New York: Humanities.

Konrad Lorenz. (1969). **on Aggression**. New York: Bantam.

Ralf dahrendorf. (1959). **Class and Class Conflict in Industrial Society.** California: Standford University.

Reymond W, Mack and John Pease. (1973). **Sociology and Social Life.** New: D Van Nostrand Company.

Thoresten Sellin. (1938). **Culture Conflict and Crime**. New York : Social Science Research Council.

สังคมแห่งอัปปมัญญา : ปลายทางแห่งการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

The Unbounded States of Social : The Goal of Resolving the Conflict

อัครเดช พรหมกัลป์

Akkaradecha Brahmakappa

อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

บทคัดย่อ

หลักการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งตามหลักพุทธธรรมขั้นพื้นฐานนั้นสำคัญที่สุด คือ ทุกคนในสังคมจะต้องช่วยกันหรือร่วมมือกันทำให้เกิดสามัคคีธรรม เกิดขึ้นในสังคม โดยทุกคนทุกฝ่ายจะต้องประพฤติปฏิบัติดีต่อกัน พูดจาดีต่อกัน คิดดีต่อกัน แบ่งปันลาภผลที่ได้มาอย่างเท่าเทียม ดำรงตนและยึดมั่นศรัทธาในศีลและสุดท้ายคือมีความเห็นพ้องต้องกันเป็นอาจิณ ส่วนวิธีการหรือรูปแบบที่จะได้มาซึ่งสามัคคีธรรมที่เป็นไปอย่างยั่งยืนและเข้มแข็งในรูปของ “สังคมแห่งอัปปมัญญา” นั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ทุกคนในสังคมจะต้องมีจิตใจที่กว้างขวางไม่มีประมาณ มีพรหมวิหารธรรมที่แผ่ไปไม่มีที่สิ้นสุด ได้แก่ การมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อกัน ซึ่งนอกจากจะแผ่ไพศาลไปยังมนุษย์มนุษย์ด้วยกันแล้ว สิ่งที่สำคัญมนุษย์ยังต้องแผ่พรหมวิหารธรรมไปยังสัตว์และทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้อย่างสม่ำเสมอกันด้วย

คำสำคัญ : อัปปมัญญา, ความขัดแย้ง, การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง

Abstract

The principle of the conflict resolution according to Buddha-Dhamma at the elementary level was that everyone in the society would help or cooperate together to make the unity (Sāmaggī) in the society. Moreover, everyone and all parts wou ld behave well, speak well, think well, share the windfall equally, live and adhere to the morality, and have the agreement. For the approach or model for getting the unity permanently and strongly in the Unbounded states of social (Brahmavihāra), the Buddha thought that everyone in the society would be generous and have the holy a bidings: loving-kindness (Mettā), compassion (Karuṇā), sympathetic (Muditā), and equanimity (Upekkhā). Moreover, the human would always expand the holy a bidings to the human, animal and everything in the world.

Keywords : Unbounded States, Conflict, Conflict Resolving

1. บทนำ

ในสังคมทุกวันนี้ปัญหาความขัดแย้งสามารถเกิดขึ้นได้ในทุกเวลา ซึ่งอาจเป็นความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มของบุคคล ฉะนั้นเราควรจะต้องยอมรับว่าทุกความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้นถือเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติและเป็นของปกติที่เกิดขึ้นในทุกสังคม ขณะเดียวกันความขัดแย้งยังเป็นปฏิสัมพันธ์โดยตรงระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์การหรือระหว่างประเทศตั้งแต่ 2 ฝ่ายหรือมากกว่า 2 ฝ่ายขึ้นไป โดยที่ฝ่ายหนึ่งพยายามที่จะป้องกันหรือบีบบังคับเพื่อผลบางอย่างในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งพยายามต่อต้าน โดยมากจะแสดงออกมาเป็นทั้งที่อาจจะเป็นคำพูดหรือไม่ใช่คำพูด หรือแสดงออกในลักษณะการพยายามขัดขวาง บีบบังคับ ทำอันตราย ต่อต้าน หรือโดยการแก้เผ็ดฝ่ายตรงข้าม (Kae K. Chung and Leon C. Megginson, 1981:252) จนนำไปสู่การดิ้นรนต่อสู้เพื่อความต้องการ ความปรารถนา ความคิด ความสนใจของบุคคลที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือที่เป็นตรงกันข้าม ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต้องเผชิญกับเป้าหมายที่ไม่สามารถทำให้ทุกฝ่ายพอใจ (Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl, 1982:3) ความขัดแย้งยังเป็นสภาพการที่เกิดขึ้นเมื่อมีสองฝ่ายหรือมากกว่าสองฝ่าย ที่ต้องทำงานโดยพึ่งพาอาศัยกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน มีความเห็นที่ไปด้วยกันไม่ได้หรือไม่สอดคล้องกัน (David L. Brow, 1983:4–5) และมีพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกัน หรือพฤติกรรมที่ไปด้วยกันไม่ได้ระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่มีความสนใจแตกต่างกัน(Stephen P. Robbins, 1983:337) ในเมื่อความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครปรารถนา แต่ก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะหลีกเลี่ยงตราบใดที่มนุษย์ยังมีชีวิตและอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม

และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ฉะนั้นเราจึงควรที่จะต้องทำความรู้จักและทำความเข้าใจในทุกมิติความสัมพันธ์ของความขัดแย้ง ก่อนที่จะแปลงวิกฤตแห่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะระหว่างบุคคล ระหว่างองค์กร ชุมชน สังคมหรือประเทศชาติให้เกิดประโยชน์ประโยชน์สูงสุด

2. ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ : ปัญหาและสาเหตุ

หากจะกล่าวถึงปัญหาความขัดแย้งในความสัมพันธ์ ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์ (2546 : 53) ได้สะท้อนแนวคิดมุมมองของ เวยน์ อี เบเกอร์ ที่ออกแบบตะแกรงแห่งความสัมพันธ์และปัญหาความขัดแย้งทั้ง 4 แบบ ได้แก่ 1) แบบธุรกิจครั้งคราว เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ที่การคบหามุ่งเน้นผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจแบบครั้งคราว เมื่อฝ่ายหนึ่งได้เงินในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งก็ได้ของตามที่ตกลง ผลประโยชน์ในการคบหาก็ลงตัว ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้จะมุ่งเน้นในทางธุรกิจเป็นหลัก 2) การเอาแต่ผลประโยชน์ส่วนตน ในขณะที่มีความสัมพันธ์ในเชิงธุรกิจหรือไม่ก็ตาม หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมุ่งหวังที่จะเป็นฝ่ายรับฝ่ายเดียว และพยายามกอบโกยผลประโยชน์จากการคบหา ก็จะทำให้อีกฝ่ายรู้สึกว่าถูกเอารัดเอาเปรียบและไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการคบหาก็จะเกิดความขัดแย้งกันในที่สุด 3) การเลิกคบ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งมองการคบหากันในแง่ของความสัมพันธ์มากกว่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น หรืออาจจะมองผลประโยชน์ในลักษณะความเท่าเทียมกับความสัมพันธ์ แต่ขณะเดียวกันในอีกฝ่ายหนึ่งกลับให้น้ำหนักในการคบหามุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์เพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นความมุ่งหวังที่มิยินยอมลงทุนหรือเพิ่มทุน จึงทำให้อีกฝ่ายหนึ่งทนไม่ได้ต่อพฤติกรรมดังกล่าว ด้วยเหตุนี้จึงเกิดกรณีเลิกคบกันในที่สุด

ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) ส่วนหนึ่งอาจจะมองว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพและพฤติกรรมของคนที่ต่างกัน หรือพฤติกรรมทางลบที่เกิดขึ้นซ้ำซากหรือเกิดขึ้นในลักษณะแย่ๆ รวมถึงวิธีการในการทำสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกัน ขาดทักษะการสื่อสารที่ดีต่อกัน นอกจากนั้นยังหมายรวมถึงวิธีการทำงานต่างกันและการตัดสินใจต่างกันด้วย (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547:13) ในเรื่องนี้ Theodore Caplow (1976:169) ชี้ให้เห็นว่า สภาพการณ์ของปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในด้านความสัมพันธ์นั้นต้นตอแห่งความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ 4 อย่าง คือ 1) มีความโกรธเคืองระหว่างกัน 2) มีการกลั่นแกล้งกัน 3) เกิดความล้มเหลวในความร่วมมือ และที่ร้ายแรงที่สุดคือ 4) เกิดความแตกแยกกัน ทั้งนี้ Talcott Parsons (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2534:77) เจ้าของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่วิเคราะห์ว่าน่าจะมาจากสาเหตุ 1) การปรับตัว (Adaptation) 2) เป้าหมายไม่สอดคล้อง (Goal Attainment) 3) ขาดการบูรณาการ (Integration) และ 4) การไม่เคารพรักษาแบบแผน (Latency)

ขณะเดียวกันในทางพระพุทธศาสนามองว่าปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์นั้นอาจเกิดขึ้นจากอกุศลธรรม 2 กลุ่ม คือ อกุศลมูล ได้แก่ โลภะ โทสะและโมหะ (พระไตรปิฎก, 15:113:84-85) โดยในสังคมพรหมวิหารธรรมนั้นมีอกุศลธรรมที่เป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งความขัดแย้ง ประกอบด้วย 1) เมตตามี

พยาบาท 2) กรุณามีอวิหิงสา (การเบียดเบียน) 3) มุทิตามีอรติ (ความริษยา) 4) อุเบกขามีปฏิฆะ (ความขัดเคือง ความแค้นเคือง) และที่หนักสุดเห็นจะเป็นสาเหตุที่เกิดจากปปัญจธรรม ซึ่งได้แก่ ตัณหา ทิฏฐิ และมานะ ทั้งนี้ 1) ตัณหา หมายถึง ความอยาก ทั้งความอยากในวัตถุ (วัตถุกามหรือกามคุณ) และความอยากได้ที่เป็นตัวกิเลส (กิเลสกาม) ซึ่งอาการเหล่านี้ทำให้มนุษย์ต้องทะเลาะวิวาทกัน เพื่อช่วงชิงภาวการณ์นำ และเพื่อให้สิ่งนั้นคงดำรงอยู่กับตน โดยการยึดมั่นในสิ่งเหล่านั้นว่าเป็นของเราด้วยอำนาจแห่งตัณหา 2) ทิฏฐิหรือความเห็น โดยเฉพาะทิฏฐิในแง่ลบ (พระไตรปิฎก, 29:174:492-494) ที่ก่อให้เกิดการไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น 3) มานะหรือการถือตัว ความลำพองตน ความทะนงตน ความเห่อเหิม(พระไตรปิฎก, 30:103:353) หรือสิ่งอื่นที่ตนมองว่าเลิศหรูกว่าเขา ต่างก็เป็นสาเหตุที่นำมาซึ่งความขัดแย้งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทั้งสิ้น

3. อัปปมัญญาในพุทธศาสนาเถรวาท

อัปปมัญญา (Unbounded States) มีความหมายคล้ายคลึงกับคำว่า ภราดรภาพ ซึ่งหมายถึงความสงบสุข ความมีสันติสุขที่เกิดจากการที่คนในสังคมมีธรรมที่แผ่ไปถึงกันและกันแบบไม่มีประมาณ ได้แก่ มีเมตตา มีกรุณา มีมุทิตาและมีอุเบกขา ที่แผ่ไปในมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายอย่างกว้างขวางสม่ำเสมอกัน ไม่จำกัดขอบเขต ไม่จำกัดประมาณว่าจะเป็นญาติร่วมสายโลหิตเดียวกันเท่านั้น และให้ถือว่ามนุษย์และสัตว์ทั้งโลกเป็นเพื่อน เป็นญาติ ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งสิ้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546:401) หลักแห่งความเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาหรือหลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิธรรมที่ต้องมีไว้ เพื่อเป็นหลักใจและกำกับความประพฤติจึงได้ชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติตนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ พรหมวิหารมีในผู้ใดย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ผู้ดำรงในพรหมวิหารย่อมช่วยเหลือมนุษย์ สัตว์ ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ด้วยอุเบกขาแม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์ก็ต้องมีอุเบกขาด้วยเพื่อมิให้เสียธรรม พรหมวิหาร 4 จึงประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2540:124)

ขณะเดียวกันอัปปมัญญายังเป็นลักษณะของสังคมที่บุคคลในสังคมมีคุณธรรมที่ครบถ้วนบริบูรณ์ใน 4 ประการ คือ 1) มีความเมตตา จริงใจ มีความรัก ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีเล่ห์เลี่ยม ดูได้จากสีหน้าที่บ่งบอก คือ ยิ้มแย้มแจ่มใสและดูจากการกระทำที่มุ่งหวังให้ผู้อื่นมีดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) มีความกรุณาสงสาร เห็นอกเห็นใจต่อเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก ยามเห็นผู้อื่นมีความลำบากก็ทนอยู่ไม่ได้ ต้องแสดงออกมาด้วยการเข้าช่วยเหลือเจือจุน ด้วยความเต็มใจเสมอ ในทำนองสุขก็สุขด้วย ทุกข์ก็ทุกข์ด้วย 3) มีมุทิตาชื่นชม ยินดีในความสำเร็จสมหวังของผู้อื่น โดยไม่แสดงความอิจฉาริษยาด้วยการทนดู ทนเห็น คนที่เขาดีกว่าตัวไม่ได้ ดูได้จากการไปแสดงไมตรีจิตต่อบุคคลอื่นหรือชื่นชมต่อความสำเร็จของผู้อื่นโดยไม่ต้องบังคับใจ สุดท้าย 4) มีอุเบกขา หรือการวางเฉยในเมื่อไม่อาจจะช่วยเหลือเขาได้ไม่ทับถมซ้ำเติมและเมื่อผู้อื่นผิด

พลาดหรือได้รับความวิบัติก็ไม่แสดงอาการสมน้ำหน้าเมื่อเขาพลาดเป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2541:8-9)

อัปปมัญญายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพของความเมตตาที่แสดงถึงภาวะจิตใจที่ไม่มีความรู้สึกเกลียดชัง มีแต่ความรักใคร่ชื่นชมทั้งความรักใคร่ชื่นชมที่เป็นเมตตา อโทสะ อีกชนิดหนึ่งเป็นความรักใคร่ชื่นชมที่เรียกว่า ตัณหาเปมะ ดังนี้1) เมตตาอโทสะ คือ เมตตาแท้ เป็นความปรารถนาดีต่อสัตว์ทั้งหลายอย่างแท้จริงโดยไม่ยึดถือว่าผู้ที่เราแผ่ความปรารถนาดีรักใคร่นั้นมีความสัมพันธ์อย่างไรกับเรา เช่น เป็นบิดา มารดา บุตร ธิดา ภรรยา สามี ภรรยา ญาติพี่น้อง เพื่อน ผู้ร่วมงาน ฯลฯ เมื่อไม่มีการยึดถือ แม้เมื่อบุคคลเหล่านั้นจะห่างไกลไปจากเรา เราก็ไม่รู้สึกเดือดร้อน คงปรารถนาให้เขาอยู่ดีมีสุข ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่แห่งใด 2) ตัณหาเปมะ คือ เมตตาเทียม เป็นความปรารถนาดีเพราะมีความรักใคร่กำหนัดยินดี เป็นความรักใคร่ชื่นชมที่มีการยึดถือว่าผู้นั้นผู้นี้เป็นผู้ที่เรารักใคร่ เป็นผู้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอย่างนั้นอย่างนี้กับเรา เมื่อต้องแยกจากกันจะรู้สึกเสียใจ ไม่สบายใจ สภาวะของจิตที่มีความรักใคร่แบบนี้ ไม่ใช่จิตใจที่ประกอบด้วยอโทสะ (ความไม่โกรธ) แต่เป็นจิตใจที่ประกอบด้วยโลภะ เมตตาชนิดตัณหาเปมะนี้ จึงไม่ใช่เมตตาบริสุทธิ์เหมือนเมตตาอโทสะ เป็นเมตตาเทียม แต่อย่างไรก็ดีแม้จะเป็นเมตตาเทียมก็มีประโยชน์มาก เมื่อปฏิบัติบ่อยๆ ก็อุดหนุนให้เมตตาแท้เกิดขึ้นได้เหมือนกัน

อัปปมัญญายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพของความกรุณา หรือ ความหวั่นใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดเปลื้องจากทุกข์นั้น หรือ ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ทั้งนี้อาจหมายรวมถึงการเห็นสัตว์ทั้งหลายได้รับความลำบาก จิตของสัปปบุรุษย่อมเกิดความหวั่นไหว นิ่งดูอยู่ไม่ได้ ย่อมพยายามช่วยผู้ที่ได้รับความลำบาก ให้ได้รับความสุขหรือให้พ้นจากความทุกข์ ดังนี้ 1) กรุณาแท้ คือ แม้ว่าจะมีความสงสารต่อสัตว์ที่ได้รับความลำบากอยู่ หรือจะได้รับความลำบากต่อไปในวันข้างหน้าก็ดี หรือเคยช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความลำบากไว้อย่างไรก็แล้วแต่ ความเศร้าโศก เดือดร้อน ทุกข์ใจ หม่นหมองใจไม่มี มีแต่ความแช่มชื่นผ่องใส และ 2) กรุณาเทียม คือ เมื่อมีความสงสารต่อสัตว์ที่ได้รับความลำบากอยู่หรือจะได้รับความลำบากต่อไปข้างหน้าก็ดี ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความลำบากอยู่ก็ดี ย่อมเศร้าโศกเดือดร้อน ขุ่นมัว

อัปปมัญญายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพของความมุทิตา หมายความถึง ความพลอยยินดีรื่นเริงบันเทิงในความสุขสมบูรณ์ของผู้อื่น จิตใจของผู้มีมุทิตาจิต จะถือเอาสัตว์ที่มีความสุขเป็นอารมณ์และการแผ่ความรู้สึกบันเทิงใจในความสุขความสมบูรณ์ไปยังผู้อื่น ดังนี้ 1) มุทิตาแท้ คือ แม้จะมีความรื่นเริงบันเทิงใจต่อสัตว์ที่มีสุขอยู่ หรือจะได้รับสุขต่อไปข้างหน้าก็ดี จิตใจก็มิได้มีการยึดถือหรืออยากโอ้อวดต่อผู้อื่นแต่อย่างใด มีแต่ความเบิกบานแจ่มใสเป็นมหากุศลจิต 2) มุทิตาเทียม คือ แม้จะมีความยินดีปรีดาก็จริง แต่ก็มีการยึดถือ อยากได้ดีมีหน้ามีตาซ่อนอยู่ จิตไม่เป็นมหากุศล แต่เป็นด้วยอำนาจโลภะ มุทิตาเทียมส่วนมากเกิดขึ้นในกรณีที่เห็นบิดามารดา ญาติพี่น้อง บุตรธิดา มิตรสหายได้ดีมีสุข ย่อมยึดว่าผู้นั้นมีความสัมพันธ์อย่างนั้นอย่างนี้กับตน ได้หน้าตาและได้ประโยชน์ร่วมด้วย

อัปปมัญญายังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นภาพของความอุเบกขา หมายความถึง การมีใจวางเฉยในสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีอาการของเมตตา กรุณา มุทิตา คือ ไม่น้อมไปในความปรารถนาดี ไม่น้อมไปในการบำบัดทุกข์ ไม่น้อมไปในการชื่นชมยินดีในความสุขความเจริญของเหล่าสัตว์แต่อย่างใดทั้งสิ้น และหมายรวมถึงการแผ่ความรู้สึกวางเฉยต่อสัตว์ทั้งหลาย โดยมีจิตใจที่ปราศจากอาการทั้ง 3 คือ 1) ไม่น้อมไปในความปรารถนาดี 2) ไม่น้อมไปในการบำบัดทุกข์ 3) ไม่น้อมไปในการชื่นชมยินดีในความสุขของเหล่าสัตว์แต่อย่างใดทั้งสิ้น ผู้เจริญอุเบกขาภาวนา จะมีมัชฌัตตสัตว์ (ผู้ที่เราไม่รู้สึกรักหรือชัง) เป็นอารมณ์ มัชฌัตตสัตว์หรือมัชฌัตตบุคคล มีอยู่ 2 ประเภท คือ ประเภทธรรมดา คือ คนที่เรารู้จักกันโดยทั่วๆ ไป คนที่ไม่ได้ให้คุณให้โทษอะไร แก่เรา เราย่อมรู้สึกเฉยๆ ไม่รักไม่ชัง และประเภทที่เกิดจากอำนาจสมาธิ พวกนี้มีทั้งอติปิยบุคคล (คนที่รักยิ่ง) ปิยบุคคล (คนที่รัก) เวรีบุคคล (ศัตรู) บุคคลทั้งที่กำลังสุขหรือกำลังทุกข์ เมื่อเจริญภาวนาจนถึงภาวะอุเบกขานั้น จะรู้สึกวางเฉยต่อบุคคลที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดโดยเท่าเทียมกัน ไม่รักหรือเกลียดชัง ไม่ว่าบุคคลประเภทใด การวางเฉยต่อสัตว์ทั้งหลายมีอยู่ 2 อย่าง คือ 1) อุเบกขาแท้ เป็นการวางเฉยที่ประกอบด้วยปัญญา วางเฉยด้วยอำนาจของ ภาวนาสมาธิ สามารถวางเฉยต่อปิยบุคคล (บุคคลอันเป็นที่รัก) เวรีบุคคล (คนคู่เวร) ที่มีสุขหรือมีความทุกข์ได้ 2) อุเบกขาเทียม คือ การวางเฉยที่ปราศจากปัญญา เป็นไปด้วยอำนาจโมหะ เมื่อประสบกับสิ่งที่น่ารักก็ไม่รู้จักรัก พบกับสิ่งที่น่าขวนขวายน่าอยากได้ ก็ไม่มีการขวนขวายพยายามจะแสวงหา พบสิ่งที่น่าเคารพเลื่อมใสก็ไม่เคารพเลื่อมใส พบสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว ก็ไม่รู้จักเกลียดรู้จักกลัว พบสิ่งที่ควรแก้ไขปรับปรุงหรือสนับสนุนส่งเสริม ก็ไม่คิดกระทำนิ่งเฉยเสีย อุเบกขาที่ขาดปัญญานี้ เป็นอัญญานุเบกขาหรืออุเบกขาเทียม

4. อัปปมัญญากับการแก้ไขปัญหาความสัมพันธ์

การสร้างภูมิคุ้มกันในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เพื่อก่อให้เกิดสังคมแห่งอัปปมัญญาที่เป็นไปตามหลักพรหมวิหารธรรมนั้น เราควรจะเริ่มต้นที่การมองผู้อื่นและสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเราในแง่ดี ตั้งความปรารถนาดีต่อจะต้องแสดงหรือประพฤติ ปฏิบัติ ขณะเดียวกันก็ต้องเผื่อแผ่เมตตาโดยเฉพาะความเมตตาตามหลักสาราณียธรรม (พระไตรปิฎก, 11:317:257) ที่ประกอบด้วย 1) เมตตากายกรรมคือการช่วยขวนขวายกิจธุระของกันและกันด้วยกายและด้วยจิตที่เมตตา 2) เมตตาวจีกรรมคือการว่ากล่าวตักเตือนด้วยจิตที่เมตตา 3) เมตตามโนกรรมคือการคิดแต่สิ่งที่จะก่อประโยชน์แก่กันและกัน 4) สาธารณโภคีคือการแบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบอย่างเป็นธรรม โดยไม่หวงเอาไว้บริโภคผู้เดียว 5) สีลสามัญญตาคือการรักษาศีลให้บริสุทธิ์และไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของกันและกัน และ 6) ทิฏฐิสามัญญตาคือการมีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ

ขณะเดียวกันการเลือกปฏิบัติหรือแสดงออกต่อกันเพื่อสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดอัปมัญญาในด้านความสัมพันธ์ให้เกิดความแน่นแฟ้น สมัครสมาน กลมเกลียวกันยิ่งขึ้น จะต้องพัฒนาตามแนวทางต่อไปนี้

1. การพัฒนาความเมตตา มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะขจัดความโกรธความโกรธและสร้างขันติธรรมให้เกิดขึ้น โดยการทำใจให้ประกอบด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย และต้องนึกถึงโทษของความโกรธและความขัดเคืองใจและประโยชน์ของความอดทน ดังองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเอาไว้ว่า "คุณธรรมที่จะเป็นเครื่องป้องกันความฉิบหาย และนำไปซึ่งประโยชน์อันยิ่งใหญ่มาให้แก่ตนและคนอื่นที่จะประเสริฐวิเศษยิ่งไปกว่าขันตินั้นย่อมไม่มี"[1]

2. การพัฒนาความกรุณา ต้องแผ่ไปในสัตว์ที่กำลังได้รับความทุกข์ และเป็นความทุกข์ที่เกิดจากความพินาศ 5 อย่าง (ความพินาศในทรัพย์ ยศ หมู่ญาติ สุขภาพ คุณความดี) โดยการพัฒนาให้เห็นโทษของวิหิงสาหรือคนที่ชอบเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งในทางพระพุทธศาสนามองว่า ผู้ใดเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ย่อมส่งผลให้ไม่ได้ลาภที่ยังไม่ได้ ลาภที่ได้มาแล้วก็เสื่อมไป ชื่อเสียงอันเลวทรามอันเกิดจากการเบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่น ย่อมแพร่สะพัดไปทั่ว เมื่อเข้าสู่สมาคมจะไม่แกล้วกล้า ไม่สง่าผ่าเผย เป็นต้น เมื่อได้พิจารณาให้เห็นโทษของวิหิงสา คือ การเบียดเบียนคนอื่น สัตว์อื่นอย่างปราศจากความกรุณา ครั้นแล้วก็จงพิจารณาให้เห็นอานิสงส์ของกรุณา คือ ความสงสาร โดยประการที่ตรงกันข้ามกับโทษของวิหิงสาตามที่ได้พรรณนามาแล้ว

3) การพัฒนามุทิตาควรแสดงออกหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นได้ดีหรือประสบความสำเร็จและแผ่ไปยังสัตว์ทั้งหลายที่กำลังมีความสุขอยู่หรือที่จะมีในกาลข้างหน้า ทั้งนี้บุคคลและสัตว์ทั้งหลายนั้นเราสามารถแผ่มุทิตาให้ได้ยิ่งเมื่อได้ยินข่าวว่าบุคคลและสัตว์ทั้งหลายได้รับความสุขสมบูรณ์ ขณะเดียวกันถ้าหากว่าบุคคลและสัตว์ทั้งหลายของเราเมื่อก่อนเขาเป็นคนมีความสมบูรณ์พูนสุข แต่ตอนนี้เขากลายเป็นคนตกทุกข์ได้ยาก เราก็ควรนึกถึงความสุขที่บุคคลและสัตว์ทั้งหลายได้รับในอดีตแล้วแสดงมุทิตาโดยพิจารณาว่าในภายภาคหน้าเขาจะได้สมบัติเล่านั้นกลับคืนมาอีกครั้งและเขาจะได้บริโภคใช้สอยทรัพย์สมบัติอย่างมีความสุขอีกครั้ง

4) การพัฒนาอุเบกขาควรแสดงออกหรือปฏิบัติในเวลาเมื่อคนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะช่วยเหลือใดๆ ได้แล้ว ในการเจริญอุเบกขานี้มีข้อที่แตกต่างจากการเจริญพรหมวิหารสามอย่างข้างต้น คือ พรหมวิหารสามอย่างข้างต้น ไม่มีการจำกัดบุคคล ใครจะปฏิบัติก็ได้ ส่วนการเจริญอุเบกขาภาวนาผู้เจริญจะต้องเป็นผู้ที่ผ่านการปฏิบัติ เมตตา กรุณา มุทิตา อย่างใดอย่างหนึ่งมาก่อนจึงจะเจริญอุเบกขาภาวนาต่อไปได้ และสามารถปฏิบัติให้สำเร็จผล ต่อจากนั้นให้ทำใจเป็นกลางๆ ในบุคคลเป็นกลางๆ โดยพิจารณาว่าคนทุกคนรวมทั้งตัวเราด้วย เป็นผู้มีกรรมเป็นของตน คนหรือสัตว์ทั้งหลายเมื่อ

---

[1] สังสยุตตินิกาย สคถาวรรค มก.เล่ม 15/189/365.

เขามาเกิดในโลก เขาก็มาด้วยกรรมของเขาเอง เมื่อเขาจะจากโลกนี้ไป เขาก็ต้องไปด้วยอำนาจของกรรมที่เขาทำ แม้ตัวเราก็เหมือนกัน เมื่อจะมาสู่โลกนี้หรือเมื่อต้องไปสู่โลกอื่นก็ด้วยอำนาจของกรรมที่เราได้กระทำไว้ทั้งสิ้น การที่เราจะช่วยนำเอาความสุขใจมาให้หรือจะช่วยปลดเปลื้องความทุกข์ใจออกให้แก่คนหรือสัตว์ทั้งหลายด้วยความพยายามของเรานั้น ไม่ใช่วิสัยที่จะเป็นไปได้ และการที่จะต้องคอยวุ่นวายอยู่กับคนหรือสัตว์ทั้งหลาย ด้วยการแผ่เมตตาจิตบ้าง กรุณาจิตบ้าง มุทิตาจิตบ้างไปถึงเขาเหล่านั้น ไม่ใช่เป็นการกระทำที่ถูกต้องตรงตามความมุ่งหมายที่แท้จริง แต่ว่าการวางใจเป็นกลางๆ ในสัตว์ทั้งหลายต่างหาก เป็นหนทางที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอริยเจ้าทั้งหลายดำเนินมาแล้ว และเป็นปฏิปทาที่ตรงเป้าหมายในการปฏิบัติ

ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับประเด็นข้างต้นนี้ พบว่าปัญหาที่พบในเรื่องความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ส่วนใหญ่พบว่าจะเกี่ยวเนื่องกับการใช้อำนาจแบบอัตตาธิปไตย (Man Power) ในบางองค์กรมีการสร้างอิทธิพลทางการเมืองและการบริหารจัดการ โดยการจัดวางเส้นสายในระบบอุปถัมภ์เพื่อเป็นฐานกำลังในการสร้างความเข้มแข็งของอำนาจในการบริหารจัดการ บางครั้งคนกลุ่มนี้ก็สร้างปัญหาจนเกิดความขัดแย้งขึ้นในองค์กรเนื่องจากมุ่งสนองงานเอาใจกันมากเกินไป ทำให้อีกกลุ่มที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบต้องอยู่อย่างลำบากหรือมีปฏิกิริยาทางความสัมพันธ์ต่อกันในทิศทางลบมากขึ้น ยิ่งมีเรื่องผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในรูปของเงินทอง ขีดขั้นความดีความชอบ หรือ ตำแหน่งที่สูงขึ้น ที่มอบตอบแทนกันในรูปแบบอุปถัมภ์ก็ยิ่งเป็นสาเหตุทำให้ความสัมพันธ์อยู่ในภาวะวิกฤตเพิ่มมากขึ้น ผลสุดท้ายอาจจะไม่สามารถรักษาคนดี คนเก่ง คนมีคุณธรรมให้คงอยู่กับองค์กรไว้ได้[2]

ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (Relationship Conflict) จึงต้องให้ความสำคัญระหว่างผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา, ระหว่างผู้ร่วมงานกับผู้ร่วมงาน, ระหว่างฝ่ายการเมืองกับฝ่ายข้าราชการ พนักงาน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่น หรือระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับผู้ติดตาม ควบคุม หรือประเมินผล ฉะนั้นรูปแบบการแก้ไขปัญหาที่สำคัญจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และอยู่กันฉันท์มิตร ผู้นำจะต้องมีจริยธรรมและต้องแสดงภาวะผู้นำในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น เริ่มตั้งแต่การจัดวางบุคคลให้ถูกกับงาน (Put The Right Man On The Right Job) สร้างความเป็นธรรม ความชอบธรรมและความเสมอภาคให้เกิดขึ้นกับทุกคนทุกฝ่าย ทั้งนี้มองว่าปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์นั้นจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นใน

---

[2] สัมภาษณ์, ว่าที่ ร.ต.ดร.กิตตินันท์ ครุฑพงษ์, ประธานผู้ประสานงานคณะผู้ประนีประนอมประจำศาลจังหวัดนครสวรรค์, 9 เมษายน 2557.

ระยะเวลาอันสั้น หากมีการจัดสรรหรือแบ่งปันอำนาจและผลประโยชน์ที่เป็นธรรมปัญหาข้างต้นนี้ก็จะลดลงและหมดไป[3]

ขณะเดียวกันหากจะแก้ไขปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่เป็นทางออกที่ละมุนละม่อมมากที่สุด จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกคน ทุกฝ่ายจะต้องหันหน้ามาเจรจาพูดคุยเพื่อหาเหตุหรือต้นตอของปัญหา จากนั้นก็จะแสวงหาจุดร่วมระหว่างกัน ทั้งนี้หากการเจรจาไม่เกิดผลก็จำเป็นจะต้องหยิบยกเอาระเบียบวินัยมาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและเป็นหลักสำคัญในการที่จะอยู่ร่วมกันในองค์กร[4] สิ่งที่น่าเป็นห่วงที่สุดสำหรับการอยู่ร่วมกันของคนหมู่มากก็คือ “ความเป็นคนหูเบา” เพราะหากมีใครซักคน หรือ มีใครหลายคนมีลักษณะข้างต้น ปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันในองค์กรก็จะมีเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้นทางออกที่ดีที่สุดคือทุกคนจะต้องมี “สติ” และมี “สัมปชัญญะ” และยังต้องยึดหลักกาลามสูตรมาเป็นแนวทางในการช่วยกลั่นกรองข้อมูลและข้อเท็จจริง ทั้งนี้เพื่อความสมัครสมานกลมเกลียวที่มีต่อกันและกันนั่นเอง[5]

สิ่งสำคัญที่จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน คือ ทุกคนทุกฝ่ายต้องสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ลดความโลภหรือโลภะ หันมายึดแนวทางการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) และต้องปฏิบัติตนตามหลักหัวใจของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ จะต้องไม่ทำความชั่วทุกประการ หมั่นทำความดีให้สมบูรณ์ และต้องทำใจให้บริสุทธิ์ มองเพื่อร่วมงาน ร่วมองค์กร ร่วมสังคมในแง่ดี หากมีปัญหาอะไรก็จะต้องหมั่นปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกร่วมกัน ร่วมกันพัฒนาองค์กรและสังคมให้เป็นสังคมแห่งความรัก ความสามัคคี โดยมีรากฐานสำคัญประจำใจและประจำทุกตัวคน คือ มือขวาต้องมีเบญจธรรม มือซ้ายต้องมีเบญจศีล[6] นอกจากนั้นทุกคนจะต้องเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และจะต้องอยู่ในกรอบการใช้อำนาจหน้าที่ในการกำกับทางนโยบายซึ่งไม่ควรที่จะก้าวล่วงลงไปล้วงลูกถึงการปฏิบัติงาน และการให้คุณให้โทษหรือการพิจารณาความดีความชอบควรจะมีขอบเขตไม่ใช่ครอบคลุมไปหมดเหมือนเช่นในปัจจุบันนี้ ซึ่งบางครั้งแทนที่จะเกิดผลดีกับองค์กรกลับเกิดผลในทางลบมากกว่าเนื่องจากยึดระบบอุปถัมภ์มากกว่าระบบคุณธรรม ฉะนั้นภายในองค์กรควรสร้างความสมัครสมานสามัคคีปรองดองให้เกิดขึ้น ควรให้ความเคารพยำเกรงต่อกัน และควรสร้างความสัมพันธ์อันดีงามกับประชาชน บริการทุกระดับให้เกิดความประทับใจด้วยไมตรีจิตที่เบิกบานแจ่มใส ทำงานด้วยความจริงจัง จริงใจ และรวดเร็วตรงต่อเวลา และควรใช้หลักสาราณียกรรม หรือ หลักแห่งความสามัคคี ที่ประกอบด้วย 1) เมตตามโนกรรม หมายถึง การคิดดี การมองกันในแง่ดี มีความหวังดีและปรารถนาดีต่อ

---

[3] สัมภาษณ์, นายวิรัช ตั้งประดิษฐ์, กรรมการหอการค้าไทย, อดีตประธานหอการค้าจังหวัดนครสวรรค์, 9 เมษายน 2557.

[4] สัมภาษณ์, นายวิสูตร จิตสุทธิภากร, ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดนครสวรรค์, 23 มีนาคม 2557.

[5] สัมภาษณ์, นายนัทธี พุคยาภรณ์, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, 10 เมษายน 2557.

[6] สัมภาษณ์, พระโสภณวราภรณ์, เลขานุการเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์, 3 กุมภาพันธ์ 2557.

กัน 2) เมตตาวจีกรรม หมายถึง การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม พูดกันด้วยความรักความปรารถนาดี รู้จักการพูดให้กำลังใจกันและกัน 3) เมตตากายกรรม หมายถึง การทำความดีต่อกัน สนับสนุนช่วยเหลือกันทางด้านกำลังกาย มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมมาคารวะ ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกขเวทนา ทำแต่ในสิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลา 4) สาธารณโภคี หมายถึง การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม ช่วยเหลือกัน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันอยู่เสมอ 5) สีลสามัญญตา หมายถึง การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่างๆอย่าง เดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวก่ายหน้าที่กัน ไม่อ้างอำนาจบาตรใหญ่ ไม่ถืออภิสิทธิ์ใดๆทั้งปวง 6) ทิฏฐิสามัญญตา หมายถึง มีความคิดเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองให้ตรงกัน รู้จักแสงหาจุดร่วมและสงวนไว้ซึ่งจุดต่าง ของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ[7]

5. สรุป

การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมปัจจุบันนี้หลายคนหลายฝ่ายได้ใช้แนวทางในการยุติปัญหาด้วยการอาศัยกระบวนการทางศาลสถิตยุติธรรม ซึ่งวิธีการข้างต้นนี้ถึงแม้ว่าจะมีแนวโน้มในการแก้ไขปัญหาได้สูง แต่หลายคนอาจจะมองว่าก็ยังต่ำกว่าการอาศัยกระบวนการทางสันติวิธี ทั้งนี้เพราะแนวทางหรือรูปแบบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสันติวิธีนั้น มีหลากหลายวิธีการที่เป็นแนวทางในการยุติปัญหาความขัดแย้ง เป็นต้นว่า การอาศัยคนกลางเข้ามาไกล่เกลี่ยข้อพิพาท, การเจรจาพูดคุยปรับความเข้าใจกัน และการไต่สวนหาข้อเท็จจริง ซึ่งถูกมองว่าเป็นวิธีการหรือแนวทางแห่งการประนีประนอมยอมความที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นในสังคม

ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาได้สอนให้พุทธศาสนิกชนใช้หลักอริยสัจ 4 มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและใช้มรรควิธีเป็นแนวทางหรือวิธีการในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เพื่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิหรือความเห็นชอบและเป็นความเห็นชอบที่เป็นทิฏฐิสามัญญตาหรือความเห็นชอบที่เห็นพ้องต้องกันมาสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดมีความสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นในทุกสังคม ส่วนรูปแบบหรือแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่จะมีส่วนช่วยในการสร้างความสามัคคีธรรมให้เกิดขึ้นได้นั้น คนในสังคมควรน้อมหลักสาราณียธรรม (หลักเมตตาธรรม) มาแนวทางในการแก้ไขปัญหา เป็นต้นว่า ทุกคนทุกฝ่ายจะต้องพัฒนาและกอบกู้ความเป็นพี่เป็นน้องที่แสดงความรัก ความผูกพัน ความห่วงหาอาทร ความช่วยเหลือเกื้อกูล ความร่วมแรงร่วมใจ และความเสมอภาคเท่าเทียม ให้เกิดขึ้นในสังคม ขณะเดียวกันจะต้องหลีกเลี่ยงการรังเกียจเดียดฉันท์ การแบ่งแยกแตกต่าง และการเอารัดเอาเปรียบไม่ให้เกิดขึ้นในสังคมนั้นๆด้วย

---

[7] สัมภาษณ์, พระอมรเมธี, รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์, 3 กุมภาพันธ์ 2557.

สำหรับแนวทาง วิธีการ หรือรูปแบบที่จะได้มาซึ่งสังคมที่สงบ สันติ หรือสังคมแห่งอัปปมัญญานั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ทุกคนในสังคมจะต้องมีจิตใจที่กว้างขวางไม่มีประมาณ มีพรหมวิหารธรรมที่แผ่ไปไม่มีที่สิ้นสุด ได้แก่ การมีเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาต่อกัน ซึ่งนอกจากจะแผ่ไพศาลไปยังมนุษย์มนุษย์ด้วยกันแล้ว สิ่งที่สำคัญมนุษย์ยังต้องแผ่พรหมวิหารธรรมไปยังสัตว์และทุกสรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้อย่างสม่ำเสมอกันด้วย ทั้งนี้เราควรจะเริ่มต้นที่การมองผู้อื่นและสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเราในแง่ดี จากนั้นจะต้องเผื่อแผ่เมตตาโดยเฉพาะความเมตตาขั้นต้นตามหลักสาราณียธรรมไปยังทุกสรรพสิ่ง มีความเพียรพยายามขวนขวายให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นทันทีที่มีโอกาส เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ไม่เย้ยหยันรังแกและริษยาผู้อื่นและสิ่งอื่น แสดงความยินดีในเมื่อผู้อื่นประสบความสำเร็จ และวางใจเป็นกลางมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สุดท้ายก็ควรที่จะเลือกปฏิบัติหรือแสดงออกถึงความมีเมตตาในเวลาปกติหรือเหตุการณ์ทั่วไป ควรแสดงออกหรือปฏิบัติถึงการมีความกรุณาในเวลาที่คนอื่นได้รับความทุกข์และเดือดร้อน ควรแสดงออกหรือปฏิบัติถึงความมีมุทิตาในเวลาที่คนอื่นได้ดีหรือประสบความสำเร็จ และท้ายสุดควรแสดงออกหรือปฏิบัติถึงความมีอุเบกขาเมื่อเวลาที่คนอื่นเขาถึงความวิบัติและหมดหนทางที่จะช่วยเหลือใดๆ

เอกสารอ้างอิง

จินตนา ยูนิพันธ์ และ ลิลิต ศรีทรัพย์อนันต์. (2542). การจัดการศึกษาทางการพยาบาลกับคุณภาพบัณฑิต, **วารสารวิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีราชบุรี**.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2552**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์ พับลิเคชั่น.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2545). **คู่มือการเพิ่มพลังการจัดการข้อพิพาท**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2547). **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ไขปัญหา**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์ศิริภัณฑ์ออฟเซ็ต.

สุเทพ สุนทรเภสัช. (2540). **ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย พื้นฐานแนวคิดทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: บริษัท สำนักพิมพ์โกบอลวิชั่น จำกัด.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์.(2533). **ความขัดแย้ง การบริหารเพื่อความสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ตะเกียง.

เสาวลักษณ์ สุดสวาท. (2529). **การพัฒนาและความขัดแย้ง**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ว่าที่ ร.ต.ดร.กิตตินันท์ ครุฑพงษ์, ประธานผู้ประสานงานคณะผู้ประนีประนอมประจำศาลจังหวัดนครสวรรค์, 9 เมษายน 258.

นายวิรัช ตั้งประดิษฐ์, กรรมการหอการค้าไทย, อดีตประธานหอการค้าจังหวัดนครสวรรค์, 9 เมษายน 2558.

นายวิสูตร จิตสุทธิภากร, ประธานสภาอุตสาหกรรมจังหวัดนครสวรรค์, 10 เมษายน 2558.

นายนัทธี พุคยาภรณ์, ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครสวรรค์, 10 เมษายน 2558.

พระโสภณวราภรณ์, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์, 7 เมษายน 2558.

พระราชปริยัติวิธาน, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดนครสวรรค์, 8 เมษายน 2558.

Allan C. Filley. (1975) **Interpersonal Conflict Resolution**. Glenview Illinois : Scott Foresman and company.

Butler, Judith. (1987). **Subjects of desire: Hegelian reflections in twentieth-century France.** New York : Columbia University Press.

David L. Brow. (1983). **Managing Conflict at Organizational Interfaces.** Reading, Massachusetts : Addison – Wesley.

Georg Simmel. (1955) **Conflict and the Web of Group Affiliations**. Kurt H. Wolf (tran). Glencoe Illinois : Free Press.

Johan Galtung. (1975). **Peace : Research, Education, Action: Essays in Peace Research.1**. Copenhagen: Christian Ejlers.

Kae K. Chung and Leon C. Megginson. (1981). **Organizations Behavior : Developing Managerial Skill.** New York: Harper and Row.

Karl Mark. (1904). **The Manifesto of the Communist Party**. Chicago: Kerr.

Kuehn, Manfred. (2001). **Kant: a Biography**. Cambridge University Press.

Lowrence F. Shaffer and Edward J. Shoben. (1965). **The Psychology of Adjustment**. Boston: Hougton Miffin.

Ludwig Feuerbach. (1987). The Essence of Christianity in **Religion and Liberal Culture**. ed.. Chicago: University of Chicago Press. pp. 323-336.

Max Weber. (1968). **Economy and Society**. Guenter Roth and Claus Wittich (eds). New York: Bedminster Press.

Ralf Dahrendorf. (1959). **Class and Class Conflict in Industrial Society**. California: Standford University Press.

Roy W. Peuman and Margeret E. Bruehl. (1982). **Managing Conflict : A Complete Process-Centered Handbook**. Englewood Cliffs. New Jersey : Prentice – Hall.

Stephen P. Robbins. (1983). **Organizations Behavior : Concepts, Controversies, and Applications.** 2nd ed.. Englewood Cliffs. New Jersey: Prentice – Hall.

การสร้างองค์กรแห่งความสุข ด้วยหลักพุทธธรรม

Creating Happy Workplace with Buddhist Doctrines

ปรมต วรรณบวร
Poramat Wanabaworn
อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทคัดย่อ

การจัดการองค์กรสมัยใหม่ในการสร้างองค์กรแห่งความสุข จะต้องสร้างสมดุลของการทำงานให้เกิดขึ้นเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรคุณภาพ โดยอาศัยภาวะผู้นำที่ต้องร่วมกันขับเคลื่อนสุขภาวะที่สมบูรณ์ 4 ด้านคือ (1) ร่างกาย ได้แก่ การประกอบสัมมาชีพ ความปลอดภัยในการทำงานหรือสภาพแวดล้อมของการทำงานมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน (2) จิตใจ ได้แก่ ความมีสติ ความสงบ ความงาม และความดี ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา (3) สังคม ได้แก่ สังคมสัมพันธ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในองค์กร การสร้างสังคมยุติธรรม และสร้างสังคมสันติสุข มีการประนีประนอม การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (4) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากร คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ ประกอบกับการตัดสินใจตามศักยภาพในหน้าที่ที่รับผิดชอบเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรสู่ความเป็นเลิศในอนาคต สร้างแนวทางการสร้างสุขในที่ทำงานขึ้น โดยอาศัยพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหมเป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครองเพื่อการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็น หลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่ง

การสงเคราะห์กัน ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันจนก่อให้เกิดวัฒนธรรมขององค์กร เพื่อการอยู่ร่วมกันในองค์กรอย่างมีความสุข

คำสำคัญ : องค์กรสมัยใหม่, องค์กรแห่งความสุข, หลักพุทธธรรม

Abstract

Modern organization management creates happy workplace and balance working to drive to quality organization and also collaborate with leadership to create completely happy condition comprise of 4 aspects: (1) physical such as honest livelihood; safety at work, work environment relating to life and assets. (2) Metal such as consciousness, claim, fairness, goodness, conducting as religious principles. (3) Social aspect such as social relationship; creating relationship in organization, justice society, and peace society; compromise, and efficient solution. (4) Wisdom such as developing personnel to think, do, and solve problem appropriately; having independence and trust for working: building knowledge exchange; setting up learning society for new technology invention and making decision as responsibility of function or assignment to drive to the best practice organization in the future and also to create peace in workplace by applying Bhromvihara 4 principle (Four sublime states of mind) for excellent existence living and being guiltless person as Brahma. That will be guideline of governor to live with one another happily. Moreover, sangahavatthu principle is helpful integration creating culture of organization to work or live with one another for harmony and happiness.

Keywords : Modern organization, Happy Workplace, Buddhist Dharma principle.

1. บทนำ

ในโลกปัจจุบันสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามความเจริญของนวัตกรรมและเทคโนโลยี ได้เข้ามามีบทบาทต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งส่งผลกระทบที่เชื่อมโยงถึงกันทั้งระบบในสังคม ในองค์กร เพราะมนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับองค์กรตั้งแต่เกิดประกอบกับการพัฒนาที่มุ่งเป้าหมายของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนเพียงบางส่วน แต่ขาดการคำนึงถึงหลักคุณธรรม จริยธรรมซึ่งกระทบมากมายต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือ สภาวะจิตใจของคนซึ่งเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม และยังเป็นตัวขัดขวางการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ทำให้ในปัจจุบันทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชนจึงหันมามองสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคลแต่ละคนนั่นคือ “ความสุข” ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจมากขึ้น

องค์กรแห่งความสุข(Happy Workplace) จึงเป็นแนวคิดหลักที่มุ่งดำเนินงานกับกลุ่มเป้าหมายหลักคือ “คนทำงานในองค์กร”ที่ถือเป็นบุคคลสำคัญและเป็นกำลังหลักของสังคมมุ่งเน้นให้บุคลากรทุกคนในองค์กรมีความสุขในการทำงาน ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นก่อให้เกิดการรังสรรค์ทางความคิด งานที่ได้รับมอบหมายมีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความตึงเครียดจากการทำงาน และสภาพแวดล้อมลดความขัดแย้งในองค์กร ด้วยเป็นความสำคัญว่า เมื่อคนทำงานในองค์กรมีความสุข ย่อมส่งผลดีต่อผลประกอบการหรือผลผลิตขององค์กร ความสุขที่เกิดขึ้นจากการทำงานเปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้พฤติกรรมคนปรับเปลี่ยนและส่งผลต่อสังคม องค์กรแห่งความสุข จึงเกิดขึ้นเพื่อมุ่งสร้างคนในองค์กรให้เป็นคนที่มีความสุขเพราะเชื่อว่า คน คือสิ่งที่สำคัญที่สุดขององค์กร หากคนกลายเป็นคนที่ทำงานมีความสุข การทำงานก็จะมีประสิทธิภาพ องค์กรก็จะเจริญเติบโต

สำหรับประเทศไทยมีการคำนึงถึง “ความสุข” ของคนทำงานในองค์กร โดยมีการนำ “ดัชนีชี้วัดความอยู่ดีมีสุข” มาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาประเทศครั้งแรกในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544) ต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมและคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีองค์ประกอบ 7 ด้าน ได้แก่ (1) สุขภาพอนามัยและโภชนาการ (2) การศึกษา(3) ชีวิตการทำงาน (4) ชีวิตครอบครัว (5) การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความยากจน การกระจายรายได้และสวัสดิการ (6) สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัยและ (7) ประชารัฐ และในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) มีเป้าหมายมุ่งไปสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” เพื่อเป็นเครื่องมือติดตามประเมินผลกระทบการพัฒนาที่มีต่อคนในสังคมไทย สำหรับการพัฒนาประเทศไทยในอนาคตได้กำหนดทิศทางไว้ดังแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 คือ “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรมและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” ดังนั้นการบริหารจัดการภาครัฐเองก็ต้องสามารถปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ, 2554: ปฐมบท) โดยมีการนำแนวคิดการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่คนทำงานหรือที่รู้จักกันในชื่อ “องค์กรแห่งความสุข” หรือ “Happy Workplace” โดยให้สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เป็นหน่วยงานหลักในการส่งเสริมและเผยแพร่แนวความคิดขององค์การทั้งภาคเอกชนและภาครัฐ และได้เข้าไปร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชนจำนวนมาก ทำให้มีภาคีเครือข่ายมากขึ้นเรื่อยๆ โดยปัจจุบันมีจำนวน 23, 421 องค์กรทั่วประเทศ แต่จากการศึกษารวบรวมข้อมูลพบว่ามีองค์กรที่ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นองค์กรแห่งความสุขหรือองค์กรสุขภาพดี ที่ได้นำแนวคิดในการสร้างองค์กรแห่งความสุขของ สสส. ไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมนั้น มีองค์กรภาคเอกชนจำนวน 102 องค์กร และมีหน่วยงานภาครัฐ 13 หน่วยงาน (โครงการถอดรหัส 100 องค์การหลากสุข, 2554)

ด้วยสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ที่มีการพัฒนามุ่งเป้าหมายของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเพื่อมุ่งตอบสนองความพึงพอใจของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนเพียงบางส่วน แต่ขาดการคำนึงถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งกระทบมากมายต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ที่สำคัญคือ สภาวะจิตใจของคนซึ่งเป็นเหตุก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม และยังเป็นตัวขัดขวางการพัฒนาที่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ทำให้ในปัจจุบันทั้งองค์กรภาครัฐและเอกชนจึงหันมามองสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคลแต่ละคนนั่นคือ “ความสุข” ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจมากขึ้น สร้างองค์การแห่งความสุขหรือองค์การสุขภาพดีขึ้น คำนึงถึงหลักคุณธรรม จริยธรรม มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น กตัญญู มีการเรียนรู้เป็นมืออาชีพในงานตนเอง รักและดูแลครอบครัว รักและดูแลองค์กร/สังคม ด้วยมีการนำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการเพื่อพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งความสุขอย่างแท้จริง ไปพร้อมการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และปรับให้องค์กรทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ย่อมเป็นผลลัพธ์ของบุคคลที่สามารถบริหารสมดุลแห่งความสุข ส่งผลให้องค์กรนั้นสามารถคงอยู่ได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

2. ความหมายเกี่ยวกับองค์กร

โดยแรกเริ่มนั้น คำว่า “องค์กร” เป็นคำบัญญัติมาจากคำว่า Organ โดยที่องค์กร หมายถึงหน่วยย่อยขององค์การ แต่ในปัจจุบันใช้ในความหมายเดียวกัน และได้มีผู้ให้คำนิยาม คำว่า “ การจัดองค์กร “ ไว้หลายท่านดังนี้ Meyer and Allen (1997 : 113) ได้ให้ความหมายว่า องค์กร หมายถึงการจัดความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ คือ ตัวบุคคลและหน้าที่การงาน เพื่อรวมกันเข้าเป็นหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพ สามารถทำงานบรรลุเป้าหมายได้ ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 1321) ได้ให้นิยามการบริหารองค์กรไว้ว่า “องค์กร คือ บุคคล คณะบุคคล หรือสถาบัน ซึ่งเป็นส่วนประกอบย่อยของหน่วยงานใหญ่ที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กันหรือขึ้นต่อกัน เช่น คณะรัฐมนตรีเป็นองค์กรบริหารรัฐ สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรของรัฐสภา” วรนาถ แสงมณี (2544 : 96) กล่าวว่า “องค์กร” (Organization) เป็นกลุ่มคนที่ร่วมกันประกอบกิจการงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีการจัดระเบียบ (Organization) ซึ่งหมายถึงการจัดการในเรื่องความสัมพันธ์ต่อกัน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนอย่างเหมาะสมเพื่อปฏิบัติการให้

สำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง และธงชัย สันติวงษ์ (2538 : 35) ได้ให้ความหมายว่า เป็นหน่วยทางสังคมที่รู้จักกันและมีการประสานเข้าด้วยกัน มีหน้าที่หรือประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นงานที่กระทำอย่างต่อเนื่องโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้บรรลุเป้าหมายหรือจุดของเป้าหมายร่วมกัน

จากความหมายและองค์ประกอบพื้นฐานขององค์การตามที่นักวิชาการข้างต้นได้ให้ไว้นั้น สรุปได้ว่า องค์กรหมายถึงบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มารวมตัวกัน โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างร่วมกัน ในเรื่องความสัมพันธ์ต่อกัน กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนอย่างเหมาะสมและมีการประสานร่วมมือกันเพื่อให้การทำงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

3. ทฤษฎีสมัยใหม่ปัจจุบันเกี่ยวกับองค์กร

ทฤษฎีสมัยใหม่ เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากดั้งเดิม ทฤษฎีนี้มีหลักการว่า “คนเป็นปัจจัยสำคัญและมีอิทธิพลต่อการเพิ่มผลผลิตขององค์กร” โดยเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของคนที่ทำหน้าที่ร่วมกันในองค์กร ถือว่าองค์กรประกอบไปด้วยบุคคลซึ่งทำงานโดยมีเป้าหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการกำหนดการผลิต

ทฤษฎีสมัยใหม่ปัจจุบัน ทฤษฎีนี้กล่าวว่าเป็นการศึกษารูปแบบขององค์กรในปัจจุบันโดยเน้นที่การ วิเคราะห์องค์กรในเชิงระบบ (Systems Analysis of Organization) กล่าวคือ นักทฤษฎีได้พิจารณาองค์กรในลักษณะที่เป็นส่วนรวมทั้งหมด ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ที่อยู่ภายในองค์กร การศึกษาว่าองค์กรในระบบหนึ่งๆ นั้นได้คำนึงถึงองค์ประกอบภายในองค์กรทุกส่วน ได้แก่ ตัวป้อน กระบวนการ ผลผลิต ผลกระทบ และสิ่งแวดล้อม (Input process Output Feedback and Environment) การศึกษาองค์กรในรูประบบนั้นได้พยายามที่จะมององค์กรในลักษณะการเคลื่อน ไหว (Dynamic) และปรับเข้ากับรูปแบบองค์กรได้ในทุกสภาวะแวดล้อมทั้งนี้เพราะนักทฤษฎี ปัจจุบันได้มององค์กรในลักษณะกระบวนการทางด้านโครงสร้างที่บุคคลต่างๆ จะต้องเกี่ยวพันซึ่งกันและกันเพื่อบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ จึงมีการศึกษาพฤติกรรมองค์กรในลักษณะใหม่ๆ เช่น พฤติกรรมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การบริการแบบมีส่วนร่วม การพัฒนาองค์กร คิว.ซี . และการบริหารแบบอนาคตนิยม เป็นต้น

4. แนวคิดการจัดการองค์กรสมัยใหม่ (Modern Management Organization)

องค์กรในศตวรรษที่ 21 ต้องให้ความสำคัญ เน้นย้ำมาที่เรื่องของความรู้โดยบุคลากรในองค์กรต้องมีความรู้ มีระบบการถ่ายทอดความรู้ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างบุคลากรด้วยกันอยู่ตลอดเวลา จนก่อให้เกิดวัฒนธรรมขององค์กร ดังนั้น องค์กรที่จะเป็น Competency Organization หมายถึงองค์กรที่มีขีดระดับความสามารถหลักในการปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแข่งขันได้ เผชิญกับภาวการณ์เปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ ในองค์กรนั้นจะต้องประกอบไปด้วยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา มีการถ่ายทอดความรู้ต่อกันและสามารถดึงเอาความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ สามารถสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาได้ มีความคิดสร้างสรรค์และพัฒนาสร้างสิ่งใหม่ๆ ได้ พร้อมกับองค์กรจะต้องมีการจัดการทำงานอย่างมีความสุข และสร้างวัฒนธรรมองค์กรภายใต้โลกาภิตน์ อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาและไม่สิ้นสุด

ก. การจัดการทำงานอย่างมีความสุข

แนวคิดการบริหารจัดการองค์กรยุคใหม่นอกจากการให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรและการบริหารความแตกต่างของบุคลากรภายในองค์กรแล้วยังมุ่งส่งเสริมและจัดการให้บุคลากร “ทำงานอย่างมีความสุข” ด้วย ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทั้งปัจจัยภายในและระหว่างประเทศล้วนส่งผลกระทบต่อองค์กรทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อองค์กรมากขึ้นทุกขณะ โดยเฉพาะการที่ประเทศอาเซียน (ASEAN) 10 ประเทศ (ไทย, พม่า, ลาว, เวียดนาม, มาเลเซีย, สิงคโปร์, อินโดนีเซีย, ฟิลิปปินส์, กัมพูชา, บรูไน) กาลังมุ่งสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community หรือ AEC) ภายในปี พ.ศ. 2558 ดังนั้นการปรับตัวของทั้งองค์กรเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับไปสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจึงเป็นเรื่องสำคัญที่แต่ละองค์กรควรจะทำความเข้าใจ วิเคราะห์ และวางแผนรองรับทั้งโอกาสและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น รวมถึงต้องรักษาพนักงานที่มีคุณภาพไม่ให้โยกย้ายไปจากองค์กรท่ามกลางการเปิดตลาดเสรีแรงงาน โดยการสร้างความสุขของคนภายในองค์กรถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการสร้าง “องค์กรแห่งความสุข” ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งของการเพิ่มขีดความสามารถของบุคลากรจนเกิดแนวความคิดใหม่ๆ ในเชิงสร้างสรรค์ให้กับองค์กรสมัยใหม่นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมในองค์กรขึ้น ลดอัตราการขาดงาน การลาออก ลดความเครียดของคนงาน ลดอุบัติเหตุและโรคจากการทำงาน และยังเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการแข่งขันระหว่างองค์กรเพื่อช่วงชิงบุคลากรที่มีความสามารถเป็นเลิศ (War of Talent) ให้มาร่วมงานกับองค์กร นอกจากจะมีผลดีต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรทั้งในแง่ผลผลิตและผลลัพธ์ รวมทั้งความเป็นเลิศในด้านต่างๆ แล้วยังสามารถขยายผลไปสู่ความสุขในครอบครัว ชุมชน และสังคมอีกด้วย (ปวีณา เกษเดช, 2553: 2)

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดขององค์กรสมัยใหม่ในภาพรวมทั้งหมดแล้ว สรุปว่า องค์กรมีลักษณะเป็นสังคมระบบเปิดซึ่งเป็นที่รวมของคนจำนวนหนึ่ง ที่ควรจะมีการจัดการองค์กรให้บุคลากรแต่ละคนต้องมีความรู้ มีระบบการถ่ายทอดความรู้ในเรื่องการทำงานอย่างมีความสุข โดยมีวัฒนธรรมเป็นการเชื่อมคนเหล่านั้นเข้าด้วยกัน เพื่อกระทำกิจกรรมต่างๆ ให้บรรลุตามเป้าหมายขององค์กร

ข. วัฒนธรรมองค์กรภายใต้โลกาภิวัตน์

องค์กรเป็นสังคมประเภทหนึ่ง ที่ต้องพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรขึ้นเป็นคุณลักษณะเด่นของแต่ละองค์กรที่แตกต่างกันไป ในทางการบริหารวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) หรือ (Corporate Culture) คือ รูปแบบวิธีชีวิตของคนในองค์กรที่มีความเชื่อ ทัศนคติ สมมติฐานและคุณค่าหรือค่านิยมร่วมกันที่ยึดถือในการติดต่อสัมพันธ์ภายใน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันบรรลุผลสำเร็จตามที่องค์กรคาดหวังไว้ วัฒนธรรมองค์กรจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและขององค์กรเป็นอย่างมาก การพัฒนาองค์กรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่เหมาะสมและเกื้อหนุนต่อการเปลี่ยนแปลง (Changes) ที่จำเป็น โดยอาศัยวัฒนธรรมทั้ง 8 คือ (1) วัฒนธรรมรู้เข้าจิต (Understood) คือ รู้เข้าจิต หมายถึง รู้แล้วเข้าใจ ไม่ใช่รู้จากการท่องจำแล้วเอามาตอบ เอามาพูด รู้ในภาวะธรรมชาติของโลกในนี้ การรับรู้เข้าจิต (2) วัฒนธรรมคิดเป็น (Thinking) คือ คิดเป็น หมายถึง มีทักษะความคิดที่ทำให้เกิดความรู้ขึ้นเอง และนำความรู้ มาคิดมาใช้ให้เกิดประโยชน์และมาใช้แก้ปัญหาได้ บรรยากาศคิดเป็น (3) วัฒนธรรมสื่อสารดี (Communication) คือ สื่อสารดี หมายถึง การสื่อสารความรู้ สิ่งที่จะทำที่เป็นจริง ดี มีประโยชน์ อย่างถูกกาลเทศะ จนทำให้งานสำเร็จได้ อะไรที่ไม่ควรสื่อก็งดเสีย (4)วัฒนธรรมมีทักษะ (Skill) คือ มีทักษะ หมายถึง ทำอย่างชำนิชำนาญ โดยไม่ต้องท่องจำ รู้กลอุบายที่จะทำงานให้สำเร็จได้ง่าย (5) วัฒนธรรมปะความจริง (Fact) คือ การจัดการตามหลักแห่งความจริง ไม่นึกเอาเอง ไม่เชื่อโดยขาดปัญญาพละ (6) วัฒนธรรมมุ่งมั่น (Hands On) คือ ความเพียรพยายาม กัดไม่ปล่อย ดูแลตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ กล้าทำงานที่ท้าทายได้ ความอดทน ความอึด (7) วัฒนธรรมขันสติ (Intuition) คือ การเฝ้าระวังการทำงานทุกขณะ ให้มีความตื่นตัว เบิกบาน เชื่อมั่นสะกิดปัญหา ละวาง ปิดโอกาสช่องว่างให้ความเผอเรอ หรือเกิดกิเลสเข้าครอบงำ (8) วัฒนธรรมริเน้นจุด (Focus) คือ การคัดเลือกแต่สิ่งที่มีประโยชน์สูงสุดมาทำ โดยทิ้งงานไร้สาระไปบ้าง ทำแต่สิ่งที่ส่งผลต่อวิสัยทัศน์โดยตรง (สมโภชน์ นพคุณ, 2541 : 24)

วัฒนธรรมองค์กรจึงมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนและขององค์กรเป็นอย่างมาก การพัฒนาองค์กรไม่ว่าจะไปในทิศทางใด ภายใต้โลกาภิวัตน์นี้ จึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาวัฒนธรรมองค์กรที่เหมาะสมและเกื้อหนุนต่อการเปลี่ยนแปลง (Changes) ที่จำเป็นต่อการพัฒนาองค์กร เพื่อการพัฒนาประเทศ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมและส่งผลไปถึงสังคมโลกที่มีความสุข

5. แนวคิดองค์กรแห่งความสุข

เมื่อมนุษย์ทุกคนปรารถนาความสุข แล้วอะไรคือความสุข การมีเงินทองมากมาย การได้ในทุกสิ่งที่ปรารถนาเป็นความสุขที่แท้จริงหรือไม่ วันนี้เรามองความสุขในแง่วัตถุและการกระทำในสิ่งที่ปรารถนามากไปหรือไม่ แล้วทำอย่างไรถึงจะพอใจในความสุข จะจัดการสร้างสมดุลแห่งความสุขได้อย่างไร คำถามเหล่านี้ล้วนมีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคน หลายคนพยายามที่จะหาคำตอบ ประเทศไทย โดยศูนย์สร้างเสริมสุขภาวะองค์กร (Happy Workplace) ภายใต้สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สร้างแนวทางการสร้างสุขในที่ทำงานขึ้น เป็นความสุขพื้นฐาน 8 ประการ (HAPPY 8) ดังนี้

Happy Body มีสุขภาพดี คือสุขภาพแข็งแรงทั้งกายและจิตใจ มาจากการที่ รู้จักใช้ชีวิตรู้จักกิน รู้จักนอน ชีวีมีสุข เหมาะสมกับเพศ เหมาะสมกับวัย เหมาะสมกับสถานการณ์ เหมาะสมกับฐานะทางการเงิน

Happy Heart น้ำใจงาม ในองค์กรสิ่งที่เราจำเป็นที่สุดในการที่มนุษย์จะอยู่กับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจ คิดถึงคนอื่น มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและกัน คนเราเอาแต่ตัวเองอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องรู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม ต้องรู้บทบาทของแต่ละคน

Happy Relax การผ่อนคลาย ต้องรู้จักการผ่อนคลายกับสิ่งต่างๆ ในการดำเนินชีวิต เมื่อชีวิตในการทำงานเครียดก็ต้องมีวิธีผ่อนคลายในการทำงาน ขณะเดียวกันการใช้ชีวิตส่วนตัวก็ต้องรู้จักผ่อนคลายเหมือนกันนั่นคือสมดุลชีวิต

Happy Brain การหาความรู้ มนุษย์เราอยู่ได้ด้วยการศึกษาหาความรู้พัฒนาตัวเองตลอดเวลาจากแหล่งต่างๆ นำไปสู่การเป็นมืออาชีพเพื่อให้เกิดความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน หรือพูดง่ายๆ คือเรียนเพื่อรู้ มีปัญญาก้าวหน้าในชีวิต

Happy Soul คุณธรรม หิริ โอตัปปะ คุณธรรมเบื้องต้นพื้นฐานของการอยู่รวมกันของมนุษย์ในสังคม ในการทำงานเป็นทีม คือ หิริ โอตัปปะ ความละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำของตนเองโดยเฉพาะการกระทำที่ไม่ดีคนดี มีความศรัทธาต่อศาสนา มีศีลธรรมในการดำเนินชีวิต มีคุณธรรมมีความซื่อสัตย์ มีความสามัคคี และ มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันย่อมนำความสุขสู่องค์กร

Happy Money ใช้เงินเป็น การที่สามารถจัดการรายรับรายจ่ายของตนเองได้ คือการใช้เงินเป็นมีเงินรู้จักเก็บรู้จักใช้เป็นหนี้ให้พอดี มีชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง

Happy Family ความสุขของครอบครัว มีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคงให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นกำลังใจที่ดีในการทำงาน เพราะครอบครัวเป็นเหมือนภูมิคุ้มกันเป็นกำลังใจ ในการที่เราจะสามารถเผชิญกับอนาคตหรืออุปสรรคในชีวิตได้

Happy Society สังคมดี สังคมมีสองมิติคือสังคมในที่ทำงานกับสังคมนอกที่ทำงาน มนุษย์ทุกคนต้องมีความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงานและพักอาศัยมีสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี

จากแนวคิด ความสุขพื้นฐาน 8 ประการ (HAPPY 8) ดังกล่าวข้างต้น เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการบริหารจัดการชีวิตให้มีความสุขอย่างยั่งยืน สร้างทัศนคติบวกต่อมุมมองในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การรับผิดชอบต่อสังคม เป็นสมาชิกที่ดีต่อครอบครัว องค์กรและสังคม โดยมีความสุขที่แท้จริงบนพื้นฐานของความสุขแปดประการมีสมดุลของชีวิต เกิดผลเป็นบุคคลที่มีสุขภาพดีดูแลตนเอง ไม่เป็นภาระแก่ใครมีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น มีคุณธรรม กตัญญู มีการเรียนรู้เป็นมืออาชีพในงานตนเอง รักและดูแลครอบครัว รักและดูแลองค์กร/สังคม

Edward Diener นักจิตวิทยาจาก University of Illinois หรือ Dr.Happiness ที่ได้ทำการศึกษาว่าอะไรบ้างที่ทำให้คนรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในชีวิตมากว่า 20 ปีแล้ว และได้ข้อสรุปถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานไว้ 4 ประการ ดังนี้ (Jarden, A., 2012 : 88–91)

1. สัมพันธภาพระหว่างผู้ร่วมงาน (Connection) หมายถึง การรับรู้ถึงสัมพันธภาพที่ดีที่เกิดขึ้นกับเพื่อนร่วมงาน โดยมีการให้ความร่วมมือ ดูแลซึ่งกันและกัน สนทนา พูดคุยและสังสรรค์กันอย่างเป็นมิตร ให้การช่วยเหลือและได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อร่วมงาน เกิดมิตรภาพและความรู้สึกที่เป็นสุขตลอดจนรับรู้ได้ว่าอยู่ท่ามกลางเพื่อนร่วมงานที่มีความรักและความปรารถนาดีต่อกัน

2. ความรักในการทำงาน (Love of work) หมายถึง การรับรู้ได้ว่าตนเองมีความรักความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับงาน รับรู้ว่าตนมีพันธกิจกับงานในการปฏิบัติงานให้สำเร็จ มีความยินดีที่จะปฏิบัติงานทุกอย่างที่เป็นองค์ประกอบของงาน กระตือรือร้น ตื่นเต้น ดีใจ เพลิดเพลินใจในการทำงาน และปรารถนาที่จะปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจ มีความภาคภูมิใจที่ตนมีหน้าที่ความรับผิดชอบในงาน

3. ความสำเร็จในงาน (Work achievement) หมายถึง การรับรู้ได้ว่าตนเองปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยได้รับความสำเร็จในการทำงาน ได้รับมอบหมายให้ทำงานที่ท้าทายให้สำเร็จ มีอิสระในการทำงาน เกิดผลลัพธ์การทำงานไปในทางบวกใน ทำให้รู้สึกมีคุณค่าในชีวิต เกิดความภาคภูมิใจในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ เพื่อให้งานสำเร็จ มีความก้าวหน้า ตลอดจนได้รับรางวัลตอบแทนเมื่อปฏิบัติงานประสบความสำเร็จและทำให้องค์การเกิดการพัฒนา

4. การเป็นที่ยอมรับ (Recognition) หมายถึง การรับรู้ว่าตนเองได้รับการยอมรับและความเชื่อถือจากผู้ร่วมงาน ผู้ร่วมงานรับรู้ถึงความพยายามและมีความประทับในเกี่ยวกับงานที่ได้ปฏิบัติของตน ได้รับคาวหวังดีในการปฏิบัติงานและความไว้วางใจจากผู้ร่วมงาน ร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับผู้ร่วมงาน ได้รับการมอบหมายให้ทำโรงการพิเศษและรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ตลอดจนได้ใช้ความรู้อย่างต่อเนื่อง

6. แนวทางการสร้างองค์กรแห่งความสุข

การสร้างองค์กรแห่งความสุข จะต้องสร้างสมดุลของการทำงานให้เกิดขึ้นทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญาเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรคุณภาพ หรือองค์กรสู่ความเป็นเลิศในอนาคตโดยอาศัยภาวะผู้นำที่ต้องร่วมกัน ขับเคลื่อนสุขภาวะที่สมบูรณ์ 4 ด้านคือ (1) กาย ได้แก่ การประกอบสัมมาชีพ ความปลอดภัยในการทำงานหรือสภาพแวดล้อมของการทำงานมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน ปลอดภัยจากสารพิษ อุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องจักรฯ มีสุขภาพทางด้านร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยทั้งต่อตนเองและครอบครัว (2) จิต ได้แก่ ความมีสติ ความสงบ ความงาม และความดี ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา (3) สังคม ได้แก่ สังคมสัมพันธ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในองค์กร ระหว่างองค์กรโดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การสร้างสังคมเข้มแข็ง การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การรู้จักใช้จ่าย การรู้จักความพอดี พอประมาณ และการใช้เหตุผล การสร้างสังคม ยุติธรรม ให้ความเสมอภาคและสร้างโอกาสในการทำงาน สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในองค์กร และสร้างสังคมสันติสุข มีการประนีประนอม การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (4) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากร คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่และการตัดสินใจตามศักยภาพในหน้าที่ที่รับผิดชอบ

การสร้างองค์กรแห่งความสุข ไปปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จนั้นองค์กรจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง นอกจากเหตุผลข้างต้นแล้ว ควรมีระบบการจัดการและการร่วมมือ โดยพิจารณาที่จริยธรรมและการให้คุณค่า (values and ethics) ของคนทำงานทั้ง ความเป็นผู้นำ (Leadership engagement) การมีส่วนร่วมของพนักงาน (worker involvement) เพราะผู้นำมีหน้าที่ที่จะต้องสร้างทายาทในการทำงาน สร้างทีมงานที่แข็งแกร่งให้เป็นที่ยอมรับ และพนักงานทุกคน คือทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดขององค์กร นั่นคือ บุคลากรทุกคนในองค์กรคือสิ่งสำคัญในการเตรียมการขับเคลื่อนองค์กรแห่งความสุข โดยมีการใช้แนวคิดหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับการทำงานในองค์กร อย่างเหมาะสม ถูกต้อง และจริงจัง อาจจะนำมาซึ่งการพัฒนาองค์กรได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ก. หลักพุทธธรรม พรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร วิหาร แปลว่า ที่อยู่ พรหม แปลว่า ประเสริฐ คำว่า พรหมวิหาร หมายความว่า เอาใจจับอยู่ในอารมณ์แห่งความประเสริฐ หรือเอาใจไปขังไว้ในความดีที่สุด เป็นหลักธรรมประจำใจสำคัญหมวดหนึ่งในการบริหารชีวิตที่ถูกต้องดีงาม เพื่อให้ชีวิตที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด เจ็บ ตาย ทั้งหลาย อยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในสังคมมนุษย์ เป็นหลักธรรมสำหรับทุกคน เป็นหลักธรรมประจำใจที่จะช่วยให้เราดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า พรหมวิหาร คือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐหรือผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่กว้างขวางดุจพระพรหม 4 อย่าง ต่อไปนี้ (1) เมตตา (ความรัก) คือ ความปรารถนาดี มี

ไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข (2) กรุณา (ความสงสาร) คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง (3) มุทิตา (ความเบิกบานพลอยยินดี) เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมที่จะช่วยส่งเสริมสนับสนุน (4) อุเบกขา(ความมีใจเป็นกลาง) คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคง เที่ยงตรงดุจตาชั่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดี หรือชั่วสมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมที่จะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรมพระ(พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553 : 20)

จากหลักธรรมทั้ง 4 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น ควรมีการนำไปปฏิบัติใช้ให้ถูกต้องตามสถานการณ์ดังนี้

1. ความมีไมตรี ความเป็นมิตร ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข ใช้ในสถานการณ์ที่ คนอื่นเขาอยู่ดีเป็นปกติ ทุกคนต้องมีความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงานและพักอาศัยมีสังคมและสภาพแวดล้อมที่ดี (เมตตา)

2. มีความสงสาร มีน้ำใจงาม ในองค์กรสิ่งที่เราจำเป็นที่สุดในการที่มนุษย์จะอยู่กับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจคิดถึงคนอื่น มีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกันและกัน คนเราเอาแต่ตัวเองอยู่คนเดียวไม่ได้ ต้องรู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม เมื่อเขาประสบความทุกข์ ก็อยากช่วยเหลือให้เขาพ้นจากทุกข์ ใช้ในสถานการณ์ที่ คนอื่นเขาตกต่ำเดือดร้อน (กรุณา)

3. มีความพลอยยินดีด้วย เอาใจสนับสนุน ส่งเสริม เมื่อเขาประสบความสำเร็จ ได้ดีมีสุข ก็อยากให้เขาได้ดีมีสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ใช้ในสถานการณ์ที่ คนอื่นเขาขึ้นสู่ภาวะที่สูงขึ้นไป (มุทิตา)

4. การวางเฉยเป็นกลางให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรม คือ ต้องรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิด อะไรเป็นความจริง อะไรเป็นความถูกต้องดีงาม อะไรคือหลักการ แล้วเอาความรู้นั้นมาปรับเข้ากับความรู้สึกให้ลงตัวพอดี เพื่อวางตัวได้ถูกต้อง เป็นกลางตามธรรม คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ มนุษย์เราอยู่ได้ด้วยการศึกษาหาความรู้พัฒนาตัวเองตลอดเวลาจากแหล่งต่างๆ นำไปสู่การเป็นมืออาชีพเพื่อให้เกิดความมั่นคงก้าวหน้าในการทำงาน หรือพูดง่ายๆ คือ เรียนเพื่อรู้ มีปัญญาก้าวหน้าในชีวิตทั้งหมดนี้มาจากคำว่ามืออาชีพ(อุเบกขา)

เมื่อทุกคนได้ทำตัวให้เป็นพรหมที่สมบูรณ์ คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา ที่เหมาะพอดี และมีอุเบกขาคุมท้ายไว้แล้ว ก็จะทำให้ทุกคนมีน้ำใจช่วยเหลือ ส่งเสริมซึ่งกันและกันด้วยความสัมพันธ์อันดี พร้อมทั้งดำรงรักษาความเป็นธรรมในสังคมและความเข้มแข็ง รับผิดชอบในตัวคนไว้ได้ แล้วก็จะเป็นผู้อภิบาลโลก ดำรงรักษาสังคมให้มีสันติสุข ตั้งแต่สังคมเล็กในบ้าน จนถึงสังคมสากลของมวลมนุษย์

ข. หลักพุทธธรรม สังคหวัตถุ

สังคหวัตถุมี 4 ประการ ประกอบด้วย (1) ทาน การให้ (2) ปิยวาจา ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก (3) อัตถจริยา ความประพฤติประโยชน์ และ (4) สมานัตตตา ความเป็นผู้มีตนเสมอ ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่นที่ยังไม่เคยรักใคร่นับถือ หรือที่รักใคร่นับถืออยู่แล้วให้สนิทแนบยิ่งขึ้น ดังเช่นที่กล่าวในพระไตรปิฎกว่า "การให้ 1 ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก 1 ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ 1 ความเป็นผู้มีตนสม่ำเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร 1 ธรรมเหล่านั้นแล เป็นเครื่องสงเคราะห์โลกประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้ ฉะนั้นถ้าธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ไม่พึงมีไซร้มารดาหรือบิดาไม่พึงได้ความนับถือหรือบูชาเพราะเหตุแห่งบุตร ก็เพราะเหตุที่บัณฑิตพิจารณาเห็นธรรมเครื่องสงเคราะห์เหล่านี้ ฉะนั้นพวกเขาจึงถึงความเป็นใหญ่ และเป็นที่น่าสรรเสริญฯ" (พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 : 122)

กล่าวโดยทั่วไป สังคหวัตถุ ก็คือ เทคนิควิธีทำให้คนรัก หรือมนต์ผูกใจคน นั่นเอง มีหลักการปฏิบัติทั้งหมด 4 ประการ ดังนี้ (หลักธรรมนำความรู้, 2554)

1. ทาน คือ การให้ ได้แก่ การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การแบ่งปันช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ การให้ทานให้เพื่อขจัดกิเลส เช่น การบริจาคทานแก่นสมณชีพราหมณ์ ผู้ทรงศีล เพื่อขจัดความโลภหรือความตระหนี่ เป็นการชำระจิตใจให้สะอาด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น และการให้เพื่อสงเคราะห์หรือเพื่อยึดเหนี่ยวน้ำใจคนอื่น การทำทานโดยให้สังคหวัตถุนี้ ในแง่ปฏิบัติ หมายถึง การเฉลี่ยหรือแบ่งให้จากส่วนที่คนมีอยู่ มิใช่ให้มากมายจนไม่เหลือ หรือให้จนผู้รับร่ำรวย จุดประสงค์เน้นที่การแสดงอัธยาศัยไมตรีมากกว่าความมากหรือน้อยของวัตถุที่ให้ เพราะฉะนั้น คนยากจนหรือคนที่มีวัตถุสิ่งของเล็กน้อยก็สามารถแบ่งปันให้ทานผู้อื่นได้ตามอัตภาพของตน เช่น การแบ่งปันอาหารให้เพื่อน แบ่งปันเครื่องเขียนให้เพื่อน เป็นต้น คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้ไม่เป็นคนละโมบ ไม่เห็นแก่ตัว เราควรคำนึงอยู่เสมอว่า ทรัพย์สิ่งของที่เราหามาได้ มิใช่สิ่งจีรังยั่งยืน เมื่อเราสิ้นชีวิตไปแล้วก็ไม่สามารถจะนำติดตัวเอาไปได้

2. ปิยวาจา ได้แก่ การพูดคำสุภาพ อ่อนหวาน เพื่อให้เกิดความสมานสามัคคี ปิยวาจาทำได้ง่าย เพราะวาจานั้นมีในตัวเรา เพียงเรามีสติ มีเมตตาในใจก็สามารถพูดออกมาได้ คำพูดมีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ (1) คำพูดที่พูดออกไปแล้วคนฟังเกลียด เช่น คำหยาบ คำด่า คำประชด คำกระทบกระเทียบ คำแดกดัน คำสบถ เป็นต้น คำพูดเหล่านี้เรียกว่า "อัปปิยวาจา" (2) คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรัก เช่น คำอ่อนหวาน คำชมเชยจากใจจริง คำพูดที่ชวนให้เกิดความสมัครสมานไมตรี เป็นต้น

3. อัตถจริยา หมายถึง การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันและกันในวงแคบ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในวงกว้าง หลักธรรมข้อนี้มุ่งสอนให้คนพัฒนาตน 2 ด้าน คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ การทำตนให้เป็นประโยชน์ หมายถึง ทำตนให้มีคุณค่าในสังคมที่ตนอาศัยอยู่ อย่างคำพังเพยที่ว่า "อยู่บ้านท่านอย่างนิ่งดูดาย ปั้นวัวปั้นควายให้ลูกท่านเล่น" หรือ "อยู่ก็ให้เขาไว้ใจไปก็ให้เขาคิดถึง" คนที่ไม่นิ่งดูดายมีอะไรพอจะช่วยเหลือคนอื่นและสังคมได้ก็เอาใจใส่ขวนขวายช่วยเหลือตามสติกำลัง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า "คนทำหมู่คณะให้งดงาม" อยู่ที่ไหนก็สร้าง

ความเจริญที่นั้น วิธีทำตนให้เป็นประโยชน์และทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ อาจทำได้หลายวิธี เช่น การตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนเจริญด้วยความรู้ ความสามารถ เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์เป็นนักเรียนที่ดีของสถานศึกษา เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ตลอดจนเป็นศาสนิกชนที่ดีของพระพุทธศาสนา

4. สมานัตตตา การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย หมายถึง การวางตนได้เหมาะสม มีความหมาย 2 ประการ คือ (1) วางตนได้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่และทำได้อย่างเสมอต้นเสมดปลาย (2) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์ คือ ร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ปัญหา และร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม

คุณธรรมข้อนี้จะช่วยให้เราเป็นคนมีจิตใจหนักแน่นไม่โลเล รวมทั้งยังเป็นการสร้างความนิยมและไว้วางใจให้แก่ผู้อื่นอีกด้วย มีประโยชน์เมื่อนำไปปฏิบัติ ดังนี้ (1) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข (2) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจ สมานไมตรีระหว่างกัน (3) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ (4) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี และ(5) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติเสื่อมเสียในสังคม

จากหลักพุทธธรรมทั้ง 2 ประการดังกล่าว นำมาแก้ปัญหาในการสร้างองค์กรแห่งความสุขในปัจจุบัน ที่ยังไม่สามารถนำไปดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ เพราะไม่มีการนำหลักพุทธธรรมไปบูรณาการหรือไปดำเนินการให้เกิดทางเลือกใหม่ที่ทำให้เกิดผลจริงจัง เพราะฉะนั้นทุกคนในองค์กรจะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดองค์กรแห่งความสุขและหลักปฏิบัติตามพุทธธรรมเกิดวัฒนธรรมองค์กรที่เหมาะสมดังกล่าวเสียก่อนจึงสามารถสร้างองค์กรแห่งความสุขที่แท้จริงได้

7. บทสรุป

กล่าวโดยสรุปแล้ว องค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม ควรจะเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการตามหลักการแนวคิดการจัดการสมัยใหม่ มีการนำแนวคิดองค์กรแห่งความสุขผสมผสานกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงมาปรับใช้ให้เหมาะสม แล้วนำมาสังเคราะห์กับหลักพุทธธรรม ให้เป็นองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม โดยอาศัยการบริหารวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) หรือ (Corporate Culture) ให้เกิดความเชื่อ ทัศนคติ สมมติฐานและคุณค่าหรือค่านิยมร่วมกันที่ยึดถือในการติดต่อสัมพันธ์ภายใน ให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันบรรลุผลสำเร็จตามที่องค์กรคาดหวังไว้ เพื่อต้องการสร้างสมดุลของการทำงานให้เกิดขึ้นทั้ง 4 ด้านคือ (1) กาย ได้แก่ การประกอบสัมมาชีพ ความปลอดภัยในการทำงานหรือสภาพแวดล้อมของการทำงานมีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน มีสุขภาพทางด้านร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัยทั้งต่อตนเองและครอบครัว (2) จิต ได้แก่ ความมีสติ ความสงบ ความงาม และความดี ยึดมั่นในหลักธรรมของศาสนา (3) สังคม ได้แก่ สังคมสัมพันธ์ มีการสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันในองค์กร ระหว่างองค์กรโดยการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือ การสร้างสังคมเข้มแข็ง การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน การรู้จักใช้จ่าย การรู้จักความพอดี พอประมาณ และการใช้เหตุผล การสร้างสังคม ยุติธรรม ให้ความเสมอภาคและสร้างโอกาสในการทำงาน สร้างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในองค์กร และสร้างสังคมสันติสุข มีการประนีประนอม การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (4) ปัญญา ได้แก่ การส่งเสริมให้บุคลากร คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มีอิสระได้รับความไว้วางใจในการทำงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมใหม่ และการตัดสินใจตามศักยภาพในหน้าที่ที่รับผิดชอบ เพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่การเป็นองค์กรสู่ความเป็นเลิศในอนาคต สร้างแนวทางการสร้างสุขในที่ทำงานขึ้น เป็นความสุขพื้นฐาน 8 ประการ (HAPPY 8) ที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์หลายมิติ โดยนำหลักพุทธธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประจำใจเพื่อให้ตนดำรงชีวิตได้อย่างประเสริฐและบริสุทธิ์เฉกเช่นพรหม เป็นแนวธรรมปฏิบัติของผู้ที่เป็นผู้ปกครอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ 4 ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสังคหวัตถุ ซึ่งเป็น หลักธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์กัน, ธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน หมายถึง หลักการครองใจคน, หลักยึดเหนี่ยวใจกันไว้, วิธีทำให้คนรัก, หลักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นเครื่องประสานใจและเหนี่ยวรั้งใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ และทำให้อยู่กันด้วยความรักความปรารถนาดีต่อกัน มาพัฒนาความรู้และความเข้าใจที่ดีขึ้น ทำให้เกิดการปฏิบัติงานร่วมกันบรรลุผลสำเร็จตามที่องค์กรคาดหวังไว้ โดยการผสมผสานสังเคราะห์กับหลักพุทธธรรม ให้เป็นองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม ตามรูปภาพที่ 1

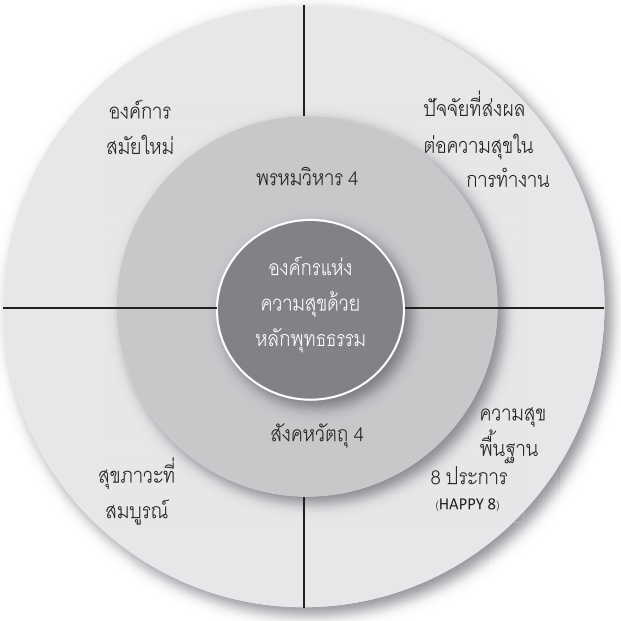

รูปภาพที่ 1 การสังเคราะห์กับหลักพุทธธรรมให้เป็นองค์กรแห่งความสุขด้วยหลักพุทธธรรม

จากแนวคิดและหลักการสร้างองค์กรแห่งความสุขข้างต้น เชื่อว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้การบริหารองค์กรเป็นไปได้ด้วยความราบรื่น คนในองค์กรมีความสุข สามารถก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ลดความเครียดและความขัดแย้งในองค์กร ไม่ลืมความรับผิดชอบต่อสังคม มีคุณธรรม จริยธรรม เคารพกฎหมายของประเทศ ซึ่งเป็นผลช่วยให้องค์กรเจริญก้าวหน้าและพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อความเป็นอยู่อย่างยั่งยืนขององค์กรแห่งความสุขนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (20 มีนาคม 2554). **ถอดรหัส 100 องค์การหลากสุข**. สืบค้นเมื่อ 24 มีนาคม 2558, จาก http://www.hrd.nida.ac.th

จรรยา ดาสา. (2556). **ความสุขในที่ทำงาน.** สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก http://www.il.Mahidol.ac.th/th/images/ stories/exchange/7-052_Column_6.pdf.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539).**พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

ปวีณา เกษเดช. (2553). **ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในการทำงานกับความสุขของข้าราชการตำรวจภูธร จังหวัดปทุมธานี**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ธงชัย สันติวงษ์. (2538). **องค์การ : ทฤษฎีและการออกแบบ**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2553). **ธรรมนูญชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ 122). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

สมโภชน์ นพคุณ.(2541). วัฒนธรรมองค์กรสำคัญอย่างไร. **วารสารข้าราชการ**. 12 (2), 4.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (26 ตุลาคม 2554).**แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555–2559**. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (17 มีนาคม 2558). **Happy 8 Workplace**. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก http://www.thaihealth.or.th/Content/27765-Happy%208%20Workplace.html

วรนาถ แสงมณี. (2544). **วัฒนธรรมองค์การ (**พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ระเบียงทอง.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน**. กรุงเทพมหานคร: นามมีบุ๊ค พับลิเคชั่นส์.

หลักธรรมนำความรู้. (16 สิงหาคม 2554). **สังคหวัตถุ 4**. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก https://sites.google.com/site/ hlakthrrmnakhwamru/sangkhh-watthu-4.

Jarden, A. (2012). Positive Psychologists on Positive Psychology: Ed Diener, **International Journal of Wellbeing**, 2(2), 88–91. doi:10.5502/ijw.v2i2.5.

Meyer, J. P., & Allen, N. J. (1991). A three-component conceptualization of organizational commitment. **Human Resource Management Review**, 12(3), . 61-89.

การบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์

The Integration of Insight Dialogue Meditation for Resolving Conflict of Relation

เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว
Benjawan Wongshookaew
นิสิตปริญญาเอก สาขาพระพุทธศาสนา

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ด้วย สันติวิธี “สานเสวนา” เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้จัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ตามทฤษฎีตะวันตก ด้วยวิธีการเปิดใจรับฟังอย่างลึกซึ้ง ยอมรับและทำความเข้าใจในความแตกต่างเพื่อหาทางออกร่วมกัน ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมาภายนอกนั้นมีจิตใจเป็นจุดเริ่มต้น สันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้ต้องเริ่มจากสันติภาพภายในตัวบุคคลก่อน ด้วยการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขาเพื่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการแห่งเจตจำนง ให้เป็นไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น “ภาวนาเสวนา”เป็นรูปแบบการอบรมจิตภาวนาตามหลักพระพุทธศาสนาแบบมีปฏิสัมพันธ์ ที่นำรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนามาใช้ร่วมกับหลักธรรมในการสร้างความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อันได้แก่ พรหมวิหารธรรม, สาราณียธรรม และสังคหวัตถุ มาบูรณาการร่วมกับการสานเสวนาเพื่อวัตถุประสงค์ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น ซึ่งผลจากการวิจัยพบว่าการบูรณาการภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและศาสนาในสังคมไทย และสามารถเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของสันติวิธีเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งด้าน

ความสัมพันธ์เพื่อสร้างสังคมแห่งสันติสุข และในขณะเดียวกันเป็นการพัฒนาคนในสังคมให้เจริญงอกงามตามวิถีของพระพุทธศาสนาไปด้วยอย่างสอดคล้องกัน

คำสำคัญ : ภาวนาเสวนา, ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์, การบูรณาการ

Abstract

This research focuses on resolving the conflict of relation in terms of constructive means by peace process implementation. “Dialogue” is one of the resolving conflict of relation methods according to the western methodology approach which is to listen deeply with openness as well as to understand others’ values in purpose of mutual resolution. According to Buddhist approach, all behaviors which manifest outwards originate within the mind. Therefore to create outer peace we have to develop inner peace in our minds by practicing the Threefold Training. The application of Buddhist teachings aims to transform the human willpower into virtuously and creatively behaviors for the sake of their own benefit and others. Insight Dialogue Meditation is the Buddhist approach of cultivating the mind in terms of inter-relationship building. The integration of Vipassana Meditation together with others teachings concerning good relationship building and harmonious living enhancing with the method of “Dialogue” in modern science approach aims for sustainably peace society.

The result of this study indicates the integration of Insight Dialogue Meditation for resolving conflict of relation is the suitable way according to the cultural and religious contexts of Thai society. This model also can be one of the alternative peace process in Buddhist approach for resolving conflict of relation and enhancing peace society, meanwhile to cultivate individual well-being in the Buddhist way of life coincidently.

Keywords : Insight Dialogue Meditation, Conflict of Relation, Integration

1. บทนำ

นักสังคมวิทยามองว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม ที่ต้องอยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่งตลอดเวลา ในขณะที่สังคมโลกในยุคปัจจุบันเจริญเติบโตและขยายตัวในขนาดที่ใหญ่และซับซ้อนมากขึ้น การรวมตัวของสังคมย่อยๆที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี ทำให้เกิดเป็น "สังคมพหุวัฒนธรรม" ซึ่งแน่นอนว่าวิถีชีวิตของคนในสังคมบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่แตกต่างกันย่อมทำให้เกิดมุมมองและจุดยืนที่แตกต่างกันอันเป็นเหตุนำมาซึ่งความขัดแย้ง นอกจากนี้ในยุคของการสื่อสารไร้พรมแดนทำให้ผู้คนสามารถรับรู้ข่าวสารข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้อย่างรวดเร็วฉับไวและกระจายไปในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวางขึ้น แต่เราพบว่าการรับรู้และประเมินข้อมูลอย่างผิดพลาดไม่ตรงกับความเป็นจริงมักเป็นสาเหตุความขัดแย้ง เนื่องจากความแตกต่างในข้อเท็จจริงและที่มาของข้อมูล ผนวกเข้ากับทัศนคติและความเชื่อของบุคคลที่มีอคติต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นที่เห็นว่ามีความแตกต่างหรือไปด้วยกันไม่ได้กับตน ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมอาจอยู่ในรูปของความขัดแย้งแฝงในระดับที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ หรืออาจปรากฏออกมาและขยายตัวเป็นข้อพิพาทที่นำไปสู่ความรุนแรงและการต่อสู้ทำลายล้างกันนั้น ขึ้นกับปัจจัยต่างๆที่จะมาช่วยลดแรงเสียดทานหรือเสริมแรงของระดับความขัดแย้ง

ในขณะที่"ความสัมพันธ์"(Relationship) เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์ ความขัดแย้งก็เป็นธรรมชาติแห่งการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันตั้งแต่สองคนขึ้นไป (ชัยวัฒน์ สถาอานนท์, 2539 : 19) หากมองประเด็นความขัดแย้งในมิติของความสัมพันธ์ โฟลเจอร์(Folger) ได้ให้นิยามความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ว่า คือสถานการณ์ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมีความเชื่อว่าเป้าหมายของตนนั้นไปด้วยกันไม่ได้กับของอีกฝ่ายหนึ่ง และมองว่าถูกอีกฝ่ายขัดขวางไม่ให้ได้ในสิ่งที่ต้องการ โดยทั้งสองฝ่ายต่างมีความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน (Folger et al., 1990 : 5) แม้ว่าความขัดแย้งจะถูกมองว่าเป็นความไม่ลงรอย การต่อสู้แข่งขัน หรือเป็นความต้องการที่ขัดกัน แต่ความขัดแย้งสามารถเป็นได้ทั้งผู้ทำลายและผู้สร้าง และยังเป็นโอกาสทองในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ให้เกิดขึ้น (โยฮัน กัลตุง, 2550 : 3) เมื่อมองจากแนวคิดนี้จะเห็นได้ว่าความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เป็นการแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของความต้องการและความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องปกติในการยู่ร่วมกันในสังคม เปรียบเสมือนเหรียญที่มีสองด้านคือเป็นได้ทั้งในแง่บวกหรือสร้างสรรค์และแง่ลบหรือทำลาย ดังนั้นการยุติปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์จึง "ไม่ใช่"และ "ไม่ควร"เป็นการกำจัดหรือสลายความขัดแย้งด้วยการต่อสู้แข่งขันหรือใช้ความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ หากเป็นการจัดการความขัดแย้งด้วยการแปรรูปความสัมพันธ์ให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ด้วยสันติวิธี เพราะแท้จริงแล้วเป้าหมายของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์คือต้องการความเป็นหนึ่งเดียวหรือความกลมกลืนในกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน จึงมีความพยายามที่จะนำเสนอความต้องการของแต่ละฝ่ายเพื่อการเข้าใจและยอมรับ และนำไปสู่การหาทางออกร่วมกันในการยุติปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

2. การจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เชิงพุทธสันติวิธี

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติในสังคมที่มีปฏิสัมพันธ์และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในแง่บวกและแง่ลบ ในทางกลับกันการเปลี่ยนแปลงก็สามารถก่อให้เกิดความขัดแย้งได้เช่นกัน องค์ประกอบของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์มีด้วยกัน 3 ประการ คือ ตัวบุคคล, ความสัมพันธ์ และเนื้อหาของความขัดแย้ง การแสดงออกของพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆของบุคคลมีผลต่อความสัมพันธ์ โดยมีพื้นฐานจากทัศนคติ ความเชื่อ อารมณ์ความรู้สึก ประสบการณ์ ในส่วนเนื้อหาของความขัดแย้งนั้นอาจไม่สำคัญเท่ากับอารมณ์และความรู้สึก (Weaver & G.R., 2000 : 16) นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะมีมิติของทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งความสัมพันธ์จะดีหรือไม่ดีอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับ “ความไว้วางใจ” (Trust) เป็นสิ่งสำคัญ อาจกล่าวได้ว่า ความไว้วางใจเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ทุกชนิด (จอห์น แม็กซ์เวลล์, 2548 : 181) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าประเด็นที่สำคัญของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทัศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Behavior) สำหรับสาเหตุของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์สามารถแยกออกเป็น 2 มิติ คือ แนวคิดทฤษฎีทางตะวันตก และแนวคิดตามนัยทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีตะวันตก นักสังคมวิทยาตะวันตกมองว่าความขัดแย้งเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่สัญชาติญาณในรูปแบบของความก้าวร้าว ท้าทาย และทำลายกัน (Johan Gultung, 1975 : 81) ประกอบกับทัศนคติและความเชื่อที่เกิดขึ้นภายในตัวผู้ขัดแย้ง นอกจากนี้ยังมีสาเหตุจากองค์ประกอบอื่นๆซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ ระดับของอำนาจ, ค่านิยม ที่รวมถึงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีและศาสนา, โครงสร้างทางสังคม และ ข้อมูลรวมไปถึงการสื่อสารที่ไร้ประสิทธิภาพ

2.2 แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ในพระวินัยได้กล่าวถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่า “อธิกรณ์” และได้ทรงบัญญัติถึงเหตุแห่งอธิกรณ์และเรื่องที่สงฆ์จะต้องจัดการเกี่ยวกับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 1 : 420, เล่ม 2 : 736) พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าเหตุปัจจัยของความขัดแย้งแท้จริงแล้วมีที่มาจากอกุศลมูลภายในใจ คือ โลภะ โทสะ โมหะ เป็นเบื้องต้น ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมทำร้ายตนเองและผู้อื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 : 130, 167) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มของอกุศลธรรมที่เรียกว่า“ปปัญจธรรม” แปลว่า ธรรมที่ทำให้เนิ่นช้า อันได้แก่ ตัณหา (ความอยาก), ทิฏฐิ(ความเห็น) และ มานะ(การถือตัวถือตน), (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 29 : 331) ที่มีอิทธิพลทำให้ความขัดแย้งที่เกิดจากมูลกิเลสภายในขยายตัวและส่งผลแสดงออกเป็นพฤติกรรมภายนอก และเมื่อผนวกกับปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์จึงทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท บาดหมาง แก่งแย่ง การเบียดเบียนและต่อสู้ทำร้ายกัน เป็นความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดทุกข์โทษทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

จากแนวคิดของทฤษฎีตะวันตกและพระพุทธศาสนาที่มองว่าสาเหตุของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เป็นการทำงานร่วมกันของปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกตามที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่านักวิชาการตะวันตกให้ความสำคัญของสาเหตุที่เป็นปัจจัยภายนอก โดยเป็นการมองในมิติของตัวผู้ขัดแย้ง

หรือใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลางแล้วมองออกไปสู่ภายนอก (Insight Out Approach) ด้วยการแยกแยะสาเหตุของความขัดแย้งออกเป็นประเด็นต่างๆเพื่อที่จะหาวิธีจัดการความขัดแย้งในแต่ละประเด็นหรือหลายประเด็นร่วมกันแล้วแต่ความซับซ้อนของปัญหา ในขณะเดียวกันเน้นที่ความเข้าใจและการยอมรับในพฤติกรรมและความเชื่อของผู้อื่น ตามทฤษฎีจิตวิทยา “ภูเขาน้ำแข็ง” (Weaver & G.R., 2000 : 73) การจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ในบริบทของสันติวิธีตามแนวคิดตะวันตกหมายถึง กระบวนการจัดการหรือแก้ปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ด้วยสันติปราศจากความรุนแรงในทุกรูปแบบ เพื่อสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้น วันชัย วัฒนศัพท์ให้แนวคิดพื้นฐานในการจัดการความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ 2 ประเด็นหลักๆ ประเด็นแรกคือ มีความเชื่อในเรื่องศักดิ์ศรีและความเสมอภาคของมนุษย์ทุกคน และประเด็นที่สองคือมีความไว้วางใจในความสัมพันธ์ และหลักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (วันชัย วัฒนศัพท์, 2547 : 114)

สำหรับแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้นมนุษย์ประกอบด้วย กาย และ ใจ พฤติกรรมต่างๆที่มนุษย์แสดงออกมาภายนอกนั้นมีจุดเริ่มต้นที่ “จิตใจ” ใจเป็นสิ่งที่สำคัญ ใจเป็นใหญ่ เป็นหัวหน้าในการกระทำทั้งหลาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 : 23) และ “กรรม” คือการกระทำไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และใจ นั้นเป็นกระบวนการแห่งเจตจำนง อันเป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือจงใจ และการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน บุคคลทั้งหลายย่อมทำกรรมต่อกัน เป็นกรรมร่วมกัน เกิดเป็นกรรมที่เป็นวิถีของสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2555 : 302) และรากเหง้าของปัญหาที่แท้จริงนั้นไม่ใช่อื่นไกลแต่เป็นอกุศลมูลที่เกิดขึ้นในใจของมนุษย์ทุกคน ขณะที่แนวคิดตะวันตกมองสาเหตุของปัญหาความขัดแย้งออกไปภายนอกเป็นส่วนมาก และพยายามหาวิธีจัดการโดยมุ่งเน้นไปที่บุคคลอื่นและปัจจัยภายนอก การพูดคุยอย่างเปิดใจด้วยการยอมรับและรับฟังผู้อื่นเป็นกระบวนการที่แสวงหาทางออกร่วมกัน แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญกับปัจจัยภายในคือจิตใจของตนเองมากที่สุด โดยมุ่งเน้นที่การเฝ้ามองและระมัดระวังในการกระทำของตนเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อตฺตนา โจทยตฺตานํ – เธอจงเตือนตนด้วยตนเอง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 : 151) ยิ่งไปกว่านั้นยังมีแนวคิดในมิติที่ลึกลงไปกว่าของทางตะวันตก นั่นคือไม่ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะมีทิศทางในแง่บวกหรือแง่ลบที่ก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงเพียงใดก็ตาม แต่มนุษย์สามารถแปรเปลี่ยนความขัดแย้งนั้นให้กลายเป็นสันติภาพได้ เพราะพระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถพัฒนาตนเองให้มีชีวิตที่ดีงาม มีอิสระ ปราศจากปัญหาทั้งมวลได้ ดังตัวอย่างที่เห็นได้จากพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย ดังนั้นการจัดการปัญหาความขัดแย้งที่ตรงประเด็นที่สุดคือการแปรเปลี่ยนหรือพัฒนาเจตจำนงในทางที่สร้างสรรค์ดีงาม ด้วยการฝึกฝนอบรมพัฒนาคุณภาพของจิตใจตนเองเป็นอันดับแรก ซึ่งสันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นได้ต้องเริ่มจากสันติภาพภายในก่อน ดังเห็นได้จากที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า “สงครามเริ่มจากจิตใจมนุษย์ฉันใด สันติภาพย่อมเริ่มจากจิตใจเราฉันนั้น”(พุทธทาสภิกขุ, 2548 : 31) และทาไลลามะที่มองว่า “สันติภาพที่แท้จริงต่อตัวเราและโลกรอบตัวเรา เป็นสิ่งที่จะเข้าถึงได้ด้วยการพัฒนาสันติสุขทางใจ” (ทาไลลามะ, 2538 : 319)

กล่าวโดยสรุปการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์มีเป้าหมายคือความต้องการที่จะอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างมีสันติภาพและสันติสุข ด้วยการเข้าใจและยอมรับในความแตกต่าง บนพื้นฐานของความเสมอภาคและไว้วางใจซึ่งกันและกัน มุ่งเน้นรักษาความสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าผลลัพธ์ที่ต้องการเอาแพ้เอาชนะกัน “สานเสวนา” (Dialogue) เป็นรูปแบบหนึ่งของสันติวิธีที่เน้นกระบวนการพูดคุยและรับฟังอย่างอิสระ เพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งบนเงื่อนไขของการยอมรับกติการ่วมกัน เปิดพื้นที่ของความเข้าใจโดยผ่านการฟังอย่างลึกซึ้ง (ปาริชาด สุวรรณบุบผา, 2553 : คำนำ) ซึ่งในกรอบของงานวิจัยนี้ผู้วิเคราะห์ได้ผสานแนวคิดทฤษฎีตะวันตกและพระพุทธศาสนาในประเด็นของความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์และการจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างสันติภาพในรูปแบบของพุทธสันติวิธี ที่เรียกว่า ภาวนาเสวนา

3. ภาวนาเสวนา

ภาวนาเสวนา มาจากภาษาอังกฤษว่า Insight Dialogue Meditation มีที่มาจากการรวมคำว่า Dialogue ที่แปลว่า สานเสวนา และคำว่า Insight Meditation ที่แปลว่า วิปัสสนาภาวนาเข้าด้วยกัน คำนี้บัญญัติโดย เกรเกอรี่ เครเมอร์ (Gregory Kramer) วิปัสสนาจารย์สาย พุทธเถรวาทชาวอเมริกัน ที่ได้ริเริ่มนำการรูปแบบการสานเสวนาของโบฮ์ม (Bohmian Dialogue) มาประยุกต์เข้ากับการฝึกวิปัสสนาภาวนาในงานวิจัยดุษฎีนิพนธ์ของเขา (Kramer & O’Fallon, 1997) เขาได้จัดโครงการอบรมภาวนาเสวนาตั้งแต่ปีพ.ศ. 2543-2544 เป็นต้นมา ระยะเวลาของโครงการมีตั้งแต่หนึ่งวันไปจนถึงสี่สัปดาห์ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการอบรม และมีการปรับเปลี่ยนหัวข้อและตารางเวลาให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ปฏิบัติ ปัจจุบันนี้มีผู้ผ่านการอบรมจำนวนหลายพันคนในทวีปอเมริกาเหนือ ยุโรป เอเชีย และ ออสเตรเลีย เครเมอร์ได้ฝึกกลุ่มคณาจารย์เพื่อเป็นผู้นำการอบรมในโครงการต่างๆ นอกจากนี้เขายังได้ก่อตั้งมูลนิธิ The Metta Foundation ขึ้นในปีพ.ศ. 2546 เพื่อช่วยสนับสนุนการฝึกอบรมและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการภาวนาเสวนา (Gregory Kramer et al., 2008 : 202-203)

คำว่า Insight Meditation หรือวิปัสสนาภาวนามีความหมายว่า การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง, การเจริญปัญญา(พระธรรมปิฎก ป.อ. ปยุตฺโต, 2540 : 81) และคำว่า Dialogue ที่แปลว่า “สานเสวนา” ในพจนานุกรมเวบสเตอร์ให้คำจำกัดความว่า หมายถึง การเจรจาระหว่างคนหรือกลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนหรือกลุ่มขึ้นไป โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อจำเพาะหรือที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา บุญยิ่ง ประทุม ได้ขยายความว่า แม้ว่า Dialogue จะแปลตามศัพท์ว่า การสนทนา แต่หัวใจสำคัญคือการฟังอย่างลุ่มลึกและการพัฒนากระบวนการคิดเพื่อความเข้าใจในระดับที่หยั่งลึก (บุญยิ่ง ประทุม, 2551) ซึ่งเมื่อนำความหมายของทั้งสองคำมาผสานกันจะเห็นได้ว่าหลักการของภาวนาเสวนาคือมุ่งหมายที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติด้วยการฝึกอบรมจิตใจเพื่อพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้นในตน จากแนวคิดของเครเมอร์เขามองว่าความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับผู้คนในสังคมบางครั้งก็ไม่

ได้มีสาเหตุมาจากกิลสภายในใจของตนเองเพียงอย่างเดียว แต่ส่วนหนึ่งมักเกิดจากความสัมพันธ์กับผู้คนที่เราเกี่ยวข้องด้วย การฝึกวิปัสสนาภาวนาก็เพื่อให้เกิดปัญญาและเป็นอิสระจากความทุกข์ แต่อย่างไรก็ตามความทุกข์ที่เกิดจากความสัมพันธ์กับผู้อื่นไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการปฏิบัติภาวนาแต่ลำพังผู้เดียว และด้วยวิธีการบนพื้นฐานของการปฏิบัติวิปัสสนาและความเข้าใจหลักธรรมที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับผู้อื่นนี้ จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงเสรีภาพในใจ สามารถที่จะละวางความเป็นตัวตนและตระหนักรู้ถึงความจริงของชีวิตได้ (Gregory Kramer, 2008)

3.1. ขั้นตอนของการอบรมภาวนาเสวนา

การอบรมภาวนาเสวนาตามแนวของ เครเมอร์ จะมีรูปแบบเช่นเดียวกับการฝึกวิปัสสนาภาวนา คืออยู่ในสถานที่สงบสงัด มีปัจจัยที่เป็นสัปปายะเกื้อหนุนต่อการภาวนา ในช่วงแรกจะเป็นการฝึกปฏิบัติภาวนาเฉพาะตน เพื่อพัฒนาสติและสมาธิ จากนั้นจะมีช่วงที่เป็นการเสวนาด้วยสติ ซึ่งผู้วิจัยขอใช้คำว่า “สนทนาสภาวะธรรม” มีการแบ่งกลุ่มผู้ปฏิบัติเป็นคู่หรือเป็นกลุ่มย่อยที่เรียกว่า “คู่ภาวนา”(co-meditator) ขั้นตอนของการอบรมแบ่งเป็น 6 ขั้นตอน หลักใหญ่ๆคือการสนทนาในหัวข้อธรรมที่อาจารย์ผู้สอนกำหนด ได้แก่ ความเครียดและขัดแย้งในการทำงานหรือชีวิตประจำวัน, ความกังวลสงสัยในความสัมพันธ์, การเผชิญกับความเจ็บป่วยและความตาย เป็นต้น สลับกับการหยุดเพื่อกลับเข้ามาภาวนาภายในตัวเองเป็นการผ่อนคลายและให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน วิธีการอบรมภาวนาเสวนาตามแนวของเครเมอร์ 6 ขั้นตอน มีดังต่อไปนี้

1. หยุด (Pause) เป็นการหยุดเพื่อก้าวออกจากความคิดและปฏิกิริยาอันเป็นนิสัยตามความเคยชินที่สั่งสมมา เพื่อให้มีสติระลึกรู้ในปัจจุบันขณะ

2. ผ่อนคลาย (Relax) เป็นการทำสมาธิเพื่อให้เกิดความสงบในใจ รับรู้ถึงความรู้สึก อารมณ์ ความคิด ที่เกิดขึ้นในแต่ละขณะด้วยการยอมรับและไม่ต่อต้าน

3. เปิดใจ (Open) เป็นขั้นของการขยายความสงบนิ่งและสติภายในจิตใจ แผ่ออกไปสู่ภายนอกไปยังบรรยากาศรอบข้างและคู่ภาวนาของเรา ด้วยการแผ่เมตตาและความปรารถนาแก่กัน

4. แสดงความไว้วางใจ (Trust Emergence) เข้าสู่ช่วงของการสนทนาโดยไม่ต้องมีวาระพิเศษหรือซ่อนเร้น เป็นแต่เพียงตระหนักรู้ถึงความคิดและอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลง ไหลเลื่อนตลอดเวลา ทำจิตให้ปล่อยไปกับสิ่งที่ไม่อาจรู้หรือคาดคะเนได้

5. ฟังอย่างลึกซึ้ง (Listen Deeply) เป็นการฟังด้วยสติและ สัมปชัญญะ ด้วยใจที่ผ่อนคลายและเปิดกว้าง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการรับรู้ถ้อยคำ อารมณ์ และตัวตนของคู่ภาวนาได้อย่างเปิดเผยชัดเจน

6. พูดความจริง (Speak the Truth) สื่อสารด้วยความจริงที่เกิดจากประสบการณ์ของตนในหัวข้อที่กำหนดอย่างมีสติ เลือกสรรสิ่งที่จะพูดในขอบเขตของความเป็นไปได้ มีความรู้สึกที่เฉียบคมต่อเสียงภายในใจในขณะที่สื่อสารผ่านออกมาทางตัวเรา

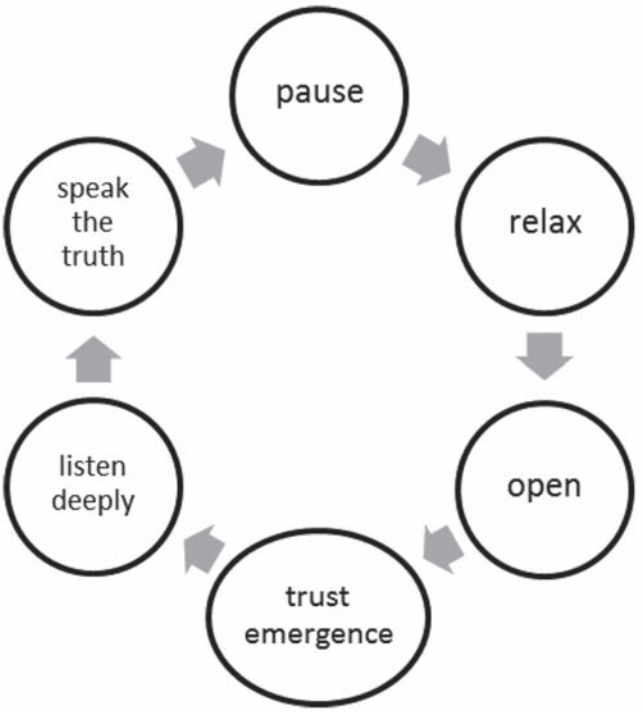

แผนภาพที่ 1 : ภาวนาเสวนา 6 ขั้นตอน (The 6 steps of Insight Dialogue Meditation)

จะเห็นได้ว่าวิธีการอบรมตามขั้นตอนเหล่านี้จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาสติ สมาธิ ปัญญา และ เมตตา เป็นโอกาสให้มีการพัฒนาความยืดหยุ่น (flexible)ในความสัมพันธ์ด้วยการตระหนักถึงการยอมรับและรวมผู้อื่นไว้ในการภาวนา ด้วยการรับรู้และเข้าใจในความเป็นจริงและอยู่กับปัจจุบันขณะโดยไม่มีการให้คุณค่าหรือความหมายกับอารมณ์และความรู้สึกในขณะนั้น เมื่อปล่อยวางตัวตนได้ก็จะพบกับสันติภาพภายในอย่างแท้จริง และผู้ปฏิบัติยังสามารถขยายความมีอิสระและปัญญาที่เกิดขึ้นในใจออกไปเพื่อสร้างสันติภาพภายนอกได้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัด

3.2 ภาวนาเสวนากับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์

การเจริญจิตตภาวนามีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ ด้วยระบบฝึกฝนอบรมตนเองที่เรียกว่า **ไตรสิกขา** อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ทำให้เราสามารถพัฒนาและตรวจสอบเจตนาของตนเองให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องตามธรรม ซึ่งจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่นๆในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลอื่นและเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดสันติภาพภายในใจของตน ผู้วิจัยขอเสนอหลักธรรมที่ใช้ร่วมกับการภาวนาเสวนาดังนี้คือ **พรหมวิหารธรรม** ได้แก่เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา, **หลักสาราณียธรรม 6** ได้แก่ เมตตากายกรรม, เมตตาวจีกรรม, เมตตามโนกรรม, สาธารณโภคี เป็นการแบ่งปันสิ่งของโดยชอบธรรม,

สีลสามัญญตา มีความประพฤติถูกต้องเสมอกัน และ ทิฏฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบถูกต้องร่วมกัน, **หลักสังคหวัตถุ 4** ได้แก่ ทาน, ปิยวาจา, อัตถจริยา และ สมานัตตา

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมที่เกิดขึ้นจากภาวนาเสวนา ได้แก่ สติ สมาธิ ปัญญา และเมตตา และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ดังที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในฐานะเป็นเครื่องมือของสันติวิธีแนวพุทธ เพื่อการสร้างสันติภาพและสันติสุขขึ้นในสังคม

4. การบูรณาการภาวนาเสวนากับการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์

ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นการจัดการความขัดแย้งในเชิงบูรณาการในกรอบของ “อริยสัจจ์สี่” คือเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ สาเหตุและปัจจัยของความขัดแย้ง กำหนดเป้าหมายในการยุติปัญหา และวิธีการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ แต่เนื่องจากความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เป็น **ความทุกข์หรือปัญหาร่วม** กับบุคคลอื่น ดังนั้นจึงไม่อาจแก้ปัญหาได้ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาแต่เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องนำเครื่องมืออื่นๆ กล่าวคือ สานเสวนา และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ มาใช้ร่วมกันในการจัดการปัญหาความขัดแย้งอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งนักสันติวิธีแนวพุทธมองว่าการภาวนาหรือการปฏิบัติธรรมกับกิจกรรมทางสังคมนั้นไม่อาจแยกออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอรูปแบบการบูรณาการภาวนาเสวนาที่ผสมผสานสันติวิธีในแนวคิดตะวันตกและการพัฒนาคุณธรรมตามนัยพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ดังแผนภาพต่อไปนี้

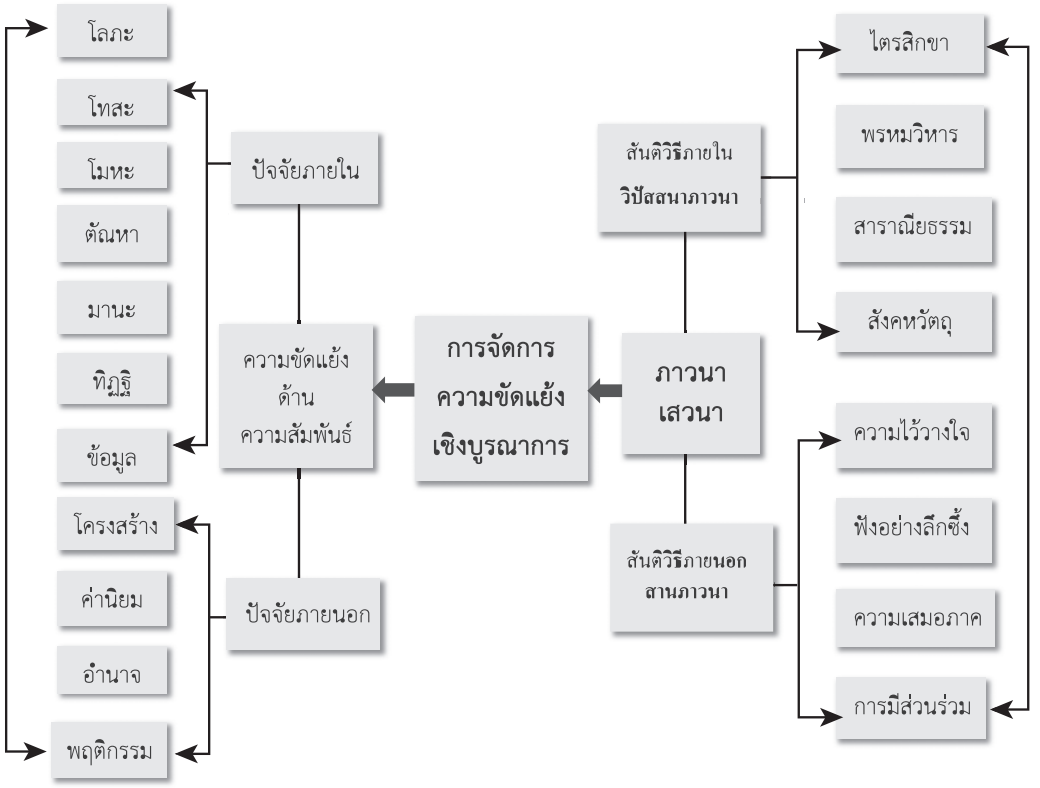

แผนภาพที่ 2 : การบูรณาการภาวนาเสวนากับการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์

ผู้วิจัยมีแนวคิดในการนำรูปแบบภาวนาเสวนามาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ในสังคมไทยที่เป็นปัญหารุนแรงและเรื้อรังมายาวนาน โดยจัดโครงการอบรม**ภาวนาเสวนาเพื่อจัดการความขัดแย้ง** เป็นระยะเวลา 5-7 วัน กลุ่มเป้าหมายที่ควรดำเนินการเป็นอันดับแรกเพื่อสร้างความสมานฉันท์ ได้แก่กลุ่มที่มีความขัดแย้งของกลุ่มสีเสื้อทางการเมืองในช่วงหลายปีที่ผ่านมานี้ โดยการนำโครงการ “ภาวนาเสวนา” มาใช้ร่วมกับกระบวนการ “ปรับทัศนคติ” ที่รัฐบาลเป็นเจ้าภาพในการสลายความขัดแย้งของคนสองกลุ่มในสังคม และกลุ่มนักเรียนต่างสถาบันที่เป็นคู่ขัดแย้งกันมายาวนาน นอกจากนี้ยังสามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับครอบครัว เช่นคู่สามีภรรยา หรือพ่อแม่กับลูกในวัยรุ่น ที่มักเกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากขาดความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นต้น

สรุป

แม้ว่า ภาวนาเสวนา จะยังคงเป็นเรื่องใหม่ในสังคมไทยปัจจุบัน แต่ผู้วิจัยมีแนวคิดว่าการนำรูปแบบการอบรม “ภาวนาเสวนา” มาบูรณาการเพื่อจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและศาสนาในสังคมไทย โดยสามารถทำเป็นโครงการนำร่องเพื่อเป็นกรณีศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่นักสันติวิธี นักวิชาการพุทธศาสนา และนักปฏิบัติภาวนาทั้งหลาย ควรให้ความสนใจและร่วมมือกันเพื่อผลักดันให้โครงการนี้ได้ผลเป็นรูปธรรม และสามารถเป็นอีกหนึ่งทางเลือกของสันติวิธีเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์เพื่อสร้างสังคมแห่งสันติสุข และในขณะเดียวกันเป็นการพัฒนาคนในสังคมให้เจริญงอกงามตามวิถีของพระพุทธศาสนาไปด้วยอย่างสอดคล้องกัน.

เอกสารอ้างอิง

จอห์น แม็กซ์เวลล์. (2548). **กลยุทธรู้ใจคน.** แปลโดย อิทธิพน เรืองศรี. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: ดีเอ็มจี.

ชัยวัฒน์ สถาอานนท์. (2539). **สันติทฤษฎี/วิถีวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: เรือนแก้วการพิมพ์.

บุญยิ่ง ประทุม.(2551). **สานเสวนา แก้ปัญหาวิกฤติการเมืองและสังคมได้จริงหรือ?.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เนชั่น**.**

ปาริชาด สุวรรณบุบผา. (2553).**คู่มือการจัดกระบวนการสานเสวนา.** กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 36. กรุงเทพ-มหานคร: ผลิธัมม์

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส.**การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี.** สืบค้นเมื่อ 6 เมษายน 2557, จาก http://www.mcu.ac.th/userfiles/file/พระมหาหรรษา/การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี.pdf.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). (2548)**. รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.**

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

โยฮัน กัลตุง. (2550). **การแปลงเปลี่ยนขับเคลื่อนความขัดแย้งด้วยสันติวิธี.** แปลโดย เดชา ตั้งสีฟ้า. กรุงเทพมหานคร: คบไฟ.

วันชัย วัฒนศัพท์. (2547). **ความขัดแย้ง : หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. (2548). **วัฒนธรรมกับสันติภาพ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2548.

องค์ทะไลลามะ. (2538). **อิสรภาพในการลี้ภัย.** แปลโดย ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาส์น.

Folger et al.(1990). **Working Through Conflict**. New York : Addison Wesley Longman.

Gregory Kramer. (2007). **Insight Dialogue : The Interpersonal Path to Freedom**. Boston : Shambala Publications Inc.

Gregory Kramer et al.(2008). **Mindfulness and the Therapeutic Relationship.** New York : Guilford Press.

Gregory Kramer.(2008). **Insight Dialogue : Extending Meditation into Mutuality.** Retrieved March 13, 2014, from http://www.buddhistgeeks.com/2008/01/bg-056-insight-dialogue-extending-meditation-into-mutuality/.

Gregory Kramer.(2008). **Awakening Together: Conflict And Freedom - A Vipassana Insight Dialogue Retreat With Gregory Kramer & Gina Sharpe**. Retrieved March 13, 2014, from http://www.metta.org/ insight-dialogue-3/.

Merriam Webster.**(1993). Webster's Tenth New Collegiate Dictionary**. Revised edition. New York : Merriam Webster Inc.

Weaver, G.R. (2000). **Culture, Communication and Conflict**. 2nd.ed. Boston : Pearson Publishing.

ภาคที่ 2

พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม

Buddhist Response to Environmental Degradation

ผู้นำกับการใช้วาจาในการบริหารงานอย่างสร้างสรรค์

The Administrators and Speech Usage for Constructive Management

พระปลัดสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)
Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen)
นิสิตปริญญาเอก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การใช้วาจาในการบริหารงานเป็นส่วนสำคัญประการหนึ่งของผู้บังคับบัญชา เพราะว่าในการปฏิบัติงาน หรือการสั่งการต่างๆ จะต้องมีความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา โดยในการสั่งการนั้นสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การสั่งงานด้วยวาจา และการสั่งงานเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม และยังสามารถสั่งโดยใช้การบังคับหรือออกคำสั่ง การสั่งงานแบบขอร้อง การสั่งงานแบบแนะนำ การสั่งงานแบบอาสาสมัคร ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าตัวผู้บริหารจะเลือกใช้การสั่งงานแบบใด

บทความนี้จะนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวกับการใช้วาจาของผู้นำในการบริหารงานอย่างสร้างสรรค์ เพราะว่าวาจาที่ดีมีคุณค่าสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติของคนในสังคม ประเทศชาติ แม้กระทั่งการมีสันติภาพของโลกโดยส่วนรวม และเมื่อศึกษาจนได้ข้อสรุปแล้ว ก็หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์ต่อที่ผู้สนใจจะศึกษาค้นคว้าในโอกาส และ นำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตต่อไป

คำสำคัญ : ผู้นำ วาจา การบริหารงาน

Abstract

The usage of speech for constructive management is one of the important parts for administrators because the operation or the commanders have to relate with subordinates. Commanding can be used in variety forms such as verbal orders and written orders which have been chosen approximately. Besides they can be ordered through compulsory or giving direction, requests, advisory, voluntary, which depends on how executives choose in which way.

This article presents the issue concerning the way of speech by leaders in constructively management. The reason is good and worthy speech benefit for living together by peace of people in the society, nationwide as well as world peace in overall. The study comes to conclusion that if world peace hopes to be beneficial for those who intended in the chance of research and can be applied in the way of living in progress.

Keyword: Administrators, Speech, Management

1. บทนำ

วาจาเป็นสิ่งสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะวาจาเป็นกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อการแก้ปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น มนุษย์ได้ต่อสู้กับธรรมชาติและดิ้นรนเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด โดยใช้การสื่อสารด้วยการพูดเป็นเครื่องมือช่วยให้ทำสิ่งต่างๆ ดังจะเห็นได้จากคำสอนที่เกี่ยวกับการพูดและพฤติกรรมที่แต่ละคนแสดงออกต่อกัน ได้แก่ ต้องรู้จักสำรวมในการพูด พูดจาด้วยคำสุภาพอ่อนหวาน พูดคุยกันด้วยความรักความเมตตาต่อกัน เป็นต้น เพื่อสร้างมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน สามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะอย่างสงบสุข และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้

ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำพาความสำเร็จต่างๆให้แก่องค์กร ทั้งนี้เพราะผู้นำมีภาระหน้าที่และความรับผิดชอบโดยตรง ที่จะต้องทำการวางแผน สั่งการ ดูแลและควบคุมให้บุคลากรขององค์การสามารถปฏิบัติงานต่างๆ ให้ประสบความสำเร็จ และมีอิทธิพลต่อการสร้างผลประโยชน์รวมกัน โดยจะต้องแยกแยะความสำเร็จของอาชีพ สถานะ ความมีชื่อเสียงของบุคคลกับประสิทธิภาพในการเป็นผู้นำในองค์กร (Kaiser R.B., et.al, 2008 : 96–110) ปัญหาที่เป็นที่สนใจของนักวิชาการและบุคคลทั่วไปอยู่ตรงที่ว่า ผู้นำจะต้องทำอย่างไรหรือมีวิธีการนำอย่างไร จึงทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาหรือผู้ตามเกิดความ

ผูกพัน ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเต็มใจสามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) นำเสนอไว้ว่า “ถ้าหากเปลี่ยนความต้องการของเขาได้ ก็เปลี่ยนวิธีการหาความสุขของเขาได้ด้วย เมื่อทำอะไรตรงกับความต้องการ ก็ทำให้เขาสมใจและมีความสุขคนก็จะร่วมมือทำอย่างเป็นไปเองโดยประสานกลมกลืนและเต็มใจจะหาทางทำให้สำเร็จ” (2548 : 3-11)

ดังนั้นผู้นำจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เข้าใจถึงกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และการทำให้ชีวิตเกิดความเจริญได้นั้นต้องอาศัยกระบวนการในการศึกษาต่างๆ มาสนับสนุนในการดำเนินชีวิต เพราะเมื่อได้รับการเลือกหรือได้รับการยกย่องจากกลุ่มคนให้เป็นหัวหน้า หรือเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ จะต้องมีภาวะความเป็นผู้นำในตัวเองที่เหมาะสม สามารถนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ และสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความสงบสุขอย่างยั่งยืนต่อไป

2. ความสำคัญของวาจา

วาจา หมายถึง ถ้อยคำ คำกล่าว คำพูด ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546 : 1066) วาจาหรือการพูดเป็นทักษะอย่างหนึ่งในด้านการใช้ภาษา เพราะสามารถสื่อความเข้าใจได้มากที่สุด วาจาหรือการพูดจึงมีความจำเป็นต่อพฤติกรรมประจำวันของมนุษย์ แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ วัจนภาษา ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ คำพูดที่ตกลงร่วมกันใช้ในสังคม และอวัจนภาษา ภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำ ประกอบด้วย ภาษาสัญญาณ ภาษาท่าทาง และภาษาสิ่งของ เช่น สัญญาณมือ การยิ้ม การขมวดคิ้ว สัญญาณธง หรือ เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย เป็นต้น (รสชงพร โกมลเสวิน, 2551 : 69) นอกจากนี้วาจายังเป็นทักษะและวิชาชีพอีกประการหนึ่ง เพราะว่าวาจาเป็นพฤติกรรมทางภาษาที่ควบคู่ไปกับการฟังเพื่อการสื่อความหมายระหว่างมนุษย์ เป็นการเปล่งเสียงออกมาเป็นภาษาเพื่อถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความรู้สึก หรือความต้องการของผู้พูดไปยังผู้ฟังโดยใช้ถ้อยคำ น้ำเสียงและอากัปกิริยาจนเป็นที่เข้าใจกันได้ รวมทั้งกิริยาอาการต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องตามจรรยา มารยาท ประเพณีนิยมของสังคม เพื่อการอยู่อาศัยร่วมกันอย่างมีความสุข วาจาจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะให้ประสบความสำเร็จในทุกสิ่งที่ปรารถนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลควรพูดคำที่ดีงามเท่านั้น ไม่ควรพูดคำที่ชั่วหยาบเลย การพูดคำที่ดีงามเป็นการดี บุคคลย่อมเดือดร้อนเพราะพูดคำชั่วหยาบ” (พระไตรปิฎก เล่ม 27 ข้อ 88 : 37)

ดังนั้นการใช้วาจาของผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะว่าคำพูดเปรียบเสมือนดาบสองคมที่ส่งผลทั้งด้านบวกและด้านลบ บางครั้งการไม่พูดหรือนิ่งเฉย จะดูดีกว่าการพูดออกไป โดยเฉพาะคำพูดในทางลบต้องพยายามหลีกเลี่ยง ได้แก่ คำพูดที่เหน็บแนม คำพูดดูถูกความสามารถของลูกน้อง คำพูดที่ปัดความรับผิดชอบหรือโยนความผิดให้กับลูกน้อง คำต่อว่าลูกน้องต่อหน้าเพื่อนร่วมงานหรือต่อหน้าผู้อื่น เป็นต้น พยายามเลือกใช้คำพูดทางบวกที่สร้างสรรค์และจูงใจให้อยากทำงาน เช่น พูดชดเชยเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชา

ทำงานสำเร็จ พูดให้กำลังใจเมื่อวิตกกังวลหรือเผชิญปัญหา พูดกล่าวแสดงความขอบคุณเมื่อผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานให้ หรือพูดเสริมกำลังใจถึงความเชื่อมั่นว่าผู้ใต้บังคับบัญชาสามารถทำงานนั้นๆ ได้สำเร็จ

3. การใช้วาจาเพื่อการบริหารงานของผู้นำ

ผู้นำ คือ ผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ มีศิลปะ มีอิทธิพล ต่อกลุ่มชน เพื่อให้พวกเขามีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายตามต้องการ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้วเช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัดและแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ (พระธรรมโกศาจารย์ ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2549 : 26) ผู้นำเป็นบุคคลที่ได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่นทั้งภายในและภายนอกองค์กรและเป็นผู้กำหนดทิศทางขององค์กร ประสานความร่วมมือกันของบุคคลในองค์กร เพื่อให้องค์กรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตรงตามเป้าหมายของวิสัยทัศน์ที่วางไว้ (Covey, 1999 : 8-11) นอกจากนี้ในการบริหารงานจะต้องมีความยุติธรรม ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2556 : 15-16) นำเสนอไว้ว่า “หากองค์กรมีความโปร่งใสบริหารงานด้วยความยุติธรรมย่อมทำให้บุคลากรในองค์กรเกิดขวัญกำลังใจ เกิดความสุข ความพึงพอใจ เกิดการร่วมแรงร่วมใจในการปฏิบัติงาน การให้ความเป็นธรรมในการพิจารณาเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ยึดผลงานเป็นที่ตั้ง ไม่มีอคติ พยายามให้เกิดความยุติธรรมกับทุกฝ่ายอย่างเต็มที่ โปร่งใสตรวจสอบได้ ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เป็นต้น” ที่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการไหลเวียนอย่างเสรีของข้อมูลข่าวสาร บุคคลที่มีความสนใจเกี่ยวข้อง จะต้องสามารถเข้าถึงสถาบัน กระบวนการและข้อมูลข่าวสารได้โดยตรง ทั้งนี้การได้รับข้อมูลข่าวสารดังกล่าวนั้นต้องมีความเพียงพอต่อการทำความเข้าใจ (สมิต สัชฌุกร, 2554: 57) นอกจากนี้ในการบริหารงาน ถ้าผู้นำหรือผู้บริหารยึดเอาหลักธรรมในศาสนาของตนมาเป็นเครื่องวัดค่าของคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลย่อมก่อให้เกิดผลดีอย่างยิ่งต่อองค์การหรือองค์กรนั้นๆ (สุเมธ แสงนิ่มนวล, 2552 : 33)

การใช้วาจาจึงเป็นส่วนหนึ่งในการบริหารงานที่ผู้บังคับบัญชาจำเป็นต้องให้ความสำคัญ เพื่อส่งผลต่อการปฏิบัติงานในองค์กรของตนเองให้เกิดความเรียบร้อยประสบผลสำเร็จอย่างที่คาดหวังเอาไว้ และได้รับการยอมรับจากองค์กรอื่นๆ หรือผู้บังคับบัญชาในระดับสูงขึ้นไป ผู้เขียนจะได้นำเสนอในรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อการวางแผน

การวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางดำเนินงาน เป็นวิธีการที่ใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายกลยุทธ์ (Strategic Goals) กำหนดโดยผู้บริหารระดับสูง แผนกลยุทธ์จะครอบคลุมการจัดสรรทรัพยากรและกำหนดขอบเขตอย่างกว้างขวางของกิจกรรมองค์การในระยะยาวที่ออกแบบเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย (สุพาดา สิริกุตตา และคณะ, 2543 : 3)

การวางแผนเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ จัดสรรทรัพยากรในปัจจุบันเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ในอนาคตซึ่งมีความสำคัญและมีคุณค่าต่อบุคลากรและหน่วยงานทั้งหน่วยงานขนาดเล็กและขนาดใหญ่เป็นการช่วยให้ผู้บริหารหน่วยงานทราบว่าจะทำอะไรและเมื่อใด ใช้ทรัพยากรอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุดและมีประสิทธิภาพเป็นเครื่องชี้ทางการดำเนินงานซึ่งจะช่วยให้การบริหารจัดการราบรื่นหากมีปัญหาอุปสรรคสามารถแก้ไขได้ทันทีช่วยลดต้นทุนการปฏิบัติงานลดการทำงานที่ไม่สัมพันธ์กัน เมื่อมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามความต้องการแล้ว กิจกรรมต่างๆ ที่จะต้องกระทำเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และบังเกิดผลตามเป้าหมายนั้นๆ จะต้องได้รับการพิจารณาและการตัดสินใจ ในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการกระทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวิธีการกระบวนการ ขั้นตอนของการกระทำ ทรัพยากรที่ต้องใช้ เวลา สถานที่ และการควบคุมดูแลการทำงานต่างๆ ทั้งหมดจะต้องมีการพิจารณาทดลอง และทดสอบอย่างละเอียดถูกต้องเหมาะสม การวางแผนเป็นตัวนำในการพัฒนาตามหลักการของแผน ขั้นแรกจะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ และวัตถุประสงค์จะเป็นหลักของการตัดสินใจในทุกเรื่องที่จะกระทำต่อไปกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการตัดสินใจใดๆ ที่เกี่ยวข้องก็เพื่อที่จะทำให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ ดังนั้นการมีการวางแผนย่อมหมายถึงการมีวัตถุประสงค์ มีเป้าหมาย มีการตัดสินใจที่มีเหตุผล มีการกระทำตามแผนและให้บังเกิดผลตามต้องการได้ โดยจะต้องมีแนวทางในการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

1) บุคคล ในขั้นตอนนี้เป็นการประชุมวางแผนว่าจะมอบหมายให้ใครเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นการคัดเลือกบุคคลที่มีความเหมาะสมที่จะปฏิบัติงาน ลักษณะของวาจาที่มอบหมายจะต้องเป็นวาจาที่เหมาะสม ไม่เป็นการคาดหวัง หรือบังคับ ดังตัวอย่าง เช่น ข้าพเจ้าพิจารณาแล้วมีความเห็นว่าคุณเป็นผู้เหมาะสมที่จะปฏิบัติงานนี้ คุณเป็นบุคคลพิเศษที่มีความสามารถปฏิบัติงานนี้ได้สำเร็จ หรือ หน่วยงานของเรามั่นใจในความรู้ความสามารถของคุณ เป็นต้น แต่ในทางตรงกันข้ามอย่าใช้วาจา หรือ คำสั่งที่เข้มงวดหรือแข็งขันจนเกินไป ผลงานที่ออกมาจะไม่ได้ตามที่ปรารถนา เช่น ผมมอบหมายงานให้คุณทำแล้วคุณต้องทำให้สำเร็จ หรือ หน่วยงานของเราคาดหวังกับคุณนะ อย่าให้เราต้องผิดหวัง หรือ ใครจะเป็นผู้รับผิดชอบงานนี้ เป็นต้น

2) สถานที่ เมื่อได้บุคคลแล้ว สิ่งต่อมาคือสถานที่ เพราะว่าสถานที่เป็นสิ่งสำคัญต่อการปฏิบัติงาน เพราะว่างานบางสิ่งบางอย่างต้องการสมาธิในการทำงาน ต้องการความเป็นส่วนตัว หรือ ต้องการสถานที่ที่มีคนมารวมตัวกัน ในการใช้วาจา หรือออกคำสั่งในการค้นหาสถานที่ ผู้นำหรือหัวหน้าต้องระมัดระวังเช่นเดียวกันกับกับการคัดเลือกบุคคล เช่น คุณคิดว่าสถานที่ใดเหมาะสม หรือ คุณคิดว่างานครั้งนี้เราควรปฏิบัติงานที่ไหนดี หรือ ที่หน่วยงานของเรามีคนเยอะไม่เหมาะสม คุณคิดว่าเราควรปฏิบัติงานครั้งนี้ที่ไหนดี งานครั้งนี้เราต้องหาที่ปฏิบัติที่เหมาะคุณลองสำรวจว่ามีสถานที่ไหนเหมาะสมที่สุดแต่ควรงดการใช้วาจา หรือคำสั่งที่เด็ดขาด หรือเจาะจงสถานที่ลงไป เพราะอาจจะได้ตามที่ต้องการ เช่น ผมว่างานนี้ควรทำที่หน่วยงานของเรา หรือ งานชิ้นนี้คุณติดต่อโรงแรมดุสิตธานีนะ (ซึ่งอาจจะติดต่อไม่ได้) เป็นต้น

3) ลำดับเวลา เรื่องของเวลาก็เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงาน เพราะเป็นเงื่อนไขสำคัญให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ สิ่งนี้จะสัมพันธ์กับสถานที่ เพราะว่า ถ้าใช้เวลาในการดำเนินมากจนเกินไป หรือ ระยะเวลาในการปฏิบัติสั้น ผลที่ออกมาอาจจะไม่ได้ตามวัตถุประสงค์ หลีกเลี่ยงคำสั่งที่มีเงื่อนไข เช่น ผมให้เวลาคุณทำงานครั้งนี้ 3 วัน เท่านั้นนะ เสร็จแล้วสรุปส่งผมด่วน ควรใช้คำสั่งในลักษณะที่มีมนุษยสัมพันธ์ ถ้าจะให้เวลา 3 วัน ควรใช้คำสั่งว่า “ผมให้เวลาคุณ 3 วันน้อยไปไหม สามารถทำเสร็จไหม ถ้าไม่ได้ก็สามารถขยายเวลาได้นะ” คำสั่งที่ยืดหยุ่นในลักษณะนี้จะสามารถทำให้ผู้สนองงานมีกำลังใจ และทุ่มเทความสามารถ จนงานที่มอบหมายสำเร็จตามที่คาดหวังเอาไว้

ดังนั้นการวางแผนจึงมีความสำคัญ เพราะการวางแผนเป็นแผนหลักที่กำหนดทิศทางการบริหารงาน เป็นกระบวนการขั้นตอนที่จะนำพาองค์กรไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้กระบวนการวางแผนมีการแบ่งขั้นตอนของการวางแผนแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับเหตุผลหลายประการ เพราะว่าขั้นตอนการปฏิบัติตามแผน สามารถผลักดันการทำงานของกลไกที่สำคัญทั้งหมดให้สามารถบรรลุผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การดำเนินงานจะเกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิด ค่านิยม เป้าหมาย รวมถึงวิธีและกระบวนการทำงาน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้น เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติเพื่อความสำเร็จ

3.2 ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อดำเนินการ

การดำเนินการเป็นการปฏิบัติตามแผนนี้จัดเป็นขั้นสำคัญที่สุดของการวางแผนเพราะว่าแผนเป็นเพียงข้อมูลที่มีอยู่ในเอกสาร ถ้าไม่มีการปฏิบัติก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไร ในการปฏิบัติตามแผนจะเริ่มตั้งแต่การจัดทำแผนปฏิบัติการประจำปี การดำเนินการตามโครงการที่มีในแผนปฏิบัติการประจำปีตามลำดับของโครงการก่อนหลัง เป็นการกำหนดระยะเวลาของการปฏิบัติงานตามแผน เมื่อได้ศึกษางานและคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติงานแล้วผู้วางแผนงานจะสามารถคาดคะเนได้ว่างานชิ้นหนึ่งๆ ควรใช้กำลังคนปฏิบัติงานกี่คนและแผนงานดังกล่าวจะใช้เวลาเท่าใดในแต่ละแผนและควรใช้เวลาเท่าใดตลอดแผนงาน

การนำแผนไปปฏิบัติเป็นการบ่งบอกถึงการตัดสินใจเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดฉะนั้นเพื่อให้การปฏิบัติตามแผนและวัตถุประสงค์การดำเนินงานจะต้องคำนึงถึงการประหยัดและให้ผลประโยชน์ที่เหมาะสมโดยใช้ทรัพยากร คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์ที่ได้รับจัดสรรเพื่อการดำเนินงานอย่างแท้จริง การปฏิบัติตามแผนจะเป็นการลงมือปฏิบัติตามโครงการมีการมอบหมายงาน การจัดสรรทรัพยากร การประสานงาน การควบคุม การปฏิบัติงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย แต่งานทุกอย่างจะไม่เกิดผลถ้าไม่มีการประสานกำลังใจในการทำงาน ดังนั้น ในการดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ผู้นำจะต้องคำนึงถึงความสำเร็จของหน่วยงาน ต้องกระตุ้นเตือนให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีความมุ่งมั่นในการทำงาน การสื่อสารด้วยวาจาที่ดี สุภาพ อ่อนนุ่ม จะส่งผลให้เกิดความสามัคคีในการทำงาน เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านที่ดีสามารถปฏิบัติงานร่วมกันอย่างมี

3.3 ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อติดตามประเมินผล

การติดตามประเมินผลเป็นกระบวนการที่เป็นระบบในการเก็บรวบรวม และใช้สารสนเทศสำหรับ การตัดสินใจ จุดมุ่งหมายหลักของการประเมิน โครงการอยู่ที่ความต้องการทราบผลของโครงการ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน และส่วนใดของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข โดยการเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือสิ่งที่คาดหวังไว้ เพื่อพิจารณาว่าบรรลุเป้าหมายความสำเร็จ (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553 : 170) เป็นกระบวนการให้ได้มาซึ่งสารสนเทศเกี่ยวกับความก้าวหน้าของโครงการและความสำเร็จของโครงการอันเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงคุณค่าของโครงการ กล่าวคือ เป็นเครื่องแสดงว่าโครงการได้ดำเนินไปแล้ว บรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการมากน้อยเพียงใด ตลอดจนในอนาคตควรจะดำเนินการอย่างไร ซึ่งเป็นการพิจารณาคุณค่าโดยใช้ผลงานในอดีตและพิจารณาถึงศักยภาพและทางเลือกในการดำเนินงาน (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2544 : 153-154) โดยสามารถแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิแสดงแนวทางการสร้างแบบประเมินผลในองค์กร*

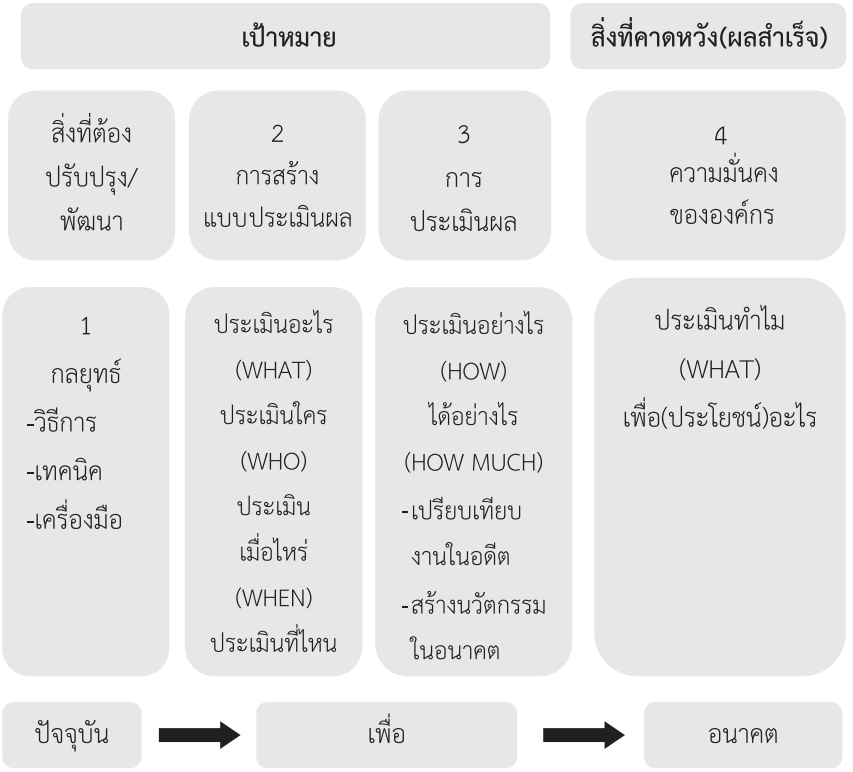

แผนภูมิที่ 1 แสดงแนวทางการประเมินผลในองค์กร

*ปรับปรุงจากแนวคิดการสร้างชุมชนเป็นสุข (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และ เขมณัฏฐ์อินทรสุวรรณ, 2553: 171).

จากแผนภูมิแสดงให้เห็นว่า การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความคืบหน้าของการนำคำสั่งงาน ไปดำเนินการเนื่องจากบางครั้ง อาจมีการดำเนินการที่ผิดไปจากคำสั่งงานได้ เมื่อเกิดกรณีดังกล่าวขึ้น หัวหน้างานสามารถช่วยเหลือ ให้คำแนะนำแก่ลูกน้องให้แก้ไขได้อย่างรวดเร็ว สามารถพัฒนาให้เกิดความดีงามได้ ดังนั้น ในการติดตามผล การวาจาของผู้นำจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผลการดำเนินงานสำเร็จได้ตามเป้าหมาย ต้องรักษาน้ำใจ ไม่ใช้อารมณ์ เก็บความรู้สึกไม่ดีไว้ ทำความรู้สึกว่า เขาเป็นเพื่อนร่วมงานคนหนึ่งที่ช่วยให้งานสำเร็จ สั่งการให้ชัดเจน ยอมรับผิดและขอโทษลูกน้องที่ต้องทำงานใหม่อีกรอบ ถ้าเรามีส่วนผิด การชมเชยถ้ากระทำต่อหน้าผู้อื่นหรือในที่ประชุม จะเป็นที่เหมาะสม ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีขวัญและกำลังใจ แต่ในทางตรงการข้ามถ้าจะมีการตำหนิ ควรเรียกมาพูดสองต่อสองหรือในที่เป็นส่วนตัวไม่ตำหนิในที่ประชุม หรือต่อหน้าบุคคลอื่น และพูดเตือนหรือสอนด้วยความหวังดีไม่ใช่ด่าเพื่อระบายอารมณ์ หรือขู่ให้กลัว เพราะการกระทำดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อการทำงานผู้ใต้บังคับบัญชาขาดขวัญและกำลังใจ อาจนำมาสู่ความเสียหายอย่างรุนแรงต่อองค์กร

3.4 ผู้นำกับการใช้วาจาเพื่อสรุปผลการดำเนินงาน

การสรุป หมายถึง การรวมความมาย่อ เอาย่อเอาเฉพาะใจความสำคัญของเรื่องเป็น ประเด็นๆ ไป เช่น สรุปข่าว สรุปสถานการณ์, โบราณใช้ว่า สรวป ก็มี หรือ ประเด็นย่อๆ ของเรื่อง เช่น กล่าวโดยสรุป (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542, 2546 : 1137) การสรุปผลการดำเนินงานเป็นการรวบรวมเกี่ยวกับผลงานในช่วงเวลาหนึ่ง ที่ได้ปฏิบัติตามแผน ควรประกอบด้วยงานที่ได้ดำเนินการ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อไป ดังคำกล่าวของสุเมธ แสงนิ่มนวล (2552 : 14) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า “เมื่อมอบหมายงานแล้ว ก็ต้องรู้จักติดตามงาน ตรวจงาน ว่างานที่มอบให้ผู้อื่นไปทำนั้นได้ผลประการใด มีปัญหาอุปสรรคหรือไม่ เพื่อการพัฒนาคน พัฒนางาน อยู่ตลอดเวลา” การสรุปผลการดำเนินงานเป็นการทำให้องค์กรได้ทบทวนตนเองตั้งแต่เริ่มต้น จนถึงสิ้นสุดการดำเนินงานหรือการจัดทำโครงการ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติงานว่าบรรลุผลตามเป้าหมายของโครงการหรือไม่ อย่างไร เพื่อจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการทำงาน โครงการต่อไปในอนาคต ดังตัวอย่างประเด็นสำคัญในการสรุปงาน ดังนี้

1) โครงการนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรคือ ความคาดหวัง หรือความมุ่งหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นเป็นการพิจารณาถึงที่มาที่ไปหรือสาเหตุแรงจูงใจของ การดำเนินงาน หรือการรวมตัวกันของคณะทำงานที่ทำให้เข้ามาร่วมโครงการนี้ โดยมีวัตถุประสงค์ในการสรุปบทเรียน คือ อะไร เป้าหมายหรือผลสำเร็จของโครงการร่วมกันคืออะไร รวมทั้งมีความสำคัญต่อคณะทำงานอย่างไร

2) สภาพที่เกิดขึ้นจริงเป็นอย่างไร มีปัจจัยใดเป็น อุปสรรค หรือหนุนเสริมการทำงาน พิจารณาว่าการทำโครงการบรรลุเป้าหมายหรือไม่ มากน้อย เพียงใด และทำไมจึงเป็นเช่นนั้น สาเหตุคืออะไร มีปัจจัยเงื่อนไขใดที่เป็น อุปสรรคหรือเป็นตัวเสริมความสำเร็จให้กับโครงการบรรลุผลตามเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น มีการจัดการบทบาทหน้าที่และระบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เหมาะสม

และเอื้อต่อการบรรลุเป้าหมาย การมีชุดความรู้และ วิธีการเรียนรู้ในชุมชน การมีแกนนำที่รับผิดชอบและมีความโปร่งใสตรวจสอบ ได้ การมีทิศทางเป้าหมายและแผนงานที่เหมาะสม การมีกำลังคนทั้งปริมาณ รวมถึงการสนับสนุนและแบ่งปันความรู้ทรัพยากรจากภายนอก สามารถพิจารณาจากองค์ประกอบโดยรวมต่อไปนี้

(1) จุดมุ่งหมาย เป้าหมายที่ชัดเจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

(2) ความพร้อมของบุคลากร กองทุนและทรัพยากรต่างๆ

(3) การมีระบบบริหารจัดการที่ดี

(4) การแสวงหาความร่วมมือจากภายนอก

(5) การมีกิจกรรมขับเคลื่อนสม่ำเสมอ

(6) การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

3) เกิดข้อค้นพบ หรือความรู้ใหม่เกี่ยวกับประเด็นนั้น หรือไม่ อย่างไร พิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้นจริงจากการปฏิบัติงานทั้งทางบวกและทางลบนั้นว่าก่อ ให้เกิดผลข้างเคียงหรือผลพลอยได้ที่ไม่ได้คาดหวังหรือไม่ อย่างไร และ สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของตนเอง ครอบครัว ชุมชน ได้หรือไม่ มากน้อยเพียงใด (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, 2553 : 180-181)

การสรุปผลการดำเนินงานในการปฏิบัติในแต่ละครั้งอาจจะดำเนินการในลักษณะที่แตกต่างกัน เพราะว่าในการปฏิบัติในแต่ละครั้งจะต้องมีทั้งผลสำเร็จและข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงาน หรือเป็นข้อบกพร่องในการปฏิบัติ ดังนั้นในการใช้วาจาเพื่อการสรุปผลการดำเนินงานนั้นจำเป็นที่จะต้องใช้กระบวนการต่างๆ เพื่อเป็นการเสริมแรงให้กับผู้ปฏิบัติงาน เช่น กล่าวขอบคุณผู้ใต้บังคับบัญชาเมื่อผลงานสำเร็จ กล่าวคำยกย่องในสถานที่ประชุม หรือ ยกย่องความสามารถในการสร้างผลงานในแต่ละครั้ง แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้ามีข้อบกพร่องก็ควรที่จะให้กำลังใจ เช่น “ไม่เป็นไรนะ ครั้งนี้ให้ถือว่าเป็นบทเรียนในการทำงานก็แล้วกัน ครั้งต่อไปจะได้ไม่เกิดข้อผิดพลาดอีก” แต่ไม่ควรใช้คำตำหนิที่รุนแรง หรือตำหนิต่อหน้าบุคคลอื่นที่อยู่เป็นจำนวนมาก ควรเรียกไปตำหนิในห้องทำงานส่วนตัว ไม่กล่าวตำหนิต่อหน้าสาธารณชน แต่การที่ผู้บังคับบัญชาจะต้องระมัดระวังอีกประการ คือ การใช้บุคลิกในการใช้วาจา เนื่องจากการที่บุคคลจะกล่าวคำสรรเสริญ หรือ ตำหนิ กริยา ท่าทางจะเป็นส่วนผลักดันให้เกิดกระบวนการในการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี

สามารถสรุปได้ว่า การใช้วาจาในการการสั่งให้บุคคลที่อยู่ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง และตรวจสอบดูว่าเขาเหล่านั้นได้ปฏิบัติงานอย่างดีที่สุดเท่าที่สามารถทำได้หรือไม่ การที่ผู้บริหารใช้ความสามารถชักจูงหว่านล้อมให้ผู้ใต้บังคับบัญชารับงานไปปฏิบัติเพื่อให้งานเหล่านั้นบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารในการใช้ความสามารถชักจูงคนงานให้ปฏิบัติอย่างดีที่สุดจนกระทั่งองค์การสามารถบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ การสั่งงานที่มีประสิทธิภาพ การสั่งงานที่ดี หรือ การสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา เพราะว่าการปฏิบัติงานในองค์กรผู้บังคับบัญชาและ

ผู้ใต้บังคับบัญชาจำเป็นต้องการการสื่อสารเพื่อร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุภารกิจขององค์กร โดยผู้บังคับบัญชาจะทำหน้าที่อำนวยการให้นโยบายและข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเหมาะสมแก่พนักงาน และในทางตรงกันข้ามก็ต้องรับฟังข่าวสารข้อมูล ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของพนักงาน เพื่อให้สามารถประสานงานในการทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. บทสรุป

การใช้วาจาเพื่อการบริหารงานเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้บังคับบัญชาและเป็นศิลปะอันหนึ่งในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บริหารควรต้องรับผิดชอบต่อการตัดสินใจและการวินิจฉัยสั่งการที่เกิดขึ้น โดยในการสั่งการนั้นสามารถทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น การสั่งงานด้วยวาจาและการสั่งงานเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งต้องเลือกใช้ให้เหมาะสม และยังสามารถสั่งโดยใช้การบังคับหรือออกคำสั่ง การสั่งงานแบบขอร้อง การสั่งงานแบบแนะนำ การสั่งงานแบบอาสาสมัคร ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับว่าตัวผู้บริหารจะเลือกใช้การสั่งงานแบบใด โดยยึดถือหลักว่าบุคคลที่ปฏิบัติงานด้วยมีคุณค่าและศักดิ์ศรี สมควรที่จะให้เกียรติซึ่งกันและกัน ถึงแม้บางครั้งจำเป็นจะต้องมีการตำหนิ ให้รางวัล กล่าวชมเชย ก็ควรที่จะให้เกิดความเหมาะสม เช่น ในการตำหนิ ไม่ควรตำหนิต่อหน้าเพื่อนร่วมงาน ควรเรียกไปตำหนิ หรือตักเตือนในห้องในลักษณะที่มิดชิด และไม่ใช้วาจาที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้ใต้บังคับบัญชา ถ้ามีการผิดพลาดในการปฏิบัติงานจำเป็นจะต้องให้กำลังใจ เพื่อจะได้ปฏิบัติงานอื่นๆ ที่ได้รับมอบหมายต่อไป จนสามารถปฏิบัติงานจนสำเร็จ และนำข้อผิดพลาดในการปฏิบัติงานไปปรับปรุงเพื่อป้องกันความผิดพลาดที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายในครั้งต่อไป

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2556). อารยสามัคคี: พลังสามัคคีบนฐานความดี ความงาม ความจริง. **วารสารสถาบันพระปกเกล้า.** 11 (3), 5-18.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). **ภาวะผู้นำ**. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น) และ เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ. (2553). **ตัวชี้วัดความสุข : กลยุทธ์การสร้างและการใช้เพื่อชุมชนเป็นสุข**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2551). **เอกสารการสอนชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมการสื่อสาร หน่วยที่ 1-15**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. (2544). **รวมบทความทางการประเมินโครงการ**. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมิต สัชฌุกร. (2554). การส่งเสริมธรรมาภิบาลในสังคมไทย. **วารสารผู้ตรวจการแผ่นดิน**. 4 (2), 55-61.

สุพาดา สิริกุตตาและคณะ. (2543). **การวางแผนและการบริหารโครงการ**. กรุงเทพมหานคร: สุริวงศ์บุ๊คเซ็นเตอร์.

สุเมธ แสงนิ่มนวล. (2552). **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

Covey, F.. (1999). **The Four Roles Leadership.** USA: Franklin Covey.

Kaiser R.B. et.al. (2008). Leadership and the Fate of Organizations". **American Psychologist,** 63 (2) : 96–110.

แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในพระพุทธศาสนา

The Model of Relationship between "Man" and "Tree" in Buddhism

ดร.อำนาจ ยอดทอง
Dr.Amnat Yodthong
ภาควิชามนุษยศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

บทคัดย่อ

บทความวิจัยชินนี้มุ่งศึกษาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในพระพุทธศาสนา บนฐานคิดว่าด้วย “คุณค่า” (คุณค่าภายในหรือคุณค่าทางจริยธรรม) ตามหลักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ซึ่งพบว่า ตามหลักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม แนวคิดแอนโทรโปรเซนตริกมีฐานคิดเชิงคุณค่าที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ส่วนไบโอเซนตริกมีฐานคิดเชิงคุณค่าที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าที่ผ่านการตีความจากฐานคิดเบญจศีลข้อ “ปาณาติบาต” ที่ถือว่า คุณค่าของมนุษย์คือการมีจิตหรือวิญญาณ แต่แบบความสัมพันธ์กลับตรงกันข้ามกับแอนโทรโปรเซนตริกที่ถือว่ามนุษย์อยู่ในฐานะเป็นเจ้านาย ส่วนต้นไม้อยู่ในฐานะเป็นทาสผู้รับใช้ ในขณะเดียวกันกลับมีลักษณะสอดคล้องกับไบโอเซนตริกที่ถือว่า มนุษย์อยู่ในฐานะเป็นมิตรกับต้นไม้ เพราะต้นไม้ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ส่วนแนวคิดดีบอีโคโลจี่กับพระพุทธศาสนามีมุมมองที่สอดคล้องกันว่า แนวคิดเชิงคุณค่าตามหลักจริยศาสตร์กระแสหลักไม่มีความสำคัญและไม่จำเป็น เพราะแนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หากจะใช้แนวคิดนี้จะต้องเปลี่ยนศูนย์กลางมาอยู่ที่โลกธรรมชาติ คุณค่าในแง่นี้จึงหมายถึง ความสามารถดำรงอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติ สอดคล้องกับคุณค่าในทางพระพุทธศาสนาที่จะต้องเปลี่ยนฐานจากเบญจศีลมาเป็น “ธรรม

นิยาม” หรือ กฎธรรมชาติ 2 ประการ คือ สรรพสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามกฎไตรลักษณ์ และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งของโลกธรรมชาติตามกฎปฏิจจสมุปปบาท ส่วนแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และต้นไม้ยังคงอยู่ในลักษณะเป็นกัลยาณมิตรเช่นเดียวกับไบโอเซนตริก ซึ่งแตกต่างจากดีบอีโคโลจี่ที่มีลักษณะเสมอภาคและเท่าเทียมกับมนุษย์

คำสำคัญ : แบบความสัมพันธ์, มนุษย์, ต้นไม้, พระพุทธศาสนา, จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

Abstract

This research article aimed to study a model of relationship between human beings and trees in Buddhism based on the concept of value (intrinsic or moral value) according to environmental ethics. It was found that, according to the environmental ethical principles, anthropocentrism has a human-centered assumption of value while biocentrism has a life-centered assumption that agrees with a value assumption interpreted from "panatipata" in the Five Precepts, which bases human value on the possession of citta or soul. The relationship model contradicts anthropocentrism, which considers that human beings are masters while trees are slaves. Meanwhile, it agrees with biocentrism, which considers human beings to be friends of trees because of the latter's benefits to the former. Deep ecology and Buddhism share a common perspective in that the mainstream ethics' concept of value is neither important nor necessary because it is anthropocentric. For it to be acceptable, the center must be shifted to the natural world. Therefore, value is an ability to exist and accord with the nature, which is in agreement with the concept of value in Buddhism whose base is shifted from the Five Precepts to two dhamma-niyamas or natural laws that everything arises, remains and falls according to the Law of Three Characteristics, and all are interrelated as members of the natural world according to the Law of Dependent Origination. The model of relationship between human beings and trees is that of friendship just like Biocentrism, which is different from Deep Ecology maintaining a model of equality with human beings.

Keywords : Model of Relationship, Man, Tree, Buddhism, Environmental Ethics

1. บทนำ

ประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งของโลกตะวันตกตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา นับเป็นประวัติศาสตร์ความพยายามของมนุษย์ในการเป็น “เจ้า” เหนือโลกธรรมชาติ การพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และอุตสาหกรรม โดยใช้แนวคิดลัทธิทุนนิยมนำทางการพัฒนาในสมัยต่อมา ล้วนช่วยส่งเสริมการมองโลกธรรมชาติว่าเป็นเพียง “วัตถุ” ที่มนุษย์จะต้องจับจอง จัดการ และใช้เพื่อจุดหมายของมนุษย์ (เนื่องน้อย บุณยเนตร, 2537 : 1) ทำให้มนุษย์มองทรัพยากรธรรมชาติว่า เป็นที่มาของทรัพย์ ความสุข ความสะดวกสบาย ที่มนุษย์จะต้องกอบโกย แสวงหาให้ได้มากที่สุด อันเป็นเหตุให้โลกในปัจจุบันต้องประสบกับปัญหาสภาพแวดล้อมจนถึงขั้นวิกฤติ

คำถามที่นักวิชาการสาขาต่างๆ ในปัจจุบันตั้งคำถาม คือ ทำอย่างไรจึงจะจัดการกับปัญหาสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่เข้าขั้นวิกฤตที่มีสาเหตุมาจากต้นไม้และป่าไม้นี้ได้ ทำอย่างไรจึงจะช่วยให้โลกธรรมชาติของต้นไม้และป่าไม้กลับฟื้นคืนสภาพที่จะเอื้อต่อการมีชีวิตที่มีคุณภาพของมนุษย์ได้ต่อไป

คำตอบหนึ่งที่ดูจะชัดแจ้งและถูกมองว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหาวิกฤตการณ์สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้ คือ ทัศนคติหรือโลกทัศน์ของมนุษย์ ที่มองความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับโลกธรรมชาติในรูปลักษณ์ของสิ่งมีค่าในตัวเอง (มนุษย์) กับ “วัตถุ” (โลกภายนอก) ที่มีอยู่เพื่อให้มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ตามอำเภอใจ (เนื่องน้อย บุณยเนตร, 2537 : 2) เมื่อจำเพาะเจาะจงไปที่ต้นไม้ก็สามารถกล่าวได้ว่า วิกฤติสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ ที่เกิดขึ้นส่วนมาก มีต้นเหตุสำคัญมาจากทัศนคติหรือโลกทัศน์ของมนุษย์ ที่มองความสัมพันธ์ระหว่าง “ตนเอง” กับ “ต้นไม้” และรวมถึง “ป่าไม้” ในรูปลักษณ์ของสิ่งที่มีค่าในตัวเอง (มนุษย์) กับ “ต้นไม้” (รวมถึงป่าไม้) ที่มีอยู่เพื่อให้มนุษย์นำมาใช้ประโยชน์ตามอำเภอใจ เมื่อมนุษย์มีโลกทัศน์ต่อต้นไม้และป่าไม้เช่นนี้ ย่อมนำไปสู่แบบความสัมพันธ์ในเชิงปฏิบัติระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” และขยายรวมไปถึงสังคมหรือชุมชนของต้นไม้ ที่แบ่งแยกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติออกจากกันอย่างเด็ดขาด มนุษย์จัดให้ตนเองอยู่ในฐานะ “นาย” หรือ “เจ้านาย” ที่อยู่เหนือธรรมชาติ ส่วนต้นไม้และรวมถึงป่าไม้อยู่ในฐานะ “ทาส” หรือ “ผู้รับใช้” เราเรียกความสัมพันธ์ลักษณะนี้ว่า “แบบความสัมพันธ์” (model of relationship) ระหว่างมนุษย์กับต้นไม้

เมื่อพิจารณาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในระบบจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในทางตะวันตก สามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ **กลุ่มแรก** แอนโทรโปเซนตริก (Anthropocentric Ethics) คือ แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง **กลุ่มที่สอง** นัน-แอนโทรโปเซนตริก (Non- anthropocentric Ethics) คือ แนวคิดจริยศาสตร์ที่ไม่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ซึ่งสามารถแบ่งออกไปอีกเป็น 2 กลุ่มที่น่าสนใจ คือ (1) กลุ่มไบโอเซนตริก (Biocentric Ethics) คือ แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง และ (2) กลุ่มดีบอีโคโลจี่ (Deep Ecology) คือ แนวคิดแบบนิเวศวิทยาเชิงลึก (Joseph R. Des jardins, 1997 : 10) อาจเรียกจริยศาสตร์แนวมนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลางนี้อีกอย่างว่า “จริยศาสตร์แนวนิเวศเป็นศูนย์กลาง” (Ecocentric Ethics) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ปิยมาศ ใจใฝ่,

2552 : 18, 34) หรือ “จริยศาสตร์แนวองค์รวม” (Holistic Ethics) (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เทพพร มังธานี, 2544 : 9) เพื่อให้เห็นภาพแบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับต้นไม้ที่ชัดเจน ในที่นี้จึงแบ่งแนวคิดทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมออกเป็น 3 แนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

1.1 แอนโทรโปเซนตริก แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง แนวคิดนี้มีสมมติฐานสำคัญที่เชื่อว่า “มนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่า[1]” (เนื่องน้อย บุณยเนตร, 2537 : 4) มนุษย์เป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่มีคุณค่าทางจริยธรรม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรมแต่อย่างใด (เทพพร มังธานี, 2544 : 9) จึงยึดถือเอาความต้องการของมนุษย์และชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด (ริชาร์ด มาร์คส์, 2536 : 1) แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” จึงอยู่ในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงกลไกและเชิงอำนาจ ที่แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด มนุษย์อยู่ในฐานะเป็น “เจ้า” หรือ “นาย” ที่จะต้องเป็นผู้ครอบครอง เป็นผู้พิชิต หรือเป็นผู้จัดการต้นไม้ (รวมทั้งธรรมชาติอื่นๆ) (เจริญ ชัยแก้ว, 2541 : 10) ส่วน “ต้นไม้” (และรวมทั้งธรรมชาติอื่นๆ) ตกอยู่ในฐานะเป็น “บ่าว” “ทาส” หรือ “เชลย” ผู้รับใช้มนุษย์เท่านั้น (Aldo Leopold, 1966 : 217)

1.2 ไบโอเซนตริก แนวคิดจริยศาสตร์ที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง แนวคิดนี้มีสมมติฐานสำคัญที่เชื่อว่า “ชีวิตหรือความมีชีวิตเป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่า” ไม่เฉพาะแต่มนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่าทางจริยธรรม สิ่งมีชีวิตทุกชนิดไม่ว่า คน สัตว์ และพืช ล้วนมีคุณค่าในตัวเองทั้งสิ้น มีคุณค่าในฐานะที่เป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน **พอล ดับเบิลยู เทเลอร์** (Paul W. Taylor, 1994 : 72) กล่าวว่า “กฎเกี่ยวกับคุณค่าภายในจะต้องไม่คำนึงว่า สัตว์ หรือพืชชนิดใดควรจะมีคุณค่า ถ้าหากมันเป็นสิ่งมีชีวิตก็ย่อมมีคุณค่าภายในตัวเสมอเหมือนกัน” แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” จึงอยู่ในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์ในฐานะเป็น “เพื่อน” ร่วมทางกับสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งล้วนผจญภัยไปในกระแสแห่งวิวัฒนาการ ฐานะ และบทบาทของมนุษย์จึงต้องเปลี่ยนจากการเป็นผู้พิชิตธรรมชาติ ไปเป็นสมาชิกธรรมดาของชุมชนแห่งชีวิตในธรรมชาติด้วย (พระไพศาล วิสาโล และสมควร ใฝ่งามดี, 2533 : 322; อ้างใน เจริญ ชัยแก้ว, 2541 : 27)

1.3 ดีบอีโคโลจี่ แนวคิดแบบนิเวศวิทยาเชิงลึก แนวคิดนี้มีสมมติฐานเชื่อว่า จิตวิญญาณที่บริสุทธิ์มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วไป (เจริญ ชัยแก้ว, 2541 : 32) มนุษย์จะกระทำสิ่งใดควรที่จะ

---

[1] คำว่า “คุณค่า” ในที่นี้ หมายถึง คุณค่าทางจริยธรรม หรือคุณค่าภายใน เนื่องจากปัญหาเรื่องคุณค่าเกี่ยวพันกับคำว่า “ดี” หรือ “ไม่ดี” หรือ “ควร” หรือ “ไม่ควร” ซึ่งเกิดจากการตัดสินของมนุษย์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ (1) คุณค่าภายใน (Intrinsic Value) คือ คุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง ไม่ต้องพาไปสู่สิ่งใดอีก และ (2) คุณค่าภายนอก (Extrinsic Value) คือ ความสามารถ หรือเครื่องมือ ที่จะพาเราบรรลุถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั่นคือ สิ่งที่มีคุณค่าคือสิ่งที่มีประโยชน์ เช่น เงินไม่มีคุณค่าในตัวเอง แต่มีคุณค่าภายนอก หรือมีประโยชน์ เพื่อนำไปใช้เป็นสื่อในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ (กานมณี ภู่ภักดี, 2547 : 8).

คำนึงถึงจิตวิญญาณเหล่านั้น ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะทำลายวิญญาณอื่น ในแง่คุณค่าจึงถือว่า มนุษย์ สิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ย่อมมีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic Value) (Naess; ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2539 : 187; เจริญ ชัยแก้ว, 2541 : 34) แบบความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "ต้นไม้" จึงอยู่ในลักษณะที่ "เสมอ" และ "เท่าเทียม" กับมนุษย์ สิ่งแวดล้อมจึงมีสิทธิเช่นเดียวกับมนุษย์ (เจริญ ชัยแก้ว, 2541 : 35) เป็นสิทธิที่จะดำรงอยู่ในโลกหรือจักรวาลอย่างเท่าเทียมกัน มนุษย์และธรรมชาติจึงมีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกัน (ฐิตินันท์ พลชัย, 2547 : 29)

จะเห็นว่า จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับฐานคิดเชิงคุณค่ามาก โดยถือว่าฐานคิดเชิงคุณค่าเป็นตัวกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "ต้นไม้" ว่าควรออกมาแบบใด พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาสำคัญของโลกศาสนาหนึ่ง และยังเป็นศาสนาที่เป็นพื้นฐานทางความคิด สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย เมื่อสังคมโลกและสังคมไทยปัจจุบันกำลังเผชิญหน้ากับปัญหาสิ่งแวดล้อม และจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมมีแนวคิดท่าทีต่อสิ่งแวดล้อมดังกล่าวแล้วข้างต้น ประเด็นคือ พระพุทธศาสนาจะมีแนวคิดและท่าทีต่อสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะ "ต้นไม้" นี้อย่างไร ดังนั้น ในที่นี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "ต้นไม้"ทีมีปรากฏในพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธศาสนามีปรากฏหลักคำสอนที่แสดงถึงแบบความสัมพันธ์ดังกล่าวหรือไม่ อย่างไร ภายใต้ฐานคิดเชิงคุณค่าและแบบความสัมพันธ์เช่นเดียวกับจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม อันเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

2. คุณค่าภายในของ "มนุษย์" และ "สัตว์" ในทางพระพุทธศาสนา

การที่จะศึกษาแบบความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "ต้นไม้" ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรมของต้นไม้ในทางพระพุทธศาสนาเสียก่อน ดังได้กล่าวมาแล้วว่า "คุณค่าทางจริยธรรม" นั้น หมายถึง "คุณค่าภายใน" คือ ศักยภาพที่มีอยู่ในทุกชีวิต และอีกนัยหนึ่ง คือ คุณค่าที่ปราศจากการกำหนดค่าจากมนุษย์ ในแง่นี้สรรพสิ่งมีสิทธิที่จะดำรงอยู่และเติบโตได้ตามวิถีทางที่เหมาะสมตามเหตุปัจจัยของตน (กานมณี ภู่ภักดี, 2547 : 34-35) เมื่อหันมาพิจารณาในพระพุทธศาสนา ดูเหมือนว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้กล่าวถึงคุณค่าแบบนี้โดยตรง แต่อาจตีความได้จากหลักคำสอนต่างๆ ในพระพุทธศาสนาได้ เมื่อพิจารณาไปที่ชีวิตมนุษย์และสัตว์ หลักเบญจศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาตาเวรมณี การงดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงคือตายนั้น ถือว่าการมีเจตนาฆ่ามนุษย์และสัตว์ให้ตายเป็นการทำผิดศีลข้อนี้ และในแง่ธรรมยังถือว่าเป็น "บาป" อีกด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้กลับก่อให้เกิดปัญหาขึ้นว่า "ทำไมการฆ่ามนุษย์และสัตว์จึงผิดศีลธรรมในพระพุทธศาสนา ?"

เหตุผลสำคัญก็เพราะทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างก็มีจิตเหมือนกัน (สมภาร พรมทา, 2544 : 36; อ้างใน สยาม ราชวัตร, 2554 : 29) คือ มีความสามารถในการคิดและในการใช้สติปัญญา (สยาม ราชวัตร, 2554 : 29-30) และที่สำคัญก็เพราะมีจิตนี้เอง พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติศีลข้อนี้ด้วยสมมติฐานว่า

"เราอยากมีชีวิต ไม่ยากตาย เรารักสุข เกลียดทุกข์ คนอื่นหรือรวมทั้งสัตว์อื่นก็เป็นเช่นเดียวกัน" (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สํ.ม. (ไทย) 19/1003/502)

คำว่า "จิต" หรือ "วิญญาณ" นี้เป็นองค์ประกอบฝ่ายนาม ซึ่งความเป็นมนุษย์และสัตว์นั้นจะต้องมีองค์ประกอบทั้งฝ่ายรูปและฝ่ายนามนี้ ที่เรียกว่า "รูปนาม" องค์ประกอบฝ่ายนาม คือ จิตนี้มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ รับรู้อารมณ์ที่มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (วิญญาณ) จดจำอารมณ์ได้ (สัญญา) คิดปรุงแต่งเกี่ยวกับอารมณ์นั้น (สังขาร) และความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือกลางๆ (เวทนา) เกี่ยวกับอารมณ์นั้น (แสง จันทร์งาม, 2544 : 3) ความสามารถในการคิด หรือความสามารถในการใช้สติปัญญา ตลอดจนความรักในชีวิต รักสุขหรือเกลียดทุกข์ เหล่านี้คือ "ธรรมชาติของจิต" นั่นเอง ดังนั้นมนุษย์และสัตว์ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงถือว่ามี "คุณค่าทางจริยธรรม" หรือมี "คุณค่าภายใน" คือศักยภาพที่มีอยู่ในจิต หรือในชีวิต (รูปนาม) และคุณค่านี้ก็จัดเป็นคุณค่าที่เป็นคุณสมบัติของชีวิตมนุษย์และสัตว์ตามธรรมชาติ ไม่ได้ถูกกำหนดจากใคร หรือสิ่งใด ขอบเขตของเบญจศีลข้อที่ 1 นี้จึงหมายเอาสัตว์มีชีวิต ที่เรียกว่า "ปาณะ"คือ สัตว์มีปราณหรือลมหายใจ อันหมายถึง มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิด จึงไม่ใช้คำว่า "สัตตะ" เพราะนอกจากมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานแล้ว คำนี้ยังหมายรวมถึง สัตว์ประเภทโอปปาติกะ (สัตว์จำพวกที่เกิดผุดขึ้น) ได้แก่ เทวดา พรหม สัตว์นรก เปรต เป็นต้นอีกด้วย ในศีลข้อนี้จึงใช้คำว่า "ปาณะ" เท่านั้น (อำนาจ ยอดทอง, 2555 : 287)

3. คุณค่าภายในของต้นไม้

เมื่อได้แนวคิดเกี่ยวกับ "คุณค่าภายใน" ในทางพระพุทธศาสนาแล้วว่า คือ "จิต" หรือ "วิญญาณ" แสดงให้เห็นว่า มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานมีคุณค่าภายในเพราะมีจิต การมีเจตนาทำลายชีวิตของมนุษย์และสัตว์เดรัจฉานทุกชนิดจึงถือว่า "ผิดจริยธรรม" ทำให้เกิดคำถามตามมาว่า "ต้นไม้มีคุณค่าภายในหรือไม่ ?" เพราะถ้าต้นไม้มีคุณค่าภายในย่อมแสดงว่า ต้นไม้ต้องมีจิตหรือวิญญาณอย่างแน่นอน เมื่อนั้นการตัดต้นไม้ทำลายป่าย่อมชื่อว่าผิดจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

ในประเด็น "คุณค่าภายในของต้นไม้" นั้นมีแนวคิดสำคัญจากงานวิจัยและนักคิดทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอยู่ 2 แนวคิด ดังนี้

ประเด็นแรก ต้นไม้ไม่มีจิตหรือวิญญาณ จากผลงานวิจัยของ **พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา)** (2534 : 57) ซึ่งเปรียบ "ต้นไม้" อยู่ในสถานะเดียวกันกับ "เชื้อโรค" ที่ไม่มีวิญญาณไว้ว่า "การที่แพทย์ฉีดยาฆ่าเชื้อโรคต่างๆ นั้น ไม่ถือว่าเป็นการทำปาณาติบาต เพราะเชื้อโรคเหล่านั้นไม่มีวิญญาณ การที่เชื้อโรคต่างๆ เคลื่อนไหวได้นั้น ก็เพราะอำนาจแห่งวาโยธาตุ (ธาตุลม) และการที่เชื้อโรคเจริญขึ้นมาได้ ก็เพราะอำนาจแห่งเตโชธาตุ (ไออุ่น) ที่อยู่ในกลาปะ (รูปกลาปะ คือ หมวดหรือกลุ่มแห่งรูป) นั้น ทำให้รูปกลาปะเจริญมากขึ้น เช่นเดียวกับต้นไม้ที่ได้รับความร้อนและความเย็นแล้วงอกงามแตกกิ่งก้านสาขาออกมาได้ หรือเสมือนต้นหญ้าที่เราปลูกก็จะเจริญเติบโตงอกงามเป็นหลายหน่อหลายต้น จนกระทั่งนับ

ไม่ถ้วน จึงมีสภาพเช่นเดียวกับสนิมที่จับเหล็ก หรือตะไคร่น้ำที่จับอยู่ตามฝาผนังหรือก้อนหิน ฉะนั้น”

จากงานวิจัยข้างต้น แสดงว่า นิยามชีวิตข้างต้นคือ ชีวิตจะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบพื้นฐานสำคัญ 2 ประการ คือ รูปและนาม ต้นไม้ถือว่าไม่มีจิตหรือวิญญาณ หรือในส่วนที่เป็นนาม มีแต่ส่วนที่เป็นรูปเท่านั้น จึงไม่จัดว่าเป็น “ชีวิต” แบบมนุษย์และสัตว์ ที่จะต้องประกอบด้วยส่วนประกอบที่เป็นรูปนามครบสมบูรณ์ การที่ต้นไม้เจริญเติบโตนั้นเป็นอำนาจของส่วนประกอบฝ่ายรูป คือ วาโยธาตุ และเตโชธาตุ เท่านั้น เมื่อต้นไม้ไม่มีจิตหรือวิญญาณ ต้นไม้จึงไม่มีคุณค่าภายใน การตัดต้นไม้จึงไม่ผิดจริยธรรมว่าด้วยเบญจศีลข้อ 1 ปาณาติบาต เท่ากับพระมหาทวียอมรับอย่างเป็นนัยว่า เบญจศีลข้อปาณาติบาตเป็นการยอมรับ “คุณค่าภายใน” ในทางจริยศาสตร์นั่นเอง

ประเด็นที่สอง ต้นไม้มีจิตหรือวิญญาณ จากผลงานหนังสือเรื่อง “จิต! มโน! วิญญาณ!” ของ **ร.ท.บรรจบ บรรณรุจิ** (2529 : 144-154) (ปัจจุบัน ผศ.ดร.) ได้กล่าวไว้ว่า “สิ่งมีชีวิตทั้งหมดย่อมมีส่วนประกอบที่เหมือนกันเป็นพื้นฐาน คือ ธาตุ 6 อันได้แก่ ดิน (ปฐวีธาตุ) น้ำ (อาโปธาตุ) ลม (วาโยธาตุ) ไฟ (เตโชธาตุ) ช่องว่าง (อากาศธาตุ) และความรู้สึก (วิญญาณธาตุ) ธาตุทั้ง 6 นี้ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศ จัดเป็นรูป ส่วนวิญญาณจัดเป็นนาม จึงได้เป็นรูปและนาม... พระพุทธศาสนาถือว่า รูปนามต่างอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ตัวอย่างร่างกายของคนและสัตว์ ซึ่งเป็นรูปก็ต้องอาศัยนามคือวิญญาณ บังคับ ควบคุมจึงจะสามารถเคลื่อนไหวและสำแดงพฤติกรรมต่างๆ ได้... เฉพาะวิญญาณในทางพระพุทธศาสนามีความหมาย 4 ประการ คือ 1) เป็นพลังแห่งชีวิต คือ เป็นพลังงานในฐานะเป็นปัจจัยให้เกิดและดำรงอยู่ 2) เป็นปัจจัยให้ธาตุทั้ง 4 ประชุมพร้อมกันเป็นรูปร่างได้ 3) เป็นปัจจัยให้รูปธาตุแสดงพฤติกรรมได้ 4) เป็นปัจจัยให้พฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตเป็นไปอย่างมีความหมาย... ดังนั้น พืชเป็นสิ่งมีชีวิต พืชที่มีชีวิตย่อมมีทั้งนามและรูป เมื่อมีนามและรูป พฤติกรรมร่วมระหว่างนามและรูปต้องมี พฤติกรรมของนามและรูปเกิดมาจากนามเป็นผู้สั่งบังคับ ส่วนรูปเป็นผู้ทำตาม นามที่ทำหน้าที่เป็นผู้สั่งบังคับให้รูปทำตาม ก็คือ วิญญาณ นั่นเอง ด้วยเหตุที่วิญญาณทำหน้าที่สั่งบังคับ จึงทำให้รูปแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างมีจุดหมาย เพราะในวิญญาณนั้นมีเจตนา (ความตั้งใจ, ความจงใจ) เป็นคุณสมบัติ ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงสรุปได้ว่า พฤติกรรมของพืชเกิดมาจากการทำงานร่วมกันระหว่างนามรูป และนามรูปทั้งสองนี้เมื่อพูดถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดตามหลักปฏิจจสมุปบาทก็เกิดมาจากวิญญาณ ฉะนั้น จึงถือได้ว่า พืชเป็นสิ่งมีวิญญาณเหมือนอย่างคนและสัตว์ทั่วไป”

หากพิจารณาจากแนวคิดเบื้องต้น แสดงให้เห็นว่า พืชหรือต้นไม้มีวิญญาณเช่นเดียวกับมนุษย์และสัตว์ เพียงแต่วิญญาณของพืชหรือต้นไม้นั้นจัดเป็น “ภวังค์วิญญาณ” ที่ไม่อยู่ในระบบประสาท เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่า วิญญาณมี 2 ระดับ คือ (1) วิถีวิญญาณ คือ วิญญาณที่รับรู้อารมณ์โดยผ่านทางระบบประสาท ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และ (2) ภวังควิญญาณ คือ วิญญาณที่ไม่อยู่ในระบบประสาท เป็นรากฐานให้เกิดวิญญาณในระบบประสาท และมีหน้าที่สำคัญคือ เป็นตัวการให้เกิดชีวิต (เรื่องเดียวกัน, หน้า 154-155) มนุษย์และสัตว์จึงมีวิญญาณครบทั้ง 2 ประการ ส่วนพืชนั้นมีเฉพาะ

ภวังควิญญาณเท่านั้น ดังนั้น เมื่อพืชมีวิญญาณ จึงถือว่าพืชมีคุณค่าภายใน หรือมีคุณค่าทางจริยธรรมเช่นเดียวกับมนุษย์และสัตว์ การทำลายชีวิตต้นไม้ หรือการทำลายป่าไม้ จึงถือว่าผิดจริยธรรม

สำหรับผู้วิจัยนั้น เห็นด้วยกับพระมหาทวี ฐานวโร ที่ถือว่า ต้นไม้ตามหลักพระพุทธศาสนามีแต่ส่วนประกอบฝ่ายรูปเท่านั้น ไม่มีส่วนประกอบฝ่ายนาม คือ จิต หรือวิญญาณ เหตุผลสำคัญ คือ

ประการแรก ถ้าพืชมีจิตหรือวิญญาณ พืชจะต้องจัดอยู่ในประเภทสัตว์ที่มีรูปและนามครบถ้วนสมบูรณ์ เมื่อนั้นการกระทำปาณาติบาตในเบญจศีลย่อมครอบคลุมถึงพืชด้วย แต่ปรากฏว่า การทำปาณาติบาตไม่ครอบคลุมถึงพืช

ประการที่สอง ถ้าพืชมีจิตหรือวิญญาณ ย่อมต้องปรากฏการสืบต่อวิญญาณจากพืชไปจุติในภพภูมิอื่นๆ เช่น มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน เทวดา พรหม เป็นต้น หรือไม่ก็ย่อมต้องปรากฏถึงการสืบต่อของวิญญาณมนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน หรือเทพ ไปจุติเกิดเป็นพืช

ประการที่สาม ถ้าพืชมีจิตหรือวิญญาณเหมือนกับมนุษย์และสัตว์ ในพระพุทธศาสนาย่อมปรากฏภพภูมิของพืช เป็นภพภูมิหนึ่งในภพภูมิที่มนุษย์และสัตว์ผู้ตายแล้วจะต้องไปเกิด เมื่อพิจารณาภูมิ คือ ชั้นแห่งจิต ระดับจิต หรือระดับชีวิตที่จิตจะไปจุติถือกำเนิด แบ่งออกเป็น 4 ภูมิใหญ่ๆ หรือเป็น 31 ภูมิย่อยๆ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2557 : 270-273) พบว่า ไม่มีภูมิของพืช ย่อมแสดงว่าภูมิแห่งพืชไม่มี จึงไม่มีจิตที่จะไปเกิดในภูมิแห่งพืช ในขณะเดียวกัน จิตจากพืชก็ไม่มีสืบต่อไปเกิดในภูมิอื่นๆ เช่นเดียวกัน

ประการที่สี่ ถ้าพืชมีจิตหรือวิญญาณ พฤติกรรมของพืชย่อมมีเจตนา เมื่อมีเจตนาย่อมกลายเป็นกรรมได้ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่า “เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 : 577) นั่นคือ ต้นไม้ย่อมสามารถทำกรรมดีและกรรมชั่วได้ การที่มนุษย์ตัดต้นไม้ย่อมผิดเบญจศีลข้อฆ่าสัตว์และเป็นบาป แต่ตามหลักกฎแห่งกรรมไม่ปรากฏว่า บุคคลตัดต้นไม้แล้วต้องเสวยกรรมจากการทำลายชีวิตต้นไม้

เพราะฉะนั้น ย่อมแสดงว่า พืชมีแต่รูป ไม่มีจิตหรือวิญญาณ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมถือว่า พืชและต้นไม้ทุกชนิดย่อมไม่มีคุณค่าภายใน มีเพียงคุณค่าภายนอกในเชิงอรรถประโยชน์ที่มีต่อมนุษย์ เท่านั้น

4. แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในพระพุทธศาสนา

จะเห็นว่า เมื่อพิจารณาในแง่คุณค่าจะพบว่า ต้นไม้ตามหลักพระพุทธศาสนาไม่มีคุณค่าทางจริยธรรม ไม่มีคุณค่าภายใน หรือไม่มีคุณค่าในตัวเอง มีแต่คุณค่าภายนอก อันเป็นคุณค่าที่ถูกกำหนดโดยมนุษย์ หรือมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ถึงกระนั้น เมื่อนำมาพิจารณาตามแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในทางตะวันตก ในประเด็นว่าด้วยแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ก่อให้เกิดประเด็นสำคัญว่า “ควรมีลักษณะแบบใด?”

ต่อไปนี้จะวิเคราะห์ไปตามลักษณะแต่ละแบบตามหลักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ดังต่อไปนี้

4.1 ความสัมพันธ์แบบเจ้านายกับทาส ตามแนวคิดแอนโทรโปเซนตริก หากพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนา ที่พิจารณาในแง่คุณค่าทางจริยศาสตร์ข้างต้น จะเห็นจุดร่วมอย่างเดียวกัน คือ การยึดถือว่ามนุษย์มีคุณค่าทางจริยธรรม เพียงแต่แนวคิดแอนโทรโปเซนตริกถือว่า มนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่านี้ แต่พระพุทธศาสนากลับถือว่า ไม่เฉพาะแต่มนุษย์เท่านั้น แม้สัตว์อื่น ก็มีคุณค่านี้เช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าคุณค่านี้ไม่มีในต้นไม้เท่านั้น

นอกจากนี้จุดร่วมสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ทั้ง 2 แนวคิดต่างเห็นสอดคล้องกันว่า ต้นไม้ไม่มีคุณค่าทางจริยธรรม ถึงกระนั้นก็ไม่ทำให้แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในทางพระพุทธศาสนามีลักษณะเป็นแบบ “เจ้านาย” กับ “ทาส” เช่นเดียวกับแนวคิดแอนโทรโปเซนตริก เพราะแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาไม่ได้แยกความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ออกจากกันอย่างเด็ดขาด และเป็นแบบความสัมพันธ์ทางเดียว คือ ความสัมพันธ์แบบอรรถประโยชน์ที่มนุษย์เป็นผู้ใช้ประโยชน์ต้นไม้เท่านั้น แต่พระพุทธศาสนากลับมองความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในลักษณะที่สำคัญ 2 ด้าน คือ

ด้านบวก หรือด้านที่ดี ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” มีลักษณะแบบ “เกื้อกูล” “สนับสนุน” “ส่งเสริม” และ “เอื้อประโยชน์” ให้แก่กันและกันในการดำรงชีวิต ตรงตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” (ขุ.อุ. (ไทย) 25/3/174)

ส่วนด้านลบ หรือด้านที่ไม่ดี ถือว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” มีลักษณะแบบให้โทษต่อกันและกัน แสดงว่า ถ้าต้นไม้มีน้อย หรือถ้ามีการตัดต้นไม้หรือทำลายป่าเป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลร้ายต่อมนุษย์และสัตว์เช่นเดียวกัน ตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 25 : 174) กล่าวคือ เมื่อมนุษย์ตัดต้นไม้ ต้นไม้ย่อมหมดหรือมีน้อยลง เมื่อต้นไม้น้อยลง ย่อมส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ เช่น ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น และที่สำคัญทำให้เกิดภัยธรรมชาติต่างๆ เช่น ภาวะโลกร้อน น้ำท่วม แห้งแล้ง เป็นต้น ซึ่งมีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และสัตว์ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

เนื่องด้วยความสัมพันธ์ทั้ง 2 แบบข้างต้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า ถ้าพิจารณาในแง่คุณค่าทางจริยธรรม ถึงแม้พระพุทธศาสนาจะเห็นว่าต้นไม้ไม่มีคุณค่านี้ แต่ก็ไม่ทำให้พระพุทธศาสนามองความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” เป็นแบบ “เจ้านาย” กับ “ทาส” โดยที่เจ้านายมีอำนาจเหนือทาส จะทำอย่างไรก็ได้โดยไม่สนใจว่าทาสจะเป็นอย่างไร ความสัมพันธ์ลักษณะนี้จึงเป็นความสัมพันธ์แบบ “พึงพาอาศัยกันและกัน” เพราะชีวิตมนุษย์ไม่สามารถแยกออกจากต้นไม้ไปได้ ในขณะเดียวกันต้นไม้ก็อาศัยมนุษย์เช่นเดียวกัน เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าทางดีหรือไม่ดี ย่อมส่งผลกระทบถึงกัน พระพุทธศาสนาจึงไม่มองและปฏิบัติต่อต้นไม้เช่นเดียวกับแนวคิดแอนโทรโปเซนตริก

4.2 ความสัมพันธ์แบบเพื่อน ตามแนวคิดไบโอเซนตริก เมื่อพิจารณาตามหลักพระพุทธศาสนาในแง่คุณค่าทางจริยธรรมแบบจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง "มนุษย์" กับ "ต้นไม้" ลักษณะนี้ไม่มีในพระพุทธศาสนา เพราะฐานคิดแบบไบโอเซนตริกถือว่า สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีคุณค่าภายใน และที่ว่ามีคุณค่าเพราะเป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในโลกแห่งชีวะเหมือนกันนั้น ส่วนพระพุทธศาสนาถือว่าต้นไม้ไม่มีคุณค่าประเภทนี้ เนื่องจากการพิจารณาเชิงคุณค่าข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีแต่มนุษย์และสัตว์เท่านั้นที่มีคุณค่าภายใน สำหรับต้นไม้มีเพียงคุณค่าภายนอกในเชิงอรรถประโยชน์เท่านั้น แต่ถึงกระนั้นหากพิจารณาเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์กลับมีลักษณะใกล้เคียงกับแนวคิดแบบไบโอเซนตริกอย่างมาก กล่าวคือ

แนวคิดไบโอเซนตริกถือว่า "มนุษย์" กับ "ต้นไม้" มีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของ "เพื่อน" ร่วมโลกชีวะ ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนปรากฏในพระไตรปิฎกที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์ควรมีความสัมพันธ์กับต้นไม้ในลักษณะที่เป็นเพื่อนกันไว้ว่า "บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม" (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 26 : 209) และ "บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่ใบของต้นไม้นั้นก็ไม่ควรทำลาย เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม" (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 26 : 210) ถึงแม้ว่าสุภาษิตเหล่านี้มิใช่พุทธพจน์ แต่ก็ถือว่าสะท้อนแนวคิดในทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญเกี่ยวกับต้นไม้ เพราะสุภาษิตแรกและสุภาษิตที่สองเป็นคำกล่าวของอังกุรพาณิชที่กล่าวเตือนพ่อค้าที่ไปพักที่ใต้ต้นไทรด้วยกัน และที่สำคัญอังกุรพาณิชได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นคนดี (บัณฑิต) เป็นผู้ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล เล่ม 49 : 247-292)

ประเด็นก็คือ ในสุภาษิตนี้ให้ปฏิบัติต่อต้นไม้ที่ให้ร่มเงาเสมือนหนึ่งเพื่อน การตัดต้นไม้ กิ่ง หรือแม้แต่ใบก็ตาม ชื่อว่าเป็นการทำลายเพื่อน เป็นผู้ประทุษร้ายมิตร หรือทำให้เพื่อนเดือดร้อน ในสุภาษิตข้างต้นจึงได้เปรียบต้นไม้ใน 2 ลักษณะ คือ **ลักษณะแรก** เป็นมนุษย์ **ลักษณะที่สอง** เป็นเป็นมิตรหรือเพื่อน เพียงแต่ต้นไม้ในสุภาษิตนี้ไม่ใช่ต้นไม้ทั่วไป แต่เป็นต้นไม้ที่มนุษย์ได้พักอาศัย หรือให้อรรถประโยชน์ต่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ได้เข้าไปใช้หลบแดดฝน หากตีความอย่างแคบๆ (แอนโทรโปเซนตริก) ต้นไม้ที่จะมีสถานะแบบนี้ได้จะต้องเป็นต้องไม้ที่ให้คุณประโยชน์โดยตรงต่อมนุษย์เท่านั้น เช่น เป็นอาหาร หรือยารักษาโรค ส่วนต้นไม้อื่นๆ จะไม่อยู่ในสถานะนี้ แต่หากตีความแบบไบโอเซนตริกจะพบว่า ในโลกแห่งชีวะนี้ ไม่มีต้นไม้หรือต้นพืชใดที่ไม่มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

ด้วยความที่แนวคิดไบโอเซนตริกยึดถือว่า ต้นไม้เป็นมิตรหรือเป็นเพื่อนกับมนุษย์ ท่าทีการปฏิบัติต่อต้นไม้จึงเป็นท่าทีที่ปฏิบัติด้วยการให้เกียรติและให้ความเคารพต่อชีวิต ท่าทีแบบนี้ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะไม่สามารถใช้ประโยชน์จากต้นไม้ได้ แต่การใช้ประโยชน์จากต้นไม้เพื่อการดำรงชีวิตนี้ จะต้องเป็นการปฏิบัติอย่างให้เกรียติด้วยคุณธรรมจริยธรรมอย่างพระ (Gustafson, 1993 : 21; อ้างใน เจริญ ชัยแก้ว, 2541 : 30) ซึ่งแนวคิดเช่นนี้ก็มีปรากฏในพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน กล่าวคือ

พระพุทธศาสนาเห็นว่าต้นไม้และพืชต่างๆ มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2554 : 56) สำหรับพระภิกษุเรียกว่า “นิสสัย” คือ ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิตมี 4 อย่าง ได้แก่ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 : 197) ซึ่งปัจจัยทั้ง 4 ประการนี้ล้วนได้มาจากพืช ผัก และต้นไม้นานาชนิดทั้งสิ้น สำหรับคฤหัสถ์เรียกว่า “ปัจจัย 4” คือ สิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตมี 4 อย่าง ได้แก่ เสื้อผ้า อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ในสมัยอดีต หรือในสมัยปัจจุบัน ต่างก็ต้องอาศัยต้นไม้ พืช ผัก และผลไม้ต่างๆ มาเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ในแง่เศรษฐกิจป่าเป็นแหล่งผลิตผลที่สร้างรายได้ให้แก่มนุษย์ ในแง่สังคมป่ายังมีส่วนกำหนดวิถีชิตและลักษณะความเป็นอยู่ของมนุษย์ที่อยู่ในป่าหรือาศัยป่านั้น ตลอดจนอารยธรรมทั้งหมดที่ต้องอาศัยป่า (อ้างแล้ว)

นอกจากนี้ ป่ายังมิอิทธิพลต่อจิตใจในฐานะเป็นธรรมชาติแวดล้อมที่น่ารื่นรมย์ เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข ทำให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข หรือมีความสุขที่จะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติได้ และด้วยคุณลักษณะต้นไม้ที่มีผลต่อจิตใจของมนุษย์นี่เอง ทำให้ธรรมชาติและต้นไม้มีส่วนช่วยขัดเกลาและสร้างเสริมคุณภาพของจิตใจได้ เริ่มตั้งแต่เป็นเครื่องชักจูงจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบ โน้มไปสู่ความมีเมตตาการุณย์ และความรู้สึกที่ประณีตอ่อนโยน ตลอดจนช่วยให้เกิดสมาธิและการที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติ รู้เท่าทันโลกและชีวิต

อีกอย่างหนึ่ง แนวคิดไบโอเซนตริกยังถือว่า แม้ชีวิตมนุษย์และต้นไม้จะมีคุณค่าภายใน ซึ่งดูเหมือนจะมีความเท่าเทียมกัน แต่เมื่อถึงคราวจำเป็นต้องเลือกความอยู่รอดของชีวิต แนวคิดนี้กลับให้น้ำหนักชีวิตมนุษย์มากกว่าชีวิตอื่นในชุมชนแห่งชีวะทั้งหลาย (ริชาร์ด มาร์คส์, 2536 : 7) แม้พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่ามีแต่มนุษย์และสัตว์เท่านั้นที่มีคุณค่าภายใน ดังนั้นเมื่อจำเป็นต้องเลือกระหว่างชีวิตมนุษย์กับต้นไม้ พระพุทธศาสนาก็ให้ความสำคัญกับชีวิตมากกว่าเช่นเดียวกัน ดังปรากฏในพระวินัยว่า “พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จุดไฟต้านไฟป่าที่กำลังไหม้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 : 70) จากพุทธบัญญัตินี้จะเห็นว่า แม้ในคราวปกติพระพุทธองค์จะทรงบัญญัติไม่ให้ภิกษุจุดไฟเผากองหญ้าก็ตาม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 7 : 70) แต่ในเวลาจำเป็นที่ต้องเลือกระหว่างชีวิตต้นไม้ใบหญ้า กับ ชีวิตมนุษย์ หรือชีวิตตนเอง พระองค์ทรงอนุญาตให้ทำได้

4.3 ความสัมพันธ์แบบเท่าเทียมเสมอกัน ตามแนวคิดดีบอีโคโลจี่

4.3.1 คุณค่าภายใน มีข้อสังเกตอย่างหนึ่ง คือ หากพิจารณาในแง่ฐานคิดว่าด้วยคุณค่าภายในหรือคุณค่าทางจริยธรรมเช่นเดียวกับจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม จะเห็นว่า ฐานคิดเกี่ยวกับคุณค่ามีความสัมพันธ์กับแบบความสัมพันธ์ที่ “มนุษย์” ควรจะปฏิสัมพันธ์กับ “ต้นไม้” ว่าเป็นอย่างไร เช่น แนวคิดแอนโทรโปรเซนตริกถือว่ามนุษย์เท่านั้นเป็นศูนย์กลางของคุณค่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกธรรมชาติที่นอกเหนือจากมนุษย์ไม่มีคุณค่า แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” จึงอยู่ในลักษณะแบบ “เจ้านาย” ผู้มีอำนาจเหนือกว่า เป็นเจ้าของ เป็นผู้ครอบครอง กับ “ทาส” ผู้คอยรับใช้ ส่วนแนวคิด

ไบโอเซนตริกถือว่า ชีวิตทุกชีวิตย่อมมีคุณค่าภายใน มีคุณค่าเพราะเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน แบบความสัมพันธ์จึงอยู่ในลักษณะแบบ “เพื่อน” ร่วมโลกชีวะ แต่เมื่อนำฐานคิดดังกล่าวนี้มาวิเคราะห์ในพระพุทธศาสนา กลับพบว่า ต้นไม้ไม่มีคุณค่าภายใน เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้มีลักษณะสอดคล้องกับฐานคิดทฤษฎีเดียวเท่านั้น คือ แอนโทรโปรเซนตริก แต่กระนั้นขอบเขตคุณค่าก็ต่างกัน เพราะพระพุทธศาสนามีขอบเขตคุณค่ารวมถึงสัตว์ด้วย แต่แนวคิดแอนโทรโปรเซนตริกครอบคลุมไม่ถึง ส่วนในด้านแบบความสัมพันธ์ที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อต้นไม้ กลับตรงกันข้ามกับแนวคิดแอนโทรโปรเซนตริกอย่างสิ้นเชิง แต่ไปมีลักษณะใกล้เคียงกับแนวคิดไบโอเซนตริก เพียงแต่ไบโอเซนตริกถือว่าต้นไม้มีคุณค่าภายใน ส่วนพระพุทธศาสนาถือว่าไม่มีคุณค่าประเภทนี้ เท่านั้น

การใช้ฐานคิดว่าด้วยคุณค่าภายในหรือคุณค่าทางจริยธรรมแบบตะวันตกนั้น มีปัญหาในการวิเคราะห์ในพระพุทธศาสนา อย่างแนวคิดแอนโทรโปรเซนตริก ฐานคิดว่าด้วยคุณค่ามีลักษณะสอดคล้องกับพระพุทธศาสนา แต่ขอบเขตของคุณค่าและแบบความสัมพันธ์กลับมีลักษณะไม่สอดคล้องกัน ส่วนแนวคิดไบโอเซนตริกพบว่า ฐานคิดว่าด้วยคุณค่าไม่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา แต่แบบความสัมพันธ์กลับมีลักษณะสอดคล้อง “ที่เป็นเช่นนี้เพราะอะไร?”

คำตอบก็คือ ที่เป็นเช่นนี้เพราะฐานคิดสำคัญว่าด้วยคุณค่าภายในหรือคุณค่าทางจริยธรรมนั่นเอง เนื่องจากคุณค่าภายในหรือคุณค่าทางจริยธรรมเป็นฐานคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง จัดเป็นกระบวนทัศน์ในจริยศาสตร์กระแสหลัก ที่ยึดถือว่า คุณค่าภายในคือการมีจิตหรือวิญญาณ ซึ่งทำให้รู้จักคิด มีความรู้สึก มีเหตุผล มีสติปัญญา หรือมีความสำนึกเท่านั้น สิ่งนอกนี้ที่ไม่มีคุณสมบัติเหล่านี้จึงถือว่า ไม่มีคุณค่าภายใน

จะเห็นว่า คุณค่าภายในกลายเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ และอาจสามารถขยายไปสู่สิ่งอื่นที่นอกจากมนุษย์ได้อย่างมากเพียงถึงสัตว์ หรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในธรรมชาติเท่านั้น ไม่สามารถครอบคลุมถึงธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ที่ไม่มีชีวิตได้ ทำให้มีผลต่อแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้”ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์หรือสัตว์มากกว่าธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ซึ่ง **เนื่องน้อย บุณยเนตร** (2537 : 6) เรียกความสัมพันธ์แบบนี้ว่า “ทรราช” ต่อโลกธรรมชาติ

ดังนั้น ในเบื้องต้นของแนวคิดดีบอีโคโลจี่ จึงปฏิเสธและไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับฐานคิดเชิงคุณค่าแบบจริยศาสตร์กระแสหลัก แต่เน้นปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน และหากจะมองในแง่คุณค่าให้ได้อย่างจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมในทางตะวันตก จึงอาจถือได้ว่าแนวคิดดีบอีโคโลจี่ให้คุณค่าของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ อย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน ฉะนั้น สรรพสิ่งในธรรมชาตินี้จึงล้วนมีคุณค่าภายในทั้งสิ้น โดยที่คำว่า “คุณค่าภายใน” นี้ไม่ใช่คุณค่าที่พิจารณาจากฐานคิดว่าด้วยมนุษย์และสัตว์ (ที่ถือว่าจิตหรือวิญญาณ ความรู้จักคิด มีความรู้สึก มีปัญญา เป็นเกณฑ์คุณค่า) ดังที่เราวิเคราะห์มาแล้วในเบื้องต้น แต่เป็นคุณค่าตามธรรมชาติ คุณค่าที่จะดำรงอยู่ตามธรรมชาติ สรรพสิ่งในธรรมชาติจึงมีสิทธิที่จะดำรงอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติ (เดวิด คินส์ลี่ย์ (ผู้เขียน), 2551 : 385) ในฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งในระบบธรรมชาติเหมือนกัน

แสดงให้เห็นว่า แนวคิดว่าด้วย “คุณค่าทางจริยธรรม” แบบแนวคิดจริยศาสตร์กระแสหลักไม่สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในแนวคิดดีบอีโคโลจี่และรวมถึงพระพุทธศาสนาที่กำลังวิเคราะห์อยู่นี้ได้ เพราะจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แนวคิดแอนโทรโปเซนตริก และแนวคิดไบโอเซนตริก เมื่อนำแนวคิดทั้งสองมาพิจารณาในพระพุทธศาสนาพบว่า ในแง่คุณค่าและแบบความสัมพันธ์มีลักษณะสอดคล้องเพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งไม่เป็นไปในลักษณะที่สัมพันธ์กันระหว่าง “คุณค่า” กับ “แบบความสัมพันธ์” อย่างเช่นแนวคิดแอนโทรโปเซนตริกและแนวคิดไบโอเซนตริก เมื่อมาถึงจุดนี้ทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ปัญหาสำคัญอยู่ที่แนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางจริยธรรม ซึ่งเป็นแนวคิดจริยศาสตร์กระแสหลักที่ดีบอีโคโลจี่ไม่ยอมรับนั่นเอง

ดีบอีโคโลจี่จึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับ “คุณค่าทางจริยธรรม” แบบเดิมอีกต่อไป แต่ยึดถือคุณค่าในฐานะที่สรรพสิ่งดำรงอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้คุณค่าจึงไม่ถูกมองผ่านมนุษย์หรือสัตว์หรือสิ่งมีชีวิต แต่มองผ่านระบบของโลกธรรมชาติทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวม ดังนั้นสรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ย่อมมีคุณค่าทางจริยธรรมที่เท่าเทียมกัน ในฐานะต่างเป็นสมาชิกหนึ่งของโลกธรรมชาติ ดังที่**แนสส์**กล่าวว่า “เราไม่เพียงสนับสนุนการเคารพในสิทธิของสิ่งมีชีวิตเท่านั้น แม้สิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น แม่น้ำ ภูมิทัศน์ และระบบนิเวศก็ตาม เราก็ควรให้ความเคารพอย่างเท่าเทียมเทียมกัน” (เรื่องเดียวกัน, หน้า 386) แนวคิดแอนโทรโปเซนตริกและแนวคิดไบโอเซนตริกเมื่อพิจารณาตามฐานคิดที่แนสส์แบ่งนิเวศวิทยาออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) นิเวศวิทยาแนวตื้น” (Shallow ecology) และ (2) นิเวศวิทยาแนวลึก (Deep ecology) จึงเป็นได้เพียง “นิเวศวิทยาแนวตื้น” (Shallow ecology) ที่ถือเอาผลประโยชน์และมองเพียงใกล้ตัวเท่านั้น (เรื่องเดียวกัน, หน้า 386) นั่นคือ ฐานคิดยังอยู่ในระบบที่มีมนุษย์หรือให้ความสำคัญกับมนุษย์อยู่อย่างเดิม ส่วนนิเวศวิทยาแนวลึกได้เคลื่อนย้ายฐานคิดที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางมาสู่สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เป็นระบบธรรมชาติ ระบบของโลก หรือจักรวาล **วอร์วิก ฟอกซ์** (Worwick Fox, 1984 : 194-200, อ้างใน เดวิด คินส์ลี่ย์ (ผู้เขียน), 2551 : 387) นักปรัชญาชาวออสเตรเลียกล่าวว่า “ก็คือความคิดว่า เรา ไม่อาจแบ่งแยกทางภววิทยา (ontology) อย่างชัดเจนในเรื่องการดำรงชีวิตอยู่ คือ ไม่มีการแบ่งแยกในความเป็นจริงระหว่างอาณาจักรของมนุษย์ กับ สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ เมื่อใดที่เรารับรู้ขอบเขตเมื่อนั้นเราขาดสำนึกเชิงนิเวศวิทยาแนวลึก” หรือตามที่ **อลัน วัตต์** (Alan Watts, 1996 : 78, อ้างใน เดวิด คินส์ลี่ย์ (ผู้เขียน), 2551 : 387) กล่าวถึงหัวใจสำคัญของนิเวศวิทยาแนวลึกที่ว่า “โลกคือร่างกายของคุณ” จึงไม่มีความแตกต่างระหว่างมนุษย์ สัตว์ พืช หรือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ กับโลก

ในขณะเดียวกัน ระบบแนวคิดว่าด้วยคุณค่า (ตามหลักจริยศาสตร์ตะวันตก) ไม่มีปรากฏในพระพุทธศาสนา การตีความคุณค่าข้างต้นจากหลักเบญจศีลในข้อ “ปาณาติบาต” นั้น เป็นความพยายามตีความและหาความหมายของคุณค่าตามแบบจริยศาสตร์ตะวันตกเท่านั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า ถ้าหากจะศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านแนวคิดเชิงคุณค่าในจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมนั้นสามารถทำได้ แต่ก็ทำให้เห็นข้อจำกัดและข้อแตกต่างกันอย่างชัดเจน เนื่องจากเบญจศีลข้อ “ปาณาติบาต” นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการสะท้อนแนวคิดคุณค่าผ่านมุมมองของมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ ที่เรียกว่า มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2557 : 175) จึงเรียก “เบญจศีล” นี้ว่า “มนุษยธรรม” คือ ธรรมของมนุษย์

หรือธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์” หรือเรียกว่า “นิจศีล” คือ ศีลที่คฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกาควรรักษาเป็นประจำ การตีความแนวคิดว่าด้วยคุณค่าจากเบญจศีลจึงเป็นคุณค่าที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือผ่านมุมมองของมนุษย์และสังคมมนุษย์เป็นสำคัญเท่านั้น ดังนั้นแนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางจริยธรรมจึงถือว่าไม่ปรากฏและไม่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา และนี่คือจุดเริ่มต้นในการศึกษาดีบอีโคโลจี่ผ่านมุมมองในพระพุทธศาสนา เพราะดีบอีโคโลจี่ก็มีลักษณะเช่นนี้เหมือนกัน

เมื่อแนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางจริยธรรม นอกจากไม่มีในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือว่าไม่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา แต่ถ้าต้องการจะมีให้ได้ เพื่อเป็นฐานคิดในการศึกษาดีบอีโคโลจี่ในพระพุทธศาสนา แนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางจริยธรรมจะต้องเปลี่ยนฐานมาจากเบญจศีลมาเป็นระบบธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติที่เรียกว่า “ธรรมนิยาม” คือ กฎที่แน่นอนแห่งสภาวะอันมีอยู่จริง แท้ และแน่นอนหลบเลี่ยงไม่ได้ ต้องเป็นไปตามที่มันเป็น อาจเรียกว่า “กฎธรรมชาติ” หลักธรรมที่ว่าด้วยกฎธรรมชาติในพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 หมวด ที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือ “ไตรลักษณ์” และ “ปฏิจจสมุปบาท” ความจริงธรรมทั้ง 2 หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนวเพื่อมองเห็นความจริงอย่างเดียวกัน คือ

กฎไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ในเมื่อสิ่งเหล่านั้นเป็นไปโดยอาการที่สัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ได้แก่ (1) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง (2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์หรือความเป็นของคงทนอยู่มิได้ และ (3) อนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน

ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันเป็นกระแส จนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์ ภายใต้กฎสำคัญที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะเมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2555 : 62-63)

อาจกล่าวได้ว่า กฎไตรลักษณะเป็นกฎธรรมชาติที่แสดงถึงคุณลักษณะภายในของสรรพสิ่งที่มีเสมอกันและเท่าเทียมกัน ส่วนปฏิจจสมุปปบาทเป็นกฎธรรมชาติที่แสดงถึงความที่สรรพสิ่งต่างเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือมีผลกระทบต่อกันและกันใน 2 แบบ คือ ด้านบวก ทำให้เกิดให้มี และด้านลบ ทำให้ไม่มี ถูกทำลาย หรือหมดสิ้นไป ทำให้เกิดภัยพิบัติธรรมชาติ ดังนั้นทั้งมนุษย์และต้นไม้ รวมทั้งสรรพสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ย่อมตกอยู่ภายใต้กฎแห่งธรรมนิยามอันเป็นคุณลักษณะภายในทั้ง 3 ประการ ได้แก่ กฎแห่งความไม่เที่ยงหรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กฎแห่งความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปไม่ได้ และกฎแห่งความเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน ไม่มีสาระ หรือไม่มีแก่นแท้ที่ถาวร และกฎธรรมนิยามอันเป็นลักษณะความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันของสรรพสิ่ง ในด้านบวก ถ้าต้นไม้มีและอุดมสมบูรณ์ย่อส่งผลดีต่อดินฟ้าอากาศและธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ รวมทั้งมนุษย์และสัตว์ แต่ถ้าต้นไม้หมดไปย่อมส่งผลเสียต่อดินฟ้าอากาศ และธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ทำให้เกิดภัยพิบัติธรรมชาติที่รุนแรงส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติด้วย

ดังนั้น คุณค่าภายในในพระพุทธศาสนาก็คือ ความเป็นไปตามกฎธรรมชาติหรือธรรมนิยาม 2 ประการ คือ กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา และปฏิจจสมุปปบาท ได้แก่ ความสัมพันธ์หรือความเป็นปัจจัยของกันและกันทั้งในด้านการเกิดขึ้นและการดับสลายไป จัดเป็นการมองคุณค่าของสรรพสิ่งผ่านมุมมองของธรรมชาติที่มีเสมอกันและเท่าเทียมกัน ไม่ใช่มุมมองที่ผ่านชีวิตมนุษย์และสัตว์เช่นในเบญจศีล เท่ากับแสดงว่า สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตย่อมมีคุณค่าภายในตามกฎแห่งธรรมชาติเหมือนกัน คุณค่านี้จึงเป็นคุณค่าที่สรรพสิ่งมีอยู่ในตัวเองเช่นเดียวกับคุณค่าในดีบอีโคโลจี่

4.3.2 จิตหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ เนื่องจากดีบอีโคโลจี่ถือว่า แนวคิดนี้มีสมมติฐานเชื่อว่า จิตวิญญาณที่บริสุทธิ์มีอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั่วไป มนุษย์จะกระทำสิ่งใดควรที่จะคำนึงถึงจิตวิญญาณเหล่านั้น ไม่ควรอย่างยิ่งที่จะทำลายจิตวิญญาณอื่น ในแง่คุณค่าจึงถือว่า มนุษย์ สิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ย่อมมีคุณค่าในตัวเอง ตามแนวคิดนี้ต้นไม้ย่อมมีจิตวิญญาณบริสุทธิ์ การตัด หรือทำลายต้นไม้ย่อมชื่อว่าเป็นการทำลายจิตวิญญาณอื่นเช่นเดียวกัน อาจเรียกว่า “นิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณ” (Spiritual Ecology) หรือ “จิตวิญญาณเชิงนิเวศ” (Ecological Spirituality) หมายถึงวิถีทางจริยธรรม ศีลธรรม และศาสนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางนิเวศ (เดวิด คินส์ลี่ย์, 2551 : 37) ที่แสดงออกถึงความเคารพและความยำเกรงต่อความศักดิ์สิทธิ์ของตัวโลกธรรมชาติ (เดวิด คินส์ลี่ย์, 2551, หน้า 342)

คำว่า “จิต” หรือ “วิญญาณ” ศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ หรือ “จิตวิญญาณ” ศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาตินี้ ไม่ได้หมายถึง วิญญาณที่เป็นแก่นแท้ เป็นตัวตน เป็นฐานของชีวิตมนุษย์และสัตว์ และจะออกจากร่างเมื่อมนุษย์ตายแล้ว อย่างที่ศาสนาปฐมบรรพ์ (Primitive Religion) ประเภทวิญญาณนิยม (Animism) หรือศาสนาในปัจจุบันประเภทเทวนิยม (Theism) นับถือกัน (แสง จันทร์งาม, 2531 : 254) แล้ว “จิตวิญญาณ” ในธรรมชาติคืออะไร?

ในการทำความเข้าใจประเด็นเรื่อง “จิตวิญญาณในธรรมชาติ” นี้ อาจพิจารณาได้จากแนวคิดที่ **เฮนรี่ เดวิด ธอโร** (Henry David Thoreau) ได้กล่าวไว้ว่า “โลกที่ฉันก้าวย่างอยู่นั้น ไม่ได้เป็นก้อนที่ตายหรือเฉื่อยชา แต่มันเป็นร่างกาย มีจิตใจ มีชีวิต และไหลเลื่อนไปตามอิทธิพลของจิตวิญญาณของมัน และไปตามอณูของจิตวิญญาณใดก็ตามที่มีอยู่ในตัวฉัน” (เดวิด คินส์ลี่ย์ (ผู้เขียน), 2551 : 304) สำหรับธอโรมองว่า ธรรมชาติอาบซ่านไปด้วยพลังชีวิต แม้แต่สิ่งที่มนุษย์จัดว่าไม่มีชีวิตเช่น ก้อนหิน ก็มีพลังชีวิตนี้ สำหรับเขาแล้ว พลังชีวิตที่ยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ของการรังสรรค์ที่แฝงเร้นอยู่ในธรรมชาตินั้น จะเห็นได้ชัดเจนเป็นพิเศษในฤดูใบไม้ผลิ เขาเขียนถึงฤดูใบไม้ผลิว่า เป็นการกลับคืนมาสู่พลังในการรังสรรค์ของธรรมชาติ และเขามักจะรู้สึกเกรงขามต่อความอุดมสมบูรณ์ของชีวิตที่ระเบิดออกมาในฤดูกาลนี้ (อ้างแล้ว) ส่วน **อัลโด ลีโอโปลด์** (Aldo Leopold) มองว่า “สิ่งแวดล้อมเป็นองคาพยพที่มีชีวิต” (เรื่องเดียวกัน, หน้า 323) และ **เจมส์ เลิฟล็อค** (Jame Lovelock) ได้กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันว่า “โลกคือองคาพยพ

ที่มีชีวิต” (กานมณี ภู่ภักดี, 2547 : 33-34) ชีวิตส่วนย่อยทั้งหลายขององค์รวมจึงล้วนสำคัญ ไม่ใช่เพียงส่วนเสริมที่ไม่จำเป็น ความเป็นอยู่ดีของส่วนทั้งหมดขึ้นอยู่กับความเป็นอยู่ดีของส่วนต่างๆ แต่ละส่วน (เดวิด คินส์ลี่ย์ (ผู้เขียน), 2551 : 323)

จะเห็นว่า คำว่า “จิตวิญญาณ” หรือ “ชีวิต” ของนักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมกลุ่มนี้คือสิ่งเดียวกัน เมื่อบอกว่าโลกมีชีวิต คือโลกมีจิตวิญญาณ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ มีชีวิต คือสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีจิตวิญญาณ ดังนั้น คำว่า “จิตวิญญาณ” หรือ “ชีวิต” ของธรรมชาติ จึงหมายถึง “กฎธรรมชาติ” “การดำรงอยู่ตามธรรมชาติ” หรือ “ความเป็นไปตามกฎธรรมชาติ ดังที่ ธอโรกล่าวถึงจิตวิญญาณของธรรมชาติในฤดูใบไม้ผลิดังกล่าวแล้ว

เมื่อพิจารณาในพระพุทธศาสนาจะพบว่า “จิตวิญญาณ” ในธรรมชาติดังกล่าว ได้แก่ กฎธรรมชาติที่สำคัญ 2 ประการ คือ **ประการแรก ไตรลักษณะ** เป็นกฎธรรมชาติที่แสดงถึงคุณลักษณะภายในของสรรพสิ่งที่มีเสมอกันและเท่าเทียมกัน ได้แก่ ความไม่เที่ยงหรือเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ไม่หยุดนิ่ง (อนิจจตา) ความเป็นทุกข์ หรือความทนอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปไม่ได้ (ทุกขตา) และความเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตน ไม่มีสาระ หรือไม่มีแก่นแท้ที่ถาวร **ประการที่สอง ปฏิจจสมุปปบาท** เป็นกฎธรรมชาติที่แสดงถึงความที่สรรพสิ่งต่างเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน มีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือมีผลกระทบต่อกันและกันใน 2 แบบคือ ด้านบวก ทำให้เกิดให้มี และด้านลบ ทำให้ไม่มี ถูกทำลาย กฎธรรมชาติในพระพุทธศาสนาทั้ง 2 ประการนี้จึงถือว่าเป็น “จิตวิญญาณ” หรือ “เป็นแก่นแท้” อันศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ในแง่นี้ต้นไม้จึงนับได้ว่า มีจิตวิญญาณของธรรมชาติ เพราะดำรงอยู่และเป็นไปตามกฎธรรมชาตินั่นเอง ดังที่ **อัลโด ลีโอโพลด์** กล่าวว่า “ความมีชีวิต” ของโลก มิได้ต่างไปจากชีวิตในแบบอื่นในความหมายที่ประกอบด้วยส่วนย่อยที่ทำบทบาทประสานกัน และอิงอาศัยซึ่งกันและกันจนกลายเป็นส่วนใหญ่ที่มีชีวิต (เนื่องน้อย บุณยเนตร, 2537 : 72)

4.3.3 แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” จากการศึกษาวิเคราะห์ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่า ทั้งมนุษย์และต้นไม้ต่างมีคุณค่าภายใน และคุณค่าภายในนี้คือ “จิตวิญญาณ” ของธรรมชาติ ดังนั้น สามารถประมวลแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” คือ

1) มนุษย์และต้นไม้ต่างอยู่ในสถานะเดียวกันในโลกของธรรมชาติ คือ อยู่ในสถานะเป็นสมาชิกหนึ่งของโลกธรรมชาติ ที่ดำรงอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติ

2) มนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ รวมทั้งต้นไม้ ต่างมีความสำคัญเป็นรองจากความเป็นอยู่ดีของโลกโดยรวม

3) การเป็นสมาชิกของโลกธรรมชาตินี้ไม่ใช่เป็นสมาชิกที่แยกขาดจากกันอย่างเด็ดขาด แต่เป็นสมาชิกที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันเป็นวัฏจักร หรือเป็นลูกโซ่ แม้กระทั่งระหว่างสิ่งที่มนุษย์เรียกว่า “สิ่งมีชีวิต” และ “สิ่งไม่มีชีวิต”ก็มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันก่อให้เกิดระบบผดุงรักษาตนเองที่ตอบรับกับชีวิตที่ต่อเนื่องมา (เดวิด คินส์ลี่ย์, 2551 : 397-399)

4) การเปลี่ยนแปลงส่วนใดส่วนหนึ่งในระบบย่อมส่งผลต่อระบบใหญ่ คือ โลกธรรมชาติโดยภาพรวม ดังนั้น แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” จึงมีลักษณะเท่าเทียมกันในฐานะต่างก็เป็นสมาชิกหนึ่งของโลกธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์และต้นไม้จึงต่างก็มีสิทธิที่จะดำรงอยู่ เจริญเติบโต และงอกงามตามธรรมชาติ สำหรับมนุษย์ ธรรมชาติควรได้รับความเคารพและการยอมรับจากมนุษย์ในฐานะที่เท่าเทียมกัน (ปิยะมาศ ใจใฝ่, 2552 : 49)

สำหรับพระพุทธศาสนามองโลกโดยภาพรวมที่มีลักษณะสอดคล้องกับดีบอีโคโลจี่ จะต้องตีความจากกฎธรรมชาติในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ

1) ตามหลักไตรลักษณ์ พระพุทธศาสนาถือว่า สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็น “มนุษย์” หรือ “ต้นไม้” ตลอดจนธรรมชาติแวดล้อมอื่นๆ ย่อมมีคุณลักษณะภายในเป็นไปตามกฎธรรมชาติเดียวกัน คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามธรรมชาติ เนื่องน้อย บุณยเนตร (2537 : 176-177) มองหลักการนี้ว่า ความมีอยู่ของสรรพสิ่งในทางภาววิทยาจึงอยู่ในระดับเดียวกัน และถึงแม้มนุษย์จะมีศักยภาพที่จะไปถึงจุดหมายสูงสุด (ของมนุษย์) บางประการ แต่นั่นมิได้หมายความว่า ในภาพรวมแล้ว สิ่งอื่นมีอยู่เพื่อรับใช้จุดหมายดังกล่าวของมนุษย์ ขณะเดียวกัน แม้พระพุทธศาสนาจะยอมรับความแตกต่างระหว่างกระแสธรรมที่เรียกว่า “มนุษย์” กับ “สัตว์” กับ “พืช” กับ “สิ่งอื่น” ที่ไม่มีชีวิต เนื่องจากกระแสธรรมเหล่านี้มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งบางประการที่ต่างกัน วิธีการปฏิบัติต่อแต่ละสิ่งก็ต่างกันตามเหตุปัจจัยของแต่ละสิ่ง

2) ตามหลักปฏิจจสมุปบาท สรรพสิ่งในโลกธรรมชาติต่างก็เป็นสมาชิกหนึ่งของโลกธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน พุทธทาสภิกขุ (2533 : 35) มองความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งในโลกธรรมชาติตามหลักปฏิจจสมุปบาทว่า เป็นเหมือนกับสหกรณ์ คือ โลกหรือจักรวาลมีการดำรงอยู่แบบสหกรณ์ มนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน กับต้นไม้ หรือกับแผ่นดิน ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ในโลก ต่างอยู่อย่างประสานงานกันแบบสหกรณ์ แม้มือ เท้า แขน ขาของมนุษย์ก็ทำงานแบบสหกรณ์ ชีวิตจึงอยู่รอดได้ จากมุมมองนี้ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่า สำหรับพุทธทาสภิกขุ มนุษย์ก็คือสหกรณ์ ที่ดำรงอยู่ในฐานะเป็นสมาชิกหรือสหกรณ์สาขาของสหกรณ์ใหญ่คือ โลกและจักรวาล แม้สิ่งอื่นๆ ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตก็ตาม ซึ่งพระพุทธศาสนาเรียกสิ่งเหล่านี้เป็นภาพรวมอยู่ในคำว่า “สังขาร” คือ สิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้เกิดมีขึ้น หรือสิ่งที่เกิดจากเหตุปัจจัย จึงไม่มีสิ่งใดที่มีอยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางให้สิ่งอื่นมารับใช้ ดังนั้น เมื่อมองในภาพรวมแล้ว ทุกสิ่งหรือทุกกระแสธรรมล้วนมีส่วนช่วยพยุงและสนับสนุนความมีอยู่ของกันและกันทั้งสิ้นในโลกธรรมชาติ (เนื่องน้อย บุณยเนตร, 2537 : 177)

ในด้านแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” นั้น พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์ควรปฏิบัติต่อต้นไม้ในฐานะที่เท่าเทียมกับมนุษย์ด้วยความเคารพ ยำเกรง และให้เกียรติซึ่งกันและกัน ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “บุคคลนั่งก็ตาม นอนก็ตามที่ร่มเงาต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งต้นไม้นั้น เพราะว่าคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม” (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 27 : 347; พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 27 : 454)

จะเห็นว่า แม้สุภาษิตนี้จะไม่ใช่พุทธพจน์โดนตรงก็ตาม แต่ถือว่าเป็นคำพูดของพระโพธิสัตว์ในภูริปัญญชาดก (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 27 : 346-348) และสาธินราชชาดก (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 27 : 452-454) ซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์นำมาตรัสสอนพระสาวก เท่ากับเป็นการยอมรับหลักการนี้ ซึ่งแบบความสัมพันธ์นี้มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดไบโอเซนตริก ที่ยอมรับต้นไม้ว่าเป็น “มิตร” “สหาย” หรือ “เพื่อน” เช่นเดียวกัน เท่ากับเป็นการยกฐานะต้นไม้เท่าเทียมกับเป็นมนุษย์คนหนึ่ง แต่มีความแตกต่างกันในจุดเดียวคือ แนวคิดไบโอเซนตริกยอมต้นไม้ในสถานะนี้เพราะต้นไม้ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ นั่นคือ ความสัมพันธ์เป็นแบบ “ผู้ให้” กับ “ผู้รับ” หรือ “ผู้มีคุณ” กับ “ผู้รับคุณ” มากกว่า แม้จะมีลักษณะเป็นแบบพึ่งพา แต่ก็เป็นการพึงพาที่อาศัยประโยชน์จากอีกฝ่ายอยู่ดี ความสัมพันธ์ลักษณะนี้จึงยังเป็นความสัมพันธ์แบบอรรถประโยชน์ของมนุษย์ ซึ่งพระพุทธศาสนามีลักษณะค่อนไปในด้านนี้มากกว่า แต่ดีบอีโคโลจี่ไม่มีลักษณะเช่นนั้น แม้ดีบอีโคโลจี่จะถือว่า ต้นไม้ควรได้รับความเคารพและการยอมรับจากมนุษย์ในฐานะที่เท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันนี้เป็นความเท่าเทียมกันแบบพึ่งพาอาศัยที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ แต่เป็นตามบทบาทและหน้าที่ตามธรรมชาติ ไม่มีผู้ให้ ไม่มีผู้รับ ไม่มีผู้มีคุณ ไม่มีผู้รับคุณ เป็นแต่เพียงสมาชิกหรือหน่วยหนึ่งของโลกหรือจักรวาล เมื่อเป็นเช่นนี้ความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ย่อมเป็นหนึ่งเดียวกัน ซึ่งความสัมพันธ์แบบนี้ไม่ปรากฏมีในพระพุทธศาสนา ยกตัวอย่างง่ายๆ บนฐานคิดนี้ พระพุทธศาสนาถือว่า การตัดต้นไม้นั้นผิดจริยธรรม เพราะต้นไม้ให้ประโยชน์กับมนุษย์ แต่ดีบอีโคโลจี่ถือว่า การตัดต้นไม้นั้นผิดจริยธรรม เพราะเป็นการทำลายโลก (การดำรงอยู่ของโลก หรือชีวิตจิตวิญญาณของโลก)

5. สรุป

ตามหลักจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมถือว่า ฐานคิดเกี่ยวกับคุณค่ามีความสัมพันธ์กับแบบความสัมพันธ์ที่ “มนุษย์” ปฏิสัมพันธ์กับ “ต้นไม้” ว่าควรเป็นอย่างไร เช่น แนวคิดแอนโทรโปรเซนตริกถือว่ามนุษย์เท่านั้นเป็นศูนย์กลางของคุณค่า แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” จึงอยู่ในลักษณะแบบ “เจ้านาย” ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ครอบครอง กับ “ทาส”ผู้คอยรับใช้ ส่วนแนวคิดไบโอเซนตริกถือว่า ชีวิตทุกชีวิตย่อมมีคุณค่าภายใน มีคุณค่าเพราะเป็นสิ่งมีชีวิตเหมือนกัน แบบความสัมพันธ์จึงอยู่ในลักษณะแบบ “เพื่อน” ร่วมโลกชีวะ แต่เมื่อนำฐานคิดดังกล่าวนี้มาวิเคราะห์ในพระพุทธศาสนา กลับพบว่า ต้นไม้ไม่มีคุณค่าภายใน เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้มีลักษณะสอดคล้องกับฐานคิดทฤษฎีเดียวเท่านั้น คือ แอนโทรโปเซนตริก เพียงแต่แอนโทรโปเซนตริกถือว่า มนุษย์เท่านั้นที่มีคุณค่านี้ แต่พระพุทธศาสนากลับถือว่า ไม่เฉพาะแต่มนุษย์เท่านั้น แม้สัตว์อื่น ก็มีคุณค่านี้เช่นเดียวกัน เพียงแต่ว่าคุณค่านี้ไม่มีในต้นไม้เท่านั้น แบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในพระพุทธศาสนาจึงแตกต่างจากแอนโทรโปเซนตริก เพราะมองว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับต้นไม้เป็นแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน ที่เรียกว่า “เป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน”

สำหรับแนวคิดดีบอีโคโลจี่นั้นจะมีลักษณะที่แตกต่างจากแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมทั้ง 2 แนวคิดข้างต้น เนื่องจากดีบอีโคโลจี่ปฏิเสธและไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับฐานคิดเชิงคุณค่าแบบจริยศาสตร์กระแสหลัก แต่เน้นปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน และหากจะมองในแง่คุณค่าให้ได้อย่างจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม ถือได้ว่าแนวคิดดีบอีโคโลจี่ให้คุณค่าของมนุษย์ สัตว์ และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอื่นๆ อย่างเท่าเทียม และเสมอภาคกัน ฉะนั้น สรรพสิ่งในธรรมชาตินี้จึงล้วนมีคุณค่าภายในทั้งสิ้น โดยที่คำว่า “คุณค่าภายใน” นี้ไม่ใช่คุณค่าที่พิจารณาจากฐานคิดว่าด้วยมนุษย์และสัตว์ (ที่ถือว่าจิตหรือวิญญาณ ความรู้จักคิด มีความรู้สึก มีปัญญา เป็นเกณฑ์คุณค่า) แต่เป็นคุณค่าตามธรรมชาติ คุณค่าที่จะดำรงอยู่ตามธรรมชาติ สรรพสิ่งในธรรมชาติจึงมีสิทธิที่จะดำรงอยู่และเป็นไปตามธรรมชาติ ในฐานะเป็นสมาชิกหนึ่งในระบบธรรมชาติเหมือนกัน

สำหรับพระพุทธศาสนาถือว่า แนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางจริยธรรม นอกจากไม่มีในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังถือว่าไม่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาอีกด้วย แต่ถ้าต้องการจะมีให้ได้ เพื่อเป็นฐานคิดในการศึกษาดีบอีโคโลจี่ในพระพุทธศาสนา แนวคิดว่าด้วยคุณค่าทางจริยธรรมจะต้องเปลี่ยนฐานจากเบญจศีลมาเป็นระบบธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติที่เรียกว่า “ธรรมนิยาม” คือ กฎที่แน่นอนแห่งสภาวะอันมีอยู่จริง แท้ และแน่นอนหลบเลี่ยงไม่ได้ ต้องเป็นไปตามที่มันเป็น อาจเรียกว่า “กฎธรรมชาติ” คุณค่าภายในในพระพุทธศาสนาก็คือ ความเป็นไปตามกฎธรรมชาติหรือธรรมนิยาม 2 ประการ ได้แก่ กฎไตรลักษณ์ ได้แก่ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา และปฏิจจสมุปปบาท ได้แก่ ความสัมพันธ์หรือความเป็นปัจจัยของกันและกันทั้งในด้านการเกิดขึ้นและการดับสลายไป จัดเป็นการมองคุณค่าของสรรพสิ่งผ่านมุมมองของธรรมชาติที่มีเสมอกันและเท่าเทียมกัน ไม่ใช่มุมมองที่ผ่านชีวิตมนุษย์และสัตว์เช่นในเบญจศีล เท่ากับแสดงว่า สรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตย่อมมีคุณค่าภายในตามกฎแห่งธรรมชาติเหมือนกัน คุณค่านี้จึงเป็นคุณค่าที่สรรพสิ่งมีอยู่ในตัวเองเช่นเดียวกับคุณค่าในดีบอีโคโลจี่

ส่วนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่าง “มนุษย์” กับ “ต้นไม้” ในพระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดไบโอเซนตริกที่ยอมรับต้นไม้ว่าเป็น “มิตร” “สหาย” หรือ “เพื่อน” เช่นเดียวกัน เท่ากับเป็นการยกฐานะต้นไม้เท่าเทียมกับเป็นมนุษย์คนหนึ่ง แต่มีความแตกต่างกันในจุดเดียวคือ แนวคิดไบโอเซนตริกยอมต้นไม้ในสถานะนี้เพราะต้นไม้ให้คุณประโยชน์ต่อมนุษย์ ซึ่งพระพุทธศาสนามีลักษณะค่อนไปในด้านนี้มากกว่า แต่ดีบอีโคโลจี่ไม่มีลักษณะเช่นนั้น

เอกสารอ้างอิง

กานมณี ภู่ภักดี. (2547). “ความหมายและคุณค่าของชีวิตในนิเวศลุ่มลึกตามทัศนะของอาร์เน นาสส์”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.** สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฐิตินันท์ พลชัย. (2547). “การศึกษาเชิงวิพากษ์เรื่องแนวคิดการยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางในนิเวศวิทยาเชิงลึก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาจริยศาสตร์ศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.

เทพพร มังธานี. (2544). “จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตามแนวพุทธจริยศาสตร์”. **มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์.** (19(1) ตุลาคม-ธันวาคม).

เนื่องน้อย บุณยเนตร. (2537). **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรจบ บรรณรุจิ. (2529). **จิต! มโน! วิญญาณ!.** กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

ปิยมาศ ใจใฝ่. (2552). “แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงจิตวิญญาณของสาทิต กุมาร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พุทธทาสภิกขุ. (2533). **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2554). **คนรักป่า ป่ารักคน.** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิปัญญาประทีป.

_____ . (2557). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

_____ . (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.** พิมพ์ครั้งที่ 23 พุทธธรรมประดิษฐาน 26 ศตวรรษกาล. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์.

พระมหาทวี ฐานวโร (อ่อนปัสสา). (2534). ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.**

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย**.**

ริชาร์ด มาร์คส์. (2536). “เพื่อมนุษย์หรือเพื่อธรรมชาติ : แนวคิดร่วมสมัยเกี่ยวกับจริยธรรมสิ่งแวดล้อมจากนักคิดทางตะวันตก”. แปลโดย วัลลภา มาร์คส์. **เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องจริยธรรมสิ่งแวดล้อม : มุมมองที่แตกต่าง.** จัดโดย ภาควิชาพื้นฐาน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้า. วันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2536 ณ ห้องเพทาย โรงแรมรัตนโกสินทร์.

สยาม ราชวัตร. (2554). “พุทธจริยศาสตร์กับธุรกิจการค้าเนื้อสัตว์”. **วารสารมนุษยศาสตร์สาร.** ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม) : 16-34.

แสง จันทร์งาม. (2544). **ปรากฏการณ์ทางจิต.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊ค.

_____ . (2531). **ศาสนศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพาณิชย์ จำกัด.

อำนาจ ยอดทอง. (2555). “แนวคิดว่าด้วยสิทธิสัตว์ในเบญจศีล-เบญจธรรม”. **วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ใน รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ 9 เนื่องในวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก 31 พฤษภาคม-2 มิถุนายน 2555 ประเทศไทย. ปีที่ 8 ฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองพุทธชยันตี 2600 ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า. บรรณาธิการโดย พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.. กรุงเทพมหานคร: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด. น. 279-295.

Joseph R., Desjardins. (1997). **Environmental Ethics : An Introduction to Environmental Philosophy**. Boston : Wadsworth.

Leopold, Aldo. (1966). **A Sand County Almanac**. New York Oxford University Press.

Taylor, Paul. (1994). “Biocentric Egalitarianism”. **Environmental Ethics: Readings in Theory and Application**. Edited by Louis P. Pojman. Boston: Jones and Bartlett Publishers.

คำตอบของพระพุทธศาสนาเรื่องความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบของนิยาม 5

Buddhist Response to Environmental Degradation Under Conceptual Framework of Five Niyāma

ดร. สานุ มหัทธนาดุลย์
Sanu Mahatthanadull, Ph.D.
อาจารย์ประจำวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ,
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอคำตอบของพระพุทธศาสนาในเรื่องความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมด้วยการวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดของนิยาม 5 คือ อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม กรอบแนวคิดของนิยาม 5 นี้เป็นฐานรากแห่งองค์ความรู้อันทรงคุณค่าที่พบในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาชั้นอรรถกถาจารย์ ซึ่งผู้วิจัยได้ยกมาเป็นกรอบแนวคิดเพื่ออธิบายถึงปรากฏการณ์ความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วทางสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ แต่ละแง่มุมของความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นนี้ล้วนเป็นโครงข่ายตามธรรมชาติที่โยงใยทับซ้อนกันอยู่โดยมีสาเหตุหลักที่มาจากมนุษย์ทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่ความเสื่อมโทรมด้านอุณหภูมิความร้อนโดยรวมของโลกที่แปรเปลี่ยนไป (อุตุนิยาม) ความเสื่อมโทรมด้านการสืบทอดเผ่าพันธุ์ที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากนวัตกรรมอันชาญฉลาดของมนุษย์ในเรื่องการตัดแต่งพันธุกรรมในพืชและสัตว์ (พีชนิยาม) ความเสื่อมโทรมด้านจิตใจที่ถูกมองข้ามโดยยุคสมัย (จิตตนิยาม) ความเสื่อมโทรมด้านศีลธรรมหรือการกระทำที่ฉุดคร่าให้มนุษย์เป็นได้ต่ำกว่ามนุษย์ (กรรมนิยาม) และความเสื่อมโทรมด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เปรียบเสมือนบ้านที่มนุษย์อาศัยอยู่ (ธรรมนิยาม) ทั้งหมดทั้งมวลนี้เป็นการเดินทางจาก “ความแปรเปลี่ยน” ไปจนถึงจุดที่เรียกว่า “ความเสื่อมโทรม” โดยใช้ตัณหาของมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางแห่งธรรมชาติและจักรวาล

คำตอบหรือแนวทางในการสะสางปัญหาเหล่านี้ สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านแนวความคิดเรื่อง กฎแห่งกรรม (กรรมนิยาม) หลักกฎแห่งกรรมเป็น “หลักการที่ว่าด้วยเรื่องของการกระทำและการให้ผลของมัน” พระพุทธศาสนามองกฎแห่งกรรมว่าเป็นความรับผิดชอบสากล (universal responsibility) ในฐานะที่มนุษย์เป็นธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วยในเวลาเดียวกัน นอกจากนั้น หลักกฎแห่งกรรมยังแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ รวมถึงการแสดงออกถึงความเคารพ และความกตัญญูกตเวทิตาต่อสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและยั่งยืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นไปที่การกระทำที่พึงประสงค์ของมนุษย์ซึ่งก่อให้เกิดผลอันพึงประสงค์ตามมา

คำสำคัญ : คำตอบ, พระพุทธศาสนา, ความเสื่อมโทรม, สิ่งแวดล้อม, นิยาม 5

Abstract

This article aims to propose the response of Buddhism to environmental degradation by analyzing the conceptual framework of Five Niyāma namely:- 1. Utu-niy âma 2. Bîja-niyāma 3. Citta-niyāma 4. Kamma-niyâma 5. Dhamma-niyāma. Such conce ptual framework is foundation of valuable knowledge found in the commentarial works. The researcher rendered as a conceptual framework to expound the phenomenon of a rapidly degraded environment. Each facet of the degradation is natural network linking overlap, with the main cause of human beings. Starting from the world’s overall heat degradation (Utu-niyāma), degradation of heredity caused by human’s intelligent innovation of genetic engineering in crops and animals (Bîja-niyāma), mental degradation that has been overlooked by era (Citta-niyāma), moral or action degradation to abduct human to be a lower-human (Kamma-niyāma), natural and environmental degradation where people live their lives (Dhamma-niyāma). These are a journey from “change” toward a point called “degradation” by using human being’s craving as a center of nature and the cosmos.

An answer or guidance to clear up these problems, is tangibly reflected through the law of kamma (Kamma-niyāma). Such principle works basically on action and its results. Buddhist view on action is an universal responsibility, human beings are as nature, and as a part of nature at the same time. In addition, the law of kamma also demonstrates the significance of nature, as well as expressing of respect and

gratitude to natural environment, in order to live together harmoniously and permanently between human beings and nature. By focusing on desirable actions of human beings, which cause desirable results.

Key Words: Response, Environment, Degradation, Five Niyāma.

1. บทนำ

โลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมาในอดีต ความแปรเปลี่ยนทางกายภาพของธรรมชาตินี้สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปแบบของสภาวะแวดล้อมรอบตัวมนุษย์และระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไปมาอย่างไม่คงที่ อุณหภูมิเฉลี่ยบนโลกที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่หยุดทำให้เกิดภาวะโลกร้อน (Global Warming) อันมีสาเหตุสำคัญมาจากพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มนุษย์ที่กระทำต่อธรรมชาติโดยเฉพาะกับสิ่งแวดล้อม เช่นการตัดไม้ทำลายป่า, การเผาป่า, การปล่อยสารพิษออกมาเจือปนในสิ่งแวดล้อมจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ขยายตัวอย่างนับไม่ถ้วน ฯลฯ เมื่อโลกร้อนขึ้น บวกกับสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรมรวดเร็วขึ้นแบบก้าวกระโดด มนุษย์จึงตกอยู่ในที่นั่งลำบาก สิ่งที่รายล้อมอยู่รอบตัวมนุษย์ทั้งพืชและสัตว์ก็ย่อมตกอยู่ในสภาพเดียวกัน ทั้งดิน น้ำ ฝน ฟ้า อากาศ ทั้งหมดนี้เป็นความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติโดยที่มนุษย์มีส่วนข้องเกี่ยว

มนุษย์ได้วิวัฒน์ตนเองจนมีมันสมองอันแสนฉลาด แม้กระทั่งความเปลี่ยนแปลงของเผ่าพันธุ์ตามธรรมชาติที่เป็นความมหัศจรรย์ตามธรรมชาติมนุษย์ก็เข้าไปควบคุมได้ ธรรมชาติมีความมหัศจรรย์ต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก ทั้งในเรื่องการ ให้กำเนิด สืบต่อ ทำลายล้าง ไปจนถึงการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ เราเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า “กระบวนการทางพันธุกรรม” สิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะมีกระบวนการคัดเลือกตามธรรมชาติของมันเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์และถือกำเนิดใหม่ แต่ถึงกระนั้น มนุษย์ก็ได้เข้าไปแทรกแซงกระบวนการสืบเผ่าพันธุ์ตามธรรมชาติซึ่งเริ่มต้นขึ้นในห้องทดลองทางวิทยาศาสตร์จนในปัจจุบันได้พัฒนาไปในเชิงอุตสาหกรรม ประเด็นอยู่ที่ว่าการกระทำเหล่านี้แฝงไปด้วยตัณหา ความโลภ และความอยากซึ่งเป็นคุณภาพจิตใจที่เสื่อมโทรมและตกต่ำและขาดซึ่งจริยธรรม ความเสื่อมโทรมทั้งหลายเหล่านี้เทียบได้กับอกุศลกรรม กรรมชั่วย่อมมีความชั่วและความเดือดร้อนเป็นผล ดังที่เราเริ่มจะเห็นชัดเจนขึ้นทุกวันโลกของเรานับวันร้อนขึ้นทั้งกายและใจ เป็นปัญหาทั้งระบบของสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่ใหญ่ระดับมหภาคสำหรับมวลมนุษยชาติ มิใช่เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยที่เกาะกินอยู่ในระดับพื้นผิวเท่านั้น หากแต่เป็นปัญหาใหญ่ที่ฝังรากลึกและแทรกซึมเข้าไปในระดับลึกทั้งระบบ พระพุทธศาสนาจะมีมุมมองและมีคำตอบอย่างไรต่อปัญหาเหล่านี้ ? เราจะค้นหาคำตอบโดยเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจเรื่องนิยาม 5 กับความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมกันเสียก่อน

2. นิยาม 5 กับความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมเป็นคำที่มีพิกัดของความหมายกว้างมากที่สุดโดยกินความหมายตั้งแต่ระดับจุลภาคคือสภาพแวดล้อมของอนุภาคขนาดหรือการรวมตัวกันของพันธะทางเคมีต่างๆ ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ไปจนถึงระดับมหภาคคือการอาศัยอยู่ร่วมกันของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิตในจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาล ทั้งอนุภาคและจักรวาลต่างมิได้ตั้งอยู่โดดเดี่ยวเดียวดายเพียงลำพัง หากแต่ล้วนเชื่อมต่อกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวจำนวนมากมายจนนับไม่ถ้วนด้วยความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม คำว่า “สิ่งแวดล้อม” ในข้อเขียนนี้ หมายความถึง สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันในระบบนิเวศกับสภาวะแวดล้อมทางกายภาพในชั้นบรรยากาศของโลก สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาแม้จะไม่มีสิ่งเร้าก็ตาม แต่เมื่อใดที่มีสิ่งเร้าก็จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยิ่งยวด ดังที่เราได้สัมผัสได้ในโลกปัจจุบันซึ่งเป็นโลกแห่งความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมโดยแท้จริง

ความเสื่อมโทรมและความสูญสิ้นของสิ่งแวดล้อมดังกล่าว พระพุทธศาสนามีคำตอบอยู่แล้ว โดยการขยายฐานคิดเรื่องธรรมชาติออกเป็น 5 ประเภทดังที่รู้จักกันดีในหลักการเรื่อง “นิยาม 5” แม้ว่าหลักฐานในชั้นปฐมภูมิจะแสดง “นิยาม”ว่าหมายถึง “ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16 ข้อ 20 : 34; พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 137 : 385) แต่เพียงสั้นๆ ว่าคือธรรมนิยาม แต่หลักฐานในชั้นอรรถกถา นอกจากพระพุทธโฆสเถระจะให้ความหมายที่แตกต่างออกไปเล็กน้อยว่าเป็น “ความแน่นอน” แล้วยังจำแนกความแน่นอนนี้ออกเป็น 5 ประเภทอีกด้วย ดังปรากฏในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินีว่าได้แก่ อุตุนิยาม พีชนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยามตามลำดับ (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 56 : 100-101) นอกจากนั้น คำอธิบายร่วมสมัยก็เป็นจุดเริ่มต้นในการใช้คำว่า “กฎธรรมชาติ” มาอธิบายนิยามกันอย่างแพร่หลายในยุคปัจจุบัน ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ ได้อธิบายไว้ว่า 1) อุตุนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับปรากฏการณ์ฝ่ายวัตถุ 2) พีชนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ 3) จิตตนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของจิต 4) กรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับการทำงานของมนุษย์ และธรรมนิยาม คือ กฎธรรมชาติเกี่ยวกับความสัมพันธ์และอาการที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย เป็นความเป็นไปตามธรรมดา (พระธรรมปิฎก, 2555 : 153) จากหลักฐานที่ยกมาล้วนให้ความหมายนิยามในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป แต่ละมุมล้วนมีนัยสำคัญของตนทั้งตามนัยแห่งพระไตรปิฎก อรรถกถา และคำอธิบายร่วมสมัย อย่างไรก็ตามที ในงานเขียนชิ้นนี้ผู้เขียนได้ให้ความหมาย นิยาม ว่า “กฎธรรมชาติ-ที่แน่นอน-ตามธรรมดา” เพื่อคงไว้ซึ่งอรรถรสแห่งความหมายดั้งเดิมให้ครบถ้วน และจะนำกฎเหล่านี้มาใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติทั้ง 5 ประเภทดังต่อไปนี้

1) อุตุนิยามกับความเสื่อมโทรมด้านอุณหภูมิ

อุณหภูมิ เป็นคำที่อธิบายถึงลักษณะและระดับของความเย็นและความร้อน โลกเราเป็นสถานที่ที่มีปัจจัยด้านภูมิประเทศอันเหมาะสมต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ได้ก็จริงอยู่ แต่จะต้องมีสภาพอุณหภูมิและภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อการดำรงอยู่ เจริญเติบโต และเจริญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตได้ด้วยเช่นเดียวกัน ดังนั้นความสมดุลของอุณหภูมิจึงเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิต ในปัจจุบันโลกกำลังประสบปัญหาเรื่องอุณหภูมิ หรือที่รู้จักดีในชื่อ ภาวะโลกร้อน (Global Warming) ซึ่งได้แก่การที่อุณหภูมิโดยเฉลี่ยของชั้นบรรยากาศของโลกเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันมีสาเหตุมาจากก๊าซเรือนกระจก (Green House Gas) ล่าสุด ในปี พ.ศ. 2557 ในการประชุมระหว่างรัฐบาลว่าด้วยเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (The Intergovernmental Panel on Climate Change-IPCC) นักวิทยาศาสตร์ลงความเห็นแล้วว่าภาวะโลกร้อนเกิดจากความเข้มข้นของก๊าซเรือนกระจกที่เพิ่มขึ้น ซึ่งมาจากการกระทำของมนุษย์ (National Research Council, 2010 : 1) เช่น การเผาผลาญถ่านหินรวมไปถึงสารเคมี สารพิษต่างๆ ที่มีส่วนผสมของก๊าซเรือนกระจกที่มนุษย์ใช้ในการอำนวยความสะดวกแก่ตนเอง ก๊าซดังกล่าวนี้จะลอยขึ้นไปรวมตัวกันอยู่บนชั้นบรรยากาศของโลกทำหน้าที่เป็นตัวกักเก็บรังสีของดวงอาทิตย์ มันจึงไม่สามารถสะท้อนกลับคืนไปได้ เป็นเหตุให้อุณหภูมิของโลกเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

พระพุทธศาสนากล่าวถึงกฎธรรมชาติประเภทแรกอันเป็นความแน่นอนตามธรรมดาที่เกี่ยวเนื่องกับอุณหภูมิความร้อน ฝน ฟ้า และสภาพภูมิอากาศตามธรรมชาติ กฎนี้ว่าด้วยเรื่องของวิวัฒน์ของธรรมชาติทั้งในด้านความเจริญและความถดถอย สภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์แบบในอดีตกาลเป็นตัวอย่างที่ดีของพัฒนาการด้านความเจริญของธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน สภาพแวดล้อมในปัจจุบันก็เป็นตัวอย่างของพัฒนาการด้านความเสื่อมโดยเริ่มเข้าสู่ภาวะถดถอยดังปรากฏการณ์ภาวะโลกร้อนอันเนื่องมากจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ การละลายตัวอย่างรวดเร็วของภูเขาน้ำแข็งทางขั้วโลกเหนือ ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล อุณหภูมิความร้อนของโลกและระดับน้ำทะเลที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงของโลกเหล่านี้เป็นกฎธรรมชาติที่แน่นอนตามธรรมดาดังที่พระพุทธโฆสาจารย์ได้แสดงไว้ว่าคือความแน่นอนของฤดูกาล “ในชนบทนั้นๆ ในกาลนั้นๆ การเก็บดอกไม้และผลไม้เป็นต้นต้น โดยตัดครั้งเดียวเท่านั้น ลมพัด ลมไม่พัด แดดกล้า แดดอ่อน ฝนตก ฝนไม่ตก ดอกบัวกลางวันแย้ม กลางคืนหุบ อย่างนี้เป็นต้น เป็นอุตุนิยาม” (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 56 : 101) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความแปรปรวนไม่คงที่ของอุณหภูมิอันเกิดจากพลังงานแสงอาทิตย์ซึ่งส่งผลต่อการออกดอกออกผลของพืชพันธุ์ดอกไม้ และต้นไม้, ลม แสงแดด และฝนที่ตกตามฤดูกาลที่แตกต่าง รวมถึงกลางวันและกลางคืนที่เป็นตัวกำหนดปรากฏการณ์และพฤติกรรมของธรรมชาติ ขอให้สังเกตว่า อรรถกถาจารย์กล่าวถึงอุตุนิยามในเรื่องความเปลี่ยนแปลงทางอุณหภูมิเท่านั้น แต่มิได้กล่าวถึงความเสื่อมโทรมด้านอุณหภูมิไว้แต่ประการใด จึงอาจกล่าวได้ว่า ความเสื่อมโทรมด้านอุณหภูมิเป็นสภาพความเปลี่ยนแปลงของฝน ฟ้า และอากาศในระดับที่รุนแรงที่สุดภายใต้กฎแห่งอุตุนิยาม

2) พืชนิยามกับความเสื่อมโทรมด้านพันธุกรรม

คำว่า พันธุกรรม หรือกรรมพันธุ์ (heredity) เป็นศัพท์ทางชีววิทยา หมายถึง การถ่ายทอดหรือสืบทอดลักษณะจากพ่อแม่ ซึ่งจะมียีนเป็นตัวควบคุม (วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม, 2556 : 456) ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่าเป็น ลักษณะ นิสัย ตลอดจน โรคหรือความวิกลวิการบางอย่างที่ลูกหลานสืบมาจากบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย หรือพ่อแม่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546 : 781) ลักษณะดังกล่าวทั้งหมดนี้รวมเอาพืชและสัตว์เข้าไว้ด้วยกัน ดังนั้น คำว่า พันธุกรรม กรรมพันธุ์ การสืบพันธุ์ หรือการสืบทอดเผ่าพันธุ์ จึงมีความหมายเหมือนกัน ดังนั้น พันธุกรรมจึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของการสืบพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตทั้งคน สัตว์ และพืช นักพันธุศาสตร์ใช้เทคโนโลยีที่ล้ำหน้าและความพยายามอย่างที่สุดในการไขความลับแห่งจักรวาลนี้จนประสบความสำเร็จ และพัฒนาไปสู่ความสามารถในการตัดต่อพันธุกรรมได้อีกด้วยโดยเรียกความสามารถนี้ว่า พันธุวิศวกรรม (genetic engineering) ซึ่งหมายถึงการตัดต่อหรือเคลื่อนย้ายยีนจากสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งไปสู่สิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง เป็นการดัดแปลงเพื่อให้เกิดการส่งต่อทางพันธุกรรมในลักษณะที่มนุษย์ต้องการ ผลของมันอาจทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตในรูปแบบใหม่ๆ ที่ผิดเพี้ยนไปจากธรรมชาติดั้งเดิมได้อย่างไม่น่าสงสัย เราเรียกสิ่งมีชีวิตที่เกิดจากการดัดแปลงพันธุกรรมนี้ว่า “สิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “genetically modified organisms-GMO” ซึ่งมิได้มีเพียงแต่ในสัตว์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงพืชผลจากการเกษตรกรรม ผัก ผลไม้ ฯลฯ อีกด้วย

การดัดแปลงพันธุกรรมในสิ่งมีชีวิตและพืชใช่จะมีคุณประโยชน์เพียงด้านเดียว หากพยายามมองโลกตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ การตัดต่อดัดแปลงพันธุกรรมในสัตว์และพืชย่อมเป็นความจงใจในการบิดเบือนบังคับวิถีธรรมชาติให้เป็นไปตามวิถีของมนุษย์โดยใช้หลักการโฆษณาชวนเชื่ออวดอ้างนำเสนอแต่สรรพคุณที่มีแต่ด้านบวก แต่ปิดบังข้อเท็จจริงเรื่องโทษหรือภัยร้ายที่มิอาจปฏิเสธได้ ดังที่รัฐบาลในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มตื่นตัวเรื่องการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงภัยร้ายที่แท้จริงของจีเอ็มโอ รวมถึงแพทย์จำนวนมากต่างแนะนำให้คนไข้พยายามหลีกเลี่ยงการบริโภคผลิตภัณฑ์จีเอ็มโอซึ่งเป็นสาเหตุของโรคต่างๆ เช่น หืดหอบ, ภูมิแพ้, โรคเกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร, ไขข้ออักเสบ, โรคเกี่ยวกับระบบภูมิคุ้มกัน, โรควิตกกังวล, โรคประสาท ฯลฯ (Jeffrey Smith : online) ที่สำคัญ งานวิจัยจำนวนมากยืนยันถึงอันตรายของอาหารจีเอ็มโอโดยจะส่งผลร้ายต่อ ตับ ตับอ่อน ไต ระบบสืบพันธุ์ ฯลฯ (Dona & Arvanitoyannis, 2009 : 164–175)

แท้ที่จริงแล้ว สิ่งมีชีวิตที่ถูกดัดแปลงพันธุกรรมก็คือการถ่ายเท “ยีนต่างด้าว” (alien genes) ออกสู่สิ่งแวดล้อมอย่างเป็นวงกว้าง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศในลักษณะของการผ่าเหล่าอย่างไร้ทิศทางและเกินการควบคุมของมนุษย์ ในแง่มุมนี้ ความสมดุลของระบบนิเวศในธรรมชาติย่อมถูกทำลายล้างลงด้วยสูตรทางวิทยาศาสตร์เพียงไม่กี่สูตร และเปิดโอกาสให้สิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ใหม่มีลักษณะที่เหนือกว่าสายพันธุ์เดิมตามธรรมชาติมากเกินไปจนทำให้สายพันธุ์เดิมตามธรรมชาติสูญพันธุ์ไปในที่สุด ทฤษฎีการคัดเลือกโดยธรรมชาติ (natural selection) จะถูกแทนที่ด้วย

ทฤษฎี “การคัดเลือกโดยมนุษย์” ซึ่งเป็นทฤษฎีที่ผิดพลาดอย่างมหันต์ และแสดงออกถึงการกระทำที่ไร้ความไร้ความรับผิดชอบต่อธรรมชาติอย่างที่สุด เนื่องจากสายพันธุ์ใหม่เหล่านี้ไม่เป็นที่พึงประสงค์ต่อธรรมชาติและมิอาจควบคุมได้ ผลลัพธ์ก็คือศัตรูพืชจะดื้อต่อสารเคมีปราบศัตรูพืชเกิดเป็น สุดยอดแมลง (super bug) สุดยอดวัชพืช (super weed) ถึงตอนนี้เองที่ความเป็นธรรมชาติจะถูกลบเลือนให้หายไป หลงเหลือไว้แต่ “ความผิดธรรมชาติ” และในที่สุดจะเกิดมนุษย์สายพันธุ์ใหม่ เรียกว่า อภิมนุษย์ (super man) ที่มิใช่เป็น ฮีโร่ (hero) สายพันธุ์ใหม่หากแต่เป็นสัตว์ประหลาดกลายพันธุ์ที่ประกอบไปด้วยโครงสร้างทางพันธุกรรมที่ถูกเบี่ยงเบียนให้ผิดเพี้ยนไปจากบรรพบุรุษเดิมตามธรรมชาติอย่างที่มิอาจสืบสาวไปยังจุดเริ่มต้นของความผิดปรกติได้ เราจะเรียกสิ่งประดิษฐ์ของมนุษย์ชิ้นนี้ว่าเป็นความเสื่อมโทรมด้านพันธุกรรมได้หรือไม่? คำตอบมีอยู่แล้วในใจของเรา และคำถามมีต่อไปว่า ในอนาคตอันใกล้เมื่อความเสื่อมโทรมด้านพันธุกรรมเพิ่มทวีจนถึงขีดสุดแล้ว เผ่าพันธุ์มนุษย์จะมีลักษณะ หน้าตา และจิตวิญญาณเป็นเช่นไร?

พระพุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไร? เราคงต้องเริ่มต้นจาก พีชนิยาม หลักการที่ว่าด้วยเรื่องของกฎธรรมชาติที่แน่นอนตามธรรมดาเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ ที่พระพุทธศาสนาใช้เป็นกรอบในการอธิบายถึงการส่งต่อลักษณะทางพันธุกรรมจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ดังหลักฐานชั้นอรรถกถาที่แสดงไว้ว่า “ผลข้าวสาลีย่อมเป็นผลจากพืชข้าวสาลีอย่างเดียว รสหวานย่อมเป็นผลจากน้ำหวาน รสขมย่อมเป็นผลจากพืชขม” (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 56 : 101) จากข้อความนี้ อรรถกถาจารย์พยายามบอกเราถึงกฎธรรมชาติเรื่องการสืบพันธุ์ เมื่อเราปลูกข้าวสาลี ผลที่ได้ก็ต้องเป็นข้าวสาลีเท่านั้น ไม่สามารถเป็นข้าวโพด หรือดอกไม้ไปได้ เช่นเดียวกับความขมความหวานที่มีที่มาจากพืชที่ให้รสชาติขม-หวานต่างกัน ยกตัวอย่างเช่นน้ำผึ้งให้รสหวาน บอระเพ็ดให้รสขม เป็นต้น ดังนั้น กฎแห่งการสืบทอดเผ่าพันธุ์ ในบริบทนี้คือพุทธชีววิทยาเรื่องการสืบพันธุ์ (พันธุกรรม) ของสิ่งมีชีวิตทั้งพืช สัตว์ รวมถึงมนุษย์ที่ทำหน้าที่เป็นกรอบให้กับทฤษฎีการถ่ายทอดลักษณะทางพันธุกรรมของพืชของ เกรเกอร์ เมนเดล (Gregor Mendel) (Daintith & Martin, 2010 : 390, 515) ในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นปฐมบทแห่งทฤษฎีด้านพันธุกรรมเปลี่ยนถ่ายมาสู่ทฤษฎี “การคัดเลือกโดยมนุษย์” ดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้น นี้เองเป็นจุดเริ่มต้นของความเสื่อมโทรมด้านพันธุกรรมภายใต้กฎแห่ง พีชนิยาม ที่สรรพชีวินจำต้องดำรงชีวิตอยู่ในโลกใบเดิมที่เต็มไปด้วยความเสื่อมโทรมนี้ต่อไป

3) จิตตนิยามกับความเสื่อมโทรมด้านจิตวิญญาณ

ความเสื่อมโทรมด้านจิตวิญญาณยืนอยู่บนปลายทางด้านหนึ่ง ส่วนที่ปลายทางอีกด้านหนึ่งคือความสมบูรณ์แบบด้านจิตวิญญาณ ความสมบูรณ์แบบด้านจิตวิญญาณสะท้อนให้เห็นถึงความสมดุลอย่างที่สุดของภาวะจิตใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นภาวะทางนามธรรมที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่าแต่สัมผัสได้ด้วยการกระทบสัมผัสของจิตใจ (มโนสัมผัส) ระหว่างปัจจัยทั้ง 3 คือ ใจ, ธรรมารมณ์ และ มโนวิญญาณ สภาพจิตสำนึกในใจจะแปรผันตามการกระทำหรือความประพฤติของมนุษย์โดยมีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม

อย่างใดอย่างหนึ่ง (หรือทั้งหมด) เป็นกรอบ ทั้งนี้เนื่องจากองค์ประกอบด้านจิตใจเป็นตัวสั่งการและควบคุมพฤติกรรมการกระทำของมนุษย์ผ่านทางคำพูดและการกระทำ ดังนั้น เมื่อจิตใจของมนุษย์เกิดความเสื่อมโทรมขึ้นย่อมสะท้อนให้มนุษย์แสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่เสื่อมโทรมด้วยเช่นเดียวกัน มองจากมุมนี้ ความเสื่อมโทรมทางจิตวิญญาณเป็นสาเหตุสำคัญต่อความเสื่อมโทรมทางกายภาพทั้งต่อตนเอง ต่อสังคมรอบข้าง และต่อสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่

พระพุทธศาสนากล่าวถึง จิตตนิยาม ในฐานะที่เป็นกฎธรรมชาติที่แน่นอนตามธรรมดาของจิตใจ อรรถกถาจารย์มีอรรถาธิบายว่า “ธรรมคือจิตและเจตสิกดวงก่อนๆ เป็นปัจจัย โดยอุปนิสัยปัจจัยแห่งธรรมคือจิตและเจตสิกดวงหลังๆ เพราะฉะนั้น การเกิดขึ้นแห่งสัมปฏิจฉันนะเป็นต้นในลำดับแห่งจักขุวิญญาณเป็นต้น นี้เป็น จิตตนิยาม” (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 56 : 101) เป็นที่ชัดเจนว่ากฎข้อนี้อธิบายถึงกระบวนการทำงานของจิตและเจตสิกที่เป็นกระแสทั้งกุศลและอกุศล อย่างไรก็ตาม ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า พระพุทธศาสนามองว่ากระแสจิตเหล่านี้สามารถพัฒนาได้ไม่ยาก เมื่อฝึกฝนจิตให้เกิดกระแสที่เป็นกุศลแล้วจิตก็จะพัฒนา เรียกว่าการเจริญจิตภาวนา ซึ่งเป็นการฝึกจิตให้เกิดสมาธิจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการฝึกให้จิตทำงานให้สำเร็จทีละอย่างในปัจจุบันขณะ เกิดเป็นกระแสจิตที่มั่นคงตั้งมั่นต่อสภาวะใดสภาวะหนึ่งมีอำนาจและความเข้มแข็งในการใช้งานได้เป็นอย่างดี ตามหลักสมาธิชอบ (สัมมาสมาธิ) ซึ่งมีฌาน 4 เป็นตัวชี้วัด เมื่อปัจเจกบุคคลต่างเพียบพร้อมไปด้วยจิตที่ถูกฝึกฝนตามแนวทางนี้แล้ว จิตย่อมได้รับการพัฒนา ระดับจิตใจย่อมถูกยกระดับขึ้น เมื่อคิดสิ่งใด ทำสิ่งใด พูดสิ่งใด ก็จะประกอบไปด้วยคุณธรรม จริยธรรม เป็นกระบวนการทำงานของกระแสจิตในฝ่ายดีที่เป็นกุศล ในระดับสังคมย่อมเป็นสังคมที่มีคุณภาพ สมาชิกในสังคมปฏิบัติต่อกันด้วยความเอื้ออาทร มีน้ำใจต่อกัน รู้จักแยกแยะความผิดชอบชั่วดี ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน แต่ในทางตรงกันข้าม หากจิตมิได้ถูกพัฒนายกระดับย่อมตกต่ำไปตามกระแสกิเลสฝ่ายอกุศลซึ่งนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านจิตวิญญาณในที่สุด ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พฤติกรรมเสื่อมโทรม ทั้งหมดนี้เป็นมุมมองที่พระพุทธศาสนามีต่อความเสื่อมโทรมด้านจิตวิญญาณภายใต้กรอบของจิตตนิยาม

4) กรรมนิยามกับความเสื่อมโทรมด้านพฤติกรรม

ได้กล่าวไว้แล้วว่า จิตที่เสื่อมโทรมเป็นเหตุให้พฤติกรรมเสื่อมโทรม คำว่าพฤติกรรมครอบคลุมถึงการแสดงออกทั้งหมดทั้งคำพูดและการกระทำของมนุษย์ ดังนั้น พฤติกรรมที่เสื่อมโทรมจึงหมายถึงพฤติกรรมที่ไม่ประกอบไปด้วย คุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรม เมื่อความเสื่อมโทรมทาง**คุณธรรม**เกิดขึ้น มนุษย์ย่อมขาดซึ่งเมตตา ไร้ความกรุณาต่อเพื่อนร่วมโลก ขาดความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อตนเองและต่อธรรมชาติ เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์ก็ย่อมเป็นใหญ่ในโลก ใช้ชีวิตเยี่ยงพระเจ้า เขาย่อมได้มาซึ่งทุกสิ่งที่ต้องการ แม้สิ่งนั้นจะส่งผลทำให้ผู้อื่น สรรพสัตว์ และธรรมชาติเดือดร้อน ความเสื่อมโทรมนี้ปรากฏให้เห็นในรูปแบบของการตัดไม้ การทำลายป่า การเผาป่า การใช้สอยทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือย รวมไปถึงการปล่อยสารพิษจำนวนมากจากธุรกิจหรืออุตสาหกรรมขนาดใหญ่ลงสู่ธรรมชาติ ในทำนองเดียวกันนี้

หาก**ศีลธรรม**เสื่อมโทรม พื้นฐานแห่งกรอบของศีล 5 ก็จะถูกทำลายลง เป็นเหตุให้ผู้คนฆ่าทำลายล้างกัน ตั้งแต่การทะเลาะวิวาทในระดับปัจเจกไปจนถึงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ด้วยอาวุธทรงอานุภาพในสงครามระหว่างประเทศ การขโมยหรือลักทรัพย์ก็จะเป็นเรื่องปกติทุกคนจะเห็นว่าเป็นสิ่งที่กระทำได้ สามี-ภรรยาจะสะกดคำว่ารักเดียวใจเดียวไม่เป็นอีกต่อไป จากนั้นคำสัตย์ก็จะไม่หลงเหลือให้ได้ยินได้ฟังในสังคมเป็นสังคมแห่งการโกหกหลอกลวงเต็มไปด้วยข้อเท็จจริงที่ถูกบิดเบือน และสุดท้ายสติปัญญาของมนุษย์ก็จะถูกลดทอนด้วยสุรายาเมาและสิ่งเสพติดสารพัดชนิด ประการสุดท้ายคือความเสื่อมโทรมทาง**จริยธรรม**จะเป็นเหตุให้กฎเกณฑ์ทางจริยธรรมพล่ามัวเป็นสีเทา ไม่ชัดเจนเท่ากับสีดำและขาว ความถูกผิดดีชั่วสิ่งใดควรสิ่งใดมิควรมนุษย์ก็จะไม่สามารถแยกได้อีกต่อไป

อีกนัยหนึ่ง ความเสื่อมโทรมด้านพฤติกรรมทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้ว มีเกณฑ์ชี้วัดความบกพร่องทางคุณธรรมเหล่านั้นด้วยหลักของ อกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งได้จำแนกไว้ว่า คือการฆ่าสัตว์, ลักทรัพย์, ประพฤติผิดในกาม, พูดปด, พูดส่อเสียด, พูดคำหยาบ, พูดเพ้อเจ้อ, โลภ, พยาบาท และความเห็นผิดจากคลองธรรม เกณฑ์ชี้วัดความชั่วทั้ง 10 ประการนี้มีความชัดเจนในตัวของมันเอง หากพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ตกอยู่ในข่ายของเกณฑ์เหล่านี้ไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่ง นั่นหมายถึง ระดับความรุนแรงของพฤติกรรมที่เริ่มต้นขึ้นแล้ว และเมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ตกอยู่ในข่ายของเกณฑ์ทั้ง 10 ก็เท่ากับว่าความเสื่อมโทรมด้านพฤติกรรมของมนุษย์ตกต่ำจนถึงขีดสุด ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าถึงความเสื่อมโทรมทางพฤติกรรมจนถึงขีดสุดของมนุษย์ไว้ในจักรวัตติสูตรแห่งทีฆนิกาย และหากพิจารณาถึงผลลัพธ์ต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ย่อมจะส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว

มาดูคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม (กรรมนิยาม) ที่พระพุทธศาสนาสอนบ้าง กฎแห่งกรรมคือกฎธรรมชาติที่แน่นอนตามธรรมดาที่แฝงตัวอยู่ในทุกอนูของจักรวาล อรรถาจารย์อธิบายใน**ธัมมมสังคณีอรรถกถา**ว่า ความที่กรรมนั้นๆ ให้ผลเช่นเดียวกันกับกรรมนั้นๆ อย่างนี้คือ กรรมที่ประกอบด้วยกุศลเหตุ 3 ย่อมให้วิบากเป็นติเหตุกะ ทุเหตุกะ และอเหตุกะ กรรมที่ประกอบด้วยกุศลเหตุ 2 ย่อมให้วิบากเป็นทุเหตุกะ และอเหตุกะ ไม่ให้วิบากเป็นติเหตุกะ อีกอย่างหนึ่ง เป็นกรรมนิยามด้วยอำนาจแห่งวิบากเหมือนกับกรรมนั่นแหละ (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 76 ข้อ 416 : 82) สังเกตว่า สิ่งที่ท่านเน้นย้ำก็คือการกระทำ (กรรม) และผลแห่งการกระทำ (วิบาก) กระบวนการทั้งหมดนี้มีผลกรรมมีอำนาจในการควบคุมตัดสิน และพิพากษาการกระทำทั้งหมดที่ประกอบไปด้วยเจตนาของมนุษย์ “เป็นการให้ผลแห่งกุศลที่น่าปรารถนา และการให้ผลแห่งอกุศลที่ไม่น่าปรารถนา” (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 56 : 100) นั่นคือความดีและความชั่ว สมดังที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้นคนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 256 : 374)

ความเสื่อมโทรมด้านพฤติกรรมของมนุษย์จึงหมายถึงการเจริญเติบโตอย่างยิ่งของอำนาจฝ่ายอกุศลกรรมที่ปนเปื้อนอยู่ในการกระทำของมนุษย์ ซึ่งกฎแห่งกรรมนี้ถือเป็นกฎที่มีความสำคัญที่สุดในฐานะที่เป็นกลไกขับเคลื่อนกฎที่เหลือทั้งหมด ประเด็นนี้ผู้เขียนจะอภิปรายอีกครั้งหนึ่งต่อไป

5) ธรรมนิยามกับความเสื่อมโทรมด้านธรรมชาติ

ความเสื่อมโทรมด้านธรรมชาติหมายถึงการที่สภาวะแวดล้อมทุกสิ่งตามธรรมชาติที่เสื่อมโทรมถดถอย กล่าวคือทุกองค์ประกอบตามธรรมชาติ มนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งแวดล้อมทั้งที่มนุษย์สร้างและมิได้สร้างทั้งหมดรวมกัน เป็นภาพรวมของโลกและจักรวาลที่เสื่อมถอยไปตามกาลเวลาโดยมีมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการเร่งให้เกิดเร็วขึ้น โดยปกติแล้วธรรมชาติโดยตัวของมันเองย่อมมีลักษณะของความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา

เมื่อนำ ธรรมนิยาม มาเป็นกรอบในการอธิบายความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เราจะได้คำอธิบายที่มีมิติกว้างขวางและครอบคลุมปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทั้งหมด ซึ่งรวมถึงลักษณะที่เป็นสามัญทั้ง 3 ประการ และกระบวนการเกิด-ดับ โดยเป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน รวมไปถึงปรากฏการณ์พิเศษเหนือธรรมชาติของพระพุทธเจ้า มีการปฏิสนธิของมหาพุทธะแห่งจักรวาลเป็นต้น และเป็นที่แน่ชัดว่าความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมด้านธรรมชาติก็เป็นเพียงปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดขึ้นในโลกโดยมิได้มีความพิเศษประการใด หากแต่ตกอยู่ภายใต้ “ธรรมนิยาม” ตามนัยที่ได้กล่าวไว้แล้วทุกประการ น่าสังเกตว่า คำอธิบายโดยใช้กรอบของธรรมนิยามนอกจากจะทำให้มนุษย์เกิดความเข้าใจในธรรมชาติอย่างที่มันเป็นแล้ว ยังช่วยให้เกิดความเห็นชอบตามนัยของสัมมาทิฏฐิในอริยมรรคมีองค์ 8 ด้วย ส่งผลให้เกิดปัญญาญาณเข้าถึงกฎธรรมชาติตามลำดับ

นิยาม 5 กับความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมดเมื่อสรุปแล้วจะได้แผนภูมิรูปภาพแสดงประเภทของความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมโดยแยกตามกฎธรรมชาติทั้ง 5 ประเภทดังต่อไปนี้

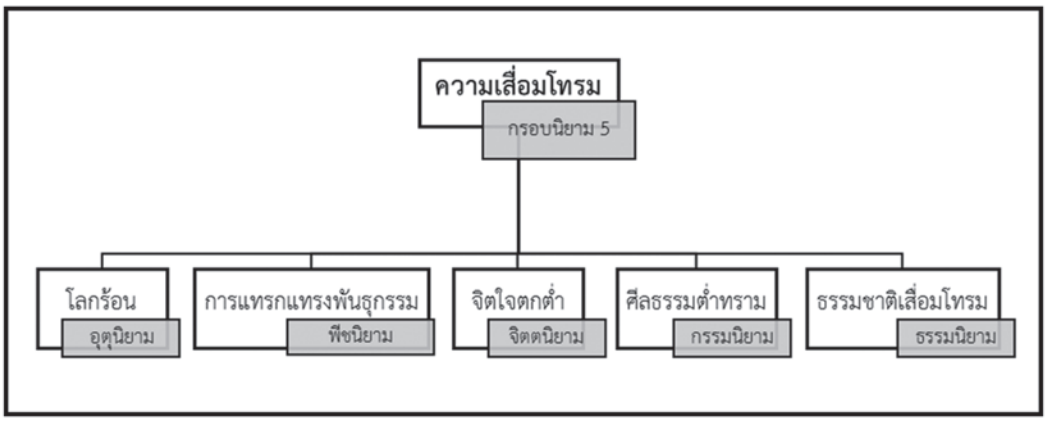

แผนภูมิรูปภาพที่ 1 แสดงประเภทของความเสื่อมโทรมแยกตามนิยามทั้ง 5

3. พระพุทธศาสนามีคำตอบอย่างไร ?

ความตระหนักรู้ถึงสภาพของปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องสำคัญในการสร้างความตื่นตัวในการร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหา แต่จะมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร? คงต้องไปตรวจสอบดูว่าพระพุทธศาสนาจะมีคำตอบอย่างไร? จากการศึกษากรอบนิยาม 5 ที่ผ่านมามิได้เพียงทำให้ทราบถึงสภาพปัญหาเท่านั้น แต่กรอบนิยาม 5 ยังแฝงไว้ซึ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาไว้ด้วยเช่นเดียวกัน คำตอบหรือแนวทางในการสะสางปัญหาเหล่านี้ สะท้อนออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมผ่านแนวความคิดเรื่องกฎแห่งกรรม (กรรมนิยาม) หลักกฎแห่งกรรมเป็น “หลักการที่ว่าด้วยเรื่องของการกระทำและการให้ผลของมัน” ดังที่เราทราบดีแล้วว่าธรรมชาติเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเป็นปกติวิสัย โดยมีมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการเร่งเร้าให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นอย่างรวดเร็วและผันแปรไปเป็นความเสื่อมโทรมได้ในที่สุด ดังนั้นเราจึงกล่าวได้ว่าความเสื่อมโทรมด้านพฤติกรรมของมนุษย์มีส่วนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมด้านอุณหภูมิ, ความเสื่อมโทรมด้านพันธุกรรม และความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมในภาพรวมของสรรพชีวิตบนผืนพิภพ

หากเราพิจารณาโดยแยบคายจะตระหนักรู้ว่า ความรู้ การคิดค้น หรือการค้นพบซึ่งทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ อันนำมาซึ่งสิ่งประดิษฐ์ และนวัตกรรมต่างๆ นี้เป็นผลผลิตมาจากมันสมองของมนุษย์ในการบังคับควบคุมธรรมชาติให้เป็นไปตามกระแสความต้องการของตน ถือเป็นความฉลาดแกมโกงที่ฉกฉวยเอาซึ่งผลประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อมาปรนเปรอความสะดวกสบายทางด้านวัตถุของตน ด้วยนวัตกรรมจากเทคโนโลยีที่ถูกพัฒนาขึ้นเป็นจำนวนเกินกว่าที่บรรพบุรุษของเราจะจินตนาการได้ แต่สิ่งที่น่าเสียดายที่สุดก็คือ ความศิวิไลซ์หรือความเจริญทางวัตถุธรรมเหล่านี้กลับมิได้ช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น แต่ในทางตรงกันข้ามกลับฉุดคร่าให้ตกต่ำลงอย่างไม่รู้ตัว นอกจากนั้น พฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติผู้ให้คุณูปการแก่สัตว์โลกผู้อยู่ร่วมอาศัยนั้นยังเป็นไปในลักษณะที่ขาดคุณธรรม และจริยธรรม เป็นความอกตัญญูต่อธรรมชาติ และการถือเอาความทะยานอยากของตนเป็นฐานที่ตั้งโดยมิได้คำนึงถึงจริยธรรมความผิดชอบชั่วดี สิ่งใดควรทำ สิ่งใดมิควรทำ ทั้งต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ต่อสัตว์ที่อาศัยร่วมอยู่ด้วย รวมไปถึงพืชพันธุ์ป่าไม้ใบหญ้า มนุษย์ได้ตักตวงเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติแต่เพียงฝ่ายเดียวเพียงเพื่อนำมาตอบสนองตัณหาที่ไม่มีวันสิ้นสุดของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นตัวแปรหลักของปัญหาเรื่องความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นเป็นตัวกระตุ้นและเร่งให้เกิดความเสื่อมโทรมของธรรมชาติอย่างรวดเร็ว และนำไปสู่ความสูญสิ้นของสิ่งแวดล้อมได้ในท้ายที่สุด

อาจมีผู้สงสัยว่าแล้วความเสื่อมโทรมทางจิตวิญญาณมีส่วนสัมพันธ์ในที่นี้อย่างไร ? จิตวิญญาณมีความสำคัญไม่แพ้พฤติกรรมเพราะเป็นตัวสั่งการให้เกิดพฤติกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสิ่งมีชีวิตที่ประกอบไปด้วยขันธ์ 5 ทั้งรูปและนามสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกดังนั้นเมื่อจิตวิญญาณเสื่อมโทรม พฤติกรรมก็เสื่อมโทรมตามไปด้วย สังเกตว่า มนุษย์มีความโน้มเอียงพื้นฐานส่อไปในพฤติกรรมด้านอกุศลกรรมอยู่แล้วตามสัญชาติญาณการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทำให้พฤติกรรมต่างๆ เจือปนด้วยอกุศลฝ่ายชั่วได้ง่ายมากกว่า

กุศลกรรมฝ่ายดี แต่ถึงกระนั้นก็ตาม มนุษย์ก็มีศักยภาพที่จะฝึกฝนทั้งร่างกายและจิตใจให้พ้นจากความเสื่อมโทรมเหล่านั้นได้ จากความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจและร่างกายนี้จึงสรุปได้ว่า กฎแห่งจิตวิญญาณ (จิตตนิยาม) และกฎแห่งพฤติกรรม (กรรมนิยาม) ทับซ้อนเหลื่อมล้ำกันอยู่ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงกฎแห่งพฤติกรรมจึงได้รวมเอากฎแห่งจิตวิญญาณเข้าไว้ด้วย แต่ในข้อเขียนนี้เน้นเอากฎแห่งพฤติกรรมเป็นหลัก

การจะแก้ไขปัญหาทั้งหมดนี้ จำเป็นต้องแก้ที่ต้นเหตุของมันนั่นก็คือ “มนุษย์” นี่เป็นสาเหตุที่ว่าทำไมเราถึงต้องให้ความสนใจกับกรรมนิยามเป็นพิเศษ กฎแห่งกรรมว่าเป็นความรับผิดชอบสากล (universal responsibility) ในฐานะที่มนุษย์เป็นธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติด้วยในเวลาเดียวกัน ดังนั้น การกระทำที่ไม่พึงประสงค์ของมนุษย์จึงนำมาซึ่งผลที่ไม่พึงประสงค์ด้วยเช่นเดียวกัน ตรงนี้เองที่แนวคิดเรื่องความรับผิดชอบสากลเข้ามีมีบทบาทนั่นคือมนุษย์ทำอะไรไว้ก็ต้องรับผิดชอบผลของการกระทำนั้นไม่ว่าจะเต็มใจรับหรือไม่เต็มใจรับก็ตาม นอกจากนั้น หลักกฎแห่งกรรมยังแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ รวมถึงการแสดงออกถึงความเคารพ และความกตัญญูกตเวทิตาต่อสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนและยั่งยืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ

ดังนั้น กรรมนิยาม จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นกลไกขับเคลื่อนนิยามที่เหลือเพื่อความสมดุลของสิ่งแวดล้อม ดังแผนภูมิรูปภาพต่อไปนี้ที่แสดงกรรมนิยามในฐานะเป็นกลไกขับเคลื่อนนิยามที่เหลือ

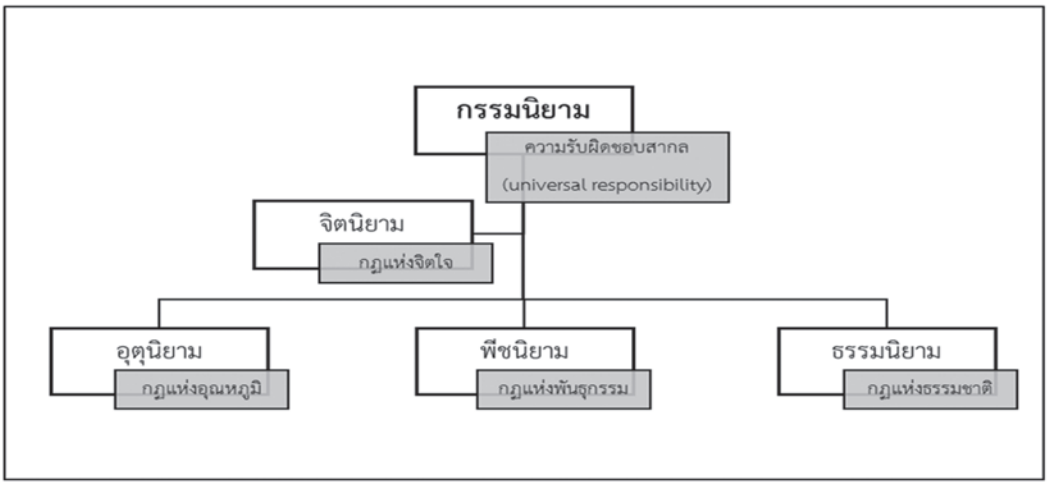

แผนภูมิรูปภาพที่ 2 แสดงกรรมนิยามในฐานะเป็นกลไกขับเคลื่อนนิยามที่เหลือ

4. บทสรุป

ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทั้งด้านอุณหภูมิ ด้านพันธุกรรม ด้านจิตวิญญาณ ด้านพฤติกรรม และด้านธรรมชาติ นับเป็นปัญหาที่มนุษย์กำลังประสบอยู่ไม่เพียงแค่ในชั่วอายุของเรา แต่ยังต่อไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลานของเผ่าพันธุ์เรา เมื่อมองย้อนกลับไปสู่รุ่นบรรพบุรุษกลับไม่พบปัญหาที่ทวีความรุนแรงและเลวร้ายเช่นนี้ นั่นเป็นเพราะสาเหตุสำคัญเพียงสาเหตุเดียวที่มาจากมนุษย์ เมื่อนำแนวคิดของนิยาม 5 มาเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์ความเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็วทางสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ แต่ละแง่มุมของความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นนี้ล้วนเป็นโครงข่ายตามธรรมชาติที่โยงใยทับซ้อนกันอยู่ จาก “ความแปรเปลี่ยน” ไปสู่ “ความเสื่อมโทรม” มีสาเหตุหลักที่มาจากการที่มนุษย์ใช้ตัณหาของตนเป็นจุดศูนย์กลางแห่งธรรมชาติและจักรวาล

การแก้ไขปัญหาดังกล่าวเริ่มต้นจากการศึกษากฎแห่งพฤติกรรมให้เข้าใจถึงการกระทำที่ไม่พึงประสงค์และการรับผิดชอบผลของการกระทำที่ไม่พึงประสงค์ มนุษย์สามารถเลือกรับผลแห่งการกระทำของตนได้ จากหลักการนี้ สมการที่ว่า “การกระทำที่พึงประสงค์ต่อสิ่งแวดล้อมให้ผลที่พึงประสงค์ต่อมนุษย์และสัตว์” ย่อมถูกนำมาใช้แก้ปัญหาได้ในฐานะกรรมนิยามเป็นความรับผิดชอบสากล ดังนั้นพฤติกรรมมนุษย์จึงควรได้รับการฝึกฝนเพื่อพัฒนาการที่ดี เช่นเดียวกับการพัฒนาจิตใจและการเจริญปัญญาตามแนวไตรสิกขา ซึ่งจะทำให้มนุษย์มีปัญญารู้ชัดว่า “ธรรมชาติคืออะไร?” และนำไปสู่ความรู้ข้อต่อไปว่า “แล้วเราจะกระทำต่อธรรมชาติอย่างไร?” ในที่สุด มนุษย์ก็จะหยุดพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดก๊าซเรือนกระจก, เขาจะไม่เผาผลาญถ่านหิน ไม่ปล่อยสารเคมีและสารพิษต่างๆ ลงสู่แม่น้ำลำคลองและชั้นบรรยากาศ, เขาจะพิจารณาโดยแยบคายในการใช้เทคโนโลยีเจริญพันธ์ทางการแพทย์และเทคโนโลยีการทำศัลกรรม, เขาจะรู้จักใช้ความรู้ด้านพันธุวิศวกรรมโดยมีคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมเป็นตัวกำกับ ท้ายที่สุดอุณหภูมิโดยเฉลี่ยของชั้นบรรยากาศของโลกจะค่อยๆ ลดต่ำลง, ภูเขาน้ำแข็งจะหยุดการละลาย, ระดับน้ำทะเลที่เพิ่มสูงขึ้นก็จะลดต่ำลง, พื้นแผ่นดินจะไม่ถูกน้ำท่วม, ฝนฟ้าจะกลับมาตกต้องตามฤดูกาล ฯลฯ ถึงแม้ว่าธรรมชาติจะไม่สามารถฟื้นคืนตัวให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองเหมือนวันก่อนได้ภายในเวลาอันใกล้ แต่การกระทำเหล่านี้จะช่วยชะลอไม่ให้สถานการณ์เลวร้ายไปมากกว่านี้ เราคงต้องใช้เวลาอีกนานแสนนานในการฟื้นฟูสภาวะแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้กลับมีชีวิตใหม่อีกครั้ง เพื่ออนาคตของเราและเพื่อความเป็นอยู่ของลูกหลานต่อไป

เอกสารอ้างอิง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.** พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย,

วิทย์ เที่ยงบูรณธรรม. (2556). **Nation's Most Comprehensive Dictionaries: Medical Sciences Dictionary (พจนานุกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์**). (พิมพ์ครั้งที่ 41). กรุงเทพมหานคร : ดวงกมลพับลิซชิ่ง,

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

Dona A, Arvanitoyannis IS. Health risks of genetically modified foods, **Crit Rev Food Sci Nutr**. vol. 49 issue 2 (2009): 164–175.

Daintith, John; Elizabeth Martin (eds.). (2010). **A Dictionary of Science**. 6th edition. New York: Oxford University Press.

National Research Council. (2010). **America's Climate Choices: Panel on Advancing the Science of Climate Change**. Washington, D.C.: The National Academies Press.

Jeffrey Smith, "Genetically Engineered Foods May be Far More Harmful than We Thought", The Weston A. Price Foundation for Wise Traditions in Food, Farming and the Healing Arts, October 23 (Fall 2013). **[online]**. source: http://www.westonaprice.org/health-topics/genetically-engineered-foods-may-be-far-more-harmful-than-we-thought/ [22 March 2015].

ศีล : พุทธวิธีปลุกจิตสำนึก แก้ปัญหาวินัยจราจร

Precepts: Buddhist awareness solve traffic discipline

ดร. ขันทอง วัฒนะประดิษฐ์
Dr. Khantong Wattanapradith
อาจารย์ประจำหลักสูตร สาขาวิชาสันติศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้พยายามที่จะสะท้อนให้เห็นถึงวิกฤตเรื่องปัญหาวินัยจราจร ความสูญเสียจากอุบัติเหตุจราจรที่ส่งผลต่อความสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินทั้งต่อครอบครัวผู้ที่เกี่ยวข้องและยังมีผลต่อประเทศชาติในการสูญเสียงบประมาณและการสูญเสียโอกาสทรัพยากรบุคลากรในการพัฒนาประเทศ ปัญหาการไม่เคารพในวินัยจราจรสะท้อนให้เห็นถึงวินัยของชาติ หรือศีลธรรมของคนในชาติ แนวทางในการแก้ปัญหาที่ผู้เขียนนำเสนอคือ การปลุกจิตสำนึกในการเคารพวินัยจราจรด้วยพุทธวิธี อันได้แก่ การรักษาศีล ความละอายเกรงกลัวในความผิด และสร้างความเห็นถูกต้องในคุณค่าและความสำคัญของวินัยจราจร

คำสำคัญ: ศีล พุทธวิธี

Abstract

This article seeks to reflect the critically on the traffic discipline. Any loss from traffic accidents that affect the loss of life and property, both the families involved, and also affects the nation

losses budget and the humans resource. Problem of do not respect traffic discipline reflects the discipline of the Nation or morals of the Nation. To solve the problem, the authors offer to raise awareness of traffic with respect to discipline by Buddhist method namely: The precepts, the moral shame and the moral dread and to be Right Understanding the value and importance of traffic discipline.

Key words: Precepts Buddhist awareness

บทนำ

อุบัติเหตุทางจราจรปรากฏเห็นแทบทุกวันในหนังสือพิมพ์ เป็นเหตุของความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ความสูญเสียมิได้เกิดขึ้นเฉพาะครอบครัวของคู่กรณีเท่านั้น แต่นำพาประเทศชาติต้องสูญเสียทรัพยากรบุคคลที่เป็นอนาคตและกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลจากปัญหาคนไทยขาดวินัยจราจรและมารยาทที่จะใช้ถนนร่วมกัน ผลการสำรวจของเอแบค โพล พบว่า ประชาชนส่วนใหญ่พบพฤติกรรมขับรถยอดแย่ อันดับ 1 ได้แก่ ขับรถเกินความเร็วที่กำหนด ปาดซ้าย ปาดขวา ประมาท หวาดเสียว รองลงมาอันดับที่ 2 ได้แก่ ขับรถย้อนศร อันดับที่ 3 ได้แก่ ขับรถบนไหล่ทาง อันดับที่ 4 ได้แก่ ขับรถมาทีหลัง แต่แซงคิว และอันดับที่ 5 ได้แก่ ขับรถใจแคบแล้งน้ำใจ (วอยส์ทีวี, สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2554) สอดคล้องกับข้อมูลสถิติจราจรทางบกได้ระบุถึงอันดับสาเหตุส่วนใหญ่ของอุบัติเหตุจราจรที่เกิดขึ้นมาจาก การขับรถเร็วเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด รองลงมาคือ การขับรถตัดหน้ารถคันอื่นในระยะกระชั้นชิด,การขับรถตามหลังรถคันอื่นในระยะกระชั้นชิด, การขับรถแซงอย่างผิดกฎหมาย การฝ่าฝืนสัญญาณ /เครื่องหมายจราจร และ ขับรถขณะเมาสุรา ตามลำดับ (กรมขนส่งทางบก, 2554)

ความสูญเสียที่ปรากฏเป็นข่าวดังกล่าว ดูภายนอกเหมือนเป็นเรื่องของความขัดแย้งหรือความไม่พอใจส่วนตัว หรือความประมาทในการใช้รถใช้ถนน แต่ถ้าสังคมได้พิจารณา จะเห็นว่า ความอดทนของผู้ขับขี่เริ่มน้อยลงและเกิดโทสะมากจนเป็นเหตุนำไปสู่การฆ่าและทำร้ายกันทั้งทางตรงและทางอ้อมนั้นอะไรเป็นสาเหตุที่แท้จริงของมูลเหตุเหล่านี้ และยิ่งต้องตั้งคำถามให้มาก เพราะไทยเป็นประเทศที่ขนานนามว่าเป็นเมืองพุทธคนในประเทศส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอุบัติเหตุทางจราจร มี 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ตัวบุคคล มักมาจากเรื่องของสภาพร่างกายและจิตใจที่ไม่พร้อมในการขับขี่ เช่น พักผ่อนไม่เพียงพอ การดื่มสุราทำให้ขาดสติ มีความวิตกกังวล และมีความตึงเครียดทางอารมณ์ เป็นต้น 2) สิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพปัญหาผิวจราจร แสงสว่างบนถนนหรือบริเวณสัญญาณทางแยกไม่เพียงพอ 3) การบังคับใช้กฎหมาย ได้แก่ ขาดการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง กฎระเบียบข้อบังคับและบทลงโทษหรือค่าปรับยังไม่เหมาะสม

เจ้าหน้าที่ควบคุมขาดความจริงจังหรือเข้มงวดในการพิจารณาดำเนินคดีหรือจับกุมผู้กระทำผิด (สุพิชชา, 2554) ดังนั้น แนวทางการแก้ไขปัญหาวินัยจราจร ต้องได้รับการร่วมมือจากหลายฝ่ายและมีองค์ประกอบที่ต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาหลายด้านสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การปลูกจิตสำนึกวินัยของคนไทยให้มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมและส่วนตนในเรื่องการใช้รถใช้ถนนร่วมกัน ทำอย่างไรที่จะทำให้ผู้ใช้รถใช้ถนนเกิดความเมตตากรุณาต่อกัน มีขันติหรือความอดทนต่อการถูกเบียดเบียนในการจราจร มีสติระงับโทสะที่เกิดขึ้นจากความไม่พอใจในขณะขับรถ และมีความเกรงกลัวละอายหรือหิริโอตตัปปะ ที่จะเคารพกฎจราจรแม้ว่าจะมีโอกาสทำผิดจราจรก็ห้ามตนเองไว้ได้ วินัยจราจรจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ ดังคำว่า “วินัยจราจร สะท้อนวินัยชาติ” เพราะแท้จริงแล้ววินัยมีคำที่ใช้คู่กันคำหนึ่งคือ “ศีล” พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต กล่าวว่า ผู้มีศีล คือ ผู้ที่อยู่ในวินัยหรือการตั้งอยู่ในกฎระเบียบ ระบบที่มนุษย์บัญญัติไว้ เมื่อประพฤติปฏิบัติตามวินัยนั้นก็จะทำให้ผู้ที่ปฏิบัติเกิดคุณสมบัติส่วนตนขึ้นมา คุณสมบัติที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลนั้นเรียกว่า ศีล (2550: 14)

ศีลและวินัยจึงเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้าเรากล่าวว่าวินัยจราจรสะท้อนวินัยชาติ ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นว่าวินัยจราจรจึงไม่ได้สะท้อนเพียงแต่วินัยชาติ แต่แท้จริงแล้ววินัยจราจรยังสะท้อนถึงศีลของชาวพุทธ ในบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนให้คนไทยเห็นความสำคัญของการนำหลักของศีลและธรรมที่เกื้อหนุน เป็นพุทธวิธีที่ใช้สร้างวินัยจราจรเพื่อการพัฒนาคนและพัฒนาสังคมชาติไทยให้สมกับคำว่าเมืองไทยเป็นเมืองพุทธ

1. ความหมายของวินัย

คำว่า วินัย เป็นคำที่กว้าง ความหมายทั่วไป วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผนและข้อบังคับข้อปฏิบัติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 1077) พระธรรมกิตติวงษ์ ให้ความหมาย วินัย คือระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเดียวกัน ได้แก่ คำสอนของพระพุทธเจ้าที่เป็นข้อห้ามวางไว้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยดีงามในหมู่คณะ เป็นเครื่องมือสำหรับบริหารหมู่คณะ (2554, อัดสำเนา) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า ธรรมและวินัยต่างก็สัมพันธ์กัน วินัย ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรม และกฎระเบียบที่ได้วางไว้ก็เพื่อให้ได้ผลตามธรรม (2550: 6-7) วินัย เป็นกฎของมนุษย์เป็นสิ่งสมมุติ ในขณะที่กฎธรรมชาติเป็นความจริงแท้ และทั้งสองมีความสัมพันธ์กันซึ่งวินัยนั้นต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมและจะมีผลจริงก็ต่อเมื่อคนมีธรรม ถ้าคนไม่มีธรรม วินัยจะกลายเป็นเรื่องที่อยากจะเลี่ยง ไม่พอใจที่จะปฏิบัติ

สำหรับวินัยจราจร มาจากคำว่าจราจรหรือการจราจร พระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. 2522 ได้ให้ความหมายของการจราจร หมายถึง การใช้ทางของผู้ขับขี่ คนเดินเท้า คนที่ขี่ จูงหรือไล่ต้อนสัตว์ ถ้ามองจากมุมนี้การจราจรจึงไม่ได้หมายถึงแค่เฉพาะผู้ขับขี่เท่านั้น เมื่อนำวินัยมาเติมหน้า วินัยจราจร จึงมีความหมายว่า กฎกติกาข้อควรประพฤติปฏิบัติที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการใช้ทางรถหรือใช้ถนนร่วมกันของผู้ที่มี

ส่วนเกี่ยวข้องดังกล่าวด้วยมุ่งหวังไม่ให้เกิดการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ด้วยการสร้างทางแห่งกรรมที่เป็นกุศลหรือทางทำดี โดยมีกฎหมายจราจรเป็นตัวบทลงโทษสำหรับผู้ทำผิดกฎจราจร

2. ธรรมและวินัยในพระไตรปิฎกที่มาและความสำคัญ

มหาปรินิพพานสูตร พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย" (พระไตรปิฎก, เล่ม 10 ข้อ 216:164) แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับพระธรรมและพระวินัยเป็นอย่างยิ่ง จึงทรงประกาศดังนั้น และภายหลังที่พุทธเจ้าปรินิพพานล่วงแล้ว 3 เดือน พระมหากัสสปะสังฆวุฒาจารย์ในฐานะประธานที่ประชุมสงฆ์ ได้ซักถามพระอรหันต์ผู้เข้าร่วมสังคายนาและที่ประชุมมีมติเป็นเอกฉันท์ให้ทำการสังคายนาพระวินัยก่อนโดยยกเหตุผลว่า "**วินโย นาม พุทฺธสาสนสฺส อายุ วินเย ฐิเต พุทฺธสาสนํ ฐิตํ โหติ**" "พระวินัยจัดเป็นอายุของพระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยดำรงอยู่ พระพุทธศาสนาก็ดำรงอยู่" (พระไตรปิฎก, เล่ม 7 ข้อ 437-440 : 274-278) พระวินัย จึงถือได้ว่าเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา

จูฬสงคราม คัมภีร์ปริวาร (เล่ม 19 ข้อ 48: 41-42) มีใจความสำคัญที่พระองค์ตรัสไว้ถึงจุดมุ่งหมายของพระวินัย แท้จริงแล้ว วินัยมีไว้เพื่อความสำรวม (สังวร) ความสำรวมมีเพื่อความไม่เดือดร้อน (อวิปปฏิสาร) ความไม่เดือดร้อนมีเพื่อความปราโมทย์ (ปาโมชชะ) ความปราโมทย์มีเพื่อความอิ่มใจ (ปีติ) ความอิ่มใจมีเพื่อความสงบใจ (ปัสสัทธิ) ความสงบใจมีเพื่อความสบายใจ (สุข) ความสุขใจมีเพื่อความตั้งใจมั่น (สมาธิ) ความตั้งใจมั่นมีเพื่อให้มีความรู้เห็นตามเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) ความรู้เห็นตามความเป็นจริงมีเพื่อความเบื่อหน่าย (นิพพิทา) ความเบื่อหน่ายมีไว้เพื่อความสำรอกกิเลส (วิราคะ) ความสำรอกกิเลสมีเพื่อความหลุดพ้น (วิมุตติ) ความหลุดพ้นมีเพื่อประโยชน์แก่ความรู้เห็นว่าหลุดพ้น (วิมุตติญาณ-ทัสสนะ) ความรู้เห็นว่าหลุดพ้นมีเพื่อความดับสนิทหาเชื้อมิได้ (อนุปาทาปรินิพพาน)

การตั้งสิกขาบท หรือ วินัยต่างๆ พระพุทธองค์ทรงอาศัยอำนาจประโยชน์ คือ มองเห็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญและทรงใช้พระธรรมด้วยความเมตตาเป็นเครื่องตัดสินบัญญัติและบทลงโทษต่างๆ ทั้งตรัสอานิสงส์แห่งการสำรวมระวัง กล่าวได้ว่า พระวินัย เป็นที่รวมคำสอนซึ่งเป็นข้อบัญญัติและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ อันมีหลักการเพื่อความสงบเรียบร้อย เพื่อความดีงามในหมู่สงฆ์ เพื่อให้หมู่คณะอยู่ร่วมกันอย่างอิสระและปลอดภัย ตลอดถึงเพื่อความบริสุทธิ์ทางกายและวาจาอันจะนำพาให้บรรลุธรรมได้โดยไม่ยาก ทำให้เราสามารถเรียนรู้วิธีการบริหารจัดการบุคคลและการอยู่ร่วมกันในองค์กรสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการแก้ปัญหาสังคมปัจจุบันโดยเฉพาะปัญหาวินัยจราจร

2.1 ความเกี่ยวข้องของวินัยและศีล

ศีล ตามความหมายที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ไว้ หมายถึง ความประพฤติดีทางกายและวาจา, การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ใน

ความดีงาม, การรักษาปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ,มักใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่าอธิสีลสิกขา (2553: 291) และอธิสีลสิกขาเป็นชื่อเรียกพระวินัย เป็นปหานวินัย คือ พระวินัยที่ละอกุศลธรรมทั้งหลาย (ประพันธ์ ศุภษร: 13) อันเป็นความหมายอีกนัยหนึ่งและเป็นข้อศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อปรับกายและวาจาให้สะอาดบริสุทธิ์สำหรับรองรับคุณพิเศษที่สูงขึ้นไป แบ่งเป็นจุลศีล มัชฌิมศีล มหาศีล ดังนั้น วินัยและศีลเป็นคำที่คู่กัน พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระภิกษุที่บุพพารามใกล้เมืองสาวัตถีถึงเรื่องสาวกของพระองค์เสียชีพไม่เสียศีล วินัยกับศีลจึงเป็นเรื่องเดียวกันแต่การใช้คำแตกต่างกัน อาจเป็นเพราะเมื่อกล่าวถึงศีลมักใช้ในความหมายที่แคบ ซึ่งแท้จริงแล้ว ความมีวินัยนั่นคือความหมายของศีล (พุทธทาสภิกขุ, 2539: 330)

วินัย เป็นสิ่งที่มองเห็นได้จากพฤติกรรมภายนอกที่แสดงออก ต่อเมื่อพฤติกรรมนั้นได้กระทำจนเป็นพฤติกรรมตามปกติ หมายความว่า ไม่ต้องมีกฎระเบียบข้อบังคับมากำหนดสามารถสำนึกได้เองสิ่งนี้เราเรียกว่าศีล เป็นสิ่งที่อยู่ภายในโดยผ่านการแสดงออกด้วยการรักษาวินัย ถ้านำมาแยกเป็นข้อๆ แต่ละข้อเรียกว่า สิกขาบท แปลว่าข้อศีล ข้อวินัยที่ต้องศึกษาเป็นบทฝึกฝนอบรมตน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2553: 448) ถ้าจะกล่าวว่าวินัยเป็นเรื่องของการฝึกคนให้มีศีล การฝึกคนให้มีวินัยก็เป็นการฝึกคนให้มีศีลนั่นเอง ดังนั้น การจะเสริมสร้างให้คนไทยมีวินัยจราจรต้องเริ่มด้วยการพัฒนาเรื่องศีลซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและวาจา เพื่อพัฒนาต่อไปในระดับสมาธิจนถึงปัญญา จึงจะเป็นการพัฒนาหรือศึกษาครบถ้วนกระบวนความอันเป็นหนทางแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

2.2 วินัยจราจรกับศีลของชาวพุทธ

วินัยเป็นคำที่มีความหมายเชิงบวก เพราะเป็นการจัดสรรโอกาสให้ชีวิตและสังคมที่กำลังเผชิญอยู่เป็นไปในทางที่ดี โดยเฉพาะคนกรุงเทพฯ ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่าปัญหาวินัยจราจรจัดว่าเป็นอันตรายเงียบแฝงไว้ด้วยการลดคุณค่าของศีลธรรมจากคนไทย แม้ว่าการกระทำผิดเล็กๆ น้อยซึ่งคนส่วนใหญ่เห็นว่าไม่เป็นไร ใครๆ ก็ทำกันนั้น พฤติกรรมการขับรถแทรกเข้ามาในเลนทั้งๆ ที่เป็นเส้นทึบ เพียงเพราะต้องการความเร่งด่วน ผลที่ตามมา คือ สร้างความรำคาญและความไม่พอใจให้กับเพื่อนผู้ใช้ถนน และอาจมีคำกล่าวต่อว่าที่ไม่สุภาพตามมา เป็นการสร้างมโนกรรมและวจีกรรม หรือการไม่เคารพซึ่งกันและกันด้วยการขับรถปาดหน้า นั่นหมายถึงการแสดงความอาฆาต เกิดกายกรรมทุจริต สาเหตุเหล่านี้ทำให้จิตของคนเข้าสู่อกุศลจิตมีมิจฉาทิฏฐิ เป็นเหตุทำให้จิตเศร้าหมอง การพฤติกรรมลอกเลียนแบบผู้ที่กระทำผิดกฎจราจรด้วยกันเองโดยการให้เหตุผลว่าใครๆ ก็ทำกันนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการขาดความเชื่อหรือความศรัทธาต่อจิตสำนึกที่ดีในการใช้รถใช้ถนนร่วมกับผู้อื่น การกระทำใดๆ ที่เราประพฤติบ่อยๆ จะกลายเป็นนิสัยและความเคยชินและเป็นเครื่องหมายที่กำลังบ่งบอกหรือเป็นดัชนีชี้วัดเรื่องศีลของคนไทยกำลังลดลงหรือไม่ ความอดทนที่จะทำตามวินัยจราจรเป็นตัวหนึ่งที่แสดงให้เห็นได้ ดังนั้น วินัยจราจรจึงเป็นปัญหาที่สำคัญและไม่อาจมองข้ามเพราะวินัยจราจรของคนไทยนับวันมีแต่เสื่อมถอย

2.3 ประโยชน์ที่มุ่งหมายของวินัยจราจรมองผ่านมุมพระวินัยปิฎก

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนของการมีวินัยจราจร ผู้เขียนจึงได้แสดงการเปรียบเทียบประโยชน์ที่มุ่งหมายของวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงแถลงก่อนบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อ ซึ่งมีอยู่ 10 ประการ (พระไตรปิฎก, เล่ม 1 ข้อ 39: 28-29) กับประโยชน์ของวินัยจราจรตามทัศนะของผู้เขียน ดังนี้

พระวินัย	ทรงบัญญัติเพื่อ	วินัยจราจร
1. เพื่อความดีงามที่เป็นไปโดยความเห็นชอบร่วมกันของสงฆ์	เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม คือ สงฆ์	1. เพื่อเป็นข้อตกลงร่วมกันของผู้ใช้รถใช้ถนนสร้างความดีงามให้ปรากฏ
2. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์		2. เพื่อความผาสุกและความปลอดภัยของผู้ใช้รถใช้ถนน
3. เพื่อกำราบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย	เพื่อประโยชน์แก่บุคคล	3. เพื่อเป็นตัวบทลงโทษผู้กระทำผิด
4. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม		4. เพื่อความสุขและปลอดภัยของผู้ที่มีวินัยจราจร
5. เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในปัจจุบัน	เพื่อประโยชน์แก่ความบริสุทธิ์หรือแก่ชีวิต	5. เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นขณะขับขี่
6. เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อนที่จะมีในภายหลัง		6. เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นตามมาจากการไม่เคารพวินัยจราจร
7. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส	เพื่อประโยชน์แก่ประชาชน	7. เพื่อทำให้ผู้ที่ไม่เคารพวินัยจราจรให้เกิด ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่จะเคารพในวินัยจราจร
8. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่เลื่อมใสแล้ว		8. เพื่อให้ผู้ที่อยู่ในวินัยจราจรมีขวัญและกำลังใจที่จะรักษาวินัยที่ดีต่อไป
9. เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัทธรรม	เพื่อประโยชน์แก่พระศาสนา	9. เพื่อให้วินัยจราจรที่ดีเป็นตัวอย่างที่ดีในการสร้างสรรค์สังคมที่เป็นสุขสงบ
10. เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัยเพื่อเชิดชูค้ำจุนประคับประคองพระวินัย 4 อย่าง คือ สังวรวินัย ปหานวินัย สมถวินัย บัญญัติวินัย		10. เพื่อส่งเสริมให้การใช้รถใช้ถนนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยมากขึ้น

ในการจะตั้งสิกขาบทใด พระพุทธเจ้าทรงใช้กระบวนการ คือ 1) มีผู้ได้กระทำผิดแล้ว 2) มีผู้มาร้องเรียนให้ทรงตัดสินความ 3) มีการวินิจฉัยและประกาศเป็นที่ยอมรับท่ามกลางสงฆ์สาวก แต่สำหรับในกรณีวินัยจราจรนั้นมีความแตกต่างออกไป เนื่องจากในพระธรรมวินัยนั้นจุดมุ่งหมายพุ่งตรงสู่พระนิพพาน แต่วินัยจราจรอยู่ภายใต้การควบคุมด้วยกฎหมายเป็นคำสั่งหรือระเบียบข้อบังคับ ที่ผู้มีอำนาจในรัฐบัญญัติขึ้น เพื่อใช้ควบคุมความประพฤติ และให้ประชาชน ปฏิบัติตาม หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถูกบังคับให้เสียสิทธิหรือทรัพย์สิน หรือต้องได้รับโทษที่กำหนดไว้ พ.ร.บ.จราจรทางบกเกิดขึ้น โดยอาศัยหลักกฎหมายจราจรของประเทศอังกฤษมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพของประเทศไทย

วินัยจราจร จึงเป็นเรื่องของการไม่ทำผิดกฎจราจรภายใต้พ.ร.บ.ดังกล่าว จะเห็นว่าการประกาศหรือพิจารณาปรับแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายนี้อยู่ในแวดวงจำกัด คือ การเข้าสู่สภานิติบัญญัติ นำเสนอร่างผ่านกฤษฎีกาโดยผ่านมติ ค.ร.ม.และได้รับการโปรดเกล้าฯ จึงประกาศให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบปฏิบัติตาม มีคำถามว่าประชาชนผู้ใช้รถใช้ถนนไม่ได้ร่วมรับทราบที่มาของการตั้งกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่สภากำหนดขึ้น ประเด็นนี้ถ้ามองผ่านกระบวนการตั้งบัญญัติพระวินัยของพระพุทธเจ้าดังที่ได้กล่าวมาเบื้องต้นนั้น พระองค์ทรงวางรากฐานธรรมาธิปไตยโดยการประกาศสิกขาบทให้หมู่สงฆ์ได้รับทราบ พร้อมชี้แจงโทษภัยที่จะเกิดขึ้นตามมาทั้งต่อตนเอง ประชาชน และความมั่นคงของศาสนา ในทัศนะของผู้เขียนแนวทางนี้สามารถนำมาใช้ในการกำหนดวินัยจราจรโดยการให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมด้วยการแสดงให้สาธารณชนรับทราบและเห็นด้วยถึงการหาวิธีที่จะใช้จัดการกับปัญหาจราจร ก่อนที่จะประกาศเป็นกฎหมาย ตัวอย่างเช่น การตรวจจับปรับผู้ที่เมาแล้วขับ การจะให้เกิดการรับรู้ข้อมูลต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นภาครัฐหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องอาศัยผ่านช่องทางสื่อสาธารณชนต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องที่ประชาชนต้องรู้และมีส่วนรับผิดชอบร่วมกันในการใช้รถใช้ถนน สื่อจึงมีส่วนสำคัญในการเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐผู้ออกกฎหมายบังคับใช้และประชาชนผู้ที่ต้องรักษาและปฏิบัติตาม

เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ที่จะขับขี่ยานพาหนะต่างๆ บนท้องถนนมีความรู้เรื่องวินัยจราจรและเครื่องหมาย สัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้เพื่อความปลอดภัย จึงต้องมีการทดสอบความรู้ผู้ขับขี่ทั้งภาคปฏิบัติและความรู้ด้านจราจร ก่อนที่จะออกใบอนุญาต สำหรับประเทศไทย การให้ความสำคัญต่อการได้รับใบอนุญาตขับขี่รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ ความเข้าใจของคนสังคมส่วนใหญ่เห็นว่าเป็นเพียงธรรมเนียมปฏิบัติ ขาดความเข้มงวดในการสอบวัดความรู้ เพราะผู้สอบเองก็ไม่ได้ให้ความใส่ใจความรู้ที่ได้ขอเพียงสอบให้ผ่าน ถ้าสอบไม่ผ่านก็จะมีการทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งใบอนุญาตขับขี่ เป็นความผิดทั้งผู้สอบและการละเลยหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ถ้าย้อนต้นตอของกฎจราจรที่เราอาศัยกฎหมายจราจรจากประเทศอังกฤษมาวางรากฐานให้กับประเทศไทย จะเห็นได้ว่าเราเอาแต่บทลงโทษมา โดยไม่ได้ศึกษาว่าการจะได้ใบอนุญาตขับขี่ในประเทศอังกฤษนั้นเป็นเรื่องที่ยากเกือบเท่ากับการสอบเข้ามหาวิทยาลัย เพราะนอกจากต้องอบรมตามหลักสูตรแล้วผู้เป็นอาจารย์สอนจะเข้มงวดในการสอบภาคปฏิบัติเป็นอย่างมาก มีการบังคับใช้กฎหมายและการลงโทษอย่างจริงจังการติดสินบนเจ้าหน้าที่เป็นเรื่องที่ยากและเป็นความผิดร้ายแรง

ดังนั้น ผู้ที่จะสอบใบอนุญาตขับขี่รถยนต์หรือจักรยานยนต์และเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักและให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในเรื่องของความซื่อสัตย์และความเข้มงวดเอาจริงเอาจังในการส่งเสริมให้ผู้ขับขี่มีความรู้เรื่องจราจรพร้อมด้วยสำนึกในเรื่องความปลอดภัยบนท้องถนน

3. หิริโอตตัปปะ: สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบในการปฏิบัติตามกฎจราจร

คำถามว่าทำอย่างไรจึงจะปลุกจิตสำนึกหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง (ทั้งหน่วยงานที่ออกใบอนุญาตขับขี่ยานยนต์และเจ้าหน้าที่ควบคุมจราจรรวมถึงผู้ที่ใช้รถใช้ถนนซึ่งไม่ได้หมายถึงผู้ขับขี่เท่านั้น รวมไปถึงผู้เดินทางเท้าด้วย) กับปัญหาการขาดวินัยจราจรนี้ สิ่งที่ต้องเห็นพ้องต้องกันก่อน คือ วินัยจราจรนั้นเกิดขึ้นมานอกจากเป็นข้อบังคับทางกฎหมายแล้ว เป้าประสงค์หลักที่สำคัญคือ การทำให้ท้องถนนการจราจรเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินทั้งของตนเองและผู้อื่น ดังนั้น คงต้องมาตั้งหลักค้นหาคำตอบจากพระธรรมคำสั่งสอนขององค์พระศาสดา ธรรมที่ทรงแสดงเป็นเครื่องคุ้มครองโลก หรือ "ธรรมโลกบาล" คือ หิริโอตตัปปะ

หิริ หมายถึง ความละอายแก่ใจ คือละอายต่อความชั่ว (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2553: 471)

โอตตัปปะ หมายถึง ความกลัวบาป ,ความเกรงกลัวต่อทุจริต ความเกรงกลัวความชั่ว เหมือนกลัวอสรพิษ ไม่อยากเข้าใกล้พยายามหลีกให้ห่างไกล (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2553: 579)

พระเฉลิมพล จนฺทปญฺโญ (2553: 423-424) ได้แสดงเหตุที่ทำให้เกิดหิริโอตตัปปะ ซึ่งผู้เขียนได้นำมาประยุกต์ใช้กับวินัยจราจร มี ดังนี้

3.1 เหตุที่ทำให้เกิด หิริ

1) คำนึงถึงความเป็นคน หรือชาติตระกูล : การระลึกถึงคุณค่าของการได้เกิดเป็นมนุษย์ชาติกำเนิดของมนุษย์นั้นสูงกว่าสัตว์ การฆ่ากันไม่ใช่วิสัยของผู้ที่จะได้เกิดเป็นมนุษย์ ดังนั้น การขับรถด้วยการหมั่นระลึกได้อย่างนี้ จะทำให้เกิดความระมัดระวังและเคารพกฎจราจร ไม่ทำให้ผู้อื่นเสียชีวิต หรือเสียหายทรัพย์สินด้วยความประมาท การฆ่าผู้อื่นเพียงเพราะอารมณ์ชั่ววูบบันดาลโทสะ หรือเป็นเพราะกลัวความผิดและความรับผิดชอบที่ตามมา เพียงแค่ใช้เวลาหยุดคิดถึงเหตุที่ทำให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ต้องหมั่นประกอบด้วยบุญกุศลอย่างไร ก็จะช่วยให้ผู้ขับขี่สามารถระงับอารมณ์ ความรู้สึกที่อยากทำร้ายผู้อื่นเพราะมองเห็นคุณค่าความยากลำบากในการได้เกิดมาเป็นมนุษย์

2) คำนึงถึงอายุ : ประโยชน์ของการได้ทบทวนอายุของตัวเอง 1) ทำให้มองเห็นสังขารของตัวเองความพร้อมของร่างกายในการขับรถ เช่นปัญหาเรื่องสายตา 2) เป็นเรื่องของตัวอย่างที่ดีและ

ความน่าเชื่อถือ ถ้าเราอายุอย่างนี้แล้วยังทำผิดจราจรให้ลูกหลานเห็นเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีแล้ว เรื่องอื่นถ้าเราสอนเขาแล้วเขาจะเคารพเชื่อฟังหรือไม่ 3) เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเข้าใจผู้อื่น โดยการนำอายุมาพิจารณา ว่าในอดีตตอนเราอายุเท่านี้ก็มีความรู้สึกเช่นนี้ คือ ใจร้อน ต้องการความเร็ว คิดได้ดังนี้ จิตจะไม่เกิดอกุศลให้ปรุงแต่งต่อ จิตใจมีแต่จะเมตตา ถ้าฝ่ายหนึ่งเป็นน้ำเย็น ต่อให้อีกฝ่ายร้อน ก็จะนิ่งไปเอง หากปฏิบัติได้ดังนี้คงไม่มีข่าวคดีที่โต้เถียงกันจนเป็นเหตุให้ฆ่ากันตายให้เห็นในสังคม สำหรับในมุมกลับกันผู้ที่มีอายุน้อยก็ให้หมั่นพิจารณาว่า ความแก่ชราเป็นเรื่องที่ไม่สามารถล่วงพ้นไปได้ เมื่อวันหนึ่งเราทุกคนก็ต้อง แก่ ชรา สายตา ประสาทรับสัมผัสไม่ดีเหมือนก่อน สมรรถนะในการขับขี่ของเราก็ช้าลง ไม่แตกต่างจากรถคันที่เห็นว่าขับช้าน่ารำคาญ

3) คำนึงถึงความดีที่เคยทำ : สำหรับผู้ที่เคารพกฎจราจรมาโดยตลอด จะรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง แม้จะไม่มีใครรู้ แต่ความภูมิใจความศรัทธาในตนเองนี้เป็นสิ่งที่คงอยู่ในจิตใจตลอดเวลา ดังนั้นเมื่อจะกล่าวว่า หรือตำหนิผู้ใดว่ากระทำผิดกฎจราจร สามารถพูดได้อย่างเต็มที่และมั่นใจ และการหมั่นคำนึงถึงเรื่องความเชื่อมั่นในความดีความเคารพกฎจราจรเป็นสิ่งที่ดี หากบางโอกาสหรือสถานการณ์ที่อาจทำให้อยากละเมิดกฎจราจร คุณความดีและความภาคภูมิใจในอดีตที่สะสม จะเป็นตัวฉุกคิดว่าคุ้มหรือไม่ที่เราทำดีมาตลอดแล้วจะมาเสียในครั้งนี้ สุดท้ายเราก็ไม่ได้ดีไปกว่าผู้ที่เราเคยตำหนิติเตียน

4) คำนึงถึงความเป็นพหูสูตหรือความรู้ที่ร่ำเรียนมา : หากกล่าวว่าผู้ที่ไม่รู้ย่อมไม่ผิด ไฉนเลยเราเองก็มีการศึกษามีภูมิความรู้การศึกษา ควรหรือไม่ให้ผู้อื่นต่อว่าเราเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ไร้การอบรมที่ดีสะท้อนไปถึงการเลี้ยงดูสั่งสอนจากบุพพการี ถ้าหากเราเป็นผู้ที่มากการศึกษารู้กฎระเบียบวินัยจราจรต่างๆ แต่เราก็ยังทำผิดโดยไม่ละอายอีก อาจกล่าวได้ว่าสู้ผู้ที่ร่ำเรียนมาน้อยแต่รู้จักเคารพกฎกติกาบ่งบอกการมีการศึกษา รู้จักมารยาทในการอยู่ร่วมกัน

5) คำนึงถึงพระศาสดา : เรื่องนี้สำหรับทุกศาสนาก็สามารถนำคำสอนของศาสดาตนมาใช้ได้ เพราะทุกศาสนา ศาสดาสอนให้ละความชั่ว สร้างกรรมดี สิ่งที่ผิดหรือขัดกับความถูกต้องเหมาะสมก็ไม่ควรทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนควรหมั่นนึกถึงหัวใจคำสอนของพระพุทธองค์ในโอวาทปาติโมกข์ “สพฺพปาปสฺส อกรณํ กุสลสฺสูปสมฺปทา สจิตฺตปริโยทปนํ เอตํ พุทฺธานสาสนํ” การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การทำความดีให้เพียบพร้อม การชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส ข้อนั่นเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย (พระไตรปิฎก, เล่ม 10 ข้อ 90: 50) การระลึกถึงคำสอนจะช่วยเตือนใจและประคองจิตของตัวเองไม่ให้เกิดมัวหมอง คิดทำถูก ไม่คิดทำผิด คิดทำดี ไม่คิดทำชั่ว คิดให้ระวังไม่ประมาท

6) คำนึงถึงครูอาจารย์ สถานศึกษา : หลายครั้งที่ปรากฏให้เห็นถึงการนำสติ๊กเกอร์สถาบันมาติดด้านหลังรถ ด้วยความรู้สึกสำนึกรักสถาบันที่ตนได้ศึกษาเหล่าเรียน แต่ถ้ามองให้ดีอาจเป็นดาบสองคมได้ เพราะถ้าเราเป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่จบการศึกษาสถาบันนี้ แต่พฤติกรรมที่เราใช้รถใช้ถนน ไม่อยู่ในวินัยจราจรที่ดี ทำผิดกฎจราจร หรือเบียดเบียนผู้ขับขี่เพื่อนผู้ใช้รถใช้ถนนร่วมกัน อย่างนี้อาจสะท้อนให้ผู้อื่น

เห็นว่า สถาบัน ไม่ได้ให้การอบรมหรือสั่งสอนที่ดี รวมไปถึงครูอาจารย์ที่อบรมสั่งสอน ดังนั้นพฤติกรรมที่ในการขับขี่ของเรา ต้องมีการไตร่ตรองและระมัดระวังให้ดี เพราะถ้าเกิดมีเรื่องราวเป็นกรณีขึ้นมา นอกจากตัวเราเป็นหนึ่งในผู้เสียหายแล้วยังส่งผลต่อสถานศึกษาด้วย

กล่าวได้ว่า **หิริ** เป็นความละอายต่อความชั่วทั้งปวง ไม่ว่าจะมีผลต่อตนเองหรือผลกระทบต่อผู้อื่น เป็นการมองแบบรอบด้าน ด้วยการตระหนักรู้ว่าเราเป็นใคร

3.2 เหตุที่ทำให้เกิด โอตตัปปะ

1) กลัวคนอื่นตำหนิ : การที่เราเกรงมีผู้ตำหนิหรือต่อว่า เป็นเพราะเรากลัวคนอื่นรู้เห็นความผิดของเรา อาจทำให้ชื่อเสียงคุณความดีที่อุตสาห์สร้างมาก็ต้องมามัวหมองจากเรื่องนี้ ดังที่เราเห็นตามหน้าข่าว ผู้มีชื่อเสียง มีตำแหน่งหน้าที่การงานดี ต่างก็อาจตกเป็นข่าวทำให้เสียชื่อเสียง โดยเฉพาะเรื่องเมาแล้วขับนอกจากทำให้ผิดกฎหมายแล้วยังทำให้ภาพพจน์ส่วนตัวเสียหาย คุ้มหรือไม่ควรตรองให้ดี เรื่องนี้เป็นการคิดให้ดีก่อนทำเพราะผลที่เกิดขึ้นไม่มีใครคาดเดาได้อาจรุนแรงเป็นผลเสียอย่างร้ายแรง ทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงได้

2) กลัวการลงโทษ : การไม่ละเมิดกฎจราจรนอกจากต้องเสียทรัพย์สินเป็นตัวเงินหรือค่าปรับแล้ว สำหรับบางคนอาจเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ความจริงคือ นอกจากเสียค่าปรับแล้วยังมีตัวบทลงโทษด้วยการหักแต้ม และสุดท้ายปรับสูงสุด คือ ถอนใบอนุญาตใบขับขี่ พระราชบัญญัติจราจรทางบก (ฉบับที่7) พ.ศ. 2550 มาตรา 43 มีบทลงโทษสำหรับผู้ใช้ยาเสพติดให้โทษหรือสารเสพติดที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท เป็นเหตุทำให้ผู้อื่นได้รับอันตรายแก่ร่างกายหรือจิตในหรืออาจทำให้เสียชีวิต มีตัวบทลงโทษตามกฎหมายที่ตามระดับความผิดโดยจำคุกและปรับหรือทั้งจำและปรับ รวมถึงเพิกถอนใบอนุญาตใบขับขี่ พ.ร.บ.ฉบับนี้ครอบคลุมไปถึงการขับรถในขณะมึนเมามีแอลกอฮอล์เกินกว่ากฎหมายกำหนดเพื่อเป็นการตักเตือน และมีสิทธิยึดใบอนุญาตขับขี่ ถ้าเพียงแต่ผู้ขับขี่คำนึงถึงบทลงโทษตามกฎหมายที่ตามมาก็จะไม่ทำความผิดหรือฝ่าฝืนกฎจราจร

3) กลัวการเกิดในทุคติ: การเกรงกลัวต่อผลที่ตามมาซึ่งไม่ใช้เพียงแต่ในชาตินี้ แต่อาจส่งผลต่อไปยังชาติหน้าและชาติต่อๆ ไป การเกรงกลัวต่อบาปกรรม อันเสริมให้เราไปเกิดในแดนนรกภูมิหรืออสุรกาย ภูมิ ด้วยการผลของกระทำผิดทั้งทางตรงและทางอ้อม อย่างเช่น การติดสินบนเจ้าหน้าที่ การลุแก่โทสะ ทำให้ทำร้ายผู้อื่นให้ถึงแก่ความตาย หรือ ต้องพิการสูญเสียอนาคตที่ดี สิ่งนี้จะทำให้เกิดการผูกจองเวรจากผู้ที่สูญเสียติดตามกันไปทุกภพทุกชาติ ไม่สามารถหลุดพ้นจากวงล้อของกงเกวียนกำเกวียนไปได้ การเกรงกลัวผลที่ร้ายแรงแม้ไม่ใช่ชาตินี้ แต่คุ้มหรือไม่กับผลนี้ส่งไปถึงภพหน้า มีหลายกรณีที่ขับรถด้วยความประมาทและเกิดความทะเลาะวิวาท จนไปถึงขั้นต้องฆ่าให้ตายเพื่อให้หายแค้น แต่สุดท้ายก็ต้องรับโทษทัณฑ์ตามกฎหมายและกฎแห่งกรรม

โอตตัปปะ เป็นเรื่อง จิตสำนึกภายนอกที่ต้องเกรงกลัวต่อการลงโทษภายนอกหรือการเสียทรัพย์โทษภายในที่เป็นเรื่องการถูกขุมขังและโทษที่อยู่ในใจอันจะส่งไปถึงภพภูมิหน้า

กล่าวได้ว่า กฎหมายบัญญัติขึ้นเพื่อควบคุมความประพฤติผิดทางกายกับวาจาเท่านั้น หาได้ไปควบคุมถึงใจ ซึ่งเป็นตัวควบคุมกายกับวาจา ความผิดทางกฎหมายจะเกิดขึ้นตามเงื่อนไขของกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อการกระทำผิดเช่นนั้น จะต้องฟัง และฟังได้ว่าเป็นความผิดตามกฎหมาย มีประจักษ์พยานหลักฐาน มากพอที่จะถือว่าเป็นความผิดได้ จึงตัดสินได้ว่าเป็นความผิด แต่สำหรับหิริโอตตัปปะ เป็นการพิจารณา ชาติตระกูล อายุ จิตใจที่เข้มแข็ง การศึกษา เสียงครหาจากคนอื่น ความรู้สึกตำหนิตนเองโทษทางบ้านเมือง การตกนรกหลังจากตาย เป็นต้น ความรู้สึกสำนึกเหล่านี้จะค่อยๆ เกิดขึ้น เมื่อคนสำนึกเห็นถึงคุณค่า ความงดงาม อันเกิดขึ้นจากการมีความละอายแก่ใจ และความสะดุ้งกลัวต่อบาป และผลบาป หากว่าความสำนึกว่าอะไรผิดอะไรถูก เกิดจากหิริโอตตัปปะแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องมีคนเห็นหรือไม่เห็น ผู้ที่มีหิริโอตตัปปะ จะสำนึกได้ด้วยตัวเองว่า อะไรควรเว้นอะไรควรกระทำ ในด้านสร้างความดีก็เช่นกัน ผู้ที่มีหิริโอตตัปปะ พร้อมที่จะทำความดี โดยไม่จำเป็นว่าใครจะเห็นหรือไม่ก็ตาม เมื่อเป็นความดี ก็พร้อมที่จะกระทำ อย่างที่พูดกันว่า “ปิดทองหลังองค์พระปฏิมา” หากคนในสังคมมีหิริโอตตัปปะเป็นหลักใจแล้ว กฎหมายต่างๆ ไม่มีความเป็นอะไรเลย เพราะการละเมิดสิ่งที่กฎหมายกำหนดว่า ผิดกฎหมายจะไม่เกิดขึ้น โดยไม่จำเป็นที่จะต้องรู้ว่ากฎหมายห้ามไว้อย่างไร หรือไม่ก็ตาม

โลกปาลธรรมทั้งสองประการมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่คนจะต้องสร้างให้บังเกิดขึ้นจิตใจ หลักความประพฤติปฏิบัติในพระพุทธศาสนาสอนช่วยสอนให้การดำเนินสู่จุดหมายตามแนวทางของกระบวนธรรม ที่รู้เข้าใจแล้วให้เป็นผลสำเร็จขึ้นมาในชีวิตจริง นั่นคือ มัชฌิมาปฏิปทา ทางสายกลาง สรุปอยู่ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นปฐมเทศนาคราวเมื่อโปรดปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พระองค์ไม่ทรงสรรเสริญผู้ที่มีมิจฉาปฏิปทา ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ หากปฏิบัติผิดแล้วย่อมทำให้ธรรมอันเป็นกุศลสำเร็จไม่ได้ เหตุของการปฏิบัติผิด คือ มิจฉาทิฏฐิ ฯลฯ มิจฉาสมาธิ พระองค์สรรเสริญผู้ที่มีสัมมาปฏิปทา ไม่ว่าจะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม หากประพฤติชอบ ปฏิบัติถูกแล้วย่อมทำให้ธรรมอันเป็นกุศลสำเร็จลงได้ อาศัยการปฏิบัติถูกก็มี อริยมรรคเป็นมรรคาอันประเสริฐมีองค์ประกอบ 8 อย่าง สัมมาทิฏฐิ เป็นจุดเริ่มต้นของมรรคา เพราะ ต้องมีความเห็น มีความเข้าใจ หรือเชื่อถือถูกต้องตามแนวทางปฏิบัติเสียก่อน จึงจะเริ่มประพฤติปฏิบัติให้ถูกทางได้ “ภิกษุทั้งหาย บรรดาองค์มรรคเหล่านั้น สัมมาทิฏฐิเป็นตัวนำ. . . (พระไตรปิฎก, เล่ม 14 ข้อ 254-280: 180-187) จึงเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในการจะทำให้ประชาชนได้รู้จักรักษาวินัยจราจร จึงต้องอาศัยการตั้งต้นที่ความเห็นถูกเกี่ยวกับความสำคัญของวินัยจราจรเสียก่อนถึงจะเกิดการปฏิบัติให้ถูกกฎจราจร

4. สัมมาทิฏฐิ: เครื่องมือปฏิรูปวินัยจราจร

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต (2544: 231) ให้ความหมายของ สัมมาทิฏฐิ คือ การรู้อกุศลและอกุศลมูล กับ กุศลและกุศลมูล กล่าวคือ การรู้บาป-บุญ คุณ-โทษ การรู้อะไรควร อะไรไม่ควร สัมมาทิฏฐิในทางพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับที่เป็นสาสวะ กับ ระดับโลกุตตระ (พระไตรปิฎก,

เล่ม 14 ข้อ 136: 174-176) ในบทความนี้ มุ่งสัมมาทิฏฐิ ในระดับสาสวะ หมายถึง สัมมาทิฏฐิที่ยังอยู่ในระดับโลกียะ เมื่อปฏิบัติแล้วย่อมเกิดผลเป็นบุญ คือ คุณความดี ให้ความสุขแก่ผู้ปฏิบัติ เหตุที่ทำให้เกิดสัมมาทิฏฐิมี 2 ปัจจัย คือ **ปรโตโฆสะ** และ **โยนิโสมนสิการ** (พระไตรปิฎก, เล่ม 12 ข้อ 452: 491)

1) ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) เป็นการได้ยินได้ฟัง คำบอกเล่า ข่าวสาร คำชี้แจง อธิบาย การแนะนำชักจูง การสั่งสอน การถ่ายทอด การได้เรียนรู้จากผู้อื่น (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต, 2544: 263) การจะรับฟังผู้อื่นนั้น ต้องเริ่มต้นที่ศรัทธา อันเป็นการมุ่งหมายด้วยหลักที่เรียก กัลยาณมิตตตา คือ ความ มีกัลยาณมิตร คำว่า กัลยาณมิตร มิได้หมายถึงเพียงแค่เพื่อนที่ดีอย่างที่เรารู้อย่างทั่วไป แต่กัลยาณมิตร ยัง หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชักจูง ช่วยเหลือ บอกช่องทาง ให้ดำเนินในมรรคาแห่งการฝึกศึกษาอย่างถูกต้อง ดั่งเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตวาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า (วิสุทธิมรรค: 123-125)

สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมให้ประชาชนมีวินัยจราจรหรือการเคารพกฎจราจรนั้น นอกจากผู้ที่ใช้รถใช้ถนนต้องมีสามัญสำนึก รู้จักความละอายและเกรงกลัวต่อผลที่ตามมาแล้ว ผู้ทำงานสื่อนับว่าเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างมากในการส่งเสริมให้สังคมมีความรู้ความเข้าใจเรื่องวินัยจราจร กล่าวคือ การให้ข่าวสารข้อมูลที่น่าเชื่อถือเป็นธรรม สะท้อนให้สังคมเห็นโทษภัยของการขับรถผิดกฎจราจร หรือ การใช้อารมณ์เป็นเครื่องตัดสินความขัดแย้งที่พบเจอบนท้องถนน นอกจากสื่อต้องเสนอข่าวสาร ใคร ทำอะไร ที่ไหน และอย่างไร ประเด็นหนึ่งที่สำคัญและมิอาจมองข้าม คือ การนำเสนอเนื้อหาสาระความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะวินัยจราจร ควรนำเสนอข้อกำหนดจราจรที่ประชาชนควรทราบและตัวบทลงโทษผู้กระทำผิดอย่างจริงจัง เรื่องนี้ต้องทำทุกครั้งที่มีโอกาส เพราะถือว่าเป็นการให้ข้อมูลความรู้ได้อย่างตรงประเด็นและเข้าถึงประชาชนได้ตรงที่สุด ทั้งนี้ผู้นำเสนอเองก็ต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องวินัยจราจร หรือ อาจนำเสนอข่าวนี้พร้อมกับให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการควบคุมดูแลจราจรเป็นผู้ให้ความรู้ต่อกฎจราจรต่างๆ พร้อมทั้งมีการคำแนะนำและกระตุ้นให้สังคมเห็นคุณค่าของความดี การเป็นผู้ประพฤติตามกฎจราจร การยกย่องสรรเสริญผู้ที่ทำความดีมีวินัยบนท้องถนน สื่อคงต้องนำเสนอสอดแทรกไปด้วย เพราะการทำข่าวด้านลบอย่างเดียว ไม่ได้ประโยชน์ในทางสร้างสรรค์ให้กับผู้รับข่าวสาร โดยเฉพาะข่าวที่ผู้กระทำผิดมียศ ตำแหน่ง หน้าที่การงาน มีอิทธิพลต่อการจับกุมหรือติดตามมาลงโทษนั้น ถ้าสังคมรับทราบว่ามีการเลือกปฏิบัติมีสองมาตรฐานแล้วไซร้ การจะออกกฎหมายบังคับใช้เพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตามย่อมเป็นเรื่องยาก เพราะประชาชนขาดศรัทธา ทั้งเจ้าหน้าที่ในส่วนที่ดูแลรับผิดชอบอย่างเช่นตำรวจจราจร และเจ้าหน้าที่ระดับสูงกลับนิ่งนอนใจเสียเองในการเอาจริงเอาจังกับผู้กระทำผิด แม้ว่าจะมียศตำแหน่งหรือสถาบันเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น สื่อก็ดี เจ้าหน้าที่จราจร หรือผู้ที่เกี่ยวข้องก็ดี ต่างต้องเป็นกัลยาณมิตรให้กับประชาชนในด้านการให้ความรู้ การกระตุ้นเตือนให้คิด การตอกย้ำในเรื่องวินัยจราจร ทั้งหมดนี้ทุกฝ่ายต่างก็ต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังโดยอาศัยหลักกัลยาณมิตรธรรม กล่าวไว้ว่า เมื่อคนสังคมมีบุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องเป็นกัลยาณมิตรคอยชี้นำให้เห็นถึงคุณค่าของวินัยจราจร อันเป็น

องค์ประกอบภายนอกที่สร้างศรัทธาให้กับประชาชน จะทำให้การแก้ปัญหาวินัยจราจรก้าวสู่การพัฒนา องค์ประกอบภายใน หรือโยนิโสมนสิการ คือ การนำความเข้าใจที่ได้ตามแนวศรัทธาไปเป็นพื้นฐานในการใช้ความคิดอย่างอิสระ คือ การตัดสินใจด้วยตัวเองในการประพฤติปฏิบัติตามกฎจราจร หรือวินัยจราจร

2) โยนิโสมนสิการ หมายถึง "การทำในใจให้แยบคาย" เป็นการพิจารณาสืบค้นถึงต้นเค้า การใช้ความคิดสืบสาวตลอดสาย การคิดอย่างมีระเบียบ การรู้จักคิดพิจารณาด้วยอุบาย การคิดแยกแยะออกดูตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัณหาอุปาทานของตนเข้าจับ ความสำคัญของโยนิโสมนสิการมีหลายประการ ตัวอย่างหนึ่งในพุทธพจน์ พระองค์ตรัสไว้ว่า "เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเหมือนโยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยแยบคาย) นี้" เมื่อมนสิการโดยแยบคาย กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไป (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต2544: 263)

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต ได้นำเสนอวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไว้ 10 ประการ หนึ่งในวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ได้แก่ วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์ เป็นการขัดเกลาและบรรเทาปัญหา พระธรรมปิฎกอธิบายว่าในเหตุการณ์หรือประสบการณ์เดียวกัน คนหนึ่งอาจคิดปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางดีงาม เป็นประโยชน์ อีกคนหนึ่งอาจปรุงแต่งไปในทางไม่ดีไม่งามเป็นโทษ ทั้งนี้เนื่องมาจากการฝึกฝนอบรมและประสบการณ์ที่ได้สะสมมา นอกจากนี้แม้แต่บุคคลเดียวกัน มองของอย่างเดียวกันหรือมีประสบการณ์เดียวกัน แต่ต่างขณะต่างเวลาก็อาจคิดแตกต่างออกไปครั้งละอย่างได้คราวหนึ่งร้าย คราวหนึ่งดี ทั้งนี้โดยเหตุผลที่กล่าวมาแล้ว วิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรมหรือโยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลในที่นี้ จึงมีความสำคัญในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ในขณะนั้นๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยเคยชินร้ายๆ ของจิตที่ได้สะสมไว้แต่เดิมพร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ที่ดีงามให้แก่ จิตไปในเวลาเดียวกัน

การคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ทุกเวลา ผู้ใดก็ตามเมื่อเข้าใจหลักการนี้แล้ว อาจใช้โยนิโสมนสิการแก้ได้แม้แต่ทัศนคติและจิตนิสัยไม่ดีที่สร้างมาเป็นเวลานานจนชินโดยเฉพาะอย่างยิ่งนิสัยการไม่มีวินัยจราจรทั้งผู้ขับขี่และผู้ใช้รถใช้ถนนที่เกี่ยวข้อง การนำเมตตา (พรหมวิหารธรรม) การพิจารณาความทุกข์ (อริยสัจ 4) การวางเฉยต่อเหตุการณ์นั้น (อุเบกขา) การใช้ปัญญาไตร่ตรอง (สมถะและวิปัสสนา) และสุดท้ายคือ ความอดทน (ขันติ) วิธีคิดแบบนี้เป็นเรื่องที่เร้าให้เกิดกุศลธรรม เช่นความรู้สึกเมตตากรุณาและความเสียสละเป็นต้น อันจะเป็นผลดีแก่ความเจริญงอกงามของตน มีลักษณะเป็นการเสริมสร้างพลังหรือปริมาณฝ่ายดีขึ้นมากดข่มทับหรือบังฝ่ายชั่วไว้ ให้ผลขึ้นแก่การชั่วคราวหรือเป็นเครื่องตระเตรียมหนุนเสริมความพร้อมและ สร้างนิสัยที่นำไปสู่โลกียสัมมาทิฏฐิ เพื่อการพัฒนาตนต่อไป

เมื่อสัมมาทิฏฐิเกิดขึ้นแล้วด้วยอาศัยโยนิโสมนสิการและกัลยาณมิตร ย่อมเป็นหนทางเจริญไปสู่จุดหมายการรู้การเห็นประจักษ์ในที่สุด ด้วยการอุดหนุนองค์ธรรมต่างๆ ได้แก่ ศีล (ความประพฤติดีงาม สุจริต) สุตะ (ความรู้จากการสดับฟัง เล่าเรียน อ่านตำรา และการแนะนำสั่งสอนเพิ่มเติม), สากัจฉา (การสนทนา ถกเถียง อภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สอบค้นความรู้) สมถะ (ความสงบ การไม่ฟุ้งซ่านวุ่นวายใจ การเจริญสมาธิ), วิปัสสนา (การใช้ปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆ ตามสภาวะที่เป็นจริง)

5. บทสรุป

วินัย เป็นเครื่องมือสำคัญขั้นแรกที่ใช้ในฝึกและพัฒนามนุษย์และสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญในการฝึกเคารพกฎจราจร หรือมีวินัยจราจรซึ่งเป็นเรื่องของการอยู่ร่วมกันในสังคม สืบเนื่องไปจนถึงการสร้างวินัยในตนเองสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน การมีวินัย คือ การที่สังคมมีข้อตกลงและจัดตั้งวางระบบระเบียบแบบแผนสำหรับการใช้รถใช้ถนนร่วมกัน ทั้งนี้ เพื่อความสงบเรียบร้อย และความมั่นคงปลอดภัยของผู้ที่ใช้รถใช้ถนน และประโยชน์สูงสุดของการมีวินัยจราจร คือการฝึกฝนพัฒนาตนของคนในชาติ ข้อปฏิบัติที่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปกติสุข ทำให้กิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วย นั่นคือ ศีล 5 ได้แก่การเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เว้นจากการทำร้ายทำลายชีวิต การละเมิดทรัพย์สิน การกระทำผิดทางเพศและละเมิดต่อคู่ครองผู้อื่น การพูดเท็จให้ร้ายหลอกลวง และการเว้นจากเสพสุรายาเสพติด ทำลายสติสัมปชัญญะ นำไปสู่กรรมชั่วอื่น เริ่มตั้งแต่คุกคามต่อความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยของผู้ร่วมสังคม เพื่อประโยชน์ต่อคนหมู่มาก วินัยจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่จะพัฒนามนุษย์เป็นกระบวนการพื้นฐานในการฝึกพฤติกรรมที่ดี และเป็นการจัดสรรสภาพแวดล้อมที่จะป้องกันไม่ให้มีพฤติกรรมที่ไม่ดี แต่เอื้อต่อการมีพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งฝึกคนให้คุ้นกับพฤติกรรมที่ดีจนพฤติกรรมเคยชินที่ดีนั้นกลายเป็นวิถีชีวิตของตน ก็เกิดเป็นศีล วิธีที่จะฝึกวินัยจราจรที่ดีจึงต้องเริ่มจากสำนึกในการละอายและเกรงกลัวต่อการทำผิด ด้วยการส่งเสริมจากกัลยาณมิตรไม่ว่าจะเป็นสื่อ เจ้าหน้าที่จราจร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการอบรมให้ความรู้กับประชาชนเรื่องของวินัยจราจร พร้อมกับการรู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการด้วยการทบทวนหลายๆ ด้าน หลายมุมมองอย่าเพียงแต่รับฟังอย่างเดียวต้องคิดเป็นด้วยเหตุและผลที่ถูกต้องเพราะหลายครั้งอาจไม่ได้เป็นเรื่องของผิดกฎจราจร แต่บางครั้งก็ต้องพิจารณาด้านมนุษยธรรม ศีลธรรม สัมมาทิฏฐิเกิดจากจุดนี้ สุดท้ายแล้วไม่ใช่เรื่องที่ไกลเกินเอื้อมที่จะเห็นคนไทยมีวินัยจราจรที่ดีด้วยการเห็นถูกผิดด้วยตนเองไม่ต้องอาศัยพึ่งพิงแต่เพียงกฎหมาย นั่นหมายถึงเราพัฒนาตนก้าวเหนือกว่าการกลัวบทลงโทษทางกฎหมาย แต่ทำด้วยความพร้อมใจยินดีเป็นนิสัยด้วยใจเอื้อเฟื้อเกื้อกูล เมตตาต่อกัน การให้อภัยกัน ไม่เบียดเบียนกันทั้งทางกาย วาจา ใจ เป็นภาพสะท้อนของความเป็นผู้มีศีลสำหรับพุทธศาสนิกชนไทยและเป็นการคืนความสุขให้กับสังคม

เอกสารอ้างอิง

ประพันธ์ ศุภษร. **พระวินัย : บันไดสร้างสังคมสันติสุข** .รวบรวมบทความวิชาการ งานวิชาทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่. (อัดสำเนา).

พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตฺโต (2544). **พุทธธรรม (ฉบับเดิม).** พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระธรรมกิตติวงศ์. (2544). **ของดีจากพระไตรปิฎก**. เอกสารประกอบการบรรยาย วิชาสัมมนาพระไตรปิฎก. (อัดสำเนา).

พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต.(2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2550). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2550). **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

พระพุทธโฆษาจารย์. (2546). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงค์พริ้นติ้ง.

พุทธทาสภิกขุ.(2549). **พุทธประวัติจากพระโอษฐ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: ตถาตาพับลิเคชั่น.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542** กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. การบันทึกคะแนนทำผิดไว้หลังข้างหลังใบขับขี่ สนง.ตำรวจแห่งชาติ.สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2554. จากhttp:// www.south21-00.com/index.php?option=com_kunena.

วอยส์ทีวี. ABAC โพล เผย ประชาชนกว่าร้อยละ 78.8 มีพฤติกรรมขับรถยอดแย่. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2554. จาก http://news.voicetv.co.th/thailand/7894.html

พระราชบัญญัติจราจรทางบก. สืบค้นเมื่อ 16 สิงหาคม 2554. จาก http:// www.trafficpolice.go.th history.php.

ดร.ธำรง บัวศรีสารานุ. โยนิโสมนสิการในทัศนะของพระธรรมปิฎก.โดยกรมศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2554.จาก http//www.swuaa.com

สาเหตุการเกิดอุบัติเหตุ. สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2554. จาก http:// www.dlt.go.th/th/attachments/dltnews/2552/oct52/119_svp.369-7.pdf.

สาเหตุจราจรทางบก.สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม 2554 จาก http://www.ipesp.ac.th/ learning/supitcha/html/E4-2-1.html.

ควอนตัมฟิสิกส์: คลื่นจิตเพื่อการเยียวยาตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

Quantum Physics: Mind Wave for Healing oneself Themselves and Environment

ดร. สามารถ สุขุประการ
Dr. Samart Sukhuprakarn
อาจารย์พิเศษประจำบัณฑิตวิทยาลัย มจร.

บทคัดย่อ

การที่จิตมีการเกิดและดับแสนโกฏิขณะชั่วลัดนิ้วมือเดียวอย่างต่อเนื่อง จิตจึงมีพฤติกรรมแบบคลื่นและเป็นคลื่นที่มีความถี่สูงมาก ในทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics Theory) กล่าวว่าพลังงานมีเหตุปัจจัยมาจากคลื่น และค้นพบว่าจิตสำนึกมีอิทธิพลต่อวัตถุในระดับอนุภาคได้ โดยเข้าไปทำลายคุณสมบัติของคลื่นในอนุภาคได้ ซึ่งตามปกติอนุภาคจะมีสองคุณสมบัติในตัวเองที่เป็นได้ทั้งคลื่นและอนุภาค จิตจึงมีพฤติกรรมแบบคลื่นถึงสอดแทรกได้ อาศัยคุณสมบัติของคลื่นจิตนี้สามารถนำมาใช้เยียวยาตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ด้วยวิธีการเจริญสมาธิและวิปัสสนาด้วยวิธีการที่ถูกต้อง จะทำให้จิตสำนึกมีพลังเพื่อใช้ในการเยียวยาได้ กระบวนการทำงานของคลื่นจิต จึงเป็นไปตามทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์

คำสำคัญ: อิทธิพลของจิตต่อวัตถุ, คลื่นจิต, เยียวยาตนเอง, กายานุปัสสนา, เยียวยาสิ่งแวดล้อม

Abstract

The mind is like a wave behavior due to it has a behavior of up – down state all the time. These characteristics are similar to the hi-frequency of wave. Quantum theory by the hypothesis that description how the wave is causing factor of energy. Quantum knows the consciousness mind characteristic can destroy properties of wave in particles. Usually the particle has two characteristics, wave and particle. Mind behavior as wave because only the waves can interfere each other for devastating. This knowledge can be applied to healing oneself themselves and environmental degradation by the right of Samãdhi and Vipãssana for increasing the power of the consciousness mind. So the characteristic of mind wave coheres with Quantum Theory.

Keyword: Mind over Matter, Mind Wave, Healing Oneself, Environmental Degradation

1. บทนำ

ควอนตัมฟิสิกส์เป็นวิชาที่ศึกษาเรื่องของพลังงานที่เกิดขึ้นในอนุภาคซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า สิ่งที่ควอนตัมฟิสิกส์ค้นพบว่าคือได้ค่าความสัมพันธ์ระหว่างพลังงานกับคลื่นต่างเป็นปัจจัยของกันและกัน หรืออาจกล่าวได้ว่าที่ใดมีคลื่นที่นั่นย่อมมีโอกาสก่อให้เกิดพลังงานได้ ตามทฤษฎีบิ๊กแบง (Big Bang Theory) กำเนิดจักรวาลในเศษเสี้ยววินาทีช่วงต้นๆ ของกำเนิดจักรวาลนั้นมีแต่คลื่นเท่านั้น การระเบิดก่อให้เกิดคลื่น จากคลื่นก่อให้เกิดพลังงานในระยะเวลาต่อมาซึ่ง ณ เวลานี้ยังคงมีคลื่นไมโครเวฟโบราณนั้นยังค้างอยู่ที่เรียกว่า CMB – Cosmic Microwave Background ดังนั้นฐานของจักรวาลจึงเต็มไปด้วยคลื่นที่สามารถก่อให้เกิดพลังงานได้ตลอดเวลา

หลังจากนั้นในเวลาต่อมายาวนานมากพลังงานเริ่มก่อตัวเป็นสสารวัตถุฐานจากอนุภาคเล็กรวมกันเป็นอะตอมเป็นแร่ธาตุตามลำดับ เราจึงได้เห็นดวงดาวและกาแลกซี่ในเวลาต่อมา วิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงจากพลังงานเป็นแร่ธาตุ ถูกค้นพบโดยไอน์สไตน์ในทฤษฎีอนุรักษ์พลังงาน $E = Mc^2$, พลังงานกับสสารต่างเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน เมื่อเราทำลายมวลเราจะได้พลังงานออกมาอย่างมหาศาลเป็นที่มาของระเบิดปรมาณู พื้นฐานของสสารคือพลังงาน ดังนั้นจากการประมวลทั้งสองทฤษฎีระหว่างควอนตัมกับของไอน์สไตน์ จึงพบว่าสสารต่างๆ มีพื้นฐานมากจากคลื่น หรือกล่าวว่าคลื่นมีความสามารถก่อให้เกิดสสารได้ สสารหรือวัตถุต่างมีคลื่นขับเคลื่อนอยู่ภายใน

สสารหรือวัตถุมีองค์ประกอบมาจากอะตอมเล็กๆ ที่อยู่ภายใน และในอะตอมนั้นยังประกอบไปด้วยอนุภาค อนุภาคจัดว่าเป็นวัตถุที่เล็กที่สุดเท่าที่จะวัดได้ จนกระทั่งมักวิทยาศาสตร์เพิ่งค้นพบความจริงว่าตัวมันเองมีสองสถานะภาพ (Duality State) กล่าวคือ มันมีคุณสมบัติที่จะเป็นได้ทั้งคลื่นและอนุภาค ส่วนการที่มันจะแสดงว่าเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับบริบทของปัจจัยแวดล้อม ในการทดลองช่องเปิดคู่ (Double Slit Experiment) การทดลองนี้ทำให้ทราบว่าเมื่ออนุภาควิ่งผ่านสองช่องคู่มันจะเปลี่ยนเป็นรูปแบบของคลื่นและที่สำคัญถ้าหากว่ามีการเฝ้าสังเกตที่หน้าช่องคู่นั้นอนุภาคจะไมเปลี่ยนไปเป็นคลื่น ยังคงรักษาสถานะอนุภาคตามเดิม ด้วยเหตุนี้จิตสำนึกที่เฝ้าสังเกตนั้น จึงเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวัตถุ

ด้วยเหตุการณ์นี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์เกิดความสงสัยว่า จิตสำนึกมีกระบวนการทำงานอย่างไรถึงได้มีความสามารถสร้างผลกระทบต่อวัตถุนอกตัวเองได้ ในพระพุทธศาสนากล่าวไว้เสมอว่าจิตมีความวิจิตร มีความสามารถหลายอย่างยากนักที่จะคาดการณ์ได้ โดยเฉพาะความสามารถของฌานวิสัยของผู้ได้ญาณ (พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 : 122) เช่นที่กล่าวในพระไตรปิฎกว่า

> อิทธิวิธญาณ: เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นน้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธญาณ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพงและภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปก็ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย : เล่ม 9 หน้า 79)

จากพระพุทธพจน์บทนี้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าจิตมีอำนาจเหนือวัตถุ(Mind Over Matter) สามารถทำโครงสร้างของแข็งให้เป็นอากาศผ่านทะลุได้ ทำของแข็งให้เป็นของเหลวสามารถมุดไปได้ ทำของเหลวให้เป็นของแข็งสามารถเดินเหินได้เหมือนพื้นดินแข็ง นี่เป็นการแสดงอำนาจของจิตที่มีอิทธิพลต่อวัตถุ ทำให้ธาตุเปลี่ยนแปลงโครงสร้างภายในของวัตถุได้

พลังงานเป็นสิ่งที่ทำให้สิ่งต่างๆเคลื่อนที่ได้ และสามารถสร้างงาน เรานำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เราใช้พลังงานทุกรูปแบบ เช่น พลังงานเสียง พลังงานแสง พลังงานความร้อน พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานเหล่านี้เราคุ้นเคยในชีวิตประจำวัน จับต้องได้เพราะนำมันมาใช้งาน เป็นพลังงานทางกายภาพ พลังงานเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากคลื่นทั้งหมด พลังงานเสียงก็มาจากคลื่นเสียง พลังงานความร้อนก็มาจากคลื่นความร้อน พลังงานแสงอาทิตย์ก็มาจากคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า พลังงานเหล่านี้สามารถสร้างอิทธิพลต่อวัตถุต่างๆ ได้เช่นกัน พลังงานความร้อนสามารถเผาวัตถุให้เปลี่ยนสถานะจากของแข็งเป็นของเหลว จากของเหลวเป็นก๊าซ

ในทำนองเดียวกันควอนตัมฟิสิกส์ได้กล่าวถึงพลังงานต่างๆ ว่ามาจากการเคลื่อนที่ของอนุภาคภายในอะตอมหรืออาจจะเป็นอนุภาคอิสระก็ได้ ทุกครั้งที่เกิดก้อนของพลังงาน(ควอนตัม)เป็นผลมาจากคลื่นที่อนุภาคปลดปล่อยออกมา พลังงานที่เกิดขึ้นจากอนุภาคนั้น เกิดจากช่วงที่อนุภาคแสดงตัวเป็นคลื่น จากการทดลองช่องเปิดคู่ตามที่กล่าวมาแล้วว่าจิตสำนึก (Consciousness Mind) สามารถทำให้อนุภาคหมดโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมแบบคลื่นได้หมดไป ในประเด็นนี้ทำให้เราทราบว่าจิตสำนึกย่อมต้องมีพฤติกรรมแบบคลื่นเช่นถึงได้สอดแทรกทำลายคลื่นในอนุภาค(วัตถุ)ได้

ด้วยความสัมพันธ์ของคลื่นในอนุภาคนี้กับจิตสำนึกนี้ ผู้เขียนเห็นประเด็นเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีควอนตัมที่มีคลื่นเป็นปัจจัยกับพลังงานกับจิตสำนึกที่มีพฤติกรรมแบบคลื่น ดังนั้นจิตสำนึกสามารถถูกตรวจสอบวัดค่าได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งในเวลานี้องค์ความรู้ด้านนี้ยังไม่มีพอที่จะวัดตรวจสอบได้แต่มีสัญญาณบางอย่างที่มีนัยยะสำคัญต่อการศึกษาผลของจิตสำนึกนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าปัญหาปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก เช่น อิทธิปาฏิหาริย์ การรับวิบากกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายหยาบและกายละเอียด(กายทิพย์) ที่ปรากฏการณ์ในพระไตรปิฎก ซึ่งยากที่จะอธิบายอย่างเป็นรูปธรรมถ้าไม่บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ การเชื่อมโยงความรู้ทั้งสองฝั่งจึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเพื่อนำมาประยุกต์ใช้อธิบายคนร่วมสมัย

2. จิตมีกลไกทำงานแบบคลื่น

คำว่า “กลไก” หมายถึงกระบวนการทำงาน หรือระบบการทำงานของระบบใดระบบหนึ่ง ผู้เขียนใช้คำนี้เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างง่ายๆ ในมิติทางกายภาพ เช่น กลไกของไตรลักษณ์ ที่มีกลไกอยู่ 3 อย่างทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ “ดูกรภิกษุทั้งหลาย รูปไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา เธอทั้งหลาย พึงเห็นสิ่งนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 9 : 44)

จะเห็นหลักไตรลักษณ์เป็นระบบการทำงานของธรรมชาติอย่างหนึ่ง เหมือนกลไกของเฟืองสามเฟืองที่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เมื่อเฟืองใดเฟืองหนึ่งหมุนก็จะขับเคลื่อนเฟืองอันอื่นหมุนวนตามกันไป

จิตก็มีกลไกเช่นกันคือมีพฤติกรรมเกิด-ดับสลับกันไปตลอดเวลา มีการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องอย่างมีนัยยะเหมือนคลื่น การเกิดดับของจิตมีกล่าวไว้ในพุทธพจน์ว่า

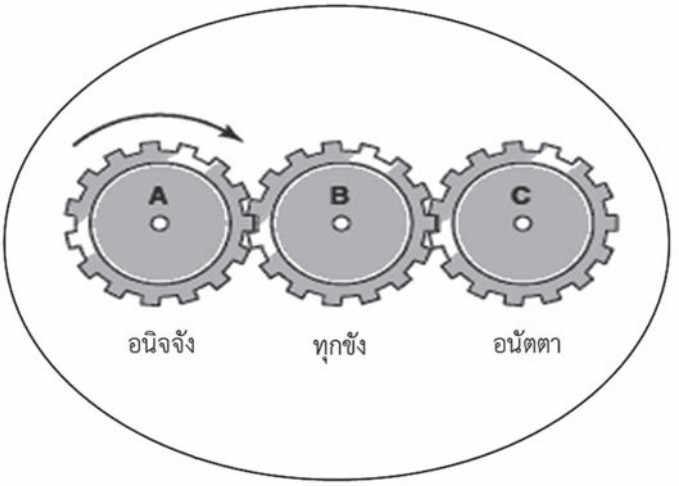

รูปภาพที่ 3 กลไกไตรลักษณ์
(ที่มา: http://www.education.com/reference/article/mechanical-motion/)

"ภูเขาหินแท่งทึบย่อมไม่สะเทือนเพราะลมฉันใด รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ทั้งมวล ทั้งที่เป็นอิฏฐารมณ์ และอนิฏฐารมณ์ ย่อมทำจิตของผู้คงที่ให้หวั่นไหวไม่ได้ ฉันนั้น จิตของผู้คงที่นั้นเป็นจิตตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว ไม่เกาะเกี่ยวด้วยอารมณ์อะไร เพราะท่านผู้คงที่พิจารณาเห็นความเกิดดับของจิตนั้น"(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 : 539)

จิตมีพฤติกรรมเช่นนี้ตลอดเวลาสืบภพต่อชาติไม่มีที่สุด จิตไม่มีวันตาย ที่ตายเป็นเพียงสัตว์ที่ตาย เพราะสัตว์เกิดขึ้นจากจิตก่อให้เกิดรูปขึ้นมาจากฐานของวิบากกรรม ตราบใดยังไม่ถึงภาวะแห่งความสงบเย็น(นิพพาน) จิตมีการเกิดดับรวดเร็วมาก ยากที่จะจินตนาการด้วยสามัญสำนึกธรรมดา ประมาณว่า"ชั่วลัดนิ้วมือเดียวจิตเกิดดับได้แสนโกฏิขณะ" (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล เล่ม 3 : 323) จิตเมื่อไม่สงบจะปรุงแต่งตลอดไปนานเท่านาน

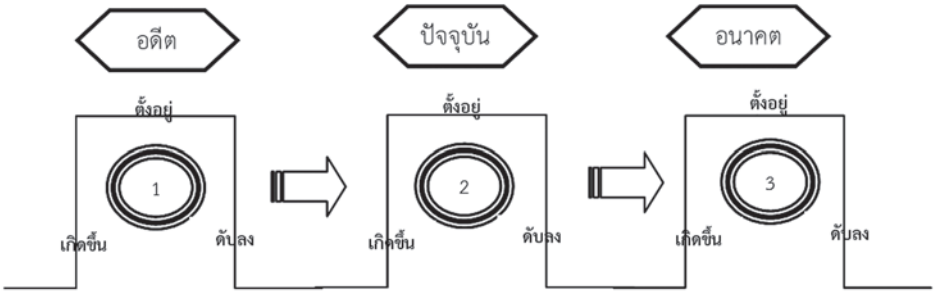

รูปภาพที่ 1 จิตหนึ่งดวงมีกลไกทำงาน 3 อนุขณะใน 3 กาล

ตามที่กล่าวมาแล้วนี้พฤติกรรมของจิตจึงมีความสอดคล้องกับคุณสมบัติของคลื่นตามรูปภาพที่ 1 ที่มีลักษณะเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับลง เคลื่อนไหวแบบขึ้นลงๆ ตลอดเวลาในรอบชั่วลัดนิ้วมือเดียวได้แสนโกฏิขณะ ลักษณะเช่นนี้จึงมีลักษณะเหมือนคลื่นที่มีพฤติกรรมแกว่งขึ้น-ลงไปมาในหนึ่งหน่วยของคาบเวลาเช่นกัน แบบเดียวกับลูกตุ้มนาฬิกาแกว่งทางซ้ายทีทางขวาทีในคาบเวลาหนึ่ง ถ้าหากใช้เวลาในการแกว่งน้อยก็มีความถี่สูง กระแสไฟฟ้าที่เราใช้กันทุกวันนี้ตามบ้านเรือนก็เช่นกัน เกิดมาจากคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าเคลื่อนที่กลับไปกลับมาระหว่างขั้วบวก (+) กับขั้วลบ (-) ในหนึ่งหน่วยคาบเวลาเช่นกัน คลื่นต่างๆ เหล่านี้เป็นคลื่นเราคุ้นเคยจับต้องได้วัดได้อย่างไม่ลังเลสงสัยถึงความมีอยู่จริง ในควอนตัมได้ศึกษาถึงพลังงานมีอยู่ในอนุภาคถึงได้รู้ว่าพลังงานและคลื่นต่างก็เป็นปัจจัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือที่ใดมีคลื่นที่นั่นย่อมมีโอกาสทำให้เกิดพลังงานได้ เช่น พลังงานแสงเกิดจากคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า พลังงานลมก็เกิดจากคลื่นลม มนุษย์สามารถนำพลังงานเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ได้

เมื่อมาวิเคราะห์กลไกการเกิดดับของจิตชั่วลัดนิ้วมือเดียวได้แสนโกฏิขณะ ในทางคณิตศาสตร์เขียนเป็นรูปแบบของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าได้การเกิด-ดับในหนึ่งครั้งกินเวลาเท่ากับเศษหนึ่งส่วนสี่ล้านล้านวินาที หรือ ใน 1 วินาทีจิตเกิด-ดับสี่ล้านล้านดวง (ระวี ภาวิไล, 2548 : 341) เท่ากับวัดเป็นความถี่ได้ $4x10^{12}$ เฮิรตซ์ (Hertz ย่อว่า Hz เป็นค่าความถี่ของคลื่น 1 Hz คือความถี่ที่เท่ากับ 1 ครั้งต่อวินาที) เมื่อ

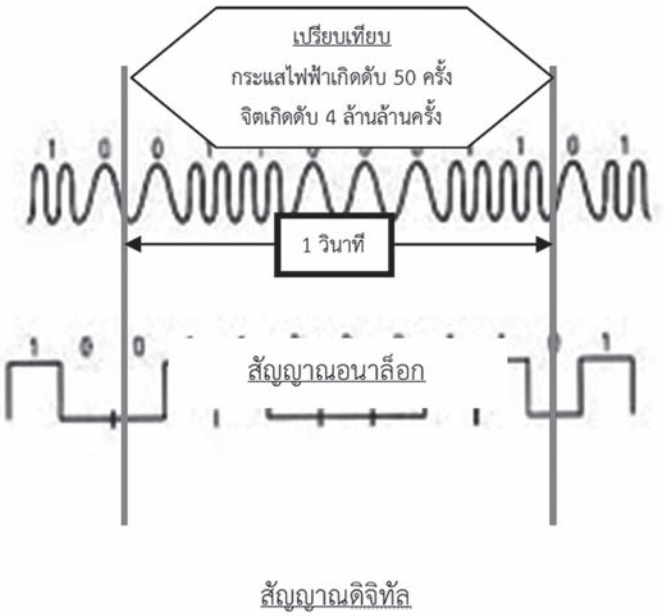

รูปภาพที่ 2 สัญญานความถี่คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า
(ที่มา : จตุชัย แพงจันทร์ และ อนุโชต วุฒิพรพงษ์, 2546 : 147)

เปรียบเทียบกับกระแสไฟฟ้าสลับตามบ้านที่เราเข้าใจว่ารวดเร็วยังมีค่าความถี่ในรอบการเกิด-ดับเพียง 50 เฮิรตซ์หรือ เกิด(+)-ดับ(-) เพียง 50 ครั้งใน 1 วินาทีเท่านั้น

ในขณะที่พลังงานอันเกิดขึ้นจากความสามารถทางจิต ได้กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่ามีพลังงานมหาศาล มีความสามารถก่อให้เกิดแรงกระทำต่อวัตถุได้อย่างน่าอัศจรรย์ ในเรื่องของการมีอิทธิฤทธิ์ว่า

ตามที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกจิตมีความสามารถสร้างพลังงานบางอย่าง ที่ยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางกายภาพทั้งภายนอกและภายในของวัตถุได้ มีความสามารถทำน้ำที่เป็นของเหลวให้เป็นของแข็งจนลงไปเดินได้ ทำแผ่นดินให้อ่อนเป็นของเหลวสามารถแหวกมุดลงไปได้ ทำให้อากาศที่เบาบาง ให้มีความหนาแน่นพอที่จะยกร่างของผู้นั้นเหาะลอยไปบนอากาศได้ ถ้าหากว่ามองด้วยสายตาของคนปกติทั่วไปเรื่องนี้ควรเป็นเรื่องเหลือเชื่อ

การที่จะศึกษาเรื่องจิตมีพลังอำนาจเหนือวัตถุ(Mind over Matter)และพลังงานให้ชัดเจนได้นั้นต้องศึกษาจากการฝึกสมาธิในกสิณ 10 วิธี เพราะเขาใช้วัตถุเป็นอุปกรณ์ในการฝึกสมาธิ เมื่อได้สมาธิจากวัตถุนั้นแล้วสามารถในไปใช้เพ่งกับวัตถุอื่นๆ ได้อีกด้วย ผู้เขียนแบ่งรูปแบบของกสิณตามรูปแบบของคุณสมบัติได้เป็น 3 อย่าง

1. วัตถุธาตุ: กสิณดิน, กสิณน้ำ และกสิณอากาศ
2. พลังงาน: กสิณลมและกสิณไฟ
3. คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า: กสิณแสงสว่าง, กสิณสีแดง, กสิณสีเขียว, กสิณสีเหลืองและกสิณสีขาว

ผลของการฝึกกสิณจากวัตถุ, พลังงานและคลื่นกลับสามารถนำไปใช้กับสิ่งอื่นๆ ได้ เช่นผู้ฝึกกสิณดินหรือปฐวีกสิณ ผู้นั้นสามารถดำดินได้ เดินทะลุกำแพงได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าแปลก พื้นฐานของการฝึกคือการจำภาพอุปกรณ์ให้ติดตา หลับตาก็เป็นภาพในนิมิตเมื่อสมาธิดีแล้ว ก็ให้นิมิตขยายภาพหรือหดภาพในนิมิตได้ตามความต้องการจนชำนาญ ดูเหมือนจิตสำนึกที่เพ่งไปจะมีพลังงานแห่งรูปแบบบางอย่างที่สามารถสร้างเป็นโมเดลได้ เมื่อนำไปใช้งานก็สามารถใช้จิตจำลองรูปแบบนั้นขึ้นมากับวัตถุอื่น

3. การตรวจสอบคลื่นจิต

ปัจจุบันแพทย์ใช้เครื่องมือ Electroencephalography; EEG สามารถตรวจวัดคลื่นสมองว่ามีอาการผิดปกติจากค่ามาตรฐานหรือไม่ แพทย์จะมี Brain wave pattern เป็นแบบมาตรฐานตามรูปภาพที่ 3

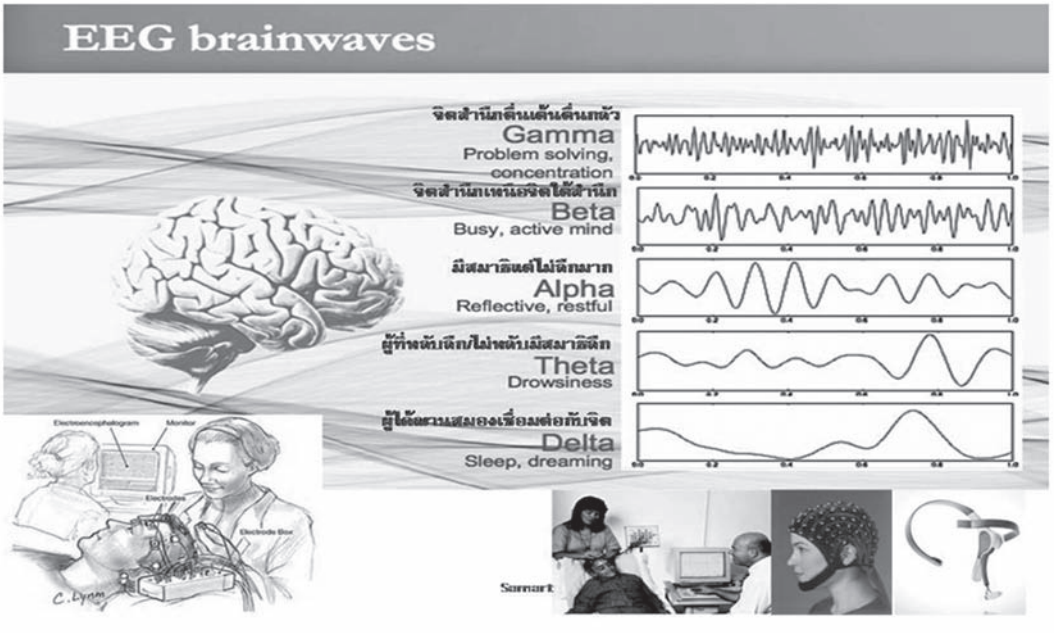

รูปภาพที่ 3 รูปแบบของคลื่นที่ปรากฏในเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ได้อ่านคลื่นสมอง
(ที่มา: http://meditationasheville.blogspot.com/2010/12/myth-meditation-and-relaxation.html)

จากภาพที่ 3 จะเห็นว่าจิตเมื่ออยู่ในอาการสงบคลื่นสมองจะราบเรียบ ช่วงที่อยู่ในระดับ Delta เป็นช่วงที่สมองสามารถสื่อสารกับภวังคจิตได้โดยตรง ในระดับสมาธิลึกคลื่นจะอยู่ในระดับ Theta ทำให้นักวิทยาศาสตร์สามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือนี้กับคนพิการได้ แขนกลหรืออวัยวะเทียมที่สร้างด้วยจักรกลสามารถสั่งงานจากสมองโดยตรงได้ด้วยสัญญาณจากคลื่นสมอง การทดลองของมหาวิทยาลัยมินนิโซตาพบว่าคลื่นสมองสื่อสารสั่งการบังคับเครื่องบินสอดแนมได้ โดยนักศึกษาทดลองบังคับการบินผ่านคอมพิวเตอร์ (Journal of Neural Engineering, Vol.10 No.4.)

รูปภาพที่ 4 การใช้สมองควบคุมการบินผ่านคอมพิวเตอร์

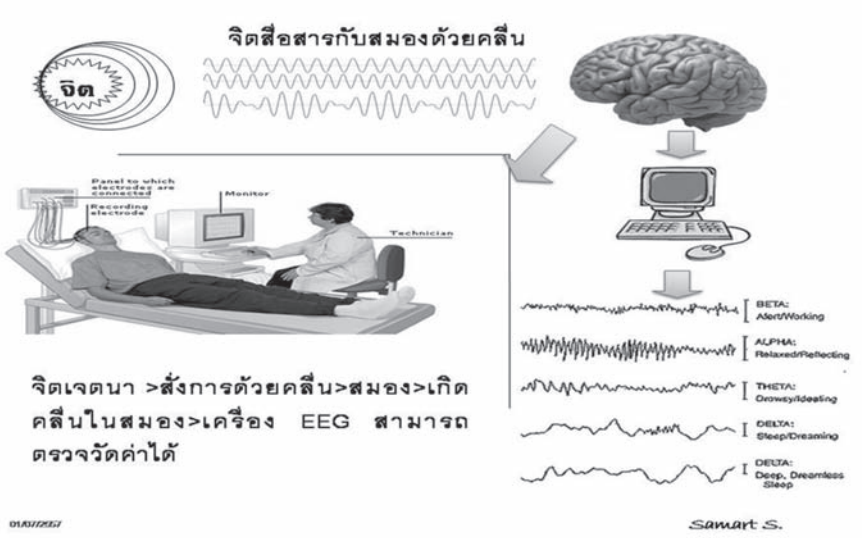

รูปภาพที่ 5 การสอดแทรกระหว่างคลื่นจิตกับคลื่นสมอง

ตามความเห็นของผู้เขียนมีความเห็นว่านี่แหละคือการรู้คิดของจิต เพราะตามปกติสมองซึ่งเป็นก้อนเนื้อธรรมดาไม่ต่างอะไรกับเนื้อหนังทั่วไป การรู้คิดคือ “จิตสำนึก” ที่จิตทำงานผ่านสมอง ซึ่งจิตสำนึกก็คือจิตเข้าสู่วิถีเพื่อรับอารมณ์จากสิ่งเร้าภายนอก เรียกว่าจิตเข้าสู่ “วิถีจิต” จิตสำนึกจะใช้สมองเป็นที่ทำงานเพื่อสื่อสารกับสิ่งเร้าภายนอก การที่สมองมีทำงานแบบคลื่น ย่อมแสดงว่าจิตต้องมีรูปแบบคลื่นด้วย ถึงจะสามารถสอดแทรกผลักดันให้เกิดการสื่อสารในรูปแบบของคลื่นสมองได้ตามรูปภาพที่ 5

4. อิทธิพลของจิตสำนึกที่มีต่อวัตถุอย่างเป็นรูปธรรม

วิทยาศาสตร์ได้พบปรากฏการณ์บางอย่างที่จิตมีส่วนร่วม- จิตสำนึกซึ่งหมายถึงจิตที่มีเจตนาต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ มีผลการทดลองยืนยันเชิงประจักษ์ดังนี้

4.1 การทดลองช่องเปิดคู่ (Double Slit Experiment)

จากภาพที่ (1) เมื่อยิงวัตถุธรรมดาเช่นลูกหินผ่านช่องเปิดคู่ผลออกมาว่าลูกหินนั้นกระทบที่ฉากรับช่องใครช่องมัน ภาพที่ (2) ทดลองให้คลื่น เช่น คลื่นน้ำผ่านช่องคู่เปิดผลกระทบที่ฉากหลังจะมีลักษณะเป็นแถบๆ เหมือนบาร์โค้ด (Bar code) ภาพที่ (3) เมื่อเปลี่ยนจากวัตถุขนาดใหญ่มาเป็นอนุภาคขนาดเล็กกว่าอะตอมอย่างประจุอิเล็กตรอน ผลที่ฉากหลังมีภาพลักษณะเหมือนกันกับคลื่นกระทบ ส่วนภาพที่ (4) ยิงอนุภาคแต่ให้มีการตรวจวัดสังเกตที่บริเวณหน้าช่องเปิดคู่นั้น ผลออกมาพบว่าฉากหลังกลับเป็นช่องใครช่องมันเหมือนวัตถุขนาดใหญ่ในภาพที่ (1) แสดงว่าอนุภาคไม่เปลี่ยนเป็นคลื่นตามปกติ การ

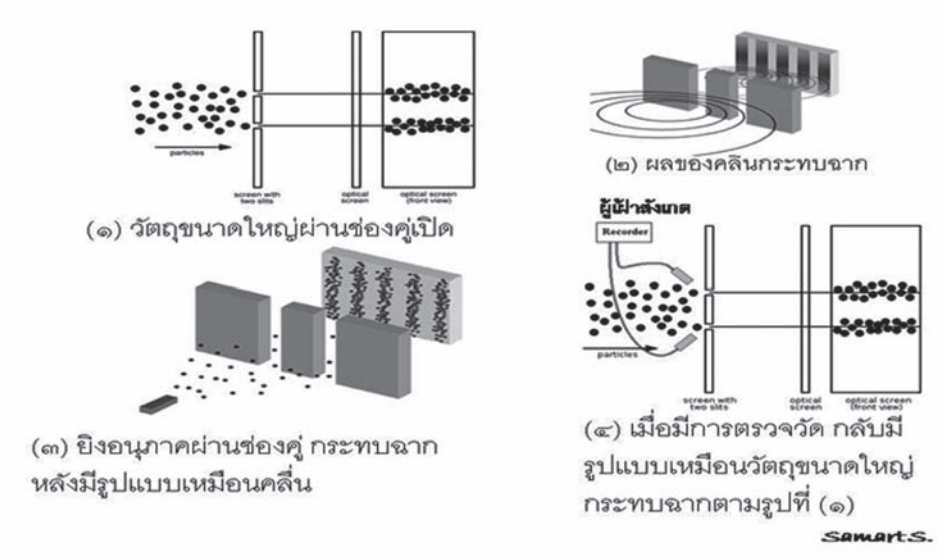

รูปภาพที่ 4 การทดลองช่องเปิดคู่ (Double Slit Experiment)

เฝ้าสังเกต คือการใช้จิตสำนึกเพ่งเล็งไปที่อนุภาคบริเวณหน้าช่องเปิดนั้น ได้ทำลายคุณสมบัติของคลื่นในอนุภาค ดังนั้นจิตสำนึกมีอิทธิพลต่อวัตถุ จิตสำนึกจึงเป็นตัวแปรร่วมที่สามารถสร้างอิทธิพลต่อวัตถุในระดับอนุภาคได้

4.2 การทดลองผลึกของน้ำ ดร.มาซารุ อิโตโม (Dr. Masaru Etomo)

นักวิทยาศาสตร์ชาวญี่ปุ่นได้ทดลองหาการเปลี่ยนแปลงผลึกของน้ำหลังการเพ่งจิต ซึ่งพบว่าพลังแห่งจิตสำนึก (Intension) สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงผลึกได้ ถึงแม้ว่าจะส่งกระแสจิตจากที่ห่างไกลกันแค่ไหนก็ตาม พลังงานนั้นยังคงให้ผลที่เหมือนกันทุกอย่าง เจตนาที่เป็นกุศลจะให้รูปร่างผลึกที่สวยงาม ที่เป็นอกุศลจะให้ผลึกที่ไม่งามนัก (มาซารุ เอโมโตะ, 2547: 28)

4.3 การทดลองโครงการเพียร์ (Pear–Princeton Engineering Anomalies Research)

เป็นโครงการต้นแบบเพื่อทดลองหาความสัมพันธ์ระหว่างจิตสำนึกที่มีต่อวัตถุ ซึ่งการทดลอง Double Slit ทราบว่าจิตมีอิทธิพลต่ออนุภาค ตั้งสมมุติฐานว่าถ้าหากเป็นวัตถุใหญ่ขึ้นจะให้ผลกระทบเป็นอย่างไร โครงการนี้ได้ประยุกต์หลักปรจิตวิทยา (Parapsychology Science) กับทฤษฎีคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า, โมเมนตัม, เทอร์โมไดนามิกส์, กลศาสตร์ควอนตัม (Quantum Mechanics), ไฮเปอร์สเปซ (Hyperspace properties) ใช้ทั้งหมดมาบรูณาการกัน ผลของการทดลองสรุปว่าจิตสำนึกมีอิทธิพลต่อวัตถุเป็นจริง เช่น การบังคับเหรียญให้เกิดหัว-ก้อย ซึ่งตามปกตินั้นเปอร์เซ็นต์ในการออกหัว-ก้อยที่เป็นระบบคอมพิวเตอร์จะเป็น 50% : 50% เมื่อทดลองให้มีการเพ่งจิต การออกหัวหรือก้อยก็มีทิศทางเป็นไปตามเจตนาของ

ผู้ทดลองนั้น นอกจากนี้ยังให้มีหลากหลายผู้ทดลอง ผลปรากฏว่าคนที่ผ่านการฝึกสมาธิและคนที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีจะสามารถสร้างอิทธิพลต่อวัตถุได้มากกว่า (R.G. Jahn et al., 1987: 20-50)

4.5. การส่งพลังจิตสำนึก (Intension Experiment) **เพื่อการเยียวยาผู้คน**

แมกแทกการ์ต ลินน์ (Lynn Mc Taggart) ได้ต่อยอดการทดลองของ PEAR เพื่อช่วยเยียวยาสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้เขียนรวมรวมประสบการณ์ไว้ในหนังสือThe Intention Experience (Lynn McTaggart, 2008) โดยกล่าวว่า คลื่นแห่งพลังจิตที่มีความเมตตา ความปรารถนาดี สามารถส่งผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ออนไลน์ทั่วโลก โดยระบุพิกัดและเวลาให้พร้อมกัน ทดลองใช้รูปผู้ป่วยโรคเอดส์ที่ต้องการเยียวยา ผลปรากฏว่าคนไข้นั้นสามารถรับรู้ถึงพลังแห่งเมตตาจิตที่ผู้คนเหล่านั้นแผ่ส่งมา และพบว่าคนไข้มีภูมิคุ้มกันมากขึ้นกว่าเดิม จำนวนเชื้อโรคเอดส์ลดลงจากเดิม

4.6 การใช้พลังจิตเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของวัตถุ

ใน“ปรจิตวิทยา” (Parapsychology) กล่าวว่าจิตสามารถสร้างพลังงานขึ้นได้เรียกว่า “Psycho kinesis” เป็นพลังงานที่เกิดจากการเพ่งจิต เพื่อบังคับให้วัตถุเป็นไปตามความต้องการของตน ได้ทดลองอย่างเป็นวิทยาศาสตร์กับคนที่มีพลังงานจิตสูง ที่สามารถเพ่งมองวัตถุแล้วเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของวัตถุได้ ยูริ กิลเลอร์ (Uri Geller) สามารถเพ่งมองช้อนให้งอบิดได้ บังคับให้วัตถุเคลื่อนที่ได้ (บรรยง บุญฤทธิ์, 2525)

5. ประโยชน์ของการศึกษาคลื่นจิต

5.1 การประยุกต์ใช้กับตนเอง จิตสำนึกสามารถทำลายคุณสมบัติของความเป็นคลื่นในอนุภาคได้ การเจริญกายานุปัสสนาย่อมมีประโยชน์ สามารถทำให้ชะลอความเสื่อมของเซลร่างกายได้ เพราะในชีวิตจริงคนเราย่อมเจอกับคลื่นมากมาย ทั้ง WIFI คลื่นสัญญาณโทรศัพท์มือถือ คลื่นวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งมีโอกาสที่จะสอดแทรกทำลายอนุภาคซึ่งตามปกติจะมีสองสถานะคือมีคุณสมบัติของคลื่นรวมอยู่ด้วย ถ้าหากเหตุปัจจัยทำให้อนุภาคแสดงตัวเปลี่ยนไปเป็นคลื่น เท่ากับว่ามวลของร่างกายได้หายไป ความเสื่อมถอยย่อมเกิดขึ้นแก่เราได้ โดยเฉพาะกระดูกก็มักจะเสื่อมอยู่ตลอดเวลาเมื่ออายุมากขึ้นไปเรื่อยๆ

การเจริญกายานุปัสสนาให้พิจารณาอวัยวะทุกส่วนของร่างกาย จะเป็นการทำลายคุณสมบัติของคลื่นในอนุภาคของเซลในร่างกายเราได้ ทำให้มันคงเหลือเพียงคุณสมบัติของความเป็นมวลเท่านั้น เท่ากับเป็นการชะลอความเสื่อมถอยของร่างกายโดยปริยาย

5.2 การประยุกต์ใช้กับสังคม จิตของมนุษย์เป็นลักษณะที่แผ่กระแสคลื่นได้ ดังนั้นการกระทบกระทั่งกันย่อมเป็นไปตามธรรมดา คลื่นโดยทั่วไปมีทั้งหักล้างกันและเสริมแรงกัน ถ้าหากว่าคลื่นที่เป็นบวกกับลบเจอกันย่อมหักล้างกันไป ส่วนที่เป็นลบทั้งคู่นั้นเป็นข้อที่ควรระวัง อาจทำลายสิ่งแวดล้อมบรรยากาศโดยรอบไม่เอื้อต่อสิ่งมีชีวิต ถ้านำมาใช้ในทางบวกย่อมได้ผลมหาศาล

ในสำนักปฏิบัติกรรมฐานควรมีการจัดการเรื่องเสริมพลังจิตหลังจากผ่านการฝึกมาแล้ว ควรแผ่เมตตาให้กับผู้ที่ต้องการเยียวยาได้ดังนี้

วิธีการ: โดยประยุกต์ใช้หลักการแบบเดียวกับการส่งคลื่นวิทยุ คือ คลื่นเสียงตามปกติจะเคลื่อนที่ไม่ได้ไกล แต่ด้วยวิทยาการสมัยใหม่สามารถฝากแทรกคลื่นเสียงไปกับคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าทำให้เคลื่อนที่ไปได้ไกล ทำนองเดียวกันเราสามารถประยุกต์ให้เป็นสถานีส่งคลื่นจิตไปยังจุดหมายของผู้ที่ต้องการเยียวยาผ่านเครือข่ายอินเตอร์เน็ต และสร้างเครื่องชี้วัดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับผู้ที่ต้องการเยี่ยวยา

ขั้นตอนที่ 1 จัดปฏิบัติกรรมฐานตามหลักสูตรทั่วไป

ขั้นตอนที่ 2 รูปถ่ายหรือวีดิโอของผู้ป่วย พร้อมนำเสนอสถานที่ที่ผู้ต้องการเยียวยา

ขั้นตอนที่ 3 หลังปฏิบัติกรรมฐานช่วงตอนเย็นซึ่งถือว่าได้ปฏิบัติมีศักยภาพของสมาธิพอสมควร กำหนดจิตแผ่เมตตาโดยระลึกถึงบุคคลตามภาพที่นำเสนอพร้อมๆ กัน

ขั้นตอนที่ 4 จัดเครื่องมือชี้วัดผู้ต้องการเยียวยาเพื่อหาผลที่เกิดขึ้น

ก. ความรู้สึกของผู้นั้นว่ามีความรับรู้พลังงานนั้นอย่างไร

ข. มีเครื่องมือตรวจวัด เช่น อุณหภูมิในร่างกายลดลงหรือไม่ เชื้อโรคมีอัตราลดลงหรือไม่ ท่าทีของผู้นั้นมีทิศทางที่ดีขึ้นหรือไม่

ค. กระทำตลอด 7 วันหรือตามหลักสูตร เพื่อประเมินผลความเบี่ยงเบนของอาการ

รูปภาพที่ 8 ขั้นตอนการเยี่ยวยาผู้ป่วย

5.3 การประยุกต์ใช้เพื่อสิ่งแวดล้อม จากการค้นพบของ ดร.มาซารุ ว่าจิตสำนึกสามารถส่งอิทธิพลให้โครงสร้างของน้ำเปลี่ยนไป (ที่มา: http://www.masaru-emoto.net/english/water-crystal.html) เราสามารถประยุกต์ใช้กับน้ำสาธารณะได้โดยการร่วมกลุ่มกันตั้งจิตอธิษฐานเพ่งเมตตาจิตไปยังแหล่งน้ำนั้น ทำบ่อยๆ จนเป็นกิจของคนในชุมชนพึงกระทำร่วมกัน ย่อมทำให้น้ำสาธารณะนั้นมีโครงสร้างผลึกที่แข็งแรง พร้อมที่จะเป็นน้ำดีที่สะอาด

อีกทั้งยังได้ทดลองนำน้ำจากหลายหลายที่จากคนในชุมชน นำมารวมกันจากนั้นก็รวมตัวกันตั้งจิตเพ่งไปยังน้ำตัวอย่างที่ต่างต่างน้ำมา ผลปรากฏว่าน้ำที่ต่างคนต่างนำมาซึ่งมีผลึกแตกต่างกัน กลับมีผลึกที่เหมือนกันสวยงาม

6. สรุป

จิตมีรูปแบบกลไกทำงานแบบคลื่น เพราะมีลักษณะที่เกิดดับในหนึ่งหน่วยคาบเวลา คือ มีการเกิดดับแสนโกฏิขณะในชั่วลัดนิ้วมือเดียว ทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์ค้นพบว่าอนุภาคมีคุณสมบัติสองสถานะคือเป็นได้ทั้งคลื่นและอนุภาคส่วนจะแสดงตัวตนเป็นแบบไหนก็แล้วแต่ปัจจัยแวดล้อม เนื่องจากมีการทดลองค้นพบว่าถ้าหากมีการเฝ้าสังเกตุด้วยจิตสำนึกของมนุษย์ อนุภาคนั้นจะไม่สามารถเปลี่ยนไปเป็นคลื่นได้โดยเด็ดขาด ด้วยเงื่อนไขนี้การเพ่งจิตพิจารณาร่างกายด้วยจิตสำนึก ย่อมมีผลทำให้อนุภาคในร่างกายเราไม่เปลี่ยนไปเปลี่ยนคลื่นได้อย่างง่ายๆ การที่อนุภาคเปลี่ยนไปเป็นคลื่นมีความหมายโดยนัยว่าอนุภาคนั้นได้สลายตัวไปแล้ว ซึ่งเท่ากับว่ามวลของร่างกายสลายหายไปโดยเฉพาะมวลของกระดูก การพิจารณาร่างกายแบบกายานุปัสสนานี้เท่ากับว่าเป็นการชลอความเสื่อมของร่างกายจึงเป็นการเยียวยาตนเอง และจิตสำนึกที่ดีมีผลต่อการเปลี่ยนผลึกของน้ำให้เสถียรได้ ร่างกายของเรามีน้ำเป็นส่วนใหญ่ การทำให้น้ำมีโครงสร้างผลึกที่แข็งแรงสามารถทำให้ระบบของเหลวในร่างกายดีไปด้วย และการส่งกระแสจิตซึ่งเป็นคลื่นออกไปย่อมแผ่ออกไปย่อมทำให้ผู้นั้นที่ได้รับการเยียวยาเช่นเดียวกันกับการเยียวยาตนเองตามที่ได้กล่าวมาแล้ว ในทำนองเดียวกันจากการทดลองที่พบว่าจิตที่ดีเมื่อแผ่เมตตาให้กับน้ำสามารถทำโครงสร้างผลึกของน้ำให้เปลี่ยนไปได้ดี และสิ่งแวดล้อมส่วนมากมีน้ำเป็นองค์ประกอบ เมื่อมีการสื่อสารด้วดจิตที่ดีต่อสิ่งแวดล้อมต่างๆ แล้วนั้น ย่อมทำให้สิ่งแวดล้อมนั้นปรับสภาพให้ดีตามไปด้วย

ดังนั้น ทฤษฎีควอนตัมฟิสิกส์สามารถบูรณาการกับจิตในพระพุทธศาสนาได้ เพื่ออธิบายจิตสำนึกที่ดีสามารถเยี่ยวยาตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระคันธสาราภิวงศ์. (2552). **อภิธรรมมัตถสังคหะ และปรมัตถทีปนี**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย.

แกรี่ สติกซ์ และคนอื่นๆ. **ก้าวพ้นกรอบไอน์สไตน์**. แปลโดย รอฮีม ปรามาส. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: มติชน.

โจ เฮส สแลท. **พลังออร่า (Aura Energy) (2547)**. แปลโดย ศีขริน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง.

ชัยวัฒน์ คุประตกุล. (2546). **จากอะตอมถึงจักรวาล**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สารคดี.

ระวี ภาวิไล. (2548). **อภิธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย.

ประสาน ต่างใจ. (2547). **จิตภิวัฒน์สู่นิพพาน.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พบลิชชิ่ง.

Arnold Mindell. (2004). **The Quantum Mind and Healing**. USA: Hampton Roads Plublising Company.

Brenda J. Dunne and Robert G. Jahn. (1995). **CONSCIOUSNESS AND ANOMALOUS PHYSICAL PHENOMENA**. Princeton Engineering Anomalies Research, School of Engineering and Applied Science, Princeton University, Princeton, NJ 08544.

Brain Clegg. (2014). **30-Second Quantum Theory**, UK: Ivy Press Limited, 2014.

Hoyt L. Edge, Robert L. Morris, Joseph H. Rush, John Palmer. (1987). **Foundation of Parapsychology: Exploring the Boundaries of Human Capability**. London: Routledge & Kegan Pual Ltd.

Lynne McTaggart. (2008). **The Field: The Quest for the Secret Force of the Universe**. USA: Harper paperback.

_____ . (2007). **The Intention Experiment: Using your thoughts to change your life and the world**. New York: Free Press.

การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำตามพุทธวิธี

The Management of Water Resources Based on the Buddhist Way

ณัฏยาณี บุญทองคำ
Nattayanee Boontongkham
นิสิตปริญญาเอก
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และการพัฒนาทางเศรษฐกิจ น้ำตามสภาพธรรมชาติที่ประชาชนทุกท้องที่อาศัยใช้ ได้แก่ น้ำในบรรยากาศ (ฝน) น้ำผิวดิน และน้ำบาดาล นับเป็นผลิตผลจากธรรมชาติที่เราไม่สามารถผลิตเพิ่มขึ้นมา หรือลดปริมาณที่มีอยู่ในธรรมชาติได้เองตามต้องการ บางปีอาจเกิดฝนแล้งเป็นเหตุให้น้ำในแม่น้ำลำธารมีน้อย จนไม่สามารถแบ่งปันได้ทั่วถึง หรือบางปีฝนตกชุกต่อเนื่องจนเกิดความเสียหาย เนื่องจากน้ำท่วมทรัพย์สิน ตลอดจนการมีน้ำเสียหรือมลพิษทางน้ำเกิดขึ้นในหลายท้องที่ตามมาอีกด้วย นับเป็นวิกฤตการณ์เกี่ยวกับน้ำ อันเกิดจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ซึ่งปัจจุบันนี้เกิดขึ้นอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ทุกภาคของประเทศไทยในสภาพค่อนข้างใกล้เคียงกันแทบทุกปี น้ำจึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติของคนไทยที่ต้องมีการจัดการทั้งปริมาณและคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้ยังต้องระวังในเรื่องสิทธิของผู้ใช้ทรัพยากรน้ำว่าต้องได้รับความเป็นธรรมเท่าเทียมกันอีกด้วย ความขัดแย้งด้านการจัดสรรน้ำได้กลายเป็นปัญหาสำคัญในภาคเกษตร ทำให้เกิดการช่วงชิงทรัพยากรน้ำ การปล่อยให้เกิดการเข้าถึงน้ำโดยเสรีเป็นระบบที่ขาดความเป็นธรรม ไม่สนับสนุนให้เกิดการใช้ประโยชน์สูงสุด และไม่เอื้ออำนวยให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน การจัดการน้ำในปัจจุบันควรมีกลไกสำคัญได้แก่ การมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายในการทำงานแบบร่วมด้วยช่วยกัน

คิด ช่วยกันหารูปแบบและวิธีดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ แบบบูรณาการในทุกมิติเสมอ จึงจะบังเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างยั่งยืนโดยไม่เกิดความขัดแย้งในสังคม

คำสำคัญ : การบริหารจัดการ, ทรัพยากรน้ำ, พุทธวิธี

Abstract

Water is natural resource, which is important to livelihood and economic development. Water is natural condition, which the people in all locals to use such as water in atmosphere (rain) water on the ground and underground water, which is the product of nature, which we cannot increase to produce or decrease the quantity in the nature as require, some years may cause dry season, it cause the less water in rivers and streams, it causes the less water in rivers and streams, until cannot share thoroughly, or some years, there are more rains continuously and caused damage, the flood water or water polluted and cause in many locals, it is the critical on the water, it occurred from the use of natural resources without self-subconscious mind in conservation, which at present it occurs in various locals in all regions of Thailand and it rather nearly every year, water is natural resources without self-subconscious mind in conservation, which at present it occurs in various locals in all regions of Thailand and it rather nearly every year, water is natural resources of Thai people, which must manage both quantity and quality to be concreted both in short and long terms, besides must be careful on the rights of the users of water resources must receive the fairness, equally, the conflict on water management, it becomes to be significant problem in agricultural sector, it causes to compete for natural water. It lets to enter the water freely, it is the system which lack of fairness, not support to create the maximum usage and not favor to have using natural resources for sustainable. The management of water at present shall have important mechanism such as, they are participation of all parties in working such as to work together, try to find the pattern and method of operation and solve various problem, integration in all dimensions, therefore shall be completed for sustainable without conflict in society.

Keyword : Management, water resources, Buddhism

1. บทนำ

ทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สิ่งมีชีวิตทุกชนิดสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ต้องอาศัยน้ำ นอกจากนี้ น้ำยังเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญไม่ว่าจะเป็นการผลิตในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม หรือภาคบริการ โดยเฉพาะการผลิตในภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรมเกษตร ซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ต้องใช้น้ำเป็นปริมาณมาก แต่ทรัพยากรน้ำเป็นทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ในโลกมีน้ำอยู่ประมาณ 1,234 ล้านลูกบาศก์กิโลเมตร เป็นน้ำจืดเพียงร้อยละ 5 และประมาณ 4 ใน 5 ของน้ำจืดที่มีอยู่ เป็นน้ำแข็งในเขตขั้วโลก นอกจากนี้ยังเป็นน้ำใต้ดินถึงร้อยละ 99 ของน้ำจืดที่เป็นของเหลว (กรมชลประทาน, 2546)

ในวันที่ 22 มีนาคมของทุกปี สหประชาชาติกำหนดเป็น “วันน้ำโลก” World Water Day มาตั้งแต่ปี 2535 ปีนี้ปีที่ 23 พร้อมกับคำเตือนน่าหวั่นไหวมิใช่น้อยคือ “ภายใน 15 ปีข้างหน้า หรือ พ.ศ. 2573 ถ้าชาวโลกไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้น้ำ จะมีน้ำดื่มน้ำใช้เพียงพอแค่ 60 เปอร์เซ็นต์จากปริมาณความต้องการใช้ทั้งหมด” เหตุผลของสหประชาชาติบอกว่า เพราะปริมาณแหล่งน้ำใต้ดินทั่วโลกน้อยลงมาก พ้องกับสภาวะโลกร้อน รูปแบบการเกิดฝนเปลี่ยนแปลงยากทำนายทายทัก ผนวกประชากรโลกจะเพิ่มขึ้นถึงราว 9,000 ล้านคนภายในปี 2593 ยิ่งก่อเกิดการแก่งแย่งช่วงชิงทรัพยากรน้ำเข้มข้นมากขึ้น ส่งผลกระทบถึงภาคการเกษตรเลี้ยงสัตว์ ภาคอุตสาหกรรมและภาคการบริโภคอุปโภค ทรัพยากรน้ำส่วนบุคคลต้องลดถดถอยอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง รายงานวิเคราะห์คำนวณการใช้ทรัพยากรน้ำของชาวโลกระดับปกติ ถ้าไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงคือ จะเพิ่มขึ้นถึง 55 เปอร์เซ็นต์ภายในปี 2593 ส่งผลให้ภายในปี 2573 ชาวโลกจะขาดแคลนน้ำดื่มน้ำใช้ราว 40 เปอร์เซ็นต์ (อานุภาพ เงินกระแชง, 2558) ปัญหาวิกฤตน้ำในอดีตส่วนใหญ่เป็นปัญหาการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งตามวงจรของธรรมชาติ ในการจัดการน้ำของรัฐในอดีตเป็นการจัดหาน้ำในฤดูแล้งให้มากขึ้น เช่น การสร้างเขื่อนเพื่อกักเก็บน้ำรวมทั้งอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง และขนาดเล็ก แม้แต่การจัดการน้ำในระบบชลประทานราษฎร์หรือเหมืองฝายของชาวบ้านก็เป็นการจัดหาน้ำเช่นเดียวกัน โดยมีการจัดสรรน้ำกันภายในหมู่สมาชิกโดยมีกติกาทางสังคมควบคุม การขาดแคลนน้ำเริ่มเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ปัญหาการจัดหาน้ำก็มากขึ้นเรื่อยๆ เช่น ปัญหาจากการต่อต้านการสร้างเขื่อน ปัญหาด้านการชดเชยชุมชนที่ได้รับผลกระทบ และผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโดยเฉพาะด้านระบบนิเวศของป่าไม้ จึงจำเป็นต้องมีมาตรการในการจัดสรรน้ำ แต่รัฐยังขาดทั้งกติกาและเครื่องมือในการจัดสรร ทำให้ความขัดแย้งด้านการใช้น้ำนับวันก็ยิ่งจะรุนแรงขึ้น นอกจากปัญหาการขาดแคลนน้ำแล้ว ยังมีปัญหาคุณภาพน้ำและปัญหาอุทกภัยซึ่งเป็นปัญหาที่มีความสำคัญและนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ที่สำคัญกรมชลประทานมีการสร้างอ่างเก็บน้ำและสร้างเขื่อน หรือระบบกรมชลประทานมาเป็น 100 ปี และพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยามีการสร้าง 2 เขื่อนหลัก คือ เขื่อนภูมิพลกับเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งในขณะนั้นประเทศไทยมีประชากร 30 ล้านคน มีพื้นที่เพาะปลูกไม่เกิน 2 ล้านไร่ และทำนาหน้าฝนอย่างเดียว ในปัจจุบันคนทั่วประเทศมี 70 ล้านคน โดยใน 22 จังหวัดที่ใช้น้ำจากลุ่มน้ำ

เจ้าพระยามีคนไม่ต่ำกว่า 40 ล้านคน มีพื้นที่การเพาะปลูก 10 ล้านไร่ที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยา และทำนา 2 ครั้งรวมเป็น 20 ล้านไร่ สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือปัญหาการขาดแคลนน้ำในอนาคต ที่เห็นได้ชัดเจนคือ น้ำมีปริมาณน้อยกว่าจำนวนคนที่เพิ่มขึ้น น้ำประปาในกรุงเทพฯ และปริมณฑลใช้น้ำจากเขื่อนที่สร้างมาถึง 50 ปีแล้ว และวันนี้มีเขื่อนเพิ่มขึ้นคือเขื่อนป่าสักกับเขื่อนแควน้อยซึ่งเพิ่มปริมาณน้ำขึ้นมาได้ไม่มากเพียงพอกับจำนวนคน ทั้งการใช้ในภาคอุปโภคและบริโภค ภาคการเกษตร ภาคอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ แต่น้ำมีเท่าเดิม และในวันข้างหน้าจะเพียงพอหรือไม่ หากประเทศไม่มีการวางแผนเพื่อรับมือกับวิกฤตที่จะเกิดขึ้นในอนาคตไว้ล่วงหน้า

วิกฤตของปัญหาทรัพยากรน้ำมีมาอย่างต่อเนื่องทุกปีจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านการขาดแคลนน้ำ น้ำท่วม และน้ำเสีย ก่อให้เกิดความเสียหายและสูญเสียงบประมาณในการแก้ปัญหาดังกล่าวแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ปัญหาหลักสำคัญที่ก่อให้เกิดวิกฤติดังกล่าว คือ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและมีการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยในกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เนื่องจากคุณภาพของประชาชนที่ถูกอบรม ขัดเกลา (Socialization) ให้คิดและมองปัญหาแบบแยกส่วน มองเฉพาะในส่วนที่ตนได้ประโยชน์ และเสียประโยชน์ มิได้มองปัญหาแบบเชื่อมโยงเป็นองค์รวม ทำให้การแก้ปัญหายิ่งแก้ยิ่งเพิ่มปัญหาไม่จบสิ้น ดังนั้นจึงต้องหมั่นมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกันและกัน ทั้งภายในครอบครัวและภายในองค์กร ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้หลักในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และสามารถทำงานเป็นทีมได้ ด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ (พระไตรปิฎกภาษไทย เล่ม 10 : 86) ซึ่งเป็นธรรมะอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่รู้จักเสื่อม เป็นเหตุที่ตั้งแห่งความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่นแห่งครัวเรือน หมู่คณะ และประเทศชาติ เป็นหลักธรรมสำหรับใช้ในการปกครอง เพื่อป้องกันมิให้การบริหารหมู่คณะเสื่อมถอย แต่กลับเสริมให้เจริญเพียงส่วนเดียว สามารถนำไปใช้ได้ทั้งหมู่ชนและผู้บริหารบ้านเมืองและพระภิกษุสงฆ์ จึงจำเป็นที่จะต้องนำหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับบริหารจัดการทรัพยากรน้ำเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ โดยปฏิบัติตามหลักการร่วมรับผิดชอบที่จะช่วยป้องกันความเสื่อม นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

2. หลักการบริหารตามหลักพุทธวิธี

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระคุณสมบัติยอดเยี่ยมหลายประการเช่นที่มีในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ 9 ประการ ที่เรียกว่า พุทธคุณ 9 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 49) เช่น อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พระองค์เป็นพระอรหันต์เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระคุณสมบัติอื่นๆ อีกมากมาย โดยเฉพาะพุทธวิธีในการบริหารและการปกครอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระคุณสมบัติของนักบริหารและนักปกครองชั้นยอดของพระองค์ เพราะพระคุณสมบัติในด้านนี้ของพระองค์นั่นเอง จึงทำให้พระองค์สามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างรวดเร็วและเป็นปึกแผ่นคง สืบทอดมาถึงเราทั้งหลายถึงทุกวันนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 49)

ความหมายของคำว่า บริหาร คำว่า บริหาร ตรงกับภาษาบาลีว่า “ปริหร” เป็นคำแสดงความหมายถึง ลักษณะของการปกครองว่าเป็นการนำสังคมหรือหมู่คณะให้ดำเนินไปโดยสมบูรณ์ นำหมู่คณะให้พัฒนาไปพร้อมกัน “ปริหร"อาจบ่งถึงความหมายที่ว่า การแบ่งงาน การกระจายอำนาจ หรือการที่สมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมในการปกครองหมู่คณะก็ได้ ในพระไตรปิฎกมักจะใช้คำว่า “ปริหร” กับกลุ่มสังคม เช่น “อหํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปริหริสฺสามิ” เราจักปกครองภิกษุสงฆ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 49) เป็นต้น กิติ ตยัคคานนท์ (2538) กล่าวว่า “การบริหาร คืองานของผู้นำหรือของผู้บริหารที่กระทำเพื่อให้กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกันทำงานให้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ” หน้าที่ของนักบริหารปรากฏอยู่ในคำจำกัดความที่พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2541) กล่าวไว้ว่า “การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น” จากการให้ความหมายของคำว่าบริหารจะเห็นได้ว่า การบริหาร (Administration) เป็นคำที่มีความหมายคล้ายคลึงหรือเหมือนกับคำว่าการจัดการ (Management) นอกจากสองศัพท์นี้จะมีลักษณะใกล้เคียงกันแล้ว ยังมีศัพท์อื่นๆ อีกมากที่นำมาใช้ผสมปนเปกันไป เช่น การบริหารรัฐกิจ สาธารณบริหาร หรือ รัฐประศาสนศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นสาขาหนึ่งของรัฐศาสตร์ กล่าวโดยสรุป การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เพราะการบริหารสามารถเรียนรู้และฝึกฝนเพิ่มเติมได้ แต่ในขณะเดียวกันการบริหารงานก็ต้องใช้ความรู้อันเป็นระบบที่เชื่อถือได้ร่วมกับการใช้เทคนิควิธีการต่างๆ เพื่อให้งานบรรลุผลโดยได้ทั้งงานและได้ทั้งน้ำใจจากผู้ร่วมงาน หลักการบริหารที่เราทั้งหลายมักจะนำมาใช้ในการบริหารงานนั้นมักจะนำแนวคิดหรือทฤษฎีของต่างประเทศมาใช้เป็นส่วนใหญ่ ดังที่กุลิคและเออร์วิค (Gulick and Urwick) จาก Management Theory and Practice ของเดล (Dale) ได้กล่าวถึงการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จผู้บริหารควรใช้กระบวนการบริหารงาน (Process of Management) 7 ประการ (Dale, 1965) (POSDCRB) คือ

1) การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดลำดับกิจกรรมที่จะต้องกระทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ ขององค์การ หรือหน่วยงาน หรือการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงความยุ่งยากหรืออุปสรรคที่พึงจะมี หรือการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้การกำหนดให้มีแผนงานเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการใช้ปัญญาของมนุษย์และใช้ ความเพียรพยายามที่จะนำทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่างๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์การวางแผนที่ดีย่อมทำให้ประสบผลสำเร็จถึงครึ่งหนึ่ง การวางแผนงานที่ดีต้องอาศัยข้อเท็จจริง สถิติ ข้อมูลต่างๆ ทั้งอดีต และปัจจุบันนำมาร่วมพิจารณาประกอบการวางแผนด้วย ซึ่งการวางแผนเปรียบเสมือนการทำนายอนาคต จึงเป็นไปตามหลักจักขุมาของพระพุทธองค์

2) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายการบังคับบัญชาในองค์การมีตำแหน่งอะไรบ้าง แต่ละตำแหน่งมีอำนาจหน้าที่อย่างไร ใครสั่งการใคร ซึ่งเป็นไปตามสายงาน

3) การจัดอัตรากำลัง (Staffing) หมายถึง การสรรหาบุคคลเข้าทำงานในองค์การตามตำแหน่งหน้าที่ที่กำหนดไว้ โดยใช้หลักการใช้คนให้เหมาะกับงาน (Put the right man on the right job) เพื่อ

ให้ทุกคนทำงานตามความสามารถและเกิดประโยชน์ต่อองค์การ ซึ่งคล้ายคลึงกับสัปปุริสธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า คนมีหลายประเภทมีจริตแตกต่างกัน ต้องใช้คนให้เหมาะกับจริตของแต่ละคน (จริตก็คือนิสัย)

4) การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การกำกับ สั่งการและมอบหมายงานให้แต่ละฝ่ายหรือแต่ละงานนำไปปฏิบัติตามแผนหรือเป้าหมายที่วางไว้

5) การประสานงาน (Coordinating) เป็นการติดตามฝ่ายหรืองานต่างๆ ว่าได้ดำเนินการถึงไหน มีปัญหาอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใดเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ร่วมงานละทิ้งงาน หรือทุจริตต่อหน้าที่ซึ่งเป็นไปตามหลักอปริหานิธรรมโดยผู้บริหารต้องหมั่นประชุมผู้ร่วมงาน

6) การรายงาน (Reporting) เป็นการรายงานผลงานที่ได้ดำเนินการไปแล้วว่าประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งเป็นการควบคุมการทำงานอย่างมีหลักฐาน (การรายงาน) เพื่อการปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งเป็นไปตามหลักอปริหานิยธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 23 : 15) เช่นกัน

7) การงบประมาณ (Budgeting) เป็นการจัดทำรายงานการใช้เงินในการดำเนินงานต่างๆ และรายงานเงินที่คงเหลือ เพื่อการวางแผนทางการเงิน (Fiscal Planning) และการควบคุมการใช้เงิน ซึ่งเป็นไปตามหลักจักขุมาและหลักวิธูโร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 : 133-134)

เมื่อวิเคราะห์แล้วฟังเหตุฟังผลหาเหตุรากเหง้า แล้วตัดสินใจแก้ไขปัญหาและหาทางปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป พุทธวิธีในการบริหารที่กล่าวมานั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการนำพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร เพื่อให้ประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากว่าจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่น ปัญหาที่สำคัญในปัจจุบันคือคุณภาพน้ำได้ถูกทำให้เสื่อมโทรมลงจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เท่าที่ควร คนส่วนใหญ่ไม่ตระหนักถึงความจำเป็นในการดูแลรักษาคุณภาพน้ำของแหล่งน้ำธรรมชาติไว้ เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ กลับใช้แหล่งน้ำธรรมชาติเป็นที่ระบายสิ่งสกปรกทั้งหลายอย่างไม่สนใจต่อผลเสียที่จะเกิดขึ้นทั้งแก่คนรุ่นปัจจุบันและรุ่นต่อไป จึงควรสร้างจิตสำนึกเอาใจใส่ต่อการรักษาน้ำให้สะอาด ไม่ว่าจะเป็นน้ำในแม่น้ำลำคลอง หรือบ่อน้ำก็ตาม แหล่งน้ำมีเพื่อให้สาธารณชนได้ใช้ทั้งอุปโภคและบริโภค แต่ละคนจำเป็นต้องใช้น้ำด้วยความระมัดระวัง โดยมีจิตใจห่วงหาอาทรต่อสาธารณชน เพื่อว่าคนอื่นๆ ต่อจากเขาจะสามารถใช้น้ำโดยมีความสะอาดในระดับเดียวกันกับที่ตนเองใช้มาก่อน

3. หลักอปริหานิยธรรม 7 ที่ใช้บริหารจัดการน้ำ

อปริหานิยธรรม คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญอย่างเดียว ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในหมู่มนุษย์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักประยุกต์ใช้ธรรมะในทางการเมืองการปกครอง เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ และเกิดความสามัคคีในสังคมสืบไป การปกครองทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอาณาจักร หรือฝ่ายศาสนจักร หากมีคุณธรรม 7 ข้อดังนี้

ที่ชื่อว่า อปริหานิยธรรม แล้ว ก็จะมีแต่ความเจริญ มีความสามัคคี เป็นปึกแผ่นแน่นหนา ศัตรูไม่สามารถทำลายได้ถ้าเราจะส่งเสริมให้ระบอบประชาธิปไตยมั่นคง เกิดเป็นคุณประโยชน์ใหญ่หลวงต่อชาติบ้านเมือง ควรพร้อมเพรียงกันยึดแนวหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ หากสามารถปฏิบัติได้โดยพร้อมเพรียงกันแล้ว การเมืองจะกลายเป็นการเมืองบริสุทธิ์ แก้ปัญหาของชาติได้สำเร็จ เป็นแบบอย่างการเมืองดีเด่นที่โลกจะชื่นชมยินดีมาก ที่จะนำสังคมไปสู่ความสงบสันติสุขที่ยั่งยืนตลอดไป ซึ่งจะอธิบายเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

1) หมั่นประชุมเนืองนิตย์

การประชุมบ่อยๆ หมายถึงประชุมกันตามปกติทุก 3 เดือนต่อครั้ง เป็นอย่างน้อย และหากมีเหตุสำคัญก็สามารถเรียกประชุมเป็นกรณีพิเศษ ได้ตลอดเวลา ผู้นำชุมชนต้องไม่เบื่อที่จะประชุม ต้องไม่คิดว่าเมื่อวานนี้ก็ประชุม วันก่อนก็ประชุม วันนี้จะประชุมอะไรกันอีกเพราะการประชุมบ่อยๆ ย่อมสามารถพิจารณาปัญหาของบ้านเมือง ได้ทันท่วงทีการประชุมเนืองนิตย์จึงเป็นหัวใจของระบบสามัคคีธรรม

2) พร้อมเพรียงกันประชุม

พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม หมายความว่า อยู่ร่วมประชุมจนกว่าจะได้ข้อยุติในภารกิจที่ เกิดขึ้นว่าตกลงให้ใครทำอะไร ไม่ออกจากที่ประชุมไปก่อนโดยอ้างว่าประชุมไปก็ไร้สาระหรือกระทำการ คือพอไม่ได้อย่างใจ ก็ตีรวนไม่ร่วมประชุมด้วยที่ว่าพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำหมายความว่า เมื่อตกลงกันว่าใครจะทำอะไร ก็ช่วยกันสนับสนุนให้ผู้ที่รับหน้าที่ได้มีโอกาสทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ คอยสดับตรับฟังว่าตนควร จะเข้าช่วยสนับสนุนผู้ที่กำลังรับหน้าที่นั้นๆ อยู่ได้อย่างไร

3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้

ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ หมายความว่าไม่ล้มกฎเก่าตั้งกฎกติกาขึ้นใหม่ตามใจชอบหากจะเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกของเดิมหรือจะ เพิ่มเติมของใหม่ก็จะต้องปรึกษาหารือเห็นชอบร่วมกันพร้อมกัน ไม่ใช้อำนาจประกาศออกมา แต่ฝ่ายเดียวพวกเดียวโดยไม่ฟังเสียงใคร

4) สักการะเคารพนับถือเชื่อฟังผู้บังคับบัญชา

การอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องรู้จักเคารพนับถือผู้ใหญ่ ผู้ผ่านวัยผ่านประสบการณ์มามากเพราะอดีตเป็นบทเรียนของ ปัจจุบันผู้ใหญ่เป็นผู้ที่ผ่านอดีตมาแล้วมีบทเรียนแห่งความถูกผิดความเสื่อมความเจริญมา แล้ว คนปัจจุบันไม่จำเป็นต้องไปเสียเวลาและเสียทรัพยากรอื่นๆ เพื่อลองผิดลองถูกอีก เพียงแต่ยอมฟัง และรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่กันบ้างเราก็จะได้ข้อมูลที่เพียบพร้อม เพียงพอสำหรับประกอบการวินิจฉัยตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ

5) ปกป้องคุ้มครองเด็กและสตรีไม่ให้ถูกข่มเหงน้ำใจ

การสร้างเสริมชุมชนให้เกิดความสุข ความสามัคคี ว่าต้องมีมาตรการสร้างความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติสุข ถ้าในระดับหน่วยงานก็คือ จัดให้มีสวัสดิการที่ดีทำให้สมาชิกมีกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ไม่ข่มเหงน้ำใจกัน ไม่ใช้อำนาจอวดศักดิ์ศรีกดข่มกันเองไม่ก่อให้เกิดความคับแค้นใจในหมู่สมาชิก

6) เคารพสักการบูชาปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ

การเคารพเคารพสักการบูชา ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ ตลอดถึงอนุสาวรีย์ที่เคารพสักการะสืบต่อกันมาแต่โบราณ อันเป็นศูนย์รวมจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ มีความยึดมั่นในสิ่งที่เคารพสักการะอันเดียวกัน และผู้นำจะต้องเปิดโอกาสให้คนทุกคนในสังคมได้ใช้แสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน เพื่อร่วมแรงร่วมใจกันรักษาประเพณีอันดีงามไว้

7) บำรุงรักษาผู้มีธรรมทั้งหลายที่เป็นที่พึ่งของประชาชน

การบำรุงรักษาผู้มีธรรมนั้น ทุกคนในชุมชนจำต้องเปิดใจกว้างให้แก่ศาสนาทุกศาสนาที่คนในบ้านเมืองเขานับถือ (ต้องไม่ลืมว่าต้องเป็นศาสนาที่ไม่ขัดต่อศีล ธรรมอันดีของสาธารณชนด้วยประเดี๋ยวจะมีผู้อ้างเอาหลักการข้อนี้ไปทำอันตรายผู้อื่น เช่นอ้างว่า ศาสนาที่เขานับถือสอนว่าการฆ่าคนต่างศาสนาเป็นบุญ แล้วก็จะเที่ยวฆ่าคนที่นับถือศาสนา ไม่เหมือนตนได้อย่างเสรี) ใครจะมาเผยแพร่ศาสนาอะไรก็ยินดีต้อนรับไม่กีดกันรังเกียจ ซ้ำยังสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงให้ด้วย

ประเด็นหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการนี้ พระพุทธเจ้าตรัสแสดงแก่เจ้าวัชชีทั้งหลายผู้ปกครองรัฐโดยระบอบสามัคคีธรรม (republic) ซึ่งรัฐคู่อริยอมรับว่า เมื่อชาววัชชียังปฏิบัติตามหลักธรรมนี้ จะเอาชนะด้วยการรบไม่ได้ นอกจากจะใช้การเกลี้ยกล่อมหรือยุแยกให้แตกสามัคคี (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2547) ที่ใช้บริหารจัดการน้ำและยังปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร

มหาปรินิพพานสูตร พระผู้มีพระภาครับสั่งกับท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอจงสั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้มาประชุมกันในวันอุฏฐานศาลา ท่านพระอานนท์รับพระดำรัสของ

พระผู้มีพระภาคแล้ว สั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้มาประชุมกันในวันอุฏฐานศาลา แล้วจึงเข้าเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระองค์ทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิดฯ ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลา แล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นประทับนั่งแล้ว รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลายเราจักแสดงอปริหานิยธรรมทั้ง ๗ แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 : 82-83)

หากจะทำให้การบริหารประสบความสำเร็จนั่น ท่านจะต้องลงมือปฏิบัติด้วยเพราะหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้ดีแล้วนั้น รอการพิสูจน์จากท่านทั้งหลาย (ภูมิกิติ จารุธนนนท์, 2551) เมื่อใดที่ท่านลงมือปฏิบัติได้แล้ว เมื่อนั้น ท่านจะเป็นผู้บริหารที่ดีที่สุด เพราะจะได้หัวใจของผู้ตาม เพราะผู้มีธรรมอยู่ในหัวใจย่อมเป็นศูนย์รวมใจของคนร่วมงานและสามารถจัดการ ให้งานในหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

4. การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่มีความรุนแรงกรณีพุทธวิธีการเจรจา

พระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่รักสันติ ไม่นิยมความรุนแรงในทุกรูปแบบ แต่ก็มีส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ ปรากฏเรื่องราวความรุนแรงที่ได้ถูกบันทึกอยู่ในเอกสาร หรือคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่นในพระไตรปิฎก ดังตัวอย่าง การก่อสงครามแย่งน้ำโดยประยูรญาติทั้งสองฝ่ายของพระพุทธองค์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 2 : 176-177), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 8 : 308-312) และเรื่องราวหนึ่งที่มีความรุนแรงยิ่งก็คือ การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และเผ่าพันธุ์นั้นก็คือ ศากยวงศ์ ซึ่งเป็นวงศ์ของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งก่อนตรัสรู้ ที่สำคัญการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นั้นมาจากความแค้นเคืองของ “วิฑูฑภะ” พระญาติองค์หนึ่ง ซึ่งความแค้นเคืองนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงในระดับปัจเจก ที่เชื่อมโยงไปถึงระดับโครงสร้างของสังคมได้เป็นอย่างดี

วิเคราะห์ถึงสาเหตุแห่งความรุนแรงนั้น และได้ศึกษาถึงแนวทางยุติความรุนแรงที่พระพุทธองค์ได้ทรงใช้ “พุทธวิธี” การเจรจา การลำดับความสัมพันธ์ในเชิงสายเลือด พระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็น “พระญาติ” ของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่าย (วิฑูฑภะ-ศากยวงศ์) การใช้ธรรมยาตรา “ขวาง” การใช้สัญลักษณ์ “ร่มไม้ไร้เงา” การให้สติ ซึ่งทำให้ทราบว่าด้วยพุทธวิธีใดที่สามารถระงับยับยั้งความรุนแรงนั้นได้ และมีปัจจัยใดที่สนับสนุนให้ความรุนแรงนั้นสามารถยุติลงได้หรือไม่ได้ จนกลายเป็นโศกนาฏกรรมเชิงเผ่าพันธุ์ของมนุษย์ชาติหนึ่งที่ปรากฏมีในหน้าประวัติศาสตร์

การไกล่เกลี่ยขอพิพาทในกรณีสงครามน้ำ “สงครามน้ำ” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 2 : 176-177), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล เล่ม 8 : 308-312) เป็นสงครามเกิดจากการแย่ง

ชิงทรัพยากรน้ำระหว่างชาวศากยะ และโกลิยะ ซึ่ง “ที่มา” ของสงครามก็คือ “ทาสและกรรมกร” ที่อ้างสิทธิ์ในการใช้ทรัพยากรน้ำในแม่น้ำโรหิณี ในขณะที่ทรัพยากรมีจำนวนน้อย แต่ความต้องการของประชาชนทั้งสองกลุ่มมีมากกว่า ฉะนั้น เมื่อทั้งคู่ไม่ได้นำเอา “ผลประโยชน์” มาเป็นตัวตั้ง แต่กลับยืนอยู่บน “จุดยืน” ของตัวเองอย่างเหนียวแน่น การเจรจาต่อรองเพื่อผลประโยชน์ทางทรัพยากรน้ำจึงเกิดความ “ล้มเหลว” และผลจากความล้มเหลวดังกล่าวจึงทำให้สถานการณ์ลุกลามไปสู่ความรุนแรงด้วยการทะเลาะวิวาท และทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำประเด็นเรื่อง “ชาติพันธุ์” ของกษัตริย์แต่ละฝ่ายมาเป็น “ตัวช่วย” สถานการณ์ขัดแย้งไม่ได้ “จำกัดวง” อยู่ในกลุ่มของทาสและกรรมกรเท่านั้น หากแต่ได้ขยายวงจากกรรมกรไปสู่อำมาตย์ เสนาบดี และกษัตริย์ของทั้งสองแคว้นด้วย จึงทำให้กษัตริย์ทั้งสองแคว้นตัดสินใจนำ “กำลังรบ” ทั้งทางบกและทางน้ำเพื่อทำ “สงคราม” ระหว่างกัน

เมื่อพระองค์ทราบชัดว่าการมาที่นี่ของเหล่ากษัตริย์ก็เพื่อทำ “สงคราม” พระองค์จึงถามต่อไปว่า “ก็แล้วพวกเธอทะเลาะกันเพราะเรื่องอะไรเล่า” การถามในลักษณะนี้เป็นการถามเพื่อเสาะหาสาเหตุที่แท้จริงของการที่จะทำ “สงคราม” เพราะว่าลำพังเพียงแค่การทะเลาะวิวาทกันคงไม่สามารถทำให้เกิดสงครามขึ้นมาได้ แต่เมื่อถูกซักถามในลักษณะนี้ กษัตริย์ทั้งหลายก็พากันงงงันและเงียบงัน เพราะหากบอกว่าความร้าวฉานเกิดมาจากการที่ตัวเองถูกดูหมิ่นดูแคลนเกี่ยวกับที่มาของการเกิดขึ้นแห่งขัตติยวงศ์ก็จะทำให้ถูกตั้งข้อสังเกตว่า เป็นการก่อสงครามด้วยเหตุผลที่ไม่สมเหตุสมผล และอาจถูกแย้งได้ว่าข้อมูลดังกล่าวนั้นมิได้เป็นข้อมูลที่เกินเลยไปจากแง่มุมทางประวัติศาสตร์แต่ประการใด แต่หากกษัตริย์เหล่านั้นตอบว่า “ทะเลาะ หรือร้าวฉานกันเพราะน้ำ” ก็ทำให้เกิดการตั้งคำถามเช่นเดียวกันว่า “จริงๆ แล้วกษัตริย์เหล่านั้นทะเลาะกันเพราะน้ำจริงหรือไม่? เพราะว่าจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นทำให้เราเห็นว่าทาสและกรรมกรของแคว้นทั้งสองทะเลาะกันเพราะการแบ่งปันทรัพยากรน้ำเป็นเหตุผลที่กษัตริย์ซึ่งมีวุฒิภาวะที่สูงกว่าน่าจะสามารถหาทางออกด้วยการไกล่เกลี่ยได้ แต่สถานการณ์กลับดำเนินไปในลักษณะที่ว่ากษัตริย์เป็นผู้มีส่วนสนับสนุนข้อพิพาทดังกล่าว

เมื่อพระองค์ได้ “วัตถุดิบ” หรือ “ข้อมูล” จากการ “สานเสวนา” อย่างเพียงพอแล้ว จึงได้นำเสนอกระบวนการในการสร้างทางเลือกที่ดีที่สุด (Best Alternative) แทนการแก้ปัญหาด้วยการใช้ความรุนแรง ดังจะเห็นได้จากการตั้งคำถามของพระองค์ว่า “น้ำตีราคาเท่าไร” ถึงแม้คำตอบที่ได้รับว่า “มีราคาน้อย” “กษัตริย์ทั้งหลาย มีราคาเท่าไร” “ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายหาค่ามิได้” จากการตอบคำถามดังกล่าวทำให้พบว่า ทางเลือกที่ดีที่สุดแทนการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรงก็คือ “การที่ท่านทั้งหลาย ยังพวกกษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะอาศัยน้ำซึ่งมีประมาณน้อย ควรแล้วละหรือ”

จากการศึกษาในเสขิยวัตร ปกิณณกะ (หมวดเบ็ดเตล็ด) พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำปัจจุบัน คนส่วนมากจะขาดจิตสำนึกในเรื่องความรับผิดชอบต่อน้ำ มีนิสัยมักง่ายชอบทิ้งขยะตามใจชอบ แม้แต่โรงงานอุตสาหกรรมด้วย โดยไม่สนใจ

ว่า อนาคตข้างหน้าจะเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนามีท่าทีต่อการอนุรักษ์แหล่งน้ำ ถ้าใครทำให้น้ำเสีย คือ ทำลายคุณภาพของน้ำ ถือว่าเป็นบาปอย่างยิ่ง เพราะสรรพสัตว์ที่อาศัยน้ำนั้น หากขาดน้ำก็จะถึงจุดจบ ในขุททกนิกาย เปตวัตถุ ระบุไว้ว่า “หากบุคคลทำลายสระน้ำ บ่อน้ำ สวน ศาลาน้ำ หรือสะพาน ย่อมเกิดเป็นเปรต เปลือยกาย และน่าเกลียดน่าชัง ดุจเดียวกับเศรษฐีธนบาล”

พุทธวิธีการเจรจาที่เป็นประเด็นที่น่าสนใจนำมาใช้การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำที่น่าสนใจการสอนในลักษณะนี้ของพระองค์ เป็นการนำเนื้อหาที่มีอยู่มาทำการตีความ โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น แล้วนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะ หลักการสอน วิธีสอนธรรม และเทคนิควิธีสอนธรรมของพระพุทธองค์ในการห้ามญาติทะเลาะกันแย่งน้ำเข้านาปัจจุบันการแย่งน้ำนาของชาวไทยก็ยังมีอยู่มากเมื่อถึงฤดูฝนก็เปิดเข้านาคนอื่นเป็นเหตุทะเลาะวิวาทกันก็มากแม้กระทั่งผู้บริหารน้ำก็แย่งงบประมาณแผ่นดินซึ่งเป็นผลประโยชน์ของประเทศแต่ไม่มีคนมาห้ามต่างจากสมัยพุทธกาลยังดีที่มีพระพุทธเจ้าทรงห้ามด้วยยุทธวิธีของพระองค์

5. บทสรุป

บทความเรื่องนี้มุ่งเน้นการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ด้านต่างๆ ให้ประชาชนทุกพื้นที่มีน้ำใช้ในกิจกรรมต่างๆ อย่างพอเพียงในทุกฤดูกาล จะต้องดำเนินการให้สอดผสมผสานแบบรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อย่างที่เรียกกันว่า “บูรณาการ” ผู้คนในสังคมทุกชุมชนยอมรับ จึงคงจะนำไปสู่การจัดการหรือแก้ปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับน้ำได้อย่างสัมพันธ์กัน เราต้องบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรน้ำ โดยมีวิธีคิดและดำเนินงานหลายด้านอย่างเป็นระบบเป็นองค์รวม มองเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นแล้วค้นหาแนวทางแก้ไขอย่างเป็นระบบครบวงจร อย่างเป็นรูปธรรม ให้ปัญหาบรรเทาหรือกำจัดจนหมดสิ้นไปตามพุทธวิธี ที่เน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เมื่อผู้เขียนได้ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลข้างต้น ผู้เขียนคิดว่าควรมีการจัดการทรัพยากรน้ำที่เหมาะสมและถูกวิธี ดังนี้คือ

1) จัดการประชุมเพื่อปรึกษาหารือ หากหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ย่อมมีแต่ความเจริญ แต่มีข้อแม้ว่าในการประชุมนั้นต้องรับฟังความคิดเห็นของบุคคลที่มีความเห็น แตกต่างด้วย หากต่างฝ่ายต่างมุ่งประชุมเพื่อมุ่งหวังถึงผลประโยชน์ตนและหวังถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การประชุมนั้นก็วุ่นวายเพราะหาบทสรุปที่ถูกต้องเหมาะสมไม่ได้

2) การปลูกจิตสำนึกในการใช้น้ำอย่างมีคุณค่า เช่น การประหยัด การใช้น้ำทุกรูปแบบในชีวิตประจำวัน

3) การวางแผนการใช้น้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดฤดูกาล การกักเก็บน้ำ เช่น การขุดบ่อ ขุดสระ การทำแท็งน้ำ การกักเก็บน้ำฝนเพื่อนำไปใช้ในยามขาดแคลน

4) การนำน้ำที่ใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น กิจกรรมบางอย่างอาจไม่จำเป็นต้อง ใช้น้ำคุณภาพดีมากนัก เช่น การชะล้างภาชนะในครัวเรือน หรือจากการซักผ้าน้ำสุดท้ายอาจนำมารดต้นผักได้

5) การแก้ไขมลพิษของน้ำ โดยภาครัฐต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

5.1 ในกรณีที่น้ำนั้นเกิดมลพิษ รูปแบบของการจัดการอาจใช้วิธีการแยก หรือทำลายสิ่งสกปรกต่างๆ ทั้งที่อยู่ในรูปของสารละลาย และอยู่ในรูปของสารที่ไม่ละลายน้ำ ให้หมดไป และลดปริมาณสารพิษลง ด้วยวิธีการบำบัดน้ำเสีย ให้เป็นน้ำที่มีคุณภาพอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานก่อนปล่อยลงสู่แหล่งน้ำ

5.2 การบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีชีวภาพ เป็นการใช้จุลินทรีย์ในการย่อยสลาย สารอินทรีย์ที่ปนอยู่ในน้ำเสีย โดยเฉพาะ จุลินทรีย์ที่กลุ่มที่ใช้ออกซิเจนโดยทำควบคู่ไปกับการเติมออกซิเจนลงในน้ำ ด้วย เช่น การทำกังหันน้ำ นอกจากนี้อาจใช้พืชน้ำบำบัดน้ำเสียได้ด้วย โดยพืชน้ำจะดูดสารอินทรีย์เพื่อใช้ในการเจริญเติบโต เช่น ผักตบชวา ผักกระเฉด กกสามเหลี่ยม ธูปฤๅษี หญ้าแฝก และบัว

5.3 การบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีทางเคมี โดยการเตรียมสารเคมีเพื่อให้เกิดปฏิกิริยาต่างๆ หรือทำให้ตกตะกอน รวมทั้งฆ่าเชื้อโรคด้วยการเติมคลอรีน

ดังนั้น เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ ซึ่งในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จะต้องให้เป็นไปในลักษณะควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูให้มีความยั่งยืน ไม่เป็นไปอย่างสิ้นเปลืองหรือทำลายแบบที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมชลประทาน. (2546). **ทรัพยากรน้ำ**. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก http://www. thai envimonitor.net/Concept/priority2.htm.

กิติ ตยัคคานนท์. (2538). **นักบริหารทันสมัย.** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บัตเตอร์ฟลาย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 17). (211-212). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). **แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2541). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

ภูมิกิติ จารุธนนนท์. (2 สิงหาคม 2551). **พุทธวิธีในการบริหาร**. สืบค้นเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2558. (ออนไลน์) http://kit-meaninoflife.blogspot. com/2008/08/blog-post.h.ml.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตยปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อานุภาพ เงินกระแชง. (25 มีนาคม 2558). **อย่าประมาทขาดแคลนน้ำ**. สืบค้นเมื่อ 31 มีนาคม 2558, จาก http://www.thairath.co.th/content/488736.

Dale, Earnest. (1965). **Management : Theory and Practice**. New York : McGraw-Hill Book Company.

การประยุกต์ใช้สัมมาทิฏฐิในการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

Applying the Right View to Manage Human Resources for sustainable living with environment

ธีรทัศน์ มูลแก่น
Theeratas Moolkaen
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มจร.

บทคัดย่อ

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ดังนั้น พฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์มีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกันสิ่งแวดล้อมทั้งหลายก็มีผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ด้วยเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่ออีกสิ่งหนึ่งด้วย

ปัจจุบันปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่นานาประเทศในสังคมโลกต่างตระหนักและหาแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง ถึงแม้ปัจจุบันนักวิชาการ องค์กร หน่วยงานต่างๆ ได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมไว้มากมาย แต่ยังการขาดแนวทางที่เป็นดังเข็มทิศนำทางให้มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์ประเสริฐสามารถอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้นภารกิจหลักที่สำคัญที่สุดของการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม คือการหาหลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ผลักดันไปสู่การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

แนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้น กระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ที่เป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น การวางแผน การสรรหาบุคลากร การกลั่นกรอง การจัดอัตรากำลัง การพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี ต้องยึดหลักธรรมที่เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ” ทุกขั้นตอน จึงจะสามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการสร้างขึ้นมาของมนุษย์ก็ตาม

คำสำคัญ : การบริหารทรัพยากรมนุษย์, สิ่งแวดล้อม, สัมมาทิฏฐิ

Abstract

Human is a part of environment; therefore, human behavior and act have direct effect on both direct and indirect environmental change, which produce both benefits and damage to environment. Likewise, environment also affects human livings. Human and environment has closed relationship, which means one change affects another.

Currently it is a truly concern around the world regarding problem of environmental degradation and guideline to seriously resolve the problem. Presently academicians and related organizations have presented various ways of guideline to resolve problem of environmental degradation; however, lack of compass guideline for human, noble creature, to live sustainably with environment. Thus, the most important task to resolve problem of environmental degradation is the principle of human resources management leading to sustainable living with environment.

To live sustainably with both natural environment and created environment, it is a must to hold one of Dhamma principles called “Right View” in every steps of guideline to manage human resources for sustainable living with environment, which is composed of process, planning, personal selection, personal screening, personal development, manpower plan, and boosting working environment.

Keywords : Human Resource Management, environment, Right View

1. บทนำ (introduction)

มนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมแล้ว การกระทำของมนุษย์ยังมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกันสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ก็จะมีผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมที่มหัศจรรย์ประเภทหนึ่ง มนุษย์มีขีดความสามารถเหนือสิ่งแวดล้อมอื่นๆ มนุษย์สามารถนำสิ่งแวดล้อมหนึ่งมาดัดแปลงให้เป็นสิ่งแวดล้อมใหม่ พฤติกรรมของมนุษย์มีความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งส่งผลดีและผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมก็มีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ พฤติกรรมของมนุษย์จะเป็นไปตามสิ่งแวดล้อม

อาจกล่าวได้ว่ามนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม การกระทำใดๆ ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ย่อมมีผลตอบสนองต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ด้วยเสมอ ด้วยเหตุนี้ เราจึงควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้รู้จักใช้สิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เพื่อให้เราสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เป็นอย่างดี และเพื่อมิให้เราทำลายสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่นานาประเทศในสังคมโลกต่างตระหนักและหาแนวทางในการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างจริงจัง แต่ด้วยปัจจัยหลายประการ อาทิ เช่น วัฒนธรรม การบริหารจัดการ เศรษฐกิจ การศึกษา ทำให้ปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างยั่งยืน ที่สำคัญที่สุดคือถึงแม้ปัจจุบันนักวิชาการ องค์กร หน่วยงานต่างๆ ได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมไว้มากมาย แต่ยังการขาดแนวทางที่เป็นดังเข็มทิศนำทางให้มนุษย์ในฐานะเป็นสัตว์ประเสริฐสามารถอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังนั้นภารกิจหลักที่สำคัญที่สุดของการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม คือ การหาแนวทางการอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้เขียนเห็นว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยยึดหลักสัมมาทิฏฐินั้นจะเป็นแนวทางที่ทำให้มนุษย์อยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมโลกอย่างสงบสุขต่อไป

2. ความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์

2.1 ความหมาย

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management: HRM) เดิมเรียกกันว่าการบริหารงานบุคคล (Personnel Management) แต่เมื่อโลกธุรกิจปัจจุบันมีความเจริญเติบโตขยายตัวมากขึ้น กรอบแนวคิดด้านงานบุคคลจึงจำเป็นต้องขยายและพัฒนาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ ที่สำคัญที่สุดคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่ไม่ได้มองว่าบุคลากรในองค์การ ประเทศ หรือในโลกนี้เป็นเพียงผู้รับคำสั่งตามที่

มองหมายเท่านั้น ในบทบาทใหม่บุคลากรมีฐานะเป็นทรัพยากรขององค์การ ประเทศ หรือโลก ที่มีส่วนร่วมส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาระงานต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สร้างความสำเร็จ ความเจริญเติบโตก้าวหน้าให้แก่องค์การ ประเทศ และโลก ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นที่ยอมรับและมีความสำคัญยิ่ง ในส่วนของความหมายตามที่นักวิชาการให้ไว้ มีดังนี้

เดชวิทย์ นิลวรรณ (2548, หน้า 2) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การแสวงหาวิธีการในการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการบุคลากรขององค์กร เพื่อให้ได้ตัวบุคคลที่มีคุณภาพคุณสมบัติ และจำนวนที่เหมาะสมกับองค์การ รวมไปถึงการพัฒนาความสามารถ ความรู้ ทักษะการดูแลรักษาบุคลากร และทัศนคติอันดี ต่อการทำงาน เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเพิ่มความพึงพอใจในความต้องการของพนักงานแต่ละคน

สมชาย หิรัญกิตติ (2542, หน้า 24) อธิบายว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์ก็คือการใช้กลยุทธ์ในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ กล่าวคือ การเชื่อมโยงระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับเป้าหมายกลยุทธ์เพื่อปรับปรุงสมรรถนะของธุรกิจและพัฒนาวัฒนธรรมองค์การ จะทำให้เกิดนวัตกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ รูปแบบของการวางแผนการขยายตัวและกิจกรรมด้านทรัพยากรมนุษย์เป็นการตั้งใจที่จะทำให้องค์การสามารถประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย เป็นการยอมรับหน้าที่ของทรัพยากรมนุษย์ว่าเป็นเสมือนหุ้นส่วนหรือส่วนประกอบสำคัญในกระบวนการของกลยุทธ์ระดับบริษัท

อำนวย แสงสว่าง (2544, หน้า 2) การจัดการทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กระบวนการที่มีการใช้กลยุทธ์และศิลปะอย่างมีประสิทธิภาพในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ จะพบว่า ผู้จัดการทุกระดับมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารงาน จะต้องมีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมนุษย์มากบ้างหรือน้อยบ้างผู้จัดการจะทำงานได้ผลสำเร็จย่อมจะต้องอาศัยความร่วมมือในการทำงานจากผู้ร่วมงานอย่างเต็มความสามารถและด้วยความสมัครใจเป็นปัจจัยสำคัญ

Armstrong (1994, p. 13) ได้สรุปอย่างกะทัดรัดว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นการจัดการเชิงกลยุทธ์เกี่ยวกับทรัพยากรที่มีค่าที่สุดขององค์กร ซึ่งหมายถึงทรัพยากรบุคคลปฏิบัติงานอุทิศเพื่อความสำเร็จอันยั่งยืนตามวัตถุประสงค์ขององค์กร

Dessler (1997, p. 2) กล่าวไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติที่ต้องดำเนินการเกี่ยวกับพนักงานในองค์กร ซึ่งครอบคลุม ภารกิจต่างๆ ได้แก่ การสรรหา การกลั่นกรอง การฝึกอบรม การให้รางวัล และผลประโยชน์เกื้อกูล การประเมินผลและแรงงานสัมพันธ์

Robert and David (2000, p. 4) กล่าวไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรบุคคลอันทรงค่าขององค์การให้ปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยมีภารกิจหลัก 7 ด้าน คือ การวางแผนด้านกำลังคน การสรรหาและการคัดเลือก การฝึกอบรมพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทนและผลประโยชน์เกื้อกูล การดูแลสุขภาพความปลอดภัย แรงงานสัมพันธ์ และการวิจัยด้านทรัพยากรมนุษย์

จากความหมายที่กล่าวมา สรุปให้เห็นว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการหนึ่งที่จะช่วยให้องค์การได้บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ เข้ามาปฏิบัติงาน เพื่อสร้างความเจริญเติบโตก้าวหน้าให้แก่องค์การ และพร้อมจะรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกธุรกิจยุคปัจจุบันได้ ดังจะเห็นได้จากขอบข่ายของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ที่กว้างครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ ในองค์การและเกี่ยวข้องผูกพันทุกขั้นตอนของการบริหารงาน นับตั้งแต่การวางแผนเพื่อสรรหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติ การดูแลบำรุงรักษา จนกระทั่งบุคลากรพ้นไปจากการปฏิบัติงาน ซึ่งงานในแต่ละหน้าที่นั้น จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคลากรหรือสมาชิกในองค์การ

2.2 แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์

วิลาวรรณ รพีพิศาล (2554, หน้า 1 - 9) กล่าวว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องเกี่ยวข้องกับบุคลากรหรือสมาชิกในองค์การ 3 ช่วงระยะเวลา คือ

ก่อนปฏิบัติงาน ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์จะต้องวางแผน สรรหา และจูงใจ บุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์เข้ามาร่วมปฏิบัติงาน โดยหน่วยงานด้านนี้จำเป็นต้องรู้ และเข้าใจถึงกลุ่มเป้าหมายที่องค์การต้องการ เพื่อให้เข้ามาร่วมงานด้วยความเหมาะสมต่อไป

ขณะปฏิบัติงาน หลังจากสรรหาบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถเข้ามาร่วมงานกับองค์การแล้ว ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์ยังจำเป็นต้องธำรงรักษาให้บุคคลากรขององค์การมีคุณภาพ มีชีวิตการปฏิบัติงานที่ดี มีความศรัทธา และจงรักภักดีต่อองค์การ โดยคำนึงถึงผลตอบแทนที่เหมาะสม และเป็นธรรม จึงจะสามารถดึงดูดความสนใจบุคลากรที่ดีเข้ามาร่วมปฏิบัติงานได้

หลังการปฏิบัติงาน การบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไม่ได้มุ่งหวังผลเพียงได้บุคลากรเข้ามาและปฏิบัติงานให้สำเร็จตามเป้าหมายเท่านั้น ภาระงานอีกหน้าที่หนึ่งที่ฝ่ายบริหารทรัพยากรมนุษย์ต้องให้ความเอาใจใส่เช่นเดียวกัน คือ การดูแลบุคลากรหลังเกษียณอายุ หรือ บุคลากรที่มีความจำเป็นต้องลาออกจากงานก่อนเวลา ด้วยความจำเป็นบางประการ โดยองค์การจะต้องจัดเตรียมความพร้อมให้บุคลากรได้ใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมหลังออกจากงาน อาจจะเป็นเรื่องเงินบำเหน็จ บำนาญ เงินกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ และผลตอบแทนในรูปอื่นๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขได้ต่อไป

วิจิตร ศรีสะอ้าน และอวยชัย ชบา (อ้างใน อินทิรา ฉิวรัมย์, 2545, หน้า 24-25) กล่าวว่าหน่วยงานทุกประเภทย่อมมีภารกิจหลักที่จะต้องดำเนินการให้บังเกิดผล การที่หน่วยงานจะกระทำภารกิจหลักได้ดีมีประสิทธิภาพ หน่วยงานจำเป็นจะต้องมีบุคลากรที่มีคุณภาพในปริมาณที่เหมาะสมกับภาระงาน บุคลากร จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานทุกประเภท ทั้งนี้ เพราะบุคลากรเป็นผู้จัดหาและใช้ทรัพยากรบริหารอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็น เงิน วัสดุอุปกรณ์ และการจัดการ หน่วยงานใดก็ตามถ้าเริ่มต้นด้วยการมีบุคลากรที่มีความเก่งกล้าสามารถแล้ว ปัจจัยด้านอื่นๆ ก็จะดีตามมาเอง เมื่อบุคลากรมีความสำคัญเช่นนี้ กระบวนการบริหารที่เรียกย่อๆ ว่า “พอสด์คอร์บ”(POSDCORB) จึงกำหนดให้การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการหนึ่งในเจ็ดประการ คือ

1. การวางแผนงาน (Planning) หมายถึง การจัดวางโครงการและแผนปฏิบัติรวมทั้งวิธีปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน

2. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การกำหนดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่การแบ่งส่วนคนและการจัดสายงาน เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปได้ตามวัตถุประสงค์

3. การจัดบุคลากร หรือการจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคคลกรอันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหาและการพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

4. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุมบังคับบัญชาและการควบคุมดูแลปฏิบัติงานในฐานะที่ผู้บริหารเป็นหัวหน้าหน่วยงาน

5. การประสานงาน (Co-ordinating) หมายถึง การประสานกิจการด้านต่างๆ ของหน่วยงานเพื่อให้เกิดมีการร่วมมือประสานงานที่ดีและดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายปลายทางเดียวกัน

6. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานเพื่อให้ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวและความคืบหน้าของกิจการอย่างสม่ำเสมอ

7. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดทำงบประมาณ การจัดทำบัญชีการใช้จ่ายเงินและการควบคุมตรวจสอบทางด้านการเงินและทรัพย์สิน

อินทิรา ฉิวรัมย์ (2545, หน้า 24-25) กล่าวไว้ว่า บุคลากรเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการบริหารงานทุกประเภทในกระบวนการบริหารจึงได้กำหนดให้การบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการหนึ่งของการบริหารทั้งนี้ เพื่อให้หน่วยงานสามารถดึงดูดและบำรุงรักษาคนดี มีความรู้ความสามารถไว้ในหน่วยงานให้มากที่สุดและนานที่สุดเท่าที่หน่วยงานต้องการ การจะทำเช่นนี้ได้หน่วยงานจะต้องมีการบริหารงานบุคคลที่ดีเป็นส่วนสำคัญของการบริหาร

Mondy & Noe (1996, p. 4-6) กล่าวไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นการใช้ทรัพยากรบุคคลอันทรงคุณค่าขององค์กรให้ปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยมีภารกิจหลัก 6 ด้าน ได้แก่ การวางแผน การสรรหา และการคัดเลือกทรัพยากรมนุษย์การพัฒนา การจ่ายค่าตอบแทนและผลประโยชน์ สุขภาพและความปลอดภัย พนักงานสัมพันธ์และแรงงานสัมพันธ์ และการวิจัยด้านทรัพยากรมนุษย์

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับขั้นตอนหรือภารกิจ ๖ ประการด้วยกัน ได้แก่ การวางแผน การสรรหาบุคลากร การกลั่นกรอง การจัดอัตรากำลัง การพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

3. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม

3.1 ความหมาย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535 กล่าวถึงความหมายของสิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 19 เรื่องที่ 1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความหมายของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความหมายไว้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต เห็นได้ด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า รวมทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมจะประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์นั่นเอง

สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศ น้ำ ดิน แร่ธาตุ และสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่บนโลก (พืช และสัตว์) ฯลฯสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ สาธารณูปการต่างๆ เช่น ถนน เขื่อนกั้นน้ำ ฯลฯ หรือระบบของสถาบันสังคมมนุษย์ ที่ดำเนินชีวิตอยู่ ฯลฯ

จากข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อม หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม มีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เป็นวงจรหรือวัฏจักรที่เกี่ยวเนื่องกันทั้งระบบนั้น โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ (Natural environment) สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า อากาศ ดิน น้ำ มนุษย์ สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมอื่นประกอบ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทย่อย

- สิ่งที่มีชีวิต (Biotic Environment) หรือเรียกว่าสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Environment) เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีคุณสมบัติเฉพาะตัวของสิ่งที่มีชีวิต เช่น พืช สัตว์ มนุษย์
- สิ่งที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Environment) หรือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ อาจจะมองเห็นหรือมอง ไม่เห็น เช่น แร่ธาตุ อากาศ เสียง

2. สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Environment) ได้จากทรัพยากรดั้งเดิม แล้วมนุษย์เป็นผู้ดัดแปลง เช่น ถนน บ้านเมือง ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นนามธรรม (Abstract หรือ Social Environment) เช่น วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง ศาสนา กฎหมาย

เมื่อทราบถึงความหมายของสิ่งแล้วนั้นในเมื่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์มีผมต่อกันและกัน เราจึงควรทราบความสำคัญและประโยชน์ รวมทั้งโทษของสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

3.2 ความสำคัญและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อม

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อมมนุษย์เรามีความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด ทั้งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และในขณะเดียวกัน ก็เป็นผู้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติในการดำรงชีวิต จึงอาจกล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมนั้นมีด้วยกัน 5 ประการ ดังนี้ คือ

1) เป็นแหล่งที่มาของวัตถุดิบ และผลิตผล

2) เป็นที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ และช่วยเกื้อกูลให้ชีวิตดำรงอยู่ได้

3) เป็นแหล่งรองรับของเสีย และของเหลือเศษจากขบวนการผลิตและการบริโภค

4) ให้ความรื่นรมย์แก่จิตใจของมนุษย์ เช่น ทิวทัศน์ ภูมิประเทศ ความงามของธรรมชาติ

5) สร้างความสะดวกสบายและปลอดภัยแก่มนุษย์ เช่น รถยนต์ อาคารสำนักงาน ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ดังนั้น บริการต่างๆ ที่มนุษย์เราได้รับจากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม จึงช่วยให้มีชีวิตรอดอยู่ได้ และสามารถทำให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น แต่ทั้งนี้ จะต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการรู้จักใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด (Wise Use) และมีการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นระบบ อย่างเหมาะสม โดยจะต้องคำนึงถึงขีดความ สามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน (Sustain- able Utilization) เพราะหากมีการตักตวงใช้ ประโยชน์ที่มากเกินขนาด และขาดความ ระมัดระวังในการใช้ ก็ย่อมจะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม จนกลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ย้อนกลับมาส่งผลกระทบต่อชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์ ในที่สุด

3.3 โทษของสิ่งแวดล้อม

ผลสืบเนื่องอันเกิดจากปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ ทรัพยากรธรรมชาติร่อยหรอ เนื่องจาก มีการใช้ทรัพยากรกันอย่างไม่ประหยัด อาทิ ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ขาดแคลนน้ำ ภาวะมลพิษ (Pollution) เช่น มลพิษในน้ำ ในอากาศและเสียง มลพิษในอาหาร สารเคมี อันเป็นผลมาจากการเร่งรัดทางด้านอุตสาหกรรมนั่นเอง

กาลเวลาผ่านมาจนกระทั่งถึงระยะเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ปรากฏว่าได้เกิดมีปัญหารุนแรงด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นในบางส่วนของโลกและปัญหาดังกล่าวนี้ ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันในทุกประเทศทั้งที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา เช่น

1) ปัญหาทางด้านภาวะมลพิษที่เกี่ยวกับน้ำ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมสลายและหมดสิ้นไปอย่างรวดเร็ว เช่น น้ำมัน แร่ธาตุ ป่าไม้ พืช สัตว์ ทั้งที่เป็นอาหารและที่ควรจะอนุรักษ์ไว้เพื่อการศึกษา ปัญหาที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและชุมชนของมนุษย์ เช่น การวางผังเมืองและชุมชนไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดการแออัดยัดเยียด ใช้ทรัพยากรผิดประเภทและลักษณะ ตลอดจนปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมและปัญหาจากของเหลือทิ้งอันได้แก่มูลฝอย

2) ปัญหามลพิษที่จะเกิดอันตรายต่อสุขภาพของประชาชนมีมากมาย มิใช่แต่เพียงมลพิษทางอากาศ ทางน้ำ หรือทางดินที่เรารู้จักกันดีเท่านั้น การที่สภาวะแวดล้อมของเราเปลี่ยนแปลงไปตามความจำเป็นของการพัฒนาบ้านเมือง ซึ่งจะหยุดอยู่กับที่ไม่ได้นั้น หากมิได้มีการวางแผนอย่างถี่ถ้วนรัดกุม การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นอาจกลายเป็นปัญหามลพิษ ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อผู้คนได้

ตัวอย่างที่ชัดเจนสำหรับเมืองเรา คือ การขยายตัวอย่างรวดเร็วของกรุงเทพมหานครได้ก่อให้เกิดปัญหาสภาวะแวดล้อมอย่างมากมาย จนกระทั่งบางเรื่องอาจลุกลามใหญ่โตจนไม่สามารถแก้ไขได้ในสภาวะเศรษฐกิจของประเทศเรา การที่เมืองขยายออกไป ผืนดินที่ใช้ทางการเกษตรที่ดีก็ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นที่อยู่อาศัย ที่ซึ่งเป็นที่ลุ่มกลับกลายเป็นแหล่งชุมชน คลองเพื่อการระบายน้ำถูกเปลี่ยนแปลงเป็นถนนเพื่อการคมนาคม แอ่งที่จะเป็นที่ขังน้ำถูกขจัดให้หมดไปด้วยสิ่งก่อสร้างต่างๆ เมื่อถึงหน้าน้ำหรือเมื่อฝนตกใหญ่ กรุงเทพมหานครจะประสบปัญหาน้ำท่วมทุกครั้ง น้ำท่วมก่อให้เกิดปัญหาต่อสุขภาพมากมาย เริ่มต้นด้วยโรคน้ำกัดเท้า และต่อไปก็อาจเกิดโรคระบาดได้

4. หลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

หลักธรรมที่ใช้เป็นแนวทางในการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน คือ สัมมาทิฏฐิ ซึ่งความหมายของคำว่า“สัมมาทิฏฐิ” ตามทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาทั้งไทยและต่างประเทศ สามารถประมวลได้ดังนี้

พระไตรปิฎก เล่มที่ 12 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 4 มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ สัมมาทิฏฐิสูตร ว่าด้วยความเห็นชอบ มีตอนหนึ่งกล่าวถึงสัมมาทิฏฐิดังนี้ “สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวคำนี้ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิๆ ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ อริยสาวกจึงจะชื่อว่าเป็นสัมมาทิฏฐิ มีความเห็นดำเนินไปตรงแล้ว ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันแน่วแน่ในธรรม...”

นอกจากนั้น ในอรรถกถา มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มูลปริยายวรรค สัมมาทิฏฐิสูตร ว่าด้วยความเห็นชอบ มีการแก้สัมมาทิฏฐิเพิ่มเติม ไว้ว่า

"บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สมฺมาทิฏฺฐิ ความว่า ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยความเห็นทั้งดีงามทั้งประเสริฐ.

ก็เมื่อใด ศัพท์ว่า สัมมาทิฏฐินี้ใช้ในธรรมะเท่านั้น เมื่อนั้นพึงทราบเนื้อความของศัพท์นั้นอย่างนี้ว่า ทิฏฐิทั้งดีงามทั้งประเสริฐ ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิ. และสัมมาทิฏฐินี้นั้นมี 2 อย่าง คือ โลกิยสัมมาทิฏฐิ 1 โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ 1 ..."

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551, หน้า 293) ได้กล่าวไว้ว่า สัมมาทิฏฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ คือเห็นอริยสัจ 4 เห็นชอบตามคลองธรรมว่า ทำดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดา บิดามี (คือ มีคุณความดี ควรแก่ฐานะหนึ่งที่เรียกว่า มารดา บิดา) ฯลฯ เห็นถูกต้องตามที่เป็นจริงว่าขันธ์ 5 ไม่เที่ยง เป็นต้น (ข้อ 1 ในมรรค)

พุทธทาสภิกขุ อ้างใน พินิจ รักทองหล่อ (2540 , หน้า 293) ได้อธิบายไว้ว่า สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ หมายถึง ความเห็นชอบหรือความเห็นที่ถูกต้อง คำว่า "เห็น" ในที่นี้ไม่ใช่เห็นด้วยตา แต่เห็นด้วยใจ เรียกง่ายๆว่าความเข้าใจที่ถูกต้อง ความรู้ที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้อง หรือความรู้สึกนึกคิดที่ถูกต้องนั่นเอง

พระพรหมมุนี (2543, หน้า 72) ได้อธิบายไว้ว่า สัมมาทิฏฐิเป็นเบื้องต้น...ในองค์มรรคทั้ง 8 นั้น จักแสดงองค์มรรคข้อที่ 1 คือ สัมมาทิฏฐิเป็นอันดับต้น สัมฺมาทิฏฐิ ปัญญาเห็นชอบ ตามนิเทศในมัคควิภังคสูตรแสดงว่า 4 ทุกข์ 4 สมุทัย 4 นิโรธ และ 4 มรรค เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ ได้แก่ อริยสัจธรรมทั้ง 4 ประการ คือรู้เห็นที่ตัวเราว่า เป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ทุกข์จะตั้งอยู่ได้ก็เพราะสมุทัยเป็นเหตุ คือไม่รู้จักตัวและตน เป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขาขึ้น

วศิน อินทสระ (2530, หน้า 28-34) ได้อธิบายไว้ว่า ...เบื้องต่ำ ความเห็นชอบคือความเห็นถูกต้อง เห็นและเชื่อว่า บุคคลทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วได้รับผลชั่ว บาปบุญมีจริง นรกสวรรค์ในโลกอื่นมีจริง มารดาบิดา ... เห็นถูกเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิตประจำวัน เบื้องสูง หมายถึง ความรู้หรือญาณในอริยสัจ4 คือเห็นทุกข์ในชีวิตตามที่เป็นจริง ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ก็มีอยู่ เรียกว่ามรรคหรืออริยมรรคประกอบด้วยองค์ 8"

เฮอร์เบิร์ต วี กุนเธอร์ (1974, p.74) ได้กล่าวไว้ว่า "ต้องขอย้ำอีกว่า สัมมาทิฏฐิไม่ใช่แค่การยอมรับคำสอนที่ตั้งอยู่บนสมมติฐาน หากแต่เป็นทิฏฐิ ที่ได้มาจากการใคร่ควรพิจารณาอย่างต่อเนื่องและการมีประสบการณ์ตรง

ดังนั้นสามารถสรุปคำว่า"สัมมาทิฏฐ"ตามการตีความตามพระไตรปิฎกและตามทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาชาวไทยและชาวต่างชาติ มีความเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันว่า สัมมาทิฏฐิ คือปัญญาอันเห็นชอบตามคลองธรรม ด้วยใจที่ดี เห็นชอบตามความเป็นจริง มองปัญหาหรือสิ่งสิ่งต่างๆ ภายใต้การมีข้อมูลที่ดี มองปรากฏการณ์ด้วยความละเอียดรอบคอบ

5. สัมมาทิฏฐิในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในฐานะที่อยู่ในองค์กรระดับใหญ่ที่สุดในโลกใบนี้ นั้นคือ องค์กรโลก โดยมีผู้นำที่มีบทบาทในโลกเป็นคณะกรรมการหรือผู้บริหาร มีประชากรโลกเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทำงานในโลกใบนี้ มีสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในองค์กรโลกมากมาย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์เราสร้างขึ้นก็ตาม ดังนั้น หากมีทรัพยากรมนุษย์คนใดในองค์กรโลก กระทำการใดๆก็ตามที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นั่นหมายถึงการเบียดเบียน และทำร้ายทรัพยากรบุคคลท่านอื่นด้วยเช่นกัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีแนวทางในการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้อยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

สำหรับแนวทางในการดำเนินการนั้น ควรประกอบด้วยประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดังต่อไปนี้

1. สัมมาทิฏฐิในการวางแผน

การวางแผนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมนั้น ไม่ว่าจะเป็นองค์กรโลก (มองโลกในฐานะเป็นองค์กร) องค์กรที่เป็นประเทศ องค์กรระดับจังหวัด องค์กรระดับอำเภอ หรือองค์กรระดับใดก็ตาม ผู้มีหน้าที่ในการวางแผนต้องมีสัมมาทิฏฐิ กล่าวคือ วางแผนโดยการมองปรากฏการณ์ต่างๆด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจริงมาเป็นข้อมูล นำไปสู่การวางแผนที่ตระหนักและให้ความสำคัญในประเด็นสิ่งแวดล้อมและเป็นไปประโยชน์ต่อองค์กรโลกและองค์กรระดับต่างๆ ยกตัวอย่าง เช่น การวางแผนในการรับมือกับสถานการณ์ค่ามลพิษในอากาศที่เกิดจากการเผาป่าในหลายจังหวัดภาคเหนือ (ข่าวอากาศ-สิ่งแวดล้อม สืบค้นเมื่อ 11 มีนาคม 2558 เวลา 11:29:16 น. จาก http://www.krobkruakao.com/) หากต้องการวางแผนการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั้งยืน ผู้ที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงควรวางแผนโดยยึดหลักสัมมาทิฏฐิ

2. สัมมาทิฏฐิในการสรรหาบุคลากร

การสรรหาบุคลกรในความหมายข้างต้น ไม่ได้หมายถึงแค่การสรรหาที่เป็นวิธีการหนึ่งตามความหมายการเมืองเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงการสรรหาที่มาด้วย วิธีการอื่นๆ ด้วย เช่น การสอบ การเลือก การจัดหา ไว้ด้วย

ในองค์กรทุกระดับที่กล่าวไว้ข้างต้น การสรรหาบุคคลที่มีความชำนาญในการบริหารจัดการในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่สำคัญ หากการสรรหาบุคคลนั้นไม่เป็นไปตามความเป็นจริงตามหลักของสัมมาทิฏฐิ เช่น สรรหาบุคคลที่เป็นพวกพ้องของตน สรรหาบุคคลที่มีผลประโยชน์ร่วมกับตน สรรหาบุคคลที่ตนเองชื่นชอบแต่ไม่มีคุณสมบัติตรงตามความเป็นจริงแล้วนั้น อาจได้บุคคลที่ไมตรงกับงาน หรือ

ได้บุคคลที่ไม่สามารถบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมได้ แต่หากการสรรหายึดหลักสัมมาทิฏฐิก็จะได้บุคคลที่ตรงกับงานและมีความชำนาญในงานนั้นอย่างแท้จริง นำไปสู่การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3. สัมมาทิฏฐิในการกลั่นกรอง

การกลั่นกรองเป็นกระบวนการที่สำคัญมาก เปรียบดัง การบริโภคน้ำฝนที่เจือจางไปด้วยเชื้อโรคมากมาย แต่หากมีการกลั่นกรองน้ำด้วยวิธีการต้มน้ำให้เดือดเชื้อโรคเหล่านั้นก็ถูกทำลาย ทำให้น้ำสามารถบริโภคได้ กระนั้นหากต้มน้ำแล้วแต่หม้อต้มเป็นหม้อต้มที่ไม่ได้มาตรฐาน เชื้อโรคอาจยังอยู่ก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นหากมีการวางแผนและการสรรหาที่ดีแต่เครื่องมือหรือวิธีการกลั่นกรองทรัพยากรบุคคลไม่ได้มาตรฐานหรือผู้กลั่นกรองไม่ยึดหลักสัมมาทิฏฐิ อาจส่งผลให้ได้บุคคลที่ไม่ดีเข้าไปมีบทบาทในองค์กรระดับต่างๆ ส่งผลกระทบด้านลบต่อสิ่งแวดล้อมและไม่ก่อให้เกิดการอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน เช่น ปัญหาการจ้างแรงงานผิดกฎหมาย หากมีการกลั่นกรองที่ดี ปัญหาการเกิดอาชญากรรมก็ไม่เกิดขึ้น ปัญหาการทำลายทรัพย์สินของประเทศอาจไม่เกิดขึ้น ยังผลให้ไม่เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมด้วยเช่นกัน

4. สัมมาทิฏฐิในการจัดอัตรากำลัง

การจัดอัตรากำลังนั้น เปรียบดัง การคิดเชิงเหตุผลบวกกับการคิดเลขคณิตศาสตร์ เพราะการที่องค์กรระดับต่างๆ จะจัดอัตรากำลังทรัพยากรบุคคลให้มีประสิทธิภาพได้นั้นต้องมีการคิดอย่างมีเหตุผลว่าทำไมถึงจัดอัตรากำลังเช่นนี้ และที่กล่าวว่า การจัดอัตรากำลังเกี่ยวข้องกับการคิดเลขคณิตศาสตร์นั้น กล่าวคือ เมื่อหาเหตุผลได้ว่าทำไมต้องจัดอัตรากำลังเช่นนี้ ก็ต้องมีการระบุจำนวนด้วย การระบุจำนวนเปรียบดังการคิดเลขคณิตศาสตร์หากไม่สามารถคิดเลขได้ก็อาจส่งผลต่อการจัดอัตรากำลังได้เช่นกัน

ในการจัดอัตรากำลังทรัพยากรบุคคลนั้น ในทุกขั้นตอนหากปราศจากความเห็น (สัมมาทิฏฐิ) ตามครรลองครองธรรม ปราศจากความเห็นที่เป็นไปตามกฎระเบียบก็ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดอัตรากำลังทรัพยากรบุคคลไปอยู่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เพียงพอ หรือจัดอัตรากำลังไม่สอดคล้องกับพื้นที่ ทำให้ส่งผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน ดังเช่น ผศ.ดร. แสวง รวยสูงเนิน ได้กล่าวไว้ในบทความของท่าน ว่า “เมื่อ "สัมมาทิฏฐิ" ไม่พอใช้ ทำให้ความตั้งใจที่จะสร้างผลงานและทำความดีเพื่อตนเอง ครอบครัว ตกๆหล่นๆ ไม่ครบถ้วน และบางครั้งกลับเกิดผลเสียมากกว่าผลดี...ดังนั้น จึงควรหมั่นตรวจสอบทั้งความสมบูรณ์ของ สัมมาทิฏฐิ ให้พอใช้ และลดการปนเปื้อนของ มิจฉาทิฏฐิ และ อวิชชาต่างๆ”

ในทางตรงกันข้ามหากจัดอัตรากำลังทรัพยากรบุคคลโดยยึดหลัก สัมมาทิฏฐิ จะยังประโยชน์แก่องค์กรทุกระดับและสามารถทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้

5. สัมมาทิฏฐิในการพัฒนาบุคลากร

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือบุคลากรนั้นเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ทำให้คนมีความสมบูรณ์ทั้งกาย กำลังความคิด ให้มีขีดความสามารถที่สูงขึ้นในทุกๆด้าน อันจะยังประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ครอบครัว สังคมประเทศชาติและโลก โดยเป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อยู่ที่การใช้ทรัพยากรมนุษย์ที่พัฒนาแล้วให้ไปปฏิบัติภารกิจต่างๆ เพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาโลกและให้อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและยาวนาน

เมื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีนัยตามที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น สิ่งสำคัญที่สุดคือ การใช้สัมมาทิฏฐิเป็นหลักในการพัฒนา เฉกเช่น การออกแบบแปลนสร้างบ้าน หากออกแบบแปลนมาดี บ้านก็จะสวยงาม มีความมั่นคงแข็งแรง แต่หากออกแบบแปลนมาไม่ดี บ้านก็จะไม่มั่นคงแข็งแรง หรือออกแบบมาดีแต่ผู้นำก่อสร้างขาดสัมมาทิฏฐิในการสร้าง ก็จะนำไปสู่การใช้วัสดุที่ไม่ได้มาตรฐานทำให้บ้านไม่มั่นคงแข็งแรงได้เหมือนกัน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็เช่นกัน หากขาดซึ่งสัมมาทิฏฐิ เช่น ผู้บริหารเน้นพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในประเทศหรือองค์กรด้านเทคโนโลยีอุตสาหกรรมด้านเดียวในขณะที่ประเทศหรือองค์กรเกิดวิกฤตสิ่งแวดล้อม จึงละเลยการพัฒนาองค์ความรู้ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการใช้ชีวิตอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนแล้วนั้นสิ่งแวดล้อมคงถูกทำลายอย่างนั้นต่อไปเรื่อยๆ จนยากแก่การเยียวยา

6. สัมมาทิฏฐิในการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

เนื่องจากสัมมาทิฏฐินั้น คือ ความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง ดังท่านพุทธทาส กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “สัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ หมายถึง ความเห็นชอบหรือความเห็นที่ถูกต้อง คำว่า “เห็น” ในที่นี้ไม่ใช่เห็นด้วยตา แต่เห็นด้วยใจ เรียกง่ายๆว่าความเข้าใจที่ถูกต้อง ความรู้ที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้อง หรือความรู้สึกนึกคิดที่ถูกต้องนั่นเอง”

ขณะเดียวกันการอยู่ในองค์การหรืออยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืนและยั่งยืนนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร. ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (2554, หน้า 77) กล่าวไว้น่าสนใจอย่างยิ่งตอนหนึ่งว่า “ถ้าจะเปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ต้องเปลี่ยนจิตใจให้ลดละโลภ โกรธ หลง ควบคุมการใช้ชีวิตให้อยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา เริ่มต้นที่สัมมาทิฏฐิ คือมีความเห็นถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม...”

ฉะนั้น ในการสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี สร้างได้ไม่ยากเลย เพียงแค่ใช้ใจในการมอง ก็จะนำไปสู่การเห็นที่ถูกต้องต่อกันได้ เช่น หากเห็นเหตุการณ์อะไรด้วยตาก็ควรใช้ใจมอง พิจารณาอย่างถี่ถ้วนให้ทราบถึงความเป็นจริง ไม่ใช่สรุปไปเอง และนินทาว่าร้ายต่อกัน เพียงแค่นี้ก็จะทำบรรยากาศในการทำงานดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดเจน หากในการทำงานมีบรรยากาศในการทำงานที่ดี จะนำไปสู่การอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ เช่น บรรยากาศการทำงานดี อารมณ์ผู้ทำงานก็ดีด้วย การใช้อารมณ์ในการทำลายวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในสำนักงานก็ไม่เกิด สิ่งแวดล้อมก็ไม่ถูกทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาสร้างเป็นวัสดุ

อุปกรณ์ในสำนักงานก็ไม่ถูกใช้ ระบบนิเวศก็ดีขึ้นและดำรงไปตามธรรมชาติ ยังผลต่อสุขภาพของมนุษย์ดีขึ้นด้วยเช่นกัน นี่เป็นเพียงตัวอย่างเพียงเล็กน้อยที่ยกมาให้ขบคิดกัน ยังมีอีกหลายประการที่ยังไม่ได้กล่าวไว้

5. บทสรุป

บทความทางวิชาการ เรื่อง สัมมาทิฏฐิ : แนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้เขียนได้กำหนดกรอบที่จะศึกษาความหมาย แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์,ความหมายของสิ่งแวดล้อม, หลักธรรมที่ส่งเสริมการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และแนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน จากการศึกษาพบคำตอบที่น่าสนใจหลายประการด้วยกัน

ในประเด็นความหมายการบริหารทรัพยากรมนุษย์ สรุปได้ว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Management: HRM) มีนัยความหมายทางวิชาการที่เน้นไปที่ตัวทรัพยากรบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการบริหารจัดการ การพัฒนาให้มีองค์ความรู้มากยิ่งขึ้น ดังปรากฏตามความหมายที่ เดชวิทย์ นิลวรรณ กล่าวไว้ว่า “การบริหารทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การแสวงหาวิธีการในการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการบุคลากรขององค์กร เพื่อให้ได้ตัวบุคคลที่มีคุณภาพคุณสมบัติ และจำนวนที่เหมาะสมกับองค์การ รวมไปถึงการพัฒนาความสามารถ ความรู้ ทักษะการดูแลรักษาบุคลากร และทัศนคติอันดี ต่อการทำงาน เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งเพิ่มความพึงพอใจในความต้องการของพนักงานแต่ละคน”

ส่วนประเด็น แนวคิด ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มีทั้งนักวิชาการของไทยและนักวิชาการต่างประเทศที่ให้แนวคิดที่เน้นไปในทิศทางเดียวกัน และต่างกล่าวถึงขั้นตอนต่างๆ ของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ดังปรากฏในคำอธิบายของ Mondy & Noe ซึ่งเป็นนักวิชาการชาวต่างประเทศ โดยส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับขั้นตอนหรือภารกิจ 6 ประการด้วยกัน ได้แก่ การวางแผน การสรรหาบุคลากร การกลั่นกรอง การจัดอัตรากำลัง การพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี

สิ่งแวดล้อม หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ล้อมรอบตัวมนุษย์ มีทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม มีทั้งสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีอิทธิพลเกี่ยวโยงถึงกัน เป็นปัจจัยในการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ผลกระทบจากปัจจัยหนึ่งมีส่วนเสริมสร้างหรือทำลายปัจจัยอื่นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ดังที่ปรากฏในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 และพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. 2535

สัมมาทิฏฐินั้นจัดได้ว่าเป็นหลักธรรมที่เป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่งทั้งทางพระพุทธศาสนาในแง่ของการมีปัญญาในธรรม ปรากฏดังคำกล่าวของ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหา

สังฆปริณายก ว่า “ปัญญาในธรรมนั้นเรียกว่าสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบ เป็นความเห็นตรง...” ทั้งการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้สัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบที่ประกอบไปด้วยความเป็นจริง เพราะสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้หมายความเอาแค่สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ใบหญ้า แม่น้ำ ท้องฟ้า เท่านั้น หากแต่ยังหมายเอาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่มนุษย์เกิดอีกด้วย

หากจะหาแนวทางการบริหารทรัพยากรมนุษย์เพื่ออยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้น กระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆที่ เป็นการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็น การวางแผน การสรรหาบุคลากร การกลั่นกรอง การจัดอัตรากำลัง การพัฒนาบุคลากร และการเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดีนั้น ต้องยึดหลักสัมมาทิฏฐิ ทุกขั้นตอน จึงจะสามารถอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการสร้างขึ้นมาของมนุษย์

ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของมนุษย์เอง ถึงแม้นักวิชาการหรือองค์กรที่รับผิดชอบเรื่องนี้จะกำหนดแนวทาง ออกกฎระเบียบ หรือวิธีการใดๆ ก็ตาม แต่แล้วปัญหาเหล่านั้นก็ยังปรากฏให้เห็นอยู่อย่างต่อเนื่อง ส่วนหนึ่งตามทัศนะของผู้เขียนเห็นว่า เป็นเพราะยังขาดการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ถูกต้องตรงตามความเป็นจริงอย่างแท้จริง (มองมนุษย์เป็นพนักงานในองค์กรโลก องค์กรประเทศ และองค์กรระดับอื่นๆ) แนวทางที่สามารถทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั้งยืนคือ การยึดหลักสัมมาทิฏฐิในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

เอกสารอ้างอิง

เดชวิทย์ นิลวรรณ. (2548). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์.** คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. เชียงใหม่ : หจก.ธนุชพริ้นติ้ง.

พระพรหมมุนี (บู่ สุจิณฺโณ ป.ธ.9). (2543). **ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพพระพรหมมุนี.** กรุงเทพ-มหานคร: สำนักพิมพ์ร่มธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). **คนรักป่า ป่ารักคน.** ม.ป.ท.

_____ . (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2554). **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พะยอม วงศ์สารศรี. (2545). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์. (**พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สภา.

พินิจ รักทองหล่อ. (2540). **ธรรมานุกรมธรรมโฆษณ์ ฉบับบประมวลธรรมเล่ม 3.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2558

จากhttp://www.royin.go.th/th/knowledge/detail.php?ID=6051

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิลาวรรณ รพีพิศาล. (2554). **ความรู้พื้นฐานในการบริหารทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วิจิตรหัตถกร.

วศิน อินทสระ. (2530). **แก่นพุทธศาสตร์(อริยสัจ4)**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

สมาน รังสิโยกฤษฎ์. (2530). **ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคล. (**พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: สวัสดิการสำนักงาน.

แสวง รวยสูงเนิน, ผศ.ดร. **บทความวิชาการเรื่อง เมื่อสัมมาทิฏฐิ" ไม่พอใช้**. สืบค้นเมื่อ 9 มีนาคม 2558 จาก https://www.gotoknow.org/posts/447085.

สมชาย หิรัญกิตติ. (2542). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์ฉบับมาตรฐาน.** กรุงเทพมหานคร: ธีระฟิล์มและไซเทกซ์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2555). **สัมมาทิฏฐิ ตามพระเถราธิบายของท่านพระสารีบุตรเถระ.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์.

อินทิรา ฉิวรัมย์. (2545). **ความคิดเห็นของผู้พิพากษาไทยกับทางเลือกในการสรรหาคณะกรรมการตุลาการศาลยุติธรรม (ก.ต.).** วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารงานยุติธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อำนวย แสงสว่าง. (2544). **การจัดการทรัพยากรมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: หจก.ทิพยวิสุทธิ์.

จิตสาธารณะเชิงพุทธ : แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืน

Public Spirit in the Buddhist Manner : The idea of Sustainable Waste Management in Community

สุวัฏ สอนจันทร์
Suwat Sonchan
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3

บทคัดย่อ

บทความจิตสาธารณะเชิงพุทธ : แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืนเป็นบทความที่นำเสนอข้อมูลพุทธวิธีในการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม เนื้อหาประกอบด้วย 1. บททั่วไป 2. จิตสาธารณะเชิงพุทธ คำจำกัด ความหมายความสำคัญของจิตสาธารณะ และจิตสาธารณะเชิงพุทธมีความสัมพันธ์ต่อการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างไร 3. การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน คำจำกัดความขยะมูลฝอย และ ขยะมูลฝอย แบ่งตามลักษณะทางกายภาพได้เป็น 4 ประเภท คือ ขยะย่อยสลาย ขยะรีไซเคิล ขยะอันตราย ขยะทั่วไป และแบ่งเป็น 3 ชนิดใหญ่ๆ ได้แก่ ขยะเปียก ขยะแห้ง และขี้เถ้า สาเหตุที่ทำให้เกิดขยะมูลฝอย เกิดจากความมักง่ายและขาดความจิตสำนึกสาธารณะ การผลิตหรือใช้สิ่งของมากเกินความจำเป็น การเก็บและทำลายหรือนำขยะไปใช้ประโยชน์ไม่มีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ วิธีการกำจัดขยะมูลฝอยในชุมชนที่ดีที่สุดคือ การนำมาใช้ประโยชน์ 4. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืนประกอบด้วยหลักอิทธิบาท 4 5. บทสรุป จิตสาธารณะเชิงพุทธต้องได้รับความอนุเคราะห์จากพระภิกษุสงฆ์ ในการเทศนาเผยแผ่หลักพุทธธรรม ส่วนการจัดการขยะมูลฝอยใน

ชุมชนอย่างยั่งยืน ทำได้โดยวิธีการลดของเสียจากชุมชนให้มากที่สุด การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยและเหมาะสม ส่งเสริมบทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในทุกระดับและองค์กรเอกชน ภาคประชาสังคม ให้มีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, จิตสาธารณะเชิงพุทธ, ขยะมูลฝอย

Abstract

This article, “Public spirit in the Buddhist manner: the idea of sustainable waste management in a community” presents information on the Buddhist way to remedy the problem of environmental deterioration. The content comprises : 1.) General notions. 2.) Public spirit in a Buddhist fashion, including the definition and significance of public spirit, both in general and in the Buddhist manner, and how these ideas relate to sustainable waste management in the community 3.) Waste management in the community, the definition of waste and the 4 categories of waste as determined by physical characteristics – decomposable scraps, recyclable waste, hazardous waste and general refuse – which can be further divided into 3 main types, wet waste, rubbish and ashes. The causes leading to garbage stem from carelessness and a lack of public awareness, the excessive production, and consumption of goods, and waste collection and its disposal, or reuse in an inefficient way that harms the environment and humans. The best way to get rid of waste in the community is make good use of it. 4. The Buddhist principles for sustainable waste management consist of the principles of the four Iddhipada 3. 5. Conclusion. Buddhist monks through sermons disseminating the core precepts of Buddhism must assist public spirit in the Buddhist manner. As for sustainable waste management in the community, this can be accomplished by reducing waste as much as possible within the community, and the use of appropriate and up-to-date technology to enhance the role of local authorities at all levels, private organizations and segments of civil society to take part in the administration and management of maintaining the quality of environment in the community.

Keywords : Buddhist principles, public spirit in the Buddhist fashion, garbage

1. บทนำ

ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยมีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะขยะมูลฝอย เนื่องมาจากอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากร การขยายตัวทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการอุปโภคบริโภคของประชาชน ในขณะเดียวกันปริมาณขยะมูลฝอยที่ได้รับการจัดการอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการกลับเพิ่มขึ้นในอัตราที่ต่ำ จึงกล่าวได้ว่าเมื่อสังคมพัฒนามากขึ้นเท่าใด จำเป็นต้องมีการวางแผนและการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม เพื่อป้องกันปัญหามลพิษที่จะเกิดขึ้น ในเรื่องมลพิษของน้ำ อากาศ และขยะล้นเมือง สิ่งเหล่านี้จะส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ (กรมควบคุมมลพิษ, 2555 : 3) สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์มีทั้งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก เมื่อใดที่สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ และการดำรงชีวิตของพืชและสัตว์ ซึ่งบทความจิตสาธารณะเชิงพุทธ : แนวคิดการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืนนี้ ได้กล่าวถึงรูปแบบการจัดการปัญหาขยะมูลฝอย การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำจัดขยะมูลฝอย และได้นำเสนอหลักธรรมเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้

2. จิตสาธารณะเชิงพุทธ

ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีลักษณะพลวัตร และกระแสการพัฒนายุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ว่าความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัตถุในปัจจุบัน เป็นสาเหตุที่ทำให้สังคมโดยทั่วไป มีค่านิยมที่ให้ความสำคัญ ในการแสวงหาเงินทอง แสวงหาอำนาจบารมี มากกว่าที่จะให้ความสำคัญทางด้านจิตใจ สภาพสังคมในปัจจุบันจึงกลับเสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัดเจน การปลูกฝังความมีจิตสาธารณะให้กับบุคคล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ในสภาวะปัจจุบันมีการกล่าวถึงคำว่าจิตสาธารณะมากขึ้น จิตสาธารณะ เป็นคำศัพท์ที่มีผู้ใช้คำแตกต่างกันออกไป เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม รวมไปถึงคำที่เกี่ยวข้อง เช่น การเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น ซึ่งคำเหล่านี้มีความหมายใกล้เคียงกัน

2.1 ความหมายของจิตสาธารณะ (Public Mind) หมายถึง กิจสมบัติ สิ่งของสถานที่ ที่มิได้เป็นของปัจเจกบุคคลใด ทั้งยังอาจหมายรวมถึงความเป็นส่วนรวมและสังคมได้อีกซึ่งจิตสาธารณะมีความหมายในแง่ความเป็นพลเมืองผู้รู้ตื่น ตระหนักในสิทธิและความรับผิดชอบที่จะสร้างสรรค์สังคมส่วนรวมของคนสามัญ พลเมืองที่รุกขึ้นมาเรียกร้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น และต้องการที่จะจัดการดูแล กำหนดชะตากรรมของตนและชุมชน (ชัยวัฒน์ ถิรพันธ์. 2542 : 21 – 23)

2.2 ความสำคัญของการมีจิตสาธารณะ การที่คนมาอยู่รวมกันเป็นสังคมย่อมต้องมีความสัมพันธ์ในรูปแบบการพึ่งพาอาศัยกัน คนในสังคมมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป แต่ถ้าคนในสังคมขาดจิตสาธารณะ แล้วจะมีผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน และต่อประเทศชาติดังต่อไปนี้ (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. 2543 : 9)

2.2.1 ผลกระทบต่อบุคคล ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่ การสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง คือ ตนเองในฐานะเป็นศูนย์กลางทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าขาดจิตสำนึกในเบื้องต้น ขาดการตระหนักต่อตนเอง อาจนำไปสู่พฤติกรรมบางประการที่จะให้เกิดความเดือดร้อนแก่ส่วนรวมและตนเอง แล้วเลยไปถึงการกระทำความผิดอื่นๆ ตามปกติในระดับนี้ในแง่ของความเป็นปัจเจกบุคคล เราอาจจะยอมรับได้ แต่ในภาพรวมแล้ว อาจจะเป็นการสร้างความเดือดร้อนที่จะมีผลต่อผู้ที่อยู่ในบริบทของชีวิตได้ ส่วนการสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ซึ่งเป็นการต่อเนื่องจากการสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเอง คือ การไม่เคารพตนเองนั่นเอง มันอาจจะนำไปสู่การไม่เคารพผู้อื่นได้ เพราะในการกระทำทุกครั้ง หากการกระทำนั้นเป็นความดี ผลที่ตามมา คือ จิตจะมีความละเอียดและสุขุมขึ้น แต่หากเป็นการกระทำที่ตรงข้ามจิตจะกระด้างขึ้น นำไปสู่การทำผิดอื่นๆ ทำให้เกิดความเดือดร้อนกับคนอื่นตามมา

2.2.2 ผลกระทบระดับครอบครัว ทำให้เกิดปัญหา ได้แก่ ความสามัคคีในครอบครัวมีน้อยลง เกิดการแก่งแย่ง ทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว คือ เมื่อการกระทำอันใดนำไปสู่ความผิด ความผิดก็นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ ความเชื่อที่ลดลง ผู้ทำผิดอาจจะละอายที่จะแสดงตัวในการทำกิจกรรมกลุ่มในครอบครัว และแยกตัวออกไปอยู่ตามลำพัง เช่น ไม่รับประทานอาหารร่วมกัน และนำไปสู่ความขัดแย้งตามมา การกระทำต่อต้าน และเกิดการโต้แย้งอย่างปราศจากเหตุผล และหากรุนแรงขึ้นก็เป็นการทะเลาะและแตกแยกในที่สุด

2.2.3 ผลกระทบต่อชุมชน ทำให้เกิดปัญหาตามมา คือ ชุมชนอ่อนแอ มีอาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง เพราะขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำที่นำไปสู่การแก้ปัญหา ขาดการพัฒนา เพราะต่างคนต่างอยู่ สภาพชุมชนมีสภาพ เช่นไรก็ยังคงเป็นเช่นนั้น ไม่เกิดการพัฒนา และยิ่งนานไปก็มีแต่เสื่อมโทรมลง

2.2.4 ผลกระทบระดับชาติ เมื่อคนในชาติขาดจิตสาธารณะ ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลัง เนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการใดออกมาใช้ ก็จะไม่ได้ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ เช่น การเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ การชุมนุมขับไล่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศ สังคมขาดเสถียรภาพทางการเมือง ประเทศชาติไร้เกียรติศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่น ดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา ผลกระทบเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ โดยการนำหลักพุทธธรรมน้อมนำมาไว้ในใจของประชาชน ให้ประชาชนมีจิตสาธารณะเชิงพุทธ จึงจะทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุขอย่างยั่งยืน

2.3 จิตสาธารณะเชิงพุทธ ในทัศนะของพระพุทธศาสนา การเห็นแก่ประโยชน์ตนคือการทำตนให้บรรลุธรรมก่อนเป็นเสมือนการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดมีในตน คือ สามารถปกครองตนเองให้ได้ก่อนเพื่อที่จะได้บำเพ็ญจิตสาธารณะอันเป็นส่วนของประโยชน์ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพนั่นเอง ในส่วนของพระพุทธองค์เองก็จะเห็นได้ว่าพระองค์ทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะทำให้พระองค์เองได้ทรงบรรลุพระโพธิญาณก่อน ในขณะที่ยังทรงเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ แม้จะต้องสละพระโอรส เพื่อการทำบารมีธรรมให้สมบูรณ์ เพียงเพื่อทรงต้องการที่จะปฏิบัติพระองค์ในแนวทางแห่งจิตสาธารณะ อันเป็นภาคแห่งการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนั่นเอง ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงความหมายของคำว่า จิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่ามีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำเชิงพุทธอย่างใกล้ชิด เพราะเมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่าผู้นำในทรรศนะของพระพุทธศาสนาก็หมายถึงผู้ที่ตั้งใจทำเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชนแก่ญาติมิตร เพื่อร่วมชุมชน เพื่อร่วมชาติ เพื่อนร่วมสังคม อันเป็นความหมายเดียวกับคำว่า จิตสาธารณะนั่นเอง มองอีกอย่างหนึ่งได้ว่าประเด็นภาวะผู้นำเชิงพุทธมีความสัมพันธ์และเป็นเหตุเป็นผลกับประเด็นจิตสาธารณะอย่างใกล้ชิด ซึ่งมีลักษณะความสัมพันธ์แบบสองทาง คือ ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยแก่กันและกันการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นนี้มีจุดเริ่มต้นจากแนวความคิด เรื่องจิตสาธารณะหรือจะเรียกได้ว่าภาวะผู้นำเชิงพุทธมีแนวคิดจิตสาธารณะเป็นฐานก็ได้ อย่างไรก็ตามอาจแบ่งเรียกจิตสาธารณะเชิงพุทธนี้ได้เป็น 2 ส่วน คือ จิตสาธารณะเชิงพุทธระดับความคิดและจิตสาธารณะเชิงพุทธระดับปฏิบัติการ เพราะหากพิจารณาอย่างลึกซึ้งก็จะเห็นได้ว่าการที่พระพุทธองค์ทรงเพียรพยายามบรรลุพระโพธิญาณก็เพราะเกิดจากจากจิตสำนึกสาธารณะที่อยู่ในระดับของความคิด ดังเช่น ในขณะที่พระองค์ยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์ พระองค์ทรงมีความใคร่ปรารถนาจะบำเพ็ญพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก (จิตสานึกสาธารณะระดับความคิด) ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงปรารถนาที่จะบรรลุถึงความมีชีวิตที่สมบูรณ์ เมื่อพระองค์ทรงได้บรรลุถึงความมีชีวิตที่สมบูรณ์หรือเข้าถึงพระโพธิญาณแล้ว (ภาวะผู้นำ) พระองค์จึงทรงบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่นคือช่วยนำสัตว์โลกให้พ้นจากความทุกข์ต่อไป ซึ่งเรียกว่า จิตสาธารณะเชิงพุทธระดับปฏิบัติการ (พระธรรมปิฎก. 2538 : 909-910)

ถ้าเรานำจิตสาธารณะเชิงพุทธระดับความคิดและจิตสาธารณะระดับปฏิบัติการ มาประยุกต์ใช้แก่ประชาชนในสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมชาวพุทธให้มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียง โดยการรณรงค์ลดการสร้างขยะมูลฝอยในชุมชนให้มีน้อยที่สุด เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยหลักฆราวาสธรรม 4 ในหลักธรรมที่ว่าด้วยการบริจาค การให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ สละกิเลส สละความสุขสบาย ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือเอาแต่ใจตัวเอง คือ หลักจาคะ โดยการบริจาค สิ่งของเหลือใช้ให้แก่ผู้ที่ยังขาดแคลนไปใช้ประโยชน์ต่อ เช่น การบริจาคเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มกันหนาวแก่ผู้ประสบภัยหนาว ให้แก่ผู้ที่มีรายได้น้อย อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาลบนดอยสูง หรือบริจาคให้วัดสวนแก้ว, สถานสงเคราะห์, องค์กรการกุศล, มูลนิธิต่างๆ เพื่อนำไปใช้ซ้ำได้อีก ดีกว่ากว่าปล่อยทิ้งไว้ให้เป็นขยะมูลฝอยไม่เกิดประโยชน์เป็นต้น

3. การจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน

3.1 ความหมายของขยะมูลฝอย คำว่า “มูลฝอย” ที่บัญญัติไว้ในมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติสาธารณสุข พ.ศ. 2535 หมายความถึง เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหารเศษสินค้า เถ้ามูลสัตว์และซากสัตว์รวมตลอดวัสดุอื่นๆ หรือสิ่งอื่นใดที่เก็บกวาดจากถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์หรือที่อื่นๆ และหมายรวมถึงมูลฝอยติดเชื้อ มูลฝอยที่เป็นพิษหรืออันตรายจากชุมชน (รศ.ดร.ธเรส ศรีสถิต และคณะ. 2554 : 2)

3.2 ประเภทของขยะมูลฝอย ขยะมูลฝอย สามารถแบ่งตามลักษณะทางกายภาพได้เป็น 4 ประเภท (กรมควบคุมมลพิษ. 2548 : 23) ประกอบด้วย

3.2.1 ขยะย่อยสลาย คือ ขยะที่เน่าเสียและย่อยสลายได้เร็ว สามารถนำมาหมักทำปุ๋ยได้ เช่น เศษผัก เปลือกผลไม้ เศษอาหาร ใบไม้ เศษเนื้อสัตว์ มูลสัตว์ต่างๆ เป็นต้น

3.2.2 ขยะรีไซเคิล ได้แก่ ของเสียที่เป็นบรรจุภัณฑ์ หรือ วัสดุเหลือใช้ซึ่งสามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ได้ เช่น เศษพลาสติก กระป๋องเครื่องดื่ม เศษโลหะอะลูมิเนียม เป็นต้น

3.2.3 ขยะอันตราย เป็น ขยะที่ปนเปื้อนวัตถุอันตรายชนิดต่างๆ ซึ่งได้แก่ วัตถุระเบิด วัตถุไวไฟ วัตถุออกซิไดซ์ วัตถุมีพิษ วัตถุที่ทำให้เกิดโรค วัตถุกัมมันตรังสี วัตถุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางพันธุกรรม วัตถุกัดกร่อน วัตถุที่ก่อให้เกิดการระคายเคือง วัตถุอย่างอื่นไม่ว่าจะเป็นเคมีภัณฑ์ หรือสิ่งอื่นใดที่อาจทำให้เกิดอันตรายแก่ บุคคล สัตว์ พืช ทรัพย์สินหรือสิ่งแวดล้อม เช่น หลอดฟลูออเรสเซนต์ แบตเตอรี่โทรศัพท์เคลื่อนที่ ภาชนะบรรจุสารกำจัดศัตรูพืช กระป๋องสเปรย์บรรจุสีหรือสารเคมี เป็นต้น

3.2.4 ขยะทั่วไป คือ ขยะประเภทอื่นนอกเหนือจากขยะย่อยสลาย ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย มีลักษณะที่ย่อยสลายยากและไม่คุ้มค่า สำหรับการนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ เช่น ห่อพลาสติกใส่ขนม ถุงพลาสติกบรรจุผงซักฟอก พลาสติกห่อลูกอม ซองบะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ถุงพลาสติกเปื้อนเศษอาหาร โฟมเปื้อนอาหาร ฟอยล์เปื้อนอาหาร เป็นต้น

3.3 ชนิดของขยะมูลฝอย ขยะมูลฝอย แบ่งเป็น 3 ชนิดใหญ่ๆ คือ (นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ. 2550 : 143)

3.3.1 ขยะเปียก เป็นขยะซึ่งส่วนใหญ่มาจาก เศษอินทรียวัตถุ เช่น เศษอาหาร เศษผัก เปลือกผลไม้ ที่ได้จากแหล่งผลิตอาหารต่างๆ เช่น ตลาด โรงอาหาร โรงครัว ขยะประเภทนี้มีความชื้นมาก และเน่าเปื่อยง่ายและหากไม่มีการกำจัดที่ดีจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์ และแมลงนำโรคต่างๆ ร่วมทั้งก่อให้เกิดกลิ่นเหม็นและทัศนอุจาด รวมทั้งทำให้เกิดมลภาวะต่อแหล่งน้ำธรรมชาติ

3.3.2 ขยะแห้ง เป็นขยะที่มีความชื้นเล็กน้อยแต่ไม่รวมขี้เถ้า ขยะประเภทนี้สามารถติดไฟได้ เช่น เศษกระดาษ และบางประเภทไม่สามารถติดไฟ เช่น เศษโลหะ เศษวัสดุก่อสร้างต่างๆ

และเศษแก้วเป็นต้น ขยะบางประเภท มีพิษต่อสิ่งแวดล้อม เช่น แบตเตอรี่ ถ่านไฟฉาย กากกัมมันตภาพรังสี ขยะกลุ่มนี้บางประเภทสามารถก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมได้อย่างรุนแรงหากกำจัดไม่ถูกต้อง

3.3.3 ขี้เถ้า เป็นขยะที่มาจากการเผาไหม้ของไม้ ถ่าน หรือเชื้อเพลิงอื่นในการให้ความร้อนเพื่อให้ความอบอุ่นต่อร่างกาย การผลิตอาหาร การอุตสาหกรรม ขยะกลุ่มนี้สามารถก่อให้เกิดมลพิษทางอากาศได้หากกระบวนการกำจัดไม่เหมาะสม เนื่องจากจะถูกกระแสลมพัดขึ้นไปทำให้คุณภาพอากาศลดลง หรืออาจทำให้ทัศนะวิสัยในการมองเห็นลดลงซึ่ง อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุทางการจราจรได้จากการศึกษา

3.4. สาเหตุที่ทำให้เกิดขยะมูลฝอย มีดังต่อไปนี้

3.4.1 เกิดจากความมักง่ายและขาดความจิตสำนึกสาธารณะ ไม่คำนึงถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นเป็นสาเหตุที่พบบ่อยมาก ซึ่งจะเห็นได้จากการทิ้งขยะลงตามพื้น หรือแหล่งน้ำ โดยไม่ทิ้งลงในถังรองรับที่จัดไว้ให้ และโรงงานอุตสาหกรรมบางแห่งลักลอบนำสิ่งปฏิกูลไปทิ้งตามแหล่งน้ำและที่ว่างรกร้างว่างเปล่า

3.4.2 การผลิตหรือใช้สิ่งของมากเกินความจำเป็น เช่น การผลิตสินค้าที่มีกระดาษหรือพลาสติกหุ้มหลายชั้น และการซื้อสินค้าโดยห่อแยกหรือใส่ถุงพลาสติกหลายถุง ทำให้มีขยะปริมาณมาก

3.4.3 การเก็บและทำลาย หรือนำขยะไปใช้ประโยชน์ไม่มีประสิทธิภาพ จึงมีขยะตกค้างกองหมักหมม และส่งกลิ่นเหม็นไปทั่วบริเวณ จนก่อปัญหามลพิษให้กับสิ่งแวดล้อม

3.5 ผลกระทบของขยะมูลฝอยต่อสิ่งแวดล้อมและมนุษย์ มีดังนี้ (สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์. 2550 : 13-14)

3.5.1 เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงและพาหะนำโรค เนื่องจากเชื้อจุลินทรีย์ที่ปนเปื้อนมากับขยะมูลฝอยมีโอกาสที่จะขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนมากขึ้นได้ เพราะขยะมูลฝอยมีทั้งความชื้นและสารอินทรีย์ที่จุลินทรีย์ใช้เป็นอาหาร ขยะพวกอินทรีย์สารที่ทิ้งไว้ จะเกิดการเน่าเปื่อยกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของแมลงวัน เป็นที่อยู่อาศัยของหนูโดยหนูจะเข้ามาทำรัง ขยายพันธุ์ เพราะมีทั้งอาหารและที่หลบซ่อน ดังนั้นขยะที่ขาดการเก็บรวบรวมและกำจัด จึงทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ที่สำคัญของเชื้อโรค แมลงวัน หนู และแมลงสาบ ซึ่งเป็นพาหะนำโรคมาสู่คน

3.5.2 เป็นบ่อเกิดของโรค เนื่องจากการเก็บรวบรวมและการกำจัดขยะมูลฝอยที่ไม่ดี หรือปล่อยปละละเลย จะทำให้มีขยะมูลฝอยเหลือทิ้งค้างไว้ในชุมชน จนเป็นบ่อเกิดของเชื้อโรคต่างๆ เช่น เชื้อตับอักเสบ เชื้อไทฟอยด์ เชื้อโรคเอดส์ ฯลฯ

3.5.3 ก่อให้เกิดความรำคาญ ขยะมูลฝอย จะเกิดเป็นกลิ่นเหม็นรบกวน นอกจากนั้นฝุ่นละอองที่เกิดจากการเก็บรวบรวม การขนถ่าย และการกำจัดขยะ ก็ยังคงเป็นเหตุก่อให้เกิดความรำคาญที่มักจะได้รับการร้องเรียนจากประชาชนในชุมชนเสมอ อีกทั้งยังอุจาดตาไม่น่ามอง

3.5.4 ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ขยะมูลฝอยเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดมลพิษของน้ำ มลพิษของดิน และมลพิษของอากาศ เนื่องจากขยะส่วนที่ขาดการเก็บรวบรวม หรือไม่นำมากำจัดให้ถูกวิธี และปล่อยทิ้งค้างไว้ในพื้นที่ชุมชน เมื่อมีฝนตกลงมาจะชะเอาความสกปรก เชื้อโรค และสารพิษจากขยะไหลลงสู่แหล่งน้ำ ทำให้แหล่งน้ำเกิดเน่าเสียได้ นอกจากนี้ขยะมูลฝอยยังส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดิน ซึ่งจะมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของขยะมูลฝอย ถ้าขยะนั้นเป็นขยะอันตราย เช่น ถ่านไฟฉาย แบตเตอรี่ หรือหลอดฟลูออเรสเซนต์ ก็จะส่งผลต่อปริมาณโลหะหนัก ประเภท แคดเมียม และตะกั่วในดินมาก ซึ่งส่งผลเสียต่อระบบนิเวศน์ในดิน และเมื่อสารอินทรีย์ในขยะมูลฝอยมีการย่อยสลาย จะทำให้เกิดสภาพดินเป็นกรด และเมื่อฝนตกลงมาชะกองขยะมูลฝอย น้ำเสียจากกองขยะมูลฝอยไหลปนเปื้อนดินบริเวณ รอบๆ ทำให้ดินเกิดมลพิษได้ ถ้ามีการเผาขยะมูลฝอยกลางแจ้ง จะทำให้เกิดควันและมีสารพิษ คุณภาพของอากาศเสีย อาจเกิดขึ้นได้จากมวลสารที่มีอยู่ในขยะและพวกก๊าซหรือไอระเหยกลิ่นเหม็นที่เกิดจากการเน่าเปื่อยและสลายตัวของอินทรีย์สารเป็นส่วนใหญ่

3.5.5 ทำให้เกิดการเสี่ยงเป็นอันตรายต่อสุขภาพ ขยะมูลฝอยที่ขาดการจัดการที่เหมาะสมย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนได้ง่าย เช่น โรคทางเดินอาหารที่เกิดจากเชื้อแบคทีเรียที่มีแมลงวันเป็นพาหะ หรือได้รับสารพิษ ที่มากับของเสีย หรือขยะมูลฝอย

3.5.6 เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจ ขยะมูลฝอยปริมาณมากๆ ย่อมต้องเปลืองงบประมาณในการจัดการกำจัด สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของประเทศ

3.5.7 ทำให้ภูมิทัศน์ของชุมชนมีความสง่างาม ถ้ามีการเก็บขนขยะและการกำจัดที่ดีจะช่วยให้ชุมชนเกิดความสวยงาม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย อันแสดงถึงความเจริญและวัฒนธรรมของชุมชน ฉะนั้น หากเก็บขนไม่ดี ไม่หมด กำจัดไม่ดี ย่อมก่อให้เกิดความไม่น่าดู ขาดความสวยงามบ้านเมืองสกปรกและส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

3.6 วิธีการกำจัดขยะมูลฝอยในชุมชน ปัจจุบันพบว่า วิธีการกำจัดขยะในชุมชนนั้น ตามแนวทางของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. 2538 : 104) กระทำได้หลายวิธี ดังนี้

3.6.1 โดยการปล่อยไว้ให้เน่าเปื่อยหรือให้สลายไปเอง วิธีนี้ได้ผลดีในกรณีที่มีขยะมูลฝอยน้อยและต้องเป็นขยะมูลฝอยที่เน่าเปื่อยไปตามธรรมชาติได้โดยง่าย เช่น ใบตอง เศษอาหาร เป็นต้นแต่มีข้อเสีย คือ ทำให้มีกลิ่นเหม็น

3.6.2 โดยวิธีการฝังกลบ สถานที่จะฝังกลบนั้นจะต้องอยู่ห่างไกลชุมชนพอสมควร หลุมที่ขุดจะต้องมีการกรุอย่างดี เพราะจะทำให้น้ำเน่าเสียซึมลงไปในชั้นดินจนถึงตาน้ำได้ และจะเป็นการแพร่เชื้อโรคได้ง่าย การกำจัดโดยวิธีนี้มีปัญหาเรื่องการขนส่ง โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆ ที่จะต้องขนขยะมูลฝอยเหล่านี้ไปยังที่ไกลๆ

3.6.3 โดยวิธีการเผา ขยะมูลฝอยที่จะนำมาเผาจะต้องผ่านการคัดแยก คือ ของที่ไหม้ไฟได้ ซึ่งเศษวัสดุบางอย่าง เมื่อถูกความร้อนก็ยังปล่อยก๊าซที่เป็นพิษออกมา เช่น โฟม พลาสติก ซึ่งขยะประเภทนี้ง

4. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืน

พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นสัจธรรมที่พระองค์ทรงค้นพบแล้วนำมาสั่งสอนเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชาวโลกซึ่งสังคมของประเทศไทยถือว่า พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาหลักประจำชาติ มีการนำหลักธรรม คำสอนของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตของชาวไทยมาตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมไว้ทั้งหมดรวม 84,000 พระธรรมขันธ์ เรียกว่า พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น 3 หมวด ได้แก่ พระวินัย พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก โดยหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้สรุปเหลือเพียง 3 ประการ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ได้แก่ ทรงสอนให้ทุกคนละเว้นจากการกระทำความชั่วทั้งหลายทั้งปวง ทรงสอนให้ทุกคนหมั่นกระทำความดีและความถูกต้องอยู่ทุกลมหายใจ และทรงสอนให้ทุกคนหมั่นชำระจิตใจให้มีความสะอาดบริสุทธิ์และเบิกบานอยู่เสมอ (พระธรรมปิฎก. 2517 : 56) แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างขาดสติและขาดจิตสำนึกของนักการเมือง ข้าราชการ และนักธุรกิจทั้งหลาย ได้นำพาสังคมไทยไปสู่สภาพปัญหายุ่งยากซับซ้อนดังเช่นที่ปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน ซึ่งสังคมไทยได้เป็นตัวอย่างให้สังคมประเทศอื่นๆ ได้เห็นเป็นบทเรียนแล้วว่าการพัฒนาไปตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยม มิอาจจะทำให้สังคมและเศรษฐกิจเจริญเติบโตได้อย่างดุลยภาพและยั่งยืน ยังต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ ความคิดใหม่แก่นักการเมือง ข้าราชการ นักธุรกิจ รวมทั้งพลเมือง เพื่อให้เกิดจิตสำนึกโลกสีเขียว โดยใช้หลักพุทธธรรมเป็นแกนกลางในการหลอมรวมเพื่อให้เกิดจิตสำนึกใหม่ ความคิดใหม่ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างมีสติมากขึ้น โดยการนำหลักพุทธธรรม อิทธิบาท 4 และ ฆราวาสธรรม 4 มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นแนวทางการสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธ ซึ่งเป็นพุทธวิธีในการสร้างแนวคิดการจัดการขยะในชุมชนอย่างยั่งยืน มีรายละเอียดประกอบด้วย (ธรรมทาน. ออน์ไลน์ : 20 กุมภาพันธ์ 2558)

หลักอิทธิบาท 4 เป็นธรรมแห่งความสำเร็จในการทำงาน มี 4 ประการ และเป็นหลักธรรมที่ทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์กันยั่งยืน สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการจัดการขยะในชุมชนอย่างยั่งยืนได้ดังนี้

1) การสร้างความพอใจ (ฉันทะ) คือ ความต้องการที่จะทำ งานที่ตนเองใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป เช่น จัดอาหารให้พอดีกับคน (คนทำ) ตักอาหารให้พอดี

อย่าให้เหลือในจาน หากเหลือในถ้วยในหม้อให้เอาไปบริจาคเลี้ยงเด็ก เอาไปถนอมอาหารทำอาหารแห้งเอากลับบ้าน (การบริหาร) หลีกเลี่ยงการใช้ภาชนะที่ใช้ครั้งเดียวทิ้ง (เพื่อลดขยะ) เอาตะกร้าหรือถุงผ้าไปใส่ของเองเมื่อไปซื้อของที่ตลาดและห้างสรรพสินค้า (เพื่อลดขยะถุงพลาสติก) เป็นต้น 2) การมีความเพียร (วิริยะ) คือ ความขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย เช่น กินข้าวให้หมดจาน (คนกิน) ต่อต้านอาหารใส่สารเคมีทุกรูปแบบเพื่อให้เขารู้ว่าเราไม่ชอบ เขาจะได้ไม่ผลิต (ลดหรือตัด Demand) ช่วยกันเก็บขยะที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะต่างๆให้สะอาดเรียบร้อย 3) มีความคิด (จิตตะ) คือ การตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป เช่น ใครทิ้งขยะลงพื้นจงช่วยกันแนะนำควรทิ้งขยะในถังขยะที่จัดไว้ให้ทิ้ง และติดประกาศรณรงค์ให้ช่วยกันรักษาความสะอาดในชุมชน สร้างจิตสำนึกให้เกิดความตระหนักรักษาสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เด็ก โดยพ่อแม่ก็ทำเป็นตัวอย่าง แล้วก็สอนลูกๆ ตั้งแต่เด็กให้ประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นคุณลักษณะที่ดี 4) มีความไตร่ตรองอย่างรอบคอบ หรือ ทดลอง (วิมังสา) คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน มีผลลัพธ์อย่างไร คิดค้นวิธีวัดผลแก้ไขปรับปรุงข้อผิดพลาดหรือไม่ เช่น ผู้นำในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในชุมชนมีการประกาศนโยบายไม่มีขยะ ขยะทุกชิ้นต้องทำเป็นวัตถุดิบได้ทุกชนิด ไม่ว่าจะนำไปผลิตเป็นปุ๋ยเม็ด ปุ๋ยน้ำ งานฝีมือ กระดาษ ฯลฯ (Zero Waste Policy) ห้ามนำสารพิษเข้ามาสู่บ้านหรืออาณาจักรโดยเด็ดขาด (ปกป้องสิ่งไม่ดีเข้ามา) จัดตั้งชมรมคนรักษ์โลกในหน่วยงานเพื่อเป็นหูเป็นตา และหาสมาชิกเพิ่ม จัดให้มีการนำระบบ 5 ส มาใช้ในการทำความสะอาดโลก โดยนิยามว่าโลกนี้ก็คือสถานที่ทำงานของเรานั่นเอง พยายามเลือกใช้อุปกรณ์หีบห่อที่สามารถใช้งานได้ต่อเนื่อง เช่น ขวดแก้วก็เอามาใส่น้ำต่อ หรือหีบห่อที่นำกลับไปใช้ใหม่ได้ เช่น เครื่องดื่มคืนขวด พวกหีบห่อที่กินแล้วทิ้งให้พยายามต่อต้าน ใช้หลักการว่าผู้ใดก่อผู้นั้นต้องรับผิดชอบ ตามหาให้เจอว่าใครทำสกปรกแล้วก็ไปบอกเขาให้มาทำความสะอาดเสีย (พระธรรมปิฎก. 2542 : 842-844)

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 **ในการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน** กล่าวคือ หลักธรรมที่มีความเหมาะสมและครอบคลุมการบริหารงานให้ประสบผลสำเร็จ ควรยึดหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นเครื่องให้ถึงความสำเร็จ หรือเป็นทางแห่งความสำเร็จ มีอยู่ 4 ประการ

1) ฉันทะ ความรักงาน-พอใจกับงานที่ทำอยู่ อันดับแรกต้องสำรวจตนเองว่า มีความชอบหรือศรัทธางานด้านใด แล้วมุ่งไปในเส้นทางนั้น อาจเริ่มต้นง่ายๆ ด้วยการตั้งคำถามกับตัวเอง ทำงานเพื่ออะไร มีความสุขหรือไม่ หากงานที่ทำอยู่ไม่ใช่งานที่รักเสียทีเดียว เผื่อจะได้มีเวลาค้นหาและปรับเปลี่ยนตัวเอง หรือปรับศรัทธาของตัวเองให้เข้ากับงานที่ทำอยู่ อย่างไรก็ตาม งานแต่ละอย่างนั้นไม่มีทางที่ใครจะชื่นชอบไปทั้งหมดทุกกระบวนการ ดังนั้น ถ้าพอใจที่จะทำและมีความสุขกับงาน เชื่อว่างานที่ทำอยู่ต้องออกมาดีและประสบความสำเร็จ

การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพควรใช้หลักฉันทะ (การมีความพอใจรักใคร่สิ่งนั้น) คือ การให้มีความรู้ความเข้าใจในงานที่ทำอย่างชัดเจน เพื่อรู้ว่าต้องทำอะไร มีเป้าหมายอย่างไร ส่งเสริมให้บุคลากรมีความเจริญก้าวหน้าในงานที่ทำ การมอบหมายงานให้ทำตามความถนัด การให้คิดออกแบบวิธีการทำงาน ผู้บริหารเพียงเข้าไปให้คำปรึกษาแนะนำและเติมเต็มในส่วนที่ขาด

2) วิริยะ ขยันหมั่นเพียรกับงานที่ทำ โดยงานทุกอย่างจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความขยันหมั่นเพียร ความวิริยะจึงเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งที่จะนำพาไปสู่ความสำเร็จได้ ยิ่งขยันเท่าไรผลตอบแทนที่จะได้รับมันก็มีมากเท่านั้น ที่สำคัญความวิริยะจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความรักในงานจากฉันทะนั่นเอง และความวิริยะไม่ใช่การทำงานแบบเอาเป็นเอาตาย แต่เป็นการหมั่นฝึกฝนตนเองต่างหาก ทั้งนี้ มีข้อน่าสังเกตสำหรับคนทำงานร่วมกันคือ จะต้องขยันด้วยกัน ทั้งหัวหน้าและลูกน้อง ยิ่งผู้เป็นหัวหน้ายิ่งสำคัญมาก ถ้าเป็นคนเกียจคร้าน คิดกินแรงอย่างเดียว ลูกน้องก็มักขยันไปได้ไม่กี่น้ำ เดี๋ยวก็รามือกันหมด แต่ถ้าหัวหน้าเอาการเอางาน ก็จะสามารถดึงลูกน้องให้ขยันขันแข็งขึ้นด้วย

การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพควรใช้หลักวิริยะ (ความพยายามในการทำสิ่งนั้น) โดยมีวิธีการสร้างให้รู้ถึงความสำคัญของงานที่ทำจะเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะและเป็นประโยชน์ต่อตนเอง การให้กำลังใจอยู่เสมอและ ไม่ทอดทิ้งให้เขาทำงานคนเดียว เมื่อเกิดปัญหาต้องรีบเข้าไปสอบถามแล้วช่วยหาทางแก้ไข

3) จิตตะ เอาใจใส่รับผิดชอบกับงานที่ทำต้องจิตใจที่จดจ่อกับงานล้วนเกิดผลดีต่องานที่ทำ จิตตะเป็นธรรมะที่แสดงถึงสติ ความรอบคอบและความรับผิดชอบที่จะตามมา ซึ่งในสังคมการทำงานปัจจุบันนี้ มุ่งเน้นแย่งชิงตำแหน่งกัน และขัดขาจนลืมคิดไปว่า งานที่ตนเองต้องรับผิดชอบนั้นคือสิ่งใดกันแน่ จิตตะจึงมีความสำคัญในการทำงานโดยไม่วอกแวกออกไปนอกลู่นอกทาง ดังนั้น เมื่อมีทั้งฉันทะและวิริยะแล้ว จิตตะจะเป็นเสมือนรั้วของเส้นทางที่ไม่ให้ไขว้เขวออกนอกทางสู่ความสำเร็จได้ อย่างไรก็ดี ปกติคนที่โตเป็นผู้ใหญ่รู้ผิดชอบ มักจะใส่ใจกับงานอยู่แล้ว เพราะธรรมชาติจะทำให้หยุดคิดยาก แต่เสียอยู่อย่างเดียวคือ ชอบคิดเจ้ากี้เจ้าการแต่เรื่องงานของคนอื่น คอยติ คอยสอดแทรก คอยวิพากษ์วิจารณ์ ในขณะที่ตัวเองกลับไม่คิดไม่ดู ซึ่งไม่ส่งผลให้งานดีขึ้น พระพุทธเจ้า จึงทรงสอนให้เป็นนักตรวจตรางาน คือให้มีจิตตะ แล้วก็ทรงให้โอวาทสำทับไว้ด้วยว่า "ควรตรวจตรางานของตัวเอง ทั้งที่ทำแล้วและยังไม่ได้ทำ"

การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพควรใช้หลักจิตตะ (ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) โดยมีวิธีการสร้างกระบวนการและขั้นตอนการทำงานเพื่อให้รู้ว่าต้องทำอะไรบ้าง ทำที่ไหน อย่างไร เมื่อใด และมีเป้าหมายอย่างไร เพื่อให้รู้จักการวางแผนการทำงานของตนเองอย่างเป็นระบบ

4) วิมังสา การพินิจพิเคราะห์และใช้ปัญญาตรวจสอบงาน เป็นสุดยอดของวิธีทำงานให้สำเร็จอยู่ในอิทธิบาทข้อสุดท้ายนี้ วิมังสา แปลว่า การพินิจพิเคราะห์ หมายความว่า ทำงานด้วยปัญญาด้วยสมองคิด ไม่ใช่สักแต่ว่าทำ คนเราแม้จะรักงานแค่ไหน บากบั่นเพียงใด หรือเอาใจจดจ่ออยู่ตลอดเวลา แต่ถ้าขาดการใช้ปัญญาพิจารณางานด้วยแล้ว ผลที่สุดงานก็คั่งค้างและผิดพลาดจนได้เราอาจลองทบทวน

ตัวเองนิ่งๆ ว่าวันนี้ทั้งวันเราทำอะไรบ้าง สรุปกับตัวเองว่าทำเพื่ออะไร เราจะได้มีกำลังใจต่อในวันต่อๆ ไป และไม่ทำผิดซ้ำซากอีกเช่นเดิม พร้อมกันนั้นเราจะสามารถเห็นหนทางได้ว่า เส้นทางไหนที่จะนำเราสู่ความสำเร็จได้จริงๆ จะเห็นได้ว่า หลักธรรมะที่ใช้ในการทำงาน เป็นเรื่อง ง่ายๆ ใกล้ตัว หากเรานำอิทธิบาท 4 มาปรับใช้ในการทำงาน รักงานที่ทำ ขยันทำงาน รับผิดชอบงาน และรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วน ทางแห่งความสำเร็จคงไม่เกินเอื้อม

การบริหารงานให้มีประสิทธิภาพควรใช้หลักวิมังสา (ความพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น) โดยมีวิธีการสร้างบรรทัดฐานการทำงานที่ต้องใช้หลักระเบียบกฎหมายควบคู่กับการพิจารณางานที่ทำบนพื้นฐานความมีเหตุผลเพื่อการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สามารถตอบคำถามในงานของตนเองได้ในทุกแง่มุม เพื่อสร้างกระบวนความคิดที่เป็นระบบและสร้างความเชื่อมโยงกันได้ ในการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้นเกิดจากการบูรณาการความรู้ ความเข้าใจ หลักธรรม และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานภายในองค์กรได้เป็นอย่างดี

5. บทสรุป

การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกหลักธรรม เพื่อสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธและการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืนให้ได้ผลดีนั้น จำเป็นต้องได้รับความเมตตา ความอนุเคราะห์จากพระภิกษุสงฆ์ ในการเทศนาอบรมสั่งสอน เผยแผ่หลักพุทธธรรม หลักอิทธิบาท 4 แก่เยาวชนญาติโยม เพื่อเป็นการติดอาวุธทางปัญญาแก่คนในชุมชน ให้เป็นชุมชนวิถีพุทธที่รักสิ่งแวดล้อม โดยการสร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธแก่คนในชุมชน ตลอดจน ผู้นำชุมชน ผู้บริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด ต้องให้ความสำคัญเรื่องการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน โดยมีนโยบายให้ชุมชนปลอดขยะ หรือมีขยะในชุมชนน้อยที่สุด เพราะสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ มีทั้งสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งแวดล้อมเหล่านี้มีความสำคัญและคุณประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นอย่างมาก เมื่อใดที่สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ และการดำรงชีวิตของพืชและสัตว์ แต่เนื่องจากลักษณะงานการแก้ไขปัญหา ด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องใช้เวลา และต้องมีความต่อเนื่องและต้องทุ่มเททั้งกำลังคนและงบประมาณในการดำเนินงานจึงจะสัมฤทธิ์ผล และความจำเป็นในการฟื้นฟู ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ก็ยังต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ที่สำคัญอย่างอื่นที่จะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ซึ่งเป็นตัวแปรต่างๆในช่วงหลายปีที่ผ่านมาประกอบด้วย

1. ประชากรที่จะเพิ่มขึ้นในฐานะผู้ทำการ ผู้บริโภค อุปโภค และผู้อาศัย เป็นสาเหตุทำให้เกิดขยะในชุมชนมากขึ้น ทำให้จำเป็นต้องป้องกันปัญหาและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยวิธีการลดของเสียจากชุมชนให้มากที่สุด โดยสร้างโรงคัดแยกขยะ เพื่อนำขยะที่ใช้ได้นำกลับมาใช้ใหม่ และนำ

วัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้ ส่งโรงงานอุตสาหกรรมทำการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ตลอดจนส่งเสริมให้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากวัสดุรีไซเคิล พัฒนาส่งเสริมด้านการลงทุนและการตลาดที่ทำจากวัสดุรีไซเคิล

2. การใช้เทคโนโลยีที่มีความทันสมัยและเหมาะสม โดยการเพิ่มสมรรถนะอุตสาหกรรมการจัดการของเสีย มาใช้แก้ปัญหาขยะได้อย่างรวดเร็ว ตรงกับความต้องการของชุมชน สามารถในการขจัดแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในกิจกรรมต่างๆ เช่น การนำขยะมาทำปุ๋ยไว้ใส่บำรุงต้นไม้ในชุมชน การผลิตแก็สจากขยะ การสร้างเตาเผาขยะแบบปลอดควันพิษ แล้วนำความร้อนที่ได้จากการเผาขยะไปผลิตไฟฟ้า ไปแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรโดยการ ซึ่งจะนำมาใช้ในกิจกรรมต่างๆ

3. ส่งเสริมบทบาทขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในทุกระดับ ให้มีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการส่งเสริมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการเฝ้าระวังและการสร้างจิตสำนึกของชุมชนให้มีความตระหนักและร่วมกันอนุรักษ์รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

4. ส่งเสริมบทบาทขององค์กรเอกชนและภาคประชาสังคม ให้มีส่วนร่วมในงานพัฒนาท้องถิ่นระดับต่างๆ ด้วยการระดมกำลังอาสาสมัครปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน รวมทั้งประชาชนทั่วไป มาร่วมทำงานด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยเฉพาะการเฝ้าระวังรักษาความสะอาดของชุมชนให้ปลอดขยะและการมีส่วนร่วมรณรงค์สร้างจิตสาธารณะเชิงพุทธต่อการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนอย่างยั่งยืนของประชาชน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2538). **คู่มือหน่วยงานท้องถิ่น : การมีส่วนร่วมของระชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอย**. กรุงเทพมหานคร : กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษ. (2548). **แนวทางและข้อกำหนดเบื้องต้นการใช้ ประโยชน์จากขยะมูลฝอย. รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษ (2554). **คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยและเทคโนโลยีการแปรรูปขยะมูลฝอยให้เป็นพลังงานสาหรับท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร **:** กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

กรมควบคุมมลพิษ. (2555). กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **รายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย ปี 2555.** กรุงเทพมหานคร : บีทีเอส เพลส.

ขวัญกมล ทองนาค. (2542). **การจัดการมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล**. สงขลา: คณะวิทยาศาสตร์สถาบันราชภัฏสงขลา.

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2525) **การระดมประชาชนเพื่อการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ชัยวัฒน์ ถิรพันธ์. 2542. บทสัมภาษณ์ Chaos Theory. กับจุดเปลี่ยนสังคมไทย," **สื่อพลัง** ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (สิงหาคม 2542)

ธเรส ศรีสถิต และคณะ. (2554). **คู่มือการจัดการขยะมูลฝอยและเทคโนโลยีการแปลรูปขยะมูลฝอยให้เป็นพลังงานสาหรับท้องถิ่น.** กรุงเทพมหานคร: กรมควบคุมมลพิษ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.

นพวรรณ ธีระพันธ์เจริญ. (2550). **ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อม**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

พรชัย รัศมีแพทย์. (2540). **หลักการปกครองท้องถิ่นไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. (2543). **สำนึกไทยที่ถึงปรารถนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สุกาญจน์ รัตนเลิศนุสรณ์. (2550). **หลักการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น.

ภาคที่ 3

พุทธวิธีในการแก้ไขวิกฤติทางการศึกษา

Buddhist Response to Educational Crisis

การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามพุทธวิธี

The State of Being the Complete Human beings according to the Buddhist Methods

พระมหาสมบูรณ์ สุธมฺโม, ดร.
Phra Maha Somboon Suthammo, Dr.
รองคณบดีคณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

มนุษย์ในทางโลกหมายถึง บุคคล และสัตว์โลกที่มีชีวิต แต่ทางพระพุทธศาสนาหมายถึงคุณธรรม จริยธรรมที่จะทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่แท้จริงและการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ กฎแห่งกรรมให้ความหมาย มนุษย์ คือ ไม่ว่าเป็นเพศใดก็สามารถกระทำกรรมและรับผลตามกรรมที่ทำไว้ ความเป็นหญิงหรือชายไม่สำคัญเท่ากับความเป็นคนดีหรือคนชั่ว และกรรมจำแนกคนว่าดีหรือชั่ว มนุษย์จะต้องมีคุณธรรมด้วยจึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาจำแนกประเภทมนุษย์เป็น 4 ประเภท คือ 1) ตามหลักศีลและหลักธรรม 2) ตามระดับสติปัญญา 3) ตามเกณฑ์ความรู้ 4) ตามข้อปฏิบัติ ที่ปัจจุบันสังคมไทยไม่สงบสุขดังในอดีตเป็นเพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่มนุษย์มีจิตใจเสื่อมถอยลง ทำให้มนุษย์เผชิญปัญหาหลายด้าน ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การแตกแยก ความขัดแย้งกันในความคิดเห็น ปัญหายาเสพติด อาชญากรรม การฆ่า ข่มขืนกระทำชำเรา การใส่ร้าย การทำลายกัน การค้ามนุษย์ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะคนในสังคมขาดหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ พระพุทธศาสนาเสนอแนะว่า มนุษย์ที่แตกต่างกับสัตว์จะต้องมีมนุษยธรรม คือ ศีล 5 ซึ่งคู่กับธรรม 5 หรือที่ชาวพุทธเรียกว่า เบญจศีล และเบญจธรรม ถ้าขาดธรรมคู่นี้แล้ว ค่าของความเป็นคนจะก้าวลงสู่ระดับตกต่ำ และทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์

คำสำคัญ : พุทธวิธี, การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

Abstract

The human beings in the worldly sense mean the persons and the animals who are alive, but in Buddhism, it means the virtues and ethics cause one to be born as the true human being and the completed human being. The law of action mean human being of either gender who can do and take the retribution of the Kamma. The femininity or the masculinity are not important as to good person or bad person and the Kamma separating the persons as being good or bad. The human beings must also have virtues and then called are the completed human beings. Buddhism separated the persons into 4 types:- 1) divided according to Sīla and Dhamma 2) divided according to Intelligence Levels 3) divided according to Standard of the Knowledge 4) divided according to the Precepts. In the present Thai Societies, there is not the peace like in the past, because of the technological progress is the modern period, but a human being has the declined mind. The said fact a human being to confront many problems which :- the economy, the politics, the societies, the disharmony, the opposition in the thought, the narcotics, the crime, the murder, the rape, the bad insertion, the destroys, the human being business etc. These problems will day by day multiply the violence more and more. Because persons in the societies are in lack of the BuddhaDhamma, and they are not the imperfect human beings. In Buddhism, there are some suggestions that :- The human beings are different from the animals because human doctrines :- 5 precepts and the 5 ennobling virtues. Such the Buddhist teachings are called Pañca-Sīla and Pañca-Dhamma. If the people have not these pairs of this Dhammas, the value of the humanity will go down to the level of the declines and the people cannot be the complete persons.

Keyword : the Buddhist Methods, the Completed Human beings

1. บทนำ

มนุษย์ เป็นภาษาสันสกฤต มาจากคำภาษาบาลีว่า มนุสฺส หมายถึง คน (พระธรรมกิตติวงศ์, ทองดี สุรเตโช, 2550 : 510) นอกจากคำว่า มนุสฺส แล้ว ยังพบว่ามีคำอื่นที่ใช้เรียกมนุษย์ในภาษาบาลี คือ คำว่า ชน หมายถึง บุคคล คน ซึ่งใช้ในภาษาหนังสือ หรือคำว่า อิตฺถี หมายถึง มนุษย์เพศหญิง และคำว่า ปุริส หมายถึง มนุษย์เพศชาย (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550 : 85) คำว่า ปุคฺคล แปลว่า บุคคล สัตว์ (สิ่งมีชีวิต) คำว่า มนุษย์ อ่านว่า มะนุด แปลว่า สัตว์ที่รู้จักใช้เหตุผล สัตว์ที่มีจิตใจสูง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 879) คำว่า มนุษย์ แปลว่า ผู้มีใจสูง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 213) คัมภีร์อภิธานวรรณนา วิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า หิตาหิตัง มะนะติ ชานาตีติ มะนุสโส แปลว่า ผู้รู้สิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ชื่อว่า มนุสส (พระมหาสมปอง มุทิโต, 2547 : 306)

ในทางพระพุทธศาสนากล่าวแสดงไว้ว่า คุณธรรมที่จะทำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ที่แท้จริงและเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้ก็เพราะศีล 5 และ ธรรม 5 ประการ กล่าวคือ การจะมาเกิดเป็นมนุษย์ได้ก็เพราะศีลและธรรมนำมาให้เกิด ตรงกันข้ามหากไม่มีศีล 5 ธรรม 5 หรือมีไม่ครบ ก็จะขาดความเป็นมนุษย์โดยลำดับ กล่าวคือยิ่งเหลือความเป็นมนุษย์ลดน้อยลงทุกที เป็นได้แค่คน ไม่ถึงขั้นเป็นมนุษย์ ดังที่ท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวถึงความเป็นมนุษย์ไว้ว่า

เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนนกยูงมีดีที่แววขน
หากใจต่ำเป็นได้แค่เพียงคน ย่อมเสียทีที่ตนได้เกิดมา (พุทธทาสภิกขุ, 2543 :32)

มนุษย์มีวิวัฒนาการคู่กันกับโลกมาช้านานแล้ว ดังปรากฏในคัมภีร์ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค อัคคัญญสูตรกล่าวว่า มีพรหมพวกหนึ่งมาจากอาภัสสรพรหมจุติมาเกิดในโลกที่ระยะแรกยังเป็นพื้นน้ำและมืดอยู่ สัตว์โลกหรือมนุษย์พวกนี้เป็นพวกโอปปาติกะ คือสัตว์ที่เกิดผุดขึ้น เกิดขึ้นมาและเติบโตเต็มตัวในทันที ตายไปก็ไม่มีซากปรากฏ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 440) ร่างทิพย์กายมีรัศมี มีฤทธิ์ไม่ต้องกินอาหาร (เพราะปีติ) และเหาะได้ ต่อมามีง้วนดินเกิดขึ้น กล่าวกันว่าสีของง้วนดินนั้นเหมือนดอกกรรณิการ์ คือเป็นต้นไม้ขนาดเล็ก กลีบดอกสีขาวหลอดดอกสีแสด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554 : 15) มีกลิ่นอันเป็นทิพย์หอมฟุ้งไป มนุษย์เกิดสงสัยว่า ง้วนดินมีสีสวย กลิ่นหอม แต่รสนั้นจักเป็นอย่างไรหนอจึงใช้นิ้วหยิบขึ้นมาปั้นเป็นคำ คือแบ่งออกเป็นก้อนแล้วชิมดู ครั้นสัมผัสที่ลิ้นก็แผ่ซ่านไปทั่วเส้นเอ็นรับรสอาหาร ความอยากในรสในง้วนดินนั้นก็เกิดขึ้นแก่มนุษย์ผู้เกิดมีความโลภ ตั้งแต่นั้นง้วนดินก็เป็นของน่าชอบใจ พร้อมกันนี้ก็มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์และดวงดาวเกิดขึ้น เมื่อมนุษย์พวกนั้นบริโภคทำให้เปลี่ยนเป็นร่างกายที่หยาบขึ้น รัศมีหายไป ผิวพรรณแตกต่างกัน การเหยียดผิวกันเริ่มรุนแรงขึ้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : บทนำ (24))

2. ปัญหาของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลง

เมื่อศึกษาเนื้อหาจากอัคคัญญสูตร กำเนิดมนุษย์ในอัคคัญญสูตรให้ทัศนะที่เอนเอียงไปทางวิทยาศาสตร์ คืออยู่บนพื้นฐานของวิวัฒนาการ แต่ที่อัคคัญญสูตรชี้ให้เห็นต่างจากวิทยาศาสตร์คือ ชีวิตมนุษย์ไม่ได้มีพื้นฐานมาจากสสารเท่านั้น แต่ว่ามนุษยโลกมีการเกิด-ดับ และมนุษย์ก็วิวัฒนาการไปตามลักษณะการเกิด-ดับของโลก โดยเรียกโลกในช่วงเสื่อมว่า “สังวัฏฏกัป” เรียกโลกในช่วงเจริญ เกิดขึ้นว่า “วิวัฏฏกัป” ชีวิตมนุษย์ก็เปลี่ยนแปลงไปตามความเสื่อม-เจริญของโลกนั้น ในช่วงที่โลกกำลังอยู่ในฝ่ายเสื่อม จะมีสัตว์จำนวนหนึ่งไปเกิดในชั้นอาภัสสระ แต่เมื่อโลกเริ่มต้นฝ่ายเจริญ สัตว์ที่ไร้เพศนั้นจะจุติ จากชั้นอาภัสสระ มาสู่มิติของความเป็นมนุษย์ และมีวิวัฒนาการเรื่อยมา อย่างไรก็ตาม สิ่งที่อัคคัญญสูตรเสนอคือ มนุษย์มีวิวัฒนาการมาจากมนุษย์นั่นเอง ขณะเดียวกันก็เป็นมนุษย์ผู้มีบุญอันกระทำไว้ในกาลก่อน มิใช่มนุษย์ผู้มีบาปเป็นกำเนิดอย่างที่ศาสนาแบบเทวนิยมเสนอไว้

ปัญหาเรื่องการเกิด และพัฒนาการมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะถ้ามวลมนุษย์ปราศจากความเข้าใจที่แท้จริงถึงสารัตถะความเป็นมนุษย์แล้ว ก็จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอีกมากมาย อาทิ การเบียดเบียน เข่นฆ่า ทำลายชีวิตซึ่งกันและกัน ไม่เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของมนุษย์ด้วยกันซึ่งอยู่ต่างชั้นต่างวรรณะ เมื่อประสบอุปสรรคที่เข้ามาขวางกั้น บางคราวก็เบียดเบียนตนเองถึงขั้นทำลายชีวิตตน บางครั้งก็เบียดเบียนผู้อื่น เหล่านี้ล้วนแต่ก่อให้เกิดเป็นปัญหาต่อสังคมตามมาอีกมากในสภาวการณ์ที่สังคมเสื่อมถอยเช่นนี้ ความสงบสุขร่มเย็นย่อมจะหาได้ยาก ตรงกันข้ามถ้าเข้าใจคุณค่าของความเป็นมนุษย์ว่า เป็นมนุษย์เหมือนกันเท่าเทียมกัน เห็นประโยชน์สูงสุดของการเกิดมาเป็นมนุษย์ว่ามีคุณค่าอเนกอนันต์แล้ว การที่จะไปเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ก็จะลดน้อยถอยลงเพราะต่างก็เห็นคุณค่าของชีวิตแห่งความเป็นมนุษย์ สังคมก็จะมีแต่ความสงบร่มเย็นเพราะมนุษย์มีความเคารพซึ่งกันและกันในสิทธิธรรมขั้นพื้นฐานคือการไม่เบียดเบียนกันและกัน

3. ความแตกต่างของมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีทฤษฎีการตีความเพื่อให้ก่อเกิดปัญญาควบคู่ศรัทธาอันจะเป็นพื้นฐานสู่การปฏิบัติเพื่อความสิ้นทุกข์ ในอัคคัญญสูตร พระพุทธองค์ทรงตีความแนวคิดเรื่องพรหม ในฐานะพระผู้เป็นเจ้าของศาสนาพราหมณ์ที่กล่าวว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์ แล้วสร้างพราหมณ์ให้เป็นวรรณะบริสุทธิ์ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ์ เพราะพราหมณ์เกิดจากโอษฐ์พระพรหม พราหมณ์เป็นผู้ที่พระพรหมสร้างขึ้นมา แต่พระพุทธองค์ตรัสแย้งว่า

> ...เป็นนางพราหมณีต่างหากที่เป็นผู้ให้กำเนิดพราหมณ์ นางมีระดูมีครรภ์ คลอดออกมาแล้วให้ลูกดื่มนม ก็พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้เกิดจากนางพราหมณีทั้งนั้น มิใช่พระพรหมสร้างแต่อย่างใด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 85)

พระพุทธองค์ตรัสเรื่องความบริสุทธิ์แห่งวรรณะทั้ง 4 ว่า มนุษย์ทั้งหลายแบ่งได้เป็น 4 วรรณะ คือ (1) กษัตริย์ (2) พราหมณ์ (3) แพศย์ (4) ศูทร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 85) ตรัสเล่าต่อไปว่า ต่อมามีกษัตริย์เบื่อหน่ายการปกครอง พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ที่เบื่อหน่ายหน้าที่ของตนจึงออกไปบวชเป็นบรรพชิต ทั้งหมดเรียกตัวเองว่า “สมณะ” เหมือนกัน คำว่า สมณะ แปลว่าผู้สงบกิเลสแล้ว ตรัสสรุปว่า การเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร และแม้สมณะ ล้วนเป็นโดยธรรม คือเป็นหน้าที่ มิใช่โดยวรรณะอย่างที่พวกพราหมณ์เข้าใจ ทั้ง 5 พวกนี้ ถ้าประพฤติอธรรม คือกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เป็นมิจฉาทิฏฐิ หลังจากตายไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เหมือนกัน ถ้าประพฤติธรรม คือสุจริต 3 ดังที่กล่าวแล้ว หลังจากตายก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์เหมือนกัน สุดท้ายทรงตรัสสอนให้เจริญโพธิปักขิยธรรม คือธรรมแห่งความตรัสรู้ ที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค 37 ประการ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 และมรรคมีองค์ 8 (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546 : 197) ท้ายสุดตรัสว่า ในหมู่ชนที่ถือตระกูลเป็นใหญ่ กษัตริย์จัดว่าประเสริฐที่สุด ส่วนท่านผู้เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐในหมู่เทพและมนุษย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 102)

ตามกฎแห่งกรรมทางพระพุทธศาสนา มนุษย์ไม่ว่าจะเกิดเป็นเพศใดก็ตาม สามารถประกอบกรรมและรับผลตามกรรมที่ตนทำไว้ ใช่ว่าผู้ชายประกอบกรรมชั่วแล้วจะรับผลบุญ หรือผู้หญิงประกอบกรรมดีแล้วจะต้องรับผลชั่วคือบาปก็หาเป็นเช่นนั้นไม่ สิ่งที่จำแนกคนว่า ดีหรือชั่ว คือกรรมของผู้นั้นเอง ความเป็นผู้หญิงและผู้ชายไม่สำคัญเท่ากับความเป็นคนดีและคนชั่ว

เมื่อครั้งพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาแคว้นมคธ ทรงเสียพระทัยที่พระนางมัลลิกาประสูติพระราชธิดา มิใช่โอรสดังที่ทรงหวัง พระพุทธเจ้าทรงเตือนสติว่า แท้จริง หญิงบางคนก็เป็นคนที่ประเสริฐ ขอพระองค์จงชุบเลี้ยงไว้เถิด หญิงผู้มีปัญญา มีศีล บำรุงแม่ผัวพ่อผัวดุจเทวดา จงรักภักดีต่อสามียังมีอยู่ บุรุษที่เกิดจากหญิงนั้นย่อมแกล้วกล้า เป็นใหญ่ในทิศได้ บุตรของภรรยาดีเช่นนี้ ก็ครองราชย์สมบัติได้ (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม 15 : 102-103), (ภาษาไทย เล่ม 15 : 188)

ในทางพระพุทธศาสนาเปรียบเทียบบุคคลเหมือนเมฆ 4 จำพวกที่มีปรากฏในโลกคือ

1. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่คำราม แต่ไม่ให้ฝนตก ได้แก่บุคคลที่ชอบพูดแต่ไม่ทำ

2. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่ให้ฝนตก แต่ไม่คำราม ได้แก่บุคคลที่ชอบทำแต่ไม่พูด

3. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่คำรามด้วยและให้ฝนตกด้วย ได้แก่บุคคลที่ชอบพูดด้วยและชอบทำด้วย

4. บุคคลเปรียบเหมือนเมฆที่ไม่คำรามและไม่ให้ฝนตก ได้แก่บุคคลที่ไม่พูดและไม่ทำ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 36 : 188)

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบการเกิดมาของมนุษย์กับแสงสว่างในบุคคล 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 มืดมา มืดไป (ตโม ตมปรายโน) ได้แก่ คนผู้เกิดในตระกูลต่ำ เช่น ตระกูลจัณฑาล หรือตระกูลคนเทขยะฯ มีความเป็นอยู่อย่างฝืดเคือง มีรูปร่างผิวพรรณทราม มีโรคมาก เป็นง่อยหรือพิการ เป็นคนไร้ศีลธรรม ครั้นตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ประเภทที่ 2 มืดมา สว่างไป (ตโม โชติปรายโน) ได้แก่ คนผู้เกิดในตระกูลต่ำ มีฐานะความเป็นอยู่ ตลอดจนรูปร่างไม่น่าดู แต่เขาเป็นคนดีมีศีลธรรม ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่น บำเพ็ญแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ครั้นตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ได้พบแต่อารมณ์ที่ดีงาม

ประเภทที่ 3 สว่างมา มืดไป (โชติ ตมปรายโน) ได้แก่ คนผู้เกิดในตระกูลสูง เช่น ตระกูลกษัตริย์ ตระกูลพราหมณ์ ตระกูลคหบดี มีทรัพย์สินเงินทองและของใช้มากมาย มีรูปงาม มีผิวพรรณผ่องใส มีความเป็นอยู่สะดวกสบายทุกอย่าง แต่เขาเป็นคนไร้ศีลธรรม ครั้นตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก

ประเภทที่ 4 สว่างมา สว่างไป (โชติ โชติปรายโน) ได้แก่คนผู้เกิดในตระกูลสูง มีความเป็นอยู่ดี มีศีลธรรม สร้างความสุขความเจริญแก่ส่วนรวม บำเพ็ญแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ครั้นตายไปย่อมเข้าถึง สุคติ โลกสวรรค์ ได้พบแต่อารมณ์ที่ดีงามตลอดไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 298)

มนุษย์จะต้องมีคุณธรรมด้วย จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง และเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น ในการจำแนกประเภทของมนุษย์ทางพระพุทธศาสนาจึงสามารถแยกออกตาม 4 ประเภท คือ 1) ตามหลักศีลและหลักธรรม 2) ตามระดับสติปัญญา 3) ตามเกณฑ์ความรู้ 4) ตามข้อปฏิบัติ ดังนี้ คือ

1) จำแนกประเภทมนุษย์ตามหลักศีลและหลักธรรม

คำว่า “ธรรม” ในที่นี้หมายถึงธรรม 5 ประการ ซึ่งใช้เป็นเครื่องพิจารณาว่ามนุษย์แตกต่างจากสัตว์ตามหลักในพระพุทธศาสนาแล้ว มนุษย์ต้องมีมนุษยธรรม คือ ศีล 5 ซึ่งคู่กับธรรม 5 ประการหรือที่ชาวพุทธเรียกว่า เบญจศีล และเบญจธรรม ถ้าขาดธรรมคู่นี้แล้วค่าของความเป็นคนจะก้าวลงสู่ระดับตกต่ำ

เบญจศีล มีชื่อเรียกอีกอย่างอื่นอีก เช่น สิกขาบท 5 มนุษยธรรม และนิจศีล สิกขาบท หมายถึง ข้อปฏิบัติ มนุษยธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์ที่แท้จริงและสมบูรณ์ นิจศีล หมายถึง ศีลที่มนุษย์ควรรักษาอย่างสม่ำเสมอ ในพระพุทธศาสนามีการสอนเรื่องเบญจศีลคู่กับเบญจธรรมหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เบญจกัลยาณธรรม เป็นข้อปฏิบัติที่ควรปลูกฝังให้เกิดมีในมวลมนุษย์ เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล มีปรากฏในสังคีติสูตร ดังนี้

ศีล 5 หรือ เบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาใจให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ได้แก่

(1) ปาณาติปาตา เวรมณี คือเจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์

(2) อทินนาทานา เวรมณี คือเจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามิได้ให้

(3) กาเมสุมิจฉาจารา เวรมณี คือเจตนางดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม

(4) มุสาวาทา เวรมณี คือเจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ

(5) สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี คือเจตนางดเว้นจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 302-303)

ปาณาติบาต มีโทสะและโมหะเป็นมูลเหตุ คือการฆ่ากระทำด้วยโทสะร่วมกับโมหะ

อทินนาทาน มีโลภะและโมหะเป็นมูลเหตุ คือต้องการได้จึงขโมยเป็นโลภะ ต้องการแก้แค้นจึงขโมย เป็นโทสะ โดยมีโมหะเป็นพื้นฐาน

กาเมสุมิจฉาจาร มีโลภะและโมหะเป็นมูลเหตุ คือจิตที่คิดเสพเป็นโลภะเท่านั้น

มุสาวาท มีโลภะและโมหะเป็นมูลเหตุ บางครั้งมีโทสะและโมหะเป็นมูล คือโกหกเพื่อปกป้องตัวเองเป็นโลภะ โกหกเพื่อต้องการใส่ร้ายเป็นโทสะ

สุราเมรัย มีโลภะและโมหะเป็นมูลเหตุ มุสาวาทเป็นวจีกรรม ที่เหลือเป็นกายกรรม

ศีล 5 ข้อนี้ ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท 5 คือ ข้อปฏิบัติในการฝึกตน ธรรม 5 ประการ หรือเบญจธรรม เป็นผู้แกล้วกล้าครองเรือน คือ เป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต เป็นต้น เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล คำว่าเบญจศีลที่มาในพระไตรปิฎก ปรากฏในคัมภีร์อุปทาน และพุทธวงศ์ ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจสีล คือ ศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำ และเป็น มนุษยธรรม คือ ธรรมของมนุษย์หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์

ส่วนเบญจธรรม “ธรรม 5 ประการ” หมายถึง ธรรมที่ดี หรือธรรมที่สะอาด เพราะกำจัดธรรมที่ไม่สะอาดมีราคะ เป็นต้นได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 : 139) เบญจธรรมนั้นไม่ได้ปรากฏเป็นหมวดหมู่ในพระไตรปิฎก แต่จะมีแทรกอยู่ในหลักธรรมต่างๆ ซึ่งในยุคหลังต่อมาพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเบญจธรรม ว่า เป็นธรรม 5 ประการ ธรรมอันดีงามห้าอย่าง คุณธรรมห้าประการคู่กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้รักษาเบญจศีล ควรมีเบญจธรรมไว้ประจำใจ คือ

1. เมตตาและกรุณา ความรักใคร่ปรารถนาให้มีความสุขความเจริญ และความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์

2. สัมมาอาชีวะ การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริต

3. กามสังวร ความสังวรในกาม ความสำรวมระวัง รู้จักยับยั้งควบคุมตนในทางกามารมณ์ ไม่ให้หลงใหลในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

4. สัจจะ ความสัตย์ ความซื่อตรง

5. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวเสมอว่าสิ่งใดควรทำ ไม่ควรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543 : 175-176)

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ประพฤติปฏิบัติเบญจศีลเบญจธรรมควบคู่กันไป โดยละเว้นข้อห้ามในเบญจศีล และปฏิบัติความดีตามเบญจธรรม ทรงมีพระพุทธบัญญัติศีลห้าข้อ เพื่อให้มนุษย์รู้จักควบคุมกาย และวาจา ส่วนเบญจธรรมที่ทรงนำมาคู่กับศีลห้าก็เพื่อให้เป็นข้อปฏิบัติทำให้เกิดความ ดีงามยิ่งขึ้น ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้และเกิดความสงบสุข ร่มเย็น

2) จำแนกประเภทมนุษย์ตามระดับสติปัญญา

มนุษย์โดยธรรมชาติแล้วแตกต่างกันทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ถ้าบุคคลแตกต่างกัน ฉะนั้น การแสดงธรรมก็ต้องเลือกสรรธรรมะแต่ละหัวข้อที่แสดงออกไปจะต้องเหมาะสม สอดคล้องกับความแตกต่างของบุคคล การแยกบุคคลตามระดับสติปัญญา พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย นี้มนุษย์ปรากฏอยู่ในโลก 4 จำพวก คือ

1. อุคฆฏิตัญญู ผู้รู้ธรรม ตั้งแต่พอท่านยกหัวข้อขึ้นแสดง
2. วิปจิตัญญู ผู้อาจรู้ธรรม ต่อเมื่ออธิบายหัวข้อนั้น
3. เนยยะ ผู้ที่พอแนะนำได้
4. ปทปรมะ ผู้มีบท (คือถ้อยคำ) อย่างยิ่ง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 : 202)

มนุษย์ 4 ประเภทเปรียบบัว 4 ประเภทคือ ประเภทแรก อุคฆฏิตัญญู คือบุคคลที่สามารถจะรู้ธรรมเป็นผู้มีอุปนิสัยแก่กล้า รู้ได้โดยฉับพลัน เปรียบด้วยดอกบัวที่ขึ้นพ้นน้ำและจะบานในวันนี้ ประเภทที่สอง คือ วิปจิตัญญู หมายถึง บุคคลผู้มีอุปนิสัยแก่กล้าแต่อ่อนกว่าพวกแรก การรู้ธรรมสามารถรู้ลึกซึ้งได้ต่อเมื่อได้รับการอธิบายบ้างตามสมควร เปรียบด้วยดอกบัวที่ขึ้นมาปริ่มน้ำรอที่จะบานในวันพรุ่งนี้ ประเภทที่สาม คือบุคคลผู้มีอุปนิสัยยังอ่อนควรได้รับการสั่งสอนเป็นขั้นๆ เปรียบด้วยดอกบัวที่อยู่ในน้ำและจะบานในวันถัดไป ประเภทสุดท้าย ปทปรมะ หมายถึงผู้ด้อยปัญญา เล่าเรียนได้อย่างมากก็เพียงถ้อยคำหรือข้อความ ไม่สามารถเข้าใจความหมายในธรรมนั้น เปรียบด้วยดอกบัวที่ยังจมอยู่ในโคลนตมย่อมจะตกเป็นอาหารของเต่าและปลาวันต่อไปในที่สุด

3) จำแนกประเภทมนุษย์ตามเกณฑ์ความรู้

พระพุทธเจ้าทรงอุปมาความรู้กับอวัยวะมนุษย์ไว้ในอันธสูตรว่า ความรู้เปรียบเหมือนดวงตาและทรงจำแนกมนุษย์ไว้ 3 จำพวก โดยอาศัยความรู้เป็นเกณฑ์ โดยทรงอุปมาไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ 3 จำพวก คือ (1) คนตาบอด (2) คนตาเดียว (3) คนสองตา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 : 178)

มนุษย์ 3 จำพวกนี้อธิบายรายละเอียดได้ว่า ประการแรก คนตาบอด หมายถึง บุคคลที่ ไม่มีความรู้ เมื่อปราศจากความรู้ บุคคลนั้นก็ไม่สามารถหาโภคทรัพย์ใดๆ หรือถ้ามีทรัพย์สินดั้งเดิมอยู่ก็ไม่สามารถหามาเพิ่มเติมได้ ความรู้ในที่นี้หมายถึงรู้จักสิ่งที่เป็นโทษและไม่มีโทษ รู้จักสิ่งที่เลวและสิ่งที่ดี ประการที่สอง คนมีตาเดียว หมายถึง ผู้มีความรู้และสามารถใช้ความรู้นั้นแสวงหาโภคทรัพย์ได้ หรือมีทรัพย์สินเดิมมีอยู่แล้วก็สามารถแสวงหามาเพิ่มเติมได้ แต่ไม่มีความรู้ในสิ่งที่เป็นกุศล คือสิ่งที่ไม่มีโทษและไม่มีความรู้ในสิ่งที่เป็นอกุศล คือสิ่งที่มีโทษ ประการสุดท้าย คนที่มีสองตา หมายถึง ผู้มีความรู้และสามารถใช้ความรู้ในการแสวงหาโภคทรัพย์ที่ยังไม่มีให้มีขึ้น หรืออาจจะมีทรัพย์สินเดิมอยู่แล้วแสวงหาเพิ่มเติมให้มากขึ้น อีกทั้งมีความรู้คือรู้จักกุศลคือสิ่งที่ไม่มีโทษและรู้จักสิ่งที่เป็นอกุศลคือสิ่งที่มีโทษ มนุษย์ทั้ง 3 ประเภทนี้ ทางพระพุทธศาสนายกย่องว่าบุคคลที่มีสองตา ประเสริฐที่สุด

4) การจำแนกประเภทมนุษย์ตามข้อปฏิบัติ

พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกประเภทมนุษย์ออกเป็น อสัตบุรุษ และสัตบุรุษ โดยแยกความแตกต่างไว้ในจูฬปุณณมสูตรว่า

อสัตบุรุษ เป็นมนุษย์ผู้ไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ มีสุตะน้อย เกียจคร้าน มีสติหลงลืม มีปัญญาทราม

สัตบุรุษ เป็นมนุษย์ผู้มีศรัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ มีสุตะมาก มีความเพียรปรารภแล้ว มีสติตั้งมั่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 : 104-107)

อสัตบุรุษ คือมนุษย์ที่ไม่สร้างศรัทธา ไม่สร้างความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ไม่ละอายใจในการทำบาปและไม่เกรงกลัวต่อผลของบาปที่จะเกิด ไม่ฟังสิ่งที่ควรฟัง มีความเกียจคร้านในการสร้างความเพียรในสิ่งที่เป็นกุศล มีโมหะ คือหลงลืมขาดสติสัมปชัญญะ ส่วนสัตบุรุษ หมายถึง คนดี รู้จักสร้างศรัทธา คือความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ มีความละอายใจในการทำบาปและเกรงกลัวต่อผลของบาปที่จะเกิดขึ้น สนใจที่จะฟังสิ่งที่ควรฟัง สร้างความเพียรในสิ่งที่เป็นกุศล มีใจจดจ่อ และมีสติตั้งมั่นในสิ่งที่ดี

จากคำอธิบายดังกล่าวนี้สามารถแยกมนุษย์เป็นประเภทต่างๆ จากการกระทำในขณะที่มีชีวิตอยู่ ซึ่งสามารถผลักดันให้บุคคลนั้นไปสู่สุคติ หรือทุคติ หลังจากสิ้นชีวิตแล้ว

นอกจากความแตกต่างของมนุษย์ดังกล่าวแล้ว พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสแก่โพธิราชกุมารว่า เมื่อตรวจดูโลกด้วยพุทธจักษุ ได้เห็นหมู่สัตว์ซึ่งมีกิเลสดุจธุลีในจักษุน้อยก็มี มีกิเลสดุจธุลีในจักษุมากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี มีอินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีก็มี มีอาการเลวก็มี จะพึงสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี จะพึงสอนให้รู้ได้ยากก็มี (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 : 409)

4. พุทธวิธีพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์

ในสังคมไทยปัจจุบัน ไม่สงบสุขดังที่เคยเป็นมาในอดีต ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้ผู้คนในสังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหามากมายหลายด้าน เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาด้านการเมือง ปัญหาด้านสังคม ที่แตกแยกกัน เกิดความขัดแย้งกันในทางความคิดเห็น ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม การใช้ความรุนแรงกับเด็กและสตรี การฆ่า การข่มขืนกระทำชำเรา การปองร้าย การใส่ร้าย การทำลายกัน และการค้ามนุษย์ฯลฯ เป็นต้น (ทัศนีย์ ทองสว่าง, 2537 : 234-235)

ปัญหาเหล่านี้นับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะคนในสังคม ไม่ว่าวงการหรือสถาบันต่างๆ ขาดหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา ดังปรากฏเป็นข่าวในสื่อทั้งหลาย ทำให้สังคมเมือง ชนบท รวมถึงในชุมชนต่างๆ เกิดความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และน่าเป็นห่วงอย่างยิ่งว่า ผู้คนจำนวนมากมีความทุกข์ทรมานเกิดความเดือดร้อนไปทั่ว สังคมพึ่งพาตนเองในชุมชนถูกทำลายลง ทำให้แบบแผนการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป อีกประการหนึ่ง เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคมและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมทรามลง ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา มีอาชญากรรม และความยากจน เป็นต้น ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ กล่าวไว้ใน “ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด” ว่า “ผู้นำส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นแก้ไขปัญหาด้านวัตถุเป็นส่วนใหญ่ ขาดความสนใจในหลักธรรม ที่จะนำมาพัฒนาทางจิตใจของคนในชุมชน จึงประสบแต่ความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะอำนาจแห่งความโลภ ความโกรธ และความหลง การพัฒนาสังคมมนุษย์ในปัจจุบันไม่พัฒนาทางด้านจิตใจ จึงทำให้คนขาดความรักความเมตตา ขาดน้ำใจไมตรี ไม่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เน้นการพัฒนาเพียงด้านวัตถุ ทำให้หลงมัวเมาในความสุขทางด้านวัตถุมากยิ่งขึ้น แต่เมื่อวัตถุเจริญขึ้นเต็มที่แล้ว จิตใจมนุษย์กลับไม่มีความสุข แต่มีความทุกข์ ความเดือดร้อนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ผลร้ายเกิดขึ้นที่จิตใจของคนทั่วโลก เห็นได้จากอาชญากรรมที่เพิ่มมากขึ้น มีการเบียดเบียน เกิดความขัดแย้ง ซึ่งมีแต่ความหวาดระแวง แก่งแย่ง เห็นแก่ตัว แข่งขันชิงดีชิงเด่นกันอย่างเอาเป็นเอาตายคือไม่มีเมตตาปราณีกัน ด้วยการใส่ร้ายป้ายสี ปล้นจี้ ลักขโมย การคอรัปชั่น ปองร้ายทำลายกัน การข่มขืนใช้กำลังในการมีเพศสัมพันธ์ที่ผิดศีลธรรม สังคมที่เคยร่มเย็นสงบสุขกลายเป็นสังคมที่ไม่ปลอดภัย ทำให้ประเทศชาติ บ้านเมืองอยู่ในสถานการณ์ขั้นวิกฤติ มีความคิดสับสนไม่มีความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สิน มีความวิตกกังวลจนทำให้เป็นโรคประสาท โรคจิต คิดฆ่าตัวตายมากขึ้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดจากจิตใจที่ขาดหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนา (พุทธทาสภิกขุ, 2548 : คำนำ)

โดยเฉพาะเพียงแค่จะมีศีล 5 เท่านั้น ที่เป็นธรรมขั้นต้น ย่อมสามารถทำให้เกิดคุณค่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เมื่อบุคคลทั่วไปปฏิบัติเป็นประจำจะเป็นผู้แกล้วกล้า พระพุทธศาสนากล่าวว่าบุคคลย่อมมีอานิสงส์ของการไม่ล่วงละเมิดศีล คือ

1. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีลในโลกนี้ ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

2. กิตติศัพท์อันงามของบุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมขจรไป

3. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล เมื่อเข้าไปขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คหบดีบริษัท สมณบริษัท ย่อมแกล้วกล้า ไม่เก้อเขิน

4. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมไม่หลงลืมสติตาย

5. บุคคลผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยศีล หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 :035)

มนุษย์กับสังคม และพัฒนาการด้านสังคมเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้แก่ คนมีศีลธรรมและคนมีคุณแก่ส่วนรวม คนมีศีลธรรม เป็นสมาชิกในหมู่อารยชน และคนมีคุณแก่ส่วนรวม เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม มนุษย์เกิดมาจะมีความเจริญก้าวหน้าเป็นสมาชิกที่ดีต่อสังคมยังจะต้องพัฒนาด้านคุณธรรมด้วยภาวนา 4 ประการ คือ 1) กายภาวนา พัฒนากายคือพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ 2) ศีลภาวนา พัฒนาศีล คือ พัฒนาความประพฤติ 3) จิตตภาวนา พัฒนาจิต คือการอบรมพัฒนาจิตใจ 4) ปัญญาภาวนา พัฒนาปัญญา คือฝึกอบรมพัฒนาปัญญาให้เจริญงอกงามจนเกิดความรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง และมีพรหมวิหารธรรม คือธรรมประจำใจของผู้ประเสริฐ 4 อย่างคือ 1) เมตตา ความรัก 2) กรุณา ความสงสาร 3) มุทิตา ความเบิกบาน พลอยยินดี และ 4) อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง

5. บทสรุป

การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยการเว้นข้อห้ามปฏิบัติและข้อควรปฏิบัติที่ปลูกฝังกันมาในพระพุทธศาสนา เป็นคำสอนที่แพร่หลายแต่ดั้งเดิมมาเป็นเวลาช้านาน เป็นที่เข้าใจในพุทธศาสนิก ทั้งหลาย เปรียบเหมือนกติกามนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อความสงบสุข เรียบร้อยและดีงาม ทั้งนี้เป็นความต้องการส่วนลึกในจิตใจของมนุษย์ทุกคน เพราะมนุษย์ทุกคนรักชีวิตตน ทรัพย์สิน คู่ครอง ญาติ มิตรสหาย ไม่ต้องการถูกเบียดเบียน ทำร้าย ถูกลักขโมย ถูกล่วงละเมิดทางเพศ ถูกหลอกลวง มอมเมา แต่ต้องการความรัก ความเมตตา กรุณา ความซื่อตรง ซื่อสัตย์ และมองเห็นโทษของการมึนเมาขาดสติ เหมือนคำสอนที่เราอาจจะพบได้ในศาสนาอื่นที่มีความคิดเห็นตรงกัน แต่เรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้นหลักเบญจศีล-เบญจธรรมจึงจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมจริยธรรมพื้นฐานของบุคคลและสังคม ถ้าบุคคลดำเนินชีวิตโดยปราศจากคุณธรรมและจริยธรรม คุณค่าของความเป็นมนุษย์ของบุคคลนั้นย่อมจะตกต่ำลง และกลายเป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ทันที

เอกสารอ้างอิง

ทัศนีย์ ทองสว่าง. (2537). **สังคมไทย.** กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. ปริ้นติ้ง เฮ้าส์.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสตร์"คำวัด"**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2552). **การศึกษาทั่วไปเพื่อการพัฒนามนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์บริหารจัดการวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

_____ . (2542). **พุทธธรรม ฉบับขยายความ.** (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมปอง มุทิโต. (2547). **คัมภีร์อภิธานวรรณนา.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พริ้นติ้ง จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. "แก่นพุทธศาสน์". อ้างใน ฟื้น ดอกบัว. **ศาสนาเปรียบเทียบ.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณการพิมพ์.

_____ . **ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด.** กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุคส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

หยุด! อายตนะภายใน : แนวทางสร้างใจให้ใฝ่ศึกษา

Stop! Internal Sense-Fields : The way to mental Cultivation for Learning enhancement

รองศาสตราจารย์ ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์
Assoc. Prof. Dr. Sowit Bamrungphak
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า พุทธวิธี สำหรับช่วยแก้วิกฤติการรับรู้ที่มีผลต่อการศึกษาของเยาวชนไทยในยุคปัจจุบัน จากสภาพสังคมในยุคดิจิตอลที่มีเครื่องมือสื่อสารมากและเยาวชนส่วนใหญ่ สามารถเกิดการรับรู้อารมณ์ด้วยการเปิดอายตนะภายในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจในการรับรู้สิ่งต่างๆ โดยขาดการตรึกตรอง ไตร่ตรองและใคร่ครวญอย่างรอบด้าน จึงทำให้เยาวชนมีการรับรู้และเรียนรู้ที่ไม่ครบถ้วน สังเกตได้จากเยาวชนจะมีลักษณะจิตเปราะบาง รักง่าย หน่ายเร็ว ขาดความอดทน ไม่รู้จักรอคอย ซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาเป็นวงกว้าง เรื่องนี้จึงเสนอว่าการรับรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวทำได้เพราะเป็นเรื่องจำเป็นในการดำเนินชีวิต แต่หลักพระพุทธศาสนาให้ระวังใจอย่าไปลุ่มหลงงมงาย อย่าผูกติด อย่าให้เกิดความรู้สึกว่าชีวิตนี้ขาดการรับรู้สิ่งต่างๆไม่ได้ ให้รู้จักการใช้อายตนะภายในแต่พอดีพองาม กับเทคโนโลยีที่อยู่รอบตัว เพื่อให้มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นั่นคือชีวิตก็ก้าวหน้า การศึกษาก็ก้าวไกลในโลกปัจจุบัน

คำสำคัญ : อายตนะภายใน, แนวทางสร้างหัวใจ, ใฝ่ศึกษา, ยุคดิจิตอล

Abstract

This article aims to present the principles of Buddhism known as the Buddhist way to solve the existing crisis affecting the education of Thailand's youth at the present time. In this digital age of information and communication technology, most youngsters have open access to them through every sensory organ recognition, namely, sight, hearing, smelling, taste and touch without deliberation, contemplation and cogitation. As a result, juveniles have incomplete

perception and learning. It is observed that the juveniles have mental fragility, emotional immaturity, impatience and restlessness which affect their education in a reverse way. Buddhism upholds the idea that the sensory organs including the mind can be employed to take things around that are necessary in daily life, but juveniles must be careful in their thoughts and do not be obsessed, do not be tied up, do not get the impression that this life could not be without the information and communication tools and media. The information and communication technologies should be used for the enhancement of effective learning only in order to bring progress in life and development of education at the present times.

Keyword : Internal sense-fields, mental cultivation, education, digital age

1. บทนำ

สืบเนื่องจากหนังสือพิมพ์มติชนรายวันของวันอาทิตย์ที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558 ได้เสนอข่าวกรณีอธิบดีกรมการปกครองได้ออกหนังสือส่งไปยังผู้ว่าราชการทั่วประเทศ เรื่องห้ามข้าราชการเล่นเฟสบุ๊กและเล่นไลน์ เพราะมีผลกระทบต่อการให้บริการประชาชนผู้มาติดต่อราชการในเรื่องต่างๆ จนเกิดการร้องเรียนในหลายท้องที่ว่า เจ้าหน้าที่หรือข้าราชการมัวแต่เพลินกับการเล่นเฟสบุ๊กและเล่นไลน์ ไม่สนใจให้บริการใดๆ แม้แต่เงยหน้าถามว่ามาติดต่ออะไรก็ไม่มี หรือแม้แต่สะกิดถามเพื่อสื่อสารเรื่องที่มาติดต่อก็ไม่พูดคุยด้วย ที่ยิ่งไปกว่านั้นคือบางเรื่องที่กำลังพูดสื่อสารหรือส่งต่อ (share) กันอยู่นั้น เป็นเรื่องที่ส่อให้เกิดความไม่สงบในครอบครัวชุมชนสังคมประเทศและอื่นๆ อีกมาก (มติชนรายวัน, 2558 : 16)

เรื่องราวของผู้ใหญ่ตามที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานในระบบราชการและสังคมส่วนรวมเป็นวงกว้าง นี่ขนาดเป็นผู้ใหญ่ผู้ผ่านร้อนผ่านหนาวคือมีประสบการณ์ในชีวิตทั้งทุกข์และสุขสุขมานานแล้ว ยังเสพข่าวสารไม่รู้จักพอประมาณ หลงใหลได้ปลื้มกับข่าวสารข้อมูล สนุกสนานอยู่กับ

เรื่องนั้นจนลืมหน้าที่ความรับผิดชอบ ซึ่งส่งผลเสียอย่างมากจากข้อความที่กล่าวมา เป็นเหตุให้นึกถึงเด็กหรือเยาวชนผู้เกิดใหม่และโตทีหลังยังอ่อนประสบการณ์ ในการรับข้อมูลข่าวสารด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ซึ่งถือว่ายังอ่อนต่อโลก ในการเป็นบุคคลและการรับข่าวสารข้อมูล มนุษย์จะมีอารมณ์และจิตใจที่เข้มแข็งจนเพียงพอต่อการรับรู้โลกได้อย่างรู้เท่าทันได้อย่างไร เพราะหากเด็กหรือเยาวชนมีการรับรู้ที่ผิดพลาด ซึ่งแน่นอนว่าจะมีผลกระทบต่อการศึกษาเรียนรู้ของพวกเขาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อเด็กหรือเยาวชนส่วนใหญ่หลงใหลได้ปลื้มกับสิ่งต่างๆ รอบตัว ทั้งเฟสบุ๊ก ไลน์ อินส์ตาแกรม และสื่ออื่นๆ ซึ่งการรับรู้สิ่งเหล่านี้อาจเป็นวิกฤตต่อการศึกษาของเยาวชนไทยอย่างมากในปัจจุบัน แล้วพระพุทธศาสนาจะเสนอหลักคำสอนที่มีความสัมพันธ์กับการแก้วิกฤติทางการรับรู้ของเยาวชนไทยอย่างไร แม้จะแก้ไม่ได้ทั้งหมดแต่อาจจะช่วยให้บรรเทาเบาบางลงไปบ้าง ก็จะเป็นสิ่งที่ดีต่อเยาวชนไทยในปัจจุบัน

2. สถานการณ์การเปิดอายตนะภายในของเยาวชนไทย

โลกปัจจุบันถูกเรียกว่า โลกแห่งยุคโลกาภิวัตน์ (globe world) หรือเป็นโลกของคนที่มีการใช้ชีวิตแบบสบายๆ ตามแบบฉบับของตนเอง อันเป็นที่รู้กันทั่วไปในคำว่า life style มีอิสระเสรีในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ก่อเกิดปัญหาต่างๆ ตามมาในชีวิตจากการเปิดรับของอายตนะ ในประเด็นนี้มีสิ่งที่ต้องกล่าวถึงอยู่ 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นความหมายของอายตนะภายในและส่วนที่เป็นสถานการณ์การเปิดอายตนะภายในของเยาวชนไทย ซึ่งรวมถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นด้วยดังนี้

2.1 ความหมายอายตนะภายใน

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงสังคีติหมวด 6 หมายถึงธรรมหมวดละ 6 ประการ ในธรรมหมวดนั้นมีการกล่าวถึงอายตนะภายในไว้ 6 ประการ ได้แก่ จักขวายตนะ อายตนะคือตา โสตายตนะ อายตนะคือหู ฆานายตนะ อายตนะคือจมูก ชิวหายตนะ อายตนะคือลิ้น กายายตนะ อายตนะคือกาย และมนายตนะ อายตนะคือใจ แต่เมื่อศึกษาแล้วยังไม่กระจ่างในความหมายที่ซ่อนอยู่ภายในตัวอักษร ประเด็นนี้ ได้มีคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ความหมายของอายตนะไว้ว่า อายตนะภายใน 6 หมายถึงสิ่งที่เชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือแดนต่อความรู้ฝ่ายภายใน และอายตนะภายใน 6 นี้เรียกอีกอย่างว่า อินทรีย์ 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง เช่น จักษุเป็นเจ้าในการเห็น โสตะเป็นเจ้าในการได้ยิน เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 315-316) ดังนั้น อายตนะภายในซึ่งหมายถึงเฉพาะอายตนะที่เรียกว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นอวัยวะประจำตัวของคนแต่ละคน และเป็นอวัยวะสำคัญมากต่อการรับรู้และเชื่อมโยงกับสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว

2.2 สถานการณ์และผลกระทบการเปิดอายตนะภายใน

ก. สถานการณ์การเปิดอายตนะภายใน หากมีการสังเกตพฤติกรรมและการกระทำของคนในทุกระดับ จะเห็นว่ามีเหตุการณ์เกิดขึ้นทุกวินาทีและเป็นเหตุการณ์ที่มีความรุนแรง มากขึ้นๆ เป็นลำดับ พฤติกรรมและการกระทำที่สื่อถึงสถานการณ์ของการเปิดอายตนะภายในต่อการรับสิ่งต่างๆ อย่างไร้ขอบเขตและไร้ขีดจำกัด เช่น พฤติกรรมและการกระทำเกี่ยวกับอิริยาบทการยืน การเดิน การนั่ง และการนอน ที่ผูกโยงกับการใช้โทรศัพท์มือ ด้วยการโทรพูดคุยสนทนา ส่งข้อความ กดไลน์ การอ่านโฆษณาหรือการอ่านข่าวสารต่างๆ ล้วนสื่อถึงการเปิดอายตนะหรือเปิดการรับรู้สิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลาซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหา เช่นคนที่เดินบนถนนและเปิดรับสื่อส่งข้อความทางโทรศัพท์แล้วถูกรถยนต์เฉี่ยวชนหลายรายแล้วหรือบางคนใช้สมอลทอล์ค เดินมองท้องฟ้าพูดคุยกับใครไม่รู้ อาการดังกล่าวเป็นดุจดังอาการของคนบ้า การที่คนแต่ละคนเปิดอายตนะรับสิ่งต่างๆ อย่างไร้ขอบเขตในทุกขณะในเวลานี้นั้น สิ่งที่เรามองเห็นเป็นเชิงประจักษ์หรือเชิงรูปธรรมคือทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้นและทางกายเท่านั้น ส่วนทางใจไม่อาจรู้ได้ว่ามีสภาพเป็นอย่างไร การที่อายตนะทางตา หู จมูก ลิ้นและกายเปิดรับสิ่งต่างๆ ได้ ก็แสดงว่าอายตนะทางใจมีการเปิดอย่างเต็มที่จึงมีผลไปถึงอายตนะอื่นๆ ให้เปิดรับสิ่งต่างๆ ไปด้วย และเป็นไปอย่างง่ายดาย ดังที่ปรากฏพบเห็นทั่วไปในเวลานี้

หากกล่าวถึงอายตนะภายในทั้ง 6 จะเห็นว่าอายตนะทางใจจัดว่าเป็นอายตนะสำคัญที่สุด เพราะหากใจเปิด อายตนะทางตา หู จมูก ลิ้นและกายก็พลอยเปิดรับรู้ได้รวดเร็วขึ้น ดังนั้นหลักการทางพระพุทธศาสนาจึงให้ระมัดระวังใจให้มากกว่าอายตนะอื่นๆ เพราะใจเป็นนามธรรมซึ่งมีธรรมชาติส่ายหาอารมณ์ ธรรมชาติที่รู้อารมณ์ สภาพที่นึกคิด และมีธรรมชาติที่เป็นความคิด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 34 : 10) หากไม่รู้จักระวังจิต สำรวมจิต ควบคุมและกำกับใจให้ดี ใจก็จะรับรู้อารมณ์ นึกคิด จินตนาการหรือปรุงแต่งไปตามสิ่งที่มากระทบต่อตา หู จมูก ลิ้นและกาย เพราะฉะนั้น คนในปัจจุบันจึงมีอายตนะภายในคือมีตา มีหู มีจมูก มีลิ้น มีกายที่เจ็บป่วยและรักษาได้ยากมาก แต่คนที่รู้สึกตัวว่าเจ็บป่วยก็พอรักษาได้ ส่วนคนผู้ไม่รู้สึกตัวเป็นอันตรายน่าเป็นห่วงอยู่ไม่น้อย

กรณีตัวอย่างของคนผู้มีความเจ็บป่วยภายในใจแม้จะตรวจสอบและเฝ้าระวังแล้ว แต่ก็สร้างความตกตะลึงแก่คนทั้งโลก ได้แก่กรณีผู้ช่วยกัปตันของสายการบินเยอรมันวิงส์ (germanwings) โดยมีภาพเครื่องบินและภาพนายแอนเดรียส ลูบิตสซ์ พร้อมข้อความพาดหัวหนังสือพิมพ์รายวันความว่า (ไทยรัฐ : 1,14) *ช็อกผู้ช่วยกับตันฆ่าตัวตาย 'กล่องบันทึก' เสียงระบุชัด 'ล็อกห้อง' ไม่ให้กับตันเข้าก่อนบังคับเครื่องชนภูเขา* ส่วนเนื้อความข่าวโดยย่อว่า สาเหตุของเครื่องบินสานการบินต้นทุนต่ำในเครือสายการบินลุฟฮันซ่า เที่ยวบิน 4 u 9525 ที่ทำให้ผู้โดยสาร 144 คนและลูกเรืออีก 6 คนเสียชีวิต สาเหตุหลักมาจากการทำอัตวินิบาตกรรมหรือการฆ่าตัวตายของผู้ช่วยนักบิน แบบไม่คำนึงถึงชีวิตของผู้โดยสารในเครื่อง

ข. ผลกระทบการเปิดอายตนะภายใน ผลกระทบที่เกิดจากการเปิดตา หู จมูก ลิ้น กายและใจปรากฏทางสื่อเป็นจำนวนมาก ในบทความนี้ขอนำเสนอเป็นกรณีตัวอย่างของผลกระทบที่เกิดขึ้นในสังคม

ไทยปัจจุบัน ที่ไม่ระมัดระวังใจและปล่อยใจไปตามอารมณ์และความรู้สึกตนเอง จนเป็นเหตุให้ใจมีลักษณะอาการ ที่ว่า 'จิตใจเปราะบาง รักง่าย หน่ายเร็ว' (ราคะวิราคินัง) และลักษณะอาการอย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดคือ 'การไม่รู้จักรอคอยและมีใจหุนหันพลันแล่น' ได้แก่ ขณะอยากได้ก็อยากได้อย่างรุนแรง และขณะหน่ายแหนงก็จะเหวี่ยงทิ้งอย่างไม่อาลัยอาวรณ์ใดๆ ในบทความขอยกกรณีตัวอย่าง ดังนี้

กรณีที่ 1 ข้อความพาดเป็นข่าวหน้าหนึ่งว่า ลวงถ่ายรูปหาคู่ฝรั่ง พริตตี้ฮือแจ้งจับโมเดลลิ่ง สาวเชียงใหม่โดนตุ๋นปั้นเป็นนางแบบ หนุ่มแสบโร่แจงตำรวจ แต่ไม่รอด-เจอตั้งข้อหา น.ศ.สาว-พริตตี้ครึ่งร้อยฮือขึ้นโรงพักภูพิงค์ แจ้งจับหนุ่มอ้างเป็นโมเดลลิ่งลวงไปถ่ายแบบ แล้วนำรูปภาพโพสต์ลงเว็บไซต์หาคู่เรียกเก็บเงินจากชาวต่างชาติที่สนใจ (ข่าวสด : 1 และ 14)

กรณีที่ 2 ข้อความพาดเป็นข่าวหน้าหนึ่งว่า 2 งานยักษ์โชว์สยิว-วธ.ฮึ่มไม่เหมาะสม (มีภาพสยิวบนหน้าหนังสือพิมพ์) ทั้งมอเตอร์โชว์ ห้างดัง-ขอโทษ 'เซ็นทรัล' ขอโทษงานแฟชั่นซัมเมอร์ นายแบบฝรั่งแก้ผ้าอาบน้ำโชว์กลางห้าง หลังสังคมวิพากย์วิจารณ์กันขรมถึงความไม่เหมาะสม ขณะที่ 'ปู' ไปรยานางเอกสาวที่ร่วมเวทีด้วยเผยตอนที่ตกลงกันไม่มีแต่ก็ควบคุมไม่ได้ ผู้จัดเผยยอมรับผิดว่าไม่เหมาะสม แต่ไม่ตั้งใจ ต่อไปจะรอบคอบและจะไม่ให้เกิดขึ้นอีก (ข่าวสด : 1,15)

กรณีที่ 3 ข้อความพาดเป็นข่าวหน้าหนึ่งว่า เด็ก 13 รักคุดผูกคอ เขียนจดหมายลา 7 ฉบับ ตัดพ้อแฟน-เพื่อน ความละเอียดว่า เหตุเศร้าสะเทือนใจ เด็กชายวัย 13 ปี อ่อนไหวต่อปัญหาชีวิตที่เกิดจากการไม่สมหวังในความรัก จนนำไปสู่การฆ่าตัวตาย (คมชัดลึก : 1,14)

ความจริงเรื่องผลกระทบที่เกิดจากการเปิดอายตนะภายใน ดังที่กล่าวนั้นปรากฏและเกิดขึ้นในทุกวันและทุกเวลาแห่งชีวิตของคนในยุคสมัยปัจจุบัน เพราะคนส่วนใหญ่ในสังคมจะหลงใหลได้ปลื้มกับสิ่งยั่วยวนกวนใจอยู่เสมอ โดยผ่านทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยเฉพาะการที่ใจปรุงแต่งต่อจนเกินเลยเกินความเป็นจริง (fact) ของสิ่งที่มากระทบ ทั้งที่ความจริงแล้วมันล้วนแต่เป็นทุกข์เป็นความลำบาก แต่เราผู้เปิดรับกลับรู้สึกและเข้าใจว่าเป็นความจริงแท้ คือมีความรู้สึกว่า 'เป็นสุข' จึงเสพสิ่งต่างๆ อย่างเมามันและมัวเมาตามอารมณ์ความรู้สึกของตน

3. ความสัมพันธ์ของอายตนะภายในกับการศึกษา

การศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนากาย จิต ปัญญาและสังคมของมนุษย์ การที่มนุษย์มีการพัฒนาได้เพราะมนุษย์มีอายตนะภายในทำหน้าที่รับสิ่งต่างๆ ที่มากระทบ สิ่งที่มากระทบเรียกว่าปัจจัยภายนอก ซึ่งมีทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดี และเป็นสิ่งที่อยู่เหนือการควบคุมของคน หน้าที่สำคัญจึงตกอยู่กับคนแต่ละคนที่จะกำกับหรือควบคุมปัจจัยภายนอกที่มากระทบไม่ให้มีอำนาจเหนือใจของตน ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวเนื่องกับเสียงค่อนข้างมาก เพราะเสียงเป็นสิ่งที่มากระทบหูได้รอบทิศจนสามารถทะลุทะลวงเข้าถึงก้นบึ้งแห่งใจของคนได้อย่างลึกซึ้ง จึงมีศัพท์บัญญัติว่า ปรโตโฆสะ (เสียงจากผู้อื่น) แต่เสียงในที่นี้เป็นเสียงที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิได้ คือต้องเป็นเสียงที่ดีงาม เสียงที่ถูกต้อง

เสียงที่ชี้แจงบอกกล่าวความจริง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ และเสียงนั้นจะต้องเกิดจากแหล่งที่ดี คือคนดี คนมีปัญญา คนมีคุณธรรมที่เรียกว่า สัตบุรุษบ้าง บัณฑิตบ้าง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 622) ซึ่งเสียงเป็นอายตนะหนึ่งในอายตนะภายนอก 6 และเป็นสิ่งคู่กันคืออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดการศึกษาเรียนรู้สิ่งต่างๆ ตามมาอย่างไม่รู้จักจบสิ้น การศึกษานั้นรู้จักกันในหลายศัพท์นอกจากคำว่า ศึกษา แล้วยังมีคำว่า เลียน หมายถึงการเลียนแบบจากคน สัตว์ หรือวัตถุสิ่งของ โดยไม่ต้องใช้ความเพียรและสติปัญญาอะไรมาก เพราะเป็นเพียงการลอกเลียนแบบได้ครบถ้วนก็เป็นอันสิ้นสุด และคำว่า เรียน หมายถึงการเล่าเรียนหรือเรียนรู้จากบุคคลอื่นที่เรียกว่า ครูหรืออาจารย์ ซึ่งเมื่อเชื่อฟังและทำตามปฏิบัติตามครูอาจารย์ก็เป็นอันสิ้นสุดเช่นกัน (แสง จันทร์งาม, 2535 : 254) ส่วนคำว่า ศึกษา หากพิจารณาจากรูปศัพท์จะพบว่ามาจากภาษาบาลีว่า สิกฺขา ที่แปลว่า การศึกษา และเป็นศัพท์ที่สำเร็จรูปมาจากรูปวิเคราะห์ว่า สยํ อิกฺขติ สีเลนาติ สิกฺขา (ธมฺมชาติ) แปลว่า ธรรมชาติใดย่อมเห็นด้วยตัวเองเป็นปกติ ธรรมชาตินั้นชื่อว่า การศึกษา (พระมหานิยม อุตฺตโม, 2530 : 67)

เมื่อพิจารณาตามคำศัพท์ว่า ‘สิกขาหรือศึกษา’ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจว่าแท้ที่จริงแล้ว สิ่งที่ก่อให้เกิดคำว่าการศึกษาก็คือเมื่ออายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน อย่างเช่นตา (อายตนะภายใน) เห็นรูป (อายตนะภายนอก) จะเป็นรูปอะไรก็ได้ ทั้งที่เป็นคน สัตว์และวัตถุสิ่งของต่างๆ แต่การเห็นอย่างเดียวยังไม่ก่อให้เกิดการรู้อะไร แต่ในระหว่างการเห็นนั้นใจรับรู้ด้วยจึงจะเป็นการเห็นที่สมบูรณ์ และตรงนี้มีประเด็นที่ควรพิจารณาต่อว่า การที่ท่านใช้ศัพท์ อิกฺข ที่แปลว่าเห็นมาเป็นศัพท์หลักในคำสำเร็จรูปว่า สิกฺขาหรือศึกษานั้น เป็นเหตุให้เข้าใจว่า การเห็นซึ่งอาศัยอยู่กับอายตนะภายในคือตา หากไม่มีตาก็ไม่ก่อให้เกิดการเห็นได้ ตาจึงเป็นอายตนะภายในที่สำคัญลำดับแรกสุดของคนที่เป็นแดนก่อเกิดความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ดังนั้นการศึกษาไม่ว่าจะเป็นระดับใดหากมีการค้นคว้าหรือแสวงหาข้อมูลต่างๆ ด้วยเช่น การลุกจากที่นอน เดินไปจ้องมองหาหนังสือ หยิบหนังสือ เปิดหนังสือ และอ่านหนังสือด้วยตนเองจนเป็นปกติประจำวัน กิริยาอาการอย่างนี้นี่เองที่เรียกว่า ‘การศึกษา’ เมื่อรู้เข้าใจตามเนื้อหาในหนังสือหรือตำราที่ตัวเองอ่านเองแล้ว สิ่งที่รู้เข้าใจนั่นแหละจะไปเปลี่ยนแปลงความคิดและจิตใจของผู้อ่านโดยไม่รู้ตัว ดังนั้นคำว่า ศึกษา จึงเป็นคำสำคัญที่ช่วยเปลี่ยนความคิดจนเปลี่ยนชีวิตมากกว่าคำว่า เลียนและเรียน

เพราะฉะนั้น จึงสรุปประเด็นความสัมพันธ์ได้ว่าอายตนะภายในมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแนบแน่น เพราะหากไม่มีอายตนะภายในคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การศึกษาคงเกิดขึ้นไม่ได้ อันที่จริงคำที่สื่อให้เห็นภาพของการศึกษามีอยู่หลายคำเช่น การฝึกคือการเข้าไปสู่ที่ใดสักแห่งซึ่งเป็นสถานที่มีครูฝึกเป็นกัลยาณมิตร มีวิธีการกระบวนการในการฝึก การอบรมคือการเข้าไปสู่ที่ใดสักแห่งซึ่งมีวิทยากรผู้เป็นสัตบุรุษให้การอบรมและผู้รับการอบรม คำที่สื่อความเข้าใจอย่างง่ายๆ คือคำว่า อบ...ให้มันหอม รม...ให้มันใช้ได้ หอมคือเมื่อผ่านการ ‘อบ’ (อบรม) แล้วมีความรู้ความเข้าใจ ตลอดทั้งมีความสุขใจแผ่ซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย ส่วน ‘รม’ คือการถูกแนะนำพร่ำสอนและสั่งสอนจนความโง่เขลา ความขาดสติ

หรือความมัวเมาลุ่มหลงหลุดออกไปจากใจตน จนกลายเป็นคนมีสติสัมปชัญญะอยู่คู่ตัวเสมอ (เทียบได้กับบาตรที่ถูกรมด้วยไฟแล้วสนิมหลุดหายไป กลับกลายเป็นบาตรที่ใช้ได้ดีดังเดิม)

4. วิเคราะห์หยุดอายตนะภายใน : แนวทางการสร้างใจให้ใฝ่การศึกษา

การจะวิเคราะห์เรื่องตามประเด็นที่ตั้งไว้ข้างต้นให้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น คงต้องทำความเข้าใจยุคสมัยที่พวกเราอาศัยอยู่ก่อนเป็นเบื้องต้น ยุคสมัยปัจจุบันนี้ถูกเรียกว่า ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งหมายเอาการแพร่กระจาย (ข่าวสารข้อมูล) ไปทั่วโลก หรือการที่ประชาคมทั่วโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใด สามารถรับรู้สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวาง ซึ่งเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศเป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2544 : 1044) จากความหมายที่กล่าวมาช่วยสะท้อนภาพแห่งชีวิตทั้งการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตของคนในยุคสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี ภาพแห่งชีวิตของคนในยุคสมัยนี้เป็นการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตตามใจปรารถนาของตนเอง ซึ่งมักได้ยินคำพูดของคนหนุ่มสาวที่ชอบพูดกันอยู่เสมอ ได้แก่คำพูดว่า “ชีวิตใครก็ชีวิตมัน ตัวใครก็ตัวมัน ทำอะไรแล้วไม่ไปเดือนร้อนใครก็เป็นอันถูกต้องแล้ว” และคำพูดอื่นๆ อีกมากที่สื่อถึงชีวิตที่เป็นไปในแบบ life style

พฤติกรรมและการกระทำของคนในยุคสมัยปัจจุบันที่สะท้อนให้เห็นชีวิตแบบ life style คือการเปิดตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่างเสรี เปิดได้ตามความปรารถนา ความต้องการ ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนานแห่งใจของตน ยึดตัวตนเป็นที่ตั้ง ขาดการยั้งคิด ขาดการตรึกตรองไตร่ตรอง ขาดการใคร่ครวญ ขาดการพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยความรอบคอบ ทุกคนทุกชีวิตพยายามวิ่งตามโลกแฟชั่น ความทันสมัย ความศรีวิไลของสังคมเมือง จนลืมรากเหง้าเหล่ากอของตน แล้วพากันยกย่องคนอื่น สังคมอื่น ว่าดีเด่นกว่าคนพวกเดียวกันสังคมเดียวกัน บทความนี้ประสงค์เตือนสติเพื่อนพ้องน้องพี่ให้มาสนใจคำว่า Back to basic หมายถึงการกลับไปสู่ฐานวัฒนธรรมเดิมของพวกเรา และ Back to school หมายถึงการกลับไปสู่ฐานความรู้เดิมที่บรรพบุรุษของพวกเราเคยมีเคยใช้ประคับประคองชีวิตให้ชีวิตจิตใจ ประเทศชาติ บ้านเมืองและพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและอยู่รอดปลอดภัยมาจนทุกวันนี้

การกลับไปสู่ฐานวัฒนธรรมและความรู้เดิมที่กล่าวมาข้างต้นในที่นี้ หมายถึงการหันกลับไปพิจารณาดูด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อย่างธรรมดาสามัญหรือการเข้าไปดูความเป็นธรรมดาของอายตนะภายในแต่ละอย่าง ดังนี้

1. อายตนะภายในที่เรียกว่า ตา (the eye) เป็นส่วนหนึ่งของร่างกายคนและสัตว์ ทำหน้าที่เป็นเครื่องดูรูป จากความหมายที่ว่าตาทำหน้าที่เป็นเครื่องดูรูป คือรูปที่ปรากฏทั้งคน สัตว์ สิ่งของต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งที่ตาเห็นได้ นี่เป็นการอธิบายหน้าที่แบบธรรมดาสามัญที่เป็นหน้าที่หลักของตา แต่คนทุกวันนี้ใช้ตาไปมากกว่าหน้าที่ของตา นั่นคือปล่อยตาไปเสพสิ่งเสพย์ติดมากมาย เมื่อไม่ได้เสพอย่างที่เคยเสพก็ต้องส่องสายตาส่ายหาสิ่งเสพอื่นอยู่เรื่อยๆ จึงเป็นเหตุให้เกิดปัญหาชีวิตและครอบครัว หากพิจารณา

ตำแหน่งของตาจะพบว่าตาเป็นอวัยวะที่อยู่ด่านหน้า ตาจะทำหน้าที่รับรู้สิ่งต่างๆ ก่อนอวัยวะอื่นๆ ดังนั้น คำสอนในพระพุทธศาสนาจึงสอนให้รู้จักสำรวมตาคือให้ทอดสายตาไปข้างหน้า 2 เมตร ซึ่งเป็นการระมัดระวัง เหนี่ยวรั้ง หรือการระวังรักษาให้สงบเรียบร้อย เช่น สำรวมตา เป็นการเก็บสายตาไว้แต่พอดี สำรวมกาย เป็นการวางกายไว้ในที่เหมาะสมกับกาลเทศะ เป็นต้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 445) และถ้าไม่รู้จักใช้ตาดูในสิ่งที่เหมาะสมอาจเหมือนอย่างนิทานพื้นบ้านอีสานมีเรื่องเล่าว่า มีหมาอยู่คอกหนึ่ง วันหนึ่งลูกหมาไปคาบเอาลูกตาของคนตายข้างถนนมาอวดแม่ แทนที่แม่หมาจะดีใจว่าลูกของตนรู้จักหากินเองได้ แต่แม่กลับตะหวาดด้วยเสียงอันดังลั่นว่า ลูกน้อย เจ้าชั่งไม่รู้อะไรกับตามนุษย์ เพราะตามนุษย์คอยจ้องมองสิ่งต่างๆ อยู่เสมอ ตามนุษย์จึงเก็บสั่งสมสิ่งสกปรกและความเน่าเหม็นเอาไว้มาก จึงน่าขยะแขยง ขอให้ลูกรักจงคาบตามนุษย์ไปทิ้งลงหุบเหวเสีย (สุนทร เสนาซุย, 2555 : 43)

2. อายตนะภายในที่เรียกว่า หู (the ear) เป็นส่วนหนึ่งของร่างกายคนและสัตว์ ทำหน้าที่สำหรับฟังเสียง(ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 1298) จากความหมายที่ว่าหูมีหน้าที่สำหรับรับฟังเท่านั้น ไม่ได้มีไว้สำหรับอย่างอื่น ความเป็นธรรมดาสามัญของหูคือการฟังเสียง แต่เสียงในปัจจุบันเป็นเสียงจากวาจาของคนผู้กล่าววจีทุจริต หมายถึงการประพฤติชั่วด้วยวาจาหรือการประพฤติชั่วทางวาจามี 4 อย่าง คือ 1. มุสาวาท พูดเท็จ 2. ปิสุณวาจา พูดส่อเสียด 3. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ 4. สัมผัปปลาปะ พูดเพ้อเจ้อ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 355) วาจา 4 อย่างที่กล่าวมาถูกนำมาใช้กล่าวร้ายป้ายสีต่อกันอย่างรุนแรงใน 1-2 ปีที่ผ่านมา อันที่จริงวาจาดังกล่าวได้ถูกนำมากล่าวต่อกันของคนในชุมชนสังคมของชาวบ้านอยู่แล้วเป็นปกติ เมื่อได้ยินได้ฟังบ่อยเข้าก็รู้สึกเป็นเรื่องธรรมดาถ้าไม่คิดอะไรมาก แต่หากพิจารณาให้ลึกลงไปในความรู้สึกของคนที่ได้รับผลกระทบ จะพบว่าวาจาหรือคำพูดที่เป็นวจีทุจริตจะมีผลเป็นความซึมเศร้า เหงาหงอย หดหู่ ซึ่งเป็นสิ่งบั่นทอนการศึกษาเรียนรู้ของคนในสังคมอยู่ไม่น้อย

3. อายตนะภายในที่เรียกว่า จมูก (the nose) ซึ่งเป็นอวัยวะส่วนหนึ่งที่ยื่นออกมา อยู่เหนือปาก มีรู 2 รู สำหรับดมกลิ่นและหายใจเข้าหายใจออก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 288) หากพิจารณาตามความหมายที่ให้ไว้จะเห็นว่า จมูกมีหน้าที่หลักเพียงการดมกลิ่นและหายใจเข้าหายใจออกเท่านั้น แต่คนส่วนใหญ่จะสนใจใส่ใจการดมกลิ่นหอมมากกว่าหายใจเข้าหายใจออก ทั้งๆ ที่การมีลมหายใจเข้าหายใจออกนั้นเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากต่อชีวิตของคนทุกคน นั่นหมายความว่าหากยังมีลมหายใจเข้าหายใจออกได้เป็นปกติ ถือว่าชีวิตร่างกายสังขารยังดำเนินไปได้

4. อายตนะภายในที่เรียกว่า ลิ้น (the tongue) ซึ่งเป็นอวัยวะที่อยู่ในปาก มีหน้าที่ 1. กลั้วอาหารให้เข้ากันแล้วส่งลงในลำคอ 2. ช่วยในการออกเสียง 3. ให้รู้รส (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 1014) เรื่องลิ้นนี้ก็เช่นกัน เพราะหากพิจารณาให้ละเอียดลงไปในสาระและหน้าที่หลักของลิ้นพบว่า คนส่วนใหญ่จะสนใจลิ้นเกี่ยวกับการให้รู้รสอาหารเป็นพิเศษมากกว่าการกลั้วอาหารลงลำคอ และช่วยในการออกเสียง การให้รู้รสของลิ้นกล่าวได้ 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นการบริโภคพบว่าคนไทยในปัจจุบันชอบทานอาหารจานด่วนซึ่งเป็นอาหารจำพวกแป้ง มีไขมันและน้ำตาลมาก ทำให้เกิดภาวะโภชนาเกินและโรคอ้วนและเสี่ยงต่อการเป็นโรคเบาหวาน ภาวะความดันโลหิตสูง ฯลฯ (http:www.nmt.ac.th2product/

web/1/food.html : 27 Mar 15) และการดื่มจะพบว่ามีการดื่มอยู่ 3 แบบคือ 1. การดื่มแบบความเสี่ยงต่อการเกิดอันตรายน้อย (Low risk drinking) 2. การดื่มแบบเสี่ยงต่ออันตรายสูง (Hazardous drinking) และ 3. การดื่มแบบอันตราย (Harmful drinking) (ทรงเกียรติ ปิยะกะ, 2545 : 9)

5. อายตนะภายในที่เรียกว่า กาย (the body) ตัว เช่น ไม่มีผ้าพันกาย และมักใช้คู่กับคำร่าง เป็น ร่างกาย(ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 114) ในเรื่องของกายดูเหมือนว่าคนวัยหนุ่มวัยสาวในสมัยปัจจุบันจะให้ความสนใจและให้ความสำคัญมาก โดยการเสริมใบหน้า จมูก หน้าอก คาง ทรงผม ฯลฯ และแต่งกายด้วยเสื้อผ้าให้ดูทันสมัยใหม่เสมอ เรียกว่าน้อยหน้าคนอื่นไม่ได้เลยทีเดียว อันที่จริงการแต่งกายเป็นการสร้างสัญลักษณ์ของการมีตัวตนที่จริงยิ่งขึ้น ดังที่ เลวิส ลาพัม กล่าวไว้ว่า เนื่องจากภาพลักษณ์ต่อสาธารณะกลายมาเป็นประกาศนียบัตรที่เป็นหลักฐานชิ้นเดียวของการมีตัวตน ดุจเดียวกับที่คนรวยติดยึดกับเงินทอง นั่นคือราวกับมันเป็นชีวิตเสียเอง แต่คนรวยบางคนไม่ติดยึดกับเงินทองของตนจึงมีคำกล่าวว่า เราใช้เงินหรือว่าเงินใช้เรา ถ้าเราเข้าใจว่าเงินก็คือสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น ไม่มีค่าในตัวมันเอง เราจึงไม่จำเป็นต้องเข้าไปติดกับดักของมัน (เดวิส อาร์ ลอย เขียน, พรรณงาม เง่าธรรมสาร แปล, 2555 : 54) หากนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้กับการมองกายหรือร่างกายของคนเรา คงมีคำตอบสุดท้ายว่า แท้ที่จริงแล้วกายหรือร่างกายเป็นสิ่งที่ถูกสร้างจากธาตุ 4 คือดิน น้ำ ลม ไฟ มีการเสื่อมสลายในทุกวินาที ไม่จิรังยั่งยืนอะไร ดังนั้นจึงไม่ควรติดยึดกับมันจนวิตกกังวลเป็นทุกข์ ให้รู้จักเสริมแต่งกายหรือร่างกายแต่พองาม

6. อายตนะภายในที่เรียกว่า ใจ (mind) สิ่งที่ทำหน้าที่รู้สึก นึก และคิด เช่น ใจก็คิดว่าอย่างนั้น หัวใจ เช่น ใจเต้น ลมหายใจ เช่น กลั้นใจ อึดใจ หายใจ ความรู้สึกนึกคิด เช่น ใจคอ ใจซื่อ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542 : 329) ใจเป็นประการสุดท้ายของอายตนะ และถือว่าเป็นเขตแดนที่เป็นนามธรรม ซึ่งไม่สามารถรู้ได้ทางประสาทสัมผัส แต่เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงและเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังที่คอยขับเคลื่อนของอายตนะทั้งห้าข้างต้น เพราะไม่ว่าตา หู จมูก ลิ้น กายจะรับรู้หรือสัมผัสกับสิ่งต่างๆ หากใจไม่รับรู้ด้วย ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ไม่อาจเกิดได้ พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของใจว่า สิ่งทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จแล้วด้วยใจ จะทำดีหรือทำชั่วล้วนมีใจเป็นสำคัญที่คอยขับเคลื่อนชีวิตคนทุกคน หากคนทุกคนสามารถควบคุม กำกับตา หู จมูก ลิ้น กายอยู่เสมอและที่สุดคือสามารถข่มใจตนเองได้ คือคอยใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายให้เป็นไปตามหน้าที่ที่เป็นธรรมดาสามัญของแต่ละอย่างได้แต่พอดีพองาม ชีวิตจะมีแต่ความสุข สงบ สันติตลอดไป

ในตอนท้ายของบทความนี้ผู้เขียนประสงค์สรุปจบด้วยความคิดเห็นของคนสมัยใหม่ ที่ได้มีโอกาสศึกษาพระพุทธศาสนาแล้วนำหลักการของพระพุทธองค์ไปอธิบายอายตนะในเชิงศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งทำให้เข้าใจอายตนะภายใน ในมุมมองใหม่ที่ร่วมสมัยได้ชัดขึ้น เพราะหากเข้าใจธรรมดาสามัญของอายตนะภายในได้ครบถ้วนแล้ว ก็จะสามารถหยุดยั้งการปรุงแต่งและติดยึดได้ ซึ่งจะเป็นแนวทางสร้างใจให้ใฝ่ศึกษามากขึ้น ความในมุมมองของคนสมัยใหม่มีรายละเอียดว่า

สิ่งหนึ่งที่ทำให้รู้สึกว่าธรรมชาติไม่ยุติธรรม ก็คือธรรมชาติได้สร้างให้มนุษย์เพศหญิงมีโอกาสเข้าสู่มรรคผลนิพพานได้ยากกว่ามนุษย์ชาย เพราะความแรงแห่งกิเลสอันเกิดจากระบบประสาทสัมผัสที่ก่อให้เกิดขันธ์ 5 สำหรับหญิงแล้วมากกว่าชายหลายเท่าตัว เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะระบบประสาทสัมผัสของเพศหญิง ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย มีความไวกว่าเพศชายมาก จมูกของเพศหญิงจะรับกลิ่นได้ไวกว่าเพศชาย 2 เท่า ตาของเพศหญิงจะเห็นความหลากหลายของสีสันมากกว่าเพศชาย 3 เท่า และเห็นในมุมมององศาที่กว้างกว่าเพศชาย ผิวหนังของเพศหญิงไวต่อการสัมผัสสูงกว่าเพศชาย 2-3 เท่า หูของเพศหญิงมีความไวในการแยกชนิดเสียงต่างๆ ได้ดีกว่าเพศชาย จึงไม่ต้องสงสัยเหตุใดเพศหญิงจึงให้ความสำคัญยึดกับน้ำหอม ดอกกุหลาบ เครื่องเพชร หรือเสื้อผ้าอาภรณ์ เพราะรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสที่เพศหญิงรับรู้ผ่านอายตนะชัดเจนกว่าเพศชายมาก จึงเกิดกรรมที่มาจากผลของการรับรู้ผัสสะ คือรับรู้อารมณ์ทางตา รู้อารมณ์ทางหู รู้อารมณ์ทางจมูก รู้อารมณ์ทางลิ้น รู้อารมณ์ทางกาย (สม สุจิรา, 2550 : 187)

ส่วนในมุมมองทางพระพุทธศาสนามองเรื่องอายตนะภายในว่า จุดเริ่มต้นของกิเลสมนุษย์ล้วนมาจากระบบประสาทสัมผัสทั้งสิ้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย นำไปสู่การเกิดรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส นำไปสู่การปรุงแต่งเป็นความสวย อร่อย หอม ไพเราะ นุ่มนวล กระตุ้นให้เกิดความอยาก ความยินดี ความชอบใจ ความพอใจ และความปรารถนา ซึ่งก็คือ ตัณหาของคน

ตัณหา คือเหตุแห่งทุกข์ ตัณหามีตัวเร้าอยู่ 6 ประการ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประสาทสัมผัสทั้งสิ้น คือ ความอยากเกี่ยวกับรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความอยากเสพอารมณ์

ตัณหาย่อมละและดับได้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่การสัมผัสที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่การรับรู้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่ความอยากได้ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่ความคิดติดใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่ความประทับใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์
ตัณหาย่อมละและดับได้ที่ความอาลัยอาวรณ์ในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์
(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 22 : 494)

เมื่อมีความรู้ความเข้าใจในอายตนะภายในตามความหมายที่เป็นธรรมดาสามัญแล้ว เข้าใจว่าจะช่วยให้หยุดปรุงแต่งจนเกินพอดีกับการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตของแต่ละคน ซึ่งจะทำให้ได้สติคือ มีความระลึกได้ว่าสิ่งประโลมโลกรอบกายทั้งหลายเป็นเพียงสิ่งประเทืองชีวิตให้เป็นไปได้เท่านั้น และมีสัมปชัญญะคือ รู้ตัวอยู่เสมอเมื่อมีรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสมาประทบตา หู จมูก ลิ้น กาย เมื่อมีสติสัมปชัญญะคอยกำกับชีวิตอยู่เสมอ ใจก็จะผ่อนคลายคือ ไม่วิตกกังวล ไม่อยาก ไม่ปรารถนามากนัก ใช้ชีวิตแต่พอดี พลังแห่งใจที่ปล่อยวางได้อย่างนี้ก็จะหันกลับไปหาแก่นสารของชีวิตมากขึ้น โดยมุ่งไปที่

การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนให้ดียิ่งๆ ขึ้น ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับการสร้างพลังใจให้ใฝ่ต่อการศึกษาอยู่เสมอ อันหมายถึงคนแต่ละคนมีคุณภาพ ครอบครัวมีคุณภาพ ชุมชนมีคุณภาพ สังคมมีคุณภาพ ประเทศชาติมีคุณภาพ รวมทั้งโลกนี้จะเต็มไปด้วยคุณภาพกันถ้วนหน้า แล้วความสุข ความสงบ ความสันติก็จะเกิดกับชีวิตของตนและคนรอบข้างในครอบครัว ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และโลกใบนี้สืบไป

5. บทสรุป

อายตนะภายใน หมายถึงอายตนะหรืออวัยวะภายในร่างกายของมนุษย์ มี 6 ประการ ได้แก่ อายตนะคือตา อายตนะคือหู อายตนะคือจมูก อายตนะคือลิ้น อายตนะคือกาย และ อายตนะคือใจ เรียกอีกอย่างว่า อินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง ซึ่งความเป็นใหญ่ในหน้าที่นี้เองที่ทำให้คนผู้ขาดสติจะใช้อายตนะของตนไปตามใจปรารถนา มากกว่าจะใช้อายตนะให้สอดคล้องกับหน้าที่ของอายตนะแต่ละอย่าง เมื่อคนส่วนใหญ่พากันเปิดตาจ้องมองสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบกายอย่างไม่ระวัง มีการจ้องมองโทรศัพท์มือรวมทั้งเครื่องมือสื่อสารอื่นๆ การเปิดหูรับฟังเสียงที่เป็นวจีทุจริตมากกว่าเสียงเป็นวจีสุจริต ฯลฯ เมื่อไม่สามารถเหนี่ยวรั้งแรงปรารถนาในทางลบได้ ผลที่เกิดคือความเสียหายทางด้านร่างกายและจิตใจ

จะเห็นได้ว่าอายตนะภายในมีความสัมพันธ์กับการศึกษาอย่างแนบแน่น เพราะการศึกษาจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อผู้ศึกษามีอายตนะภายในคือมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจครบถ้วนและสมบูรณ์ดี ที่สำคัญคือการศึกษาเป็นกระบวนการในการพัฒนากาย จิต ปัญญาและสังคมของมนุษย์มากกว่าสิ่งอื่นใด เมื่อมนุษย์ได้รับการศึกษาเล่าเรียนและได้รับการฝึกฝนอบรมจากครูอาจารย์ผู้เป็นสัตบุรุษอย่างครบถ้วนและรอบด้านแล้ว การศึกษาจะไปเปลี่ยนความคิด ความเข้าใจ และความรู้สู่การเปลี่ยนชีวิต ทั้งการใช้ชีวิตและการดำเนินชีวิตให้ดีงามอย่างยั่งยืนต่อไป

เมื่อมีแนวคิดว่าหากหยุดยั้งหรือเหนี่ยวรั้งอายตนะภายในทั้ง 6 ไม่ให้หลงใหลได้ปลื้มกับสิ่งมากระทบจนเกินไปหรือจนไร้ขอบเขต ซึ่งจะทำให้อายตนะภายในที่มีอยู่อ่อนล้าและอ่อนแรง ให้กลับกลายเป็นอายตนะภายในที่มากล้นด้วยพลังสร้างสรรค์ชีวิตของคนทั้งหลายบนโลกใบนี้ ด้วยการเรียกร้องให้หันกลับไปสู่ฐานแห่งวัฒนธรรมเดิม และกลับไปสู่ความรู้เดิมของคนแต่ละคน ในบทความนี้มุ่งหมายให้เอาหน้าที่หลักของอายตนะภายใน ที่มีความเป็นธรรมดาสามัญของตา คือตามีหน้าที่เป็นเครื่องดูรูปทั้งที่เป็นคน สัตว์ สิ่งของต่างๆ หูมีหน้าที่สำหรับฟังเสียง ไม่ให้ฟังอะไรมากกว่านี้ จมูกมีหน้าที่ดมกลิ่นและหายใจเข้าหายใจออก แต่คนส่วนใหญ่สนใจการดมกลิ่นมากกว่าหายใจเข้าหายใจออก ลิ้นมีหน้าที่กลั้วอาหารลงลำคอ ช่วยออกเสียง และให้รู้รส แต่คนส่วนใหญ่สนใจแต่รู้รสจากลิ้นมากกว่า 2 อย่างข้างต้น กายมีหน้าที่ประคองอวัยวะต่างๆ ให้ทรงสภาพอยู่ได้ และสุดท้ายคือใจทำหน้าที่รู้สึกและนึกคิด เป็นเขตที่เป็น

นามธรรม ไม่สามารถรู้ได้ทางประสาทสัมผัส อายตนะภายในทั้ง 5 แม้มีอะไรมากระทบเข้าหากใจไม่รับรู้ด้วย การกระทบนั้นจะไม่ก่อภาวะที่เป็นทุกข์ใดๆ ได้เลย

การจะหยุดอายตนะภายในด้วยหลักพระพุทธศาสนาที่เสนอมานั้น ให้พิจารณาหยุดที่ตัณหา เพราะตัณหาคือเหตุแห่งทุกข์ ตัณหามีตัวเร้าอยู่ 6 ประการคือรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความอยากเสพอารมณ์ ดังนั้น ตัณหาย่อมละและดับได้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และดับได้ที่รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์เป็นสำคัญ หากใครละและดับตัณหาได้ ก็เป็นอันว่าเขาคนนั้นได้สร้างแนวทางให้ใจใฝ่ต่อการศึกษาแก่ตนเองอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป ฯ

เอกสารอ้างอิง

เดวิส อาร์ ลอย เขียน, พรรณงาม เง่าธรรมสาร แปล. **เงิน กามารมณ์ สงครามและกรรม.** (2555). กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

ทรงเกียรติ ปิยะยกะ. (2545). **ยิ้มสู้เรียนรู้ยาเสพติด**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหานิยม อุตฺตโม. (2530). **บาลีไวยากรณ์**. ขอนแก่น : คลังนานาวิทยา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2544). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุคส์พับลิเคชั่น.

สม สุจิรา. (2550). **ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทรฺพริ้นติ้งแอนด์พับลิเคชั่น จำกัด.

แสง จันทร์งาม. (2535). **พุทธศาสนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสร้างสรรค์บุคส์ จำกัด.

สุนทร เสนาซุย. (2555). **นิทานก้อม**. ขอนแก่น : บริษัทคลังนานาวิทยา จำกัด.

หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2558.

หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 28 มีนาคม 2558.

หนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับวันที่ 25 มีนาคม 2558.

หนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับวันที่ 27 มีนาคม 2558.

หนังสือพิมพ์คมชัดลึก ฉบับวันที่ 20 มีนาคม 2558.

http:www.nmt.ac.th2product/web/1/food.html. เข้าถึงวันที่ 27 มีนาคม 2558.

ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีความฉลาดทางอารมณ์สำหรับการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

Buddhist Emotional Intelligence Leadership For The Organizational Sustainable Development

ดร.ณัฏฐพงศ์ จันทราทิพย์
Dr.Nuttapong Chantratip
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

บทคัดย่อ

ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) และภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาองค์กรให้ยั่งยืนได้ ผู้นำที่มีความฉลาดทางอารมณ์เพียงแค่การครองตน (Managing Self) การครองคน (Managing Other) การครองงาน (Managing Career) ก็ยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนาองค์กร นอกจากนี้ภาวะผู้นำเชิงพุทธเพียงอย่างเดียวไม่สามารถต่อสู้กับบริบทของสังคมโลกที่มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างก้าวกระโดด ดังนั้นภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีความฉลาดทางอารมณ์สามารถเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาองค์กรให้ยั่งยืนได้ ความฉลาดทางอารมณ์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา หมายถึงการฝึกจิตให้มีคุณภาพดี มีสมรรถภาพดี และมีสุขภาพดี ต้องประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา ขันติ หิริโอตตัปปะ เป็นต้น มีสมรรถภาพดี หมายความว่าเป็นจิตที่เหมาะแก่การใช้งานได้ดี ตรงกับคุณสมบัติสำคัญของการเป็นผู้นำหรือนักปกครองในการที่จะทำให้ผู้ตามหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือ เชื่อมั่น และปฏิบัติตาม หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดีที่สุด คือ หลักทศพิธราชธรรม ซึ่งหมายถึง หลักของผู้นำหรือนักปกครองที่ดี จะต้องมีความฉลาดทั้งทางอารมณ์และทางปัญญา 10 ประการ เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติ ทศพิธราชธรรมเป็น

หลักการสำคัญในการกล่อมเกลาอารมณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคน ที่เป็นผู้นำ สามารถกำกับ และควบคุมอารมณ์ ให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์ และความรู้สึก ของตัวเองให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี และพร้อมที่จะพัฒนาองค์กรให้เจริญเติบโตอย่างมั่นคงและยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่ก้าวกระโดดไปอย่างรวดเร็ว

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, ผู้นำเชิงพุทธ, ความฉลาดทางอารมณ์

Abstract

Transactional and Transformational leadership are not sufficient for the sustainable development of the organization. Any leader with capability only managing oneself, others and carrier will not be able to develop the organization. The Buddhist leadership alone cannot cope with the perpetual change and very competitive environment such as rapid economic growth, new social media and advanced technology. The Buddhist leadership with an emotional intelligence can become an important role for sustainable development. Emotional intelligence in Buddha term means a good quality of healthy mind which consist of loving, kindness, compassion and also the virtue that can protect the world. One of the Buddhist principle that can be applied for a leader or a ruler is the Totsapittaraatchatam which means the tenfold virtue of the King. This principle consist of both intelligence and emotional quotient and is the basic fundamental to built the happiness of the Nation. Totsapittaraatchatam is one of the most important Buddhist principle that can refine, nourish, control and manage the mind to become a good and healthy one. Therefore, the Buddhist emotional intelligence leadership is not only suitable for the sustainable organizational development but also will response to and be ready for the rapid change of the World Social Forum.

Keywords : Leadership; Buddhist Leader; Emotional intelligence

1. บทนำ

ความฉลาดทางอารมณ์ หรือ EQ (Emotional Quotient) เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจในสังคมตะวันตกและแนวคิดนี้ได้แพร่หลายเข้ามาในสังคมไทยโดยเฉพาะในกลุ่มนักการศึกษานักวิชาการ นักจิตวิทยา และกลุ่มผู้นำ ทั้งนี้สาเหตุเนื่องมาจากการศึกษาและการพัฒนามนุษย์ที่ผ่านมาเน้นความสำคัญทางด้านความฉลาดทางสติปัญญา หรือ IQ มากกว่าโดยมีความเชื่อว่าถ้าพัฒนาคนให้มีความฉลาดทางสติปัญญาแล้วจะประสบความสำเร็จในชีวิตทุกๆ ด้านแต่ลืมนึกไปถึงในเรื่องอารมณ์และความฉลาดทางอารมณ์ แต่ถ้าถามว่าคนเราต้องการอะไรมากที่สุดในชีวิต คำตอบก็คือ “ต้องการความสุขและความสำเร็จในชีวิต” ในสมัยก่อนคนที่จะเป็นผู้นำให้ประสบความสำเร็จได้ก็ต้องเป็นคนเก่ง เราจึงมุ่งไปสู่ที่สติปัญญาหรือไอคิว (IQ) แต่ในชีวิตจริงพบว่า คนที่มีความสามารถทางสมองดีความคิดอ่านปราดเปรื่องทำงานในตำแหน่งดีๆ ในองค์กร ก็ไม่เป็นหลักประกันว่าคนมีไอคิวสูงจะประสบความสำเร็จในอาชีพเสมอไป บางคนล้มเหลวในการทำงานไม่อาจก้าวสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นไปได้ เนื่องจากมีปัญหาทางด้านการควบคุมอารมณ์และด้านมนุษยสัมพันธ์ หรือเพราะมีปัญหาทางด้านอีคิว (EQ) นั่นเอง คนที่ไม่มี EQ หรือ EQ ต่ำจึงมักประสบปัญหาชีวิตในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นชีวิตครอบครัว ชีวิตการทำงาน การอยู่ร่วมกับคนในสังคม ซึ่งทำให้คุณภาพชีวิตถดถอยต่ำลง

การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่จะต้องตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันโดยไม่มีผลกระทบในทางลบต่อความต้องการของคนรุ่นต่อไปในอนาคต ภาวะผู้นำจึงมีความสำคัญในการพัฒนาองค์กรให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวด้วย ปัญหา คือ การพัฒนาปัญญาด้านเดียวไม่เพียงพอต่อการพัฒนามนุษย์ไปสู่การพัฒนาองค์กร คนที่ได้รับการพัฒนาให้มีความฉลาดทางสติปัญญาแต่ขาดทักษะด้านอารมณ์อาจ สามารถดำเนินชีวิตประกอบอาชีพและมีความสำเร็จในหน้าที่การงาน แต่การอยู่ร่วมกับคนในสังคมให้มีความสุขอาจจะเป็นเรื่องยาก การที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตก็น้อยกว่าคนที่ได้รับการพัฒนาให้สมดุลทั้งด้านสติปัญญาและด้านอารมณ์ นักจิตวิทยา นักวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการการศึกษา จากที่เคยเน้นในเรื่องความฉลาดทางสติปัญญากลับมาให้ความสำคัญทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเรื่องความฉลาดทางอารมณ์มากขึ้นและควบคู่ไปกับความฉลาดทางสติปัญญา หมายความว่าเน้นการพัฒนาให้สมดุลทั้งด้านสติปัญญาและ ด้านอารมณ์ จากการศึกษาพอจะรวบรวมความหมายความสำคัญของความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) ได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) เป็นความฉลาดในการนำเอากระบวนการทางอารมณ์แสดงออกมาในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นทั้งในรูปแบบการของการสื่อสาร การตระหนักรู้ สามารถเข้าใจตนเอง เข้าใจบุคคลอื่น มีสติรู้เท่าทันสาเหตุ การเข้าใจงานและสภาวะแวดล้อม รู้จักปรับปรุงตนเองให้อยู่ร่วมกับสังคมได้ เรียกว่า รู้และเข้าใจในโลกและชีวิต ผู้มีความฉลาดทางอารมณ์สูงจึงเป็นผู้ที่สามารถรักษาความสมดุลของเหตุและผลกับอารมณ์ได้ดี ผู้มีทั้งความฉลาดทางอารมณ์และความฉลาดทางเชาว์ปัญญาที่ไม่อยู่ในระดับต่ำมากนักจะเป็นผู้ตระหนักรู้ มีสติรู้เท่าทันสาเหตุและเป็นการก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ความร่วมมือในการที่จะทำให้งานบรรลุไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและ

ประสิทธิผล ทำให้การสื่อสารระหว่างบุคคล หน่วยงาน องค์กรดีขึ้นและเมื่อบุคคลมีความฉลาดทางอารมณ์สูงจะเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตทั้งของตนเองตลอดทั้งการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นในชีวิตประจำวันอันส่งผลดีต่อสังคมและประเทศชาติรวมทั้งต่อชาวโลกด้วย ในประเทศไทยภาวะผู้นำเชิงพุทธเริ่มมีบทบาทในการพัฒนาองค์กรซึ่งในที่นี้จะขอยกหลักทศพิศราชธรรม 10 ประการซึ่งเป็นธรรมของผู้นำที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างความฉลาดทางอารมณ์สำหรับการพัฒนาองค์กรให้มั่นคงอย่างยั่งยืน

2. ความฉลาดทางอารมณ์ในทัศนะของศาสตร์สมัยใหม่

ปีเตอร์ ซาโลเวย์ และเมเยอร์ (Peter Salovey & John D.Mayer, 1990 : 185-211) กล่าวในปี 1990 ว่าความฉลาดทางอารมณ์ คือ ความสามารถของบุคคลในการที่จะไหวเท่าทันในความคิด ความรู้สึกและภาวะอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ นอกเหนือจากการติดตามกำกับควบคุมได้แล้วบุคคลรู้จักจำแนกแยกแยะและใช้ข้อมูลเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์เพื่อชี้นำความคิด และการกระทำของตนเอง ในปี 1999 โกลแมน (Danial Goleman, 1998 : 375) ให้ความหมายไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของตนเอง และความรู้สึกของผู้อื่น เพื่อการสร้างแรงจูงใจในตัวเอง สามารถบริหารจัดการกับอารมณ์ต่างๆ ของตน และอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม จากความหมายของนักจิตวิทยานักวิชาการทั้งชาวตะวันตกและไทย สรุปได้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการตระหนักรู้ถึงความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เพื่อการบริหารจัดการกับความรู้สึก และอารมณ์ภายในตน (Intrapersonal Emotion Manage-ment) บริหารจัดการอารมณ์ของตนในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างตนกับผู้อื่น และในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดจนสามารถควบคุมอารมณ์ และแรงกระตุ้นภายใน สามารถรอคอยการตอบสนองความต้องการของตนเองได้อย่างเหมาะสมถูกกาลเทศะ ด้วยเหตุที่อารมณ์หรือสภาพจิตนั้นอาศัยพฤติกรรมเป็นช่องทางการสื่อสาร (อารมณ์ คือ สภาพจิตที่ แสดงออกทางพฤติกรรม) หากว่าอารมณ์ได้รับการพัฒนาด้วยปัญญา การสื่อสารแสดงออกย่อมได้ผลดีด้วยไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางกายวาจา และการใช้ปัญญาที่ได้พัฒนามาเป็นอย่างดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้ เข้าใจ และ จัดการกับความรู้สึกของตนเองได้ดี รวมทั้งเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น สามารถสร้างสายสัมพันธ์เพื่อการโน้มนำผู้อื่นได้ การแก้ไขปัญหาต่างๆ และการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นย่อมเป็นไปในทางสร้างสรรค์ สุขภาพจิตย่อมดีไปด้วยจึงมักประสบความสำเร็จมีความพึงพอใจในชีวิต มีความพึงพอใจในความสุขตามสถานะที่ตนเองดำรงอยู่ทั้งด้านการงาน ครอบครัว และชีวิตสมกับที่กรมสุขภาพจิตให้ความหมายของคำว่า ความฉลาดทางอารมณ์ตามลักษณะสังคมและวัฒนธรรมไทยไว้ว่า ความฉลาดทางอารมณ์คือความฉลาด ในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ และมีความสุขซึ่งประกอบด้วยด้าน ดี เก่ง และ สุข

ในปี 1985 แวกเนอร์ และสเตอร์นเบอร์ก (Wagner, R.K. & Sternberg, 1985 : 458) ได้เสนอแนวความคิดที่น่าสนใจและเป็นการก่อให้เกิดความสนใจเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์มากขึ้นในสังคมตะวันตกทั้งสองท่านเสนอว่า พฤติกรรมของผู้ที่ชาญฉลาดด้าน Practical Intelligence ที่เอื้อต่อความสำเร็จในวิชาชีพในการบริหาร และในชีวิตแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) การครองตน (Managing Self) หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการตนเองในแต่ละวันให้บรรลุเป้าหมาย ได้ผลผลิตสูงสุด อาทิเช่น การจัดลำดับกิจกรรมงานที่ต้องทำ การกระตุ้นชี้นำตนให้มุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ การสร้างแรงจูงใจที่ดีแก่ตนเอง รู้ขีดความสามารถและศักยภาพของตนเองได้ดี มีความวิริยะ อุตสาหะ อดทน รับผิดชอบต่อตนเอง ตรงต่อเวลา มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง

2) การครองคน (Managing Other) หมายถึงทักษะความรู้ในการบริหารผู้ใต้บังคับบัญชาและความสัมพันธ์ทางสังคม ความสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ ยอมรับความคิดเห็นของผิอื่น กล้ารับผิดชอบ มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่น มอบหมายงานให้ทำตรงกับทักษะความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติแต่ละคนมีความเป็นธรรมและตัดสินใจแก้ไขปัญหาโดยใช้เหตุผล

3) การครองงาน (Managing Career) หมายถึงความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่และงานที่ได้รับมอบหมายอย่างดี สนใจ เอาใจใส่ รับผิดชอบ ช่วยเหลือ ให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา คิดริเริ่มหาหลักการ แนวทางวิธีการใหม่ๆ มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน มีปฏิภาณ ไหวพริบ

จากแนวความคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ของ แวกเนอร์ และ สเตอร์นเบอร์ก (Wagner, R.K. & Sternberg) จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นการครองตน การครองคน และการครองงาน ถ้ามองในมุมมองที่กว้างขึ้น ก็คือ การครองชีวิตหรือการบริหารการใช้ชีวิตที่ดี ที่จะต้องใช้การบริหารอารมณ์ จิตใจ ของบุคคลเป็นสำคัญ ซึ่งจะต้องรู้ทั้งอารมณ์ของตนเองและผู้อื่น จึงจะอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ในปี 1995 โกลแมน (Danial Goleman, 1995 : 43-44) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์ในหนังสือ Emotional Intelligence ที่เขาเขียนด้วยเหตุผลที่ว่าคนเราไม่สามารถอยู่ได้คนเดียวในโลกได้โดยต้องเกี่ยวพันกับบุคคลอีกมากมายไม่ว่าทางใดทางหนึ่งความฉลาดทางอารมณ์จึงนับว่ามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต โกลแมน (Goleman) เสนอว่าประสบการณ์และการแสดงออกของอารมณ์เป็นองค์ประกอบหนึ่งของความฉลาด หรือ เชาวน์ ที่เขาเรียกว่า “Emotional intelligence” หรือ “ความฉลาดทางอารมณ์” และความฉลาดทางอารมณ์ ไม่ใช่สิ่งที่มีเฉพาะบุคคลเท่านั้น ยังเอื้อประโยชน์ต่อสังคมรอบข้าง การทำงาน การดำรงชีวิตที่มีคุณภาพ แนวคิดแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบดังนี้

1) การตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง (knowing one’s emotions) ความสามารถที่จะรับรู้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงในอารมณ์ ภาวะอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความต้องการของตนเองได้ตามความเป็นจริง และประเมินตนเองได้อย่างชัดเจนตรงไปตรงมา

2) การบริหารอารมณ์ของตน (managing emotions) หมายถึงความสามารถที่จะควบคุมจัดการกับอารมณ์ต่างๆ ของตนที่เกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสม และสามารถนำอารมณ์ของตนกลับคืนสู่ภาวะปกติได้โดยเร็ว

3) การจูงใจตนเอง (motivation oneself) มีความคิดริเริ่ม สามารถที่จะจูงใจตนเอง นำอารมณ์และความรู้สึกของตนเองมาสร้างพลังผลักดันตนไปสู่เป้าหมาย และบรรลุผลสำเร็จ เป็นพลังในการให้กำลังใจตนเองในการคิดและกระทำอย่างสร้างสรรค์

4) การรับรู้อารมณ์ของผู้อื่น (recognizing emotions in others) รู้จักสังเกตความรู้ สึกของผู้อื่น เข้าใจความรู้สึกของของผู้อื่น มีความเห็นอกเห็นใจ โดยเอาใจเขามาใส่ใจเรา

5) การจัดการด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น (handling relationships) สามารถสร้างเครือข่ายสายสัมพันธ์ส่วนตัว และส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานได้ สามารถจัดการอารมณ์ของผู้อื่นประกอบด้วยความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับความฉลาดทางอารมณ์โดยกล่าวถึง ลักษณะของผู้มี EQ ดังนี้ ผู้นำที่มีความฉลาดทางอารมณ์ในการครองตน ครองคน ครองงาน ในช่วง มี EQ ธรรมดา และในช่วงมี EQ สูงผู้นำอาจมีฉลาดทางอารมณ์ได้แก่ การแสดงความรู้สึกของตนออกมาได้ชัดเจน ตรงไปตรงมา การไม่ถูกครอบงำโดยความรู้สึกในทางลบต่างๆ การสามารถอ่านภาษาท่าทางในการสื่อสารได้ดี การใช้ชีวิตอย่างผสมผสานจากเหตุผลความจริง ตรรกความรู้สึกและสามัญสำนึกอย่างได้สมดุล การพึ่งพาตนเองได้ การสร้างแรงจูงใจที่ดีให้เกิดภายในตนได้ สามารถนำภาวะอารมณ์ของตนกลับคืนสู่สภาวะปกติได้ และมองโลกในแง่ดี ไม่ยอมแพ้กับอุปสรรคหรือปัญหา

3. ความฉลาดทางอารมณ์ในทัศนะของพระพุทธศาสนา

เมื่อพูดถึงความฉลาดทางอารมณ์ที่ใช้ในความหมายทางจิตวิทยา อาจจะหาคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่มีความหมายตรงกันได้ยาก แต่ผู้เขียนเห็นว่าน่าจะมีความหมายใกล้เคียงคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนาหลายคำด้วยกัน เช่น คำว่า “กุศล” หรือ “กุศลจิต” และคำว่า “ภาวิตจิต” (เจริญจิต/พัฒนาจิตใจ) ซึ่งคำหลังนี้พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (พระธรรมปิฎก, 2541 : 74-75) มองว่ามีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษที่ว่า “emotional growth” (ความเจริญงอกงามทางอารมณ์) ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า ภาวิตจิต เจริญจิต พัฒนาจิต ที่ฝรั่งเรียกว่า emotional growth หรือความเจริญงอกงามทางอารมณ์ หมายความอย่างสั้นที่สุดทางพระพุทธศาสนาว่า ฝึกจิตให้มีคุณภาพดี มีสมรรถภาพดี และมีสุขภาพดี มีคุณภาพดี ประกอบด้วยคุณธรรม เป็นจิตที่เหมาะแก่การใช้งานได้ดี ในพระไตรปิฎก (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย, 2539 : 112) ตรงกับคุณสมบัติสำคัญของการเป็นผู้นำหรือนักปกครองในการที่จะทำให้ผู้ตามหรือผู้ใต้ปกครองเกิดความเคารพนับถือ คือการยึดถือความถูกต้องเที่ยงธรรม และสิ่งที่จะ

ทำให้ผู้นำหรือนักปกครองมีความเที่ยงธรรมมากที่สุด คือ ทศพิธราชธรรม เป็นหลักธรรมที่พัฒนาผู้นำให้มีความฉลาดทั้งทางอารมณ์และปัญญา 10 ประการ เพื่อพื้นฐานในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ประเทศชาติและประชาชน และพระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2556 : 31-83) ได้อรรถาธิบายเพิ่มเติมว่า ทศพิธราชธรรมเป็นหลักการสำคัญในการกล่อมเกลาอารมณ์ หรือเป็นธรรมที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคน ที่เป็นผู้นำ เพื่อให้ผู้นำ สามารถกำกับ และควบคุมอารมณ์ของผู้นำให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์ และความรู้สึก ของตัวเองให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี จะเห็นว่า ทศพิธราชธรรม เป็นหลักปฏิบัติสำหรับกล่อมเกลาจิตใจเพื่อให้สามารถปรับใจให้สอดรับกับวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ และทดสอบจิตใจ และสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ไม่มีอคติ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ ซึ่งหลักดังกว่ามี 10 ประการ ดังนี้

1) รู้จักให้ (ทาน) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ในแง่ของการเป็นผู้รู้จักให้ โดยมุ่งปกครองหรือทำงานเพื่อให้เขาได้ มิใช่เพื่อจะเอาจากเขา จัดสรรความสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้ประชาราษฎร์ได้รับประโยชน์สุข ความสะดวกปลอดภัย ตลอดจนให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนประสบทุกข์เพื่อสร้างความเชื่อมั่น” (Trust) ซึ่งความเชื่อมั่นจะนำ ไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดี (Relationship) ระหว่างผู้นำ และผู้ตามจนทำให้ผู้ตามเกิดความกล้า ในการที่จะแสดงศักยภาพของตัวเองออกมา

2) รู้จักควบคุมพฤติกรรม (ศีล) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ที่แสดงออกทางกายวาจาที่ดีงามต่อผู้ใต้ปกครองคือ ประกอบแต่การสุจริต รักษาระเบียบแบบแผนอันดีงามของสังคม ผู้นำต้องสำรวมพฤติกรรมทางกาย และการระมัดระวังในการใช้คำพูดต่อสาธารณะ คำว่า “ศีล” ของผู้นำนั้น เป็นการสะท้อนแง่มุมส่วนตัวของผู้นำเอง (Personality) และสะท้อนแง่มุมของผู้นำ ที่จะต้องฉายภาพความเป็นตัวตนต่อทั้งการควบคุมพฤติกรรม ทั้งการแสดงออก และการพูดต่อสาธารณะ ในขณะเดียวกัน หากมองในอีกมุมหนึ่ง ศีลเป็นหลักปฏิบัติที่สามารถยืนยัน คุณค่าของตัวผู้นำเองว่ามีคุณลักษณะที่ทำให้สังคมเกิดความไว้วางใจได้ ด้วยเหตุนี้ ศีล 5 จึงเป็นเครื่องหมายเบื้องต้น ในการยืนยันคุณสมบัติของการเป็นผู้นำทั้งในแง่ของการเคารพ และให้เกียรติในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การไม่ทุจริตคอรัปชั่น การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จนเป็นที่มาของการทำ ลายทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

3) รู้จักเสียสละ (ปริจาคะ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ด้านความมีจิตใจเสียสละ ทุ่มเทเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การที่จะเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่สมบูรณ์นั้นจำเป็นต้องเสียสละความสุขหรือผลประโยชน์ และความต้องการส่วนตนหรือกลุ่มของตน โดยผู้นำที่แท้จริงนั้นสามารถเสีย สละได้แม้กระทั่งชีวิตตามหลักของพระพุทธศาสนาที่ว่า“จงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ จงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต และจงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม” การเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มต้นด้วยการเตือนตัวให้พร้อมที่จะเป็น “ผู้เสีย” และ “ผู้สละ” ความสุขส่วนตน และยินยอม พร้อมใจที่จะอุทิศตนเพื่อจะทำ หน้าที่อันจะก่อให้เกิด ประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่มหาชนทั่วไป

4) รู้จักซื่อตรง (อาชชวะ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ด้านความซื่อตรง ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่ หลอกลวงประชาชน คำว่า “ซื่อตรง” ในบริบทนี้หมายถึง “ความซื่อตรงต่อธรรม” ในสถานการณ์ปัจจุบันกลุ่มคนจำนวนมากจะมีทัศนคติ ที่ไม่ดีต่อความซื่อตรงว่า “ขาดความยืดหยุ่น หัวโบราณ ทำให้ไม่มีเพื่อนพ้อง และผลของความซื่อตรงอาจจะทำให้ ไม่มีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน และวิชาชีพ” ซึ่งความซื่อตรงในลักษณะดังกล่าวมักจะสะท้อนความซื่อตรงเทียม เพราะความซื่อตรงเทียมมักจะขึ้นตรงกับเงื่อนไข และปัจจัยต่างๆ ที่เข้ามาสัมพันธ์ แต่ความซื่อตรงแท้นั้น จะไม่ขึ้นกับตัวแปรหรือเงื่อนไขต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง จะเห็นว่าความซื่อตรงต่อธรรมนั้นจะดำรงอยู่บนฐาน ของความละอายความกลัวต่อการทำชั่ว นอกจากนี้ ความซื่อตรง (Honesty) จะเป็นฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างความไว้วางใจ (Trust) แก่บุคคลทั่วไปที่เข้ามาเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับผู้นำ หรือ ผู้ปกครอง และเมื่อเกิดความไว้วางใจมากยิ่งขึ้นจะส่งผล ต่อความสัมพันธ์ (Relationship) ที่แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นระหว่างผู้นำกับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมจากเหตุผลเช่นนี้ ผู้นำ จึงจำเป็นจะต้องซื่อตรงต่อผู้ใต้ปกครองทุกคน โดยมิอาจแบ่งแยก หรือเลือกปฏิบัติที่จะซื่อตรงกับบางคน และ ไม่ซื่อตรงกับบางคน มิฉะนั้นแล้วผู้นำย่อมไม่สามารถที่จะทำให้ผู้ใต้ปกครองซื่อตรงต่อตัวผู้นำได้ทุกคนเช่นเดียวกัน

5) รู้จักอ่อนโยน (มัททวะ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้นำจะต้อง มีอัธยาศัย ไมตรีที่ไม่เย่อหยิ่ง หยาบคาย กระด้าง ถือตัว ถือตน มีความงามสง่าในท่วงทีกิริยาสุภาพ นุ่มนวล ละมุน ละไมในการดำรงตัวดำรงตนเป็นผู้นำนั้น คุณลักษณะของ ความอ่อนโยนเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับท่าทีของผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่าทีดังกล่าว เริ่มต้นจากใจของบุคคลที่เป็นผู้นำ ที่พร้อมจะอ่อนน้อม ถ่อมตน และเริ่มต้นที่จะอ่อนโยนเข้าไปหากลุ่มคนต่างๆ เพื่อสร้างการยอมรับ และชักจูงกลุ่มคนต่างๆ ไปสู่เป้าหมาย ร่วมกัน กลุ่มคนทั่วไปอาจจะคิดเกลียดชังผู้นำ หรือมองว่า “ผู้นำ” เป็นศัตรูของเขาได้ แต่ผู้นำ หรือ บุคคลที่จะก้าวขึ้นไปสู่การเป็นผู้นำ หรือผู้ปกครองนั้น ไม่มีสิทธิ์แม้กระทั่งคิด หรือแสดงออกว่า กลุ่มคนทั่วไป นั้นเป็นศัตรูของเขา เพราะจะมีผลต่อความชอบธรรมในการนำของตัวผู้นำทั้งในปัจจุบันและอนาคต

6) รู้จักยับยั้งชั่งใจ (ตปะ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ของผู้นำในแง่ของการระงับยับยั้งไม่ให้จิตใจถูกครอบงำด้วยกิเลสตัณหา ไม่หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและการปรนเปรอตน มีความเป็นอยู่อย่างง่ายๆ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจในหน้าที่ให้บริบูรณ์ ผู้นำจำเป็นต้องฝึกฝนพัฒนาจิตใจให้สามารถทนต่อกิเลส หรือสิ่งยั่วยุที่เข้ามากระทบจิตใจ ข่มใจมิให้ความอยากได้ (ตัณหา) อยากใหญ่ (มานะ) และจิตใจที่คับแคบ (ทิฐิ) เข้ามาครอบครอง และย่ำยีจิตใจ อีกทั้งมีจิตใจที่มั่นคงสามารถระงับยับยั้ง ข่มใจได้ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นวิถีชีวิตที่เสมอต้นเสมอปลาย และมุ่งมั่นตั้งใจในการดำเนินกิจกรรมที่ทรงคุณค่าแก่บุคคลอื่นๆ ในชุมชนและสังคม ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อการดำรงตนของการเป็นผู้นำ ในสถานการณ์ปัจจุบัน และผู้นำมักจะตกอยู่ภายในอิทธิพล และก่อให้เกิดความหายนะทั้งในชีวิตและการทำงาน คือ “อำนาจ” ซึ่งพระพุทธเจ้า

เคยย้ำเตือนผู้นำมาโดยตลอดว่า “ผู้นำ ได้ยศแล้วไม่ควรเมาในยศ” กล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้นำ หรือผู้ปกครองจึงต้องมีความยับยั้งชั่งใจในขณะที่อารมณ์ของความอยากได้เข้า มากระทบใจของตัวเอง มิฉะนั้นแล้ว ผู้นำเมื่อได้รับแรงยั่วยุจากพลังของอามิสสินจ้างหรือลาภ และสักการะ หากจิตขาดภูมิคุ้มกัน หรือขาดการยับยั้งชั่งใจแล้วย่อมเป็นการง่ายที่จะคล้อยตามแรงผลักของสิ่งยั่วยุ (Temptation) ด้วยเหตุนี้ผู้นำ จึงต้องมีตบะ คือเผากิเลสไม่ให้เข้ามาครอบครองและกินพื้นที่ของคุณธรรมความดีที่สะสมมา อย่างต่อเนื่องและยาวนาน

7) รู้จักระงับความโกรธ (อักโกธะ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์แง่ผู้นำไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์โกรธ คือ ผู้นำหรือผู้ปกครองไม่ควรแสดงอาการเกรี้ยวกราด และตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความโกรธ เพราะผลเสียที่ตามมาจะ ก่อให้เกิดการวินิจฉัยความ หรือตัดสินใจดำเนินการสิ่งใด สิ่งหนึ่งจนเกิดความผิดพลาดจนสูญเสียความเป็นธรรม ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงตรัสเตือนว่า “ฆ่าความโกรธเสียได้ย่อมอยู่เป็นสุข” (โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ) เหตุผลสำคัญที่พระองค์ต้องตรัสเช่นนี้ก็ด้วยเหตุที่ว่า เมื่อใดก็ตามที่ผู้นำไม่สามารถฆ่าความโกรธเกลียดได้ ความโกรธจะกลายเป็นอาวุธสำคัญที่จะเข้ามาทิ่มแทงผู้นำ เพราะเมื่อใดก็ตามที่ผู้นำ เกิดความโกรธ เกลียด หรือชิงชัง จะทำ ให้ “ความรัก” ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มกำลัง เพื่อที่จะเปิดพื้นที่ของหัวใจให้ผู้นำมอง หรือประเมินค่ากลุ่มคน อื่นๆ ในฐานะเป็นเพื่อนร่วมโลก

8) รู้จักไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ในแง่ผู้นำของการไม่เบียดเบียนข่มเหงประชาชน คือ มีความกรุณาอยู่ในใจ ไม่หาเหตุมาลงโทษประชาชนด้วยความเกลียดชัง คำว่า “การเบียดเบียน” ในบริบทนี้อาจจะมีนัยที่เกิดขึ้นจากตัวผู้นำ เข้าไปเบียดเบียนโดยตรงหรือเปิดโอกาสให้กลุ่มคนที่ใกล้ชิดผู้นำ ได้ใช้อำนาจ หน้าที่เข้าไปเบียดเบียนกลุ่มคนอื่นโดยมิชอบ การที่ผู้นำองค์กร กระทำการเบียดเบียนกลุ่มคนที่มีอำนาจน้อยกว่าทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ การเมือง และสังคมนั้นย่อมจะเกิดผลเสียตามมา ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงย้ำเตือนว่า “บุคคลที่ได้ ชื่อว่าเป็นอริยะ จึงไม่ควรเบียดเบียนคนอื่น หรือสัตว์อื่น” ด้วยเหตุนี้ การเป็นผู้นำ จึงต้องหยุดยั้งการเบียดเบียน เพื่อนร่วมโลกและทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเปิดพื้นที่ให้กลุ่มคนต่างๆ ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้ชุมชน และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

9) รู้จักอดทน (ขันติ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ด้านผู้นำมีความอดทนต่องานที่ตรากตรำ อดทนต่อความเหนื่อยยาก ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถ้อย ถึงจะถูกยั่วยุถูกหยันด้วยถ้อยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ การอดทนเป็นคุณสมบัติอันล้ำค่าอีกประการหนึ่งของผู้นำ ในพระพุทธศาสนาถือว่า “ความอดทน เป็นธรรมที่ทำ ให้ผู้นำ เกิดความงาม” สิ่งสำคัญของผู้นำ หรือผู้ปกครองคือ “ความนิ่ง” เราจะหาความนิ่งได้จากที่แห่งใด หากเราไม่สามารถหาได้จากความอดทน โดยเฉพาะ อย่างยิ่ง การอดทนเพื่อที่จะรอจังหวะเพื่อวิเคราะห์เหตุ ผล ตน ประมาณ กาล ชุมชน และบุคคลต่างๆ ที่เข้ามาแวดล้อม กล่าวโดยสรุปแล้ว จุดสำคัญเกี่ยวกับความอดทนของผู้นำ นั้น

หมายถึง การอดทนต่อวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาพิสูจน์ใจของผู้นำ ความอดทนทำให้ผู้นำเกิดความงดงาม และนิ่งสงบมากยิ่งขึ้น เพราะจิตใจที่ นิ่งสงบจะเป็นตัวแปรสำคัญให้ผู้นำ ได้ใช้เวลาในการคิดนึกตรึกตรองหาทางเลือกต่างๆ ก่อนที่จะตัดสินใจดำเนิน การอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อที่จะก้าวข้ามปัญหาอุปสรรค และนำองค์กร ชุมชนและสังคมไปสู่เส้นทางที่อุดมไปด้วย ความหวัง และมีทางออกมากยิ่งขึ้น

10) รู้จักหนักแน่น (อวิโรธนะ) หมายถึง ความฉลาดทางอารมณ์ในแง่ผู้นำต้องวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย ลาภ-สักการะ หรืออิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตย์มั่นในธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป หลักการของการเป็นผู้นำในข้อนี้ถือได้ว่าเป็นหลักการขั้นสูงสุดสำหรับบุคคลที่ จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำองค์กร

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลักธรรมของผู้นำ (นักปกครอง) หมวดนี้ พระพุทธศาสนาเน้นแสดงเฉพาะองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์เท่านั้น ไม่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบด้านความฉลาดทางปัญญาไว้เลย ทั้งที่หลักความสำเร็จของผู้นำ จะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป (อารมณ์+ปัญญา) แต่ทำไมหลักธรรมหมวดนี้ถึงไม่แสดงองค์ประกอบด้านปัญญาไว้เลย ในทัศนะของผู้เขียนมองว่าหลักใหญ่ใจความของหลักธรรมหมวดนี้มุ่งเน้นในแง่ที่จะให้ผู้นำทุ่มเทอุทิศตนเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่ผู้ใต้ปกครอง ซึ่งนักบริหารที่จะทำหน้าอย่างนี้ได้จะต้องมีคุณสมบัติด้านความเสียสละ มีระเบียบวินัย อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ข่มเหงเบียดเบียนลูกน้อง มีความอดทนอดกลั้นและยึดถือความถูกต้องชอบธรรม (อวิโรธนะ) ดังนั้นด้วยวัตถุประสงค์อย่างนี้เองจึงไม่แปลกอะไรที่พระพุทธศาสนายกเอาเฉพาะองค์ประกอบด้านความฉลาดทางอารมณ์ขึ้นมาเน้นย้ำเป็นพิเศษ ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าองค์ประกอบด้านปัญญาจะไม่มีความสำคัญต่อนักปกครองเลย ความจริงองค์ธรรมเหล่านี้ล้วนแต่มีองค์ประกอบด้านปัญญาทำหน้าที่แทรกผสมอยู่อย่างกลมกลืน ผสานสัมพันธ์กับการครองตน ครองคนและครองงาน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดทางอารมณ์ หลักทศพิธราชธรรม และการครองตน ครองคน ครองงาน

ตามที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ จะสามารถเขียนให้เห็นถึงความสัมพันธ์และความสอดคล้องของความฉลาดทางอารมณ์ หลักทศพิธราชธรรม ผนวกกับหลักการครองตน ครองคน ครองงาน ได้ดังนี้

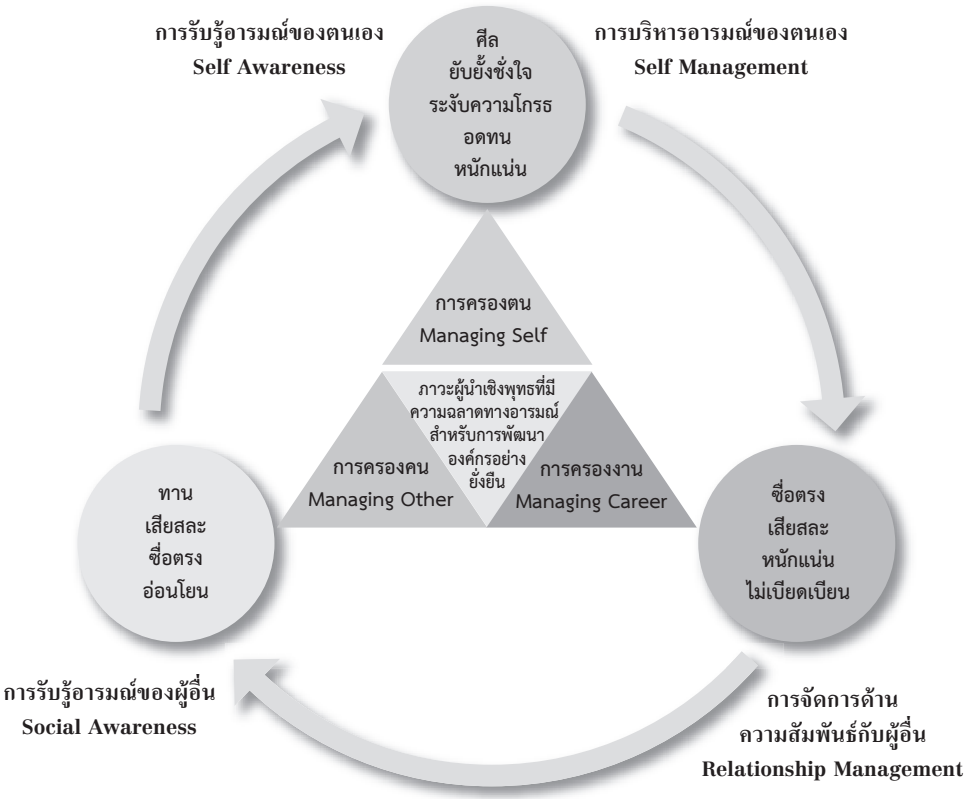

5. บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่มีความฉลาดทางอารมณ์นั้น สามารถนำหลักทศพิธราชธรรม มาประยุกต์ใช้กับการครองตน ครองคน ครองงาน รวมทั้ง เลือกหลักที่มีอยู่ทั้ง 10 ประการให้เข้ากับความฉลาดทางอารมณ์ในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่นการที่ผู้นำจะครองตนโดยใช้หลักทศพิธราชธรรมที่เกี่ยวกับการให้ การยับยั้งชั่งใจต่อการทำชั่วสามารถระงับความโกรธในใจของตนเองได้ มีความอดทน มีความหนักแน่นจะสามารถทำให้รับรู้และสามารถบริหารอารมณ์ของตนเองได้ การที่ผู้นำจะครองคนและรับรู้อารมณ์ของผู้อื่นสามารถใช้หลักที่เกี่ยวกับการให้ รู้จักการเสียสละ มีความซื่อตรงพร้อมทั้งความอ่อนโยนจะทำให้การบริหารบุคคลเป็นไปอย่างราบรื่น นอกจากนี้ผู้นำจะมีความสามารถในการครองงานหรือการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพโดยการจัดการด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นสามารถใช้หลักของความซื่อตรง การเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความหนักแน่นในการตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ ไม่เบียดเบียนผู้ร่วมงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง

โดยสรุป สามารถกล่าวได้ว่าภาวะผู้นำที่มีความฉลาดทางอารมณ์และนำพุทธวิธี ทั้ง 10 ข้อข้างต้น มาแยกส่วนและประยุกต์ใช้กับการกำกับ ควบคุม และพัฒนาอารมณ์ของผู้นำ ให้มี ความฉลาดทาง

อารมณ์มากยิ่งขึ้น จะสามารถนำพาองค์กรไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ เหตุผลสำคัญเพราะ ผู้นำ หรือผู้ที่จะทำการนำ ให้ผู้อื่นเกิดความศรัทธาและสามารถยกย่องให้เป็น "ผู้นำที่มีความฉลาดทางอารมณ์แบบพุทธวิธี" และจะทำให้ผู้นำมีอาวุธติดตัวที่เรียกว่า "จิตใจที่สงบนิ่ง" ในการเผชิญหน้ากับอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบจิตใจของตัวเอง เพราะความนิ่งจะเป็นบทพิสูจน์ต่อการตัดสินใจของบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นราชาแห่งผู้นำองค์กรอย่างยั่งยืนไม่ว่าบริบทของสังคมโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงและก้าวหน้าไปในทิศทางใด

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). **มองอเมริกา มาแก้ปัญหาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2530). **พัฒนาตน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: อมรินทรพริ้นติ้งกรุ๊ปจำกัด.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2556). **ทศพิธราชธรรม: 10 ตัวชี้วัดสำหรับผู้นำองค์กร.** กรุงเทพ-มหานคร: ศรีเสน่ห์ การพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Danial Goleman. (1998). **Working With Emotional Intelligence**, New York: Bantam Books.

_____ . (1995). **Emotional Intelligence**,(New York : Bantana Books.

Salovey P. & Mayer J.D. (1990). **Emotional Intelligence Imagination Cognition and Personality**.

_____ . (1994). **Personality and Intelligence**, New York : Cambridge Universiyt Press.

Salovey P. &.Sluyter D. (Eds). (1997). **what is emotional intelligence?, Emotional Development and Emotional Intelligence : Education implication**, New York : Basic Book.

Wagner R.K. & Sternberg R.J. (1994). **Practical intelligence in real-world pursuit : The role of tacit knowledge, Journal of personality and Social Psychology**.

ปัญญาธรรม : พุทธิปัญญาเพื่อนำพาองค์ธุรกิจสู่สันติสุข

Businesses Ethics: Buddhist wisdom for peace

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปราโมทย์ ยอดแก้ว
Asst. prof. Dr. Pramote Yotkaew
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

บทคัดย่อ

ปัญญาธรรม เป็นการปฏิบัติด้วยเหตุ ผลที่เป็นความจริงแท้ ถูกต้องดีงาม ตามหลักธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัส เพื่อความพ้นทุกข์เกิดความสุขเป็นผลกำไร การนำพาธุรกิจด้วยปัญญาธรรมจึงต้องมีสัจจะเป็นหลัก กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย และแหล่งทุนเพื่อสร้างความเชื่อมั่น เป็นขวัญกำลังใจให้บุคลากรสามารถทำงานด้วยพอใจ มีความซื่อสัตย์ จิตใจมั่นคงรู้จักข่มใจ มีความเพียร อดทน และควบคุมดูแลงานด้วยความเสียสละ ส่วนผู้บริหารต้องมีคุณธรรมตามหลักพรหมวิหาร ด้วยความเมตตาปรารถนาดีกับเพื่อนมนุษย์ ไม่เอาเปรียบพร้อมแบ่งปันตอบแทนพนักงาน ลูกค้า ผู้ที่เกี่ยวข้องและสิ่งแวดล้อม ตามหลักพุทธะเรื่องสาราณียธรรม หวังให้เกิดความสามัคคีอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยหลักสัมมาอาชีวะ และรู้เท่าทันโลก ตามหลักสัปปุริสธรรม ที่สอดคล้องกับกลยุทธ์รู้เขา รู้เรา รู้สิ่งแวดล้อม อันนำมาสู่การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคของธุรกิจตามความเป็นจริงด้วยปัญญาเพื่อสามารถนำไปพัฒนาธุรกิจสู่สันติสุข

คำสำคัญ : ปัญญาธรรม, ธุรกิจ, สันติสุข

Abstract

Businesses Ethics is justified by reason of the truth. Be good principles of Lord Buddha had spoken to his misery was happy to profit. Conveying the business intelligence must be scrupulous fairness prevail. Define the vision, mission, goals and funding sources to build confidence. The morale of personnel can work in favor of a faithful soul with endurance, stability and control with the sacrifice. The administrators have virtues, moral principles with compassion, goodwill to fellowmen. Do not take advantage of employee share with those customers and the environment. Enlightened by the Saraniyadhamma wishes to live in peace, harmony with the principle of vocational and literacy world. According to Wish Sappurisadhamma concern the strategic as know they, know we, know the environment. It brings to analyze strengths, weaknesses, opportunities and threats of the true wisdom can be applied to business development to peace.

Keyword : Businesses Ethics , Buddhist wisdom, peace

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติเมื่อเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับลง โดยไม่มีข้อยกเว้นแก่สรรพสิ่งในโลกนี้ ธุรกิจแม้มีการคิดพิจารณาแก้ปัญหาและพัฒนาการบริหารงาน การจัดการองค์กรตามโลกสมัยนิยม ทั้งระบบทุนนิยมหรือบริโภคนิยมที่มุ่งเน้นแสวงหากำไรสูงสุด สามารถยึดความคิดพื้นฐานของกิจกรรมในสังคมปัจจุบันได้มาก จนอยู่เหนืออุดมการณ์คุณธรรม มีการแข่งขันทางธุรกิจเพียงเพื่ออยู่รอด มีการใช้กลยุทธ์เพื่อชิงความได้เปรียบเหนือกว่าคู่แข่ง ทั้งทางตรงและทางอ้อมโดยมิได้คำนึงถึงปัญหาทำให้เกิดมิจฉาชีพ การคอรัปชั่นในภาครัฐและเอกชน การพัฒนาองค์กร ให้บรรลุผลตามเป้าหมาย จึงเป็นเรื่องยากที่หลักการบริหารสมัยใหม่จะนำพาธุรกิจให้ประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน เพราะกลยุทธ์หรือหลักการในการบริหารจัดการส่วนมากยึดวัตถุ เป้าหมายในการดำเนินงานเป็นตัวตั้งโดยมิได้พิจารณาถึงปัญหาและผลกระทบการดำเนินงานด้วยคุณธรรม เมื่อธุรกิจเน้นการผลิตมากๆ หวังลดต้นทุนการผลิตเพื่อสามารถกำหนดราคาขายที่ต่ำโดยมิได้คำนึงถึงคุณภาพและผลรับต่อผู้ใช้ ขายในราคาที่ต่ำและสินค้ามีคุณภาพตามราคาท้ายที่สุด ทำให้สินค้ากายเป็นขยะในสังคมจากการผลิตที่ขาดความรับผิดชอบโดยมิได้พิจารณาถึงความต้องการที่แท้จริง แต่กับใช้กลยุทธ์ด้านราคาสร้างกิเลส โดยเฉพาะเมื่อสินค้าใกล้หมดอายุก็ใช้เทคนิคการตลาดสร้างกิเลสทางจิตใจโดยส่งเสริมเชิงปริมาณที่เกินความจำเป็นหรือนำไปประบายออกสู่กระแสบุญ

ภาพการแข่งขันเหมือนกับมีความเป็นธรรมที่ผู้บริโภคและธุรกิจต่างๆ ต้องยอมรับว่าเป็นเรื่องธรรมชาติ ในเชิงธุรกิจปลาใหญ่กินปลาเล็ก ผู้ที่แข็งแรงถึงจะอยู่ได้เหมือนกับธุรกิจท้องถิ่นที่กำลังถูกธุรกิจทุนข้ามชาติเข้ามาแทรกแซงจนผู้ประกอบธุรกิจเดิมๆ ต้องล้มหายตายจากกันไปเป็นจำนวนไม่น้อย ตั้งแต่ธุรกิจรับเหมาะหรือ ธุรกิจร้านค้าโชวห่วย อดีตเป็นร้านท้องถิ่นปัจจุบันโดนคู่แข็งทางการค้าที่เป็นนายทุนขนาดใหญ่มาแทรกแซงถ้าไม่พัฒนาก็อยู่ไม่ได้หรือหลายๆ ร้านก็ต้องปิดกิจการ เหตุการณ์ดังกล่าวเหมือนเป็นการฆ่าธุรกิจขนาดเล็กให้ตายโดยมิได้กระทำจากสาเหตุทางตรงแต่เป็นปาณาติบาตที่ไม่มีบุคคลเป็นผู้กระทำเนื่องจากความยากจนและความเหลื่อมล้ำต่ำสูงทางเศรษฐกิจทำให้เกิดความเครียด อันนำไปสู่ความเจ็บป่วยและตาย (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545 : 94-145) ธุรกิจที่เคยสร้างความมั่นคง สร้างรายได้ และความเข็มแข็งของสังคมกำลังจะหมดไป ซึ่งจะโทษว่าธุรกิจของสังคมไม่รู้จักการพัฒนาหรือจะโทษคู่แข่งรายใหม่หรือยักษ์ใหญ่ทางธุรกิจ ก็ไม่ควรเพราะเป็นสัจธรรม การทำธุรกิจในอดีตเป็นการผูกขาดแต่ปัจจุบันมีการแข่งขันสูง ธุรกิจจึงไม่สามารถทำตนให้เหมือนในอดีตที่ไม่ให้ความสำคัญกับลูกค้า ขาดการเอาใจใส่ลูกค้าและสิ่งแวดล้อมของสังคม ผู้เขียนเห็นปัญหาของธุรกิจที่ยากในการแก้ไขด้วยหลักวิชาการทั่วไป ในการเฉพาะเจาะจงแก้ไข เพราะธุรกิจมีความซับซ้อน หลากหลายและขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมทำให้เกิดความแตกต่างกันทางปัญหา แต่ผู้เขียนเชื่อในหลักธรรมของพระพุทธเจ้าว่าทุกปัญหาสามารถแก้ไขได้ด้วยปัญญา บทความเรื่องปัญญาธรรม: พุทธิปัญญาเพื่อนำพาองค์ธุรกิจสู่สันติสุข มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการดำเนินงานของธุรกิจที่ต้องพัฒนาบุคลากรด้วยหลักธรรมและสร้างปัญญาธรรมในการนำพาธุรกิจสู่สันติสุข

2. ปัญญาธรรม ตามความหมายและขอบเขต

ปัญญาเป็นคำพูดของคนพุทธที่กล่าวถึง ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งในความหมายพอจะรู้ได้ว่าผู้มีศีลหรือรักษาศีล เว้นจากการกระทำในสิ่งที่ผิด ที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดเช่นฆราวาส ควรรักษาศีลห้า ที่เข้าใจว่าต้องละเว้นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ผิดลูกเมียเขา ไม่พูดปด และไม่ดื่มสุรายาเสพติด เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติรักษาด้วยสติ ซึ่งสมาธิอาจเข้าใจยากแต่ก็พอรู้เข้าใจได้ว่าให้มีสติ มีจิตที่ตั้งมั่นในการดำเนินชีวิต ส่วนคำว่าปัญญาหลายคนอาจเข้าใจว่าคือผู้มีความรู้ แก้ปัญหาต่างๆ หรือเอาตัวรอดในการดำเนินชีวิตได้ดี ที่ปรากฏตามพจนานุกรม ปัญญา เป็นคำนามหมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดจากการเรียนและคิด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 733) แต่ความหมายนั้นยังคงไม่เข้าถึงกับคำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หลวงพ่อชากล่าวถึงปัญญาไม่ใช้ความสุขแต่เป็นความรู้ ความเห็นตามความเป็นจริงของความสุขความทุกข์แล้วไม่มีอุปาทานมุ่งหมายในสุข ทุกข์ที่เกิดขึ้น (พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558) ปัญญาจึงเป็นความรู้ทั่วถึงเหตุผลในสิ่งที่ควรทำควรเว้น ในการสร้างบุญหรือละโทษตามความเป็นจริงแท้ อันสอดคล้องกับทางธรรม

ธรรม เป็นสภาพที่เกิดขึ้นจริงตามธรรมดาที่เป็นธรรมชาติและ เป็นความจริง เป็นคุณธรรม ความดี ความถูกต้อง ความประพฤติชอบ หลักการ แบบแผน ธรรมเนียม หน้าที่ ความชอบ ความยุติธรรม (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558) ที่ปรากฏตามพจนานุกรม ธรรม เป็นคุณความดี คำสั่งสอนในศาสนา ธรรมะของพระพุทธเจ้า และหลักปฏิบัติในศาสนา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 597,599) พระพุทธศาสนาเรียกธรรมะว่าพระธรรม หลักความเป็นไปของโลก เน้นความจริงที่เกิดขึ้นกับโลก มีการเกิด ดับ ไม่มุ่งเน้นความสบาย พระพุทธศาสนาสอนให้มุ่งเน้นในส่วนที่โลกกำลังดำเนินอยู่ ธรรมเป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติและการได้รับผลตามกฎของธรรมชาติ

เมื่อนำปัญญากับธรรมมารวมกันเป็นปัญญาธรรม อันเป็นความรู้ การปฏิบัติตามเหตุ ผลที่เป็นจริงตามธรรมชาติ ตามความถูกต้องดีงามแห่งคุณธรรม และประพฤติชอบตามหลักพระธรรม ที่เป็นคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นมีความรู้ดีรู้ชั่ว ในศีลข้อ 1 การงดเว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกล่วงไป “ปาณาติปาตา เวรมณี” มีองค์ 5 ว่าด้วยสัตว์เป็นผู้มีชีวิต ผู้จะกระทำรู้ว่าสัตว์มีชีวิต โดยมีจิตคิดจะฆ่าหรือมันเป็นอาชีพที่ธุรกิจต้องฆ่าสัตว์เพื่อนำมาผลิตเป็นอาหารจำหน่าย และมีความเพียรเพื่อจะฆ่า จนทำให้สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น การกระทำถ้าไม่ครบก็ถือว่าศีลไม่ขาดแต่ก็ทำให้เกิดความเศร้าหมองในจิตใจซึ่งเรื่องนี้ผู้มีปัญญาจะรู้ว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควรเป็นความผิดหรือเป็นเพียงทำให้จิตเศร้าหมอง ควรหรือไม่สามารถพิจารณาจากขนาด คุณค่าของสัตว์และความจำเป็น รวมถึงในการกระทำด้วยความพยายามหรือมีเจตนาที่จะฆ่าอย่างไร ผู้มีปัญญามิได้หมายความว่าการกระทำที่ผิดจะสามารถกระทำไม่ให้ผิดได้ แต่ผู้มีปัญญารู้สิ่งที่ควรนั้นมันผิดต้องงดเว้นที่จะกระทำ ถ้าต้องกระทำก็ให้มีสติรู้ว่าสิ่งที่ทำลงไปนั้นมิได้มีเจตนาร้าย จิตไม่ควรเศร้าหมอง การที่ผู้ประกอบธุรกิจดำเนินธุรกิจโดยมีเจตนาที่จะเอาเปรียบผู้บริโภคคำนึงถึงแต่ผลประโยชน์นั้นเป็นการกระทำที่ผิดโดยขาดปัญญาธรรม

3. พฤติกรรมไร้ศีลธรรมจากธุรกิจที่ขาดปัญญาธรรม

องค์การธุรกิจมีความยุ่งยาก วุ่นวาย ต้องมีการแก้ปัญหาและพัฒนาธุรกิจอยู่ตลอดเวลา เช่นการให้ความสำคัญทางการตลาด เมื่อมีความต้องการมากก็มุ่งในการผลิตให้ได้จำนวนมากโดยหวังกำไรจากปริมาณยอดขาย เมื่อความต้องการเริ่มลดลงกำไรลดลงก็ต้องเปลี่ยนความคิดมามุ่งด้านผลิตภัณฑ์มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สินค้านั้นมีคุณภาพตามความคิดและกำไรของตน ซึ่งผู้อื่นก็มีความคิดในผลิตภัณฑ์เหมือนกันทำให้เกิดการแข่งขัน ผู้ประกอบธุรกิจจึงต้องทำการส่งเสริมการขายโดยการลด แลก แจก และแถม เกิดการแข่งขันรุนแรง เมื่อพิจารณาดูเหมือนผู้บริโภคจะได้ประโยชน์แต่สิ่งที่ธุรกิจทำนั้นมันเป็นการกระตุ้นให้เกิดความโลภจากทุนนิยม วัตถุนิยม และบริโภคนิยมครอบงำสังคม ทำให้ธุรกิจสามารถยึดวิถีชีวิตของคนในสังคมและมีพัฒนาการมุ่งเน้นตอบสนองความต้องการลูกค้าทางการตลาดมากขึ้น ให้ความสำคัญกับลูกค้าจนเกิดมายาทางธุรกิจที่เปลี่ยนแปลงการตลาดตลอดเวลาเพื่อความอยู่รอด แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกธุรกิจจะอยู่รอดจากการแข่งขันที่ผู้บริโภคเป็นผู้ตัดสินภายใต้กิเลส ตัณหา ราคะ การ

สร้างสรรค์อาจเป็นไปเพื่อความอยู่รอดหรือความจำเป็นที่ต้องกระทำแม้รู้ทั้งรู้ว่าสิ่งนั้นผิดศีลธรรมหรือไม่ บางพวกก็ไม่ยอมรับรู้ว่าการกระทำนั้นผิดแต่คิดอย่างเดียวว่านั้นคือธุรกิจทำแล้วต้องมีกำไร แม้ใครจะเป็นอย่างไรผู้บริโภคจะเป็นหรือตายก็ต้องคิดตัดสินใจกันเอาเอง เพราะเป็นเรื่องของธุรกิจ การแข่งขัน ซึ่งแนวคิดนี้มีมากในสังคมปัจจุบัน ในบทความนี้ขอแยกธุรกิจออกเป็นสองประเภทคือ

1. ธุรกิจที่ทำลายล้างความเป็นมนุษย์ เป็นธุรกิจที่ผลิตหรือให้บริการ สิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น ธุรกิจอาวุธสงคราม ธุรกิจสารพิษ สารเคมียาฆ่าสิ่งมีชีวิต ธุรกิจเครื่องดื่มประเภทแอลกอฮอล์ สังคมบางกลุ่มมีมุมมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำโดยเฉพาะการระดมทุนเพื่อส่งเสริมธุรกิจที่ทำลายล้างศีลธรรมอันดี แต่ก็มีคนบางกลุ่มอ้างว่าไม่ผิดเพราะไม่ผิดกฎหมาย ถึงจะเป็นสินค้าที่นำไปสู่ปัญหาด้านสุขภาพ หรือการทะเลาะวิวาท อุบัติเหตุ อาชญากรรม ทำร้ายเด็กและสตรี ทำให้รัฐต้องออกกฎหมายมาควบคุมการซื้อ การบริโภค การจำหน่าย แต่ธุรกิจก็ยังมีความเจริญรุ่งเรืองมีการส่งเสริมกันจนการบริโภคเป็นมาตรฐานของพฤติกรรมคนในสังคมไทยมากขึ้น เมื่อพิจารณาผู้ผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์รายใหญ่ๆ ของไทยสามารถขยายธุรกิจได้มากขึ้นแต่ก็มีผู้ผลิตรายเล็กๆ เช่นกลุ่มโอทอปผู้ผลิตสาโท ไวน์ มีจำนวนไม่น้อยที่ล้มเลิกกิจการกันไป ทำไมธุรกิจประเภทนี้จึงมีความเข็มแข็งมั่นคง คำตอบง่ายๆ ก็คงพูดเพียงว่าผู้ประกอบธุรกิจมีปัญญา มีความรู้ตามเหตุผลว่านั้นคืออาชีพ จึงต้องพัฒนาธุรกิจตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่ไม่ทันต่อกิเลสจนมีพฤติกรรมที่ไร้ศีลธรรม แม้ผู้บริโภคบางรายก็บอกว่าดื่มเป็นยา ดื่มด้วยสติ ไม่ได้ดื่มจนขาดสติก็ถือว่าไม่ผิดอะไร แม้พระพุทธศาสนาเข้ามาในสังคมไทยนานแล้วคนไทยก็ยังดื่มสุรากันโดยรู้จักการใช้สติควบคุมให้เกิดปัญญาในการดื่ม พวกที่ไม่เกิดปัญญาในการดื่มก็จะขาดสติ ขาดศีลอันเป็นเรื่องธรรมดาของชาวโลก การทำธุรกิจจึงต้องชี้ให้เห็นว่ามิใช่มีแต่ผู้ผลิตที่ต้องมีปัญญาในการกอดจรรยาบรรณเพื่อความถูกต้องแต่ผู้ซื้อ ผู้บริโภคก็ต้องมีปัญญาในการตัดสินใจด้วยเพื่อไม่ให้ธุรกิจไร้ศีลธรรม

2. ธุรกิจที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ แม้เป็นธุรกิจทั่วไปที่ไม่ได้ข้องเกี่ยวกับอบายมุขโดยตรง แต่การตอบสนองความจำเป็นเพื่อการดำรงชีพ สนองความต้องการเพื่อความสุขทางกาย ความสุขทางใจจนอาจเป็นความต้องการเพื่อสนองกิเลส ธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการสนองกิเลสจะอยู่ได้ เพราะกิเลสมันไม่สงบ ไม่มั่นคง ไม่แน่นอน ต้องการการตอบสนองตามใจที่ไร้สติ การทำธุรกิจประเภทนี้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงส่งเสริมให้กิเลส ตัณหา ราคะไล่ตาม เช่นโทรศัพท์มือถือ ไอโฟน 5 ผ่านไปไอโฟน 6 เข้ามาเป็นการพัฒนาการอย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด ถ้าหยุดธุรกิจก็รอวันตาย การทำธุรกิจเพื่อตอบสนองกิเลสเป็นเรื่องที่ยากลำบากแต่ท้าทาย สำหรับธุรกิจที่ต้องการกำไรมากๆ ธุรกิจสามารถส่งเสริมกิเลสจากการส่งเสริมการขายให้เกิด ตัณหา ราคะ ส่วนธุรกิจที่ตอบสนองความจำเป็นหรือต้องการเป็นเรื่องที่ผู้ประกอบการธุรกิจต้องหาวิธีทางการตลาดเพื่อให้ผู้บริโภคตัดสินใจ การกระทำของธุรกิจก็มีเพียงเรื่องที่ถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เรื่องที่ถูกต้องเช่น การสร้างมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ซึ่งเรื่องที่ถูกต้องคงมีไม่มากและไม่สามารถเล้าใจได้อย่างเรื่องที่ไม่ถูกต้อง เช่น การลดราคาแต่ปิดบังเรื่องคุณภาพจากการลดต้นทุนในการผลิต หรือใช้วัตถุดิบที่มิได้คำนึงถึงผลอันตรายต่อสุขภาพเพื่อให้ได้ต้นทุนที่ถูก การตัดราคาคู่แข่ง การโฆษณาที่เกิน

ความเป็นจริงหรือการหลอกลวงผู้บริโภค รวมถึงการให้บริการที่กระทำผิดกฎหมาย อย่างเช่น ทำธุรกิจสปาบังหน้าเพื่อค้าประเวณีที่สังคมกล่าวถึง สปาค้ากาม และธุรกิจการผลิตที่ไม่รับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นการกระทำที่ไร้ศีลธรรม จนไม่รู้ว่า “มาตรฐานวิชาชีพอยู่ตรงไหน” ปัญหาในธุรกิจเองก็มีการกระทำที่ผิดมีคอร์รัปชั่น เช่นการช่วยเหลือกันของเพื่อนร่วมงานโดย แกล้งทำมองไม่เห็นการทำงานที่ผิดหวังให้ได้ยอดตามเป้าหรือแม้แต่ใช้ข้อมูลภายในปั่นหุ้นแม้จะเอากำไรบางส่วนไปทำบุญบริจาคให้กับวัดที่ตัวเองนับถือ นั้นก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดตามนัยทางศีลธรรมของการตัดสินใจ เป็นการกระทำที่เลือนจากสติสัมปชัญญะพร่าเลือนแล้วประพฤติหรือยอมให้คนอื่นประพฤติ ซึ่งถ้าปกติจะต้องถูกประณามหยามเหยียด(สฤณี อาชวานันทกุล, สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558) กรณีข่าวไร้ศีลธรรมทางธุรกิจ เช่นการลักลอบขนน้ำเสีย ขนขยะมาปล่อยในพื้นที่สาธารณะ แสดงให้เห็นการไร้ศีลธรรมในการดำเนินธุรกิจ ธุรกิจที่กระทำภาครัฐก็ไม่สามารถบังคับตามกฎหมายได้ พลเมืองก็ไม่สามารถรับรู้ได้เพราะเป็นเรื่องทางกฎหมาย ธุรกิจบางบริษัทยอมเสียค่าปรับให้รัฐเพราะเป็นความคุ้มค่าต่อตนเองมากกว่าจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย ที่ผ่านมาแล้วก็ผ่านไป เห็นสิ่งที่ไร้คุณธรรมเหมือนเดิมยากที่จะแก้ไขถ้าคนในธุรกิจยังขาดจิตสำนึก

ทั้งสองธุรกิจมิได้หมายความว่าธุรกิจที่ทำร้ายความเป็นมนุษย์จะเลวร้ายกว่าธุรกิจส่งเสริมความเป็นมนุษย์ก็หาไม่ เพราะธุรกิจที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์นี้มีมากกว่าธุรกิจที่ทำลายล้างความเป็นมนุษย์และไม่ได้มีการควบคุมที่เข้มงวดจนมีมาตรฐานที่ดี จากการมีนโยบายกำหนดความรับผิดชอบ แนวปฏิบัติและข้อกำหนดในการดำเนินงานที่เหมาะสมจนยากที่จะพิจารณาพฤติกรรมอันไร้ศีลธรรมได้ แต่ธุรกิจที่ส่งเสริมความเป็นมนุษย์นั้นมีมาก มีทั้งที่เป็นธุรกิจบรรษัทภิบาลและไม่ได้เป็น มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและก็มีธุรกิจที่เป็นอีแอบซึ่งอาจมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับหรือไม่มีมาตรฐานที่จะสร้างปัญหาพฤติกรรมไร้ศีลธรรม จากการผลิตที่ไม่ถูกต้องตามมาตรฐาน กำหนดราคาที่ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง การจัดจำหน่ายที่ไม่เหมาะสมในการให้ความรู้ความเข้าใจจากการกระตุ้นแรงจูงใจให้ขาดสติเพื่อปิดกันปัญญาผู้บริโภค การทำธุรกิจลักษณะนี้เรียกได้ว่าเป็นพฤติกรรมไร้ศีลธรรมของธุรกิจที่ขาดปัญญาธรรม ถ้าธุรกิจมีปัญญาจริงจะมีการดำเนินธุรกิจด้วยเหตุ ด้วยผลตามความเป็นจริงอย่างมีคุณค่าตามหลักธรรมอันจะทำให้ธุรกิจมีมาตรฐานเกิดความเจริญรุ่งเรืองจากผู้บริโภคที่มีปัญญา

4. การดำเนินธุรกิจด้วยคุณค่าของพุทธะ

การแข่งขันเราพูดถึงชัยชนะ ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสรู้ ชนะมาร เมื่อพิจารณาคำว่า กำไร ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ก็ได้อธิบายถึงสาเหตุของการกระทำธุรกิจที่ขาดทุนหรือมีกำไรนั้น เกิดจากสัจจะที่ธุรกิจปฏิบัติอันจะเกิดผลดังที่พระพุทธองค์ตอบพระสารีบุตรว่า (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 : 124)

"บุคคลบางคนในโลกนี้ เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว ย่อมปวารณาว่า ขอท่านจงบอกปัจจัยที่ท่านประสงค์ เขากลับไม่ถวายปัจจัยที่เขาปวารณา ถ้าเขาเคลื่อนจากอัตภาพนั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์นี้ เขาทำการค้าขายอย่างใดๆ เขาย่อมขาดทุน" เปรียบได้กับการดำเนินงานของธุรกิจที่รับปากคู่ค้าหรือลูกค้าในเงื่อนไขและผลประโยชน์แล้วไม่ทำตาม จะส่งผลให้ความพึงพอใจในธุรกิจนั้นลดน้อยลงอย่างมากจนอาจไม่ทำการค้าขายด้วยทำให้ธุรกิจขาดทุน

"อนึ่งบุคคลบางคนในโลกนี้ เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว ย่อมปวารณาว่า ขอท่านจงบอกปัจจัยที่ท่านประสงค์แต่เขาถวายปัจจัยที่ปวารณาไว้ไม่ เป็นไปตามประสงค์ ถ้าเขาเคลื่อนจากอัตภาพนั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์นี้ เขาทำการค้าขายอย่างใดๆ เขาย่อมไม่ได้กำไรตามที่ประสงค์" เปรียบได้กับการดำเนินงานของธุรกิจที่รับปากคู่ค้าหรือลูกค้าในเงื่อนไขและผลประโยชน์ไม่สามารถทำตามได้ทั้งหมดที่รับปาก จะส่งผลให้ความพึงพอใจในธุรกิจนั้นลดน้อยลงจนอาจทำการค้าบ้างไม่ทำการค้าบ้างจนธุรกิจไม่ได้กำไรตามเป้าหมาย

"อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วย่อมปวารณาว่า ขอท่านจงบอกปัจจัยที่ต้องประสงค์ เขาถวายปัจจัยที่ปวารณาไว้ตามที่ประสงค์ ถ้าเขาเคลื่อนจากอัตภาพนั้นมาสู่ความเป็นมนุษย์นี้ เขาทำการค้าขายอย่างใดๆ เขาย่อมได้กำไรตามที่ประสงค์" เปรียบได้กับการดำเนินงานธุรกิจที่รับปากคู่ค้าหรือลูกค้าในเงื่อนไขและผลประโยชน์ แล้วทำตามที่รับปาก จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในธุรกิจมาก ทำการค้าขายด้วยธุรกิจมีกำไรตามเป้าหมาย

"อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เข้าไปหาสมณะหรือพราหมณ์แล้ว ปวารณาว่า ขอท่านจงบอกปัจจัยที่ต้องประสงค์ เขาถวายปัจจัยที่ปวารณาไว้ยิ่งกว่าที่ประสงค์ ถ้าเขาเคลื่อนจากอัตภาพนั้น มาสู่ความเป็นมนุษย์นี้ เขาทำการค้าขายอย่างใดๆ เขาย่อมได้กำไรยิ่งกว่าที่ประสงค์" เปรียบได้กับการดำเนินงานธุรกิจที่รับปากคู่ค้าหรือลูกค้าในเงื่อนไขและผลประโยชน์แล้วทำตามที่รับปากด้วยใจ จะส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในธุรกิจมากที่สุดเกิดความประทับใจทำการค้าขายด้วยธุรกิจมีกำไรตามเป้าหมาย

การที่ผู้ประกอบธุรกิจไปปวารณาหรือรับปากว่าจะถวายของที่พึงประสงค์ หรือรับปากว่าจะทำอะไรให้ก็เท่ากับได้รับปากให้สัจจะแก่พระคุณเจ้าหรือถ้าพิจารณาว่าพระเจ้าคือ ผู้มีคุณซึ่งทางการตลาดเคยมีคำกล่าวว่า "ลูกค้าคือพระเจ้า" อาจารย์ก็สอนว่าตามแนวคิดการตลาดลูกค้าเป็นผู้ถูกเสมอ การทำธุรกิจต้องทำความต้องการหรือตอบสนองความพึงพอใจให้ลูกค้า ซึ่งก็ไม่ต่างกับหลักที่พระพุทธเจ้าแสดงดังกล่าวเพียงแต่บริบทที่พระพุทธเจ้าอธิบายการรับปากแก่สมณะหรือพราหมณ์ ผู้ที่มีคุณถ้าเปรียบทางการตลาดคือ ลูกค้าคู่ค้า ดังนั้นการที่ผู้ประกอบธุรกิจให้สัจจะกับลูกค้าคู่ค้าต้องทำการปฏิบัติให้ได้หรือให้ดีกว่าโดยตั้งสัจจะไว้เพื่อกำไรอันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง

นอกจากธุรกิจจะเป็นผู้มีสัจจะเป็นคุณค่าแห่งพุทธะแล้วผู้ประกอบธุรกิจยังต้องมีองค์ 3 ประการ คือ 1. มีตาดี 2. มีธุรกิจดี 3. เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2554 : 117) สิ่งที่พระพุทธองค์ตรัสมีความสอดคล้องกับการทำธุรกิจในปัจจุบันที่ว่าผู้นำธุรกิจต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทำให้มีกำไร มีพันธกิจที่ฉลาดสนองความต้องการของลูกค้า ตามเป้าหมายที่เกิดประโยชน์ชัดเจนและมีความพร้อมในการดำเนินงานด้วยแหล่งทุน เป็นกำลังที่สร้างความมั่นใจ เชื่อถือ ให้บุคลากรสามารถปฏิบัติได้ดี การทำธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ จึงไม่ได้หมายความแต่เพียงมีผู้นำที่เก่งแต่ต้องมีปัญญาธรรมที่นอกจากจะมองอนาคตที่ทำให้เจริญรุ่งเรือง มีผลกำไรแล้วยังต้องส่งเสริมคุณธรรมแก่บุคลากรด้วยความเมตตากรุณาในการทำงานหวังให้เกิดความสุขเป็นกำไรในการดำเนินงานของธุรกิจ

การส่งเสริมคุณธรรมสำหรับบุคลากรควรนำหลักฆราวาสธรรมสี่มาส่งเสริม หลักสำคัญข้อแรก คือ ส่งเสริมให้ทุกคนมีความจริงใจเป็น “สัจจะ” คือความซื่อสัตย์ต่อกัน หรือซื่อตรงต่อกัน กระทำใดๆ ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตไม่หลอกลวงคดโกงต่อตนเอง องค์กรและผู้อื่น

ข้อสอง ส่งเสริมการรู้จักข่มใจของตนเป็น “ทมะ” คือรู้จักข่มความไม่พอใจเมื่อเกิดขึ้นในการทำงาน ต้องเข้าใจหลักว่าคนอยู่ร่วมกันนานๆ ย่อมต้องมีอะไรผิดพลาดบกพร่อง ต้องรู้จักข่มไม่แสดงอาการพลุกพล่านหรือเกรี้ยวกราด

ข้อสามส่งเสริมให้รู้จักอดทนในการดำเนินชีวิตเป็น “ขันติ” คือรู้จักอดทนที่จะรอ อดทนต่อความลำบากตรากตรำในการงานหน้าที่ที่ต้องกระทำ

ข้อสุดท้ายส่งเสริมให้รู้จักเสียสละเป็น “จาคะ” คือรู้จักที่จะเป็นผู้ให้ ยอมสละวัตถุสิ่งของ มีใจสงเคราะห์เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือผู้ร่วมงาน ผู้ทุกข์ยากขาดแคลน สละกำลังกาย กำลังสติปัญญาเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำงานและดำเนินชีวิต

นอกจากที่กล่าว การทำงานต้องทำตามหน้าที่ด้วยอิทธิบาทสี่ ดังนี้

หนึ่ง การทำงานต้องมีความพอใจในงาน “ฉันทะ” คือความพอใจในหน้าที่ ตำแหน่งฐานะโดยถือว่าเป็นสิ่งที่ตนถือว่าดีที่สุด และควรจะกระทำให้ได้ดีที่สุด

สอง มีความเพียร “วิริยะ” คือการกระทำงานอย่างต่อเนื่องเสมอต้นเสมอปลาย จนเป็นพฤติกรรมที่ดีในการทำงานด้วยใจ

สาม มีจิตใจที่มั่นคง “จิตตะ” คือมีสมาธิในการทำงานและสอดส่องในเหตุและผลสามารถนำไปสู่การพัฒนาเพื่อให้ผลลัพธ์ของงานดีขึ้นไปสู่เป้าหมายความสำเร็จ

สี่เห็นความสำเร็จของงาน “วิมังสา” ซึ่งผลสำเร็จแห่งงานนั้นจะรวมเป็นปัญญาธรรมในการทำงาน ส่วนผู้บริหารต้องยึดหลักนำพาพรหมวิหารสี่ มาดำเนินธุรกิจด้วยความเมตตา กรุณา ต่อผู้ร่วมงานด้วยความรัก ความหวังดีให้เกิดความสุขทั้งกายและใจ พร้อมยินดีเมื่อผู้ร่วมงานได้ดี มีความสุขความเจริญก้าวหน้า และรู้จักวางเฉย วางใจเป็นกลางในการพิจารณาความถูกต้อง ในการทำงานตามทำนองครองธรรม

หลักผู้นำพรหมวิหารสี่ต้องเป็นผู้เสียสละเป็นผู้ให้ทานแก่ผู้ร่วมงานด้วยใจรักจากเมตตากรุณา และรู้จักการใช้วาจาที่ไพเราะเหมาะสม “ปิยวาจา” มีการช่วยเหลือกันและกันอย่างเสมอต้นเสมอปลาย การดำเนินงานธุรกิจตามพุทธะต้องมีเมตตากายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตามโนกรรม ด้วยความปรารถนาดีกับเพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์และโทษด้วยความสุภาพความหวังดี และมีเมตตากายกรรมในการกระทำการผลิตหรือให้บริการด้วยความถูกต้องเหมาะสมตามมาตรฐานเป็นธรรมโดยไม่เอาเปรียบในการแบ่งปัน และตอบแทนต่อลูกค้าคู่ค้า พนักงานผู้ที่เกี่ยวข้องและสิ่งแวดล้อมด้วยความประพฤติสุจริตและมีความเห็นชอบร่วมกันตามหลักพุทธะในเรื่องสาราณียธรรม 6 เพื่อให้พนักงานในธุรกิจและนอกธุรกิจหรือลูกค้าคู่ค้าเกิดความสามัคคีอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักสัมมาอาชีวะ ปัญญาธรรมของธุรกิจที่ถูกต้องจึงต้องรู้จักการแสวงหาทรัพย์ด้วยธุรกิจที่บริสุทธิ์ โปร่งใสถูกต้องและชอบธรรม ไม่หลอกลวงหรือล่อหลอกผู้บริโภค รู้จักการแบ่งปันจ่ายทรัพย์ แก่ตนเอง ผู้อื่นและการทำความดีไม่ทำลายใคร (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2554 : 334) มิลุ่มหลงมัวเมาเอาแต่ผลประโยชน์เพราะคุณค่าของการดำเนินธุรกิจแห่งพุทธนั้นต้องให้ความสำคัญในเรื่องการแบ่งปัน ตั้งแต่แบ่งปันความรัก แบ่งปันผลประโยชน์ แบ่งปันความต้องการ แบ่งปันความสุข แบ่งปันถ้อยคำและแบ่งปันข้อมูลที่มีคุณค่าแก่เพื่อมนุษย์ เพื่อให้เกิดลมหายใจแห่งสันติภาพ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2553 :132-135) และสังคมเกิดสันติสุข

5. ปัญญาธรรมนำพาธุรกิจเพื่อสังคมสันติสุข

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าต่อไปธรรมจะเป็นตัวแทนของพระองค์ ธรรมนั้นมีมากและยากที่คนธรรมดากิเลสมากเข้าถึง ธรรมชาติของคนส่วนมากเพียงได้แค่รู้หรือรับรู้ธรรม มีคนส่วนน้อยที่เข้าใจและมีส่วนน้อยมากๆ ที่จะเข้าถึงธรรม ซึ่งการเข้าถึงนั้นเป็นการนำพาเอาธรรมมาช่วยในการดำเนินชีวิตหรือเอาธรรมมาใช้ในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งผู้บริหารต้องให้ความสำคัญเอาใจใส่ในการบริหารจัดการองค์กรด้วยหลักธรรม พนักงานต้องเอื้อเฟื้อกันและกันและช่วยธุรกิจด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ขยันขันแข็ง จะนำพาบริษัทให้เจริญก้าวหน้าด้วยปัญญาธรรม

ปัญญาธรรมเป็นปัญญาที่ละเอียดอ่อน ไม่ใช่แค่รู้มากจากกิเลสหรือฉลาดรู้จากการอ่าน แต่ปัญญาธรรมเป็นการรู้จริงในเรื่องสัจธรรม รู้อดีต รู้ปัจจุบัน และรู้อนาคตตามความเป็นจริง จึงกระทำความดีด้วยความไม่ประมาท ผู้ที่มีปัญญาธรรมต้องเป็นผู้ที่มีศีล สมาธิ จนเกิดปัญญา เมื่อพิจารณาการทำธุรกิจปัญญาธรรมจะเกิดต่อเมื่อองค์กรนั้นมีระเบียบวินัยที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรม มีการปฏิบัติด้วยกาย วาจา และใจ อย่างมีสติในการทำงานตามหน้าที่รู้ถูกผิดจนเป็นปัญญาในการพัฒนาหน้าที่ให้ดีขึ้น มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับอย่างมีสมรรถนะ

แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการบริหารธุรกิจที่เรียกว่า “POSDCORB” 7 ประการคือ1. การวางแผนงาน (Planing) 2. การจัดองค์การ (Organizing) 3. การบริหารงานบุคคล (Staffing) 4. การ

วินิจฉัยสั่งการ (Directing) 5. การประสานงาน (Co – ordinating) 6. การเสนอรายงาน (Reporting) 7. การจัดทำงบประมาณ (Budgeting) หลักตามที่กล่าวเป็นเพียงการส่งเสริมการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลทั่วไป แต่สิ่งสำคัญในการดำเนินงานเพื่อความมั่นคงต้องเน้นที่คนมีธรรม จึงต้องเน้นการพัฒนาทรัพยากร - มนุษย์ ให้เข้าถึงปัญญาธรรม เพื่อที่จะได้รู้จักการบริหารจัดการ เงิน วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาสนับสนุน ด้านฐานข้อมูลข่าวสาร การตรวจสอบ และประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความเป็นธรรม ความเสมอภาคในองค์กร การทำงานเป็นทีม การประสานประโยชน์ให้เกิดสร้างความร่วมมือ การกระจายอำนาจอย่างเหมาะสมตามที่กล่าวมาจะสอดคล้องกับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ ตามหลักสัปปุริสธรรม (มหาเถรสมาคม, สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558) ถ้ามีการส่งเสริมก็น่าจะแน่ใจได้ว่าธุรกิจเกิดปัญญาธรรม

แนวทางในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์ที่เป็นปัญญาธรรมในการบริหารธุรกิจที่มิได้มุ่งหวังกำไร หรือการแข่งขัน เพียงอย่างเดียว แต่มีมุมมองที่ไกลไปถึงความยั่งยืน การไม่เบียดเบียน การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติ มีความเมตตาต่อกัน และรู้เท่าทันโลกตามกระแสโลกาภิวัตน์ด้วยหลักสัปปุริสธรรม อันเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ ที่องค์ธุรกิจควรนำพาไปปฏิบัติ 7 ประการ คือ

1. การรู้จักเหตุ โดยพิจารณาหลักการและเกณฑ์แห่งเหตุผลมาบริหารจัดการองค์กร ตามข้อเท็จจริง เป็นสิ่งที่องค์กรธุรกิจต้องมีคือข้อมูลข่าวสาร ความรู้ในการดำเนินธุรกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์

2. การรู้จักผล หรือ รู้ประโยชน์ โทษที่จะเกิดขึ้น อันสืบเนื่องจากการกระทำตามหลักธรรมชาติ เป็นสิ่งที่องค์กรธุรกิจต้องรู้ถึงเป้าหมายในการทำธุรกิจว่าจะได้หรือเสีย อะไรมีคุณมีโทษมีประโยชน์คุมค่าหรือไม่เพื่อความไม่ประมาทจะมีแนวทางการบริหารความเสี่ยงเมื่อเกิดการผิดพลาด

3. การรู้จักตน การทำธุรกิจต้องรู้จักฐานะ ความรู้ ความสามารถ คุณธรรม การประพฤติ และรู้จักที่จะปรับปรุง เป็นสิ่งที่องค์กรธุรกิจต้องสามารถวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อนของธุรกิจตนเองตามความเป็นจริงเพื่อแก้ไขและพัฒนา

4. การรู้จักประมาณ มีความพอดีในรายรับ รายจ่าย มีการบริหารการเงิน และการขยายกิจการ โดยพิจารณาประมาณในความพอเพียง ให้พอดี จากกำลังทางวัตถุ ความรู้ความสามารถของบุคลากร เพื่อการค้าการแข่งขั้นด้วยความรอบคอบและรู้จักประมาณความสามารถขององค์กร ถือเป็นสิ่งที่องค์กรธุรกิจต้องรู้จักการวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคในการตัดสินใจแห่งความสำเร็จ

5. การรู้จักกาล รู้เวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาการประกอบกิจ หมายถึง การบริหารจัดการต้องมีความเข้าใจถึงระยะเวลาที่เหมาะสม การสร้างโอกาสขององค์กรว่าต้องพิจารณาถึงสถานการณ์ในเวลานั้นๆ ควรจะดำเนินการอย่างไร อะไรควรงด อะไรควรกระทำ เวลาใดควรขยายกิจการหรือช่วงเวลาใดที่จะบริหารองค์กรให้ประสบผลสำเร็จมากที่สุด ถือเป็นการวิเคราะห์ช่วงเวลาที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามโอกาสและอุปสรรค องค์กรธุรกิจจึงต้องรู้จักการวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคในช่วงเวลาที่จะเกิดข้อดีหรือข้อเสีย

6. การรู้จักชุมชน รู้การปฏิบัติที่จะประพฤติต่อชุมชนต่างๆ ว่าควรจะดำเนินการอย่างไร การบริหารจัดการมีความจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับองค์กรต่างๆ ทั้งที่เป็นพันธมิตร และคู่แข่ง การสร้างสรรค์หรือการประสานงานกับชุมชน และกลุ่มบุคคลที่มีผลเกี่ยวข้องต่อองค์กร ธุรกิจต้องบริหารจัดการสร้างความสัมพันธ์ด้วยเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อชุมชน หรือสาธารณะชน จนเป็นภาพลักษณ์ที่ดีขององค์กร

7. การรู้จักบุคคล รู้จักยอมรับในความแตกต่างของบุคคล อัธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม ตลอดถึงรู้ในความสามารถของบุคคล และรู้จักที่จะเลือกใช้มอบงานที่เหมาะสมในจัดการบุคคล เปรียบเสมือนการพัฒนาและบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่จะต้องมีการพัฒนา และบริหารบุคคลในองค์กรให้มีความรู้ความสามารถ มีภักดี มีความสามัคคี มีความเป็นธรรม และมีความเสมอภาคในบุคลากรขององค์กร เพื่อให้เกิดการทำงานเป็นทีมสามารถติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายในและภายนอก ด้วยความเป็นมิตรไมตรี รวมทั้งมีความจริงใจต่อกัน

จากที่กล่าวมาองค์ธุรกิจที่มีปัญญาธรรมเปรียบได้กับกลยุทธ์ที่กล่าวว่า รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง เพราะเทียบได้จากรู้เขาคือรู้บุคคล รู้ชุมชน ที่ธุรกิจเลือกเป็นตลาดเป้าหมายหรือคู่แข่งในการขายสินค้าหรือให้บริการ รู้เรา คือรู้ตัวเรารู้จักตัวตนของเราในความรู้ความสามารถ รู้เหตุที่ต้องมีเพื่อผลที่จะเกิดขึ้น ในที่นี้หมายถึง รู้จักองค์กรที่เราบริหารเป็นอย่างดีว่ามีจุดด้อย จุดแข็งอย่างไร มีขีดความสามารถอย่างไร และรู้จักสามารถปรับปรุงองค์กรให้ทันต่อเหตุการณ์ที่มีผลกระทบ รวมทั้งการบริหารความแตกต่างที่จะทำให้องค์กรเป็นเลิศ มีประสิทธิภาพ และมั่นคงถาวร รวมถึงการแข่งขันยังต้องพิจารณาถึงโอกาสและอุปสรรคซึ่งมีผลต่อการรบร้อยครั้งชนะร้อยครั้งหรือทำการค้าให้ได้กำไร ดังนั้นธุรกิจนอกจากรู้เขา รู้เราแล้วยังต้องรู้จักสิ่งแวดล้อมนั้นก็คือกาลเวลา ว่าเมื่อไรถึงจะเหมาะสมและรู้จักประมาณว่าเท่าไรถึงเพียงพอไม่มากเกินไปไม่น้อยเกินไป โดยต้องรู้ว่าอะไรเป็นโอกาสถึงเวลาที่ต้องทำธุรกิจเชิงรุกและเมื่อไรเป็นอุปสรรคที่ต้องทำธุรกิจเชิงรับ ผู้นำที่มีปัญญาสามารถปรับธุรกิจด้วยปัญญาธรรมตามหลักสัปปุริสธรรม 7 โดยมีการเก็บข้อมูล เพื่อใช้ในการวิเคราะห์จัดทำการวางแผนงาน เพื่อปฏิบัติการตามแนวทางและควบคุมให้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง และเมื่อเกิดปัญหาสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็ว

หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เป็นไปตามหลักธรรมตามความเป็นจริง มองความจริงเป็นความจริง มองเหตุพิจารณาผล มองตนพิจารณาผู้อื่นปรับเปลี่ยนพัฒนาภายใต้ความไม่ประมาทให้เกิดความสุขเป็นกำไร ถือเป็นการบริหารด้วยปัญญาธรรมในความสัมพันธ์การเปลี่ยนย้ายคุณค่าที่ให้ความสำคัญกับคนทุกคน ต้องเขาถึงหลักธรรม เพราะความอยู่รอดของธุรกิจ และอนาคตของลูกหลานขึ้นอยู่กับการยอมรับ ในความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ธุรกิจต้องเห็นมนุษย์ชาติและสิ่งแวดล้อมตามความเป็นจริง (ริชาร์ต บาร์เร็ต, 2546: 35) โดยคำนึงถึงคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่าในสังคมมนุษย์หรือปัจจัยแห่งสังคมในกระบวนการอาศัยจิตสำนึกซึ่งกันและกัน ในการพิจารณาเหตุผล รู้จักโลก รู้จักธรรมชาติ มุ่งสู่มิติของการบริหารงานที่สร้างประสิทธิภาพ ประสิทธิผล ต่อ

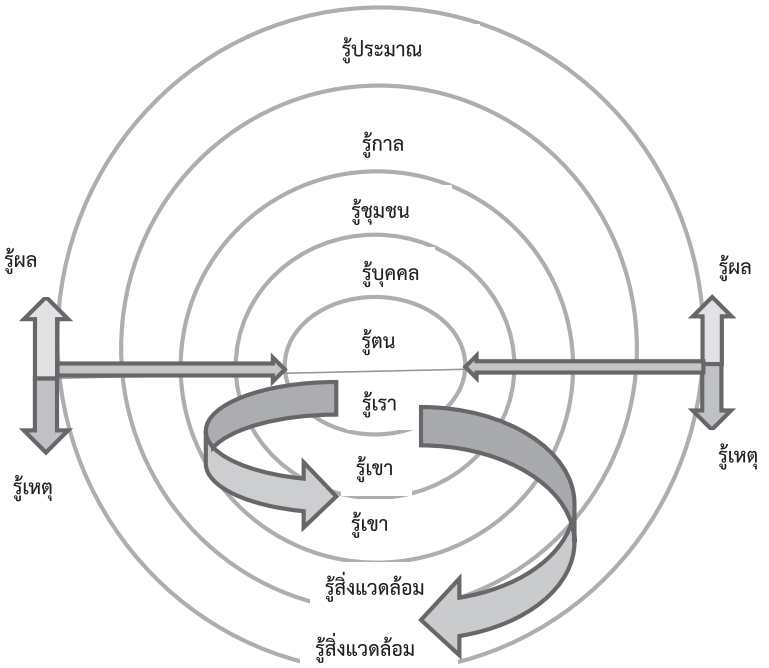

ภาพปัญญาธรรมการปฏิบัติกลยุทธ์ตามหลักสัปปุริสธรรม 7

การบริหารงานอย่างยั่งยืนมั่นคง อันเป็นปัญญาธรรมของธุรกิจอย่างชาญฉลาดตามภาพ เป็นหลักการของนักบริหารในการจัดการองค์กร อย่างมีระบบ มีคุณธรรมต่อคนในองค์กร คนนอกองค์กรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งน่าจะทำให้สังคมเกิดสันติสุขตามแนวคิดการนำพุทธมาใช้ในการดำเนินงานทางธุรกิจในสังคม (วัชระ งามจิตรเจริญ, 2554: 335-338) การดำเนินธุรกิจถ้าได้ปฏิบัติตามที่กล่าวมาก็เท่ากับเป็นการใช้ปัญญาธรรมนำพาธุรกิจสู่สันติสุข

6. บทสรุป

ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นหลักธรรมที่สำคัญของปัญญาธรรม การดำเนินธุรกิจที่มีพฤติกรรมไร้ศีลธรรมคงเข้าไม่ถึงปัญญาหรือขาดปัญญาธรรม อันทำให้ธุรกิจนั้นๆ เศร้าหมองในเบื้องตนจนสู่จุดจบตามเวรกรรม แต่ถ้าธุรกิจมีปัญญาธรรมก็น่าจะนำพาให้ธุรกิจเกิดสันติสุข จากการดำเนินงานโดยต้องเริ่มพัฒนาคนในธุรกิจให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเข้าถึงปัญญาปฏิบัติธรรม ซึ่งหลักธรรมในการดำเนินงานที่ธุรกิจต้องเน้นเริ่มต้นกับคนในองค์กรคือหลักฆราวาสธรรมสี่ อิทธิบาทสี่ ส่วนผู้บริหารต้องเน้นเพิ่มพรหมวิหารสี่ และสาราณียธรรมหก ที่เน้นความเมตตา ช่วยเหลือแบ่งปันเพื่อให้เกิดความสามัคคีในองค์กร เมื่อคนเข้าถึงธรรมจะแสดงถึงการเป็นผู้มีระเบียบวินัย มีสติในการทำงานด้วยปัญญาธรรม ก็สามารถพัฒนา

ธุรกิจโดยใช้หลักสัปปุริสธรรมเจ็ด ในการบริหารจัดการตามความเป็นจริงตามบริบทของสังคมโดยไม่เบียดเบียนกันและกัน สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน ด้วยความเมตตาเป็นที่ตั้งของธุรกิจกับสังคมตามเหตุผลแห่งปัญญาธรรม ก็จะนำพาสันติสุขให้เกิดขึ้นกับผู้ประกอบธุรกิจและสังคม

เอกสารอ้างอิง

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิธิบุณยากร). (2553). **การบูรณาการพุทธิปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม**. กรุงเทพมหานคร: ไทยรายวันการพิมพ์.

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท). เสียงอ่านพระธรรมเทศนาทางพ้นทุกข์. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558, จาก https://www.youtube.com/watch?v=hXwvi0ecwTQ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาเถรสมาคม. หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558, จาก http://www.mahathera.org/detail.php?module=article&id=7&title=03

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554**. กรุงเทพมหานคร: ศิริวัฒนา อินเตอร์พริ้นท์.

ริชาร์ต บาร์เร็ต. (2546). **ปลดปล่อยวิญญาณธุรกิจสู่การเป็นยอดองค์กร.** แปลโดย ไพโรจน์ ภูมิประดิษฐ์. กรุงเทพมหานคร: เฟื้องฟ้า พริ้นติ้ง.

วัชระ งามจิตรเจริญ. (2554). **แนวคิดในการนำเศรษฐกิจเชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟ พริ้นท์.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **ธรรม**. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558, จาก http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%98%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1

สฤณี อาชวานันทกุล. **พฤติกรรมไร้ศีลธรรม และนัยต่อการกำกับดูแล**. สืบค้นเมื่อ 22 มกราคม 2558, จาก http://www.snf.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=243:immoral&c atid=5:2009-06-04-09-19-11&Itemid=21

การดูแลผู้ป่วยเบาหวานแผลเรื้อรัง ด้วยนวัตกรรมภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา

Care of Chronic Wounds of Diabetes Patients Using Buddhist Wisdom Innovations

ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ*

Dr. Thaksina Krairach and et al.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอการดูแลแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานด้วยนวัตกรรมภูมิปัญญาทางพุทธศาสนา หรือเรียกว่า พุทธวิธี จากการสังเกตเห็นปรากฏการณ์แผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานที่เกิดจากภาวะแทรกซ้อนที่พบมากในผู้ป่วยเบาหวาน ส่งผลให้ผู้ป่วยมีภาวะพิการทุพลภาพ ทุกข์ทรมาน เสียโอกาสในการประกอบอาชีพ และโอกาสดีต่างๆ ทางสังคม รวมถึงเสียค่าใช้จ่ายในการแสวงหาการรักษาจำนวนมาก อีกทั้งส่งผลต่อสุขภาพทางจิต จนเกิดความเครียด มีอาการซึมเศร้า และรู้สึกตนว่าไร้ค่า หากนำปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยเบาหวานที่มีแผลเรื้อรังไปมองผ่านพุทธวิธีที่เรียกว่า หลักพรหมวิหาร ที่ให้ความเมตตา กรุณา ต่อผู้ป่วยเบาหวานจนก่อเกิดความเพียร มีมานะ และความอุตสาหะ ผู้เขียนได้สร้างนวัตกรรมภูมิปัญญาจากพืชสมุนไพรไทยมาใช้ในการดูแลแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานดังกล่าว รวมถึงให้การดูแลผู้ป่วยด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ จนทำให้ผู้ป่วยเบาหวานมีกำลังใจในการต่อสู้กับโรคเรื้อรัง มีความเพียร มี

*ดร.เสถียร ฉันทะ (Dr. Satian Chunta), *มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*

ดิษฐพล ใจซื่อ (Dittaphol Jaisue), *วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม*

กฤตย์ ไกรราช (Grid Krairach), *มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*

จิตณรงค์ นาใจคง (Chitnarong Najaikong), *มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*

มานะ อุตสาหะในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการกินการอยู่ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และรู้จักเลือกใช้นวัตกรรมภูมิปัญญาจากพืชสมุนไพรไทยในการดูแลรักษาตนเอง จนสุขภาพทางกายและใจเป็นปกติ หายจากอาการแผลเรื้อรัง จนมาสามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้อย่างปกติเหมือนบุคคลทั่วไป

คำสำคัญ : แผลเรื้อรัง, ผู้ป่วยเบาหวาน, นวัตกรรมภูมิปัญญา, พืชสมุนไพรไทย, พุทธศาสนา

Abstract

The article aims to present the care of chronic wounds of diabetes patients using Buddhist wisdom innovations or the so-called Buddhist response. By observing the phenomenon of chronic wounds of diabetes patients as a result of complications often found in diabetes patients, the wounds cause paralysis, suffering, and loss of opportunity to take up an occupation and other loss of good social opportunities, including a lot of expense for the search of cure. They also affect mental health to the degree that the patients become stressed, having depression, and feel worthless. If all these physical and mental problems of the diabetes patients having chronic wounds are looked at in the light of the Buddhist response called Divine Abidings which give loving kindness and compassion to the diabetes patients and that encourages the patients to build perseverance, constant effort and endeavor. The authors have created wisdom innovations from Thai herbal plants and used them in the care of diabetes patients as well as giving them the human heart. Doing so encourages the patients to fight against the chronic disease, to have perseverance, constant effort and endeavor in adjusting their consuming and living behaviors appropriately, and they know how to choose wisdom innovations from Thai herbal plants and use them to cure themselves until their physical and mental health become normal, with no more chronic wounds, and they are able to live normally like any other people.

Keywords : chronic wounds, diabetes patient, wisdom innovation, Thai herbal plants, Buddhism

1. บทนำ

โรคเรื้อรังถือเป็นปัญหาสาธารณสุขซึ่งพบมากในผู้สูงอายุ คำว่า โรคเรื้อรัง หมายถึง โรคที่รักษาไม่หายขาด การรักษาเป็นการพยุงไว้ไม่ให้มีการสูญเสียการทำงานของร่างกายที่มากขึ้น โรคเรื้อรังมีหลายประเภท ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โรคไต โรคเก๊าต์ โรคข้อเข่าเสื่อม โรคมะเร็ง ฯลฯ แต่ที่เป็นบ่อเกิดให้โรคเรื้อรังอื่นๆ ตามมา คือ โรคเบาหวาน เนื่องจากโรคเบาหวานเป็นโรคที่มีปัญหาที่เลือดและหลอดเลือด หากเปรียบเลือดของบุคคลทั่วไปเหมือนน้ำ ที่สามารถไหลอย่างสะดวกที่เปรียบเสมือนท่อประปาหรือในหลอดเลือด แต่สำหรับผู้ป่วยเบาหวานซึ่งมีระดับน้ำตาลในเลือดสูง เลือดมีความหนืดเหนียวข้น จึงไหลไปเลี้ยงอวัยวะส่วนต่างๆ ได้น้อย รวมถึงผู้ป่วยเบาหวานมีหลอดเลือดที่ตีบแข็ง ยืดหยุ่นไม่ดี จึงส่งผลให้เลือดไปเลี้ยงอวัยวะส่วนต่างๆ ได้ไม่ตามปกติ เกิดโรคอื่นๆ ตามมาหรือที่มักพูดแซวกันเล่นๆ ว่า เบาหวานและคณะ ซึ่งเมื่อเป็นเบาหวานจะมีโรคและอาการอื่นๆ ตามมาได้แก่ ไขมันในหลอดเลือด ความดันโลหิตสูง หลอดเลือดอุดกั้น หัวใจขาดเลือด หลอดเลือดสมองแตก อัมพาต และอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ด้วยเหตุผลดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดภาวะแทรกซ้อน 3 ต. คือ ตา ไต ตีน (เท้า) ซึ่งจากรายงานข้อมูลพบว่าปัจจุบันมีผู้ป่วยเบาหวาน จำนวนมาก สำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข ได้รับข้อมูลจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ จำนวน 76 จังหวัด (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) ระหว่างวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2555ถึง31 ธันวาคม พ.ศ. 2555 พบว่ามีผู้ป่วยเบาหวาน ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นผู้ป่วยรายใหม่ จำนวน 336,265 ราย อุบัติการณ์ 523.24 ต่อประชากรแสนคน โดยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง ปี พ.ศ. 2551–2555 (สำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข, 2556)

จากการสังเกตพบปรากฏการณ์แผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานที่เกิดจากภาวะแทรกซ้อนที่พบมาก ที่มักประสบปัญหา คือมีอาการมึนชาที่อวัยวะส่วนปลาย โดยเฉพาะบริเวณเท้า ลักษณะเท้ามีลักษณะซีดเหลือง ผิวหนา เนื่องจากมีเลือดมาเลี้ยงน้อย หากเท้าได้รับบาดเจ็บหรือเป็นแผล จะทำให้แผลหายยากกลายเป็นแผลเรื้อรัง นานแรมปี บางครั้งอาจเกิดการติดเชื้อ ลามถึงกระดูก หลายรายต้องตัดนิ้วเท้า เท้าและขา ในที่สุด ส่งผลให้ผู้ป่วยมีภาวะพิการทุพพลภาพ ทุกข์ทรมาน เสียโอกาสในการประกอบอาชีพและโอกาสดีต่างๆ ทางสังคม รวมถึงเสียค่าใช้จ่ายในการแสวงหาการรักษาจำนวนมาก และอาจตามมาด้วยการสูญเสียชีวิตก่อนถึงวัยอันควร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้เขียนและทีมงานตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงสนใจที่จะค้นคว้าศึกษานวัตกรรมภูมิปัญญาจากพืชสมุนไพรที่ช่วยสร้างเสริมสุขภาพผู้ป่วยเบาหวานเพื่อลดอาการชาเท้าและป้องกันการเกิดภาวะแทรกซ้อนที่ส่งผลต่อการเกิดแผลเรื้อรัง ที่อาจสูญเสียอวัยวะส่วนปลายตามมา

ภาพประกอบที่ 1 แผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานที่มารับบริการทำแผลที่โรงพยาบาล

2. แผลเรื้อรัง : ความทุกข์ทรมานของผู้ป่วยเบาหวาน

ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เหตุแห่งการเกิดแผลเรื้อรังโดยเฉพาะที่เท้าของผู้ป่วยเบาหวาน เกิดเนื่องจากเลือดและหลอดเลือดผู้ป่วยเบาหวานมีความผิดปกติ เลือดของผู้ป่วยเบาหวานมีความหนืดเหนียว ข้นกว่าบุคคลปกติทั่วไป ทำให้การไหลเวียนไปสู่อวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกายเป็นไปได้น้อยกว่าปกติ อีกทั้งมีความผิดปกติของหลอดเลือด ที่มีการตีบแข็ง ยืดหยุ่นได้น้อย ช่องภายในหลอดเลือดมีช่องว่างที่แคบกว่าหลอดเลือดบุคคลทั่วไป ดังนั้นการนำเลือดไปเลี้ยงอวัยวะต่างๆ โดยเฉพาะอวัยวะส่วนปลายจึงไปได้น้อย สังเกตได้จากลักษณะฝ่าเท้าของผู้ป่วยเบาหวานมักมีสีซีดเหลือง หนา และหนังแข็ง รวมถึงมีความรู้สึกในการรับรู้น้อย และน้อยลงเรื่อยๆ ซึ่งมักสัมพันธ์กับระยะเวลาในการเจ็บป่วย และหากผิวหนังบริเวณดังกล่าวสัมผัสกับของมีคม กีด ขูดข่วน ทิ่มแทง ยิ่งส่งผลให้เกิดแผล เรื้อรังตามมา จากการสังเกตพบว่า หากยิ่งเป็นเบาหวานนานมากเท่าไร ผิวบริเวณอวัยวะส่วนปลาย อาจมีการปริแตกออกมาเอง โดยไม่ได้ไปสัมผัสสิ่งใด และลุกลามเป็นแผลขนาดใหญ่ได้โดยง่าย เนื่องจากเป็นบริเวณที่เลือดมาเลี้ยงน้อยจนเซลบริเวณนั้นเสื่อมตายไป จนตามมาด้วยการเป็นแผลเรื้อรัง รักษาหายได้ยาก

ผู้ป่วยเบาหวานหญิงรายหนึ่ง อายุ 64 ปี เป็นเบาหวานมานาน 14 ปี และเมื่อ 4 ปี ที่ผ่านมามีแผลเริ่มที่นิ้วก้อยของเท้าขวา ต่อมาลามไปที่นิ้วนาง และนิ้วกลาง รับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด นานกว่า 4 ปี แผลไม่หาย แผลมีเนื้อตายสีเหลืองซีดโดยรอบ แพทย์ทำการผ่าตัดตบแต่งบาดแผล

ถึง 3 ครั้ง จนเท้าเป็นรูปตัดขวางพาดกลางฝ่าเท้า และแผลยิ่งลุกลามลึกลงเรื่อยๆ จนถึงกระดูก มีอาการปวด ทุกข์ทรมาน แสนสาหัส

ผู้ป่วยเล่าว่า “ยายรู้สึกเหมือนคนตกนรกทั้งเป็น มันปวด มันเจ็บ มันทรมาน ไม่รู้จะไปรักษาที่ไหนให้แผลหาย จนปัญญา ยายเหมือนตกนรกทั้งเป็น”

เช่นเดียวกัน ผู้ป่วยเบาหวานชายอีกรายหนึ่ง อายุ 42 ปี เป็นเบาหวานมา 22 ปี มีอาการชาที่เท้า มากว่า 5 ปี ต่อมาเมื่อสามปีก่อน มีแผลผุพองบนหลังเท้าขวา และลุกลามขยายกว้างและลึก ขนาดประมาณเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 เซนติเมตร ลึก 1.5 เซนติเมตร แพทย์ทำการผ่าตัดตบแต่งแผลถึงสามครั้ง ก็ไม่สามารถทำให้แผลหายได้ การเป็นแผลเรื้อรังที่ยาวนานทำให้ผู้ป่วยไม่สามารถไปทำงานได้ตามปกติ จึงต้องลาออกจากงานมากว่าสามปี กลายเป็นคนตกงาน และทุกข์ทรมานกับแผลมาโดยตลอด

ผู้ป่วยเล่าว่า “ผมไม่คิดเลยว่า โรคเบาหวานมันจะทำลายชีวิตผมได้ขนาดนี้ ตอนนี้ผมหมดสิ้นทุกอย่าง ทั้งงาน ทั้งแฟน ผมไม่เหลือ”

จะเห็นได้ว่าปัญหาของแผลเรื้อรัง นอกจากทุกข์ทรมานทางร่างกายแล้ว ยังส่งผลต่อสุขภาพทางจิต ที่ตามมาด้วยความเครียด ซึมเศร้า และรู้สึกตนเองว่าไร้ค่า

3. พรหมวิหาร : ความเมตตา กรุณาที่มีต่อผู้ป่วยเบาหวานแผลเรื้อรัง

หลักธรรมทางพุทธศาสนามีอยู่จำนวนมาก แต่หลักธรรมที่เหมาะกับการนำมาใช้ในการดูแลแผลเรื้อรังของผู้ป่วยเบาหวานนั้นคือ พรหมวิหาร ที่เป็นธรรมประจำใจอันประเสริฐ ธรรมประจำใจที่ยิ่งใหญ่ที่ประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546 : 153) เป็นการนำความเมตตา ซึ่งเป็นความปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข และความกรุณา ซึ่งเป็นความปรารถนาดีคิดช่วยให้เขาพ้นทุกข์ ปลดเปลื้องบำบัดทุกข์ บำบัดความเดือดร้อน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546 : 125) เพื่อปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มาเป็นหลักยึดในการปฏิบัติงานในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานดังกล่าว

ด้วยปรากฏการณ์แผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานที่มีแนวโน้มสูงขึ้นทุกขณะ ที่ผู้เขียนบทความและทีมงานได้ประสบพบเห็นผู้ป่วยดังกล่าวในชุมชนและในสถานบริการสุขภาพ รวมถึงขณะที่ผู้เขียนพานักศึกษาพยาบาลออกฝึกปฏิบัติงาน ภาพที่เห็นและสัมผัสทุกวันคือ ภาพผู้ป่วยเบาหวานมาบริการทำแผลในสถานบริการ รวมถึงภาพแผลเรื้อรังที่อวัยวะส่วนปลายของผู้ป่วยเบาหวาน ที่ดวงตาของผู้ป่วยแสดงถึงความสิ้นหวัง ความหดหู่รันทดต่อโชคชะตาของชีวิต ใบหน้าที่เศร้าสร้อย ไร้แรงกำลังใจ ภาพเหล่านี้ทำให้ผู้เขียนรู้สึกสะเทือนใจยิ่งนัก สิ่งแรกที่สัมผัสคือความรู้สึกสงสารจับใจ

วัฏจักรชีวิตตามคำสอนของพระพุทธเจ้าคือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย แต่สำหรับผู้ป่วยเบาหวานหาเป็นเช่นนั้นไม่ เพราะมันคือ เกิด แก่ เจ็บ พิการ และตาย โดยตายอย่างทุกข์ทรมาน ตายอย่างไม่มีศักดิ์ศรี โดยเฉพาะความทุกข์ทรมานจากแผลเรื้อรังที่รักษาหายยาก ที่มักลุกลามขยายเป็นวงกว้างออกไป

ได้ทุกขณะ จากหนึ่งนิ้ว เป็นสองนิ้ว เป็นสามนิ้ว จนเป็นทั้งเท้า จนในที่สุดทั้งขา ปัจจุบันการตัดอวัยวะที่เป็นแผลเรื้อรังถือเป็นเรื่องปกติของศัลยกรรมแพทย์ในโรงพยาบาล ดังนั้นปรากฏการณ์ผู้ป่วยเบาหวานถูกตัดอวัยวะทุกวันจึงสร้างความกลัว ความหวาดผวาให้บังเกิดแก่ผู้ป่วยเบาหวานยิ่งนัก ผู้ป่วยเบาหวานที่มีแผลเรื้อรังที่นิ้วเท้ารายหนึ่ง สอบถามผู้เขียนซ้ำแล้วซ้ำเล่าด้วยสีหน้าที่ซีดเหมือดเต็มไปด้วยความวิตกกังวลอย่างสุดจะพรรณนาว่า “ผมไม่ตัดนิ้วได้ไหม ผมปฏิเสธหมอไม่ให้ตัดนิ้วผมได้ไหม ผมไม่อยากตัดและแล้วถ้าผมไม่ยอมตัดนิ้ว แผลจะลามไปที่ขา ให้ถูกตัดทั้งขาเลยไม๊” ผู้ป่วยพูดวกวน ซ้ำแล้วซ้ำอีกน่าเวทนายิ่งนัก สิ่งที่ผู้เขียนประสบพบเห็น ทำให้ผู้เขียนสงสารพวกเขาจับใจ พร้อมตั้งปณิธานไว้ในใจว่าผู้เขียนจะต้องเอาวิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาจนถึงปริญญาเอก มุ่งมั่นช่วยเหลือผู้ป่วยเบาหวาน นำความรู้มาสร้างประโยชน์ให้พวกเขาเหล่านี้ ให้ได้กลับมามีความสุขได้อีกครั้ง และจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ความเดือดร้อน ที่เกิดจากแผลเรื้อรังออกจากผู้ป่วยเบาหวานให้พ้นจากความทุกข์ให้ได้ ความเมตตากรุณาของผู้เขียนที่มีต่อผู้ป่วยเบาหวานนี้ จึงก่อเกิดความเพียร ความมานะ และความอุตสาหะ ที่พยายามคิดค้นศึกษานวัตกรรมภูมิปัญญาสมุนไพรไทยในการแก้ปัญหาเพื่อหยุดแผลเรื้อรังเหล่านี้ให้ได้

4. นวัตกรรมภูมิปัญญาสมุนไพรไทยในการแก้ปัญหาเพื่อหยุดแผลเรื้อรัง

4.1 แผงไข่มะกรูด : ลดอาการชาเท้าและป้องกันการเกิดแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน

ผู้เขียนพยายามคิดทบทวนถึงที่มาและสาเหตุแห่งการเกิดแผลเรื้อรังของผู้ป่วยเบาหวาน

ซึ่งการจะป้องกันมิให้เกิดแผลเรื้อรังได้นั้น สิ่งแรกที่จะป้องกันที่มิให้เกิดแผลได้ก็ต้องลดอาการชาที่ฝ่าเท้าของผู้ป่วยเบาหวานให้ได้ก่อนสิ่งแรก หากเท้าไม่ชา และรับรู้ได้ตามปกติ โอกาสของการเกิดแผลก็ย่อมเป็นไปได้ยาก ผู้เขียนและทีมงานจึงคิดค้นผลิตนวัตกรรมภูมิปัญญาพืชสมุนไพรขึ้นเป็นลำดับ โดยเน้นการผลิตจากวัตถุดิบในท้องถิ่น ที่หาง่าย ราคาถูกหรืออาจไม่ต้องหาซื้อ นวัตกรรมแรกจึงเลือกมะกรูด ซึ่งเป็นไม้ในวงศ์เดียวกับส้มและมะนาว มีชื่อวิทยาศาสตร์คือ *Citrus hystrix* DC. ผลมะกรูดมีผิวเปลือกขรุขระมีปุ่มนูน มีต่อมน้ำมันที่ให้กลิ่นหอมของน้ำมันหอมระเหย (essential oil) และมีจุกที่หัวของผลมะกรูด (คม สันหุตะแพทย์, 2553)

โดยนำลูกมะกรูดสดขนาดกลาง ไม่ใหญ่เกินไปหรือเล็กเกินไป เพราะหากใหญ่ใส่ช่องไม่ได้ เล็กก็จะตกเข้าไปในช่องไข่ มาวางลงในแต่ละช่องของแผงไข่โดยให้นำเอาหัวขั้วตั้งขึ้น แล้วให้ผู้ป่วยเบาหวานที่มีอาการชาฝ่าเท้า นั่งบนเก้าอี้แล้ววางเท้าทั้งสองข้างเหยียบลงบนลูกมะกรูดในแผงไข่ เหยียบซ้ายขวากดลงเบาๆ สลับกันไปมา ดังภาพที่ 2

ภาพประกอบที่ 2 ผู้ป่วยเบาหวานที่มีอาการชาฝ่าเท้าเหยียบแผงไข่มะกรูด

ที่ผ่านมา ผู้เขียนทำการศึกษาวิจัยเชิงกึ่งทดลองเรื่อง “ผลของแผงไข่มะกรูดลดอาการชาปลายประสาทเท้าผู้ป่วยเบาหวาน” ด้วยให้กลุ่มทดลองเหยียบแผงไข่มะกรูด วันละ 2 ครั้งๆ ละ 10 นาที เช้าและเย็น ผลการทดลองพบว่า การเหยียบแผงไข่มะกรูด ช่วยลดอาการชาฝ่าเท้าของผู้ป่วยเบาหวาน ได้ถึงร้อยละ 90 เหลือเพียงร้อยละ 10 ไม่สามารถช่วยให้หายชาได้ ในรายที่หนังเท้ามีความหนา และซีดเหลืองมากๆ เนื่องจากมีอาการปลายประสาทเสื่อมที่รุนแรง จากการสืบค้นพบว่า ภายในมีต่อมน้ำมันหอมระเหย ร้อยละ 4 มีองค์ประกอบหลักเป็น เบตาไพนีน (B-pinene) ประมาณร้อยละ 30 ลิโมนีน (limonene) ประมาณร้อยละ 29 นอกจากนี้ยังพบ linalool, borneol, camphor, sabinene, germacrene D, aviprin, umbelliferone ใช้เป็นน้ำมันแต่งกลิ่นเครื่องหอม นอกจากนี้พบว่า เบต้า-ไพนีน ไลโมนีน และซาบินีน เป็นสารหลักซึ่งเมื่อถูกความร้อนจะระเหยออกมากลายเป็นกลิ่น (วันดี กฤษณพันธ์, 2539) ที่ช่วยด้านอารมณ์ให้สุขสบายใจ และน้ำมันหอมระเหยยังทำให้เกิดความร้อนสามารถละลายออกมาเป็นตัวยาซึมเข้าใต้ผิวหนังตามร่างกายซึมเข้าสู่เท้า ช่วยกระตุ้นการทำงานของระบบประสาทและการไหลเวียนที่บริเวณปลายเท้าได้มากขึ้น ลดอาการชาฝ่าเท้าที่เกิดจากอาการเสื่อมของปลายประสาทได้อีกทางหนึ่ง นอกจากนี้หัวขั้วของผลมะกรูดที่วางตั้งขึ้นอยู่ในแผงไข่ ซึ่งหัวขั้วผลมะกรูดมีลักษณะนูนแหลม ช่วยกระตุ้นระบบประสาทของฝ่าเท้าให้ฟื้นคืนมา เป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นการทำงานของเซลล์ประสาทของฝ่าเท้า ถือเป็นการประยุกต์ศาสตร์ของการกดจุดฝ่าเท้าแบบการแพทย์แผนจีนที่มีมาแต่โบราณในการนำมาใช้ สอดรับกับทฤษฎีของการนวดฝ่าเท้าการแพทย์จีนที่อธิบายไว้ว่า ฝ่าเท้าของมนุษย์เกี่ยวสัมพันธ์กับอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งในร่างกาย ดังนั้นหากทำการนวดฝ่าเท้า

ภาพประกอบที่ 3 ผลมะกรูดหั่น **ภาพประกอบที่ 4 การแช่เท้าด้วยน้ำและผลมะกรูด**

หมายเหตุ ควรเปลี่ยนลูกมะกรูดใหม่ ภายใน 4-5 วัน เมื่อมะกรูดเริ่มสีน้ำตาล คล้ำดำ หรือเริ่มปริแตก

พลังแรงนวดจะกระตุ้นถูกเซลล์ประสาทที่หล่อเลี้ยงอยู่รอบข้างและอวัยวะภายในที่เกี่ยวสัมพันธ์ โดยผ่านศูนย์กลางประสาทเชื่อมโยง ทำให้เซลล์ประสาทตื่นตัวทำงานอย่างกระฉับกระเฉงและผลักดันให้ระบบเลือดไหลเวียนดีขึ้นเลือดไหลเวียนอย่างมีประสิทธิภาพ อาการชาหรือเจ็บปวดที่มีอยู่ก็จะทยอยทุเลาหายไป (ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ, 2553)

สำหรับกรณีฤดูร้อนจะหามะกรูดยาก หรือเป็นผู้สูงอายุที่ไม่มีแรงเหยียบผลมะกรูด อาจต้องปรับใช้วิธีอื่นด้วยการหั่นลูกมะกรูดสด เป็นชิ้นๆ หรือฝาดๆ ใส่ลงในกะละมังที่มีน้ำอุ่นไว้อยู่ (ควรทดสอบความร้อนก่อนลงแช่เท้า เพื่อไม่ให้น้ำร้อนเกินไป) ใช้มือบีบมะกรูดบางชิ้นลงในน้ำที่อยู่ในกะละมัง หลังจากน้ำเอาเท้าทั้งสองข้างแช่ลงน้ำ นาน 10 นาที ขณะแช่อาจใช้มือหยิบชิ้นมะกรูดในน้ำมาถูลูบไล้ไปมาตามเท้าและขา วิธีนี้ก็จะช่วยให้เส้นเลือดส่วนปลายขยาย เลือดมาเลี้ยงอวัยวะส่วนปลายได้มาขึ้น แก้ไขอาการมึนชาฝ่าเท้า และ-ป้องกันการเกิดแผลเรื้อรัง และป้องกันการสูญเสียอวัยวะส่วนปลายของผู้ป่วยเบาหวาน

ผลงานวิจัยดังกล่าวได้รับการตอบรับและได้ลงเผยแพร่ในวารสารวิชาการการพยาบาลและการศึกษา ฉบับเดือนสิงหาคม 2554 เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

4.2 ผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสรักษาแผลเรื้อรัง

ในกรณีที่ผู้ป่วยเบาหวานเกิดแผลเรื้อรังแล้ว ซึ่งแผลเรื้อรังรักษาหายยาก ผู้เขียนและทีมงานได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของผงเปลือกมังคุดรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน โดยการนำวัตถุดิบคือเปลือกมังคุด ซึ่งเป็นราชินีผลไม้ของไทย ที่มีที่มาจากภูมิปัญญาชาวใต้ เนื่องจากมังคุดมีเฉพาะบางฤดูกาลไม่สามารถนำมาใช้ได้ตลอดทั้งปี ผู้เขียนจึงนำเปลือกมังคุดสุกมาทำเป็นผงเปลือกมังคุด โดยมีขั้นตอนดังนี้

เมื่อรับประทานเนื้อมังคุดแล้ว นำเปลือกมังคุดดังกล่าวมาหั่นเป็นเส้นบางๆ แล้วนำไปตากแดด 2 ครั้ง และนำมาอบด้วยความร้อนอีก 1ครั้ง เพื่อป้องกันเชื้อราเมื่อเก็บไว้นานๆ แล้วนำมาบดหรือตำเป็นผงละเอียด นำใสขวดสะอาดไว้ เมื่อสมาชิกในครอบครัวเกิดแผลตามร่างกาย ให้นำปูนเคี้ยวหมากมา ½ ช้อนโต๊ะ ใส่ลงในถ้วยสะอาด เติมน้ำต้มสุกลงไปประมาณ 300 ซีซี รอให้เนื้อปูนตกตะกอน แล้วตักน้ำปูนใสประมาณ 1ช้อนโต๊ะ ผสมเนื้อผงเปลือกมังคุดประมาณ 1ช้อนชา หรือเพิ่มมากขึ้นตามตามขนาดของแผล คนให้เข้ากัน ให้ได้ส่วนผสมที่มีลักษณะไม่เหลวเป็นน้ำ แต่เหนียวข้นเล็กน้อย เพื่อไม่ให้ตัวยาไหลเยิ้มออกนอกแผล

วิธีการทำแผลด้วยผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใส

การนำผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสทำแผลเรื้อรัง ทำแผลเหมือนแผลปกติทั่วไป คือการทำความสะอาดรอบแผลด้วยแอลกอฮอล์ และเช็ดทำความสะอาดภายในแผลด้วย Normal Saline หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า น้ำเกลือล้างแผล ในขั้นเริ่มต้น แต่ขั้นตอนสุดท้ายของการทำแผล ผู้เขียนนำผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสแปะลงบนผ้าก็อสที่คลี่ออกหนึ่งชั้น วางปิดบนปากแผลเรื้อรัง แล้วปิดด้วยก็อสอื่นๆ อีก ตามมา แล้วปิดด้วยพลาสเตอร์ ทำแผลทุกวันจนแผลปิดสนิท

ผลการศึกษาพบว่า ผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสสามารถรักษาแผลเรื้อรังได้ อันเป็นผลมาจากเปลือกมังคุดมีสารแทนนิน และสารแมงโกสติน (Mangostin) มีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนองมากถึง 7-14 เปอร์เซ็นต์ (ดุษฎี มงคล และอุไรวรรณ ปรีถวิล, 2551) มีตัวยาฝาดสมาน และมีสารที่มีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อโรคได้ดี จึงมีผลทำให้สามารถใช้รักษาทั้งแผลเรื้อรัง ช่วยให้แผลเรื้อรังหายเร็วยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่าเปลือกมังคุดสามารถทำลายเชื้อสแตปฟิย์โลคอคคัส ออเรียส, บาซิลลัส สับทิลิส,

ภาพประกอบที่ 5 แผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน

ภาพประกอบที่ 6 การทำแผลด้วยผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใส

ซาโมเนลล่า ทัยโฟสา (Salmonella typhosa) ชิคเจลลา ซอนนีไอ (shigella sonnei) เอส เซอริเซีย โคไล อีกทั้งสารประกอบประเภทแซนโทนส์ (xanthones) ซึ่งมีสารธรรมชาติ 5 สาร สารหลักคือแมงโกติน (mangostin) และอนุพันธ์ของสารนี้แสดงฤทธิ์ในการต่อต้านสแตปฟิย์โลคอคคัส ออเรียส ได้ดี ทั้งสายพันธุ์ที่ดื้อต่อยาเพนนิซิลินและสายพันธ์ที่ไม่ดื้อต่อยาเพนนิซิลิน โดยสารแมงโกตินมีฤทธิ์ต้านแบคทีเรียได้ดีที่สุดและให้ค่า MIC,(Minimal Inhibitory Concentration) ใกล้เคียงกับเมทธิซิลิน ซึ่งเป็นยาที่ใช้รักษาโรคเกิดจากแบคทีเรียสแตปฟิย์โลคอคคัส ออเรียส ที่ดื้อยาเพนนิซิลินอื่นๆ ในด้านการทดสอบฤทธิ์การต้านเชื้อรา ซึ่งแมงโกตินมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อราทริโคฟัยตอน เมนทาโกรไฟท์และไมโครสปอรัมจิบเซียมส์ (Microsporum gypseums) ได้

สำหรับน้ำปูนใส มีสูตรทางเคมีคือ Ca(OH)2 ทำมาจากปูนแดงที่กินกับหมาก มาละลายในน้ำแล้วตั้งทิ้งให้ตกตะกอน กรองเอาแต่น้ำใสมาใช้ น้ำปูนใสมีสรรพคุณช่วยให้เนื้อเยื่อธัญพืชหรือพืช แตกกระจายตัวได้ดี ทำให้ทำปฏิกิริยาในการรักษาได้ผลเร็วขึ้น จึงเหมาะกับการนำมาเป็นตัวเชื่อมสมานกับตัวยาสมุนไพร ในที่นี้จึงได้นำมาใช้ผสมกับผงเปลือกมังคุดเพื่อให้ตัวยาแตกตัวได้ดีขึ้น สามารถซึมเข้าเนื้อเยื่อและแผลได้เป็นอย่างดี ทำให้ได้ประสิทธิภาพสูงขึ้นทางการรักษา (ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ, 2558)

จากการศึกษาวิจัยผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใส สรุปได้ว่าสามารถจัดการกับแผลที่มีการติดเชื้อ อักเสบ มีหนอง และมีกลิ่น ได้เป็นอย่างดี และกรณีแผลที่มีความตื้นของผิว สามารถดึงผิวหนังรอบแผลมาปิดปากแผลได้โดยเร็ว แต่ก็มีข้อจำกัดในการรักษาแผลที่มีความลึก เป็นหลุม เนื้อก้นหรือส่วนกลางของแผลเป็นโพรง กลวง ผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสไม่สามารถดึงผิวหนังด้านบนโดยรอบปากแผลมาปิดให้สนิทกันได้ เนื่องจากขาดเนื้อเยื่อด้านบนเป็นฐานในการดึงปิดปากแผล ทำให้แผลปิดสนิทได้ไม่ง่ายนัก

4.3 ยาน้ำมันสีเหลืองทารักษาแผลเรื้อรัง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง ผลของผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน พบว่า มีสรรพคุณรักษาแผลเรื้อรังได้ แต่ไม่ใช่ทุกลักษณะของแผลทั้งหมด เนื่องจากกรณีที่เป็นแผลลึก เป็นหลุมใหญ่ ผลของผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสยังไม่สามารถรักษาแผลเรื้อรังให้หายปิดสนิทได้ ข้าพเจ้าจึงศึกษาค้นคว้าตัวยาต่อไป จนค้นคว้าศึกษาน้ำมันทาแผลจากพืชสมุนไพรหลายชนิด อันมีส่วนผสมประกอบด้วย ขมิ้น ไพล มะกรูด และอื่นๆ นำมาทำการทดลองใช้กับแผลเรื้อรังพบว่าสามารถนำมารักษาแผลที่มีลักษณะลึก เป็นหลุม หรือที่มีการอักเสบ ช้ำ บวมแดง ให้มีเนื้อเยื่อใหม่ขึ้นมาทดแทน แทนข้อจำกัดของผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสรักษาแผลเรื้อรัง

จากการศึกษาพบว่า ยาน้ำมันสีเหลืองนี้สามารถแก้การอักเสบลึกของเนื้อเยื่อได้ โดยเฉพาะบริเวณภายในหลุมแผลและบริเวณผิวหนังโดยรอบที่มีอาการบวมแดงอักเสบ หรืออาจม่วงช้ำดำ ที่เกิดจากเลือดมาเลี้ยงบริเวณดังกล่าวได้น้อย เนื่องจากยาน้ำมันทาแผลนี้ได้ช่วยนำเลือดและออกซิเจนมาเลี้ยงแผล ช่วยสร้างเนื้อเยื่อใหม่ให้แก่แผล เปลี่ยนเซลล์ที่ชำรุดให้เป็นเซลใหม่ที่แข็งแรงแดงสดสะอาดใหม่ เกิด

เนื้อดีขึ้นมาเติมเต็มภายในหลุมแผลได้อย่างรวดเร็ว จึงสามารถรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานให้หายขาด ปิดสนิทได้เร็วขึ้น ผลจากการทดลองดังกล่าวผู้เขียนจึงนำตัวยาทั้งผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสและน้ำมันทาแผล มาใช้ร่วมกันในการรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน ตามความเหมาะสมตามแต่ละลักษณะของแผล

แต่จากการศึกษาติดตามผู้ป่วยเบาหวานที่หายจากแผลเรื้อรังอันเป็นผลจากยาผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสหรือจากน้ำมันสีเหลืองทาแผล พบว่าแผลสามารถกลับมาเป็นซ้ำได้อีก หากไม่มีการรักษาหรือแก้ไขที่เลือดหรือหลอดเลือดที่เป็นตัวต้นเหตุของการเกิดแผลอย่างแท้จริง ผู้ป่วยเบาหวานสามารถกลับมาเป็นแผลเรื้อรังได้ซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ ผู้เขียนจึงใช้ความเพียร พยายาม มานะ อุตสาหะอีกครั้ง ที่จะพยายามคิดค้น ค้นคว้า เพื่อผลิตยาสมุนไพรประเภทรับประทานเพื่อวัตถุประสงค์แก้ปัญหาความผิดปกติความหนืดของเลือด และการตีบแข็งยืดหยุ่นได้น้อยของหลอดเลือดผู้ป่วยเบาหวาน

4.4 เครื่องดื่มสมุนไพร : ปรับสมดุลร่างกาย ล้างพิษเลือด และหลอดเลือด

การเกิดกลับมาซ้ำของแผล ทำให้ผู้เขียนต้องกลับมาใช้ความเพียรพยายามอีกครั้งในการพยายามแก้ปัญหาแผลเรื้อรังของผู้ป่วยเบาหวานให้สามารถยุติความพิการ ความทุกข์ทรมานจากการเกิดแผลเรื้อรังได้ ด้วยเหตุผลเลือดผู้ป่วยเบาหวานมีความหนืด เหนียวข้น และมีภาวะเป็นกรดของเลือดมากกว่าปกติ และหลอดเลือดตีบแข็งจึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้มีการนำเอาสารอาหารต่างๆ และออกซิเจนไปสู่อวัยวะต่างๆ ทั่วร่างกายได้น้อยกว่าปกติ เกิดการสะสมสารพิษในกระแสเลือด รวมทั้งสิ่งปฏิกูลส่วนเกินที่ตกค้างในหลอดเลือด

ผู้เขียนทำการศึกษาค้นคว้าพืชสมุนไพรโดยใช้ความรู้แบบผสมผสาน ด้วยการศึกษาจากตำราโบราณว่าพืชชนิดใดที่มีรสขม รสฝาด เพื่อให้ไปช่วยปรับแก้ภาวะเลือดหนืดเหนียว และมีกรดในกระแสเลือดให้กลับมาเป็นปกติ รวมถึงศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ประกอบกัน โดยนอกจากเป็นพืชที่โบราณที่เน้นให้มีรสขม ฝาดแล้ว ยังต้องเป็นพืชสมุนไพรที่มีสารคอนลาเจนสูง เพื่อช่วยแก้ไขหลอดเลือดที่ตีบแข็ง ยืดหยุ่นน้อย ให้กลับมายืดหยุ่นดีกลับทำงานได้ตามปกติ สามารถส่งเลือดไปเลี้ยงส่วนต่างๆ โดยเฉพาะอวัยวะส่วนปลายได้ดี จนพบพืชสมุนไพรหลายชนิดที่มีสรรพคุณดังกล่าว คือ หวาย ผักหวาน เทพทาโร และพืชสมุนไพรอื่นๆ จึงนำมาทำการทดลองรับประทาน ปรุงด้วยสัดส่วนที่เหมาะสมตามสรรพคุณจนสามารถช่วยให้เลือดไปเลี้ยงอวัยวะต่างๆ ได้ดีขึ้น โดยเฉพาะอวัยวะส่วนปลายและแผลเรื้อรัง ช่วยให้แผลเรื้อรังหายถาวร ไม่กลับมาเป็นซ้ำอีก

หวาย เป็นพันธุ์ไม้เลื้อยตระกูลปาล์ม มีหนามแหลม มีความเหนียว ใบเป็นรูปขนนกเล็กๆ ใบย่อยนั้นเรียวยาว เนื้อสีขาว ผลแก่เปลือกสีเหลือง เปลือกล่อน เนื้อแข็ง รสเปรี้ยวฝาด (ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ม.ป.ป.) หัวหรือราก หน่อ และยอดหวาย มีรสขมเย็นเล็กน้อย จึงนิยมนำมาใช้ปรุงยากินดับพิษร้อน พิษไข้ แก้พิษ ส่วนผักหวาน เป็นผักที่มีรสหวานเย็น โดยใบช่วยบรรเทาความร้อนในร่างกายได้ (พิมพ์เพ็ญ พรเฉลิมพงศ์ และนิธิยา รัตนาปนนท์, ม.ป.ป.) และมี

สารคอลลาเจนที่สูง ผักหวานจัดเป็นทั้งอาหารและยาประจำฤดูร้อน แพทย์แผนไทยระบุว่า แก้อาการของธาตุไฟ ช่วยแก้ร้อนในกระหายน้ำ และระบายความร้อนหรือใช้ปรุงเป็นยาเขียวเพื่อลดไข้ ลดความร้อน ลดไข้ ถอนพิษ แก้ผิดสำแดง แสลงเป็นพิษ กระทุ้งพิษ ใช้พอกแผล ฝี ใบ ใช้ปรุงอาหาร มีสรรพคุณขับเหงื่อ แก้โรคกำเดา ใช้พอกแผล ฝี ขับโลหิต อีกทั้งใบมีสรรพคุณในการแก้บวม แก้หัด ส่วนรากมีสรรพคุณลดอาการบวม (เดชา ศิริภัทร, 2542)

สำหรับ เทพทาโร เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง เปลือกต้นสีเทาอมเขียวหรืออมน้ำตาล ค่อนข้างเรียบ แตกเป็นร่องยาวตามลำต้น เมื่อถากเปลือกออกจะมีกลิ่นหอม มีรสร้อน มีน้ำมันระเหยนอกจากนี้หนังสือไม้เทศเมืองไทย กล่าวถึงประโยชน์ทางยาของเทพทาโรไว้ว่า ตามชนบทต่างๆ ใช้ปรุงเป็นยาหอม แก้ลม จุกเสียดแน่น แน่นเฟ้อ แก้อาการปวดท้อง ขับผายลมได้ดี ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร ให้เรอ เป็นยาบำรุงธาตุ ในเปลือกมีรสร้อน น้ำมันระเหย 1 ถึง 25 % และแทนนิน แก้ลมจุกเสียด แน่นเฟ้อ แก้ปวดท้อง ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร บำรุงธาตุ เทพทาโรจึงเป็นพืชสมุนไพรกลุ่มยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ นอกจากนี้เทพทาโร มีสรรพคุณทางสมุนไพร แก้วิงเวียน เหน็บชา บำรุงเลือด โดยใช้รากและเนื้อไม้ต้มน้ำดื่ม (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าทางเภสัชวิทยาสรรพคุณทางวิทยาศาสตร์ควบคู่กันทำให้รู้จักพืชสมุนไพรเหล่านี้มากขึ้น ซึ่งพบว่า ผักหวานป่า มีค่าโภชนาการ ประกอบไปด้วยพลังงาน 39

แคลอรี่ ใยอาหาร 2.1 กรัม วิตามินเอ 8,500 หน่วยสากล วิตามินบี 1 คือ 0.12 มิลลิกรัม วิตามินบี 2 คือ 1.65 มิลลิกรัม วิตามินบี 3 คือ 3.6 มิลลิกรัม วิตามินซี 168 มิลลิกรัม แคลเซียม 24 มิลลิกรัม ฟอสฟอรัส 68 มิลลิกรัม ธาตุเหล็ก 1.3 มิลลิกรัม (กรมส่งเสริมการเกษตร, ม.ป.ป.) ซึ่งฟอสฟอรัสในผักหวาน ช่วยการยืดหดของกล้ามเนื้อให้มีประสิทธิภาพดีขึ้นที่จะสามารถช่วยในการยืดหดของหลอดเลือดได้อีกแรงหนึ่ง นอกจากนี้มีเบต้าแคโรทีนสูง ช่วยในการบำรุงสายตา มีวิตามินซีสูง ช่วยป้องกันเนื้อเยื่อหรือเซลล์ไม่ให้ถูกทำลายและหลอดเลือดยืดหดตัวได้ดี ช่วยทำให้ผิวหนังไม่เหี่ยวย่นหรือแก่ก่อนวัย นอกจากนี้ผักหวานป่ายังมีเส้นใยอาหารสูง จึงช่วยในการขับถ่ายและเป็นยาระบายอ่อนๆ (ณัฏฐากร เสมสันทัด และบัณฑิต โพธิ์น้อย, 2552)

จากส่วนประกอบและสรรคุณต่างๆ ของพืชสมุนไพรทั้งหลายดังกล่าว จึงมีสรรพคุณที่เหมาะแก่การนำมาเป็นสมุนไพรไทยรับประทานเพื่อปรับความหนืดของเลือด ลดภาวะกรด ช่วยการยืดหยุ่นของเลือดผู้ป่วยเบาหวานที่มีแผลเรื้อรังได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เครื่องดื่มสมุนไพรดังกล่าวยังมีพืชสมุนไพรบางชนิดเป็นส่วนประกอบ ที่ช่วยเสริมสร้างสรรพคุณในทางการรักษาแผลเรื้อรังให้ดียิ่งๆ ขึ้น

5. การดูแลแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานด้วยนวัตกรรมภูมิปัญญาทางพุทธ

จากนวัตกรรมภูมิปัญญาทั้งหลายที่กล่าวมาต่างนำใช้หลักพระพุทธศาสนาในด้านความเพียร มานะ อุตสาหะ มาใช้เพื่อมุ่งหวังให้ผู้ป่วยเบาหวานที่มีแผลเรื้อรังพ้นจากทุกข์ เริ่มตั้งแต่แผงไข่มะกรูดการลดอาการชาฝ่าเท้าผู้ป่วยเบาหวานเพื่อป้องกันภาวะแทรกซ้อนในการสูญสียอวัยวะส่วนปลาย และการรักษาแผลด้วยผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใส และตามมาด้วยการรักษาแผลด้วยน้ำมันสมุนไพรทาแผล จนในที่สุดคือการดื่มเครื่องดื่มสมุนไพรล้างพิษเลือดและหลอดเลือด เพื่อช่วยปรับสมดุลของเลือด ลดการหนืดเหนียวข้นของเลือด พร้อมเพิ่มการยืดหยุ่นของหลอดเลือด ช่วยให้ร่างกายกลับมาเป็นปกติได้ตามเดิม ซึ่งผลการศึกษาดังกล่าวพบว่า การรับประทานเครื่องดื่มสมุนไพรร่วมกับการใช้ยาสมุนไพรรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน ช่วยให้แผลเรื้อรังหายขาดและไม่กลับมาเป็นซ้ำอีก เหตุผลเนื่องจากเครื่องดื่มสมุนไพรที่ผลิตจากผักหวาน หวาย เทพทาโร และอื่นๆ มีสรรพคุณในการล้างพิษเลือด ดับพิษร้อนของเลือดที่มีภาวะเป็นกรด จึงลดความร้อนภายในร่างกาย และความหนืดของเลือด ช่วยให้หลอดเลือดที่ตีบแข็งกลับมายืดหยุ่นได้ดีดังเดิม จึงสามารถนำเลือดไปเลี้ยงอวัยวะส่วนต่างๆ กลับคืนมา โดยเฉพาะอวัยวะส่วนปลายหรือที่แผล นั่นเอง ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 7 และ 8
แผลเรื้อรังที่นิ้วเท้าผู้ป่วยเบาหวานก่อนรับการรักษาแผลเรื้อรังด้วยยาทาแผลสมุนไพร และเครื่องดื่มสมุนไพร

ภาพประกอบที่ 9 และ 10

นิ้วเท้าผู้ป่วยเบาหวานภายหลังรับการรักษาแผลเรื้อรัง ด้วยยาทาแผลสมุนไพร และเครื่องดื่มสมุนไพร

จากภาพ เป็นผู้ป่วยหญิงโรคเบาหวานที่มีแผลเรื้อรังรายหนึ่ง อาศัยอยู่อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม เป็นโรคเบาหวาน มากว่า 15 ปี ซึ่งปัจจุบันตามมาด้วยความดันโลหิตสูง ไตเริ่มเสื่อม ตาพร่ามัว ฝ่าเท้าชา มีแผลเบาหวานที่นิ้วเท้าด้านซ้ายมากว่า 2 ปี หนึ่งเดือนที่ผ่านมา รับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด แพทย์ทำการรักษาด้วยการตัดนิ้วหัวแม่เท้าไปหนึ่งข้อ เนื่องจากแผลเป็นเนื้อตาย และตามมาด้วยนิ้วอื่นๆ มีอาการอักเสบ ม่วงคล้ำ บริเวณหว่างนิ้วชี้และกลางเป็นแผลกินลึกพร้อมเนื้อตายสีขาวโดยรอบ อีกทั้งบางปลายนิ้วมีเนื้อตายสีดำที่โคนนิ้ว กำลังลุกลามไปนิ้วอื่นๆ และเท้า แพทย์วางแผนการรักษาพร้อมแจ้งให้ผู้ป่วยทราบว่าจะตัดนิ้วอื่นๆต่อไปอีก ผู้ป่วยและญาติจึงมาขอรับการรักษาแผลเบาหวานกับผู้เขียนและทีมงาน ทำการรักษาด้วยการใช้ยาน้ำมันทาแผล ยาผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใส ตามลักษณะของแต่ละแผล พร้อมให้ดื่มเครื่องดื่มสมุนไพรดังกล่าว ประมาณหนึ่งเดือนเศษ แผลเรื้อรังดังกล่าวหายเป็นปกติ พร้อมสุขภาพที่แข็งแรงตามมา เนื่องจากยาสมุนไพรที่ทานมีสรรพคุณลดความหนืด เหนียวข้นของเลือด และช่วยให้หลอดเลือดยืดหยุ่น ลดการตีบแข็ง

การรักษาดังกล่าวเป็นศาสตร์การล้างพิษเลือด และล้างหลอดเลือดวิธีหนึ่ง ที่ช่วยทำให้เลือดเสียกลับไปเป็นเลือดดี แล้วเลือดดีกลับไปเลี้ยงอวัยวะส่วนต่างๆ ได้ตามปกติ โดยเฉพาะเลือดไปเลี้ยงแผลและอวัยวะส่วนปลาย ได้แก่ ตา ไต ตีน ที่สำคัญคือที่ตับอ่อน และไต ฟื้นฟูการทำงานให้กลับมาทำงานตามปกติ หญิงรายนี้เล่าว่า “เมื่อแผลหาย ก็เหมือนขึ้นจากนรก หลุดพ้นจากความทุกข์ทรมาน ความพิการ” และพบว่า สีผิวเท้าของผู้ป่วยกลับมาแดงสดเป็นปกติ ไม่ซีดคล้ำดำ เหมือนเก่าก่อน ผู้ป่วยมีพลังเรี่ยวแรงกลับคืนมาเหมือนสมัยก่อนป่วยด้วยเบาหวาน สามารถไปหาเห็ด หาปู ปลาได้ตามปกติ

อาจกล่าวได้ว่านวัตกรรมภูมิปัญญาของพืชสมุนไพรไทยสามารถช่วยรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวานได้ อันมีที่มามาจากความเมตตา กรุณา และความเพียร มานะ อุตสาหะ ที่ผู้เขียนและทีมงานพยายามค้นคว้าศึกษาที่หลากหลายเพื่อให้ได้มาซึ่งการช่วยให้ผู้ป่วยเบาหวานที่มีแผลเรื้อรังพ้นทุกข์ พ้นจากความพิการ

6. บทสรุป

ความเมตตาที่มีต่อผู้ป่วยแผลเรื้อรัง ซึ่งปรารถนาให้ผู้ป่วยแผลเรื้อรังได้รับสุข และให้ความกรุณาซึ่งปรารถนาให้ผู้ป่วยแผลเรื้อรังพ้นทุกข์จากความทรมาน นำมาซึ่งการผลิตคิดค้นนวัตกรรมภูมิปัญญาหลายอย่างเพื่อการดูแลผู้ป่วยดังกล่าว โดยศึกษาค้นคว้าองค์ความรู้พืชสมุนไพรแบบผสมผสานทั้งทางการแพทย์แผนไทย และทางเภสัชวิทยา ด้วยความเพียร มานะ อุตสาหะ พยายามเป็นเวลากว่า 5 ปี จนนำมาซึ่งความสำเร็จในการดูแลผู้ป่วยเบาหวานที่มีแผลเรื้อรัง ความสำเร็จที่ได้รับคือความสุข ความภาคภูมิใจของตนและทีมงาน ที่สามารถทำให้ผู้ป่วยมีความสุข และพ้นจากความทุกข์ทรมานจากแผลเรื้อรังและหลุดพ้นจากความพิการได้ในที่สุด สามารถกลับมาดำเนินชีวิตได้อย่างปกติเหมือนบุคคลทั่วไป

"โปรดอย่าประมาทกับโรคเบาหวานที่แฝงมากับความพิการที่น่าสะพรึงกลัว"

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. (ม.ป.ป.). **ผักหวานป่า**. สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558, จาก http://203.172.205.25/ftp/intranet/Research_AntioxidativeThaiVegetable/

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (ม.ป.ป.). **เทพทาโร.** สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558 จาก http://www.dnp.go.th/pattani_botany/พันธุ์ไม้/ไม้เอนกประสงค์/เทพธาโร/เทพธาโร.htm

คม สันหุตะแพทย์. (2553). **ผลไม้ใช้ทำยา**. กรุงเทพมหานคร: เกษตรกรรมธรรมชาติ.

ฐานข้อมูลสมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. (ม.ป.ป.). **หวายดง.** สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=300

ณัฏฐากร เสมสันทัด และบัณฑิต โพธิ์น้อย. (2552). **ผักหวานป่า.** สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558, จาก http://forprod.forest.go.th/forprod/ebook/ผักหวาน/ผักหวาน.pdf

ดุษฎี มงคล และอุไรวรรณ ปรีถวิล. (2551). **รายงานการวิจัย ประสิทธิผลของการล้างแผลผู้ป่วยเบาหวานที่เป็นแผลเรื้อรังด้วยน้ำต้มสารสกัดสมุนไพรจากเปลือกมังคุด**. โรงพยาบาลคาม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์.

เดชา ศิริภัทร. (2542). **ผักหวานบ้าน**. *หมอชาวบ้าน*, 242. สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก http://www.doctor.or.th/article/detail/2168

ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ. (2553). **รายงานการวิจัยผลของแผงไข่มะกรูดลดอาการชาปลายประสาทเท้าผู้ป่วยเบาหวาน**. วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม.

ทักษิณาร์ ไกรราช และคณะ. (2558). **รายงานการวิจัยผลของผงเปลือกมังคุดผสมน้ำปูนใสรักษาแผลเรื้อรังผู้ป่วยเบาหวาน.** วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.** (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิมพ์เพ็ญ พรเฉลิมพงศ์ และนิธิยา รัตนาปนนท์. (ม.ป.ป.). **ผักหวาน.** สืบค้นเมื่อ 1 มีนาคม 2558, จาก http://www.foodnetworksolution.com/wiki/word/2646/ผักหวาน

วันดี กฤษณพันธ์. (2539). **สมุนไพรสารพัดประโยชน์.** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักระบาดวิทยา กระทรวงสาธารณสุข. (2556). **สรุปรายงานการเฝ้าระวังโรค ประจำปี 2555**. สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558, จาก http://www.boe.moph.go.th/Annual/AESR2012/main/AESR55_Part1/file11/5955_Diabetes.pdf

การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารกิจการภาครัฐ

People's Participation on the State Affairs Administration

ดร.ธงชัย สิงอุดม
Dr. Thongchai Singudom
รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีความพยายามเสนอถึง "การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการบริหารกิจการภาครัฐ" ซึ่งเป็นการนำเสนอมุมมองที่ต้องการให้ภาคประชาชนมีโอกาสในการเสนอความต้องการในฐานะผู้รับหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการบริหารท้องถิ่นหรือผู้เสียภาษีให้กับประเทศ ที่ย่อมจะมีสิทธิและเสรีภาพในการร่วมกันเสนอความคิดเห็นเพื่อการวางแผน มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ มีส่วนร่วมในการประเมินผล และมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาที่เกิดในพื้นที่นั้นๆ ของโครงการต่างๆ อย่างเท่าเทียม ซึ่งหลักการที่เห็นได้เด่นชัดมากที่สุดก็คือ การมีอิสรภาพ การมีความสามารถ และการมีความเต็มใจ ทั้งสามอย่างนี้เป็นจุดฉนวนหลักของการส่งเสริมภาคประชาชนในการออกความคิดเห็นต่อระบบการบริหารกิจการภาครัฐเพื่อให้เกิดการพัฒนา ปรับปรุงภาระงานต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นต่อไป

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วม, ประชาชน,การบริหารกิจการภาครัฐ.

Abstract

This article has attempted to propose the issue of "Public Participation on the State Affairs Administration" which was the view point presentation that required the public opportunity to propose

the needs in terms of the achieved administration or the taxpayers for the country, the people would be entitled to have the right and freedom to share, propose the opinions with regard to the aspects of planning, participation in decision, evaluation and solving the problems in that area of the projects under the equality. The most obvious principles comprised as part of having freedom, ability and willingness. These three particular parts were the main insulation for encouraging the public to express the opinion on the state affairs administration for the creation of development, improving of work obligation to be more effective and efficient.

Keywords : Participation, People, State affairs administration

1. บทนำ

รายงานการประชุมของ The Ad – hoc Group of Experts เรื่อง “Popular participation as a strategy for promoting community – Level action and national development” ได้กล่าวว่า “คำว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ตายตัวได้ และมีการให้ความหมายต่างๆ กันในแต่ละประเทศ หรือแม้กระทั้งภายในประเทศเดียวกัน ในการจะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น จะต้องดูบริบทของแต่ละประเทศและสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศนั้น” อย่างไรก็ตามที่ประชุมดังกล่าวได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้กว้างๆ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะนำมาซึ่งโอกาสที่จะทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วมและมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นดังนี้

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม(วิโรจน์ รูปดี, 2547 : 6)

การมีส่วนร่วมที่เน้นในรูปกลุ่ม/องค์กรหรือชุมชนไว้ว่า หมายถึง “การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้นๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ มีกลุ่ม หรือองค์กรชุมชนรองรับประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญา และการรับรู้สามารถคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจเพื่อ

กำหนดการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ประชาชน หรือชุมชนได้พัฒนาขีดความสามารถของตน ในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม(ทศพล กฤตยพิสิฐ,2538 : 10) ดังนั้น การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการหรือ รูปแบบสำคัญในการบริหารทุกระดับที่จะเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการบริหารคือ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ปัญหาหรือรับผลประโยชน์ โดยดำเนินการในทุกๆ กระบวนการ นับตั้งแต่การวางแผน การแบ่งงาน การมอบหมายงาน การติดตามผลงาน และการแก้ปัญหาที่เกี่ยวกับงานหรือที่เรียกว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ต้นจนจบโครงการต่างๆ

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วยและการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ(นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2531 : 183) คือ

1. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม

นอกจากนี้ความหมายการมีส่วนร่วมยังมองถึงการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องโดยการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน หรือองค์กรหน่วยงานภาครัฐและเอกชนโดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

2. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัวเช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมพัฒนาและได้ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่าต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาที่เท่าเทียมกัน

2.2 การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการพิจารณาในมิติดังกล่าว การมีส่วนร่วมของประชาชนจึง

เป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนากับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

2.3 ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนา ที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน (ปรัชญา เวสารัชช์, 2528 : 3-5)

หากมองโดยภาพรวมการมีส่วนร่วมจะพบว่ามีอยู่ 2 ลักษณะกล่าวคือ“การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีของท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 2 ประเภทได้แก่

1. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

2. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน และประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง(ปาริชาต วลัยเสถียร, 2541 : 138–139)

นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะหลักเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมคือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบถึงบุคคลต่างๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบถึงบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการหรือไม่ ต้องการอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้น เพื่อความยุติธรรมบุคคลนั้นควรที่จะต้องมีสิทธิในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการเพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาของตนเอง ร่วมใช้ความคิดสร้างสรรค์ ความรู้ความชำนาญ ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสม และสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติงานองค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง(Erwin, อ้างใน พันตำรวจโท พชรพล วงศ์จิต, 2544 : 17) นอกจากนี้ การให้ความร่วม

มือด้วยความตั้งใจและสมัครใจโดยไม่ถูกบีบบังคับขู่เข็ญ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือนั้นต้องประกอบด้วย(ชาญชัย ศิลปะอวยชัย และคณะ, 2542 : 10)

1. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ
2. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ
3. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ
4. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมทางของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตนเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี(ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, 2527 : 2) นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนได้ใช้ความสามารถของตนเอง เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงออกทั้งความคิดและการปฏิบัติ โดยในการวิจัยครั้งนี้ ได้นำเอาทฤษฎีการมีส่วนร่วมมาเป็นแนวทางการศึกษาในเรื่อง การรับรู้ปัญหาร่วมกัน การร่วมกันค้นหาสาเหตุของปัญหา การร่วมกันคิดหาวิธีแก้ไขปัญหา และร่วมกันดำเนินแก้ไขตามแผนงานที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

3. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (New Paradigm) ในการทำงานร่วมกับชุมชนดังนี้การพัฒนาที่ทรงพลังและมีประสิทธิภาพได้ผลสูงสุดต้องเป็นการพัฒนาว่าระดมพลังที่สร้างสรรค์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องบทพื้นฐานของการรู้รักสามัคคีการพัฒนาที่บูรณาการได้ต้องมีประชาชนและชุมชนเป็นแกนหลักโดยเป็นผู้กำหนดความต้องการในการพัฒนา เป็นผู้ดำเนินการและเป็นผู้รับผลของการพัฒนาองค์กรชุมชนและการศึกษาเรียนรู้ของชุมชนคือ กลไกและกระบวนการที่สำคัญการเรียนรู้จากการปฏิบัติภารกิจร่วมกัน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความเป็นจริงในมิติต่างๆ ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนได้อย่างเหมาะสมตามประสบการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้(สมพร เพชรสงค์, 2541 : 21-26) ต่อการพัฒนามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนจะมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันจากการปฏิบัติจริง ระบบทั้งระบบจึงมีพลังเพียงพอที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางเดียวกันการบริหารที่ดีและมีประสิทธิภาพ การ

พัฒนาองค์กรหรือชุมชนให้เกิดประสิทธิผลนั้น ต้องพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดทักษะชีวิตคือ รู้จักคิดวิเคราะห์ และร่วมมือกันไม่ทำงานแบบแยกส่วน แท้ที่จริงทุกๆ ชุมชนเป็นระบบปิดตัวเองและอ่อนแอ ควรมีทรัพยากรบุคคล จะรวมพลังกันนอกระบบและเข้าช่วยทำงานของส่วนรวม ไม่ว่าจะเป็นระดับชุมชน ท้องถิ่นหรือประเทศ ทั้งกระบวนการของ AIC (Appreciation Influence Control) ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความซาบซึ้ง รวมพลังชักจูงจูงใจ และร่วมกันตัดสินใจร่วมกันในการพัฒนา เป็นการร่วมกันวิเคราะห์ชุมชนและร่วมกันแก้ปัญหา(ประเวศ วะสี, 2535 : 42-52)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือ ถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจได้แก่บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น

2. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม(Participatory democracy) ทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้น ทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้นคือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม(ติน ปรัชญพฤกษ์, 2533 : 642–643)

จะเห็นได้ว่าทั้ง 2 ทฤษฎีที่กล่าวมีความพยายามมองไปในส่วนของการมีส่วนร่วมทางสังคม เพราะการที่มนุษย์จะเข้าไปมีส่วนร่วมกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับการเลือกผู้กระทำ และได้รวบรวมปัจจัยที่ทำให้มนุษย์กระทำ หรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ (Reeder, อ้างในอภิชาต เกรียงไกร, 2543 : 12-13) ดังต่อไปนี้

1. เป้าหมาย (Goals) การกระทำทุกอย่างจะต้องมีเป้าหมาย หรือมีวัตถุประสงค์ อาจจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึก แถลงการณ์ของราชการ และอาจจะเป็นจากเงื่อนไขที่ตนเองหรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นให้เป็นไปตามความปรารถนา

2. ความเชื่อ (Belief) เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากการอ้างอิงใดๆ ความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจ เพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อพื้นฐานที่เขามีอยู่ดั้งเดิม

3. ค่านิยม (Value) เป็นระบบหนึ่งของความเชื่อ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น จะต้องสร้างเงื่อนไขในการดำรงชีวิต การที่จะทำหรือไม่ ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีพื้นฐานมาจากการที่สังคมนั้นตัดสินใจว่าดีหรือเลว

4. ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งคนในสังคมจะยอมรับด้วยความเต็มใจ เป็นแบบอย่างที่สมบูรณ์และมีเหตุผล การกระทำแสดงออกมาเช่นนี้เป็นเพราะความเคยชินและประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือกันมานาน

5. ความคาดหวัง (Expectation) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัวเรา หรือที่เกิดขึ้นจากตัวบุคคล กลุ่มและสังคมที่คิดหรือหวังในตัวเรา ควรจะมีความเชื่อ มีความรู้สึกหรือแสดงการกระทำออกมาตามที่เขาต้องการ

6. ข้อผูกพัน (Commitments) เมื่อมีการรวมกลุ่มกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคม ก็มีข้อผูกพันที่สมาชิกในกลุ่มจะต้องทำตามสัญญา หรือข้อผูกพันที่กลุ่มได้ตั้งขึ้น

7. การบังคับ (Force) เป็นความรู้สึกของคนที่จะต้องกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่มีทางออก อาจจะถูกบังคับโดยกฎหมู่หรือกฎหมายก็ได้ การบังคับนี้จะรุนแรงกว่าสมัครใจทำเอง

8. โอกาส (Opportunity) เป็นความเชื่อของคนที่คิดว่าตนอยู่ในสถานการณ์ที่สามารถเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ตามโอกาสที่ตนมีอยู่ แต่บางคนก็ไม่มีโอกาสจะเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามโอกาสที่ตนมีอยู่ เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย

9. ความสามารถ (Ability) การที่คนยอมรับว่าตนเองมีขีดความรู้ความสามารถเพียงใดที่จะสามารถกระทำสิ่งที่ตนต้องการให้สำเร็จลุล่วงไปได้

10. การสนับสนุน (Support) เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือ หรือต่อต้าน ซึ่งเกิดจากตัวบุคคลหรือกลุ่มให้ความสนับสนุนด้านความคิด หรือเป็นแรงกระตุ้นให้คนกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไป เนื่องจากเขารู้สึกว่ามีผู้สนับสนุนให้เขาทำ

แนวคิดต่อมาพยายามให้ความสำคัญกับพนักงานในองค์การมากขึ้นโดยมองว่าพนักงานเป็นทรัพยากรที่มีค่าขององค์การ แนวคิดนี้เรียกว่าแนวคิดเชิงทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Approach) ขณะที่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์การเพื่อให้พนักงานเกิดความพึงพอใจ รูปแบบการสื่อสารในแนวคิดนี้เกิดขึ้นได้ทุกทิศทางและทุกรูปแบบ แนวคิดนี้รวมถึงแนวคิดกรอบโครงในการบริหารของเบลคและมูตัน ระบบการบริหารของไลเคิร์ตแบบที่ 4 และทฤษฎี Z ของอูชิและให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยหนึ่งๆ จะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่นๆ และระบบใหญ่ในที่สุด นอกจากนั้น องค์กรยังมีวัฒนธรรมของตนเองซึ่งประกอบขึ้นมาจากวัฒนธรรมย่อยของพนักงานและระบบย่อยต่างๆ

หลักของการมีส่วนร่วมในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่าง ใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วมนั้นๆ ได้นำไปสู่การตัดสินใจใดๆ อย่างมีคุณค่า และอย่างชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งในภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า “Meaningful Participations” คือ การมีส่วนร่วมนั้นๆ ทำขึ้นหรือวางระบบขึ้น ไม่ใช่เพียงเพื่อว่าได้จัดทำให้มีแล้วเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมนั้นๆ ได้นำไปสู่การพิจารณา ตัดสินใจ หากสมเหตุสมผล ต้องมีความชอบธรรมก็นำไปปฏิบัติ หากผู้มีอำนาจ คิดว่าไม่

เหมาะสมก็จะต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรม (Legitimacy) ในการตัดสินใจนั้นๆ ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ที่อาจจะขัดกับผลของการมีส่วนร่วม(สนธยา พลศรี, 2533 : 163)

การมีส่วนร่วมของประชาชน(People Participation) เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยเป็นทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self–government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุกๆ แขนง โดย โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไป หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับขั้นตอนการปฏิบัติการ(Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมการพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed - back) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย ดังแผนภาพที่ 1

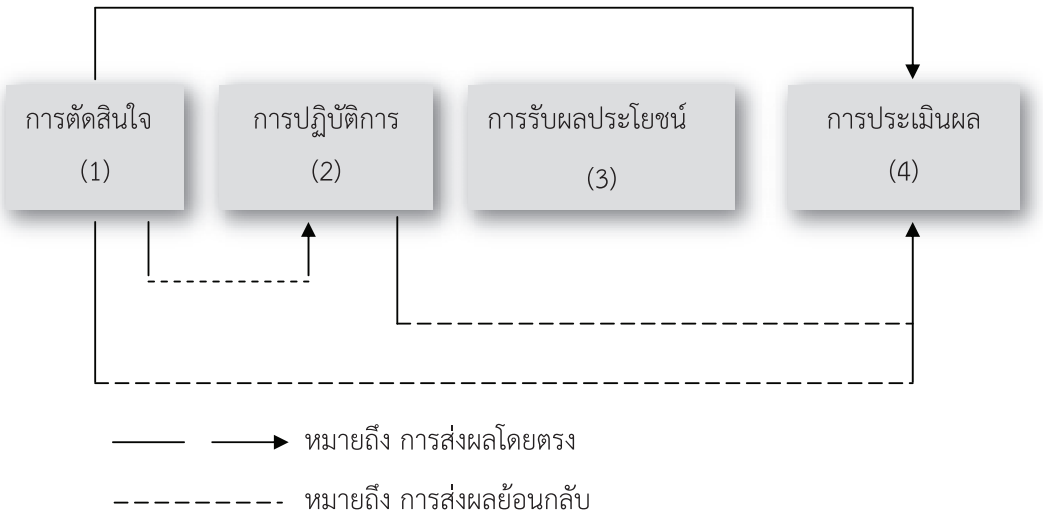

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวคิดสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วม

จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมจะมี 4 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนั้นมุ่งให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุกๆ เรื่อง ไม่ใช่ว่ากำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา(อศิน รพีพัฒน์, 2527 : 320)

ขั้นตอนและกระบวนการการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถกระทำได้หลายลักษณะขึ้นอยู่กับกิจกรรมหากเป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริงแล้วก็ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอน (ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์, 2541 : 6–10) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การจัดทีมบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยการกำหนดเป็นหลักการว่าจะบริหารในลักษณะของการบริหารเป็นทีม แบบมีส่วนร่วมเป็นหลักโดยให้ทุกคนในหน่วยงานได้ร่วมมือกันเป็นทีม ทำหน้าที่บริหารร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นขั้นตอนการบริหารตามกิจกรรมปกติ เช่น การวางแผน การกำหนดเป้าหมาย การแบ่งงาน การกำหนดหน้าที่ การมอบหมายงาน การติดตามผลงาน การแก้ปัญหาเป็นต้น โดยให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการคิดพิจารณาและตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนาทีมงาน เป็นขั้นตอนการทำงานเป็นทีม และร่วมกันพัฒนาทีมงานโดยดำเนินการดังนี้

1) การร่วมทำงานเป็นทีมได้แก่ การประชุมร่วมกันเพื่อศึกษาหรือทำความเข้าใจในหน้าที่ของทีมหรือของหน่วยงานว่า หน่วยงานนั้นมีหน้าที่อะไร เป้าหมายอย่างไร นโยบายอย่างไร แต่ละคนมีหน้าที่อะไรบ้าง โดยให้ทุกคนรู้หน้าที่ เป้าหมายของงานและมาตรฐานงานให้ชัดเจน และกำหนดให้ทุกคนได้ประชุมพบปะเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจในการทำงาน เรียกได้ว่าทุกคนได้รู้งานและวิธีการทำงานร่วมกันแบบมีส่วนร่วม

2) การพัฒนาทีมงาน โดยดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

การพิจารณาปัญหาร่วมกัน โดยพิจารณาว่าในการทำงานนั้นมีปัญหาอะไรบ้าง โดยทุกคนระดมสมองเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น การระดมสมองเป็นการคิดร่วมกันอย่างหนึ่งเพื่อให้โอกาสสมาชิกทุกคนเสนอปัญหาต่างๆ แล้วที่ประชุมช่วยกันจัดกลุ่มปัญหาและเรียงลำดับตามความสำคัญ ในการศึกษาปัญหาอาจมีการศึกษาข้อมูลหรือสถิติต่างๆ เพื่อนำเสนอรวมทั้งวิธีกลุ่มแบบ QC เป็นต้น

3) กลยุทธ์ในการพัฒนาทีมงาน เป็นการใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีขั้นตอนดังนี้

- การสร้างอุดมการณ์หรือปณิธานร่วมกัน
- การนำอุดมการณ์ไปยึดถือปฏิบัติ
- การประเมินตนเองว่าปฏิบัติตามอุดมการณ์ของกลุ่มเพียงใด
- การพัฒนาตนเองให้เป็นไปตามอุดมการณ์ที่ตั้งไว้

นอกจากนี้ยังพบกระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพของการมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนมรส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการเสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลการหน้าเป็นระยะๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวมซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

กล่าวได้ว่า ทั้ง แนวคิด ทฤษฎี และขั้นตอนการมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมทำกิจกรรมหรือโครงการต่างๆขององค์กรซึ่งประกอบด้วยการร่วมกันวางแผนคิดแก้ไขปัญหาการดำเนินการปฏิบัติงานการติดตามผลและร่วมรักษามาตรฐานที่กลุ่มกำหนดขึ้นและมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมในความสำเร็จทั้งนี้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายขององค์กรและสามารถบรรลุผลสำเร็จเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยในการเข้าร่วมทำกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งจะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม อาทิ บุคคลได้รับการกระตุ้นที่ดีทางด้านจิตใจ การรับรู้ทางความรู้สึกและได้รับการสนับสนุนอื่นๆ จากบุคคลในองค์กรซึ่งผู้นำต้องมีบทบาทในการสนับสนุน

4. การประยุกต์ใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

ประชาชนภายในประเทศประกอบด้วยระบบความสัมพันธ์ของคนความเชื่อศาสนาประเพณีวัฒนธรรมระบบเศรษฐกิจอาชีพระบบการเมืองระบบปกครองโครงสร้างอำนาจรวมถึงระบบนิเวศวิทยาสิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีด้านต่างๆ ซึ่งระบบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและระหว่างกันหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีความเชื่อมโยงกันชนิดที่ไม่สามารถแยกจากกันได้ ดังนั้นในการดำเนินชีวิตของประชาชนหรือการบริหารราชการที่ส่งผลกระทบต่อสังคมทั้งในส่วนดีและส่วนไม่ดีทำให้เกิดความคิดความเห็น หากดีก็จะส่งเสริม หากไม่ดีก็จะต่อต้าน ดังนั้น ผู้นำการบริหารจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมในภาคประชาชนในมากยิ่งขึ้นในระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานรัฐอื่นๆเพื่อที่จะตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้และเกิดความพึงพอใจในที่สุดซึ่งผู้เขียนเห็นว่า ผู้นำการบริหารควรที่จะสร้างสิ่งเหล่านี้คือ

1) การสร้างกระบวนการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้าไปมีบทบาทในกิจกรรมที่ประชาชนสนใจร่วมกันเข้ามาร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมแสดงความคิดเห็น รวมทั้งการติดตามประเมินผลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ รวมไปถึงเกิดการประสานงานซึ่งกันและกันการทำงานในระยะเริ่มต้นอาจอาศัยผู้นำในการทำกิจกรรมและค่อยคลี่คลายไปสู่การร่วมมือและผลัดเปลี่ยนกันในการเข้ามาบริหารกิจกรรมนั้นๆเพื่อให้ทุกคนมีส่วนในการร่วมมือทั้งในการทำกิจกรรมและเรียนรู้จักการบริหารจัดการอย่างทั่วถึง อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อพัฒนาชุมชนตามแนวทางสู่ความยั่งยืน ทั้งนี้การเข้าไปมีส่วนร่วมจะต้องเกิดจากความสมัครใจของประชาชนเอง

2) การสร้างความตระหนักร่วมถึงปัญหาที่จะต้องวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหาสังคม และร่วมกันวางแผนตัดสินใจในการดำเนินงานพัฒนาร่วมกันการร่วมระดมทุนด้วยการปฏิบัติงานจะทำให้มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินงานอย่างใกล้ชิด เมื่อได้ติดตามประเมินผลการดำเนินงานทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจในกระบวนการผลประโยชน์ที่ได้คือความสำเร็จ

3) การสร้างการตรวจสอบและประเมินผลการบริหารของหน่วยงานรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งตัวแทนจากหน่วยงานรัฐ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู เป็นต้น หน่วยงานที่รับผิดชอบจะส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้าร่วมกันในการพัฒนาและแก้ปัญหาที่เกิดภายในพื้นที่ของตนซึ่งตัวแทนภาครัฐจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและให้โอกาสอย่างเต็มที่ไม่ใช่ทำตัวขัดขวางการมีส่วนร่วมของประชาชนเสียเองซึ่งพบได้ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย

4) การสร้างข้อกำหนด กฎระเบียบและขั้นการมีส่วนร่วมต่างๆที่ชัดเจน พร้อมประสัมพันธ์ให้ประชาชนได้ทราบโดทั่วกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวจะเป็นการประชุมหมู่บ้านในแต่ละรอบเดือนซึ่งตัวผู้นำการบริหารจะต้องลงพื้นไปประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับชาวบ้านด้วยตัวเองหากส่งตัวแทนอาจทำให้เกิดข้อพลาดในการสื่อสารกับชาวบ้านได้ นอกจากนี้ยังสามารถตอบคำถามให้กับประชาชนได้อย่างแจ่มแจ้ง และเป็นจุดเริ่มต้นในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมอีกด้วย

5) การสร้างการมีส่วนร่วมจะต้องสร้างทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอนในกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมกันประเมินผลและร่วมกันรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งในการส่งเสริมดังกล่าวจะพบมากในพื้นที่ที่มีความสามัคคีกันในหมู่คณะและพื้นที่นั้นๆ จะได้รับชื่อเสียงและการไปศึกษาดูงานจากหลายพื้น ในลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นไม่ได้ตกอยู่ที่ผู้นำการบริหารเพียงคนเดียวแต่หมายถึงผลความสำเร็จของประชาชนทั้งหมดหรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การแก้ปัญหาทางสังคม หรือการพัฒนาอะไรๆ ก็แล้วแต่หากไม่สามารถสร้างความสามัคคีกันได้ ก็ยากที่จะประสบผลสำเร็จ ฉะนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นก้าวแรกแห่งความสำเร็จในกิจการงานทุกอย่าง

5. บทสรุป

การมีส่วนร่วมของประชาชนในความหมายกว้างซึ่งมักจะคาบเกี่ยวกับกับการพัฒนานั้นก็คือ การให้โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายการตัดสินใจ กำหนดปัญหาความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เป็นการเสริมพลังอำนาจ ให้แก่ประชาชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชนให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจ และควบคุมดูแลกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ สามารถกำหนดการดำรงชีวิตได้ด้วยตนเองให้มีชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามความจำเป็นอย่างมีศักดิ์ศรีและสามารถพัฒนาศักยภาพของประชาชน/ชุมชนในด้านภูมิปัญญา ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และการจัดการและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกได้ และประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการอย่างมีอิสระ การทำงานต้องเน้นในรูปกลุ่มหรือองค์กรชุมชนที่มีวัตถุประสงค์ในการเข้าร่วมอย่างชัดเจน เนื่องจากพลังกลุ่มจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานพัฒนาต่างๆ บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมายได้ ทั้งนี้ การจะเกิดสภาพของการมีส่วนร่วมของประชาชนตามความหมายที่กล่าวถึงข้างต้น จะต้องเกิดสภาพการณ์หรือเงื่อนไขสำคัญคือการมีความตระหนักและความเห็นพ้องต้องกันของประชาชนที่มีจำนวนมากพอต่อการริเริ่มโครงการ/กิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใด เพื่อที่จะทำการเปลี่ยนแปลงเป็นความต้องการของส่วนรวม ทั้งนี้ ความร่วมมือของประชาชนไม่ว่าของปัจเจกชน บุคคลหรือกลุ่มคนที่เห็นพ้องต้องกันและเข้ามารับผิดชอบเพื่อการดำเนินการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ต้องการโดยมีลักษณะเป็นการกระทำผ่านกลุ่ม หรือองค์กรเพื่อให้บรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

เอกสารอ้างอิง

ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ. (2542). **ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่**. งานวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยนเรศวร.

ติน ปรัชญพฤกษ์. (2533). **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ 2.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทศพล กฤตยพิสิฐ. (2538). **การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีโครงการ/กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บวร และบรม เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง**. วิทยานิพนธ์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2531). **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน.** กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

ประเวศ วะสี. (2535). **การพัฒนาพลังสร้างสรรค์ระดับองค์กร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน,

ปรัชญา เวสารัชช์. (2528). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อชนบท**. งานวิจัย. กรุงเทพ-มหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปาริชาต วลัยเสถียร.(2541). **เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค.651ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัชรพล วงศ์จิต. (2544). **การมีส่วนร่วมของประชาชนตามโครงการสมาชิกแจ้งข่าวอาชญากรรม ในเขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่.** สารนิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**.**

พิชัยยุทธ สิงห์สหาย. (2546). **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ยุรัตน์ วุฒิเมธี. (2526)**. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: ไทยอนุเคราะห์ไทย**.**

วิโรจน์ รูปดี. (2547). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการแยกประเภทขยะของเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์.** สารนิพนธ์ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์. (2541). **นักบริหารกับเทคนิคการพัฒนา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานข้าราชการครู**.**

สมพร เพชรสงค์. (2541).**กระบวนทัศน์ใหม่สู่ชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานข้าราชการครู.

สนธยา พลศรี.(2533) **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ เอสพริ้นติ้ง เฮ้าส์.

เสือ อภิชาตเกรียงไกร. (2543). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรน้ำ กรณีพื้นที่ลุ่มน้ำลำตะคอง จังหวัดนครราชสีมา**. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อศิน รพีพัฒน์. (2527). **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธ เพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ

Buddhist ethics of leadership and Government of change

ดร.สามารถ บุญรัตน์
Dr. Samart Boonyarat
อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เลย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีความพยายามที่จะวิเคราะห์ถึงคุณลักษณะทางจริยธรรมของภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างภาวะผู้นำกับภาวะผู้ตามที่มีหลักสังคหวัตถุธรรมที่นำมากำหนดเป็นวัฒนธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ ทำให้เห็นว่า องค์กรรัฐจะเกิดความเปลี่ยนแปลงได้จะต้องอาศัยการกำหนดวิสัยทัศน์ในการเอื้อเฟื้อต่อการแบ่งปันผลประโยชน์ การกำหนดคุณลักษณะทางวาจาที่ดีต่อกัน การวางรากฐานในการช่วยเหลือผู้ที่มีความดีให้ปรากฏโดยไม่เลือกเฉพาะตำแหน่งที่สูงๆ แต่ให้ความสำคัญกับการรักษาคนดีไว้ให้ได้ และการตั้งตนเองไว้ในฐานของความเสมอภาคแก่ทุกคนไม่มีสิทธิ์เหนือเพื่อนร่วมงาน รวมทั้งการบริการสาธารณะจะต้องไม่เลือกที่รักมักทีชังจนสามารถสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชนทั่วกัน

คำสำคัญ : จริยธรรมของภาวะผู้นำ, พระพุทธศาสนา, การบริหารการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ.

Abstract

The article is an attempt to analyze the characteristics of leadership, ethical guidelines, Buddhism, especially the relationships between leadership, leadership as a main object Sangahavatthu fairly be defined as a state organization that makes. Governments will be required to change the vision of generous to share the benefits. The defining feature of a word to each other. The foundation of helping those who are good to appear, without the high position, but with a focus on keeping people well into it. And set myself in the base of the equality of all people no rights over their peers. The public service need not choose love always hated enough to satisfy the public generally.

Keywords : Ethical Leadership, Buddhism, Change for Government.

1. บทนำ

ภายใต้ของโลกยุคใหม่ที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วทำให้เกิดการปรับตัว และปรับระบบต่างๆ ในการทำงานให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมเพื่อการก้าวไปสู่ความทันสมัยในเชิงการบริหารจัดการองค์กรรัฐได้อย่างมั่นใจ และตอบสนองต่อความต้องการขององค์กรเพื่อความอยู่รอดในยุคที่มีการแข่งขันในรูปแบบการทำงานคล้ายกับบริษัทหรือเอกชน ทำให้ภาวะผู้นำของรัฐจำเป็นจะต้องมองกลไกต่างๆ อย่างเป็นระบบให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในองค์กรที่มีความสอดรับกับความต้องการของประชาชนในพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อความผาสุกและการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างที่ดีเหมาะสมกับวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของประชาชน

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในองค์กรของรัฐมีความสำคัญในการขับเคลื่อนองคาพยพไปสู่ความทันสมัยที่ประชาชนต้องการจึงต้องปรับเปลี่ยนบริบทการบริหารจัดการโดยเฉพาะการพัฒนาจริยธรรมที่จะทำให้เกิดการยอมรับ และสร้างความมั่นใจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาพร้อมทั้งประชาชนทั่วไปให้มีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นในแบบฉบับที่ควรจะเป็น ฉะนั้น ภาวะผู้นำในอดีตที่ผ่านมาไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์กรของรัฐที่เป็นรูปแบบค่อยเป็นค่อยไปจึงทำให้ไม่สามารถจะทำให้เกิดการรองรับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มมากยิ่งขึ้นจึงก่อตัวเป็นปัญหามากมายตามมาในรูปของการบริหารจัดการ เช่น ปัญหาเชิงโครงสร้างขององค์กร ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นในวงราชการ ปัญหาภาคการเมืองที่คุมอำนาจฝ่ายบริหาร ปัญหาความขัดแย้งในกลุ่มประชาชน ปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอ ปัญหาตัวภาวะผู้นำที่ขาดความรับผิดชอบ เป็นต้น ซึ่งในการวิเคราะห์บทความชิ้นนี้พยายามที่จะมองปัญหาทั้งหมดว่า

สามารถแก้ไขได้ด้วยการพัฒนาจริยธรรมของภาวะผู้นำที่มองถึงประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง และมุ่งไปสู่การปรับเปลี่ยนองค์กรให้เป็นองค์กรที่มีวิสัยทัศน์ มีค่านิยมองค์กรที่ดี มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในรูปการกระจายอำนาจ และการสร้างแรงบันดานใจหรือการถ่ายทอดเป้าหมายไปสู่บุคลกรให้มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการนำองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนามาช่วยในการเสริมสร้างการเปลี่ยนแปลงองค์กรให้เกิดความมั่นใจโดยเฉพาะหลักสังคหวัตถุธรรมที่น้อมนำองค์กรของรัฐไปสู่องค์กรที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้น

2. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีคำเรียกที่ใช้กันอยู่หลายคำ อย่างเช่น ภาวะผู้นำเชิงปฏิรูป ภาวะผู้นำเชิงแลกเปลี่ยน ภาวะผู้นำเชิงการเปลี่ยนแปลงหรือปรับเปลี่ยน ภาวะผู้นำเชิงบารมี ภาวะผู้นำเชิงบันดานใจ ภาวะผู้นำเชิงสัญลักษณ์ เป็นต้น ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญทางความเป็นผู้นำได้แยกความแตกต่างระหว่างผู้นำแบบรักษาการณ์ และผู้นำเชิงปฏิรูป โดยกล่าวว่า ผู้นำแบบรักษาการณ์จงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานตามระดับที่คาดหวังไว้ ด้วยการช่วยเหลือให้พวกเขาบรรลุเป้าหมาย และสร้างความเข้าใจว่าความต้องการและรางวัลที่พวกเขาต้องการจะถูกเชื่อมโยงกับความสำเร็จของเป้าหมายอย่างไร ดังนั้นความเป็นผู้นำแบบรักษาการณ์จะถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความเป็นผู้นำแบบแลกเปลี่ยน ซึ่งความเป็นผู้นำในลักษณะนี้จะผูกพันอย่างใกล้ชิดกับทฤษฎีความเป็นผู้นำเชิงเส้นทางเป้าหมาย ทฤษฎีความเป็นผู้นำตามสถานการณ์อื่นที่ได้กล่าวมาแล้วจะเป็นวิธีการศึกษาความเป็นผู้นำรักษาการณ์ด้วย ในทางตรงกันข้ามผู้นำเชิงปฏิรูปจะจูงใจผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานสูงกว่าความคาดหวังปกติ ด้วยการบันดาลใจพวกเขาให้มุ่งภารกิจที่กว้างขึ้น โดยการมุ่งเป้าหมายระดับสูงแทนที่จะเป็นเป้าหมายระดับต่ำ และการมีความเชื่อมั่นต่อความสามารถของพวกเขาที่จะบรรลุภารกิจที่ระบุ โดยผู้นำตามแนวคิดของแบสปัจจัยหรือองค์ประกอบของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปมี 4 ด้าน คือ 1) การใช้บารมี 2) การบันดาลใจ 3) การกระตุ้นความคิดเห็น และ4) การพิจารณาส่วนบุคคลภายใน (Bernard M. Bass, อ้างในสมยศ นาวีการ, 2540 : 188)

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม หากในลักษณะความหมายของภาวะผู้นำแห่งการปรับเปลี่ยน หรือภาวะผู้นำเชิงปฏิรูปจะพยายามเปลี่ยนแปลงทั้งองค์กรจากสภาวะหรือวัฒนธรรมหนึ่ง ไปเป็นสภาวะหรือวัฒนธรรมอีกอย่างหนึ่ง ความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปจะเกี่ยวพันกับความเป็นผู้นำเชิงบารมีสูงมาก เพราะว่าผู้นำเชิงปฏิรูปจะสร้างความรู้สึกของความไว้วางใจ และความศรัทธาที่เข้มแข็ง ดังนั้นเขาสามารถกระตุ้นการปฏิรูปหลายอย่างภายในวัฒนธรรมขององค์กรได้ ผู้นำเชิงปฏิรูปจะปฏิบัติงานที่สำคัญหลายอย่าง ผู้นำเชิงปฏิรูปจะเพิ่มความตระหนักของผู้ตามต่อปัญหาและผลที่ตามมาของปัญหาขององค์กร สมาชิกองค์กรจะต้องเข้าใจปัญหาที่มีลำดับความสำคัญสูงต่อองค์กร และอะไรจะเกิดขึ้นถ้าปัญหาไม่ได้ถูกแก้ไขให้สำเร็จ ผู้นำเชิงปฏิรูปจะสร้างวิสัยทัศน์ของสิ่งที่องค์กรควรจะเป็น โดยสร้างความผูกพันต่อวิสัยทัศน์นั้นทั่วทั้งองค์กร

และสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทั่วทั้งองค์กรที่สนับสนุนวิสัยทัศน์ องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการปฏิรูปมีหลายอย่างคือ

1. การสร้างวิสัยทัศน์ (Visioning) คือ ความสามารถของผู้นำที่จะสร้างวิสัยทัศน์หรือมองอนาคตขององค์กรอย่างชัดเจน การสร้างวิสัยทัศน์อาจจะมีรูปแบบมากกว่าหนึ่งอย่าง แทนที่จะเรียกร้องให้บุคลทุกคนภายในองค์กรมุ่งไปตามแผนที่เส้นทางวิสัยทัศน์ของผู้นำ ผู้นำเชิงปฏิรูปอาจจะพยายามให้บุคคลแต่ละคนมีวิสัยทัศน์ของเขาเอง ดังที่ ผู้บริหารคนหนึ่งได้กล่าวว่า ผู้นำรับผิดชอบไม่เพียงแต่การมีวิสัยทัศน์เท่านั้น แต่จะต้องรับผิดชอบกระบวนการของการสร้างวิสัยทัศน์ทั่วทั้งองค์กรอีกด้วย

2. การสร้างค่านิยม (Valuing) คือ ผู้นำจะกำหนดค่านิยมพื้นฐานของการปฏิรูปองค์กรขึ้นมา ค่านิยมเหล่านี้จะถูกใช้เป็นแบบจำลองโดยผู้นำ และได้ถูกยึดถือไว้อย่างสม่ำเสมอเมื่อผู้นำและผู้ตามมุ่งที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ ค่านิยม พฤติกรรมของผู้นำจะถูกรู้สึกทั่วทั้งองค์กร และมุ่งไปสู่การปฏิบัติทั่วทั้งองค์กรด้วย

3. การถ่ายทอดและการบันดาลใจ (Articulating and Inspiring) คือ ความสามารถของผู้นำในการถ่ายทอดวิสัยทัศน์ให้เป็นถ้อยคำเชิงปฏิบัติที่เห็นได้ชัด และมีคุณสมบัติที่เร้าใจผู้ตาม หรือทำให้พวกเขาต้องการร่วมทีมงาน

4. การกระจายอำนาจและการติดต่อสื่อสาร (Empowering and Communication) หัวใจของความเป็นผู้นำเชิงปฏิรูปคือ ความสามารถของผู้นำที่จะบันดาลความเชื่อของผู้ตามว่าพวกเขาสามารถมีส่วนช่วยอย่างสำคัญต่อการบรรลุวิสัยทัศน์ ซึ่งจะเกี่ยวพันกับการกระจายอำนาจให้แก่ผู้ตามด้วยการให้พวกเขามีความรู้สึกว่าตัวพวกเขามีคุณค่า และช่วยให้พวกเขาได้ใช้ขีดความสามารถส่วนบุคคลอย่างเต็มที่ เพื่อที่จะเผชิญกับความท้าทายกับสิ่งใหม่ๆ ผู้นำจะพัฒนาผู้ตามด้วยการแก้ปัญหาร่วมกัน และการมอบหมายงานซึ่งจะช่วยให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นตนเองสูงขึ้น การกระจายอำนาจจะถูกสนับสนุนด้วยความเต็มใจของผู้นำที่จะทำงานร่วมกัน(Bernard M. Bass, อ้างในสมยศ นาวีการ, 2540 : 225-226)

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมมีความสำคัญต่อคนไทยส่วนใหญ่ที่ยังมีความเข้าใจในเรื่องผู้นำ หรือแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำไม่ค่อยตรงกับที่ทั่วโลกเขายึดถือกัน คนไทยมักจะยึดถือค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง ‘‘ผู้นำ’’ ไม่ใช้ผู้ที่จะนำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตาม นั้นหมายถึงว่าลักษณะการเป็นผู้นำนั้นไม่ได้มาจากตัวเอง หรือตั้งตัวเอง แต่ต้องมีคนอื่นที่เขารู้สึกว่าเราเป็นผู้นำ โดยเกิดจากความศรัทธาในตัวเรา การที่จะสร้างความศรัทธาได้นั้นจะต้องเกิดจากพฤติกรรมการดำเนินชีวิต และสิ่งที่ผู้นั้นสร้างสรรค์มาเป็นเวลาช้านาน ไม่ว่าจะเป็นนำเรื่องของคำพูด พฤติกรรม หรือการกระทำใดๆ ซึ่งอยู่บนมูลฐานของคุณธรรมและจริยธรรม การที่เป็นผู้นำได้และเป็นผู้นำที่ยั่งยืน สิ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ ความรู้สึกผิด ความรู้สึกชอบ รู้สึกควรไม่ควร โดยสิ่งซึ่งควบคุมการกระทำของตนเองนั้นก็คือ คุณธรรมและจริยธรรม(ธงชัย สิงอุดม, 2556) ที่สามารถเป็นต้นแบบของบุคลากรในองค์กรได้อย่างสง่างาม

การเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐในปัจจุบันมาจากสภาพปัญหาที่ทับถมมายาวนานก่อเป็นวิกฤติในเชิงการบริหารงานทำให้เกิดล้าช้าและความเชื่อมั่นคงของประชาชนอย่างมาก ซึ่งภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องเปลี่ยน “วิกฤต” ให้เป็น “โอกาส” ของการเปลี่ยนแปลงเพื่อแก้ไขปัญหา และอาจจะต้องรื้อปรับระบบอย่างขนานใหญ่ เพื่อให้เข้าสู่ระบบอย่างเป็นจริง ภาวะผู้นำที่ต้องการในการเข้ามาแก้ไขภาวะวิกฤตดังกล่าว ได้แก่

1) ผู้นำจะต้องมีหลักการ เป็นแบบอย่างที่ดีขององค์กร เพื่อให้ผู้คนในองค์กรมีพฤติกรรมและการปฏิบัติที่ดีตามอย่าง อันจะก่อให้เกิดความน่าเชื่อถือในสังคมได้โดยรวม โดยหลักการที่ว่านี้ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความมีศักดิ์ศรี และความยุติธรรม

2) ผู้นำที่มีความรู้และวิสัยทัศน์ที่จะระดมสรรพกำลังโดยการสร้างบรรยากาศของคนในองค์กรให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมให้เกิดขึ้นแก่องค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดพันธะสัญญาร่วมกันที่จะฟันฝ่าเพื่อให้บรรลุถึงหลักชัยที่ได้ปักร่วมกันไว้ ซึ่งถือว่าเป็นคุณภาพสุดยอดของการร่วมทีม (team work) ที่ให้พลังเหนือกว่าการสั่งการใดๆ

3) เป็นผู้นำนักปฏิบัติที่สามารถจัดการข้ามขอบเขตองค์กรของตนเอง หรือภาวะผู้นำทีทำให้ขอบเขตขององค์กรจางหายไป และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสร้างสิ่งที่ดีกว่ามากขึ้นเรื่อยๆ โดยปล่อยให้สิ่งที่ไม่ดีค่อยๆ จางหายไป

4) ผู้นำผู้สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงาน ไม่ว่าจะเป็นความกล้าที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะเผชิญปัญหาที่จะตามมา มีความมุ่งมั่นที่จะให้ผลสำเร็จเกิดขึ้น มีการใฝ่ที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นการสร้างสภาพแวดล้อม และพฤติกรรมของคนในองค์กร ให้เอื้อต่อการสร้างสรรค์ระบบที่ดีกว่าให้เกิดขึ้น (สงวน นิตยารัมภ์พงศ์และสุทลักษณ์ สมิตะสิริ, 2540 : 18-21)

กล่าวได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันออกไป แต่โดยนัยจะคล้ายๆ กันทำให้เห็นว่าการมีภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะสามารถนำไปการเปลี่ยนแปลงในองค์กรรัฐโดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงเชิงภารกิจที่สามารถจะตอบสนองต่อการบริกาสาธารณะของประชาชนได้อย่างมั่นคง อีกทั้งแนวคิดการบริหารตามหลักธรรมาภิบาลที่ผนวกรวมกับจริยธรรมที่ฝ่ายบริหารต้องเห็นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมายที่สำคัญจะออกมาในรูปของกระบวนปฏิรูปองค์กรเพื่อความชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ภายในองค์กรรัฐองค์ประกอบภาวะผู้นำมีส่วนสำคัญที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วนั้นก็คือ การสร้างวิสัยทัศน์ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถในกลไกและระบบการปฏิบัติงานได้อย่างรอบคอบมุ่งไปสู่ความทันสมัยให้มีปัจจัยทางการเข้ามามีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กรอย่างเต็มที่ การสร้างค่านิยมหลักและค่านิยมรองที่องค์กรรัฐต้องการและสามารถจะปฏิบัติได้ในเชิงรูปธรรมแต่ภาวะผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี การถ่ายทอดหรือสามารถจะบันดาลใจให้กับคนในองค์กรได้มีแรงใจที่จะสามารถยึดค่านิยมและเป้าหมายหลักขององค์กรรัฐอย่างไม่เสียอุดมการณ์ของตนเอง และการกระจายอำนาจและติดต่อสื่อสาร ซึ่งต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเดิมๆ ที่ยังขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทั้งหมดให้บุคลากรในองค์กรได้มีความคิดที่สร้างสรรค์ในอำนาจที่

ตนเองมีสิทธิที่จะกระทำได้ การถ่ายทอดวิสัยทัศน์และค่านิยมไปสู่บุคลากรรวมทั้งการเชื่อมโยงไปสู่องค์กรภายนอกในรูปแบบการติดต่อสื่อสารที่สามารถหวังผลดีต่อภารกิจ ดังนั้น ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะช่วยบุคลากรในองค์กรรัฐเกิดความมั่นใจ เชื่อมั่นต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้มีศรัทธาและปฏิบัติตามหากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมเป็นแบบอย่าง เป็นต้นแบบในการประพฤติปฏิบัติตนเองที่ดี

3. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในองค์กรเชิงพุทธ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า มากกว่าสองพันห้าร้อยกว่าปี ในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยมในปัจจุบัน การบริหารจัดการสมัยใหม่ ต่างก็กลับมาทบทวนบทบาททางวิชาการในการบริหารจัดการสมัยใหม่ว่า ยังคงเป็นแนวทางเดียวหรือไม่ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ จะต้องสนองตอบต่อระบบทุนนิยมที่เน้นการแข่งขัน และสร้างผลกำไร หรือการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรเพียงอย่างเดียว การบริหารจัดการสมัยใหม่ยังขาดอะไรบ้าง ที่เป็นนามธรรม ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ที่จะต้องอยู่ร่วมกันรวมทั้งสิ่งแวดล้อมในโลกที่กำลังเปลี่ยนแปลงและ มีผลกระทบต่อสังคมและองค์กร หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการบริหารจัดการมีอยู่มากมาย เป็นคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังทันสมัยอยู่จนถึงปัจจุบันและในอนาคต (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ออนไลน์) ฉะนั้นการบริหารองค์กรรัฐในปัจจุบันจำต้องอาศัยภาวะผู้นำมีความเก่งทั้งการนำพาองค์กรด้วยการกำหนดวัฒนธรรมองค์กรและการบริหารในเชิงกลยุทธ์มากยิ่ง เพื่อให้รับกับความเปลี่ยนแปลงของโลกและตอบสนองต่อความต้องการของภาคประชาชนที่เข้ามารับการบริการหรือมาติดต่อประสานงานให้ได้รับความสะดวก รวดเร็ว เป็นธรรม เสมอภาค และยุติธรรม

ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในทัศนะทางพระพุทธศาสนาถ้าพิจารณาในแง่ความหมายของพระพุทธศาสนา พรหมจริยะ ก็แปลว่าจริยธรรมอันประเสริฐ หมายถึง จริยธรรมที่เป็นระบบของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ ตามหลักพระพุทธศาสนา มรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา คือ ระบบจริยธรรม ระบบความประพฤติ หลักคำสอนและหลักเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดี(พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541 : 590-591)ในองค์กรรัฐในลักษณะความสัมพันธภาพระหว่างผู้นำกับผู้ตามที่จะต้องสร้างความประพฤติแก่กันให้เป็นวัฒนธรรมองค์กรที่เรียกว่า *“หลักมนุษย์สัมพันธ์ในองค์กร”*หรือที่เรียกว่า *“หลักสังคหวัตถุธรรม”*(พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 21 : 50) เพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรไปสู่สัมพันธภาพระหว่างภาวะผู้นำกับภาวะผู้ตามประกอบด้วยหลักธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน คือ วัฒนธรรมการให้ปัน การแบ่งปัน การจัดสรรผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมทั่วถึงแก่ทุกๆ คน โดยเฉพาะภาวะผู้นำจะต้องมีความเสียสละอย่าเห็นแก่สิ่งขอหรือวัตถุเพียงเล็กๆ น้อย เพราะพฤติกรรมทุกอย่างย่อมอยู่ในสายตาแก่ผู้ตามทั้งสิ้น หากภาวะผู้นำมีความโลภ อยากได้เกินขอบเขตที่ควรจะเป็น จะให้ผู้ตามเกิดความเสื่อมศรัทธาลงไปซึ่งมีผลต่อความเชื่อถือ และเชื่อมั่น นอกจากนี้การจัด

สวัสดิการแก่พนักงานของรัฐย่อมเป็นสิ่งที่สำคัญอันเป็นแรงจูงใจความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความอดทน จะเห็นได้ว่าการจัดสรรแบ่งปันแม้ว่าจะเป็นสิ่งเล็กแต่จะได้ใจผู้ตามอย่างมากเพราะภาวะความเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อผู้อื่นซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม แม้จะเป็นเรื่องของการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง การยกผลงานให้กับองค์กรทุกๆ อย่างจะช่วยให้สัมพันธภาพมีความเหนียวแน่นระหว่างผู้นำองค์กรกับผู้ตาม

2. ปิยวาจา คือ วัฒนธรรมทางการใช้วาจาที่อ่อนหวาน น่าฟัง มีความไพเราะสามารถจะเกาะกุมจิตใจแก่กันได้ เพราะการใช้คำพูดย่อมอิทธิพลอย่างมากในการสร้างความชอบใจ ซึ่งบางวัฒนธรรมองค์กรในข้อนี้หากผู้นำมีความฉลาดในการเข้าใจอารมณ์ของผู้ตามจะช่วยให้งานรุดหน้าได้อย่างรวดเร็วเพราะรู้จักที่จะใช้คำพูดเพื่อให้กำลังใจ พูดเพื่อให้เห็นความสำคัญของผลงาน พูดเพื่อแสดงความนับถือผู้ตามว่ามีความสามารถในการจัดการปัญหาได้อย่างทันถ่วงที นอกจากนี้ หากมองในเชิงของวัฒนธรรมไทยที่ยังคงรักษาแม้ไม่ใช่ในองค์กรก็ตาม เช่น คำว่า สวัสดีครับ สวัสดีค่ะ ขอบคุณครับ ขอบคุณค่ะ ขอโทษครับ ขอโทษค่ะ เป็นต้น คำเหล่านี้ ย่อมมีอิทธิพลต่อผู้ฟังเสมอแม้ว่าจะมีความผิดพลาดเกิดขึ้นในองค์กรแต่ด้วยการรู้จักใช้ความสำนึกรับผิดชอบจะทำให้คนในองค์กรสามารถให้อภัยแก่กันได้เพราะคำพูดนั้นๆ ย่อมตราตรึกใจแก่ผู้ฟังเสมอ ซึ่งไม่ได้มาจากการแสแสร้างแกล้งทำแต่ประการใด แต่มาจากจิตใจที่เมตตาต่อกันฉันท์พี่น้อง จึงทำให้สัมพันธภาพระหว่างผู้นำกับผู้นำเกิดเป็นวัฒนธรรมทางวาจาและมีความเหนียวแน่นมากยิ่งขึ้นเพราะการให้อภัยนั่นเอง

3. อัตถจริยา คือ การลงทุนลงแรงในการช่วยเหลือผู้โดยที่ไม่หวังผลตอบแทน ซึ่งเรียกว่า การมีน้ำใจแก่กัน เพราะการใช้ชีวิตในการทำงานร่วมกันความมีน้ำใจถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ที่จะไม่นำไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงในอนาคต หากมองในเชิงของสังคมย่อมเห็นได้ว่า การพึ่งพาระหว่างกันย่อมเกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพราะเมื่อบางเหตุการณ์เราหมดปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาได้แต่เพื่อนบ้านก็สามารถยื่นมือเข้ามาช่วยซึ่งลักษณะดังกล่าวสามารถนำไปใช้ในองค์กรของรัฐได้ เมื่อเป็นลักษณะดังนั้น ต่างก็เกิดความซาบซึ้งเห็นอกเห็นใจต่อกันเมื่อเจอเหตุการณ์เลวร้ายสักเพียงใดก็หยิบยื่นการช่วยเหลือเสมือนเป็นมิตรสหายที่ใกล้ชิด ฉะนั้น การปฏิบัติงานในองค์กรก็เฉกเช่นกัน ในขณะที่เราไม่สามารถจะจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องยื่นมือเข้ามาช่วยอย่างเต็มใจ เต็มกำลังความสามารถที่มี ซึ่งจะกลับกลายเป็นการได้ใจผู้ตามโดยที่ไม่รู้สึก เมื่อภาวะผู้นำต้องการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งฝ่ายผู้ตามก็พร้อมที่จะเข้ามาช่วยเหลืออย่างเต็มที่ด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดความผูกพันเหนียวแน่นและมีสัมพันธภาพอันดีต่อไป

4. สมานัตตตา คือ การประพฤติปฏิบัติให้เท่าเทียมกับผู้อื่น มีความเสมอภาคไม่ทำตนเองอยู่เหนือ หรือมีสิทธิมากกว่าผู้อื่นในองค์กร หรือที่เรียกว่าความเป็นผู้เสมอต้นเสมอปลาย หมายความว่าความประพฤติตนไม่ว่าจะเป็นผู้นำหรือผู้ตามย่อมเสมอภาคกันโดยความเป็นมนุษย์มีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกันแตกต่างกันที่บทบาทตำแหน่งหน้าที่เท่านั้น แต่ในความรู้สึกไม่ได้แตกต่างไปจากคำว่าพี่น้องหรือสหายผู้ร่วมอุดมการณ์ที่จะก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในองค์กร เพราะบางคนย่อมรักสบาย มีความเห็นแก่

ตัวมาก จึงไม่สามารถจะปฏิบัติตนให้เหมือนๆ กับเพื่อนร่วมงาน แต่พยายามใกล้ชิดกับเจ้านายให้ส่งเสริมเพื่อต้องการตำแหน่งที่สูงขึ้น ในลักษณะดังกล่าวจะเกิดขึ้นไม่ได้หากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมสามารถเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติให้เกิดการยอมรับจนสร้างความเชื่อมั่นไปที่ผลงานมากกว่าตัวบุคคลเพราะปราศจากความมีอคติต่อผู้ตามคนใดคนหนึ่งเป็นการเฉพาะ ฉะนั้น การมีพฤติกรรมเสมอต้นเสมอปลายจึงเปรียบเสมือนการสร้างบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมให้กับองค์กรนั้นให้เกิดการแข่งขันกันสร้างผลงานอย่างเท่าเทียม และเป็นธรรมนำไปสู่ทางแห่งสัมพันธภาพระหว่างภาวะผู้นำกับผู้ตามได้อย่างมีนัยที่สำคัญ

กล่าวได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมในองค์กรเชิงพุทธแม้ว่าจะมีหลักพุทธธรรมมากมายที่สามารถนำมาศึกษาแต่กระนั้นการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ที่ภาวะผู้นำจะต้องให้ความสำคัญไปที่บุคลากรหรือทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดบรรลุภารกิจที่ตั้งไว้ เพราะการจะบรรลุเป้าหมายได้นั้น จะต้องมีวัฒนธรรมองค์กรที่ทุกคนยอมรับและปฏิบัติตามได้อย่างเต็มใจซึ่งจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในลักษณะของสัมพันธภาพอันดีระหว่างภาวะผู้นำกับผู้ตาม เพราะหลักสังคหวัตถุธรรมเป็นพื้นที่ฐานของการบริหารงานอย่างมีความเข้าใจในบริบทของความเป็นมนุษย์ได้มากกว่า แต่กระนั้น ภาวะผู้นำจะต้องเป็นผู้นำแห่งความประพฤติปฏิบัติให้เกิดบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมเสียก่อนจึงจะถ่ายทอดไปสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้สามารถเจริญรอยตามได้

4. วิเคราะห์การประยุกต์ใช้จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐ

การประยุกต์จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธเพื่อการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐในโลกแห่งการปฏิรูปในระบบราชการทำให้เกิดการปรับภารกิจ โครงสร้างทางอำนาจ กลไกการปฏิบัติ รวมไปถึงวิสัยทัศน์ของภาวะผู้นำองค์กรรัฐที่จะสร้างความเชื่อมั่น ความไว้ใจของประชาชน และบุคลากรในองค์กรนั้นๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งวัฒนธรรมองค์กรจะช่วยให้เกิดภาวะในสิ่งที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน นอกจากนี้ ภาวะผู้นำเชิงพุทธที่ผู้เขียนได้นำมาศึกษาอันเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการวางวิถีแห่งการบริหารแบบสมัยใหม่ที่ยังคงมุ่งไปสู่คุณค่า และความสุขของความเป็นมนุษย์ในการปฏิบัติงานได้มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การประยุกต์หลักพุทธธรรมที่นำมาศึกษาจะสามารถจะประยุกต์ใช้อย่างไรที่สามารถจะปรับเปลี่ยนองค์กรไปสู่ความสำเร็จต่อเป้าหมายที่วางไว้ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องกำหนดวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมแบบสัมพันธภาพมากที่สุดซึ่งจะเห็นได้ว่า การนำหลักสัมพันธภาพมาใช้เป็นกรอบในการกำหนดวิสัยทัศน์จะเป็นในการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐจะสามารถทำให้บุคลากรปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุขลดภาวะความเครียด ลดความขัดแย้ง ความการแข่งขันในเชิงแสวงหาผลประโยชน์ที่ไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ซึ่งจะสร้างกระบวนการของกิจกรรม โครงการ และการฝึกอบรมร่วมกันบ่อยๆ เช่น การจัดกิจกรรมทำบุญตักบาตรร่วมกันในวัน

สำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดกิจกรรม หรือโครงการออกพื้นที่ต่างๆ ในการช่วยเหลือสังคม การจัดโครงการทัศนะศึกษาทั้งในประเทศและนอกประเทศ การจัดโครงการกีฬาสัมพันธ์ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะต้องมีผู้นำองค์กรรัฐออกไปทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอเพื่อความใกล้ชิดสนิทกับผู้ตามและเพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้พฤติกรรมของบุคลากร จนสามารถหาแนวทางในการพัฒนาบุคลากรได้ตามความเหมาะสม

2. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องปรับโครงสร้างทางอำนาจ และกลไกให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในองค์กรตามแบบแนวระนาบเพื่อส่งเสริมหลักมนุษย์สัมพันธ์หรือการกระจายอำนาจไปสู่ระบบทีมงานให้มากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่า การปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารจากแนวดิ่งไปสู่แนวราบจะช่วยให้เกิดความเป็นกันเองหรือการบริหารแบบเป็นพี่เป็นน้องกันมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในองค์กรรัฐในประเทศไทยที่มีวัฒนธรรมชอบความเป็นอิสระทางการทำงาน จะช่วยให้ระบบการสร้างจินตนาการไม่ถูกบังคับให้เหมือนกันเครื่องจักร ซึ่งสามารถจะสร้างสรรค์ผลงานได้มากเพราะการปฏิบัติงานมีการควบคุมมากเกินไปก็ยิ่งทำให้ภาวะความเครียดสะสมจนนำไปความขัดแย้งทั้งภายในและภายนอกจึงไม่สามารถจะผลิตผลงานออกมาสู่องค์กรรัฐที่มีคุณภาพ ดังนั้น การกำหนดโครงสร้างทางอำนาจควรที่จะมองถึงกลไกต่างๆ ที่จะสร้างบุคลากรให้มีวัฒนธรรมแบบเป็นพี่เป็นน้อง และมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างภาวะผู้นำกับภาวะผู้ตามในองค์กรรัฐมากกว่าอำนาจของการสั่งการและการบังคับบัญชาจากส่วนบน

3. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องสร้างค่านิยมพื้นที่ให้สามารถเกิดช่องทางแห่งการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อต่อกันได้อย่างเป็นระบบจะเห็นได้ว่า การกำหนดค่านิยมหลักให้องค์กรรัฐส่วนใหญ่จะมองไปที่หลักนิติรัฐ หลักนิติธรรม หรือระเบียบวินัยของข้าราชการ ซึ่งการปฏิบัติงานจะต้องมีความถูกต้องชัดเจนรวมไปถึงการยึดถือหลักธรรมาภิบาลในการดำเนินงาน แต่ทั้งนี้ค่านิยมดังกล่าวอาจมองว่าจะเป็นผลของวัฒนธรรมองค์กรรัฐที่กำหนดด้วยโบนัส และสวัสดิการหากไม่มีผลงานให้ปรากฏ หรือไม่มีผลงานเกิดขึ้นในรอบปีก็จะไม่ได้รับการเลื่อนขั้น การปรับฐานเงินเดือน เป็นต้น ซึ่งบางสถานการณ์อาจมองได้ว่า แรงจูงใจเหล่านั้น มิได้เป็นคำตอบสำหรับค่านิยมที่บุคลากรให้ความสำคัญในการเดินตามค่านิยมที่ดีงามในทุกๆ ขององค์กรรัฐ ฉะนั้น ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องมองให้มีวิสัยทัศน์ที่ยาวไกลกว่านั้น กล่าวคือการวางระบบค่านิยมในการส่งเสริมให้เกิดการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกันได้อย่างเหมาะสมในฐานะเพื่อนร่วมงาน การจัดสวัสดิการจะต้องมองถึงความสำคัญของผู้ที่เป็นคนดี เป็นผู้ที่เสียสละให้กับองค์กรมากกว่าให้ความสำคัญไปที่คนเก่งที่มีบทบาทตำแหน่งสูงๆ เพราะในระบบองค์กรรัฐจะเห็นระบบชนชั้นมากมาย หากภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมไม่เห็นคุณค่าของความดีของผู้ที่เสียสละตนเพื่อคนอื่น จะทำให้ผู้ที่เสียสละเกิดความท้อแท้ไม่อยากที่จะทำความดีต่อไป ดังนั้น การกำหนดค่านิยมจะต้องให้เหมาะสมและสอดคล้องกับคุณธรรมมากกว่าความเก่ง เพราะความเก่งสามารถจะพัฒนา ฝึกอบรมให้มีขึ้นได้ แต่ความดีจะต้องเกิดจากความมีจิตสำนึกรักในองค์กรรัฐนั้นๆ และเปิดช่องทางสำหรับการช่วยเหลือ การแบ่งปันการจัดสรรผลประโยชน์โดยไม่ได้มองไปที่ตำแหน่งสูงๆ แต่จะต้องมองไปที่บุคคลที่มีน้ำใจมากกว่า

4. ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องวางมาตรฐานแห่งการประพฤติของบุคลากรในองค์รัฐให้มีความเสมอภาคในการบริหารสาธารณะแก่ประชาชนโดยไม่เลือกที่รักมักที่ชังต่อผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งต้องขึ้นอยู่กับกลไก โครงสร้างการบริหาร และวัฒนธรรมที่บุคลากรมีจิตสำนึกในการเห็นคุณค่าของมนุษย์อย่างเท่าเทียมไม่เลือกแบ่งชนชั้น สีผิว การศึกษา เชื้อชาติ และศาสนา เป็นต้น แต่อาศัยความเป็นข้าราชการที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของในหลวงที่มีความรักในประชาชนอย่างที่สุด จะเห็นได้ว่า การวางมาตรฐานแห่งความประพฤติจะเป็นมิติของวัฒนธรรมองค์กรรัฐที่จะต้องเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นโดยรวดเร็วเพราะที่ผ่านมาการเลือกบริการสาธารณะยังมีวัฒนธรรมแบบเก่าๆ อยู่มากทำให้ประชาชนไม่สามารถเข้าถึงบริการสาธารณะอย่างเต็มที่ ดังนั้น ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมจะต้องมองให้เห็นถึงพฤติกรรมที่สามารถยึดจิตใจของบุคลากรและประชาชนไว้ได้ โดยการทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี เช่น การออกมาต้อนรับประชาชนให้มีจิตใจที่ยินดีด้วยตนเองเป็นครั้งคราวในยามที่ไม่มีภารกิจอื่นๆ ซึ่งอาจจะเป็นสัปดาห์ละ 2 วันที่จะช่วยสร้างบรรทัดฐานในการบริการสาธารณะให้ประชาชนเกิดความพอใจ และเกิดความสุขในการรับบริการในองค์กรรัฐนั้นๆ และแน่นอนว่า การปฏิบัติอย่างนั้นเกิดเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคลากรได้เห็นวิธีการในการปฏิบัติตนต่อประชาชนโดยไม่เลือกปฏิบัติ มีความเสมอภาคไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใครก็ตาม

กล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำจะต้องไปสู่การสร้างสัมพันธภาพในองค์กรรัฐมากยิ่งขึ้นเพราะการมุ่งผลสัมฤทธิ์มากเกินจะทำให้เกิดภาวะความเครียดแก่บุคลากรจะทำให้การการปฏิบัติงานด้อยคุณภาพไปด้วย ซึ่งขึ้นอยู่กับการวางวิสัยทัศน์ของภาวะผู้นำที่ปรับโครงสร้างการบริหารที่เอื้อต่อการสร้างการช่วยเหลือผู้กระทำความดี ทำประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่องค์กรรัฐ รวมทั้งการเปิดช่วยทางสำหรับการช่วยเหลือระหว่างกันได้เพราะการปฏิบัติงานร่วมกันหากไม่มีช่วยเหลือจะทำให้บุคลากรมีความเห็นแก่ตัว ไม่ก่อให้เกิดความเหนียวแน่นในเชิงของการดำเนินชีวิตที่เป็นจริง การปรับบทบาทตนเองไปสู่การเป็นต้นแบบหรือแบบอบ่างที่ดีทางพฤติกรรมให้กับผู้ตามได้ยึดถือปฏิบัติทั่วทั้งองค์กรที่เห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยเฉพาะความมีคุณธรรมที่ยอมรับการปฏิบัติในการบริการสาธารณะแก่ประชาชนให้ได้รับความพึงพอใจอย่างที่สุด

5. บทสรุป

จริยธรรมของภาวะผู้นำเชิงพุทธสามารถจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงองค์กรรัฐไปสู่องค์กรที่ทันสมัยมากยิ่งไป โดยเฉพาะการกำหนดวิสัยทัศน์ที่มุ่งมนุษย์สัมพันธ์ในองค์กรรัฐจนสามารถเกิดสัมพันธภาพระหว่างภาวะผู้นำกับภาวะผู้ตามในองค์กรได้อย่างแท้จริง การกำหนดค่านิยมให้กับบุคลากรจะต้องมีการปรับโครงสร้างทางอำนาจการบริหารไปสู่ความเป็นระบบทีมงานโดยมองไปที่ความมีอิสระทางความคิดและสร้างระบบจินตนาการให้กับบุคลากรได้ปฏิบัติงานให้เหมาะสมกับองค์กรรัฐสามารถจะลดความเครียด ความขัดแย้ง และเพิ่มความมั่นคงให้กับอาชีพที่มีกลไกการกระจายอำนาจแบบพี่น้องมากขึ้น กำหนดกำหนดค่านิยมให้กับองค์กรรัฐจะเป็นวัฒนธรรมแห่งการช่วยเหลือ จุนเจือไปตามลักษณะของ

คุณธรรมมากกว่าความเก่งหรือผู้ที่ตำแหน่งสูงๆ เพราะการรักษาคนดีให้อยู่กับองค์กรนั้นจะช่วยให้องค์รัฐเติบโตอย่างมั่นคง และแข็งแกร่งอย่างสง่างาม เพราะภาวะผู้นำได้เห็นคุณค่าของความดีและพยายามเปิดช่องทางในการช่วยเหลือผู้ที่ปฏิบัติตนเป็นคนดีแต่ยังประสบความลำบากโดยเฉพาะการจัดสวัสดิการแก่บุคลากรเหล่านั้นให้เกิดแรงใจที่จะสร้างความดีต่อไป และภาวะผู้นำจะต้องเป็นแบบอย่างในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริการสาธารณะในองค์กรรัฐนั้นๆ ด้วยการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองก่อน แล้วจึงกำหนดเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติงานอย่างมีความเสมอภาค เป็นธรรมไม่เลือกที่รักมักที่ชังหรือไม่เลือกปฏิบัติต่อผู้หนึ่งผู้ใด

เอกสารอ้างอิง

ธงชัย สิงอุดม. (2546). **การพัฒนาภาวะผู้นำของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค 8**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชารัฐประศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต).(2541). **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมยศ นาวีการ. (2540).**การบริหารและพฤติกรรมองค์การ.** กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ.

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ และสุทฺลักษณ์ สมิตะสิริ. (2540). **ภาวะผู้นำความสำคัญต่ออนาคตไทย** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทย.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์.**สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2557, จากhttp://www.mahathera.org/detail.php?module= article&id=7&title=03

วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) : กลวิธีทางภาษาในการสะท้อนปัญหาและสร้างสันติภาพในสังคม

Political Discourse Analysis in Dharma Books of Phraprombundit (Prayoon Dharmacitto) : Linguistic Styles in Reflecting Social Problems and Peace in Thai Society

ดร.รัชดา ลาภใหญ่
Dr.Rachada Lapyai
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เพื่อแสดงให้เห็นชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่สะท้อนปัญหาทางการเมือง สภาวการณ์อันไม่พึงประสงค์ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบสุขในสังคม รวมทั้งแสดงให้เห็นกลวิธีในการคลี่คลายปัญหาเพื่อสร้างสันติสุขโดยตีความผ่านความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาและชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่แฝงอยู่เบื้องหลังตามหลักวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

ผลการวิเคราะห์พบว่าวาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สะท้อนให้เห็นปัญหาหลักที่ยังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง 4 ประการ ได้แก่ การทุจริตคอร์รัปชั่น การขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดิน การแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคม และความไม่สงบของชายแดนภาคใต้ โดยสื่อผ่านกลวิธีทางภาษา 5 ประเภท ได้แก่ การเลือกใช้ศัพท์ การเลือกใช้ประโยคกรรมวาจก การใช้มูลบท การใช้สหบท และการใช้อุปลักษณ์ นอกจากนี้ยังปรากฏกลวิธีในการสร้างสันติภาพของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) โดยใช้หลักพุทธธรรมหลายประการ เช่น การใช้ความกรุณา การใช้หลักราชธรรม การใช้วัชชีธรรม 7 ประการ

ผลการวิเคราะห์สะท้อนนัยสำคัญบางประการ กล่าวคือ สะท้อนอัตลักษณ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่ยังคงเป็นบุคคลสำคัญในการแสดงบทบาทและหน้าที่ในการกระตุ้น เตือนสติคนในสังคมให้พิจารณาและร่วมกันแก้ไขปัญหาเพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในแผ่นดิน

คำสำคัญ : วาทกรรม, ปัญหา, สันติภาพ

Abstract

This article aimed to analyze political discourse in Dharma books of Phraprombundit (Prayoon Dharmacitto). The analysis showed sets of ideology and ideas which reflect political problems solution and social unrest and conflicts in Thai society through linguistic use according to Critical Discourse Analysis.

Results showed that political discourse analysis of Phraprombundit (Prayoon Dharmacitto) reflects 4 social problems 1) corruption 2) lack of good governance from the government 3) clashes of different political ideas among Thais 4) unrest in 3 southern provinces. There were 5 linguistic styles used in Phraprombundit (Prayoon Dharmacitto) discourse 1) lexical choice 2) passive voice 3) presupposition 4) intertextuality 5) metaphor including the use of Dharma by Phraprombundit (Prayoon Dharmacitto) in incorporating peace through kindness, virtues of the king, condition of welfare, etc.

Conclusion showed an important element in Thai society; religion and monks are responsible for educating and teaching Thai society.

Keyword : discourse, problems, peace

1. บทนำ

มนุษย์นับเป็นสัตว์สังคมที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันและมีปฏิสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ หลากหลายรูปแบบ พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525 : 817) นิยามคำว่า สังคม ไว้ว่า “การที่คนจำนวนหนึ่งมีความสัมพันธ์กันตามระเบียบกฎเกณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์ใดร่วมกัน” การอยู่ในสังคมของมนุษย์จึงเป็นการอยู่ร่วมกันภายใต้กฎระเบียบ กรอบวัฒนธรรม แบบแผนที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน ในบางครั้งอาจเกิดความขัดแย้งอันเนื่องมาจากกรอบความคิด อุดมการณ์ วัฒนธรรม การกระทำและผล

ประโยชน์ตรงข้ามกันอันนำมาซึ่งการสิ้นสุดปฏิสัมพันธ์และการแทรกแซงฝ่ายตรงข้าม Folger และคณะ (อ้างถึงในปาริชาติ เทพอารักษ์และตฤตณัย นพคุณ, 2552 : 79) อธิบายว่า “ความขัดแย้ง คือ การปฏิสัมพันธ์หรือสถานการณ์ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปรับรู้ว่าเป้าหมายของตนไปด้วยกันไม่ได้กับอีกฝ่ายและมองว่าถูกอีกฝ่ายแทรกแซงไม่ให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการหรือทำให้ตนต้องประสบกับสิ่งที่ไม่ต้องการ” ซึ่งสอดคล้องกับนิยามของจำนง อดิวัฒนสิทธิ์ (จำนง อดิวัฒนสิทธิ์, 2547 : 65) ที่กล่าวว่า “ความขัดแย้งทางสังคมเป็นความพยายามที่จะบรรลุถึงเป้าหมายทางสังคมบางประการโดยไม่ปฏิบัติตามเกณฑ์ กติกาหรือข้อตกลงที่วางไว้โดยทำให้ฝ่ายตรงข้ามอ่อนกำลังหรือหมดความสามารถที่จะบรรลุถึงเป้าหมาย” จากคำจำกัดความข้างต้นอาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งทางสังคมเกิดขึ้นเพราะความต้องการของบุคคล 2 ฝ่ายไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกันและพยายามทำให้ฝ่ายตรงข้ามไม่ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ปรารถนาโดยความขัดแย้งดังกล่าวนับเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีปฏิบัติ วัฒนธรรม และรากฐานของมวลมนุษย์ในหลายๆ ด้าน หนึ่งในนั้น คือ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและนับวันจะทวีความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้น

หากพิจารณาความขัดแย้งทางการเมืองจะพบว่าเกิดความไม่สงบของบ้านเมืองในหลายๆ ด้าน เช่น การแตกแยกทางความคิด ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น ผู้บริหารขาดธรรมาภิบาล ฯลฯ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับแต่เกิดการรัฐประหารในปี พ.ศ.2549 การเมืองเกิดความปั่นป่วนแตกแยกและทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อยๆ (เดลินิวส์, 2558) ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ทรัพย์สินและภาพลักษณ์ของประเทศ ในขณะเดียวกันปัญหาความไม่สงบของชายแดนภาคใต้ก็ยังเป็นปัญหาต่อเนื่องที่ยังคงไม่สามารถแก้ไขได้และส่งผลกระทบต่อความสงบสุขและความปลอดภัยของคนในพื้นที่โดยความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเหล่านี้สะท้อนโครงสร้างทางสังคมที่เกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในด้านต่างๆ เช่น การกระจายอำนาจ ความมั่งคั่ง โอกาสด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังสะท้อนภาพแนวปฏิบัติด้านธรรมาภิบาลและหลักนิติธรรมที่ล้มเหลว รวมทั้งสะท้อนภาพสังคมไทยที่มีความขัดแย้งด้านวัฒนธรรมที่ขัดกับหลักประชาธิปไตยอีกด้วย (ปาริชาติ เทพอารักษ์และ ตฤตณัย นพคุณ, 2552 : 79)

ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้ส่งผลให้บุคคลหลายฝ่ายร่วมมือกันยับยั้งปัญหาเพื่อคืนความสงบสุขให้แก่สังคม หนึ่งในนั้น คือ “พระภิกษุสงฆ์” หากพิจารณาสถาบันพระพุทธศาสนาจะพบว่าเป็นสถาบันสำคัญที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน นับเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติโดยพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่หลักในการนำพาพุทธวจนะมาเผยแผ่ มุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนศรัทธาในหลักศีลธรรม จริยธรรมอันจะเป็นกลไกและเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ธำรงตนได้อย่างผาสุก ดังที่ (พินิจ ลาภธนานนท์, 2529 : 30-31) อธิบายถึงบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ไว้ว่า “บทบาทของพระพุทธศาสนาเป็นผู้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนให้แก่ประชาชนได้นำไปปฏิบัติ หลักพุทธธรรมเปรียบเสมือนนโยบาย วัดเปรียบเหมือนระบบราชการและพระสงฆ์เปรียบเสมือนข้าราชการโดยมีเป้าหมาย คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนและการอยู่

ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในสังคม ” ดังนั้นพระภิกษุสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม ควบคุมและชี้นำสังคมได้เนื่องด้วยอยู่ในฐานะที่เป็นที่เคารพนับถือ เป็นผู้ประพฤติธรรม ในปัจจุบันจะพบว่าพระภิกษุสงฆ์ได้แสดงบทบาทและหน้าที่ในการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่คนในสังคมหลายด้าน เช่น งานบริการวิชาการแก่สังคม งานด้านสาธารณสงเคราะห์ งานพัฒนาท้องถิ่นและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลในการสร้างคนดี มีศีลธรรม ลดความขัดแย้งผ่านงานด้านการเทศนาโดยสอดแทรกหลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความสงบสุขคืนแก่สังคม

จากบทบาทและหน้าที่ข้างต้นสะท้อนนัยสำคัญบางประการว่า “ พระภิกษุสงฆ์ ” มิได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้อยู่เบื้องหลังในการลดความขัดแย้งในสังคมโดยใช้หลักพุทธธรรมสร้างสันติภาพโดยมีพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากที่แสดงปาฐกถาธรรมสะท้อนปัญหาทางการเมืองอันมีจุดมุ่งหมายในการลดความขัดแย้งและก่อให้เกิดความปรองดองซึ่งพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เป็นพระภิกษุสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่สะท้อนปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองผ่านวาทกรรมของท่านดังปรากฏเนื้อหาในหนังสือธรรมะหลายเล่ม วาทกรรมของท่านเผยให้เห็นปัญหาทางการเมืองหลักๆ ที่ยังเป็นปัญหาเรื้อรังและนำเสนอกลวิธีการคลี่คลายปัญหาโดยใช้หลักพุทธธรรมที่สามารถปฏิบัติได้ จริงสลายความขัดแย้งเพื่อสร้างสันติสุขโดยสะท้อนผ่านกลวิธีทางภาษาที่หลากหลายและแยบยล

บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สะท้อนปัญหาทางการเมืองใดบ้างและใช้กลวิธีทางภาษาใดในการสะท้อนปัญหาเหล่านั้นรวมถึงแสดงให้เห็นกลวิธีการสร้างสันติภาพที่สะท้อนผ่านวาทกรรมการเมืองในมุมมองของพระภิกษุสงฆ์อีกด้วย

2. กรอบการวิเคราะห์

การวิเคราะห์วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ในครั้งนี้ใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) ของ Norman Fairclough และแนวคิดเรื่องอุดมการณ์ของเทือน แวน ไดก์ (Teun Van Dijk) เพื่อตีความความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาและชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่แฝงอยู่เบื้องหลังวาทกรรม

3. ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ภาษาและชุดความคิดหรืออุดมการณ์ที่แฝงอยู่เบื้องหลังวาทกรรมการเมืองของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) นั้นสะท้อนให้เห็นปัญหาหลักที่ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยสื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่น่าสนใจ ในขณะเดียวกันก็นำเสนอชุดความคิดในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคมควบคู่ไปพร้อมกัน ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังนี้

1. ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น

ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นสะท้อนภาพการบริหารระบบราชการที่มีการทุจริตที่ซับซ้อน การละเลยการนำเงินภาษีไปพัฒนาประเทศ การบริหารจัดการที่ขาดความโปร่งใสและยังคงมีการทุจริตเชิงนโยบายปรากฏอยู่ รวมทั้งมีการใช้นโยบายประชานิยมที่ใช้งบประมาณของรัฐบาลอย่างมหาศาลแต่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาและความเจริญที่ยั่งยืน ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นทำให้การจัดสรรงบประมาณในการบริหารประเทศทำได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพและการพัฒนาประเทศทำได้อย่างมีขีดจำกัดซึ่งพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอชุดความคิดนี้โดยสื่อผ่านกลวิธีทางภาษา 2 ประเภท ได้แก่ การเลือกใช้ศัพท์โดยการเลือกใช้คำหรือกลุ่มคำเพื่อเน้นย้ำให้ผู้อ่านมองเห็นความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการสื่อความและการใช้มูลบทโดยการสื่อความที่ทำให้ผู้อ่านเชื่อและรับรู้ว่ามีบางสิ่งบางอย่างเคยเกิดขึ้นหรือปรากฏอยู่ก่อนและนำเสนอกระบวนการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นโดยใช้หลักพุทธธรรมควบคู่กันไป ได้แก่ การใช้ศีลธรรมคุณธรรมที่เข้มแข็งและการใช้ความซื่อสัตย์ ดังตัวอย่าง

> (1) ผมมองว่า ถ้า***ซื่อสัตย์*** ประเทศไทยจะเอาอะไร ทรัพย์ในดิน สินในน้ำ...ผมอยากเห็นประเทศนี้ ประเทศไทย***ซื่อสัตย์ โปร่งใส*** เงินภาษีราษฎรทุกบาททุกสตางค์**ไม่ใช่มาแบ่งเค้กกัน** เอาไปพัฒนาจริงๆ ...ถ้าผมจะขอว่าในช่วงต่อไปนี้ เราสร้างประเทศไทยให้***เข้มแข้งทางศีลธรรม***ได้ไหม ทำอะไรให้มันทำจริง อย่าไป**คดโกง**...ผมถึงอยากเห็นว่า ท่านไป***สร้างระบบคุณธรรม จริยธรรม*** ความเข้มแข็งที่เรามีนี่ โดยเฉพาะนโยบาย 3D ของท่านรัฐมนตรี เอาไปทำ เอาไปพูดด้วย ได้แก่ D=Democracy ต่อต้านการซื้อสิทธิ์ ขายเสียง ถ้าลองประชาธิปไตยเริ่มต้นด้วย**การโกง**อย่างนี้ ท่านจะหวังให้ประชาธิปไตยช่วยบ้านเมืองได้อย่างไร... D=Decency หมายถึง คุณสมบัติผู้ดี ***มีศีลธรรม*** D=Drug Free หมายถึง ห่างไกลยาเสพติด (การศึกษาเพื่อสันติสุขของสังคมไทย, 2554 : 81-85)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นโดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “**ไม่ใช่มาแบ่งเค้กกัน คดโกง การโกง**” และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้ความซื่อสัตย์ ศีลธรรมคุณธรรมที่เข้มแข็ง โดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***ซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ โปร่งใส เข้มแข้งทางศีลธรรม สร้างระบบคุณธรรม จริยธรรม มีศีลธรรม*** ”

> (2) ชาวนามีการศึกษาไหม ต้องไปพัฒนาการศึกษาอีก เพราะฉะนั้นกระทรวงศึกษาธิการต้องเข้ามา มีการศึกษาดีแต่**คอร์รัปชั่น** พระต้องไปช่วยสอนให้เด็กเป็นคนดี**มีศีลธรรม**
>
> ฉะนั้น ในโครงการพัฒนาคน ถ้าหากว่าคนไทย**ทุจริตคดโกง**ไม่มีทางเจริญ ผมไปสิงคโปร์มา ไปเปิดสาขามหาจุฬาฯ ที่สิงคโปร์ ผมไปเห็นประเทศสิงคโปร์เจริญก้าวหน้า เจริญ

รุ่งเรือง เขาถือว่าถ้าท่านให้ปลาแก่คนจน เขาจะมีปลากินเพียงวันเดียว แต่ถ้าท่านสอนวิธีจับปลาให้เขา เขาจะมีปลากินตลอดชีวิต **รัฐบาลไทยตอนนี้ถือคตินี้ ไปช่วยคนยากจน เอาเงินไปให้เขา เอาของไปให้เขากิน เขากินหมด** แต่ถ้าสอนวิธีหาเงินให้เขา เขาจะมีเงินใช้ตลอดชีวิต กรมประชาสงเคราะห์ก็ถือแบบนั้น พระก็ต้องทำอย่างนั้น สิงคโปร์ก็ทำอย่างนั้น

(การศึกษาเพื่อสันติสุขของสังคมไทย, 2554 : 75-76)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่นโดยสะท้อนผ่านกลวิธีทางภาษา 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่งการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “**คอร์รัปชั่น ทุจริตคดโกง**” ประการที่สองการใช้มูลบทเป็นการสื่อให้เห็นว่ามีนโยบายบางอย่างของรัฐบาลที่เคยเกิดขึ้นมาก่อนและไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้ประชาชนละเลยหลักเศรษฐกิจพอเพียงและไม่สามารถพึ่งพิงตนเองได้โดยใช้รูปภาษาที่เอื้อต่อการตีความได้ ได้แก่ “**รัฐบาลไทยตอนนี้ถือคตินี้ ไปช่วยคนยากจน เอาเงินไปให้เขา เอาของไปให้เขากิน เขากินหมด**” และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้ศีลธรรม สะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***มีศีลธรรม*** “

2. ปัญหาการขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดิน

ปัญหาการขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดินสะท้อนภาพปัญหาที่เรื้อรังในสังคมไทยซึ่งเกิดจากความประพฤติมิชอบโดยหวังผลประโยชน์ทางการเมือง นอกจากนี้ยังสะท้อนวุฒิภาวะของผู้บริหารที่ไม่มีศักยภาพ ไม่มีศีลธรรมอันนำมาซึ่งการใช้อำนาจที่ไร้ขอบเขต เปลี่ยนแปลงกฎระเบียบ เงื่อนไขบางประการเพื่อสนองนโยบายส่วนตนและลดอำนาจตุลาการอันเป็นการลดประสิทธิภาพกลไกการตรวจสอบลงโดยสื่อผ่านกลวิธีทางภาษา 2 ประเภท ได้แก่ การเลือกใช้ศัพท์และการใช้อุปลักษณ์ที่มีการเปรียบเทียบความเหมือนกันของสองสิ่งโดยทั้งสองสิ่งต้องเป็นสิ่งที่ต่างกลุ่มความหมายกัน และนำเสนอกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักพุทธธรรมควบคู่กันไป ได้แก่ การลด ละกิเลส ความโลภ และการใช้หลักราชธรรม ดังตัวอย่าง

(1) ปกติวงจรมันเหมือนปฏิจจสมุปบาท ***กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม*** กรรมก่อให้เกิดวิบาก วิบากทำให้มีกิเลส เรียกวงจรอุบาทว์ ต้องเพิ่มกำลังให้แก่กันและกันอยู่เรื่อยๆ ***กิเลสความโลภทำให้ไปโกง*** โกงก็เกิดวิบาก คือ ได้ผลจากการโกง รวยขึ้น รวยขึ้น ก็ยิ่งโลภขึ้น โกงหนักขึ้น กินประเทศ เขาเรียกวงจรอุบาทว์ เวลาวงจรอุบาทว์มันหมุนมัน ไม่หยุดไล่

ประชาธิปไตย**ซื้อเสียงเลือกตั้ง** ลงทุนไปเพื่อ**ซื้อเสียง** ได้ตำแหน่งมาต้องขอคืนทุนก็ไป**ซื้อตำแหน่ง ซื้อเสียง**แล้วไม่ได้เป็นรัฐมนตรี มันไม่มีการได้ทุนคืนก็ไป**ซื้อตำแหน่ง**รัฐมนตรีลงทุนไปสองครั้งแล้ว พอได้เป็นรัฐมนตรีก็ไปโกงบ้านโกงเมือง แล้วเอาเงินที่โกงไป**ซื้อเสียง** มันก็วนอยู่อย่างนี้ไม่มีทางจบ ***กิเลส โลภ ทำให้คดโกง ได้มาก็ยิ่งโลภ*** มันก็วนอยู่อย่างนี้ (การศึกษาเพื่อสันติสุขของสังคมไทย, 2554 : 76-77)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดินโดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “**ซื้อเสียงเลือกตั้ง ซื้อเสียง ซื้อตำแหน่ง**” และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักพุทธธรรม คือ การลด ละกิเลสและความโลภ โดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม กิเลส ความโลภทำให้ไปโกง กิเลส โลภ ทำให้คดโกง ได้มาก็ยิ่งโลภ*** ”

> (2) พระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นตัวอย่าง***ราชธรรม*** ตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เรานำเอาพระราชอำนาจมาใช้ในการบริหารปกครองบ้านเมือง ระบบราชการทั้งหมดเป็นการใช้พระราชอำนาจแต่ไม่ได้นำ***พระราชธรรม*** คือ ธรรมของผู้ปกครองที่พระเจ้าแผ่นดินได้ถือปฏิบัติมาแต่อดีต จึงทำให้เกิดระบบที่มีอำนาจแต่ไร้ทิศทาง ทีนี้ถ้าประเทศเริ่มต้นกันตั้งแต่**ผู้ปกครองที่ใช้พระราชอำนาจในทางตุลาการ บริหารและนิติบัญญัติอย่างขาดราชธรรมก็เปรียบเสมือนว่ามีอาวุธอย่างหนึ่ง** เช่น จรวดนำวิถีแต่ระบบนำวิถีมันบกพร่อง ไม่รู้ไปไหน บางทีมันก็หันมาทำลายตัวเราเราเอง
>
> (ทำไมเรารักพระเจ้าอยู่หัว, 2554 : 8)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดินโดยสะท้อนผ่านกลวิธีการใช้อุปลักษณ์ ได้แก่ “**ผู้ปกครองที่ใช้พระราชอำนาจในทางตุลาการ บริหารและนิติบัญญัติอย่างขาดราชธรรมก็เปรียบเสมือนว่ามีอาวุธอย่างหนึ่ง**” เป็นการเปรียบเทียบบุคคลที่ใช้อำนาจในทางมิชอบกับอาวุธที่ร้ายแรง สิ่งที่ถูกเปรียบ (Target Domain) คือ บุคคลที่ใช้อำนาจในทางมิชอบ ส่วนแบบเปรียบ (Source Domain) คือ อาวุธร้ายแรงที่สามารถทำลายทุกสิ่งได้ โดยสิ่งที่เหมือนกัน คือ สิ่งที่ไม่มีคุณภาพภาพย่อมก่อให้เกิดความเสียหายได้ และสะท้อนกลวิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักราชธรรมซึ่งสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***ราชธรรม พระราชธรรม*** ”

3. ปัญหาการแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคม

ปัญหาการแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคมสะท้อนภาพสถานการณ์การแบ่งฝ่าย การแตกแยกของคนในสังคมอันเกิดจากการมีอุดมการณ์และความคิดที่ไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ขาดการยอมรับและเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน การไม่ยอมรับฟังเหตุผล การขาดความสามัคคีซึ่งนำไปสู่การชุมนุมที่ยืดเยื้อ การประท้วงที่มีความรุนแรง การทำร้ายร่างกายฝ่ายตรงข้าม เหตุการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองอันส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศและสิ่งที่สำคัญ คือ การนำมาซึ่งความไม่สบายพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สื่อชุดความคิดนี้ผ่านกลวิธีทางภาษา 3 ประเภท ได้แก่การเลือกใช้ศัพท์ การใช้สหบทโดยตัวบทหรือข้อความนั้นๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทหรือข้อความอื่นๆ เช่น การกล่าวอ้างสถิติ การกล่าวอ้าง

คำพูด ฯลฯ และการใช้มูลบทโดยนำเสนอกลวิธีการบรรเทาปัญหาโดยใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ การใช้ปัญญาและความกรุณา การใช้วัชชีธรรม และการใช้หลักการปรองดอง ดังตัวอย่าง

(1) ***ปัญญาในทางธรรมนำไปสู่กรุณา***คือ ความสงสาร ถ้าเรามี***ปัญญา***ชนิดนี้ที่มองทะลุ**เสื้อแดง เสื้อเหลือง หรือเสื้อหลากสี**ว่าเป็นคนไทยด้วยกัน ความเกลียดชังจะไม่เกิดขึ้น เราจะมี***ความกรุณา*** คือ ความสงสารที่เห็นคนไทยทำร้ายกันเอง แต่ถ้าเราไม่มี***ปัญญา***อย่างนี้ เราก็จะติดที่ข้อมูลข่าวสารผิวเผินภายนอก เราจะ**แบ่งฝักแบ่งฝ่าย**ไม่เห็นสรรพสิ่งเป็นหนึ่ง ไม่เห็นว่า**คนทุกสี**ก็เป็นคนไทยด้วยกัน ไม่นึกถึงว่าพวกเขาเป็นพสกนิกรของพระเจ้าอยู่หัวองค์เดียวกัน เราก็เกลียดชังกัน เพราะเราไปติดอยู่ที่ความรู้ผิวเผินที่เกิดจากการรับข้อมูลด้านเดียว ประเทศไทยจะไปไม่รอด ถ้าคนไทยขาด***ปัญญา***ที่มองเห็นสิ่งต่างๆเป็นองค์รวม (Holistic)...***ความกรุณา***ที่มีต่อผู้อื่นย่อมทำให้ผู้มี***ปัญญาในทางโลก***เป็นคนดีมีน้ำใจ รู้จักการเสียสละเพื่อสังคมและประเทศชาติ ไม่ใช่เป็นคนเห็นแก่ตัวที่คิดแต่จะเอาตัวรอดคนเดียว ***ปัญญา***ทำให้เป็นคนเก่ง ***กรุณา***ทำให้เป็นคนเก่งที่ไม่เห็นแก่ตัว (ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด, 2553 : 28-29)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคมโดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “**เสื้อแดง เสื้อเหลือง หรือเสื้อหลากสี แบ่งฝักแบ่งฝ่าย คนทุกสี**” และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้ปัญญาและความกรุณา โดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***ปัญญาในทางธรรมนำไปสู่กรุณา ปัญญา ความกรุณา ปัญญาในทางโลก กรุณา***”

(2) พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน ท่านต้องนำสังคมโดยไม่จมไปกับปัญหาชาวบ้าน เมื่อชาวบ้าน**แตกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย**เพราะปัญหาทางการเมือง ในขณะนี้พระสงฆ์ต้องไม่ใช่ซ้ำเติมตอกลิ่มให้คน**แตกแยกกัน**มากขึ้น ด้วยเหตุนี้พระสงฆ์ไทยจึงไม่ลงไปเล่นการเมือง เราลอยตัวอยู่พ้นการเมือง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงทำเป็นตัวอย่างไว้ในมหาปรินิพพานสูตร

ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไม่นาน พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์แห่งแคว้นมคธทรงประสงค์จะเสด็จกรีธาทัพไปตีแคว้นวัชชี จึงส่งวัสสการพราหมณ์ให้ไปเลียบเคียงถามพระพุทธเจ้าว่าควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีหรือไม่...ขณะที่วัสสการ พราหมณ์ทูลถามอยู่นั้น พระอานนท์กำลังถวายงานพัดอยู่ พระพุทธเจ้าทรงหันไปถาม พระอานนท์ว่าชาววัชชียังถือปฏิบัติตาม***วัชชีธรรม 7 ประการ***ที่พระพุทธองค์เคยสอนเขาไว้หรือไม่ ในบรรดา***วัชชีธรรม***เหล่านั้น ข้อสำคัญก็คือให้หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมกันประชุม พร้อมกันเลิกประชุม พร้อมกันทำกิจที่พึงทำ

พระอานนท์กราบทูลว่าชาววัชชียังถือปฏิบัติตาม***วัชชีธรรม***อยู่

พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า "ตราบเท่าที่ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่ก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีความเสื่อมเลย"

...เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงสดับแล้วก็ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่ายังไม่ใช่เวลาที่จะตีแคว้นวัชชี ทั้งนี้เพราะชาววัชชียังสามัคคีกันอยู่

...พระสงฆ์ไทยยึดถือพุทธประเพณีนี้เป็นแบบอย่างจึงไม่เล่นการเมือง (พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549 : 23-25)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคมโดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ "**แตกออกเป็นฝักเป็นฝ่าย แตกแยกกัน** " และปรากฏกลวิธีการแก้ไขปัญหาโดยใช้วัชชีธรรม 7 ประการ ซึ่งสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ "***วัชชีธรรม 7 ประการ วัชชีธรรม***" ควบคู่ไปกับการใช้สหบทโดยกล่าวอ้างคำพูดของพระพุทธเจ้าเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของข้อความข้างต้นว่าสอดคล้องกับคำพูดของพระพุทธเจ้าที่กล่าวว่าหากสถานที่ใดมีวัชชีธรรม 7 ประการแล้วย่อมเกิดความสามัคคีของคนในสังคมนั้นและมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง

(3) แสดงออกให้ปรากฏในการที่ท่านทั้งหลายทำความดี ความดีอะไรจะยิ่งใหญ่เท่ากับเราทำให้พระองค์ทรงสบายพระราชหฤทัย **พ่อแม่คงจะกลุ้มใจมากถ้าลูกตีกัน ทะเลาะกันอยู่ตลอดเวลา** ไม่อยากจะกลับบ้านเพราะว่าในบ้านลูก**มีแต่ความระหองระแหง ทะเลาะ**กันไม่รักพ่อ **พ่อแม่ก็คงไม่สบายใจ** ถ้าคนไทยจะถนอมรักษาพระกำลังใจของพระเจ้าอยู่หัว ก็เลิก**ทะเลาะ**กันเสียที หันมา***คืนดีปรองดอง***เพื่อเห็นแก่พ่อหลวงของชาติ อย่างนี้เขาเรียกว่าเป็นการถวายกำลังใจที่ยิ่งใหญ่ (ทำไมเรารักพระเจ้าอยู่หัว, 2554 : 7)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาการแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคมโดยสะท้อนผ่านกลวิธีทางภาษา 2 ประการ ได้แก่ ประการที่หนึ่งการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ "**ตีกัน ทะเลาะกัน มีแต่ความระหองระแหง ทะเลาะ**" ประการที่สองการใช้มูลบทเป็นการสื่อให้เห็นว่าเกิดการทะเลาะแตกแยกและแบ่งฝ่ายขึ้นในสังคมไทย การแตกแยกกันนั้นทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่สบายพระราชหฤทัยโดยใช้รูปภาษาที่เอื้อต่อการตีความได้ ได้แก่ "**พ่อแม่คงจะกลุ้มใจมากถ้าลูกตีกัน ทะเลาะกันอยู่ตลอดเวลา พ่อแม่ก็คงไม่สบายใจ**" และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักการปรองดองสื่อผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ "***คืนดีปรองดอง***"

4. ปัญหาความไม่สงบของชายแดนภาคใต้

ปัญหาความไม่สงบของชายแดนภาคใต้สื่อให้เห็นการรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวพุทธใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังคงมีปัญหาซึ่งรัฐบาลไม่สามารถจัดการได้อย่างเด็ดขาด สะท้อนปัญหาความไม่เข้าใจในวัฒนธรรมและวิถีปฏิบัติรวมทั้งแนวคิดของชาวพุทธกับมุสลิม ส่งผลให้ชาวพุทธและมุสลิมเกิดความขัดแย้ง รวมถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลบางส่วนไม่เปิดช่องทางของการเจรจา ปรับความเข้าใจจึงนำไปสู่แนวคิดของการแบ่งแยกดินแดน การคุมคามความปลอดภัยเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลและการสังหารชีวิตชาวพุทธโดยพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สื่อชุดความคิดนี้ผ่านกลวิธีทางภาษา 2 ประเภท ได้แก่ การเลือกใช้ศัพท์และการเลือกใช้ประโยคกรรมวาจก รวมถึงสอดแทรกแนวทางในการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ การใช้หลักธรรมสากัจฉา และการใช้หลักวิภัชชวาท ดังตัวอย่าง

> (1) ศาสนาต้องเป็นไปเพื่อสันติภาพ ท่าน(ท่านพุทธทาส)เรียกร้องให้ผู้นำศาสนาพูดจากัน ทำความเข้าใจกันและกัน หมายถึงให้ผู้นำศาสนาต่างๆ มานั่งคุยแลกเปลี่ยนกัน นั่นคือ***ธรรมสากัจฉา*** คือ วิธีการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา...ท่านพุทธทาสเคยเขียนบทความขึ้นมาเรื่องหนึ่ง ให้ชื่อว่า “รบกันพลางแลกธรรมะกันพลาง” ถ้าว่าในโลกปัจจุบันนี้ รบกันไปพลางแล้วก็มีการแลกธรรมะอันแท้จริงกันไปพลางก็จะแก้ไขความเข้าใจผิดนั้นได้เร็วขึ้น จะเลิกรบกันได้ง่ายขึ้น
>
> วิธีรบกันพลางแลกธรรมะกันพลางนี้ยังทันสมัย เราน่าจะใช้แก้**ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนใต้** ตามปณิธานข้อที่ 2 ของท่านพุทธทาส (มุ่งสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา) ในโลกปัจจุบันนี้ถ้ารบกันไปพลางและมีการแลกธรรมะอันแท้จริงไปพลางก็จะแก้ไขความเข้าใจผิดกันได้เร็วขึ้นและจะเลิกรบกันได้เร็วขึ้น ถ้าตัดช่องทางของการแลกธรรมะกันในภาคใต้ ชาวพุทธกับมุสลิมไม่สนใจที่จะคุยกัน ผู้นำศาสนาไม่สนทนากัน ไม่เปิดช่องทางที่จะศึกษาธรรมะของกันและกัน เมื่อไรจึงจะเลิกรบกัน... **ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**ก็ยากที่จะยุติ (พุทธทาสบุคคลสำคัญของโลก, 2549)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาความไม่สงบของชายแดนภาคใต้โดยสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “**ความรุนแรงใน 3 จังหวัดชายแดนใต้ ปัญหาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้**” และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักธรรมสากัจฉาซึ่งสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***ธรรมสากัจฉา***”

(2) เมื่อชาวพุทธไม่ได้รับการอารักขาที่ดีจากทางราชการ **พวกเขาก็ถูกฆ่ารายวันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้** การที่เจ้าหน้าที่ของรัฐปล่อยให้**ชาวพุทธถูกฆ่าตายรายวัน**ก็น่าจะมี ส่วนทำปาณาติบาตไปด้วย...

เรารู้ว่าสถานการณ์ดุเดือดเลือดพล่านในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้วยังนิ่งดูดายปล่อยให้**ชาวพุทธถูกฆ่าตายรายวัน** ตำรวจทหารไม่ยอมเพิ่มมาตรการป้องกันให้รัดกุม กลับปล่อยให้**ครูบ้าง พระสงฆ์บ้างถูกสังหาร** เมื่อตนมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองประชาชน กลับละเลยหน้าที่ มันก็เหมือนกับการปล่อยให้ปูเดินไปตกหม้อน้ำร้อนตายนั่นแหละ ต่างกันตรงที่ว่าชีวิตคนน่าจะมีค่ามากกว่าชีวิตปูก็เท่านั้น

รัฐต้องจัดการคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่ชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการจัดส่งกองกำลังตำรวจทหารไทยที่พอเพียงลงไปเป็นกองกำลังรักษาสันติภาพการเรียกร้องให้ผู้มีหน้าที่รักษาสันติภาพต้องทำหน้าที่ป้องกันไม่ได้หมายความว่าเราส่งเสริมการเข่นฆ่า การที่ตำรวจทหารถืออาวุธในมือไม่ได้หมายความว่าต้องใช้อาวุธฆ่ากันเสมอไป เราต้องมองเรื่องนี้แบบ***วิภัชชวาท*** คือ มองหลายมุม อย่างมองมุมเดียว แบบเอกังสวาท ทุกวันนี้คนไทยชอบมองมุมเดียวจึงต้องทะเลาะกัน ทั้งที่พระพุทธศาสนาสอนให้มองหลายมุมแบบ***วิภัชชวาท*** (พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ, 2549 : 33-35)

จากตัวอย่างข้างต้นเป็นการสะท้อนปัญหาความไม่สงบของชายแดนภาคใต้โดยสะท้อนผ่านกลวิธีการใช้ประโยคกรรมวาจก ได้แก่ “**พวกเขาก็ถูกฆ่ารายวันในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ชาวพุทธถูกฆ่าตายรายวัน ชาวพุทธถูกฆ่าตายรายวัน ครูบ้าง พระสงฆ์บ้างถูกสังหาร**” และสะท้อนกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยใช้หลักวิภัชชวาทซึ่งสะท้อนผ่านกลวิธีการเลือกใช้ศัพท์ ได้แก่ “***วิภัชชวาท***”

ผลการวิเคราะห์วาทกรรมการเมืองในหนังสือธรรมะของพระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สะท้อนให้เห็นชุดความคิดหรืออุดมการณ์เกี่ยวกับปัญหาทางการเมืองที่สื่อผ่านกลวิธีทางภาษาที่หลากหลาย ในขณะเดียวกันมีการนำเสนอกระบวนการการสร้างสันติภาพโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปัญหาหลักที่ยังคงเกิดขึ้นและต้องได้รับการแก้ไขปรากฏ 4 ประการ ได้แก่ การทุจริตคอร์รัปชั่น การขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดิน การแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคมและความไม่สงบของชายแดนภาคใต้ โดยใช้กลวิธีทางภาษาที่สำคัญ 5 ประเภท ได้แก่ การเลือกใช้ศัพท์ การเลือกใช้ประโยคกรรมวาจก การใช้มูลบท การใช้สหบท และการใช้อุปลักษณ์ และพบวิธีการสร้างสันติภาพโดยใช้หลักพุทธธรรม 9 ประการ ได้แก่ การใช้ศีลธรรมคุณธรรมที่เข้มแข็ง การใช้ความซื่อสัตย์ การลด ละกิเลสและความโลภ การใช้หลักราชธรรม การใช้ความกรุณาและปัญญา การใช้วัชชีธรรม 7 ประการ การใช้หลักการปรองดอง การใช้หลักธรรมสากัจฉาและการใช้หลักวิภัชชวาท ซึ่งสามารถสรุปผลเป็นตาราง ดังนี้

ตารางแสดงชุดความคิดที่สะท้อนปัญหา กลวิธีทางภาษาและการสร้างสันติภาพ

ชุดความคิดที่สะท้อนปัญหา ผ่านวาทกรรมการเมือง	กลวิธีทางภาษาที่ใช้ สะท้อนปัญหา	ชุดความคิดในการสร้าง สันติภาพในสังคม
1. ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชั่น	1.1 การเลือกใช้ศัพท์ 1.2 การใช้มูลบท	1.1 การใช้ศีลธรรมคุณธรรมที่เข้มแข็ง 1.2 การใช้ความซื่อสัตย์
2. ปัญหาการขาดธรรมาภิบาลของผู้บริหารแผ่นดิน	2.1 การเลือกใช้ศัพท์ 2.2 การใช้อุปลักษณ์	2.1 การลดละกิเลสและความโลภ 2.2 การใช้หลักราชธรรม
3. ปัญหาการแบ่งแยกทางความคิดของคนในสังคม	3.1 การเลือกใช้ศัพท์ 3.2 การใช้สหบท 3.3 การใช้มูลบท	3.1 การใช้ความกรุณาและปัญญา3.2 การใช้วัชชีธรรม 7 ประการ 3.3 การใช้หลักการปรองดอง
4. ปัญหาความไม่สงบของชายแดนภาคใต้	4.1 การเลือกใช้ศัพท์ 4.2 การเลือกใช้ประโยคกรรมวาจก	4.1 การใช้หลักธรรมสากัจฉา 4.2 การใช้หลักวิภัชชวาท

4. บทสรุป

จากผลการวิเคราะห์ที่สะท้อนปัญหา กลวิธีทางภาษาและการสร้างสันติภาพแล้วยังพบนัยสำคัญบางอย่างแฝงอยู่ กล่าวคือ ประการที่หนึ่งสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของพระภิกษุสงฆ์ที่ยังคงเป็นบุคคลสำคัญในการแสดงบทบาทและหน้าที่ในการกระตุ้น เตือนสติคนในสังคมให้พิจารณาและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อก่อให้เกิดสันติสุขในแผ่นดินโดยยังคงยึดอุดมการณ์หลักในการอยู่เหนือหรือไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง ไม่เป็นผู้นำและชักจูงใจให้เกิดการแบ่งฝ่ายแต่ยังคงคอยสังเกตการณ์และกระตุ้นให้คนในสังคมยึดมั่นในหลักพุทธธรรมอันจะนำมาซึ่งความสงบผาสุกของประเทศชาติ ประการที่สองสะท้อนให้เห็นว่าหนังสือธรรมะมิได้เป็นเพียงวาทกรรมคำสอนของพระภิกษุสงฆ์ที่มุ่งเน้นการสอนเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียวเท่านั้นแต่ยังปรากฏชุดความคิดอื่นๆ แฝงอยู่อย่างมากมายซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อความคิด ความเชื่อ บทบาทและวิถีปฏิบัติของคนในสังคมทั้งสิ้น

เอกสารอ้างอิง

คนเถรตรง. 13 กุมภาพันธ์ 2558. ขังหนูในกรง. **เดลินิวส์**, 10.

จำนง อดิวัฒนสิทธิ์. (2547). ความขัดแย้งทางสังคมและแนวทางในการแก้ไขตามแนวพุทธศาสตร์. **วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.** 30, 65-74.

ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). **วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปาริชาติ เทพอารักษ์และตฤตณัย นพคุณ. (2552). ความขัดแย้งในสังคมไทย. **วารสารเศรษฐกิจและสังคม.** 46, 78-88.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525**. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธทาสบุคคลสำคัญของโลก**. สืบค้นเมื่อ 5 มีนาคม 2558. จาก http://www.watprayoon.org.ac.th,

_____ . (2549). **พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2553). **ปัญญาต้องคู่กับกรุณาจึงจะพาชาติรอด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ .(2554). **ทำไมเรารักพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2554). **การศึกษาเพื่อสันติสุขของสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พินิจ ลาภธนานนท์. 2529. **บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬา.

Fairclough, N. (1995). **Critical Discourse Analysis: the Critical Study of Language.** London: Longman.

Van Dijk, T. A. (1993). **Principles of Critical Discourse Analysis.** New York: Academic Press.

กระบวนการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุด้วยพุทธวิธี
Elderly Value Creation Process by Using Buddhist Response

กฤตย์ ไกรราช และคณะ*
Grid Krairach and et al.
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากระบวนการสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุด้วยวิธีการทางพระพุทธศาสนา หรือเรียกว่า พุทธวิธี จากการสังเกตเห็นพฤติกรรมของผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่มีโรคเรื้อรังหลายโรค ช่วยเหลือตนเองได้บ้างแต่น้อย มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดอุบัติเหตุ เช่นการหกล้ม เป็นต้น ความจำเลอะเลือน มีภาวะพึ่งพา ต้องมีผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด และที่เป็นปัญหาใหญ่ของผู้สูงอายุคือปัญหาด้านจิตใจ ที่ผู้สูงอายุยิ่งมีอายุมากขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าลดลงไม่สามารถทำอะไรได้เหมือนเก่าก่อน รู้สึกเป็นภาระของลูกหลาน และขาดการยอมรับทางสังคม หากนำปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตใจของกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวไปมองผ่านพุทธวิธีที่เรียกว่า สามัญลักษณะ ที่บอกถึงลักษณะทั่วไปของมนุษย์ล้วนมีธรรมชาติเดียวกันคือ ชีวิตร่างกายและจิตใจมีความเสื่อมถอย มีความทรุดโทรมเป็นธรรมดาเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืน ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และหาตัวตนที่แท้ไม่มี มนุษย์ทุกคนเป็นอย่างที่ประสบพบเห็นเช่นนั้นเอง เมื่อผู้สูงอายุเข้าใจ

*ดร.ทักษิณาร์ ไกรราช (Dr. Thaksina Krairach), *มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.*
ศุภกฤต สุริโย (Supakit Suriyo), *วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม.*
พัชรี ภาระโข (Patcharee Parakho), *วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม.*
ณฐพร คำศิริรักษ์ (Nataporn Komsirirak), *วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม.*

และเข้าถึงแก่นแห่งชีวิตดังกล่าว รวมถึงผู้สูงอายุได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาในการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง จะทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าการมีร่างกายและลมหายใจอยู่ในขณะนี้เป็นสิ่งมีคุณค่า มีความภูมิใจและมีความสุขมากขึ้นในการใช้ชีวิตและดำเนินชีวิตกับบุคคลรอบข้างได้ตลอดไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

คำสำคัญ : กระบวนการสร้าง, ผู้สูงอายุ, คุณค่าผู้สูงอายุ, พุทธวิธี, สามัญลักษณะ

Abstract

The article aims to seek an elderly value creation process using a Buddhist method or the so-called Buddhist response. By observing the behaviors of the elderly 80 years of age and older, it is found that most of them have a number of chronic diseases, not many are able to help themselves, there is a high risk of accidents like falling; having dementia; having dependency and they need a close caregiver; and what is a big problem for the elderly is the mental problem wherein the older they get the less valuable they feel they are; they cannot do things they used to do; they feel they have become a burden for their children and they lack social acceptance. If all these physical and mental problems of the elderly are looked at in the light of the Buddhist response called Common Characteristics which state that in general all human beings have the same nature, that is to say, life, body and mind all have the same deterioration in common, nothing is durable and nothing is able to maintain the same state, nothing has its own self, and every human being goes through such states as we have seen, then when the elderly understand and realize the ultimate truth about life as mentioned and when their potentials and wisdom have been promoted and developed to be able to transmit their experience to the generations to come, the elderly will feel that having the body and breath at present is so valuable, and they will feel prouder and happier in leading a life among others until the end of their life.

Keywords : creation process, the elderly, value of the elderly, Buddhist response, common characteristics

1. บทนำ

ปัจจุบันผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วแตกต่างจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต เห็นได้จากสัดส่วนประชากรผู้สูงอายุของไทยเพิ่มจากร้อยละ 4.8 ในปี พ.ศ. 2498 เพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 5.6 ใน ปี พ.ศ. 2528 ร้อยละ 7.6 ใน ปี พ.ศ. 2538 ร้อยละ 9.3 ใน ปี พ.ศ. 2543 ร้อยละ 12.7 ใน ปี พ.ศ. 2555 และร้อยละ 15.30 ใน ปี พ.ศ. 2557 ตามปกติเกณฑ์ขององค์การสหประชาชาติกำหนดไว้ว่าสังคมใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป เป็นสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 10 ถือว่าสังคมนั้นก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) จากข้อมูลสถิติประชากรของศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร สำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พบว่าประเทศไทยได้เริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 และจะกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (aged society) ในปี พ.ศ. 2570 (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2557)

ความก้าวหน้าด้านการแพทย์และสาธารณสุขไทย ทำให้ลดอัตราการเพิ่มประชากรของเด็กแรกเกิด แต่ส่งผลให้สัดส่วนจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ การทำงานในระบบต่างๆ ของร่างกายค่อยๆเสื่อมถอยลง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของร่างกายไปในทางที่เสื่อมลง ประสิทธิภาพในการทำงานของอวัยวะต่างๆ เริ่มถดถอยลง ทำให้ผู้สูงอายุมีโอกาสเกิดโรคมากกว่าวัยอื่นๆ

2. ผู้สูงอายุสังคมไทย

องค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายผู้สูงอายุไว้ว่า ผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปี ขึ้นไป ส่วนแพทย์ทางชราวิทยาจำแนกผู้สูงอายุไว้ 2 ช่วงอายุคือ ผู้สูงอายุตอนต้น อายุ 60-70 ปี และ 70 ปี หรือ 75 ปี ขึ้นไป เรียก ผู้สูงอายุวัยสูงอายุ (Old old) (สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2556) การสูงอายุเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มนุษย์เมื่ออายุมากขึ้นจะมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่มองเห็นได้ชัด ได้แก่ ผมหงอก ผิวหนังเหี่ยวย่น ฟันหลุด เริ่มมีความจำเสื่อม และอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การเข้าสู่วัยสูงอายุจะแตกต่างกันตามแต่ละบุคคล ขึ้นอยู่กับสภาพของร่างกาย กรรมพันธุ์หรือยีน ทัศนคติ เชาว์ปัญญา สุขภาพจิต รวมถึงความสามารถในการจัดการความเครียดและความสามารถในการปรับตัวเข้าสู่วัยสูงอายุ

จากการพัฒนาเทคโนโลยีทางการแพทย์ การพยาบาลและสาธารณสุขทำให้อัตราการตายด้วยโรคติดเชื้อเกือบหมดไป มีอัตราการรอดชีวิตเพิ่มมากขึ้น และมีอายุยืนยาวขึ้นพบว่าการเจ็บป่วยด้วยโรคไร้เชื้อเพิ่มมากขึ้นและปัญหาสุขภาพที่สำคัญของกลุ่มโรคเรื้อรัง ได้แก่ โรความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน โรคไขมันในหลอดเลือด โรคไต โรคมะเร็ง และอื่นๆ (ศิริพันธุ์ สาสัตย์, 2551) รวมถึงอาการต่างๆ ของผู้สูงอายุที่เกิดจากความเสื่อมของร่างกายและจิตใจ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ 80 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีโรคเรื้อรัง

หลายโรค และความเสื่อมของร่างกายที่ชัดเจน ช่วยเหลือตนเองได้บ้างแต่มีจำนวนน้อย มีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดอุบัติเหตุ เช่นการหกล้ม เป็นต้น ความจำเลอะเลือน มีภาวะพึ่งพา ต้องมีผู้ดูแลอย่างใกล้ชิด และที่เป็นปัญหาใหญ่ของผู้สูงอายุคือปัญหาด้านจิตใจ ที่ผู้สูงอายุยิ่งมีอายุมากขึ้นเท่าใดก็ยิ่งรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าลดลง ไม่สามารถทำอะไรได้เหมือนเก่าก่อน รู้สึกเป็นภาระของลูกหลาน และขาดการยอมรับทางสังคม

3. ธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมผู้สูงอายุ

เมื่อย่างเข้าสู่วัยสูงอายุ ความเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดขึ้นตามมา ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์ และสังคม หลายด้านด้วยกัน

3.1 การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมักเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในภาวะปกติคล้ายคลึงกันลักษณะสำคัญที่เห็นได้เด่นชัดมีดังนี้

3.1.1 ลักษณะภายนอก มีรูปร่างหน้าตาที่เปลี่ยนไป ได้แก่ ผิวหน้าหย่อนยาน ผมหงอกขาว ฟันจะค่อยๆ หลุดออก ดวงตาแห้งไม่มีแวววาว อาจมีฝ้าขาว ผิวหนังเหี่ยวย่น แห้ง หยาบกร้าน สีผิวมีรอยด่างดำ ตกกระ ส่วนใหญ่น้ำหนักมากขึ้น อ้วนขึ้น ลำตัวมีโน้มโค้งลง หลังโกง ผมและขนทั่วไปมีจำนวนลดลงสีจางลงจนเป็นสีขาว และผู้ช่วยส่วนมากมักจะหัวล้านหรือผมน้อยลงเรื่อยๆ

ในกรณีที่ผมหงอกขาวนั้น รองศาสตราจารย์ ดร.พิมลพรรณ พิทยานุกุล ภาควิชาเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เขียนบทความเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชนอธิบายไว้ว่า การทีมีผมสีต่างๆ เกิดจากการการทีรากผมสร้างเม็ดสีผม แต่การที่คนผมหงอก ผมขาว มีสาเหตุมาการที่รากผมไม่สร้างเม็ดสี ทำให้เส้นผมไม่มีสี กลายเป็นเส้นผมสีขาวหรือเทาเงินเมื่อสะท้อนแสงซึ่งเส้นผมสีเทาหรือขาวมักเกิดขึ้นเมื่อมีอายุสูงวัย ตามปกติเมื่อคนเราอายุ 30 เส้นผมจะหงอกขาวเพิ่มขึ้นประมาณ 10-20% ทุกๆ 10 ปี ดังนั้นด้วยเหตุผลดังกล่าวผู้สูงอายุส่วนใหญ่จึงมีเส้นผมหงอกหัวขาวโพน (พิมลพรรณ พิทยานุกุล, 2555)

3.1.2 ลักษณะภายใน อวัยวะต่างๆ ทำงานลดลง ได้แก่ ตาฝ้าฟาง สายตายาว หูตึง พูดเสียงแหบลง ช้าลง น้ำเสียงไม่ชัด ความสามารถในการดมกลิ่นและรับรสไม่ดี อัตราการเต้นของหัวใจลดลง ความดันโลหิตสูงขึ้น นอนไม่ค่อยหลับ ไม่ค่อยมีแรง อ่อนเพลีย เหนื่อยง่าย การควบคุมการขับถ่ายปัสสาวะลดน้อยลง กลั้นปัสสาวะไม่ค่อยอยู่ มีอาการข้อเข่าเสื่อม ปวดเข่า ปวดเมื่อยทั่วร่างกาย การเคลื่อนไหวช้าลง ไม่คล่องแคล่ว การตอบสนองต่อ ปฏิกิริยาต่างๆ ลดลง การทรงตัวไม่ดี ความคิดอ่านช้า (บุษรา ศรีสุพัฒน์, 2552)

รศ.นพ. ปารยะ อาศนะเสน ภาควิชาโสตนาสิกลาริงซ์วิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล อธิบายความบกพร่องของหูไว้ว่า ปัญหาหนึ่งของผู้สูงอายุ และอาจถือเป็นปัญหาของญาติ หรือคนรอบข้างด้วยเหมือนกัน คือ การที่ผู้สูงอายุมีความสามารถในการรับเสียงแย่ลง คือ หูอื้อ หรือหูตึง ซึ่งเป็นภาวะที่ความสามารถในการรับเสียงแย่ลง เป็นภาวะที่ค่อยเป็นค่อยไป ทำให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตในการสื่อสารกับผู้อื่นค่อยๆ น้อยลงโดยไม่รู้ตัว ญาติของผู้สูงอายุเอง อาจมีปัญหาอื่นตามมาได้ จากการที่ต้องตะโกนสื่อสารกันเป็นเวลานาน ได้แก่ เสียงแหบ เจ็บคอ ไอ และระคายคอเรื้อรัง เป็นต้น

ปัญหาการได้ยินในผู้สูงอายุ อาจเกิดจากความผิดปกติของกลไกจากโรคเรื้อรังต่างๆ เช่นถ้าเป็นโรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง โรคไต โรคกรดยูริกในเลือดสูง โรคซีด โรคเลือด ควบคุมโรคให้ดี เพราะโรคเหล่านี้ ทำให้เลือดไปเลี้ยงประสาทหูน้อยลง ทำให้ประสาทรับเสียงเสื่อมมาก หรือเร็วขึ้น กว่าที่ควรจะเป็น และจากความเสื่อมตามวัย มีการเสียการได้ยินจากประสาทรับเสียงเสื่อมตามวัย การได้ยินบกพร่องของผู้สูงอายุ จะมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป และเสื่อมเท่ากันทั้ง 2 ข้าง ถ้ามีปัญหาการได้ยินไม่มาก ยังพอได้ยินเสียง มักไม่รบกวนคุณภาพชีวิตประจำวันมากนัก ปัญหาการได้ยินในผู้สูงอายุ อาจมีสาเหตุจากประสาทหูเสื่อมจากอายุ ซึ่งไม่มีอันตรายร้ายแรงใดๆ ปัญหาการได้ยินดังกล่าว อาจหายได้ หรืออยู่กับผู้ป่วยตลอดชีวิตก็ได้ (ปารยะ อาศนะเสน, 2557) สำหรับข้อเข่าเสื่อม จากการศึกษาภาวะสุขภาพของประเทศไทย พ.ศ.2556 สถานการณ์โรคข้อเข่าเสื่อม พบว่า ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมีความเสี่ยงต่อโรคข้อเข่าเสื่อมถึงร้อยละ 80 หรือประมาณ 3 ล้านคน ที่มีภาวะโรคข้อเข่าเสื่อม (ศุภกฤต สุริโย, 2557) ข้อเข่าเสื่อมในผู้สูงอายุ เกิดได้จากหลายสาเหตุ แต่ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดข้อเข่าเสื่อมคือการเหือดแห้งหายของน้ำไขข้อที่ปกติอยู่ระหว่างข้อเข่าทั้งสองข้อ และการสึกและบางลงของกระดูกอ่อนผิวโดยรอบของข้อเข่าทั้งสองข้าง ความยืดหยุ่นของข้อจึงลดลง เดินลำบาก อาการและอาการแสดงของโรคข้อเข่าเสื่อม อาจพบอาการเพียงอาการเดียว หรือ หลายอาการพร้อมกันก็ได้ ในระยะแรกมักจะเป็นไม่มาก และ เป็นๆ หายๆ แต่เมื่อข้อเสื่อมมากขึ้น ก็จะมีอาการบ่อยมากขึ้น การปวดข้อเข่า มักรู้สึกเมื่อยตึงที่น่องและข้อพับเข่า มีอาการข้อขัด ข้อฝืด เหยียด-งอเข่าได้ไม่สุด มีเสียงดังในข้อเวลาขยับข้อเข่า เนื่องจากมีการเสียดสีกันของผิวข้อของเข่า ผู้สูงอายุจึงอาจมีอาการ “นั่งก็โอย นอนก็โอย”

3.2 สำหรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ อารมณ์ของผู้สูงอายุ

มักมีมูลเหตุมาจากการสูญเสียในวัยสูงอายุ ได้แก่ 1. การสูญเสียความสามารถด้านร่างกาย เนื่องจากการทำงานของอวัยวะทุกส่วนของร่างกายลดลง ทำหน้าที่ ได้ไม่เหมือนเดิมก่อให้ผลกระทบถึงอารมณ์ จิตใจ 2. การสูญเสียคู่ชีวิตหรือการพลัดพรากจากญาติ พี่น้องทำให้เกิดความเศร้า ว้าเหว่ เปล่าเปลี่ยว 3. การสูญเสียอิสรภาพและความสามารถในการช่วยตนเอง มีสาเหตุมาจากการ เปลี่ยนแปลงของร่างกายที่เสื่อมถอยลง เช่น มีความจำกัดในการเคลื่อนไหว ทำให้ต้องพึ่งพา ผู้อื่น เป็นต้น 4. การสูญเสียบทบาทในสังคม โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ที่ปลดเกษียณอายุราชการ ต้องเปลี่ยนบทบาททั้งที่ทำงาน และที่บ้าน เกิดความรู้สึกขาดอำนาจหน้าที่ซึ่งเคยมี ยิ่งผู้สูงอายุใดเคยมีบทบาทในสังคมสูง เป็นข้าราชการชั้น

ผู้ใหญ่ มีอำนาจหน้าที่ ยิ่งมีปัญหาด้านสุขภาพจิตมาก (สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข, 2554) 5. การสูญเสียความสามารถของประสาทสัมผัส ได้แก่ การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรส การรับรู้ทางผิวหนังลดลง ทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนต่อความรู้สึกของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะความรู้สึกในคุณค่าของตนเองลดน้อยลง เมื่อมีการสูญเสียเกิดขึ้น สิ่งที่ตามมาคือ ความโกรธ หรือซึมเศร้าบางท่านอาจนอนไม่หลับ วิงเวียนศีรษะ เบื่ออาหาร ขาดความสนใจบุคคลรอบข้าง ซึ่งปฏิกิริยาเหล่านี้อาจจะแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

3.3 การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของผู้สูงอายุ

บุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ มักจะต้องเผชิญกับภาวะต่างๆ ในสังคมได้แก่ การปลดเกษียณอายุหรือการออกจากงาน ที่เคยทำประจำ ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้แยกตัวออกจากเพื่อนฝูง ไม่ยอมเข้าสู่สังคม ดังนั้น การที่ให้ผู้สูงอายุร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมดังเช่นที่เคยปฏิบัติในวัยกลางคนให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ จะทำให้ผู้สูงอายุปรับตัวอยู่ในสังคม ได้อย่างมีความสุข

4. สามัญลักษณะ : มองผ่านสังขารผู้สูงอายุ

หากนำปัญหาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมของผู้สูงอายุมามองผ่านพุทธวิธีที่เรียกว่า สามัญลักษณะ ที่บอกถึงลักษณะทั่วไปของมนุษย์ล้วนมีธรรมชาติเดียวกันคือ ชีวิตร่างกายและจิตใจมีความเสื่อมถอย มีความทรุดโทรมเป็นธรรมดาเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืน ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และหาตัวตนที่แท้ไม่มี ไม่มีใครหลีกหนีธรรมชาติของความเสื่อมเหล่านี้ไปได้ มนุษย์ทุกคนจะต้องประสบพบเจออย่างนี้เช่นเดียวกันทุกคน เมื่อผู้สูงอายุเข้าใจและเข้าถึงแก่นแห่งชีวิตที่มีแต่ความเสื่อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจะยอมรับและเข้าใจธรรมชาติของตนเอง

ธรรมชาติความเสื่อมที่ผู้สูงอายุทุกคนไม่สามารถหลีกหนีได้พ้น สิ่งที่ผู้สูงอายุควรจะต้องทำคือการทำใจ ด้วยการทำความเข้าใจสังขารที่ไม่มีวันเที่ยง เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา สามัญลักษณะมาเป็นแนวทางในให้คิดใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยการรับรู้และเข้าใจ พร้อมปล่อยวาง ไม่ยึดติดกับรูปลักษณ์ สังขารของตนเอง

สามัญลักษณะเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งของไตรลักษณ์ เป็นธรรมะที่มีลักษณะ 3 ประการ อันให้ความรู้ถึงความจริงของสภาวธรรมทั้งหลาย ที่เป็นอย่างนั้นๆ ตามธรรมดาของมัน ได้แก่ อนิจจตา ทุกขตา อนัตตา สามัญลักษณะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551: 89) สามัญลักษณะจึงเป็นกฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวง อนิจจตา หรืออนิจจลักษณะ หมายถึง ความไม่เที่ยง ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไป ทุกสิ่งในโลกย่อมเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา มีการแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา ทุกขตา หรือทุกขลักษณะ หมายถึง ความเป็นทุกข์ มีความบีบคั้นด้วยอำนาจของธรรมชาติทำให้ทุกสิ่งไม่สามารถทนอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป และ อนัตตา หรืออนัตตลักษณะ หมายถึง สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่

อนัตตา ไม่มีตัวตน ทุกสิ่งไม่สามารถบังคับบัญชาให้เป็นไปตามต้องการได้ เช่น ไม่สามารถบังคับให้ชีวิตยั่งยืนอยู่ได้ตลอดไป ไม่สามารถบังคับจิตใจให้เป็นไปตามปรารถนา อาการที่แสดงถึงความไม่มีอำนาจแท้จริงในตัวเลย อาการที่แสดงถึงความด้อยสมรรถภาพโดยสิ้นเชิง ไม่มีอำนาจกำลังอะไร ต้องอาศัยพึ่งพิงสิ่งอื่นๆ มากมายจึงมีขึ้นได้ ลักษณะทั้ง 3 อย่างนี้ เป็นสามัญลักษณะหรือลักษณะที่เสมอกัน หรือข้อกำหนดหรือสิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวงเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ไว้ นิยมเรียกสั้นๆ ว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

อาจกล่าวได้ว่า สามัญลักษณะเป็นวิธีคิดแบบรู้เท่าทัน เป็นการมองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้นๆ ตามตามธรรมดาของมันเอง ในฐานะที่มันเป็นสิ่งซึ่งเกิดจากเหตุปัจจัยต่างๆ ปรุงแต่งขึ้น (โยนิโสมนสิการ, 2556) จึงจะต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย “รูป เวทนาสัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสิ่งไม่เที่ยง แปรปรวนได้ธรรมดาที่ว่านั้น อาการที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่ง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะต้องดับไป ไม่เที่ยงแท้ ไม่คงที่ไม่ยั่งยืน ไม่คงอยู่ตลอดไปเป็นอนิจจัง ไม่อาจเป็นตัวตนของมันเอง และไม่อาจมีอยู่โดยตัวของมันเอง เพราะมันเป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่เป็นไปตามใจอยากของใคร เป็นอนัตตา รวมความว่า รู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายเป็นธรรมชาติ มีลักษณะความเป็นไปโดยทั่วไปเสมอเหมือนกันตามธรรมดาของมันในฐานะที่เป็นของปรุงแต่งเกิดจากเหตุปัจจัยและขึ้นต่อเหตุปัจจัยทั้งหลายเช่นเดียวกัน โดยขั้นแรก รู้เท่าทันสังขารและยอมรับความจริง เป็นขั้นวางใจวางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นท่าทีแห่งปัญญา ท่าทีแห่งความเป็นอิสระไม่ถูกมัดตัว ขั้นที่สอง คือแก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัย เป็นขั้นปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นการปฏิบัติด้วยปัญญา ด้วยความรู้เท่าทัน เป็นอิสระ ไม่ถูกมัดตัว กล่าวคือเมื่อรู้อยู่แล้วว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยขึ้นต่อเหตุปัจจัย เราต้องการให้มันเป็นอย่างไร ก็ศึกษาให้รู้เข้าใจเหตุปัจจัยทั้งหลายที่จะทำให้มันเป็นไปอย่างนั้นแล้วแก้ไข ทำการจัดการที่ตัวเหตุปัจจัยเหล่านั้น

5. กระบวนการสร้างคุณค่าของผู้สูงอายุด้วยพุทธวิธี

การนำสามัญลักษณะมาเป็นแนวกำหนดกระบวนการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุ จึงเริ่มต้นด้วยการให้ผู้สูงอายุรู้และเข้าใจธรรมชาติความเสื่อมของผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจอารมณ์ และสังคม ให้เกิดการยอมรับในความเป็นจริงของชีวิต ทราบต้นเหตุ ทราบปัจจัย เพื่อพร้อมที่จะป้องกันแก้ไขต่อสิ่งที่เกิดด้วยสติ พร้อมให้คุณค่าและศักดิ์ศรีแก่ผู้สูงอายุเทียบเท่าบุคคลทุกกลุ่มวัยในทุกขั้นตอนของการดำเนินงาน กระบวนการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุจะประกอบด้วยกิจกรรม 6 ขั้นตอน ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับบ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งอยู่ในวิถีชีวิตของผู้สูงอายุตั้งแต่เด็กจนเติบใหญ่ ดังนี้

5.1 วัด : พื้นที่วิถีชีวิตผู้สูงอายุ

5.1.1 จัดเวทีประชาคมผู้สูงอายุ (ที่วัด) เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุใช้ดำเนินชีวิตอยู่เป็นประจำ จึงเลือกเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมเริ่มจากการแจ้งให้ทราบข้อมูลข่าวสารในการดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ ชี้แจงวัตถุประสงค์การดำเนินงาน และแจ้งให้ทราบประโยชน์ที่ผู้สูงอายุจะได้รับ โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมด้วยการระดมสมองผู้สูงอายุเพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ และร่วมกันวางแผนรูปแบบกิจกรรม การดำเนินงานดังกล่าว

เนื่องจากที่ผ่านมาคนในสังคมทั่วไปมักมองว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มคนที่มักหลงลืม ความจำไม่ดี พูดคุยไม่ค่อยรู้เรื่อง และยากต่อการรับรู้ ดังนั้นส่วนใหญ่เมื่อจัดกิจกรรมกับผู้สูงอายุจึงมักจัดดำเนินการเลยโดยไม่ปรึกษาหารือหรือสอบถามความคิดเห็นจากผู้สูงอายุ แต่ในความเป็นจริงแล้วผู้สูงอายุยังเป็นบุคคลที่ช่างจดช่างจำและฝังใจกับเรื่องราวต่างๆ รวมถึงต้องการเข้าถึงและรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ผู้สูงอายุยังต้องการทราบถึงผลดี ผลเสีย หรือประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นในการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละกิจกรรม

5.1.2 ตรวจค้นหาคัดกรองภาวะสุขภาพผู้สูงอายุพร้อมแจ้งผลการตรวจ (ที่วัด) ภายหลังการตรวจคัดกรองภาวะสุขภาพ ผู้สูงอายุในการตรวจสุขภาพเบื้องต้นที่วัด ได้แก่ ชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง วัดรอบเอว วัดความดันโลหิต และอื่นๆ รวมถึงการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามประเมินภาวะสุขภาพจิต เนื่องจากที่ผ่านมาส่วนใหญ่เมื่อตรวจค้นหาภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่มักเก็บผลการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุเข้าแฟ้มเอกสาร โดยมิได้แจ้งผลการตรวจทันทีแต่อย่างใดเสมือนการทำตามหน้าที่ให้ได้รายงานไปเป็นหลักฐานการทำงาน มิได้แจ้งผลหรือแนะนำการปฏิบัติตัวแต่ประการใด ลืมคิดถึงธรรมชาติของผู้สูงอายุไปว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มักใจจดใจจ่อกับสิ่งที่ตนกระทำ ในการจัดกิจกรรมดังกล่าว จึงสร้างความรู้สึกที่มั่นคงปลอดภัยให้กับผู้สูงอายุเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงความรู้สึกมองเห็นคุณค่าของตนเองที่มีเจ้าหน้าที่หน่วยบริการสุขภาพพร้อมใส่ใจให้ความรู้แนะนำการปฏิบัติตัว ที่ช่วยทำให้คลายความวิตกกังวลถึงภาวะสุขภาพของตน

5.2 โรงเรียน : วิถีชีวิตที่เล่าเรียนของผู้สูงอายุและผู้ดูแล

5.2.1 จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ (ที่โรงเรียน)

การจัดกิจกรรมดังกล่าว ไม่ใช้รูปแบบการบรรยายในการให้ได้มาซึ่งความรู้ แต่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของผู้สูงอายุ ด้วยการให้คุณค่ามูลค่าในประสบการณ์ของภูมิปัญญาในการสั่งสมเรียนรู้มาตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ

เริ่มจากการนำหลักสามัญลักษณะมาใช้ให้ผู้สูงอายุรู้จักและเข้าใจธรรมชาติความเสื่อมของตนเองให้รับรู้ถึงต้นเหตุของความเสื่อมความเปลี่ยนแปลงของร่างกาย จิตใจอารมณ์ และสังคม เพื่อเข้าใจว่าเพราะเหตุใดเส้นผมผู้สูงอายุจึงหงอก ผิวเหี่ยวย่น มีอาการปวดข้อ ปวดเข่า ปวดขา หูตาทำไมฝ้าฟาง หูตึงฟังไม่ค่อยได้ยิน เพราะอะไร อย่างไร และเน้นย้ำให้เข้าใจเป็นวัฏจักรของชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย ตาม

คำสอนของพระพุทธเจ้า โดยสร้างพลังและคุณค่าผู้สูงอายุ ด้วยประโยคที่ว่า “การมีอายุอยู่จนเป็นผู้สูงอายุได้จนทุกวันนี้นั้น ถือเป็นคนที่มีบุญ ที่ได้มีโอกาสรับรู้และเข้าใจธรรมชาติและสังขาร มีโอกาสได้รับรู้และสัมผัสความจริงในเรื่องการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตามคำสอนของพระพุทธองค์”

ต่อจากนั้นจึงจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ด้วยการเปิดประเด็นให้ผู้สูงอายุแต่ละคนเล่าประสบการณ์ดูแลสุขภาพของตนเองให้ผู้สูงอายุอื่นๆ ได้เรียนรู้และได้เพิ่มเติมในสิ่งที่แต่ละคนมีประสบการณ์ โดยเติมเต็มให้แก่กันและกัน และในช่วงท้ายของกิจกรรมวิทยากรจึงทำหน้าที่เติมเต็มความรู้ส่วนขาดหรือส่วนที่ควรมีแต่ผู้สูงอายุไม่ได้กล่าวถึง ทำการเพิ่มเติมให้แก่ผู้สูงอายุอีกครั้ง การจัดกิจกรรมผู้สูงอายุนี้ไม่เน้นเนื้อหาวิชาการนัก แต่เน้นเพียงเนื้อหาที่เน้นการปฏิบัติ ที่เรียบง่าย สั้นกระชับ ที่สามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้จริง ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งใช้เวลาดำเนินการไม่เกินครึ่งวัน เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีปัญหาข้อเข่าเสื่อม นั่งนานไม่ได้ และเน้นอีกทั้งในการจัดกิจกรรมวิทยากรเน้นการสื่อสารที่เปล่งเสียงดังกว่าปกติ ให้ผู้สูงอายุได้ยินได้ฟังชัด เนื่องจากผู้สูงอายุมักมีปัญหาในการได้ยิน

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้สูงอายุ ถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้สร้างคุณค่าทางสังคมให้แก่ผู้สูงอายุ ทำให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสออกมาจากบ้าน ได้มาพูดคุยเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิต ได้เล่าเรื่องราวและแลกเปลี่ยนการดูแลสุขภาพตนเองกับผู้อื่น รวมถึงเล่าภูมิปัญญาที่สั่งสมมาถ่ายทอดต่อผู้อื่น

5.2.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผู้ดูแลผู้สูงอายุในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ (ที่โรงเรียน)

เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีภาวะพึ่งพา การจะส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีนั้น จำเป็นต้องนำบุคคลที่ดูแลหลักหรือผู้ดูแลผู้สูงอายุมาเข้าร่วมกิจกรรม ผู้ดูแลผู้สูงอายุในที่นี้อาจหมายถึง ภรรยาหรือสามีของผู้สูงอายุ พี่น้อง ลูกหลานของผู้สูงอายุ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมไม่ใช้รูปแบบการบรรยายในการให้ได้มาซึ่งความรู้เช่นเดียวกับการดำเนินงานกับผู้สูงอายุ แต่เน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุระหว่างผู้ดูแลผู้สูงอายุ

เริ่มแรกด้วยการนำหลักความกตัญญูกตเวทีมาเป็นกรอบในการดำเนินการกับผู้ดูแลผู้สูงอายุให้รู้จักและเข้าใจผลแห่งการทำความดี ผลดีของการตอบแทนคุณบุพการีหรือผู้มีพระคุณ ทำดีได้ดีตามคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยยกคำกล่าวที่ว่า “การยังมีบิดามารดา ปู่ย่าตายายให้ดูแลนั้น ถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐยิ่งสำหรับตัวเราเอง ที่ช่วยให้เราได้มีโอกาสสร้างบุญอันยิ่งใหญ่ในการตอบแทนบุพการี ก่อนที่พวกเขาเหล่านั้นจะไม่ได้มีชีวิตอยู่ให้เราได้ดูแล”

ต่อจากนั้นจึงดำเนินเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ด้วยการเปิดประเด็นให้ผู้ดูแลผู้สูงอายุแต่ละคนเล่าประสบการณ์ดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ เรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้ดูแลผู้สูงอายุ โดยนำแนวคิดจิตปัญญามาสร้างเสริมพลังทางจิตให้แก่ผู้ดูแล เพื่อมีพลังที่จะสามารถสู้ชีวิตต่อไปได้ ด้วยการเล่าเรื่องราว ประสบการณ์การดูแลผู้สูงอายุของตน พร้อมพิจารณา ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ พร้อมระบายเล่าเรื่องราวประสบการณ์ทั้งด้านบวกและด้านลบให้ผู้อื่นได้รับรู้และเข้าใจ และในช่วงท้ายของกิจกรรม

วิทยากรทำหน้าที่เติมเต็มความรู้ส่วนขาดหรือส่วนที่ควรให้เพิ่มเติมให้แก่ผู้ดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะความรู้เรื่องธรรมชาติการเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมผู้สูงอายุให้รับรู้เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งในตัวผู้สูงอายุ

5.2.3. จัดกิจกรรม "พ่อใหญ่แม่ใหญ่สอนหลาน (ที่โรงเรียน)"

จากการสำรวจผู้สูงอายุในพื้นที่ดำเนินการพบว่า ผู้สูงอายุมีการสั่งสมภูมิปัญญาพื้นบ้านไว้จำนวนหนึ่ง จึงจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาผู้สูงอายุเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ลูกหลาน เริ่มด้วยการค้นหาผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาพื้นบ้าน แล้วทำการคัดเลือกไว้รวม 6 ท่าน ซึ่งมีภูมิปัญญามีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ไว้แรกๆ ประกอบด้วย ภูมิปัญญาด้านการทอเสื่อกก ด้านอาหารอีสานพื้นบ้าน ด้านทำขนมข้าวเม่า (ขนมพื้นบ้านดั้งเดิมของจังหวัดมหาสารคาม) ด้านดนตรีพื้นบ้าน ด้านจักสาน ด้านการบีบนวด โดยเข้าไปประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียน แล้วนำไปสอดแทรกไว้ในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง

การนำผู้สูงอายุมาทำหน้าที่สอนดังเช่นครูในโรงเรียน ส่งผลให้นักเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม มีมุมมองและทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุแตกต่างไปจากเดิม จากเดิมที่มองเพียงเป็นคนแก่ๆ ที่นั่งเฝ้าบ้าน รอวันร่วงโรยรา กลับเริ่มมองเห็นคุณค่าในตัวผู้สูงอายุ ทึ่ง และเกิดการยอมรับความรู้ความสามารถในผู้สูงอายุ พร้อมรู้สึกรักและสนใจในภูมิปัญญาที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดให้ สำหรับผู้สูงอายุที่ทำหน้าที่สอนลูกหลานเกิดความรู้สึกอิ่มเอิบใจ มีความสุข และมีความภาคภูมิใจในตนเองมากขึ้น รู้สึกว่าตนเองยังมีค่า ยังมีประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ไม่ใช่คนแก่ ที่แก่แล้วแก่เลยอีกต่อไป

ผู้สูงอายุหญิงคนหนึ่งกล่าวว่า "แม้ยายเรียนจบแค่ ป.4 แต่ยายได้มาเป็นครูสอนหนังสือ ให้เกียรติยายมาก ยายรู้สึกว่ายายมีค่ามากกว่าเดิมเยอะ"

ผู้สูงอายุชายอีกคนกล่าวความรู้สึกให้ฟังว่า "ตาดีใจที่ความรู้ที่ตาสะสมมาตั้งแต่เด็กๆ มีคนให้ความสนใจ และสนใจให้หลานๆ ที่โรงเรียน ตาก็ยิ่งสุขใจ"

5.3 บ้าน : วิถีชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

กิจกรรมเยี่ยมผู้สูงอายุ (ที่บ้าน) โดยให้ทีมสหวิชาชีพด้านสุขภาพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อติดตามการดูแลตนเองของผู้สูงอายุและการดูแลผู้สูงอายุของผู้ดูแล พร้อมชี้แนะการดูแลตามโรคตามอาการและเหมาะสมตามบริบทของผู้สูงอายุ

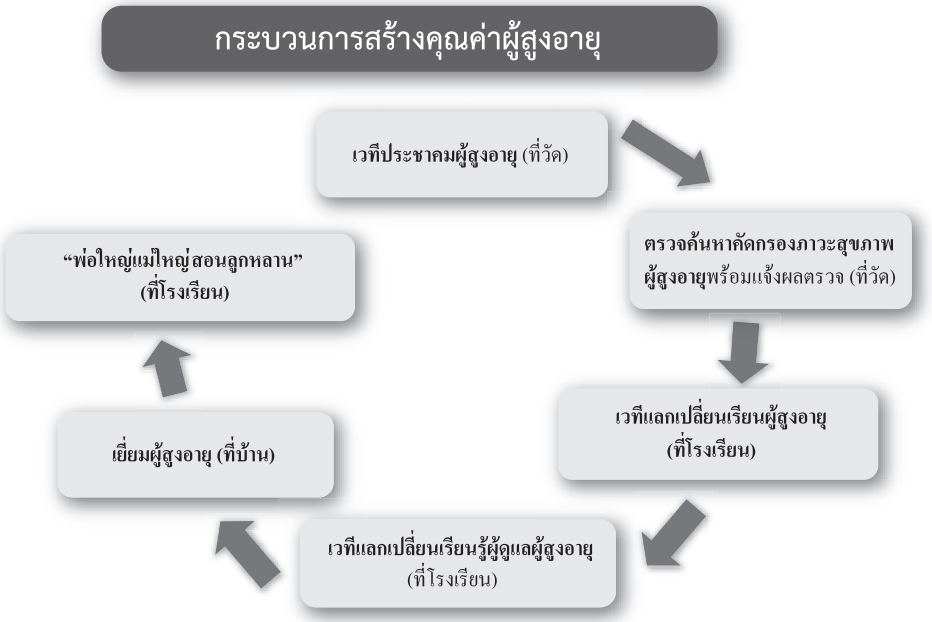

ภาพแสดงที่ 1 กระบวนการสร้างคุณค่าผู้สูงอายุ

6. บทสรุป

กิจกรรมทุกขั้นตอนล้วนเป็นกระบวนการที่สร้างคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุ มนุษย์เราทุกคนการจะรู้สึกว่าตนมีคุณค่าหรือไม่มีคุณค่าหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับการรับรู้และความเข้าใจในสิ่งที่กระทำเป็นอันดับแรก แต่หากรับรู้ว่าตนเป็นบุคคลที่จะทำอะไรด้วยก็ได้โดยไม่บอกไม่กล่าว บุคคลเหล่านั้นจะรู้สึกถึงความด้อยค่า ไร้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ อีกทั้งหากรับรู้ความเป็นจริง รับรู้ธรรมชาติของตนเองในสิ่งที่ตนกำลังเป็นอยู่ ว่าเป็นธรรมชาติของสังขารที่ทุกคนไม่สามารถหลีกหนีได้พ้น เป็นอนิจจัง เป็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่คงที่ ไม่จีรังยั่งยืน ซึ่งถือเป็นกฎธรรมดาของสรรพสิ่งทั้งปวงของสามัญลักษณะ เป็นการรับรู้ความเป็นไปความเป็นจริงของสังขาร ก็จะนำมาซึ่งการรู้เท่าทันและยอมรับตนเอง การเข้าใจตนเอง และไม่มองตนว่าผิดปกติไปจากผู้อื่น เหล่านี้จึงทำให้ผู้สูงอายุยังมองเห็นคุณค่าในตน นำไปสู่การปฏิบัติที่สอดรับกับบริบทสภาพความเป็นจริงของผู้สูงอายุในชุมชน นอกจากนี้ความรักความเข้าใจที่ให้คุณค่าแก่ผู้สูงอายุ ได้ร้อยรวมดวงใจระหว่างเด็กและเยาวชน ผู้ดูแลหรือสมาชิกในครอบครัว ให้เกิดความใกล้ชิดกันกับผู้สูงอายุมากขึ้น ลดช่องว่างระหว่างวัย และความไม่เข้าใจ มองเห็นคุณค่าในตัวผู้สูงอายุมากขึ้น

กิจกรรมดังกล่าวเป็นการนำปัญหาทั้งด้านร่างกายและจิตใจของกลุ่มผู้สูงอายุมองผ่านพุทธวิธีที่เรียกว่า สามัญลักษณะ ที่บอกถึงลักษณะทั่วไปของมนุษย์ล้วนมีธรรมชาติเดียวกันคือ ชีวิตร่างกายและจิตใจมีความเสื่อมถอย มีความทรุดโทรมเป็นธรรมดาเสมอเหมือนกันหมด ไม่มีอะไรจีรังยั่งยืน ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และหาตัวตนที่แท้ไม่มี มนุษย์ทุกคนเป็นอย่างที่ประสบพบเห็นเช่นนั้นเอง เมื่อผู้สูงอายุเข้าใจและเข้าถึงแก่นแห่งชีวิตที่มีแต่ความเสื่อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ผู้สูงอายุจะยอมรับและเข้าใจธรรมชาติของตนเอง

การดำเนินการโดยใช้สามัญลักษณะเป็นกรอบ จึงเป็นการสร้างคุณค่าด้านสุขภาพจิต รู้เท่าทันสังขาร ทำให้จิตเป็นอิสระหลุดพ้น ไม่ยึดติดผูกพันกับสังขาร รูป รส สลัดสิ่งทั้งปวงหลุดพ้นออกไปจากใจ รู้สึกเป็นเสรี ปลอดโปร่ง โล่งเบา เบิกบานผ่องใส เป็นเหตุให้เกิดความรู้สึกมีคุณค่า มีความสุข อย่างประณีต ลึกซึ้ง

เอกสารอ้างอิง

บุษรา ศรีสุพัฒน์. (2552). **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพร้อมของผู้ดูแลในการดูแลผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพาสูงก่อนการจำหน่าย.** พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการพยาบาล พยาบาลผู้สูงอายุ คณะพยาบาลศาสตร์ (บัณฑิตวิทยาลัย) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ปารยะ อาศนะเสน. (3 เมษายน 2557). **ปัญหาการได้ยินในผู้สูงอายุ.** สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558, จาก http://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/articledetail.asp?id=1102

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิมลพรรณ พิทยานุกูล. (14 ตุลาคม 2555). **ผมหงอก หัวหงอก ผมขาว.** สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558, จาก http://www.pharmacy.mahidol.ac.th/th/knowledge/article/120/ผมหงอก

โยนิโสมนสิการ. (24 สิงหาคม 2556). **วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์.** สืบค้นเมื่อ 6 มีนาคม 2558, จาก https://analyticalreflection.wordpress.com/2013/08/24

ศิริพันธุ์ สาสัตย์. (2551). **การพยาบาลผู้สูงอายุ ปัญหาที่พบบ่อยและแนวทางในการดูแล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภกฤต สุริโย. (2557). **การพัฒนาบริการสุขภาพผู้สูงอายุโรคข้อเข่าเสื่อมของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล.** วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2557). **รายงานข้อมูลประชากรประเทศไทย ประจำปี 2557**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2554). **คู่มือการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุสำหรับบุคลากรสาธารณสุข.** กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2556). **คู่มือแนวทางการอบรมผู้ดูแลผู้สูงอายุระยะยาว.** กรุงเทพมหานคร: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

พุทธวิธีการสอนเชิงบูรณาการให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม
Buddhist teaching methods of integration the students involved

ผศ.ดร.สิน งามประโคน
Asst. Prof. Dr. Sin Ngamprakhon
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การสอนถือเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่จะช่วยแก้ปัญหาวิธีการเรียนและผู้เรียนจะได้ดำเนินชีวิตให้มีความสุข โดยพระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบการสอนที่ดี พระองค์ทรงสอนจากเรื่องง่ายๆ ไปหาเรื่องยาก ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครู เป็นครูของมนุษย์ และเทวดา ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานํ แปลว่า พระศาสดาเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และพระองค์ทรงมีความสามารถในการสอน

การสอนที่ดีต้องสามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาการเรียน โดยผ่านสื่อการจัดกิจกรรมและการวัดและประเมินผลการเรียน และเปิดโอกาศให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และเป็นการฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเอง จะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้มีส่วนร่วมในการกล้าถามคำถาม กล้าการแสดงความคิดเห็นโดยพระพุทธองค์ทรงคอยให้คำแนะนำ ชี้ชวน ชักจูง สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรม ด้วยจิตที่ร่าเริงเบิกบานใจตามจริตของบุคคล จากแนวคิดนี้ช่วยแก้ปัญหาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม เป็นเรื่องดี สามารถนำแนวคิดนี้ไปบูรณาการในการสอนนักเรียนในแต่ละระดับชั้นได้เป็นอย่างดีโดยที่ผู้สอนต้องใจกว้างพอในการรับฟังความคิดเห็นจากนักเรียนหรือผู้อื่น ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และในที่สุดทั้งผู้สอนและผู้เรียน มีความสุขในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

คำสำคัญ : พุทธวิธีการสอน, บูรณาการ, ผู้เรียนมีส่วนร่วม

Abstract

Teaching is both art and science to help solve problems and ways of learning. Students will have a happy life. The Buddha as a model of good teaching. He taught anything from simple to difficult. He has been hailed as the Buddha. Or Grand Master As a teacher of men and angels, as shown in Pali belief that if human hardships imposed on the canals that the Prophet was a teacher of angels and men. He has the ability to teach.

Good teaching can help students understand the content of learning through media events, and measurement and evaluation. And a chance for the students to participate. And to train the students to practice on their own to see that the Buddha taught to contribute to feel comfortable asking questions. Dare to comments by the Buddha to advise. I encourage motivation in practice. With a spirit of cheerful cheerfulness The sense of the individual. From concept to help solve that problem by focusing on learner-centered. Opportunity for the students to participate as well. This concept can be integrated in the teaching of students in each class, as well as the teachers have generous enough to get feedback from students or others. The knowledge of each other and in the end both the instructor and the students are happy to seek self-knowledge.

Keyword : Buddhist Teaching, Integration, Students involved

1. บทนำ

การสอนคนนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะคนนั้นมีหลายประเภทหลายความคิด การที่จะสอนให้ผู้เรียนเกิดเขาเข้าใจหรือย่อมรับฟังผู้สอนตามคำแนะนำด้วยความสนใจถือเป็นเรื่องที่ยากยิ่ง นักปราชญ์จึงได้กล่าวว่า การสอนเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ต้องมีทั้งความรู้และความสามารถในการสอน ด้วยเหตุนี้ขอนำกรณีการสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ของโลก และ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้รู้ ผู้ตื่นและผู้เบิกบาน ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงได้รับยกย่องว่าเป็นพระบรมศาสดา หรือพระบรมครู เป็นครูของมนุษย์ และเทวดา ดังที่ปรากฏในภาษาบาลีว่า สตฺถา เทวมนุสฺสานํ แปลว่า พระศาสดาเป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย และพระองค์ทรงมีความสามารถในการสอน ดังคำว่า อนุตฺตโร ปุริสทฺทมฺสารถี แปลว่าพระองค์ทรง เป็นสารถี ฝึกคนได้ไม่มีใครยิ่งกว่า

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นยืนยันว่าพระพุทธเจ้าทรงเพียบพร้อมในการเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ในโลกมีทั้งศาสตร์และศิลป์ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลายเคารพบูชา และยกยองเทิดทูนพระพุทธองค์ในฐานะทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ทรงมีพระปรีชาสามารถอย่างยอดเยี่ยมในการอบรมสั่งสอนและได้ทรงประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสั่งสอนพุทธบริษัท4 ด้วยดี หลักการสอนโดยให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังมีส่วนร่วมพระพุทธองค์ทรงมีเทคนิควิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ ดังที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ ในพระไตรปิฎกซึ่งจะข้อนำหลักการสอนของพระพุทธองค์มาชี้ให้เห็นเป็นตัวอย่างตามลำดับต่อไป

2. หลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2547 : 33) ได้กล่าวในพุทธวิธี ในการสอนเกี่ยวกับหลักทั่วไปในการสอนของพระพุทธเจ้าดังต่อไปนี้

2.1 หลักการสอนเกี่ยวกับเนื้อหาหรือเรื่องที่สอนซึ่งสามารถแยกได้ คือ

1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคือ อริยสัจ ซึ่งทรงเริ่ม สอนจากความทุกข์ความเดือดร้อน ปัญหาชีวิตที่คนมองเห็นและประสบอยู่โดยธรรมดา รู้เห็นประจักษ์กันอยู่ทุกคนแล้ว ต่อจากนั้นจึงเริ่มหาเหตุที่ยากลึกซึ้งและหาทางแก้ไขต่อไป

2) สอนเนื้อเรื่องที่ลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับชั้น และความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป

3) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ก็สอนด้วยความจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเองอย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง

4) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คุมอยู่ในเรื่อง มีจุดไม่วกวนไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา

5) สอนมีเหตุผล ตรองตามเห็นจริงได้

6) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก ฯลฯ

7) สอนสิ่งที่มีความหมาย ควรที่จะเรียนรู้และเข้าใจเป็นประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน ฯลฯ

2.2 หลักการสอนเกี่ยวกับตัวผู้เรียนของพระพุทธเจ้ามีดังนี้

1) พุทธองค์จะทรงสอนใครทรงดูบุคคลผู้รับการสอน หรือผู้เรียนก่อนว่าบุคคลนั้น เป็นคนประเภทใดทรงสอนให้สอดคล้องกับจริตคนนั้น และคำนึงถึงพื้นความรู้ความเข้าใจ ความพร้อมแค่ไหนและควรจะสอนอะไร แค่ไหน

2) ปรับวิธีสอนให้เหมาะกับบุคคล ดูความพร้อมของผู้เรียน

3) คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและความพร้อมความสุกงอม

4) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง

5) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริง

6) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นรายๆ ไป ตามควรแก่กาละเทศะและเหตุการณ์

7) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่มีปมด้อย ที่มีปัญหา

2.3 หลักการสอนเกี่ยวกับตัวการสอนของพระพุทธเจ้า คือ

1) สร้างความสนใจในการสอนคนนั้น และนำเข้าสู่เนื้อหาได้

2) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่งเพลิดเพลินไม่ให้ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้เกียรติแก่ผู้เรียนให้เขามีความภูมิใจในตัว

3) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น

4) สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกว่าเป็นสิ่งมีค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียน

5) ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ เจ้าใจง่าย

3. ศิลปะพุทธวิธีการสอน 4 อย่าง ดังนี้

1. สันทัสสนา คือ อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดูเห็นกับตา

2. สัมทาปนา คือ จูงใจให้เห็นจริงด้วย ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับและนำไปปฏิบัติ

3. สมุตเตชนา คือ เร้าใจให้แกล้วกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นระย่อต่อความเหนื่อยยาก

4. สัมปหังสนา คือ ชโลมใจให้แช่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับจากการปฏิบัติ

จากแนวคิดดังกล่าวพบว่า พระพุทธองค์มีหลักการสอนที่ดีและทันสมัยใหม่เสมอ นอกจากนั้นพระพุทธองค์ทรงมีวิธีการสอนแบบต่างๆ เช่น แบบสากัจฉา หรือ สนทนา แบบบรรยาย ซึ่งเห็นได้ในการประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน และแบบตอบปัญหา อย่างตรงไปตรงมา แบบย้อนถาม บ้างก็แยกความตอบ บ้างไม่ทรงตอบ และทรงสอนแบบเปรียบเทียม เป็นต้น หลักการที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นพระพุทธองค์ทรงสอนให้ผู้เรียนหรือผู้ฟังธรรมมีส่วนร่วมในการซักถามข้อสงสัยในหลักคำสอนเมื่อเข้าใจแล้ว พระพุทธองค์ก็ทรงให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) จนเกิดการเรียนรู้เข้าใจจากการปฏิบัติด้วยตนเองหรือจากประสบการณ์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงหลักความจริงด้วยปัญญาของตน จิตเป็น

กุศลหลุดพ้นจากกิเลส ซึ่งได้นำกรณีตัวจากพระสูตรมาเป็นแบบอย่างในการสอนอย่างมีส่วนร่วมมาแสดงดังนี้

1. กรณีการสอนให้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่พระราหุล (สมัยยังเป็นสามเณรอายุ 18 ปี) ขณะที่พระผู้มีพระภาคทรงประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถบัณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี เพื่อให้ท่านบรรเทาความพอใจและความกำหนัดเกี่ยวกับเรือน คือ ขันธ์ 5 เหตุเกิดของพระสูตรนี้ พระพุทธองค์ทรงแสดงตามอัธยาศัยของพระราหุลที่ทรงตรวจดูด้วยพระญาณก่อนเสด็จไปโปรด

วันนั้น ในตอนเช้าก่อนเสด็จไปบิณฑบาต พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้พระราหุลพิจารณาขันธ์ 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ จากนั้นท่านพระราหุลได้ไปนั่งฝึกสมาธิอยู่ที่โคนไม้หนึ่ง ท่านพระสารีบุตรเห็นเข้าจึงแนะนำให้เจริญอานาปานสติภาวนา

ครั้นเวลาเย็น ท่านพระราหุลออกจากที่หลีกเร้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อานาปานสติที่บุคคลเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมากมีอานิสงส์มาก

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสตอบว่า

1) ให้พิจารณาธาตุ 5 คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ และอากาศธาตุ ให้เห็นค่าเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติ ไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 : 126)

2) ให้เจริญภาวนาเสมอด้วยธาตุ 5 นั้น คือ เจริญภาวนาเพื่อไม่ให้อารมณ์ที่ชอบใจและไม่ชอบใจมาครอบงำจิตได้ เหมือนธาตุทั้ง 5 ไม่รังเกียจของสกปรกที่ตนทิ้งลง (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 : 129-130)

3) ให้เจริญภาวนา 6 อย่างคือ เมตตาภาวนา กรุณาภาวนา มุฑิตาภาวนา อุเบกขาภาวนา อสุภสัญญาภาวนาและอนิจจสัญญาภาวนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 : 130-131)

4) ให้เจริญอานาปานสติ 16 ขั้นคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก กล่าวคือ เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว...16) สำเหนียกว่าเราพิจารณาเห็นความสละคืนหายใจเข้า สำเหนียกว่าเราพิจารณาเห็นความสละคืนหายใจออก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 : 131-133)

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีวิธีการสอนใช้สื่อการสอนที่สอดคล้องกับเนื้อหาโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนข้อสงสัยจนเข้าใจถูกต้องโดยอาศัยความเมตตา การสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนมีความสุขกับการสนทนา

2. **กรณีการมีส่วนร่วมถาม-ตอบข้อสงสัย** เช่น เรื่องเกิดขึ้น ณ กรุงสาวัตถี ครั้งนั้นแล ท่านพระราธะ ฯลฯ นั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอประทานวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์โดยย่อ ซึ่งข้าพระองค์ได้ฟังแล้วจะพึงเป็นหลักออกไปอยู่คนเดียว ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

> ราธะสิ่งใดไม่เที่ยง เธอจึงละความพอใจในสิ่งนั้น ราธะสิ่งใดเป็นทุกข์ เธอพึงละความพอใจในสิ่งนั้น ราธะสิ่งใดเป็นอนัตตา เธอพึงละความพอใจในสิ่งนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 18 : 71)

พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้พระราธะเข้าเฝ้ากราบทูลถามปัญหาและทรงตอบอย่างละเอียด โดยเน้นรูปไม่เที่ยง รูปเป็นทุกข์ และรูปเป็นอนัตตา และทรงสอนแนวทางปฏิบัติให้จิตหลุดพ้นตามสภาวะความจริง ทรงสอนให้พระภิกษุราธะให้เข้าใจความจริงในการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย โดยทรงให้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง

การสนทนาธรรมเป็นวิธีการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้สอบถามข้อสงสัยในการนำไปปฏิบัติในชีวิตจริงจนสามารถเข้าใจวิธีการแนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องเกิดความพึงพอใจ

3. กรณีการมีส่วนร่วมให้คิดเอง เช่น พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในพระเชตะวันขณะนั้นว่า พระองค์จะทรงแสดงธรรมบรรยายว่าด้วยการอยู่ป่าให้ฟัง จงตั้งใจฟังให้ดี เมื่อภิกษุเหล่านั้นทูลรับสนองพระดำรัสแล้ว จึงแสดงเหตุผลการอยู่ป่า 4 ประการ คือ

1. เมื่อภิกษุเข้าไปอยู่ในป่าใด (1) สติที่ยังไม่ปรากฏก็ไม่ปรากฏ (2) จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ไม่ตั้งมั่น (3) อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็ยังไม่สิ้นไป (4) ไม่บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ซึ่งเป็นธรรมยอดเยี่ยม (หมายถึงอรหัตตผล) ที่ยังไม่บรรลุ (5) ทั้งแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตได้โดยยากอีกด้วย ป่านั้นไม่ควรอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืนให้หลีกออกไปเสีย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 204)

2. เมื่อภิกษุเข้าไปอยู่ในป่าใด แม้จะแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตได้โดยง่าย แต่ถ้าสติยังไม่ปรากฏ จิตยังไม่ตั้งมั่น อาสวะยังไม่สิ้นไป และยังไม่บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะ ป่านั้นก็ยังไม่ควรอยู่ เพราะมิใช่บวชเพื่อแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 204)

3. เมื่อภิกษุเข้าไปอยู่ในป่าใด แม้จะแสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตได้โดยง่าย แต่ถ้าสติสามารถทำให้สติปรากฏ ทำให้จิต ตั้งมั่น ทำให้ อาสวะ สิ้นไป และทำให้ บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะได้ด้วย ภิกษุควรอยู่ในป่านั้นตลอดไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 204)

4. เมื่อภิกษุเข้าไปอยู่ในป่าใด แสวงหาปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตได้โดยง่าย และ สามารถทำให้สติปรากฏ ทำให้จิตตั้งมั่น ทำให้ อาสวะ สิ้นไป และทำให้บรรลุธรรมอันเกษมจากโยคะได้ด้วย ภิกษุควรอยู่ในป่านั้นตลอดไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 206)

พุทธวิธีการสอนในพระสูตรนี้พบว่า พระสูตรนี้แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของการบวชและวิธีปฏิบัติธรรมได้อย่างดียิ่งโดยเฉพาะการปฏิบัติธรรมนั้นต้องอาศัยสถานที่และบุคคลที่เหมาะสมก็จริง แต่หลักการสำคัญ คือ มุ่งให้เกิดผลทางจิตใจ แม้เสนาสนะ หรือบุคคลไม่เหมาะสม ขาดแคลนปัจจัยเครื่องดำรงชีวิต เช่น อาหาร จีวร ยารักษาโรค แต่ถ้าทำให้บรรลุธรรม ก็ถือว่าอยู่ได้ ในทางตรงกันข้ามถึงเสนาสนะสะดวกสบาย แต่ถ้าไม่เอื้อให้บรรลุธรรม ก็ไม่ควรอยู่

การสอนแบบชี้นำเร้าใจ จูงใจ ให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ ใฝ่คิด อยากศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเป็นวิธีการสอนที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างชัดเจน สอดคล้องกับนักการศึกษากล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นประสบการณ์ที่ดีที่สุด

4. กรณีการมีส่วนร่วมในการแสดงทัศน์ต่อการปฏิบัติธรรม เช่นพระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาโมคคัลลานะ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระอนุรุทธะ ท่านพระเรวตะ ท่านพระอานนท์ และพระเถระผู้มีชื่อเสียงอีกหลายรูป ขณะประทับอยู่ในป่าโคสิงคสาลวันแคว้นวัชชี โดยทรงปรารภคำพรรณนาความงามของป่าโคสิงคสาลวันของพระเถระเหล่านั้น

พระเถระทั้งหลายมีท่านพระมหาโมคคัลลานะเป็นต้น ชักชวนไปฟังธรรมจากท่านสารีบุตร เมื่อพระเถระทั้งหลายมาถึงแล้ว ท่านพระสารีบุตรกล่าวทักทายด้วยอัธยาศัยด้วยไมตรี แล้วตั้งปัญหาขึ้นถามว่า ป่าโคสิงคสาลวันพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร

ท่านพระอานนท์ ท่านพระเรวตะ ท่านพระอนุรุธ ท่านพระมหากัสสปะ ท่านพระมหาโมคคัลลานะ และท่านพระสารีบุตร ต่างแสดงทรรศนะของตนๆ ตามลำดับดังนี้

> “ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุในธรรมวินัยนี้ ผู้เป็นพหูสูต ทรงสุตะ สั่งสมสุตะ ได้ฟังธรรมที่มีความงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ และแสดงธรรมแก่บริษัท ๔ เพื่อถอนอนุสัย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 367)
>
> “ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุในธรรมวินัยผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มาแห่งความยินดี ผู้ยินดีแล้วในความหลีกเร้น หมั่นประกอบธรรมเครื่องระงับใจภายในตน ไม่ห่างเหินจากธรรม ประกอบด้วยวิปัสสนาญาณ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 367)
>
> “ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุในธรรมวินัย ผู้ตรวจดูโลกธาตุ 1,000 โลกธาตุด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 368)
>
> “ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุในธรรมวินัย ซึ่งตัวเองอยู่ป่าเป็นวัตร บิณฑบาตเป็นวัตร ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ถือไตรจีวรเป็นวัตร มักน้อย สันโด สงัด ไม่คลุกคลี ปรารภความเพียรเป็นวัตร สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัศนะ และกล่าวสรรเสริญคุณเช่นนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 368)

"ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุ ๒ รูป ในธรรมวินัยนี้ ผู้กล่าวอภิธรรมกถา ถามปัญหากันและกันแล้ว กล่าวแก้กันอย่างไม่อยุดพัก" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 369)

"ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุในธรรมวินัยนี้ ผู้ทำจิตให้อยู่ในอำนาจ ไม่ยอมอยู่ในอำนาจของจิต เธอหวังอยู่ด้วยจะอยู่วิหารธรรมสมาบัติในเวลาเช้า สาย บ่าย เย็น ก็อยู่ด้วยวิหารธรรมสมาบัตินั้น ตามเวลาที่ปรารถนา" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 370)

หลังจากนั้น ท่านพระสารีบุตรและพระท่านมหาเถระเหล่านั้นได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคกราบทูลเรื่องธรรมทรรศนะต่างๆ ให้ทรงทราบ พระศาสดาได้ตรัสสรรเสริญทรรศนะของพระเถระทุกรูป และได้ทรงแสดงทรรศนะว่า "ป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุธรรมวินัยนี้ ผู้กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าว่า ตราบใดที่จิตของเรายังไม่หมด ความถือมั่น (และ) ไม่หลุดพ้นจากอาสวะ ตราบนั้น เราจักไม่ทำลายบัลลังก์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 : 375)

พุทธวิธีการสอนในพระสูตรนี้พบว่า ทรงสอนแบบให้พระภิกษุสงฆ์มีส่วนร่วมในการแสดงทรรศนะเกี่ยวกับป่างามด้วยคุณสมบัติของภิกษุเช่นไร หลังจากนั้นทรงรับรองความถูกต้อง ทรรศนะของพระเถระทั้งหมด และยังพบว่า พระเถระผู้มีคุณธรรมพิเศษก็พรรณนาว่าป่าโคสิงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุผู้มีคุณธรรมพิเศษนั้น โดยสรุป พระเถระทั้ง 7 รูปเห็นว่าป่านั้นงามด้วยพระขีณาสพ แต่พระผู้มีพระภาคทรงพรรณนาว่า แม้ภิกษุผู้ยังไม่มีคุณธรรมพิเศษใดๆ แต่มีความเพียรพยายามมุ่งมั่นว่า "ถ้ายังละอาสวะทั้งหลายไม่ได้จะไม่ลุกขึ้น" ก็ชื่อว่าเป็นการทำให้ป่านั้นงามได้ด้วย นับเป็นศตวรรษที่ นับเป็นทรรศนะที่กว้างไกล ทรงมองเห็นการสำคัญของการปฏิบัติทุกละดับ ตั้งแต่ละ ตั้งแต่ระดับปุถุชนไปจนกึงพระอรหันต์

4. บทสรุป

พุทธวิธีการสอนเชิงบูรณาการโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นการฝึกให้ผู้เรียนปฏิบัติด้วยตนเอง ทรงสอนให้มีส่วนร่วมในการกล้าถามคำถาม กล้าการแสดงความคิดเห็นโดยพระพุทธองค์ทรงคอยให้คำแนะนำ ชี้ชวน ชักจูง สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรม ด้วยจิตที่ร่าเริงเบิกบานใจสอดคล้องในแต่ละจริตของบุคคล จากแนวคิดนี้ ชี้ให้เห็นว่าการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นเรื่องดี สามารถนำแนวคิดนี้ไปบูรณาการในการสอนนักเรียนในแต่ละระดับชั้นได้เป็นอย่างดีโดยที่ผู้สอนต้องใจกว้างพอในการรับฟังความคิดเห็นจากนักเรียนหรือผู้อื่น ซึ่งเป็นแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันและในที่สุดทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความสุขในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา แขมมณี. (2543). **ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). **รู้จักพระไตรปิฎก เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้,** กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2542). **พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร:** โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2541). **พุทธวิธีในการสอน. กรุงเทพมหานคร:** บริษัทสหธรรมิก.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2547). **พระไตรปิฎกสิ่งที่ชาวพุทธต้องรู้**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วศิน อินทสระ. (2547). **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เม็ดทราย.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2542). **พุทธวิธีสอนจากพระไตรปิฎก.** กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2543). **แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.

พุทธวิธีพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21
Buddhist Method in Development of Human for 21st Century

เกษม แสงนนท์
Kasem Saengnont
อาจารย์ประจำ ภาควิชาบริหารการศึกษา
คณะครุศาสตร์ มจร. และนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บทคัดย่อ

มนุษย์มีองค์ประกอบของชีวิต 2 ส่วน คือกายและใจ หรือรูปและนาม หรือขันธ์ 5 เหมือนกับสัตว์อื่นๆ แตกต่างกันที่ความมีปัญญา สามารถฝึกฝนพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไปได้ เครื่องมือในการพัฒนาคือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา โดยมีขอบเขตการพัฒนา 4 ด้าน คือ กาย สังคม จิตใจ และปัญญา ข้อปฏิบัติที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายคืออริมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น นอกจากนี้ยังหลักธรรมอื่นที่เหมาะแก่บุคคล เหตุการณ์ต่างๆ เช่น มงคล 38 และ ทศบารมี เป็นต้น เราสามารถบูรณาการภาวนา 4 และหลักธรรมอื่นๆ กับการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงปริญญาเอกได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักภาวนา จะได้รับประโยชน์ 4 ประการ คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และประโยชน์อย่างยิ่ง คือการบรรลุอรหันตผล ไม่เวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีกต่อไป

คำสำคัญ : ไตรสิกขา, ภาวนา, การพัฒนามนุษย์

Abstract

Men have two vital complements: matter and mind. These two complements derived from the five aggregations (Five Khandhas). Human being shares these aspects as same as animals but different in

intellectual category or wisdom which can be improved to the high level. The Threefold Training (Tri-Sikkhã) is fundamental development: Sila (morality), Citta (mentality), and Pannã (wisdom). There are four dimensions to be development: Physical, Social, mental, and Intellectual. The highest goal can be attained by the Eightfold Path e.g. right view. Many Buddhist teachings, for example thirty eight Blessing of life, are appropriate in various situations and persons. Integration of the Threefold Training (Tri-Sikkhã) provides, at least, four advantages: individual, public, both individual and pu blic, and highest advantage, The highest advantage is to stop re-birth in Sangsara.

Keyword: Tri-Sikkhã, Bhavanã, Human development

1. บทนำ

พุทธศาสนสุภาษิตกล่าวว่า “ทันโต เสฏฐโฐ มนุสเสสุ” แปลว่า ในหมู่มนุษย์ ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐที่สุด” (กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2477 : 49) ท่านพุทธทาสภิกขุ (2537) กล่าวเป็นบทกลอนว่า “เป็นมนุษย์เป็นได้เพราะใจสูง เหมือนหนึ่งยูงมีดีที่แววขน ถ้าใจต่ำเป็นได้แต่เพียงคน ย่อมเสียทีที่ตนได้เกิดมา ใจสะอาดใจสว่างใจสงบ ใครมีครบควรเรียกมนุสสา เพราะทำถูกพูดถูกทุกเวลา เปรมปรีดาทุกคืนวันสุขสันต์จริง ใจสกปรกมืดมัวและร้อนเร่า ใครมีเข้าควรเรียกว่าผีสิง เพราะทำผิดพูดผิดจิตประวิง แต่ในสิ่งนำตัวกลั้วอบาย คิดดูเถิดถ้าใครไม่อยากตก จงรีบยกใจตนรีบขวนขวาย ให้ใจสูงเสียได้ก่อนตัวตาย ก็สมหมายที่เกิดมาอย่าเชือนเอย” หมายความว่า โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ก็เป็นสัตว์โลกชนิดหนึ่งซึ่งมีสัญชาตญาณเดิมเหมือนกับสัตว์อื่นๆ มนุษย์จะมีความแตกต่างจากสัตว์อื่นๆ ก็เพราะการฝึกฝนความสามารถในการเรียนรู้ มีปัญญาเกิดขึ้นแล้วก็ทำในสิ่งที่แตกต่างออกไป มีปัญญาและจิตใจสูงขึ้นพัฒนายิ่งขึ้น

ปัจจุบันมีการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ของมนุษย์ว่า ควรจะเรียนรู้อะไรบ้าง เช่น สถาบัน วิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือ TDRI ได้สรุปเป้าหมายการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ไว้ 3 ด้านคือ 1) ทักษะ แบ่งเป็นทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะชีวิตและการทำงาน ทักษะการสื่อสาร 2) เนื้อหา แบ่งเป็น สาระวิชาหลัก และความรู้เชิงบูรณาการ 3) คุณลักษณะ แบ่งเป็นด้านการทำงาน ด้านการเรียนรู้ และด้านศีลธรรม (http://tdri.or.th/tdri-insight/yaer-end-3) ดังรูปนี้

ซึ่งสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการของสิงคโปร์ที่ได้กำหนดกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 โดยกำหนดคุณค่าหลักไว้ 5 ด้าน คือ การตระหนักรู้ในตนเอง การจัดการเกี่ยวกับตนเอง การตระหนักรู้ทางสังคม การจัดการความสัมพันธ์ และความรับผิดชอบในการตัดสินใจ (https://blog.eduzones.com/training/106008) ดังรูปนี้

เมื่อกว่า 2,600 ปีมาแล้วที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแนวทางการพัฒนาที่เรียกว่า “ภาวนา” ซึ่งจะทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. มนุษย์คือใคร

ในทางวิทยาศาสตร์หรือความเชื่ออื่นๆ อาจกล่าวไว้หลายนัย แต่ทางพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่า มนุษย์มีองค์ประกอบพื้นฐานของชีวิต 2 ส่วน คือ ร่างกายและจิตใจ หรือ “รูปและนาม” ส่วนที่เป็นลักษณะเป็นชิ้นส่วน มองเห็นได้ แตะต้องได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เรียกว่า “รูป” มีส่วนประกอบสำคัญคือ ธาตุ 4 ได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ และมีอาการต่างๆ ที่อาศัยธาตุหลักเกิดขึ้นทั่วไปเรียกว่า อิริยาบถย่อย หรืออาการย่อยของรูป (ธาตุหลัก) นั้นๆ เรียกว่า อุปาทายรูป เช่น การยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด เป็นต้น

อีกส่วนหนึ่ง ไม่สามารถเห็นหรือสัมผัสด้วยประสาททั้ง 5 ไม่ได้ เรียกว่า “นาม” ประกอบไปด้วย เวทนา ได้แก่ ความรู้สึกว่าสุข ทุกข์ หรือเฉยๆ สัญญา ได้แก่ ส่วนที่ทำหน้าที่ในการจำได้หมายรู้สิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็น สังขาร ได้แก่ ความรู้สึกปรุงแต่งว่าดี ชั่ว โลภ โกรธ หลง และวิญญาณ ได้แก่ การรับรู้จากประสาทสัมผัส การเรียนรู้ต่างๆ ความรอบรู้ การคิด วิเคราะห์ต่างๆ ทั้งรูปและนามเมื่อรวมกันแล้วสรุปเรียกว่า “ขันธ์ 5” ดังรูปนี้

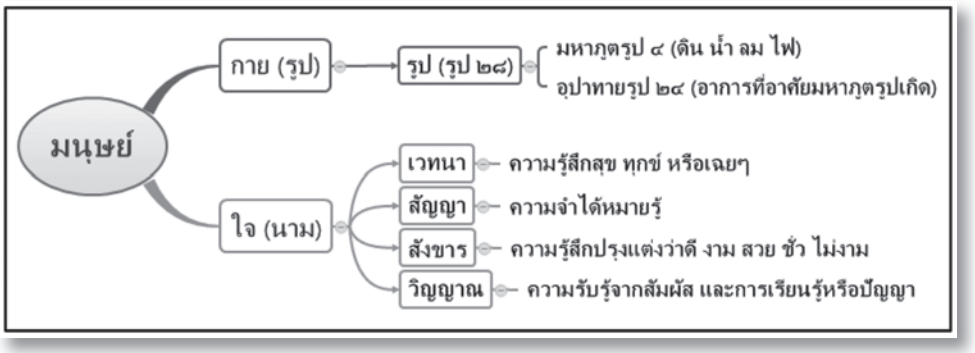

3. จะพัฒนามนุษย์อย่างไร

โดยธรรมชาติของชีวิตแล้วมนุษย์ไม่ได้แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ ในโลกนี้เลย คือ มีกายและใจ หรือรูปและนาม หรือขันธ์ 5 เช่นเดียวกัน ถ้าหากปล่อยไปตามธรรมชาติ มนุษย์ก็คงมีพฤติกรรมไม่แตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายมากนัก แต่เนื่องจากมนุษย์มีปัญญาดีกว่า จึงได้พัฒนาอารยธรรมขึ้นมา ทำให้มีศาสนา ลัทธิ ความเชื่อ และแนวปฏิบัติต่างๆ เกิดในโลกมากมาย

เมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลก ได้ทรงสั่งสอนประชาชนด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับบุคคล ประสบการณ์ หรือสถานการณ์ นั้นๆ เพื่อพัฒนามนุษย์ให้ดีขึ้น มีจิตใจสูงส่งขึ้น แตกต่างจากสรรพสัตว์ทั้งด้านกาย วาจา ใจ โดยสรุปเรียกว่า “ไตรสิกขา”

สิกขา หมายถึง สิ่งที่ทุกคนต้องศึกษา เรียนรู้ ทำความเข้าใจ และนำไปปฏิบัติ เพื่อจะให้ชีวิตมีพัฒนาการที่ดีขึ้นทั้งด้านร่างกาย วาจา สังคม อาชีพการงาน จิตใจ และปัญญา มี 3 อย่าง คือ

ศีล คือหลักความประพฤติปฏิบัติทางกาย วาจา สังคม อาชีพการงาน เรียกว่า สีลสิกขา

สมาธิ คือหลักความปฏิบัติทางจิตใจที่จะทำให้มั่นคง มุ่งมั่น ไม่หวั่นไหวง่าย บางครั้งก็เรียกว่า จิตสิกขา

ปัญญา คือหลักปฏิบัติทางความรู้ ความคิด วิสัยทัศน์ ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติหรือแสดงออกทางกาย วาจา และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น เรียกว่า ปัญญาสิกขา

ทั้ง 3 อย่างรวมกัน เรียกว่า “ไตรสิกขา” หรือ “สิกขา 3” คำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ที่จารึกไว้ในพระไตรปิฎกจำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ ก็คือไตรสิกขานั่นเอง กล่าวคือ พระวินัยปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ สรุปลงใน สีลสิกขา พระสุตตันตปิฎก 21,000 พระธรรมขันธ์ สรุปลงใน สมาธิหรือจิตสิกขา และพระอภิธรรมปิฎก 42,000 พระธรรมขันธ์ สรุปลงใน ปัญญาสิกขา

4. ขอบเขตของการพัฒนามนุษย์เป็นอย่างไร (ภาวนา 4)

พระพุทธเจ้ายังทรงแสดงแนวทางการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและหมู่คณะ เรียกว่า ภาวนา หมายถึง การเจริญ การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนา (cultivation; training; development) การพัฒนาจึงสรุปลง 4 ด้าน ดังนี้

1. กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (physical development)

2. สีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน (moral development)

3. จิตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เป็นต้น (cultivation of the heart; emotional development)

4. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา (cultivation of wisdom; intellectual development)

ในบาลีที่มา ท่านแสดงภาวนา 4 ในรูปที่เป็นคุณบทของบุคคลจึงเป็น ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา (ผู้ได้เจริญกาย ศีล จิต และปัญญาแล้ว) บุคคลที่มีคุณสมบัติชุดนี้ครบถ้วนย่อมเป็นพระอรหันต์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555 : 70)

5. จะพัฒนามนุษย์ให้ถึงขั้นสูงสุดอย่างไร (มรรคมีองค์ 8)

พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกบุคคลออกเป็น 2 ประเภท คือ เสขบุคคล ก็คือมนุษย์ทุกคนที่เกิดมาแล้วต้องศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาตนเองเรื่อยไปจากปุถุชนจนถึงอรหันตมรรค อเสขบุคคล ได้แก่ ผู้ที่บรรลุธรรมขั้นสูงสุด ไม่ต้องศึกษาหรือพัฒนาตนให้บรรลุอะไรอีกต่อไป ซึ่งหมายถึงพระอรหันตผล

การพัฒนาตนไปสู่การความเป็น “อเสขบุคคล” ต้องปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้น เป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดปัญหา ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยค และอัตตกิลมถานุโยค เรียกเต็มว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555 : 215) มีองค์ 8 ประการ ดังนี้

1. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ ได้แก่ ความรู้อริยสัจจ์ 4 หรือ เห็นไตรลักษณ์ หรือ รู้อกุศลและอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจจสมุปบาท (Right View; Right Understanding)
2. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัป อพยาบาทสังกัป อวิหิงสาสังกัป (Right Thought)
3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจริต 4 (Right Speech)
4. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจริต 3 (Right Action)
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ (Right Livelihood)
6. สัมมาวายามะ พยายามชอบ ได้แก่ ปธาน หรือ สัมมัปปธาน 4 (Right Effort)
7. สัมมาสติ ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 (Right Mindfulness)
8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน 4 (Right Concentration)

สามารถสรุปกระบวนการไตรสิกขา ไปสู่ภาวนา และอริยมรรคมีองค์ 8 ดังรูปนี้

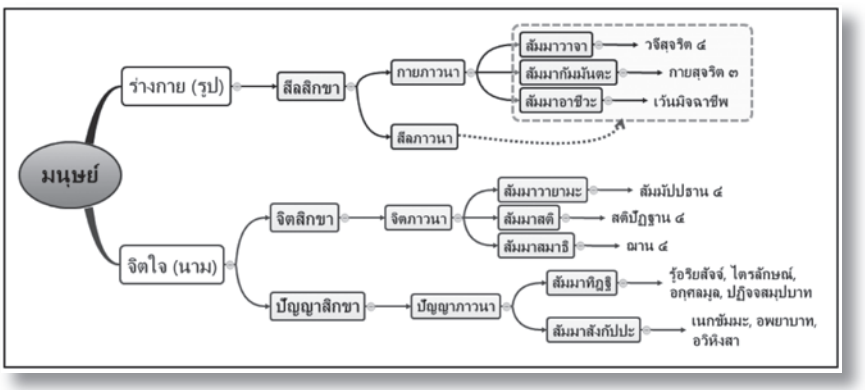

6. มีทางเลือกในการพัฒนามนุษย์หรือไม่ (มงคล 38)

เพื่อให้เหมาะกับบุคคลระดับต่างๆ ยังมีหลักธรรมที่สนับสนุนการพัฒนามนุษย์เป็นจำนวนมากให้ปฏิบัติได้ตามความเหมาะสมกับสถานภาพ เช่น มงคล 38 ประการ ซึ่งมีบทสรุปกล่าวว่า

เอตาทิสานิ กตฺวาน สพฺพตฺถมปราชิตา
สพฺพตฺถ โสตฺถึ คจฺฉนฺติ ตนฺเตสํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ.

แปลว่า เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายกระทำมงคลเช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ปราชัยในที่ทุกสถาน ย่อมถึงความสวัสดีในที่ทั้งปวง นี้คืออุดมมงคลของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้น (ขุ.ขุ. 25/5/3) มงคล 38 ประการ ได้แก่ ไม่คบคนพาล คบบัณฑิต บูชาคนที่ควรบูชา อยู่ในถิ่นที่เหมาะสม ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน ตั้งตนไว้ชอบ เล่าเรียนศึกษามาก มีศิลปวิทยา มีระเบียบวินัย วาจาสุภาษิต บำรุงมารดาบิดา สงเคราะห์บุตรภรรยา การงานไม่อากูล เผื่อแผ่แบ่งปัน ดำรงอยู่ในศีลธรรม สงเคราะห์ญาติ การงานที่ไม่มีโทษ เว้นจากความชั่ว เว้นจากการดื่มน้ำเมา ไม่ประมาทในธรรมทั้งหลาย ความเคารพ อ่อนน้อมถ่อมตน ความสันโดษ มีความกตัญญู ฟังธรรมตามกาล มีความอดทน เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย พบเห็นสมณะสนทนาธรรมตามกาล มีความเพียรเผากิเลส ประพฤติพรหมจรรย์ เห็นอริยสัจ ทำพระนิพพานให้แจ้ง จิตไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม จิตไร้เศร้า จิตปราศจากธุลี จิตเกษม

7. การพัฒนามนุษย์มีระดับแตกต่างกันอย่างไร (ทศบารมี)

การพัฒนาเป็นการทำความดีที่ตั้งใจบำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลุจุดหมายสูงสุด เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เรียกว่า ทศบารมี (บารมี 10) ได้แก่ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ถ้าจะบำเพ็ญให้บริบูรณ์ต้องครบ 3 ขั้น หรือ 3 ระดับของการปฏิบัติ เรียกว่า สมติงสปารมี หรือ สมติงสบารมี แปลว่า บารมี 30 ถ้วน ได้แก่

1. บารมี ระดับสามัญ เช่น ทานบารมี ได้แก่ ให้ทรัพย์สินเงินทอง สมบัตินอกกาย
2. อุปบารมี ระดับกลางจวนถึงสูง เช่น ทานอุปบารมี ได้แก่ การเสียสละอวัยวะเป็นทาน
3. ปรมัตถบารมี ระดับสูงสุด เช่น ทานปรมัตถบารมี ได้แก่ การสละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555 : 239)

8. เป้าหมายของการศึกษาและพัฒนามนุษย์แนวพุทธ (ปัญญา 2)

การศึกษาในทางพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งกาย วาจา สังคม อาชีพการงาน จิตใจ และปัญญา เพื่อยังประโยชน์ตน สังคม ประเทศชาติ ให้ถึงพร้อม ซึ่งเป็นระดับโลกียะทั่วไป ถ้าเป็นระดับโลกุตตระ ก็ต้องมีเป้าหมายให้ถึงความเป็น อเสขบุคคล ความรู้ หรือปัญญาในทางพุทธศาสนา แบ่งเป็น 2 อย่าง ได้แก่

1. โลกิยปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต อาชีพ การงาน สังคม และวิชาการต่างๆ ทางโลก หรือเรียกว่า วิชาชีพ

2. โลกุตตรปัญญา คือ ปัญญาหรือความรู้เกี่ยวกับ ความจริงของชีวิต (เทวทูต 4) ลักษณะของชีวิต (ไตรลักษณ์) องค์ประกอบของชีวิต (ธาตุ 4 ขันธ์ 5) โลกธรรม (โลกธรรม 8) และปรมัตถธรรม (ธรรมชาติที่เป็นจริงแท้แน่นอน คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน) หรือเรียกว่า วิชาชีวิต ส่วนชนิดของความรู้ (วิธีการได้ปัญญา) สามารถเกิดขึ้นได้ 3 ทาง ได้แก่

1. สุตตมยปัญญา ความรู้ได้จากการฟัง การอ่าน ค้นคว้า การฟังบรรยาย อภิปรายต่างๆ
2. จินตามยปัญญา ความรู้ได้จากการคิด วิเคราะห์ ใคร่ครวญ พิจารณาหาเหตุผล
3. ภาวนามยปัญญา ความรู้ได้จากการลงมือปฏิบัติ ฝึกฝน ทำแล้วทำอีกจนเกิดความชำนาญ

9. การประยุกต์หลักธรรมเพื่อการจัดการศึกษา

คณะกรรมการพัฒนานวัตกรรมการศึกษา (2546) ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธว่า คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้านคือ

1. **ด้านพฤติกรรม (ศีล : กายภาวนา และสีลภาวนา)** เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะดังนี้
   - มีกิริยามารยาท กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น
   - รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภค และสื่อต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา
   - รู้จักความพอดี พอประมาณ ในการแสวงหา การบริโภค สะสมสิ่งต่างๆ
   - ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง
   - ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต
   - มีชีวิตที่สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม
2. **ด้านจิตใจ (สมาธิ : จิตภาวนา)** เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้
   - มีสมรรถภาวะที่ดี คือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดี ด้วยจิตใจกล้าหาญ อดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อสามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบากไปได้ พึ่งตนเองได้

- มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิด เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ
- มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดี มีกำลังใจ เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ ในการร่วมกิจกรรมงานต่างๆ

3. ด้านความคิด ความเชื่อ และการแสวงหาความรู้ (ปัญญา : ปัญญาภาวนา) เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้

- มีศรัทธาเลื่อมใสและเข้าใจในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม และบาปบุญคุณโทษ
- มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ทีดี ใฝ่รู้ ใฝ่คิด รู้จักค้นคว้า จดบันทึก เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและรายบุคคล
- มีทักษะชีวิต รู้เท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตน สามารถแก้ปัญหาและนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ มีฐานชีวิตที่ดี มีปัญญาเข้าใจสัจธรรมของชีวิตได้ตามวุฒิภาวะของตน
- มีทัศนคติดีที่ต่อการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติธรรมให้เกิดความเจริญงอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป

ลักษณะโรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุกด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามหลักวุฒิธรรม 4 ประการ คือ

1. สัปปุริสสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
4. ธัมมานุธัมมปฏิปัตติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม

ระดับอุดมศึกษา

ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2555 : 13) นำหลักไตรสิกขามาเป็นกรอบแนวคิดหลักเพื่อสร้างอัตลักษณ์แก่นิสิตทุกระดับ โดยบูรณาการสรุปตามอักษรย่อของมหาวิทยาลัยคือ **MCU** และแปลความหมายให้สอดคล้องกับไตรสิกขา ดังนี้

M : Mentality	มีความรู้ดี (ปัญญา)
C : Character	มีความประพฤติดี (ศีล)
U : Universal mind	มีสาธารณจิต ใจมั่นคง ซื่อตรง เสียสละ (สมาธิ)

และได้นำหลักธรรมมาบูรณาการเป็นกรอบแนวคิดในจัดการศึกษาทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก โดยมองว่า นิสิตทุกระดับจะต้องได้รับการเรียนรู้ 2 ประการ คือ **วิชชา** ความรู้ต่างๆ ตามสาขาวิชาที่ตนเรียน และ **จรณะ** หลักความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม เป็นต้น

ระดับปริญญาโท เป็นระดับการศึกษาที่เน้นองค์ความรู้ระดับสูงและมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นเป็นอย่างดี จึงกำหนดแนวทางพัฒนานิสิตต่อเนื่องจากปริญญาตรี โดยใช้หลัก **ปฏิสัมภิทา 4** ได้แก่ ความเชี่ยวชาญในอรรถะ ธรรมะ นิรุตติ ปฏิภาณ เป็นกรอบแนวคิดสรุปเป็นคำคล้องจองว่า "รอบรู้วิชาการ ชำนาญวิชาชีพ เชี่ยวชาญสื่อศึกษา บริการประชาชน"

ระดับปริญญาเอก เป็นระดับสูงสุดของการศึกษา ที่จะต้องมีทั้งความรู้ วิสัยทัศน์ ความเชี่ยวชาญ และมนุษยสัมพันธ์ มีหลักธรรมที่เหมาะสมจาก ทุติยปาปณิกสูตร (องฺ.เอก. 20/20/163) ที่ระบุว่าพ่อค้า (นักธุรกิจ) ที่จะประสบความสำเร็จ ต้องมีคุณลักษณะ 3 ประการ คือ มีตาดี หรือมีวิสัยทัศน์ (จักขุมา) มีความสามารถจัดการธุระได้ดี (วิธุโร) และมีบุคคลที่จะพึ่งพิงอาศัยได้ (นิสสยสัมปันโน) สรุปเป็นคำคล้องจองให้จำง่ายว่า "มีวิสัยทัศน์ เชี่ยวชาญปฏิบัติ ฉลาดมนุษยสัมพันธ์"

10. ไตรสิกขา หรือภาวนา 4 จะทำสังคมดีขึ้นอย่างไร

ผู้ที่ได้รับการพัฒนาโดยหลักไตรสิกขาหรือภาวนา 4 ย่อมได้รับประโยชน์ ดังนี้

1. ประโยชน์ตน มีพัฒนาการอย่างสมดุล ทั้งทางกาย วาจา อาชีพ สังคม จิตใจ และปัญญา
2. ประโยชน์ผู้อื่น เป็นผู้ไม่เห็นแก่ตัว มุ่งให้งาน สังคม และเพื่อนมนุษย์อยู่ดีมีสุขเหมือนกัน
3. ประโยชน์รวมกัน เมื่อทุกคนมีศีล สมาธิ ปัญญา ย่อมเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย
4. ประโยชน์อย่างยิ่ง เป็นผู้มีความรู้ทั้งวิชาชีพและเข้าใจวิชาชีวิต ไม่ตกเป็นทาสอธรรม สามารถพัฒนาตนให้สมบูรณ์สูงสุดเป็น อเสขบุคคล บรรลุอรหันตผล ไม่เวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

11. บทสรุป

มนุษย์มีกำเนิดและองค์ประกอบของชีวิตคือกายและใจ หรือรูปและนาม หรือขันธ์ 5 เหมือนกับสัตว์ทั้งหลาย แต่ต่างกันที่มนุษย์มีปัญญาที่สามารถฝึกฝนพัฒนาให้ยิ่งขึ้นไปได้ การพัฒนามนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ต้องพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งร่างกาย สังคม จิตใจ และปัญญา เครื่องมือในการพัฒนาก็คือไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ขอบเขตของการพัฒนามี 4 ด้าน คือ กายภาวนา สีลภาวนา จิตภาวนา ปัญญาภาวนา ส่วนวิธีการทำให้บรรลุเป้าหมายต้องปฏิบัติตามอริมรรคมีองค์ 8 มีสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น นอกจากนี้ยังหลักธรรมอื่นๆ ที่เหมาะแก่บุคคล เหตุการณ์ต่างๆ เช่น มงคล 38 และ ทศบารมี เป็นต้น สามารถบูรณาการกับการศึกษาตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงปริญญาเอกได้ ผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาหรือภาวนา 4 ย่อมได้รับทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย และประโยชน์อย่างยิ่งคือการบรรลุอรหันตผลหลุดพ้นจากสังสารวัฏ

เอกสารอ้างอิง

กองทุนศูนย์สืบอายุพระพุทธศาสนาวัดชลประทานรังสฤษฎ์. **ชีวิตงาม**. นนทบุรี : ม.ป.ท., 2537.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ทิศทางการศึกษาไทย.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2555.

ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์. **คู่มือหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2539.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม 1 นักธรรมชั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2477.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด.**กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

พุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ
Buddhist Psychology of Communication for Peace

พิณจ์ทอง แมนสุมิตร์ชัย
Pintong Mansumitrchai
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอเกี่ยวกับ การสื่อสารเพื่อสันติภาพ ผ่านมิติพุทธจิตวิทยา โดยเชื่อมโยงประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับ การสื่อสารระหว่างบุคคล ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากการขาดความเข้าใจ (ความรู้) ในการสื่อสารกับบุคคลอื่น กระบวนการสื่อสารที่ไร้ความเมตตากรุณา และการสื่อสารที่ไม่เป็นธรรม

ดังนั้น ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวทางการบูรณาการร่วมกัน ระหว่างพุทธศาสนากับหลักจิตวิทยา เพื่อนำไปสู่ การสื่อสารเพื่อสันติภาพใน “รูปแบบพุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ (BPC4P)” โดยน้อมนำหลักธรรมเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 และพรหมวิหาร 4 มานำเสนอในบทความนี้ ซึ่งคาดหวังว่ารูปแบบดังกล่าวจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นวิธีการเพื่อการสื่อสารที่ดี ทั้งนี้เพื่อค้นพบสันติสุขที่เกิดจากภายในใจ และแผ่กระจายสันติสุขนั้นออกไปยังผู้คนรอบข้าง ชุมชน และสังคม เพื่อเป็นปัจจัยให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืน หรือสันติภาพขั้นสูงสุดต่อไป

คำสำคัญ : พุทธจิตวิทยา, การสื่อสาร, สันติภาพ

Abstract

This article has a purpose to present about Communication for Peace through a dimension of Buddhist Psychology. The concept arises from the problem relevant to interpersonal communication which is caused by the lack of understanding (knowledge) in communicating with other human-beings, the communication process without loving-kindness (Metta) and compassion (Karuna), and the communication without justice.

Hence, the writer presents here the integration between Buddhism and Psychology in order to find ways leading to the communication for peace in "The Model of Buddhist Psychology of Communication for Peace (BPC4P)" by adopting the core concepts of Dhamma that are Holy Abidings (Brahmavihàra) and Noble Eightfold Path (Aññhaïgika-magga). It is expected that the model will be able to apply as a mean to effective communication process. In order that leading to the discovery of peace inside one's mind then expanding this inner peace to the surrounding people, community, and society as to be a factor of enduring peace or ultimate peace of all.

Keyword : Buddhist Psychology, Communication, Peace

บทนำ

"มนุษย์" (ชื่อวิทยาศาสตร์: Homo sapiens, ภาษาละตินแปลว่า "คนฉลาด" หรือ "ผู้รู้") เป็นสิ่งมีชีวิตที่แตกต่างจากสัตว์อื่นทั่วไป เนื่องจากมนุษย์มีโครงสร้างทางสมองที่ใหญ่เมื่อเทียบกับตัว ทำให้สามารถเรียนรู้ และพัฒนาในเรื่องต่างๆ ได้เป็นอย่างดี มนุษย์สามารถให้เหตุผลเชิงนามธรรม ใช้ภาษา พินิจภายใน แก้ปัญหา และสร้างสรรค์วัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้ทางสังคม นอกจากนั้นมนุษย์ยังมีเอกลักษณ์ในการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์ผ่านภาษา ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารโดยทางวัจนภาษา (Verbal Communication) หรือทางอวัจนภาษา (Nonverbal Communication)

ดังจะเห็นได้ว่ามนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ที่มีความต้องการตามธรรมชาติในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม เนื่องจากมนุษย์มีความความต้องการพื้นฐานขั้นที่ 3 ในเรื่องความรักและความเป็นเจ้าของ (Belongingness and Love Needs) ตามทฤษฎีมานุษยนิยมของอับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow's Hierarchy of Need) ที่กล่าวไว้ว่า

> "บุคคลต้องการได้รับความรัก และความเป็นเจ้าของ โดยการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวหรือกับผู้อื่น สมาชิกภายในกลุ่มจะเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับ บุคคล กล่าวคือ บุคคลจะรู้สึกเจ็บปวดมากเมื่อถูกทอดทิ้งไม่มีใครยอมรับ หรือ ถูกตัดออกจากสังคม ไม่มีเพื่อน"

แนวความคิดนี้สอดคล้องกับความเป็นจริงที่ว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม และมีความต้องการตามธรรมชาติในการอยู่รวมกันเป็นกลุ่มก้อน แท้ที่จริงมนุษย์ต้องการความรัก ความเข้าใจ ความไว้วางใจ และความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน เพราะโดยพื้นฐานแล้วมนุษย์มีความกลัวที่จะถูกกีดกันออกจากสังคมหรือออกจากกลุ่ม เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับปัญหา และความขัดแย้งภายในกลุ่ม ทำให้ถูกกีดกันออกจากกลุ่มหรือสังคม และไม่ได้รับความไว้วางใจ เมื่อนั้นมนุษย์จะเกิดความรู้สึกคิดมาก เสียใจ วิตกกังวล ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดความซึมเศร้า เสียใจทางอารมณ์ ภาวะท้อแท้ในการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้น และยังเป็นปัจจัยกระทบกับสังคมรอบข้างเหมือนลูกคลื่นอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงต้องมีการสื่อสารกับบุคคลอื่นรอบข้าง เพื่อถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และความต้องการที่แตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ตนเองต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งทางการกระทำ และทางความคิด เป็นการป้องกันไม่ให้ตนเองต้องตกอยู่ในภาวะของความโดดเดี่ยว แปลกแยกจากสังคม ทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้อื่นกีดกันตัวเองให้ออกจากกลุ่มหรือสังคมอีกด้วย แต่การสื่อสารที่ดีมีประสิทธิภาพ และสัมฤทธิผล ที่สามารถทำให้ผู้ส่งสาร (Sender) และผู้รับสาร (Receiver) เกิดความพอใจยินดี มีความสุขในขณะที่สื่อสาร และเข้าใจสาร (Message) ที่ส่งไปตรงกันหลังการสื่อสารกันนั้น ไม่ใช่เรื่องที่ทำได้โดยง่าย เพราะการสื่อสารที่ดีและสัมฤทธิผลนั้น ต้องมีการเลือกใช้ถ้อยคำได้อย่างเหมาะสม และต้องให้เหมาะสมกับเวลา โอกาส และตัวบุคคล ซึ่งถ้าผู้ส่งสารได้อาศัยหลักจิตวิทยาประกอบในการสื่อสาร จะช่วยทำให้การสื่อสารกันระหว่างบุคคล สังคม องค์กร หรือระหว่างประเทศมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี ปัญหาที่มักจะเกิดขึ้นในการสื่อสารก็คือ การตีความที่ผิดไปแบบที่คิดว่าผู้ฟังคงเข้าใจอย่างที่ผู้พูดรู้สึกและสื่อสารออกมา โดยไม่ได้มีการสอบทานว่าผู้พูดและผู้ฟังนั้น มีความเข้าใจที่ตรงกันไหม ซึ่งนี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่มักทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในการสื่อสาร และในสังคม เพราะแต่ละบุคคลก็มีความแตกต่างในทางการศึกษา การเลี้ยงดูปลูกฝัง พื้นฐานทางสติปัญญา ความสนใจ ความถนัด ประสบการณ์ในชีวิต ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ แต่ละคนก็มีจิตใจเป็นของตนเอง ดังจะเห็นได้ว่า คำพูดคำเดียวกันจากผู้พูดคนเดียวกัน แต่พูดกับผู้ฟังหลายคน หรือพูดในสถานการณ์ต่างกันก็อาจทำให้มีการตีความหมายที่แตกต่างกันออกไป ตามแต่ปัจเจกบุคคลนั้น

จากความสำคัญของปัญหา “จิตวิทยาการสื่อสาร” ดังกล่าว จึงเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์หาเครื่องมือ ที่จะใช้ในการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้บุคคลที่อยู่ในกระบวนการสื่อสาร เกิดความสุขภายในจิตใจระหว่างการสื่อสาร และยังเป็นปัจจัยส่งผลให้เกิดความสุขภายนอก คือ ความสมานฉันท์ ความปรองดอง และลดความขัดแย้งในสังคม

การสื่อสาร

คำว่า “การสื่อสาร หรือ Communications” นั้นมีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Communis ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Commonness หมายถึง ความเหมือนกันหรือความร่วมกัน ส่วนคำว่า “การสื่อสาร หรือ Communication” นั้นหมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความต้องการจากผู้ส่งสารโดยผ่านสื่อต่างๆ ที่อาจเป็นการพูด การเขียน สัญลักษณ์อื่นใด การแสดง หรือ การจัดกิจกรรมต่างๆ ไปยังผู้รับสาร ซึ่งอาจจะใช้กระบวนการสื่อสารที่แตกต่างกันไป ตามความเหมาะสม หรือ ความจำเป็นของตนเองและคู่สื่อสาร โดยมีวัตถุประสงค์ ให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน และมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อกัน บริบททางการสื่อสารที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผล (สุปรีดี สุวรรณบูรณ์, 2558)

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการในสาขาต่างๆ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การสื่อสาร” ไว้มากมายแตกต่างกันออกไป พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 ออนไลน์ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า การสื่อสาร หมายถึง วิธีการนำถ้อยคำ ข้อความ หรือหนังสือเป็นต้น จากบุคคลหนึ่ง หรือ สถานที่หนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือ อีกสถานที่หนึ่ง เดนนิส แมคเควล (Denis McQuail) กล่าวว่า การสื่อสารหมายถึง การให้และการรับความหมาย การถ่ายทอดและการรับสาร ซึ่งรวมถึงแนวคิดของการโต้ตอบ แบ่งปันและมีปฏิสัมพันธ์กันด้วย ส่วนนักสื่อสารคนสำคัญชาวอเมริกัน วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) ก็ได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ว่า การสื่อสาร คือ กระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เกิดขึ้นโดยการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารผ่านสื่อ หรือช่องทางต่างๆ ไปยังผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งในการสื่อสาร ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Wilbur Schramm and Donald F. Roberts, 1971 : p.13)

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า การสื่อสาร ไว้อีกแตกต่างกัน ดังนี้ จอร์จ เกิร์บเนอร์ (George Gerbner) กล่าวว่า “การสื่อสาร” คือ การแสดงปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction) ด้วยการใช้สัญลักษณ์ และระบบสาร (Message System) ส่วนเบเรลสันและสตายเนอร์ (Berelson and Steiner) ได้ให้คำนิยามการสื่อสารว่าเป็น “พฤติกรรม”(Act) หรือกระบวนการถ่ายทอดข้อมูล ข่าวสาร ความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ทักษะ ฯลฯ โดยการใช้สัญลักษณ์ ซึ่งอาจเป็นคำพูด หนังสือ ภาพ ตัวเลข กราฟ ฯลฯ (พีระ จิรโสพล, เอกสารประกอบการบรรยาย : ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับหลักการสื่อสารมวลชน, หน้า 2)

ส่วน ซุมยา มุกคีร์จี (Soumya Mukherjee) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร ที่แตกต่างไปว่า “การสื่อสาร” คือ ความเป็นจริงของโลกที่เกิดขึ้นของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ และต้นไม้ และเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการสื่อสารนั้น มีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของมนุษย์ ถ้าเมื่อใดที่กระบวนการสื่อสารมีการถูกรบกวนหรือทำให้หยุดชะงักลง ก็เมื่อนั้นที่กระบวนการของชีวิต จะเหี่ยวแห้งและเฉาตาย ทั้งนี้ ซุมยา (Soumya) ได้เปรียบเทียบการสื่อสารว่า เป็นความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์เหมือนกับ ความต้องการอาหาร และน้ำดื่ม โดยเธอสรุปว่าการสื่อสารนั้น ไม่ใช่เป็นเพียงแค่พฤติกรรม (Act) หรือ กระบวนการ (Process) แต่ว่าการสื่อสารนั้นเป็นความสัมพันธ์ร่วมกันในทางสังคมและวัฒนธรรม (Soumya Mukherjee, 2014 : p.1)

จากข้างต้นจึงสามารถสรุปได้ว่า “การสื่อสาร” หมายถึง กระบวนการที่ผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียน รหัส สัญลักษณ์ ตลอดจนกิริยาท่าทางต่างๆ ผ่านสื่อไปยังผู้รับสาร ซึ่งการสื่อสารนั้น เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้นและไม่มีจุดสิ้นสุด รวมทั้งไม่มีการหยุดนิ่ง จะต้องมีบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นก่อนกระบวนการ และมีบางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้นหลังกระบวนการ ต่อเนื่องกันไปอยู่เสมอ ซึ่งโดยความเป็นจริง การสื่อสารนั้นเป็นการกระทำโต้ตอบกลับไปกลับมา ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารตลอดเวลา ทั้งนี้ ผู้ส่งสารอาจกลายเป็นผู้รับสาร และผู้รับสารอาจกลายเป็นผู้ส่งสาร ในกระบวนการเดียวกันก็ได้ ซึ่งการสื่อสารนั้น ไม่จำเป็นต้องมีสองคน หรือหลายคน การสื่อสารกับตนเองโดยเกิดเป็นความคิดในใจ ก็ถือว่าเป็นการสื่อสารด้วยเช่นกัน โดยรูปแบบของการสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication Process) เป็นดังแผนภาพด้านล่างนี้

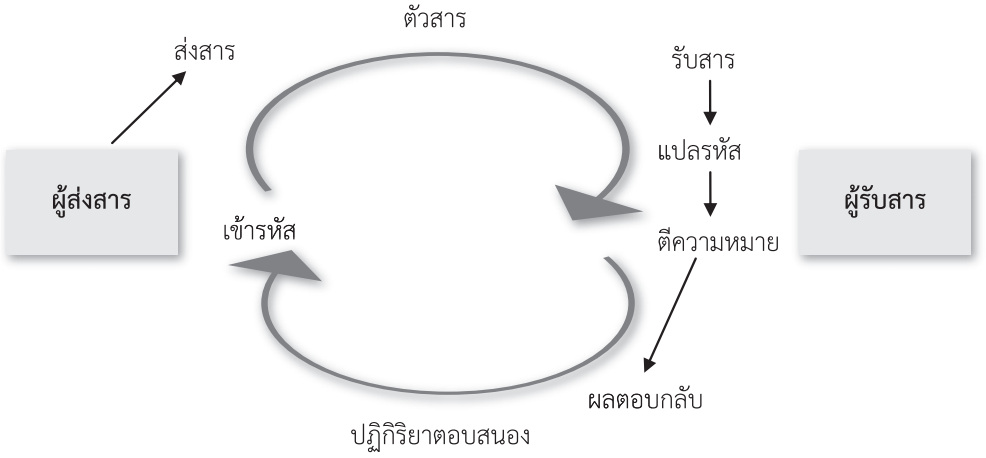

อ้างอิง : FIG.I-I A Simple Two-Way Communication Model
Margot Northey, Impact : A Guide to Business Communication

จิตวิทยาการสื่อสาร

คำว่า “จิตวิทยา” เป็นคำที่มาจากภาษาอังกฤษว่า “Psychology” ซึ่งมีรากศัพท์มาจากภาษากรีก 2 คำ คือ “Psyche” หมายถึง “วิญญาณหรือจิต” และ “Logos” หมายถึง ศาสตร์หรือการศึกษา โดยจิตวิทยาเป็นวิชาหนึ่งที่ก่อกำเนิดขึ้นมาด้วยวัตถุประสงค์ที่จะศึกษามนุษย์เพื่อให้เกิดความเข้าใจในตัวมนุษย์ด้วยกันเองให้มากที่สุด (ณัฐภร อินทุยศ, 2556 : 1) ดังจะเห็นได้ว่าการศึกษาจิตวิทยานั้นจุดประสงค์ที่แท้จริงก็เพื่อที่จะเข้าใจ อธิบาย ทำนาย พัฒนา และควบคุมพฤติกรรมด้านต่างๆ ของมนุษย์ในเชิงรูปธรรมที่แสดงออกมา โดยผ่านการสังเกตที่สามารถมองเห็นได้ และพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นขึ้นภายในใจ ยากต่อการสังเกต ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะให้มนุษย์มีการดำเนินชีวิตได้อย่างมีปกติสุข และสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนรอบข้างในสังคมได้อย่างราบรื่น โดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นภายในจิตใจตนเองหรือต่อโลกภายนอก ซึ่งจะส่งผลให้เกิดภาวะที่ไร้ความสันติสุขขยายเป็นวงกว้างออกไป

ปัจจุบัน จิตวิทยาเน้นการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในเรื่องอินทรีย์ (Organism) สิ่งเร้า (Stimulus) และการตอบสนอง (Response) เป็นหลัก เนื่องจากทำให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ และเกิดกระบวนการทางจิตใจขึ้น และการสื่อสารก็เป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ซึ่งมีการแสดงออกโดยธรรมชาติด้วยสัญลักษณ์ และเป็นไปเพื่อแสดงความต้องการด้านต่างๆ ที่อยู่ภายในจิตใจ อันเป็นพฤติกรรมพื้นฐาน ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ ทั้งนี้ กิจกรรมการติดต่อสื่อสารของมนุษย์นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ และเกิดโดยอัตโนมัติคล้ายกับการหายใจ ซึ่งในบางครั้งบางคราวมนุษย์แทบจะไม่รู้ตัวเลยด้วยซ้ำว่าได้เกิดกระบวนการติดต่อสื่อสารขึ้นแล้ว ทั้งนี้ คำว่า “กระบวนการสื่อสาร” (Communication Process) หมายถึงการส่งสารจากแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่งซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบการสื่อสารขั้นต้น วิธีที่ใช้มากที่สุด คือ การพูด การฟัง และการใช้กิริยาท่าทาง ซึ่งสามารถแสดงดังแผนภาพด้านล่างนี้

รูปแบบของกระบวนการสื่อสาร

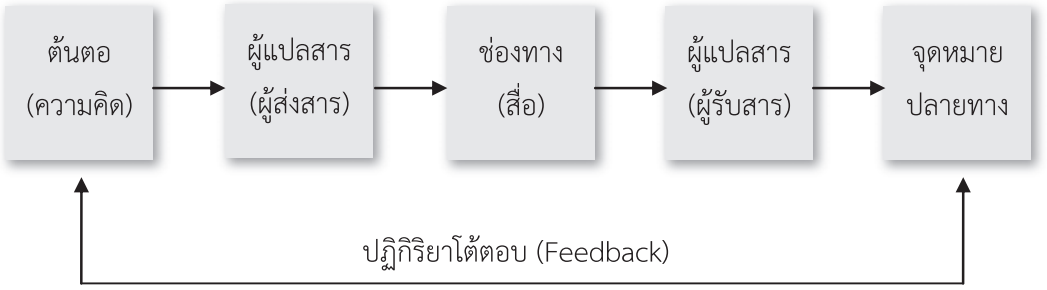

ดังจะเห็นว่า กระบวนการสื่อสารของมนุษย์เกิดจากองค์ประกอบพื้นฐานสำคัญ คือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ผู้รับสาร (Receiver) ช่องทางการติดต่อ (Channel) ปฏิกิริยาตอบสนอง (Feedback) เสียงหรือสิ่งรบกวน (Noise) ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างกันทางโครงสร้างของจิตใจ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำเนินชีวิตในสังคมที่หลากหลาย รวมทั้งความแตกต่างในระดับสติปัญญา ความคิด ทัศนคติ การรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ ความเชื่อ และค่านิยมของแต่ละบุคคล ซึ่งปัจจัยโครงสร้างด้านจิตใจทั้งหมดที่กล่าวมานั้น มีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการรับข้อมูล การตีความข้อมูล การจดจำข้อมูลที่ได้รับ การนำไปใช้ รวมทั้งการถ่ายโอนข้อมูลที่ได้รับไปยังผู้อื่น การเพิ่มความคิดเห็นส่วนตัวลงไปในตัวสารเพื่อปรุงแต่งข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นความคิดเชิงอคติหรือเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเสียหาย หรือความสำเร็จในการสื่อสารนั้นิ รองศาสตรจารย์มัลลิกา คณานุรักษ์ (2547 : 2) ตั้งข้อสังเกตุและแสดงข้อคิดเห็นไว้ว่า

> ปัจจัยโครงสร้างด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคลมีส่วนสำคัญ ในการกำหนดรูปแบบพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ ในแง่การเลือกเปิดรับ (Selective Exposure) การเลือกรับรู้ (Selective Perception) การเลือกจดจำ (Selective Retention) จะเห็นได้ชัดเจนว่า กลไกด้านจิตวิทยาส่วนบุคคลมีบทบาทในฐานะเป็นตัวแทรกอยู่ตรงกลางระหว่าง กระบวนการสิ่งเร้า (ตัวกระตุ้น) กับพฤติกรรมการตอบสนอง การสื่อสารของมนุษย์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น การลิ้มรส และอื่นๆ ที่มนุษย์รับรู้ ถือว่าเป็นสิ่งเร้าภายนอก โดยมนุษย์จะรับรู้ต่อสิ่งเร้าแตกต่างกันไป ตามความพร้อมของสรีรวิทยา และประสบการณ์ส่วนบุคคล จึงเห็นได้ว่ามนุษย์แต่ละคน มักเลือกรับรู้สิ่งเร้าจากสิ่งที่เคยเรียนรู้ และเคยผ่านประสบการณ์มาก่อน ดังนั้น การตีความหมายของมนุษย์ จึงมักจะขึ้นอยู่กับสิ่งที่มนุษย์เคยเรียนรู้ และเคยผ่านประสบการณ์มาก่อนเป็นสำคัญ

ดังนั้น จิตวิทยาการสื่อสาร จึงมีความสำคัญและความจำเป็นต่อมนุษย์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะในชีวิตประจำวันนั้น มนุษย์ต้องมีการสื่อสารเกิดขึ้นตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารในระดับองค์กรของหน่วยงาน ระดับชุมชน สังคม และระหว่างประเทศ หากผู้ที่ทำการสื่อสารนั้น มีความรู้ความเข้าใจในหลักจิตวิทยาการสื่อสารแล้ว ย่อมจะรู้จักระมัดระวังเรื่องการใช้ภาษาในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นวัจนภาษาหรืออวัจนภาษา รู้จักการวางตัว การวางสีหน้าท่าทาง รู้จักอดทนอดกลั้น รู้ว่าเมื่อไรควรจะแสดงพฤติกรรมการสื่อสารอย่างไร ไม่ถือเอาความคิดของตนเอง หรือของกลุ่มเป็นใหญ่ ไม่มองว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของการแพ้ชนะ หรือ การได้ผลประโยชน์หรือเสียผลประโยชน์ของตน แต่จะมองที่ความถูกต้องของสาร ความไม่บิดเบือนข้อมูล และความเข้าใจระหว่างกันของผู้รับสารและผู้ส่งสาร ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดกระบวนการสื่อสารอย่างมี

ประสิทธิภาพและสัมฤทธิผลแล้ว มนุษย์ยังจะประสบความสำเร็จในการอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในครอบครัว ในโรงเรียน ในชุมชน ในองค์กร และในสังคมทุกระดับ ทั้งยังเป็นการสร้างเครือข่ายของความสุขแบบประสานให้เกิดขึ้นภายในตนเอง และภายนอกอย่างยั่งยืน

การสื่อสารเพื่อสันติภาพ

ในสังคมทุกวันนี้ มนุษย์เราต้องต่อสู้เผชิญอยู่กับปัญหาต่างๆ มากมายรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นภาวะทางเศรษฐกิจ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ความแตกต่างเรื่องเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ความเชื่อนับถือที่ต่างกันของลัทธิหรือศาสนา ความขัดแย้งในเชิงความคิด ภาษา วัฒนธรรมค่านิยม การตีความ หรือแม้แต่ปัญหาพื้นฐานของการเจ็บป่วยด้วยการติดเชื้อจากโรคต่างๆ แต่โรคที่ร้ายแรงกว่านั้น และกำลังแพร่ระบาดติดเชื้อลุกลามไปทั่วทุกสังคม ก็คือ โรคทางจิตวิญญาณ ที่คนในสังคมแสดงออกโดยการสื่อสารผ่านคำพูด ความคิด การกระทำที่บางครั้งคนที่ทำแทบจะไม่รับรู้ด้วยซ้ำว่าสิ่งที่ทำนั้น บางครั้งทำร้ายจิตใจผู้อื่น เป็นเพราะความคุ้นเคย ความชินชา ที่กระทำอยู่เป็นประจำจนบางครั้งติดเป็นนิสัย ซึ่งกลุ่มคนที่ป่วยเป็นโรคแบบนี้ก็มีตัวอย่างให้เห็นเช่น กลุ่มคนที่อยากประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน สังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ โดยพยายามหาหนทางที่จะไต่เต้าไปสู่จุดที่ตนมุ่งหวัง โดยบางครั้งไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องดีงาม พยายามทุกวิถีทางที่จะได้มาซึ่งชื่อเสียง ตำแหน่ง เงินทอง และอำนาจ โดยมีวัฒนธรรมในการซื้อเสพและบริโภค แต่ท้ายสุดก็หนีไม่พ้นความทุกข์ภายในใจที่เกิดจากความรู้สึกไม่พอ ขาดและพร่องอยู่ตลอดเวลา (ปรีดา เรืองวิชาธร, 2553 : 29)

เมื่อมีผู้ได้ผลประโยชน์ ก็แน่นอนที่ต้องมีผู้เสียผลประโยชน์ กลุ่มตัวอย่างผู้ป่วยทางจิตวิญญาณอีกกลุ่มหนึ่งก็คือ ผู้ที่โดนเอาเปรียบ ตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบและจำยอม ถูกกดขี่ข่มเหงทางสังคม ชนชั้นและวรรณะ ผู้ที่ไม่สามารถเปิดใจกว้างและยอมรับได้กับภาวะความเสียเปรียบ ไม่สามารถยินดีกับผู้อื่นเวลาที่เห็นใครได้ดีกว่าตนเอง ไม่สามารถเปิดใจยอมรับกันและกัน ไม่สามารถให้อภัยกับข้อผิดพลาด ซึ่งสาเหตุส่วนหนึ่งก็มาจากความกลัวที่ตนจะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม ดังที่ ดร. อีริค เบิร์น (Eric Berne, 1952) ได้กล่าวไว้ว่ามนุษย์ทุกคนมีความต้องการสิ่งเร้าทางกายภาพเป็นพื้นฐาน แต่เมื่อมนุษย์เติบโตขึ้นความต้องการสิ่งเร้านั้นจะถูกแปรเปลี่ยนเป็นเป็นสิ่งเร้าทางสังคมมากขึ้น มนุษย์จึงเป็นผู้กระหายต่อ ความยอมรับของผู้อื่น (Recognition-Hunger) ยิ่งไปกว่านั้น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เรา เกิดภาวะบกพร่องทางจิตวิญญาณ การแสดงออกด้วยคำพูด สีหน้า ท่าทาง อากัปกิริยา ก็จะเป็นไปในเชิงลบ ทำให้มีผลต่อประสิทธิภาพในการสื่อสารระหว่างกัน

อย่างไรก็ตาม การสื่อสารที่ก่อให้เกิดสันติภาพนั้น มีพื้นฐานมาจาก “การสื่อสารโดยไร้ความรุนแรง” (Nonviolent Communication หรือ NVC) ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาโดย ดร. มาร์แชล โรเซนเบอร์ก (Marshall Rosenberg) โดยเขาอธิบายพื้นฐานหลักของ “การสื่อสารอย่างสันติ” หรือ “ภาษาแห่งความกรุณา” ว่ามนุษย์ทุกคนมีความกรุณาเป็นพื้นฐาน และให้คุณค่ากับความต้องการของ

กันและกัน อีกทั้งให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์ และความเข้าใจก่อนคิดแก้ไขปัญหา จะช่วยให้เรามีความเข้าใจ และรับรู้ความต้องการของทุกฝ่าย ดังนั้นโอกาสที่เราจะสานสัมพันธ์ และแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์จะมีมากขึ้นในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน จนถึงระดับโลก (ไพรินทร์ โชติสกุลรัตน์, 2554: 25)

ฉะนั้น การสื่อสารเพื่อสันติภาพที่ดี เพื่อให้เกิดความปรองดองนั้น จะต้องเริ่มต้นมาจากจิตใจภายในของผู้ที่ต้องการจะสื่อสารในลักษณะที่สอดคล้องในตนเอง กล่าวคือ เป็นการสื่อสารที่ปราศจากความเท็จ ความบิดเบือนจากความเป็นจริง การปรุงแต่ง และอคติ มีจิตใจที่ปลอดความไม่บริสุทธิ์ ไม่มีการแบ่งแยกภายในใจ ภาษาที่ใช้สื่อออกมาเป็นคำพูด และไม่เป็นคำพูด ก็จะเป็นการสื่อสารที่สอดคล้องกันทั้งภายในภายนอกตัวเรา ซึ่งในความเป็นจริง มนุษย์สามารถรักษาสันติภาพให้ยั่งยืนได้ โดยการเริ่มต้นที่ใจตนเอง ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นที่ใจ เพราะโดยแท้ที่จริงแล้ว “ตัวเราก็คือใจของเรานั่นเอง” เมื่อเราปล่อยให้ความอยากได้ผลประโยชน์ในทางวัตถุ ขยายตัวเพิ่มขึ้นมาโดยไม่ได้ควบคุม เราจะมองเห็นเพื่อนมนุษย์เป็นปรปักษ์ และมองเห็นธรรมชาติเป็นวัตถุที่จะเอามาใช้หาประโยชน์ ดังนั้น หากเราหวังจะสถาปนาสันติภาพในโลกนี้ให้สำเร็จ เราจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเองให้สามารถประสบสันติสุขภายใน และความสุขที่เป็นอิสระ ด้วยความหลุดพ้นจากความใฝ่ทะยานหาสิ่งเสพบำเรอสุข ความใส่แสวงอำนาจ และบรรดาทิฏฐิที่ก่อให้เกิดความแก่งแย่งและแบ่งแยกทั้งหลาย ภาวะนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องมีการฝึกฝนพัฒนาบุคคลนั่นเอง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556 : 14)

พุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ

จิตวิทยาเชิงพุทธ หรือ “พุทธจิตวิทยา” ก็คือ องค์ความรู้ หรือ ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับจิตของมนุษย์ทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ซึ่งก็คือหลักพุทธธรรม หรือหลักอริยสัจจ์ 4 ขยายความว่าเป็นการศึกษาเกี่ยวกับรูปธรรมในแง่ของ กายสังขาร (Physical Action) และวจีสังขาร (Verbal Action) และเป็นการศึกษาเกี่ยวกับนามธรรมในแง่ของมโนสังขาร (Mental Action) ทั้งนี้ท่านพระศรีคัมภีรญาณ, รศ. ดร. ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า พุทธจิตวิทยา หมายถึง คำสอนหรือคำอธิบายของพระพุทธเจ้า และพระสาวกเกี่ยวกับจิต และโครงสร้างของจิต กระบวนการทำงานของจิตและพฤติกรรมที่สะท้อนมาจากจิต หลักการและวิธีการพัฒนาจิต รวมถึงหลักการและวิธีการประยุกต์แนวคิดเกี่ยวกับจิตมาเพื่อบริหารจัดการชีวิต โดยแบ่งออกเป็น 4 วิธี คือ วิธีธรรมชาติ วิธีหลักอิทธิบาท 4 วิธีสติปัฏฐาน และวิธีไตรสิกขา

ทั้งนี้ เมื่อผู้เขียนได้นำหลักจิตวิทยาเชิงพุทธดังกล่าว มาบูรณาการเข้ากับศาสตร์ของจิตวิทยาตะวันตก และการสื่อสารเพื่อสันติภาพ ก็จะได้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่เรียกว่า “พุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ” หรือ Buddhist Psychology of Communication for Peace (BPC4P) โดยสามารถเขียนอธิบายได้ตามแผนภาพดังนี้

รูปแบบพุทธจิตวิทยาการสื่อสารเพื่อสันติภาพ (BPC4P)

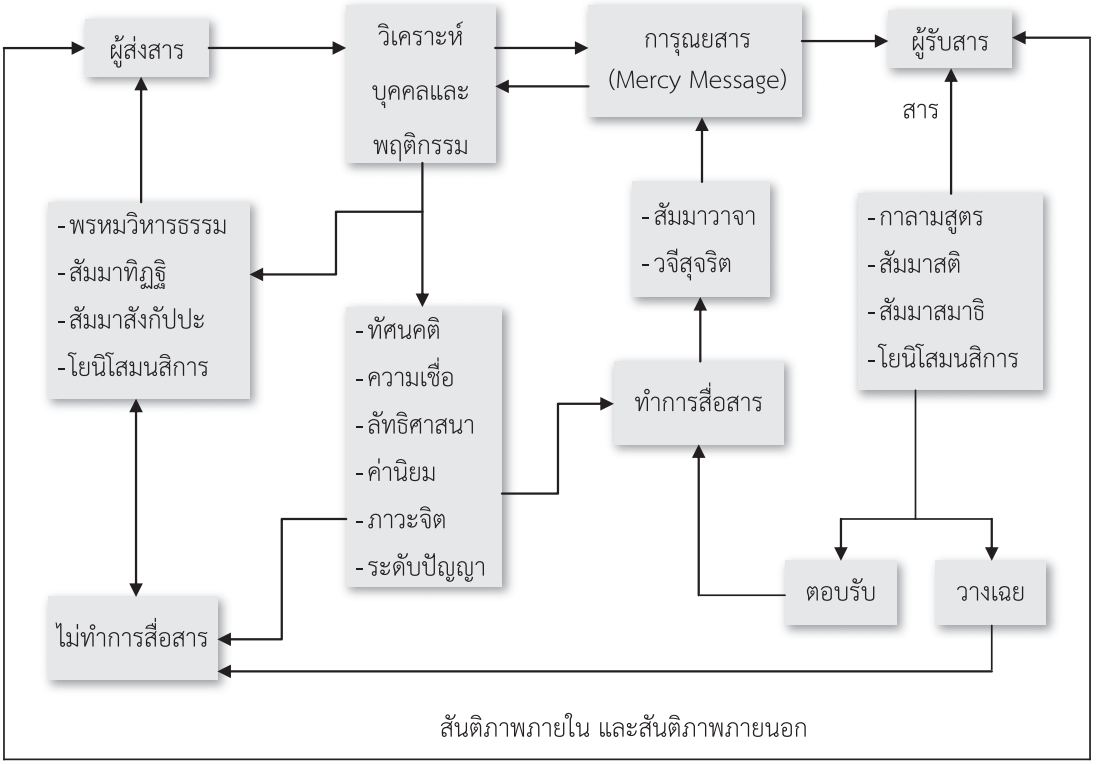

สรุปและวิเคราะห์

จากแนวคิดเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าการที่มนุษย์จะบรรลุถึงความสุขแบบยั่งยืนขั้นสูงสุด หรือสันติภาพทั้งภายในตนเอง และภายนอกในระดับสังคมนั้น มนุษย์จำเป็นต้องรู้วิธีในการสื่อสารระหว่างกันเพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดปัญหา และยังต้องเรียนรู้ที่จะใช้หลักจิตวิทยา ในการวิเคราะห์บุคคลและพฤติกรรม รวมถึงการน้อมนำหลักพุทธธรรม มาเป็นเสมือนแนวทางให้เดินตาม นอกจากนั้น มนุษย์จำต้องมีการพัฒนาและฝึกฝนจิตใจ ให้มีปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์หาเหตุผล รวมทั้งฝึกความสำนึกในความกตัญญูต่อธรรมชาติและทุกสรรพสิ่งรอบตัว เป็นการสร้างภาวะความสุขภายในที่ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยวัตถุภายนอกมาบำรุงปรนเปรอ ความเปลี่ยนแปลงต้องเริ่มที่ใจ เพราะเมื่อมนุษย์รู้จักถึงกระแสแห่งความสุขที่เกิดขึ้นจากภายในใจของตน จิตก็จะเข้าถึง “ความสงบ” ตามหลักวงจรของปฏิจจสมุปบาท เป็นอิสรภาพจากการใฝ่หาวัตถุมาสนองความต้องการของตนเอง ลดความแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น รวมทั้งลดทิฏฐิมานะที่เป็นตัวก่อให้เกิดการแบ่งแย่ง และการแตกแยก ซึ่งเป็นตัวการสำคัญที่ก่อให้เกิดความร้าวฉานและขัดแย้งในสังคม ทั้งนี้ เมื่อมนุษย์ค้นพบสันติสุขที่เกิดจากภายในใจ เราก็สามารถแผ่กระจายสันติสุขนั้นออกไปยังผู้คนรอบข้าง ชุมชน และสังคม เพื่อเป็นปัจจัยให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืน

ดังนั้น การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ตามแนวพุทธวิธีนั้น จำต้องมีการสังเกต และใช้ปัญญาในการคิดตาม วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราทุกๆ อย่าง และอย่าให้ความเชื่อทั้งหลาย หรือความไม่รู้ เป็นตัวบดบังหนทางที่จะนำพาไปสู่ความเป็นพุทธะ ควรน้อมนำหลักคำสอนเรื่อง "กาลามสูตร" มาใส่ใจใส่ตัว เพราะเป็นเสมือนตัวช่วยในการกลั่นกรองข้อมูลต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา โดยการมนสิการต่อความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ด้วยใจที่ใสสว่าง ซึ่งผู้เขียนขอใช้คำว่า "รู้ตัว เพื่อรู้ตื่น" หรือ "Awakening through Clear Perception" เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ล้วนเกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย มีบางสิ่งบางอย่างซ่อนอยู่ในความเล็กน้อยเสมอ แต่เมื่อใดก็ตาม ที่เราได้คำตอบจากเรื่องใดเรื่องหนึ่งแล้ว คำตอบเรื่องอื่นก็จะตามมาเอง เป็นเสมือนดังเราค่อยๆ บรรจงต่อจิ๊กซอว์แต่ละตัวลงบนแผ่นกระดาษ เพื่อใช้เป็นแผนที่ที่จะนำทางให้เราก้าวเดินต่อไปบนหนทางสู่สันติภาพนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศรีคัมภีรญาณ. (2557). การบรรยายเรื่อง "พุทธจิตวิทยากับการพัฒนาชีวิต". วันที่ 13 กันยายน 2557. ห้องเรียนพุทธจิตวิทยา 304 : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (2557). การบรรยายเรื่อง "การสื่อสารเพื่อสันติภาพ". วันที่ 15 ธันวาคม 2557. ห้องเรียนสันติศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมบัณฑิต. (2557). การบรรยายเรื่อง "พุทธจิตวิทยาเพื่อการพัฒนาชีวิต". วันที่ 15 ธันวาคม 2557. ตึกอธิการบดี: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คณาจารย์คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2537). **ปรองดองสร้างได้.** กรุงเทพมหานคร: คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2552). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. (พิมพ์ครั้งที่ 19) กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มัลลิกา คณานุรักษ์. (2547). **จิตวิทยาการสื่อสารของมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ปรีดา เรืองวิชาธร (2553), ชีวิตผลิบาน. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย

โสภณ ภูเก้าล้วน และดร. ฐิติวรรณ สินธุ์นอก. (2557). **จิตวิทยาขั้นเทพ ชนะใจคนได้ทุกมิติ**. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

ณัฐภร อินทุยศ. (2556). **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ไพรินทร์ โชติสกุลรัตน์. (2554). **สื่อสารอย่างสันติ.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสมสิกขาลัย.

Mcquail, Denis (2010), McQuails's Mass Communication Theory (sixth edition)

Wilbur Schramm and Donald F. Roberts (1971), **The Process and Effects of Mass Communication**, University of Illinois Press.

Soumya Mukherjee. **A Brief History of Communication And Contribution of Wilbur Schramm**, 2014.

Margot Northey (1992). **Impact : A Guide to Business Communication**. (3rd ed.), Canada: Prentice Hall.

Eric Bern, M.D. (1952). Transactional Analysis. www.ericberne.com. เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2558.

Eric Berne's Transactional Analysis - TA theory development and explanation http://www.businessballs.com/transactionalanalysis.htm เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2558.

Thomas A. Harris. (1969). I'm OK – You're OK by Thomas A. Harris. www.ericberne.com. เข้าถึงเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2558.

Berlo, D.K. (1960). **The Process of Communication: Introduction to Theory and Practice**. San Francisco: Richard Press.

ภาคที่ 4

พระพุทธศาสนากับประชาคมอาเซียน

Buddhism and ASEAN Community

แนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน: การศึกษาเบื้องต้น

Trends of Educational Management for the Unity of Countries in ASEAN Community: Preliminary Study

พระราชวรเมธี, ดร.
Phra Rajvaramethi,Ph.D.
ศูนย์อาเซียนศึกษา มจร.
ASEAN STUDIES CENTER, MCU

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับผลการศึกษาเบื้องต้นของแผนงานวิจัยเรื่องแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาในอดีตและปัจจุบันของประเทศในประชาคมอาเซียน เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียน และเพื่อสังเคราะห์แนวโน้มและกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน การออกแบบการวิจัยในครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงอนาคต กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาคือนักวิชาการและอาจารย์มหาวิทยาลัยจาก 10 ประเทศในประชาคมอาเซียน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา การสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย และเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR ผลการศึกษาเบื้องต้นคือได้พัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยของแผนงานวิจัยและของโครงการวิจัยย่อยจำนวน 4 กรอบแนวคิด โดยที่กรอบแนวคิดที่พัฒนาขึ้นนี้จะใช้เป็นสมมติฐานระหว่างทางของการศึกษาในระยะต่อไปของการดำเนินการวิจัย

คำสำคัญ : การจัดการศึกษา ความเป็นเอกภาพ ประชาคมอาเซียน

Abstract

This paper is the preliminary study of research program about trends of educational management for the unity of countries in ASEAN community. The purposes of this research program are to synthesis the past and the present of educational management in ASEAN countries, to develop network model of educational management in ASEAN countries for creating the unity, to compare the trend of educational management of countries in ASEAN community, and to synthesis the trend and to establish the strategy for the unity of educational management in ASEAN countries. Qualitative research and future research will be used for research methodologies. The research sample will be found by using purposive sampling from educators and university lecturers in ten ASEAN countries. Content analysis, analytic induction and the ethnographic Delphi future research technique will be used for research analysis. Four conceptual research frameworks are shown as the results of the first phase of studying. These frameworks will be used as the working hypotheses for the next phase of research study.

Keywords : Educational Management, Unity of Education, ASEAN Community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่กำลังจะมาถึงในปี พ.ศ. 2558 นี้ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกหน่วยงานต้องมีการเตรียมตัวในระดับองค์กรเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สามารถก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนได้อย่างเต็มภาคภูมิ หน่วยงานทางการศึกษาก็จำเป็นต้องตื่นตัวในการปรับนโยบายด้านการจัดการศึกษาให้มีความทันสมัยด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการจัดการเรียนการสอนเพื่อยกระดับการศึกษาให้ก้าวนำสู่เวทีระดับโลก โดยเฉพาะการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนา 7 สาขาอาชีพ ที่ต่อไปจะมีการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีในประเทศสมาชิกอาเซียน ประกอบด้วย แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล วิศวกรรม สถาปัตยกรรม นักสำรวจ และนักบัญชี ดังนั้น การเตรียมความพร้อมทางด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อให้เยาวชนมีทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบวิชาชีพได้อย่างมีคุณภาพ และเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผลตามที่คาดหวังจำเป็นต้องมีการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายและครอบคลุม 5 หมวด ประกอบด้วย 1) การพัฒนาด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) 2) การพัฒนาด้านจิตพิสัย (affective domain) 3) การพัฒนาด้านทักษะ

พิสัย (psycho-motor domain) 4) การพัฒนาทักษะกระบวนการ (process skills) และ 5) เน้นการบูรณาการ (integration) ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นสากล (กองบรรณาธิการวารสารวิทยาจารย์, 2554)

เป้าหมายหลักด้านการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียนสอดคล้องกับจุดประสงค์หลักข้อที่ 5 ของอาเซียน คือ การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในรูปของการฝึกอบรมและการวิจัยและส่งเสริมการศึกษาด้านเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งสร้างความตระหนักรู้และความเข้าใจที่ดีระหว่างประชาชนประเทศต่างๆ โดยการแลกเปลี่ยนทางการศึกษา รวมทั้งสอดคล้องกับเสาหลักที่ 3 ที่เกี่ยวกับประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนที่ได้กำหนดจุดมุ่งหมายในการก่อตั้งประชาคมอาเซียน คือ การสร้างความเป็นเอกภาพในภูมิภาคและความร่วมมือ อันจะทำให้ทุกประเทศได้ประโยชน์ร่วมกันมากขึ้น จากการแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแข่งขันกัน (ประดาป พิบูลสงคราม, 2554; สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล, 2556)

ปัจจุบันหลายหน่วยงานของแต่ละประเทศได้มีการเตรียมความพร้อมสำหรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 โดยเฉพาะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานั้นหลายประเทศได้มีการเตรียมความพร้อมโดยการกำหนดเป็นแผนในการพัฒนาเชิงรุกที่มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทางด้านการศึกษาเพื่อรองรับการผลิตแรงงานที่มีศักยภาพในการทำงานได้ร่วมกันภายในประเทศในประชาคมอาเซียน ได้แก่ ประเทศบรูไน ที่มีการส่งเสริมการผลิตนักศึกษาในระดับอาชีวศึกษาให้มีประสิทธิภาพเพื่อรองรับกับการผลิตแรงงานให้สอดคล้องกับ 7 สาขาอาชีพ ในประเทศฟิลิปปินส์มีการตื่นตัวและมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติโดยมีตัวอย่างที่ดีมาเป็นแม่แบบในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สำหรับประเทศอินโดนีเซียก็มีการวางแผนเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมที่เป็นประชาคมอาเซียน นอกจากนี้ ประเทศสิงคโปร์ กัมพูชา มาเลเซีย และไทย ได้มีการวางแผนการจัดการศึกษาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการก้าวสู่ความเป็นประชาคมอาเซียน (Department of Technical Education, 2008; Ministry of Education,2012; The World Bank, 2014; Florido, A.M., 2014; Ministry of Education, 2014)

จากสภาพการจัดการศึกษาของประเทศต่างๆ ในประชาคมอาเซียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น ยังปรากฏว่ามีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น แนวทางการพัฒนาครูซึ่งเป็นบุคลากรที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษานั้น พบว่า ประเทศที่ให้ความสำคัญกับเรื่องที่มากที่สุดคือประเทศสิงคโปร์ โดยที่สิงคโปร์ถือเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จสูงในการพัฒนาวิชาชีพครู จนเป็นแบบอย่างให้หลายๆ ประเทศในภูมิภาคอาเซียนและของโลก หลายประเทศในภูมิภาคอาเซียนเริ่มนำระบบหรือนวัตกรรมการผลิตและพัฒนาครูของสิงคโปร์ไปใช้ แต่ยังไม่สามารถดำเนินการให้มีประสิทธิผลเท่ากับสิงคโปร์ แน่นอนว่าสิงคโปร์คงไม่หยุดนวัตกรรมการผลิตและพัฒนาครูของตนเองไว้เพียงเท่าที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบัน อีกไม่กี่วัน หรือกี่เดือนข้างหน้า สิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย เวียดนามหรือประเทศอาเซียน

อื่นๆคงจะมีนวัตกรรมการผลิตและพัฒนาครูออกมาให้เห็น ในขณะเดียวกันประเทศไทยของเราก็ต้องพัฒนานวัตกรรมการผลิตและพัฒนาครูของเราให้สูงขึ้นไปเรื่องๆ เช่นกัน (ดิเรก พรสีมา, 2556) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความพร้อมในการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีความเทียบเท่ากันในประชาคมอาเซียน และในด้านการพัฒนาผู้เรียนก็เช่นเดียวกัน จำเป็นต้องยกระดับการศึกษาให้มีความเทียบเท่ากัน อันสามารถจะทำให้ผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพใกล้เคียงกันเข้าสู่ตลาดแรงงานภายในประเทศในประชาคมอาเซียน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า หน่วยงานหรือองค์กรมีความตื่นตัวในด้านการปรับเปลี่ยนและวางแผนทางด้านการจัดการศึกษาเพื่อรองรับการเปิดตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 แต่จะพบว่า องค์ประกอบของการจัดการศึกษานั้นต้องมีระบบการทำงานหลายระดับ เริ่มตั้งแต่ระดับนโยบายหรือการวางแผนของในระดับประเทศ ระดับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของการศึกษาในแต่ละระดับ ซึ่งขณะนี้ในแต่ละประเทศได้มีแผนงานและมีการจัดทำแผนล่วงหน้าเพื่อเตรียมตัวการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยที่ในแต่ละประเทศต่างมีการวางแผนและกำหนดเป็นนโยบายเป็นของตนเอง ยังไม่ได้มีการวางแผนหรือจัดทำให้มีความเป็นเอกภาพในประชาคมอาเซียน ดังนี้ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษาและพัฒนาแผนงานวิจัยเพื่อศึกษาแนวโน้มและความเป็นไปได้ในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียนเป็นลำดับไป

คำถามของแผนงานวิจัย

1. การจัดการศึกษาในอดีตและปัจจุบันของประเทศในประชาคมอาเซียนมีสภาพเป็นอย่างไร
2. รูปแบบเครือข่ายการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับบริบทของประเทศนั้นๆ อย่างไร
3. ประเทศในประชาคมอาเซียนมีแนวโน้มการจัดการศึกษาเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร
4. แนวโน้มและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียนควรมีทิศทางอย่างไร

วัตถุประสงค์หลักของแผนงานวิจัย

1. เพื่อสังเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาในอดีตและปัจจุบันของประเทศในประชาคมอาเซียน
2. เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ
3. เพื่อเปรียบเทียบแนวโน้มการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียน
4. เพื่อสังเคราะห์แนวโน้มและกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน

ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของไทย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของไทยในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนรู้ การวัดผลและประเมินผล และการวิจัยของครู ผลการศึกษาปรากฏดังนี้

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2547) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทางด้านการศึกษาไว้ในหนังสือ “ทิศทางการศึกษาไทย” มีรายละเอียดของเนื้อหาเกี่ยวกับมุมมองในการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาไว้อย่างหลากหลายและเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะได้วิเคราะห์ทิศทางการกำหนดนโยบายการจัดการศึกษาตลอดชีวิตไว้อย่างละเอียด เพื่อสนับสนุนในการสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge – based society) เป็นสังคมที่คนมีความรู้ มีการศึกษาดีใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมต่อเนื่องตลอดชีวิต คนเช่นนี้แหละที่จะเป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา พร้อมที่จะพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศไทยต่อไป

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2548) ได้นำเสนอแนวคิดของการปฏิรูปการศึกษาไทยไว้ในหนังสือ “ขอบฟ้าแห่งความรู้ กับผลงานด้านการศึกษา” เป็นงานเขียนที่สะท้อนแนวคิดด้านการศึกษาของผู้เขียน และเป็นบันทึกวิธีปฏิบัติในการผลักดันให้มีการนำองค์ความรู้ในพระพุทธศาสนาไปใช้ในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา การกำหนดทิศทางปฏิรูปการศึกษาไทย การพัฒนาการศึกษาสงฆ์ การดำเนินการในโรงเรียนวิธีพุทธ รวมทั้งทิศทางการวิจัยในมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยมีรายละเอียดของเนื้อหาประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา การคณะสงฆ์กับ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ทิศทางการศึกษาไทย กรอบความคิดในการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสังคมไทย และพระพุทธศาสนากับการวิจัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ได้นำเสนอเนื้อหาไว้ในเอกสาร “หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551” ไว้ว่า เป็นหลักสูตรที่จัดทำขึ้นสำหรับท้องถิ่นและสถานศึกษาได้นำไปใช้เป็นกรอบและทิศทางในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาและจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาเด็กและเยาวชนไทยทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีคุณภาพด้านความรู้ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเนื้อหาในหลักสูตร ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ หลักการ จุดหมาย สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ และแนวทางการวัดและประเมินผล

2. เอกสารที่เกี่ยวกับอาเซียนและการจัดการศึกษาของอาเซียน

ในการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับอาเซียน คณะผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเสาหลักของอาเซียนและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของอาเซียน ผลการศึกษามีดังนี้

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล กรุงเทพมหานคร (2556) ได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียนเกี่ยวกับ 3 เสาหลัก ดังนี้

เสาหลักที่ 1 “ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน” (APSC) เป็นอย่างไร ?

อาเซียนได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาคอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ช่วยกันแก้ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติวิธี โดยการมีกฎเกณฑ์ค่านิยมและแนวทางการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน การมีประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนจะส่งผลดีหลายด้าน ได้แก่

1.1 ช่วยเสริมสร้างสันติภาพและความมั่นคงในภูมิภาค

1.2 ช่วยให้เกิดความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาภัยคุกคามความมั่นคง เช่น การก่อการร้าย อาชญากรรมข้ามชาติ ยาเสพติดและการค้ามนุษย์ เป็นต้น

1.3 ช่วยแก้ปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาค เช่น ปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน

1.4 ช่วยเตรียมความพร้อมเพื่อป้องกันและจัดการภัยพิบัติและภัยธรรมชาติ

1.5 ช่วยส่งเสริมให้ผู้นำประเทศสมาชิกบริหารประเทศด้วยความโปร่งใส

1.6 ช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกับมิตรประเทศ

เสาหลักที่ 2 “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน” (AEC) เป็นอย่างไร ?

อาเซียนได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำให้อาเซียนเป็น “ตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน” มีการเคลื่อนย้ายสินค้าบริการ เงินทุน การลงทุนและแรงงานอย่างเสรี โดยมีการวางแผนไว้ว่าต้องทำให้สำเร็จในปี พ.ศ. 2558 นี้ 4 เรื่องด้วยกัน คือ

2.1 การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน

2.2 การเป็นภูมิภาคที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง

2.3 การเป็นภูมิภาคที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน

2.4 การเป็นภูมิภาคที่มีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลก

2.5 การมีประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน จะส่งผลดีทางเศรษฐกิจของประเทศต่างในอาเซียน ดังนี้

2.5.1 การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียว เท่ากับเปิดโอกาสในการเข้าถึงตลาดเดียวที่มีประชากรประมาณ 573.9 ล้านคน

2.5.2 การเปิดเสรีในการเคลื่อนย้ายเงินทุน การลงทุนและแรงงาน ย่อมเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงปัจจัยการผลิต แรงงานราคาถูก และทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของประเทศต่างๆ ในอาเซียน

2.5.3 ขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของอาเซียนจะเพิ่มขึ้น สามารถแข่งขันกับประเทศนอกภูมิภาคได้

2.5.4 การพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกันจะช่วยลดปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางสังคมของประเทศอาเซียน

เสาหลักที่ 3 “ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน” (ASCC) เป็นอย่างไร ?

อาเซียนได้จัดทำแผนงานการจัดตั้งประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ของอาเซียนที่มีประชากรอาเซียนเป็นศูนย์กลางและมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี เป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ลดช่องว่างทางการพัฒนา รวมทั้งสงเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันอย่างยั่งยืนการมีประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียนส่งผลดีต่อประชาชนอาเซียน ดังนี้

3.1 ช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตและการเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ

3.2 ทำให้เกิดความเข้าใจและความไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างกันมากขึ้น

3.3 ส่งผลดีในการสร้างความเป็นเอกภาพในภูมิภาคและความร่วมมือ

3.4 ทุกประเทศได้ประโยชน์ร่วมกันมากขึ้น จากการแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแข่งขันกัน

กองบรรณาธิการวารสารวิทยาจารย์ (2554) ได้นำเสนอบทความ เรื่อง “ยกระดับการศึกษาด้วยเทคโนโลยีก้าวนำสู่เวทีระดับโลก” โดยมีรายละเอียดว่า ภายในปี พ.ศ. 2558 ที่ใกล้เข้ามานี้ ประเทศสมาชิกอาเซียนจะรวมตัวกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community : AEC) ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาด้านการเคลื่อนย้ายการลงทุนและแรงงาน รวมถึงนโยบายบริหารอื่นๆ รวมถึงภาคการศึกษาด้วย หนึ่งในนโยบายหลักคือการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีระหว่างประเทศสมาชิกใน 7 สาขาอาชีพ ประกอบด้วย แพทย์ ทันตแพทย์ พยาบาล วิศวกรรม สถาปัตยกรรม นักสำรวจ และนักบัญชี ดังนั้นการเตรียมความพร้อมทางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปูทางให้เยาวชนไทยมีทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบ 7 สาขาอาชีพได้อย่างมีคุณภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เยาวชนไทยมีขีดความสามารถในการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านในตลาดแรงงานที่จะมีการช่วงชิงส่วนแบ่งตลาดกันอย่างดุเดือดยิ่งขึ้นในอนาคต อีกทั้งการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีกับกระแสความร่วมมือทางการศึกษาระหว่างสถาบันนานาชาติจะทำให้เกิดการหมุนเวียนแลกเปลี่ยน หรือนำเข้าอาจารย์จากต่างประเทศที่มีประสบการณ์สอนด้านสาขาอาชีพดังกล่าวนี้โดยตรง ดังนั้นอาจารย์ไทยจำเป็นต้องปรับวิธีการสอนให้มีความทันสมัยและตอบโจทย์ทางการศึกษาใหม่นี้ให้ได้ เพื่อยกระดับการศึกษาไทยโดยอาจารย์ไทยและก้าวสู่การเป็นหนึ่งในสองผู้นำของภูมิภาคภายในปีการศึกษา 2556

การนำเทคโนโลยีการเรียนการสอนที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะพื้นฐานของ 7 สาขาอาชีพจะทำให้การฝึกสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในด้านการเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by Doing) และหากให้นักเรียนลงมือฝึกฝนทักษะอย่างซ้ำๆ ก็จะช่วยให้เกิดความทรงจำระยะยาวประเภท Reflexive Memory ซึ่งจำเป็นต่อสาขาอาชีพส่วนใหญ่ที่กล่าวมา โดยงานเวิลด์ไดแด็ดเอเชีย 2011 (Worlddidac Asia 2011) มหกรรมอุปกรณ์ สื่อ และเทคโนโลยีการศึกษา งานเดียวในภูมิภาคอาเซียน ซึ่งครบครันด้วย อุปกรณ์ และเครื่องมือสอนวิทยาศาสตร์และอาชีวะ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศ กระดานอัจฉริยะ แบบเรียนดิจิตอล เฟอร์นิเจอร์ห้องเรียนและห้องแล็บ ของเล่นเพื่อการศึกษา หนังสือเรียน หุ่นจำลองเพื่อการศึกษาทางแพทย์ ซึ่งจะสามารถตอบโจทย์การพัฒนาความเป็นเลิศทางการศึกษาให้แก่นักการศึกษามืออาชีพในทุกระดับชั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จำรูญ พริกบุญจันทร์ (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาระบบบริหารการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน” ผลการศึกษาพบว่า การนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในระบบบริหารการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องและทั่วถึงเพื่อพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีความเข็มแข็งทั้งทางด้านคุณธรรม เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง เป็นแนวคิดหลักของการปฏิรูปการศึกษา และยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพในการแข่งขันของประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดบทบาทการดำเนินงานด้านต่างๆ ประเทศเชิงรุก โดยเน้นการกระชับความสัมพันธ์และการขยายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน และในภูมิภาคเอเชียภายใต้กรอบความร่วมมือในด้านต่างๆ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการศึกษาของประเทศเพื่อนบ้าน และเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ พร้อมทั้งได้ประกาศยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติของกระทรวงศึกษาธิการ กำหนดวิสัยทัศน์ในการเป็นองค์กรหลักในการจัดการและส่งเสริมการศึกษาให้ประชาชนมีความรู้ มีคุณภาพ มีศักยภาพในการพัฒนาตนเอง พัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคมฐานความรู้ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยมีพันธกิจสำคัญได้แก่ 1) การเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเพื่อเปิดโอกาสในการศึกษาแก่ประชาชนทุกคนอย่างเท่าเทียบกัน (Access for All) 2) การสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ 3) การพัฒนามาตรฐานด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศ โดยการพัฒนาการศึกษาของไทยให้มีความเท่าเทียม ทั่วถึง และเป็นธรรมโดยเชื่อมโยงบริบทกับสังคมโลก เพื่อการเตรียมความพร้อมสู่ประชาคมอาเซียน ให้การศึกษาไทยได้มาตรฐานเทียบได้กับมาตรฐานการศึกษานานาชาติ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการทำงานเชิงเครือข่าย

การจัดกิจกรรมเชิงเครือข่าย คือการพัฒนาการเรียนรู้ตามองค์ประกอบของเครือข่าย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543 อ้างถึงใน ลำพอง กลมกูล, 2548) ดังนี้

1) การรับรู้มุมมองร่วมกัน (common perception) สมาชิกที่เข้ามาอยู่ในเครือข่ายต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้ร่วมกันถึงเหตุผลการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย

2) การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision) วิสัยทัศน์ร่วมเป็นการมองเห็นภาพของจุดมุ่งหมายในอนาคตร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม การรับรู้เข้าใจถึงทิศทางเดียวกัน

3) การเกิดผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน (mutual interests/benefits) การรวมเป็นเครือข่ายจึงต้องตั้งอยู่บนฐานของผลประโยชน์ที่มีร่วมกัน

4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง (all stakeholders participation) การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย นับเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย

5) การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship) องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่องก็คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็ต้องเสริมสร้างซึ่งกันและกันโดยที่จุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยเสริมจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่ง

6) การพึ่งอิงร่วมกัน (interdependence) คือการเติมเต็มในส่วนที่ขาดในแต่ละฝ่าย ทั้งนี้เนื่องจากทุกฝ่ายต่างมีข้อจำกัดในการทำงาน และมีประสบการณ์ที่แตกต่างกัน การจะทำให้เป้าหมายร่วมสำเร็จได้นั้นสมาชิกต่างจำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่ายเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน

7) การปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน (interaction) สมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกด้วยกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทางการเขียนหรือการพบปะพูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน

กิจกรรมเชิงเครือข่าย

1) กิจกรรมเชิงเครือข่ายภายในสถานศึกษา คือ การขับเคลื่อนให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติโดย การสร้างเครือข่ายการศึกษาอาเซียน โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือพระนิสิต/นิสิต ที่มาจากประเทศในประชาคมอาเซียน โดยการส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมเชิงเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

2) กิจกรรมเครือข่ายภายในประเทศ คือ การจัดให้มีการประสานเชื่อมโยงระหว่างศูนย์อาเซียนของสถาบันการศึกษาต่างๆ ภายในประเทศ และจัดกิจกรรมเชิงวิชาการเกี่ยวกับการศึกษาของอาเซียน ประกอบด้วย การประชุมวิชาการ การจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม และการร่วมมือกันในการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาของอาเซียน

3) การขับเคลื่อนให้เกิดความร่วมมือเชิงเครือข่ายของสถาบันการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียน โดยการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการ การจัดให้มีนักศึกษาแลกเปลี่ยนและการร่วมมือกันในการวิจัยและพัฒนา

4. วิธีการออกแบบการวิจัยเชิงอนาคต

เทคนิคการวิจัยอนาคตแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) พัฒนาขึ้นโดย จุมพล พูลภัทรชีวิน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีขั้นตอนในการออกแบบ 4 ขั้นตอน ดังนี้ (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2540)

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดผู้เชี่ยวชาญ จำแนกตามกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรอบที่ 1 โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การสอบถามความเห็นของผู้เชี่ยวชาญรอบที่ 2 โดยใช้แบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่า 5 ระดับ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญรอบที่ 1

ขั้นตอนที่ 4 การเขียนอนาคตภาพในประเด็นต่างๆ ที่วิจัย โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาถึงแนวโน้มของอนาคตภาพนั้นจากค่ามัธยฐาน (median) ที่มีค่าเท่ากับหรือมากกว่า 3.5 ขึ้นไป และมีค่าพิสัยควอไทล์เท่ากับหรือต่ำกว่า 1.50 ลงมา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบสภาพการจัดการศึกษาในอดีตและปัจจุบันของประเทศในประชาคมอาเซียน และนำเสนอสารสนเทศที่ได้รับเพื่อประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาในอนาคต

2.. ทำให้ทราบรูปแบบเครือข่ายการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียนเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพ

3. ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแนวโน้มการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียน

4. ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแนวโน้มและยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน

กรอบแนวคิดในการวิจัยของแผนงานวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแผนงานวิจัยการศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน สามารถเขียนการเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรที่สนใจศึกษาได้ดังแสดงในแผนภาพที่ 1-3

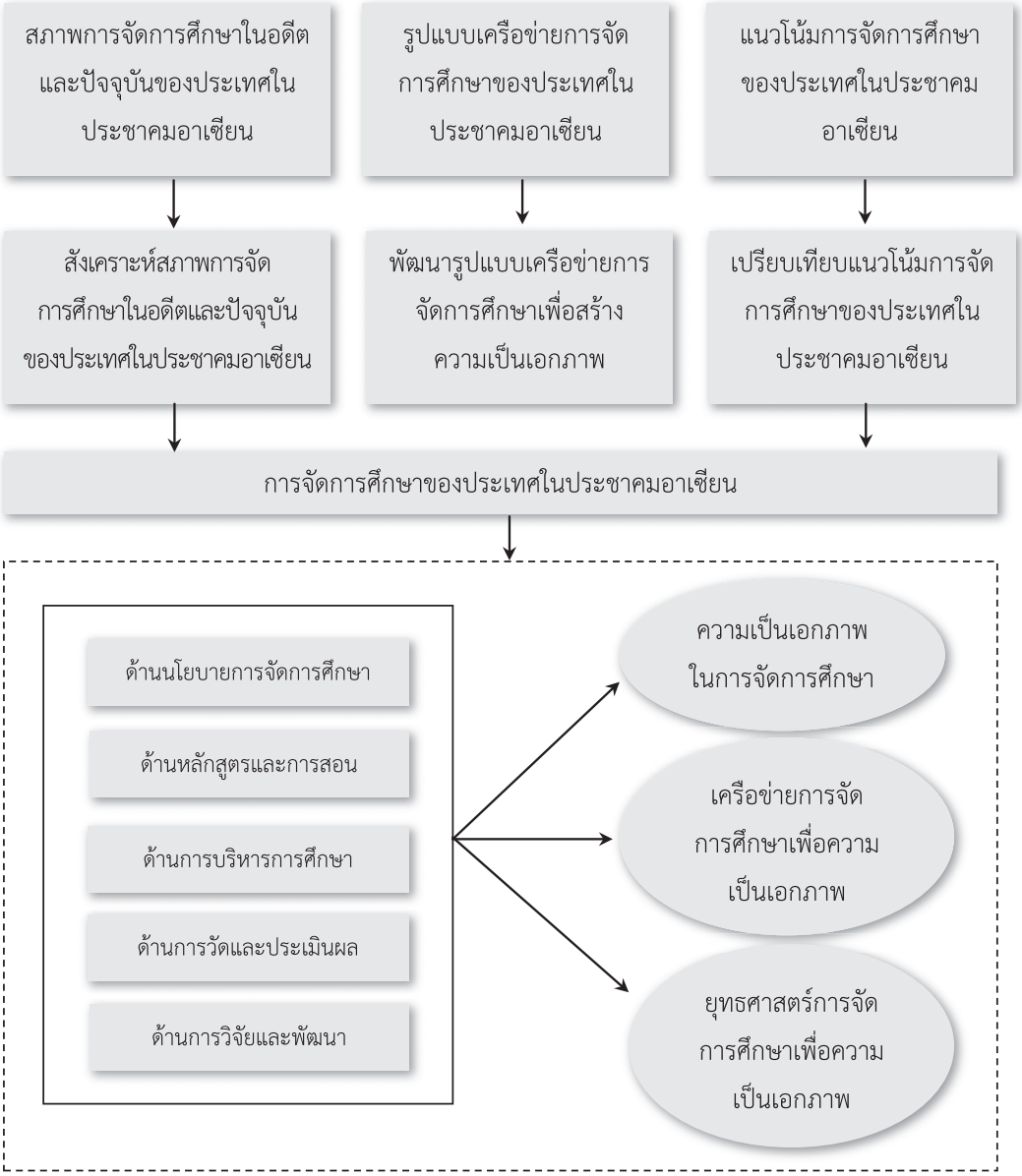

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัย

กรอบแนวคิดในการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยที่ 1

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรที่สนใจศึกษาดังแผนภาพต่อไปนี้

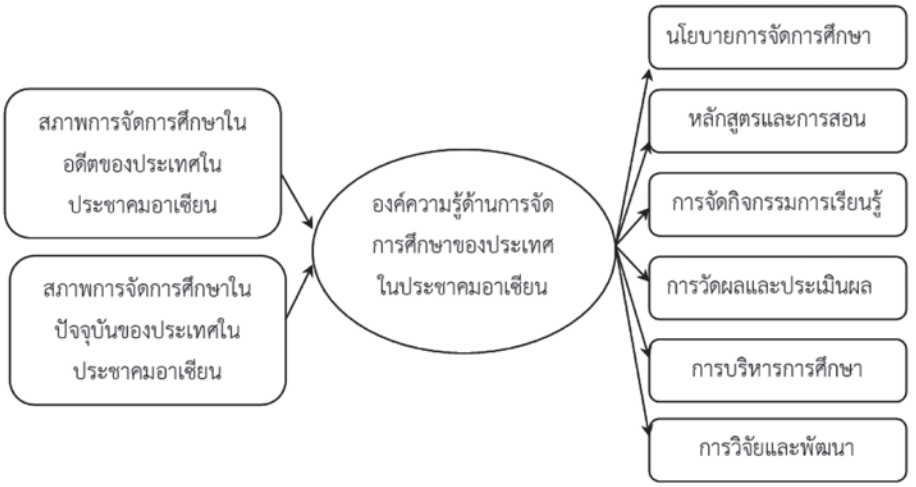

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยที่ 1

กรอบแนวคิดในการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยที่ 2

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรที่สนใจศึกษาดังแผนภาพต่อไปนี้

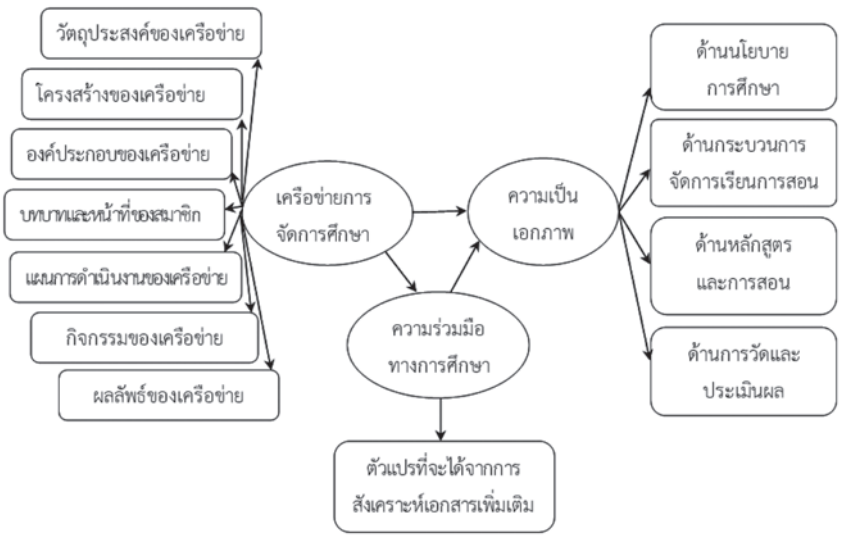

แผนภาพที่ 3 กรอบแนวคิดในการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยที่ 2

กรอบแนวคิดในการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยที่ 3

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรที่สนใจศึกษาดังแผนภาพต่อไปนี้

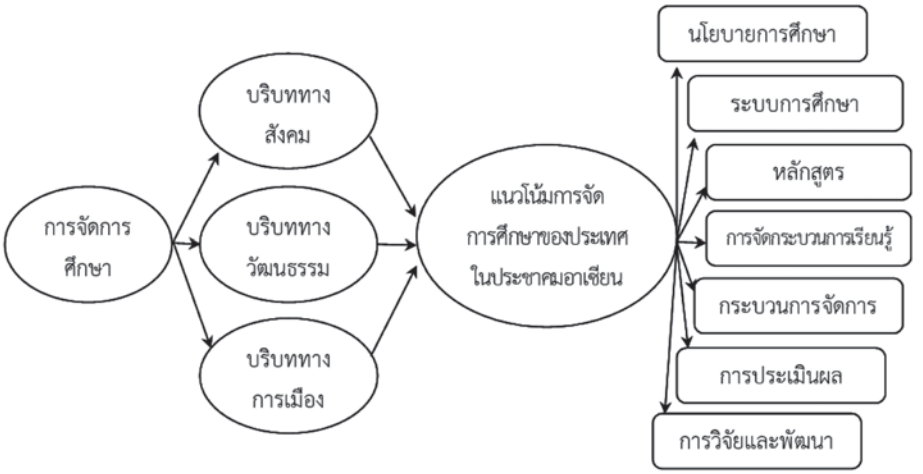

แผนภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัยของโครงการวิจัยย่อยที่ 3

แผนการพัฒนากรบุคลากรวิจัย

ภายใต้แผนงานวิจัยแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน เป็นการดำเนินงานโดยคณะผู้วิจัย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาและพัฒนาการศึกษาเพื่อพระสงฆ์และฆราวาสทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มีนิสิตจากประเทศเพื่อนบ้านให้ความสนใจและมาลงทะเบียนเรียนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะประเทศในประชาคมอาเซียนที่มีความสนใจมาเข้าเรียนเป็นอันดับหนึ่งของมหาวิทยาลัยของรัฐ ประกอบกับการส่งเสริมให้เป็นมหาวิทยาลัยวิจัยตาม ปาฐกถาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.) ที่ว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย คือ ต้องให้งานวิจัยเป็นส่วนของการศึกษาในระดับปริญญาตรี และในระดับบัณฑิตศึกษา นิสิตต้องทำวิจัยแบบเข้มข้นเพื่อสำเร็จการศึกษา และในระดับคณาจารย์จะต้องทำวิจัยเพื่อนำความรู้ไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนและควรมีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและนานาชาติ” (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, ดร., 2557) และในปัจจุบันงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญก้าวทางของมหาวิทยาลัยและการให้ความสำคัญกับการวิจัยเป็นเรื่องต้นๆ ของกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้กับนิสิต นักศึกษา ดังนั้น แผนงานวิจัยแนวโน้มการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน จึงมีแผนการสร้างนักวิจัย ดังนี้

1. เปิดโอกาสให้นักวิจัยรุ่นใหม่ที่เรียนจบในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิตเข้าร่วมในทีมวิจัย โดยที่มีบทบาทเป็นนักวิจัยหลักของโครงการวิจัยย่อยทั้ง 3 โครงการวิจัย

2. เปิดโอกาสให้มีผู้ช่วยนักวิจัยประจำโครงการวิจัยย่อยๆ ละ 2 คน เพื่อร่วมเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติและทำความเข้าใจในกระบวนการดำเนินงานของโครงการวิจัย

3. การดำเนินงานในบางขั้นตอนของแผนงานวิจัยจะใช้กระบวนการทำงานแบบร่วมมือกันเรียนรู้ประกอบด้วย ขั้นตอนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพที่มีการประสานความร่วมมือกันระหว่างโครงการวิจัยย่อยที่ 1 กับ 3 และขั้นตอนการสนทนากลุ่มของโครงการวิจัยย่อยที่ 2 จะมีการร่วมมือกันของคณะวิจัยทั้งหมดของแผนงานวิจัย ในการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มย่อยและนำเสนอบทความวิชาการด้านการศึกษาของตัวแทนนักวิชาการจากประเทศในประชาคมอาเซียน

4. ส่งเสริมให้นักวิจัยรุ่นใหม่ได้มีโอกาสในการนำเสนอผลงานวิจัยในเวทีประชุมวิชาการทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ

กลยุทธ์ของแผนงานวิจัย

กลยุทธ์ในการวิจัยประกอบด้วย 3 กลยุทธ์ ดังนี้

1) กลยุทธ์การถอดบทเรียนที่ได้รับจากการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาในอดีตและปัจจุบันของประเทศในประชาคมอาเซียน

2) กลยุทธ์การจัดกิจกรรมเชิงเครือข่ายในการร่วมมือการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศในประชาคมอาเซียน

3) กลยุทธ์ในการใช้วิธีการออกแบบการวิจัยเชิงอนาคตเพื่อศึกษาแนวโน้มการจัดการศึกษาของประเทศในประชาคมอาเซียน

โดยสรุป ผลการศึกษาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วดำเนินการสังเคราะห์เป็นกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย แผนการพัฒนาบุคลากรวิจัย และกลยุทธ์ของแผนวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานวิจัยและรองรับการเปิดประชาคมอาเซียนในปลายปี 2558 ที่กำลังจะเกิดขึ้น ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำเสนอผลจากการศึกษาภาคสนาม (field study) เป็นลำดับต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กองบรรณาธิการ. (2554). ยกระดับการศึกษาด้วยเทคโนโลยีก้าวนำสู่เวทีระดับโลก. **วารสารวิทยาจารย์.** 110 (11) (กันยายน 2554), หน้า 73-74.

จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2540). **การวิจัยอนาคตแบบ EDFR ในแบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จำรูญ พริกบุญจันทร์. (2555). การพัฒนาระบบบริหารการศึกษาสู่ประชาคมอาเซียน. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**. 1(2) พฤษภาคม – สิงหาคม, หน้า 34.

ดิเรก พรสีมา. (2556). **วิกฤตหรือโอกาสของวิชาชีพครูไทยกับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียน**. การประชุมทาง วิชาการของคุรุสภา ประจำปี 2556 “การวิจัยเพื่อเพิ่มคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาวิชาชีพ”. วันที่ 14-15 กันยายน 2556 ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ สุขุมวิท 11 กรุงเทพมหานคร.

ประดาป พิบูลสงคราม. (2554). สร้างความเชื่อมโยงในอาเซียนเพื่อประโยชน์ของประชาชนชาวไทย. **ASEAN Hightlight**, หน้า 50-53, ได้รับเมื่อ 22 ตุลาคม 2557 จาก http://www.mfa.go.th/ asean/contents/files/asean-media-center-20121204-122503-499440.pdf

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2547). **ทิศทางการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). **ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดา.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, ดร. (2557). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย. ใน **“นานาสาระ บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”**. กรุงเทพมหานคร: เอมี่ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, หน้า 55-67.

ลำพอง กลมกูล. (2548). การพัฒนาโมเดลเครือข่ายวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล. (2556). **ความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน (ASEAN Community).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

Department of Technical Education. (2008). **The role of technical and vocational education training (TVET) providers in training for employees**. Information

paper on Brunei Darussalam for APEC Forum on Human Resource Development, 19-21 November 2008, Chiba City, Japan.

Florido, A.M. (2014). **Educational profile of the Philippines and best practices in Filipino schools and classrooms**. Retrieved on 25th October 2014, from http://www.unc.edu

Ministry of Education. (2014). **Education in Singapore**. Retrieved on 25th October 2014, from http://www.moe.gov.sg

Ministry of Education. (2014). **Education strategic plan 2014 – 2018**. Retrieved on 25th October 2014, from http://planipolis.iiep.unesco.org

Ministry of Education. (2012). **Malaysia Education Blueprint 2013-2025**. Retrieved on 25th October 2014, from http://www.moe.gov.sg

Ministry of Education. (2014). **Towards a learning society in Thailand: An introduction to education in Thailand**. Retrieved on 25th October 2014, from http://bic.moe.go.th

The World Bank. (2014). **Education in Indonesia: Managing the transition to decentralization**. Retrieved on 25th October 2014, from http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION

การพัฒนาผู้นำเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

The Development of Buddhist Integration for Leaders to Approaching to ASEAN

พระชลญาณมุนี
Ven. Phrachonyannamunee
นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ผู้นำสังคมมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้นำที่สามารถให้ความคิด ความรู้ และแนวทางที่จะช่วยตนเอง และสังคมโดยส่วนรวม ปัจจุบันนี้โลกได้เผชิญกับปัญหาทางจริยธรรม คุณธรรมที่นำไปปฏิบัติในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการรวมตัวกันเพื่อรวมอยู่ในประชาคมอาเซียนจะต้องนำหลักการที่สำคัญ คือ ธรรมะ ความเป็นธรรม ความชอบธรรม ความถูกต้องที่จะขับเคล่อนให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การนำหลักธรรมะไปปฏิบัติให้เกิดผลดี มีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพในสังคม แนวคิดและวิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาผู้นำเชิงพุทธที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม”ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่มีความสำคัญเกี่ยวกับการเป็นผู้นำที่ดีตามหลักธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสัปปุริสธรรม 7 ถือเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่มีคุณสมบัติครบถ้วนในการเป็นผู้นำที่ดี โดยมีองค์ประกอบ 7 ประการ คือ รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้ชุมชน และรู้บุคคล ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแล้วพบว่าหลักสัปปุริสธรรม 7 นี้มีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านคุณภาพทางจิตใจ และคุณภาพทางความสามารถ ในการปฏิบัติธรรมเป็นลักษณะสำคัญของการปฏิบัติหน้า ในการพัฒนาผู้นำที่ดี ตามบทบาทของผู้นำเชิงพุทธในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งผู้นำที่สมบูรณ์แบบที่ผู้นำเน้นด้านคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ความซื่อสัตย์ เป็นหลัก โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่ปวงชนหรือหมู่คณะ แก่สังคม แก่โลก เป็นหลัก ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนหรือ

พวกพ้อง โดยทำตนเป็นผู้นำที่เป็นที่พึ่งของหมู่ชน เป็นที่พึ่งของสังคม ตลอดจนเป็นที่พึ่งของมนุษยชาติอย่างสมบูรณ์ ในการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาโดยใช้องค์ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based problem) ทำให้บุคลากรเป็นผู้รอบรู้ (Personal Mastery) มีการคิดอย่างเป็นระบบ (System Thinking) มีโมเดลความคิด (Mental Models) มีทีมการเรียนรู้ (Team Learning) ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) ในระบบการบริหารงานทุกๆ ส่วน จึงทำให้องค์กรสามารถปรับเปลี่ยนการทำงานได้อย่างสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์นี้

คำสำคัญ : การพัฒนา, ผู้นำ , พุทธบูรณาการ

Abstract

The leaders as key man who would driven their society with the knowledge, the conceptual. In the present, the community faced the moral problems. Especially in the ASIAN community under concept “One Vision, One Identity, One Community” that many people in 10 country must be joined for cooperation in the same way, the Dhamma must be the main to support the living with other via the leadership .Then the concepts and how to apply Buddhist principles in the development of the great Buddhist leaders must adhere. “Fair” in the application of Buddhist principles that are important to good leadership principles which Sappurisadhamma 7 were the principles that matter. The qualify to be a good leader. Qualities and abilities In practice, a key aspect of the page. In the development of a good leader Buddhist leader’s role in the era of globalization. The perfect leader, leaders focus on ethics, moral integrity is the main focus for the benefit of the whole people, or groups of the society, the world was essentially a selfish personal interests or partisan. By acting like a leader of a nation that is dependable. Relied on social As well as the last refuge of humanity completely. Enterprise development as a learning organization focused on solving the problem using the knowledge base (Knowledge-based problem) motivate an intellectual (Personal Mastery) has been considered as a system (System Thinking) is a model (Mental Models) team learning (Team Learning) as well as a shared vision. (Share Vision) in all parts management system enabling organizations to modify their operations in line with changes in the globalized world.

Keywords : development , leader , Buddhist integration

1. บทนำ

ในปลายปี 2558 จะมีการการก้าวเข้าสู่การเข้ารวมตัวกันในประชาคมอาเซียน อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยากที่จะหลีกเลี่ยง ปัจจัยที่จะผลักดันให้สังคมที่รวมตัวขนาดใหญ่ภายใต้ “ผู้นำ” (Leader) ของทุกๆ ประเทศที่ทวีความสำคัญมากขึ้น เพราะโลกยุคใหม่มีความสลับซับซ้อน ยากที่จะทำความเข้าใจ ดังนั้นความรู้กับประสบการณ์ของผู้นำจึงกลายเป็นปัจจัยสำคัญ โดยจะต้องใช้ความเข้าใจประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องที่เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้าง “วิสัยทัศน์” ชี้ทางนำพาองค์กรและผู้ตามเข้าสู่โลกภายใต้สังคมอาเซียน ที่มากด้วยความหลากหลาย ควบคู่กับการแข่งขันกับความขัดแย้ง ให้อยู่รอดและเจริญเติบโตของสังคม การบริหารให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งใหม่ที่จำเป็น ซึ่งการยอมรับในตัวผู้นำด้วยภาวะของผู้นำ ควบคู่ไปกับการนำพาสังคมไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ การประยุกต์ใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันตามลักษณะของหลักธรรมเพื่อให้เกิดสติปัญญาตามความประสงค์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นการเป็นผู้นำที่ดีที่ประพฤติตามหลักพระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะนำองค์กรไปสู่เป้าหมาย และมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาผู้นำเชิงพุทธ เพื่อให้เกิดภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” ได้แก่ สัปปุริสธรรม 7 มาเป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการหล่อหลอมการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างและการพัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบ ทั้งคุณภาพด้านความสามารถ เพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำคุณภาพบุคลากรในองค์กรและคุณภาพขององค์กรให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ และคุณภาพด้านจิตใจ เพื่อทำให้เกิดการยกระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรม จริยธรรม เห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะ องค์กร และสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป

2. การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ

การพัฒนาภาวะผู้นำในปัจจุบันนิยมใช้วิธีการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนากัน พระพุทธศาสนาจึงเข้ามามีบทบาทมากในการพัฒนาภาวะผู้นำในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการสร้างความเก่ง (วิชชา) และความดี (จรณะ) ทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตามเป็นทั้งคนเก่งและคนดี (วิชชาจรณะสัมปันโน) ในคนคนเดียวกัน หากในสังคมใดมีผู้นำที่ทั้งเก่งและดีเช่นนี้ ก็เป็นที่ประจักษ์ว่าสังคมนั้นย่อมประสบความสำเร็จในทุกๆ ด้าน ซึ่งแนวคิดและวิธีการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาผู้นำเชิงพุทธ ในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่กล่าวถึงหลักธรรมสำคัญเกี่ยวกับการเป็นผู้นำที่ดีไว้หลายหลักธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักสัปปุริสธรรม 7 ถือเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่มีคุณสมบัติครบถ้วน

ในการเป็นผู้นำที่ดี โดยมีองค์ประกอบ 7 ประการ คือ รู้หลักการ รู้จุดหมาย รู้ตน รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้ชุมชน และรู้บุคคล และมีคุณสมบัติในการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบทั้งด้านคุณภาพทางจิตใจ และคุณภาพทางความสามารถ เป็นพื้นฐานแก่ผู้นำที่ดีที่จะต้องยึดหลักพุทธธรรมที่เป็นคุณธรรมและการปฏิบัติธรรม เป็นลักษณะสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้กิจการงานทุกอย่างบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยที่จะทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่มวลชน สังคม และประเทศชาติ อย่างยั่งยืนตลอดไป

ผู้นำที่ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาผู้นำในยุคของการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ ทั้งในด้านคุณภาพทางจิตใจ และคุณภาพด้านความสามารถ กล่าวคือ ในด้านคุณภาพทางจิตใจก็เป็นผู้นำที่เน้นคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ความซื่อสัตย์ เป็นหลัก โดยมุ่งให้เกิดประโยชน์สุขแก่ปวงชนหรือหมู่คณะ แก่สังคม แก่โลก เป็นหลัก ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม โดยทำตนเป็นผู้นำที่เป็นที่พึ่งของหมู่ชน เป็นที่พึ่งของสังคม ตลอดจนเป็นที่พึ่งของมนุษยชาติอย่างสมบูรณ์ ส่วนในด้านคุณภาพด้านความสามารถ ก็เป็นผู้นำที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ในด้านต่างๆ อย่างครบถ้วนเช่น ด้านการจัดระบบบริหารงาน ในการพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาโดยใช้องค์ความรู้เป็นฐาน (knowledge-based problem) ทำให้บุคลากรเป็นผู้รอบรู้ (Personal Mastery) มีการคิดอย่างเป็นระบบ (System Thinking) มีโมเดลความคิด (Mental Models) มีทีมการเรียนรู้ (Team Learning) ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) ในระบบการบริหารงานทุกๆ ส่วน จึงทำให้องค์กรสามารถปรับเปลี่ยนการทำงานได้อย่างสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันนี้

3. หลักการสร้างภาวะผู้นำเชิงพุทธในยุคสังคมประชาคมอาเซียน

ลักษณะหรือคุณสมบัติ เป็นสิ่งที่บอกหรือชี้ให้เห็นในตัวของบุคคลนั้นๆ อาจติดมาแต่กำเนิดหรืออาจสร้างขึ้นภายหลังได้ ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงคุณสมบัติสำคัญของผู้นำไว้อย่างไร พระพุทธเจ้าในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือนายกนั้น ทรงมีคุณสมบัติอย่างไร ซึ่งจะได้กล่าวถึงลักษณะที่เด่นๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ ดังนี้ ได้แก่ (1) พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พระพุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำความเป็นกัลยาณมิตรนี่แหละคือลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ ถ้ามองในวงแคบเข้ามาก็คือ ผู้นำนั้นเป็นผู้ที่ตั้งใจทำเพื่อประโยชน์แก่หมู่ชนและญาติมิตร เพื่อนร่วมชุมชน เพื่อนร่วมสังคม เพื่อนร่วมชาติหรือองค์การนั้นๆ (2) ความเป็นผู้นำของพระพุทธเจ้านั้น แสดงออกในลักษณะอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นผู้ค้นพบมรรคาหรือค้นพบทาง ทรงเป็นผู้รู้ทางและทรงบอกทางให้เพื่อไปสู่จุดหมาย หมายความว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้สามารถที่จะช่วยให้คนไปถึงจุดหมายได้ เพราะว่าคนทั้งหลายต้องการไปให้ถึงจุดหมายนั้น แต่ไม่รู้ทาง ไม่รู้วิธี พระพุทธเจ้าทรงค้นพบมรรคา คือ ทางที่ไปสู่จุดหมายแล้วช่วยบอกกล่าวชี้นำ บอกทางให้เป็นเหมือนมัคคุเทศก์ ทำให้ผู้อื่นสามารถร่วมเดินทางไป ซึ่งท่านใช้คำว่า มาร่วมสมทบหรือตามสมทบเดิน

ทางไปสู่จุดหมาย ทั้งนี้หมายความว่า ผู้นำจะต้องรู้จุดหมายชัดเจน และรู้ทางที่จะเดินทางไปสู่จุดหมายนั้น ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่ง (3) พระพุทธเจ้าทรงมีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำ ซึ่งแสดงออกในพระดำรัสเป็นบางครั้ง คือ พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้ที่ช่วยให้คนทั้งหลายได้ศึกษาเรียนรู้ หรือฝึกฝนตนเองจนกระทั่งสามารถที่จะข้ามพ้นความทุกข์หรือปัญหาไปถึงจุดหมายได้ ข้อนี้หมายความว่าผู้นำไม่ได้มาหยิบยื่นอะไรให้ผู้อื่นโดยตรง แต่มาช่วยให้คนอื่นได้ฝึกตน ได้เรียนรู้จนสามารถพึ่งตนเองได้และช่วยตนเองให้พ้นปัญหาไป หรือทำได้จนสำเร็จบรรลุจุดหมาย

อย่างไรก็ตาม การที่จะเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่หรือเป็นผู้นำที่ประสบความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล หมายถึง การบริหารตนเอง การบริหารคน การบริหารงาน โดยเฉพาะในเรื่องการบริหารตน เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารต้องมีและสร้างภาวะผู้นำพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาให้เป็นผู้นำที่พึงประสงค์ด้วยคุณลักษณะของภาวะผู้นำ 2 ด้าน คือ (1) คุณลักษณะภายในตัวของผู้นำ ได้แก่ (1.1) รู้หลักของสัปปุริสธรรม มีการรู้หลักเหตุผล เป็นต้น (1.2) มีสติปัญญา ไม่ประมาท (1.3) ตื่นตัว ทันต่อเหตุการณ์ (1.4) มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล เป็นคนเข้มแข็ง (2) คุณลักษณะภายนอก ในการที่จะประสานคนและงานเข้าด้วยกัน ได้แก่ (2.1) มีความรู้ ความสามารถ (2.2) มีพรหมวิหารธรรม (2.3) หวังประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม (2.4) น่ารัก น่าเคารพ เป็นธรรมาธิปไตย ไม่ลำเอียง

พระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของตัวบุคคล เพื่อให้บุคคลสำรวจฝึกฝนปรับปรุงตนเองเพราะต้องการให้รู้จักตนเอง รับผิดชอบตนเอง เคารพเชื่อมั่น และช่วยเหลือตัวเอง การมีภาวะผู้นำคือการมีศิลปะจูงใจและอำนวยการให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ปฏิบัติภารกิจตามที่พึงประสงค์ด้วยการเชื่อฟังเชื่อมั่น เคารพนับถือและร่วมมืออย่างจงรักภักดี หลักธรรมต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีมากมาย ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเฉพาะหลักธรรมที่เสริมสร้างคุณลักษณะของภาวะผู้นำ

สัปปุริสธรรม 7 เป็นธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ เป็นคุณสมบัติของคนดี มี 7 คือ (1) ธัมมัญญุตา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้หลักการและวิธีการวางนโยบายเพื่อให้ดำเนินกิจกรรมไปถึงจุดหมายนั้น (2) อัตถัญญุตา คือ ผู้นำที่ดีจะต้องรู้จักจุดหมาย หรือเป้าหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติเข้าใจวัตถุประสงค์องค์กรว่าจะไปทางไหน เพื่อประโยชน์อะไร เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้อย่างถูกต้องตามเป้าหมายนั้น เป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งกล่าวคือ โดยทั่วไปแล้วทุกองค์กรจะต้องมีการกำหนดจุดหมายก่อน (อัตถัญญุตา) แล้วจึงกำหนดหลักการ (ธัมมัญญุตา) หรืองานนโยบายให้เป็นไปตามจุดหมายนั้น (3) อัตตัญญุตา คือ รู้ตน รู้จักพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ รู้ว่าตนมีคุณสมบัติมีความสามารถอย่างไร เป็นหลักที่ประกอบด้วยคุณธรรมตามหลักอารยวัฒิ 5 ซึ่งเป็นความเจริญของอารยชนความเจริญอย่างประเสริฐ ทำให้ผู้ที่มีหลักธรรมนี้มีคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อมในการพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้นำนั้นเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมประดุจอารยชน (4) มัตตัญญุตา คือ รู้ประมาณ

รู้จักความพอดี รู้ธรรมแห่งมัชฌิมปฏิปทาหรือ อริยมรรค 8 ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติอันพอดี ที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นปลอดปัญหาไม่ติดข้องในทั้งสอง คือ กามสุขัลลิกานุโยคและอัตตกิลมถานุโยค และหลักสันโดษ คือ ความพอดีกับสิ่งที่ได้มา ความพอดีกับกำลังความสามารถ และความพอดีกับฐานะ ซึ่งหลักธรรมทั้ง 2 นี้ย่อมทำให้ผู้นำนั้นเป็นผู้สามารถพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้เหมาะสมและถูกต้องดังนั้น (5) กาลัญญุตา คือ รู้จักเวลาที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นผู้เห็นคุณค่าแห่งเวลาอย่างถูกต้อง ผู้นำที่มีหลักธรรมนี้ย่อมสามารถรู้เวลาอันเหมาะในการดำเนินกิจการทุกอย่าง (6) ปริสัญญุตา คือ การรู้ชุมชนและสังคมโลกได้อย่างถูกต้อง ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างทันสถานการณ์โลก ผู้นำที่มีหลักธรรมนี้ ย่อมเป็นผู้รอบรู้ทุกสถานการณ์ได้อย่างดี เพื่อพร้อมในการแก้ไขปัญหาให้ถูกจุดหรือถูกต้อง (7) ปุคคลปโรปรัญญุตา คือ รู้บุคคล รู้ประเภทบุคคลที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกันทำให้สามารถวางคนให้เหมาะสมกับงาน ผู้นำที่มีหลักธรรมนี้ ย่อมเป็นผู้มีความสามารถในการประสานต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างถูกต้อง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ผู้นำตามแนวพุทธประกอบด้วยหลักธรรมที่ส่งเสริมบทบาทความเป็นผู้นำ คือ ปาปณิกธรรม 3, อคติ 4, พรหมวิหาร 4, สังคหวัตถุ 4 สัปปุริสธรรม 7, ทศพิธราชธรรม 10 และสัปปายะ 7

4. ผู้นำในยุคการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมประชาคมอาเซียน

ในการกำหนดมาตรฐานผู้นำที่พึงประสงค์ตามหลักครองตน ครองคน ครองงาน ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการประยุกต์จากผู้นำตามบทบาทผู้นำ แนวคิดคะวันตก และผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในพระพุทธศาสนา ย่อมทำให้ได้มาตรฐานที่สมบูรณ์ในการพัฒนาผู้นำให้มีคุณภาพสมบูรณ์แบบทั้งทางด้านความรู้ความสามารถ และทางด้านจิตใจ ทั้ง 3 ด้านคือ

1. การครองตนของผู้นำในยุคสังคมประชาคมอาเซียน

กระบวนการพัฒนาตนเองให้มีทั้งคุณภาพทางด้านความรู้ความสามารถ และคุณภาพทางด้านจิตใจอย่างสมบูรณ์ ซึ่งการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพทางด้านความรู้ความสามารถย่อมทำให้ผู้นำนั้นมีคุณสมบัติของผู้นำตามที่กล่าวมาข้างต้น เช่น เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารอย่างดีเป็นต้น ส่วนการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพด้านจิตใจย่อมทำให้ผู้นำนั้นเป็นผู้มีคุณธรรม มีจริยธรรมมีความซื่อสัตย์ และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลักดังคุณสมบัติของผู้นำ มี 8 ประการ ดังนี้ คือ (1) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารงานอย่างดี สามารถมอบหมาย งานได้อย่างถูกต้อง (3) เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง สามารถตัดสินใจกิจการทุกอย่างได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (4) เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมในจิตใจ มีความซื่อสัตย์ และเห็นประโยชน์ส่วนรวม เป็นหลัก (5) เป็นผู้รู้จักความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างด้วยความรอบคอบตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (6) เป็นผู้รู้จัก

คุณค่าของเวลา สามารถบริหารเวลาได้อย่างเหมาะสม (7) เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และเป็นแบบอย่างที่ดี (8) เป็นผู้มีความเข้าใจ รอบรู้ในสถานการณ์โลกเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีบทบาทของผู้นำที่พึงประสงค์ในการครองตน มี 5 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ด้วยความรอบคอบและเหมาะสม (2) การประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดี ตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม (3) เป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั้งหลายและเป็นตัวแทนขององค์กรที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกองค์กร (4) การมอบหมายงานให้บุคคลต่างๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม และมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างทีมงานที่ดี (5) การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การครองตนของผู้นำในยุคโลกาภิวัตน์ ย่อมต้องประกอบด้วยคุณภาพทางด้านความรู้ความสามารถดีและคุณภาพทางด้านจิตใจควบคู่กันไปจึงจะสมบูรณ์แบบ

2. การครองคนของผู้นำในยุคสังคมประชาคมอาเซียน

กระบวนการพัฒนาคุณภาพทั้งด้านความรู้ความสามารถ และคุณภาพทางด้านจิตใจให้กับผู้ร่วมงานหรือบุคลากรในองค์กร เพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นผู้มีคุณภาพที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านความรู้ความสามารถและทางด้านจิตใจ ที่จะสามารถปฏิบัติงานตามที่มอบหมายให้อย่างถูกต้อง และเป็นไปตามเป้าหมายแห่งวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนั้น ในมาตรฐานการครองคนนั้น ผู้นำจำเป็นต้องพิจารณาถึงการพัฒนาบุคลากรของตนให้มีคุณภาพอย่างสม่ำเสมอทั้งคุณภาพทางด้านความรู้ความสามารถ และคุณภาพด้านจิตใจอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถปฏิบัติงานอย่างถูกต้อง และเป็นไปตามเป้าหมายท 8 ประการ คือ (1) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารงานอย่างดี สามารถมอบหมายงานได้อย่างถูกต้อง (3) เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง สามารถตัดสินใจกิจการทุกอย่างได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (4) เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมในจิตใจ มีความซื่อสัตย์ และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก (5) เป็นผู้รู้จักความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างด้วยความรอบคอบตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (6) เป็นผู้รู้จักคุณค่าของเวลา สามารถบริหารเวลาได้อย่างเหมาะสม (7) เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และเป็นแบบอย่างที่ดี (8) เป็นผู้มีความเข้าใจ รอบรู้ในสถานการณ์โลกเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีบทบาทของผู้นำในการครองคน มี 7 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ด้วยความรอบคอบและเหมาะสม (2) วางนโยบาย แผนงานควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (3) มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพมีความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์นี้ (4) การประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดี ตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม (5) เป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั้งหลายและเป็นตัวแทนขององค์กรที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั้งหลายทั้งภายในและ

ภายนอกองค์กร (6) การมอบหมายงานให้บุคคลต่างๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม และมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างทีมงานที่ดี (7) การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

3. การครองงานของผู้นำในยุคสังคมประชาคมอาเซียน

กระบวนการพัฒนาการบริหารงานในองค์กรให้มีคุณภาพเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถปรับปรุงองค์กรให้มีความเหมาะสมกับยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเช่นยุคโลกาภิวัตน์นี้ ดังนั้นในมาตรฐานการครองงานนั้น ผู้นำจำเป็นต้องพิจารณาปรับปรุงการบริหารงานด้านต่างๆ ให้มีคุณภาพอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เหมาะสมกับยุคโลกาภิวัตน์นี้ ในการครองงาน มี 8 ประการ คือ (1) เป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (2) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในระบบการบริหารงานอย่างดี สามารถมอบหมายงานได้อย่างถูกต้อง (3) เป็นผู้มีความรับผิดชอบสูง สามารถตัดสินใจกิจการทุกอย่างได้อย่างถูกต้องเหมาะสม(4) เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรมในจิตใจ มีความซื่อสัตย์ และเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก (5) เป็นผู้รู้จักความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างด้วยความรอบคอบตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (6) เป็นผู้รู้จักคุณค่าของเวลา สามารถบริหารเวลาได้อย่างเหมาะสม (7) เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ และเป็นแบบอย่างที่ดี (8) เป็นผู้มีความเข้าใจ รอบรู้ในสถานการณ์โลกเป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีบทบาทของผู้นำในการครองงาน มี 7 ประการ คือ (1) การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ด้วยความรอบคอบและเหมาะสม (2) วางนโยบาย แผนงานควบคุมสั่งการให้กิจการงานต่างๆ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (3) มุ่งพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพมีความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้องค์กรสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดไปในยุคโลกาภิวัตน์นี้ (4) การประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดี ตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม (5) เป็นแบบอย่างที่ดีของคนทั้งหลายและเป็นตัวแทนขององค์กรที่เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั้งหลายทั้งภายในและภายนอกองค์กร (6) การมอบหมายงานให้บุคคลต่างๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสม และมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างทีมงานที่ดี (7) การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การครองงานของผู้นำใน**ยุคสังคมประชาคมอาเซียน** ผู้นำนั้นจะต้องมีกระบวนการพัฒนาคุณภาพทั้งทางด้านความรู้ความสามารถ และคุณภาพทางด้านจิตใจของตนเอง และของบุคลากรทุกส่วนงานในองค์กรให้มีประสิทธิภาพอย่างสมบูรณ์ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาการบริหารงานในองค์กรที่มีคุณภาพเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์แบบ เพื่อนำพาหมู่คณะ องค์กรไปสู่เป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และยังเป็นผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ นับถือ ศรัทธาของคนทั่วไปใน**ยุคสังคมประชาคมอาเซียน**

จากกระแส**ยุคสังคมประชาคมอาเซียน**ที่ก่อให้เกิดการปรับตัวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งโดยองค์ประกอบภาวะ ฐานะ ทิศทางสถานการณ์ในโลกที่เปลี่ยนแปลงนำไปสู่ความแปรปรวนของโอกาสและข้อจำกัดหลายประการ ในฐานะผู้นำที่พึงประสงค์ใน**ยุคสังคมประชาคมอาเซียน**ย่อมต้องรู้และเข้าใจสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก ใช้ประโยชน์จากโอกาสที่เกิดขึ้น หรือสร้างโอกาสให้เกิดขึ้นตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงประโยชน์ของหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติเป็นหลักสำคัญ ไม่มุ่งแต่หาประโยชน์ส่วนตนโดยมองข้ามซึ่งคุณธรรม จริยธรรม อันดีงามแห่งสังคมและประเทศชาติ ผู้นำที่พึงประสงค์นี้จะถูกยกย่อง ยอมรับ ศรัทธา นับถือจากหมู่ชนทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทำให้องค์กรสามารถเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป ในทุกภาวะการณ์ของโลก ผู้นำที่พึงประสงค์ย่อมมีความสามารถใช้ประโยชน์หรือดำรงตนให้เกิดประโยชน์ได้เสมอแม้ในภาวะสงครามหรือในภาวะที่โลกเกิดหายนะ ซึ่งผู้นำที่พึงประสงค์ที่จะได้รับประโยชน์จากโลกหรือสร้างประโยชน์ให้แก่โลกได้ในทุกภาวะ ต้องเป็นผู้นำที่สามารถเข้าใจภาวะการณ์ของโลกอย่างแท้จริง เป็นผู้นำที่เป็นอิสระเหนือโลก และมีกุศโลบายอันเหมาะสมที่จะสามารถบริหารจัดการโลกในแต่ละภาวะการณ์ เพื่อนำประโยชน์สุขมาสู่หมู่คณะสังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริงและยั่งยืนตลอดไป นอกจากนี้ การประยุกต์หลักพุทธธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธ ย่อมเป็นผู้นำที่มีมุมมองที่กว้างไกลระดับโลก (Global perspective) มีความสามารถบริหารการเปลี่ยนแปลง (Manage change) อย่างมีประสิทธิภาพในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นไปตามคุณสมบัติของผู้นำตามแนวคิดทฤษฎีผู้นำเชิงปฏิรูป (Transformation Leadership Theory) และหลักสัปปุริสธรรมตามที่กล่าวมาแล้ว ในขณะเดียวกันก็เป็นผู้นำที่มีความพอเหมาะพอดีในการดำเนินกิจการงานทุกด้านอย่างเหมาะสมตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งย่อมมีความเหมาะสมกับยุคเศรษฐกิจพอเพียงในปัจจุบันในการที่จะนำพาองค์กรหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติให้อยู่อย่างเป็นสุข ถาวร และยั่งยืนตลอดไป ตามแนวโน้มของโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงมากขึ้นทุกวันนี้ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ภัยธรรมชาติ การก่อการร้าย เป็นต้น ย่อมมีผลกระทบต่อองค์กรและการเป็นผู้นำที่จะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดเชิงกระบวนทัศน์ใหม่ๆ ที่ต้องเผชิญต่อภาวะแนวโน้มที่เกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิผลยิ่งขึ้นแล้ว ผู้นำที่พึงประสงค์ใน**ยุคสังคมประชาคมอาเซียน** จะต้องมีการปรับเปลี่ยนคุณภาพขององค์ความรู้ความสามารถให้เหมาะสมตามไปด้วย โดยในแง่คุณภาพด้านจิตใจนั้นผู้นำที่พึงประสงค์ใน**ยุคสังคมประชาคมอาเซียน**จะต้องมีคุณภาพทางจิตใจที่สมบูรณ์แบบเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันและอนาคตที่มีความหลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2544). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สหายบล็อกและการพิมพ์.

ปริญญา ตันสกุล. (2543). **ศาสตร์แห่งผู้นำ**.กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จิตจักรวาล.

เนตร์พัณณา ยาวิราช. (2552). **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย.** ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

Burdy J. Raymond. (1972). **Fundamental of Leadership Readings**. Massachusetts: Wesley Publishing.

Choop Karnjanaprakorn. (2008). **Municiple Government in Thailand: As an Institution and Process of Self Government**. Bangkok: Institute of Public Administration, 2008.

Gary Dessler. (2004). **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders.** 3 rd ed.. New Jersey: Pearson Education.

Gibson. J.L.. Ivancevich. J.M., & Donnelly. J.H. (1997). **Organization Behavior Structure Process**. 9th ed. New York: McGraw-Hill.

Krech D. Crutchfield & E.L. Ballachy, (1948). **Individual in Sociaty**, Bombay: Tata Mcgraw – Hill,

Luis R. (2002).**Gomez-Mejia and David B. Balkin. Management.** New York: McGraw-Hill.

Paul R. Timm and Brent D. Peterson. (2000). **People at Work : Human Behavior in Organizations**. 5th ed.. New York: South-Western Publishing.

พุทธธรรมาภิบาล : พุทธทัศน์เพื่อการพัฒนาสังคมในประชาคมอาเซียน

Buddhist Good Governance: Buddhist Concept for Development of Society in ASEAN Community

ดร.อุทัย สติมั่น
Dr. Uthai Satiman
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

บทคัดย่อ

แนวคิดธรรมาภิบาล เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาอันเกิดจากกระแสโลกาภิวัตน์และประชาธิปไตยแบบเสรีนิยมที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลโดยร่วมกับกลุ่มผู้นำหรือนักการเมืองท้องถิ่นร่วมกันแสวงหาประโยชน์ส่วนตนมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม ทำให้กลไกการปกครองไม่เพียงพอต่อการรับมือกับสังคมที่สลับซับซ้อนมากขึ้นได้ อีกทั้งกลุ่มทุนขนาดใหญ่ก็ต้องการหลักประกันให้แก่เจ้าหนี้ในการทวงหนี้ แนวคิดดังกล่าวจึงถูกใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มส่วนน้อย มากกว่าการปกป้องผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ การขับเคลื่อนแนวคิดดังกล่าวก็มีลักษณะเป็นอัตตาธิปไตย ส่วนแนวคิดธรรมราชา ปรากฏในคัมภีร์จักกวัตติสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่สำคัญในพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นธรรมราชา จะยึดถือหลักธรรมาธิปไตย คือความถูกต้องตามเหตุผล และทั้งประโยชน์ส่วนตน และประโยชน์บุคคลอื่น แนวคิดธรรมราชาจึงเป็นที่มาของธรรมาภิบาลวิถีพุทธที่มีอุดมการณ์และเป้าหมายที่สูงส่ง คือมุ่งแก้ปัญหาทั้งระดับโครงสร้างและระดับปัจเจกบุคคล อีกทั้งมุ่งแก้ความเสื่อมทางศีลธรรมในสังคม โดยไม่มองข้ามปัญหาทางเศรษฐกิจ

คำสำคัญ : ธรรมราชา, พุทธธรรมาภิบาล, พุทธทัศน์

Abstract

The concept of 'Good Governance' has arisen to correct the problems caused by the flows of globalization and liberal democracy of which the huge group of capitals has an influence over the government by joining with leader group or local politicians for seeking private benefits rather than common interest that causes the inadequacy of ruling mechanism to handle the increasing of social complexity. Moreover, the huge group of capitals also needs such guarantee for the creditors in asking for debts. Therefore, this concept has been used as a tool in protecting for the interest of the minority group rather than for the majority one. The mechanism of this concept has the characteristic of autocracy. On the other hand, the concept of 'Dharmarājā' existed in Jakkavatti Sutra of the scripture, the important Phra Sutra in Buddhism, the one who is called the 'Dharmarājā' will hold on to The Rule of Law (Dhamma Democracy) which is the righteousness according to reasons including both private and others' interests. The concept of 'Dharmarājā' is therefore the origin of Buddhist Good Governance' that has got the outstanding ideology and aim to solve the problems both in the structure and individual levels; plus, the aim to correct the decline of morality in society by not overlooking the economy problem.

Key words : Dharmarājā, Buddhist Good Governance, Buddhist Concept

1. บทนำ

โลกในยุคโลกาภิวัตน์ มีปัญหามากมาย ตั้งแต่ปัญหาพื้นฐานไปจนถึงปัญหาระดับโครงสร้าง ตัวอย่างของปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ เกิดช่องว่างระหว่างความมีกับความไม่มีขยายตัวไปในวงกว้าง ปัญหาด้านสังคม ปัญหาด้านการเมือง ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาข้อพิพาทระหว่างพรมแดน หลายประเทศประสบปัญหา เพราะไม่สามารถสร้างสันติภาพภายในประเทศของตนได้ ปัญหาดังกล่าวกำลังรอแนวทางการแก้ไข แนวคิดพุทธธรรมาภิบาล เป็นแนวคิดอย่างหนึ่งที่สามารถใช้แก้ปัญหาต่างๆ ที่มีความสลับซับซ้อนอย่างยิ่งดังเช่นในปัจจุบัน ทั้งนี้ด้วยผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดธรรมาภิบาล หรือ good governance ตามแนวตะวันตกที่มีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายในปัจจุบันนั้นยังมีจุดอ่อน และความไม่ชัดเจนในหลายประเด็น บทความนี้ผู้เขียนจึงได้ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดพุทธธรรมาภิบาลเพื่อนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประชาคมอาเซียนต่อไป

2. ธรรมาภิบาล : ความเป็นมาและความหมาย

คำว่า “good governance” เป็นศัพท์ที่พัฒนามาจากคำว่า “good government” ซึ่งแนวคิดดังกล่าวส่วนหนึ่งเกิดจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ หรือการแผ่ขยายอำนาจอิทธิพลของชาติมหาอำนาจสู่ชาติด้อยพัฒนาหรือกำลังพัฒนา ซึ่งเกิดขึ้นหลังยุคสงครามเย็นได้สิ้นสุดลง สหรัฐอเมริกาได้กลายเป็นมหาอำนาจหมายเลขหนึ่งของโลก จึงได้มีความพยายามที่จะจัดระเบียบโลกใหม่ โดยการแผ่ขยายแนวคิด และอิทธิพลไปในส่วนต่างๆ ของโลกเพื่อความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และความมั่นคงทางการทหารของสหรัฐเอง กระแสโลกาภิวัตน์จึงเป็นอำนาจเผด็จการแบบใหม่ที่อาศัยการครอบงำจากทุนขนาดใหญ่ที่มีอิทธิพลเหนือรัฐบาลของแต่ละประเทศ ประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม จึงถูกใช้เป็นเพียงเครื่องมือของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ โดยร่วมกับกลุ่มผู้นำหรือนักการเมืองท้องถิ่น อันเป็นสาเหตุนำไปสู่การปกครองที่ไม่เป็นธรรม

คำว่า ธรรมาภิบาล (good governance) UNDP (United Nation Development Program) หน่วยงานสังกัดองค์การสหประชาชาติ ได้ให้นิยามความหมายของ good governance หรือธรรมาภิบาลว่า คือการใช้อำนาจทางการเมือง การบริหาร และเศรษฐกิจในการดำเนินภารกิจ กิจกรรมต่างๆ ของประเทศในทุกระดับโดยมีกลไก กระบวนการ สถาบัน ซึ่งประชาชนและกลุ่มต่างๆ สามารถแสดงออกถึงความต้องการผลประโยชน์ การใช้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การประสาน ประนีประนอมความแตกต่างโดยผ่านกลไก กระบวนการ และสถาบันเหล่านั้น ศ.นพ.ประเวศ วะสี ได้ให้คำนิยามของธรรมรัฐไว้ว่า คือ รัฐที่มีความถูกต้อง เป็นธรรม ซึ่งหมายถึงความถูกต้องเป็นธรรมใน 3 เรื่องใหญ่ๆ คือ 1) การเมืองและระบบราชการที่โปร่งใส รับผิดชอบต่อสังคม ถูกตรวจสอบได้ 2) ภาคธุรกิจที่โปร่งใส รับผิดชอบต่อสังคม สามารถตรวจสอบได้ 3) สังคมที่เข้มแข็ง ความเป็นประชาสังคม สามารถตรวจสอบภาครัฐและภาคธุรกิจให้ตั้งอยู่ในความถูกต้องได้

กล่าวโดยสรุป ธรรมาภิบาล หมายถึง การบริหารจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 ภาคส่วนของสังคม คือ ภาคราชการ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาสังคม ให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างสมดุล ส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืน และสามารถตรวจสอบได้

สำหรับประเทศไทยในภาคราชการได้เริ่มดำเนินการสร้าง “ธรรมาภิบาล” ขึ้นแล้ว กล่าวคือ ได้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 โดยระเบียบนี้กำหนดให้ทุกหน่วยงานของรัฐ ดำเนินการบริหารจัดการโดยยึดหลักการ 6 หลัก ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า

ถึงแม้ว่าหลักธรรมาภิบาลจะมีความสำคัญดังที่กล่าวแล้วข้างต้น แต่สภาพการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันทั้งระดับบริษัท ระดับสังคม ระดับประเทศ หรือในระดับโลก ยังดูว่าจะยังห่างไกลกับนิยามและความหมายแห่งหลักธรรมาภิบาลดังกล่าว ซึ่งผู้เขียนเห็นว่านัยแห่งธรรมาภิบาลในปัจจุบันกับนัยแห่งธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนานั้นยังมีความแตกต่างกันอยู่ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเป้าหมาย กระบวนวิธีการปฏิบัติ รวมถึงที่มาหรือปรัชญาของแนวคิดดังกล่าว หากพิจารณาวิเคราะห์ในเชิงลึกถึงนัยแฝง จะพบว่าธรรมาภิบาลเกิดขึ้นบนฐานคิดเรื่องผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ อันว่าด้วยความสามารถด้านการแข่งขันเป็นหลัก ทำให้ผู้ที่มีกำลังมากกว่ามุ่งแข่งขันเพื่อเอาชนะผู้อ่อนด้อยกว่าโดยชอบธรรมเข้าทำนอง “ปลาใหญ่กินปลาเล็ก” นอกจากนี้กระบวนการธรรมาภิบาลในปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับผู้นำ ผู้บริหารมากกว่าพนักงาน หรือประชาชน รวมถึงระดับโครงสร้างมีการใช้กฎหมาย กฎบัตร หรือกติการ่วมเป็นเครื่องมือมากกว่าที่จะเริ่มต้นที่จิตใจ ซึ่งมีความละเอียดลึกซึ้งและเป็นรากเหง้าแห่งปัญหาที่แท้จริง ทำให้ไม่เอื้อต่อการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นไป

3. ธรรมราชา : ที่มาแห่งแนวคิดธรรมาภิบาลในพระพุทธศาสนา

แนวคิดธรรมราชา ปรากฏในพระไตรปิฎก อัคคัญญสูตร ทีฆนิกาย เกี่ยวกับกำเนิดมนุษย์ที่ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น เมื่อวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ดำเนินต่อไปเรื่อยๆ จึงมีการคัดเลือก “มหาชนสมมติ” ซึ่งเป็นบุคคลที่ประชาชนคัดเลือกกันขึ้นมา และถ้าไม่ทำหน้าที่ประชาชนก็สามารถปลดออกได้ ความบางตอนในอัคคัญญสูตรที่แสดงความคิดวิวัฒนาการอันเป็นที่มาของปัญหาต่างๆ ในสังคมปัจจุบันดังนี้

> “คนเกียจคร้านนำข้าวมาเก็บสั่งสมและเกิดความนิยมทำตามกัน ⇨ เกิดการปักปันกั้นเขตแบ่งส่วนข้าว ⇨ คนโลภลักส่วนของคนอื่นมาเพิ่มแก่ตน (เกิดอทินนาทาน) ⇨ เกิดการตำหนิติเตียน การกล่าวเท็จ การทำร้ายลงโทษ การต่อสู้ ⇨ **ผู้มีปัญญาเห็นความจำเป็นต้องมีการปกครอง เกิดการเลือกตั้ง ⇨ เกิดมีคำว่า กษัตริย์** ⇔ มีคนเบื่อหน่ายความชั่วร้ายในสังคม คิดลอยล้างบาปไปอยู่ป่าบำเพ็ญฌาน บางพวกอยู่ใกล้ชุมชน เล่าเรียนเขียนตำรา เกิดมีคำว่า **พราหมณ์** เป็นต้น ⇔ คนมีครอบครัวประกอบการอาชีพประเภทต่างๆ เกิดมีคำว่า **แพศย์** ⇔ คนนอกจากนี้ ซึ่งประพฤติเหลวไหลเลวร้าย ถูกเรียกว่า **ศูทร** ⇔ คนทั้งสี่พวกนั้นบางส่วนละเลิกขนบธรรมเนียมของคน สละเหย้าเรือนออกบวช เกิดมี**สมณะ**” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 140, 102)

จากพระสูตรจะพบรูปแบบประชาธิปไตยที่เก่าแก่ที่สุดในโลก จากการที่ประชาชนเลือกผู้นำขึ้นปกครองตนเอง และสมมุติเรียกว่า มหาชนสมมติ หรือราชา เพราะนำมาซึ่งความยินดี โดยมีกติกาอยู่ว่าผู้

นั้นจะต้องมีธรรม พระราชาที่ครองแว่นแคว้นโดยธรรม ก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นธรรมราชา ดังที่ปรากฏในจักกวัตติสูตรว่า

> "ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพระราชาจักรพรรดิ์ พระนามว่า ทัฬหเนมิ **ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม** เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร 4 เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว 7 ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ 7 พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพันล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์**ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศัสตรา** ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 60)

คำว่า "ผู้ทรงธรรม" นั้นหมายถึงเป็นผู้ปฏิบัติตามธรรม คือพระองค์เองมีธรรมเป็นวัตรปฏิบัติ คือ ดำรงชีวิตอยู่ในศีลธรรมทั้งกาย วาจา ใจ ส่วน "เป็นพระราชาโดยธรรม" นั้นหมายถึงทรงใช้ธรรมในการปกครองราษฎร และข้าราชบริพารตลอดจนพระราชวงศ์ทั้งในพระนครของพระองค์ และในบรรดาประเทศราช ทรงชนะด้วยธรรม แก้ไขปัญหาและคดีความต่างๆ ด้วยธรรม บริหารบ้านเมืองด้วยธรรม (ปรีชา ช้างขวัญยืน. 2542: 19) ธรรมจึงเป็นเครื่องตัดสินว่าผู้ใดสมควรเป็นพระเจ้าแผ่นดิน และพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดเป็นพระเจ้าแผ่นดินที่ดีหรือไม่ดี ดังความว่า

> "เอ๋ย ถ้าเช่นนั้น ลูกจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พวกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ชาวนิคมและชาวชนบท สมณพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม" (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 62)

ธรรมราชาในจักกวัตติสูตรได้กล่าวถึงแนวคิดการบริหารจัดการโดยยึดธรรมเป็นใหญ่ โดยการนำธรรมมาใช้คุ้มครอง ป้องกัน ประชาราษฎรในแว่นแคว้นตามฐานะ ในพระสูตรชี้ให้เห็นว่าพระราชาจะทรงธรรมได้นั้นจะต้องมีที่ปรึกษาที่ทรงธรรมนั่นก็คือ สมณพราหมณ์ ซึ่งท่านไม่เจาะจงนักบวชในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในสังคมพุทธศาสนานิกายเถรวาทในประเทศไทยนั้นไม่นิยมให้พระภิกษุมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดๆ แต่ในพระสูตรนี้ดูเหมือนพระพุทธองค์จะทรงวางนักบวชซึ่งอาจรวมถึงภิกษุในพระพุทธศาสนาไว้ในฐานะที่ปรึกษาราชการของเจ้าผู้ปกครองหรือนักบริหารนักการเมืองไว้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดในสามัญญผลสูตร ซึ่งปรากฏว่ามีการแบ่งสังคมออกเป็น 2 ภาคส่วน คือ ภาคสังฆะ (ชุมชนสงฆ์) กับภาคพระราชา (ผู้ปกครอง) คนทั้งสองภาคส่วนนี้ไม่สามารถใช้

อำนาจบีบบังคับซึ่งกันและกันได้ แต่สามารถให้คำแนะนำแก่กันและกันได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 9 : 49)

จากการศึกษายังพบว่า คำว่า ธรรมราชา จัดเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของผู้ที่จะได้ชื่อว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์อย่างเช่น พระเจ้าจักรพรรดิ์พระนามว่าทัฬหเนมิ ในจักกวัตติสูตร ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวปรากฏเฉพาะในพระคัมภีร์ไม่ได้ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งคุณสมบัติของความเป็นธรรมราชาก็หาไม่ได้กับพระราชาทั่วไป มีเพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่ทรงมีคุณสมบัติที่จะเป็นธรรมราชา (ปรีชา ช้างขวัญยืน, 2542 : 12) เมื่อหากตีความธรรมราชาเป็นนามธรรมว่าหมายถึงคุณสมบัติที่อยู่ในบุคคล สิ่งที่ธรรมราชา ยึดถือเรียกว่า ธรรมาธิปไตย ก็อาจจะพบได้กับพระราชาในอดีต เช่นพระเจ้าอโศกมหาราช หรือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

แนวคิดธรรมราชาที่ปรากฏในจักกวัตติสูตรได้ชี้ให้เห็นสัจจธรรม คือความไม่แน่นอนหรือความเสื่อมจากความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ์หากไม่ระวัง คุ้มครอง รักษาธรรมให้ดี โดยในพระสูตรได้กล่าวถึงความผิดพลาดอันเกิดจากผู้นำว่า เมื่อถึงรัชสมัยของพระเจ้าจักรพรรดิ์องค์ที่ 7 ได้เกิดความผิดพลาดในการปกครองขึ้น เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิ์ไม่ทรงประพฤติพระองค์ตามวงศ์เดิมแห่งพระบิดาของตน (ราชประเพณี) ทรงตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยแนวคิดของพระองค์เองโดยไม่รับฟังที่ปรึกษายังผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมามากมาย คือมนุษย์ก็เสื่อมลงทั้งสภาพร่างกายและอายุ ศีลธรรมก็เสื่อมจากจิตใจ ละทิ้งกุศลกรรมบถ ยึดถืออกุศลกรรมบถ นอกจากการตัดสินใจที่ผิดพลาดของผู้นำที่ไม่ปฏิบัติตามพระราชประเพณีแล้ว ในจักกวัตติสูตรยังได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า ความยากจนเป็นบ่อเกิดแห่งการไร้ศีลธรรม และอาชญากรรม การกำจัดอาชญากรรมได้นั้นจะต้องปรับปรุงทางเศรษฐกิจ การที่ผู้ปกครองจะดำรงอยู่ได้นาน ต้องคำนึงถึงประชาชนเป็นหลัก ราษฎรต้องอยู่ดีกินดี หากราษฎรมีความเดือดร้อนต้องรีบช่วยเหลือแก้ไข ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ปกครอง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ผู้นำ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยคุณธรรมจึงจะได้ชื่อว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่ของนักปกครองผู้ยิ่งใหญ่ ตามหลัก “จักรวรรดิวัตร” 5 ประการ คือ

1. ธรรมาธิปไตย คือ ถือความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล หลักการ กฎกติกาที่ชอบธรรมเป็นบรรทัดฐาน เคารพธรรม เชิดชูธรรม นิยมธรรม ตั้งตนอยู่ในธรรม ประพฤติธรรมด้วยตนเอง

2. ธรรมิการักขา คือ จัดอำนวยการรักษา คุ้มครองอันชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน คือ ข้าราชการฝ่ายทหาร ข้าราชการฝ่ายปกครอง ข้าราชการพลเรือน นักวิชาการ และคนต่างอาชีพ เช่น พ่อค้าและเกษตรกร ชาวนิคมชนบท และชนชายแดน พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม ตลอดจนสัตว์มีเท้า หรือสัตว์ปีก อันควรสงวนรักษา ในอรรถกถาท่านอธิบายต่อไปว่า ให้พระราชา หรือผู้นำแนะนำบุตรและภรรยา กล่าวคือชนภายในให้ตั้งอยู่ ในศีลสังวร ให้วัตถุมีผ้าดอกไม้และของหอมเป็นต้นแก่พวกบุตร และภรรยานั้น และป้องกันอุปัทวะทั้งหมดให้แก่เขา แม้ในเหล่าทหารเป็นต้น ก็เหมือนกันแต่มีข้อแตกต่างกันดังนี้ เหล่าทหารพระราชาควรสงเคราะห์ด้วยการให้บำเหน็จรางวัล ไม่ให้ล่วงเลยกาลเวลา กษัตริย์ผู้ได้รับการอภิเษก ควรสงเคราะห์ด้วยการให้รัตนะมีม้า อาชาไนยอันสง่างามเป็นต้น กษัตริย์

ที่เป็นประเทศราช ควรให้ยินดี แม้ด้วยการมอบให้ยานพาหนะอันสมควรแก่ความเป็นกษัตริย์นั้น พราหมณ์ทั้งหลายควรให้ยินดีด้วยไทยธรรมมีข้าวน้ำและผ้าเป็นต้น พวกคฤหบดีควรสงเคราะห์ ด้วยการให้พันธุ์ ข้าว ไถ ผาล และโคงานเป็นต้น ผู้อยู่ในนิคมและผู้อยู่ในชนบทก็เหมือนกัน (คือควรสงเคราะห์ด้วยการให้พันธุ์ข้าว ไถ ผาลและโคงานเป็นต้น) พวกสมณพราหมณ์ ผู้มีบาปสงบ มีบาปลอยเสียแล้วควรสักการะ ด้วยการถวายบริขารสำหรับสมณพราหมณ์ หมู่เนื้อและนกควรให้โปร่งใจเสียได้ด้วยการให้อภัย (รวมถึงการดูแลเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งพืชและสัตว์) (ทีฆนิกายฏฺฐกถา (สุมงฺคลวิลาสินี 3) (เล่มที่ 6) : 55)

3. อธรรมการนิเสธนา ห้ามกั้น มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือการจัดการป้องกัน แก้ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง ชักนำประชาชนให้ตั้งมั่นในสุจริตและนิยมธรรม

4. ธนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสนยากไร้ในแว่นแคว้น เช่น จัดให้ราษฎรทั้งปวงมีทางหาเลี้ยงชีพ ทำมาหากินได้โดยสุจริต

5. ปริปุจฉา ปรึกษาสอบถามปัญหากับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมาอยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง

สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงสาเหตุของปัญหาในเชิงปัจเจกชน ไว้ในอัคคัญญสูตร ว่าด้วยปัจจยาการแห่งกิเลส ตัณหาของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เสื่อมจากความเป็นผู้วิเศษ แต่ในจักกวัตติสูตร พระพุทธองค์ทรงตรัสสาเหตุของปัญหาในระดับโครงสร้าง เรื่องการเมือง การปกครอง หากผู้นำไม่ยึดถือปฏิบัติตามหลัก “จักรวรรดิวัตร” ก็จะเป็นที่มาของปัญหาต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งแนวคิดดังกล่าวเป็นต้นแบบแห่งธรรมาภิบาลได้เป็นอย่างดี

4. สังคมสงฆ์ : ต้นแบบแห่งธรรมาภิบาลวิถีพุทธ

สังคมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าผู้ทรงสถาปนาขึ้นเป็นสังคมตัวอย่างที่สมาชิกในสังคมอาจจะยังไม่เป็นพุทธะทั้งหมด แต่เป็นสังฆะโดยรูปแบบที่มีแบบแผนการดำเนินชีวิตสอดคล้องและเอื้อต่ออุดมคติ ซึ่งจะทำหน้าที่สร้างสังคมให้เป็นสังฆะอย่างแท้จริง เมื่อพระพุทธองค์ได้จัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นมาแล้ว พระองค์ก็ได้วางระบบระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งสมมติไม่มีอยู่จริงในธรรมชาติ แต่อาศัยหลักความจริงในธรรมชาติเป็นเกณฑ์เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายเข้าถึงธรรม ระบบระเบียบทั้งหมดนี้เรียกว่า “วินัย” หลักการพัฒนาสังคม ให้เป็นสังคมภิบาล ซึ่งเป็นระดับหนึ่งในธรรมาภิบาลยุคปัจจุบัน ประกอบด้วยหลักการใหญ่สองส่วน คือ ธรรมอันเป็นอุดมคติคือหลักการ หรือเป้าหมาย ส่วนวินัยคือการจัดวางระบบขึ้นในสังคมมนุษย์ด้วยความรู้ในหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตโดยสอดคล้องกับหลักความจริงนั้น ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ เป็นวิธีการจัดทำ ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์

(ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่า “ในแง่ธรรมนั้น พระพุทธศาสนาต้องการจะฝึกฝนคนให้มีคุณภาพและคนที่มีคุณภาพนั้นก็มาประกอบกันเข้าเป็นสังคมที่ดี มาช่วยกันสร้างสรรค์สังคมที่ดี แต่วินัยเป็นการจัดสภาพชีวิต สภาพความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม จัดชุมชน จัดสังคม จัดระบบให้เกื้อกูลแก่การฝึกคนให้มีคุณภาพเช่นนั้นและเพื่ออำนวยโอกาสให้คนที่มีคุณภาพดีเช่นนั้นสามารถก้าวหน้าต่อไปสู่จุดมุ่งหมายสูงสุดยิ่งขึ้นในทางธรรม” (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2527 : 11) สังคมสงฆ์ในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ จึงเป็นสังคมที่มีธรรม คือความจริง หรือความถูกต้องดีงามเป็นจุดหมายสูงสุด โดยมีหลักการที่สำคัญว่า “ธรรมาธิปไตย ทุกคนต้องถือธรรมเป็นใหญ่ ทุกคนต้องใฝ่ธรรม ต้องถือธรรมเป็นบรรทัดฐานและเพียรพยายามมุ่งจะให้เข้าถึงธรรม” (พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), 2541 : 19) สอดคล้องกับแนวคิดของ ดร.เอมเบกการ์ ที่เห็นว่า “พระพุทธเจ้าทรงจัดตั้งสังคมสงฆ์ขึ้นเพื่อให้มีสังคมของคณะบุคคลที่ดำรงชีวิตอยู่ตามอุดมคติของพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นแบบอย่างแก่คฤหัสถ์” (พระมหาสมชัย กุสลจิตฺโต, แปล. 2537 : 22) สังคมสงฆ์ในพุทธศาสนานั้นเป็นตัวอย่างของสังคมที่มนุษย์สามารถช่วยกันสร้างขึ้นมาได้ โดยการบูรณาการมนุษย์ ธรรมชาติ สังคม ประสานกันเข้าเป็นองค์รวมเดียว โดยมีมนุษย์เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะพัฒนาให้ระบบบูรณาการเป็นไปด้วยดี สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องธัมมิกสังคมของพุทธทาสภิกขุดังข้อความที่ว่า “พระพุทธองค์ทรงบัญญัติระบบวินัย ทำให้เราเห็นได้ทีเดียวว่า เป็นระบบที่ผูกพันกันไว้เป็นพวกเป็นหมู่ ไม่แยกออกจากกันไป คำว่า “สังฆะ” แปลว่า หมู่ หรือ พวก มันไม่ได้แปลว่า เดี่ยว คนเดียว เมื่อมันอยู่เป็นพวก มันก็ต้องมีอะไรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว หรือมีหลักธรรมสัจจะอันใดอันหนึ่ง ที่จะทำให้คณะสงฆ์ตั้งอยู่ได้เป็นหน่วยเดียว จากส่วนประกอบของหน่วยหลายร้อยหลายพันหลายหมื่นหน่วยดึงเข้าเป็นสังคมที่ถูกต้อง” (พุทธทาส อินทปัญโญ, 2538 : 144) การที่มนุษย์จะเป็นอยู่อย่างประสานกลมกลืน เริ่มต้นมนุษย์ก็ต้องรู้จักธรรมชาติ คือ รู้จักความจริงของธรรมชาติ เพื่อจะได้ปฏิบัติต่อธรรมชาติได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังมุ่งสอนให้มนุษย์รู้จักพึ่งตัวเองในการประกอบคุณงามความดี ในการยกระดับชีวิตของตนให้สูงขึ้นไม่สอนให้คิดแต่จะเอาดีด้วยการบวงสรวงอ้อนวอน (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2541 : 19 – 20) ในส่วนธรรมชาติของมนุษย์นั้นประกอบด้วยความเป็นอยู่ด้านต่างๆ 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ซึ่งแสดงออกทางกาย และวาจา ที่ติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม แล้วก็มีด้านจิตใจ และด้านปัญญา ซึ่งสามด้านหรือสามส่วนนี้มีความสัมพันธ์และอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือ ปัญญา ซึ่งปัญญามีสองด้าน มาบรรจบประสานกัน คือปัญญาที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ปัญญาที่นำความรู้ในความจริงนั้นมาใช้จัดสรรสังคมให้ดี พระพุทธเจ้าสอนว่า ความจริงมีอยู่ตามธรรมชาติ พระพุทธเจ้าจะเกิดหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็เป็นอย่างนั้น แต่พระพุทธเจ้าได้มาค้นพบความจริงนั้นแล้ว ก็นำมาเปิดเผยชี้แจงแสดงอธิบายให้เข้าใจได้ง่าย ความจริงนี้เรียกว่า ธรรม หรือ กฎธรรมชาติ ชีวิตมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเป็นไปตามความจริงหรืออยู่ใต้กฎนี้ด้วย ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็อยู่กันเป็นหมู่ อยู่กันเป็นสังคม ทำอย่างไรจะให้หมู่มนุษย์จำนวนมาก ดำเนินชีวิตได้สอดคล้องกับความจริงตามกฎของธรรมชาติ คำตอบคือ ต้องขยายปัญญาไปให้แก่สังคมมนุษย์ โดยผู้ที่รู้ความจริงทำการจัดตั้งแบบแผน จัดสรร ดำเนินการ วางระเบียบต่างๆ เพื่อให้สังคมมีสิ่งแวดล้อมที่ดี ที่จะ

ช่วยเกื้อกูลตะล่อมให้ชีวิตของคนทั้งหลายที่อยู่ในสังคมนั้นดำเนินไปสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ยกตัวอย่างเช่นกรณีของพระพุทธเจ้าถ้าหากท่านพบความจริงในธรรมชาติแล้วความรู้นั้นจำกัดอยู่กับตัว ก็เป็นเพียงพระปัจเจกพุทธเจ้า แต่พระพุทธองค์ทรงมีความสามารถพิเศษมากกว่านั้น คือ ทรงสามารถจัดตั้ง วางระเบียบ แบบแผน จัดสรรสิ่งแวดล้อม ที่จะทำให้ธรรมนั้นอำนวยประโยชน์แก่สังคมมนุษย์จำนวนมากได้ด้วย การจัดตั้งวางระเบียบชีวิต และระบบสังคมบนฐานแห่งความรู้ในความจริงของธรรมชาติเพื่อเอื้อประโยชน์แก่สังคมมนุษย์นี้ เรียกว่า วินัย ซึ่งคู่กันกับธรรมที่เป็นตัวความจริงในธรรมชาติ พระพุทธศาสนาประกอบด้วยหลักการสองส่วนนี้

คำว่า ปาพจน์ หรือ ธรรมวินัย จึงเป็นชื่อเดิมของพุทธศาสนา ในหมู่มนุษย์วินัยคือการจัดตั้งแบบแผน วางระบบความเป็นอยู่ และจัดระเบียบในสังคม เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แต่ก็มีความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับวินัย จะเห็นได้ว่าระบบแบบแผนในสังคมมนุษย์ทั้งหมดที่เรียกว่า ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การปกครอง ระบบการบริหาร และระบบสังคมต่างๆ ทุกอย่าง จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความความรู้ความเข้าใจในความจริงแท้ในธรรมชาติที่ประสานเป็นอันเดียวกันทั้งหมด

รวมความว่า ธรรมเป็นเรื่องของความเป็นจริงตามธรรมชาติซึ่งมีอยู่เป็นธรรมดา เป็นเรื่องของชีวิตจิตใจ และปัญหาเป็นเรื่องของเนื้อหาสาระ และเป็นเรื่องของตัวบุคคลที่แต่ละชีวิตจะต้องรับผิดชอบตัวเองต่อกฎธรรมชาติ ในฐานะที่ชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ แต่วินัยเป็นเรื่องของการจัดระบบสังคมซึ่งเป็นเรื่องของสมมติ เป็นเรื่องของรูปแบบ เป็นเรื่องหนักไปทางด้านรูปธรรม และเป็นเรื่องของสังคมมนุษย์ที่แต่ละบุคคลจะต้องรับผิดชอบต่อกฎเกณฑ์ของสังคม ตัวอย่างวินัยของพระสงฆ์จะว่าด้วยเรื่องปัจจัย 4 และการจัดสรรปัจจัย 4 ว่าด้วยระบบการอยู่ร่วมกันว่าจะมีความสัมพันธ์กันอย่างไร จะดำเนินกิจกรรมส่วนรวมกันอย่างไร จะดูแลปกครองกันอย่างไร จะวินิจฉัยตัดสินคดีอย่างไร เป็นต้น ในแง่ของธรรม แต่ละคนรับผิดชอบต่อกฎธรรมชาติชีวิต รับผิดชอบต่อกรรมของตน กรรมในทางธรรมก็คือปฏิบัติการของกฎธรรมชาติที่กระทำต่อบุคคลแต่ละคนนั้นเป็นส่วนตัว แต่ในแง่วินัยบุคคลแต่ละคนรับผิดชอบต่อสงฆ์คือต่อสังคม คือ ไม่รอการให้ผลของกรรมตามกฎธรรมชาติ แต่สงฆ์มีหลักแห่งกรรมทางวินัย ซึ่งเป็นกรรมสมมติ ที่จะจัดการกับผู้ทำผิดนั้นทันทีในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม (พระธรรมปิฎก, 2539 : 23)

รัฐในอุดมคติที่พระพุทธเจ้าทรงก่อตั้งให้เป็นรูปธรรมขึ้นโดยมีลักษณะพิเศษที่เป้าหมาย นโยบายและหลักการที่แตกต่างจากรัฐทั่วๆ ไป ดังนี้

1. ประชาชน เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของรัฐ เพราะประชาชนเป็นผู้สร้างวิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีให้เจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมโทรมได้ สิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับประชาชน คือ จำนวน เชื้อชาติ และวัฒนธรรม ประเภทและชนชั้นที่สำคัญ คือคุณภาพของประชากร ในพระพุทธศาสนา หมายถึง พุทธบริษัท 4 พุทธจักรจะเจริญหรือเสื่อมโทรมก็ขึ้นอยู่กับบริษัททั้งสี่นี้เป็นสำคัญ เช่นเดียวกับความเจริญและความเสื่อมของรัฐโดยมีประชากรเป็นตัวแปรสำคัญพระพุทธองค์ตรัสว่า “ศาสนาของตถาคตจะเจริญหรือเสื่อมย่อมขึ้นอยู่กับพุทธบริษัททั้งสี่คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา”

2. การบริหาร พระองค์ทรงยึดถือหลักการหรือธรรมะมากกว่าบุคคลมีพระพุทธพจน์ที่แสดงให้เห็นถึงการที่พระองค์นั้นทรงยึดถือหลักการ (ธรรมะ)มากกว่าตัวบุคคลดังที่พระองค์ตรัสว่า“อานนท์ธรรมและวินัยใด อันเราแสดงไว้แล้วบัญญัติไว้แล้วแก่พวกเธอทั้งหลายเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 (เล่ม 10 ข้อ 216) :164)

สังคมสงฆ์ในช่วงแรกๆ พระพุทธเจ้าทรงปกครองด้วยพระองค์เอง และการปกครองก็เน้นการปกครองโดยธรรม (ธรรมราชา) มีลักษณะคล้ายพ่อปกครองลูก ดังพระดำรัสตอบพระภิกษุสงฆ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายเป็นบุตรแห่งเรา เป็นโอรสที่เกิดจากปาก เกิดโดยธรรม อันธรรมเนรมิตแล้ว เป็นธรรมทายาท” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 16 : 260) ต่อมาพระพุทธองค์ได้มอบอำนาจให้พระสงฆ์ที่เป็นปูชนียะผู้เป็นอาวุโสปกครอง โดยมีจำนวนไม่ต่ำกว่า 4 รูป สังคมแห่งสงฆ์จึงมีธรรมเป็นแกน “ธรรม” หมายถึง คำสอนแสดงความเป็นจริง ความดีงาม เป็นเรื่องเนื้อหา หลักการ สิ่งที่ค้นพบ คำเปิดเผย เน้นที่ชีวิตด้านใน ที่จิตใจและที่ตัวบุคคล หรือปัจจัตตบุคคล

จากการศึกษาพบว่าบริหารของพระพุทธองค์ยังมิได้แยกชีวิตออกจากแวดวงของภูมิหลังทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง คำสอนของพระองค์ครอบคลุมเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รัฐและประชาชนในรัฐเป็นวิวัฒนาการทางสังคม เริ่มต้นจากความเรียบง่ายไปสู่ความสลับซับซ้อนโดยยึดหลักความสงบสุขของประชาชนเป็นใหญ่ ผู้ปกครองในฐานะเป็นตัวกลางที่จะคอยจัดสรรผลประโยชน์ให้เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย ทั้งนี้เพื่อความอยู่ดีกินดี สร้างสวัสดิภาพให้เกิดแก่ประชาชน เพราะว่าความยากจน เป็นสาเหตุของการไร้ศีลธรรมและอาชญากรรม เช่น โจรกรรม การพูดปด การเบียดเบียน ความโกรธ ความโหดร้าย ฯลฯ บรรดาพระราชาในสมัยโบราณก็เช่นเดียวกับรัฐบาลทั้งหลายในปัจจุบัน ต่างพยายามปราบปรามอาชญากรรมด้วยการลงโทษ ซึ่งไม่มีทางสัมฤทธิ์ผลได้

ในกูฏทันตสูตร พระองค์ได้ทรงแนะนำว่า การที่จะกำจัดอาชญากรรมได้นั้น จะต้องมีการปรับปรุงสภาพทางเศรษฐกิจของประชาชน ประเทศชาติก็จะมีแต่ความสุข ปราศจากอาชญากรรม (รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ แปล. 2548 : 158) พระพุทธองค์ทรงสอนให้แก้ความชั่วด้วยความดี และสอนให้แก้ที่ตัวเองก่อนโดยไม่คอยเกี่ยงให้คนทั้งโลกดีหมดแล้ว เราจึงจะดีเป็นคนสุดท้าย แม้ในการสอนให้มีเมตตาจิตก็ให้หัดแผ่เมตตาในตนเองก่อน เพื่อจะได้เป็นพยานว่า เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันใด คนอื่นก็มีความรักสุขเกลียดทุกข์ฉันนั้น พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรม คือความถูกต้อง ตามเหตุผลเป็นประมาณ ที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่ หรือสอนให้ถือคนอื่นเป็นใหญ่ หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นธรรมชื่อว่า เห็นพระพุทธเจ้า ผู้ปฏิบัติธรรมชื่อว่าผู้อยู่ใกล้พระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชา และปฏิบัติบูชา และการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้าก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตยนี้ อย่างไรก็ตามในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสาจารย์ท่านได้อธิบายหลักอธิปไตย 3 กับเรื่องศีลในลักษณะที่เกื้อกูลแก่การทำความดี ไว้ดังนี้ว่า ศีลที่บุคคลใคร่เพื่อจะสละทิ้งสิ่งซึ่งไม่สมควรแก่ตน ผู้มีตนเป็นที่เคารพ ประพฤติเป็นไปแล้วด้วยความคารวะในตน ชื่อว่า อัตตาธิปไตย

ศีล ศีลที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะหลีกเลี่ยงการตำหนิของชาวโลก ผู้มีโลกเป็นที่เคารพ ประพฤติเป็นไปแล้วด้วยความคารวะในโลก ชื่อว่า โลกาธิปไตยศีล ศีลที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะบูชาความยิ่งใหญ่ของธรรม ผู้มีธรรมเป็นที่เคารพ ประพฤติเป็นไปแล้วด้วยความคารวะในธรรม ชื่อว่า ธัมมาธิปไตยศีล (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. 2548 : 21) สังคมสงฆ์จึงเป็นสังคมแห่งธรรมาภิบาลอย่างแท้จริงดังกล่าวแล้วข้างต้น

สรุปความว่า ธรรมาภิบาลในปัจจุบันนั้นยังมีข้อจำกัด และมีความบกพร่อง เนื่องจากยังมีอำนาจแบบอัตตาธิปไตย คือการถือตัวตนของผู้นำเป็นสำคัญ อีกทั้งยังมีอุปาทานคือการเข้าไปยึดมั่นถือมั่นในกลุ่มในผลประโยชน์ของกลุ่มตัวเอง เพราะมุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม แต่พุทธธรรมาภิบาล หากพิจารณาบนฐานคิดแบบประโยชน์นิยมจะพบว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่บุคคลทุกกลุ่ม ทุกฝ่ายโดยไม่เลือกปฏิบัติเพราะมีหลักการคือมุ่งประโยชน์เกื้อกูล และมุ่งความสุขแก่มหาชน นอกจากนี้ยังมุ่งไปถึงประโยชน์ทั้งในโลกนี้และประโยชน์ในโลกหน้า ตลอดจนประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน แนวคิดดังกล่าวปรากฏอย่างชัดเจนในสังคมสงฆ์ที่มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน เป็นสังคมแห่งการเอื้อเฟื้อแบ่งปันอย่างแท้จริง

5. วิเคราะห์แนวคิดธรรมาภิบาล 6 ด้าน ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

1) หลักนิติธรรม ในพระพุทธศาสนานั้น คำที่มีความหมายใกล้ที่สุด ตรงที่สุด ก็คือคำว่า “วินัย” ซึ่งแปลว่า “การจัดตั้งวางระบบแบบแผน” วินัยก็คือการจัดโครงสร้างวางระบบแบบแผนของชุมชนหรือสังคม เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันโดยมีความเป็นอยู่และสัมพันธ์ที่ดีงาม

2) หลักคุณธรรม ในพระไตรปิฎกมีคำสอน เช่น “เสียทรัพย์ เพื่อรักษาอวัยวะ เสียอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต แต่ให้ยอมเสียทั้งทรัพย์ อวัยวะ และชีวิต เพื่อรักษาธรรมะ” พระพุทธองค์ยังได้ตรัสว่า “คนที่มีอายุร้อยปี ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม สู้คนอายุวันเดียวแต่ตั้งอยู่ในศีลธรรมไม่ได้”

3) หลักความโปร่งใส พระพุทธจริยาอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับหลักความโปร่งใสของพระพุทธเจ้าที่ควรศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่างคือ ยอมให้ผู้อยู่ในปกครองตักเตือนตรวจสอบความประพฤติของพระองค์ ว่ากล่าวตักเตือนพระองค์ ดังพุทธดำรัสว่า พระองค์เป็นพุทธะจริงหรือ พึงตรวจสอบตถาคต เพื่อจะได้รู้แน่ว่า เป็นสัมมาสัมพุทธะจริงหรือไม่

4) หลักความมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เท่าเทียมกันทั้งทางตรงและทางอ้อม การคาดหวังความสำเร็จจะต้องดูตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เช่นในคณะสงฆ์มีการกระจายอำนาจ เวลาจะบวชต้องมีการทำญัตติจตุตถกรรม เวลาจะรับกฐิน ต้องถามสงฆ์

5) หลักความรับผิดชอบ ที่แท้จริงจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความเมตตากรุณา และความปรารถนาที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น รวมถึงการให้การดูแล การงดเว้นจากการก้าวก่ายแทรกแซงสัตว์

และสิ่งแวดล้อม ในการทำงานเพื่อความสุขและความพึงพอใจของบุคคล ครอบครัว ประเทศชาติ และชุมชน ระหว่างประเทศ กุญแจสำคัญคือจิตใจที่หวังประโยชน์เพื่อผู้อื่น หลักความรับผิดชอบที่สำคัญคือหลักทิศ 6 ในสิงคาลกสูตร เป็นต้น หลักของความรับผิดชอบ สามารถอธิบายด้วยหลักกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมตรง กับกรรมร่วม ซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ของโลก

6) หลักความคุ้มค่า สังคมสงฆ์ในพุทธศาสนาเป็นสังคมตัวอย่างของชีวิตที่พึ่งอาศัยวัตถุน้อยที่สุด เพื่อฝึกให้พระภิกษุมีชีวิตเพื่ออุทิศเวลาและแรงงานไปในด้านกิจเกี่ยวกับธรรมได้เต็มที่ ไม่มัวห่วงกังวลกับการแสวงหาวัตถุ การดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจด้วยหลักการที่ว่าเป็นอยู่ง่าย อาศัยปัจจัย 4 พอเลี้ยงชีพ และบริโภคด้วยปัญญา เป็นตัวอย่างของชีวิตที่แม้จะอาศัยปัจจัย 4 น้อยที่สุดแต่มีชีวิตที่ดีงามและเป็นสุขที่สุดได้

6. พุทธธรรมาภิบาล : พุทธทัศน์เพื่อการพัฒนาสังคมในประชาคมอาเซียน

แนวนโยบายด้านเศรษฐกิจของประชาคมอาเซียน

ในสภาวะแห่งยุคทุนนิยมที่เศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนและผลักดันให้ประเทศต่างๆ ก้าวรุดไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว ประกอบกับประเทศต่างๆ นั้นอยู่รวมกันเป็นสังคมโลก ไม่สามารถอยู่โดดเดี่ยวเดียวดายได้ จึงต้องมีการรวมตัวกันของประเทศในแต่ละภูมิภาคเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรอง และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วมและพัฒนาประเทศในภูมิภาคไปพร้อมๆ กัน ด้วยเหตุนี้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือ อาเซียน จึงได้มีข้อตกลงให้อาเซียนรวมตัวเป็นชุมชนหรือประชาคมเดียวกันให้สำเร็จภาย ในปี พ.ศ. 2558 โดยอาเซียนหรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN: The Association of South East Asian Nations) ได้ก่อตั้งเมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2510 โดยประเทศผู้ก่อตั้งอาเซียน คือ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และสิงคโปร์ ต่อมาในปีพ.ศ.2527 บรูไน ดารุสซาลาม ได้เข้ามาเป็นสมาชิก ตามด้วยเวียดนามเข้ามาเป็นสมาชิกเมื่อ พ.ศ. 2538 ขณะที่พม่าและลาวเข้ามาเป็นสมาชิกใน พ.ศ.2540 และประเทศสุดท้ายคือกัมพูชา เข้าเป็นสมาชิกอาเซียน เมื่อ พ.ศ. 2542 ปัจจุบันอาเซียนมีประเทศสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา อาเซียนได้เกิดความร่วมมือ รวมทั้งมีการวางกรอบความร่วมมือ เพื่อสร้างความเข็มแข็ง รวมถึงความมั่นคงของประเทศสมาชิกทั้งด้านความมั่นคงเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และในปี พ.ศ. 2558 อาเซียนได้วางแนวทางก้าวไปสู่ประชาคมอาเซียนอย่างสมบูรณ์ ภายใต้คำขวัญคือ “หนึ่งวิสัยทัศน์ หนึ่งเอกลักษณ์ หนึ่งประชาคม” (One Vision, One Identity, One Community) โดยมุ่งเน้นไปที่ 3 ประชาคม คือ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Community: APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) และประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC)

ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจของอาเซียนเริ่มมีเป้าหมายชัดเจนที่จะนำไปสู่การรวมตัวทางเศรษฐกิจของประเทศในภูมิภาคอาเซียน นับตั้งแต่การประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 4 ณ ประเทศสิงคโปร์ เมื่อปี 2535 โดยได้มีการจัดตั้งเขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA) ขึ้น และนับแต่นั้นมากิจกรรมของอาเซียนได้ขยายครอบคลุมไปสู่ทุกสาขาหลักทางเศรษฐกิจ รวมทั้งในด้านการค้าสินค้าและบริการการลงทุน มาตรฐานอุตสาหกรรมและการเกษตร ทรัพย์สินทางปัญญา การขนส่ง พลังงาน และการเงินการคลัง เป็นต้น ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของอาเซียนที่สำคัญ มีดังนี้

1. เขตการค้าเสรีอาเซียน (ASEAN Free Trade Area หรือ AFTA)
2. เขตการลงทุนอาเซียน (ASEAN Investment Area หรือ AIA)
3. ความริเริ่มเพื่อการรวมตัวของอาเซียน (Initiative for ASEAN Integration หรือ IAI)
4. ความร่วมมือด้านอุตสาหกรรม (ASEAN Industrial Cooperation Scheme หรือ AICO)
5. กรอบความตกลงด้านการค้าบริการ (ASEAN Framework Agreement on Services หรือ AFAS)
6. ความร่วมมือด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและอิเล็กทรอนิกส์ (e-ASEAN Framework Agreement)
7. ความร่วมมือด้านการเงินการคลัง (Financial Cooperation)
8. ความร่วมมือด้านการเกษตรและป่าไม้ของอาเซียน และอาเซียน +3 ครอบคลุมความร่วมมือในด้านประมง ป่าไม้ ปศุสัตว์ พืช และอาหาร เพื่อส่งเสริมความมั่นคงทางด้านอาหารและความสามารถในการแข่งขันของอาเซียนในด้านอาหารการเกษตรและผลผลิตป่าไม้ โครงการความร่วมมือระหว่างอาเซียนและประเทศอาเซียน+3 (จีน ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้)
9. ความร่วมมือด้านการขนส่ง
10. ความร่วมมือด้านพลังงานในอาเซียน (ASEAN Energy Cooperation)
11. ความตกลงด้านการท่องเที่ยวอาเซียน (ASEAN Tourism Agreement)

จากแนวนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประชาคมอาเซียนดังกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ความหวัง ความตั้งใจอย่างเต็มเปี่ยมที่ว่าการร่วมกลุ่มครั้งนี้จะเกิดประโยชน์อย่างมากมายแก่ประเทศต่างๆ ซึ่งอาจจะเป็นเพียงวาทกรรมหรือคำโฆษณาชวนเชื่ออย่างเลื่อนลอยก็ย่อมเป็นไปได้ เพราะผลประโยชน์ที่แท้จริงอาจจะตกอยู่กับกลุ่มบุคคลเพียงบางกลุ่มหรือชาติมหาอำนาจที่เตรียมเข้ามาลงทุนเพื่อตักตวงเอาทรัพยากรหรือผลประโยชน์จากกลุ่มประเทศอาเซียน อีกอย่างหากทุกประเทศต่างยึดหลักการตามแนวคิดของระบบทุนนิยมโลกาภิวัตน์ ย่อมมีแนวนโยบายในลักษณะมุ่งที่จะกอบโกยหรือแสวงหาผลประโยชน์จากการรวมกลุ่มเป็นหลัก อาจนำไปสู่ความขัดแย้งในอนาคตได้

7. พุทธธรรมาภิบาลกับการเสริมสร้างสันติสุขในประชาคมอาเซียน

ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในประชาคมอาเซียนนั้น แต่ละประเทศควรจะต้องใช้หลักธรรมาภิบาลวิถีพุทธ คือต้องยึดหลักมัตตัญญุตา คือ ความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีที่ทำให้คุณภาพชีวิตมาบรรจบกับความพึงพอใจ เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม ไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติ ในการวิภาคหรือแจกจ่ายผลผลิตทางเศรษฐกิจพุทธศาสนาไม่มุ่งเพียงการค้าขายเพื่อผลกำไร แต่ควรแจกจ่ายที่เรียกว่าการให้ทานด้วย (พระวรากรณ์ ชยากโร (พูลสวัสดิ์), 2544: 184) เพราะเมื่อมีการให้ทานจะทำให้สังคมมีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ไม่เกิดการแข่งขันเบียดเบียนกัน สังคมก็จะมีสันติสุขตามมา ในทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ “มนุษย์ไม่ใช่ผู้กำหนดสังคมหรือสภาพแวดล้อมฝ่ายเดียว สังคมก็ไม่ใช่ตัวกำหนดมนุษย์ข้างเดียว และธรรมชาติแวดล้อมก็ไม่ใช่ตัวกำหนดมนุษย์หรือสังคมฝ่ายเดียวแต่เป็นกระบวนธรรมแห่งการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเป็นปัจจัยแก่กัน” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 139) กระบวนการพัฒนาสังคมตั้งแต่ระดับครัวเรือน ระดับบริษัท ระดับสังคม ระดับประเทศ หรือระดับโลกองค์ประกอบแรก คือ มนุษย์สำคัญที่สุดเพราะมนุษย์มีศักยภาพที่ฝึกได้ และศักยภาพของมนุษย์นี้ก็คือความสามารถที่ช่วยให้ระบบความสัมพันธ์ทั้งหลายอยู่ร่วมกันและดำเนินไปด้วยดี โดยเบียดเบียนกันน้อยลงและเกื้อกูลกันมากขึ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542 : 108) องค์กรหรือสังคมทุกระดับจะต้องเป็นแหล่งหรือสภาพที่เอื้อให้ทุกชีวิตได้รับประโยชน์ในการพัฒนาศักยภาพของตน เป็นสภาพที่มนุษย์ทุกคนร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อให้เป็นสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของตนให้เข้าถึงอุดมคติแห่งชีวิต แต่พร้อมกันนั้นชีวิตของมนุษย์ก็เป็นอิสระจากสังคมด้วย ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์กล่าวว่า “ชีวิตที่พึงปรารถนา คือชีวิตที่มีส่วนร่วมอย่างมีคุณค่าเกื้อกูลเป็นประโยชน์ต่อสังคม แต่พร้อมกันนั้นก็เป็นอิสระขึ้นต่อสังคมน้อยที่สุดเพราะอยู่ดีมีสุขได้ด้วยตนเอง เอาจากสังคมน้อยที่สุด แต่ให้แก่สังคมอย่างมีคุณค่าที่สุด สามารถเข้าถึงธรรมชาติโดยไม่ถูกสังคมขัดขวาง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2542 : 125) พระพุทธเจ้าทรงวางแนวทางการดำเนินชีวิตไว้ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ให้รู้จักวิธีแก้ปัญหาชีวิต เมื่อแก้ปัญหาได้ การดำเนินชีวิตย่อมผ่อนคลาดความขัดข้องติดขัดลงไป เรื่องการดำเนินชีวิตนั้น ว่าไปแล้วเป็นเรื่องสลับซับซ้อน มนุษย์ต่างความคิดต่างพฤติกรรม ส่วนใหญ่มุ่งความอยู่รอด มีชีวิตโดยไม่คำนึงความถูกต้อง ไม่เคารพกฎเกณฑ์ ดังนั้น ถ้าหากไม่สามารถมีชีวิตอยู่ด้วยความรู้ด้วยความเข้าใจ มักทะยานดิ้นรนเรื่อยไป จนกลายเป็นปมขัดแย้งไม่จบสิ้น เมื่อแต่ละคนมีความไม่รู้ ไม่มีความเข้าใจ ทุกคนจึงมีปัญหาเฉพาะตน หากมารวมกันเป็นหมู่คณะ จะยิ่งสร้างความสับสน ก่อปัญหามากยิ่งขึ้น ทั้งปัญหาส่วนตัวและปัญหาที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้อื่น กลายเป็นปัญหาซ้อนปัญหา สลับซับซ้อน ในการแก้ปัญหามนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงบอกให้แก้ที่จิตใจ ซึ่งเป็นเจ้าของพฤติกรรม หากมนุษย์มีความคิดอย่างถูกต้อง มีวิธีพูดถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่การงานถูกต้อง มีอาชีพถูกต้อง ใช้สติปัญญาถูกต้อง มีความตั้งใจถูกต้อง มนุษย์ย่อมเกิดสามัญสำนึก รับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง ความสับสนวุ่นวายจะลดลงถึงสงบ

พระพุทธศาสนายอมรับความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจน หรืออาจกล่าวได้ว่ายอมรับในระบบทุนนิยม อันเกิดจากการที่มีคนซึ่งมีศักยภาพสูงกว่าในการแสวงหาโภคทรัพย์มาสู่ตนเอง เช่นพระราชา หรือเศรษฐี แต่ความประเด็นสำคัญซึ่งเป็นท่าทีของพระพุทธศาสนาก็คือการสนับสนุนให้เฉลี่ยความร่ำรวยมาสู่คนจนโดยความสมัครใจ เป็นเศรษฐกิจแห่งการเฉลี่ยหรือการแบ่งปัน หรือมุ่งเป็นผู้ให้มากกว่าการเป็นผู้รับ อนึ่งเมื่อกล่าวถึงเรื่องเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนายังมองว่าการบริโภคหรือความพรั่งพร้อมในทางเศรษฐกิจไม่ใช่จุดหมายในตัว แต่ควรเป็นฐานสำหรับการพัฒนามนุษย์ เป็นฐานที่จะให้มนุษย์ได้คุณภาพชีวิต ได้สิ่งที่มีคุณค่าสูงยิ่งขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจนั้น เป็นกิจกรรมที่ครองเวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์ เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตของมนุษย์นั้นใช้ไปในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตก็ดี การบริโภคก็ดี การแจกจ่ายก็ดี จึงควรเป็นกิจกรรมในการสร้างสรรค์คุณภาพชีวิต และพัฒนาศักยภาพเพื่อชีวิตที่ดีงาม หรือเพื่อเข้าถึงธรรมในระดับที่สูงขึ้นไป สรุปได้ว่าหากประเทศต่างๆ ในประชาคมอาเซียนมีการนำแนวคิดพุทธธรรมาภิบาลไปปรับประยุกต์ใช้ในการบริหารประเทศ ผู้เขียนเชื่อว่าจะสามารถเสริมสร้างสันติภาพ และสันติสุขให้การเกิดขึ้นแก่ประชาชนในประชาคมอาเซียนได้อย่างแน่นอน

8. บทสรุป

คัมภีร์จักกวัตติสูตรเป็นพระสูตรที่สำคัญ และมีความใกล้เคียงกับหลักธรรมาภิบาลมากที่สุด หลักธรรมาธิปไตยเป็นหลักการสูงสุดในพระพุทธศาสนาที่สอนให้ถือธรรม คือความถูกต้องตามเหตุผล โดยยึดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่สำคัญ ในการพัฒนาระบบธรรมาภิบาลพระพุทธศาสนาสอนให้แก้ความเสื่อมทางศีลธรรม โดยไม่มองข้ามปัญหาทางเศรษฐกิจ ในการพัฒนาระบบธรรมาภิบาลวิถีพุทธ พระพุทธศาสนามองเรื่องปัญญาในทุกบริบท อีกทั้งพระพุทธเจ้าทรงให้เริ่มที่จิตใจ ซึ่งเป็นเจ้าของพฤติกรรม หากมนุษย์มีความคิดอย่างถูกต้อง มีวิธีพูดถูกต้อง ปฏิบัติหน้าที่การงานถูกต้อง มีอาชีพถูกต้อง ใช้สติปัญญาถูกต้อง มีความตั้งใจถูกต้อง มนุษย์ย่อมเกิดสามัญสำนึก รับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง ความสับสนวุ่นวายในสังคมจะลดลง ถึงความสงบในที่สุด ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์สำคัญแห่งหลักพุทธธรรมาภิบาลได้อย่างแท้จริงอันจะนำไปสู่ธรรมาภิบาลในระดับธุรกิจ ที่เรียกว่า บรรษัทภิบาลต่อไปอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ธานินทร์ กรัยวิเชียร. (2543). **คุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหาร.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ส่งเสริมจริยธรรม ก.พ.

ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2542). **ธรรมรัฐ – ธรรมราชา.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรีชา บุญศรีตัน. (2547). **บริบททางสังคมอินเดียที่มีผลต่อการบัญญัติวินัยของพระพุทธเจ้า.** สารนิพนธ์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2542). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

_____. (2546). **พุทธธรรม.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2541). **พัฒนาวัฒนธรรมในตัวคนไทย** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). **ลักษณะสังคมพุทธ**. (2527). (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

พระราชวรมุนี (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). **การสร้างสรรค์ปัญญาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ**. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมชัย กุสลจิตฺโต, แปล (2537). "**พระพุทธศาสนากับ ดร.เอ็มเบ็กการ์**". พุทธจักร ปีที่ 46 ฉบับที่ 7 ก.ค.2537. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมบูรณ์ วุฑฺฒิกโร (พรรณา). (2549). **ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**, วารสาร บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวรากรณ์ ชยากโร (พูลสวัสดิ์). (2544). **การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังคมอุดมคติในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).** วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาส อินทปัญโญ. (2538). **ธัมมิกสังคมนิยม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามประเทศ.

รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษร และคณะ แปล. (2548). **พระพุทธเจ้าสอนอะไร.** กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง. (2548). **คัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสเถระ รจนา.** กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส จำกัด.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2541). **คุณลักษณะพิเศษแห่งพระพุทธศาสนา.** กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2540). **คำบรรยายพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์.

The Dalai Lama, (1996). “Cultivating Altruism” Engaged Buddhist Reader, ed. By Kotler, Arnold Berkeley : Parallax Press.

การประยุกต์หลักสารณียธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน

The Application of Sārāṇīyadhamma for Living Together Peacelly in ASEAN

ดร.ณิมลพรรณ์ พิมพ์จุฑา
Dr.Nimonphan Phimchootha
ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดลำพูน

บทคัดย่อ

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) เป็นการรวมตัวกันของประเทศ 10 ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน คือ การสร้างประชาคมอาเซียนให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนและมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เป็นประชาคมมีความแข็งแกร่ง สามารถสร้างโอกาสและรับมือสิ่งท้าทายทั้งด้านการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ และภัยคุกคามรูปแบบใหม่ เพิ่มอำนาจต่อรองและขีดความสามารถการแข่งขันของอาเซียนในเวทีระหว่างประเทศทุกด้าน โดยสมาชิกในประชาคมอาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี สามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งนี้ ประชาคมอาเซียนมีความร่วมมือกัน 3 เสาหลัก คือ 1) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community - APSC) เสาหลักนี้มุ่งให้ประเทศกลุ่มสมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข แก้ไขปัญหาระหว่างกันโดยสันติวิธี 2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) เสาหลักนี้มุ่งเน้นให้เกิดการรวมตัวกันทางเศรษฐกิจและความสะดวกในการติดต่อค้าขายระหว่างกัน เพื่อให้ประเทศสมาชิกสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆ ได้ 3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio- Cultural Community - ASCC) เสาหลักนี้มุ่งหวังให้ประชากร

อาเซียนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางสังคม มีการพัฒนาในทุกๆด้าน และมีสังคมแบบเอื้ออาทร โดยมีแผนงานสร้างความร่วมมือ 6 ด้าน คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา

เมื่อพิจารณาเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของความร่วมมือแต่ละเสาหลักอย่างละเอียด พบว่า ความร่วมมือทั้ง 3 เสาหลักดังกล่าวมีประโยชน์สุดท้ายร่วมกัน คือ การอยู่ร่วมกันของสมาชิกในประชาคมและความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆนอกประชาคมอย่างมีความสุขและสันติในทุกๆด้าน

จากประโยชน์สุดท้ายของทั้งสามเสาหลัก เมื่อนำมาพิจารณาในบริบทของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า หลักธรรมเรื่องสารณียธรรม 6 ซึ่งประกอบด้วย 1) เมตตากายกรรม คือ การให้ความร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 2) เมตตาวจีกรรม คือ การพูดจาให้เกิดความสุขและสันติ 3) เมตตามโนกรรม คือ การมีความปรารถนาดีต่อกัน 4) สาธารณโภคี คือ การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม 5) สีลลามัญญุตา คือ การปฏิบัติตามกฎระเบียบที่วางไว้ เคารพสิทธิเสรีภาพกันและกัน และ 6) ทิฏฐิสามัญญุตา คือ การมีความเห็นอย่างเดียวกัน รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนอย่างมีความสุขและสันติในทุกๆ ด้าน

คำสำคัญ : สารณียธรรม 6, สันติสุข, ประชาคมอาเซียน

Abstract

ASEAN Community is comprised of ten Southeast Asia nations with a shared vision in building the ASEAN communities, maximizing its potential capabilities and preparing its members for a highly competitive economy. Its clear policies, with people-centred philosophy, promote opportunities and prepare its members to face any challenges in politics, social instability, economic obstacles or any forms of threats. In addition, its association helps to promote bargaining power and ability to compete with each other in all spheres. As a result, the members of the ASEAN Community will raise their better living standards and be able to engage in business more effectively. The Community will then experience the unanimity among themselves. Essentially, the ASEAN Community Councils comprise Council of all the three pillars of ASEAN: **1) the ASEAN Political-Security Community Council** – APSC. This pillar aims for peace and harmonious society and use peaceful means to solve any problems which may arise;

2) the ASEAN Economic Community Council – AEC. This pillar's objective is to promote active collaboration and mutual assistance on matters of common interest in the economic so that its members can compete with other regions; and **3) the ASEAN Socio-Cultural Community Council** – ASCC. This last pillar targets for the ASEAN Community to promote a better living, social stability, dynamic development in all areas as well as strengthen the foundation for a community of sharing and caring societies. There are six cooperating objective plans, i.e., Human Resources Development, Social Welfare and Protection, Social Justice and Rights, Environmental Sustainability, Building an ASEAN Identity and Narrowing the Development Gap.

After careful consideration of its main contexts and objectives in each individual pillar, it was found that the cooperation of the three pillars offers an absolute benefit for all. In other words, the coexistence of the ASEAN Community and the correlation with other countries outside the Community bring peace and harmony universally. From the absolute benefit of the three pillars mentioned above, when comparing with the context of Buddhist principle, it agrees with the Six Virtues for Fraternal Living (Sārāṇīyadhamma) Principle which consist of: 1) Loving-kindne ss in Bodily Action. Amiable in deed, openly and in private; 2) Loving-kindness in Verbal Action. Amiable in word, openly and in private; 3) Loving-kindness in Mental Action. Amiable in thought, openly and in private; 4) Common Sharing. Share any lawful gains with virtuous fellows; 5) Equality in Moral Conduct (Sīlasāmaññatā). Keep without blemish the rules of conduct along with one's fellows, openly and in private; and 6) Equality in View (Diṭṭhi-sāmaññatā). Endowed with right views along with one's fellows, openly and in private. This Buddhist principle helps to promote the unity for ASEAN Community to live together peacefully and happily in every part of the world.

Keywords : Virtues for Fraternal Living (Sārāṇīyadhamma) Principle, Peace and Happiness, ASEAN Community

1. บทนำ

ประเทศไทยเป็น 1 ใน 5 ประเทศที่ร่วมก่อตั้งสมาคมประชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Association of South East Asian Nations หรือ ASEAN) หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า ประชาคมอาเซียน ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยปฏิญญากรุงเทพฯ มีการลงนามที่วังสราญรมย์ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสมาชิกที่เริ่มก่อตั้งทั้ง 5 ประเทศ ได้แก่ ไทย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และสิงคโปร์ (ห้องเรียนอาเซียนออนไลน์ สพป.ชม.1,สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558) โดยแรงผลักดันอันสำคัญที่ทำให้ผู้นำประเทศดังกล่าวตกลงกันที่จะจัดตั้งประชาคมอาเซียน คือ บริบทระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งในเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ทำให้กลุ่มประเทศในอาเซียนต้องเผชิญและต้องเตรียมความพร้อมที่จะต้องรับมือกับความท้าท้ายใหม่ๆ เช่นโรคระบาด อาชญากรรมข้ามชาติ ภัยพิบัติธรรมชาติ ปัญญาสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงที่กลุ่มประเทศในอาเซียนจะไม่สามารถแข่งขันทางเศรษฐกิจกับประเทศอื่นได้ (ณัฐตินัน วรรณารักษ์, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558) ซึ่งการรวมตัวก่อตั้งประชาคมอาเซียนในครั้งนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อส่งเสริมความร่วมมือและความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการบริหาร ส่งเสริมสันติภาพและความมั่นคงของภูมิภาค ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างอาเซียนกับต่างประเทศและองค์กรระหว่างประเทศ (ห้องเรียนอาเซียนออนไลน์ สพป.ชม.1, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558) ในเวลาต่อมามีประเทศบรูไนดารุสซาลาม เวียดนาม ลาว พม่า และกัมพูชา เข้าร่วมเป็นสมาชิก จนปัจจุบันอาเซียนมีสมาชิกทั้งหมด 10 ประเทศ มีความร่วมมือกัน 3 เสาหลัก ได้แก่

1) ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community - APSC) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ประเทศในภูมิภาคอยู่กันอย่างสันติสุข

2) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) มีวัตถุประสงค์ที่จะให้ภูมิภาคเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความมั่งคง มั่งคั่ง และสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆได้

3) ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC) มีวัตถุประสงค์ที่จะทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่ร่วมกันในสังคมที่เอื้ออาทร ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดี ได้รับการพัฒนาทุกด้านและมีความมั่นคงทางสังคม (social security)

โดยความร่วมมือทั้ง 3 เสาหลักข้างต้นแม้จะมีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่ดีที่จะเอื้อประโยชน์ให้กับทุกประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน แต่ปัจจุบันก็ยังพบปัญหาในการรวมกลุ่มดังกล่าวหลายประการ (บ้านจอมยุทธ์, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558) ดังนี้

1) ความแตกต่างทางด้านการเมืองการปกครองของแต่ละประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน กล่าวคือ ประเทศในกลุ่มอาเซียนมีการปกครอง 4 แบบด้วยกัน คือ ประชาธิปไตย เผด็จการทหาร ระบอบกษัตริย์ และคอมมิวนิสต์ ส่งผลให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการเมืองและความมั่นคงแตกต่างกัน

2) ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม ภาษา ประวัติศาสตร์ การนับถือศาสนา เนื่องจากประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนนับถือทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม ส่งผลทำให้ต้องมีความละเอียดอ่อนในการดำเนินงานเนื่องจากศาสนาที่ต่างกันก็จะมีความเชื่อและประเพณีที่แตกต่างกัน

3) ความแตกต่างในระดับการพัฒนาเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีทั้งประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสูงและมีทั้งประเทศที่มีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำมาก ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของกลุ่มประเทศที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจต่ำ

4) ความขัดแย้งในประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ประเทศสมาชิกอาเซียนส่วนใหญ่เคยมีความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น เช่น ประเทศไทยขัดแย้งกับประเทศพม่า เวียดนามกับไทย เป็นต้น

ปัญหาความแตกต่างและความขัดแย้งดังกล่าวหากไม่ได้รับความสนใจหรือไม่ได้รับการแก้ปัญหาที่รากฐานอย่างจริงจัง การรวมตัวกันของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนก็คงยังไม่สามารถรวมตัวกันสร้างประโยชน์ร่วมกัน และเป็นมิตรกันได้อย่างถาวร เนื่องจากรากฐานลึกๆแล้ว ยังมีเรื่องความแตกต่างและเรื่องความขัดแย้งเบื้องหลังในระหว่างประเทศอยู่ ซึ่งในระยะยาวของการรวมตัวกันอาจก่อให้เกิดปัญหาขึ้นได้เนื่องจากความแตกต่างในระดับรากฐานที่ไม่ได้รับการจัดการที่ถูกต้อง

เมื่อพิจารณาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่เป็นสากลสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับทุกศาสนา ทุกชนชาติและทุกระบบการปกครอง พบว่า หลักธรรมเรื่องสารณียธรรม 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันอย่างราบรื่นและมีความสุข อันประกอบด้วยเรื่อง

1) เมตตากายกรรม คือ ความเมตตาในการกระทำ การแสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจีกรรม คือ ความเมตตาในการพูดที่บอกสิ่งที่เอื้อประโยชน์ แนะนำด้วยความหวังดีทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตามโนกรรม คือ ความเมตตาในการคิดทำสิ่งประโยชน์ให้กันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

4) สาธารณโภคี คือ การแบ่งปันสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กันและกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

5) สีลสามัญญตา คือ การมีความประพฤติที่สุดจริตให้กันและกัน มีการเคารพสิทธิกัน มีการปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่วางไว้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

6) ทิฏฐิสามัญญตา คือ การมีความเห็นต่อสิ่งที่ถูกที่ควรไปในทิศทางเดียวกัน มีการรับฟังความเห็นซึ่งกันและกัน เป็นต้น

หลักธรรมเรื่องสารณียธรรม 6 สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อทำให้ไม่เกิดความแตกต่างดังกล่าวและสามารถทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันในประชาคมอาเซียนได้อย่างสันติสุข ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอรายละเอียดในลำดับถัดไป

2. เสาหลักของประชาคมอาเซียน

ในการประชุมผู้นำอาเซียน ครั้งที่ 9 ระหว่างวันที่ 7 – 8 ตุลาคม 2546 ที่บาหลี ประเทศอินโดนีเซีย ผู้นำอาเซียนได้ลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมืออาเซียน (Declaration of ASEAN Concord II หรือ Bali Concord II) เห็นชอบให้มีการจัดตั้งประชาคมอาเซียน โดยประกอบด้วย ๓ เสาหลัก (pillars) ได้แก่

2.1 ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political and Security Community - APSC) (กรมอาเซียน กระทรวงต่างประเทศ, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558) มีเป้าหมายหลัก 3 ประการ คือ

(1) ประชาคมที่มีกติกาและมีการพัฒนาค่านิยมและบรรทัดฐานร่วมกัน (A rules-based community of shared values and norms) กล่าวคือ 1) ไม่แทรกแซงกิจการภายใน และ 2) ส่งเสริม Community values

(2) ประชาคมที่ทำให้ภูมิภาคมีความเป็นเอกภาพ มีความสงบสุข มีความแข็งแกร่ง พร้อมทั้งมีความรับผิดชอบร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงที่ครอบคลุมในทุกมิติ ซึ่งเป็นความพยายามที่จะส่งเสริมให้อาเซียนพึ่งพาอาศัยกลไกของตนมากขึ้นในการแก้ไขปัญหาและความท้ายทายต่างๆในภูมิภาค

(3) ประชามคมที่ทำให้เป็นภูมิภาคที่มีพลวัต และมองไปยังโลกภายนอกที่มีการรวมตัวและลักษณะพึ่งพาซึ่งกันและกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงการที่อาเซียนยอมรับว่าไม่ควรมุ่งเพียงเรื่องภายใน แต่เน้นการสร้างหุ้นส่วนกับโลกภายนอกให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน

2.2 ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community - AEC) (กรมอาเซียน กระทรวงต่างประเทศ, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558) มีเป้าหมายหลัก 4 ประการ คือ

(1) การเป็นตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน กล่าวคือ มีการเคลื่อนย้ายสินค้าอย่างเสรี การเคลื่อนย้ายบริการอย่างเสรี การเคลื่อนย้ายการลงทุนอย่างเสรี การเคลื่อนย้ายแรงงานฝีมืออย่างเสรี และมีการเคลื่อนย้ายเงินทุนอย่างเสรีมากขึ้น

(2) การเป็นภูมิภาคที่ขีดความในการแข่งขัน กล่าวคือ มีการจัดทำนโยบายการแข่งขัน การคุ้มครองผู้บริโภค การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ด้านพลังงาน เป็นต้น

(3) การเป็นภูมิภาคที่มีพัฒนาการทางเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการขยายตัวของ SMEs ความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือเพื่อลดช่องว่างในการพัฒนา เป็นต้น

(4) การเป็นภูมิภาคที่บูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลกได้อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ได้มีการจัดทำ FTA และ CEP กับประเทศคู่เจรจาต่างๆ ได้แก่ จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ เป็นต้น

2.3 ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community - ASCC) (กรมอาเซียน กระทรวงต่างประเทศ, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558)

มีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างประชาคมอาเซียนที่ให้ความสำคัญแก่ประชาชน เป็นสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปัน ประชากรมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีและมีการพัฒนาในทุกด้านเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการคุ้มครองและสวัสดิการสังคม การคุ้มครองสิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมอัตลักษณ์ของอาเซียน เป็นต้น โดยมีกลไกแบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

(1) คณะมนตรีประชาคมสังคมและวัฒนธรรม

(2) คณะกรรมการเจ้าหน้าที่อาวุโสด้านสังคมและวัฒนธรรม

(3) องค์กรเฉพาะสาขา

3. หลักสารณียธรรม 6

สารณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกันเป็นหลักการในการอยู่ร่วมกันในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสารณียธรรม 6 ไว้ ดังนี้

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 6 ประการนี้ เป็นที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึงกระทำให้เป็นที่รักเป็นที่เคารพ ย่อมเป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรม 6 ประการ คือ สารณียธรรม 6 อย่าง

1) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

4) ข้ออื่นยังมีอีก ลาภอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยธรรมได้มาแล้วโดยธรรม โดยที่สุดแม้เพียงอาหารในบาตร ไม่หวงกันด้วยลาภเห็นปานดังนั้น แบ่งปันกับเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล ธรรมข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ศีลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่างพร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญ ไม่เกี่ยวด้วยตัณหาและทิฐิ เป็นไปเพื่อสมาธิ ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกันในศีลเห็นปานดังนั้นกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

6) ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประเสริฐ เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำ ทิฐินั้นภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกัน โดยทิฐิในทิฐิเห็นปานดังนั้น กับเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 321-322).

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย กล่าวถึง หลักธรรมสารณียธรรม 6 ไว้ว่า สารณียธรรม 6 ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน 6 อย่าง

1) ดูกรอานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีกายกรรมประกอบด้วย เมตตา ปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี้คือธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันประการหนึ่ง

2) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีวจีกรรมประกอบด้วยเมตตาปรากฏในเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อร่วมประพฤติพรหมจรรย์ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

4) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุมีลาภใดๆเกิดโดยธรรม ได้โดยธรรม ที่สุดแม้เพียงอาหารติดบาตร เป็นผู้ไม่แย่งกันเอาลาภ ร่วมประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

5) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีล ในศีลทั้งหลาย ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไท อันวิญญูชนสรรเสริญ อันตัณหาและทิฏฐิไม่แตะต้อง เป็นไปพร้อมเพื่อสมาธิเห็นปานนั้น กับเพื่อนร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ ทั้งที่แจ้งทั้งในที่ลับ นี้ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

6) ดูกรอานนท์ ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยทิฏฐิ ในทิฏฐิที่เป็นของพระอริยะอันนำออก ชักนำผู้กระทำความสิ้นทุกข์โดยชอบ เห็นปานนั้นกับเพื่อร่วมประพฤติพรหมจรรย์อยู่ทั้งในที่แจ้ง ทั้งในที่ลับ นี่ก็เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูกรอานนท์ นี้แล ธรรม 6 อย่าง เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน ทำความรัก ทำความเคารพ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ดูกรอานนท์ ถ้าพวกเธอพึงสมาทานสารณียธรรม 6ทั้ง 6 อย่างนี้ ประพฤติอยู่เพื่อจะยังเห็นทางว่ากล่าวพวกเราได้ น้อยก็ตาม มากก็ตาม ซึ่งจะอดกลั้นไว้ไม่ได้ละหรือ

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า ข้อนี้หามิได้เลย พระพุทธเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า ดูกรอานนท์ เพราะฉะนั้นแล พวกเธอพึงสมาทานสารณียธรรม 6 ทั้ง 6 อย่างนี้ ประพฤติเถิด ข้อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่พวกเธอตลอดกาลนาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสภาษิตนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ชื่นชมยินดี พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 : 88).

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย กล่าวถึง หลักธรรมสารณียธรรม 6 ไว้ว่า สารณียธรรม 6 คือ

1) เมตตากายกรรม ตั้งเมตตากายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจีกรรม ตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตามโนธรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรมแม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจาน ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน ข้อนี้ใช้อัปปฏิวัตตโภคี ก็ได้

5) ศีลสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

6) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา

ธรรม 6 ประการนี้ มีคุณ คือ เป็น สารณียะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง เป็น ปิยกรณ์ ทำให้เป็นที่รัก เป็น ครุกรณ์ ทำให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี และเอกีภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 257).

จากที่กล่าวถึงหลักสารณียธรรม 6 ข้างต้นจะพบว่า หลักธรรมนี้ทุกข้อมีเรื่องของความเมตตาเป็นรากฐานส่งผลทำให้เมื่อนำหลักธรรมดังกล่าวมาใช้จึงก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะความเมตตาเมื่อเกิดมีในบุคคลใดย่อมทำให้ผู้นั้นและผู้ใกล้ชิดหรือผู้ที่ต้องมาปฏิสัมพันธ์หรือสังคมแวดล้อมกับบุคคลนั้นมีความสุข เนื่องจากบุคคลที่มีเมตตาจะเป็นผู้ที่มีความปรารถนาดีให้กับทุกสรรพชีวิตและทุกสรรพสิ่ง ส่งผลให้ทุกความคิด ทุกการกระทำ ทุกคำพูดเป็นไปเพื่อความสุขของผู้อื่นและไม่มีความปรารถนาให้สรรพสิ่งหรือสรรพชีวิตใดต้องได้รับความทุกข์ดังพุทธพจน์ที่กล่าวไว้ว่า “โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา” แปลใจความได้ว่า “เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก”นอกจานี้เมตตายังเป็นหนึ่งในพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำหรับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุขด้วย

๔. การประยุกต์หลักสารณียธรรม 6 เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน

จากเป้าหมายหลักของความร่วมมือใน 3 เสาหลักของประชาคมอาเซียนประกอบกับหลักธรรมสารณียธรรม 6 ดังกล่าว จะพบว่า หลักธรรมสารณียธรรม 6เป็นหลักธรรมที่มีความเมตตาเป็นฐานในการขับเคลื่อนให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ซึ่งสามารถนำหลักสาธารณียธรรมในแต่ละข้อมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดสันติสุขในประชาคมอาเซียน ดังนี้

1) บริบทด้านเมตตากายกรรม

เมตตากายกรรม เป็นการกระทำต่อกันด้วยความเมตตา การทำความดีงามต่อกันให้เกิดความสุข การสนับสนุนช่วยเหลือกันการไม่ทำร้ายกันให้เกิดความทุกข์ เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทของประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

1.1) เสาหลักด้านประชาคมความมั่นคงอาเซียน

เสาหลักนี้มุ่งเน้นให้มีความเป็นเอกภาพ มีความสงบสุข มีความแข็งแกร่งพร้อมทั้งมีความรับผิดชอบแก้ปัญหาร่วมกันในเรื่องความมั่นคงที่ครอบคลุมทุกมิติ การที่ประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียน

นำหลักเมตตากายกรรมมาใช้จะส่งผลให้การปฏิบัติต่อกันเป็นการปฏิบัติที่มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือกันและกันในเรื่องความมั่นคง มีความเคารพกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง กล่าวคือ จะไม่มีการแทรกแซงเพื่อที่จะหวังผลประโยชน์ให้เพียงแต่ประเทศของตนหรือส่วนน้อย แต่จะมุ่งประโยชน์เพื่อความมั่นคงของทุกประเทศภายในภูมิภาคเป็นหลักสำคัญ

1.2) เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

เสาหลักนี้มุ่งเน้นให้เกิดการตลาดและฐานการผลิตเดียวกัน มีขีดความสามารถในการแข่งขันได้เทียบเท่านานาประเทศ มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจได้อย่างเท่าเทียมกันและมีการบูรณาการเข้ากับเศรษฐกิจโลกได้อย่างสมบูรณ์ การที่ประเทศต่างๆในกลุ่มอาเซียนนำหลักเมตตากายกรรมมาใช้ในเรื่องเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดความช่วยเหลือกันและกันทางด้านเศรษฐกิจโดยกลุ่มประเทศที่มีฐานการผลิตหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่าก็จะให้ความช่วยเหลือกลุ่มประเทศที่มีฐานการผลิตหรือเทคโนโลยีที่ยังไม่ทันสมัยเป็นการช่วยเหลือกันและกันให้พัฒนาไปพร้อมๆกัน โดยไม่เอาเปรียบกัน

1.3) เสาหลักด้านประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน

เสาหลักนี้มุ่งเน้นไปที่การสร้างสังคมที่เอื้ออาทรและแบ่งปันทั้งเรื่องการพัฒนามนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิการสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม การยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม การสร้างอัตลักษณ์อาเซียน และการลดช่องว่างทางการพัฒนา สมบูรณ์ การที่ประเทศต่างๆในกลุ่มอาเซียนนำหลักเมตตากายกรรมมาใช้ในเรื่องประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียนจะเป็นการส่งเสริมให้วัตถุประสงค์ดังกล่าวเป็นรูปธรรมที่ชัดขึ้น เนื่องจากประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียนต่างมุ่งช่วยเหลือกันและกันในด้านต่างๆให้มีความเสมอภาคและมีความเท่าเทียมกัน ก่อให้เกิดความสงบสุขและสันติสุขได้โดยง่าย

2) บริบทด้านเมตตาวจีกรรม

เมตตาวจีกรรมเป็นการพูดต่อกันด้วยความเมตตามุ่งก่อให้เกิดความสุขทั้งผู้ฟังและผู้รับฟังเป็นการพูดเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดสิ่งที่ดีงามและสันติสุขทั้งสองฝ่าย เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทของประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

2.1) เสาหลักด้านประชาคมความมั่นคงอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เมตตาวจีกรรมจะเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความมั่นคงในกลุ่มประเทศอาเซียนมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ หากประเทศต่างๆในกลุ่มประเทศอาเซียนพูดจากันด้วยความเป็นมิตร พูดจาให้เกิดประโยชน์แก่คู่ความทุกฝ่าย พูดจาเพื่อยุติข้อขัดแย้งอย่างเป็นธรรม และสร้างสรรค์สิ่งดีงามร่วมกัน เสาหลักด้านนี้ก็จะมีความเป็นรูปธรรมและมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

2.2) เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เมตตาวจีกรรมจะเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาคมเศรษฐกิจของประเทศในกลุ่มอาเซียนพัฒนายิ่งขึ้น กล่าวคือ หากประเทศต่างๆในกลุ่มประเทศอาเซียนพูดจาเพื่อส่งเสริมการค้าระหว่างกัน โดยมุ่งเอื้อประโยชน์โดยรวมของกลุ่มประเทศอาเซียนโดยมิได้มุ่งเน้นเฉพาะประเทศตนหรือประเทศที่เอื้อประโยชน์กับตนก็จะส่งผลให้การรวมตัวทางด้านเศรษฐกิจของประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนสามารถเติบโตและพัฒนาก้าวหน้าไปด้วยกันอย่างพร้อมเพรียงซึ่งจะตรงกับวัตถุประสงค์เสาหลักด้านนี้

2.3) เสาหลักด้านประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เมตตาวจีกรรมจะเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมด้านประชาคมสังคม – วัฒนธรรมอาเซียน ให้เห็นเป็นรูปธรรมเด่นชัดขึ้น กล่าวคือ หากประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนมีการเจรจาด้วยกันอย่างสันติ มีการเจรจาแก้ปัญหาร่วมกันด้วยความปรารถนาดีต่อกัน พูดจาแนะนำสิ่งดีๆให้แก่กัน ก็จะทำให้วัตถุประสงค์ของเสาหลักเสานี้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้น

3) บริบทด้านเมตตามโนธรรม

เมตตามโนกรรมเป็นหลักธรรมที่มุ่งให้มีความปรารถนาดีต่อกัน คิดสร้างสรรค์สิ่งดีๆให้แก่กัน เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทของประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

3.1) เสาหลักด้านประชาคมความมั่นคงอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เมตตามโนกรรมเป็นหลักธรรมที่เป็นฐานให้เกิดการกระทำและคำพูดที่ก่อให้เกิดความมั่นคงในกลุ่มประเทศอาเซียน กล่าวคือ หากประเทศต่างในกลุ่มประชาคมอาเซียนมีความคิดที่มุ่งปรารถนาดีให้แก่กัน มีความคิดมุ่งให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความมั่นคงของประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนก็จะเกิดขึ้นได้อย่างมั่นคงถาวร

3.2) เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เมตตามโนกรรมจะเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนอย่างถาวร กล่าวคือ การที่ประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนมีความคิดที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกันในเรื่องเศรษฐกิจการพัฒนาเทคโนโลยีและอื่นๆ ก็จะส่งผลทำให้การกระทำและคำพูดที่ออกมาจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเกื้อกูลและส่งเสริมกันและกันในด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ซึ่งจะเป็นรากฐานในการนำไปสู่การพัฒนาด้านเศรษฐกิจอาเซียนอย่างยั่งยืน

3.3) เสาหลักด้านประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เมตตามโนธรรมจะเป็นหลักธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการวางรากฐานที่มั่นคงด้านประชาคมสังคม – วัฒนธรรมอาเซียน กล่าวคือ หากประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนมีความคิดปรารถนาดีต่อกันในเรื่องต่างๆอันได้แก่เรื่องการพัฒนามนุษย์ การคุ้มครองสวัสดิภาพสังคม สิทธิและความยุติธรรมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ในทุกประเทศของประชาคมอาเซียน ก็จะทำให้เกิดเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาเสาหลักด้านนี้อย่างถาวร

4) บริบทด้านสาธารณโภคี

สาธารณโภคี เป็นหลักธรรมเรื่องการแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความเป็นธรรม ไม่หวงกันไว้เพียงผู้เดียว เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทของประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

4.1) เสาหลักด้านประชาคมความมั่นคงอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สาธารณโภคีสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้โดยการช่วยเหลือแบ่งปันความรู้ เทคโนโลยีที่ทันสมัย บุคคลกรต้นแบบจากกลุ่มประเทศที่มีความเข้มแข็งและความมั่นคงในประเทศแล้วไปวางแนวทางหรือรากฐานความมั่งคงในกลุ่มประเทศที่ยังมีระดับความมั่นคงไม่มาก ซึ่งการแบ่งปันในเรื่องดังกล่าวจะส่งผลทำให้ประเทศที่มีความมั่นคงสูงได้ถ่ายทอดและแบ่งปัน1ประสบการณ์และความรู้ให้กับกลุ่มประเทศที่ยังมีความรู้ไม่เพียงพอทำให้เกิดการพัฒนาด้านความมั่นคงไปพร้อมๆกัน

4.2) เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สาธารณโภคีสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้โดยการแบ่งปันการผลิต การค้า การส่งออก ของแต่ละประเทศอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม กล่าวคือ ประเทศหนึ่งอาจมีจุดเด่นในการผลิตอย่างหนึ่ง ในขณะที่อีกประเทศหนึ่งก็มีจุดเด่นในการผลิตอีกอย่างหนึ่ง สาธารณโภคีจะเป็นการจัดสรรอย่างลงตัวในทุกประเทศและมีการแบ่งปันเทคโนโลยีและความรู้ในการผลิตไปให้กลุ่มประเทศที่ยังไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ เพื่อให้กลุ่มประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียนสามารถก้าวเดินและพัฒนาไปอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน

4.3) เสาหลักด้านประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สาธารโภคีสามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยการแบ่งปันการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ทั้งความรู้ เทคโนโลยี ทรัพยากรต่างๆในเรื่องการพัฒนามนุษย์ การคุ้มครองและสวัสดิภาพสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งการแบ่งปันกันในระหว่างประเทศในกลุ่มอาเซียนจะสร้างความวางใจและความเชื่อมั่นและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันส่งผลทำให้การพัฒนาเสาหลักด้านนี้มีการพัฒนาอย่างถาวรยิ่งขึ้น

5) บริบทด้านสีลสามัญญตา

สีลสามัญญตา เป็นการปฏิบัติและประพฤติต่อกันด้วยความดีงาม ปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบที่วางไว้ มีการเคารพสิทธิและเสรีภาพซึ่งกันและกัน เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทของประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

5.1) เสาหลักด้านประชาคมความมั่นคงอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สีลสามัญญตาจะเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เสาหลักนี้มั่นคงยิ่งขึ้น กล่าวคือ เมื่อประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนปฏิบัติตามกฎระเบียบของประชาคมที่กำหนดไว้ มีการเคารพสิทธิเสรีภาพกันและกัน การละเมิดสิทธิในระหว่างกันก็จะไม่เกิดขึ้น การก้าวก่ายหรือการแทรกแซงในลักษณะที่เป็นการเอาเปรียบกับอีกประเทศหนึ่งก็จะไม่เกิดขึ้น ก็จะส่งผลทำให้เสาหลักด้านนี้มีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

5.2) เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สีลสามัญญตาสามารถส่งเสริมเสาหลักด้านนี้ให้พัฒนาไปได้อย่างเป็นระเบียบแบบแผนและอยู่บนพื้นฐานของการเคารพสิทธิซึ่งกันและกันของกลุ่มประเทศที่อยู่ในประชาคมอาเซียน กล่าวคือ ประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียนเมื่อปฏิบัติตามกฎระเบียบ ข้อบังคับที่ได้วางหลักไว้ การละเมิด การแย่งชิงผลประโยชน์ที่ไม่ควรได้ก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการค้าการเศรษฐกิจเป็นไปอย่างราบรื่นไม่แข่งขันกันเอง จึงทำให้ไม่ต้องมาแก้ปัญหาการแย่งชิงที่จะเกิดขึ้นและมุ่งพัฒนาให้ก้าวหน้ายิ่งๆขึ้นไป

5.3) เสาหลักด้านประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น สีลามัญญตาสามารถส่งเสริเสาหลักด้านนี้ด้วยการสร้างระเบียบกฎเกณฑ์มาตรฐานกลางให้ประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียนปฏิบัติตาม ทั้งในเรื่องการคุ้มครองสวัสดิภาพสังคม สิทธิและความยุติธรรม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ทำให้เสาหลักด้านนี้มีความมั่นคงและเป็นรูปธรรมและเอื้อประโยชน์แบ่งปันกันให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งกลุ่มประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียน

6) บริบทด้านทิฏฐิสามัญญตา

ทิฏฐิสามัญญตา เป็นหลักธรรมเรื่องการมีแนวคิด มีความเห็นชอบในการทำสิ่งดีๆให้กันและกันร่วมกันเพื่อนำไปสู่ความพ้นทุกข์และได้รับความสุข เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับบริบทของประชาคมอาเซียนทั้ง 3 เสาหลัก สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ดังนี้

6.1) เสาหลักด้านประชาคมความมั่นคงอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ทิฏฐิสามัญญตาเป็นหลักธรรมที่เป็นรากฐานของการพัฒนาด้านความมั่นคงของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนเช่นเดียวกับเมตตามโนกรรม

เนื่องจากเมื่อประเทศต่างๆในกลุ่มประเทศอาเซียนมีแนวคิดไปในทิศทางเดียวกัน มีแนวคิดที่จะช่วยเหลือกันและกันให้พ้นจากความทุกข์และได้รับความสุขอย่างเสมอภาคใกล้เคียงกันก็จะส่งผลให้เกิดมีการกระทำและคำพูดที่เป็นไปเพื่อก่อให้เกิดความสุขและสันติ ดังนั้น การกระทำและคำพูดที่ก่อให้เกิดการแตกแยก หรือเป็นการทำลายผู้อื่นจึงไม่เกิดขึ้น จึงส่งผลให้เรื่องความมั่นคงอาเซียนเข้มแข็งขึ้น

6.2) เสาหลักด้านประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ทิฏฐิสามัญญตาเป็นหลักธรรมที่เป็นรากฐานในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของประชาคมอาเซียนเช่นเดียวกับเมตตามโนกรรม กล่าวคือ เมื่อกลุ่มประเทศในประชาคมอาเซียนมีความเห็นในเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจไปในทิศทางเดียวกัน มีการเคารพสิทธิกันและกันในการส่งออกทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งก็จะไม่เกิดขึ้น การพัฒนาด้านเศรษฐกิจก็จะได้รับการพัฒนายิ่งๆขึ้นไป

6.3) เสาหลักด้านประชาคมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียน

จากวัตถุประสงค์ของเสาหลักด้านนี้ที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น ทิฏฐิสามัญญตา เป็นหลักธรรมที่เป็นรากฐานในการส่งเสริมสังคม-วัฒนธรรมอาเซียนให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมีการเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันและกันเช่นเดียวกับหลักธรรมเรื่องเมตตามโนกรรม เนื่องจากหากทุกประเทศในประชาคมอาเซียนมีความเห็นในเรื่องการคุ้มครองสวัสดิการสังคม สิทธิความยุติธรรมทางสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมไปในทิศทางเดียวกันและมีการปฏิบัติที่เคารพสิทธิซึ่งกันและกันแม้จะแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและระบบการเมือง ก็จะส่งผลทำให้การอยู่ร่วมกันของประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียนอยู่กันอย่างสันติสุข

5. บทสรุป

การรวมตัวกันเป็นประชาคมอาเซียนเป็นแนวคิดที่ต้องการเห็นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านความปลอดภัยความมั่นคงของประเทศต่างๆในกลุ่มประชาคมอาเซียน ในขณะเดียวกันความแตกต่างของแต่ละประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนก็เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้การรวมกลุ่มกันไม่สามารถที่จะดำเนินไปได้อย่างถาวร การต้องการผลประโยชน์หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในประเทศที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาเป็นเบื้องหลังมากกว่าการเข้าไปช่วยเหลือด้วยความจริงใจ ก็เป็นปัญหาหนึ่งที่ก่อให้เกิดความแตกแยกของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนได้ การที่จะทำให้การรวมตัวกันของประเทศต่างๆในประชาคมอาเซียนมีความมั่นคง ยั่งยืน และถาวร จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหวนกลับมาฐานของการมีชีวิตอยู่บนรากฐานของการเคารพคุณค่าของทุกสรรพสิ่ง และการช่วยเหลือกันและกันให้พ้นจากความทุกข์ในแต่ละประเทศประสบอยู่ เพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายเดียวกันคือความสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งจะทำให้การรวมกลุ่มก่อตั้งเป็นประชาคมอาเซียนบนรากฐานดังกล่าวเกิดเป็นกลุ่มประชาคมที่น่าอยู่ สร้างสรรค์ และความพร้อมที่จะ

แบ่งปันสิ่งดีๆ มากกว่าการมุ่งแข่งขันกัน เพื่อช่วงชิงความเป็นหนึ่งในทุกด้าน การอยู่ร่วมกันก็จะเกิดสันติสุขทั้งในระดับประชาคมอาเซียนและในระดับโลก เพราะท้ายที่สุดทุกประเทศในประชาคมอาเซียนและประเทศในภูมิภาคอื่นๆต่างเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคน ทุกเชื้อชาติ ทุกภาษา ทุกท้องที่ต่างต้องการพ้นจากความทุกข์และมีสันติสุขด้วยกันทั้งสิ้น

ดังนั้น หลักธรรมเรื่องสารณียธรรม 6 จึงเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสุขและสันติสุขในการอยู่ร่วมกันในประชาชมอาเซียน และถ้าประเทศต่างๆในภูมิภาคอื่นนำหลักธรรมเรื่องนี้ไปประยุกต์ใช้ก็จะก่อให้เกิดความสุขและสันติสุขในระดับโลกได้เช่นกัน

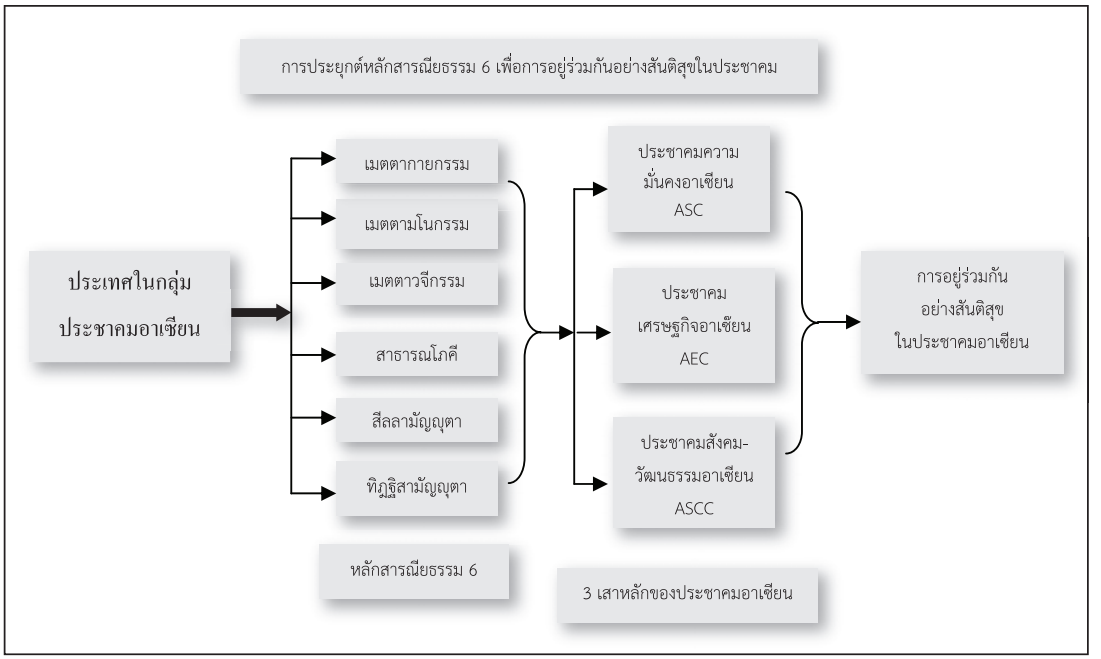

เอกสารอ้างอิง

กรมอาเซียน กระทรวงต่างประเทศ. **ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน**, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558. จาก http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center-20121126-180444-464895.pdf.

_____ . **ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน.** สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558. จาก http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center-20121126-180228-326132.pdf.

_____ . **ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน.** สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม. จาก http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center- 20121126-180846-576070.pdf.

ณัฐตินัน วรรณารักษ์. **ความหมายและความสำคัญของประชาคมอาเซียน.** สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก http://www.enn.co.th/2308.

บ้านจอมยุทธ์. **ปัญหาในการรวมกลุ่มและความก้าวหน้าของอาเซียน**, สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2558, จาก http://www.baanjomyut.com/library_2/asean_community/12.html.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ห้องเรียนอาเซียนออนไลน์ สพป.ชม.1. **ภูมิหลังความเป็นมาของอาเซียน.** สืบค้นเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2558, จากhttps://sites.google.com/site/asianonlineclassroom/phumi-hlangkhwam-pen-ma-khxng-xaseiyn.

พุทธวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้ประชาคมอาเซียน

Buddhism Way for Human Resource Development in Association of Southeast Asian Nations Community

ดร. บุษกร วัฒนบุตร

Dr. Busakorn Wattanabutr

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธและสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

จากการก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต้องมีความพยายามในการสร้างและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างประโยชน์ให้กับองค์กรในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ด้วยการสร้างทรัพยากรมนุษย์ให้มีทักษะ ประสบการณ์ และความรู้ในการเข้าใจถึงกลไกของสภาพปัจจุบันในสภาวะแวดล้อมขององค์กรและนำองค์กร ไปสู่การพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่องด้วยการการบูรณาการและการใช้ความรู้ทั้งในระดับของส่วนบุคคลและในกลุ่มผู้ร่วมงาน อันจะก่อให้เกิดการดำเนินงานในทิศทาง ด้วยการเข้าถึงโอกาสของการพัฒนาศักยภาพสูงสุดที่ตนมีไปตามความต้องการทางองค์กร สังคม จิตใจ สิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคในโอกาสร่วมด้วย และในปลายปี 2015 ประเทศไทยจะต้องเปิดประเทศเข้าสู่ “ประชาคมอาเซียน” ให้เป็นประชาคมแห่งความเอื้ออาทร ภายใต้แนวคิด “หนึ่งวิสัยทัศน์, หนึ่งอัตลักษณ์, หนึ่งชุมชน” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และ เพิ่มอำนาจกับประชาคมอื่นๆ ด้วยการอาศัยทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นตัวจักรสำคัญพร้อมไปด้วยวิชชาและจรณะ มีสามารถในการคิดแยกแยะ คิดเชื่อมโยงอย่างมีเหตุผล คิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบ อันจะก่อให้สังคม ประเทศชาติ และโลกเคลื่อนไหวไปในทางที่สร้างสรรค์ก้าวไปสู่องค์กรที่มีคุณภาพ ขับเคลื่อนด้วยความเข้าใจสภาพจริง

ตามความเป็นจริงภายใต้สังคมที่มีความแตกต่างในประเด็นของภาษา ความเชื่อและวัฒนธรรม ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องจัดกระบวนการที่ทำให้ทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งที่มีคุณภาพมากที่สุด เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดสิ่งที่ดีที่สุด ด้วยการพัฒนาสิ่งที่เรียกว่า “ทุนทางปัญญา” มาใช้ในการผลักดันองค์กรรวมทั้งการพัฒนาจิตใจของตนเองและการก่อให้เกิดสังคมที่เป็นรูปธรรมของสังคมที่มีลักษณะของสังคมเอื้ออาทรและแบ่งปัน

คำสำคัญ : พุทธวิธี, พัฒนาทรัพยากรมนุษย์, ประชาคมอาเซียน

Abstract

According to rapid of world change that be from the progress of information technology. Many organization must be try to build human resource to have value added in them such as skill, experience and knowledge that understand present environment and globalization to build the advantage in their organization. In the before reasons, the organization development needs to integrate both individual and team knowledge for drive to potential development follow by organization vision. In 2018, Thailand will go to ASIAN community under concept “One Vision, One Identity, One Community” that many people in 10 country must be joined for something for cooperation in the same way for potential development with living life at the fullest potential in to the development that was called “Intellectual Capital” in organization, social, human right and mind set to live with diversity community. In ASEAN community, the members will be built for the the strength for bargain with others community by the quality human resource drive with intellectual and merit that can be separate with the logical, system thinking under Share & Care community.

Keyword: Buddhism Way, Human resource development, Association of Southeast Asian Nations Community.

1. บทนำ

การบูรณาการหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ได้แก่หลักไตรสิกขา ประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา มาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักของศาสตร์ทางตะวันตก ซึ่งศาสนาจะเป็นหนึ่งในพลังที่มีอำนาจให้ความรู้สึกซึ้ง และมีอิทธิพลต่อชีวิตครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ และการเมือง ความเชื่อและค่านิยมทางศาสนาเหนี่ยวนำการกระทำของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นลักษณะสำคัญของชีวิต และมิติทางสังคมก็เป็นส่วนสำคัญของศาสนาและอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์เช่นเดียวกับศาสนาอื่นๆ โดยพุทธธรรมมีประเด็นมุ่งเน้นที่การพัฒนามนุษย์เป็นหลักพื้นฐาน หากมีการนำหลักพุทธศาสนามาประกอบการบูรณาการหรือผสมผสานกับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อก่อให้เกิดเป็นแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็จะเป็นความสอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเชื่อ วัฒนธรรมที่เป็นอยู่อีกทั้งยังช่วยแก้ปัญหาเรื่องจริยธรรมในการทำงานซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ในปัจจุบันขององค์กรภาครัฐในด้านการฉ้อราษฎร์บังหลวงของทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะเป็นข้าราชการประจำหรือนักการเมืองก็ตาม การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยใช้พุทธธรรมมาช่วยยกระดับจริยธรรมนั้นเป็นประโยชน์ที่สำคัญพุทธธรรมมิใช่เป็นกฎธรรมชาติที่จะบอกมนุษย์เรื่องความดีความชั่วเท่านั้น พุทธธรรมยังเป็นเครื่องชี้นำแนวทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์ไปสู่ชีวิตที่ดี (Well-Being) อีกด้วย ดังนั้นการประยุกต์ใช้พุทธธรรมทั้งในระดับโลกียธรรมและโลกุตรธรรมในเรื่องการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคล ในฐานะทรัพยากรขององค์กร ประเทศชาติ และประชาคมอาเซียน ทำให้คนเป็นมนุษย์ที่มีทั้งความเก่ง ความดี และความสุข

2. แนวคิดและหลักการทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เกิดขึ้นเป็นทางการในประเทศสหรัฐอเมริกาเมื่อปี ค. ศ. 1970 โดย Leonard Nadler ตีพิมพ์หนังสือชื่อ “ Developing Human Resources” (ศิรภัสสรศ์ วงศ์ทองดี, 2557 : 7) และต่อมาได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และในการประชุม Miami Conference of the American Society of Training and Development : ASTD ในประเทศอเมริกา ทุนมนุษย์เกิดเป็นกระแสครั้งแรกของประเทศไทย เมื่อประมาณปี ค. ศ. 1969 เพื่อตอบสนองความต้องการพัฒนาประเทศในช่วยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 มีการกำเนิดคำว่า “ทุนมนุษย์” แปลมาจากภาษาอังกฤษ คือ Human Capital ได้ถูกนำมาใช้ในสองความหมาย ความหมายแรก เป็นความหมายที่มองมนุษย์ในฐานะเจ้าของแรงงาน เป็นความหมายเป็นรูปธรรม เป็นคำที่เกิดมาตั้งแต่สมัย Adam Smith (อดัม สมิท) ในคริสต์สวรรษที่ 18 ต่อมา Gary Becker (แกรี่ เบ็คเกอร์) ได้ศึกษาค้นคว้าและกำหนดขึ้นมาเป็นทฤษฎีที่เรียกว่าทฤษฎีทุนมนุษย์โดยมุ่งเน้นการลงทุนไปที่ขีดความสามารถ และทักษะในการทำงานของบุคลากรในองค์กร ต่อมา Willam R. Tracey ได้ให้นิยามทุนมนุษย์ไว้ว่า ผลตอบแทนที่องค์กรได้รับจากความจงรักภักดี ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความ

พยายาม ความมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นของบุคลากรในองค์กร (อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์, 2554 : 67) อีกความหมายหนึ่ง เป็นความหมายตาม Theodore W. Schultz นักเศรษฐศาสตร์รางวัลโนเบลได้ให้ไว้ในปี ค. ศ. 1961 ในบทความชื่อว่า Investment in Human Capital ในวารสาร American Economic Review บ้านเราได้ยินว่า Human Capital ในความหมายนี้ในราวปี พ.ศ. 2544 (ธำรง คงคาสวัสดิ์, 2550 : 2) โดย Schultz ให้ความหมายคำว่า “ทุนมนุษย์” ในบทความของเขาว่า ความสามารถหลายๆอย่างที่อยู่ในตัวคน ทั้งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (Innate) หรือ เกิดจากการสะสมเรียนรู้ โดยแต่ละบุคคลที่เกิดมาจะมียีนส์เฉพาะของแต่ละบุคคลซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ความสามารถ คุณลักษณะเหล่านี้เป็นคุณลักษณะที่มีคุณค่า ซึ่งคุณค่านี้จะเป็นขึ้นเมื่อมีการลงทุนที่เหมาะสม (นิสดารก์ เวชยานนท์, 2551 : 2) คำว่าทุนมนุษย์จึงประกอบด้วย

1. ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ประกอบด้วยความรู้ความสามารถในการเรียนรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะ ทักษะ ประสบการณ์ที่คนสะสมไว้ รวมทั้งความรู้ที่อยู่ในตัวเราที่เรียกว่า Tacit Knowledge

2. ทุนทางสังคม (Social Capital) ประกอบด้วยเครือข่ายความสัมพันธ์

3. ทุนทางอารมณ์ (Emotional Capital) ประกอบด้วยคุณลักษณะต่างๆ เช่น การรับรู้ตนเอง (Self Awareness) ความมีศักดิ์ศรี (Integrity) การมีความยืดหยุ่น (Resilience)

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนคนในองค์กร ให้มีการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องอย่างไม่หยุดยั้ง ต่อมาได้มีการกำหนดความหมายของคำว่าการพัฒนาทุนมนุษย์ว่า เป็นประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในช่วงเวลาที่แน่นอน มีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นไปได้ในการปรับปรุงและส่งเสริมให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน นอกจากนี้ก็ได้มีนักคิดชาวตะวันตกอีกเป็นจำนวนมากได้ให้ความหมายในคำดังกล่าวไว้อีกมากมายเมื่อพิจารณาคำว่าการพัฒนาทุนมนุษย์โดยสรุป พบว่า มีองค์ประกอบของคำสองคำที่มารวมกันได้แก่ การพัฒนา (Development) และทุนมนุษย์ (Human Capital) โดยมีแนวคิดและหลักการทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาทุนมนุษย์ ซึ่งทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital Theory) มองว่าบุคลากรในองค์กรไม่ได้เป็นเพียงต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่องค์กรต้องจ่ายเป็นค่าจ้างค่าตอบแทนเท่านั้น แต่มนุษย์เปรียบเสมือนหนึ่ง “ทุน” ที่สามารถทำให้งอกเงย หรือเพิ่มคุณค่าขึ้นได้ด้วยการ “พัฒนา” และจะได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าด้วย ดังนั้น บทบาทของ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงอยู่ที่การลงทุนพัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญให้กับบุคลากรขององค์กร (Torraco, R. J., 1998 : 89) นั่นจึงแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีทุนมนุษย์ เน้นที่ความสำคัญของบุคคลในการพิจารณาคนเหมือนผู้ลงทุนแต่ละบุคคลจะลงทุนในการศึกษาและการฝึกอบรมเพื่อที่จะบรรลุประโยชน์ ในอนาคต ด้วยเหตุนี้ทุนมนุษย์จึงเป็นการพิจารณาเหมือนสินทรัพย์ที่คล้ายกับสินทรัพย์ทางกายภาพหรือการเงิน ทุนมนุษย์ได้กลายเป็นบทบาทในกระบวนการของการเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นการรวบรวมของทักษะที่สร้างขึ้นจากการศึกษา และการฝึกอบรม เป็นปัจจัยการผลิตที่

ประสานร่วมในการผลิตผลสุดท้าย และยังเป็นสต๊อกของความรู้ที่สามารถสะสมให้เป็นแหล่งของนวัตกรรมที่เป็นพื้นฐานในการเติบโตของเศรษฐกิจ

ดังนั้นทฤษฎีทุนมนุษย์ จึงเป็นทฤษฎีทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ได้ถูกนำมาใช้ มากที่สุด โดยการพิจารณาถึงผลผลิตที่ได้รับจากพนักงานเปรียบเทียบกับสิ่งที่ได้ลงทุนไปในรูปแบบของการฝึกอบรมและการศึกษาเป็นการวิเคราะห์ประสิทธิภาพของต้นทุน หรือ Cost-Effectiveness Analysis ทฤษฎีนี้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นกับผลผลิตของพนักงานที่เพิ่มขึ้นสูงขึ้นตามไปด้วยและเมื่อมีผลผลิตที่เพิ่มสูงขึ้น ผลตอบแทนที่พนักงานจะพึงได้รับย่อมเพิ่มสูงขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน พบว่าผลผลิตของพนักงานที่สูงขึ้นจะนำไปสู่ผลผลิตและผลประกอบการของหน่วยงานและขององค์กรเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ (อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์, 2551 : 54)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีทุนมนุษย์มีจุดเน้นไปยังทรัพยากรทุน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ยุทธศาสตร์ให้ค่าตอบแทน และการทำงาน ข้อจำกัดของทุนมนุษย์ที่มีผลกระทบต่อการวางแผนธุรกิจต่างๆนั้น ประกอบด้วย การขาดคนมีทักษะ ปัญหาการแสวงหาบุคลากร ผลผลิตตกต่ำ อัตราการขาดงานสูงไร้ประสิทธิภาพไม่ยืดหยุ่น จึงกล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์เกี่ยวกับทรัพยากรขึ้นอยู่กับการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ เพื่อประกันว่าทุนมนุษย์ต้องการที่จะทำให้เกิดการวางแผน เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่

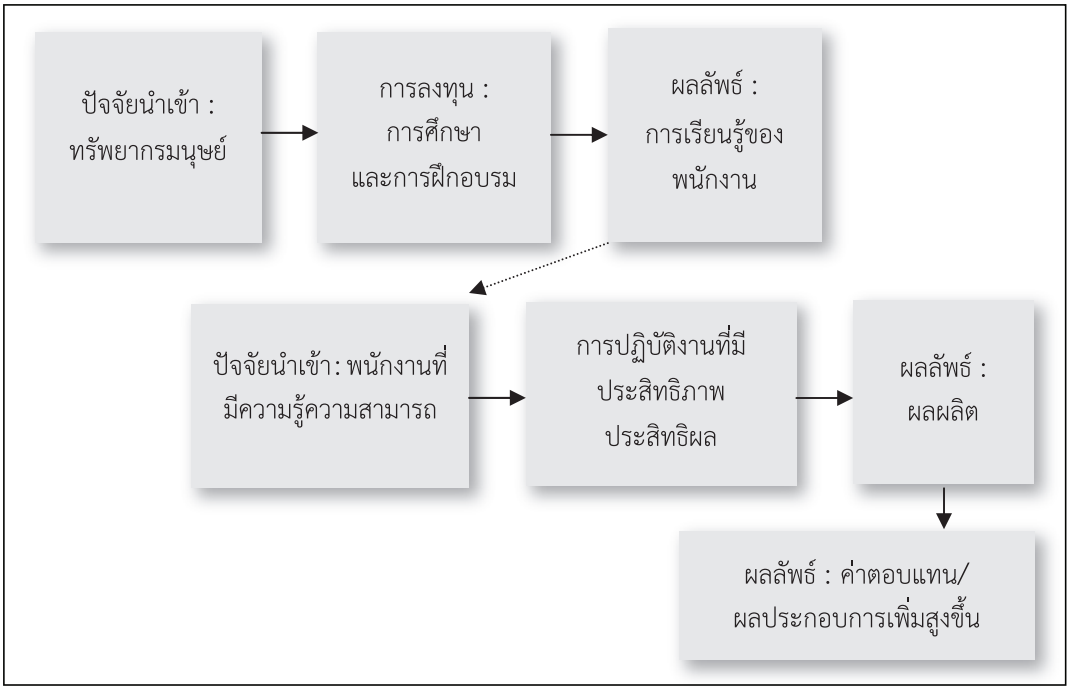

ภาพที่ 1 ตัวแบบทฤษฎีทุนมนุษย์

พนักงานทุกองค์กรต้องมุ่งเน้นสร้างคนเก่งของตน และเลื่อนตำแหน่งพวกเขาจากคนภายในนั้นต้องขึ้นอยู่กับหลักการสร้างเอง การหาซื้อหรือการตัดสินใจ ถ้าจำเป็นต้องไปหาซื้อคนเก่งๆ จากภายนอกมาต้องซื้อเพราะยุทธศาสตร์ การพัฒนา HR โดยมีเป้าหมายเพื่อดึงดูดความสนใจรักษาคนดีคนเก่งไว้ คือ แนวคิดเกี่ยวกับการลงทุนมนุษย์ (บุญทัน ดอกไธสง, 2551: 48) ดังนั้นทฤษฎีทุนมนุษย์ จึงเป็นการวิเคราะห์จากแนวคิดของต้นทุนและผลประโยชน์ที่ได้รับ (Cost-Benefit Analysis) และการวิเคราะห์บนพื้นฐานของผลตอบแทนที่ได้รับจากการลงทุน (ROI: Return on Investment) พบว่ากิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงการเพิ่มมูลค่าของมนุษย์ที่เป็นพนักงานในองค์กร ด้วยการเรียนรู้ผ่านการศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนาต่างๆ อันนำไปสู่ผลลัพธ์หรือผลผลิตที่องค์กรต้องการ

3. แนวคิดและหลักการทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา

การพัฒนาทุนมนุษย์เชิงพุทธหรือการพัฒนาทุนมนุษย์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีหลากหลายหัวข้อดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวแล้วในเบื้องต้น การที่นำหลักไตรสิกขามาประยุกต์ใช้กับการบริหารบุคคลหรือการบริหารพัฒนาทรัพยากรบุคคลเนื่องจากมีความคิดว่า ในการดำเนินชีวิตของคนเรานั้นต้องมีการดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้อยู่รอด ผ่านพันสิ่งเลวร้ายต่างๆที่เข้ามากระทบการดำเนินชีวิต หน้าที่การงานได้ด้วยหรือการรู้จักแก้ปัญหาได้ถูกต้อง ก็จะสามารถประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตประจำวัน ตลอดถึงการปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรหรือในหน่วยงาน กล่าวคือจะส่งผลให้มีความประพฤติดีงาน รู้จักพูดจาหรือพูดเป็น ทำเป็น รู้จักคิด หรือคิดเป็น และมีความรู้มีปัญญาสามารถใช้ได้อย่างถูกต้อง และจะทำให้การปฏิบัติงานขององค์กรมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และเป็นองค์กรที่คุณธรรม จริยธรรมอย่างสมบูรณ์

การพัฒนาที่สมบูรณ์แบบจำเป็นต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 2 ด้าน กล่าวคือ ควรพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจให้ควบคู่กับทัศนคติ โดยเฉพาะทัศนคติเป็นการพัฒนาทางด้านจิตใจจะต้องเน้นเป็นพิเศษเพราะการพัฒนาถูกต้องดีแล้ว ก็จะสามารถควบคุมการพัฒนาทางด้านวัตถุให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องได้ และการพัฒนาจิตที่ถูกต้องก็คือ พัฒนาจิตให้มีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจจนกระทั่งพัฒนาจิตให้มีสมาธิ ตั้งมั่น มั่นคง สะอาด สว่าง จากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย จนเป็นจิตที่ควรแก่การทำงานสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2539 : 92)

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเรื่องจิต เพราะจิตเป็นผู้บงการให้บุคคลมีพฤติกรรมต่างๆได้ในการพัฒนาจิตของบุคคลตามแนวพุทธนี้เป็นการฝึกให้บุคคลมีจิตสงบถือว่า เป็นการทำให้บุคคลได้พัฒนาคุณธรรม และจริยธรรมตามที่สังคมต้องการ ผู้ที่ได้รับการอบรมทางจิตให้ถูกวิธีจะสามารถพัฒนาจิตได้ คำกล่าวว่า “จิตเป็นนาย กายเป็นบ่าว” จึงเป็นความจริง เพราะเมื่อบุคคลมีจิตที่สงบและคิดแต่ในสิ่งที่

ดีแล้ว ก็จะมีผลทำให้ร่างกาย พฤติกรรม หรือการประพฤติปฏิบัติเป็นไปแต่ในสิ่งที่ดีงาม การพัฒนาจิตตามแนวพระพุทธศาสนานั้น บุคคลทุกคนจำเป็นที่จะต้องลงมือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง จึงจะสามารถพัฒนาจิตได้ เพราะการพัฒนาจิตใจในลักษณะนี้เป็นการฝึกจิตให้ลดจากกิเลสและเกิดความอดกลั่นต่อสิ่งยั่วยุทั้งหลาย

ธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ คือ เป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและฝึกได้ การที่มนุษย์เราจะมีชีวิตที่ดีงามเราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นไป ในระบบการดำเนินชีวิตของเราซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรม จิตใจและปัญญา เมื่อเราฝึกฝนพัฒนามีการศึกษา ก็ทำให้การดำเนินชีวิตของเราดีขึ้น แต่ถ้าเราไม่เรียนรู้ ไม่ฝึกเราที่เป็นมนุษย์นั้นก็จะดำเนินชีวิตให้ไม่ดีเลย ทั้งนี้ เพราะมนุษย์อยู่ด้วยสัญชาตญาณอย่างเดียวไม่พอ การพัฒนาทุนมนุษย์ต้องเชิงพุทธต้องมีการปฏิบัติ ศีล สมาธิ และปัญญา ถือเป็นการศึกษาที่จะทำให้เกิดความเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ (พุทธทาสภิกขุ, 2537 : 15) ประกอบด้วย

1) ความฉลาดหรือสติปัญญาในขั้นพื้นฐานพอตัว คือ พวกแก่ความต้อง คือ เรียนหนังสือ

2) มีความรู้เรื่องวิชาชีพและอาชีพพอตัว คือ การเรียนอาชีพ

3) มีมนุษยธรรม คือ มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง คือ การเรียนความเป็นมนุษย์ ซึ่งกระทำได้ด้วยการสอน การอบรมจริยธรรม

การพัฒนามนุษย์เชิงพุทธ เป็นกระบวนการในการพัฒนามนุษย์ในองค์กรโดยการนำคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นฐานคิด ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน มีความเจริญเติมโตทั้งทางด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ด้วยวิธีการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาฝึกอบรม มีจุดประสงค์ในการปรับปรุงผลงานและพัฒนามนุษย์ไปสู่ภูมิที่ดีกว่าเดิม (ฌาน ตรรกวิจารณ์, 2544 : 2) และการพัฒนาทุนมนุษย์แบ่งเป็นออก 2 ประเภท คือ ทุนมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์เป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือเป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยมองคนในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมายจุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิศรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล เมื่อพัฒนาขึ้นไปค่อยๆทำให้คนนั้นห่างออกไปจากการที่จะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลครอบงำของตัณหา มานะ ทิฐิ คือ ถูกตัณหา มานะ ทิฐิ ครอบงำน้อยลง เมื่อครอบงำน้อยลงก็เป็นอิสระแก่ตัวมากขึ้น สามารถทำสิ่งที่ดีงามได้มากขึ้น การที่จะสร้างสันติก็มีทางเป็นไปได้โดยการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ก็คือการศึกษา ซึ่งได้แก่สิกขานั้นเอง

สรุปได้ว่าไตรสิกขากับการพัฒนาทุนมนุษย์ เป็นการยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบริหารจัดการควบคุมบุคลากรในหน่วยงานเพื่อเสริมสร้างมนุษยธรรม เป็นการสร้างมนุษย์ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง ผนวกกับการเสริมมนุษยธรรมให้มีความก้าวหน้า เป็นมนุษยธรรมส่งเสริมให้ก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไป เป้าหมายของการศึกษาก็คือการพัฒนามนุษยธรรมให้มาในทิศทางที่ถูกต้อง คือละอหังการ ละความเห็นแก่ตัวกิเลสไม่อาจจะเกิด บุคคลก็จะมีสันติสุข สังคมก็จะมีสันติภาพ นี้คือเป้าหมายของการศึกษา

(พุทธทาสภิกขุ, 2549 : 205-206) และประกาศสำคัญเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาสังคม สังคมที่เกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ที่ดีงามนั้นจักต้องเป็นสังคมที่สงบสุข มั่นคงและราบรื่น มีโภคทรัพย์ ปราศจากความยากจนและสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ มีการจัดระเบียบหรือองค์กรทางสังคมที่เอื้อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาบุคคลจักต้องสร้างเงื่อนไขแวดล้อมดังกล่าวให้เกิดมีขึ้นในสังคม พุทธธรรมนั้นมองโลก และชีวิตอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นเหตุปัจจัยอาศัยกัน การพัฒนาชีวิตหรือการพัฒนาบุคคลจึงแยกไม่ออกจากการพัฒนาสังคม (พระไพศาล วิสาโล, 2542 : 2)

4. กระบวนการบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา

การพัฒนาทุนมนุษย์วิถีพุทธในการบริหารองค์กรเพื่อรองรับประชาคมอาเซียนเป็นกระบวนการทางการพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อนำมาใช้ในการบริหารและพัฒนาองค์กรทั้งนี้เพื่อให้องค์กรสามารถปรับตัวและแก้ไขปัญหา ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงพร้อมทั้งสร้างความเข็มแข็งให้กับประเทศชาติอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมมากขึ้น อันเป็นการพัฒนาตน พัฒนาคน พัฒนางานจะต้องประกอบไปองค์ประกอบของ สิกขา 3 ซึ่งเป็นหลักธรรมในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้อยู่อย่างประเสริฐ หรือเป็นบุคคลผู้ที่มีจิตใจสูง ทั้ง 3 ประการ คือ

1) อธิศีลสิกขา คือ การฝึกความประพฤติสุจริต ทางกาย วาจา และอาชีวะ หมายรวมเอาองค์มรรค คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เป็นเรื่องของการฝึกฝนในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชิน ศีลเป็นเครื่องมือที่ใช้ หรือในทางสังคมทั่วไป เรียกว่าวินัย เป็นจุดเริ่มต้นในขบวนการแห่งการศึกษา และการพัฒนามนุษย์ เพราะว่าวินัยเป็นเครื่องมือจัดเตรียม ชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่อยู่ร่วมกัน ศีล หรือวินัย จะช่วยจัดให้เกิดความเป็นระเบียบ ในความเป็นอยู่ และเอื้อโอกาส ให้เกิดการพัฒนา จนสามารถทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมเกิดความเคยชินที่ดีงามตามแบบอย่างของศีลที่กำหนดไว้ดีแล้ว ฉะนั้น การจะฝึกให้เกิดความเคยชินในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะต้องมีรูปแบบ และวิธีการนั้นๆ อย่างเช่น ศีล หรือ วินัย เป็นต้น ให้เป็นอุปกรณ์ในการฝึกฝน เบื้องต้น

2) อธิจิตตสิกขา คือ การฝึกฝนในด้านคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต ซึ่งหมายรวมเอาองค์คือ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ โดยสมาธิเป็นส่วนของการฝึกฝนในด้านจิตใจ หรือ ระดับจิตใจให้เกิดการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ คือ ในด้านคุณธรรม เช่น ความมีเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเข้มแข็งอดทน ตลอดทั้งความเพียรพยาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง มีสติ สมาธิ และในด้านทำให้เกิดความสุข เช่น ความผ่องใสเบิกบาน ความรู้สึกอิ่มใจ หรือ กล่าวโดยสรุปว่า การพัฒนาสุขภาพจิตให้มีความมั่นคง ในการดำรงอยู่ของชีวิตให้มีความสุข

3) อธิปัญญาสิกขา คือ การฝึกฝนปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงขั้นหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ซึ่งหมายรวมเอา สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ โดยปัญญา เป็นเรื่องของการฝึก หรือพัฒนาในด้านความรู้ ความจริง โดยเริ่มตั้งแต่ ความเห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ ความหยั่งรู้ในเหตุผล การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ด้วยความแยบยลให้เห็นตามความเป็นจริง หมายความว่า รู้เท่าทันความเป็นไปของโลก และชีวิต จนทำให้จิตใจเป็นอิสระ ข้ามพ้นความทุกข์ ปราศจากปัญหาถึงความเป็นอิสรภาพโดยสมบูรณ์

รวมทั้งการปฏิบัติตามหลักภาวนา 4 อันเป็นหลักธรรมสำหรับพัฒนา ฝึกฝน อบรมมนุษย์ที่มีชีวิตระคนอยู่ด้วยความอยากได้ อยากดี อยากมี อยากเป็น ให้มีความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข มีสัมมาชีพ รู้จักการดำเนินชีวิตตามมรรควิธีก็ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนตามแนวพระพุทธศาสนา 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2546 : 70) ได้แก่

1) กายภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมกาย หมายถึง พัฒนาอินทรีย์ทั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ให้มีอินทรีย์สังวร ความสำรวมในอินทรีย์ รู้จักระมัดระวังรักษาตนไม่ให้ก่อโทษทางกาย และต้องรู้จักปรับตนเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เหมาะสม

2) สีลภาวนา คือ การพัฒนาด้านศีล ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัย มีกติกาทางสังคมร่วมกัน อย่างน้อยที่สุดในระดับชาวบ้านก็คือศีลห้าข้อ เพื่อป้องกันความเดือดร้อนเสียหายแก่คนอื่น การไม่ล่วงละเมิดในสิทธิของคนอื่น และให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล รักษาผลประโยชน์ของส่วนรวม ประเทศชาติไว้ได้

3) จิตตภาวนา คือ การฝึกฝนอบรมจิตใจให้มีความมั่นคง เข้มแข็ง มีความเจริญไพบูลย์ด้วยคุณธรรมทั้งปวง เช่น ฝึกฝนตนให้มีความรัก ความเมตตาต่อสรรพสัตว์ พัฒนาจิตใจของตนให้มีความสงสารอยากจะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ลำบาก กำลังประสบกับความทุกข์นานาประการอยู่ในสังคมยุคปัจจุบัน และฝึกฝนจิตใจของตนให้มีความผ่องใส เบิกบาน ดำเนินชีวิตด้วยความสุขใจ

4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาฝึกฝนอบรมตน จากการได้ศึกษา เล่าเรียน การสดับตรับฟังมามาก และการลงมือปฏิบัติตามทฤษฎีที่ศึกษามาแล้วนั้น ให้เกิดประโยชน์ต่อตน และคนอื่นส่วนปัญญาในระดับสูง หมายถึง การรู้ตามสภาพของสังขารทั้งหลายที่มาปรุงแต่งกันเข้า แล้วรู้จักละปล่อยวางสังขารเหล่านั้นเสียด้วยปัญญา คือ สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) และสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) โดยมีเหตุปัจจัยให้เกิด 2 ทางคือ ปัญญาที่เกิดจากผู้อื่นชักจูง การรับฟังจากสื่อต่างๆ บุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร และการใคร่ครวญด้วยปัญญาของตนเอง

กระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์แบบพุทธบูรณาการเป็นกระบวนการพัฒนาทุนมนุษย์ในลักษณะตามความรู้ ความสามารถ ตลอดจนทักษะหรือความชำนาญ รวมถึงประสบการณ์ของแต่ละคนที่สั่งสมอยู่ในตัวเอง และสามารถจะนำสิ่งเหล่านี้มารวมเข้าด้วยกันจนเกิดเป็นศักยภาพขององค์กร ซึ่งสรุปได้ตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 Development Matrix: ระบบพุทธบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ทุน	วิธีการ	เครื่องมือ
Human Capital	***ไตรสิกขา*** - ศีล - สมาธิ - ปัญญา ***HRD Activity***	ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ Training Education Development

จากตารางเป็นกระบวนการอันจะก่อให้เกิดเป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่า ซึ่งจะทำให้องค์กรนั้นมีความสามารถสร้างความได้เปรียบเหนือคู่แข่งขัน โดยแบ่งเป็น 3 ส่วนคือ

1. ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital)
2. ทุนทางสังคม (Social Capital)
3. ทุนทางอารมณ์ (Emotional Capital)

องค์กรได้ให้ความสำคัญของการอนุรักษ์ทุนมนุษย์โดยเฉพาะคนเก่ง คนดี คุณมีคุณธรรมขององค์กร องค์กรนั้นจะได้เปรียบในเชิงแข่งขันสูง อยู่รอดปลอดภัยและฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมีหลักเกณฑ์การพัฒนาบุคลากร โดยการเพิ่มศักยภาพของบุคลากรในองค์กรโดยผ่านกระบวนให้การศึกษา ด้วยการพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีพฤติกรรมความเคยชินที่ดีในงานปฏิบัติ เกื้อกูลสัมพันธ์กับหน่วยงาน สิ่งแวดล้อมธรรมชาติในองค์กร ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจเป็นตัวนำสู่จุดหมายของหน่วยงานแล้วจะนำองค์กรไปสู่การวางแผน และกรอบงานด้านการพัฒนาทุนมนุษย์ต้องประกอบด้วย

1. ขั้นศีล (พฤติกรรม) มุ่งสร้างพฤติกรรมของบุคลากรในฐานะเป็นทุนมนุษย์ให้มีพฤติกรรมความเคยชินที่ดีในงานปฏิบัติ เกื้อกูลสัมพันธ์กับหน่วยงาน สิ่งแวดล้อมธรรมชาติในองค์กร จะเป็นผลให้เกิดสภาพจิตใจที่ดีงาม มีความสุข พร้อมทั้งเอื้อต่อการแยกแยะ และการรับรู้รับทราบเกี่ยวกับข้อมูลความรู้ การคิด การสร้างสรรค์ ทำให้ปัญญาเจริญงอกงาม

2. ขั้นสมาธิ (ใจ) เป็นตัวชี้นำพฤติกรรมของบุลากรในฐานะเป็นทุนมนุษย์ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจ

3. ขั้นปัญญา (ความรู้) มุ่งใช้ปัญญาของบุคลากรในฐานะเป็นทุนมนุษย์ให้มีปรีชาญาณ ความรู้ความเข้าใจ เหตุผล การเข้าถึงความจริง รวมทั้งความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม และแนวคิดต่างๆ เพื่อใช้ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหา เป็นตัวปรับจัดทุกอย่าง ทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี และเป็นตัวนำสู่

จุดหมายของหน่วยงาน ทำให้หน่วยงานเกิดเป็นภาพ 3 ภาพ

ส่วนที่ 1 สมรรถภาพ คือต้องเก่ง

ส่วนที่ 2 คุณภาพ คือมีความดี

ส่วนที่ 3 สุขภาพ คือมีความสุข

ทั้ง 3 คุณลักษณะต้องไปอย่างคู่ขนานด้วยกัน เก่งอย่างเดียวไม่พอต้องดี ซื่อสัตย์ สุจริต มีน้ำใจ แต่เราจะนิยามความหมาย ถ้าได้เก่งแต่ไม่ดีขาดความบูรณการ ปัญหาตามมาทำงานเข้ากับใครไม่ได้ ไม่รักองค์กร ไม่เสียสละ ไม่มีจิตอาสา ต้องมีจิตอาสาความเสียสละ มีสรรถนะแค่ไหนจะปล่อยมาเต็มที่ ต้องมีความสุขมีความเป็นกัลยาณมิตร เป็นพี่เป็นน้อง เป็นครูบาอาจารย์ มีความสัมพันธ์ในมิติทางสังคม มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลทางสังคม มีมิติแห่งน้ำใจ ถ้าเราไม่มีน้ำใจเห็นแต่เงินทอง อำนาจหน้าที่ให้เกียรติกัน ไม่ใช่กีดกันทางวิชาการ ดังนั้นการบูรณาเชิงพุทธ โดยการใช้หลักพุทธคุณ 3 เก่ง เน้นปัญญาคุณดี เน้นกรุณาคุณให้มีความกรุณาเอาปัญญาที่มีไปใช้ประโยชน์กับคนอื่น ตัวเองมีปัญญามองทุกอย่างสัมพันธ์กันหมด ไม่แยกส่วน ไม่เรียกร้องเพื่อประโยชน์ตนมากเกินไป เห็นแก่ตัวน้อยลง พอทำงานเพื่องาน ทำหน้าที่ด้วยน้ำใจ ตามหลักการบูรณาการ ดังนี้

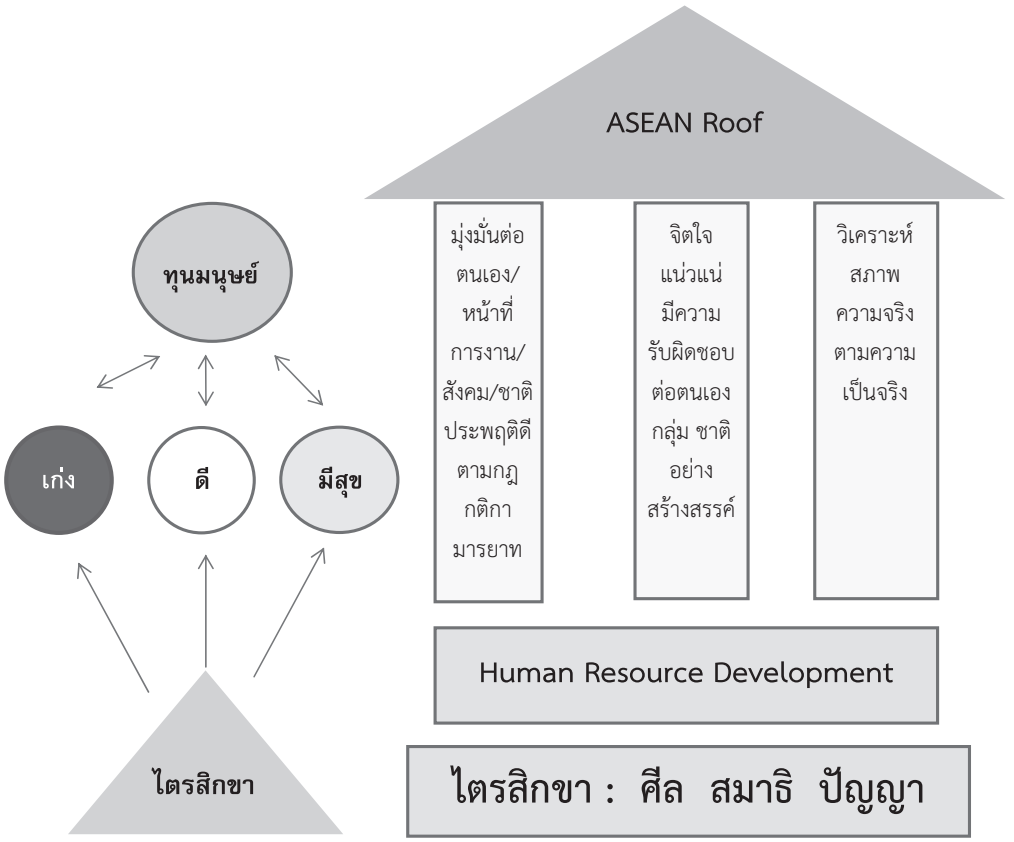

ภาพที่ 2 : พุทธวิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ภายใต้ประชาคมอาเซียน

จากภาพผู้เขียนต้องการสะท้อนให้เห็นทั้งสภาพจิตความคิด และพฤติกรรมของทรัพยากรมนุษย์ อาจสรุปได้เช่นเดียวกันว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยบูรณาการแนวคิดของศาสตร์สมัยใหม่ และพระพุทธศาสนามาเป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งประเด็นการพัฒนาทางปัญญา ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งมีสมองเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดออกมา Mental Brain Model ที่มีวิชาจรณะสัมปันโน จึงกล่าวได้ว่าคนจะบรรลุความสำเร็จใดๆ นั้นอยู่ที่ใจและการใช้กระบวนการคิดจากสมองหรือปัญญานี้เท่านั้น เน้นการพัฒนาคุณค่าในค่าในตัวมนุษย์และการเข้าถึงจิตวิญญาณอันแท้จริงของมนุษย์ โดยกำหนดคุณค่าสูงสุดของการศึกษาว่าเป็นคุณค่าทางศาสนาการรู้แจ้งทางด้านจิตใจ เปิดโอกาสให้เด็กเรียนอย่างอิสระแม้อยู่ในโรงเรียนโดยไม่ได้เน้นการท่องจำตำรา แต่เปิดโอกาสให้เด็กเลือกที่จะเรียนรู้ตามความสามารถและความสมัครใจ และท่านแสดงการบูรณาการระหว่างญาณวิทยาไตรสิกขา และการเรียนรู้ด้วยกิจกรรมนำโครงการ มีความต้องการของชุมชน ส่วนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของตะวันตกนั้นจะใช้แนวทางการมุ่งแก้ปัญหา (Problem Orientation) กล่าวคือการค้นหาปัญหาขององค์กรหรือของบุคคลในองค์กรที่ทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพไม่เป็นไปตามเป้าหมาย จึงต้องทำให้มีการพัฒนาเสริมสร้างทั้งความรู้ ทักษะ ปรับเปลี่ยนทัศนคติ เพื่อให้มนุษย์ในองค์กรนั้นทำงานให้มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น หรือหากยังไม่มีปัญหาก็มองหาโอกาสความเป็นไปได้ที่จะทำให้ดีขึ้น กำหนดเป็นเป้าหมายในการพัฒนาและดำเนินการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายนั้น พระพุทธเจ้าชี้ให้มนุษย์เห็นว่ามนุษย์นั้นมีปัญหาที่มี “อวิชชา” หรือมิจฉาทิฐิ ซึ่งหมายถึง มนุษย์มีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องชีวิต มีความเข้าใจผิดว่าเป้าหมายของ การเป็นมนุษย์ที่ดีนั้นคือการเป็นปัจจัยการผลิตที่ดีขององค์กรหรือต้องทำงานสนองความต้องการขององค์กรเพื่อที่ตนเองจะได้รางวัลสิ่งตอบแทนหรือเงินมาสนอง “ตัณหา” ความอยากของตน บุคคลที่สามารถสนองตัณหาได้มาก มีกำลังซื้อและบริโภคได้มากตามแนวคิดบริโภคนิยมเรียกว่าผู้ประสบความสำเร็จ เป็นการส่งเสริมความเจริญงอกงามของ “ตัณหาและอุปาทาน” อย่างไม่รู้ตัว ปัญหาที่ใหญ่ที่สุดปัญหาหนึ่งของมนุษย์ปุถุชนก็คือการไม่เห็นปัญหาหรือ “ทุกข์” ของตน หลงเข้าใจผิดว่า “ทุกข์” คือ “สุข” และพยายามดิ้นรนแสวงหาวัตถุมาสนอง “ตัณหา” ของตน และเข้าใจว่าบุคคลที่ไม่เป็นปัจจัยการผลิตที่ดีขององค์กรคือ บุคคลที่ไร้ประโยชน์ เฉื่อยชา ไร้คุณค่า และบุคคลที่เสพบริโภคแต่น้อยกลายเป็นบุคคลสิ้นไร้ไม้ตอก หย่อนความสามารถจึงไม่สามารถสนองตัณหาตนได้ ในหลักพื้นฐานเรื่องนี้จึงทำให้เป็นภารกิจสำคัญของนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธทั้งที่เป็นฆราวาสและพระภิกษุในการชี้ให้มนุษย์เห็น “ทุกขัง” คือปัญหาที่แท้จริงของมนุษย์เพื่อที่จะนำไปสู่การค้นหาสาเหตุและทางแก้ปัญหาที่รากเหง้า แทนที่จะมีความเข้าใจพุทธธรรมที่ผิดๆ หรือเข้าใจผิวเผิน ไม่เข้าใจหลักพุทธธรรมที่แท้จริง นำพาไปสู่การพัฒนาที่คลาดเคลื่อนห่างไกลจากคำสอนของพระพุทธเจ้า การพัฒนาเพื่อให้มนุษย์มีชีวิตอันประเสริฐ จะต้องใช้หนทางแห่งการพ้นทุกข์ซึ่งก็คือชีวิตอันประเสริฐนั่นเอง อริยมรรคมีองค์ 8 หากกล่าวอย่างย่อก็คือหลักไตรสิกขา ซึ่งประกอบด้วยศีลสมาธิ และปัญญา เป้าหมายการพัฒนามนุษย์แนวพุทธ 3 ประการข้างต้นสามารถพัฒนาไปตามลำดับขั้นสามขั้นตอน กล่าวคือขั้นต้นเป็นการพัฒนาระดับศีลหรือไตรสิกขาที่ 1 ตรงกับอริยมรรคในข้อสัมมาวาจา (การมีวาจาชอบ) สัมมาอาชีวะ (การเลี้ยงชีพชอบ) และสัมมากัมมันตะ

(การกระทำชอบ) ประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือประโยชน์เบื้องหน้าหรือประโยชน์เฉพาะหน้า (ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์) ในขั้นตอนระดับกลางคือการพัฒนาที่ระดับสมาธิ ซึ่งเป็นไตรสิกขาที่สอง ตรงกับอริยมรรคในข้อ สัมมาวายามะ (มีความเพียรชอบ) สัมมาสติ (มีสติชอบ) และมีสัมมาสมาธิ (มีสมาธิชอบ) ประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้ คือประโยชน์เบื้องกลางหรือประโยชน์ในระยะปานกลาง (สัมปรายิกัตถะประโยชน์) การพัฒนา ในระดับสูงเป็นการพัฒนาไตรสิกขาที่ 3 คือปัญญา ตรงกับอริยมรรคข้อสัมมาทิฐิ (มีความคิดเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (มีแนวความคิดชอบ) ประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนาระดับนี้คือ ประโยชน์เบื้องปลาย หรือประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะประโยชน์) ทั้งเป้าหมายในการพัฒนาและประโยชน์ที่จะได้ในการพัฒนา จะเป็นปัจจัยอิสระที่จะกำหนดกระบวนการ เทคนิควิธีการรวมทั้งหลักธรรมคำสอนที่จะใช้พัฒนา สำหรับกระบวนการพัฒนาชีวิต อันประเสริฐจะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาจะเริ่มต้นที่ปัจจัยสัมมาทิฐิ ถือเป็นจุดเริ่มต้นเมื่อพิจารณาองค์ประกอบสามารถอภิปรายได้ดังนี้

1) เก่ง ประกอบไปด้วย ศีล สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ ความมุ่งมั่น ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย มีศีลธรรม หลักธรรมาภิบาล ความรับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน มีจริยธรรม มีความรู้ ความสามารถ ซึ่งกระบวนทัศน์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับการพัฒนาเพื่อผลงานและเพื่อการเรียนรู้เกิดขึ้นในองค์กรที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม บริโภคนิยม แต่การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงพุทธในระดับโลกียธรรมและโลกุตรธรรม จะเกิดขึ้นได้ในองค์กรที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง กระบวนการผลิตสินค้าและบริการยังทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่มิใช่เพื่อต้องการสะสมส่วนเกินเพื่อส่วนตนหรือส่วนองค์กรของตน กระบวนทัศน์การพัฒนานี้ยังมีจุดเน้นที่การพัฒนาต้องอยู่บนพื้นฐานของการมีจริยธรรมไม่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรับใช้องค์กร การเรียนรู้การปรับพฤติกรรมจึงเป็นวิถีทางที่จำเป็นเพื่อการปรับปรุงผลงาน การถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) จะเป็นทางตรงจากการพัฒนาฝึกอบรมไปสู่การสร้างสรรค์ผลงานที่ดีกว่าเดิม

2) ดี ประกอบด้วย สมาธิ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ การมองอนาคตเด่นชัด ความรับผิดชอบ การประสานงาน มีความสมาธิในการทำงาน มองโลกในแง่ดี รู้วิธีจัดการอารมณ์ มีความภาคภูมิในในตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีการประเมินตนเอง ความชัดเจนในปัจจัยนี้จะทำให้ประสิทธิผลและประสิทธิภาพการพัฒนามากยิ่งขึ้น แนวทางการพัฒนาที่กล่าวแล้วจะใช้กำหนดหลักสูตรการพัฒนา หลักสูตรการพัฒนา (Program) การกำหนดหลักสูตรเพื่อการพัฒนาจะประกอบด้วยการหาความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training Needs) ขององค์กร ความจำเป็นของงาน และความจำเป็นของบุคคลการกำหนดวัตถุประสงค์ในด้านการพัฒนาทักษะ ความรู้หรือทัศนคติ ค่านิยม วิสัยทัศน์ การกำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ระยะเวลาการจัดและดำเนินการฝึกอบรมและระยะเวลาในการประเมินผลการฝึกอบรม จะเห็นได้ว่าการกำหนดหลักสูตรนั้นมีที่มาจากความจำเป็นในการฝึกอบรมหรือเป้าหมายในการฝึกอบรมที่องค์กร หรือตัวงานหรือปัจเจกบุคคลต้องการ ผนวกกับวัตถุประสงค์เฉพาะด้านในการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่ต้องมีซึ่งหากเป็นการพัฒนา

3) มีสุข ประกอบด้วย ปัญญา สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ การมีจิตนวัตกรรม การมีความชำนาญ การจัดการที่ดี มีการคิดแก้ปัญหาหรือการอบรม การสร้างทุนที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่ผ่านการฝึกกายฝึกจิตใจให้เกิดเป็นอริยะ เป็นการสร้างทุนทางปัญญาที่พร้อมด้วยความเก่งและความดี ของแต่ละบุคคลเป็นพลังสมองที่ซ่อนอยู่ในตัวตนของตน ดังนั้นการกระตุ้นจิตสำนึกเพื่อให้มนุษย์สร้างสมรรถนะให้เกิดขึ้นเป็นทุนทางปัญญา ดึงพลังอัจฉริยะหรือพลังจิตใต้สำนึกที่นอนเนื่องอยู่ในสมองออกมาเป็นกระบวนการคิดและการตัดสินใจมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักตามหลักพระพุทธศาสนา นั้นจะก่อให้เกิด “ปัญญา” ซึ่งนับว่าเป็น “ทุน” ที่มีมูลค่าอย่างมหาศาล เพราะกว่าจะสำเร็จมาเป็นปัญญาได้นั้นต้องผ่านการสังเคราะห์จากกระบวนการเรียนรู้มาแล้ว ซึ่งปัญญาในทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ โลกิยปัญญาและโลกุตตรปัญญา อันจะเกิดขึ้นได้โดย 3 ทาง คือ สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง (ปรโตโฆสะ) จินตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการนึกคิด (โยนิโสมนสิการ) และภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรมพัฒนา (สมถะวิปัสสนากัมมัฏฐาน) ซึ่งทางทั้ง 3 นั้นเป็นกระบวนการของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามหลักสมัยใหม่ได้ด้วยการการเรียนรู้ การตรึกตรอง และการฝึกอบรม แล้วสำเร็จรูปเป็นปัญญาที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนที่มีปัญญาก็จัดว่าเป็นทุนมนุษย์ที่ดีขององค์กร โดยสามารถดึงเอาปัญญาซึ่งถูกกลั่นกรองแล้วด้วยกระบวนการเรียนรู้ ตรึกตรอง และอบรมพัฒนาออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรได้ และจากที่กล่าวไว้เบื้องต้นว่า ปัญญาเป็นทุนที่มีมูลค่าอย่างมหาศาลก็เพราะปัญญานั้นมนุษย์สามารถสร้างให้เกิดมีในตนได้โดยผ่านกระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นจนกระทั่งเกิดเป็นผู้ที่มีปัญญาและนับได้ว่าเป็น “ทุนมนุษย์ที่ดีคนหนึ่ง”ในประชาคมอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

ฌาน ตรรกวิจารณ์. (2544). **การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ธำรง คงคาสวัสดิ์. (2550). **การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น).

นิสดารก์ เวชยานนท์. (2551). **มิติใหม่ในการบริหารทุนมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

บุญทัน ดอกไธสง (2551). **การจัดการทุนมนุษย์.** กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ตะวัน.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2539). **ปฏิบัติธรรมให้ถูกทาง**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____ . (2543). **ทศวรรษธรรมทัศน์พระปิฎก หมวดศึกษาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

_____ . (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระไพศาล วิสาโล. (2542). **การศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. เชียงราย. คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงราย.

พุทธทาสภิกขุ (2549). **การศึกษาสมบูรณ์แบบ : คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด**, กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). **เป้าหมายของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พาน.

ศิรภัสสรศ์ วงศ์ทองดี. (2557). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท วี. พริ้นท์ (1991) จำกัด

อาภรณ์ ภู่วิทยพันธุ์. (2551). **กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: เอช อาร์ เซ็นเตอร์.

Torraco, R.J. (1998). **Economic Human Capital Theory and Human Resource Development**. San Fracisco : Berrett-Koehler.

การเพิ่มศักยภาพในการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน

Enhancing Buddhist Research Potential for the Advancement in ASEAN Community

ดร. ลำพอง กลมกูล
Dr. Lampong Klomkul
ศูนย์อาเซียนศึกษา มจร.
ASEAN STUDIES CENTER, MCU

บทคัดย่อ

การศึกษาทางพระพุทธศาสนาสามารถพัฒนาให้เกิดความเจริญก้าวหน้าได้เทียบเท่ากับศาสตร์สาขาอื่นๆ ได้โดยผ่านกระบวนการวิจัยที่เป็นการวิจัยเชิงประยุกต์ ซึ่งนักวิจัยจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพให้มีความพร้อมใน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) สามารถกำหนดยุทธศาสตร์ในการวิจัยที่ชัดเจนตามยุทธศาสตร์ของชาติและยุทธศาสตร์ของสถาบัน 2) สามารถออกแบบการวิจัยที่ถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยและมีความทันสมัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ประกอบด้วย การออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธี การสังเคราะห์งานวิจัย การพัฒนาทฤษฎีฐานรากผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยจากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์ที่เป็นปัญหาวิจัย 3) มุ่งเน้นการทำงานวิจัยให้มีความเป็นสากล ได้แก่ การปรับระบบการอ้างอิงให้เป็นแบบสากล (รูปแบบ APA) และการนำเสนอผลงานวิจัยที่มีความเป็นสากล กล่าวคือ สามารถเรียบเรียงเขียนรายงานการวิจัยโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก 4) สามารถเขียนบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI และวารสารระดับนานาชาติ รวมทั้งการส่งบทความวิจัยเพื่อนำเสนอในเวทีประชุมวิชาการทั้งใน

ระดับชาติและนานาชาติ และ 5) สามารถพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยในการประสานงานเพื่อขอทุนวิจัยทั้งจากแหล่งทุนภายในประเทศ เช่น เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ (คอบช) และแหล่งทุนจากต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมในการประสานความร่วมมือด้านการวิจัยทางพระพุทธศาสนากับประเทศในประชาคมอาเซียนต่อไป

คำสำคัญ : การเพิ่มศักยภาพ, วิจัยทางพระพุทธศาสนา, ประชาคมอาเซียน

Abstract

Buddhist Studies can be equally developed to other sciences by conducting applied research. Researchers need to develop their potential in five aspects. Setting clear research strategies which follow to the strategy of nation and organization is the first step of potential development. Secondly, researcher should be able to design correct research methodology and being up-to-date in order to develop new body of knowledge such as using mixed methods research and research synthesis design, developing grounded theory, creating model from relative variables, writing conceptual framework from literature review, and doing data collection and analysis for answering research questions. Conducting research for reaching an international level is the third aspect that needs to develop in the organization which consisted of using American Psychological Association Format (APA Style) for reference writing and to write research report in English language. The fourth aspect is focused on research publication that should be able to public research in journal recommendation such as Thai-Journal Citation Index Centre (TCI) and international journal including presenting research paper in both national and international conference. The last aspect can be enhanced by developing research team and cooperating for research grants in both Thailand and other countries such as Thailand Research Organizations Network (TRON). These five aspects are required for the development of conducting research potential for the readiness of Buddhist research cooperation with all countries in ASEAN Community.

Keywords : Enhancing Potential, Buddhist Research, ASEAN Community

บทนำ

การศึกษาทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาเพื่อความเจริญงอกงามของชีวิต เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลให้มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางอารมณ์และทางสังคม การได้มีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลได้เข้าถึงองค์ความรู้เชิงพุทธได้อย่างแท้จริง การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์จึงเป็นกระบวนการที่รักษาไว้ซึ่งความเป็นศาสตร์เชิงพุทธ แต่เมื่อเวลาได้เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคม กระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดการเรียนการสอนให้มีความเทียบเท่ากับสาขาวิชาในศาสตร์อื่นๆ ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าในศาสตร์ของพระพุทธศาสนา โดยการบูรณาการแนวทางการศึกษาที่มีความทันสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นอัตลักษณ์ของเนื้อหาวิชาทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นหน้าที่ของผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ที่จะกำหนดทิศทางหรือยุทธศาสตร์ในการจัดการเรียนการสอนให้มีความสอดคล้องกับมหาวิทยาลัยต่างๆ โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนางานวิจัย ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการจัดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา รวมทั้งเป็นหน้าที่ของอาจารย์มหาวิทยาลัยที่จะต้องใช้กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน ซึ่งได้กำหนดไว้เป็นพันธกิจของมหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับปาฐกถาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.) ที่ว่า “มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยต้องเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย คือต้องให้งานวิจัยเป็นส่วนของการศึกษาในระดับปริญญาตรี และในระดับบัณฑิตศึกษา นิสิตต้องทำวิจัยแบบเข้มข้นเพื่อสำเร็จการศึกษา และในระดับคณาจารย์จะต้องทำวิจัยเพื่อนำความรู้ไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนและควรมีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและนานาชาติ” (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, ดร., 2557) ในขณะนี้หลักสูตรต่างๆ ของมหาวิทยาลัยได้ขยายการจัดการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษามากขึ้น และได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการทำวิจัยของนิสิตโดยมีการเปิดกว้างให้มีการทำวิจัยเชิงประยุกต์เน้นการปฏิบัติการและการทดลอง รวมทั้งการนำกระบวนทัศน์การวิจัยเชิงปริมาณมาเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์

การส่งเสริมการทำวิจัยไม่ได้จำกัดในกลุ่มนิสิตเท่านั้น คณาจารย์และเจ้าหน้าที่สายวิชาการก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการทำวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของงานประจำโดยการดำเนินการผ่านสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ให้การดูแลและจัดสรรงบประมาณในการนำไปใช้เป็นทุนวิจัย รวมทั้งให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการทำวิจัยขององค์กร อย่างไรก็ตามการกำหนดทิศทางการทำวิจัยของสถาบันจำเป็นต้องให้มีความสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอก อนึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กำหนดไว้ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ว่าด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) ซึ่งในทางปฏิบัติที่จะทำให้การดำเนินงานให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ด้านการวิจัยที่กำหนดไว้จำเป็นต้องจัดโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนและการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อการบริหารงาน การวางแผนงาน การพัฒนาเครือข่าย การศึกษาวิจัย การจัดระบบสารสนเทศ และการให้บริการวิชาการองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริการงานอาเซียน รวมทั้งประสานความร่วมมือกับส่วนงานของมหาวิทยาลัยและหน่วยงานอื่นๆ ในประชาคมอาเซียน แบ่งการบริหารงานออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนงานบริหาร และ 2) ส่วนวิจัย สารสนเทศและบริการวิชาการ โดยที่ในส่วนของกลุ่มงานวิจัยและสารสนเทศ จะมีหน้าที่ในการปฏิบัติงานส่งเสริมการทำวิจัย เพื่อสร้างองค์ความรู้พร้อมนำลงสู่การปฏิบัติที่จริง บริหารและติดตามงานวิจัย จัดระบบสารสนเทศเพื่อเป็นคลังข้อมูลเกี่ยวกับประชาคมอาเซียน จากภารกิจของศูนย์อาเซียนศึกษา และจากแผนยุทธศาสตร์ด้านการวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเป็นประเด็นที่ทำให้ผู้เขียนสนใจในการนำเสนอรูปแบบหรือแนวทางการพัฒนางานวิจัยทางพระพุทธศาสนาให้มีการออกแบบการวิจัยที่ทันสมัยและสามารถบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ รวมทั้งเพื่อรองรับการเปิดตัวเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ดังนั้น การเพิ่มศักยภาพในการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน จึงเป็นเป้าหมายที่สำคัญอีกเป้าหมายหนึ่งเพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพของงานวิจัยของนิสิตและคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยให้มีความเป็นสากล โดยเริ่มต้นจากการพัฒนางานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในขอบเขตของประเทศในประชาคมอาเซียน โดยมีรายละเอียดของเนื้อหาที่ผู้เขียนกำหนดไว้เป็นกระบวนการ 5 ขั้นสู่การวิจัยในอาเซียน ดังนี้

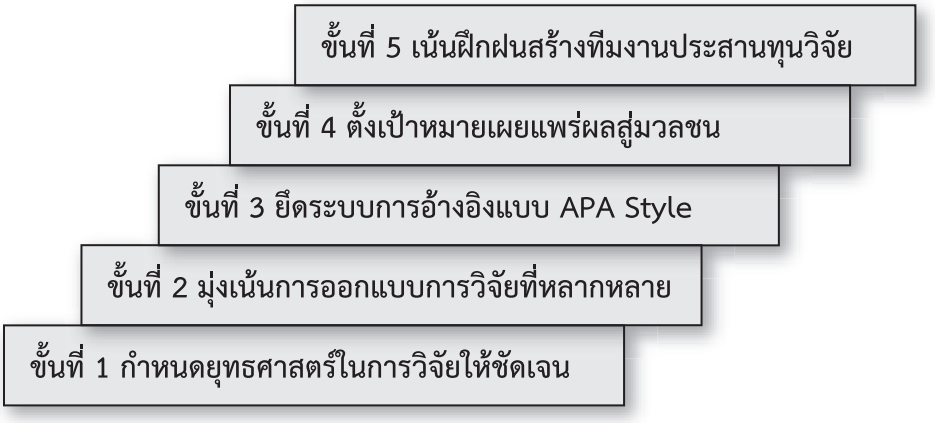

แผนภาพที่ 1 กระบวนการ 5 ขั้นสู่การวิจัยในอาเซียน

การออกแบบการวิจัยเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ เป็นศาสตร์ที่ต้องรักษาไว้ซึ่งความถูกต้องตามระเบียบวิธีวิทยาการวิจัย และเป็นศิลปะของผู้วิจัยในการที่จะออกแบบงานวิจัยของตนให้มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นงดงามและมีนัยสำคัญที่สามารถตอบปัญหาวิจัยได้อย่างชัดเจน มีความตรงและความเที่ยงของผลวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในทางปฏิบัติ โดยมีกระบวนการ 5 ขั้นสู่การวิจัยในอาเซียนเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขไปสู่ประตูการเพิ่มศักยภาพงานวิจัยให้ก้าวหน้าในประชาคมอาเซียน

ขั้นที่ 1 กำหนดยุทธศาสตร์ในการวิจัยให้ชัดเจน

ในการกำหนดยุทธศาสตร์ในการวิจัยให้ชัดเจนนั้นจำเป็นต้องพิจารณาได้จากยุทธศาสตร์ของชาติและยุทธศาสตร์ของสถาบัน (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2558; มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) จากการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

วิสัยทัศน์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2555-2559) คือ “ประเทศไทยมีและใช้งานวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน” โดยมีการกำหนดพันธกิจการวิจัยของชาติ คือ “พัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในการวิจัยของประเทศให้สูงขึ้น และสร้างฐานความรู้ที่มีคุณค่า สามารถประยุกต์และพัฒนาวิทยาการที่เหมาะสมและแพร่หลาย รวมทั้งให้เกิดการเรียนรู้และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ ตลอดจนเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยใช้ทรัพยากรและเครือข่ายวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม” โดยมี 3 ยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับการพัฒนางานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ดังนี้

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 1 การสร้างศักยภาพและความสามารถเพื่อการพัฒนาทางสังคม

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 4 การสร้างศักยภาพและความสามารถเพื่อการพัฒนานวัตกรรมและบุคลากรทางการวิจัย

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 5 การปฏิรูประบบการวิจัยของประเทศเพื่อการบริหารจัดการความรู้ ผลงานวิจัย นวัตกรรม สิ่งประดิษฐ์ ทรัพยากร และภูมิปัญญาของประเทศสู่การใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์และสาธารณะ ด้วยยุทธวิธีที่เหมาะสมที่เข้าถึงประชาชนและประชาสังคมอย่างแพร่หลาย

อย่างไรก็ตามในยุทธศาสตร์ที่ 1 ได้กำหนดแผนกลยุทธ์การวิจัยที่ 2 ที่ว่าด้วยเรื่องการส่งเสริมอนุรักษ์และพัฒนาคุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ที่หลากหลายที่สอดคล้องกับบริบทการวิจัยทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบด้วย 4 แผนงานวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเกี่ยวกับการส่งเสริม อนุรักษ์ และพัฒนาคุณค่าทางศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของชาติ บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. การวิจัยเกี่ยวกับองค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมและสร้างสรรค์งานศิลป์ระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ

3. การวิจัยเกี่ยวกับการมีคุณธรรมและจริยธรรมและการเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสังคม

4. การวิจัยเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคมและวัฒนธรรม

จากการนำเสนอยุทธศาสตร์การวิจัยข้างต้น พบว่า มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 2 ของแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ว่าด้วยการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพการวิจัยทางพระพุทธศาสนาระดับนานาชาติ โดยมีแผนกลยุทธ์ภายใต้ยุทธศาสตร์นี้จำนวน 5 กลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์ที่ 6-10 ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 6 พัฒนานักวิจัย ผลิตผลงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมทุกกลุ่มความรู้และสร้างเครือข่ายความร่วมมือนักวิจัยและการวิจัยระดับชาติและนานาชาติ กลยุทธ์ที่ 7 ส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ผลงานวิจัยในระดับชาติและนานาชาติ กลยุทธ์ที่ 8 ส่งเสริมและสนับสนุนการนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปใช้ในการเรียนการสอนพัฒนาตน พัฒนางาน พัฒนาสังคมและกิจการคณะสงฆ์ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ กลยุทธ์ที่ 9 ส่งเสริมให้ผลการวิจัยได้รับการอ้างอิง การนำเสนอ การนำไปใช้ การตีพิมพ์และได้รับรางวัลระดับชาติและนานาชาติ และกลยุทธ์ที่ 10 พัฒนาระบบการบริหารการจัดการงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ

นอกจากนี้ ในการจัดตั้งศูนย์อาเซียนศึกษาขึ้นเป็นหน่วยงานใหม่ของมหาวิทยาลัย ยังได้กำหนดกรอบของการดำเนินงานของศูนย์ที่ให้ความสำคัญกับการวิจัยและพัฒนางานวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ในประชาคมอาเซียน ทั้งนี้เพื่อยกระดับการพัฒนางานวิจัยของหน่วยงานและสร้างฐานข้อมูลวิจัยที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในทางปฏิบัติ จึงทำให้การพัฒนางานวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียนนั้นมีความจำเป็นและมีความสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดผลงานปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยที่เน้นการวิจัยและค้นคว้า เพื่อสร้างองค์ความรู้ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ในพระไตรปิฎก โดยวิธีสหวิทยาการแล้วนำองค์ความรู้ที่ค้นพบมาประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ศีลธรรมและจริยธรรมของสังคม รวมทั้งพัฒนาคุณภาพงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา

ขั้นที่ 2 มุ่งเน้นการออกแบบการวิจัยที่หลากหลาย

ในการออกแบบการวิจัยทางพระพุทธศาสนาให้มีความหลากหลาย ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงการออกแบบการวิจัยที่ถูกต้องตามระเบียบวิธีวิจัยและมีความทันสมัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ประกอบด้วย การออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) การพัฒนาทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ การสร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ศึกษา การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยจากการ

สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบโจทย์ที่เป็นปัญหาวิจัย

จากการศึกษารายงานการวิจัยทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่มุ่งเน้นการศึกษาปัญหาวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา คือ พระไตรปิฎก อาจมีปรากฏอยู่บ้างที่เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณที่มีการศึกษาเนื้อหาจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ได้แนวคิดและทฤษฎีจากนั้นได้ออกแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณที่กำหนดปัญหาวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับสภาพสังคมปัจจุบัน แต่ผลงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ถูกผลิตออกมาอย่างต่อเนื่องในตัวแปรที่ซ้ำๆ กัน และมีประเด็นปัญหาวิจัยเดียวกันนั้น ควรที่ได้รับการนำมาเข้าสู่กระบวนการสังเคราะห์งานวิจัย ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อค้นพบใหม่ที่มีความลึกซึ้งมากกว่าที่ได้รับจากงานวิจัยแต่ละเรื่อง โดยที่การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) หมายถึง เทคนิควิธีการวิจัยตามระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่นำผลการวิจัยจากหลายๆ เรื่องที่ศึกษาในประเด็นปัญหาวิจัยเดียวกันมาศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติหรือวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและนำเสนอข้อสรุปอย่างมีระบบ ทำให้ได้คำตอบตามปัญหาวิจัยที่ต้องการ ซึ่งมีลักษณะที่กว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

การออกแบบการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาองค์กรด้วยวิธีการสังเคราะห์การวิจัยนั้น วิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ คือ การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน ซึ่งเป็นวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่ทำให้ได้ข้อค้นพบที่มีความลึกซึ้งมากกว่าที่ได้รับจากงานวิจัยแต่ละเรื่อง เป็นวิธีการสังเคราะห์ที่เน้นความสำคัญของการสร้างประเด็นอุปมา และการแปลความหมาย 3 ลักษณะ คือ การแปลความหมายเทียบกลับไปกลับมา การแปลความหมายเชิงหักล้าง และการแปลความหมายเพื่อเสนอประเด็นโต้แย้ง และขั้นตอนของกระบวนการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน มี 7 ขั้นตอน ประกอบด้วย คือ 1) ขั้นเริ่มต้น เริ่มจากระบุปัญหาวิจัย ศึกษาและสร้างกรอบแนวคิด 2) ขั้นตัดสินใจเลือกงานวิจัยมาสังเคราะห์ 3) ขั้นอ่านงานวิจัยเพื่อทำความเข้าใจ 4) ขั้นกำหนดกรอบแสดงความสัมพันธ์ระหว่างงานวิจัย 5) ขั้นตีความหมาย เชื่อมโยงและเปรียบเทียบ 6) ขั้นสังเคราะห์ความหมาย และ 7) ขั้นสรุปและรายงานผลการสังเคราะห์ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีความจำเป็นในการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยชาติพันธุ์วรรณนาอภิมาน (Noblit and Hare, 1988 อ้างถึงใน บุบผา เมฆศรีทองคำ, 2547; นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542; ลำพอง กลมกูล, 2557)

นอกจากการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพแล้ว การออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจในออกแบบการวิจัยทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการบูรณาการร่วมกันระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ รวมทั้งเป็นกระบวนทัศน์ในการวิจัยที่ช่วยปิดจุดอ่อนจากการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ช่วยให้เกิดความเข้าใจ มีข้อมูลหลักฐานเกี่ยวกับปัญหาการวิจัยได้มากกว่าใช้วิธีการใด วิธีการหนึ่งในการศึกษาหาคำตอบ รวมทั้งช่วยกระตุ้นให้

นักวิจัยสร้างความร่วมมือและสัมพันธภาพซึ่งกันและกันระหว่างนักวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพและแม้กระทั่งภายในตัวของนักวิจัยเอง ให้มีความเป็นนักวิจัยทั้งสองกระบวนทัศน์ และช่วยให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ๆ ในการมองความจริงมากกว่าจะยึดมั่นถือมั่นในกระบวนทัศน์เดิม ดังนั้น จึงนักวิจัยหลายคนใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่เรียกว่า การวิจัยแบบผสมวิธี ในปัจจุบันมีลักษณะที่แตกต่างกัน 4 แบบ ดังนี้ (Tashakkori and Teddlie, 1998, 2009; Klomkul, L., 2011; นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552)

แบบที่ 1 การวัดเชิงคุณภาพในการพัฒนาเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยแบบผสมนี้ เป็นการใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในตอนต้น เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรหรือปรากฏการณ์ที่ต้องการวัด จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มากำหนดเป็นนิยามหรือประเด็นในการสร้างเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

แบบที่ 2 วิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพคู่ขนานและเท่าเทียมกัน การวิจัยแบบผสมนี้ นักวิจัยต้องตั้งคำถามวิจัย ทั้งคำถามวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพควบคู่กัน และดำเนินการวิจัยเพื่อตอบคำถามวิจัยแต่ละด้านอย่างเหมาะสม โดยดำเนินการวิจัยพร้อมกันเพื่อให้ได้ผลการวิจัยเสริมกัน และได้ผลการวิจัยที่สมบูรณ์มากกว่าการใช้วิธีใดวิธีหนึ่งวิธีเดียว

แบบที่ 3 วิธีการเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยแบบผสมนี้ นักวิจัยตั้งคำถามวิจัยเชิงปริมาณ และในการตอบคำถาม ได้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายเสริมเติมเต็มให้ได้คำตอบที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

แบบที่ 4 วิธีการเชิงปริมาณเพื่อขยายผลการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยแบบผสมนี้ นักวิจัยตั้งคำถามวิจัยเชิงคุณภาพ และเมื่อได้ผลการวิจัยในรูปทฤษฎีฐานราก นักวิจัยนำผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ไปตรวจสอบยืนยันด้วยวิธีการเชิงปริมาณเพื่อยืนยันความตรงของทฤษฎีฐานราก

จากวิธีการวิจัยแบบผสมวิธีทั้ง 4 แบบนี้ ผู้วิจัยสามารถนำไปปรับใช้กับการออกแบบการวิจัยทางพระพุทธศาสนาได้ ทั้งนี้เพื่อให้ผลการวิจัยที่ได้มีความตรง ลุ่มลึก และสามารถตอบปัญหาวิจัยได้ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

ขั้นที่ 3 ยึดระบบการอ้างอิงแบบ APA Style

ระบบการอ้างอิงในการวิจัยนั้นมีหลากหลาย หากต้องการพัฒนางานวิจัยให้สามารถนำไปเผยแพร่หรือนำเสนอในเวทีระดับนานาชาติ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมุ่งเน้นการทำงานวิจัยและเขียนรายการอ้างอิงตามระบบการอ้างอิงแบบสากล (รูปแบบ APA: American Psychological Association) และการนำเสนอผลงานวิจัยที่มีความเป็นสากล กล่าวคือ สามารถเรียบเรียงเขียนรายงานการวิจัยโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลักเพื่อให้สามารถนำส่งตีพิมพ์ได้ในวารสารต่างประเทศ และส่งเข้าร่วมนำเสนอในเวทีวิชาการในระดับนานาชาติได้

การอ้างอิงตามแบบ APA เป็นรูปแบบของการอ้างอิงที่ใช้โดยทั่วไปในสาขาสังคมศาสตร์ เป็นการอ้างอิงที่ได้รับการนำไปใช้ในการเขียนบทความวิจัยและบทความวิชาการทั่วโลก โดยที่ระบบการอ้างอิงสามารถศึกษาได้จากเว็บไซต์ที่กำหนดให้นี้ (https://owl. english. purdue. edu/owl/resource/560/08/)

ได้นำเสนอลักษณะของการอ้างอิงของงานเขียนที่มาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ รวมทั้งนำเสนอลักษณะการอ้างอิงในเนื้อหา (In-Text Citations) การอ้างอิงเชิงอรรถ (Footnotes and Endnotes) และการอ้างอิงบรรณานุกรม (Reference) ซึ่งการปรับรูปแบบการอ้างอิงในการเขียนรายงานการวิจัยและบทความวิจัยให้มีความเป็นสากลตามรูปแบบที่นิยมใช้กันทั่วไป (APA Style) ก็เป็นข้อเสนอแนะที่น่าสนใจในการนำไปใช้เมื่อผู้วิจัยสนใจในการพัฒนางานวิจัยหรือบทความวิจัยเพื่อนำไปเผยแพร่และตีพิมพ์ในวารสารต่างประเทศและการส่งเข้าร่วมนำเสนอในเวทีวิชาการในระดับนานาชาติ

ขั้นที่ 4 ตั้งเป้าหมายเผยแพร่ผลสู่มวลชน

คุณค่าของงานวิจัยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อการได้นำผลการวิจัยไปใช้ (Research Utilization) และการส่งเสริมให้งานวิจัยได้รับการนำไปใช้ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการนำผลการวิจัยสู่ภาคปฏิบัติเพื่อให้ผลงานวิจัยเกิดประโยชน์สูงสุดแก่กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง โดยจากการศึกษางานวิจัยของศิวะพร ภู่พันธ์ และคณะ (2557) ได้ให้ความหมายของการใช้ประโยชน์งานวิจัย คือ ลักษณะการใช้ข้อค้นพบจากผลวิจัยและกระบวนการวิจัยในการจัดการเรียนการสอน การเขียนตำราและเอกสาร ประกอบการสอน การเขียนรายงานการวิจัย และการวิจัยต่อยอด ประกอบด้วย การใช้ประโยชน์งานวิจัยทางตรง เช่น ได้นำความรู้หรือข้อค้นพบจากผลการวิจัยและกระบวนการวิจัย มาใช้ประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอน สำหรับการใช้ประโยชน์งานวิจัยทางอ้อม เช่น การที่ผู้วิจัยรู้สึกว่า แม้ว่าอาจจะยังไม่ได้ใช้ความรู้ในขณะนั้นแต่การศึกษาค้นคว้าความรู้หรือข้อค้นพบจากผลการวิจัยและกระบวนการวิจัย เป็นการเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจของตนเองให้ดีขึ้น และเปลี่ยนแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามแนวทางการเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมายนั้นทำได้หลากหลาย โดยที่การเขียนบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารไทยที่อยู่ในฐานข้อมูล TCI วารสารระดับนานาชาติ และการส่งบทความวิจัยเพื่อนำเสนอในเวทีประชุมวิชาการทั้งในระดับชาติและนานาชาติก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่มวลชน

อนึ่ง แนวทางการปฏิบัติ เพื่อแบ่งปันประสบการณ์เกี่ยวกับการเข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยทั้งในเวทีระดับชาติและระดับนานาชาติ โดยข้อค้นพบที่น่าสนใจจากการเข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการในการจัด พบว่า การเข้าร่วมนำเสนอผลงานวิจัยโดยส่วนใหญ่ในระดับชาติ โดยส่วนใหญ่ใช้วิธีการจัดให้ผู้นำเสนอได้นำเสนอผลงานวิจัยและข้อค้นพบของตนเอง จากนั้นตามด้วยประเด็นการซักถามของผู้เข้าร่วมรับฟังหรืออาจารย์ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการ (Moderator) และภาพที่ปรากฏให้เห็นเสมอๆ คือ ผู้ที่ทำหน้าที่นำเสนอผลงานวิจัยนั้น เมื่อนำเสนอหัวข้อของตนเองเสร็จ บางท่านก็จะนั่งฟังผู้นำเสนอคนต่อไปในขณะที่มีผู้นำเสนอจำนวนไม่น้อยที่ไม่อยู่ฟังผู้นำเสนอท่านต่อไปซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่

พบเห็นได้โดยทั่วไปในเวทีประชุมวิชาการที่นำเสนอผลงานวิจัย แต่ในอีกบริบทหนึ่งซึ่งผู้เขียนได้มีโอกาสเข้าร่วมในการประชุมวิชาการในระดับนานาชาติ (Learning Conference) ที่จัดโดย Common Ground Publishing และ The Learner ผู้เขียนได้เข้าร่วมในการประชุมวิชาการครั้งที่ 19 ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน ประเทศอังกฤษ และการประชุมวิชาการครั้งที่ 21 ณ วิทยาลัย Touro มลรัฐนิวยอร์ค ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมและนำเสนอผลงานวิจัยและบทความวิชาการจากทั่วโลก ภาพที่ปรากฏให้เห็นคือรูปแบบของการจัดเวทีนำเสนอในเชิงแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยในแต่ละห้องประชุมย่อยจะมีผู้นำเสนอจำนวน 4 คน และทุกคนจะมีเวลาในการนำเสนอประมาณ 10 นาที เมื่อผู้นำเสนอๆ ผลงานของตนเสร็จแล้วทั้ง 4 คน ภาพที่ปรากฏให้เห็นหลังจากนั้นคือ การร่วมกันอภิปราย ซักถาม พูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้ฟังและผู้นำเสนอผลงาน โดยที่จะจัดเวลาสำหรับการสนทนาพูดคุยไว้ประมาณ 20 – 30 นาที ทุกคนได้ซักถามและได้พูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งรูปแบบการจัดประชุมวิชาการในลักษณะนี้ ผู้เขียนขอนำเสนอไว้เพื่อพิจารณาและปรับใช้เป็นแนวทางในการจัดประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยที่จะเกิดขึ้นในลำดับต่อไป นอกจากนี้รูปแบบการจัดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการประชุมวิชาการนั้นยังมีความหลากหลาย ดังนี้ (Weisbaum, K. S., 2012)

1. การประชุมกลุ่มย่อย (Plenary) ใช้เวลา 30 นาที โดยไม่เน้นการถามหรือการสนทนาพูดคุย มีผู้ที่เป็นผู้บรรยายรับเชิญทำหน้าที่ในการตอบคำถามและเข้าร่วมสนทนาในส่วนของกิจกรรมในสวน (Garden Session) เป็นการจัดให้มีการสนทนาพูดคุยในที่แจ้ง ไม่มีรูปแบบที่แน่นอน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมงานประชุมสัมมนาได้พบผู้บรรยายรับเชิญตามอัชฌาสัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรม

2. การนำเสนอผลงานวิจัยต่อที่ประชุม (Paper Presentations in Themed Sessions) บทความวิชาการหรือบทความวิจัยที่นำเสนอได้ถูกนำมาจัดกลุ่มตามหัวข้อ และผู้นำเสนอแต่ละคนจะมีเวลาในการนำเสนอจำนวน 15 นาที และภายหลังจากที่ผู้นำเสนอทุกคนนำเสนอเสร็จสิ้น ก็จัดเป็นกิจกรรมถามตอบและการสนทนาในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบทความของผู้นำเสนอ สำหรับบทความฉบับเต็มจะได้รับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารในกรณีที่ผู้นำเสนอได้ปรับตามรูปแบบของวารสารซึ่งจะตีพิมพ์ให้ในภายหลัง

3. กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop/Interactive Sessions) เป็นกิจกรรมที่จัดโดยการระดมความคิดแล้วนำไปสู่การฝึกปฏิบัติของผู้นำเสนอและผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยกิจกรรมอาจใช้การจัดสนทนาบนเวที การสนทนาหรือการโต้แย้งด้วยเหตุผลแล้วนำสู่ภาคปฏิบัติ อาจมีการนำบทความที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นสื่อในการจัดกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมประมาณ 1 วัน คู่ขนานไปกับการนำเสนอผลงานวิจัยตามกลุ่มย่อย

4. การประชุมหรือปรึกษาหารืออย่างไม่เป็นทางการหรือการอภิปรายกลุ่ม (Colloquium Session) โดยที่ในที่ประชุมประกอบด้วยผู้นำเสนอเนื้อหาสั้นๆ ประมาณ 5-6 คน ต่อผู้เข้ารับฟัง บทความที่ใช้เป็น

สื่อกลางในการสนทนาอาจมีเพียงบทความเดียวหรือหลายบทความก็ได้ และบทความนี้สามารถส่งตีพิมพ์ได้ในภายหลัง

5. การนำเสนอแบบเสมือนจริง (Virtual Presentation) เป็นรูปแบบการนำเสนอที่ไม่มีผู้รับฟัง แต่ผลงานที่นำเสนอสามารถตีพิมพ์ได้ถ้าได้ผ่านกระบวนการคัดกรองและการตอบรับดังนี้

5.1 โครงร่างจะได้รับการกำหนดไว้ในหัวข้อของการประชุมวิชาการ

5.2 โครงร่างที่ได้รับการตอบรับนั้นได้ผ่านเกณฑ์การประเมินเดียวกันกับผู้เข้าร่วมในการนำเสนอในเวทีประชุมวิชาการ

5.3 สามารถส่งบทความฉบับสมบูรณ์ไปตีพิมพ์ที่วารสารได้

5.4 บทความฉบับสมบูรณ์จะได้รับการประเมินเช่นเดียวกับบทความที่นำเสนอในเวทีประชุมวิชาการและจะได้รับพิจารณาให้ตีพิมพ์เผยแพร่ในฉบับเดียวกับบทความที่นำเสนอในเวทีประชุมวิชาการในปีเดียวกัน

5.5 ผู้เข้าร่วมที่บทความได้รับการพิจารณาให้ตีพิมพ์ สามารถเข้าไปดาวน์โหลดข้อมูลที่เป็นบทความวิจัยหรือวิชาการต่างๆ ได้ภายใน 1 ปีหลังจากวันที่จัดประชุมวิชาการ

6. การพูดคุยแบบวงกลม (Talking Circles) เป็นรูปแบบของการจัดกิจกรรมการประชุมเพื่อสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นที่ละเอียดอ่อนเชื่อมโยงกับประเด็นเชิงวัฒนธรรม มีรูปแบบไม่เป็นทางการนัก เป็นการสนทนาพูดคุยที่ต้องอาศัยการเคารพในทัศนะของกันและกัน มีเป้าหมายเพื่อค้นหาความหมายของสิ่งที่สนใจจากประสบการณ์ที่แตกต่างกันภายใต้การเคารพในความคิดเห็นของกันและกัน โดยท้ายที่สุดข้อสรุปที่ได้รับจะเป็นประเด็นปลายเปิดที่เกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับคำถามตามที่กำหนดไว้ในเบื้องต้น

รูปแบบการจัดประชุมสัมมนาวิชาการที่ได้นำเสนอไว้ข้างต้นนี้เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในเวลาเดียวกันของการประชุมวิชาการ โดยส่วนใหญ่ใช้เวลาในการจัด 3-4 วัน และจัดให้มีความครอบคลุมรูปแบบทั้ง 6 แบบที่ได้นำเสนอ ฉะนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอไว้เป็นแนวทางเพื่อพิจารณาในการจัดการประชุมวิชาการในบริบทของการประชุมสัมมนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน

ขั้นที่ 5 เน้นฝึกฝนสร้างทีมงานประสานทุนวิจัย

ประเด็นที่สนใจนำเสนอในขั้นนี้จำแนกเป็นการพัฒนาทีมวิจัยและการแสวงหาแหล่งทุนวิจัย โดยการพัฒนาศักยภาพของทีมวิจัยในการประสานงานเพื่อขอทุนวิจัยทั้งจากแหล่งทุนภายในประเทศ เช่น เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ (คอบช) และแหล่งทุนจากต่างประเทศ สำหรับทุนวิจัยภายในประเทศ ปัจจุบันสถาบันที่ให้ทุนอุดหนุนการวิจัยได้รวมตัวกันเป็นเครือข่าย เรียกว่า เครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ หรือ คอบช. ประกอบด้วย 7 หน่วยงาน คือ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่ง

ชาติ (วช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานพัฒนาการวิจัยการเกษตร องค์กรมหาชน หรือ สวก. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.) สำนักงานคณะกรรมการนโนยายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ (สวทน.) และสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) โดยที่จะมีการประประกาศรับข้อเสนอเพื่อขอรับทุนอุดหนุนผ่านเครือข่ายองค์กรบริหารงานวิจัยแห่งชาติ และเมื่อได้รับโครงร่างเสนอเพื่อขอรับทุนอุดหนุน ทางเครือข่ายจะจำแนกตามประเภทของทุนวิจัยแล้วกระจายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่เป็นสมาชิกเครือข่ายได้ร่วมพิจารณาและคัดกรองโครงร่างเพื่อพิจารณาให้ทุนวิจัยเป็นลำดับต่อไป โดยในส่วนของกระบวนการดำเนินงาน ผู้วิจัยจะต้องส่งโครงร่างทางระบบออนไลน์จำแนกตามประกาศของทุน แล้วให้ส่งโครงร่างฉบับสมบูรณ์ให้ต้นสังกัดที่ประกาศรับทุนภายใน 1 สัปดาห์

นอกจากกระบวนการพัฒนาโครงร่างเพื่อขอทุนสนับสนุนแล้ว การสร้างทีมวิจัยก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญที่จำเป็นต้องพัฒนาให้เกิดขึ้นในการเพิ่มศักยภาพเพื่อความก้าวหน้าในการพัฒนางานวิจัยทางพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน การสร้างทีมวิจัยทำได้ทั้งภายในองค์กรและการเชื่อมโยงระหว่างองค์กร ทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือกันด้านการวิจัยทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนาให้เกิดองค์ความรู้ที่เกิดจากการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ที่จะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

บทส่งท้ายว่าด้วยเรื่องการวิจัยทางพระพุทธศาสนาในประชาคมอาเซียน

การวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อความก้าวหน้าในประชาคมอาเซียนเป็นเป้าหมายในการพัฒนางานวิจัยตามแผนยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (2555-2559) ซึ่งกระบวนการส่งเสริมเพื่อเพิ่มศักยภาพในการพัฒนางานวิจัย ผู้เขียนได้นำเสนอไว้เป็นกระบวนการ 5 ขั้นสู่การวิจัยในอาเซียน ประกอบด้วย กำหนดยุทธศาสตร์ในการวิจัยให้ชัดเจน – มุ่งเน้นการออกแบบการวิจัยที่หลากหลาย - ยึดระบบการอ้างอิงแบบ APA Style – ตั้งเป้าหมายเผยแพร่ผลสู่มวลชน – เน้นฝึกฝนสร้างทีมงานประสานทุนวิจัย ดังนั้น การพัฒนางานวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อรองรับการก้าวสู่ประชาคมอาเซียนนั้นไม่ใช่เรื่องที่ยาก หากแต่เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องใส่ใจในรายละเอียด และเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้นเพื่อศึกษาแบบแผนการวิจัยในระดับนานาชาติ แต่ต้องไม่ลืมความเป็นเอกลักษณ์ของงานวิจัยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่เน้นการวิจัยทางพระพุทธศาสนาบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดอัตลักษณ์ของงานวิจัยของสถาบันและมีความทันสมัยก้าวไกลไปพร้อมๆ กับกระแสความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). **การวิเคราะห์อภิมาน.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2552). **วิจัยและสถิติ: คำถามชวนตอบ.** กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุบผา เมฆศรีทองคำ. (2547). **การวิจัยชาติพันธุ์วรรณนา อภิมานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต (วิจัยการศึกษา) บัณฑิตวิทยาลัย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, ดร. (๒๕๕๗). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับการเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย. ใน **"นานาสาระ บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย".** กรุงเทพ-มหานคร: เอมี่ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, หน้า 55-67.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). **แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในช่วงแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ระยะที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ลำพอง กลมกูล. (2557). **การสังเคราะห์งานวิจัย: ทิศทางการออกแบบการวิจัยทางพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาองค์กร.** ในการประชุมวิชาการระดับชาติ มจร ครั้งที่ 1 "พุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาจิตใจและสังคม" ประจำปี 2557 ณ หอประชุม มวก. มหาวิทยาลัยมหาจุฬา ลงกรณราชวิทยาลัย วันที่ 23-24 กรกฎาคม 2557, หน้า 533-539.

ศิวะพร ภู่พันธ์ และคณะ. (2557). การพัฒนาและตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการใช้ประโยชน์งานวิจัยของอาจารย์มหาวิทยาลัย. **วารสารพฤติกรรมศาสตร์.** 20(2). 117-134.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. (2558). **นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (2555-2559).** สืบค้นเมื่อ 29 มีนาคม 2558, จาก http://www. nrct. go. th/th/Portals/0/data/ แชร์โฟลเดอร์/เอกสารเผยแพร่/00นโยบาย. pdf

Klomkul, L., Traiwichitkhun, D., and Wiratchai, N. (2011). **Effects of reflection process on classroom action research effectiveness: Mixed methods research.** The 8th International Postgraduate Research Colloquium: Interdisciplinary Approach for Enhancing Quality of Life IPRC Proceedings**,** Behavioral Science Research Institute, Srinakharinwirot University Bangkok, Thailand, September 22-23, 2011**,** page 64 – 72.

Tashakkori, A. & Teddlie, C. (1998). **Mixed methodology: combining qualitative and quantitative approaches.** Thousand Oaks: Sage Publications.

Teddlie, C. & Tashakkori, A. (2009). **Foundation of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral science.** Thousand Oaks: Sage Publications.

Weisbaum, K. S. (2012). **Nineteenth international conference on learning.** Retrived March 22, 2015, from www. learningconference. com

บทบาทของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปางกับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

The Role of Lampang Buddhist College in Preparing to Enter the ASEAN Community

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์
Silawat Chaiwong
คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์
วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทคัดย่อ

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นตามปฏิญญากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมือระหว่างกันอย่างรอบด้าน ซึ่งประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) และประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) แต่ในความเป็นจริงมุ่งเน้น ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาได้เล็งเห็นความสำคัญของ ประชาคมอาเซียนในเสาหลักที่ 3 คือ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural: ASCC) ได้ตื่นตัวในมิติของพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ มากขึ้น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นองค์กรเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้จัดการเตรียมพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เช่น ด้านหลักสูตร ด้านการวิจัย ด้านบุคลากร ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านนิสิตนักศึกษา สำหรับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนทางวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ได้เผยแพร่ความรู้โดยการจัดอบรม

สัมมนา จัดงานวิชาการให้แก่บุคลากร นิสิตนักศึกษา ตลอดจนบูรณาการเกี่ยวกับประชาคมอาเซียนเข้ากับการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชา

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, บทบาทวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง, การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

Abstract

The ASEAN Community is an organization set up in the Bangkok Declaration on August 8, 1987.The objective is to create peace in Southeast Asia,and to support the integration and cooperation between the sides which consists of three pillars, namely: ASEAN Political-Security Community (APSC), ASEAN Economic Community: (AEC), and(ASEAN Socio-Cultural Community (ASCC). But in fact, it's focused primarily on economics. However, the social related with the Buddhism appreciates the importance of the ASEAN community on the third pillar that is ASEAN Socio-Cultural (ASCC) by aware of the dimensions of Buddhism various aspects. The Mahavidhalayala-mahachulalongkornrajaviddhayalaya is an organization related with Buddhism is prepared to enter the ASEAN community such as; Curriculum, Research, Personnel, Information Technology, and Students. For preparing to enter the ASEAN community, Lampang Buddhist College has been preparing the knowledge by training, seminar, academic work, for staffs and students, and integrating the ASEAN community with instruction in each subject.

Keywords : Buddhism, The role of Lampang Buddhist College, Prepare to the Asian community.

1. บทนำ

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นตามปฏิญญากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำมาซึ่งเสถียรภาพทางการเมือง และความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, 2552 : 9) แต่ในความเป็นจริง ประชาคมอาเซียนได้มุ่งเน้นด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยเน้นการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในภูมิภาค รักษาเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงในภูมิภาค ตลอดจนใช้เป็นเวทีแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาได้ตระหนักเห็นความสำคัญของ ประชาคมอาเซียนในเสาหลักที่ 3 คือ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural: ASCC) และได้ตื่นตัวในมิติของพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ เนื่องจากประเทศในอาเซียน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เช่น ไทย ลาว พม่า กัมพูชา ประเทศสิงคโปร์ และประเทศเวียดนาม ศาสนาพุทธถือเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เอกลักษณ์ และจิตวิญญาณของประชาชนในประเทศเหล่านี้ ตลอดจนเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ดำเนินไปตามบรรทัดฐานของสังคม วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เป็นส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำด้านศาสนาพุทธของประเทศในอาเซียน ดังนั้น นิสิตของมหาวิทยาลัยฯ ต้องให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาในประเทศอาเซียน เพื่อให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

2. ประชาคมอาเซียน

อาเซียน หรือ สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้(Association of Southeast Asian Nations-ASEAN) ไว้ว่าอาเซียนก่อตั้งขึ้นโดยปฏิญญากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2510 (ค.ศ. 1967) มีสมาชิกเริ่มแรก 5 ประเทศ ต่อมามีประเทศเข้าร่วมเป็นสมาชิกเพิ่มเติมจนถึงขณะนี้มีจำนวนประเทศสมาชิกรวม 10 ประเทศ ประกอบด้วยสาธารณรัฐอินโดนีเซียมาเลเซีย สาธารณรัฐฟิลิปปินส์ สาธารณรัฐสิงคโปร์ ราชอาณาจักรไทย บรูไนดารุสซาลาม สาธารณรัฐสังคมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า และราชอาณาจักรกัมพูชา

ตลอดระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมาอาเซียนได้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโลกและภูมิภาคมาอย่างต่อเนื่อง จากจุดเริ่มต้นที่มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือทางการเมืองและความมั่นคงร่วมกันในระยะแรก ได้ปรับเปลี่ยนความร่วมมือในด้านอื่นๆ โดยเฉพาะเศรษฐกิจมากขึ้นโดยผลจากบรรยากาศแห่งสันติภาพ เสถียรภาพ ความมั่นคง และความร่วมมืออย่างใกล้ชิด ทำให้อาเซียนเป็นภูมิภาคที่มีการเจริญ

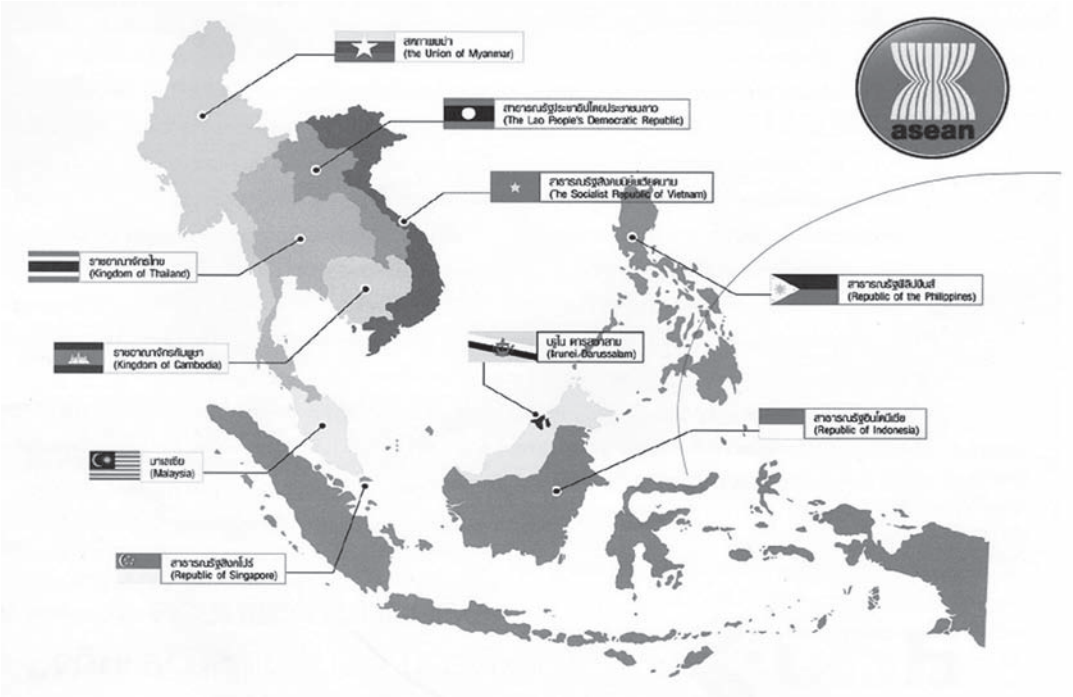

ประเทศสมาชิกสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว และด้วยศักยภาพทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศทำให้อาเซียนมีพลังต่อรองในเวทีการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศและได้รับการยอมรับจากประเทศ/ภูมิภาคอื่นๆมากยิ่งขึ้นเพื่อให้ความร่วมมือของอาเซียนก้าวหน้าไปสู่ทิศทางและเป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนร่วมกันในโอกาสครบรอบ 30 ปีของการก่อตั้งอาเซียนเมื่อปี พ.ศ. 2540 (ค.ศ. 1997) ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนได้ร่วมประกาศ “วิสัยทัศน์อาเซียน 2020” (ASEAN Vision 2020) ในการประชุม ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เมื่อเดือนธันวาคม 2540 โดยมีเป้าหมาย คือ สมานฉันท์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาอย่างมีพลวัต มุ่งปฏิสัมพันธ์กับประเทศภายนอก ชุมชนแห่งสังคมที่เอื้ออาทร ต่อมาได้มีการลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือ เพื่อจัดตั้งประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) ในการประชุมผู้นำอาเซียน (ASEAN Summit) ครั้งที่ 9 เมื่อ เดือนตุลาคม พ.ศ. 2546 ที่เมืองบาหลีประเทศอินโดนีเซียซึ่งนับเป็นการปรับตัว และพัฒนาของอาเซียนครั้งสำคัญอีกวาระหนึ่ง (สำนักนโยบายและแผน สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2557 : 1-3)

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community: AC) เกิดขึ้นจากการประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 9 เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2546 (ค.ศ. 2003) ณ ประเทศอินโดนีเซียผู้นำอาเซียนได้ร่วมลงนามในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือในอาเซียนฉบับที่ 2 (Declaration of ASEAN Concord II หรือ Bali Concord II) เพื่อแสดงเจตนารมณ์ที่จะนำอาเซียนไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ภายในปี

พ.ศ. 2563 (ค.ศ. 2020) ซึ่งต่อมาได้มีการตกลงให้มีการเร่งรัดการจัดตั้งประชาคมให้แล้วเสร็จเร็วขึ้นเป็นภายในปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015) โดยจะสนับสนุนการรวมตัวและความร่วมมืออย่างรอบด้านประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ประกอบด้วย 3 เสาหลัก ได้แก่

1. ประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (ASEAN Political Security Community: APSC) มีเป้าหมายเพื่อให้อาเซียนเป็นสังคมที่มีความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกันมีเสถียรภาพสันติภาพและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินประชาคมการเมืองและความมั่นคง อาเซียนประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้านคือ

1.1 การเป็นประชาคมที่มีกฎเกณฑ์บรรทัดฐานและค่านิยมร่วมกันเพื่อสร้างความแข็งแกร่งแก่ประชาธิปไตยส่งเสริมธรรมาภิบาลและหลักนิติธรรมส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นพื้นฐาน

1.2 การเป็นภูมิภาคที่มีเอกภาพสงบสุขและมีความแข็งแกร่งพร้อมรับผิดชอบร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาความมั่นคงที่ครอบคลุมทุกมิติเพื่อส่งเสริมและรักษาความสัมพันธ์ที่เป็นมิตร และเป็นประโยชน์กับประเทศภายนอกเพื่อสันติภาพในโลก

1.3 การดำเนินบทบาทที่สำคัญในเวทีระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศเพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ร่วมกันของอาเซียน ทั้งนี้พิมพ์เขียวประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน (APSC Blueprint) ได้รับการรับรองจากที่ประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 14 เมื่อวันที่ 1 มกราคมพ.ศ. 2552 ณ อำเภอชะอำ-หัวหิน ประเทศไทย

2. ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) เพื่อทำให้ภูมิภาคอาเซียนมีความมั่นคงมั่งคั่งและสามารถแข่งขันกับภูมิภาคอื่นๆได้โดยสร้างความร่วมมือที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาและเสริมสร้างสมรรถนะทรัพยากรมนุษย์ความตกลงด้านคุณสมบัติวิชาชีพการหารือนโยบายทางการเงินและเศรษฐกิจมหภาคกันอย่างใกล้ชิดมาตรการทางการเงินด้านการค้าความเชื่อมโยงด้านการสื่อสารและโครงสร้างพื้นฐานการพัฒนาการทำธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์และการส่งเสริมบทบาทของภาคเอกชนในการก่อตั้งประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นต้นกล่าวโดยย่อแล้วประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะเปลี่ยนแปลงอาเซียนให้กลายเป็นภูมิภาคที่มีการไหลเวียนของสินค้าบริการการลงทุนแรงงานฝีมือและทุนอย่างเสรีทั้งนี้ผู้นำอาเซียนได้ให้การรับรองพิมพ์เขียวประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ณ ประเทศสิงคโปร์

3. ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural: ASCC) เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนและเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของอาเซียนโดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์การคุ้มครองและสวัสดิการสังคมความยุติธรรมและสิทธิการส่งเสริมความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมและการสร้างอัตลักษณ์อาเซียนทั้งนี้

พิมพ์เขียวประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC Blueprint) ได้รับการรับรองจากที่ประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียนครั้งที่ 14 เมื่อวันที่1 มกราคม พ.ศ. 2552 ณ อำเภอชะอำ-หัวหินประเทศไทย ในการนี้เพื่อเป็นการรับรองการเป็นประชาคมอาเซียนภายในปี พ.ศ. 2558 (ค.ศ. 2015) ตามที่ผู้นำอาเซียนได้ตกลงไว้ผู้นำอาเซียนได้ลงนามกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ในช่วงการประชุมสุดยอดอาเซียนครั้งที่ 13 เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550 ณ ประเทศสิงคโปร์ และได้มีผลบังคับใช้อย่างเป็นทางการเมื่อ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2551 (สำนักนโยบายและแผน สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย, 2557 : 3-6)

จะเห็นได้ว่า ในการจัดตั้งประชาคมอาเซียน เสาหลักที่ 3 ประชาสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน ถือว่าเป็นหัวใจหลักสำคัญ ถ้าประเทศสมาชิกใดให้ความสำคัญกับเสาหลักที่ 3 น้อยเกินไป ก็จะเกิดผลกระทบต่อ เสาหลักด้านการเมืองและความมั่นคง และด้านเศรษฐกิจ ศาสนาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเสาหลักที่ 3 ซึ่งศาสนาจะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้พลเมืองอาเซียนเกิดการรวมตัวในสิ่งที่ดีงาม ควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้ดำเนินไปตามบรรทัดฐานของสังคม จนกลายมาเป็นอัตลักษณ์ของประชาคมอาเซียน ศาสนาพุทธก็เช่นเดียวกันเป็นศาสนาที่ประเทศในกลุ่มอาเซียนนับถือเป็นส่วนใหญ่ เช่น ไทย ลาว พม่า กัมพูชา สิงคโปร์ และเวียดนาม จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ศาสนานั้นเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมที่สามารถพัฒนาคนให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ประเสริฐ อยู่ในครรลองคลองธรรม

3. การดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยและอาเซียน

ศาสนา แปลว่า “คำสอน” ศาสนาคือลัทธิความเชื่อของมนุษย์ ที่แสดงถึงหลักธรรมเกี่ยวกับบุญบาป หรือลัทธิที่ศาสดาแห่งศาสนาใดศาสนาหนึ่งได้บัญญัติขึ้น หรือได้สถาปนาขึ้น โดยมีบุคคลในสังคมให้ความศรัทธา เลื่อมใสและยึดเป็นหลักนำไปปฏิบัติ ศาสนาพุทธถือว่าเป็นศาสนาที่ประเทศสมาชิกอาเซียนนับถือเป็นส่วนใหญ่ เช่น ประเทศกัมพูชา คิดเป็นร้อยละ 95% ประเทศลาว คิดเป็นร้อยละ 75% ประเทศพม่า คิดเป็นร้อยละ 90% ประเทศสิงคโปร์ คิดเป็นร้อยละ 42.5% ประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 95% และประเทศเวียดนาม คิดเป็นร้อยละ 70% (วงเดือน ทองเจียว, เอกญารัตน์ ทองเจียว, 2556 : 10-210)

พลเมืองในกลุ่มประเทศอาเซียน ดังกล่าวได้ยึดหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิตหรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองการปกครองแต่ละประเทศ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของแต่ละประเทศ การทำความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาของพลเมืองในประเทศอาเซียน จึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเข้าไปสู่จิตวิญญาณของคนในชาตินั้นๆ และเป็นพื้นฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติบนความหลากหลายของชาติพรรณ

พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทในการขัดเกลา หล่อหลอมสภาพจิตใจ อุปนิสัย วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ของประชาชนในอาเซียนมาเป็นเวลายาวนาน ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามาสู่ราชอาณาจักรไทย ประชาชนส่วนใหญ่นับถือลัทธิพื้นเมืองตามที่ได้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ ศาสนาพุทธได้เข้ามาสู่ดินแดนที่เป็นราชอาณาจักรไทย ในพุทธศตวรรษที่ 3 โดยพระสมณทูตพระโสภณเถระและพระอุตรเถระ ที่พระอโศกมหาราช กษัตริย์ของอินเดียส่งเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก ทั้งด้านวรรณกรรมและพิธีกรรมในราชสำนัก อีกทั้งศาสนาหนึ่งคือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และเชื่อว่าเข้ามาก่อนสมัยสุโขทัย เนื่องจากพบโบราณสถานและรูปสลักเทพจึงสร้างขึ้นตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นจำนวนมากในราชอาณาจักรไทย โดยโบราณสถานและรูปสลักเทพเจ้าดังกล่าวมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 9-10 หรือเก่ากว่านั้น (กรมศาสนา, 2551 : 121-124)

อย่างไรก็ตามกษัตริย์ของราชอาณาจักรไทยได้ทำนุบำรุงศาสนาพุทธนิกายเถรวาทให้เจริญรุ่งเรือง ประดิษฐานมั่นคงสืบมาจนถึงปัจจุบัน ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ คิดเป็นร้อยละ 95% เป็นศาสนาประจำชาติโดยพฤตินัย ทั้งนี้เพราะมีบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 9 ว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภกที่เหลือนับถือศาสนาอิสลาม 4% ศาสนาคริสต์และอื่นๆ 1%

4. บทบาทพระพุทธศาสนาในอาเซียน

พระพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมทางสังคมที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ไปสู่ทิศทางที่สมบูรณ์ กล่าวได้ว่า เป็นวัฒนธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต และศาสนายังเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิวัติและปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540 : 40) เช่น ปฏิวัติระบบวรรณะ (Caste System) ไม่ให้ยึดถือการเป็นคนดีหรือไม่ดีอยู่ที่ชาติกำเนิด แต่ให้อยู่ในการกระทำ ส่วนปฏิวัติเรื่องการบูชายัญด้วยการฆ่าสัตว์แล้วได้บุญ แต่ให้บูชายัญด้วนการรักษาศีล ปฏิวัติสมาธิและเจริญปัญญาแทน ปฏิวัติความเชื่อในพรหมลิขิตมาเป็นกรรมลิขิตแทน ปฏิรูปการไร้ทิศที่ไร้ความหมายมาเป็นทิศที่มีความหมาย เป็นต้น จากข้อความข้างต้นเป็นแนวทางของพระพุทธศาสนาที่ได้ทำไว้เป็นตัวอย่างในสมัยพุทธกาลและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แต่ในปัจจุบันเริ่มมีความอ่อนแอทางด้านการเน้นย้ำวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เป็นรูปธรรม

ดังนั้น บทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคมและวัฒนธรรมในกลุ่มประเทศอาเซียนที่นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ตามกรอบของวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ คติธรรม วัตถุธรรม เนติธรรมและสหธรรม

คติธรรม คือ ความเชื่อที่มีต่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและต่อหลักความเชื่อ 4 ประการ การที่จะทำให้เกิดความร่วมมือนำหลักคติธรรมมาปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรม ต้องอาศัยหลักธรรมที่เรียกได้

ว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ละความชั่ว ทำความดีให้สมบูรณ์ และทำจิตใจให้ผ่องใส ส่วนการปฏิบัติตามหลักความเชื่อทั้ง 4 ประการ ได้แก่ หลักความเชื่อในกรรมหรือการกระทำ หลักความเชื่อในผลของกรรม หรือผลของการกระทำ หลักความเชื่อว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง และหลักความเชื่อที่มีต่อการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คติธรรมถือว่าเป็นหลักพื้นฐานของสังคมในประเทศอาเซียนที่เชื่อกันว่า บุคคลจะเป็นเช่นไรก็ด้วยการกระทำของบุคคลนั้น หากทำงานก็ย่อมได้รับผลของงาน หากกระทำความชั่วก็ย่อมได้รับผลของความชั่ว ดังหลักแห่งกรรมในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า “สัตว์ทั้งหลายย่อมมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับมรดกกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นพวกพ้องเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมนั้นแหละจำแนกสัตว์ให้ทรามและดี” (ม.อุปริ. 14/290/350. (ไทย))

วัตถุธรรมเป็นสถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรมทางพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมชั้นสูงของสังคมในประเทศอาเซียน จำเป็นต้องผลักดันให้พุทธศิลป์เหล่านี้ได้รับการศึกษารักษาไว้ และเผยแผ่ออกไปเพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ ให้ชาวโลกได้ชื่นชมความงดงาม พุทธศิลป์สร้างขึ้นบนพื้นฐานพุทธปรัชญาเพื่อใช้ศิลปะให้เข้าถึงจริยธรรม ดังนั้นบทบาทของประชาคมอาเซียนต้องร่วมมือกันจัดกิจกรรมที่สื่อถึงวัตถุธรรมให้โดดเด่น ในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็น มิติศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

เนติธรรม เป็นกฎหมายบ้านเมืองที่สร้างวัฒนธรรมให้คนกลัวการลงโทษ แต่เนติธรรมที่เป็นความเชื่อทางสังคมนั้นจะทำให้เกิดความกลัวที่มาจากใจ ไม่กล้าทำผิด เป็นการมีหลักหิริโอตัปปะต่อการกระทำความผิด แม้ไม่มีคนเห็นก็ไม่กล้าทำเนื่องจากเกรงจะเป็นภัยกับตนเองและครอบครัว(คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555 : 69) และอีกนัยหนึ่ง การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ถือได้ว่าเป็นหลักเนติธรรมที่สังคมยอมรับ เนติธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา จั้งอยู่บนพื้นฐานของศีล 5 คือ การไม่เบียดเบียนสิ่งที่มีชีวิตให้ได้รับความเดือดร้อน ไม่ผิดประเวณีโดยการครอบครองของรักของหวงของผู้อื่น ไม่พูดโกหก และไม่ดื่มของมึนเมาหรือสิ่งที่ทำให้เกิดความประมาท และตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรม 5 คือ ความมีเมตตากรุณา การรู้จักเสียสละ การมีสัจจะรักษาคำพูด และการมีสติสัมปชัญญะ ประชาคมอาเซียนที่นับถือศาสนาพุทธศาสนาจะต้องผลักดันให้ประชาชนในแต่ละประเทศของตนยึดถือเนติธรรมทางประพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อสร้างสังคมคนดี และสร้างสังคมให้เสมอภาคกัน กล่าวคือ มนุษย์ทุกคนย่อมได้รับผลกรรมที่ตนได้กระทำไว้ไม่ว่าดีหรือชั่วก็ตามดังคำสอนในพระพุทธศาสนา กล่าวไว้ว่า “ถ้าท่านกลัวทุกข์ก็อย่างทำกรรมชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ถ้าท่านจักทำ หรือทำอยู่ซึ่งกรรมชั่ว ถึงแม้จะเหาะหนีไปก็ไม่พ้นจากความทุกข์ไปได้เลย” (ข.อุ. 25/115/150) จากข้อความข้างต้นเนติธรรมจะกลายเป็นบรรทัดฐานทางสังคมได้ต้องเชื่อมโยงหลักศีลธรรม เพื่อพัฒนาสังคม ตลอดจนแต่ละประเทศอาเซียนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันให้ประสบผลสำเร็จในระยะเวลาที่กำหนด

สหธรรม (Social Cultural) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมในด้านการมีสัมพันธ์ต่อกันและกันตามหน้าที่ และสถานะทางสังคม เช่น หน้าที่ระหว่าง บิดา มารดากับบุตรธิดา ครูอาจารย์กับศิษย์ สามีกับ

ภรรยา มิตรกับมิตร นายกับบ่าว และสมณพราหมณ์กับฆราวาส เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเรื่องการอยู่ร่วมกัน การปฏิบัติร่วมกัน ความเอื้อเฟื้อ การเดิน การยืน และการรับประทานอาหาร ความเคารพ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การใช้ภาษา กริยามารยาทที่มีต่อกันและกันในสังคม (จำนง ทองประเสริฐ, 2547 : 38) บทบาทในด้านของสหธรรม ควรผลักดันให้มีการศึกษาภาษาให้เป็นรูปธรรมร่วมกัน และใช้ภาษาที่มีรากฐานเดียวกัน เพราะให้เกิดความเข้าใจในสายใยร่วมกันที่เชื่อมโยงในด้านภาษา

5. การเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียนของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนซึ่งมีผลกระทบทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ด้านการศึกษาก็เป็นหนึ่งที่มีผลกระทบและเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา จะพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าได้ก็ต้องอาศัยทรัพยากรบุคคลเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนา ในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน โดยเฉพาะในส่วนของการพัฒนาหลักสูตรต่างๆ ให้มีความเป็นสากล และสามารถดึงดูดนักศึกษาในประเทศอาเซียนให้เข้ามาศึกษาต่อในประเทศไทยแม้กระทั่งมหาวิทยาลัยของสงฆ์เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวิทยาเขตต่างๆ ตลอดจนวิทยาลัยสงฆ์ ต้องเตรียมความพร้อมในเรื่องของการศึกษาเช่นเดียวกัน

เสาหลักที่ 3 ด้านสังคมและวัฒนธรรมของอาเซียน ถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญในการเชื่อมโยงของพลเมืองอาเซียนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งในด้านนี้ได้รวมเอาเรื่องการศึกษา ศาสนา และประเพณีวัฒนธรรมของชาวอาเซียนแต่ละประเทศเข้าไว้ด้วย

บูรณาการอาเซียนเข้ากับการเรียนการสอนของพระนิสิต

ในส่วนของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้มีการเตรียมพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เช่น ด้านหลักสูตร จัดหลักสูตรให้ผู้เรียนเข้าถึงความเป็นพุทธในเชิงวัฒนธรรมของชาวอาเซียน ด้านการวิจัย ส่งเสริมความร่วมมือด้านการวิจัยทางพระพุทธศาสนาระหว่างอาเซียนด้วยกัน ด้านบุคลากร ส่งเสริมความร่วมมือด้านการแลกเปลี่ยนบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งเสริมให้มีเทคโนโลยีสารสนเทศที่เชื่อมโยงข้อมูลด้านพระพุทธศาสนาระหว่างกลุ่มประเทศอาเซียน มีแหล่งข้อมูลทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาอาเซียน และด้านนิสิตนักศึกษา ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนิสิตระหว่างสถาบันที่จัดการเรียนการสอนทางด้านพระพุทธศาสนา และส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกันระหว่างนิสิตภายในกลุ่มประเทศอาเซียน (พระสุธีธรรมานุวัตร, 2556 : 1 [ออนไลน์])

สภาพการเตรียมความพร้อมของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เข้าสู่ประชาคมอาเซียน ผู้บริหารได้รับนโยบายมาจากส่วนกลางและนำมาถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้โดยการจัดอบรม สัมมนา จัดงานวิชาการให้แก่บุคลากร นิสิตนักศึกษา ตลอดจนบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชาและส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศเพื่อการพัฒนาติดต่อสื่อสารระหว่างกันในประชาคมอาเซียน มีการติดตามประเมินผลการจัดการเรียนการสอนเรื่องประชาคมอาเซียนอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดหลักสูตรเกี่ยวกับอาเซียนศึกษาและสอดแทรกเนื้อหาเข้าไปแต่ละรายวิชา เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ประชากรของชาติให้เป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขและมีทักษะในการดำรงชีวิตในสังคม (พระครูใบฎีกาบุญชู ชุติปญฺโญ, 2555 : 103-118)

บูรณาการอาเซียนเข้ากับการเรียนการสอนของพระนิสิต

ดังนั้น บทบาทเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพและการเรียนรู้ของนิสิต จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการวางแผน เพื่อการพัฒนาให้มีคุณภาพและคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถแข่งขันในสังคมโลกได้

ในการถ่ายทอดความรู้ ปรับเปลี่ยนการเรียนการสอน สามารถพัฒนานิสิต ให้ก้าวทันสู่สังคมอาเซียนและสังคมโลกได้อย่างน่าภาคภูมิใจ เนื่องจากเรื่องประชาคมอาเซียนไม่ใช่เรื่องไกลตัวอีกต่อไป แต่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับโดยตรงจากความร่วมมือของกลุ่มประเทศอาเซียน นิสิต นักศึกษา ตลอดจนประชาชนทุกคนต้องเข้าถึงและรู้จักการใช้ประโยชน์จากการร่วมมือของอาเซียน

6. บทสรุป

ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) เป็นองค์กรที่ก่อตั้งขึ้นตามปฏิญญากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2510 จัดขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสันติภาพในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันนำมาซึ่งเสถียรภาพทางการเมือง และความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมแต่ในความเป็นจริงมุ่งเน้น ทางด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางพระพุทธศาสนาได้เล็งเห็นความสำคัญของ ประชาคมอาเซียนในเสาหลักที่ 3 คือ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural: ASCC) และได้ตื่นตัวในมิติของพระพุทธศาสนาในแง่มุมต่างๆ เนื่องจากประเทศในอาเซียน ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ เช่น กัมพูชา ลาว พม่า สิงคโปร์ ไทย และเวียดนาม พลเมืองในกลุ่มประเทศอาเซียน ดังกล่าวได้ยึดหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือสะท้อนให้เห็นว่า วิถีชีวิตหรือแบบแผนการดำเนินชีวิต ศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองการปกครองแต่ละประเทศ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดของแต่ละประเทศ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยซึ่งเป็นองค์กรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้มีการเตรียมพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน เช่น ด้านหลักสูตร ด้านการวิจัย ด้านบุคลากร ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ และด้านนิสิตนักศึกษา ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนนิสิตระหว่างสถาบันที่จัดการเรียนการสอนทางด้านพระพุทธศาสนา และส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกันระหว่างนิสิตภายในกลุ่มประเทศอาเซียน สำหรับการเตรียมความพร้อมของวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง เข้าสู่ประชาคมอาเซียน ผู้บริหารได้รับนโยบายมาจากส่วนกลางและนำมาถ่ายทอด เผยแพร่ความรู้โดยการจัดอบรม สัมมนา จัดงานวิชาการให้แก่บุคลากร นิสิต ตลอดจนบูรณาการเข้ากับการเรียนการสอนในแต่ละรายวิชาและส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาต่างประเทศเพื่อการพัฒนาติดต่อสื่อสารระหว่างกันในประชาคมอาเซียน มีการติดตามประเมินผลการจัดการเรียนการสอนเรื่องประชาคมอาเซียนอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดหลักสูตรเกี่ยวกับอาเซียนศึกษาและสอดแทรกเนื้อหาเข้าไปแต่ละรายวิชา

เอกสารอ้างอิง

กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. **(2552). ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ASEAN Economic Community: AEC.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงพาณิชย์

กรมศาสนา. (2551). **ความเป็นมาของศาสนาพุทธในประเทศไทย.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงวัฒนธรรม

ข.อุ. 25/115/150.

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2555). **สังคมและวัฒนธรรม.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พระครูใบฎีกาบุญชู ชุติปญฺโญ (บุญวงศ์).(2555). รูปแบบการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา. สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2558, จากhttp://journal.drchalard.com/ journal\ /4/4_3/aded_4_3.103- 118.pdf

พระสุธีธรรมานุวัตร. (2556, มิถุนายน 25). อัพเกรด “หลักสูตรพุทธ” สู่สากล. **ไทยรัฐออนไลน์**, หน้า 1. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558 จาก http://www.thairath.co.th/ content/353147

ม.อุปริ.14/290/350. (ไทย)

วงเดือน ทองเจียว, เอกญารัตน์ ทองเจียว. (2556). **ประวัติศาสตร์ 10 ปรระเทศอาเซียน.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด

สำนักนโยบายและแผน สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย. (2557). **รายงานการศึกษา โอกาสและผลกระทบของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนต่อกระทรวงมหาดไทย.** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพ-มหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). **วัฒนธรรมวิทยา.** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในลาว
Engaged Buddhism in Laos

ปัญญา เสนาเวียง
Panya Senawiang
สาขาวิชาปรัชญา ศาสนาและวัฒนธรรม
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสถาบันสงฆ์ในลาว ในฐานะพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2518 เป็นต้นมา โดยใช้วิธีวิเคราะห์และการตีความผลศึกษาพบว่า หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พุทธศาสนาในลาวถูกควบคุมให้เป็นศาสนาแห่งรัฐ หลักธรรมในพุทธศาสนาได้ถูกตีความใหม่เพื่อส่งเสริมรัฐในการสร้างชาติลาวให้เป็นปึกแผ่น การตีความนี้อธิบายผ่านงานธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ ท่านพุทธทาสตีความว่า เป้าหมายสูงสุดทางสังคมของพุทธศาสนา คือ ความสุขของคนส่วนใหญ่เหนือปัจเจกบุคคล หรือธัมมิกสังคมนิยม สถาบันสงฆ์ในลาวตีความว่า ระบบสังคมนิยมในลาว คือ ธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสนั่นเอง

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, สังคมนิยม, พระพุทธศาสนาแห่งรัฐ.

Abstract

The purpose of this article was to study of the role of Buddhist's institute in Laos as engaged Buddhism after the change of government in 1975 until now which used to analytic and interpretative method. The study found that after the change of regime Buddhism in Laos is a religion of state. Principles of Buddhism

has been interpreted to promote the state to create a unified Laos. This interpretation explains through Dharmic socialism of Buddhadasa Bhikkhu. He interpreted that ultimate goal of Buddhism is social happiness of the majority over the individual or Dharmic socialism. Religious institutions in Laos interpreted Socialism in Laos is Dharmic socialism of Buddhadasa Bhikkhu.

Keyword : Engaged Buddhism, Socialism, State Buddhism.

1. บทนำ

"จรถ ภิกฺขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย
โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ"
"ภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก
"เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย"
(วิ. มหา. 4/32/ 40)

ข้อความข้างต้นนี้เป็นพระปณิธานของพระพุทธเจ้าที่ได้ทรงประกาศถึงพันธสัญญาของพระองค์มีต่อชาวโลกในฐานะที่พระองค์เป็นผู้ตรัสรู้และเข้าใจต่อสัจธรรมซึ่งเป็นวิธีที่จะทำให้สรรพสัตว์ในโลกได้รอดพ้นจากความทุกข์ซึ่งถือได้ว่าเป็นพระเมตตาคุณที่มีต่อโลก ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงห่วงว่า สัตว์ทั้งหลายยังคงติดข้องในสังสารวัฏนี้อยู่และหลงผิดในการแสวงหาหนทางหลุดพ้น ดังนั้น พระองค์จึงได้มอบหมายให้บรรดาพระสาวกของพระองค์ได้สร้างประโยชน์ให้กับมนุษย์ทั้งหลายและข้อความนี้ก็ถือเป็นพันธสัญญาระหว่างพระองค์กับสาวก เป็นสิ่งที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาต้องรับผิดชอบต่อสังคมและถือว่าเป็นบทบาทของพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมต้องแต่นั้นเป็นต้นมา

แดเมียน คีโอว์น (Damien Keown) อธิบายพุทธศาสนาเพื่อสังคมไว้ว่า "พัฒนาการนี้เป็นการตอบโต้ต่อข้อกล่าวหาที่ว่า พุทธศาสนามีลักษณะอยู่เฉยและออกห่าง(จากสังคม) มากจนเกินไป เน้นการเจริญกรรมฐานและถอนตัวมากกว่าที่จะเข้าไปหามวลมนุษยชาติ" (Damien Keown, 2003: p. 86) ซึ่งก็สอดคล้องกับที่พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร อธิบายไว้ว่า พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (engaged buddhism) เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมในโลกยุคใหม่ หมายถึงทัศนะที่ว่า พระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน(must be engaged) เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความ

พุทธธรรมให้ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน(http://www. mcu. ac. th/site/articlecontent_desc. php?article_id=437&articlegroup_id=102) การส่งพระสงฆ์ออกไปประกาศศาสนาเกิดขึ้นเรื่อยมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนทำให้พุทธศาสนาได้รับการยอมรับและมีคนนับถือมากขึ้นตามลำดับ การส่งพระสงฆ์ออกประกาศพระศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชถือว่าเป็นการประกาศพระศาสนาครั้งสำคัญหลังพุทธปรินิพพานประมาณ 300 ปีและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสถานะในการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ในครั้งนี้พระเจ้าอโศกได้แบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 9 สาย ไปเผยแผ่ธรรมยังดินแดนใกล้และไกล มีสมณทูตสายหนึ่งคือพระโสณะกับพระอุตตระเดินทางมาสู่สุวรรณภูมิ (พิทูร มลิวัลย์และไสว มาลาทอง, 2533: 127) ในการเข้ามาของพระสงฆ์สายนี้ประเทศพม่า ไทย ลาว เขมร พยายามตีความว่า สุวรรณภูมิคือประเทศของตน

ประเทศลาวอธิบายว่า พระพุทธศาสนามาสู่สุวรรณภูมินั้นตรงกับสมัยลาวมีศูนย์กลางที่เมืองศรีโคตรบูรโดยมีพระเจ้าสุวรรณนาคเป็นกษัตริย์ในยุคนั้น มีข้อสันนิษฐานอย่างหนึ่งว่า เมืองที่พระโสณะและพระอุตตระขึ้นฝั่งน่าจะเป็นเมืองศรีโคตรบูร (ท่าแขกในปัจจุบัน) เพราะเป็นท่าที่แขกได้ขึ้นฝั่ง (น่าจะหมายถึงพระโสณะ พระอุตตรและคณะผู้ติดตามที่มาจากอินเดีย. ผู้เขียน) แต่พระพุทธศาสนาอาจจะไม่แพร่หลายมากนักเพราะการจำกัดทางด้านภาษาและวัฒนธรรมทำให้พุทธศาสนาเถรวาทยุคแรกสุดไม่เจริญรุ่งเรืองต่อมา(พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2555: 32) ซึ่งตรงกับบันทึกการเดินทางของแอมมอนิเย (Etienne Aymonier) ที่บันทึกไว้ว่า “ดังที่เป็นที่รู้จักกัน พวกคนลาวนับถือพระพุทธศาสนาลัทธิเถรวาท หรือศาสนาแห่งอินเดียใต้เหมือนกับประชาชนในศรีลังกา พม่า สยามและเขมร” (ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์, แปล. 2539: 105) ขณะที่พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ สรุปไว้ว่า การเผยแพร่พระพุทธศาสนาสู่ลาวนั้นยังมีพุทธศาสนาแบบมหายานจากจีนด้วย[1] ไม่ใช่พุทธศาสนาแบบเถรวาทอย่างเดียว แต่ที่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางสังคมของลาวมาจนปัจจุบันนี้ก็คือพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เข้าไปจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาในลาวได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างยิ่งใหญ่ภายหลังจากลาวได้เปลี่ยนประเทศจากราชอาณาจักรมาเป็นสังคมนิยมในปี 2518 ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกสั้นๆ ว่า สปป. ลาว (สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) สถาบันสงฆ์ลาวถูกปรับเปลี่ยนทั้งหมด กล่าวคือหลักคำสอนทางศาสนาระบบสมณศักดิ์ การศึกษาของคณะสงฆ์ ฯลฯ ที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ‘เชื่อว่า’ เป็นอันตรายต่อระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมก็จะต้องปรับเปลี่ยนไป ผลที่เกิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือบทบาทของพระสงฆ์ ตลอดจนหลักธรรมในพุทธศาสนาถูกตีความใหม่ภายใต้กรอบความเป็นสังคมนิยม บทความนี้ต้องการพยายามศึกษาว่า บทบาทของพระสงฆ์ในลาวและการปรับตัวของพุทธศาสนาในฐานะ

[1] ศึกษารายละเอียดได้ใน พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ดร. (2555). พระพุทธศาสนาในลาว.

พุทธศาสนาเพื่อสังคมนั้นเกิดขึ้นโดยใช้หลักการตีความหลักธรรมให้เข้ากับอุดมการณ์สังคมนิยมในลาวอย่างไร ดังนั้น การศึกษาจึงเน้นการใช้กระบวนการตีความมากกว่าที่จะใช้การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่ออธิบายถึงบทบาทพระสงฆ์ในลาว

2. บทบาทของคณะสงฆ์ลาวและความจำเป็นของคณะสงฆ์ต่อการปกครองแบบสังคมนิยมในลาว

นับตั้งแต่ลาวเปลี่ยนรูปแบบการปกครองใน พ.ศ. 2518 พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้เปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะสงฆ์ลาวด้วยโดยยกเลิกระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์และยุบนิกายต่างๆ ของคณะสงฆ์ในลาวทั้งหมดแล้วจัดตั้งองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว[2] บทบาทของคณะสงฆ์ในลาวถูกจำกัดให้อยู่ภายใต้การควบคุมของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวและเป็นความจำเป็นที่คณะสงฆ์ต้องดำรงอยู่ในฐานะแกนกลางที่สำคัญอันหนึ่งที่มีความสำคัญต่อสังคมลาวซึ่งสามารถแบ่งศึกษาได้เป็น 2 หัวข้อย่อยดังนี้

2.1 บทบาทของคณะสงฆ์ลาว

พระสงฆ์มีบทบาทอย่างยิ่งต่อรากฐานทางความเชื่อของคนลาวเพราะพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้คลายความเชื่อต่อผีสางเทวดาแบบดั่งเดิมของชาวลาวเหมือนที่ทุกศาสนาได้ทำต่อชาวพื้นเมือง ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์จึงกลายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณแทนที่ผีสางเทวดาทั้งหลาย ความนับถือต่อพระสงฆ์นี้มีอยู่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองใน สปป. ลาว บทบาทของพระสงฆ์ยังก็ไม่เปลี่ยนไปตาม แต่บริบทของการปกครองที่เปลี่ยนไปภายใต้การควบคุมของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว พระสงฆ์ถูกพิจารณาในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณของประชาชนในชาติสถาบันสงฆ์จึงถูกเข้าควบคุมอย่างใกล้ชิดเพราะว่าพระสงฆ์เป็นที่นับถือของประชาชนซึ่งก็เป็นธรรมดาที่ความคิดของชนชั้นปกครองในทุกยุคทุกสมัยเป็นความคิดที่ครอบงำและเป็นธรรมดาที่เมื่อครอบงำทางวัตถุได้แล้วก็จะสามารถครอบงำทางความคิด ทางปัญญาด้วย (จามรี พิทักษ์วงศ์, 2533: 10) ดังนั้น พระสงฆ์จึงต้องได้รับการสัมมนาก่อน กล่าวคือเทศนาให้เจ้าหน้าที่รัฐฟังก่อน สิ่งใดที่สถาบันสงฆ์เทศนาขัดกลับนโยบายการสร้างชาติของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวย่อมใช้ไม่ได้ ดังนั้น เนื้อหาของธรรมส่วนใหญ่จึงต้องตอบต่อการสร้างชาติลาวภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยมด้วยที่เห็นได้ชัดเจนคือการตีความว่า พระพุทธศาสนาเป็นสังคมนิยม

---

[2] ศึกษารายละเอียดได้ใน พระพุทธศาสนาในลาวภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยม 2518-2533 ของ หอมหวล บัวระภา, 2555 หน้า 186-216.

การตีความว่า พระพุทธศาสนาเป็นสังคมนิยมนี้ก็โดยอาศัยงานเขียนเรื่องธัมมิกสังคมนิยมของพุทธทาสภิกขุ (2548 ข) เป็นหลักด้วยเหตุผลที่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวยอมรับหนังสือเล่มนี้อาจเป็นเพราะท่านพุทธทาสภิกขุตีความว่า “ทุกศาสนาในโลกนี้เป็นสังคมนิยม ไม่ใช่ประชาธิปไตยอัตนิยม ทำอะไรตามใจตัวเอง ศาสนาทุกศาสนา พระศาสดาต้องการให้ยึดหลักสังคมนิยมเพื่อเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นใหญ่ ถ้าเกิดเห็นแก่ตัวตนเฉพาะคนขึ้นมาเมื่อไรก็เป็นช่องของกิเลสคือเห็นแก่ตัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาแล้วจะยิ่งเป็นสังคมนิยม (พุทธทาสภิกขุ, 2548 ข: 30) เพราะถ้าเห็นแก่ตัวเมื่อไรก็จะเกิดความเป็นตัวกูของกูขึ้นมา ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนานั้นไม่ให้ยึดตัวกูของกูเป็นหลักสำคัญ[3] ประกอบกับการพิจารณาข้อความที่ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกํ..... สุขาย เทวมนุสฺสานํ” จึงตีความพุทธศาสนาได้ว่าเป็นการกระทำเพื่อสังคมเป็นสิ่งสูงสุด นั่นคือการดำเนินไปสู่ความเป็นสังคมนิยม ไม่ใช่ปัจเจกนิยมเช่นประเทศประชาธิปไตยอื่นๆ แม้บทบาทของพระสงฆ์ลาวยังคงทำหน้าที่เผยแพร่หลักธรรมของพุทธศาสนาเช่นเดิม แต่ทว่าสิ่งที่คณะสงฆ์ต้องเพิ่มเข้ามาคือการผสมผสานหลักการ/นโยบายของพรรคหรือรัฐบาลคือพระสงฆ์ต้องเทศนาสั่งสอนกระตุ้นให้ประชาชนเข้าใจนโยบายทั้งหมดของพรรคและรัฐบาลอันเป็นแนวทางเดียวกับคำสอนพุทธเจ้าซึ่งประชาชนต้องปฏิบัติตาม (หอมหวล บัวระภา, 2555 : 206)

ตัวอย่างของคำสอนเรื่องสันโดษแบบสังคมนิยมคือแสวงหามีไว้บริโภคเท่าที่จำเป็น เท่าที่จะเป็นอยู่ได้ คำสอนเรื่องทาน เรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สอนสูงสุดในเรื่องการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เหมือนกัน ดังนั้นการเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงแม้เป็นฆราวาสก็จะพอใจหรือสันโดษยินดีเท่าที่ตัวควรจะมี เหลือนั้นก็ให้ตกไปเป็นของสังคม (พุทธทาสภิกขุ, 2548 ข: 31-32) ทั้งนี้คำว่า สันโดษไม่ใช่ไม่แสวงหาตามที่ทุนนิยมเข้าใจยังคงมีการแสวงหา แต่หากมีส่วนที่เกินความจำเป็นก็ให้แก่ส่วนรวม เพราะสังคมนิยมจริงๆ นั้นคือทุกคนอย่ากอบโกยส่วนเกิน พยายามเจียดส่วนเกินออกไปเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ได้ แต่ไม่ได้ห้ามว่าอย่าผลิตส่วนเกิน ทุกคนมีสิทธิและสมควรที่จะผลิตส่วนเกินขึ้นมา แต่ว่าส่วนเกินนั้นควรจะเพื่อประโยชน์แก่สังคม (พุทธทาสภิกขุ, 2548 ข: 33)

2.2 ความจำเป็นของคณะสงฆ์ต่อการปกครองแบบสังคมนิยมในลาว

บทบาทหลักของพระสงฆ์ลาว คือ การเผยแพร่หลักธรรมและนโยบายพรรคและรัฐบาลอย่างที่ได้ทราบแล้ว รัฐได้ทำให้พุทธศาสนาในลาวมีสถานะเป็น “ศาสนาแห่งรัฐ” (religion of state) ที่ชัดเจนขึ้นเพราะศาสนาได้เข้ามาส่งเสริมความมั่นคงของรัฐโดยตรง (หอมหวล บัวระภา, 2555 :204-205) เป็นความจำเป็นที่พรรคปฏิวัติประชาชนลาวจะต้องนำศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาแห่งรัฐ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ

1) คนลาวมีความเชื่อเดิมอยู่แล้ว การตัดสถาบันสงฆ์ออกไปย่อมทำให้ประชาชนกลับเข้าไปสู่ความเชื่อแบบดั่งเดิมที่เคยนับถือมีก่อน นั่นคือความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นก็ยิ่งทำให้

[3] ศึกษารายละเอียดได้ใน พุทธทาสภิกขุ, (2548 ก). ตัวกู-ของกู.

พรรคประชาชนปฏิวัติลาว ‘เชื่อว่า’ เป็นความเลวร้ายกว่าการมีพุทธศาสนาเพราะอย่างน้อยที่สุดคำสอนของพุทธศาสนาก็มีส่วนที่เข้ากันได้กับแนวคิดแบบสังคมนิยม

2) การทำลายสถาบันสงฆ์ทำได้ยากเพราะพระสงฆ์เป็นที่เคารพนับถือของคนลาวอย่างแน่นแฟ้นมานานเกินกว่าที่จะทำลายลงได้เพราะในประเทศต้นแบบการปกครองแบบสังคมนิยมเช่นจีน รัสเซีย เวียดนามก็ยังคงมีศาสนา มีความเชื่อพื้นฐานเป็นรากฐานและดำรงอยู่ในฐานะแหล่งภูมิปัญญาที่สำคัญที่มีพลังขับเคลื่อนสังคมซึ่งไม่สามารถทำลายลงได้เช่นกัน ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าทำอย่างไรศาสนาจะเข้ามามีส่วนช่วยในการส่งเสริมความเป็นชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชาติ

3) พระพุทธศาสนาในลาวต้องเข้ามามีส่วนช่วยทำให้ชาติเป็นปึกแผ่น แต่ต้องทำให้สถาบันสงฆ์อ่อนแรงลงด้วยการปฏิรูปสถาบันสงฆ์และการเข้าควบคุม และให้สถาบันสงฆ์ปรับเปลี่ยนหลักคำสอนที่เป็นปฏิปักษ์ต่อระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม นั่นคือการเปลี่ยนแปลงหลักคำสอนหลักของพุทธศาสนาจากจิตนิยมไปสู่ความเป็นวัตถุนิยมเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองใหม่

เมื่อความเป็นพระพุทธในลาวได้ถูกทำให้มีสถานะเป็น “พุทธศาสนาแห่งรัฐ” (state buddhism) นั่นย่อมหมายความว่า “วิธีคิด”ที่อยู่ในรูปของศาสนา จิตสำนึกและอุดมการณ์ย่อมถูกผลิตซ้ำและเอื้อประโยชน์ต่อผู้ปกครอง (สุริยา สมุทคุปต์, 2540: 49) กล่าวคือ ผู้ปกครองของ สปป. ลาวได้วิเคราะห์แล้วว่า รูปแบบและกระบวนการสร้างจิตสำนึกของประชาชนในลาวถูกหล่อหลอมผ่านหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักและถูกปลูกฝังเช่นนี้มาอย่างยาวนาน ดังนั้น วิธีการที่ง่ายที่สุดก็คือการนำพระพุทธศาสนาเข้าสู่ความเป็นศาสนาแห่งรัฐและให้พระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการเผยแพร่นโยบายของรัฐบาลทั้งนี้ก็เพราะว่า ศาสนานั้นมีพิธีกรรมทั้งส่วนที่เป็นพิธีกรรมของรัฐที่รัฐต้องการสอดแทรกอุดมการณ์ของรัฐเองและพิธีกรรมหลักของศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมต่อความเชื่อระหว่างสิ่งที่ประชาชนเชื่อในศาสนาและสิ่งที่รัฐเชื่อให้กลายเป็นความเชื่อร่วมในฐานะความเป็นชาติและเพราะว่า ศาสนานั้นยังสอนคุณธรรมซึ่งรัฐสามารถสอดแทรกอุดมการณ์ทางการเมืองที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในระบอบการเมืองที่รัฐต้องการไว้ด้วยได้และก็เป็นสิ่งที่ปรากฏทั่วไปในโลกที่ศาสนาจะถูกทำให้เป็นศาสนาแห่งรัฐ(หรือบางที่ศาสนาใช้รัฐเป็นเครื่องมือบ้างในบางยุคสมัย จึงทำให้รัฐและศาสนาไม่สามารถแยกจากกันได้)

แม้ว่าสถาบันสงฆ์จะถูกบั่นทอนและทำลายอย่างหนักจากพรรคประชาชนปฏิวัติลาวแต่ด้วยเหตุที่พระสงฆ์ยังมีความเชื่อมโยงกับชาวบ้านทุกระดับในลาว รัฐจึงไม่สามารถทำลายได้ด้วยเหตุผลหลักที่ได้กล่าวถึงข้างต้น รัฐจึงพยายามไม่ให้สถาบันสงฆ์มีอำนาจเหนือรัฐซึ่งก็เป็นไปตามหลักการสำคัญของระบบสังคมนิยมของมาร์กซ์ที่เห็นว่า “ศาสนาเป็นยาเสพติดของมนุษย์” และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่ระบบคอมมูน (communism) ทั้งนี้ก็เพราะว่าความรู้สึกทางศาสนาเป็นความรู้สึกของโลกที่ไร้ชีวิตและจิตวิญญาณ (สุริยา สมุทคุปต์, 2540: 49) ดังนั้น สิ่งที่สปป. ลาวกระทำต่อสถาบันสงฆ์ได้ภายใต้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมก็คือ การปรับเปลี่ยนหลักคำสอนให้สอดรับกับอุดมการณ์ทางการเมืองของ

ตนและทำให้หลักธรรมคำสอนทางศาสนาสนับสนุนต่อนโยบายของรัฐนั่นเอง นั่นคือการการเปลี่ยนหลักการพุทธศาสนาจากจิตนิยมเป็นสังคมนิยมเช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

3. การตีความพระพุทธศาสนาจากจิตนิยมสู่วัตถุนิยม

ในความเป็นศาสนาแล้วแทบทุกศาสนาได้ชื่อว่าเป็นจิตนิยมทั้งนั้น (idealism) และแน่นอนว่าเมื่อเป็นจิตนิยมก็ย่อมปฏิเสธวัตถุนิยม (materialism) อย่างสิ้นเชิงในตัวเอง พุทธศาสนาเองในฐานะเป็นศาสนาที่มีรากฐานมั่นคงในลาวนั้นได้รับอิทธิพลทั้งจากพุทธศาสนาดั่งเดิม พุทธศาสนามหายานจากจีน พุทธศาสนาเถรวาทจากกัมพูชา และพุทธศาสนาแบบธรรมยุตจากไทย (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2555: 29-34) ซึ่งทั้งปวงนี้ล้วนมีรากฐานอยู่ที่ความเป็นจิตนิยม หาได้มีหลักการที่เน้นวัตถุนิยมอย่างที่ปรากฏในคำสั่งสอนของพระสงฆ์ลาวในปัจจุบันนี้แต่อย่างใดไม่ ปัญหาคือจากการที่พระพุทธศาสนาที่เป็นจิตนิยมนั้นได้กลายมาเป็นพระพุทธศาสนาที่เป็นวัตถุนิยมได้อย่างไร

ในเบื้องต้นนี้กล่าวได้ว่า พุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์ประกอบขึ้นจากธาตุ 4 ขันธ์ 5 คือ ดิน น้ำ ไฟ และลม ซึ่งเรียกรวมกันว่า “รูปขันธ์” และจาก “นามขันธ์” ซึ่งได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2542) กล่าวคือ เป็นวัตถุและจิตรวมกันมีลักษณะเป็นทวินิยม (dualism) คือยอมรับว่าธาตุทั้ง 4 ที่เป็นรูปมีอยู่จริงและบรรดาขันธ์ที่เป็นนามธรรมก็มีอยู่จริงด้วย ดังนั้นการจะพูดว่า พุทธศาสนาเป็นจิตนิยมจึงไม่ถูกต้องเสียเลยทีเดียว เพราะการตีความพุทธศาสนาเป็นทวินิยมนี้จึงสารถทำให้ตีความได้เป็น 2 นัย คือนัยแรกเป็นการตีความแบบจิตนิยมตามธรรมเนียมการตีความแบบพุทธศาสนาทั้งมหายานและเถรวาททั่วไป นัยที่สองก็คือการตีความพุทธศาสนาแบบวัตถุนิยมภายใต้การอธิบายวัตถุโดยอาศัยธาตุทั้ง 4 เป็นพื้นฐานในการตีความ/อธิบาย กระบวนการอธิบายให้พุทธศาสนาวัตถุนิยมสามารถตีความได้จากการอธิบายว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์และในความเป็นวิทยาศาสตร์นั้นต้องอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ผ่านวัตถุในโลกและพุทธศาสนาก็อธิบายว่า ธาตุทั้ง 4 เป็นกำเนิดของสิ่งต่างๆ ในส่วนที่เป็นรูปธรรมทั้งหมด[4] ซึ่งถ้าปราศจากสสารตั้งต้นทั้ง 4 นี้ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณซึ่งเป็นนามธรรมหรือส่วนที่เป็นจิตก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ ดังนั้น วัตถุจึงมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าจิต และจะถูกมากกว่าถ้าจะกล่าวว่าความจริงทางวิทยาศาสตร์นั้นมีเพียงสสารคือธาตุ 4 และพลังงานคือวิญญาณเท่านั้นซึ่งการตีความเช่นนี้ก็คล้ายกับการตีความของเชอร์บาตรสกี (TH. Stcherbatsky) นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่อธิบายว่าพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม (Early Buddhism) ปฏิเสธว่าไม่มีตัวตน ไม่มีวิญญาณ ไม่มีบุคคล และเพราะลักษณะสำคัญคือการปฏิเสธวิญญาณนี้เองจึงทำให้พุทธศาสนา มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ศาสนาที่มีความเห็นว่าไม่มีวิญญาณ”

---

[4] ศึกษารายละเอียดได้ใน วิ. ม. (ไทย) 4/20/20-21.

(no – soul theory) (TH. Stcherbatsky 1994:3–5) ขณะเดียวกันก็ตรงกับที่ Jayant Burde (2012: 69) ได้อธิบายไว้ พระพุทธศาสนาไม่ได้เชื่อในอัตตาหรือวิญญาณ (ego or soul) และเพราะการตีความเช่นนี้อาจทำให้เกิดการตีความต่อไปว่า พระพุทธศาสนาเป็นวัตถุนิยม ไม่ใช่จิตนิยมอย่างที่กล่าวอ้างกันไม่

เมื่อพุทธศาสนาถูกตีความว่าเป็นวัตถุนิยมเช่นนี้ย่อมทำให้คำสอนต่างๆ เปลี่ยนไปตามด้วย นั่นคือการอธิบายเรื่องบุญ–บาป สวรรค์–นรกของพระสงฆ์ในลาวต้องเปลี่ยนไปด้วยตามตรรกของวิทยาศาสตร์ คำสอนในเรื่องนี้ หอมหวล บัวระภา (2555 :192) ได้อธิบายไว้มีใจความว่า เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้นำลาวบางส่วนได้วิพากษ์แนวคิดนี้ของพระพุทธศาสนาอย่างรุนแรง เกี่ยวกับศาสนานั้นเขาห้ามทันทีไม่ให้พระสงฆ์เทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนเรื่องนรกสวรรค์ เรื่องบาปบุญ เรื่องเวรกรรม นี่เป็นระเบียบใหม่ (new order) ที่เกิดจากการตีความพระพุทธศาสนาให้กลายเป็นวัตถุนิยม ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับที่วิชัย วัชรเวคะวิชญ์และปัญญา เสนาเวียงได้สรุปไว้ในการศึกษาแนวคิดของพุทธทาสภิกขุว่า กรรมและผลของกรรมในทางพุทธศาสนานั้นไม่ต้องอธิบายให้คร่อมภพ-ชาติ เป็นอดีต ปัจจุบัน อนาคตตามที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรค บาป-บุญ นรก-สวรรค์และแม้แต่พระนิพพานไม่ต้องรอให้ถึงชาติหน้า มนุษย์ทุกคนต้องบรรลุให้ได้ในชาตินี้ คือที่นี่และเดี๋ยวนี้เท่านั้น[5] ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุก็ย้ำว่า หากการอธิบายกรรมต้องเกิดแบบข้ามภพ-ชาติ การกระทำในระดับศีลธรรมก็ไร้ความหมาย (และที่สำคัญ พุทธสุภาษิตที่ว่า “อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ” คงใช้ไม่ได้กับความเป็นปัจจุบันขณะของชีวิต. ผู้เขียน)

เหตุที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะว่าเมื่อมนุษย์มีความเชื่อกรรมแบบข้าภพ-ชาตินั้นศักยภาพที่เขามีนั้นไม่สามารถที่จะช่วยให้เขาพ้นจากความทุกข์ยากได้ เพราะเขาต้องรอจนถึงชาติหน้าเพราะความเชื่อเรื่องภพ–ชาติ ขัดกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ และที่สำคัญหากพระพุทธศาสนาสั่งสอนให้เชื่อกรรมตามนัยเช่นนี้ก็จะถูกมองว่า เป็นทุกขนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ด้วยเพราะการสอนเช่นนี้ไม่ได้สอนให้ศาสนิกชนของต้นพยายามที่จะหลุดพ้นจากทุกข์ในปัจจุบันขณะที่มีชีวิต ซึ่งพุทธศาสนามักอ้างว่าการที่มนุษย์มีทุกข์หรือปัญหาในชาตินี้ก็ต้องแก้ปัญหาหรือทุกข์ของตนเองในชาตินี้ ไม่ใช่ต้องไปแก้ปัญหาในชาติหน้าหรือชาติต่อไปซึ่งคำอธิบายเช่นนี้ปรากฏชัดเจนในหลักอริยสัจจ์ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค

นอกจากนี้หากบาป-บุญเป็นสิ่งที่ต้องรอจนถึงชาติหน้าแล้ว “เจตจำนงของมนุษย์” (human’s will) ก็จะเป็นสิ่งที่ล่องลอยกล่าวคือไม่มีอะไรรองรับความมีอยู่จริง ทั้งนี้เพราะเจตจำนงของมนุษย์ต้องเป็นสิ่งที่เขากำหนดได้และคาดหวังเองได้ว่า การกระทำที่เกิดจากเจตจำนงนั้นจะเกิดผลเมื่อไร อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเจตจำนงสุดท้ายของมนุษย์คือการมีชีวิตที่ดี และความสุขต้องผูกติดกับสิ่งที่ยังมองไม่เห็นและไม่สามารถสัมผัสได้ แรงจูงใจที่จะนำไปสู่ผลหรือสิ่งที่จะได้รับก็จะอ่อนกำลังลง สิ่งที่จะเป็น

---

5 ศึกษารายละเอียดได้จาก วิชัย วัชรเวคะวิชญ์ และ ปัญญา เสนาเวียง. (2551). รายงานการวิจัยเรื่อง ทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในแนวคิดทางศาสนาและปรัชญาพุทธทาสภิกขุและฟรีดริช นิทซ์เช่.

ปัญหาที่สุดคือ ความเชื่อนี้จะนำไปสู่ความล้มเหลวทางจริยธรรมเพราะคนในสังคมจะละเลยต่อความประพฤติของตนเองในปัจจุบันเพราะอาจคาดหวังได้ว่า แม้จะผิดพลาดในชาตินี้ก็สามารถแก้ไขได้ในชาติหน้า ดังนั้น การอธิบายเรื่องกรรมก็ดี นรกก็ดี สวรรค์ก็ดีต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัจจุบันเท่านั้น และที่สำคัญคือการเกิดมาเพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์ให้บริบูรณ์ก็ไม่เกิดขึ้นจริงในโลกนี้

ที่สำคัญคือ การตีความ “กรรม” ตามนัยที่ยังอิงอาศัยอภิปรัชญา (Metaphysics) ของพุทธศาสนาแบบจิตนิยมนั้นทำให้พุทธศาสนิกยึดติดต่ออะไรบางอย่างเช่น สวรรค์ ความดีงาม เป็นต้น ซึ่งก็ขัดกับหลักการเรื่องการไม่ยึดมั่นถือมั่นต่ออะไรเลยเพื่อให้ถึงความหลุดพ้นที่เป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน เพราะความหลุดพ้นนั้นต้องไม่ยึดติดอะไรเลยแม้แต่ความดี และสวรรค์ เป็นต้น (พุทธทาสภิกขุ 2548) นอกจากนี้การเชื่อกรรมแบบข้ามภพ–ชาติแบบนี้ยังมีส่วนทำลายระบบจริยธรรมทางสังคมในปัจจุบันด้วย และแนวคิดเช่นนี้ (ปุพเพกตเหตุวาท: ความเชื่อว่าสุข-ทุกข์ทั้งปวงเป็นเพราะกรรมเก่า) พระพุทธเจ้าทรงถือว่าเป็นมิจฉาทิฏฐิ (พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์, รศ. ดร) 2556: 4) เพราะความเชื่อนี้ไม่เน้นอธิบายผลของกรรมที่จะต้องรับในปัจจุบัน เมื่อการอธิบายผลกรรมไม่เป็นปัจจุบัน ความกลัวต่อผลของกรรมในปัจจุบันจึงไม่มีผลต่อการตัดสินใจหรือมีกำลังอ่อน คุณธรรมภายในต่างๆ เช่น ความซื่อสัตย์ เป็นต้นที่พึงทำต่อสังคมก็จะกลายเป็นเพียงเงื่อนไข ไม่ใช่สิ่งที่ต้องทำอย่างเด็ดขาด เพราะข้อเท็จจริงต่างๆ ในคำอธิบายล้วนแต่ประกอบด้วยเงื่อนไขทั้งสิ้น หมายความว่าแม้ว่าจะมีความคาดหวัง ทว่าความคาดหวังก็ผูกกับเงื่อนไขในลักษณะที่ว่า “ถ้า... เมื่อ.... ” และ “ก็ต่อเมื่อ..... ถ้า.... ” ดังนั้น เมื่อใครก็ตามจะใช้ข้ออ้างว่า “พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิทยาศาสตร์” ก็ย่อมหมายความถึงว่า “หลักการทั้งหมดของพุทธศาสนาต้องเป็นวิทยาศาสตร์ด้วยเช่นกัน” และหลักการที่ดีที่สุดก็คือการอธิบายกรรมที่เป็นกลไกสำคัญต่อการดำเนินชีวิตมนุษย์ให้เป็นปัจจุบันที่สุดเท่านั้น

4. การอธิบายพระพุทธศาสนาตามแนวสังคมนิยม

พระพุทธศาสนาได้อธิบายหลักการทางการปกครองว่ามี 3 ลักษณะ คือ อัตตาธิปไตย โลกาธิปไตย และธัมมาธิปไตย (พระธรรมปิฎก(ป. อ. ปยุตฺโต) 2543: 364) หลักการทั้ง 3 นี้ถูกนำไปสู่การตีความในนัยต่างๆ มากมายใน ลาวก็เช่นกันภายหลังการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง 2518 พระพุทธศาสนาถูกตีความเพื่อให้เข้ากับหลักการปกครองแบบสังคมนิยมโดยพยายามตีความว่า พระพุทธศาสนาอธิบายหลักการปกครองแบบสังคมนิยมผ่านงานธัมมิกสังคมนิยมของท่านพุทธทาสภิกขุที่ว่า “พระพุทธเจ้าท่านมีระบบสังคมนิยม แต่วิธีปฏิบัติงานเป็นเผด็จการนั้นก็เป็นอย่างที่พูดมาแล้วว่าประชาธิปไตยมันโอ้เอ้ ไม่ทำประโยชน์ได้ทันแก่เวลา เมื่อเห็นว่าอย่างนี้ถูกต้องแล้ว มันต้องมีการบังคับและให้ทำทันที วิธีการปฏิบัติงานของพระพุทธเจ้าจึงเป็นเผด็จการต้องทำอย่างนี้และต้องทำทันที ฉะนั้นจึงมีวินัยหลายข้อที่ไม่ยอมผัดเพี้ยนแก่เวลา หรือไม่ยอมให้แก้ตัว ให้ยกเว้นอะไรทำนองนั้น มิหนำซ้ำพระองค์ยังบัญญัติว่า ทรงอยู่เหนือวินัยเช่นเดียวกับกฎหมายที่ว่า กฎหมายสมัยโน้นเขาบัญญัติใช้แก่

ประชาชน ไม่ใช้แก่พระราชา” (พุทธทาสภิกขุ 2548 ข: 104-105) ทั้งนี้เป็นการตีความว่าพระพุทธศาสนาสนับสนุนการปกครองแบบสังคมนิยม และสังคมนิยมก็คือการเป็นประชาธิปไตยเต็มที่ดังข้อความว่า “ถ้าประชาชนเป็นสังคมนิยม เป็นประชาธิปไตยเต็มที่แล้ว เห็นว่าปัญหานี้มันอืดอาดนักก็มอบให้เผด็จการ ก็คือประชาธิปไตยเผด็จการ ประชาชนเผด็จการ อย่างนี้มันดีกว่า ขอให้ระวังความหมายของคำว่าเผด็จการให้ดีๆ อย่าเอาแต่เสียงหรือคำที่พูดๆ กันอยู่เพราะว่าเรากำลังจะต้องขึ้นไปจนถึงประชาธิปไตยชนิดธัมมิกสังคมนิยมและก็ใช้เผด็จการด้วย” (พุทธทาสภิกขุ 2548 ข: 85)

จากการตีความนี้จะพบว่า สิ่งที่เป็นสารัตถะของการตีความหลักคำสอนนี้ถูกนำไปใช้เฉพาะส่วนที่ไม่ขัดกับหลักการปกครองแบบสังคมนิยม ทว่ากลับมีส่วนส่งเสริมการปกครองแบบสังคมนิยมให้เป็นปึกแผ่นยิ่งขึ้นด้วย ดังนั้น จึงไม่พบการตีความการยอมรับอำนาจกษัตริย์ถูกนำไปใช้เทศน์สั่งสอนประชาชนซึ่งก็ถือว่าเป็นหลักการสำคัญของสังคมนิยมแบบมาร์กซ์และดำเนินไปตามประเทศต้นแบบการปกครองแบบสังคมนิยม ในขณะที่เรื่องนี้ปรากฏชัดในงานของท่านพุทธทาสภิกขุ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าลาวต้องการสลัดภาพของความเป็นประเทศที่เคยถูกปกครองโดยสยามที่แนบแน่นกับระบบกษัตริย์และฝรั่งเศสที่เคยมีระบบกษัตริย์ซึ่งทั้ง 2 ประเทศนี้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยและอีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการถอยห่างทางประวัติศาสตร์จากทั้ง 2 ประเทศนี้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำต่อลาวมาโดยตลอดด้วย ที่สำคัญระบบกษัตริย์และระบบสมณศักดิ์ของพระสงฆ์ก็เป็นระบบที่สร้างความเป็นชนชั้นที่สุดซึ่งขัดแย้งต่อการปกครองแบบสังคมนิยมโดยทั่วไป

5. บทส่งท้าย

บทบาทและหน้าที่ของศาสนทูตในทุกศาสนามีพันธกิจที่เหมือนกัน นั่นคือบทบาทของการเผยแพร่พระธรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพื่อเป้าหมายในการปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากความทุกข์ตามความเชื่อในศาสนาของตน และสูงสุดคือการไม่ตกอยู่ในวังวนแห่งวัฏฏสงสาร บทบาทที่ตามมาในการเผยแพร่หลักธรรม คือบทบาทการตีความหลักธรรมเพื่อประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตภายใต้บริบททางสังคมที่ศาสนาเข้าไปปะทะสังสรรค์ด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะพระสงฆ์กลายเป็นผู้นำทางวิญญาณของประชาชนภายหลังจากที่ศาสนาได้ตั้งมั่นแล้ว ในพระพุทธศาสนานั้นก็เป็นไปตามพระประสงค์ขององค์พระศาสดาได้ตรัสไว้แก่สาวกของพระองค์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอจงจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่คนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” และข้อความนี้ถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่พระสงฆ์ต้องทำต่อชาวโลก

สถาบันสงฆ์ในลาวได้ถือเอาข้อความนี้เป็นหลักในการกำหนดบทบาทหน้าที่ต่อสังคมลาวโดยเฉพาะหน้าที่ในการตีความหลักธรรมให้มีส่วนเข้าไปส่งเสริมการสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่น หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2518 ทั้งนี้เป็นปกติของสถาบันสงฆ์ที่เมื่อถูกรัฐครอบงำหรือเมื่อมีอำนาจน้อยกว่ารัฐย่อมต้องถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในฐานะเป็นศาสนาแห่งรัฐอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งที่เป็น

เป้าหมายร่วมกันของทั้งสถาบันสงฆ์ของลาวและรัฐก็คือการสร้างชาติลาวให้เจริญเป็นปึกแผ่นภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งก็ไม่ได้ขัดต่ออุดมการณ์ในการประกาศศาสนา นี่จึงน่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่พระสงฆ์ลาวยังคงร่วมสร้างชาติร่วมกับรัฐบาลลาว

เอกสารอ้างอิง

การศาสนา, กรม. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง เล่มที่ 4.** พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.

จามรี พิทักษ์วงศ์. (2533). **แนวความคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา ตอนคร์ล มาร์กซ์.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรรมศาสตร์.

ทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์, แปล. (2539). **บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ. 2438.** สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

พระธรรมปิฎก. (2542). **พุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2543). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 9, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระศรีคัมภีรญาณ(สมจินต์ วันจันทร์, รศ.ดร.). (2556). **พุทธปรัชญา. พระนครศรีอยุธยา;** มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, ดร. (2555). **พระพุทธศาสนาในลาว.** พิมพ์ครั้งที่ 2; กรุงเทพมหานคร: เม็ดทรายพริ้นติ้ง.

พิทูร มลิวัลย์และไสว มาลาทอง. (2533). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา.** พิมพ์ครั้งที่ 2; กรุงเทพมหานคร: การศาสนา.

พุทธทาสภิกขุ. (2548 ก). **ตัวกู – ของกู.** พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

_____ . (2548 ข). **ธัมมิกสังคมนิยม.** กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

วิชัย วัชรเวคะวิชญ์และปัญญา เสนาเวียง. (2551). **รายงานการวิจัยเรื่องทัศนคติต่อการดำเนินชีวิตประจำวันในแนวคิดทางศาสนาและปรัชญาพุทธทาสภิกขุและฟรีดริช นิทซ์เช่.** สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สุริยา สมุทคุปติ์ และคณะ. (2540). **วิธีคิดของคนไทย: พิธีกรรม “ข่วงผีฟ้อน” ของ “ลาวข้าวเจ้า” จังหวัดนครราชสีมา.** กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

Damien Keown. (2003). **A Dictionary of Buddhism.** Oxford: Oxford University Press.

Jayant Burde. (2012). **Buddhist Logic and Quantum Dilemma.** Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

พระมหาสมบูรณ์ วุฑฒิกโร. (2548). **ขบวนการพระพุทธศาสนาในสังคมยุคใหม่ : พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism).** สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2557 จาก http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=437&articlegroup_id=102

หอมหวล บัวระภา. (2555). **พระพุทธศาสนาลาวภายใต้อุดมการณ์สังคมนิยม 2518-2533.** สืบค้นเมื่อวันที่ 21 ตุลาคม 2557 จาก http://www.huso.kku.ac. th/thai/hsjournal/journal/29-1.pdf

กระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม

Performance Development Process as Buddhist Teaching Principles in the Next Decade

สุขอุษา นุ่นทอง
Sukusar Nuntong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้องเรียนจังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อ

การบูรณาการเพื่อการสร้างภาพลักษณ์ภายนอก และพัฒนาคุณธรรมภายในตนด้วยกระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรมประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางกายคือ การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ :physical development 2) ขั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางศีล คือ พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน moral development 3) ขั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางจิตคือ การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น cultivation of the heart; emotional development 4) ขั้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางปัญญา คือการเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ

สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

คำสำคัญ : กระบวนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, หลักพุทธธรรม, สมรรถนะบุคลากร,

Abstract

A Performance Development Process in the next decade integrated with Buddhist Teaching principles to build an external image and develop a moral self consisted of 4 stages: (1) changes in physical behavior, physical development, were that body cultivation, development and training to cognize things by way of the five faculties skillfully, by relating to them in a way that was beneficial, did not cause harm, increased wholesome qualities, and dispelled unwholesome qualities and to develop one's relationship to surrounding material things. (2) Changes in moral behavior, moral development, were to develop one's behavior, to train in morality by keeping to a moral code, by not abusing or injuring others or causing conflict, and by living in harmony with others and supporting one another. Moreover, (3) Changes in Psychological behavior were that cultivation of the heart, emotional development, and mind training: to strengthen and stabilize the mind; to cultivate wholesome qualities, like loving-kindness, enthusiasm, diligence, and patience; to make the mind concentrated, bright, joyous, and clear. And also (4) changes in intelligent behavior were that wisdom cultivation, development and training, by knowing things as they are and by gaining a clear insight into the world and into phenomena. It was able to free the mind, purify oneself from mental defilement and be liberated from suffering, and solve problem with penetrative awareness.

Key words: Human Resource Development Process, Buddhist Teaching Principles, Performance.

1. บทนำ

ในการบริหารงานขององค์การในปัจจุบันนี้ ทรัพยากรบุคคลถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อองค์การอย่างมาก ปัจจัยหนึ่งเนื่องมาจากว่า ถ้าหากองค์การปราศจากทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถแล้วก็ไม่สามารถพัฒนาองค์การให้ประสบความสำเร็จตามที่ต้องการได้ซึ่งก็ทำให้เกิดคำถามขึ้นตามมาว่า ทำอย่างไรจึงจะพัฒนาบุคลากรในองค์การให้มีศักยภาพและมีประสิทธิภาพในการทำงานให้ได้มากที่สุด เพราะทรัพยากรบุคคลนั้นเป็นปัจจัยที่สำคัญปัจจัยหนึ่งในการนำองค์การไปสู่ความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลจากการปฏิรูประบบราชการซึ่งในปัจจุบันนี้ถือได้ว่าเข้ามามีบทบาทสำคัญเป็นอันมากในการทำให้ทุกองค์การพยายามที่จะเร่งปรับเปลี่ยนโครงสร้าง บทบาท ภารกิจ และขนาดให้มีความเหมาะสม นอกจากนี้ การยกระดับขีดความสามารถและมาตรฐานการทำงานของบุคลากรในองค์การให้อยู่ในระดับสูงเทียบเท่ามาตรฐานที่สำนักข้าราชการพลเรือนกำหนดไว้

จากความจำเป็นดังกล่าว ทำให้องค์การมีความจำเป็นที่จะต้องหามาตรการและแนวทางในการพัฒนาบุคลากรในองค์การของตนเป็นบุคลากรที่มีความรู้ มีความสามารถ มีศักยภาพสูงและมีความพร้อมที่จะตอบสนองต่อภารกิจขององค์การ โดยได้มองเห็นว่าเครื่องมือในการบริหารงานบุคลากรรูปแบบหนึ่งที่ใช้กันเป็นอย่างมากในปัจจุบัน คือ “สมรรถนะ” (Competency) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญมากในการนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาบุคลากรในองค์การให้มีทักษะ ความรู้ และความสามารถในการที่จะทำให้องค์การประสบความสำเร็จ ซึ่งแนวความคิดที่เกี่ยวกับ Competency นั้นได้ถือกำเนิดมาจาก David C. McClelland ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยาจากมหาวิทยาลัย Harvard กับบทความที่มีชื่อเสียงของเขาที่ตีพิมพ์ในวารสารนักจิตวิทยาอเมริกัน เรื่อง “Testing for Competence Rather than for Intelligence” ในปี 1973 ซึ่งบทความนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่า การที่บุคคลจะทำงานได้ดีและมีประสิทธิภาพหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับสมรรถนะซึ่งเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของงานได้มากกว่าอย่างอื่น

จึงมีผู้สนใจศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักการของสมรรถนะมาปรับให้เพิ่มมากขึ้นหน่วยงานของรัฐและเอกชนของไทยหลายหน่วยงานได้ให้ความสนใจนำมาใช้เช่น บริษัทปูนซีเมนต์ไทย ปตท. และสำนักงานข้าราชการพลเรือน เป็นต้น และภายหลังการปฏิรูประบบราชการ เมื่อปี พ.ศ. 2545 การจัดทำ Competency Expert Panel Workshops จำนวน 16 ครั้ง โดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละกลุ่มงานได้มาร่วมประชุมและให้ความเห็นเกี่ยวกับ Competency ที่จำเป็นในแต่ละกลุ่มงาน นอกจากนี้ยังมีการเก็บข้อมูลจากประสบการณ์จริงในการทำงานของข้าราชการแต่ละท่านที่เข้าร่วมประชุมในครั้งนั้น ด้วยการใช้เทคนิคการวิเคราะห์งานที่เรียกว่า Critical Incident และสรุปว่าสมรรถนะการปฏิบัติงานของบุคลากร (Core Competency) คือ คุณลักษณะร่วมของข้าราชการพลเรือนทุกตำแหน่งทั้งระบบ กำหนดขึ้นเพื่อหล่อหลอมค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ร่วมกัน ประกอบด้วยสมรรถนะ 5 สมรรถนะ ได้แก่ 1) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) 2) การบริการที่ดี (Service Mind) 3) การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) 4) ความร่วมแรงร่วมใจ (Teamwork) และ5) จริยธรรม

(Integrity) สอดคล้องกับนักวิชาการยืนยันว่าในอนาคตบุคลากรต้องได้รับการพัฒนาทั้ง พัฒนากาย ศีล จิต และปัญญา เรียกว่ากระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีนักวิชาการได้กล่าวอธิบายไว้หลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1) ความหมายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์กร เพราะมนุษย์เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้องค์กรไปสู่ความสำเร็จ หรือความล้มเหลวได้และถ้าองค์กรใดมีบุคลากรที่มีคุณภาพ องค์กรนั้นก็จะประสบกับความสำเร็จ หรือเป็นกระบวนการวางแผนล่วงหน้าเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ การเพิ่มพูนทุนมนุษย์ และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ

ด้านรัฐศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การเตรียมประชาชนสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตย (จีระ หงส์ลดารมภ์, 2540 : 5) และปรับปรุงพฤติกรรมของบุคลากรในการทำงานให้แก่บุคลากรนั้น โดยองค์กรเป็นผู้จัดขึ้นให้แก่บุคลากรในระยะเวลาที่จำกัด ผ่านกระบวนการพัฒนาปัจเจกบุคคล เช่น การฝึกอบรม และกระบวนการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้ เพื่อดึงเอาศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อเอื้ออำนวยต่อการช่วยองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ (กีรติ ยศยิ่งยง, 2548 : 2) ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบสำหรับการสั่งการ การบริหารและการนิเทศงานรวมถึงการเป็นเจ้าของผู้อำนวยการ และเจ้าหน้าที่ต้องมีคุณลักษณะต่อไปนี้เพื่อทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นระบบที่สามารถสนองตอบได้ในส่วนของการส่งเสริมให้ทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรมีความรู้ความสามารถและมีสมรรถนะในการทำงานสูงยิ่งขึ้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการทำงานที่จะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญต่อองค์กรอันเนื่องมาจากทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้องค์กรประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลว ถ้าองค์กรใดมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความรู้ความสามารถมาก องค์กรนั้นก็จะมีโอกาสจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้ (เชาว์ โรจนแสง, 2545 : 393)

การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษาอบรมไปตามจริต 6 และที่สำคัญคือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่น การ

บริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวช ที่ต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ในการให้การอุปสมบทแก่กุลบุตร เมื่อบวชเข้ามาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกหัดอบรมและการศึกษาเล่าเรียนจากพระอุปัชฌาย์โดยอยู่ภายใต้การปกครองดูแลขอท่านจนพรรษาครบ 5 พรรษา (พระธรรมโกศาจารย์, 2549 : 39) อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพยากรมนุษย์นั้นเป็นการมองมนุษย์ในฐานะทรัพยากร คือ เป็นทุน เป็นปัจจัยในการที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนการพัฒนามนุษย์โดยการมองคนในฐานะเป็นมนุษย์มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง ชีวิตมนุษย์นั้นมีจุดหมาย จุดหมายของชีวิตคือ ความสุข อิสรภาพ ความดี ความงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะตัวบุคคล (พระธรรมปิฎก, 2534 : 51) ซึ่งจากความหมายที่กล่าวมาในเบื้องต้นพอสรุปได้ว่ากระบวนการที่ผู้บริหารใช้ศิลปะและกลยุทธ์ดำเนินการสรรหา คัดเลือกและบรรจุบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมให้ปฏิบัติงานในองค์กร พร้อมทั้งสนใจการพัฒนา การบำรุงรักษาให้สมาชิกที่ปฏิบัติงานในองค์กรสามารถเพิ่มพูนความรู้ความสามารถเพื่อการทุ่มเทการทำงานให้กับองค์กร และสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการต่างประเทศได้ให้แนวคิดความหมายไว้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง การดำเนินความพยายามใดๆ ที่จะทำให้สมรรถภาพเชิงสร้างสรรค์ของแต่ละคนสอดคล้องกับงานในหน้าที่ที่บุคคลนั้นกระทำอยู่ และเป็นกรรมวิธีในอันที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพในการทำงานของผู้ปฏิบัติงานแต่ละคน ทั้งในด้านความคิด การกระทำ ความสามารถ ความรู้ความชำนาญและทัศนคติ ตลอดถึงเพิ่มทักษะด้วยการฝึกอบรมเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้อง และเพื่อเป็นการศึกษาของบุคคลที่ต้องการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ในเรื่องเทคนิคและวิชาชีพ เพื่อยกระดับความสามารถให้ทันต่อความก้าวหน้าของวิชาการเพื่อสนองความพึงพอใจในเรื่องความอยากรู้ อยากเห็นของบุคคลนั้น (Megginson, Leon, 1969 : 145) ซึ่งองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ จะต้องมีความสามารถในการสรรหา พัฒนา และธำรงกำลังคนที่มีคุณภาพสูง (High – Quality Workforce) ซึ่งจะเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาองค์กรให้สามารถปฏิบัติได้ผลดียิ่ง (High – Performing Organization) หรืออาจกล่าวได้ว่า “การใช้ทรัพยากรมนุษย์ให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร” และกล่าวเพิ่มเติมว่า “ผู้บริหารทุกระดับต้องเกี่ยวข้องกับการบริหารและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์โดยอาศัยพลังความสามารถของคนปฏิบัติงานให้สำเร็จ (Mondy & Noe, 1986 : 12) และสามารถสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างดีซึ่งกิจกรรมที่จัดเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรในสังคม ตอบสนองความต้องการของการพัฒนาคนในองค์กรและสังคม (Nadler, Leonard, 1982 : 12))

สรุปได้ว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั้น หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยใช้ทั้งกลยุทธ์และทักษะต่างๆ เพื่อพัฒนาบุคลากรให้สามารถใช้ความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มความสามารถเพื่อผลประโยชน์ขององค์กร รวมทั้งมีทัศนคติที่ดีต่อหน้าที่ ความรับผิดชอบ อันจะทำให้งานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นทั้งในปัจจุบันและในอนาคตต่อไปได้

2) ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคลขององค์กรจะต้องบูรณาการอย่างเป็นระบบมากขึ้น ทั้งในแง่ของการบูรณาการกันเองของงานย่อยด้านการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคลภายในองค์กร และการบูรณาการนโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรบุคคลเข้ากับแผนนโยบายและยุทธศาสตร์ขององค์กร ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กรจึงเป็นการดำเนินงานบนพื้นฐานกระบวนการลูกโซ่ (chain circle) ตั้งแต่การวางนโยบาย กำหนดแผนงาน อัตรากำลังคน การสรรหาคัดเลือกคนดีมีความสามารถเข้ามาทำงานในอัตราค่าตอบแทนที่เหมาะสม การวางโครงสร้างและกำหนดค่าตอบแทนและสวัสดิการ การฝึกอบรมให้คนทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การประเมินผลการปฏิบัติงาน การเลื่อนตำแหน่งโยกย้าย การพัฒนาศักยภาพให้คนในองค์กรทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง มีขวัญกำลังใจ และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมในองค์กร มีความจงรักภักดีจนกระทั่งพ้นสภาพการเป็นคนในองค์กร ความสำคัญของการบริหารงานบุคคลพอสรุปได้ ดังต่อไปนี้ 1) เพราะธุรกิจอุตสาหกรรมแข่งขันกันมากขึ้นจึงเกิดความต้องการคนดีมีความสามารถสูงมาทำงานให้ 2) รัฐเล็งเห็นความสำคัญของการใช้คนภายใต้เงื่อนไขของยุคสมัยทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง เช่น ตามหลักมนุษยธรรมสากล สิทธิมนุษย์ชนขององค์การสหประชาชาติ และระเบียบที่เกี่ยวข้องให้ทุกหน่วยธุรกิจถือปฏิบัติ 3) ความซับซ้อนและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทำให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการและเครื่องมือ เครื่องใช้มาอำนวยความสะดวกสบายให้แก่การดำรงชีวิตในลักษณะที่แข่งขันกันสนองความต้องการของมนุษย์มากขึ้น ทำให้เกิดการแข่งขันทางธุรกิจอุตสาหกรรมไม่มีที่สิ้นสุดแต่ละกิจการทั้งในระดับประเทศจนถึงระดับโลกจึงต้องทั้งสรรหาคัดเลือกและเสริมสร้างคนดีไว้ใช้งาน 4) พลังของสถาบันแรงงานที่เติบโตและแข็งแรงขึ้น เป็นแรงผลักดันให้นายจ้างต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลเพิ่มขึ้น เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาแรงงานซึ่งจะบั่นทอนความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงขององค์กร 5) องค์กรใหญ่โตซับซ้อนมากขึ้น ตามสภาพแข่งขันและความเจริญทางเศรษฐกิจการแบ่งงานกันทำในองค์กรขนาดเล็ก จะมีลักษณะคนเดียวทำงานได้หลายอย่าง แต่เมื่อองค์กรขยายตัวใช้เทคโนโลยีสูงขึ้น ก็ต้องการความชำนาญเฉพาะอย่างมากขึ้น ซึ่งบางแห่งใช้ความชำนาญเฉพาะอย่างมากเกินไป (Overspecialization) ก็จะทำให้กระบวนการงานบางอย่างติดขัดหรือรองาน ถ้าเกิดความขัดข้องในจุดใดจุดหนึ่งขึ้นปัญหาต่างๆ เหล่านี้ต้องการการบริหารงานบุคคลที่ดีเพื่อ “put the right man on the right job” (ใช้คนให้เหมาะกับงาน) 6) บทบาทของการจัดการเปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอันมาก เพราะต้องการผู้บริหารมืออาชีพจริงเพื่อมาบริหารงานยามวิกฤตได้หรือจัดการงานได้ตามสถานการณ์โดยใช้สหวิทยาการเพื่อการแก้ปัญหาเพราะความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมทั้งภายในองค์กรและภายนอกองค์กรเปลี่ยนแปลงรวดเร็วที่นักบริหารต้องตามให้ทันและปรับตัวให้ทันอีกด้วย 7) พฤติกรรมศาสตร์ก้าวหน้าและเข้าไปมีบทบาทในการบริหารงานมากขึ้น เพราะผู้ บริหารจะต้องเข้าใจธรรมชาติของคนและธรรมชาติของงานมากขึ้นด้วยจึงจะอยู่กับเพื่อนร่วมงานในองค์กรได้ดี มีสมานฉันท์ (บรรยงค์ โตจินดา, 2546 :20 – 21))

ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในทศวรรษหน้า กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งมวลอันได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ซึ่งครอบคลุมกระบวนการจัดการศึกษาให้ทุกคนและทุกระดับมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและทัศนคติอันพึงปรารถนาของสังคมและประเทศชาติและรวมถึงการฝึกอบรม การสอนงานการสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันในอาเซียน หรือแม้แต่กระบวนการในการพัฒนาตนเองอีกด้วย (บุญเลิศ ไพรินทร์, 2538 : 5) โดยความสำคัญ พอสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้ 1) ช่วยพัฒนาให้องค์กรเจริญเติบโต เพราะการบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นสื่อกลางในการประสานงานกับแผนกต่างๆ เพื่อแสวงหาวิธีการให้ได้บุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้ามาทำงานในองค์กร เมื่อองค์กรได้บุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวย่อมทำให้องค์กรเจริญเติบโตและพัฒนายิ่งขึ้น 2) ช่วยให้บุคคลที่ปฏิบัติงานในองค์กรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กรที่ตนปฏิบัติงาน ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อผลผลิตขององค์กร 3) ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคมและประเทศชาติ ถ้าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพแล้วย่อมไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรและผู้ปฏิบัติงาน ทำให้สภาพสังคมโดยส่วนรวมมีความเข้าใจที่ดีต่อกัน (พยอม วงศ์สารศรี, 2538 : 1)

โดยสรุป การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นปัจจัยที่สำคัญ เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีค่าสูงสุดขององค์กรหรือที่เรียกว่า “ทุนมนุษย์” และยังเป็นปัจจัยสำคัญที่จะบ่งชี้ถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ขององค์กรจึงต้องพัฒนามนุษย์ทั้งด้าน กาย ศีล จิต และด้านปัญญา คือหลัก ภาวนาสี่

3. แนวคิดเกี่ยวกับหลักภาวนา 4

1) ความหมายเกี่ยวกับหลักภาวนา 4

คำว่า “ภาวนา” ก่อนที่จะแปลว่าเจริญ ภาวนาถ้าแปลตามตัวอักษร แปลว่า“การทำให้เป็นให้มี” หมายความว่า อันไหนที่ไม่เป็นก็ทำให้เป็นขึ้น อันไหนที่ไม่มีก็ทำให้มีขึ้นซึ่งหมายความเลยไปว่า การทำให้เพิ่มพูนขึ้น ทำให้กล้าแข็งขึ้นอะไรพวกนี้ เราจึงแปลกันอีกความหมายหนึ่งว่า “ฝึกอบรม” คำว่า “ฝึกอบรม” ไปใกล้กับความหมายของคำว่าสิกขา เพราะฉะนั้น สิกขากับภาวนา จึงเป็นคำที่ใช้อย่างใกล้เคียงกัน บางทีเหมือนกันแทนกันเลยทีเดียว นี้เป็นการโยงเข้ามาหาตัวหลักใหญ่ ในการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสในคำสอนของพระพุทธองค์เองเพื่อใช้เป็นคุณสมบัติของบุคคลท่านใช้ว่า ภาวิตกาโย ภาวิตสีโล ภาวิตจิตโต ภาวิตปัญโญ คือคำว่า ภาวนา เวลาใช้เป็นคุณศัพท์เป็น ภาวิตะ ภาวิตกาโย ผู้มีกายที่เจริญแล้วหรือฝึกอบรมแล้ว ภาวิตสีโล ผู้มีศีลที่ฝึกอบรมแล้วหรือเจริญแล้ว ภาวิตจิตโต ผู้มีจิตที่เจริญแล้วหรือมีจิตที่ฝึกอบรมแล้ว ภาวิตปัญโญ ผู้มีปัญญาที่เจริญแล้วหรือปัญญาที่ฝึกอบรมแล้ว ถ้าเป็นคำนาม 4 อันนี้ก็คือ 1) กายภาวนา คนเป็นภาวิตกาโย ตัวการกระทำเป็นกายภาวนา 2) ศีล

ภาวนา คนเป็นภาวิตสีโล ตัวกระทำเป็นจิตภาวนา 3) จิตภาวนา คนเป็นภาวิตจิตโต ตัวกระทำเป็นจิตภาวนา 4) ปัญญาภาวนา คนเป็นภาวิตปัญโญ ตัวกระทำเป็นปัญญาภาวนา (พระธรรมปิฎก, 2540 : 51)

ดังนั้น ภาวนา 4 หมายถึง กายภาวนา หรือ การพัฒนากาย ศีลภาวนา หรือ การพัฒนาศีล จิตภาวนา หรือ การพัฒนาจิต และปัญญาภาวนา หรือ การพัฒนาปัญญา

2) ความสำคัญเกี่ยวกับหลักภาวนา 4

ภาวนา 4 เป็นคุณสมบัติที่มีคุณค่าให้แก่บุคคล พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาตน จึงเชิดชูบุคคลผู้มีการพัฒนาแล้วว่าเป็นบุคคลสูงสุด ดังนี้ 1) ภาวิตกาย มีกายที่พัฒนาแล้ว (มีกายภาวนา) คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี เริ่มแต่รู้จักใช้อินทรีย์ เช่น ตา หู ดู ฟังเป็นต้น อย่างมีสติ ดูเป็น ฟังเป็น ให้ได้ปัญญา บริโภคปัจจัย 4 และสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยี อย่างฉลาด ได้ผลตรงเต็มตามคุณค่า 2) ภาวิตศีล มีศีลที่พัฒนาแล้ว (มีศีลภาวนา) คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียนก่อความเดือดร้อนเวรภัย ตั้งอยู่ในวินัยและมีอาชีวะที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์ และส่งเสริมสันติสุข 3) ภาวิตจิต มีจิตที่พัฒนาแล้ว (มีจิตภาวนา) คือ มีจิตในที่ฝึกอบรมดีแล้วสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น มีเมตตา กรุณา เอื้ออารี มีมุทิตามีความเคารพ อ่อนโยน ซื่อสัตย์ กตัญญู เป็นต้น สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคงมีความเพียรพยายาม กล้าหาญ อดทน รับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น และสมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส และสงบ เป็นสุข 4) ภาวิตปัญญา มีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (มีปัญญาภาวนา) คือรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุปัจจัย มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจแอบแฝง เป็นผู้ที่กิเลสครอบงำบัญชาไม่ได้ เป็นอยู่ด้วยปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตเป็นอิสระไร้ทุกข์ ผู้มีภาวนา ครบทั้ง 4 อย่าง เป็นภาวิต ทั้ง 4 ด้านนี้แล้ว โดยสมบูรณ์เรียกว่า “ภาวิตัตตะ” แปลว่าผู้ได้พัฒนาตนแล้ว ได้แก่พระอรหันต์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2546 : 172)

พระพุทธศาสนาตั้งจุดหมายสูงสุดไว้ที่การบรรลุนิพพาน ซึ่งจัดว่าเป็นจุดหมายที่มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองให้บรรลุถึงได้ด้วย “การพัฒนา” ในพระพุทธศาสนาใช้คำว่า “ภาวนา” แปลว่า การทำให้มี ทำให้เป็น และการบรรลุนิพพาน มีความสัมพันธ์กับบุคคลและเงื่อนไขต่างๆ ในการบรรลุนิพพาน

3) กระบวนการเกี่ยวกับหลักภาวนา 4 เพื่อพัฒนาบุคลากรในทศวรรษหน้า

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวนา 4 (การเจริญ, การทำให้เป็นให้มีขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development) ได้แก่ 1) กายภาวนา การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ,

การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development 2) สีลภาวนา การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development 3) จิตภาวนา การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development 4) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2545 : 70)

สรุปจากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง พอสรุปได้ว่า ภาวนา 4 เป็นหลักธรรมที่ผู้ปฏิบัติผู้ได้ปฏิบัติตามได้แล้วจะมีผลดีทั้งสิ้น โดยการปฏิบัติ สีลภาวนา สมาธิภาวนา ปัญญาภาวนา และกายภาวนา จากการทำงานทุกอาชีพนั้นต้องมีหลักต้องมี ทั้ง สีล สมาธิ ปัญญา และกาย ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านี้การทำงานต่างๆ ก็ไม่อาจประสบผลสำเร็จก็เป็นไปได้

4. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาสมรรถนะบุคลากร

ปัจจุบันแนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรมิได้เน้นในเรื่องความรู้ ความสามารถเพียงอย่างเดียวหากแต่มีการขยายแนวคิดในกระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์แผนใหม่ให้มีขอบเขตกว้างยิ่งขึ้น ถือเป็นการส่งเสริมกระบวนการบริหารให้มีคุณธรรม โดยผู้รับผิดชอบงานด้านนี้จะต้องมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการใช้กลยุทธ์ที่จะช่วยให้การบริหารงานด้านทรัพยากรมนุษย์มีส่วนผลักดันให้องค์การหาจุดยืน และข้อได้เปรียบในการแข่งขัน สามารถยกระดับการบริหารงานให้มีคุณภาพ โดยเน้นหลักปฏิบัติต่อไปนี้

มุ่งสร้างประสิทธิภาพของบุคลากร ในเรื่องประสิทธิภาพนอกจากจะได้ตระหนักว่าประสิทธิภาพของงานย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของบุคลากรในการปฏิบัติหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีเป็นสำคัญแล้ว ยังจะต้องมองให้ไกลออกไปว่า บุคลากรที่มีประสิทธิภาพจะต้องรับรู้บทบาทและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อผลประโยชน์ขององค์การและสังคม และที่สำคัญแต่ละคนจะต้องรู้ว่าตนเองอยู่ในฐานะอะไร จะต้องประพฤติปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสม ซึ่งแนวคิดเหล่านี้มุ่งเป้าหมายที่จะได้เห็นการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และให้เป็นไปในทิศทางที่จะสนับสนุนเกื้อกูลต่อการพัฒนาองค์การให้เติบโตก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป

มุ่งเสริมสร้างและพัฒนาบุคลากรให้มีคุณค่า เป็นแนวคิดที่มองการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในแง่ที่เป็นคุณ (Position Approach) คือมุ่งใช้บุคลากรให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยให้ความสนใจว่า

บุคลากรทุกคนมีโอกาสที่จะปรับปรุงและพัฒนาตนเองตลอดเวลาหากอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนส่งเสริมขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานโดยเท่าเทียมกัน ดังนั้น แนวคิดในเรื่องนี้จึงเป็นการพัฒนาบุคลากรด้วยการเสริมสร้างความรู้ และพยายามทำให้บุคลากรทุกคนมีความอบอุ่นเกิดความมั่นใจ รู้สึกมั่นคงในตำแหน่งหน้าที่ของตนเอง

เน้นการจัดองค์การให้อยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางบริหารทรัพยากรมนุษย์ เป็นแนวคิดที่เน้นในเรื่องประสิทธิภาพขององค์การเป็นสำคัญ ซึ่งจะมองครอบคลุมไปถึงบทบาทและวิสัยทัศน์ของผู้นำในการบริหารจัดการ ที่จะทำให้องค์การเป็นเสมือนศูนย์กลางที่คอยทำหน้าที่กระตุ้น และพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจได้ทุกสถานการณ์ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคที่ยากต่อการควบคุมก็ตาม (วิลาวรรณ รพีพิศาล, 2554 : 1-9)

นอกจากนี้ การพัฒนาสมรรถนะบุคลากรเพื่อการพัฒนาองค์การส่วนใหญ่จะมีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลและตัวองค์การในส่วนตัวบุคคลนั้น อาจจะมองเป็นเรื่องของการศึกษา การฝึกอบรม และการพัฒนา ส่วนองค์การจะมองไปในส่วนของงาน เช่น การวางแผน การประสาน การควบคุม เป็นต้น ซึ่งจะนำเสนอดังนี้

1) การฝึกอบรม (Training) หมายถึง การมุ่งที่จะวิเคราะห์ ทำให้มั่นใจและช่วยพัฒนาการเรียนรู้ หัวใจสำคัญของการฝึกอบรมก็คือทำให้แต่ละบุคคลสามารถทำหน้าที่ในปัจจุบันได้ การอบรมเริ่มแรกคือ การเรียนรู้ของแต่ละบุคคล เช่น การฝึกอบรมทักษะเบื้องต้น (Basic Skills Training) เพื่อการปฏิบัติงานของพนักงานให้เกิดประสิทธิภาพ การฝึกอบรมปฐมนิเทศ (Orientation Training) เพื่อให้พนักงานใหม่ได้ทราบถึงวัตถุประสงค์ขององค์การและทราบถึงนโยบายโดยทั่วไป หรือการฝึกอบรมรูปแบบต่างๆ ล้วนมีจุดประสงค์เพื่อให้บุคลากรสามารถพัฒนาตนเองให้เกิดทักษะและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีคุณภาพตามที่องค์การต้องการ เช่น การอบรมให้ได้ตามคุณสมบัติของงาน (Qualifying Training) การฝึกอบรมให้ได้ตามคุณสมบัติของงาน (Second-Chance Training) การอบรมข้ามหน้าที่การงาน (Cross-Training) การฝึกอบรมซ้ำ/ทบทวน (Retraining) การฝึกอบรมเพื่อเตรียมหางาน (Outplacement Training)

2) การศึกษา (Education) คือ การเรียนรู้ที่มุ่งเพื่องานในอนาคต หรือการเปลี่ยนแปลงความรู้เป็นการช่วยแต่ละบุคคลให้มีคุณสมบัติที่จะเติบโต หรือประสบความสำเร็จตามเป้าหมายของอาชีพในอนาคต การศึกษามักจะสัมพันธ์กับการพัฒนาอาชีพ และเป็นการริเริ่มโดยบุคคลมากกว่าองค์การ ในองค์การมักจะเรียกว่าการศึกษาของพนักงาน เช่น การศึกษาเพื่อให้ได้พื้นฐานการเป็นงานในการศึกษาเพื่อเพิ่มความเป็นวิชาชีพ (Qualifying Education) การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education)

3) การพัฒนาพนักงาน (Employee Development) ด้วยวิธีต่างๆ ตามที่องค์การกำหนดเช่นการสอนงานให้กับบุคลากรด้วยการฝึกปฏิบัติจริง โดยมอบหมายให้บุคคลที่มีประสบการณ์สอนงาน อาจเพื่อการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งหรืออาจเป็นการเตรียมพร้อมเพื่อการหมุนเวียนงานขององค์การ เป็น

ลักษณะที่องค์การเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อให้พนักงานที่มุ่งการวิเคราะห์ ทำให้มั่นใจและช่วยก่อให้เกิดสิ่งใหม่โดยผ่านการเรียนรู้ เป็นการเพิ่มโอกาสให้แต่ละบุคคลเติบโตทำให้คนทำงานได้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น หรือการสัมมนาเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่บุคลากรในทักษะการปฏิบัติงานทั้งด้านอาชีพและการอยู่ร่วมกันในองค์การ ซึ่งการสัมมนาอาจออกมาในรูปของสัมมนาเชิงปฏิบัติซึ่งทำให้ผู้เข้าสัมมนาได้ปฏิบัติจริง แก้ปัญหาจริงร่วมกับการอภิปราย นอกจากนี้อาจมีรูปแบบของการทำกิจกรรมที่เรียกว่า Walk rally เพิ่มเข้าไปเพื่อให้ผู้เข้าสัมมนาได้เรียนรู้ถึงการทำงานเป็นทีม และการสร้างภาวะผู้นำให้กับผู้เข้าสัมมนา

4) การพัฒนาอาชีพ (Career Development) คือวิธีการที่เป็นระบบ ซึ่งจัดทำโดยองค์การเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า พนักงานที่พร้อมด้วยคุณสมบัติและประสบการณ์ จะมีให้เลือกใช้หรือสนองตอบความต้องการได้อย่างทันทีที่องค์การต้องการ จะมี 2 ส่วนหลักๆ คือ การวางแผนอาชีพ (Career Planning) เป็นวิธีการที่แต่ละบุคคลกำหนดเป้าหมายอาชีพ และแยกแยะวิธีการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จกับการบริหารอาชีพ (Career Management) เป็นกิจกรรมและโอกาสต่างๆ องค์การจัดขึ้นเพื่อให้มั่นใจว่าองค์การจะสามารถมีกำลังคนเกินกว่าที่จำเป็น และต้องการใช้ในอนาคต

5) การพัฒนาองค์การ (Organizational Development) คือ การปรับเปลี่ยนองค์การไปสู่องค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) เพื่อชนะในการแข่งขัน ซึ่งในปัจจุบันมีอยู่ 2 แนวทาง คือการปรับปรุงองค์การอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) เป็นการปรับเปลี่ยนองค์การค่อยเป็นค่อยไป เช่นการทำ TQM (Total Quality Management) การนำระบบการควบคุมมาตรฐาน ISO 9000 กับการปรับรื้อระบบองค์การ (Process Innovation) ในลักษณะที่รู้จักกันคือการปรับเปลี่ยนแบบขุดรากถอนโคน ดังเช่น การรีเอนจิเนียริ่ง (Reengineering) หรือการปรับเปลี่ยนที่ไม่รุนแรงนักที่เรียกว่า กลยุทธ์การแข่งเวลา (Time Based Strategy) (กัญญามน อินหว่าง, 2556)

รูปแบบทั้ง 5 ประการที่กล่าวมาย่อมชี้ไปการพัฒนาขีดความสามารถ หรือการพัฒนาศึกษาของบุคคลากรในองค์การในเกิดการปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์แบบซึ่งจะสามารถสร้างความผูกพันให้กับองค์การได้ในระดับหนึ่งและเมื่อสร้างหรือพัฒนาบุคคลากรแล้วยังจะต้องรักษาบุคคลากรที่เราฝึกหรือพัฒนาศักยภาพที่ดีแล้วให้อยู่กับองค์การต่อไปซึ่งนักวิชาการกล่าวว่าผู้บริหารจะต้องเสริมกลยุทธ์ในการการสร้างความผูกพันต่อองค์กร อาจทำได้หลายวิธี ดังนี้

1) การสื่อสารที่ดีภายในองค์กร การทำงานในองค์กรเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารและพนักงานทุกระดับ ดังนั้นในการทำงานทุกคนต้องมุ่งไปที่เป้าหมายเดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การถ่ายทอดวิสัยทัศน์ พันธกิจ กลยุทธ์ เพื่อแปลงไปสู่แผนงาน โครงการ ถึงผู้ปฏิบัติงานทุกระดับ จึงจะทำให้ทุกคนรวมพลังกันผลักดันเป้าหมายขององค์กรให้บรรลุผลสำเร็จได้

2) การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการทำงาน ส่งเสริมการทำงานเป็นทีมเพื่อให้บุคลากรได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยกันแก้ไขปัญหา สร้างสัมพันธภาพและมี ทัศนคติที่ดีต่อองค์กร พนักงานมีความสุขในการทำงาน

3) ภาวะผู้นำ ผู้บริหาร หัวหน้างาน และผู้บังคับบัญชาทุกระดับที่มีภาวะผู้นำที่ดี มีส่วนช่วยสร้างความผูกพันของพนักงานที่มีต่อองค์กร

4) คุณภาพชีวิตการทำงาน โดยคำนึงถึง ปัจจัย อาทิ 1) การจ่ายค่าตอบแทนที่เป็นธรรมและสวัสดิการที่พอเพียง 2) การจัดสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความสะอาด สะดวก ปลอดภัย 3) การเปิดโอกาสให้พนักงานได้พัฒนาความรู้ความสามารถ 4) การสร้างโอกาสความก้าวหน้าและความมั่นคงในอาชีพ ฯลฯ

5) การสร้างวัฒนธรรมที่ดีภายในองค์กร ช่วยหล่อหลอมคนในองค์กรให้เข้าใจกฎกติกาในการอยู่ร่วมกัน วัฒนธรรมฯ ที่เข้มแข็ง จึงมีส่วนช่วยทำให้พนักงานเกิดความผูกพันกับองค์กรได้มากยิ่งขึ้น

การพัฒนาบุคลากรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ การบริหารงานขององค์กรใด จะพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด ต้องอาศัยทรัพยากรมนุษย์เป็นกุญแจไขสู่ความสำเร็จ เรื่องนี้จึงนับเป็นวาระแห่งชาติ ที่ผู้เกี่ยวข้องพึงตระหนักและร่วมกันพัฒนาทรัพยากรบุคคลในทุกระดับ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ เพื่อความเจริญเติบโตอย่างยั่งยืนขององค์กร และเพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคลากรให้ประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงานสามารถดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุขสืบไป

ด้านแนวคิดสำนักงาน ก. พ. ร. ได้กำหนดสมรรถนะหลักสำหรับข้าราชการ ตามหลักมาตรฐานและแนวทางการกำหนดความรู้ ความสามารถ ทักษะ และสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งข้าราชการพลเรือนสามัญ โดยให้คำจำกัดความของสมรรถนะหลัก ว่าเป็นคุณลักษณะร่วมกันของข้าราชการพลเรือนทั้งระบบเพื่อเป็นการหล่อหลอมค่านิยมและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ร่วมกัน โดยประกอบด้วยสมรรถนะหลัก 5 ประการ ได้แก่

1) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ (Achievement Motivation) คือ ความมุ่งมั่นจะปฏิบัติราชการให้ดีหรือให้เกินมาตรฐานที่มีอยู่ โดยมาตรฐานนี้ อาจเป็นผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมาของตนเอง หรือเกณฑ์วัดผลสัมฤทธิ์ที่ส่วนราชการกำหนดขึ้น อีกทั้งยังหมายรวมถึงการสร้างสรรค์พัฒนาผลงานหรือกระบวนการปฏิบัติตามเป้าหมายที่ยากและท้าทายที่อาจไม่เคยมีผู้ใดสามารถกระทำได้มาก่อน

2) การบริการที่ดี (Service Mind) คือ ความตั้งใจและควาพยายามของข้าราชการในการให้บริการต่อประชาชน ข้าราชการ หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3) การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ (Expertise) คือ ความสนใจ ใฝ่รู้ สั่งสม ความรู้ความสามารถของตนในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ ด้วยการศึกษา ค้นคว้าและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เชิงวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ เข้ากับการปฏิบัติราชการให้เกิดผลสัมฤทธิ์

4) การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรม และจริยธรรม (Integrity) คือ การดำรงตนและประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งตามกฎหมาย คุณธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และจรรยาข้าราชการเพื่อรักษาศักดิ์ศรีแห่งความเป็นข้าราชการ

5) การทำงานเป็นทีม (Team work) คือ ความตั้งใจที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่น เป็นส่วนหนึ่งของทีม หน่วยงาน หรือส่วนราชการ โดยผู้ปฏิบัติมีฐานะเป็นสมาชิก ไม่จำเป็นต้องมีฐานะหัวหน้าทีม รวมทั้งความสามารถในการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับสมาชิกในทีม (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, 2548)

กล่าวได้ว่า การพัฒนาบุคลากรเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมาก ต้องพัฒนาสมรรถนะบุคลากรด้านต่างๆ ได้แก่ 1) การฝึกอบรม (Training) มุ่งอบรมกาย อบรมศีล อบรมจิต อบรมปัญญาให้แต่ละบุคคลสามารถทำหน้าที่ในปัจจุบันได้ 2) การศึกษา (Education) คือ การเรียนรู้ที่มุ่งเพื่องานในทศวรรษหน้า 3) การพัฒนาพนักงาน (Employee Development) ด้วยวิธีต่างๆตามที่องค์การกำหนด 4) การพัฒนาอาชีพ (Career Development) คือวิธีการที่เป็นระบบจะมี 2 ส่วนหลักๆ คือ การวางแผนอาชีพ (Career Planning) กับการบริหารอาชีพ (Career Management) เป็นกิจกรรมและโอกาสต่างๆ องค์การจัดขึ้นเพื่อให้มั่นใจว่าองค์การจะสามารถมีกำลังคนเกินกว่าที่จำเป็น และต้องการใช้ในอนาคต 5) การพัฒนาองค์การ (Organizational Development) คือ การปรับเปลี่ยนองค์การไปสู่องค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) สรุปดังแผนภาพ

องค์ความรู้จากบทความ : กระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม

ภาวิตกาย
ภาวิตศีล

1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ = พัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ = ชี้แจงข้อตกลง/ใช้กฎกติกาและบทลงโทษ/กล้ารับผิดชอบ/รักองค์กร
2. การบริการที่ดี = พัฒนาพฤติกรรมการปฏิบัติงาน = ประเมินตนเอง/ฝึกอบรม/ให้ทุนการศึกษาต่อเฉพาะด้าน
3. การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ = การรับรู้ข้อห้าม = เอาใจใส่ในงาน/ฝึกอบรม/ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง
4. การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม = มีอุดมการณ์รักองค์กร = ฝึกอบรม/ส่งเสริมจริยธรรม
5. การทำงานเป็นทีม = ข้อปฏิบัติเหมือนกัน = จัดทำคู่มือกำหนดพฤติกรรม/ส่งเสริมจรรยาบรรณและบทลงโทษ

ภาวิตจิต

1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ = พัฒนาคุณภาพทางใจ = ฝึกอบรมจิตสาธารณะ/ปฏิบัติธรรม/ไปศึกษาดูงาน/รักเมตตาต่อกัน
2. การบริการที่ดี = พัฒนาสภาวะอารมณ์ = ฝึกอบรมจิตประจำปี/ประเมินตนเอง
3. การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ = มีความมานะมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน = เอาใจใส่ในงาน/ฝึกอบรม
4. การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม = มีสามัญสำนึก = ปฏิบัติธรรม/ยกย่องบุคคลตัวอย่างดีเด่น
5. การทำงานเป็นทีม = มีภาวะผู้นำ = ปฏิบัติธรรม/ฝึกอบรมสภาวะผู้นำ/ส่งเสริมการเสียสละ

ภาวิตปัญญา

1. การมุ่งผลสัมฤทธิ์ = สร้างประสบการณ์และความรู้ชัด = ส่งเสริมการศึกษาต่อ/ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม
2. การบริการที่ดี = รอบรู้ต่อการบริการ = จัดสัมมนาภายใน-ภายนอก/ประเมินภายใน-ภายนอก/ให้ความรู้งานวิจัย
3. การสั่งสมความเชี่ยวชาญในงานอาชีพ = มีความรู้ความเข้าใจไตร่ตรองงาน = เรียนรู้ด้วยตนเอง/ฝึกอบรม/ศึกษาดูงาน
4. การยึดมั่นในความถูกต้องชอบธรรมและจริยธรรม = เป็นผู้มีความรอบรู้ = แลกเปลี่ยนเรียนรู้/ทัศนศึกษา/ฝึกอบรม
5. การทำงานเป็นทีม = มีภูมิปัญญา ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภูมิฐาน = ปฏิบัติธรรม/ฝึกอบรมให้ความรู้/ถ่ายทอดประสบการณ์

องค์กรเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กรอย่างยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรและผู้ปฏิบัติงาน

5. บทสรุป

กระบวนการพัฒนาสมรรถนะบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม ถือเป็นการส่งเสริมกระบวนการบริหารให้มีคุณธรรม โดยผู้รับผิดชอบงานด้านนี้จะต้องมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการใช้กลยุทธ์ที่จะช่วยให้การบริหารงานด้านทรัพยากรมนุษย์มีส่วนผลักดันให้องค์การหาจุดยืน และข้อได้เปรียบในการแข่งขัน สามารถยกระดับการบริหารงานให้มีคุณภาพในทศวรรษหน้า โดยหลักปฏิบัติต่อไปนี้

ด้านภาวิตกาย ภาวิตศีล ต้องได้รับการพัฒนาพฤติกรรมการเรียนรู้ ได้แก่ ชี้แจงข้อตกลง/ใช้กฎกติกาและบทลงโทษ/กล้ารับผิดชอบ/รักองค์กร พัฒนาพฤติกรรมการปฏิบัติงาน ได้แก่ ประเมินตนเอง/ฝึกอบรม/ให้ทุนการศึกษาต่อเฉพาะด้าน การรับรู้ข้อห้าม ได้แก่ เอาใจใส่ในงาน/ฝึกอบรม/ปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้อง มีอุดมการณ์รักองค์กร ได้แก่ ฝึกอบรม/ส่งเสริมจริยธรรม และจัดทำคู่มือกำหนดพฤติกรรม/ส่งเสริมจรรยาบรรณและบทลงโทษ

ด้านภาวิตจิต ต้องได้รับการพัฒนาคุณภาพทางใจ ได้แก่ ฝึกอบรมจิตสาธารณะ/ปฏิบัติธรรม/ไปศึกษาดูงาน/รักเมตตาต่อกัน พัฒนาสภาวะอารมณ์ ได้แก่ ฝึกอบรมจิตประจำปี/ประเมินตนเอง มีความมานะมุ่งมั่นในการปฏิบัติงาน ได้แก่ เอาใจใส่ในงาน/ฝึกอบรม มีสามัญสำนึก ได้แก่ ปฏิบัติธรรม/ยกย่องบุคคลตัวอย่างดีเด่น และมีภาวะผู้นำ ได้แก่ ปฏิบัติธรรม/ฝึกอบรมสภาวะผู้นำ/ส่งเสริมการเสียสละ

ด้านภาวิตปัญญา ต้องได้รับการพัฒนาสร้างประสบการณ์และความรู้ชัด ได้แก่ ส่งเสริมการศึกษาต่อ/ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม รอบรู้ต่อการบริการ ได้แก่จัดสัมมนาภายใน-ภายนอก/ประเมินภายใน-ภายนอก/ให้ความรู้งานวิจัย มีความรู้ความเข้าใจไตร่ตรองงาน ได้แก่ เรียนรู้ด้วยตนเอง/ฝึกอบรม/ศึกษาดูงาน เป็นผู้มีความรอบรู้ ได้แก่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้/ทัศนศึกษา/ฝึกอบรม และมีภูมิปัญญา ภูมิรู้ ภูมิธรรม ภูมิฐาน

กระบวนการพัฒนาสมรรถบุคลากรในทศวรรษหน้าด้วยหลักพุทธธรรม จะทำให้องค์กรเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง เกิดความจงรักภักดีต่อองค์กรอย่างยั่งยืน และไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างองค์กรและผู้ปฏิบัติงาน

เอกสารอ้างอิง

กีรติ ยศยิ่งยง. (2548). **การวางแผนการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท มิสเตอร์ ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.

จีระ หงส์ลดารมภ์. (2533). **แนวคิดและหลักการ ขอบข่ายของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. (2544). **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เชาว์ โรจนแสง. (2535). **องค์กรและการจัดการ หน่วยที่ 7**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2535). **ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญเลิศ ไพรินทร์. (2538). **พฤติกรรมการบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.

พระพยอม กลฺยาโณ. (2547). **การบริหารเชิงพุทธในการบริหารธุรกิจแบบพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีการบริหาร.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). **การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

_____ . (2539). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

_____ . (2548). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2550). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุง.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____ . (2542). **พุทธวิธีในการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

_____ . (2542). **พุทธวิธีในการสอน.** กรุงเทพมหานคร: โอเอ็นจี การพิมพ์.

_____ . (2549). พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสนาะ ติเยาว์. (2539). **การบริหารงานบุคคล**. พิมพ์ครั้งที่11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Nadler, Leonard. (1982). **Designing training program : The Critical Events Model**. Reading, Mass. Addison – Wesley.

Mondy & Noe. (1986). **Human Resources Development**. Lts Technological Dimension.

พรหมวิหารธรรม กับการพัฒนาภาวะผู้นำในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง

Brahmaviharadhamma and Leadership Development in the Society of Change

สุภาภรณ์ โสภา
Supaporn Sopa
เทศบาลตำบลขุนทะเล อำเภอเมือง
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

บทคัดย่อ

ผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลงเป็นมุมมองร่วมสมัยของเรื่องภาวะผู้นำ ผู้นำดังกล่าวคล้ายกับผู้นำบารมีแต่แตกต่างตรงที่ความสามารถจะนำเอานวัตกรรม ความรู้และการเปลี่ยนแปลงของสังคมมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร ผู้นำในอดีตต่างก็ไม่ได้คำนึงถึงเรื่องนี้เนื่องจากมุ่งหวังแต่เรื่องผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้องส่งผลให้ผู้นำต่างทำบาปทั้งโดยตั้งใจและมิได้ตั้งใจ มุ่งหวังผลลัพธ์สุดท้ายนำไปซึ่งชัยชนะ ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเหล่านั้นต่างไม่มีภาวะผู้นำที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธมาเป็นหลักสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเอง บทความ “พรหมวิหารธรรมกับการพัฒนาภาวะผู้นำในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง” มุ่งหวังเสนอแนวคิดให้ผู้นำจะต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักพรหมวิหารธรรมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกยุคโลกาภิวัฒน์ คือสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้นำและผู้ตามจะมีความสุข กล่าวคือ ตั้งแต่ ชุมชน สังคม องค์กร สถาบันต่างๆ ผู้นำต้องมี่วิสัยทัศน์แบบไร้พรมแดน มีองค์ความรู้ มีความปรีชาญาณ มีความฉลาดในอารมณ์และที่สำคัญต้องมีพรหมวิหารธรรมในการพัฒนาภาวะผู้นำ ซึ่งผู้ตาม จะเกิดความสุข ความสมดุล และความยั่งยืนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ, บาปผู้นำ, พรหมวิหารธรรม

Abstract

Transformational leaders from the contemporary perspectives of leaderships are similar to Charismatic Leaders, though transformational leaders can know how to use innovation, knowledge and social changes in the organization while leaders in the past did not consider this utilization respectively since they have found out the benefits for themselves and brotherhoods. It resulted that they have done sin either willfully or inadvertently for achievement of expected outcome. All of these leaders lacked of Buddhist leadership; they did not apply Buddhist teaching principles for the creation of immunity to themselves. The article, "Brahmaviharadhamma and Leadership Development in the Society of Change", aims to propose the concepts of leadership development based on the Brahmaviharadhamma principles to leader in order to accommodate the change of globalization. It is the society always changes where leader and follower have happiness that is from community, society, organization and institutes. The leaders must have borderless vision, knowledge, comprehensive wisdom, emotional quotient, especially Brahmaviharadhamma for leadership development that results followers to have happiness, equilibrium and perpetuity in the society always changes.

Key words: Leadership, Sins of Leader, Brahmaviharadhamma

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นมากมายตั้งแต่ก่อนยุคโลกาภิวัตน์เพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างช้าๆไม่ก้าวกระโดดแต่เมื่อเทคโนโลยีมีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าไปมาก โลกมีการติดต่อสื่อสารแบบไร้พรมแดน อิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คนหันมานิยมวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ องค์กรต่างๆ ต้องมีการปรับตัวไปสู่องค์การแห่งการเรียนรู้ (learning organization) และการเรียนรู้องค์การ (organization learning) ผู้นำจะเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนองค์การไปสู่เป้าหมาย กล่าวคือ ผู้นำต้องมีวุฒิภาวะของการเป็นผู้นำ มีการพัฒนาตนเอง มีความรู้ มีศิลปะ ความสามารถที่จะจูงใจ หรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นได้ เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งขององค์การ แต่ปัจจุบันองค์การต่างๆ มีปัญหาในเรื่องของภาวะผู้นำที่ขาด คุณธรรม จริยธรรม ความรู้ ความสามารถที่จะขับเคลื่อนองค์การในบริบทของภาวะแห่งการ

เปลี่ยนแปลงของสังคม สิ่งที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้คือผู้นำต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในที่นี้ขอเสนอหลักพรหมวิหารในการพัฒนาภาวะผู้ในยุคการเปลี่ยนแปลงของสังคมตลอดเวลา

2. ผู้นำในอดีตที่ผ่านมามีบาป

ผู้นำประเทศในโลก ต้องมีลักษณะภาวะผู้นำทางจริยธรรมด้วยจึงจะไม่เป็นผู้นำที่มีบาป แต่ถ้ามีอัตตาธิปไตยสูง คือมีอำนาจตัดสินใจสูง ถ้าตัดสินใจผิดจะกลายเป็นผู้นำที่มีบาป ดังนี้

2.1 เมื่อกล่าวถึงประเทศเยอรมนี หลายคนคงนึกถึงนวัตกรรมของยานยนต์อันล้ำหน้า, ทีมฟุตบอลอันแข็งแกร่ง หรือสิ่งต่างๆ อีกมาย ประเทศเยอรมนีรับสมญานามว่า “อินทรีย์เหล็ก” ก่อนที่เยอรมนีจะมีชื่อเสียงอันโด่งดังเกรียงไกรเช่นทุกวันนี้ ก็ต้องเผชิญกับช่วงเวลาอันโหดร้ายจากไฟสงครามโดยมีจอมเผด็จการผู้หลงใหลในอำนาจว่า **“อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ Adolf Hitler”** หัวหน้าพรรคแรงงานสังคมนิยมแห่งชาติเยอรมัน “National Socialist German Worker’s Party : NSDAP” ซึ่งนิยมเรียกกันอย่างสั้นๆ ว่า “พรรคนาซี (Nazi Party)” เป็นผู้นำประเทศ

อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ Adolf Hitler เกิดเมื่อวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 1889 ที่เมืองเบราเนา ประเทศออสเตรีย บิดาชื่อว่า อลัวส์ ฮิตเลอร์ (Alois Hitler; ชื่อเดิมคือ Alois Schicklgruber) ส่วนมารดา ชื่อว่า คลาร่าฮิตเลอร์ (Klara Hitler) เป็นภรรยาคนที่สามของอลัวส์และมีอายุอ่อนกว่าสามีถึงยี่สิบสามปีแต่กระนั้นคลาร่าเองก็มีลูกที่เกิดกับสามีคนก่อนติดมาด้วยถึงสองคน สองสามีภรรยาคู่นี้มีทายาทเป็นพยานรักด้วยกันถึงห้าคน แต่ในยุคสมัยที่เทคโนโลยีทางการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้า ทำให้ลูกๆ ของนายอลัวส์กับนางคลาร่ามีชีวิตรอดเพียงสองคนเท่านั้น คือ อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ กับน้องสาวที่ชื่อว่า พอลล่า ด้วยความสามารถในการเป็นนักพูดเมื่อเข้าได้เข้าร่วมงานกับพรรคแรงงาน (German Worker’s Party : GWP) ลีลาการพูดของเขามักจะเต็มไปด้วยอารมณ์และโทนเสียงซึ่งเปลี่ยนไปมาทำให้ผู้ฟังคล้อยตามไปกับสิ่งที่เขานำเสนออย่างง่ายดาย ด้วยความมีเสน่ห์ดึงดูดใจทางการพูดจึงมีประชาชนทั่วไปเข้าร่วมกับพรรคแรงงานเป็นจำนวนมาก

ต่อมาพรรคแรงงานเปลี่ยนชื่อเป็นพรรคแรงงานสังคมนิยมแห่งชาติเยอรมัน ในช่วงนี้เองที่ฮิตเลอร์เริ่มชูประเด็นทางสังคมขึ้นว่าประเทศเยอรมันต้องเป็นคนเยอรมันเท่านั้น คนยิว และชาวต่างชาติอื่นๆ จะต้องถูกกำจัดให้สิ้นซาก ชื่อเสียงของฮิตเลอร์ที่เพิ่มมากขึ้นจากการเป็นนักพูดทำให้อิทธิพลของเขาภายในพรรคนาซีเพิ่มขึ้นตามไปด้วย จนในที่สุดเขาก็ได้รับตำแหน่งเป็นผู้นำของพรรคก่อนจะก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งมุขมนตรีแห่งเยอรมนี เมื่อกล่าวถึง “ฮิตเลอร์” ผู้ที่ได้ยินชื่อนี้มักจะนึกถึงบุรุษผู้เป็นทายาทของซาตานความชั่วร้ายของฮิตเลอร์ทำให้เกิดจินตนาการไปถึงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว การสังหารเชลยศึกด้วยการรมแก๊ซ การสร้างค่ายมรณะในประเทศโปแลนด์ และอื่นๆ อีกมากมาย จนกระทั่งชื่อของบุรุษแห่งพรรคนาซีผู้นี้กลายเป็น “ยี่ห้อ” หรือสัญลักษณ์แทนความชั่วช้านานัปการ (อุดม ทุมโฆสิต, 2554 : 38)

2.2 อีดี้ อามิน จอมเผด็จการอูกันดา เขาก่อการปฏิวัติด้วยทหารของเขากว่า 9,000 นาย และในปี 1975 เขาประกาศตัวว่าเป็น “ประธานาธิบดีเจ้าชีวิต (President for life)” จากนั้นก็งดโฆษณาและสื่อทั้งหมด และบังคับให้ประชาชนสวมชุดขาวไปเมืองหลวงในขณะที่เขานั่งบนบัลลังก์ เขาจับตัวนายพลจัตวา สุไลมาน ฮุสเซน ผู้บังคับการกองทัพบกแห่ง อูกานดา อย่างอุกอาจและฆ่าและตัดศีรษะจากนั้นก็เก็บไว้ในช่องฟรีซตู้เย็นที่บ้านและนำออกมาให้คนภายนอกเห็นเป็นบางครั้งบางคราว เขายังบังคับประชาชนให้ท่องคำสาบานจงรักภักดี และคุกเข่า นอกจากนี้เขายังเผยแพร่ถ่ายทอดสดการตัดศีรษะของนักโทษการเมืองให้ประชาชนในประเทศได้ดูกันสดๆ พร้อมกันนี้เขายังเอาเลือดที่ไหลจากคอใส่แก้วและนำมาดื่มสดๆ อย่างกระหาย

อีดี อามิน ปกครองอูกันดา ตลอด 8 ปีที่เขาปกครองได้เข่นฆ่าประชาชนราว 100,000–500,000 คน และเขาปกครองแบบกดขี่ประชาชนตลอดที่เขามีอำนาจมา 8 ปี ในปี 1972 อีดี อามินจัดการขับไล่ชาวปากีสถาน และชาวอินเดียจากประเทศกว่า 40,000 ถึง 80,000 คนโดยให้เหตุผลว่า “เขาได้รับข่าวสารจากพระเจ้าแห่งอูกานดา” ในวันที่ 16 สิงหาคม 2003 อีดี อามิน ก็จบชีวิตลงในกรุงเจดดาห์ ประเทศซาอุดิอาระเบีย (โดนขับไล่ออกจากประเทศ) จากโรคอวัยวะภายในล้มเหลว แม้รัฐบาลอูกานดาจะประกาศว่า ร่างของ อามิน ควรจะได้รับการฝังในอูกานดา แต่ว่าร่างของเขากลับถูกฝังในซาอุดิอาระเบียโดยทันที เขาเป็นผู้กระทำผิด ที่ไม่เคยได้รับการลงโทษเลย

2.3 พอลพต เป็นผู้นำเขมรแดง เกิด 19 พฤษภาคม 1925 ในปี1949 ได้ทุนการศึกษาไปเรียนในสาขาวิศวกรรม ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ช่วงที่เขาเรียนนี้เองเขาได้รับแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์และยังเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสด้วย เมื่อเรียนจบในปี 1953 เขาก็กลับมายังกัมพูชาและก็กลายเป็นผู้นำของเขมรแดงกลุ่ม Khmer Rouge (Red Cambodians) หรือเขมรแดง เป็นกลุ่มนิยมคอมมิวนิสต์ในกัมพูชา เริ่มต่อต้านกองกำลังรัฐบาลกัมพูชามาตั้งแต่ทศวรรษ 1970 โดยได้รับความช่วยเหลือจากเวียดนามเหนือและทหารเวียดกง ในเดือนเมษายนปี 1975 หลังจากสงครามกลางเมืองที่ทำให้ชาวกัมพูชาทุกข์ทรมาน กลุ่มเขมรแดงที่นำโดยพอลพตบุกยึดกรุงพนมเปญและโค่นล้มรัฐบาลของพลเอกลอนนอลที่ได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาสำเร็จ จากนั้นกัมพูชาก็ตกอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองของเขมรแดง พอลพตปกครองระหว่าง พ.ศ. 1975-1979 โดยใช้วิธีการรุนแรงสุดขั้ว เพื่อปรับปรุงระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมพึ่งตนเอง รวมถึงการโดดเดี่ยวประเทศออกจากอิทธิพลของต่างชาติ ปิดโรงเรียน โรงพยาบาล โรงงาน ยกเลิกระบบธนาคาร ระบบเงินตรา ยึดทรัพย์สินจากเอกชนทั้งหมด และจัดให้พวกที่ทำมาหากินอยู่ในเขตเมืองออกไปทำงานในฟาร์มนอกเมือง จุดประสงค์ของนโยบายนี้คือเปลี่ยนให้ชาวกัมพูชากลายเป็นชนดั้งเดิมผ่านการใช้แรงงานเพื่อการเกษตร และพยายามให้กัมพูชากลายเป็นสังคมที่ไร้ชนชั้น ประชาชนทั้งหมดถูกบังคับให้กลายเป็นชาวนาชาวไร่อาศัยอยู่ตามค่ายแรงงาน ทำงานวันละ 12 ชั่วโมงโดยไม่หยุดพักและได้รับอาหารที่เพียงพอ ระหว่าง 4 ปี ที่พอลพตอยู่ในอำนาจ เขาทำให้กัมพูชาเต็มไปด้วยความอดอยาก ทำให้ผู้คนล้มตายไปจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็สั่งจับ ทรมาน และสังหารคนที่

ต้องสงสัยว่าติดต่อกับรัฐบาลเก่าหรือรัฐบาลต่างชาติ ปัญญาชนหรือคนที่แหกกฎของพวกเขาก็ล้วนแต่ถูกฆ่าตายอย่างเหี้ยมโหด ทั้งนี้ ประเมินว่ามีผู้เสียชีวิตประมาณ 1. 5-2 ล้านคนกลายเป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เลวร้ายที่สุดของศตวรรษที่ 20

จะเห็นได้ว่าผู้นำทั้ง 3 ที่กล่าวมาข้างต้นล้วนแต่เป็นผู้นำประเทศที่เข้าลักษณะทฤษฎีคุณลักษณะของผู้นำและเป็นผู้นำแบบอัตตานิยม (Autocratic Leadership) คือเป็นผู้นำที่มีลักษณะรวมอำนาจการตัดสินไว้ที่ตนเองมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจาตามกฎหมายการให้รางวัลและการบังคับให้คนอื่นทำตาม ซึ่งตรงกันข้ามผู้นำแบบประชาธิปไตย (Democratic Leadership) แต่ละคนต่างเป็นคนบาปและทำบาปในแต่ละทรรศนะ ไม่ว่าจะเป็นทรรศนะไหนต่างก็เป็นบาปซึ่งต่างกรรมต่างวาระ

สรุปเป็นผู้นำบาป 7 ประการ (โกศล อนุสิน, 2558)

1. เล่นการเมืองโดยไม่มีหลักการ (Politics without principles.)
2. หาความสุขสำราญโดยไม่ยั้งคิด (Pleasure without conscience.)
3. ร่ำรวยเป็นเอกนิษฐ์โดยไม่ต้องทำงาน (Wealth without work.)
4. มีความรู้มหาศาลแต่ความประพฤติไม่ดี (Knowledge without character.)
5. ค้าขายโดยไม่มีหลักศีลธรรม (Commerce without morality
6. วิทยาศาสตร์เลิศล้ำแต่ไม่มีธรรมแห่งมนุษย์ (Science without humanity.)
7. บูชาสูงสุดแต่ไม่มีความเสียสละ (Worship without sacrifice.)

3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พรหมวิหาร 4 มีความสำคัญสำหรับผู้นำ

มีคำโบราณกล่าวว่า ฝูงสัตว์ต้องต้อนฝูงคนต้องนำ ดังนั้น การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ความอยู่รอดของประชาชนและประเทศชาติบ้านเมืองขึ้นอยู่กับผู้นำซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บริหาร ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำเสมือนหนึ่งเป็นหลักชัยของประเทศชาติ แผ่นดินเปรียบเหมือนภาชนะใหญ่เหล่าราษฎรเหมือนทรัพย์สิน ผู้นำคือผู้รักษาทั้งแผ่นดินและทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของแว่นแคว้นหรือบ้านเมืองใดๆ แล้วต้องดูผู้นำเป็นหลักใหญ่

ผู้นำ คือผู้รักษาทั้งแผ่นดินและทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของแว่นแคว้นหรือบ้านเมืองใดๆ แล้ว ต้องพิจารณาถึงบุคคลที่เป็นผู้นำเป็นสำคัญ ประเทศชาติบ้านเมือง มีภารกิจที่ต้องมีผู้รับผิดชอบ การบริหารงานด้านต่างๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีผู้นำเพื่อรับภาระการบริหารกิจการบ้านเมืองซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น พระพุทธศาสนาถือว่า การเป็นผู้นำนั้นต้องมีคุณสมบัติหลาย

ประการโดยเฉพาะคุณสมบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงจะทำให้ผู้ตามเกิดความเชื่อมั่นและเป็นผู้ตามที่ให้ความร่วมมือ เพื่อที่จะนำสังคมไปสู่เป้าหมายร่วมกันอย่างเป็นเอกภาพ ผู้นำที่จะนำบุคคลอื่นนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญมาก ยิ่งองค์กรมีขนาดใหญ่เท่าใด ความสำคัญของผู้นำที่มีต่อสมาชิกในกลุ่มก็ยิ่งทวีความสำคัญเป็นเงาตามตัวกลุ่มใดได้ผู้นำดี สมาชิกในกลุ่ม ก็ดีไปด้วย ในทางตรงกันข้ามกลุ่มใดได้ผู้นำที่ไม่ดี สมาชิกในกลุ่มก็ต้องประสบความลำบาก แม้ในหลักธรรมพระพุทธศาสนา ก็ให้ความสำคัญของผู้นำดังพระพุทธพจน์ เกี่ยวกับผู้นำที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎกว่า

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้น ประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชา ไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็จะประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชาตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้น ก็อยู่เป็นสุข (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 : 115)

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด (พระพรหมคุณาภรณ์, 2540 : 2) ผู้นำไม่ว่าจะดำรงอยู่ในฐานะใด ตำแหน่งใด มีที่มาโดยการสมมติแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง ให้มีอำนาจ ในสถานะผู้นำประชาชน เป็นสมมติราช พระราชามีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคม ยังมีผลถึงความเป็นอยู่ต่อผู้ร่วมงานหรือประชาชนภายใต้การนำนั้นดังเช่น โคหัวหน้าฝูง ย่อมนำฝูงโคทั้งหลายตามที่ตนพาไป เช่นเดียวกับผู้นำตามเงื่อนไขคือการประพฤติธรรม จะยังให้เกิดความผาสุกทั้งในสังคมและรัฐก็ได้ตามแต่ผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจึงเป็นเหตุผลสืบเนื่องกันไป

ความสำคัญของความเป็นผู้นำนั้น ก็คือการที่ผู้นำหรือผู้บริหารสามารถประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้นำมีพฤติกรรมที่ดีหรือมีภาพลักษณ์เป็นแบบอย่างนั่นเอง ดังนั้นพฤติกรรมของผู้นำ จึงมีอิทธิพลของแผนงานเกี่ยวกับการจัดตั้งเป้าหมาย เป้าหมายของแผนงานจึงมีความเกี่ยวของกับพฤติกรรมของผู้นำเสมอ ในการปกครองหรือบริหารองค์กรนั้น ความจำเป็นที่ผู้นำหรือผู้บริหารควรคำนึงที่สุดจะต้องดำเนินนโยบายในการทำงานโดยปราศจากอคติ เพราะถ้าผู้นำ ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความกลัว ความหลง ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม ผู้นำหรือผู้บริหารนั้นไม่ควรมัวเมาประพฤติตนด้วยอคติ แต่ให้ดำรงตนด้วยการประพฤติธรรมหรือมีคุณธรรม ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมงานหรือประชาชน โดยส่วนรวมและผู้นำจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารได้

นอกจากนี้ ความสำคัญของผู้นำที่ปรากฏใน อัคคัญญสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 : 96) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้ว่า

ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นหมู่ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การติเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏในเพราะบาปธรรมเหล่าใดบาปธรรมเหล่านั้น เกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่ากระนั้นเลย พวกเราจักสมมุติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจัดแบ่งข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น

เหล่าสัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านรูปงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่าแล้วจึงกล่าวดังนี้ว่า มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงกล่าวว่า ผู้ที่ควรว่ากล่าว ท่านจงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนและจงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด แต่ถ้าหากจะมองลงลึกไปถึงการบริหารในคณะสงฆ์แล้ว พระพุทธองค์ไม่ทรงให้ความสำคัญกับผู้นำหรือผู้ปกครองมากนัก ทรงยกย่องพระธรรมวินัยเท่านั้น ดังที่พระองค์ตรัสแก่พระอานนท์ว่า “ธรรมวินัยที่เราได้บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้วก็จักเป็นศาสดาแก่เธอทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 : 111) จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรมวินัย มากกว่าบุคคลที่เป็นผู้นำ เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ตัวของผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงตามวาระและเงื่อนไขต่างๆ ดังจะเห็นได้ว่าจากพระสูตรที่ยกมานี้ ผู้นำมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกษัตริย์ ราชา ผู้บริหารรัฐ ผู้ดูแลความสงบและสร้างสันติให้เกิดแก่ราษฎรเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพราะว่าบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบวินัยก็เพราะมีผู้นำเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีผู้บริหารบ้านเมืองคอยเอาใจใส่ดูแล ดังหลักที่ว่า “พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของแว่นแคว้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 : 80) พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 : 499) เป็นต้น

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของภาวะผู้นำ หลักแห่งพรหมวิหาร 4 ได้รับการพิสูจน์จากผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาวะผู้นำหลายๆ ท่านแล้วว่าเป็นหลักธรรมที่จะนำผู้นำไปสู่ความสำเร็จสูงสุด ซึ่งหนังสือที่ผู้เชี่ยวชาญด้าน ภาวะผู้นำ ระดับโลกเขียนขึ้น หากอ่านดูแล้วไม่พ้นหลักแห่งพรหมวิหาร 4 เกี่ยวข้องด้วยทุกเล่ม หลัก “พรหมวิหาร 4” ประกอบด้วย

1. เมตตา รู้สึกสงสารผู้อื่น เอ็นดูผู้อื่นอยู่เสมอ แม้ใครจะด่าจะว่า หรือใครจะมาทำร้าย ก็ยังนึกเอ็นดูสงสารในคนเหล่านั้น หากมีศัตรู ก็คิดกับศัตรูดั่งมนุษย์ที่น่าสงสารคนหนึ่งที่ยังเวียนว่ายตายเกิดหาที่สุดไม่ได้ มองศัตรูด้วยสายตาที่เอ็นดูดั่งสายตาของมารดาแลดูบุตร สิ่งนี้จะทำให้ท่านมีแววตาเป็นประกายดั่งแก้วใส และมีพลังทำให้คนที่คิดร้ายหรือศัตรูต่างๆเปลี่ยนใจมาคิดดีต่อเรา ไปที่ไหนคนก็รักใคร่อยากใกล้ชิด แม้ว่าจะเพิ่งรู้จักกันก็ตาม เพราะกระแสพลังของความเมตตา มีพลังมากที่สุดในโลกนี้ เมตตาธรรม ค้ำจุนโลก

2. กรุณา ยื่นมือช่วยเหลือผู้ประสบทุกข์ ช่วยเหลือแม้กระทั่งศัตรู ช่วยแม้กระทั่งไม่ทำให้ศัตรูโกรธเรา ช่วยไม่ให้เขาเผลอก่อกรรมกับเรา เขาด่ามาก็ไม่ด่าตอบ เพื่อช่วยให้เขาไม่มีเวรกับเรา เห็นขอทานหรือคนที่เดือดร้อนก็ช่วยเหลือแบบไม่ต้องตระหนี่ พระพุทธองค์สอนให้ทำทาน เพื่อลดความตระหนี่ในตัวและเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันและกัน เป็นการทำบุญซึ่งถือว่าเป็นอริยทรัพย์ตามติดไปภพหน้าได้ทุกภพ ท่านจะ

ดูมีสง่าราศี แม้แต่สุนัขยังไม่กัด มีแต่เดินตามกระดิกหาง หรือคนเจอหน้าก็รักใคร่ ไปที่ไหนคนก็อยากเสวนาด้วย

3. มุทิตา ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นมี ยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นเป็น ใครจะได้ดีกว่าเราก็ยินดีกับเขา เขาทำความดีเราก็อนุโมทนา ไม่อิจฉาริษยา ไม่ไปนินทาให้ร้ายเขา ไม่หมั่นไส้หรือน้อยเนื้อต่ำใจใดๆ ส่วนใครด่าว่าเราก็ยินดีในเสียงที่ด่าเข้ามา เสียงนินทาเราก็ยินดีที่เขาได้นินทาเราไป เพราะแสดงว่าเราได้เคยทำกรรมกับเขามาก่อน เราจึงต้องมาโดนด่าในวันนี้ ส่วนที่เราต้องยินดี นั่นก็เพราะว่าเราได้มีโอกาสได้ชดใช้กรรมแล้ว เป็นเรื่องน่ายินดีอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสชดใช้กรรมให้หมดไปโดยไม่เกิดการจองเวรกัน และได้บุญเพิ่มขึ้นอีก คือ อภัยทาน นี่เป็นการทำให้เรายินดีน้อมรับแม้แต่คำด่าคำติฉินนินทา ยินดีที่ผู้อื่นดีกว่าเรา ยินดีที่เราไม่มีวันจะเก่งเหมือนใคร พอใจที่เกิดมาแบบนี้ แล้วท่านจะมีเสน่ห์มาก จะมีความมั่นใจในตัวเอง และสีหน้าสว่างไสว ความหมองจะไม่มี

4. อุเบกขา การวางเฉย ระลึกเสมอว่า ไม่มีอะไรเป็นตัวเป็นตนอย่างแท้จริง เขาก็มีสิทธิ์ที่จะเลวหรือดี เขาก็ยังเวียนว่ายตายเกิดเหมือนเรา เขาทำอะไรมา ท่านก็วางเฉย อย่าไปเอามาเก็บจนปั่นป่วนใจ มีใจเป็นกลาง ใครมาพูดอะไรกระทบใจ ก็ทำใจเฉยๆไว้ เหมือนสายลมโชยที่พัดผ่าน ไม่มีแก่นสารใดๆ ให้มาทำร้ายใจเราได้ ใครทำอะไรมาก็วางเฉย เพราะเชื่อในกรรมว่า กรรมจะจัดสรรผลกรรมได้ยุติธรรมที่สุด ความทุกข์ที่แท้จริงคือทุกข์ที่ต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จักจบสิ้น

ดังนั้น เมื่อใครด่าว่าเรา ให้วางเฉย ความทุกข์เล็กๆน้อยๆจะทำอะไร ไม่ได้เลย มองความทุกข์พวกนั้น ให้เหมือนสายลมโชยผ่านสลายไป เรื่องที่ต้องทำคือเรื่องตัวเอง ว่าทำยังไง ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก ไม่ต้องไปยุ่งเรื่องคนอื่นไม่ต้องไปแก้นิสัยใคร ไม่ต้องไปเก็บคำพูดหรือการกระทำคนอื่นมาจ้องจับผิดหรือตีโพยตีพาย หรือเอามาใส่ใจจนเจ็บข้ามวันข้ามคืน แล้วท่านจะมีเสน่ห์มาก ใครเห็นใครรัก เวลาทุกข์จะไม่หนักเหมือนคนอื่น นี่คือพลังของอุเบกขา ผู้นำที่มีพรหมวิหาร ธรรม คือ มีเมตตา, กรุณา, มุทิตาและ อุเบกขา ความเป็นผู้นำจะได้รับการพัฒนาและจะเป็นผู้นำที่มี ภาวะผู้นำ เป็นผู้มีเสน่ห์ต่อเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ฯลฯ มีจิตใจสงบเยือกเย็น ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้นำในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงต้องการในปัจจุบัน

4. พรหมวิหาร มีความสำคัญในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง

พรหมวิหารธรรมมีความสำคัญกับภาวะผู้นำในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง สังคมในอดีต ปรากฏคำเรียกคนที่เป็นหัวหน้าที่ทำภาระหน้าที่ในการนำคนอื่นแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนสังคม แต่ละยุคสมัย เช่นหัวหน้าเผ่า, พ่อขุน, เจ้า, พระราชา, กษัตริย์, สุลต่าน, จักรพรรดิฯลฯ แต่พวกเขาก็คือ ผู้นำในทางการเมืองและทางสังคม เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคทุนนิยมอุตสาหกรรม เกิดผู้นำทางการเมือง ธุรกิจและสังคมที่มาจากการเลือกตั้งของคนหมู่มาก หรือมาจากคนที่มีความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการและ

การนำได้มากขึ้น เช่นนายกรัฐมนตรี ประธานาธิบดี ผู้ว่าฯ นายกเทศมนตรี ผู้บัญชาการทหาร, ผู้อำนวยการ, ผู้จัดการฯลฯ

สังคมยุคทุนนิยมอุตสาหกรรมทำให้เรามองการจัดองค์กรและการนำในแง่ภาวะการนำ (LEADERSHIP) มากกว่าผู้นำ (LEADERS) ที่เป็นตัวบุคคล ภาวะการนำ หมายถึงกระบวนการการหาวิธีการหรือการพัฒนาความสามารถของผู้นำและคณะผู้นำ ในการรับฟัง สังเกต มีอิทธิพลจูงใจ โน้มน้าวช่วยเหลือผู้ร่วมงานหรือสมาชิกในองค์กรในชุมชน ร่วมกันคิดร่วมกันทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ/ประสิทธิผลเพื่อเป้าหมายและประโยชน์ร่วมกันขององค์กร ชุมชน ประเทศ และ/หรือเพื่อเปลี่ยนแปลงปฏิรูปองค์กร ชุมชน ประเทศให้พัฒนาก้าวหน้าได้อย่างพิเศษ

สังคมยุคปัจจุบัน ภาวะผู้นำ มีความหมายในระดับสูงกว่าการบริหารจัดการ หมายถึงการทำงานประจำอย่างมีประสิทธิภาพให้บรรลุเป้าหมายตามปกติ รวมทั้งการบริหารจัดการองค์กรและคนที่มีประสิทธิภาพด้วย และขณะเดียวกัน การเรียนรู้ใหม่ การร่วมมือกันทำงานของคนหลายระดับที่มีความรู้ประสบการณ์ มาทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ อย่างมีเป้าหมาย มีวิสัยทัศน์ เพื่อผลสัมฤทธิ์ของทั้งกลุ่ม องค์กร ชุมชน ผู้นำจึงเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ วิสัยทัศน์ ความสามารถในการสื่อสารจูงใจคนอื่นได้ดี ก่อให้เกิดผลดีต่อองค์กรและส่วนรวมในระยะยาวอย่างยั่งยืน ดังนั้น ผู้นำจึงต้องเป็นมากกว่าแค่ผู้บริหารจัดการ

การบริหารปัจจุบันนี้เน้นความสำคัญของความเจริญเติบโตเกี่ยวกับการวิจัยพัฒนาการ Research and Development (R+D) โดยปกติเราจะมองการบริหารแนวราบเท่านั้น แต่ทว่าปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เป็นพลวัต จึงมีผลกระทบอย่างมากต่อภาระหน้าที่ของการบริหาร ดังนั้นผู้นำ จึงต้องเสาะแสวงหาเทคนิคใหม่ในการบริหาร และเน้นความสำคัญไปยังนโยบายบุคคล ตัวอย่างกระแสความเปลี่ยนแปลงเกิดชัดเจนจากปี 1970 ได้มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอันเกิดจากการพัฒนาในยุคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว ดังกรณีของบริษัท IBM พัฒนาระบบคอมพิวเตอร์จากปี 1967-1975 และ Bill Gate แห่งบริษัทไมโครซอฟ ได้เริ่มผลิตซอฟแวร์ป้อน IBM อันทำให้เกิดการปฏิวัติระบบสื่อสาร และข้อมูลสารสนเทศ และสตีฟ จ๊อบ ได้พัฒนาคอมพิวเตอร์แอปเปิ้ลเครื่อง PC ตั้งโต๊ะ และขณะเดียวกัน Alvin Toffler (1988) ได้เขียนหนังสือคลื่นที่ 3 “Third Wave” ได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจที่เกิดจากอุตสาหกรรมมาสู่เศรษฐกิจที่เกิดจากข้อมูลสารสนเทศ (Information based economy) (บุญทัน ดอกไธสง, 2553 : 328)

จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งมีนวัตกรรมทางเทคโนโลยี่เป็นตัวนำทำให้มนุษย์ในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะผู้นำที่เป็นคนรุ่นเก่าและร่วมสมัยไม่ได้มีการปรับตัวให้เท่าทันกับเทคโนโลยี่ หรือถ้ามีการปรับตัวก็เพียงแต่ปรับให้ใช้เครื่องมือเป็นแต่การรู้เท่าทันหรือมีความรู้ที่ชัดแจ้งยังคงขาดสิ่งนี้อยู่ โดยเฉพาะในหลักของพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาบูรณาการปรับใช้ให้เข้ากับการทำงานและการบริหารคน จะเห็นว่าในทุกระดับตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน สังคม ต่างมีความเร่งรีบเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนขาดเมตตาธรรมต่อกัน ดังนั้น การใช้พรหมวิหารซึ่งเป็นหลักธรรมที่เมื่อนำมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมจะนำ

มาซึ่งความสุข สงบเนื่องจากหลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่ปฏิบัติได้ง่ายทุกยุค ทุกสมัย ไม่ว่าจะในสถานการณ์เช่นไรเพียงแต่เราไม่ได้สนใจนำมาใช้ในการดำเนินในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะผู้นำควรนำมาปฏิบัติให้เห็นเป็นตัวอย่างเพราะเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากเมื่อผู้นำของหน่วยงาน องค์การ สถาบัน ประพฤติธรรม ย่อมมีภูมิคุ้มกันให้จิตใจมีความเมตตา กรุณา ต่อเพื่อนร่วมงาน คนรอบข้าง และคนในสังคม ขณะเดียวกัน แสดงความยินดีเมื่อคนอื่นประสบความสำเร็จโดยไม่มีจิตใจอิจฉา ริษยาเมื่อคนอื่นได้เมื่อคนอื่นร่ำรวยกว่า ดีกว่า ก็ทำจิตให้ไม่เกิดความละโมบ ไม่เศร้าหมอง นี้คือการนำหลักธรรมซึ่งเรียกว่า พรหมวิหารธรรม มาปฏิบัติ ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างไร ถ้าหากผู้นำมีจิตวิญญาณของการประพฤติธรรม นำธรรมะมาใช้ในการทำงาน และชีวิตประจำวันการเปลี่ยนแปลงใดๆ ก็ตามไม่สามารถที่จะทำร้ายได้เนื่องจากคนในสังคมนั้นมีภูมิคุ้มกัน ประกอบกับผู้นำมีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1. อัจฉริยะทางอารมณ์ (EQ : Emotional Quotient) คือ อารมณ์ที่ประกอบด้วย คิดดี พูดดี ปฏิบัติดี เป็นคนอารมณ์ดี มีความรักความปรารถนาดี ประสานสามัคคี และสร้างพื้นที่สีเขียวซึ่งเปรียบเสมือนสายน้ำ เป็นผู้มีศิลปะ ปฏิบัติธรรมนำครอบครัว นักบริหาร หรือ ผู้นำย่อมเป็นเช่นนั้น ความดี อารมณ์ดี จึงเป็นปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์เป็นตัวหลัก 1 ใน 4 ของแกนพลังจึงเรียกว่า โลกาจริยาธรรมมาภิบาโต (Logajariyadomainpibato) ของผู้นำ หรือนักบริหาร ซึ่งต้องมีความสุขุมเยือกเย็นน้ำใจ สัมผัสได้และใช้ชโลมร่างกายจิตใจของมนุษยชาติ

2. อัจฉริยะทางปัญญา (IQ : Intelligence Quotient) คือ เป็นผู้มีปัญญาเลิศ สามารถคิด จำ นำปฏิบัติในธุรกรรมที่จะทำอย่างรวดเร็ว สามารถแก้ไขสมการทางคณิตศาสตร์อย่างรวดเร็ว เชื่อมโยงหยั่งรู้ความคิด รู้ 3 โลก คือนรก (มหาทุกข์ล้วนๆ) มนุษย์ (สุขและทุกข์) สวรรค์ (สุขล้วนๆ) ถ้านรกหมายถึงข้อมูลดิบ มนุษย์หมายถึงความคิดสร้างสรรค์ แต่การสร้างนรกเป็นสวรรค์ได้ เป็นสติปัญญา เป็นแสงสว่างของโลก

3. อัจฉริยะการคิดเชื่อมต่อ (TQ : Transferring Quotient หรือ Technological Quotient) คือ เป็นผู้ที่มีความสามารถต่อเติมเสริมแต่งติดเชื่อม และสามารถต่อจิ๊กซอว์ และวิธีรีไซเคิลในทุกเรื่องได้ นำความคิดไปสร้างเป็นรูปธรรมได้ รวมถึงการเชื่อมโยงทางศิลปะวัฒธรรม สามารถเชื่อมต่อจากสิ่งเล็ก ให้เป็นโครงสร้าง เกิดรูปแบบของการบูรณาการ

4. อัจฉริยะการเชื่อมโยง (CQ : Connection Quotient) คือ ผู้ที่สามารถเชื่อมโยง เช่นการมีเพื่อนร่วมรุ่น ร่วมสถาบัน ทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศภูมิรัฐ ดังนั้นจึงหมายถึงผู้ที่สามารถผสานสรรพสิ่งได้ในทั้ง 4 ประการเข้าด้วยกัน เพียงแค่มี Q ใด Q หนึ่งอย่างดีที่สุด และมี Q อื่นเพียง 10 หรือ 20%+ เพิ่มขึ้นเท่านั้นบุคคลนั้นย่อมมีจุดเด่นที่สุดที่จะบรรลุถึงเป้าหมายที่สุดของตน ดังภาพ

ที่มา: ดัดแปลงจาก IQ200 ของบุญทัน ดอกไธสง, ศาสตราจารย์

นอกเหนือจาก Q ทั้ง 4 ประการข้างต้น ยังมีสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำ นั่นคือ องค์ความรู้ (Body of knowledge) หมายถึงความรู้ที่ประกอบด้วยมโนทัศน์หลัก โครงสร้างและช่องทางที่จะเข้าถึงความรู้ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนในกระบวนการต่อไปนี้ 1) รวบรวมค้นคว้าอย่างลึกซึ้งและมีส่วนร่วม 2) ทดลองปฏิบัติ วิเคราะห์และสรุปสาระ 3) เกิดแนวคิด เนื้อหาและแนวทางพัฒนา เรียกว่า ความรู้ 4) การสังเคราะห์ แนวคิด เนื้อหา แนวทาง บูรณาการมาเป็นความรู้ในระดับสูงขึ้น องค์ความรู้ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากการถ่ายทอดจากประสบการณ์ หรือจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยความรู้เกิดขึ้นนั้นผู้รับสามารถนำไปใช้ได้โดยตรงหรือสามารถนำมาปรับใช้ได้ เพื่อให้เหมาะกับสถานการณ์หรืองานที่กระทำอยู่เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง คำว่า knowledge management (KM) บัญญัติว่า การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการพัฒนาความรู้ของบุคคลและองค์กรเพื่อสร้างคุณภาพและประสิทธิภาพโดยการรวมกลุ่มกันกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมคิดร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์ของสมาชิก ผสมผสานกับความรู้จากแหล่งข้อมูลทั่วไป มีการกำหนดเป้าหมาย วิธีการปฏิบัติ การทดลอง การตรวจสอบ การสังเคราะห์และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ ในระดับบุคคล การร่วมกระบวนการจัดการความรู้ช่วยเสริมสร้างความตระหนักคุณค่าและความสามารถที่เป็นความรู้ฝังลึกอยู่ภายในตน เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและการปฏิบัติงานจนประสบความสำเร็จ ในระดับองค์กร กระบวนการจัดการความรู้เน้นการเรียนรู้เป็นเครือข่ายเชื่อมโยงกัน สมาชิกขององค์กรต่างเสริมพลังกันฉันกัลยาณมิตร ทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งและผลงานก้าวหน้า สอดคล้องกับวิสัยทัศน์เกิดเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2558)

หัวใจของการจัดการความรู้ มีผู้รู้ได้กล่าวถึง KM หลายแง่หลายมุมที่อาจรวบรวมมาชี้คำตอบว่าหัวใจของ KM อยู่ที่ไหนได้ โดยอาจกล่าวเป็นลำดับขั้นหัวใจของ KM เหมือนกับลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of needs) ของ Mcgregor ได้ โดยเริ่มจากข้อสมมุติฐานแรกที่เป็นสากลที่ยอมรับทั่วไปว่าความรู้คือพลัง (DOPA KM Team) 1. Knowledge is Power : ความรู้คือพลัง 2. Successful knowledge transfer involves neither computers nor documents but rather in interactions between people. (Thomas H Davenport) : ความสำเร็จของการถ่ายทอดความรู้ไม่ใช่อยู่ที่คอมพิวเตอร์หรือเอกสาร แต่อยู่ที่การมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนด้วยกัน 3. The great end of knowledge is not knowledge but action : จุดหมายปลายทางสำคัญของความรู้มิใช่ที่ตัวความรู้แต่อยู่ที่การนำไปปฏิบัติ 4. Now the definition of a manager is somebody who makes knowledge productive : นิยามใหม่ของผู้จัดการ คือ ผู้ซึ่งทำให้ความรู้ผลิตดอกออกผล จะเห็นว่าจากข้อความที่กล่าวถึง ความรู้ดังกล่าว พอทำให้มองเห็นหัวใจของ KM เป็นลำดับชั้นมาเริ่มแต่ข้อความแรกที่ว่า ความรู้คือพลังหรือความรู้คืออำนาจ ซึ่งเป็นข้อความเป็นที่ยอมรับที่เป็นสากล ทั้งภาคธุรกิจ เอกชนและภาคราชการ จากการยอมรับดังกล่าวมาสู่การเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนว่ามีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้กว่าเครื่องมือหรือเอกสารใดและมักกล่าวถึงว่า แม้ความรู้จะถูกจัดระบบและง่ายต่อการเข้าถึงของบุคคลต่างๆ ดีเพียงใดก็ตาม ถ้ามีความรู้ เกิดความรู้ขึ้นแล้ว หากไม่นำไปใช้ประโยชน์ ก็ไม่ใช่จุดหมายปลายทางของความรู้และที่ชัดเจนก็คือ ประโยคสุดท้ายที่เน้นการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ให้เกิดมรรคผลมีคุณค่าประโยชน์เป็นรูปธรรมว่านั่นเป็นนิยามใหม่ของผู้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการเลยทีเดียว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าหัวใจของ KM อยู่ที่การนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมในลักษณะอย่างไร

5. บทสรุป

จากประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่าผู้นำที่กล่าวถึงประกอบด้วย “อดอล์ฟ ฮิตเลอร์ Adolf Hitler” หัวหน้าพรรคแรงงานสังคมนิยมแห่งชาติเยอรมัน “National Socialist German Worker’s Party : NSDAP” อีดี้ อามิน จอมเผด็จการอูกันดา และพอลพต เขียว สัมพันธ์ ผู้นำเขมรแดง พฤติกรรมที่แสดงออก ต่างเป็นผู้นำตามทฤษฎีเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้นำ(Behavioral Theories of Leadership) เป็นผู้นำแบบอัตตนิยมๆ (Autocratic Leadership) และต่างก็ทำบาป เป็นบาปตามที่มหาตมะคานธี กล่าวไว้ คือ บาป 7 ประการ การที่ผู้นำทำบาปสาเหตุหลักๆ มาจากการไม่มีภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาทั้งๆ ที่ โสเครตีสได้เสนอความเห็นไว้ว่าผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมและเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในคุณธรรมๆ ตามแนวคิดโสเครตีส คือ ปัญญา (wisdom) ความกล้าหาญ (courage) การควบคุมตนเอง(temperance) ความยุติธรรม(justice) และการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา(piety) จึงได้เสนอกรอบความคิดในการพัฒนาภาวะผู้ตามหลักพุทธศาสนา คือผู้นำต้องมีพรหมวิหารธรรม เนื่องจาก

ความสลับซับซ้อนที่เกิดขึ้นกับองค์การ สถาบัน หน่วยงานต่างๆ ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง มีผลทำให้ผู้นำขององค์การต้องมีการปรับตัวโดยเฉพาะผู้นำรุ่นเก่า และร่วมสมัย ต้องรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นไวที่สุดได้แก่ การเปลี่ยนแปลงในระบบทางกายภาพ ซึ่งพัฒนาขึ้นตามความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความก้าวหน้าในส่วนนี้นำไปสู่ยุคใหม่ของการบริหารจัดการ และการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญสำหรับการบริหารจัดการ คือ การเปลี่ยนแปลงทางความคิดของผู้นำ นั่นก็คือวิสัยทัศน์ (Vision) และใช้กลวิธีตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกัน ผู้นำในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์แบบไร้พรมแดน (Global Vision) มีการวางแผน มีการศึกษาโลกในหลายมิติและมีความเข้าใจ แบบองค์รวม มีความคิดรังสรรค์จินตนาการภาพรวมจากอดีต ถึงปัจจุบันและสามารถพยากรณ์ไปอนาคตได้แต่สิ่งต่างเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าหากผู้นำ ไม่มีการพัฒนาภาวะผู้นำและสิ่งที่จะพัฒนาภาวะผู้นำได้เป็นรูปธรรมนั้นในทางพระพุทธศาสนาได้ปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลคือพรหมวิหารธรรม เมื่อผู้นำได้นำมาเป็นหลักในการปฏิบัติตน จะทำให้ชุมชน สังคม องค์กรและสถาบันต่างๆ มีภูมิคุ้มกันกับสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ในตลอดเวลานำมาซึ่งความสงบสุขอย่างสมดุลและยั่งยืนตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

โกศล อนุสิน. **บาป. 7 ประการในสายตามหาตมะ คานธี.** สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2558, จาก https://www. gotoknow. org/posts/17225 (29 มีนาคม 2558).

บุญทัน ดอกไทสง. (2557). **รัฐประศาสนศาตร์เชื่อมโยง AEC ก้าวสู่ความมั่งคั่ง 2020**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.

_____ . (2553). **ขอบข่ายรัฐประศาสนศาสตร์ยุคโลกาภิวัฒน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2549). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. **องค์ความรู้.** สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2558, จากhttp://www.royin.go.th/th/knowledge/detail. php?ID=2106 (28 มีนาคม 2558)

เสนาะ ติเยาว์. (2544). **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อุดม ทุมโฆสิต. **การจัดการ** (2554). คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนาบริหารศาสตร์**.**

VESAK
2558/2015